

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Pierre Chouet

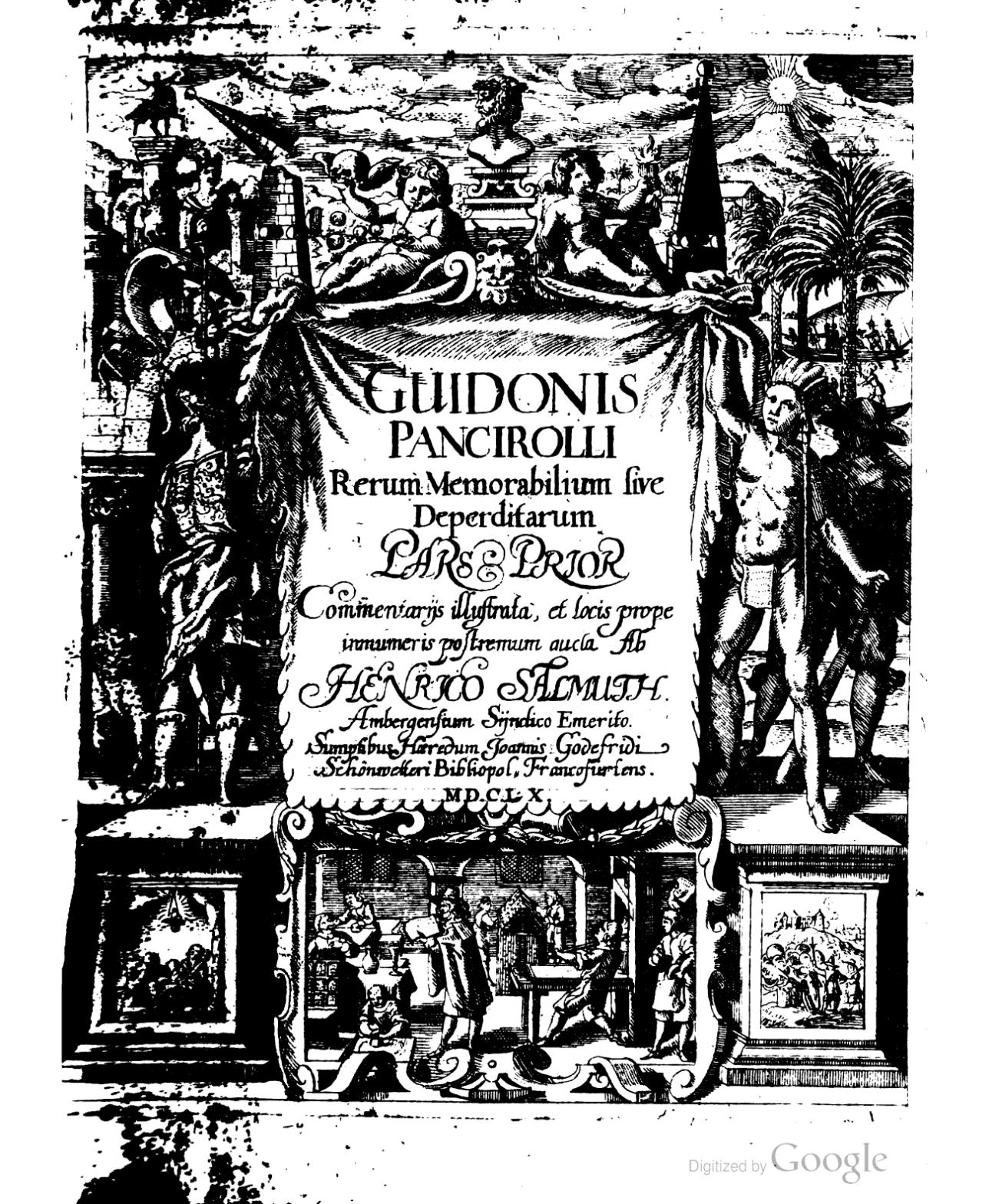
D W R

Manes ferius in feni

二

三

GUIDONIS
PANCIROLLI

Rerum Memorabilium sive
Deperditarum.

LARS & PRIOR

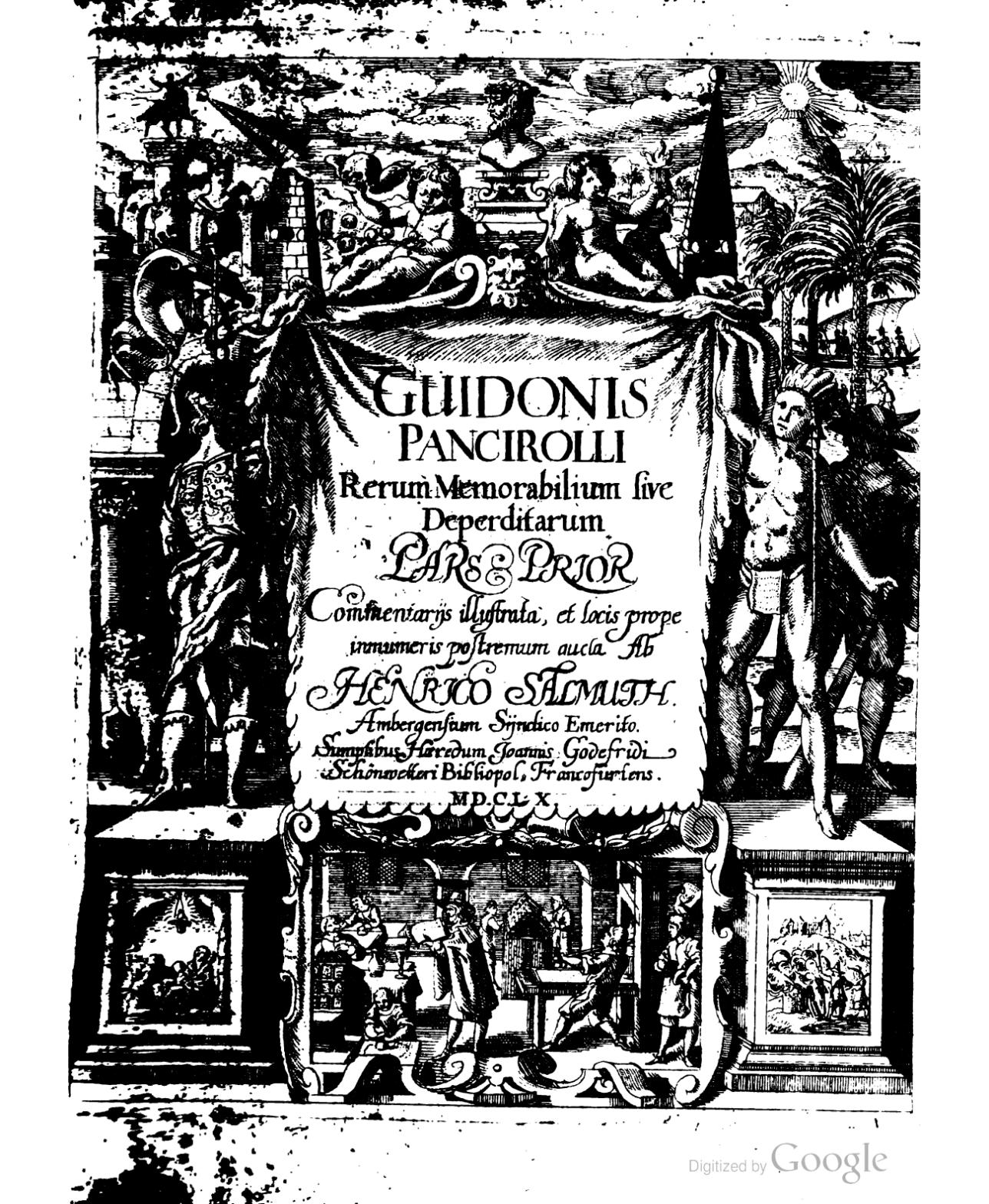
*Commenarijs illustrata, et locis prope
innumerus postremum aucta Ab*

HENRICO SALMUTH.

*Ambergensium Syndico Emerito.
Simplicis Haeredum Joannis Godefridi
Schönwöckeri Bibliopol., Francofurtens.*

MDCLX

1A
852

GUIDONIS
PANCIROLLI

Rerum Memorabilium live
Deperditarum.

PARS PRIOR

*Commentarijs illustrata, et locis prope
innumeris postremum aucta Ab*

HENRICO SALMUTH.

Ambergensium Syndico Emerito.

*Synopsibus Harceum Joannis Godefridi
Schönwelleri Bibliopol. Francofurtiens.*

MDCLX

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is written vertically and is mostly illegible due to the quality of the scan and the nature of the bleed-through.

JOACHIMUS CAMERARIUS

HENRICO SALMUTH
S. D.

*Vidi nuper tuam Matrem hac cum alijs transisse, profici-
scntem ad vos Ambergam: atq. agre tuli ipsius adventum
mibi non fuisse indicatum: cum propter veterem amicitiam
cum vestra familia & ex officio debita lubenter ei prastis-
sem, quod in posterum quoq. studio sum facturus. Te quoq.
ante aliquot menses ad Serenissimum Electorem, adversa
valetudine, ut nosti, conflitantem, me conferens, propter occupationes aulicas
salutare, ut consisteram, non posui, quod fiet alio tempore commodiore. Interea
scito, tuum Guazium mihi esse valde acceptum; eumq. totum cum magna volu-
ptate me perlegisse. Illiq. Authori gratulatus sum, quod in tam idoneum interpre-
tem incideris, qui antea à Coloniensi nescio quo, ita misere fuit tractatus. Quod
fi tibi à publico tuo munere tantum esset ocij, ut ejusmodi versionibus, horis sub-
secivis interdum vacare posses ac velles ad te ore vi missurus essem Italicum com-
mentarium, in quo describendo aliquid sumptum feci; nondum editum Guidonis
Pancirolli, quem conscripsit ingrati Ducis Pedemontani defuncti: in quo ac-
curate, meo judicio, agis de multis rebus alicujus momenti, quarum cognitio a-
pud veteres fuit omnibus obvia, nunc vero plane modus parandi intercidit: &
contra plurima exponit nobis jam usitata, qua olim plane fuerunt incognita. Li-
ber sane dignus esset, qui abs te in Latinam linguam verteretur, & ea forma qua
tuum Guazius est excusus, apud vos insprimeretur. De quo si intellexero tuam
voluntatem, pra alijs exemplam meum manuscriptum tecum communicabis.
Volui ipsemet suavis amicorum hanc provinciam subire: sed ingravescens aetas, &
multitudo negotiorum hoc impediunt. Exspecto itaque de hoc tuum responsum.
Bene vale, & saluta tuum fratrem, & honestissimam matronam Matrem tuam,
si adhuc vobiscum est. Norimberga 12. Decemb. Anno 1596.*

AD
HENRICVM SALMVTHVM
V. Clarissimum.

TRANSFERRE linguas ore ab uno in alterum,
SALMUTH, tanto plus meretur gloriae
Laudisque; quanto cultiusque & purius
Interpres ipsa rimari sit det
Auctoris, in quibus naver æquandis fidem
Operamque dignam Plurimos pol' cernere est
Hodie elegantes ac disertos admodum,
Quos fama cœlo tollit. Inter hos nisi
Numerere, curæ confidens eborneo
Ad astra vocatus; nescio certe, dehinc
Cui debeantur dona fidi interpretis
Nam grande PANCIROIUS Italiae decus,
Quo delicatiusque & enucleatius
Sermonis usus est stylo vernaeulo;
Hoc eloquutus illud est Latinus;
SALMUTH, magna lux futura Teutonum.
Utriusque certat invicem elegantia

PAULVS MELLISVS. Franc. Com.
Palat. & Eques, civis Rom

EPOS
CONRADI RITTERSHUSII,
I. U. Doctor, & Professoris Norici,
IN BIPARTITVM OPVS
Rerum Memorabilium
Guid. Pancirolli, & Henr. Salmuthi,
CL. VV.

ΑΝΤΩΝ ΜΑΚΑΡΙΕΣΣΙ ΒΡΟΤΩΝ ΓΗΝΟΣ
ΕΙΣΙΝ ΑΛΗΘΩΣ,
ΠΑΡΗΓΩΝ ΠΕΧΥΩΝ ΜΕΛΕΤΗΜΑΣ, ΑΜΗΧΑ-
ΝΟΝ ΞΔΕΝ
ΩΣ ΣΦΙΣΙΝ ΕΣΤΙΝ ΝΑΜΩΝ, ΗΜΕΝ ΚΑΙ Α ΜΗΤΕΡΑ
ΓΑΙΩΝ ΥΔΕ ΚΑΤ' ΑΓΓΕΡΑ ΜΑΚΡΟΝ, ΟΜΩΣ
ΣΥΝΕΙΝΤ' ΑΝΑ ΠΟΝΤΟΝ.
ΑΝΔΡΕΣ ΜΕΝ ΣΟΦΗΙ ΠΑΝΤ' ΕΙΣΙΝ ΥΠΗΚΟΑ ΠΑΝ-
ΤΗ.

ΤΕΧΝΑΙ Δ' Ε ΠΑΣΑΙ ΘΑΛΛΟΥΣ ΑΙΩΝΙ ΕΚΑ-
ΣΩ, ΑΛΛ' ΕΠΕΡΩ ΕΠΡΑΙ. ΓΛΥΚΕΡΗ ΔΕ ΠΙΣ ΕΙΣΙΝ
ΑΜΟΙΒΗ, ΩΣ ΠΙΣ ΜΕΝ ΠΑΤΑΔΩΝ, ΝΑΛΛΑΣ
Δ' ΑΝΑΔΙΝΑΣ ΕΣΚΥΘΙΣ,
ΚΑΙ ΩΣ ΔΙΝΗΘΑΙ ΑΠΙ ΘΗ ΙΕΡΩ ΕΝΙΚΥΚΛΩ;
ΣΑΚΜΩΘΟΣ ΚΑΤΑ ΜΟΙΡΑΝ ΕΠΙΣΤΕΜΕΝΩΣ
ΤΑΔ' ΕΔΙΞΕ.
ΔΙΠΤΟΧΩ ΕΝ ΤΟΥΧΕΙ, ΚΕΧΑΡΑΓΜΕΝΩ ΙΧΤΕΙ
ΟΜΑΡΤΩΝ.
ΤΕ ΝΟΜΙΚΗΣ ΦΑΙΕΟΣ ΠΑΓΚΙΡΟΛΙΔΗ. ΜΑΚΑΙ

ΡΙΤΗ Ο ΣΙΣΤΑΥΤ' ΑΙΩΝΗΣ ΕΣΤΙ, ΦΙΛΕ,
ΙΧΑΡΕΙΣ ΑΜΦΟΪΝ
ΙΔΙΟΙ ΜΕ ΕΠΙΣΤΕ, ΠΑΓΚΙΡΟΛΙΔΗΤ' ΕΡΩΠΙΩ,
ΣΑΛΜΥΘΩ Ι ΑΓΑΘΩ. ΜΑΛΛΟΝ Δ' ΑΓΡΑ-
ΜΕΙ ΖΟΝΑ ΤΩΔΕΝ
ΝΟΥΚΑ Τ' ΕΜΟΙ ΠΑΙΩΣ ΧΑΡΑΙΣΙ ΔΕΝΑΙ ΕΣΤΙ
ΙΟΙΚΟΣ
ΥΔΙΧ' ΑΝ ΚΕ ΕΜΕΙ ΗΙ ΘΗΣΑΥΡΟΝ ΚΡΥΠΤΗ ΙΣΗ-
ΣΙΣ.

Eadem Sententia
LATINIS VERSIBUS AB
eodem reddita.

CVM Supra mortale genus certare videretur,
Artibus omnimodis mira ratione repletis,
Nec quicquam ingenio humano natura negavit;
Omnia se prona huic potius subferre iussit.
Et quae se matris Telluris viscera porgant,
Et quae quaerant spaciose funditur aër,
Ergenda sinu quaeque explicat Amphibivis.
Non autem quavis artes in quolibet aëre
Ex aquo florere solent; aliaq; alijs sunt
Temporibus. Nunc occidit haec, nunc incipit illa,
Et grata quadam cycli vertigine cernas
Omnia perpetuo volvi hic quoq; circum agia.
Talia Salmuthus magna docet arte bitembrū
Hoc opere exponens, vestigia clara secutus,
Qua Panciroldes signa veras ille beatas,
Illustris Legum vertex & gloria Iuris.
Horum quisquis eris Lecter studiosus, utiq;
Gratum animum prestare velis Panciroldesq;
Salmuthoq; simul. Sed & huic fors gratia major.
Iudico si quid ego, debetur. Namq; sine ipso
Occultis utilitas thesauri non foret ulla.

Altrosij Noricor. XXII. Febr.
Anno M. DC. II.

O D E
IN GUIDONIS PANCIROLLI
vetera PERBITA & nova reperta
A. CL. V.

HENRICO SALMVTHO IC.
Ambergensium Syndico Doctiss. commenta-
rijs illustrata, & ultimâ manu
adnotata.

DIVINITATIS semina plurima
Excois, andis artibus evicant
In pectore humano, & resurgit
Lata seges dociles in annos;
Quamvis nec agmina fruge Tot artium
Gratarum ab aëre nos facies laeas
Vetusto & inquisita doctis
Quamlibet in agro, inveni

*Sepulcra virtus usque manet firmi;
Natura an auctorum invidia? an magis
Nostrae culpae, promiorum
In studium novitatis? hisco.*

*Sed fens in avum post veniens sua
Antiquitati tot decorum artium
Inventionis, seu cultus,
Sed rationis inexplicata;*

*Miremur alios Pyramidum situs
Egyptiarum, atque igniferam Pharon;
Superba Mausolea Regum;
Ductilis artificumque viri.*

*Miremur hortos aere pensiles;
Et mortuorum corpora ab improbis
Defensa blactis, in sepulchris
Perpetuumque oleum, atque flammam;*

*Miremur equos verrere, & aurea
Furto Argonautas prendere vellera;
Pilasque coxisse atque Rhenum
Ponte nives superasse aceto;*

*An derogemus temporibus novis
Patrum aut avorum gloriam, & inclitam
Laudem ex Repertiis, qua profunda
In viterum latuere abisso?*

*Quaque haud minoris sint pretij, aut minus
Illustre nomen fascula in alicui
Decusq; possint semper eternum
Iure suo merito pacisci?*

*Iam me ordiantem chalcographos typos,
Et subruendis missilia urbibus,
Et Machinarum monstrat terris
Insi liola & humi carvernis;*

*Calaminante terrigenum domos;
Et filorum notitiam Æoli;
Magnetis usum, audace cursu
Velivolam Oceanum in Decembri*

*Terrasque apertas undique, dicere
Phæbus coerces. Nam prius Itadum
Hæc PANCIOLOLLUM condidisse;
Egregiaque operâ eruditum*

*Linguae & artes omne genus, penam
Dorasse SALMUTUM. Esse nihil super,
Attumve me acturum Lyristen
Ingenio & numeris minorem.*

Ioannes Ulricus I.C. & Com. Pal.

AD EUNDEM.

Divitias alius Crassi meretur, & auri
Midæ nocentem copiam.
Meneq; Cambisæ tantum, neq; flumina Croesi,
Tagique arena divitis,
Natura quantum afficiunt mirabula, terras
Quæ permeant, & æquora,
Aëris & tractus & cœli templa superai,
Totamq; mundi machinam,

Hæc, PANCIOLOLLI nobis cum fercula proma.
HENRICE, promptuario;
Structuralq; operum prisca, habitulq; viri orū.
Novaque artium molimina:
Dignus es, interpret bone, quæ meliore legētes
Remunerentur munere;
Quum comitis quo custodē Lenæus alumnus.
Donasse narratur sui.

Gregorius Bresmanus

AD EUNDEM.

Sit nescirem terrâ Germanide natum,
SALMUTHE Aoni gloria summa jugi.
Crediderim scriptis tot doctis qualia versis,
Temagis Ausonij seminis esse virum.
De patria constat, quam tu super æthera tollis:
Quam pariter Fratres picta sub astra vehunt.
Plus, quam materno, peregrino idiome præstas,
Rari animi, & rari na vir es ingenij.
Invidus haud quaquâ graviū monumenta laborū
Extremum gaudes participare salum,
Gens PANCIOLOLLO multum Itala debet alumno:
Sed plus SALMUTHO Teutonici ora suo.
Ante mibi latae metire, Geometra, terras:
Mensuram illius dic mibi deinde Viri.

MARTINUS Geislinger/ Farricol-
linus, Philosophiæ & I. U. D.

IN EUNDEM.

Edidit Egeaneo facundus multa Lyceo
Gurdo polito pectore.
In quibus etiam dederat prædivite rerum
Partus refertos copia.
Quas partim Natura creat, pars mente sagaci
Inventa sunt mortalium.
Hæc quanquam Aoniis essent depromptaviretis
Phœbi & Minervæ calculo:
Prompta fueretamen solis, quos forte loquelæ
Fines coarctant Italæ.
Tam bona Pieridū, tā bellaq; munera (quāvis
Hæc Caprimulgus despuat)
Cultor Thespiadæ Henrici, sacræq; Themistocles,
Carus Minervæ & Cynthio,
Indignum ratus à dignis usq; abditu linguae
Palla jacere exoticæ:
Antiqui Latij genuino exponit amictu
Et prompta reddit omnibus,
Quique Romanis impendunt otia Musis,
Europa quam latet (num
Qui legis hæc igitur, frustra metis atq; Camæ-
Dignos amœnis hortulis:
Dic PANCIOLOLLO debemus multa;
Sed PANCIOLOLLUM inter preti.

JOH. LADISLAUS

† 3 Ad

AD
HENRICUM SALMUTHUM
AMICUM CANDIDUM.

Edetuum quaso, SALMUTHE, ex arte libellum,
Amplius & sama carbaso pande tua.
Nunc primo emissio crevit tua gloria multum:
Plus opere hoc cresces gloria magna novo.
Cæsar, Rex, Princeps, Comes, & Baro, & omnis
avida

Expectas cupide Nobilitatis Eques.
Nec tantum expectant: Cuncti debere fatentur
Donibus ingenij se bona multa tui.
Hoc vere est jugi cum nomine vivere terris.
Iam construant celsa quoq; astralocum.

MARTINUS Geislinger /
Farricollinus, Philosophiæ
& J. U. D.

AD HENRICVM SALMVTH
V. CL. Anacreon.

HENRICI, Gratiarum
Cor, Hyantidum medulla,
Inter virosque doctos.
Inter gravesque Vates,
Inter bonosque Cives,
Sydus, corona, lampas.

TEJUM udulum jocosum,
Petulculumque Tejum
Puto amare te Pelasgum.
Sed dic juvenculumne
Tyronem & invictum,
Rus qui sapit paternum
Dic Bojum amasne Tejum?
Tute annis: pol ipse
Trepido. Sed hæ favorem
Periclitabor istum.

DEPERDITA invenire
JAM OLIM, GUIDONTANA,
Feliciterque quibas,
Per-ampliter quibas.
INVENTA, tam diu quæ,
Quæ quæritas RECENTER?
SALMUTHO PANCIROLIA,
INVENTA prome, piome!
Porro invidetis Orbi?
Te prodo? namque partem
Doctamque & expolitam,
Te non vidente, vidi,
RICH0 exhibente furtim,
Faventiore RICH0
Dicto Poetæ ab litro.

PORCELLULANAM amatam,
Preciosulam, tenellam,
Pictoris artē pulcrā,
Tralucidam, nitentem,
Et toxicon fugantem,
Vidi his ocellulisque
Tenui hacce dexteraque
Hoc osculatus ore.

STILLARIBI usuperque
Vidi optimos liquores,
Panacæos liquores,
Mellēm ut Sabzā odoros,
Colante eos perire
SALMUTHINA Camœnā.

NOLAS dein rotundas,
Fuforis arte scitas,
Resonas, graves ab ære,
Pulsare clanculum mi
Furtiva erat lubido
AD CLEPSYDRAM fluentem
Metirierque porro
Unam alteramque lacem,
Horas citas diei
Inibi fuit voluptas.

NIMIUMNE AMICUS, vidit
Celare dein laborem,
Novem puellularum.
Helliconiam laborem
Aganippidum Sororum,
Non quibus AUCTOR istum.
Expunge, tarde, nomen,
Expunge, quid moraris?
MEIBOMUS hoc fatigat,
Instigat & RASELUS,
Larus fodit subinde
RICHUS, cupiscit Ordo
Turbæ omnis id novæ.

ISTRINUS hos & inter
(Tibi Tejus ille Bojus
Adamatus usque & usque
Laudatus ille tantum)
Ambit, procatur, ardet,
Ex parte visa, lecta,
INVENTA, habere gestit
Integra, JAM RECENTER,
Adaucta luculenter,
Perculsa tam potenter,
Oratione purā,
Severiore curā,
Genialibus, Canoris
SALMUTHINIS camœnis.

Dic nunc, juvenculumne,
Tyronem & invictum,

Rus

Qui sapi paternum;
Dic, Bojuma máne Tejum?
INVENTA comprobabunt
 Deprompta veritate.

Tibi iuro verus augur,
 Tibi certus ajo Vates,
 Exin quod inclutus Tu
 Fulgebis undiquaque.
HAMERICA Gratiarum
 Cor, Hyantidum medulla.
 Inter virosque doctos.
 Inter gravesque Vates.
 Inter bonosque Cives.
 Sydus, corona, lampas.

*M. Christoph. Donauerus
 Ratiss. Ecclesiastes
 Patria, P.C.*

IN ALTERAM COMMENTARIUM

Guidonis Pancirolli patem, Notis illustratam ab Henrico Salmuth.

Altera nunc prodit soboles ornata Guidonis.
 Quis gemina pridem gestisti osses omnes.
 Illa docet Priscorum inuenta: sed ista Minorum,
 Atque alia, eximiumque didicisti decus.
 Viraque nata quidem iungi: tamen exis illa,
 Abdita delituit hactenus ista domi.
 In lucem prodire verens, exterruit amictus:
 Namq. erat, ita alicui vox peregrina sonoi.

TITULORUM QUI IN HOC PRIMO LIBRO TRACTANTUR, ELENCHUS.

DE Purpura	pag. 6
DE Encaustis.	10
1. DE Obsidianis.	15
4. DE Lina vituo, aut: Asbestino.	16
5. DE Byssis.	17
6. DE Specularibus.	21
7. DE Murribus & aliquibus Gemmis.	31
8. DE Aurichalco.	26
9. DE Cinamomo.	28
10. DE Folio Barbarico. & alijs odoramentis.	29
11. DE Anomo: Costo: Malobastro: Cassia odora.	30
12. DE Aromata Indico & Lasero.	30
13. DE Myrrha: Stacte: Badellio, & Balsamo.	31
14. DE Ammoniaco Sale, & Stellione.	34
15. DE Marmoribus.	37
16. DE Lapidibus preciosis.	41
17. DE fructibus.	42
	47

*Non tulit hanc speciem Clarissima fama Gammar.
 SALMUTHUS, sed qua dexteritate prius
 Germanam eduxit decoratam ueste Latinâ
 Addens & dotem, quod mage culta foret:
 Sic etiam, quam nunc cernis, decoravit & auxit,
 Et gemina Alonia reddidit arte param.
 Ut pares donis jam nunc docta iste Sorores,
 Magnaque Pierio commoda ferte gregi.
 Quarenti, unde decor vobis speciosq. vel ipse
 Castalidum qualis vix nator esse solet:
 Dicite, SALMUTHUS fert talia munera, Phœbi,
 Pteridum, Themidis, gratia, fama, decus.*

JOH. LADISLAUS.

AD CL. V.

Dn. HENRICUM SALMUTH, &c.
 Pleno ut Primùm filo deducere avebas
 Versus, & dix dedere cor Themidi:
 Numina desubitò Musarum, Helicone relicto,
 Ecce tuū penitus se in gremium abdidit.
 Si quis nūc igitur Musas, Phœbūmve requirat:
 Si te adeat, nūc te apud inueniat.

*Paulus à Gibrice, Poeta:
 coronat, Casareus.*

IN EOLLIUM.

Lolle, Theonino qui me petis, improbe dente?
 Si bonus es, lauda qua bona, carpe mala.
 Sed bona fortè malis sunt plura. hinc ringeris? Ohè
 tam satis est, nunc vel ringere & emore.

18. DE Edificiis, Amphitheatris & Theatris.	48
19. DE Circo Maximo. Basilicis: Tabernis & Nymphis.	52
20. DE Foro.	60
21. DE Vijs.	61
22. DE Librariis, sive Bibliothecis.	64
23. DE Edificiis privatis.	69
24. DE Statuis ex multis: particularis seu crustis compositis.	79
25. DE cellis.	80
26. DE Palastris, & stadiis.	90
27. DE Thermis aut Balneis.	92
28. DE Arcubus Triumphalibus.	96
29. DE Columna Trajani, & Ansonini Pij.	96
30. DE Molo Hadriani, & Sepultura Cestii.	98
31. DE Obeliscis.	99
32. DE Pyramidibus, Labyrinthis: Sphynge Egyptia: Thebis: septem Mundi Maraculis, Nau-machia, Statuis & Agypto.	101
	33 De

33	De Pyropo, & Electro.
34	De Corinthio are,
35	De oleo incombustibili,
36	De vitro ductili,
37	De Papyro,
38	De Navib. & Quadr. & Quinq.
39	De Musica
40	De Musica muta, & Hydraul.
41	De Actione,
42	De Characteribus literarum,
43	De Habitibus & vestim Veterum,
44	De fibula,
45	De habitu Imperatorum,
46	Quomodo saluati fuerint Imp.
47	De Diademat,
48	De Equis,
49	De Testudine,
50	De Supellectile argentea,

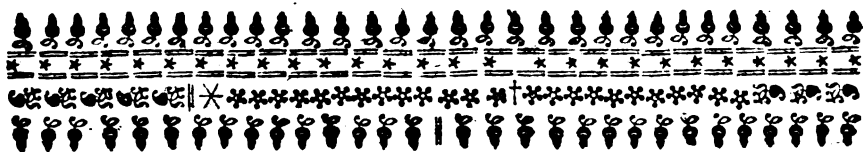
120	51 De Cibi capiendi modo Veteribus usitato,	236
124	52 De iis, qui oleum, vin & alia liquamina ad Mensuram vendebant.	266
124	53 De Moribus in bello usurpatis,	268
125	54 De moribus exercitus,	283
186	55 De Coronis, qua dabantur Militibus,	287
ibid.	56 De Armamentarijs, qua hodie Arsenali dicuntur,	290
134	57 De Triumphis,	295
136	58 De Legatis,	307
139	59 De Nuptijs,	316
150	60 De Veterum Ludis,	325
159	61 De Damuatis in Metallum,	331
194	62 De exequijs Mortuorum,	335
211	63 De Nomenclatoribus,	344
219	64 De Donis.	346
223	65 De Horis & Clepsydris,	348
232		
233		

TITULORUM SECUNDO HOC LIBRO EXPLICATORUM

INDEX.

1	De Novo Orbe pag.	1	16 De Sellis, Staphijs, & Equorum soleis.	273
2	De Porcellanis.	65	17 De Quadratura Circuli, seu modo reducendi Quadrati ad circulum.	278
3	De Lapide Bezoar.	115	18 De Tormentis maralibus & Bombardis.	281
4	De Rha-barbaro: & Cassia.	121	19 Deigni Graco.	287
5	De Saccharo.	125	20 De Torneamentis, qua vulgò Gioffre dicuntur.	289
6	De Manna.	129	21 De Quintana.	293
7	De Alchimia.	134	22 De Molatrinis.	294
8	De distillationibus.	151	23 De Aucupio, quod cum Accipitre, Niso, Falcone, & alijs avibus peragitur.	300
9	De Campanis.	158	24 De Textis Sericis.	305
10	De Horologijs.	167	25 De Liquoribus, qui vulgò Betarge & Cervi-ro dicuntur.	308
11	De Pyxide nautica	232	De Typographia sive artis impressoria inventionione, veriff. hist.	311
12	De Typographia.	244		
13	De Charta.	250		
14	De Ziferis, seu furtivis literarum notis	262		
15	De conspicijs.	268		

PRO-

PROOEMIUM.

Nter egregia illa colloquia, quæ assidue & frequenter habet serenissima Celsitudo Tua, quæ situm ex me memini de iis rebus, quæ apud veteres quidē in usu fuerūt; hodie vero vivere in desuetudinem: & rursum, de iis, quæ post Imperiū Romanum primum sunt adinventæ. Equidē, qui perpetuo desiderio, quo ad inservendum Ipsi ducor, semper id studeo, quod gratū Illi possit accidere; collectionem quādam feci, ab iis, quæ Natura produxit, & quorū nulla hodie est notitia, exorsum faciens: ac deinde ad ædificia, & alios Veterum habitus ac mores, qui in præsentiarū plane extincti sunt, descendens. Postea eodē ordine exposui, ecquid rerum & artium ætate jam proxime præterita noviter fuerit repertum: ut ad Plutarchi exemplum, quasi parallelos sibi constituere, & hæc cum illis cōparare invicem, nec non perpendere secum possit Celsitudo Tua, utrum plus damni, an lucri fecerimus: non secus, ac Mercatorib. usu venire solet, qui in altera quidē pagina, quod expensum; in altera vero, quod acceptū est, consignant: ut scilicet expensū & accepti subducta ratione sciānt eādem, utrum creditores sint, an debitores. Sane mutationes istas Dei Opt. Max. voluntate fieri credo. Nam cum ita ordinavit, ut omnia Lunæ globo subiacentia moriantur quidem, alia vero rursum subnascantur: voluit profecto, Species & artes nonnullas amplius non repertit: attamen alias de novo in lucem produci. idq; ideo, ut præter alias admonitiones complures, etiam hac ratione finem præsentis vitæ contemplemur, & majori eum diligentia ad æternam illam adspiciamus.

*Argumentū
libri.*

Ego quasi catalogum quendam cōscripsi, non quidem omnium (quod factu mihi erat impossibile) sed q̄ notari videbantur digniora, quorum maximam partem sum prosequutus; ea quæ vel Religionem. vel Leges concernunt, consultò omittens. quandoquidē illa apud Ve-

A

teres

teres superstitionem non carebant: hæc vero etiam peculiatem librum omnino desiderant. Illic intuebitur Celsitudo Tua non Urbis Romæ tantum; sed ipsius etiam Mundi majestatem & magnitudinem; ac ea simul intelliget secreta, quæ ei non displicebunt, opinor. Iis itaque horis, quibus à gravibus suis occupationibus liberâ se sentiet Celsitudo Tua, lectione dignetur opellam hanc meam, quam Ipse dedico, & quæ in stare creationis erit eorum laborum & fatigationum, quas Ipse singulis momentis subit, ut magno illi oneri, Dominatus ratione sibi incumbenti ferendo sit. Quam diuturna pace & gloria florentem, à Deo conservari opto; & eidem debita cum reverentia ac humillima subjectione me commendo.

NOTÆ, SIVE COMMENTARII.

Joachimus Camerarius. IN manuscripto illo exemplari Italico, quod Vir clarissimus *Joachimus*, Magni illius *Joachimi Camerarii*, patris optimi plane consimilis Filius mihi utendū dedit, & quod in translatione hac sequutus sum, atque nuper etiam nū deprehendi apud strenuum & Nobilissimum virum *Johannem Reiboldū*, præter eximiam juris tam divini quam humani scientiam Græcæ & Latine (quæ rara hodie nobilitatis dos est) impense doctum, & exinde Serenissimæ Marchionis Brandenburgici Consiliarium intinum, & Dicastrii Culmbacensis Præsidem meritissimum, nulla fuit *in hoc*. Idem tamen me monuit, Libellum istum à *Guidone Pancirolo*. Jcto præstantissimo, in gratiam Ducis Pedemontani fuisse conscriptum, quod ad Lectorem, in ipso mox libri hujus frontispicio dissimulandum non putavi. Caterum cum ipsius Panciroli, quem anno 1587. & 88. Patavij, in celeberrima illa Antenoræ Urbe, frequentissimum Auditorio summa cum voluptate & utilitate docentem audiavi; tum vero

etiam Joachimi Camerarii & commemorati modo *Præsidis* excellentem doctrinam, & multijugam rerum pulcherrimarum cognitionem atque usum, egregias præterea virtutes, & ex his humanitatem singularem, si prout res est, commemorare digne satis velim; vereor, ne cum Plauto, & facere & viatico mihi opus sit futurum, ad tam longæ narrationis iter. Non possum tamen mihi non gratulari, veterem illam amicitiam, quæ parentibus meis cum clarissima *Camerariorum* familia sanctè intercessit, mihi factam esse hæreditariam.

Qui in altera tabula) Rationum enim libri, Tabulæ accepti & expensi appellari solent. In quibus si quis pares paginas habuerit, hoc est, tantum acceperit, quantum expendit *paria facere* dicitur. *L. Sricho 40. §. ult. ff. de stat. liberis*. Hinc Plinius de Fortuna: *Hinc omnia expensa, hinc omnia fruntur accepta: & in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit*. Sic Scævola, cum coheredibus parem rationem facere dixit, in *l. ult. §. ult. ff. de dol. excepti*. Et Africanus parem rationem adscribere

scribere in *l. qui filium ff. de manum. testā.*
 Nec infrequens erat, ut qui nomina plu-
 rium per tabulas accepti & expensi facie-
 bant, utrinque testes adhiberent? & *Para-*
rios, hoc est, Librarios (quos cum Plauto
Alinari fortasse dixeris interponerent,
 qui tabulas, quibus solemnia Interoga-
 tionis & Responsionis continerentur,
 certis verbis, & certis quibusdam formu-
 lis transcribebant, adjectis loco, die &
 consule *l. 1. §. editiones. vers. nationes ta-*
men ff. de edend. jnn. l. si Librarius. 93. d.
R. lur. Id quod pulchre explicat Iacob.
 Ruardus *l. 3. var. c. 1.* iam si abunde satis-
 factum esse creditori, *Pariari dicebatur*
obligatio. manifesti enim juris est, inqui-
 unt Imp. tam alio pro debitore solvente,
 quam rebus pro numerata pecunia con-
 sentiente creditore datis, tolli pariatam
 obligationem *l. 7. C. de solut.* Sic enim pro
 pariatam legendum esse *Pariatam*, idem
 Ruardus censuit *d. lib. 3. cap. 9.* Ad id ge-
 nus pariationis (sive tabularum allutisse
 videtur Plautinus adolescens de suo & a-
 micæ amore mutuo & pari attestans in
Moscellar. act. 1. sc. 3.

Bene igitur ratio accepti atque expensi inter
nos convenit.

Tu me amas, & ego te amo.

Et loicbat in pariationibus huiusmodi pa-
 ctum adscribi: ex hoc contractu nullam
 inter se controversiam esse, sicut ex *l. ult. §.*
idem quasit. ff. de condit. indeb. colligit
 Barna. Brissou. *de formul. & solemn. l. 6. f.*
539. Inde *Pariatores*, qui ejusmodi ratio-
 nes administrant. *l. Julius 81. de condit. &*
demonst. Alciat. libro 1. parer. c. 24. & quos
Reliquatorib. opponi idē Brissouius scri-
 bit in *verb. paria facere.* De quibus quidē
Reliquatoribus Themistius author est in

orat. 1. Athenis (quas omnes novius o-
 cellum Hellados, arcem Pallados, & zama
 & ipublice viguisse; oga sagaque præstan-
 tissimæ) lege sancitum fuisse, ut ararii de-
 bitores, donec rationes reddiderint, &
 reliqua exsoluerit, à Reipu. administra-
 tione arcerentur. Eaque Atheniensium
 lex ad Romanos translata, sub Antonini
 Augusti nomine expressa habetur in *l. 1. C.*
de debitor. civitat. l. 10. ubi non prius ait
 Imp. debitorem Reipubl. honorem in Re-
 publi. subire, quam id, quod debere con-
 tititerit, conuentus exsoluerit. Idque Vi-
 pianus *l. C. hise.* expressis verbis: debito-
 res Rerum publ. ad honores invitari non
 posse certum est, in *l. rescripto 6. §. debito-*
res. f. de muner. & honor. Hinc cum pars
 ad ministracionis sit legatione fungi; ve-
 tantur Reipubl. debitores legati esse, au-
 ctore Martiano in *l. sciendum 4. in pr. ff. de*
legation. quod Cl. Iurif. consultus Georgius
 Remus diligenter observavit. inelucu-
 bratissimis notis ad Themist. *orat. 1. fol. 125.*
 Illis autem rationum libris *Aduersaria*
 opponuntur: quæ sunt: multuaræ quæ-
 dam tabulæ, aut libelli sive commentari-
 oli & chartæ: quæ idcirco summam
 conscribuntur, ne res memoria ex cadant;
 sed ut ex his postea tabulæ justæ & æternæ
 fiant. Indeque *Aduersaria* dicta videntur,
 quod animus & memoriam nostram ad-
 vertant. *Ioh. Coras. 1. Miscella. cap. 18. nu. 3.*
 quanquam non *Aduersaria*, sed *Aversaria*
 legendum esse contendat Anto. Govean.
lib. 2. l. 1. var. cap. 14. ut sint *Aversaria* ta-
 bulæ menstruæ negligenter & sine ordine
 confectæ. Quo sensu per aversionem vel
 aversione fieri dicimus id, quod negli-
 ganter neque satis considerate sit; quasi o-
 culi avertantur ab eo, quod datur. Atque

Ab honorib.
exclusi.

Aduersaria.

Aduersaria.

ita intelligendum putat text. in l. *si quis vi-*
na. §. aversione. ff. de peric. & commod. rei
vend. l. ul. ad. L. Rhod. de jactu. l. opus. Lo-
cat. l. 2. §. ex exercitō de exercitor. ad l. qui
officij. de cōrah. emt. qua de re quid statu-
 endū sit, videri poterunt Cujac. l. 8. *obser-*
vat. c. 15. & Francisc. Connan. lib. 7. *com-*
mut. civ. cap. 10 Inprimis vero Oswal. Hil-
 liger indoctissimis notis ad Hugon. Do-
 nell. lib. 13. cap. 9. lit. E & lib. 23. cap. 4. lit. A.
 Illud utique constat, solere mercatores
 rationes suas chartulis quibusdam sum-
 matim inscribere, quas & inducunt & cir-
 cum scribunt; deinde diligentius aestimato
 calculo in libros rationum referunt. *Al-*
ciat lib. 2. disposit. c. ult. Unde Cicero in
 Orat. pro Rosci. Q. id est, inquit, quod
 negligenter scribamus Adversaria? quid
 est, quod diligenter conficiamus tabulas?
 qua de causa? quia hæc sunt menstrua; illæ
 æternæ: hæc delentur statim; illæ servan-
 tur sancte: hæc parvi tēpotis memoriam;
 illæ perpetuæ existimationis fidem & reli-
 gionem amplectuntur: hæc sunt disiecta;
 illæ in ordinem confectæ. Itaque Adver-
 saria in judicium protulit nemo: codicem
 protulit. De hisce Adversariis Alciatus et-
 iam Ul, i. ini. spōsum accipit in l. 1. §. *edu-*
re. ff. de edendo. Eum quoq; edere, Labeo
 ait, qui producat Adversarium suum ad
 album, & demonstret, quod dictaturus
 est, vel id dicendo, quo vult vel. ut sit sen-
 sus, Eum quoq; edere, qui *Adversarium*
suum, hoc est, tabulas tumutuarias ratio-
 num suarum profert & edit, ut ex eis o-
 stendat, quam actionem dictare; aut qua
 summa cum Reo jure velit consistere. Id
 enim verbum etiam univ. numero re-
 cte usurpari putat Petr. Costalins ad d. l. 1.
 in pr. ff. *de edend.* nec improbat Oswal.

Intellectus
L. 1. §. edere
ff. de edenda.

Hillig. ad Donell. lib. 23. cap. 4. lit. A. Nec
 obstat, quod Adversaria hujusmodi ne-
 mo edere cōpellitur; cum receptissimum
 sit, schedulas, quas domi & secretò quis
 pro sua instructione retinet, exhibendas
 non esse. Abbas & Modern. in c. 1. *de prob.*
 & l. 1. *C. de edendo.* Ut enim verum sit, ne-
 minem ad Adversaria edenda cogi: non
 ideo consequens est, si ipse ea in judicium
 proferat, quin edere dicatur. tamen et-
 iam putaverit Alciatus lib. 8. *pareg. cap. 7.*
 eum cogi ad ea edenda posse, cum adhuc
 in Codicem rationum ea non retulit aut
 declarat, puomodo sit relaturus. Nec e-
 nim quicquam referre, an Codicem suum
 edat, an ei etiam Ephemeridas hæc ad-
 jungat: dum tamen declarat, quomodo
 Codici singula capita sit adscripturus. Sed
 magis est, ut in illo Ulpiani responso, per
Adversarium intelligamus partem ad ver-
 sam sive Reum, quem ad album deducit
 Actor, ut ei digito ostēdat, qua parte edi-
 cti, seu qua formula adversus ipsum sit a-
 cturus. Franc. Duarenus lib. 1. *Anniver-*
sar. disputat. cap. 13.

Nam cum ita ordinariis De hac rerum *Rerum o-*
 omnium conversione scitè & præclare, *mnium con-*
 prout est ingenium viri docti & historia- *versio &*
 rum scientissimi, disputat Joh. Bodinus in *mutabilis*
Methodo historiarum cap. 7. ubi nemini
 dubium esse posse ait in eam rem penitus
 intuenti, quin inventa nostrorum cum
 Majorum inventis conferri; pleraque de-
 beant anteferri. Quia vero, ex Comici
 sententia: rerum omnium vicissitudo est:
 non absrè dicitur, quod Natura novas
 cotidie deproperet edere formas lib. 2.
Fendor. tit. 24. Quia fuit prima can. benef. a-
mit §. prædict. modis. & nihil in ea sit, quod
 stare perpetuo possit, l. 2. §. *sed quia divina*
 18. C.

18. C. de veter. iur. enucle. ac ne fieri quidem queat, ut quid quam in hoc mundo nisi per surrogationem sit perpetuum, arg. l. cum debere. 32. de servit. urban. prad. quando, ut poeta dicebat.

— nihil est, quod toto pe. stet in orbe.

Etegre probat Acacius Enenckel. in tract. de privul. juris civil. lib. 3. c. 1. n. 1. 2. Nam & quæ olim magnæ erant urbes, earum permulta factæ sunt parvæ: rursus, quæ mea memoria (ait Herodotus) magnæ fuerunt, prius erant parvæ. Adeo verum est, humanam felicitatem, nunquam in eodem tenore perflare! lib. 1. cap. 5. Et fieri solet, ut cum temporum vicibus etiam mores vertantur: sicuti res mundanæ omnes, vel it orbe jactatæ volvantur. Hadr. Junius in sua Batavia ca. 16. fol. 224.

Vide ego, quæ d fuerat quondam solidissima tellus.

Esse frustum: vid. fallas ex aq. uore terras. idem canit Ovidius. Cui recte accommodari poterit illud Anaximenis Apophthegma de Thessaliæ montibus: eos, quâdoque mare futuros, nisi tempus defecerit.

Anaximenes.

Democritus.

Sicut è contra Democritus putavit, fore, ut aliquando mare totum inarescat, eo quod olim tota terra aquis operta fuit. Cælius Rhodig. lib. 2. lect. antiq. cap. 14. Nec obscura esse potest mutabilitatis istius ratio: quia qualia sunt principia, talia etiam sunt principia. Bald. in l. 1. in fin. C. si quis om. i. cau. testam. Sed principium, h. e. quatuor elementa, ex quibus omnia gignuntur sunt convertibilia. Nam terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem & vicissim convertuntur. Ego necesse est corpora inde nascentia similiter esse convertibilia, ut argumentatur Vasquius lib. 2. il. iust. contr. c. 50. n. 12. quæ refert & sequi-

tur Johan. Gryphander in doctiss. tractatu de insulis cap. 29. n. 19. & seq. Sed & nulla Juris sanctio, quantumcunque perpetuo digesta consilio, ad humanæ naturæ varietatem sufficit, ut est in proem. Clement. in pr. quid enim erit tam stabile inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem? cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat. cap. 2. in pr. Anib. de non alien. reb. Eccles. Quæ mutabilitas & inconstantia in causâ est, quod Ulpiani definitionem, qua Justitiam dixit constantem & perpetuam voluntatem jus suum cuique tribuendi, l. 10 ff. de iustit. & jure. quidam propterea rident, quod Justus non semper continueq; recte & iuste agat: sed quandoque labatur; imò septies in die cadat. Proverb. 24. vers. 16. Quod si igitur Justus inconstans fuerit, certe nec ipsam etiam Justitiam constantem finiri posse voluntatem: si quidem à Conjugatis recte formetur argumentatio. Sed animadvertere debuerant, non finiri ab Ulpiano Justitiam, ut homini eam exercenti particulariter inhzret; sed in propriâ, perfectâq; specie consideratam, qualiter scilicet homini justitiam profitenti inesse debet. Johan. Corasius de Arte juris part. 1. c. 22. Quæ interpretatio quantumvis vera est: non contemnenda tamen videtur eorum opinio, qui eo loco non Justitiam virtutem; sed justitiam Deam definiri autumat. Albert. Bologne. in tr. de Jure & LL. Iustitia Dea. Hugo Donellus lib. 1. Comens juris civil. cap. 4. circ. fin. Fuisse autem Justitiam Romanis & aliis pro Dea cultam, nemo est, qui nesciat. Eaque sententia jam ante & doctissimo Hotomanno placuit in pr. Iustit. de Iustit. & jure. quæ non parum juvatur Ulpiani auctoritate in l. 1. d. 1. ubi Jure-

Examinata obiter Iustitia definitio.

consulti & Justitiam colere, & Justitiæ sacerdotes dicuntur, vel idè quod cum responsa sua consulentibus reddunt, ipsius Justitiæ oracula mortalibus prædere videantur: & exploratum sit cultum & sacerdotium quam propriissime Diis Deabusvè, non verò etiam humanis virtutibus deberi. Se l' & Vacun. à Vacuna justitiam Ictus coluisse scribit, ejusque sacra administrasse, dividentes æquum ab iniquo: ideoque sacerdotes justitiæ nuncupatos. *lib. 1. declaravit jur. c. 91.* Nec dissensit Herman. Valtejus in *l. sit. ad hunc tit.* & in *l. ex juris pag. 10.* & Anton. Fabor *lib.*

1. Jurispr. Illat. Laudat ab Oswald. Hil. lig. in eruditissimis notis ad Donell. *lib. 1. c. 4. lit. 1.* ut nihil causæ fuerit, cur sententiam hanc tot auctoritatibus munitam, id & postea impetiverit *lib. 2. c. 1. lit. C.* Eorum tamen opinionem rectè improbens, qui de *divina justitia* definitionem istam intelligunt, à quibus ego nunquam stepe: nec de *divina vel salvifica justitia*, sed de *justitia Dea* eam accipi posse scripsi. Quam distinctionem rectè animadvertit Clariss. juris Antecessor in Academia Aldorfiana Dn. Erasmi Vngepauer *Exercit. Iustit. 1. Thes. 7.*

DE PURPURA. TIT I.

E Arum verum, quæ hodie videri videntur, in primis notatu digna est Purpura, primum inter coloris locum obtinens & quasi Rex eorum existens. Eà ipsa olim Regum, magistratuum & Senatorum vestes tingebantur. Originem igitur hujus exposiuri, dicimus Purpuram fuisse ex Conchyliorum genere, quod intrinsecus animasam continebat carnem, & in mediis faucibus candidissimam habebat venam: quæ à exsiccata, preciosus ille promanabat cruor quo lana & purpurea serica ad vestes inde contexendas tingebantur. Credisderim, Conchylium istud etiam nunc hodie inveniri: quidem, quandoquidem species plar. è non interunt, nullum tamè ipsius usum futurum: cum nemo sit, qui venæ illius eximenda modum sciat. Cœquebatur sanguis iste n. a cum venâ prius aperta, in vasis vitæbeis, adjecta tamén aqua mod. co. vapore, & longinqua farnacis cuniculo. * Inde splendidus ille, & quasi inter medium inter rubrum & nigrum eliciebatur color, qui gariophylli est: nec enim ullum aliū similem huic puto. Erat & alia coloris species quæ puniceum sive hyacinthinum decebat. Amissa autem Purpura causam hanc esse opinor, quæd Syria & alia quoq. loca in quibus illa deprehendebatur, in Turcarum, barbarorum & incultorum hominum manus de venire.

Purpura descriptio.

Purpurei coloris descriptio.

Plinius lib. 9 cap. 38. Purpura amissa.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

TARII.

Ex conchyliorum genere non Purpura

tantum est, sed & Murex: qui licet ab illa diversus sit, non secus tamen ac Purpura verno tempore congregatur, mutuoque

Murex.

Ostrum.
Conchyliis.

tuoque attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, ac circa Canis ortum latet. Hujus cruor gravis in focco est, color austerus in glauco, & irascenti similis mari. Idemque & Ostrum appellatur, si Vitruvius credimus. Ea Conchyliis, ait Vitruvius lib. 7. de Architectura cap. 13. cum sunt lecta, ferramenti circa scinduntur: è quibus plagis purpurea sanies, uti lachruma profluens, excussa in mortariis, terendo comparatur: & quod ex concharum marinarum testis (quas Plinius lib. 9. cap. 11. integumenta; & lib. 11. cap. 37. operimenta testacea vocat) eximitur, id Ostru est vocitatum. Hinc apud Virg. lib. 1. *Æneid.*

Arce laborata vestes Ostroq, superbo.

Et lib. 5.

—*ostro Perfusa vestes.*

Et Ostrina tunica apud Propertium. Copiosè autem excipiuntur Conchyliis illa in Africa: Sidone & Tyro. Sed Syria purpura omnium optima pechibetur, & piscatui ipse proxima est, & cætera omnia, quæ ad inficiendas vestes pertinent, abundo habet, ut Strabo prodidit lib. 16. Lingua Purpuræ est longitudine digitali, acutè & duritia tanta, ut eâ conchulas & quascunque sui generis testas pforare possit. Unde in gulosos & edaces vulgatum hoc emanavit diverbium: *Purpura voracior*: ut Athenæus meminit lib. 3. *Dipsosoph. c. 7.* Eaque Purpuræ voracitas, potissima suæ ipsius capturæ causa est. Piscatores siquidem, cum Purpuram nōrint Concharum passionem avidius appedere, has in nassas magno numero conjectas in mare demittunt, oblongo fune ad nassas alligato. Sentit optaram escam Purpura, porrectæque intra nassarum juncos linguâ, conchas invadit. At hæc aculeo exstimulata, &

in columitati suæ consilura contrahunt sese, corticibusq; clausis morfu perquam acrilinguam infestam comprimunt, pertinacissimèque derentam haudquaquam amittunt. Quo sit, ut quum aviditate suæ capta, atque eo quem dixi modo pendēs tollatur Purpura, per Conchylium illud nassæ per linguam applicitum, Hieroglyphicè denotetur is, qui degula mulctatus est. Sic enim in capisuum ob gulam elegans extat Alciati Emblemata.

Regnatorq, penus, mensaq, arrofor herilis
Ostreani summis videt hinc labris.
Quis teneram opponens barbam falsa ossa
momordit.

At ea clauserunt tacta repente domum.

Deprensam & tetros ennerunt carcere furem.

Semet in obscurum qui dederat simul.
Sed & maledicum per Purpuram exserta lingua depictam: sicuti Johannes Pierius lib. 28. *Hieroglyph.* doctè annotavit. Porro majoribus Purpuris nobilem illam succum, quem omnes in mediis faucibus, & in candida habent venâ, detractâ conchâ auferunt: Minores uno idæ saxo collidunt Tyrii: indeque subitarium rorem sive sanguinem excipiunt: quanquam aliis quoq; in locis id fiat. Quod si ictu fefellerit, neque purpura statim exanimata fuerit, frustra hunc repeti dicunt: quia præ dolore sanguis in universum corpus diffusum evanescat. Hinc Virgilius eos, qui valido aliquo vulnere pererati fuerint, purpuream animam vomere dicit. lib. 9. *Æneid.* Homerum scilicet imitatus, qui purpurea eos morte sublato toties scripserat. Nam & *Ælianus* auctor est, ictu tantum uno à

Purpura hic
hieroglyphicon.

Purpura
capit. ad 10.

Animæ &
Mors est
Purpureæ de-
str.

pro-

profluat *βαρμυ*. Estque dignum scitu: quod de purpurario traditum infectore legimus: qui visus fraude agere in tingendi ratione, cum eo nomine, ut tum res erat, ad ultimum duceretur supplicium, iocis etiamnum superesse locum arbitratus, ad Homericum illud

*τίδ' ἔλαβε πορφύρεος ἥν' αὖτος, ὃς μὲν ἐπ' ἑσπέρῃ
πύρρον*

h. e. cepit vero hunc purpurea mors, & parca fortis, potissimum adiecit animum de quo videatur Cael. Rhodig. lib. 8. lect. antiq. c. 11. Huius vero cruoris color (quem Plinius lib. 9. cap. 36. nigrantis rosæ colore sublucentem? & cap. 38. nigricantem edspecu, eundemq; suspecu resurgentem Plato rubrum alboque permixtum in Timæo dicit) ab ipsa matre vocatur purpura: sicuti Conchylio ac Murici usuenit. Virg. in 4.

—Tyriog; ardebat murice lena.

Et Juvenalis:

Horum ego non fugiam Conchylia?

hoc est, luxuriosas vestes, & murice vel conchylio infectas. hinc cōchyliata tape-
tia, apud Platum pseud. alt. 1. scen. 2. à cōchyliato colore, qui è caruleo est & rubro, qualis Martæ violæ. Qui color & purpureus dicitur, & ostrius, & Sarranus. Unde Ostrinus thorax apud Propertium lib. 1. El. 14. & Sarrano dormiat Ostris apud Virg. 2. Georg. ad quod Servius, id est Tyrio. Tyrsenum sacra dicta est à pisce Sar, unde Sarranz violæ Columellæ sunt purpureæ, quas Itali pavonazis dicunt, & Tyriæ vestes apud Ovidium, quæ Sarranz apud Juvenalem, ut post Scaligerum doctissimus Christianus Beemanus notavit in Originibus. Hinc Palmatam (de

qua infra dicitur) Sarranis ebriam succis appellat Sidonius Apollinar. lib. 8. Epl. 6. quam concha purpura imbuens venenavit, ut idem lib. 9. epist. 13. scribit in carmine: & ebriam bis tinctam intelligit, & dilapsam ut Martialis:

*Ebria Sidonia cum sint de sanguine
concha.*

Atque idem Sidonius Carm. 15.

*Ebria non solum spirat Conchylia
Sandix.*

Quod clarius expressit Tibullus illo versu
*Velera dai succis bis madefacta Ty-
res.*

Nec dubium est, Purpuram, Muricem & Conchylium in iure nostro promiscue usurpari. Quam enim Purpuram Imperatores dixerant in l. 1. C. qua res. ven. no poss. eandem mox Muricis vellus appellant: & alibi, palliæ ejusmodi, conchylio tincta, & cōchylii cruore infecta dicuntur Theodosio in l. temperent. 4. C. de vestib. holoser. l. 11. Similiter purpuream Imperialium rescriptorum subscriptionem Leo hanc esse declarat, quæ cocti muricis & conchylii ardore fuerit signata. l. sacri affatus. C. de divers. rescript. Et si autem Purpura, quam Regis dignitatis insigne Tertullianus de Idolatr. ambros. fol. 460. vocat & qua Imperatores totos olim vestitos fuisse Leo asserit. consil. 18. privatis planè interdicta fuit, ut non tantum fucandæ & distrahendæ illius facultatem non habuerint: l. 1. C. qua res ven. non poss. d. l. temperent. 4. sed nec segmenta aut frustula illius, quæ neque vendenti, neque ementi usum inconvenientem præberent, in mercimoniis esse potuerint: Quia tamen frustra & segmenta illa Imperatoris Majestatis eminentiæ non adversari videbantur; & subditis tamen magni-

Purpura color.

Purpura Muræ Conchylium, promiscue dicuntur.

Purpuræ privatis interdictæ.

magnificentiae speciem, aliumve non prohibitum usum præbere poterant: constitutum à Leone est, ut ea tam divendi, quam emi possent. Decere enim Imperatoriam Majestatem, quæ aliis multis modis subditos beneficiis afficiat, eorundem Magnificentiae non invidere: ut gravis est Imperatoris Leonis sententia *d. const. 80.* Segmentorum autem etiam apud Ovidium *3. de Arte* fit mentio:

Semenea.

Quid de veste loquar? non jam segmenta requiro.

Nec qua hic Tyrio murice lana rubet. ubi per segmenta, haud dubiè vel purpuræ, vel aurei panni virgas intelligit. Nam & segmenta virgas quasdam aureas esse & zonas, quæ velut instita quædam & limbi vestis inferantur, ad ornamentum, ut hæc iis versicolor reddatur, Turnebus probat *lib. 4. Adversar. cap. 23.* Eaque segmenta aurea Senatus Romanus permisit mulieribus, in gratiam Voluminæ, quæ Coriolanum patriæ imminentem represserat, ut Domitius Calderinus ad Martialem annotavit. Sic Livius *lib. 11.* relatus à Cujacio *lib. 12. observ. cap. 24.* Non inviderunt, inquit, laudes suas mulieribus viri Romani, adeo sine obtricatione alienæ gloriæ vivebatur. Tunc enim primum sancitum fuit ut Mulieribus de via cederetur, ut in auribus aureis, ut purpurea veste, ut aureis segmentis, ut novo vitæ discrimine uterentur.

Segmentata vestis.

Atque ejusmodi vestis Isidoro *lib. 19. cap. 24.* Segmentata dicitur, zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Hinc *Segmentatum* apud Aratorem de Pontificis habitu:

Qui segmentatæ mediis altaribus adstat. Franciscus Juretus in *Nos. ad Symmach.*

lib. 3. Ep. 12. Erant autem segmenta clavi & institæ auro intextæ, quæ vestibus adfuebantur: quæ Sidon, Apollin crepitan-tia vocat *lib. 8. Ep. 6.* quod auro essent intexta. Unde Statius *1. Thebaid.*

— pars Ostro senues auroq; sonantes
Emunire thoros.

Vetus interpres Juvenalis *Satyr. 6.* vittas pendentes de vestibus intextas auro, segmenta aurea.

Purpurata pro Imperio.

Regum, Magistratum & Senatorum vestes. Hinc Purpura pro summo Magistratu ponitur à Plinio *lib. 10. cap. 21.* Et ideo Imperio Romano ad monarchiam deducto, princip. ipsi, qui etiam, ut olim, Imperatores dicebant (quoniam Regium nomen Romæ infaustum invisumque erat) Purpuram pro insigni Imperatorio servaverunt: ut auctor est Capitolinus in Maximinis & Gordia. & refert Budæus de Asse & eius partibus *lib. 2. mibi fol. 43.* Quam ob causam & Alexius Comnenus Imperator, cum Johannem F. natu maximum, quem maxime diligebat, Imperio destinaret, & Imperatorem appellare curaret; *purpuros* calceos ei dedisse scribitur à Niceta Choniata. Indeque est, quod purpurati Sidonio Appollinari dicantur Imperatores Romani, in concione *lib. 7. & lib. 1. Epist. 7.* illis verbis. post purpuratum principem. h. e. Anthemium. & *lib. 2. epist. 12.* Qui videbatur in iugulū purpurati (id est Imperatoris) iam iam ruiturus. Et *lib. 1. Epist. 5.* Sero cognoscunt, posse reum Majestatis pronuciari etiam eum, qui non adfectasset habitum purpuratorum. Ex quo loco natat, Joh. Savaro. Imperatorum vel Regum habitum adfectare, crimen esse læsæ Majestatis. Adducit illud Ammiani Marcellini *lib. 16.* sua-

Purpurati.

B

litque

fitque confarcinatos mendaciis, læsæ majestatis, arcescere maritum infentem & fingere, quod vellamen purpureum à Diocletiani sepulchro furatus, quibusdam

consciis occultabat. Et Petrus Archiepiscopus Ravennas *Sermon* 140. dixit: Tyrannus est, Tiranni habitum qui præsumiti.

DE ENCAUSTO TIT. II.

*Encaustum
sive Imp.
usurpatum.*

EX Purpura, atramenti genus conficiebatur, quod Encaustum nominabatur. Hoc soli Imperatores, privilegii & literis subscribendis utebantur: aliis omnibus sub pena rebellionis id erat prohibitum: eo videlicet post publicationem bonorum omnium, capitali non immerito opænaplectendo, qui eo fuisset usus. Id ipsum & Nicetas primo libro de vita Manuelis confirmat, dum ait. Eū in ipso Imperii sui initio Constantinopolim misisse literas, rubro aureoq; sigillis, & serico filo munitas, & concha sive purpurea sanguine pictas. Et libro sexto ait, Sultanum Persie Regem, Imperatori Constantinopolitana inanes magnorum munerum pollicitationes, quæ rubricatis quidē literis inscriberentur, sed exigua præberentur, obieciisse.

Ex quo apparet, Imperatorem non alio, quam istis atramento scribere solitum. Quod si in pupillari aetate Imperator adhuc esset constitutus, tum virides literas Tutor ipsius exarabat: quemadmodum de Alexio Protosebasto, Alexij Comneni tutore, idem Nicetas testatur. Audivi Serenissimam Celsitudinem Tuam, privilegium habere Michaelis Palæologi, cum Encausto subscriptum & non ita pridem aliquos, qui mihi id referendo quaesierunt, quā nam ex materia subnotatio sive subscripta ista, quæ forsitan ex integro non esset Encausto provenisset, admonui, Encaustum ita preparari solitum. Terebatur in pulverem conchylium Purpura, & adiciebatur nonnihil de cocto ex ipsa colore, ac simul liquabatur reducta quæ inde materia liquida & densitate sua scriptioni apta, dicebatur Encaustum; ut in

*Encausti
confectio.*

L. Jacobi C. Lege quadam expressum existat. * quæ, mea quidē opinione, unica in toto hoc u-
de dicitur, re-
niverso est, quæ & confectio nem Encausti doceat & nomen etiam eidē imponat.

ser. Unde & I. chioistro, hoc est atramenti corruptum vocabulum postea derivatum
credo, atque hinc est Encaustica illa pictura, de qua Plinius * dixerit, quod scilicet cum Encausto fieri consueverit. Et haud scio, an quisquam præterea hoc ita
fuerit interpretatus. Caterum Encaustum cum Purpura iuxta in desuetudinem.

*Encaustica
pictura.
* Plin. lib.
35. c. 21.*

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

*Principes
scripti ma-
nu sua.*

Iuris est non ignoti, rescripti seditiq; suis Principes manu suâ subscripsisse, ut

collectu facile est ex l. 3. c. de div. refer. ad Subscrip-
eo ut ea tantummodo fas esse proferri & rans.
dici rescripta Leo Imp. constituerit: quæ in
chartis sive membranis subnotatio suæ sub-
scriptio-

*Et quidem
litteris mi-
natis.*

scriptionis impressisset: & quidem singu-
lari quodam *Encausi* genere, ex trito mu-
rice, vel tincto conchylio confecti. Difer-
re etenim vetuit Leo, sacra Rescripta alio
colore, quam purpurea inscriptione lu-
strari, coctique muricis & triti conchylii
ardore signare præcepit: nec ejus sacri en-
causti confectionem habere privatis lice-
re voluit *l. 6. G. d. 1.* Unde patet, Imperialia
Rescripta miniatis litteris & encausito sive
Encanto muriceo consignari consuevisse.
Idque ideo, ne ita facile atque in proclivi
esset, dolum vel falsum in principum li-
teris committere: Et ut testatum fieret, illa
in specie parva re, omnia debere in prin-
cipe esse alia & majora, quam in privatis
ut Job. Sichardus interpretatur *in rubr. C.*
que res vend non poss. nu. 8. quod & Con-
stantinopolitanos Imp. servasse præter
exempla à Pancirolo nostro commemo-
rata, etiam Constantinus Manasses in *An-
nalibus* testatur his verbis, ita latine reddi-
tis. Nam si quis, *ut*, ei chartam offerret,
rubris in ea litteris nomen Imperatorium
subscribebat *Et mox*: Imperator precibus
sorris annuit, mox calamum prehendit
minu, & ex aratis purpurei coloris litteris,
chartam confirmat, *Et Bald. in d. rubr. C.*
que res vend. nō poss. testatur, se instrumē-
tum vidisse privilegii cujusdam, totum en-
causto muricis conscriptū, quod præbue-
rit diversissimam speciem, modo nigri
modo rubri, aliquando etiā aurerei coloris
prout quisque vertisset id instrumentum
Sic Palæologus Imperator Constantino-
politani Romæ, in æde Spiritus sancti,
Ecclesiæ Romanæ subjectionem jurans,
syngrapham conchylii sanguine à se
subscriptam testatum reliquit: ut est in
Epitome Chronicorum Uveræronis

Leodienfis Monachi apud Brissonium.
Qui etiam certas subscribendi formulas
recenset, iisq; singulares illas literas E. T.
M. D. (quod est *manu divina*) præpositas
fuisse docet, *lib. 3. de form. & solemn. Pop.*
Rom. verbis Atque ea Imperatoris subscri-
ptio modo Divina dicebatur Adnotatio,
l. 2. C. de quibus muneribus lib. 10. modo
sacra l. ult. C. si contr. jus vel util. publ. l. un.
C. de monopol. l. 2. circa fin. C. de pet. honor.
sublat. lib. 10. l. quicunq; 7. C. de omni agr.
desert. lib. 11. l. omnes 8. de fund. patrimon.
& l. quicquid. 10. C. de vectig. & locis aliis
pene infinitis: Quibus manifestum fit Ro-
man. Imp. consilio inconsulto divinos
sibi honores arrogasse Nam omnia quæ
cunque gererent, pro sacris habere volue-
runt. Itaque passim legimus dici, sacras
aures Principis: Sacra oracula: Sacros affa-
tus divinæ sanctionis: divinas subnotatio-
nes: sacrum Numinis consistorium: sacras
litteras: cœlestia statuta, sacra scrinia: sacra
ararium. Sacra quoque dicitur velis Im-
peratoria *l. 3. C. de Castr. & Minist. lib. 12.*
& sacra dominium *l. 3. C. ne rei dominica*
vel tempor. patrimonium imo sacratissi-
mum *l. 2. C. de quadrienn. præscript. domus*
divina l. fin. C. d. 111. ædes cōsecratæ l. un. C.
de palat. & domibus domini l. 11. oraculum
ejus sacra l. eisi legib. 5. C. si contr. jus vel
util. publ. oraculū cœleste. l. in b. omni 10.
C. de SS. Eccl. Respōsum cœleste. l. nemo 3.
§. 1. C. de rem. lib. 12. responsum divinum
l. ult. C. de div. reser. ad cujus observantiū
l. 1. Divi. 17. ff. de
jur. patron. & expeditionem sui Numinis
dicit cœlestissimam, in l. neminem. 10. C. de
SS. Eccl. quia est in terris Imperator.
quod Deus in cœlis. a. u. b. de instrum. caut.
in pr. & a. u. b. constitutio quæ de dignit. §.

*Imperatores
divinos af-
fectant
honores.*

illud in fin. ubi nihil interest, utrum bonum à Deo acquiratur hominibus, an ab Imperio sequente Deum. Unde & lex ejus, sanctio divina dicitur *l. 2. C. de quadrien. præscripti.* & beneficium ejus cælitus h. e. divinitus impetratum *l. 2. C. de Castr. & minister lib. 12.* cum sexcentis aliis. Sacrum etiam nomen Imp. dicebatur, ut de Antoninorum nomine scribit Capitolinus in *Opilio Macrino* & *Lápridus in Alexandro Severo.* Hunc tamen morem averfabatur Tiberius Cæsar: qui quendam dicentem *sacras occupationes ejus,* verba mutare jussit, & pro *sacris, laboriosas* dicere coëgit ut refert *Tranquillus in Tiber. c. 25.* & diligenter collegit *Francisc. Juretus in Not. ad Symmachum Epist. 54. lib. 4.* Sed redeo ad principum subnotationem illam ad quam sæpenumero plus justo propensiores illi solent esse & faciliores. A qua tamen facilitate cohiberi poterant eo, quod de *Theodosio juniore, Arcadii filio* memoria proditum est. Is enim pro *Pulcheria* sororis studio & diligentia eruditus & ad Imperii gubernacula instructus ac emendatus potissimum fertur in iis, in quibus inconsulta ætas, aut indolis facilitas peccatum ac perniciem solet inducere: maxime in subscriptione libellorum quos *Theodosius* non perfectos fo-corditer admittebat. Propositionem hæc ut cohiberet *Pulcheria, syngrapham* cōposuit qua *Eudocia Augusta* non magno precio veniret, subscribente mox *Theodosio conjugis Eudociæ doctissima* & mantissimo. Qui post detectum negotium, & honestam sororis calliditatem, desiit causâ incognita libellis ac literis subscribere, quorum nec causas nec me-gita perdendisset. *Stephannus Forcatulus*

lib. 7. de imp. & Philosoph. Gallor. fol. 959. & *Jacobo Scotia Rege.*
Tale quid est quod de *Jacobo, tum Scotiæ Rege* ad eloquentissimum oratorem *Dr. Andream Dudithium Metellum Sequanus* Vir Cl. scripsit. *Georgi^{us} Buchananus,* ait, natura salus & mirè urbanus, cum videret Regē omnib^{us} omnia, quæ peterent, cōcedere, ut Regem, ejus erat Præceptor, hac parte emendaret, cum adis cum duobus libellis supplicibus, in quibus quæ statuerat, petiit. In quorum uno supplex poscebat, Regē se permissu Regis Scotiæ, cum libera Regni administratione, ad quindecim dies fore. Rex cum ille verbis non exponeret, sed quæ in libellis continebantur, posceret petenti annuit, & utrique libello manu propria subscripsit. *Buchananus* egressus, cum à quodam Procerum, nomine solito, salutaretur, faciē ab eo avertit: *sum Rex,* ait, magnamq; ac Regiam Majestatem præ se tulit. Idem toto quindecim dierum tempore, se Regem esse, omnibus affirmavit, Quo exacto ad Regem rediit, & se quoque Regem esse confirmavit. Rex admiratus: *Tu,* inquit, *mihi Scotia Regnum donasti.* Rex cum magis admiratus, cum hoc negaret, & forte putaret illum esse mente motā: En, inquit *Buchananus* literas, manu tua, de regno mihi abs te donato, subscriptas. Eumque cepit tanquam discipulum Præceptor graviter reprehendere, quod quæ peterentur, non perpensa concederet, tum quanta ei inde damna evenirent. In posterum igitur ne quid cuiquam indulgeret, nisi prius illud, quidnam esset, probe nosset, & cui beneficium conferret. Id quod principibus etiam atq; etiam notandum & observandum censeo. Encausti autem confectionem *Leo Imp. docuit in l. sacri affatus*

Tiberio
hoc im-
probatur.

Subscri-
ptionis fa-
cilitas no-
tata.

De Theo-
dosio.

Encauta.
Agitur de
lectione 9.
Quod an
em l. un.
C. de colle-
giis con-
tra de-
cur. &
Luc. d.
Remo.

affatus. 6. C. de divers. rescript. & cur En-
cautū, libarium dicatur atramentū, Coe-
lius Rhodignus indicat. lib. 7. cap. 13. Ab.
hoc nomen sortita sunt publica illa mo-
numenta, quæ Encauta vocantur in l. un.
§. quod autē C. de collegiat. lib. 11. Ita enim
locum istum Cujacius i. n. p. 155. apud
de xymis nuncupatus à Georg. Remo in
Not. ad Timist. orat. prim. fol. 125. emendat
non obstante Accursii & Lucæ de Penna,
hominum cetera ingeniosorum & saga-
cium, elegantioris doctrinæ cognitione
non admodum probè imbutorum, inter-
pretatione: quorū ille In cautis brevibus,
hoc est, Brevibus cum cautela scriptis; hic
in chartis brevibus legendū putat. Uter-
que tamen malè: præterquam enim quod
Lucæ de Penna lectioni cum veteres, tum
recentiores Codices reclamant, nulla et-
jam Lege juvari ea posse videtur, nisi fortè
allicum eum fuisse putes per textum in l.
C. de conden. fisci debitor lib. 10. ubi Char-
tularum & Brevis quidem sit mentio: Sed
animadvertere debuit, Brevem ibi abso-
lutè ac substantivè, & quidem in masculino
genere, ac Unitatis numero fuisse posi-
tum, ut cum Chartulis (quod verbum &
genere, & numero, casu diversum est)
æquaquam possit conjungi. Sed nec Ac-
cursii probanda videtur lectio. Etsi enim
Brevia & Breves, quorum appellatione
etiam Putacia authentica comprehendā-
tur l. actuarii. §. cū l. excellentia 19. C. de o-
rogat. militar. annon. lib. 12. (de quibus a-
pud Menochium recuperanda possit. re-
med. 35 n. 420 & seq.) recto quidem sensu,
& substantivè ab ipso accepta sunt, quem-
admodū in multis Juris nostri locis, præ-
sertim vero in d. l. ult. & l. i. C. de ex actor-
tribus lib. 20. l. 2. vers. hoc etiam. C. d. apo-

chis: eod. lib. & l. ult. C. de offic. Magist. offic.
Novell. 105. c. 2. §. 1. & alibi passim legitur:
Vix tamen est, ut Cantos Breves. pro Bre-
vibus cum cautela scriptis à classico scri-
ptore ullo usurpatos invenias. Proclivius
igitur est, ut cum Cujacio pro Incautis le-
gamus Encautis: quæ Encauta etiam En-
cauteria: dicuntur in l. immunitates. C. 9.
de agricol. lib. 11. nec quicquam aliud sunt,
quam monumenta Civitatis, sive chartæ
publicæ, ut Cujacius definit. quanquam
Alciatus non Encauteria, sed Eucteria le-
gendum censet, quæ vox non Græcis tan-
tum; sed & Latinis usitata, grammatophy-
laciū sive locum denotat, in quæ oratio-
nes actæque provinciarum continentur:
ut hæc lege non solum ex revocata cense-
antur immunitates, quæ in libris & mo-
numentis publicis continebantur, quæ
Cujacio Encauta & Encauteria dici ostē-
dimus: sed & si quæ in libros nondum re-
late erant, stabant tamen in grammatophy-
lacio eucteriōve, Grammatophylaciū
etiam Budæus definit locum, ubi Tabulæ
& Instrumenta publica, monumentaque
rerum gestarum actorumque asservan-
tur: quod Tablinum latine appellatur, Cic.
Tabularium dixit lib. 3. de Nat. Deor. ut
Budæus notavit ad l. Moris. 9. verbo Ar-
chivo forte vel grammatophylacio ff. de
pænis miki fol. 342. Nec dissimulandū hic
est, Cautā p. syngraphis seu chiographis
usurpasse Chorippū historicū & Poetam
lib. 2. de Iustino Minore prope finē. Cautis
autem opponuntur Recautæ: quorū men-
tio fit à Justiniano Nov. 130 cap. 1. & 3. Est-
que Recautum (quod alibi & Desusce-
ptū vocatur in l. 4. C. de collat. fundor. pa-
trimon. lib. 11.) Species quædam Apochæ
quæ cautum sive cautio dissolvitur. Cau-

Encauto-
rio.
L. immuni-
tates 9.
C. de agri-
col. lib. 11.
Eucteria.

Gram-
matophy-
laciū.

Cautæ.

Recautæ.

tio quippe obligatio est, Recautio Cautionis dissolutio; eodem modo sic dicta, quo pignora & repignora, id est, Pignus dissolvere se luere. Conrad. Rittershus. *ad Nov. Inst. in part. 14. cap. 6. n. 4.* & ante eum Alciat. *l. 8. parerg. cap. 17.* Sane ab Encausto nomen traxit *Encaustica pictura*; (*Cujus artem Pamphylus Appellis præceptor primū docuisse traditur.*) quæ in cera, tabulis, eborēve fieri solebat, cestro primum, id est, viriculo (*Turnebus vericulo legit apud Plinium lib. 35. c. 11.* Perotus *Viriculo*, quod ab urendo sic dictum sit) cavatâ materiâ: procedente verò tēpore seris inducta supra tabulas, iterūque admotis gallæ carbonibus adusta ad sudorem usque. Deinde linteis puris, ita ut quasi marmora nitescerent, quæ pictura in navibus, nec Sole, nec salo ventisq; corrumpitur. Hinc *Encaustes* dicitur, qui Encausticē pictus est; coloribus scilicet inustis, & resolutis igni. ceris: quem Inustum recte dixeris. Unde Martialis lib. 4. Epigramm.

*Encaustes Phaethon tabula tibi pictus
in hac est.*

*Quid tibi vis? dipyron qui Phaethon
tha facis.*

quasi dicat: Inique facere pictorem; qui cum semel fuerit combustus Phaethon, iterum eum comburat. Quo significatu Mœcianus respondit, Pictoris instrumēto legato, ceras, colores, similiaq; horum, item peniculos, & *cauteria* & conchas legato cedere. *l. item pictoris. 17. ff. de fund. instr.* Sunt enim *cauteria*; quibus pictores olim ceris pingentes. picturam tabularum inurebant. *Turneb. lib. 8. Adversar. cap. 9.* De quo picturæ genere accipendum est illud Ovidii hemistichion:

—*tabulasq; coloribus uris.*

Chirurgorum quoque instrumenta sive ferramenta, quibus ignitis & candentibus putridæ uruntur carnes & ulcera, *Cauteri* dicuntur. Unde Firmicus *Matthes 3.* vulnera ipsa (quidam legunt *ulcera*) facit ignita cauteriorum adustione curari. Quæ quidem cauterisatio (teste Avicenna *cap. 29. fen. 4. primi*) perutile medicamentum est, Iuvamentum in ea præcipuum, ne serpat vitium. Quod corruptum est, ac in membro retentum, resolvit; sanguinis fluxionem inhibet: ob læsas partes refovet leniter. *Cauterium*, si aureum fuerit, censetur præstantissimum, Cujus ratio est, quoniam aurum urit mitius; quin urendo fovet leniter insita virtute: vulnus quod inde fit, celeriter coit; porro minus terroris affert aurum, quam candens ferrum; Et si autem artis est medicina (*ait Hironymus*) aliquoties ignibus, ferro curare; quandoquidem vel optimus quoque Medicus ferro & igne opus habet, si leni remedio nihil profecerit, ut ait Chrysost. *serm. 4. de Provid. & Faia*, adeo ut haud sapientis aut periti Medici esse putet Sophocles *In Ajace Lorar*, incantationes seu Epodas accinere, ubi sectionem requirit vulnus, quod *πυρρον* appellat, quasi tu secturienis malum dicas: talem tamen Medicum, qui nihil, nisi ustiones sectionesque spiret, & quem propterea *ἀπὸ πυρρον* Nazianz. vocat, nemo non odio habuerit; qualis fuit *Archagathus* ille *Peloponnesius*, *Lyfianæ* filius; qui Romam venisse A. V. C. rarior. DXXXV. & jure Quiritium donatus esse scribitur Plinio *lib. 19. cap. 1.* Hujus enim adventum initio mirè gratum, eumq; *vulneratum* fuisse vocatum accepimus; mox à sevi-

asservitia secandi, urendique transisse nomen in *Carnificem*, & in tadium *Artem*, omnesque *Medicos*. Conrad. Rittersh. ad *Salvian. fol. 251*. A cauteriis porro & *cauterio conscientia* apud *Apostolum*, quasi cauterio notata: qualis est in *Hypocritis*, ut *Beroaldus* apud *Apulejum lib. 7. Milesiacarum* interpretatur. Et in *Moralibus* *Plutarchus* scribit. *Cyrenensium* tyrannum *Nicocratem*, ne quisquam civium servitiam suam aufugeret, portis custodes apposuisse, qui etiam mortuos, dum effarentur, pugiunculis vel cauterio scrutarentur: Cui non absimile est, quod *Tertullianus* ait in *Apologético*: *Risimus* & inter ludicras *meridianorum* crudelitates, *Mercurium* mortuos cauterio examinarent. *Pto Canterio* enim, quod nullo sensu, aut certe inepto erat positum, *Canterio* legendum *Alciatus* monet. In peragendis quippe fabulis, si *caedes* intercedebat, desinabantur in eam rem damnati, ut non ex ingenio; sed ex rebus ipsis populo vera exhiberentur. Si igitur *Mercuri* persona esset representanda, praesto erant *cadavera gladiatorum*, ut personatus ille *Mercurius* caudenti cauterio mortuos praetentaret:

Virius literas) Scribit *Nicetas lib. 7. in Viridis sub-
vita Alexii Comneni, Manuelis F. Alexii scriptio*.
Sebastocratorem, Imperium affectantē, edictum impetrasse, quo continebatur, Ea quibus manus Imperatoris (hoc est, *Alexii Comneni*, ferē impuberis adhuc & pueri, qui paedagogi & nutricis opera, defuncto patre, non satis commode careret) subscripsisset; non aliter rata fore, nisi prius *Alexius* ea vidisset, & colore viridi subscripsisset, RATA SUNT: Cateroquin *Primicerii*, quem hodie *Cancellarium* vocamus, hoc erat munus atque officium, ut *us: cancellarius*.
literis principis, quibus aut donum aliquod, aut honorem Magistratumque concedebat, ceretum illius sigillum adponeret. Atque sic in omnes iudices aliquam auctoritatem habuit. Ut videri possit, fuisse etiam ejus potestatis cognoscere, quae fide, quae integritate & iustitia inferiores iudices in officio versarentur: ut ex *Cassiodoro in formula Comitum Sacrarum Largitionum* notat. *Franc. Connanus lib. 4. Comm. jur. civ. cap. 14 n. 6. fol. 426. ubi etiam* proceres chartarum appellari putat, quos hodie *secretarios* Regis vocamus..

DE OBSIDIANIS TIT. III.

Obsidiani sunt lapides quidam nigri, at splendidi simi: ex quibus etiam Specula conficiuntur nascuntur in litoribus Arabiae felicio. Hodie amplius non apparent, quantumcumque etiam, qui in Indias Orientales navigant, reperiisse se glorientur: At *Plinius* multos solere Obsidianos ejusmodi, tanquam lapidem preciosum anulis inserere: & in eorum aliquo sculptam fuisse solidam imaginem *Divi Augusti*: qui materia hac captus, quatuor Obsidianos Elephantem fieri curavit. * *Plin. lib. 36. c. 26.*

NOTAE

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIJ.

Obsidianus lapis (quem Isidorus *lib. 16. c. 4.* Obsidium; Ulpianus ex Servio *in l. cum aurum. §. §. gemma. ff. de auro & arg. leg.* Obsidianum vocat) ab Obsidio, qui cum in Æthiopia primum invenit, nomen est consecutus. Nigerrimi coloris est, aliquando & translucidi, crassiore visu, atq; in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Ab hoc labide vitrum quoque ejusdem coloris, Obsidianum est vocatum; de quo plura apud Plinium *lib. 36. cap. 26.* Ex quo & illud constat, obsidianum etiam vitri genus, quod Natura

Obsidianum vitrum.

gignit, itque ad lapides magis, quam metalla spectat, omnia patitur: sicuti cæteri labides. Nam & sculpi, excavari, perforari cæleri que percommode potest. Quæcunque suscipit simulacra: Estq; pellucidum: transmittit formas sicut & vitrum gignitur apud Macrobios, fiuntque ex illo præcipua Magnatum sepulchra. Excisam enim ingentem molem excavant, includuntque cadavera; occlusaque non modo servantur, verum etiam spectantur, veluti occlusa vitro, neq; atrum sive tetrum odorem olent. quemadmodum ex Herodoto & Diodoro retulit Simon. Majol. *dier. Canic. part. 1. colloq. 19. fol. 590.*

Obsidiana simulacra.
Sepulchra.

DE LINO VIVO AUT ASBESTINO TIT. IV.

*Asbestinum Linum vivum. Vren-
dis corporibus aptum.
* lib. 19. c. 1.
Eius raritas & præcium.*

Erat antiquitus species quadam Lini, quod Græci Asbestinum: Latini Linum vivum appellabant. Ex hoc tela consuebatur, & tunica quæ igni non tantum non absumentur: sed in illum co-jecta, forditibus exustis, sp'ende-
bant magis, quam p'ssent aquis. R. gum quæque funera in eiusmodi adureban-
tur: unctis, ne corporis favilla cum reliquo misceretur cinere. Linum hoc, cui principatum in toto orbe est; Plinius tradit, * rarum inventum, difficile textu esse propter brevitatem: inventum, aqua: e præcia excellentium margaritarum. Nervonem mantile inde habuisse ferunt. hodie non invenitur.

NOTÆ SIVE COM-
MENTARIJ.

*Asbestinū,
unde dictū.
Igni non ab-
sumi.*

Linum hoc Græcis Asbestinū dicitur, ob calcis similitudinem, quæ igni purificatur. Calcem enim Græci ἀβήσις vocant. Asbestinum autem igni non absumi: sed nitescere & mundari, Plinius probat *lib. 19. cap. 1.* Sed Asbesto cum Varro dicit, *lib. 4. de ling. lat.* lineæ ex eo facta intelligit, atque adeo vestim. ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib. 23. Adversar. cap. 1.* à quo tamen Joseph. Scaliger dissen-

tit, negans id Lini genus inter vestimenta numerandum: cum potius ex eo mappæ conficerentur, quam vestes. A Turnebo tamen stat Cælius Calcagninus *lib. 3. Ep. 1.* Asbestinas vestes dici: afferens ex lino vivo, lapidi Carystio simillimo: quib; mortui reges cremabantur, ut iis cinis colligeretur. Nomen ex eo adeptæ sunt, quod igni non absumerentur. Quas & mortuales non ineptè fortassis cum Nævio poetâ dixeris, ita ei appellatas, quibus cadavera induebantur. His consentanea esse via duntur,

*Linum
Croticum.*

dentur, quæ de *Crotico* lino scripsit Strabo
lib. 10. Id enim petram esse ait, quam attri-
tam capillamentis tantum remanentibus,
excussa terrea materia, peccinibus aptari,
contextamque inde telam peroptime cõ-
fici. Eam autem igne non uris, sed sordida-
tum in ignem projectam emundari. Ipse-
que adeo *Podocattarus* Cyprius Eques,
qui nostro hoc seculo de reb⁹ Cyprii An.
co DLXVI. historiam prodidit, *Linũ*
Cyprium pence se habitum Venetiis ostē-
dit, in ignem id iniciens, at illæsum ac
perpurgatum mundatissimumque inde
recipiens. Verum illud magno est miracu-
lo, quod hujusmodi contexta tela non
quidem ab herbis originem ducat, sed à
lapide amianto: qui in Cypro Insula re-
pertus, malleo contunditur, confusus ex-
cussa terrea superfluitate, capillamentis
suis lini speciem retinet, ac contextitur in
telam. Id visum in *Podocattari* ædibus
coram eximie virtutis viris non paucis te-
statur. Porcæchius *tabula 2. Funeralium*.
Propterea ex hoc amianto linum confe-
ctũ, & incombuſtibile, ut perpetuo lam-
padibus arderet in Baptisterio suo Romæ
Constantinus Imperator statuerat, refe-
rentē Damaso *In Sylvestro Papa. Quin &*

Ludov. Vives in scholio ad D. August. lib.
21. de civit. Dei cap. 6. testatur se Lychnia
Parisiis permulta vidisse, quæ lucernis
semper ardentibus nunquā absumeretur. *Et mani-
lia*
Mantile quoq; Lovanii medio convivio
igni datum redditumq; domino mundius
splendidiusque, quam possit aquis aut
smeigmatis quibuslibet, prout laceris hoc
consignavit Simon Majol. *part. 1. dierum
Canicul. colloq. 20. fol. 633. & seq.* His non
absimilis, si non idem plane fuerit, lapis
ille ad Carystum nascens, quem incolæ
pectunt, nent, texunt. Inde mantilia con-
ficiuntur egregie contexta. Ea ubi for-
descunt; in flammæ projecta, non secus
emendantur, quam si maculas aqua elue-
ris. Mentionem hujus facit Mathæus Ra-
derus (quem dum notas hæc meas re-
censeo, primum vidi) in *commentar. ad
Martial. lib. 9. Epigr. 77.* Meminit Cælius
Rhodigin. & Ellychnij, lino Carpasio
constantis, & in id ignibus nullum omni-
no jus fuisse, scribit lib. 13. *test. antiq. cap.
18. circa finem.* Refert quoque Plinius,
huic lino principatum in toto orbeſſe:
& Linteæo circumdatam arborem, sur-
dis iæctibus, qui non exaudiantur,
cædi.

*Podocatta-
rus.*

*Ex Lino
in Ly-
chnia.*

DE BYSSO TIT. V.

Bysſus quoq; erat linum subtilissimum, in Græcia natum: ex quo pulcherrimæ Byſſus,
tegebantur vestes. Tanti vero aestimabatur pretij, ut quaternis denariis scri-
pula eius permutareretur. * Sed necius quoque hodie est cognitio. Quod & Car-
baso evenit, quæ tamen tela erat subtilissima ex Indiis adveſta; ut & ex Mar-
ciano luteo consilio, * & Virgilio lib. 6. colligitur:
— curtenis glauco velabat amictu Carbasus.

*Byſſus, eius pro-
tium.
* Plin. lib.
19 cap. 2.
Carbasus,
* l. nls. &
species ff.
de public.
& vestig.*

NOTÆ SIVE COM-
MENTARI.

Proximam ab Asbestino dignitatem
obtinet Byſſus, sive Byſſinum, lini ge-
nus pretiosius: quod circa Elin in Achaja gi-
gni solebat, mulierum delitiis maxime

conveniens, ut Plin. ait lib. 19. c. 1. Id præ-
candidum & molliſſimũ esse, Jsidorus affe-
rit lib. 19. cap. 27. Alij Byſſum appellat la-
nam illam, quæ Pinna (concharum id ge-
nus est) adhæret, colore luteo ac perluci-
do. Unde *Byſſina vestis*, ex lana illa molliſ-

lima, colore luteo, nigricante, ac splendorem auri reddente contextæ: quas Marcianus J. C. tus per Byssicum opus intelligere videtur in l. fin. §. species. ff. de publ. & ve-

Pinna conf. deratio.

Et gal. Nasctur autem Pinna in limosis subrecta semper, nec unquam sine comite, quem Pinnoterem vocant; alij Pinnophylacem. Is est *Squilla parva*, alibi *Cancer*, dapis affectator. Aperit se Pinna, atq; orbum luminibus corpus minutis pisciculis præbet. Assultant illi protinus, & ubi per licentiam audacia crevit, implens Pinnaam. Hoc temporis speculatus Cancer index, levimorsu significat. Illa, ore compressio, vel clausis testis salutis consultura, quicquid inclusit, exanimat, partemq; socio præbet, ut idem Plinius lib.

2. cap. 42. scriptum reliquit. Meminit Plinius alterius quoque lini cujusdam, quod ipse lib. 19. bap. 1. Xylon; Ulpianus *ἰοῦλον* appellat, quasi lanam ligneam, seu ligno decerptam dicas, l. si cui lana 70. §. lana legata. ff. de legat. 3. quæ lanugo quædā est, ex pomo fruticis cujusdam apud Arabas & eos, qui sub Cynosura sunt, depexa, qui frutex parvulus est, similemque barbata nuci, aut mali cotonei deserti fructū, unde & Cotonium quidam dicunt. Lina & lintea inde facta, magno vulgi errore Bombycina vocantur, ut Alciatus ostendit lib. 6. parerg. cap. 25. cum vel Plinio teste, Xylina; vel ad Peroti mentē, gossipina, seu gossampina dicantur rectius Huic lini generi nullum candore, mollitiēve præferendum; vestesque inde confectas,

Lina vestis. cur Egypti sacerdotibus grata: Lina non item.

Ægypti sacerdotibus gratissimas fuisse Plinius testatur. Id quod non de indutuduntaxat & amictu ipsorum; sed & de oportu quoque in rebus sacris peragundis usurpato Beroaldus intelligit ad Apulejum lib. 11. *Milesiacar.* ubi lancum vestitum in rebus divinis ut. profanum impiumque, ex Ægyptiorum, itemque Orphei & Pythagoræ disciplina ideo vitupe-

ratum fuisse tradit, quod ab animato lana decerperetur, & ex eo quidem animali, quod inter cætera esset mitissimum: contra vero lineam vestem propterea puram habitam, quoniam linum ex terra oriretur. Omnia autē terrâ propugnata, munda & pura judicari. Hinc Isiacos, hoc est, Isidis sacerdotes, cū linea veste prope peculiariter uterentur, à Poëtis perpetuo epitheto Linigeros videas cognominari. Sic enim Ovidius:

Nunc Dea linigerâ colitur celeberrima:

Sic Martialis: *(turbâ.*

Linigeri fugiunt calvi sistrataque turba.

Et juvenalis:

Qui gregem linigero circumdatus, & grege calvo.

Nec enim lineam tantum gerebant vestem, ut præter ea, quæ modo commemoravimus, etiam ex Tertulliani *de corona militis* libro colligitur, ubi linteum, quæ Christus constrangebatur, propriam Osiridis (idem autem Osiridis, qui & Isidis Sacerdotes erant) vestem appellat; Sed &, ut Herodotus in Euterpe cap. 37. auctor est, totum corpus solebant eradere, & tertio quoque die tondere, ne pilorum sordibus inter sacrificandum piaculum committerent, nè inter Deorum cultum quidquam pediculi, aut alterius excrementitæ sordis ipsos pollueret. Unde Lactantius lib. 1. *Instit.* de glabra à corpore ipsorum pectora appellat. Eodemq; sensu Martialis, sacrificulorum istam turbam, pilatam cohortem vocat, lib. 10.

Nunciat octavâ Pharia sua turba juvencæ.

Ecce pilata reditiamq; subitque cohors.

Ita enim locum istum emendandum censeo, cum passim. *Et pilata*, priore syllaba producta, legatur. Intelligit enim poëta cohortē pilatam, hoc est, calvam vel glabram, cui omnes undiq; pili erant extirpati. Eam autem verbi illius vim esse, ex eodem Martiali lib. 6. probatur:

Isiaci sacerdotes linigero.

Calvitio.

Martialis emendatior.

Ex

*Ex fistris, mittere de pilos de corpore toto:
Tegere pilare tuas testificare nates.*

Hinc *Expilatores*, qui simente Asconio in *Vertina* 2. ne pilum quidem in corpore spoliatorum relinquunt, de quibus in *Pandectis. de Effractionibus & expilatoribus*. Inde etiam expilata hereditatis crimen, *de quo ff. & C. eod. tit.* Atque hanc commendationem ipsi etiam Scaligero probatam fuisse, postea animadverti.

*Sacrificuli
cur caput
radant.*

Ex hoc ritu promanavit opinor nostræ ætatis sacrificulorum superstitio: qui jubetur caput in modum spheræ radere, & comā nutrire prohibetur *can. prohibete. 23. dist.* quandoquidem capitis ratio & corona, vel ipsi etiam Hieronymo temporarium omuium depositionis denotat. *can. duo sunt genera. 12. q. 1.* Capilli verò qui remanent, aliqua Sacerdotibus ad sustentationem retinenda designant, ut est glossographi interpretamentum. *Isidis* porro simulachrum, (ut & hoc obiter moneam) muliebres erat, bubulis prædium cornibus, quemadmodum id Græci describunt. Ideoque Ægyptiis, qui boves mares eodemque mundos ac vetulos immolant, foeminas immolare non licet, utpote *Isidis* consecratas, quas ex omnibus pecudibus venerantur longe plurimum. Sicut ab Herodoto prædium est *lib. 2. cap. 41.*

Sistrum. Sistratam verò turbam Martialis *Isiacos* appellat sacerdotes, à gestamine sistrorū:

Erat autem *Sistrum* instrumentum Ægyptium à metallo arguto, ab agitatione nomen habens. Nam agitatum & concussum tinnitus argutos edebat; ob hoc, *Sonabile Sistrum* à poetis dictum & ærisonum; quippe quod ex ære, argento, quandoque etiam auro conflaretur: ut ex illo

*Esse descri-
ptio.*

Apuleii libr. 2. transform. apparet, *areis & argenteis*, imò verò *auris etiam sistris argutis tinnitibus constrepentes*. Crepitaculi istius per angustam laminam in modum Balthei recurvatam trajectæ, medio pau-

ca ungulæ, crispante brachio tetrageminos ictus, reddebant argutum sonum: ut in marmoribus antiquis videre licet; vel, ut *Adr. Turneb. lib. 26. Advers. cap. 33.* describit, species ejus ovalis erat, & manubriata in ora undiq; tintinabula habens, ut agitatum tinnitum redderet maximū, & quæ pulsarentur. Recte, *agitatum* dixit: quoniam non spiritu, sed motu concussum æneum illud crepitaculum, sive sistrū personabat. *Alex. ab Alexandr. lib. 7. genial. diæ. c. 2.* Hinc *Tibullus lib. 1. Eleg. 3.* *Quid tua nunc Isis tibi Delia? quid mihi Itha tū toties ara repulsam manu? (profane* Ubi tamen *Mihi*, non *tibi*, ex veteri scriptura legendum monet Scaliger. Nam liquet, *Deliam* *Tibulli* amicā in castro *Isidis* fuisse: de quo apud *Propertium lib. 2. Eleg. Tristitiam redeunt, &c.* Cæterū de cæremoniis in sacris *Isidis* adhibitis habes apud *Apulejum* passim, & apud *Alexand. d. lib. 7. c. 8.* Atque in hinc lucem accipiunt illi de *Cleopatra* versus *Propertii lib. 4.*

Ausa jovi nostro latrantē oppœre Annubim,

Et Tyberim Nilis cogere ferre minas; Cleopatra Romanāq; tubam crepitanti pellerē sistro. *Isidis habi-
tū affectat.*

Innuat enim *Cleopatram*, quæ tantum sibi assumserat, ut le *Isin* vulerit videri, id eoque sistrum in dextera gesserit, Imperiū in Romanos affectasse. Idcirco ut *Cleopatram* sibi commentitiam *Isidis* potestatem arrogasse, solida subtilitate aperiret *Virgilius lib. 6. Æn.* ita canit.

regina in mediis patrio vocat agmina sistro

Quem locum ex *Lupo Ferrariensi Episcopo* ita interpretatur *Joh. Savaro* ad *Sidon. Apollin. car. 5. ver. 460.* venerabiles autem & quasi sacros fuisse sistrum pulsantes *Joh. Bernartius* in scholiis ad *Stadium Papin. lib. 1. Thebaid.* ex illo *Ovidii lib. 1. de Ponto* colligit.

*Ecquis ita est andax, ut limine cogat abire
lactantem Phariati nūlla sistrā manu?*

Quam stultitiam sive ineptias graphicè depin-

depingit, & ridet Seneca lib. *un. de vit. be-*
ata cap. 27.

Byssus ver-
ba.

Porro de Byssu, cui hoc caput destina-
tum est potissimum, multa præclare tra-
duntur à Lud. Cœlio Rhodig. lib. 23. *lect.*
antiq. cap. 8. quibus accenduntur omni-
no est, quod ille de Byssinis verbis *eodem*
libro capite præcedente scripserat: Parysa-
tin Cyri & Artaxerxis matrem, altissimi
sensus mulierem dicere solitâ: *Régem qui*
promittit nec animo timidiore concionatu-
rur foret, debere byssinis uti verbis, per
quæ ea intelligantur quæ sublimitatē ha-
beant ac magnificentiâ, nitoremq; & au-
thoritatē. quandoquidē hæc pars sit, quæ
popularē exprimere fragorē possit, ac ef-
ficere ut dicentes laus prosequatur in foli-
ta: quod hūc annotare operæ pretiū duxi.

Carbasus.

Quod & Carbaso) Carbasus lini genus
tenuissimi est. Plinio lib. 19. cap. 1. quod
Pausanias igne consumi negat. A Carba-
so, Carbasæ dicuntur vestes; & Carbasina
lintea. Apulejus lib. 3. *Miles facit*. Gra-
phyce prodeunt mitellis & crocotis: &
adolla; Carbasinis linteis. Ubi mitellas feminarū
illā ornamenta intelligit, ex quibus redi-
micula religabantur. *Virg. in 9.*

adolla;

— & habent redimicula mira. Et alibi:
Copa Syris facit capni Grajæ redimicula mitella.
Crocota verò dicuntur, quæ croceo infe-
cta sunt colore. Virgilius crocopietas
vestes appellat:

Crocota.

Vobis pietæ croco, & splendēt murrice vestis.
Ea vestis, quæ & delicatam & foemineâ,
viris autem nequaquam convenientem
Turnebus ostendit lib. 29. cap. 25. & lib.
21. cap. 15. Plauto Crocotula dicitur: ut &
Crocotilium, id quod valde exile est, refe-
rente Festo. Carbasina autem lintea Apu-
lejus significat, quæ ex illis lini genere,
quod Carbasū ex Plinio diximus sunt cō-
texta. Hæc quia mira erāt tenuitate, quo-
vis ventulo impulsa, facili colligebantur
in sinus, quos Maro vocat Carbasos l. 11.

Carbasina
lintea.

— croceâ & blamidemq; sinuq; crepantes
Carbasos fulvo in nodâ collegeras aure.
tamen Carbasum flaminis indumentum
propriū fuisse dicat Alexander ab Ale-
xandr. lib. 6. *genial. diæ. cap. 12.*

Carbasi porro nomen ad nautica quo-
que vela fuit productum: quæ quoniam
ex Carbaso primum in Hispania reperta
esse Plinius testatur, Carbasæ etiam num
dicuntur. Sunt autem velorum, ut Julius
Pollux auctor est, tria genera. Acatium,
Dolon; & Epidromes: Dolones, quæ vela
minora sunt, super Acatia, hoc est, maxi-
ma in navi vela, celeritatis causa solent e-
rigi. Unde Livius: Polyxenides, ut virtute
militum superari se vidit, sublati Doloni-
bus effuse fugere intendit. Epidromes in
puppi panditur. Alioquin Dolones dicun-
tur virgæ sive contri, in quibus, tanquam
in vagina, ferrum acutum sive pugiones
latent: à fallendo, sive etiam lædendo (&
æ enim utrumque Græcis denotat) sic
appellati: ut sint tela quædam, quibus do-
losè aliquem petimus: quando quidem
hæc ferrum additum habeant, quamvis
soli ligni speciem præferant. *Virg. in*
7. Pilam manu, savorq; gerit in bella Dolos.
Ubi Servius Dolonem interpretatur fla-
gellum intra cuius virgam latet pugio. Sic
Claudio Cæsari à duobus Equestris ordi-
nis in publico, cum dolone ac venatorio
cultro præstolantibus insidias fuisse stru-
ctas akero quidem, ut egressum theatro;
altero, ut sacrificantē apud Matris ædem
adoriretur, Suetonius scribit in vita Ti-
berij Claudij cap. 13. Atque de hoc ligni
vel fustis genere, in quo ferrum acuta cu-
spide latens, laud secus quam gladius aut
pugio vulnera ingerebat, exaudiendum
est Alfeni responsum in l. si ex plagis. §. 2.
l. ff. ad l. Aquil. ubi quidā flagello, in quo
dolon inerat, tabernarium verberarat. *Interdatus*
S. 2. l. si ex
plagis. add.
Aquil.

Carbasæ
vola.

Velorum
tria genera.

Dolon.
teligant.

Regnum Alexā ab Alex. lib. 4. *genial. diæ. cap. 15.*

cap. 15. Cui non absimile est, quod Ulpianus respondit in l. 1. §. & generaliter. ff. si quis quadr. paup. fec. dic. ubi Equus dolone neraluer; si concitatus talce aliquem petierat Utroque enim in loco pro Dolore, quod verbi in-

vulgatis codicibus mendose erat positum, Dolone erit legendum, quod & Hotom. adnotavit ad §. 1. verb. qua contra naturam. In ist. si quadr. paup. fecisse dic.

DE SPECULARIBUS TIT. VI.

Specularia seu speculares lapides materia quadam lucida erant ut S. Basilus scribit, & instar aeris transparent. Hanc veteres fenestris imponebant, ut nos vitrum. De his specularibus apud Plinium* extat, & in jure civili. † Nero sacellum siue templum Fortuna ex specularibus construxit: in quo qui erat, extrinsecus absq. ulla obf. aculo conspiciebatur: ac, ut Plinius scriptum reliquit, portis etiam clausis, Lux ibi inclusit, non transmissa videbatur. Speculares hodie non reperiuntur. Deposita apud nos quondam fuit crystallus ex simili materia alterior digitorum duos ad se transluens, ut aer quodammodo videretur, extremis solum partibus visus expositus. Continebat in se Chelydram qui ore aperto agnellum quasi deglutit aruerat: sed ab hoc ei Crux opponebatur, Eras affabre effigiata. Acceperam à Domino Martino Gerstman, nunc quidem Episcopa Vratislaviensi, atque etiamnum me habere credo.

NOTE, SIVE COMMENTARIUS.

Specularem Lapidem Plinius ex quorundam sententia, humorem esse ait terræ, & Chryalli modo glaciari, atque in lapidem concrecere & vitri modo perlicidum, facile in quamlibet tenues cru-
stas findi lib. 36. cap. 22. qui quidem lapis peculiarem eamque purissimam transparentiam adeptus (verba sunt Basilij in Hecun. Homil. 3.) si juxta suam naturam sincerus & absolutus fuerit repertus, & neque putredine aliqua exesus, neque segmenta ac stillas in altum productas habeat, ferè acri luciditate similis existit. Ita enim illud Basilij loci adducit Simon Majolus l. b. 1. caus. 1. di. colloq. 18. mibi fol. 57. Ab hoc Specularia dicebantur, quibus Lumen & Sol in pedes admittebatur: ut hodie pervitreamina & chartacea. Sic appellata, quod ex speculari lapide essent confecta, & de his specularibus, quibus fenestrarum huius

obstruebantur ad transmittendam lucem; quæ tamen exemptibilia erant; ut cum liberet; auferrentur; intelligendum erit Ulpiani responsum de specularibus mentione facientis in l. si quis 15. §. de quibus plane dubitatur. ff. de usufr. Si vera est Bidezii interpretatio ad l. ex syva cadua 10. ff. de tit. qui tamen ibidem non negat, posse eundem locum de iis accipi specularibus (variū enim ea præstabant usum) quibus pars quædam domus; aut etiā ambulationes in horto, veluti integumentis quibusdam ad voluptatem operiebantur. Quale fortasse fuit Horatii ad res veneras, ut perhibetur, intemperantioris speculatum illud cubiculum: in quo scorta dicitur habuisse disposita, ut quocunque respexisset, ibi ei imago coitus referretur. Sic enim in ejus vita, Suetonio passim attributa, scriptum video: Quod autem Ulpianus in l. quasi 12. §. si domus. ff. de fund. instr. ex Pegasi auctoritate, in iustamento domus

domus legato, negat deberi Specularia & vela, quæ voluptatis causa in domo sunt, frigoris fortè aut umbræ arcessendæ causa: Id verò pugnare videtur cum eo, quod ex Cassii sententia idem mox subjungit, Cilicia vela legata deberi, quòd idèd parari soleant, ne ædificia vento vel pluvia laborent. Quid enim vetat, quo minus & de Specularibus hoc dicamus, quæ in eundem usum parari constat? Jacob. Cujacius *lib. 13. Observ. cap. 11.* Nam ut Plinius *lib.*

» 2. *Epist. 17.* scriptum reliquit, Cœnationes egregium sunt adversus tempestates » receptaculum: nam Specularibus, & multo magis imminetibus tectis muniuntur. Et, si Martiali credimus,

Hibernis objecta Natis Specularia puros Admittunt soles, & sine Sole diem.

Contra
Accursium.

Specularibus nempe muniebantur hyeme Cœnationes & diætæ, adversus ventorum imbriumque vim: atque ita venti his excluderentur, ut tamen lumen habitantibus transfunderent. Nec satis tuta videtur Accursii responsio, locum istum de Specularibus non adfixis accipientis. Nā si affixa fuerit, tum magis putat, eadomus partem esse, ideoque legato cedere. *§. Specularia 25. d. l. quasi sum.* Cur enim hac distinctione non in velis quoque usus est Jctus; sed ea simpliciter deberi asserit?

Specularii.

cum tamē constet, rarò aut ferè nūquam hæc ita adfigi, ut pro domus parte haberentur. Porro qui fenestris Specularia ad arcendum hyeme frigoris componunt, *Specularii* in jure nostro dicuntur. *l. 1. C. de excusa. art. lib. 10. & l. ult. ff. de jur. immū. idque ad tit. C. & Alciatus adnotavit nn. 8. & Coel. Rhodig. lib. 15. lect. antiq. c. 13. in fin.* & quanquam ex recentioribus fuere, qui specularia existimarunt esse tabulas clatris cancellisve spissioribus distinctas quæ fenestris apponuntur ne virgines à prætereuntibus conspici possint, Italis vulgò *gelosia* dictæ: eorum tamen senten-

tiam illo ex Martiali adducto Epigrammate confutari, rectè censuit Alciatus *ad l. Malum. 242. §. structuræ ff. de verb. sig.* De Crytallo autem (ad cujus naturam proximè accedunt specularia) & de chrytallinis poculis dixi *lib. 2. tit. 2. de procell.* quibus adde Johan. Bruyerinum *lib. 3. di- pnosoph. c. 9.* & Cuilh. Stuckium *lib. 3. antiq. conviv. c. 12. §. vitreis simillima sunt chrytallina.* & Simon. Majol. *lib. 1. Canic. diæ. colloq. 18.* Estque cum primis notandū quod de chrytalli generatione scribit Seneca *lib. 3. nat. quasi. cap. 5.* Quis non gravissimas aquas esse credat, quæ in chrytallū coeunt? Contra autem est, Tenuissimis hoc enim evenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillimè gelat. Aqua enim celestis nimium in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aëre excluso, in se tota compressa est. Quæ etsi concors est omnium ferè sententia: ab ea tamen non parum discessit Diodoro, qui chrytallum esse lapidem scribit, ex aqua concretum pura, non tamen frigore, sed divini caloris vi. Cujus item potestate rerum evariant colores saporisque. Constipat siquidem calor; comprimit siccitas; splendor illuminat: Quod Lud. Coel. Rhodig. ita retulit. *lib. 1. lect. antiq. c. 10. circa fin.* His Mantissæ loco accedat, inter chrytallinos lapides Aleætorum quoque connumerari: qui chrytallina specie fabæ in modum, gallinaceorum in ventriculis reperiatur. Esse enim gemmam tradit Plin. *l. 47.* & de eo plenius agit *eodē lib. c. 13.* & Solin. *cap. 3* dicitur excitare venerem, gratum facere, & constantem, ac victorem discretum, & oratorem, amicos itidem reformare, & reprimere in ore sitim, Quod ad Solin. *cap. 3. Georg.*

Chrytalli
generatio
Seneca.

Quæ Diodoro.

Lapis Aleæ
torius.

Cancelli
sive gelosia.

Draudius notavit.

DE MURRHINO ET ALIQUIBUS

GEMMIS TIT. VII.

Murbinum, materia quadam candida erat, purpureis maculis rubescens, ^{Murri-}
 qua sub terra inveniebatur, sub qua humorem calore densari putabant. ^{num.}
 Non tralucebat Murrhinum, sed erat nitidum & odoriferum, ex quo vasa confie-
 iebantur potui & esculentis accommoda. Erat in precio ob colorum varietatem;
 gilvis scilicet; hiacynthini, candidi & aliorum. Pompeius Magnus postquam de
 Asia & Ponto triumphavit, pocula inde transtulit, & abveum lusprum ex dua-
 bus gemmis, qua & aperiri & claudi poterant, latum pedes tres, longum pedes
 quatuor: Itemq; tesseras & orbiculos, quibus cum ludebatur, similiter gemmeos,
 quemadmodum Plinius refert. * Nostra hac tempestate non reperitur Murrhi- ^{*Lib. 37.}
 num, nec etiam notabiles illa gemma: Sicuti nec uniones, similes illis duobus, ^{c. 2.}
 quas Cleopatra Aegypti Regina possedit, quibus per omne aevum in universo hoc
 mundo pares non inveniuntur. Eos illa aestimaverat ducenties sestertium: qua-
 summa hodie quingenta millia aureorum nostrorum exaquaret.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIJ.Murrhinis
conficienda.

Murrhina vasa ex Murrrha gemma no-
men habent; quam humorem esse
putat Plinius lib. 37. cap. 2. calore sub terra
densatum: cui splendor sine viribus, ni-
torq; potius, quam splendor. Sed in pre-
tio fuit colorum varietas, circumagenti-
bus se subinde maculis in purpuram, can-
doremque, & tertium, qui fiebat ex utro-
que. Vasa illa Jabolenus Murrrhea appel-
lat in l. vasa II. ff. de supell. legat. ut & Pro-
pertius lib. 4.

Murrrhea
vasa.Parsi &
Propertii
de fusu.

Murrrheaq; in Parisiis pocula colta focu-
quo versu Murrrhina pocula Propertio vi-
dentur esse fictilia, cum in Partorum ca-
minis coqui ea scribat: dissentiēte Plinio,
qui ut dixi, humorem putat sub terra con-
crescere, densarique calore, eumque lapi-
dem crui, & in vasa celari: ut tantam nobi-
lissimorum scriptorum in re frequentissi-
ma dissensionem, annotatione dignam
existimavit Turnebus lib. 8. c. 1. Hoc am-
plius, vasa illa Papinius simpliciter Mur-
rrhas dicit: sicuti & Martialis lib. 14.

Si calidū potas, ardenti Murrrha falerno
Convenit, & melior sit sapor ille mero.

Jocatur Poeta, à colore Murrrhini ejus-
modi poculi inalefcere posse vinum, eò
quod maculæ ejus purpuræ & lactis colo-
re ignescant. Unde maculosam hanc vo-
cat lib. 10.

Florat Eror, quoties maculosa pocula
Murrrha Insufficit.

Saporem quoq; meliorem inde polli-
cetur, quoniam odor in Murrrhinis soleat
commendari, sed dissidium illud com-
modissimè componi posse crediderim, si Murrrha pro
cum Scaligero dicamus; videri Murrrhæ gemma.
vocem antiquitus pro gemma usurpari
solitā. Nam & prima versiculi illius pars,
Et gemma bibat, & Sarrão dormiat ostro,
haud dubiè de Murrrhâ intelligenda est: Et
clarius hoc innuit Seneca lib. 7. de Benefic.
cap. 9. his verbis; video Murrrhina pocula,
parum scilicet luxuria magno fuerat, nisi
quod vomant, capacibus gemmis inter se
proprinarent. Quemadmodum igitur
chrystallus & vitru vocatur gemma Mar-
tiali & aliis; ita & Murrrhina, gemmea di-
cuntur

ountur. Sane Cassius Ictus vasa Myrrhina in gemmis esse negat *l. cum aurum 19. circ. fin. ff. de aur. & arg. leg.* & ipsum quoque Ulpianum dubitasse constat, an Murrhina vasa, propter eximium usum & pretium supellectili essent adnumeranda? cum tamen pelves argenteas, & aquimania (ita enim doctissimus Scaliger legit apud Festum, in dictione *Manalem lapidem*) argentea, & lectos inargentatos vel inauratos, atque gemmatis in supellectili esse non dubitet: usque adeo, ut idem iuris sit, & si tota argentea vel aurea sint; Sed Murrhina quoque supellectili adnumeranda esse concludit *in l. 3. §. vitrea, & §. de Murrhinis. ff. de sup. legat.* presertim si ad usum edendi, & bibendi causa essent parata; ut Javolenus respondit *l. vasa 11. ff. d. s.* Ut ut sit: Mirrhina certe vasa ex pretiosa materia solita fuisse fieri, ipsemet etiam Accursius notavit *in d. l. cum aurum 19. verbo Myrrhina. ff. de auro & arg. legat.* & Myrrhinorum frustra atque membra Paulum Jovium: omnium antiquitatum studiosissimum & peritissimum, ostendisse sibi Joh. Brayerinus testatur eo anno, quo Clemens VII. Pontif. Max. in Gall. trajecit *lib. 3. d. dispos. c. 8. mibi fol. 155.* Nec dissimulare hic possum, Myrrhinam quoque dici potionem illam divinam, quæ à Græcis *Nektar* appellatur, Hadr. Turneb. *lib. 28. advers. cap. 6* Hanc mulieres vocabant *Myrrhiolam*, quidam *murrainum vinum*; quidam id dici putant ex uræ genere: murrhinæ nomine Plinius *l. 14. cap. 13.* non inter vina modo, sed etiam inter dulcia vina, odore miro pretiosisque aromatis condita, myrrhinum refert: & ait Scævola & Lælius, & Atheium Capitonem (legem fortè decemviralem interpretantes) in eadem sententia fuisse. Hieron. tamen Mercurialis, Myrrhinam, factitæ illud potionis genus, inter dulcia potius, quàm vina reponendum censuit,

Myrrhina
potio.

non ob miram aliquam suavitatem, sed quia hisce dulcibus frequenter utebatur, quod nequaquàm ebrietatem inducant *lib. 5. cap. 1.* Verum quocumque modo res se habeat, *Myrrha*, certè *potione* usos antiquos (ait Festus) indicio est, quod etiam nunc ædiles per supplicationes diis addunt ad pulvinaria, & quod XII. Tabb. cavetur, ne mortuo indatur, ut ait Varro *antiq. lib. 1.* quem locum Jacob. Razarus eleganter explicat *lib. sing. ad LL. 18. tabb. cap. 15.* Cum hæc relegerem, incidi in doctissimum Matth. Raderi commentarium: qui ad Martialis *Epigramma 113. lib. 14.* luculentur explicat, unde Murrhina vel Myrrhina dicantur, quæ illorum materia, & an sint ex onyche; itemque de eorum usu & precio, quem sciendi cupidus Lector adire poterit.

Ac quoniam Pancirollus hoc loco etiam *alveis laforis atque tesserarum sive orbiculorum* meminit; libuit & hoc annotare, quod ludi alearum vel tesserarum inventorem quidam ipsum Palamedem faciunt in exercitu Græcorum contra Troja. Eius in *enigmas* nos: ne scilicet otio torperent milites. Id. *cor.* eoque alearum lûsum rem antiquam & extra operas pugnatorias concessam vocat Justinianus *in l. C. de aleator.* Sicuti ex Paride de Puteo *intra de ludo n. 5.* & Caccialupo *n. 7.* scribit Prosp. Far. *de var. ac divers. delict. q. 109. n. 2.* Alii tesserarum & alexulorum Lydos excogitasse autumant referente Lud. Cœl Rhod. *l. 20. antiq. lect. cap. 14.* de quo ludendi genere extant inter alia antiquitus usitata ænigmata, illud valde vulgatum apud Diomedem: *Vidi Enigma de aleatoribus.* *carnem humanam in campo ligneo, ossibus ludentem, ubi erat mare concretum;* quod significabatur tesserarum lusor (quod genus hominum tantum ab aleatoribus differre putat Gothofredus *ad l. 1. C. de aleat.* quantum fures à latronibus) in alveolum sibi tabellam cubos jaciens: quo loco &

Galimus

alium adstabat, ut interpretatur Cælius Calpurn. *lib. 11. Epist. 10.* Atefferaria porro tabella illa, super qua tesserae sive latrunculis luditur, & quæ per Pauli Jcti *Magis pro Alea.* *Magidem* intelligitur in *l. servus 41. al. 36. ff. de condi. et. indeb.* Si vera est Accursii ad eum locum interpretatio, ductum est verbum Græcum *ῥαβηλ*, quod à Latinis acceptum est *Tablissare*, id est ad tabulas ludere. Ex quo Palladæ illud in scholasticum aleatorem, præ *Calliope Tabliope* deditum & additum, elegans sane distichon ex græco ita latine redditum ab Alciato *lib. 8. parerg. c. 16.*

Calliope studiis Dea præsidet, atq; poetis:

Sed tibi quæ celebras, Tabliope est posior.

Ex quo facile intellectu est, cur inter alios lusus, etiam aleæ lusus censeatur esse prohibitus: non quia fortuna in eo dominatur (si enim in fortuna fundaretur dicta prohibitio nunquam & nec pro parvula quidem summa liceret alea ludere; cujusmodi tamen lusumptore modica & convivii jura videmus permittere. *l. quod in convivio ff. de Aleator.*) sed habito respectu ad frequentiam & assiduitatem ludendi: quando quidem aleam frequentantibus, sive aleæ deservientibus (quos voce eleganti & antiqua atque vix nota vel doctissimis ipsis *Aleones* dixeris cum Sallustio ex Hieronymi Groslotii epistola 68. *inter philologicar. epist. cent. 1. relata*) usu venire soleat, ut perdentes in hoc ludo non blasphemant solummodo, sed & omnes suas opes brevi tempore consumant & ad inopiam redigantur, ut ex ipsis rescripti verbis patet in *l. ult. C. de religi. & sum. lib. fun.* Ideoque censendum est, aliam non esse prohibitam, quia per se mala: sed malam factam, quia prohibita. Prohibitam vero, propter genium blasphemæ & decoctionis periculum. prout argumentatur Ang. de Clavasio in *sua summa verb. ludus n. 4. in fin.* Et Sylvester *n. 2. laudat* à

Martino Del-Rio *Magicar. disquis. 107. 2. lib. 4. cap. 4. q. 2. fol. 216.*

Quos Cleopatra) Cleopatra, cum Antonio edixisset, una se cœna cœtices sceleratissimæ abstumturam, idq; fieri posse nequaquam putaret Antonius: sponsonibus factis, postero die magnificam cœnam, sed quotidianam Antonio apposuit, qui cum eam irrideret, computationemque exposculetaret, corolarium id esse. Cleopatra dixit, consumturamque se in ea, quantum promiserat, confirmavit. Inferri itaq; secundam mensam confestim jussit. Cumq; ex præcepto ejus Ministri unum duntaxat vasculum aceti ante eam posuissent, spectante Antonio, quidnam agere vellet, detractum ex auribus alterum unionem in vasculum misit, ac mox liquefactum (solet enim aceri asperitas usque in tabe margaritas resolvere) absorbit. Injecerat alteri manum, ut idem faceret. Sed nequaquam id passus est sponsonis ejus judex L. Plancus, victumq; Antonium pronuntiavit. Is postea unio, qui superfuit, dissectus in duas partes, in utrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo fuit positus. Ita ex Plinio *lib. 9. c. 35.* & Macrobius *lib. 3. Saturnal. cap. 17.* Perotus retulit quibus adde luculentam cœnæ illius descriptionem Athenæi *lib. 4. de sympo. hist.* relata etiam à doctissimo Budæo *lib. 3. de Affe.* ex cujus supputatione unionum istorum hæc prodiit æstimatio. Sic enim scribit: Hic est ille M. Antonius, qui Cleopatraz ultimæ Egypti Reginz Phœniciam, Syriam, Cyprus, & Ciliciæ bonam partem, Judæam balsamiferam, & Nabathæorum Arabiam in stupri mercedem dedit: qui Antigoni Regem securi percussit: qui expeditionem in Parthos cum centum millibus peditum equitumq; suscepit: cui denique nobilis illa cœna portentosi luxus condita est à Cleopatra: in qua centies sceleratissimæ unionum, id est, ducenta quinquaginta millia

aureorum, uno ferculo secundæ mensæ consumta sunt: Loquitur autem Budæus de alterutro tantum unione. Geminum igitur ad eam, cujus auctor meminit, æstimationem accedere liquet. Sed & Valer. Maximus *lib. 9. cap. 1.* memoriæ prodidit, Clodium Æsopi Tragædi F. aceto liquatos magnæ summæ uniones potionib. aspergere solitum. In quem idem & Horatius invehitur *lib. 2. Satyr. 3.*

Filius Æsopi detractum ex aure Metelli scilicet ut diesies solidum exsorberet, aceto diluit insignem baccam: qui sanior, ac si illud idem in rapidum flumen jacere velet acam.

His etiam Cajum Cæsarem adjungit Joh. Bruyerinus *lib. 3. de re cibaria. c. 2. fol. 141.* his verbis: Tres fuisse comperio, qui experti sunt, quid in gloria palati saperent margaritæ Æsopi Tragædi filius, deinde meretrix Regina, Tertius Cajus Cæsar Romanus Imperator. Adeandem hanc unionis liquationem respexisse videtur Marcellus *in l. Seja. 6. ff. de auro & arg. lega.* Seja unionem cum hiacynthis legavit: postea unionem solvit: nec ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit. Quæsitum est, an hæres

æstimationem rei, quæ in hæreditate non est, præstare debeat? Et negat Accursius, æstimationem deberi: eò quod à testatrice, dum viveret, legatario uniones jam præstiti solutique fuerint. Ita enim verbum hoc, Soluit, ibi interpretatur. Sed malè, cum non tam de præstatione sive solutione, quàm de dilutione vel liquefactione id sit accipiendum. ut sensus sit, unionem illum vi & asperitate aceti dilutum vel dissolutum, atque ita legatum, sui ipsius interitu, nulla hæredis culpa interveniente, extinctum fuisse. *arg. l. non solut. 26. §. 1. & l. Titia. 36. in fi. ff. de legat. 1.* Ita autem dissolvi uniones posse, modò ostendimus, & ex Vitruvio *lib. 8. cap. 3.* liquidò probatur. Quanquam etiam solutum unionem intelligere possumus eum, qui de linea demitur sit & detractus: quem propterea exemtilem Ulpianus appellat *in l. argumento. 25. §. margarita. eod. tit.* ut scilicet Rei legatæ à suo principali facta separatio, ipsum legatum annihilaret, & exstinguat, quæ tamen interpretatio, non minus ac prima Oswald. Hilligero displicet, mediam comprobanti in doctis. Notis ad Donell. *lib. 8. cap.*

17. lit. E.

*Intellectus
L. Seja 6. de
auro & arg.
lega. 1.*

DE AURICHALCO. TIT. VIII.

Aurichalcum erat metallum ex are, quod auri simile. Ex quo genere Toreum ^{Aurichal-}mata fuerunt opinor, quæ veteres Corinthia putabant: sed falso. Corinthiæ enim mixtum erat ex are & auro. At Toreumata ista destructa aut soluta, nihil habebant auri aut argenti; & ideo ex Aurichalco fuisse credo.

Istud metallum, Plinius auctor est, * longo jam tempore non reperiri, effata ^{* Lib. 34.} tellure, hoc est, ferili effecta terra. Sed constat, postea Iureconsultum Martianum, qui tempore Alexandri Imperatoris vixit, Anno 225. mentionem illius fecisse, ac si sua quoque ætate id exstiteret. * Latrone sive Orichalcum istud, quo ^{* L. Labeo} nos utimur, Aurichalcum non est: sed as, quod pulveribus quibusdam adpersum, ^{45. ff. de contrah. emt.} splendo em illius accepit, ut infra dicemus.

NOTÆ

NOTÆ, SIVE COM-

MENTARIUM.

Orichalco
notat.

Quod Græcis ὀρίχαλκος est, id Latine multi Aurichalcum pronunciant, facta instar hybridis cujusdam, verbi hujus ex Latina & Græca voce, compositione: quod putarent id ex auro & ære confari. Quod quidem fieri posse, (ut de Corinthio ære, de quo alibi à nobis dicitur, prodiderunt veteres) ne ipsemet quidem negat Scaliger ad Festum: Sed id ὀρίχαλκος esse, id verò pernegat. Proclivus igitur est, ut verbum istud ex uno & eodem genere deducamus, ex dandi casu scilicet ὀρίκτου ὄρος, i.e., monte, χαλκὸς ære, ut si æs montosum, in quod Cadmea terra adiciebatur: non quidem ex auro & ære mixtum; sed æs, quod auri colorem & splendorem haberet, quodve auro simile esset. Id quod longo jam tempore non reperi, effœtata tellure Plinius ait *lib. 34. cap. 2.* sed ex eo scilicet restabant tamen speciss aut massæ & fragmenta plura:

Orichalco
pretium.

Tanti verò hoc fuit apud veteres, ut cū nusquam esset: tamen quasi esset, etiam auro excellentius haberetur. Unde Plautus in Milite: *Ego, istos mores Orichalco cōparem.* Et in *Pseudolo*: *Dii immortales! Orichalco contrā non carum fuit meum mendacium. Orichalco contrā, ut & Auro contrā, nota & familiaris Plauto phrasis.* quasi dicat, plus mihi mea Sycophantia, quā ingens auri pondus profuit: vel non venire aut venale esse potuit meum commentum numis ex Orichalco cufis, sed pluris fuit illis. Ita enim locum hunc Petrus Gualtherius interpretatur, ex Orichalco olim numos cufos fuisse concludens. Planè quod Horatius etiam Instrumenta musica ex Orichalco facta innuit, cum *lib. 2. epist. 3.* ita scribit.

Tibia, non ut nunc, Orichalco vitata, tubæque æmula.

Id non de Orichalco isto jam olim deper-

dito; sed de vulgari nostro Orichalco, quod vulgo *Letonium* vocari Scaliger notat, erit accipiendum. sit dictum, quod à montibus incendio purgatis fluxerit eo-que ære atque Aurichalco (quod Poëtæ propter verbum orichalcum sæpius vocat, Cyprum abundare Steph. Forcat. scribit *lib. 3. de Imperio & philos. Gallor. fol. 450.* Nec desunt, qui Tibiam junctam Orichalco interpretantur, Orichalco tanquā aurea bractea ornatam, ut inde esset elegantior. Alii tibiā Orichalco junctam putant, quod duo essent ligna ipso devincta, ut longior redderetur tibia. Mihi ingeniosior videtur *Iob. Baptista Pinea* interpretatio, rem altius petentis. Verisimile esse ait, urbiū theatra initio fuisse parva, & propterea scenam habuisse tibiastenes ac simplices: *Tennes* hoc est, solas absq; aliis musicis instrumentis: *Simplices*, quia earum foramina essent quatuor tantum. Postea verò aucto populo, aucta quoque fuisse theatra; & primo additum lituum, deinde etiam tubam. Ut sit sensus, Tibiam junctam fuisse Orichalco, id est, ad sociatam lituo ex Orichalco confectos neque tantum Musicam, ex tibiis, & lituis; sed etiam ex tubis constitutam. Ergo tibiā factam turbæ æmulam: quia tuba commixta cum ipsa sonum suum non amiserit: quanquam ita acutus hic fuerit, ut turbæ strepitum imitaretur: Quod autem *Labeo*, diximus, *Aurichalcū ex auro & ære mixtum non esse*, id Marciani quoq; auctoritate confirmatur, negantis eā valere venditionem, qua Aurichalcum h. e. æs illud, quod scilicet auro sit simile, pro auro esset venditum *Labeo 45. & ibi Accurs. ff. de liat. cōtrah. empt.* In materia enim, sive ipsa rei substantia esse erratū. *l. in venditionibus. 9 ff. d. s.* At si quid auri admixtum illud haberet, tum venditionem omnino consistere Ulpianus respondit. Idque exemplo viriolæ, quæ ex gemmis contextis auro

Horatius
explicatur.

Labeo, tamen 14. & Labeo 41. ff. de contr. em. concil.

vel argento, aliave materia componi solet *l. ult. §. mulier ff. de auro & arg. leg.* Hæc si aurea dicatur & vendatur; etsi magna ex parte inventa fuerit ærea: placuit tamē valere venditionem, maximē si aliqua ex parte saltem aurea sit, qualis dicebatur; atq; ita auri quid admixtum habeat *l. quid tamen 14. ff. de contrah. emt.* quantumvis etiam aurum illud esset deterius, quā emtor existimaret. *l. aliter 10. d. 1.* cum etsi inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, venditio tamen subsistat *d. l. quid tamen. 14.* Nec mutat hanc sententiam, quod nullam esse emtionem Julianus ait, si quis mensam argento coopertam mihi ignoranti pro solida vendiderit. imprudens *l. cum ab eo. 41. d. 1.* non enim ideō mensa argentum admixtum habet, si est argento cooperta. Operimentū mensæ, seu lamina illa, quæ mensam operit, non est pars materiæ, hoc est, mensæ quam argenteam, non autem argento coopertam, vel operimento argenteæ laminæ ve-

stitam; sed argentum cum ipsa mensæ materia confusum præstari convenit. De horum tamē responsorum conciliatione sanè quā difficili, plura videri poterunt apud Jacob. Cujacium *lib. 2. observ. c. 4.* Gabriel. Mudæum in *l. in venditionib. 9. de contrah. emt.* & Hugonem Donellum in *l. id quod aurū. 22. de verbor. oblig. n. 5.* Inprimis verò Oswaldum Hilligerum, variis Doctorum collatis sententiis, optimē de hoc differētē ad eundem Donellum *lib. 12. comment. jur. civil. cap. 7. lit. C.* *Æris inaurandi ratio.* Modum vero inaurandi vel adulterandi ratio, æris, ut formam auri induat, Zafnus tradit ex Plinio *lib. 33. c. 6.* Incendunt, ait, æs igni, ut ardeat: deinde exstinguunt aceto & alumine: postea inducunt bracteolas auri, & istas bracteolas æs sic præperatum recipit in se, ut strictissimē hæreant: & si æs palleat sub bracteolis, tunc illinitur liquo-
re ovi, qui demit colorem æris,

Zafnus in d. l. si id quod 22. de verb. oblig.

DE CINNAMOMO TIT. IX.

Scribit Galenus *lib. 1. Antidot.* Cinnamomum rarum inventu fuisse, præterquam in armariis Imperatorum. Plinius auctor est, precium Cinnamomini quondam fuisse in libras denariū mille: * cui summe, 150. aurei nostrates adquirentur. Atq; id ipsum postea ad auctum, Arabia & India sylvis incensis. * Plin. lib. 12. cap. 19. Quam verò Casiam ligneam Latini dicunt ea pessi-
mo adsimilatur Cinnamomo, & ab Italis Cannella vocatur. Veri enim Cinnamomi nulla nobis est notitia: Xylo cinnamomi: quod ipsum arboris tantum lignum est. at verò Cinnamomum exterior eiusdem cortice.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

Cinnamomi, quod & Cinnamum dicitur, luculenta exstat descriptio apud Plinium *lib. 12. cap. 19.* Eam veluti in Epitomen contrahens Solinus, Frutetum id, ait, situ brevi nascitur, ramo humili & represso, nunquam ultra duas ulnas altitudinis, quod gracilius proveniret, exi-

mium magis dicitur: quod in crassitudinem extuberatur despectius est. Verum legitur per sacerdotes, hostiis primum cæsis, quas cum litaverint, observatur, ut messis nec ortum Solis anticipet, nec egrediatur occasum. Quisquis principatum tenet, Sarmentorum acervos hasta dividit, quæ sacrata est in hoc ministeriū. Atque in portio manipulorum Soli dica-

ut, quæ si justè divisa est, radiis inflagrata incendium spontè cōcipit. Hactenus Solinus in *descript. Africae*. c. 39. & 42. Cinnamomi porro etiam Rex Sapientissimus Salomon meminit *Prover.* 7. v. 17. & Marcianus Jctus in *l. Caesar.* 16. §. *species. ff. de publ. & vecti.* ubi vim fruticis ejus in cortice positam esse, ex Plinio & Dioscoride notat: & rarissimum fuisse suo tem-

pore Galenus scribit, nec alibi conditum, quàm in scriniis Imperatoris. Ex eo unguentum fit, Cinnaminum dictum, inter cætera crassissimum: Cujus summa est commendatio, quod transeuntem foeminam odor invitet, etiam aliud agentem. Sicut Philipp. Beroaldus ad Apulejum *lib.* 2. *Milesiac.* annotavit.

* *

DE FOLIO BARBARICO; ET ALIIS

ODORAMENTIS. TIT. X.

Inter species preciosas, quæ ex Indiis Alexandriam advehebantur, Marcianus in *reconsultis* Folium Barbaricum recenset. * Id erat ornamentum quod dam ex radice odoratissima, quam Bacchar. * dicebant itemque nardo, myrrh, balsamo, costo, & aliis compositum plantis: de quibus apud Plinium: * ubi aliorum quoque complurium odoramentorum fit mentio, quæ quoniam hodie non exstant, brevitate studio omitto. Ipsi autem memini, quod fan. off. erat acce-
lebre, & ab ipsisque Indiis adportatum indeque barbaricum dictum.

Folium barbaricum.

* L. ult. §.

species ff. de public.

& vectig.

* Plin. lib.

21. cap. 6.

* Plin. lib.

12.

NOTÆ SIVE COMMENTARI.

Indicium
L. plenum,
§. 1. de usu
& habit.

Folij Barbarici mentionem facit Marcianus Jctus in *l. ult. §. species. ff. de publican. & vectigal.* Sunt, qui de hoc folio intelligendum quoque dicant *sext. in l. plenum.* 12. §. 1. ff. *de usu & habitu.* Ubi Nerva negat eum, cui fundi usus concessus est foliis etiam (barbaricis puta & Indicis) uti posse. Alij foliorum nomine Unguentum ex foliis confectum intelligunt: quod magni erat precij, & Foliatum nuncupabatur. *Martial. lib.* 12.

Armea me libram Foliatum poscat amica.

Ex Juvenalis Saryr. 6. *Mæchis foliata parantur.* Spicata quippe unguenta & foliata inter Romanorum delicias latina appellatione dici, *Terapentices* 8. Galenus scribit, referente Cael. Rhodigin. *lib.* 27. *lect. antiq. cap.* 26. Utraque me hercules interpretatio nimis longè petita, & ad rem minus videtur idonea. Agitur enim ibi de Usu fundi, atque adeò de iis, quæ fundus

ipse fert: cum quibus nihil plane commune habent exotica ista unguenta & folia, ex locis tam longinquis alportata. Propius igitur est, ut textum hunc cum Accursio de vulgaribus foliis intelligamus, quibus alièdo pecori, hyberno præsertim tempore uti soleamus: ut ita horum quoque usum Usuario concessum esse Ulpianus cum Sabino & Cassio, Labeone & Proculo concludat: licet Nerva id negaverit, à cujus sententia eos secessionem fecisse, & contextus satis docet, & Franc. Hotdmannus, non advertisse id Tribonianum, miratur in *pr. Inst. de usu & habit.* Nam quod Cujacus eo in loco, ut & *lib.* 9. *Observ. c.* 37. pro folijs, oleis legendum censet: parum tutum videtur ex eo, quod Græci expresse legunt *φύλλα*, hoc est foliis 16. *Ecloga.* §. 4. quo fit, ut à vulgata & recepta lectione minimè recedendum putem: cum tralatitium sit, textuum emendationem, quantum fieri possit, evitandam esse.

DE AMOMO ET COSTO, MALOBATHRO, ET

casia odorata, Aromate Indico & Lafer. TIT. XI.

Amomum
& Costus.

A Momum & Costus planta sunt nobilissima juxta & odoratissima. Vnde odores olim conficiebantur maximi precii. Hodie non habentur. Sed huius vice aliis utuntur myropola & aromataris, verbi causa Pseudocostus, quod falsum sive adulterinum costum est. Ex duabus istis plantis preparabatur quoque Odoramentum, cui Costamomo nomen erat, & similiter ex Indis Orientalibus adferebatur: cuius à Marciano quoque fit mentio, tanquam rei preciosa. Sed neque hoc in praesentiarum habetur. Quod & Malobathro evenit & Casia odorata, quum aliqui Nardum esse contendunt. Planta ista erant odoratissima, ex quibus suavisimum oleum exprimebatur. De Malobathro Marcianus similiter loco superius allegato loquitur: cui & Aroma Indicum adjungit, quod erat spuma odoratissima ex Inde Canis promanans. Invenitur & Lafer, succus suavisissimus, ex planta, cui Lasepicio nomen de quo Plinius differis.*

Costamomum.

Malobathrum.
Casia.
Aroma
Indicum.
Lafer.
*Lib. 19.
c. 3.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIUM.

A Momi, Costi, Costamomi, Malobathri, Casiae, Aromatis Indici, & Laferis similiter fit mentio à Marciano Jcto in l. ultim. §. species ff. de publican. & velig. quorum naturam, vim & potestatem ex Dioscoride, Plinio, & aliis operæ precium erit cognoscere. Interim de odoramentis hæc adnotare libuit, veteres elegantioris cultus, & delicatioris studiosos caput perfudisse unguentis odoratis. Rectè odoratis, costis enim odoribus unguenta fieri Pomponius docet in l. quicquid 27. de acquiren. rer. dom. Hinc

—mixtos in corpore odores
concoctosq;

vocat Lucretius. & quidem vasis plumbeis in umbra coquebantur, ut docet Plinius lib. 13. cap. 2. Indeque officinæ odores coquentium apud Senecam epist. 90. Quod pertinet illud Horatii lib. 1. od. 5.

Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus?

Sunt enim qui odores ibi interpretantur de unguentis Venerem excitantibus, &

tetrum membrorum halitum depellentibus: quibus non modo corpora scortantium, sed lecti etiam perungebantur, ut apud Catul.

—cubile clamat

Sertis ac Syrio fragrans odore.

Hinc illæ phrasæ poetis passim usitatæ: Tam liquidis. unguentis liquidis perfundi, abluī, inungi caput & corpus, delibutum esse. Unde & Catullus de Quintilii Vari scorto:

Cnr quisquam caput unctius referret?

Et in specie de unguento ex Malobathro, sive folio Indico expresse Hora. lib. 2. od. 7.

—Coronatus nitescentis

Malobathro Syrio capillos

Quamquam & sicca dicuntur unguenta Quamquam Plinio, ex odoribus siccantibus: quæ di-

palmata vocantur, & valent ad emendationem foetentis animæ, gravisque halitus de corpore universè expirantis: ideoque solent præcipuè illini feminibus, alis & inguinibus graveolentium, ut est apud Gualtherium in comment. ad Horat. lib. 1. od. 5. Quæ contemplatione dictum videri potest, unguentis legatis non tantum ea legata contineri, quibus ungimur, volu-

ptatis

Odores co.
Et.Inde un-
guenta.

ptatis causa, sed & valetudinis l. in argen-
to 21. §. i. ff. de auro & arg. leg. Sed hæc quæ
valetudinis causa fiunt, mundo muliebri
contineri Paulus negat l. argum. 25. in fin.
ff. d. iiii. Mos autem utendi unguentis è
Græcia Romam deductus est: cuius tan-
tus dicitur brevi luxus fuisse, ut *τὸ εἶρωμα*
h. e. unguentum ex cera oleo subacta, quo
luctaturi illinebantur, venderetur octin-
gentis sestertiis. Sed ut olere est hominis
delicatus ac molliusculi (unde unguen-
tum & odores molliem & nequitiam o-
lere passim legimus) sic hircu olere spur-
ci & immundi: Qualem fuisse opinamur
Μαρίνῳ quem Horat. olentum vocat in
Epod. 10. cuius, ut idem alibi loquitur

— *gravis hirsutis cubat hircus in alis:*
Cum sit hircus teter alarum odor, de quo
Catullus:

*Est quæ se ladit mala fabula, qua tibi fer-
Vallē sub alarum trux habitare caper.*

Quem Sidon. specum hircosum, Virg.
lib. 7. Ipæcum horrendum vocat:

*Hic specus horrendum & savi spiracula
Pestiferas aperit fauces.* (ditis

Pestem etiam Catullus dixit

— *Nasorum interfice pestem.*

De unguentorum porro auctore, gene-
re, causa, bonitate, modo, legat, qui vult
Athenæum lib. 3. c. 14. & seq. Præter sicca
autem illa, de quibus modo diximus, un-
guenta quædam valde liquida fuisse, du-
bium non est, cum cibus, aquæ vinoque
miscerentur, & non solum caput iis in-
ungeretur, sed guttur etiam prolueretur.
imò etiam biberentea luxuriosi. Videat-
ur Guillh. Stuckius lib. 3. conviv. quæst.
cap. 15. & lib. 13. c. 3. Crediderim tamen
plerisque unguentis aliquid olei immix-
tum: quod eo unguenta servarentur, ut
docet Plinius lib. 3. cap. 2. & Virg.

Nec Casia liquidi corrumpitur usus olivi.
Matthæus Raderus in comment. ad Mar-
tial. lib. 3. Epig. 11. Quibus accedat, quod
Μαλοβαθρῆος Sidonius Apollin. Malo-
bathro pingues & unctos vocat lib. 2.
epist. 4. & Malobathrinum oleum Cælius
Aurelius lib. 3. asen. mor. cap. 3. Hinc *Μα-
λοβαθρῆος* h. e. unguentarii, qui Malo-
bathrum, quod est *ἰνδικόν φύλλον* h. e. folium
Indicum, sive oleum inde expressum ven-
dunt, interprete Taubman. In Plauti *Am-
lul.* act. 3. sc. 5. His adiungatur & Nucariū
unguentum, quo ex nuce confecto, for-
mæ studiosæ mulieres olim utebantur, ad
prohibendam alopeciam. de quo Plin. lib.
23. cap. 4. Cupressinum oleum eisdem ef-
fectus habet, quos Myrteum E nucæ ve-
ro juglande, quod Carymum appellamus,
alopeciis utile est. Alopecia autem (ut

hoc obiter moneam) quæ & *ἀλωπεκία*
dicitur, morbus est pilos decutiens, ex
proprietae urinæ animalis istius, vulpis
nimirum sic dictus. Ubi enim lotium id
fuerit effusum, è veltigio infructuosus ef-
ficatur locus, arescentibus herbis, nec
succrescentibus novis, ut Lud. Cæli. Rho-
dig. explicat lib. 19. lect. antiq. c. 8. Tinge-
bant quoque comam viridi cortice nu-
cis Tibull. lib. 1.

*Tum studium forma est, coma tum muta-
tur ut annos*
Diffimulet viridi cortice recta nucis.
Goc autē faciebant, ut nigra fieret, quod
sequens subindicat versus:

Tollere tunc cura est albos a stirpe capillos.
Nigram enim comam mulieres istas affe-
ctasse, notum est ex multis poetarum lo-
cis, quibus onerare lectorem, non opus;
effecisset Johan Meursius in Man-
tissa ad librum de luxu Roman.

cap. 21

*Lorum
luxus.*

*Oler hirc-
um.*

*Luxum de
liquida.*

DE MYRRHA, STACTE, BDELLIO,

ET BALSAMO. TIT. XII.

Myrrha.
Stacte.
Bdellium.

Balsamum.

MYRRHA, gutta sive lachruma est, ex arbore Arabiae felici destillans, felici inquam denominata, quod omne ferè odoriferum producat. Stacte, est Myrrha gutta, quæ ab illa extracta, preciosiorem exhibet liquorem. Bdelliū similiter arboris cujusdā, apud Bactrianos nata, lachruma est. Balsamum celebre magis, quàm notum, planta cujusdā, instar vitis, in Iudæa in valle Iericho succrescentis succus est. Ejus generis planta iam non habentur, nisi adulserata. Turca dicitur aliquas in Ægypto obtinere, ex quibus annuatim pauca saltem gutta excipiuntur. Alioquin sub nulla mundi plaga reperiuntur. Etenim cū Turca cuiusvis politiae & elegantia hostes, omnes Hierichuntis vineas vastārint: dictū non absurdum est, etiam plantas istas amplius non existere; & ideo Balsamum in Europam non deferri, aut certè adeò rarum & paucillum, ut pro nullo haberi meriti possit.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIUM.

Myrrha
Metamorphosis.

DE Myrrha cum patre Cinyra nefando congressu, & conversione in arborem sui nominis, multa fabulatus est Ovidius lib. 10. *Metamorph.* Fingitur autem Myrrha exoprasse, ut in arborem, hoc est, eam converteretur formam, quæ neq; inter mortuos esset, neque inter vivos; ob incestuosum scilicet & nefarium illum coitum, hominum conspectum devitare cupiens. Quo ipso & flagitiorum ac libidinum individua comes poena designatur, quantopere vel metu vel pudore anteaكتورum scelerum & vel sola conscientia scelerati extimulentur. Usque adeò cognatum, inò innatum omni scelcri sceleris supplicium! nec crimen quisquam in pectore gestat, qui non idem Nemesis in tergo; ut gravis est & aurea Iusti Lipsij sententia in opere vere aureo. De Constantia lib. 2. c. 13. & 14. Cui planè congruit, quod tanquam ex Pythio tripode pronunciavit Horatius, Od. 2. lib. 3. carm.

Rarò antecedentem scelestum

Deserui pedè poena claudo.

est enim poena injustitiæ comes, ut Plato

dicebat lib. 5. de LL. quod si suspensa vel dilata ea quandoq; fuerit, meminerimus bracteati illius apud Valerium Max. lib. 1. cap. 2. Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: tarditatemque poenæ supplicii gravitate compensat; suadente id ipsum Nemesis: cujus quidem simulachrum Romæ in Capitolio quondam fuisse scribit Plinius, at nomen ejus latinum esse negat lib. 28. cap. 2. Ut & Aufonius *Idyll.* 3. — Latia Nemesis non cognita lingua.

Eam Ammianus Marcellinus, scriptor lectu omnium jucundissimus & fide historica nulli secundus, uti à Georg. Remo deprædicatur in *Nois ad Themist. orat.* 4. fol. 183. veluti ulticem facinorum impiorum, præmiatricemque bonorum appellat lib. 14. atq; his verbis ferè depingit, ac verè ob oculos ponit; Adrastia, inquit, facinorum impiorum, bonorumq; præmiatrix, jus est quoddam sublime Numinis efficacis: quam veteres Theologi fingentes *justitiæ filiam*, ex abdita quadā æternitate tradunt omnia despectare, nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat, nunc bonos ab imo suscitans, ad bene vivendum extollit.

Nemesis

Quæ & Adrastia.

Sed

*Vota nostra
quàm au-
bia?*

Sed & monemur ea fabula, quænam sint mortalium vota, cum quid parum honestum à Diis impetrare contendimus. Nam qui votorum compotes facti sunt aliquando, tum demum intelligunt, quàm absurda vel turpia cupierint: quæ antequam consequerentur, infelices se & miseros exclamabant, ut est apud Natalem Comitem in *Mythol. græc.* Constat autem Myrrham in Arabia laudatissimam progigni. Hæc antequam incidatur, sponte fundat guttam, à *μυρ*, quod est stillo, *Stacte* nominatam, qua dictione gutta sive lachryma liquoris significatur, quo capilli deliciarum causâ ungebantur. Ovidius in Sappho:

Non Arabum noster rorè capillus olet.

Intelligit enim Myrrham Arabicam, cujus stacte, id est, gutta Myrrhæ ad crines ungendos erat potissima: ut ocellus eruditorum *Gregorius Bersmannus* rectè interpretatur. quanquam non ad Myrrham solum pertinet *Stacte*; verum ad liquores alios item, lachrymasque ex arboribus stillatim promanantes, ut Lud. Cœl. Rhodig. observavit *lib. 24. de æt. antiq. cap. 27.*

Balsamum. De Bdellio videatur Plinius *lib. 12. cap. 19.* ut & de Balsamo *c. 25.* quod est arbuscula quædam uni terrarum Judææ quondam concessa, & in duobus tantum hortis, utroque regio. Viti similior est, quàm myrtus; Seritur malleolis, ut vitis; & colles implet, vinearum modo, sustinens sese sine adminiculis: intra tertium annum fructifera. Proceritas intra bina cubita subsistit. Interunguenta, bonitatis palmam dant Balsamo, quod omnibus odoribus præfertur. Succum Balsami *Opobalsamum* vocant Juvenalis:

— lursus spirant Opobalsama colles.

*Xylobalsa-
mum.*

Xylobalsamum; lignum dicunt, surculumque balsami: quod & ipsum pro succo substituerunt officinæ. Præcipua gratia est lachrymæ, secunda semini, tertia cortici,

minima ligno. Summa balsami probatio est, ut lac coagulet, & in veste maculas nō faciat. succum porrò illum quem opobalsamum vocari diximus, Theophrast. & Dioscorid. hunc in modum hauriri ajunt. Arborem ipsam ferreis unguibus scalpi seu incidi solitam, quod & Claudian. in *epithal. Palladij* innuit:

*Opobalsami
haurienti
modus.*

*Gemmais alijs per totum Balsama tellum
Effundere cadis, duro quæ saucius ungue
Niliacus pinguis desudat vulnere cortex.*
Plinius, Solinus, Tacitus vitro, lapide, olivæve cultellis, testâ vel fragmine lapidis, venas aperiri volunt. Pavere enim hanc arborem, inò emori protinus, si vin ferri adhibeas. Quod aliqui existimant tum fieri, cum detracto jam cortice ipsa nuda arbor ferro violatur, & in hanc sententiâ accipienda esse verba Plinij, Solini. Taciti: Theophrastum & Dioscoridè de cortice abradendo intelligendos. Atque hoc modo dissidentiam opinionem conciliandam putat Matth. Rader. in notis ad *Marzial. Epigr. 59. lib. 14.* Balsamum denique Judææ solum etiam Strabo attribuit

*Balsamum
lib. 16. Geograph. neq;
aliud ingerit dictio
Balsamum, Arabibus
Balsamin. h. e. domi-
nus aut Princeps olei.*

Quippe ut legimus *Exod. 30. vers. 23.* Aromatum præstantissimū. Quod dominus Becmanus monuit. Sed & Justinus Trogi Epitomator *lib. 36. de opobalsamo* ita scribit: opes (genti Judæarū) ex vectigalibus opobalsami crevere, quod in histantum regionibus gignitur. Est namque vallis, quæ continuis montibus velut muro quodam ad instar castrorum clauditur. Spatium loci ducenta jugera, nomine *Arcus* dicitur. In ea sylva est, & ubertate & amoenitate insignis: siquidem palmeto & opobalsamo distinguitur. Arbores opobalsami, formâ similem piceis arboribus habent, nisi quod sunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur. Hæc certo anni tempore

balsamum sudant. Sed non minor loci ejus opacitatis quàm ubertatis admiratio est: quippe cum toto orbe regionis ejus

ardentissimus sol sit, ibi tepidi aëris naturalis quædam ac perpetua inest opacitas.

DE AZZALO INDICO TIT. XIII.

*Azzalum
ferrum.*

Erat ferri quoddam genus *Azzalum* quod Indicum appellabant: sed revera in Serum regione nascebatur, quam nunc quidem Chinam dicimus. Id autem omnium censebatur nobilissimum, de quo Plinius lib. 34. cap. 14. & Marcianus loco suprâ citato, atque adeo bona temperatura erat casura & acies ejus, ut quodlibet ferrum incideret. Id genus ferri nos non habemus. Ceterum excellentissimum id reputabatur.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Ferri usus.

Azzalum Indicum esse puto, quod Marcianus ferrum Indicum in l. ult. §. species. ff. de publican. & vestigal. Plinius ferrum sericum appellat, cui ex omnibus ferri generibus palmam deberi contendit lib. 34. c. 14. Est autem ferri usus, diversis mortalium rebus gravioribus donandis, maximè necessarius. Hoc enim ceteræ artes omnes suum munus ex convenienti ad incidendi firmitatem, & ad tundendi soliditatem, temperatione exsequuntur. Hoc tellurè scindimus, serimus arbuta, ponimus pomaria, vites squalore deciso anis omnibus cogimus juvenescere. Hoc exstruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios usus utimur, quam ob rem ferri materies *venerabilis* dicta videri potest in l. 1. C. de Fabric. lib. 11. Quanquam Lucas de Penna ibid. provenerabilis, *benchabilis* legendum putet; Gothofredus *vena nobilis*: eo sensu, ut Fabricensibus ea præbenda sit ferri materies, quam vena nobilis produxit. Quam nobilitate præ multis insignitam dixeris *Ambergam nostrâ*, Electoralis Bavariz metropolim, ab ipso etiam *Friderico Barbarossa*, ante annos quadringentos, & quod excurrit, privilegiis liberaliter ornatam, & à *Ludovico Bavaro* Imperatore amplificatâ, at-

Amberga.

que Xenodochio insuper etiamnum per celebri adactam, quæ mihi veluti altera obtigit, & merito colenda est patria, totos quippe triginta quatuor annos inhabitata. Gujus temporis trientem unum Serenissimo Electori Palatino *Friderico IV.* impendi, Secretarii & Feudorum præpositi munere functus; reliquos annos viginti quatuor Amplissimo civitatis Senatui in servii, Advocati & Syndici personâ atque officium conditione satis honesta, sustinendo. Quid post futurum, desino quærere: quando, ut cum Horatio dicam lib. 2. carm. od. 16.

*Latus in præsens animus, quod ultra est
Oderis curare; & armata lento
Temperat risu—*

Nec enim decet mortales arcanum Dei acrius scrutari judicium, & de futuro rerum, si unquam antea, jam certè turbulentissimarum eventu plus justo esse sollicitos: sed præsentia potius æquo animo ferre; cetera in divinam reiciantes Providentiam & moderationem paternam, à qua totipendemus. Nam ut divine, ultra hominum certè captum idem prodidit Horatius lib. 3. od. 29.

*Prudens, futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus;
Ridetque, si mortalis ultra
Fastrepidas—*

Hæc

*Ab usufu-
ni celebris.*

Hæc igitur ita sunt: Caterum ob Eri-
dinas illas, quarum Principatum Amber-
ga nostra passim tribui notius est, quam ut
dici debeat; non possum non adscribere,
viri doctissimi Michaelis Souleutneri,
Scholæ Martinianæ Rectoris quondam
solertissimi versus sanè quam elegantes,
& eruditos; quibus illè Ambergam ita in-
ter alia introducit loquentem.

*Præterea jacet in cæpis Thesaurus apertis
Moles illa mihi fulvo congesta metallo,
Quam laus ad dextrum exorients Sol ad-
spicit, imis*

*Eruta visceribus terra cæcisq; latebris.
Ha mihi divitiarum hinc gloria rerum
Parva mihi, Centum namque are hinc in-
decaminos*

*Instruo ubi in liquidam massam rapido
igne subactam*

*Fuit ferrum, multos belliq; & pacis adusus.
Quas terra miratur opes vicina late,
Assurgitq; mihi, Nec vis aut gloria major
Vilius est ferri, quam quod meum excoquit
ignis.*

Abusus.

Sed redeo ad ferrum, ejusque usum & ab-
usum quoque, ferro enim ad bella, cædes,
latrocinia, non cominus solum, sed etiam
missili volucrique, nunc tormentis excus-
so, nunc lacertis, nunc verò pennato abu-
timur, quam sceleratissimam humani in-
genii fraudem Plinius lib. 7. cap. 56. arbi-
tratur: siquidem ut ocus Mors perveni-
ret ad hominem, alitem illam fecimus,
pennasque ferro dedimus: ut optimum sit
ferrum, idemque pessimum vitæ mortali-
um. Christoph. Milani in histor. Vniuer-
sital. rerum lib. 2. mihi fol. 125. quanquam
culpa ista non tam ferri ipsius naturæ,
quam pravo hominum ingenio accepta
erit ferenda. Re. Et enim Tibullus: (enses?
*Quis fuit, horrendos primis qui protulit
Quam ferus, & verè ferrem ille fuit?
Tunc cædes hominum generi, tunc præliata.
Tum brevior disa moris aperta via est.*

*Mors pen-
nata.*

*An nihil ille miser meruit. Nos ad mala
nostra*

Perisimus, in favas quod dedit ille feras.
Ante usum ferri, pugnis, calcibus, mori-
bus, corporumq; luctatione certabatur:
ut ex illo Lucretij lib. 3. colligitur,
*Arma antiqua, manus, ungues, dentesq;
fuerunt.*

*Arma qua
olim.*

nondum fabrefactis scilicet armis, quæ
Vulcanus nondum monstraverat, ut Plinius loquitur lib. 16. cap. 15 Sed & æs pro
ferro usurpatum fuisse memorant, tem-
poribus præsertim Heroicis, quibus fer-
rum insolens fuisse testatur Hesiodus. At-
que eo modo accipiendum illud Virgilii
2. Æn. -- *telis & luce cornuscu ahenâ.*

*Æs pro fer-
ro.*

h. e. fulgore armorum æneorum, ex inter-
pretatione Taubmanni. Ferrum autem
Ammianus Marcellinus inquit, per Cha-
lybes primitus erutum. At Dactylos Idæos
id primitus excudere ad ortos scribit Dio-
dorus in Bibliothec. lib. 17 à decorum matre
artem illam edoctas. Ejus verò fundendi
rationem primum excogitasse, ac inde
statuas conflasse Theodorum Saminum,
memoriz proditum est, teste Ludov. Cæ-
lio Rhodigino lib. 18. lect. antiq. c. 5. Sacra
tamen historia Tubalcainum facit autho-
rem ferrariæ & opificii fabrilis Genes. 4.
quod quidem certe fuit inventum dignum
prole fratricidæ Caini, ait Gualtherius in
Notis ad Horat. Satyr. 3. Neq; vero sem-
per solvitur ferrum, ut æs, quod & solvi &
fluere dicitur; sed mollescit, quo sensu
Virgilius dixit Æneid. 3. vers. 446. (scit.
Vulnificusq; chalybs vasta fornace lique-
Estque notandum, eos qui emollire fer-
rum cupiunt oleo id tingere; at, qui obdu-
refacere, in aquam immerfare, quod ab
eodem Cælio relatatum est lib. 6. c. 6. Por-
rò ferrum apud classicos Latinæ linguae
auctores pro gladio usurpatur. Virg. in 6. *Ferrum pro*
Tuq; invade viam, vaginaq; eripe ferrum.
Et Propertius.

*Ferri im-
mentoris.*

*Ferrum pro
gladio.*

Tu mihi vel ferro pectus, vel tūde veneno. quo sensu & Paulus ait: Carceri prapositum officio iudicis puniendum, qui precio corruptus ferrum venenumve inferri passus sit. *l. carceri 8. ff. de custod. reor. & Abigeorum admissum* ideo graviter puniri solere Macer respondit, quoniam plerumque ferro utantur abigei. *l. 2. ff. de abigeis quos.* Ulpianus bestiis objiciendos pronuntiārat, si cum gladio abegissent. *l. 1. §. quāquā. d. 1.* Unde & qui ad gladiatoriū ludum condemnati sunt, ad ferrum damnati Cajod dicuntur. *l. ejus qui 8. §. fin. ff. qui test. fac. poss.* Sueronio ad ferrum exhibiti; (Sic enim in Nerone scribit: Exhibuit ad ferrum etiam 400. Senatores, sexcentosque Equites Romanos) Ulpiano ad gladiū damnati. *l. si quis filio 6. §. sed & si quis. 6. ff. de iniust. xrupt. & irru. fac. test. l. si quis mihi. 25. §. si quis plane. de acq. her.* quod scilicet supplicii capitis ferendi sunt gladio ultore prostrati, ut Imp. loquitur in *l. nemo. 5. C. de malefic. & mathem. & in l. si quis. 20. C. de his qui accus. nō poss. adversus quos ut & alios insurgere jubet leges & armari jurā gladio ultore. l. cum vir. 31. C. ad L. Int. de adulter.* Atque hoc modo allēgatā *L. & ff. qui testam. fac. poss.* etiam Alciatus accipit *lib. 1. parer. cap. 23.* Ubi simul & *l. ult. C. de plagiar.* cuius principium à fine differre putat, ita invicem conciliat, ut principium illius, quod plagiaris poenā minatur, de iis videatur accipiendum, qui civitatis Romanae jus habent: finis verò, ingenuum quidem hominem pro plagii crimine gladio consumens; servum verò vel libertum bestiis subiciens, de quibusvis aliis, qui civitatis Rom. jus non habent, sit intelligendus. Quae interpretatio cū Accursii sententia, quā & Baldus amplectitur, satis convenit: quā principium de Nobilibus; finem de Ignobilibus exaudiendum putavit: ita tamen, ut tum demum Nobiles ob plagium

in metallum dāmnentur, si prius fuerint verberati. Idem hanc Legis istius verba inuere: cū ceteris ante cognitis suppliciis. *2. Intelle- Aus.* Sed ab hac interpretatione tanquā divinatoria & non satis munita ipsemet deflectit Accursius, atque alium comminiscitur, inter raritatem & frequentiam criminis huius distinguens: ut si quis in plagii crimine committitendo frequens non fuerit, in metallū dāmnandis; sin frequenter id committere consueverit, tum vel bestiis objiciendus, vel gladio sit consumendus.

Quae sententia, quam & Baldus & Saliectus probant, et si hīc et textus verbis non parum juvari videtur (postquam super crimine claueris hoc est, celebris & famosus plagiarius fuerit) & Juris alioquin constitutissimi sit, frequentia & reiteratione delictum aggravare. *l. nemo 3. & ibi gl. C. de Episc. audient. l. 4. C. de serv. fugit. Chassā. in consuet. Burgū d. rub. 1. §. s. verb. simple Larrec. nn. 16. Iacob. Menochius de arbit. iudic. quest. lib. 2. casu 295. n. 18. 19.* Eam tamen Legis menti minus congruere putat Steph. Forcatulus in *Negomātia dial. 27. nn. 3.* Ideoque principium textus illius ita interpretatur; ut plagiarius non tantum poena metalli dāmandus sit; sed etiam ceteris ante cognitis suppliciis. In fine autem declarat auct. ait; quānam illa sint ante cognita supplicia: In homine libero scilicet gladiū, in servo vel liberto, objectionem ad bestias. Esse itaque penes iudicem, utrum gladio, an bestiis objiciendo plagiarium puniendum, re perspectā & expensā arbitretur. Arguta sanē & non inepta videri posset hanc interpretatio, si contextus coherentia juvaretur. Sed quia per Adversativam orationem posterior Legis pars à priore planē separatur & secernitur, vix est, ut quae primū in genere posita fuerunt supplicia; ea postea in ultima parte speciatim expressa credam. Proinde omnem hanc difficultatem unius

*Varivinte-
Aus. L. ult.
C. de plagiar.*

*2. Intelle-
Aus.*

*3. Intelle-
Aus.*

*4. Intelle-
Aus.*

literæ adjectione tolli posse autumo: Si pro *teneantur* legerimus *tenebantur*; hoc sensu, ut priori Legis parte vetus in plagiarios poena constituta referatur: deinde verò hac immutatâ, in posteriori parte aliud supplicii genus in eisdem sancitur. Itâ verò, ut dixi, legendum esse, cū ex veteribus Manuscriptis, tum ex C. Theodosiano *Lib. 9. l. 1.* unde hæc Constantini constitutio desumpta est, liquido probatur. Nec possum hoc loco non meminisse *ensis sive gladii illius Martii*, quo tantopere delectatum & confisum fuisse legimus *Attilam* Hunnorum omnium Dominum, & penè totius Scythiæ Gentium (cum Jornande loquor) solum in Mundo Regnatorem, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis, Vir in concussionem gentis natus in mundo, terrarum omnium metus: qui nescio qua forte terrebatur cuncta, formidabili de se opinione vulgata. Neque verò illi, ut *Priscus* historicus in *Ecloga legationum pag. 50.* scribit, parva potentæ accessio contigerat ex eo, quod *Martis ensis* erat detectus. Hic namque sacer, à Deo bellorum præside dedicatus; à Scy harum Regibus olim colebatur; & multis seculis non visus, bovis ministerio fuerat tunc temporis erutus. Quàm rem laudatus modo Jor-

nandes *de rebus Geticis* ex eodem *Prisco* (apud quē tamen locum istum à Jornande ita adductum, nunc quidem non existare *Fridericus Lindebrogius* notat) sic explicat: Quum pastor, inquit, quidam gregis unam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inveniret; sollicitus vestigia cruoris insequitur, tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incaute calcaverat, effosumq; ad *Attilam* protinus desert. Quo illi munere gratulatus; ut erat magnanimus, arbitratur, se totius mundi Principem constitutum, & per *Martis gladium* potestatem sibi concessam esse bellorum. Nec enim ignorabat, aut augurabatur certè gladiis quibusdam fatales & occultas inesse vincendi rationes. Quod ipsum hoc *Martis gladio* probat *Stephanus Forcatulus lib. 7. de Imper. & philosoph. Gallorum fol. 1062.* Et de eodem hoc *Martis sive Martio gladio*, ut & aliis non minus celebrib. varia congestit *Philippus Camerarius Oper. successuarum Gladii boni c. 29. centur. 2.* à quo etiam illud *Seneca* laudatur: qui gladium bonum esse dicit, nō cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum subtilis acies & mucro munimentum omne rupturus. *Epist. 76. ad Lucilium*

Attila Hunnorum Rex.

Attila oblat.

Martis gladius.

Quomodo vocatus.

Ammoniaci consideratio.

DE AMMONIACO TIT. XIV.

A *mmoniacum saltem, qui sub terra Cyrensi: effodiebatur, Matiholus censet hodie non haberi. Nam qui à Sephasiariis nobis ostenditur, fictitium esse.* *Ammoniacus sal.*

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

SAL Ammoniacus, qui & Hammoniacus scribitur, *Plinio lib. 31. c. 7.* & *Dioscoridi lib. 5.* terra salugosa est, in *Lybiæ arenis* crescēte Luna effervescens, *aluminum scissili*, quod *Schiston* vocant, non dissimilis, venisq; in longitudinē rectis, neq; per lucidis. Ipse ingratus sapore, sed medi-

cina utilis. Invenitur potissimum in *Cyrenaico tractu* juxta *Jovis Ammonis templum*: unde & nomen habet. quanquam etiā ab arenis, in quibus reperitur, ita potuit indigitari. Arenas enim *Græci* *ἀμμους* appellant. Sunt qui Ammoniacum *Salem*, *Metopii arboris lachrumam*, quæ & ipsa Ammoniaca dicitur, interpretentur, homonymia verbi decepti: cum tamen res

sint diversissimæ ut ex Plinio *lib. 12. c. 23.* & Dioscoride *lib. 3.* manifesto colligitur. *Egyptii cur* Esti autem Egyptii olim Salomneita a-
Sal aver- verfabantur, ut ne pane quidem salito ve-
sali. lacerentur: quippe cum vivendi puritatem inprimis adamarent, omnia nequitiz irritamenta submovenda censebant: Sal autem libidinem propter calorem excitare, seminalemq; vim expergefacerere & acuerere. Inde salacitatem petulantiz nomen: inde Venerem mari vel Salo natam fingi, illique salacitatis ergo fanum ad portum maris aruspices poni jussisse. Indemarios Deos omnes lasciviores fecundioresque habitos à Poëtis. Inde & illa Cœli virilia Saturni falce recisa, & in mare prolapsa, Venerem procreasse. Esti (inquam) hæc ita se habeant: Negari tamen non potest, maximam ubique ferè semper Salis auctoritatem fuisse; in sacrificiis præsertim. Quæ Heraclitus Philosophus inter veteres non incelebris, medicamento solebat nuncupare: quoniam præpotentis pharmaci vice à morbis animum expurgent, in hac generatione concretis, ut Ludo. Cælius Rhodig. retulit *lib. 12. lect. antiq. cap. 2.* & quæ æternus ille Legislator non nisi cum Sale peragi voluit. Quicquid obruleris (*aut Levit. 2.*) sacrificii, sale condies: nec auferes Sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo; In omni oblatione offeres Sal. quem locum Job. Pierius *lib. 31. Hieroglyphicon* eruditè explicat, & ex illo universo mandato Immanuel Tremellius & Franc. Junius censent, admonere nos Sopitatorum & salutis nostræ auctorem Christum, *Marc. 9. v. 49.* ut ad æternam & incorruptam fœderis observationem sanctitatemque comparemur; oblationum exemplo, quæ sine sale ingræte erant, quasi dicat Legislator: in te ipso semper habeto fœdus meum, quo veluti sale conditus sis. Oblationes hominum alienorum à fœdere abominationi sunt mihi;

quibus junge quæ ad illum Marci locum notavit doctissimus *Beza.* Sed & apud Ethnicos quoque nulla sacra, sine mola salsa conficiebantur. Sic enim nominabant far tostum, sale conspersum; quoddam molito hostiæ adspargerentur. Virgil. in pharmaceut.

Sparge molam, & fragiles incende bituminelauros.

Et Horatius *Satyr. 3. lib. 2.* (*natan Tu, cum pro vitula statuis dulcem Anlide Anie aras spargisque molâ caput, improbe salsa.*)

Quam enim Virgilius Molam sale conspersam; eam Horatius salsam dicit, qua Dii supplicatibus placationes sperabatur.

Hinc Plautus in Amphitruone: *Prodigiali: tui aut molâ salsa hodie, aut thure masculo comprecatur oportuit.* Molæ ad-
Ritus circum spargendæ ratione ex ritu olim adhibito
mola ad- lubet cognoscere. Mola etenim ista ex
spargendam. farre tosto, sale & thure sic præparata, imponebatur capiti victimæ; quæ tunc mactata credebatur & immolata deinde vinum vel mustum eidem affundebatur, prius ab auspice degustatum, & à circumstantibus leviter delibatum, qui ritus dicebatur Libatio. Postea extispicium fiebat: epulæ celebrabantur: chori agitabantur, & pedibus complodebatur, ut Petrus Gualterius *ad Horat. Satyr. 3. lib. 2.* adnotavit, à quo non longè abit Taubmannus in *Notis ad Virg. Eclog. 8 fol. 86.* De victimis autem sive sacrificiis illis probè expendendū est, quod Porph. Philos. singularis l. 2. de sacrificiis & divi atq; demonibus, Sapientem esse notissimum scribit, malos quidē Dæmonas animalium oblectari victimis inq; iis futura portendere: Deum autem id genus sacrificio haud quaquam egere: qui sanè adorantium perpendit mores, id præcipuum maximeque omnium sibi gratum sacrificium existimans, rectum inconculsumque de ipso judicium & rebus aliis.

Apud

¹⁰⁰⁰
^{ca}
^{1.} Apud cœlestem divinamq; naturam exi-
mita oblatio est. *Mens pura*, & à perturba-
tionibus sejunctus disparatusque ani-
mus. ne, quod Aristoteles inquit, illis con-
vulsis lancinatisque carmen proferamus
Empedoclis, inscitia adobruiti, & nil ad
modum percipientes Scenicorum more.
Hinc Plato: addecere *bonum usum*, ait,
rem divinam obire, atque interesse sacris;
in quibus rursum Malos inaniter labora-
re testatur, idem Lud. Cælius Rhodig. *lib.*
13. lect. amic. o. 23. quod utinam etiam at-
que etiam cogitent, qui in opere illo ope-

*Sal amicitiæ
symbolum.*

*Hospitalium
appositum
Sal in mensa
profunde
cruciatum.*
In vino con-
versum

rato, spe in atque fiduciam habent repoli-
tam! Fuit alioquin Sal & amicitiæ symbo-
lum, durationis gratia. Corpora enim so-
lidiora facit, & diutissime conservat. Un-
de hospitibus ante alios cibos apponi so-
litum, quo amicitiæ firmitas ac perseve-
rantia significaretur. quare plerique omi-
nosum habent, si Sal in mensam profundè
contigerit: contra verò fastidium, si vinum,
atque id merum effusum sit: Vel quia vel-
ut ex aquis Sal multis & fusibilis in unum
quoddam & solidum coit; ita ex diverso
convenientes in unum animi coalescant,
fiatq; Platonicum illud *μῆναι ψυχῆς*: quem-
admodum Pierius loco modo citato in-
terpretatur. Constat etiam Salis olim in
mensa quandam fuisse religionem: ut in
profanis habitum fuerit, mensam carere
salino. contra appositus Sal mensam con-
secrare videretur, quemadmodum ex illo
Macrobij deprehenditur: *Sacras facies
mensas salinum appositum, & simulachris
Deorum.* Sed & Valer. *lib. 1.* scribit, C. Fa-
britio & Q. Emilio Pappo fuisse patellam
Deorum, & salinum in Mensa, in tutelam
convivarum. Unde illud henustichion.
Statij: *casta Geniurum telag. mensa.* Hinc
est, quod *ἱερὸν ἄλς* Græci dicunt: & Hora-
tius *Satyræ 3. lib. 1.* Salem purum vocat:

— modo sit mihi mensa tripes &
Concha Salis puri.

Perfius salinum purum, & sine labe. *Sat. 3.*
— *Sed rure paterno*

*Est tibi far modicum, purum & sine labe
salinum.*

Id quod tam ad naturam Solis, quam Plu-
tarchus *lib. 5. Sympos. problem. c. 10.* de-
scribit, rationes afferens, quare Homerus
Salem dixerit divinum; quam ad mun-
dam victus tenuitatem poterit referri.
quo sensu illud Horatij, ex audio *lib. 2.*
Od. 16.

*Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.*

Significat enim tenuem & parvum, pau-
peremque victum hominum, pro obso-
nio Salem lingentium, quod pauperes fa-
ctitasse, Adrianus Furnebus *lib. 10. Ad-*
vers. c. 22. ex Persio *Satyr. 5.* probat:
*Vare, regustatum digito terebrantis salinū
Contentus perages.*

Viti terebrare salinum, est pauperem esse &
quod tales nimirum essent, qui isto opere
vitam tolerarent, interprete Meursio in
Mantissa ad *lib. de luxu Rom. cap. 2.* Salis
porrò, utpote rei tam necessariæ nomen
ad voluptatem quoque transit, ut quic-
quid in omni genere gratū est, id salinum;
atque ad eò animi quoq; solatia, Sales di-
camus, Lucanus:

*Salis gratia.
Salis.*

At soliti lufere Sales.

Sed & cum dictis facietis & mordacibus
aliquem perstringimus, Sale cum defrica-
re dicimur. Horatius *lib. 1. Satyræ 10.*

— *Sale multo Vrbem defricamus.*

quem tropū Perfius imitatus, *Satyr. 1. ait.*

— *Secus Lucilius Vrbem.*

Notat enim facietis & Urbanos sales Lu-
cilianæ Satyræ; quibus Lucilius deprava-
tos civium Romanorum mores taxavit,
de quo Plinius in præfatione historię Na-
turalis, ad Vespasianum *Lucilium*, ait, *pri-*
mus condidit styli nasum, hoc est, poema
sine nomine vitia hominū exagitans. Sal
igitur eo sensu argutiam quandam lepo-
remque

remque notat: quæ est sinceritas quædã cum mordacitate conjuncta. *Africanus: quicquid loquitur Salmerum est.* Sic Terentius: *Qui habet Sale quod in se est.* Ita enim Muretus legit. Et quis ad eò in Latina lingua hospes est, qui sales pro jocis, facetiis & dictæis ab optimis auctoribus usurpari ignoret? Ediverſo inſulſa oratio, carmẽ, est illepidum, invenustum, neptũ & inſulſus homo; cui ut cum Catullo dicã. *Nulla in tã magno est corpore mica salis.* A Sale quoque originem habent Salaria: quibus non tantum annona cuique destinata & assignata intelligitur *l. cum hi. §. si in annos 2; ff. de transact. l. ult. ff. de in re verso. l. ult. in fin. de obligat. & act.* Sed & mercedes ac stipendia iis significari, Adrian. Turnebus probat *lib. 18. c. 20.* Hinc Salariorum, quæ & solatia dicuntur. *l. matriculam C. de agent. in rebus. l. si quis in sacris. C. de proxim. sacr. scrip. lib. 12.* ut putã obliberalem artem, aut medicinã, vel aliam causam legitimam constitutorum toties in jure nostro fit mentio *l. ambibiosa. 4. §. sed & si ff. de decret. ab ordin. fac. l. alimenta. 16. §. 1. ff. de aliment. legat. l. un. C. de prob. salar.* An & quando autẽ Salarium ad hæredes transmittatur, id luculenter pertractatum habes à Dd. præsertim vero Andr. Alciato, Hier. Cagnolo, & Petro Calefato in *l. diem. functio. ff. de offic. Assessor. Luca de Penna in d. l. matriculam, & d. l. si quis in sacris* & Stephan. Forcatulo in *sua Necyomãtia. dial. 62.* A *Seplasiariis* Seplasiarii, Pantapolæ & Dardanarii, Cujacio *lib. 10. Observ. c. 19.* promiscuè usurpantur. quo genere hominũ nihil est fraudulentius, nihil iniquius in oneranda annona mercium quarumlibet. Unde & Stelliones dicti sunt, translato nomine ab animalculo ejusdem nominis ad hominem vaftrum, & decipiendi peritum. Est enim Stellio lacerta minor, ore maculoso in morem stellarum distin-

ctus: qui ut Ovid. canit. *l. 5. Metamorph.* — *Lasebramq; petiit, apumque coloris.* Nomen habet, variis stellatũ corpora gustis.

Nullum animal stellione fraudulentius homini invidere, Plinius tradit *lib. 30. c. 10.*

Solet enim stellio, anguis modo, senectutem exfuere. Quoniam itaque præſagit & præſcit eas exuvias usui hominum futuras, ad epilepsiam morbum propulsandum, maligne eas devorat, ne prosint, ut Scipio

Gentilis notavit ad *Apuleii apolog. n. 42.* Indeque Stellionum nomen in maledictum translatum Quocircã & Venus irata, Cupidinem filium probroſo & male-

dico nomine *Stellionem* vocat, apud Apulejum *lib. 1. Milesiacar.* Hinc Stellionatus crimen extraordinarium, Sic enim Vlpianum in *l. 3. §. pœna ff. de crim. stellio.* interpretor: ubi crimẽ hoc legitimum esse negat, hoc est, ordinarium; sicuti nec pœnã ejus legitimam; sed extra ordinem id plecti solere ait, quo nomine omnis fallacia, impostura, dissimulatio, & quidquid turpiter fit in fraudem alterius, quod proprii criminis nomen non habet, continetur.

Incurrer igitur Stellionatum, qui res alii jam obligatas, alii vendiderit, aut permittat: qui merces adulteraverit, aut suppo-

suerit, putã pro auro Orichalcum. pro geſſus veris vitreas subjecerit. *d. l. 3. §. sed & si quis. de crim. stellis. Steph. Ferat. in Necyomant. dial. 28.* Nam & subdicere aliud pro alio, est imposturam facere: ut ex faceta illa illusione, de qua apud Trebellium Pollionem in Gallienis liquet Cum enim quidam gemmas vitreas vendidisset pro veris, subripi quasi ad Leonẽ, venditorem jussit: deinde caveã Caponem emitti, & per Curionem edici: Imposturã fecit, & passus est. quem locum ex Capitolino etiam Lipsius adducit *lib. de Amphitheatro cap. 9.*

Sed an famosum sit Stellionatus crimen, non immerito dubites. Famosum enim

Inſulſi.

Salaria.

Salarium an ad hæredes transmittatur.

Stellio.

Ejus invidio.

Stellionatus crimen extraordinarium.

A quo committatur.

An sit famosum.

Conciliat.
l. 2. de cri.
Stellion &
l. 13 § ult.
de his qui
not. inf.

1.

2. Concilia-
no.

enim hoc esse Ulpianus negat *in l. 2. ff. d. 1.* Contrà, esse id famosum, vel infamiam irrogare damnato idē affirmat *in l. quid ergo 13. § ult. ff. de his qui not. inf.* Julius Papius *centur. 2. c. 2. de notis pariter cap. 27.* ex Martini & Bulgari glossatorum opinione inter infamiā quæ à lege, & infamiam quæ à iudice irrogatur, distinguit: ut scilicet Stellionatus crimen non inferat pœnam legitimam, hoc est, per se non infamet, licet aliquis eo crimine condemnatus fuerit; sed efficiat deliquentem infamia judiciali, hoc est, ut condemnatus fiat infamis si iudex eum infamem esse jussit. Mihi potior videtur Joannis glossatoris sententia, rem omnem ex concursus differentia dirimendam censentis: ut si concurrat cum hoc crimine civilis actio famosa; ipsum etiam crimen sit famosum: Si concurrat non famosa; non famosum quoque sit Stellionatus crimen. Verbi causa, Merces, quas mihi debebas ex stipulatu, aut deposito, dolo malo corrupisti, & sic tradidisti: teneris civilis actione de dolo & depositi. Harum utraque famosa est. Erit igitur hoc casu etiam Stellionatus crimen famosum; cum absurdum sit, civilem

esse famosam, criminalem famosam non esse. quo sensu exaudiendum erit Ulpiani responsum *in d. l. 13. §. ult. ff. de his qui not. inf.* Contrà, rem uni obligatam, alii sciens dolo malo pignori obligasti: teneris contraria actione pignoratitia, quæ non est famosa. Ergo non erit quoque ex ea causa famosum criminale Stellionatus iudicium, atque *ita l. 2. ff. de crim. stellionat.* erit accipienda Quæ conciliatio cum & doctissimo probetur Cujacio *lib. 10. Observeat. c. 26.* & J. Cui auctoritate quàm maximè juvetur: *l. infamem 7. ff. de publ. judic.* præ superiore illa merito erit amplectenda. Eamque & Oswaldus Hilligerus defendit, Antonii Fabri & aliorum contra nitentium argumentis probè confutatis, in Notis *ad Donell. lib. 18. comment. juris civ. cap. 8. lit.* Nec abludit Jacobus Schultes in additio. *ad Modest. P. 1st. q. 153.* Plura de hoc crimine videantur apud Anton. Gomezium *lib. 3. Resol. cap. 7.* Prosper. Farinac. *in praxi criminali lib. 1. tit. 3. cap. 9. n. 35. cum multi seqq. & in Fragment. criminalib. verb. creditor petens debitum n. 725. cum seqq.*

DE MARMORIBUS TIT. XV.

Venas nobilium Marmorum, ut sunt Porphyrites, Serpentinum sive Ophites, Serpentinum adulteratum, marmor Partum Gracum, & alia excellentia, hodiè quidem etiamnum esse credo. Sed quia in Turcarum manu vena illa devenerunt; Serpentinum & alia quæ habemus, vetera planè sint oportet, in arsisque inventa adificiis, tanta duricie, ut calari aut scalpi nequeant. Duriciem enim hanc adepti sunt ob temporis discurritatem, non verò, quod primitus cælo ita temperari nequi verint, ut sculptura aptæ efficerentur.

Marmora igitur ista tanquam pro derelictis aut perditis haberi poterunt, quandoquidem vena ipsorum amplius non exscinduntur. Et constat sanè taxim ipsorum partem in Insula Paro casam. Parium marmor candidissimum in Cargisso; Donyssa, Naxo & aliis Cycladibus invenitur. Sed & in Ægyptia marmora caduntur.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIÆ.*Marmor
Larum La-
cedæmonii.*

DE Marmorū generibus habes apud Plinium *lib. 36. c. 6. cum seq.* & *Isidorum lib. 16. cap. 5.* Inter hæc, ut Parium candore; ita Lacedæmonium viriditate cunctis hilarius. Lacedæmonium Martialis intelligit, cum *lib. 1. Epig. 84.* ita canit: *Quisquā pīcta colis Spartani frigora saxi?* hoc est, potētiōrū domos Laconico marmore cultas. Lacedæmonios enim Spartiatis sive Spartāos fuisse nominatos, notum est, & historicam huic rei fidem facit Perotus ad istū Martialis locum. Ac quia Lacedæmonium sive Spartanum istud marmor diversis quasi squammarum coloribus erat variegatum; non immeritō pictum id appellat Idq; à Serpentum maculis Ophites quoq; nominatur, ut idem Perotus alibi innuit. Marmoris autem appellatione rudem tantum materiam contineri Paulus ait in *l. quasi 78. §. illud. de legat. 3.* Nō continebitur ergo illud, quod in crustas sectum & expolitum fuerit: quod *αἰσθητὸν μαρμαρίον*, splendescere, & quasi scintillis micare dicitur: cum hoc ita elaboratum; vel, ut cum Accursio loquar, specificatum talis naturæ sit, ut ad suum redigi nequeat initium: secus atque in argento; quo legato, etiam factum argentum comprehendit idem Paulus asserit. Idq; ideo; quoniam quæ talis naturæ sunt, ut sæpius in sua redigi possint initia, ea materię potētiā victa, nunquam vires ejus effugiunt. Secandi autem marmoris rationem quisquis primum invenit, hunc importuni ingenii fuisse Plinius autumat *lib. 36. c. 6.* Fit autem arenā, licet ferro videatur fieri, ferrū quod instrumentum

*Marmoris
appellatio
quid ve-
niat.**Hinc secandi
ratio.*

Perdix Dædali filia invenisse dicitur; uti & circinum, referente Taubmanno ad *Virg. lib. 1. Georg.* in prætenui lineā premente arenas, versandoq; tractu ipso secante. quemadmodum in Italia passim, Romæ verē inprimis ad D. Petri Basilicā sæpius vidi. Atque hujus etiam Horatius meminit *lib. 2. carmin. 18.* his verbis:

*Tu secanda marmora
Locus sub ipsū sumus.*

hoc est in ipso jam mortis limine cōstitutus, mercede conducis sectores marmoris, & redemptores marmoreæ sculpturæ. Et lapidum ferrū sectorum intrinsecus & extrinsecus in regia illa structura Salomonis fit mentio *1. Reg. c. 7. versu 9.* Eam verō secandi atque expolendi marmoris artem qui callent, hos Marmorarios in jure appellari puto *l. 1. §. m. l. C. de ex-* *Marmorii.*
consul. arif. lib. 10. & varia marmorum genera enumerata & doctē explicata habes apud Matth. Raderum in eruditissimis Commentariis ad *Martial. lib. 6. Epig. 42. & lib. 9. Epigram. 77.* quorum quidem *Marmorum genera.*
marmorum & species, & colores varios Sidonius pulcrē mihi experimere videtur in *Epithalamio. Ruricii.*

Hic lapis est, de quinque locis dant quinque colores:

Æthiopus, Phrygius, Parius, Pannus, Lacedæmon.

Purpureus, viridis, maculosus, eburneus, & albus.

Hinc rupium variatarum crustæ, apud eundem Sidonium *lib. 2. ep. 2.* Crustæ autem propriē sunt marmorum Petronio, Senecæ, aliis. Inde crustæ marmoreæ apud Ulpian. *l. fundo 17. §. qui tabulis ff. de act. emt.*

DE LAPIDIBUS PRECIOSIS TIT. XVI.

Gemmae & Lapidēs preciosi veterū magna ex parte noti sunt: in poimīs verō ii, qui pristinū retinuerunt nomen. Id quod quæ plurimīs usu venit: verbi

causa Adamanti, Smaragdo, Chrysolito Topazio, Sapphyro, & similibus. Reliqui
us sunt Lapis Phrygius, Thracicus, Arabicus, Memphites & alii plane ignoratur.

Alabastrum in quo odorifera unguenta conservabantur, hodie non haberi
multi opinantur. Istud enim nostrum, ex quo multi juga vasa, pelluria, & cam-
delali illa Gemma, qua Italici Agata est Latinis Achates Pyrrhi Epirotarum
Regis dicitur, aliquid commemorare. Gemma enim isti vena inerat, qua Apollis
nem in medio novem Musarum chorum insignibus suis, cithara canentem
representabat, ut à Plinio relatum est. * Et si autem Gemma ista unica in Mundo
existit: non tamen inter vetera illa pono, qua hodie desiderantur. Nec verò pro
falso habendum est, quod de Lapide eo commemoratur. Nam & Ravenna ad S.
Vitalem, Marmor quoddam conspicitur, quod Presbyterum M. ssa sacrificio ac-
cinctum & sanctissimam hostiam elevantem exhibet. Hostiam illam Paulus III. Si: fides pe-
Pontifex cum cultellorasis, ita eam depictam esse arbitratus: Sed venas natura-
les fuisse: & prehensis, à summi Dei maiestate profectas.

Alabastru.

Achates.

Lib. 37.
c. 1.

NOTÆ, SIVE COM- MENTARIUM.

Inter ea, quæ terræ visceribus perinde
ac nativi fetus continentur, non postre-
mum merentur locum nitentes & pellu-
cidæ, raræ ac parvæ diversi generis gem-
mæ, quæ ex pure quodammodo terrâ
secretâ, ac puriter in se concretæ fiunt, &
varios habent effectus, atque vires incre-
dibiles: quarum varietas & decus ex colo-
rum dissimilitudine atque pondere, mor-
talibus est in deliciis: quemadmodum Mi-
læus scriptum reliquit lib. 1. *Histor. univer.*
& pluribus explicat solertissimus Piccar-
tus *Observ. Historico-olus. decat. 15. cap. 6.*
Etsi autem Ulpian. ex Sabini sententia gem-
mas & lapillos à margaritis distinguit, eò
quod concha apud rubrum mare & cre-
scit, & coalescit. *l. cum aurum 19. §. mar-*
garitas. 18. ff. de aur. arg. leg. hoc est, quia
margarita conchæ pars est potius, quam
genus aut lapilli, ut Cujacius interpre-
tatur lib. 10. *Observat. cap. 18.* vel partus
conchæ, ut Plinius voluit lib. 9. c. 35. Ufu
tamen rectè & Latine loquentium rece-
ptum est, ut & Margaritarum & Gemma-
rum atque lapillorum nomen promiscuè

Gemma &
Lapilli à
Margaritis
differt.

usurpetur. Quas enim margaritas rubei
maris grana Hieronymus vocat; ex Mar-
tiali Erythraei lapilli, & gemma Erythraei e-
ruta valis dicuntur. Ac cum Curtius scri-
bit: Pendebant ex auribus insignes can-
dore & magnitudine lapilli: Et Floratus.
Nec magis huic intra naves, auridesq; la-
pillis:

certè Margaritas & Smaragdos intelli-
gunt. Sed & ipsemet etiam Solinus, Mar-
garitas in Lapillorum genere habet, cum
ait: Conchæ sunt, in quibus hoc genus la-
pidum requiritur, quæ certo anni tempo-
re, luxuriante conceptu, sitiunt rorè vel-
uti maritum, cuius desiderio hiant: & cum
lunares maxime liquuntur aspergines, o-
scitatione quadam hauriunt humorem
concupitum. Sic concipiunt, gravidæque
fiunt: & de saginæ qualitate reddunt hali-
tus unionem. Sane Tertullianus lib. de *Ha-*
bitu muliebri, inter lapillos sive gemmas,
& Margaritas non dissimulanter distinxis-
se videtur. Nam cum de lapillis, quos terræ
minutalia sive minutias appellat, disseru-
isset; mox de Margaritis subiungit: Si quid
de mari Britannico aut Indico ambitio

F 2

piscatur

"piscatur, Conchægenusest, non dico, cō-
 "chylio aut ostreo, sed nec peloride gratius
 "de sapore. Ad hoc enim Conchas nove-
 "rim maris poma. Quod si concha illa a-
 "liquid intrinsecus postulat, vitium ejus
 "magis debet esse, quam gloria. Et licet
 "Margaritarum vocetur: non aliud tamen
 "intelligendum, quam concha illius aliqua
 "dura & rotunda verruca, *Maris poma*
 "appellat conchas, quod non ad saltum,
 "sed ad saporem & esum sunt ordinatæ, ve-
 "luti poma quædam maris, quibus assimi-
 "lantur: ut Beatus Rhenanus rectè inter-
 "pretatur. In profundo maris enim jacen-
 "tia ab urinatoribus colliguntur, velut.

*Sirata jacent passim sua quæque sub arbo-
re poma.*

Margarita verò sive margaritas pustulâ-
 tem conchæ verrucam vocat; quia, ut Pli-
 nius scribit, sani concharum partus mul-
 tiplici cute constant, ut non improprie
 callum corporis existimari possint: ideoq;
 purgari solent à peritis. Ita enim in ipsa
 Ostrei carne nascuntur, quemadmodum
 grando solet in suisilla. *Athenæus lib. 3. Di-
 pnosoph. c. 8.* Exq; margaritæ ita purga-
 tæ & mundatæ, Ulpiano extricatæ viden-
 tur appellari in l. *si servus servum* 27 § *si*
eum maritus 30 ff. ad L. *Aquil.* quem textû
 ad hoc allegat Lud. Cælius Rhodigin.

lib. 5. lection. antiquar. c. ultim. ut offen-
 dat nimirum, solitas fuisse mulieres mar-
 garitis pertusis, sive perforatis in linea uti.
 Lino enim ea inscrebantur, ut ex Tertul-
 liano & Hieronymo docet Briffonius. In-
 de lineæ margaritarum toties in jure men-
 tio: ut in l. *si quis uxori* 52 § *si linea mar-*
garitarum subrepta sit, dicendus est nume-
rus ff. de *furtis*. Cujusmodi numerum,
 margaritarum nempe triginta quinque; ex-
 pressum videmus in l. *lineam* 26 ff. ad L.

Falsid. Et mulier illa decedens, volebat
inter alia ornamenta sepulturæ suæ inferri
etiam lineas duas ex margaritis l. ult. ff. de

auro & argento legat. Videmus tamen &
 Jctis quandoq; lapillos & margaritas ita
 distingui: quod *Gemma* sint pellucidæ
 materiæ ut sunt Smaragdi, Chrysolithi,
 Amethysti: *Lapilli* verò non sunt translucen-
 tes, ut Obsidiani & Veietani. At *margari-
 tæ*, nec lapides nec geminæ sunt, sed cō-
 chæ vel uniões, quæ in rubro mari crescāt
 & coalescant. Ita probant Sabinus & Ulpianus in l. *cum auro* 19 § *gemma* ff. de
auro & argent. leg. quos ita interpretatur
 Mynfingerus in §. *ut lapilli. Instit. de rerû
 divis. n. 5.* ubi geminam quoq; dictam esse
 censet, quasi geminam, propter translucen-
 centem naturam. Meminit & Zonaras lib.
 3. *Annal.* margaritæ sive unionis cujusdā,
 quæ Perozes Persarû Rex in expeditione
 adversus albos Hunnos suscepta, extremo
 in periculo constitutus à dextra aure de-
 tractû abiecit, ne quis eum post se gesta-
 ret, aut ipsum Regem agnosceret. Eum
 unionem postea repertum Justinianus
 Magnus 100. auri libris redimere à Bar-
 baris voluit. Sed recusarunt Barbari, asser-
 vantes eum in signum Persicæ stoliditatis.

Sed & Egnatius in Itinerario Insulæ
 Chinæ cap. 19. prodidit in Regno *Bisnaga*
 repertum fuisse lapidem tanti precii, ut
 eum Rex cuidam vicino Regi suo, cui *O-
 dialcam* nomen, decies centenis millibus
 aureum vendiderit Apud Chinas autem,
 Margaritas magno sanè numero, quâvis
 rotunditate minus conspicuas reperiri, ut
 annua ex his pensio, vicies sexies centena
 millia nummum; vectigal verò gemmarum,
 quæ pluribus locis toto regno effodiuntur,
 quaterdecies cetera septuaginta mil-
 lia efficiat: si verum est, quod Johannes
 Gonzales Hispanus in descriptione Chi-
 næ lib. 3. c. 4. commemorat. quem libel-
 lum ex instructissima bibliotheca sua mi-
 hi utendum dedit Vir Clarissimus *Wolff-
 gangus Zündelinus*, Serenissimi Electoris
 Palatini Cōsiliarius, cui, ob egregias ani-
 mi do-

*Margarita
cur Maris
poma Ter-
tulliano.*

*Cur Con-
cha verru-
ca.*

*Margarita
periusa Li-
nea.*

*Ingens unio-
nis precium.*

*Margarita-
rum copia
apud Chi-
nas.*

*Wolfgangus
Zündelinus.*

mi dotes, & eximiam cum regionum, tum linguarum exoticarum cognitionem, eruditionemque singularem; maximum præterea rerum plurimarum usum; & quam exteris quoque nationibus, potentissimorum Principum legationibus laudabiliter fungens satis probavit, plusquàm Tullianam facundiam; haud dubiè,

De meliore luto finxit præcordia Titan.

Eum ego non agrè laturum confido si hic loci non dignam satis, prout ingenium & virtus viri doctissimi merebatur, mentionem sui factam; & ad laudis suæ fastigiū, styli mei humilitatem non potuisse pertingere conspexerit. Sed ut eò, unde digressus eram, deveniam; maximam quoque Unionum copiam Christophorus Columbus tertia in Americam navigatione, anno 1498. Hispaniæ intulit, ex Insula Cubagua; quam ipse *Perlarum* exrevocavit. Ubi tanta erat eorum vilitas, (quippe cotidie eos piscabantur) ut Indiæ mulieres in vulgariis ornamentis, ac quidem simpliciter uniones haberent. siquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem Indiæ mulieri natura Hispanus dabat; ea illum contrà quatuor unionum seu margaritarum lineis munerata est: ut refert Hieronymus Benzo Mediolanensis, historix Occidentalis Indiæ lib. 1. cap. 1. Ut scilicet inferre hinc liceat, non integrum posthac futurū soli mari rubro de his opibus gloriari. Jacob. Rickius de *Unione prolixum* c. 1. num. 7. De geminarum porro, Lapidum preciosorum, & Unionum generibus videtur Plinius lib. 37 c. 1. cum seqq. & Isidor. lib. 16. cap. 6. cum multis sequq. & Athanasius lib. 3. *Dysnosoph. c. 8.* Quibus pro capitis hujus coronide non ineptè videtur addi posse in primis notatu dignus Terrulliani locus: de quo de operosa lapillorū cura differens, nostras miseratur ineptias, qui tam anxie in re adeò inani occupemur. Is libro singulari, de

Habitu muliebri, quem modò adduximus, in hæc verba prorumpit: Sed & lapillos istos, qui cum auro superbiam jungunt, quid aliud interprete, quam lapillos & calculos, ejusdem terræ minutalia? nec tamen aut fundamentis demandandis, aut parietibus moliendis, aut fastigiis sustinendis, aut tectis densandis necessaria? Solutū hunc mulierum stuporem edificare noverunt, quia tardè teruntur, ut niteant: sub dolo substruuntur, ut floreāt: anxie forantur, ut pendeant: & auro lenocinium mutuum præstant. Species verò lapillorum pretiosorum; quibus Regum diademata insignita esse decet, commemorando eleganter explicat Luc. de Pen. ad rubr. *C. de auro coron. lib. 10.* quæ vide.

1. *Alabastrū*) Unguenta optimè servari in alabastris; odores in oleo, Plinius docet lib. 13. c. 2. Hinc Cicero in Academicis: Quibus etiam Alabastrer plenus unguenti putere videtur. Hieronymus Alabastrum pro genere marmoris accipit c. 26. in *Matthæum*. Græci lapideum vas intelligunt unguentarium, *μυροθήκη* h. c. citra ansas, vel quia ob levorem capi aut teneri vix possit. Unde conciliatum nomen lapidi *Alabastrite*, ex quo fierent aptissime soliditatis causa & frigoris. Inde & *Alabastrithecæ*, pro myrothecis, apud Demosthenem. Quod Ludov. Cælius Rhod. observavit lib. 24. *lection. antiquar. cap. 25. & lib. 27. c. 27.*

2. *Latinis Achates*) Isidorus lib. 16. c. 11. *Achates*. Achaten, nigram esse geminam ait, in medio circulos nigros & albos, junctos & variatos habentem; similemque Hæmathiri. Ejus præterea suffuit Magos tempestates evertere & flumina sistere. Hinc Mardonius de Gagatè sive Achate. *Idem Demonsibus contrarius esse putatur. Vincit præstigia, & carmina dira resolvit.* Atque auctor est Guliel. Parisiensis part. ult. de univers. c. 22. Solitum in Britannia

redactum in pollinem tenuem Achatem in potu præbere: quem qui, quæve sumsit, nili virgo sit, statim cogatur evomere. *Achatis sive Gagatis descriptio.* Martin. del Rio *lib. 4. Disquisition. Magicar. cap. 2. q. 7. sect. 1. fol. 179.* Luculenta hujus lapidis descriptio extat apud Lægium.

» Est namq; Gagates, inquit, lapis niger ex sulphureo bitumine in ostiis Gatis fluvii

» Lyciæ, ubi sese in mare exonerat, concretus: crustaceus: in oensu nidore bituminis spirat, nullius ferè ponderis, fossilis tamen, carbonibus ex terra amplexide cõcretis similimus, qui ob id indurati & positi in ejus censu habentur, cujus ergo Galenus Lyciam peragravit: quem in ea non repertum tandem in orientali Coclesyries collis vertice, qui mare mortuum circumdat, & ubi Asphaltum nascitur, copiose reperit, quit accensus Asphaltum redolebat.

» Quare nil mirum, ejus male olenti odore & suffitu Epilepticos deprehendi: cū etiam aromatum odor & exhalatio caput repleat, & Cephalalgiam excitet. Hactenus Langius *lib. 1. epist. Medicinal. 75.* cõgruit cum Langio, quod in descriptione Britaniæ Henricus Hunotingdonius Anglicanarum histor. *lib. 1. in pr.* de ipso hoc lapide, quem plurimum ibi optimumque gigni ait, memoriæ prodidit. Est autem Gagates nigro gemmeus & ardens: igne accensus serpentes fugat, attritu calefactus applicita detinet æque ut succinum. Ejus plenior descriptio extat apud Pliniū *lib. 36. c. 19.* ubi inter alia quoque ait, suffitu ejus fonticum morbum & virginitatem deprehendi. Et quidem per *morbum fonticum* ibi comitalem intelligi dubium non est ex illo Apuleii in *Apologia*, ubi Achatis sive gagatis odore etiam in venaliis, vulgò lanitatem aut morbum Medicos experiri ait. Agere autem ibi Apulejū de morbo comitali, ipse contextus do-

cet & verbit porro illis: *hoc lapide nimis morbum vel sanitatē explorari solent.* Scipio Gentilis notat *n. 482.* ad juris dictionem ædiliū Curulium pertinere ejus rei cognitionem. Nec redhibitioni locum fuisse censet, si Medicus de mancūpio consultus (ut mos fuit teste Claudiano in *Eutropium lib. 1.*) id morbi non iudicasset aut deprehendisset. Ab hac gemma, fidum illum Æneæ Achaten nomen habuisse multi opinantur: alii tamen ab *αχας* & *ἰσος*, id est, à consuetudine dolendi deducunt, ut est apud Turneb. *lib. 27. Adversar. cap. 21.*

3. *Apollinem in medio Musarum choro* ^{3.} *Apollo cum Musis.*
De hoc Pyrrhi Regis, qui adversus Romanos bella gessit, annulo, cujus gemma *Pyrrhi annulus.* Achates erat, in quo novem Musæ cum imaginibus suis singulæ, & Apollo tenens Cytharā videbantur; non impressis figuris, sed ingenuis, præter illiniū *lib. 37. c. 1.* etiam Solinus scribit *cap. 11.* & Alexander ab Alexandro *lib. 2. genial. dierum c. 18.* & Simon Majolus *caniculi. dier. colloq. 18. f. 577* de quo Mardebanus sic canit:
Rex Pyrrhus digito gessisse refertur Achaten,

*Cujus plena novē signabat pagina Musas,
Et stans in medio cytharā tangebatur Apollo
— non artis opus, mirabile dictū.*

Quos versus Matth. Raderus recenset in *Comment. ad Martialem lib. 4. Epigr. 12.* *Stellapoeta.* ubi & Stellam poetam annulum gessisse auguratur, qui decem puellas inculpata habuerit. Cur autem Musæ cum Apolline conversari fingantur, eleganter & argutè explicat Joh. Pierius *lib. 47. Hierogl.* Apollinem autem *παύριον* quasi ducem & principem Musarum vocari, quibus celestes denotantur orbes, Macrobius tradit *lib. 2. in Somn. Scipion. cap. 5.*

DE FRUCTIBUS TIT. XVII.

Quanquam ex fructibus quibus veteres gaudebant, non raros etiam nos habemus: facit tamen specierum diversitas, ut quinam illi fuerint, non satis exploratum nobis sit, paucis tantum exceptis, qui pristinum obtinere nomen: ut sunt poma Cotonea, Apiana, Roscida, Nana, Mel mela alias dicta. Aliorum nulla est notitia. Idem & pyris obigit. Præter enim Apianum, Moschatulum, quod Pyrum superbum dicitur & alia pauca, vel quorum nulla fere est cognitio. Crustumium multi volunt id fuisse, quod hodie ghiaccivolo: Ego verò vocabulum istud corruptum, & idem illud Pyrum fuisse putarim, quod nobis etismum in usu est, pero buon Christiano appellatur: quasi dicas, Pyrum Crustumianum. Hujus, ut & aliorum duorum nomina simul unico versu ulo expressit Virgilius, cum ait:

Crustumis, Syriisq; Pyris, gravibusq; volemis.

Nec aliarum Pyri specierum meminit, ut Plinius notat. De triplici pomorum sorte idem auctor diversis in locis disseruit: verbi causa de pomis roscida, Cottonen, quod malum aureum; & Naranzo, quod malum felix appellat. Similiter & uvæ evenit, ut nulla earum sit cognitio, nisi paucis quibusdam exceptis, quæ in veteris nomenclatura possessione manserunt: ut Rhetica, Bumasta, Purpurea, Precia, Apiana, quæ hodie est Muscatella, à Muscarum teli, quibus impetebatur, non verò à moscho sic cognominata. Veteres etiam Apianam dicebant, quod Apes eam libenter admodum invaderent. Vinum Falernum, tantoper è scilicet celebratum, est vinum Gracum è Vesuvio advectum; & prout alij volunt, Magna guerra nuncupatum. De reliquis non constat. Et quidem multas fructuum species interisse & alias rursus de novo emerfisse putat.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Pomum generale fructuum nomen

DE variis fructuum generibus Varro tractat de re Rustica & Macrobius lib. 3. Saturnalis. Omnium autem fructuum, qui ex arbore esui apti proveniunt, sive molles, sive duri sint, generale nomen est Pomum. Ita enim l. 8. ff. de servit. generaliter accipio: cum & Pomarium, pro omni orto, in quo fructus arborum quilibet nascuntur, sumatur & Pomona Dea omnibus hortis præsidere dicatur Ovidio lib. 14. Metamorph. Rursus Pomum in duas diducitur species: in Malum, & Nuxem. Malum est, quicquid herba, & fru-

Ita duas species Macrob.

ctu virens lignoso operculo caret, extra habens, quod esui aptum est, licet durum quandoque etiam intus contineat, cujusmodi Persica sunt; aut acinos, cujusmodi sunt punica mala. Ita enim hæc ex Macrobius lib. 3. c. 19. supplenda sunt, ut Peroti reprehensio evitetur. Nux verò est omne pomum, quod foris duo operculo tegitur, & intus habet, quod esui aptum, ut idem Macrobius definit. Nec enim infrequens est, ut Pomi appellatione etiam Nux comprehendatur. L. qui fundum 205. de verbor. sign. cum & Cato Prænestinas, & Martialis Pineas nuces poma dixerit lib. 13. Epigr. 25.

Poma

Poma summius Cybeles; procul hinc discede viator.

Ne cadat in miserū nostrarum caput.

*Casellii
responsum
de Nuce,
an pomum
esset.*

Hinc traditum est, quod cum Vatinius gladiatorum munus editurus esset, vereturque, ne quod aliquando sibi contingerat, rursus fieret, ut scilicet propter nimiam crudelitatem à populo saxis impeteretur; impetravit ab Ædilibus, ut editum proponerent, ne quis quicquam in arenam mitteret, præter Pomum. Quo tempore Casellius Jctus à quodam interrogatus, *An Nux pinea, pomū esse?* respondit, *Si in Vatiniū missurus es, pomū.*

est. Erat autem odio Vatinius plerisque optabatque Casellius, ut tali Nuce ille ceu lapide feriretur. ut post Macrobi. lib. 2. c. 6. Alciatus lib. 6. Parerg. c. 2. memoriz prodidit. De pomorum autem & pyrotrū cum hic, tum alibi commemoratorum generibus; sicut & de uvarum speciebus variis, & inde expressis vinis, aliis atque aliis præstantioribus consulat æquus lector, quæ ad Virg. lib. 2. Georg. doctè & eruditè commentati sunt Dn. Georgius Berismannus, Ludo. de la Cerda, Frideric. Taubmannus, alii, quibus nihil addi potest explicatus.

DE ÆDIFICIIS IN GENERE, TUM DE AMPHITHEATRIS ET THEATRIS. TIT. XVIII.

Posteaquam de Rebus, quas Natura produxit, differuimus; ad artificiosas nunc deveniamus, & primum quidem ad ædificia. Modus & eleganter & commodè ædificandi planè intercidisset, nisi quædam etiamnum vestigia existerent: & ex antiquis illis fabricis aliqua essent cōservatæ: quæ tamen non tantum ad magnificentiam & venustatem illam non accedent sed etiam ejusmodi ædificia sunt, quorum usus amplius non est ut sumi Theatra & Amphitheatra: quorum unum duntaxat ferè integrum in Italia conspicitur, Arena videlicet Veronensis. quo in loco Leones & alia fera conficiuntur, & homines quandoque cum illis commissi pugnabāt. Amphitheatri forma talis erat. Cingebatur quæquæ versū lapideis gradibus, ita ut unus in alium atq. item alium largius sese extendens, latior subinde adurgeret, & populo confidenti venationum contemplandarum copiam faceret. Sustentabatur altissimis porticibus, & inferius multis per vium erat portis; ut cuilibet absque alterius incommodo & molestatione, integra esset egressus facultas. Opus meherculè admiratione plenum, & quod aliquot centū annis neglectum stetit, atque ipsis etiam Meretricibus locum & receptaculum præbuit: usque dum populus Veronensis apertis oculis expurgatum id custodire cepit. Habet adhuc muri partē, quo olim undiq. circumdabatur. Sed hodie fere totus ille est dirutus

*Amphitheatrum
Veronense.
Eius descriptio.*

*Muri ipsius
cui usus?
Amphitheatrum
à quo exstruuntur.*

Nullum vero alium hic præbebat usum, quàm ut ex eo velorum tegmen, arcendo æstui ac soli superduceretur. Exstructum fuit Amphitheatrū hoc à privato quodam, ut ex inscriptione colligitur. Nostro hoc seculo vel Rex satis haberet, quod ageret, adificio ejusmodi erigendo. Extra Taurinum in via, quæ Pinarolum ducit ad Monturuccios, quasi agger quidā in gyrum adductus conspicitur. Ibi quondam Amphitheatrum steterat cujus etiamnum videntur fundamenta lapidea: ex quibus scalares illi gradus ab imo orientes, magis diffundebantur in altum. Eo in

loco castrametatum fuisse credunt. Hannibalem: nec tamen considerant, vix du-
 centorum militum exercitus ibi collocari potuisse. Romanorum ibi fuit colonia.
 qui novam aliquam inhabitaturi Urbem, ædificia eiuſmodi exſtruebant; ut Var-
 ro aſſerit. Hinc Verona non modo integrum fere adhuc Amphitheatrum; ſed &
 Campi Martii veſtigia conſpiciuntur: ut & in Rhægio, Vicentia, & aliis in Fri-
 bius. Ideoq; etiam Taurini. Amphitheatrum, & id genus ædificia, quæ iam diutæ ^{Theatrum}
 jacent fuerant erecta. Theatrum, dimidiatum erat Amphitheatrum, ex quo ^{Ejuſma-}
 populus Comædias ſpectabat, & Tragedias. In hoc ſcena erant magnificentiſſi-
 maz quarum aliqua marmoreis innitebantur columnis. Nam, ut Plinius* ſcri-
 ptum reliquit, M. Scævus, Syllæ gener tercentarum ſexaginta columnarum ex-
 ſtruxit Theatrum, ſcena triplici, alij alia imminente. Ima erat ex marmoreis co-
 lumnis duodequadragenū pedū: Media è vitro. Summa tabulis inauratis ha-
 bebat columnas. Inter quas tria millia collocata erant ſigna aenea. Theatrum ſive ^{Capaciam.}
 cavea ipſa hominū capiebat millia octoginta. Sed & reliquis apparatus totus e-
 præcioſiſſimas tapetis & picturis. M. Curio* qui poſtea bello civili inter Cæſarem ^{hunc Curi-}
 & Pompeium ſagranſe* obiit, ingenioſus quid adinvenit. Funebri enim patris ^{onem, Ca-}
 munere, duo theatra ſeciſſe ligno ferret. cardinis verſatili ſuſpenſa libramento, ^{lum appel-}
 In quibus inter ſe a verſis, ante meridiano tempore diverſa recitabantur fabula, ^{lat. Amphi-}
 ita ut qui huc inſidebant, alteri in hærentes theatro nec cernerent, nec audirent. ^{theatr. ex}
 poſtea utriſque theatri una cum populo circumactis, & cornibus inter ſe cœn-
 tibus Amphitheatrum repræſentabatur: in quo omnes ſimul edita ſpectacula &
 venationes videbant, Rei meherecule miraculoſa, qua noſtris temporibus vix à
 potentiſſimo aliquo Rege poſſet exhiberi. quanquam inventum iſtud plus repræ-
 benſionis, quàm laudis etiam in Ethnico, ne dum Chriſtiani homine meretur.
 Ideoq; Plinius, magnificentiâ illius exponens, graviter id reprehendit. Roma qua-
 tuor erant Theatra, Amphitheatra duo. Sed tamen & aliud quoddam Theatri
 genus uſurpabatur, Odeum, nominatum, eò quòd cantui eſſet deſtinatum, ut ^{Odeum.}
 Pausanias lib. I declarat, & Vitruvius lib. 5. c. 9. ut & Suidas, qui tale quoddā
 Aibenis Piſiſtratum ædificaffe ait. Ac Dion quoq; auctor eſt, Traſanū etiam Ro-
 mæ Odeum eiuſmodi fabricaſſe, operâ Apollodori architec-^{Apollodorus}
 tidæ & emulatione ſtimulatus primū exſilio, poſtea morte mulctavit. Huius <sup>inſignis ar-
chitectus.</sup>
 quoque Odei Tertullianus mentionem facit, de Reſurrectione carnis.

NOTE, SIVE COM-
 MENTARIUM.

^{Lipſius.} DE Amphitheatris; quæ ſæpè Caveæ,
 ſæpè Arenæ dicuntur, ita doctè, lu-
 culèter, & reſpiciuè ſcripſit Lipſius, ut ni-
 hil addi; nihil demi poſſe jure videatur. De
 hoc nihil hîc loci attinet dicere magnifi-

centius: quandoquidem celeberrimum
 ſcriptorem commendare, hoc eſſet planè
 laudare, quem nemo vituperat; ut de Fe-
 ſto dicebat Scaliger, Amphitheatrum au-
 tem illud, quod laudibus tantoperè pro-
 ſequutus eſt Martialis, & cujus lacera quæ-
 tumvis forma etiamnum Romæ conſpi-
 citur, <sup>Amphito-
atrum Ro-
mæ à quo
ſtructum.</sup>

exitur, ab Augusto destinatus, Vespasianus
exstruxit, Titus Filius dedicavit, ex J. Ca-
saris Scaligeri sententia *lib. 1. poetices, c. 21.*
Justus Lipsius paulò clarius à Vespasiano
opus id structum, non exstructum; cœ-
ptum, non absolutum ait, At Titum Filium
summam manum imposuisse, atq; id de-
dicasse. Idèò verò Tito à vulgo & fama
hoc adjudicari, quod Romanorum ritu
receptum esset, opera censerì à dedicante,
lib. 1. de Amphitheat. c. 6. Martialis Domi-
tiano id attribuit: sed adulatoriè & falsò.
nisi fortè poëta; quæcunque vel à Vespas-
iano, vel Tito gesta sunt, referenda puta-
vit ad Domitianum, cujus & ipsum etiam
quodammodò fuerit imperium: quod ip-
se, ex quo puer Capitolium unà cum pa-
truo defendit, accepisse videbatur: atque
adèò imperantibus patre & fratre nò de-
stitit Imperii principem se gerere, si vera
est Domitii Caledrini interpretatio.
Veronense verò, quod & è marmore to-
tum & omnium, quæ in Italia vici, inte-
gerimum habetur, quoniam structore
gaudeat, sanè ignoratur. Lipsius utique,
etsi certus esset, nihil in hac re esse certi, ta-
mèn ante Augusti tempora id exstructum
suspiciatur, in *libell. de Amphitheat. extra
Roman. c. 2.* Ceterum Amphitheatrum
ex duobus Theatris videtur esse compo-
situm. Theatri enim figura fuit semicir-
culi in cornua producti. Quod si igitur
duorum theatrorum cornua coirent in
circulum, Amphitheatrum constituebant.
Theatrum, primum fuit temporarium:
postea M. Scaurus triginta diebus duratu-
rum exstruxit: tandem Pompejus Magnus
perpetuò mansurum Romæ primus ere-
xit: propter quod Cornel. Tacitus incul-
tæcum fuisse à Senatoribus scribit, quod
mansuram theatri sedem posuisset, cum
antea subitariis gradibus, & scena in tem-
pus structa foret. Sed parsimonie consul-
tum, quod perpetua sedes theatro locata

esset potius, quam immenso sumtu singu-
los per annos consurgeret ac strueretur.
Id verò opus maximum omnium, quæ un-
quam ferè humana manu facta, Plinius
asserit *lib. 36. cap. 15.* Ideoque Nero Prin-
ceps Nobilibus Germanis populi Rom.
magnitudinè ostensurus, eos in hoc thea-
trum populo plenum introduxit, ut ex
Peroto & aliis, Chassaneus retulit in Ca-
talogo gloriæ mundi, *part. 12. confid. 66.*
Id theatrum postea alia, atque itidem alia
exceperunt. quæ etsi primitus ad hoc ex-
structa fuerunt, ut roboris, & celeritatis
spectacula (unde & à spectando nomen
sortia sunt) in iis ederentur: postea tamen
Scenicis ludis locum præbuerunt, ex qua
populo Comœdias aut Tragœdias com-
modè spectandi potestas esset. Comœdiæ
verò & Tragœdiæ originè, partes & spe-
cies Jul. Cæsar Scaliger eruditè, ut omnia,
expressit *lib. 1. Poetices.* In utraque recitan-
da, qui operam suam locarant, *Histriones*
dicebantur. *Qui latè risum salibus misisse
fasset:* ut Claudian. canit *panagyr. Theo-*
dorisi, quorù alii *Pantomimi*, hoc est ef-
fictores & imitatores aliarum omnium
personarum in scenis quorum & Julianus
meminit in *l. si liberius artem. ff. de oper.
lib. & Paulus in l. Titius 43. inf. de act. emi.*
Alii *Chironomi*, qui taciti veluti præscri-
ptis motibus & nutibus, cum manuù ge-
sticulatione saltabāt. Unde & *Chironomi-*
a, saltatio gesticulatrix, à quo scenicorum
grege nequaquam segregandi *Thymelici;* *Thymelici*
quorum etiam apud Ulpianum mentio in
l. Athletas. 4. ff. de his qui not. infra. quales
sunt Cytharædi, Cytharistæ, Pfaltæ, Lyri-
stæ, tibicines in scena dispositi, ut specta-
torum aures demulcerent; à Thymele
muliere saltante, & histrionicæ exerceente,
sic dicti. Mulieres enim Mimas in sceni-
cis ludis fuisse adhibitas, cū ex illo Mart.
*Quæ Thymelæ spectas, derisoremq; Latinum;
Illa fronte precor carmina nostræ legas:*

Magnitudo.

Theatri f. i. g.
& usus.

Histriones.

Pantomimi.

Chironomi.

Mulieres
Mima.Cur Tito
auctore
gaudeat.Cur Domi-
tiano.Veronense
Amphi-
theatrum.Amphi-
theatr. ex
duobus
theatris.
Theatr. f. i. g.

tum ex Cicerone passim colligitur. Sic enim in *Philip. 2.* Inter quos, inquit, aperta lectica Mimæ portabatur, & paulò post: Venisti Brundisium, in sinum quidem & complexum tuæ Mimulæ. Et *Philippica 12.* Antonio tales objicit delicias: Quum in gremiis Mimarum mentum & mentem deponeres, Græci *μυμωδους* vocant, quam vocem & Ovidius, formatam patronymica usurpavit *lib. de Arte: (115:)* Ecce Mimallonides sparsis interga lacer-

Ecce leves Satyri prævia turba Dei.

ubi poëta describit comitatum Bacchi proficiscentis ad Cnossidem amicam, talibus Mimis stipati, ut Gualtherius interpretatur apud Horat. *Satyr. 20. lib. 1.* quo mulierum genere apud Italos nihil frequentius; quas sua lingua *Comediantes* vocant, easque à maritis adulterij accusari posse negat Hieron. de *Cævallos in spectaculo commun. opinion. contra commun. qu. 106. n. 6.* illis quippe in hæc ipsarum crimina conniventibus, & tantum non passim carum formam venalem exhibentibus & meretricio more prostitutam habentibus;

ut ait text. in *l. si ea qua. 21. C. ad l. Inl. de adult.* cujusmodi mulieres promercale corpus habere dicimus, & ideo *mercales uxores* recte vocare possumus cum Imperat. in *l. mercalem 5. C. de condiç. ob turp. caus.* Tales olim erant & *Psaltria* sive *Lyrissa*, quæ præter Lyræ pulsum ad molles corporis gesticulationes effractæ erant. Quas olim symposiis intromitti solenne erat, usque adeo, ut nec emendationis vitæ philosophi abstinerent, Seneca *epist. 84.* & Macrobius *lib. 2. Saturn. c. 1.* Quia sub illorum supercilio non defuit, qui psaltriam intromitti peteret: ut puella ex industria super naturam mollior, canora dulcedines & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. de his Juvenalis *Satyr. 2.*

*Forisitan expelles, ni Gaditana canoro
Inespian prævire choro*——

ubi vetus interpres: quæ suo motu faciant barbato pati pruriginem, id est, philosophos. Adversus quas D. Hierony. *Ep. ad Furiam*: Fidicinas, inquit, & psaltrias, & istiusmodi chorû diaboli; quasi mortifera Syrenarum carmina, proturba ex ædibus tuis, Proturbavit eas & *lex. 10. C. Theod. de serniciis*, his verbis: Fidicinas nulli licet vel emere vel docere, vel vendere, vel conviviis aut spectaculis adhibere: quem text. adducit Savaro ad *Sidon. Apollin. ep. 2. l. 1.* Per *Thymelen* porro alii pulpitem, alii *Thymale* ram significari volunt, ut Joh. Corasius annotavit *lib. miscellan. cap. 24. num. 15.* & Cæli Rhodigi. *lib. 11. cap. 51.* Erat autem pulpitem istud vel ara in Orchestra chori, hoc est, loco saltantium honoratiore, qui in ima parte theatri erat, quo loco Senatores & alii viri amplissimi sedebant, ut omnium agentium gestus spectari possent. Ea verò seddilia adportari & repotari consuevisse Juvenalis docet,

*Quæque reperandis posita est Orchestra
cathedris:* *Orchestra*

sic dicta, quòd in ea saltationes per scenicos fiebant. *ex præm* enim Græcis idem est, quod tripudium & saltus. Alciatus rectè proscenium interpretatur in *l. si qua 4. C. de spectacul. lib. 11* quod est locus ante scenam porrectus, in quo pulpitem erat ludicris exercendis accommodatum. Quo sensu opus proscenii legimus in *l. de pollicitationibus 10. ff. de pollicit.* & theatri proscenia in *d. l. 4.* ut & apud Virgilium:

— *Veteres ineunt proscenia ludæ.*

Sed an Histriones pro Infamibus habentur, meritò dubites. Eos enim Imperatores in *d. l. si qua 4. C. de spectac. l. 11.* & viles & inhonestos appellant, quos in loco honesto adnotare sive collocare non liceat. Ulpianus contra hos ignominiosos haberi negat in *l. theatr. 4. ff. de his qui not. infam.* Sic verius est, in *d. l. si qua. inhonestas personas* nam pro infamibus, sed pro vilibus

*Mimæ ad
nervi ac-
cusi no-
quens.*

*Psaltria
Lyrissa.*

Thymale.

*Pulpitem
Orchestra.*

Orchestra.

Proscenium.

Histrones

an infam.

mes.

Concilium

ta l. 4. C.

de spectac.

lib. 11. cum

lib. 14. ff. de

his qui not.

infam.

DE ÆDIFIC. ET AMPHITHEAT.

vilibus & abjectis accipiendas esse; quæ inter consecratas Imperatorum imagines non sint collocandæ. quo sensu & Tertullianus in lib. de spectaculis scribit; *Artem non artificem notari*. quod ita interpretor. nisi operas suas certa mercede locaverint, atque ita quæstus causa & ob præmium in scenam prodierint Histriones. Hos enim famulos esse, Pegasus & Nervæ responderunt l. 2. §. fin. ff. de his qui not. infam. Quid ergo; si quis operas suas locarit, ut prodiret artis ludicræ causa; nec prodierit tamen? Et negat Cajus, hunc notari: quod ea res adeo turpis non sit, ut etiam consilium puniri debeat l. 3. d. i. licet is, qui operas suas, ut cum bestiis pugnet locavit; etiam si non pugnarit, nihilominus tamen infamis fiat. l. 1. §. remover ff. de postul. Cur ita variè? quia scilicet in arte ludicra factum ipsum requiritur, non etiam propositum duntaxat. In eo autem qui cum bestiis pugnat, non tam factum, quam propositum intuemur. Cum bestiis enim pugnant Imperatores & milites, suæ virtutis specimen præbentes. Proinde, qui quæstus, non virtutis causa vitam suam prostituit, & in summum discrimen adducit; quamvis cum bestiis non pugnarit; nihilo tamen minus ob propositum turpe infamis efficitur. Jacob. Revardus lib. 3. Varior. cap. 11. n. 3. Cæterum hanc totam artem Histrioniceam, ipse etiam Tiberio ita displicuisse scribit Dio lib. 57. ut Rôa Pantomimos exegerit. Quod & à Frajanofactum Plinius in panegyrico laudat. Mimicam istam gesticationem, effoeminas artes & indecora sæculo studia appellans. Molles enim erant, & ut cum Hieronymo dicam, infracti in feminâ. Hinc

Seneca *Hofium* quendam, quod obscenitatis usque in Scenam productus fuerit execratur lib. 1. *Natural. quæst.* c. 16. & Juvenalis.

— *Chironimon* *Ledam* molli saltante *Ba-*
exagitat. Scipio Gentilis in Notis doctiss.
ad *Apulei Apologiam* n. 727. & seq.

1. *Odeum* Odei vox apud Ciceronem; *Odeum*. & in historiis frequens. In Odeo Attici theatri vestibulo (quod & *Stoa* n. d. n. quæ si *Cantilenarium* dicas.) Ægyptiorum Regum statuas fuisse, Pausanias scripsit lib. 1. in *Atticis*; Extra theatrum quoque loca dicata Musis, eodem dicta nomine Scalliger asserit lib. 1. *Poetices* cap. 21. qualem Athenis fuit illud à Pærelé destinatum Musicis certaminibus. Cujus interior descriptio multa habuit sedilia, multasque columnas; tectum autem subvexum fuit & æclive, in unum adfurgens fastigium, ut est apud Plutarchum in vita Pærielis. Cujus & Vitruvius meminit lib. 5. *Archit.* 9. Atque hic fortè fuerit illè imagine theatri locus (ut cum Cælio Rhodigino loquar lib. 23. *lection. antiq.* c. 12.) in quem deferbantur carmina priusquam in theatro recitarentur. Quidam odeum intelligunt: pusillum theatrum, undè musica certamina spectabantur, & observavit Philoander ad Vitruvium, quatuor Romæ fuisse odeas. *Primum* in Aventino; *Secundum* Odeam quæ inter Palatinum & Cælium montes. *Tertium* prope theatrum Pompeii. *Quartum* Domitiani; ut refert Conrad Rittershusius in Comment. ad *Sabinianum* fol. 189. De Odeo Trajani, & cur Apollodorum architectum ejusdem, Adrianus interfici jussit; habes apud Xiphilinum in Adriano Dionisi.

DE CIRCO MAXIMO, BASILICIS, TABERNIS ET NYPHEIS TIT. XIX.

Praterea theatrum etiam Circus Maximus: cui septem metæ in medio: in circuitu; porta duodecim in hos bigis aut quadrigis curriebatur, quæ circum metas

acta septem totidem hebdomatis dies significabant: mox per duodecim portas immisse, duodecim illos ludos in Solis honorem institutos denotabant, ut Cassiodorus pluribus recenset. Circumquaque verò populus in scalaribus illis gradibus, non secus atq. in Amphitheatro sedebat. Roma circi maximi erant octo, hodie nusquam conspiciuntur. Sed hujus ludi vice, Equorum cursus ad milliarenam ^{Equorum cursus,} solet institui: qui tamen parum habere videtur gratia. Qui enim initium illius perspicit; neq. medium, neque finem illius visu poterit contingere. Atque hunc ipsum ludum, Ad pallium currere, indigitarum: quandoquidem victori, certi generis linseamenta conferbantur ad pallium conficiendum. Sed & i. Basilica ^{Basilica:} exibi erant, quarum nullum hodie usum videmus: quanquā olim in omnibus habebantur civitatibus attestante id Suetonio in vita Augusti, his verā: Corpus Decuriones municipiorum & coloniarum, à Nola Bovillos usq. deportaverant noctib. propter anni tempus: quum interdiu in Basilica cuiusq. oppidi, vel in Aedium sacrarum maxima reponeretur. Roma XXI. erant quamvis P. Victor XIX. dumtaxat recenset: siquidem dua jam sum interciderant. Inter alias tamen omnes primum obtinebat locum, quæ à Iulio Cesare fuerat erecta, Basilica ^{Basilica Iulia. Eius descriptio.} Iulia ex eo dicta. Hæc ad formam templorum nostrorum erat constructa & fulcita 100. columnis in quatuor ordines, quorum quilibet viginti quinque tenebat, divisis. Et tentum quidē ista columna duas utrinq. poricus constituebant: ipsum vero his superpositum corpus intermedium, subdialem præbebat in ambulationē, ut Vitruvius describit, qui imò ex Theodosij & Valentiniāni, descriptione, Basilica ista planē inaurata erat, & marmoribus decorata. Sed & Virgilius lib. 17. hujus mentionem facit. Est enim Regi Latino tam attribuit, verè tamen Iulia hanc Basilicam denotat. Id quod ipse frequens & familiare est: cum & Livie vestes Augusto factas, & Romanorum maiestatem, aliis sub personis & locis representet. De Basilica igitur ista scribit:

Tectum augustum ingens, centum sublime columnis:

Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici:

Hinc sceptrā accipere, & primos attollere falces:

Regibus omen erat: hoc illis Curia templum.

Quibus verbis non tantum describitur Basilica: sed & ratio exponitur, cur ista ^{Notatio.} dicta, & in quæ usum fuerit instituta. Basilica, græca dictio est. Latinis Regiam denotans, hoc est, sedem Regum Romanorum. Solebant enim ibi Regalia insignia ^{vsu.} suscipere: verbi causa, sceptrū, falces cum securibus, Item stabeam, quæ toga erat ex purpura contexta: de quibus inf. à erit dicendū. Ibidem & audientiam faciebant Legatis: quemadmodum Virgilius Regem Latinū Troianos eo in loco dicens audisse fingit. Ibidem & jus dicebatur. Nā ut Quinctilianus prodidit, XIII. ibi erant tribunalia, cum totidem Prætribus. 2. Estq. advertendum Christianorum ad Basilicarum imitationem templā suā edificasse, ita ut columnis in me-

Qua aedes
hodie dican-
tur Basilica
Taberna.
Argentaria.

dio possit sustentarentur. Ideoq; ea solummodo templa, quae columnis muniuntur & fulcra sunt, Basilicae Latine dicuntur: cetera vero, Aedes. Erant etiam Roma 3 Tabernae mercimoniorum; ad nullum alium destinata usum, quam ut negotiantes & mercatores sub eis deambulare, & in umbra, tuti à pulvis & praeceps impediementis, commodè inter se possent contrahere. Una harum dicebatur Argentaria: eo quod non nisi aurea & argentea vasa; Item collaria, armilla, anuli, globuli siue clavi, & id genus alia ex auro confecta ibi vendebantur. Et harum quidem mentionem quoq; faciunt Leges aliquot civiles, parum ad hoc ponderata, & forsan à Legentibus non intellecta.

Nymphaea.

Præter Basilicas erant quoq; Roma XI. alia aedificia, 4. Nymphaea, dicta, ut P. Victor testatur. Erantq; aula amplissima, quas nuptiarum celebrandarum gratis ij frequentabant, qui propriis in aedibus idoneo ad has perficiendas destituebantur loco. In hunc finem, ut Zonaras in vita Leonis Magni declarat; Nymphaea ista columnis fulta fuisse credo. Et hac quidem instructa erant Culinis, & conclavibus: in quibus Mantilia, patina, orbes, & alia vasa reponebantur. Appellabanturq; Nymphaea, quod sponsam Graeci Nympham dicerent. Capitolinus auctor est, Gordianum Imperatorem Nymphaeum à se exst. uctis, balneas lavandi causa adjecisse. Id quod veteribus valde familiare erat aniecanam. Atq; id ipsum quoq; ex duabus legibus Theodosii & Valentiniiani colligere promptum est * Suidas ait, aquas istas ex fonte, qui nunc Enneacrunos, olim Callithoe dicebatur, ad aedificia ista, in quibus nuptiae agebantur fuisse deductas. Habebant etiam porticus alias & largas, atq; ad deambulandum satis amplas, quarum unam Augustus, aedibus Vedio Pollionis, à quo heres fuerat scriptus, funditus everfis, ibi exstruxerit: eidemque non Pollionis, sed Livia nomen inscripsit, ut Dion refert. Sed & alii multi pulcherrimas porticus exererunt.

Horum
notatio.

* L. 5. &
6. C. de aqua
ductus lib.
11.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Circus
Maximus.

Carcere
in Circo.

Fuit olim Romæ maximus Circus, ovata figura, instar coeli: in cuius medio erat etiā Obeliscus pro Sole, & utrinque ternæ metæ, pro reliquis sex Planetis. Fuerunt inibi & Carceres, hoc est, locus è quo decursuræ quadrigæ vel bigæ educabantur: sic dicti, quod coercerentur illic equi, ne inde exirent, antequam Magistratus signum misisset: ut Varro voluit lib. 1. de ling. Lat. Unde Virgilius 1. Georg. — Carceribus sese effundere quadrigæ. Et in 5. Aeneid. Corripuere, rumpiq; effusi carcere currum.

quo loco Servius per Carcerem intelligit Equi Cir-Repagulum, quo Equi arcentur. Equi isti, confes. à circo Circenses Hermogeniano dicuntur in l. 1. ff. de munerib; & honor. ut & Paulo, ludi circenses in l. civitatibus 122. ff. de legat. 1. quos populū expensis propriis exhibuisse Jac. Ravardus probat lib. 5. Varior. cap. 14. Iis in ludis, qui curruli certamine equos istos agitando se exercebant Aurigæ, Agitatores, ab Ulpiano nominantur l. athletas 4. ff. de his qui not. infam. Pānis & tunicis hi distincti. nam alii Russati, quidam Albati: Prasini alii: & nonnulli Veneti. Quod si quis ex factionum harum aliqua erat, puta vel Veneta, vel Russata, vel

Agitatores
Horum
species.

vel Præfina, vel Albata; *Factionarius*, appellabatur, ex Adriani Turnebi conjectura lib. 11. *Adversar. cap. 11.* Agitatoribus à Prætoribus, qui ludis præerat, præmium proponebatur. Mappa. *Alciatus in l. 2. C. de spectac. lib. 11.* quamprimum ostendebat, non sine magno Aurigarum applausu & gaudio celebrationem futuram significas. Deinde in spectaculis Mappam Aurigæ victori pro præmio dabat: ut Joh. Corasius lib. 4. *Miscellan. cap. 24.* ex Juvenalis Satyra 11. colligit:

*Interea Megalefiaca spectacula mappa
Ideū solenne colum. similisq. triumpho
Præda caballorum Prætor sedes etc.*

Factionarius. Hoc autem *in antiquo* sive equitationis studio, factiones istæ Albatorum, Russatorum, Venetorum & Præfimatorum sic capite obin fuerunt: iisque maxime, qui Venetæ ac Præfinæ factionis erat, ut ad dignoscendum equi habitum, olfacerent ipsius sterces Unde nobilitatem aut ignobilitatem illius facile dijudicabant. Si illam; nulli rei parcebant ad emtionem & tractationem. *Galen. lib. 7. Method.* Sed ad hunc usum præcipue nutriebantur ac formabantur Equæ. Unde *Georgic. 1.* dicitur Epinus Eliadum equarum palmas mittere. Ac illæ multo in precio habebantur feno confectæ & mortuæ, ut Plutarchus refert in vita M. Catonis, & Gualtherius ad *Horat. Ode 1.* Circumactionem istam quadrigarum circumetas septem fieri solitam, Propertius indicat.

Equa in cursum certamen maxime curantur.

Quadrigarum circumactio.

*Antiquus in seculo deposuit præmia cursum
Septima, quæ meliam irruerit ante rota.
Ex Ausonius in Epitaph.
Phosphore, elatos spacios. per aquora Circi
Sapientia solitis viator obire vias.*

Dominianus tamen septem illa curricula seu spatia ad quinque corripuit seu contraxit, ut missus centum perficere posset. Quod ex *Franquillo in vita Domitiani cap. 4.* notat Raderus ad *Martial. Epigr.*

11. lib. 8 ubi egregiam Circi Maximi videre licet descriptionem. Cum Agitatoribus Ulpianus, & eos conjungit, qui aquam equis spargebant *d. d. Athletar. 4.* Quibus verbis haud dubiè intelligit eos, qui in stadio dispositi, & Circensibus deservientes. Equis cursum calefcentibus frigidam suffundebant, ut paulum refocillati alacrius cursum repeterent: quemadmodum post Accursium Alexander lib. 3. *Genial. dier.* Johan. Corasius loco jam allegato, & Barrab. Brissonijs lib. 1. *selektar. antiquit. cap. 19.* rectè interpretatur Quod pertinet, quod Sextus Pompejus scriptum reliquit, *Nassiternæ* genus esse vasis aquarii & patentis: quale est, quo Equi perfundi solent. Quo tamè in loco post Turnebum lib. 7. *Adversar. cap. 27.* Josephus Scaliger pro *Nassiternæ*, *Nasiternam* legendum censet, quasi aquarium illud vas inde nomen invenerit quod tres nasos, hoc est, ansas habuerit. Cum qua interpretatione planè convenit illud Satyrici:

*Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor. etc.*
à Vatinio sic dictum: qui & sutor erat, & nasum habebat magnum atque prominentem, ad cuius similitudinem conficiebantur calices nasus prominentibus: quos tamen Vatinii nasus superabat. de quo *Martial. lib. 14. ep. 96.*

*Vilia sutoris calicem monumenta Vatinii
Accipe. Sed nasus longior ille fuit.*
Cujus sententiam hanc esse putat Lipsius, cum quatuor nasos haberet ille Vatinianus calix, tamen longiorem fuisse nasum Vatinii notat eum scilicet Martialis callidè ut acrem & sagacem inquisitorem criminatoremq., qualis à Xiphilino describitur. Cæterum Agitatores sive ministri illi, de quibus modò diximus, curules equos, non tantum aquam illis spargendo aut suffundendo, sed & notis vocibus adhortando ad cursum excitabant, ipso ex-

*Aqua equis
sparsa.*

Nassiternæ

iam Plinio tradente, quod equi illi in Circo ad currus juncti non dubiè intellectū adhortationis & gloriæ fateantur *libr. 8. cap. 42.* Inde Lucanus lib. 1.

— *clamore juvatur*

*Eleus sonipes, quāvis jam carcere clauso
Immineat foribus, prouig, repagula laxet.
Impatiens scilicet moræ, & ipsum jam anhelans cursum.*

*Stare adeo miserū est! pereū vestigia mille
Ante fugam, absentemque feris gravis
ungula campum.*

Ut canit Statius *lib. 6.* usque dum emittendis quadrigis buccinā signum daretur in Circo

Inde ubi clara dedis sonitum subā, finibus omnes

Fland mora, proficere suis —

Ut est apud Virgil. *5. Æneid.* & loco huic accomodat Savaro in Notis ad Sidonii Apollinaris *carmen 23.*

1. *Basilica.*

1. *Sed & Basilica*) Basilicæ loca fuerunt publica, spacioſa & ampla; in quibus negotiationes privatæ, consilia & judicia exercebātur. Hæc foris adjuncta, quàm calidissimis partibus oportere constitui Vitruvius docet *lib. 5. de Architect. cap. 1.* ut perthyemem sine molestia tempeſtatum se conferre in eas negotiatores possint. Privatas enim negotiationes in Basilicis fuisse exercitas, planū facit Asconius: qui in Miloniana testatur: inibi librorū quoque tabernas fuisse. Et Paulus in *l. pediculis 32. §. idem cum quærere in ff. de aur. & arg. leg.* mentionem facit argenti cuiusdam, quod negotiatrix in Basilica negotiandi causa venale habebat propositum. Judicia certè in his peragi solita, Plinius Nepos in Epistola quadam indicat. Descenderam, inquit, in Basilicā Juliam, auditurus, quibus proxima comperendi natione respondere debeam. Sanè Basilicam principio locum fuisse constat, quo sub tectum & ante vestibulum adium princi-

pes ad jus dicendum conveniebant: cui dignitatis gratiā tribunal postea additum est, tanquā plus inesset auctoritatis, quod judicia publica, ante domos darentur. Ac, deinde, quò Basilica laxior esset, primariis tectis non sufficientibus, porticus intrinsecus hinc atque hinc additæ sunt: ut Corasius *lib. 6. Miscellan. cap. 18.* scriptum reliquit. Etsi autem Plinius *lib. 36. cap. 15.* quatuor duntaxat Basilicas recenset; plures tamen Romæ fuisse, ex Plinii junioris epistolis, Cornelio Nepote de *viris illustribus* Suetonio, & aliis colligitur.

Porticibus ampliata.

Basilicam porro, utpote rem usibus publicis in perpetuum relictam; quemadmodum & rem sacram vel religiosam, aut *Basilica in stipulationem venire nequit.* hominem liberum inutiliter, nos stipulari, ut ne tum quidem valeat stipulatio, cum res sacra profana effecta; & usibus publicis relicta, in privatos usus reversa; vel liber homo ad servitutem fuerit redactus: Paulus quinque rationibus evidenter probat in *l. inter stipulantem 83. §. sacram. & ibi Zasius ff. de verbor. oblig.*

Basilica Ecclesia.

2. *Estque advertendum.*) Basilicarum appellatio postea ad templa fuit extensa: ut videre est in *can. omnes de consecrat. dist. 1. & c. ult. de Eccles. edific. atque* ita extruebantur Basilicæ sive sacræ ædes ut orientem spectarent. Sic enim Higinius de *limitibus*: posteris placuit, omnem religionem eo convertere, ex qua parte Cœli terra illuminatur: Firmat hoc Tertullianus in *Apologia dist. 84.* sed & plerique vestigium in affectione aliquando ne cœlestia adorandi ad Solis ortum labia vibratis. Et hoc, quia solem adorabant antiquitus, *Esse Deum solē recta non mente putantes,* Ut Corripus canit *libr. 1.* qui ritus postea Ecclesiastica traditione receptus est, sed alia de causa: quia scilicet oriēs est Servator & Sospirator Christus, qui mortis chirographum purpureo sui sanguinis cruce penitus interlevit & erasit. Quæ egre-

Versus orientem extructa.

1. *Basilica
eujus olim
usus.*

eo tempore, quo nullos rerum suarum fructus perceperant, gravem aliquando accessionem præstare; miseri & infelices ad extremam paupertatem deducerentur. Hinc est, quod usura, quæ ut Hirudo

Non missura enim, nisi plena cruoris,
& quam Hebræi appositè *morsum* appellant, non modò debitorum opes exhaurire; sed etiam ossa penitus arrodere, ac medullas exipsis ossibus exsugere; & vel ipsi deniq; paupertati unicum ejus solatiurn, nempe animi securitatem auferre dicatur: quòd qui sub Usuris pecuniam accipiunt, voruram ex vorura facientes; nunquam se extricant. Jure tamen civili Usuræ permixtæ quidem illæ sunt, sed ad certum saltem modum. *l. eos. 16. & 1.2. C. de Usuris.* non quod per se bonæ sint, sed ut gravius malum, nempe furtum & rapina evitetur. Quia verò civiles constitutiones ita de

Usuris disponentes, tanquã divinis præceptis contrarias Pontifex irritas pronunciat. *slem. m. §. fin. de Usuris 1.2. Ext. & in VI cod. & 14. q. 3. & præterea Imp. nos in ea Religione versari jubet, quã Petrus Romanis tradidit. cum Elos. C. de sum. Trinit. & fide Cathol. Sub Usuris autem dare non lege tantum veteri, sed & Evangelica, nobis ad Apostolis tradita prohibitum sit. Exod. 22. Levit. 25. Dener. 23. Psal. 15. Ezech. 18. Nehem. 5. Luc. 6. cum sexcentis aliis Juris divini textibus: Idcirco sciendum, extra culpam hodiè Usuras exigi non posse, nisi nomine ejus quod interest: vel ob damnum emergens. *l. socius qui ff. pro soc. vel etiam ob lucrum cessans, ut in eo, qui solitus est negotiari leg. 3. §. fin. & ibi Cast. de eo quod cert. loc.* Quod autem hæc Juris civilis sancta, à superiore putà divino Legislatore cassata non sint, ex eo apparet, quòd negotiationes & commercia, Trapezarumque seu Numulariorum mentas, ad civilem hominum societatem necessarias Dominus non condemnarit.*

Matth. 23. Planè si immoderatam & pravam nocendi intentionem tollas; Usuræ beneficium, non omnis erit; & vel bonæ fidei debitor, in partem lucris te sponte vocaturus est. Quanquam si divinas pressius intuearis Leges, tam disertè iis omnia sanctorum genera prohibita invenies, ut nemo eas in dubium vocare debeat, nisi a pertè in anibus argutis oracula divina fallere se posse putet. Tutius igitur esse Bodinus *lib. 5. de Repub. c. 2. contendit, Usurarium non modò radices, sed etiã fibras omnes amputate; neque has Reipublicæ nec Corporibus ullis aut Collegiis, ulla utilitatis specie permittere. Quis enim, quod publicè utile ac honestum videatur, privatim turpe putet? Qua de re tamen plura videantur apud Bodinũ de loco. Carol. Molineum, Joh. Borcholten, & Conradum Raulum in tract. de Usuris, Matth. Colerum de processib. executiv. lib. 1. c. 10. num. 29. cum multis seqq. Vacon à Vacuna lib. 1. declarat. juris c. 14. Joh. Corasium libro singulari Epistolicar. quæst. cap. 10. & lib. 3. Miscellan. cap. 21. Didacum Covarruv. lib. 3. variar. Resolut. c. 1.2.3. & 4. Gothofredum in l. Mora. 32. de Usuris, & Anton. Guibertum Costanum, quæstion. juris c. 1. Jam, ut ad Tabernam redeamus: sciendum est, Tabernam nomẽ loci esse, non negotiationis, quo fit, ut vendita aut legata taberna; merces in dubio non contineantur. *l. taberna, 13. ff. de instr. vel in strum. leg.* quanquam obligatã tabernã, merces quoq; ob signatas teneri respondum sit. *l. cum tabernã. 34. ff. de pign.* quòd ob medicum scilicet præjudiciũ in pignore quidem; non verò etiam in venditione aut legato receptum esse Bartolus ibi tradidit. Nam & generali pignore bona etiam futura comprehenduntur. *l. ult. C. que respign. obl. poss.* quod tamen in generali venditione vel publicatione non admittimus. *l. secundum auctorem. 22. §. is cuius.**

Usura nullo etiam practextu toleranda.

Taberna locum notat, non negotiationem.

Taberna vendita, legata vel oppignoriata aut quando merces veniant.

ff. Mandati. & c. ult. §. verum de pan. in VI. uti nec in legato Lul. §. 1. de legat. 2. l. si ita 7. de auro & arg. leg. Petr. Costalius in l. qui tabernas. 32. ff. de contrab. emt. Inter alias autem Tabernarum species non potestremū locum obtinuit. Taberna caesaria: ex qua negat Ulpianus in aedificium alienum, quod superius est, fumum jure immitti, nisi fuerit nominatim constituta servitus; alioquin vicino Negatoria actionem competere. l. ficuti §. §. Aristo ff. de servit. vend. Quo in loco Tabernam Caesariam, non quidem in qua Casei fiunt & venduntur accipimus, sed in qua fumigari solent: ubi scilicet casei reponebantur, & fumos bibere instituebantur. Moris enim: fuit veteribus Romae, ac in plerisque Italica locis colorandi siccandique casei gratia fumum aut ex culmis, aut ex malignis viridibusque lignis facere. Docet hoc Plinius lib. 11. c. 42. illis verbis. Et captarū gregibus sua laus est Agrigenti maxime, cum augente gratiam fumo, qualis in ipsa urbe efficitur cunctis praefertendus. Et Columella lib. 7. c. 8. de casei facienda ratione docens: Est etiam, inquit, non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni vel culmi fumo perduratus. Quibus auctoritatibus innitur. Franc. Duarenus lib. 1. Anniversar. diffus. c. 24. & eodem spectat Martialis distichon. 32. in Xenia. Non quemcunque focum, nec fumum casei omniem;

Sed Valabrensem qui bibit, ille sapit.

quali dicat: ille caseus tantum est gratus, non qui qualemcunque fumum bibit aut haurit; sed qui Valabrensem; vel qui Valebro infumatur. Fuit autem inter Aventinum, Valabrum, sic dictum, quod cum locus esset paludosus, volentes transire in Aventinum, ferrentur cymbula, & solverent stipem. Pecunia autem quae solvebatur nautis *valatru* dicebatur. Unde valabrum, à vehendo; & velaturam facere di-

cuntur Vatroni, qui id mercede faciunt. Propertius:

*Vis quā Velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulsa pervada linter aqua.*

praeter Ovidium, à Matth. Radero adductum in Comment. ad dictum Martialis distichon.

4. *Nymphae*) Eodem planè modo & *Nymphae*, nuptius celebrantis. Cujacius *Nymphae* interpretatur aedes publicae & capaces: in quibus nuptias celebrabant, qui aedibus carebant. Quam sententiam tamen & Alciatus damnat in l. si quis per divinam C. de Aqueductu lib. 11 & Beroaldus ad Apulejum lib. 11 foedissimè has labi, & cæcutientes hallucinari asserit, qui per *Nymphae* genialem thorum, aut cubicula nuptialia significari putent. Proinde *Nymphae* pro lavacris & *Imo leuothermis*, quæ posteritatis causa à Principibus exstiterant, accipiunt Unde Jul. Capitolinus: *Opera Gordiani*, inquit, *nulle exstant praeter quadā Nymphae & balneae*. Ut ita *Nymphae* lavaera quidem & balneae fuerint, tepidam aquam habentia; et non valetudinis, sed voluptatis causa, quemadmodum ex Strabone & Pindaro probat Forcatulus in *Cupid. 2.* quanguam non video, qui absurdi inde consequuturum sit, si cū Auctore nostro dicamus, Gordianum *Nymphaeis* jam exstructis etiam lavaera adjectisse, ut non absurdum nec à veritate alienum sit. ut per *Nymphae* tam loca lavandis mulieribus destinata, quam etiam cubicula nuptialia intelligamus. Nam & *Nymphicus* h. e. sponsalis lectus fuit, qui *parabyssus* vocabatur, quasi tu absconditum & latentem dicas. *Parabyssus* quod est claudo. Nec desunt qui *Nymphae* dici sponsas interpretantur, quia nunc primum visendas se praebant, cum antea prodierint oblectae. Sed & matrimonia ipsa Graeci vocant *Nymphae*: quoniam pietas & religio, à *Nymphae*, ut creditum est, per

Mortales fuerunt propagata. Argum-
to esse potest, quod citra Nympharum
mentionem nullum obibant sacrum: quā-
do & Nympharum una *Melissa* inventum
monstravit favum, & aquam mellē tem-
peravit: vel quod præfides aquarum Deas
propriè Naiades dicunt. Ac quoniam Na-
iades Nymphæ sunt in corpora tendentes,

factum inde, ut sobolis propagandæ cau-
sa Nuptæ puellæ vocentur Nymphæ: quā-
do & aquis perfundi consueverant, ex
fonte perenni aut flumine petitis. Et
Nymphis quoque antea dicare ob affatim
destillantes aquas effluentēque, ignotum
non est ex Lud. Cœlio Rhodigin. *lib. 28. le-
ct. Antiquar. cap. 24. & 27.*

DE FORO. TIT. XX.

Forum.
Græcum.

Foranos admodum diversa à veteribus & minori quoque cum elegantiā con-
stituiimus. Græci in quadrato perfecto, duplicibus circumquaque porticibus
ea efformabant supra Ambulationes in contignationibus faciebant, quas columnis
Romanum. & marmoreis epistylis adornabant. Romani in quadrato longo fori ita efforma-
bant, ut longitudo tertia parte latitudinem exsuperaret. His portibus quique circa
erant, sed simplices, quanquam magna: in quibus Argentarii suas habebant ta-
bernas Superioribus verò coaxationibus podia & triplex mæniana collocabantur, ad
gladiatorum spectacula quæ in foro quondam edebantur accommodata, ut Vi-
truvius* testatur. Atque hac fori forma venusta erat, & elegans, & cum ad plu-
viam, tum Solis æstum fugiendam satis apta, quæ qualis olim re ipsa exstitit,
animo tam saltem cogitationeque nobis liceat effingere.

*Lib. 5. de
Architect.
cap. 1.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIUM.

Forū variis modis accipi, Festus tra-
dit, & Isidorus: cujus verba Pontifi-
ces descriperunt in c. *forum de verb. signif.*
in *Antiq.* Generaliter forum à ferendo
dicitur: eo quod Coloni, quibus est de-
mandata agrorum cultura, certis diebus
constitutis frequentes in foro conveniunt,
& omnem Agriculturæ opulentiam adfe-
rentes venalem exponunt. *Christoph. Mi-
lani lib. 2. Hist. Universal.* Cæteroquin
Forum non tantum nundinationis & ne-
gociationis, sed & juris dicendi locus erat.
Inde forum Flamini, forum Julij, forum
Licinij, de eorum nominibus, qui ea fora
constituenda curarunt. Fora itaque, quo-
rum in universum XVII. enumerant de-
scriptores urbis, in duo potissimum di-
pesci poterunt genera. Erant enim civilia:
erant & venalia: illa in quibus res & lites

Fori natio.

Forum civi-
lei,

Forum civi-
le.
Venale.

agebantur, hæc in quibus merces aut spe-
cies certæ venales: ut Suarium forum, Pi-
storium, Boarium, Olitorium, Piscato-
rium, Plautus Curculione *act. 3. scena. 1.*
— quique stipulari solent:

Symbolarum collectores apud forum piscarium.
In utrisque & cætus & circuli & sermo-
nes hominum erant, ut solet in vacuis. Sed
magis in civilibus illis: quæ scito olim fu-
isse tria potissimum, *Romanum, Iulicum,*
Augustum, quibus de in alia accedere, mo-
nente Lipsio de *magnit. urbis Rom. lib. 3. cap. 7.*
Et plura de foris tradiderunt Ale-
xander ab Alexandro *lib. 2. Genial. dier. c. 12.*
Et Ludov. Cœli Rhodigin *lib. 28. le-
ctio. antiquar. cap. 9. 10. 11.* quos vide.

1. *Mæniana*. Mænianorum frequens
in jure nostro est mentio. *L. 20. de servis.*
urbis. præd. l. 2. §. cum quidam. Ne quid in
loc. publ. l. *malum. 242 §. 1. de verbor. sign.*
& *L. C. de adif. priv.* Ea Accursius à inco-
nibus

bus nomen sum fuisse autumat. Cui tamen doctissimi quique & inter hos etiam Alciatus refragatur, aliam ex historia Notatione verbi istius adducens. Fuisse enim, ait, Menium quendam Romanum: qui cum patrimonium abligerisset, domum vendidit, quam ad forum spectantem reliquam habebat, excepitq; sibi unam columnam; ex qua projecit tigna, quò amplius podium efficeret, unde gladiatorios ludos conspiceret, hincque exterius porrecta ædificia appellari cœpta Mêniana. De Menio isto sensisse videtur Horatius. lib. 1. Epist. 15. ubi ita scribit:

*Mêninus ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumtis, urbanus cœpi haberi
Scurra vagus, non qui certum præsepe te-
neret.*

*Impransus non qui civē dignosceret hoste:
Qualibet in quēvis opprobria fingere sat.
Pernties & iēpestas, barathrūq; macelli,
Quicquid quæsierat vērū donabat avaro.*

Hic luxu ad extremum deductus erat assem, ut etiam Uxor ipsius, vile mendicium, ad ulstrinas sepulchrorum, è tu-

nebris cœna sive siliçernio cibum peteret, de qua Catullus.

*Vxor ne Memi saepe quam in sepulchretis
Vidisti ipso rapere derogo cœnam?*

Alii tamen Meniana, non à Scurra illo; sed à C. Menio, Crassi Collega, nomen mutasse tradunt. Hunc enim ideò domum, Catone & Flacco Coss. vendidisse, ut ibi Basilica exstrueretur; jure tamen unius columnæ supra quam tectum projiceret; & tigna immitteret, sibi excepto, quo superiora latius paterent, & ipse ac posteri gladiatorum munus, quod etiam tum in foro dabatur, spectaret, Plin lib. 34. c. 6. Alcon. in Act. contra Verrem. Alexander ab Alexand lib. 5. genial. diæ. c. 11. & Joh. Coras lib. 3. Miscellaneor. cap. 25. de Mêniano autem siue projecto illo, quod tectum erat & ad spectandum habile, qui prospiciebant, spectare de Podio dicuntur Sidonio Apollin. lib. 2. cap. 9. in fin. sic & Juvenal. Satyr.

Omnibus ad Podium spectantibus —
De cujus structura videatur Vitruvius lib. 5. Archirect. cap. 7.

DE VIIS TIT. XXI.

Vla antiquatur lateribus strata habebantur tam intra, quam extra Romam via strata. per totum Imperium. Nam & in Regno Neapolitano ejusmodi lateres compacti, longo satius spacio conspiciuntur. Et via quidem illæ, Appia, Æmilia, Flaminia, nominantur, quod ab Appio, Æmilio, Flaminio lapidibus strata, compacta, & exornata. Plutarchus refert, Cajam Gracchum non modo lapidibus viam stravisse, sed & curasse quoque, ut lapidibus certa mensura positis, & columnis quibusdam nosarentur millia passuum; & alia quoque propinquantibus lapidibus effecisse, ut qui equo veherentur, possent in eum facile ascendere, sine instrumento illo, quo huic rei factò utebantur, cum imponi in equum vellet. Nondum enim tunc stapedum usus erat, ut infra dicitur. præcipiunt etiam Leges civiles, vias per Imperium Romanum stratas habere. Id quod à nobis non observatur, quòfit, ut nec hyeme limum, nec æstate pulvis unquam deficiat. Munditiæ igitur & elegantia veteribus longè inferiores sumus, Roma via Regia & publica erant XXXI, cæterarum, CCCXXIV.

Lapides
miliar.
indices.
Stapedum
usum præ-
stantes.

NOTE, SIVE COM-

MENTARIUM

Refert Andreas Palladius *de antiquitatibus Urbis Romæ*, fuisse ibi vias principales viginti novem; sed harum tres celeberrimas, quarum & Auctor noster meminit. Electos autem olim quosdam fuisse penes quos Viarum cura esset, cum ex aliis multis, tū verò inprimis *ex l. munerum. 18. §. si aliquis. 15. ff. de vacat. & excusa. munerum* colligitur, ubi jctus personale munus interpretatur, si quis electus, ut eos, qui prope viam publicā possident: sternere viam compellat. Atque hi Viarū Curatores, quorū Paulus *lib. 5. Sentent. tit. 6.* meminit, composito nomine *Viocari* dicebantur. quo verbo & Varro usus est *lib. 4. de lingua Latina*. Ita enim legit Brissonius *lib. 4. Selectar. Interpret. c. 12.* & Turnebus *lib. 22. Adversar. c. 17.* Dio sanè *lib. 58.* & Suetonius in Vespasiano *c. 5.* narrat, Cui Caligula jussu, Flavii Vespasiani ædilitatē generis vestem luto oppletam ac resperiam, propter curam verrendis viis non adhibitam; quarum ad eum ex officio purgatio pertinebat. ædiliam enim aliquando hanc curam fuisse, colligitur *ex l. 2. ff. ne quid in loco publ.* Fuit quandoque & censorum ea functio & munus, florente Repub. ut in urbe vias sternendas silice; glareā extra urbem construendas marginandasque locarent. Ut videre est apud Livium *lib. 14.* Quandoque & Collegio Quæstorum structura viarum commissa est, teste Suetonio *in Claudio cap. 24.* Ipse etiam Augustus eandem hanc curam perhibetur non fuisse dedignatus: qui, cum jam viarum curator esset constitutus, etiam viros prætorios viis reficendis designavit, eosque binis iustoribus uti voluit. Dio Nicæus *lib. 59.* Sic quoque Imperator Antoninus istis viarum curatoribus coercitionis potestatem concessit, ut punirent, quos videretur aut certe pu-

VIARUM
CURATORES,
VIOCARENTI.

VIARUM CURA
AD QUOS
PERTINERET.

niendos ad Præfectum Urbi remitterent, Capitolin. in *M. Antonino Philosopho*. Et Plinius Cornutum Tertullium multis laudibus commendat, quod ei, cum consularis esset, demandata fuerit cura viæ Æmiliæ *lib. 5. epist. 15.* Ad eod opus illud Regiū; & cura principe, ac principibus in civitate viris dignissima fuit visa, id curare sedulo, ut subditi commodè & tutè commeari possint. *l. 1. §. summa. ff. de his qui de jere vel effudere. & c. 1. quæ sint Regal.* Indeque est quod viarum refectiones & instructiones publicis sumptibus, & communi omnium pecunia fieri debere legibus fuerit constitutum: quibus scilicet communem usum & utilitatem respiciant, ut est *text. in l. 1. §. vicinalis. Ne quid in loco publ.* ideoque Rogationem illam de muniendis & struendis viis Cælius Ciceroni rescribens legem viariam appellat *l. 8. ep. ad Fr.* Nec mirum, tantam viarum curam veteres subiisse, cum earum tutelam etiam ipsi Diis commendarent: qui, Dii Viæ, *Dii viæ*, quod idem dicebantur; à Plauto *Lares viæ* nuncupati in Mercatore *act. 5. scen. 2.* & notat Hadrian Turneb. *lib. 7. ad Averjar. cap. 15.* quo sensu & Apollo à Pausania *viarum præsis* appellatur *lib. 2. in Corinthiac. & lib. 2. in Arcad.* Et sacrificabatur olim *Deæ Vibilia*, quæ ab erroribus viarum mortales liberabat. Arnobius *lib. 4.* atque à Nicephoro Gregora fit mentio Dei genitricis *ἡσθησῆς* *lib. 8. histor. Roman. pag. 155.* Et compitales Lares Augustus ornare bis anno instituit, vernis floribus & æstivis, apud Sueton. *cap. 34.* Exstatque etiamnum inscriptio vetus

FORTUNÆ REDUCI
LARI VIALI
ROMÆ ÆTERNÆ
Q. AXIVS ÆLIAN.

Hinc Arnobius, possumus, si videtur, summatim aliquid & de Laribus dicere: quos arbitratur vulgus viarum atque itinerum

Via publi-
are ref.

Dii viæ.

Vibilia.

Deco

Ileos esse, ex eo quod Græci ricos cognominant Lauros *lib. 3. ad vers gent.* ubi notat et laurissimus & doctissimus Elmenhorstius. Hinc tantæ dignationis viarum instructiones fuerunt habitæ, ut earum causam omnibus privilegiis potiore censeere debeamus. Viarum namque instructiones sive munitiones, ait Callistratus, non personarum sed locorum munera sunt. *l. honor. 14. junct. l. 1. §. personalia. & l. cum muneris, in fin. ff. de muner. & bon.*

Rectè itaque constitutum est, in hac viamuniendi causa, omnes immunitatis & æquitatis privilegia, quocumque titulo cessare sicut, cessare debere. Ad instructiones iterum (*inquit Imperator*) etiâ divinas domos & venerabiles Ecclesias tam laudabili titulo lubenter adscribimus. *ad instructiones C. de SS. Eccl.* quæ quidè constitutio alio in loco iisdem ferè verbis repetitur. Ad instructiones reparationes, quæ iterum nullam genus hominû, nulliusque dignitatis ac venerationis meritis cessare oportet. *l. absit. C. de priv. dom. August. lib. 11.* Cum iis, quæ adversus Ecclesiasticos à viarum refectione nequaquam immunes adduxit, & in causa obtinuit Amianus Robertus *lib. 2. rerum judic. c. 3.* Ac quia de Viis jam nobis sermo est sciendum est, quantum quidem ad pedagium vel vectigalia attinet, semper sequendam esse viam publicam, qua communiter utuntur omnes. Si quis enim ex hac viam reperiat, tum malam adversus ipsum pignus suspicionem, ac si vectigalia fraudare voluerit. *l. praesidibus, sed nec per aliam viam unde quisquam habeas facultatem nisi per quam cursus publicus stare dignoscitur. C. de cursu publ. lib. 12. & in l. qui fiscales ibi si de via festinet, & tollas vias avertendo, & c. C. de navis. lib. 12.* atq;

eo quidè casu jure constitutum est, ut gabellos, sive vectigalia defraudans, omnes merces, atq; omne id, quod vehit, si vecti-

gal de eo, non solverit, perdat, & quidem ipso iure. *l. fraudari vectigalis. commissi. l. fin. §. divi. ff. de public. l. cum proponat. C. de navis. feni l. qui fiscales. C. de navicul. lib. 11.* Joâ. Schneidw. in epis. feudali par. 2. n. 114. Et si enim text. in l. ex prostatione. & de vectigal. tantum de octava parte fisco commissi loquatur: & gl. ac Bartolus ibidem inter eos, qui merces publicano intimant, & eos, qui absque intimatione fiscum defraudant, distinguendum censet; priori casu octavam merciam partem, posteriore mercem totam commissam esse, existimantes: distinctionis tamè illius nullâ ratione habitæ, merces omnes per defraudantem committi, Lüd. Facilius respondit, & nomine juridicæ facultatis Lipsienfis approbavit Modestinus Pistoris *conf. 48. n. 15. vol. 2. ad quod d. l. ex prostatione* nō loquatur de pœna defraudantis, sed de quantitate vectigalis, ut Jo. han. Köppenius interpretatur *decis. 50. n. 5. 6. 7. par. 1.* Quod tamen cum hoc temperamento recipiendum est: nisi inusitatum illud iter ex justa & legitima causa fuisset susceptum: verbi causa, si usitata & solita via ab aquis inundata, vel ab hostibus aut latrunculis esset obfessa, ut Matth. Coleus luculenter probat *instrat. de processibus Execr. r. v. par. 1. c. 3. n. 83.* quibus addi poterant, quæ de viis publicis eruditè scripsit Rœger. Sixt. *de Regalib. & Henricus Bocerius lib. 1. c. 2. n. 49. cum multis. seqq. Vitarum hinc tractationi accedat* quæ Romæ in via Flaminia supra fontem visitur inscriptio:

SI HVMANO INGENIO PERPETVO
VIATORIBVS PARARI VINA
POTVISSENT, NON AMOENVM
QVEM GERNITIS FONTEM
AQVARAM, C. LEPIDVL MAGNA
IMEENSA ADDUXISSET
POTA FELIX.

Quæ quidem fontis inscriptio in memoriam mihi revocat venustum Epigramma

L. ex prostatione C. de vectigal in collectis.

Si viarum refectione nemo immunitatis

in publicis vel regis legibus

Vectigal defraudans

illud quod Oericoli ad fontē oppido illi vicinum conspicitur.
Monte sub hoc triplici cunctis fluit unda salebria

*Qua levet arentem, si cupis, apta sitis
 Siste gradū, repara vires, hoc fœce, viator,
 Dic precor, ut vireat mōs simul iste diu.*

DE LIBRARIIS SIVE BIBLIOTHE-

CIS TIT. XXII.

Bibliotheca.

Constituerant etiam loca publica, in quibus Bibliothecas habebant reconditas, quas legendi gratia intrare cuilibet permittebant. Roma, ut P. Victor scribit, XXIX. erant Librariæ publicæ: inter quas Palatina & Vlpia primas tenebant. Hodie commoditate hac destitui mur. Tres enim duntaxat in Italia exstant: Vaticana Roma; Medicea, Florentia; & Veneta ad D. Marcum, quæ à Cardinali. Bessarione Reipubl. isti testamenta suis relicta. Has non licitum est cuiusvis pro libitu ingredi. In Monasteriis quoque, aliqua habentur, ut Bononiæ ad D. Dominicum. Venetiis ad D. Antonium; & alibi alia, quibus tamen uti, quando docung, volueris, non possis: sed certo quodāmodo, & licentia prius impetrata. Idemq; de Dionisiana Bibliotheca in Gallia erit iudicandum. Primus copiosam Bibliothecam instruxit Theophrastus: cui Aristoteles libros suos unā cum scholâ; hic Næleo discipulo, suo moriens reliquit, quo mortuo, hæc edes parvam bibliothecam curam primum quidem habuerunt. Sed cum intell. gerent postea, Eumenem, Attalia Regem diligenter de libris illis inquirere, ut Pergamū transferre; subterre eos absconderunt: ubi magna ex parte à vermicibus fuerunt corrupti. Longo verò tempore iam exacto, ingente pecunia divenditi fuerunt. Apelliconi: qui ita corruptos eos describi curavit, ut pleni errorum restiterint. Mortuo Apellicone L. Sylla postquam Athenas cepisset libros: illas Romam portari curavit, ut Strabo recitat lib. 13. Primus ibi Librariæ condidit Asinius Pollio, ut Plinius scribit lib. 25. cap. 2. In Egypto Ptolomæus Philadelphus Bibliothecam fundavit 70000. librorum, quæ postea, Casare cum Alexandrinis conflicente, arsit. Constantinopolitana 12000. habebat libros: Inter quas etiam Ilias & C. dyffsea Homeri continebatur, æreis litteris in intestino Draconis descripta. Hæc tempore Basilicæ Imperatoris incendio sunt absumptæ, ut Zonaras inodidit: quod iam quàm notum dignum referre hic locoplacuit.

Bibliotheca
 quæ primis
 instruxerit
 Theophras-
 tus.

Eumenes.

Apellico.
 Sylla.

Asinius
 Pollio.
 Ptolomæus
 Philadel-
 phus.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Bibliotheca
 à summis
 semper vi-
 ris condita.

Fuit hoc vetustissimis quoque temporibus sapientissimorum Regum & Principum singulare studium ac opus, ut Bibliothecas conderent, tanquā castella quædam & armamentaria Sapientiæ. In quibus non solum ex auro argentoque, aut

certè ex ære (ut Plinius eleganter & summacum amœnitate prodidit, lib. 35. cap. 2. dicantur illi, quorum immortales amicitie in iisdem locis ibi loquuntur: quin etiam quæ non sunt, finguntur, parvumque desideria non traditi vultus: sicut Homero evenit, quo majus, ut equidē arbitror, nullū est felicitatis specimen, quàm semper

per omnes Teire cupere, qualis fuerit ali-
 quis. Moris quippe fuit ut Bibliothecæ
 statuis doctorum virorum, aut Musarum
 & Apollinis exornarentur: Sic enim Pli-
 nius junior *de Silio*: Multum ubiq; libro-
 rum, multum statuarum, multum imagi-
 num, quas non habebat modo, verum et-
 iam venerabatur. Et Cicero *lib. 4. ad At-
 tic. Ep. 9.* Ego hic posui Bibliothecā Fau-
 sti. & mox maloque in illa tua sedecula,
 quā habes, sub imagine Aristotelis, sed e-
 re, quam in istorum sella curuli. Ubi Ci-
 cero *sedeculam* diminutē dicit, à sede sic-
 uti Symachus *Bibliothecam lib. 4. ep. 18.*
 & Plaurus *speculā* à spe in *Casim. act. 2. scē.*
 4. etiam specula in sorte restat mihi. Ea-
 dem flexione *Bonscula* dicuntur in *l. 29.*
C. Theodos. de persi. & *Marcedula* in *l. 32. C.*
Theod. de Navicular. & de statuis in Bi-
 bliothecis collocatis plura congeffit.
 Raderus in commentat. *ad Martial. pref.*
lib. 9. Ac si certaminum victores magnos
 honores meruerunt, ut in conventu stan-
 tes, sicuti Vitruvius ait, palma & corona
 donarentur, & redeuntes in propriam pa-
 triam, quasi victoria triumphantes qua-
 drigis iuvherentur, adhæc veste publica,
 perpetuoq; victu alerentur: quantò ma-
 gis offerendi sunt viri illi, qui doctissimo-
 rum hominum scripta maximis impensis,
 & sumtibus profum incredibilibus anxie
 ac sollicitius undiq; conquirunt, quò Rē-
 publicam iis præsidis communiant, quæ
 posteris seculis profutura sint, & undē o-
 mnis vis lepor humanitasque pendeat? In
 quibus nemo palmam præripuerit Ptole-
 mæo illi Philadelpho: à quo non tantum
 ingens librorum numerus, ad millia fer-
 mē voluminum septingenta vel conqui-
 situs, vel cōtectus fuit, ut Gellius scriptum
 reliquit *lib. 6. c. 17.* sed & Atheniensibus
 aſonæ penuriā pressis non prius alimen-
 ta concessa, quàm sibi Tragediarum So-
 phoclis, Euripidis, Æschyli autogra-

phorum potestatem fecissent. Pro quibus
 tamen, præter vectigalium immunitatem,
 XV. talenta iisdem oppigneravit: & ea-
 dem postea cum exscriptis exemplaribus
 illis dono dedit. Quo Ptolemæi facto
 nullum generosius putat Melchior Gui-
 landinus *in tractatu de Papyro membro 4.*
 Quando etiam librorū studio arserit Ju-
 lianus Imperator cætera doctissimus, at
 Christianorū, quos per contemptum Ga-
 libæos nominabat, hostis acerrimus; id e-
 pistolæ illius initium ad Ecdicium Ægypti
 præfectum per scriptæ satis indicat: *Qui-
 dā,* inquit, *equis, alii a visibus non nulla fe-
 ris delectantur.* Ergo vero inde usq; à pue-
 ria *librorum cupiditate arsi.* Quam suā
 dentem cupiditatē egregiē manifestavit
 idem Imperator in eo epistola, quam man-
 dat Porphyrio, ut mittat Antiochiam Ge-
 orgii episcopi Alexandrini bibliothecā,
 gravi pœna irrogata, nisi integrē mittere-
 tur. Pari ante hunc studio & cura biblio-
 thecas conquirendi alios quoque ductos
 fuisse, dubium non est. Nam & Clearchus
 Heraclæ Ponticæ Tyrannus disciplinæ
 philosophicæ haud equidem rudis (cū Pla-
 tonis enim discipulis unus fuit, & Isocrati
 Oratori quadriennium operam dedit.)
 ac enim verò crudelem, si quisquā alius.
 civibus se exhibuit & cruētum, & ad sum-
 mum usque insolentiæ processit, ut & Jo-
 vis se filium nominaret; Bibliothecam ta-
 men sibi comparando tantam consequu-
 tus est laudem, ut ea antegressus fuerit a-
 lios quo tyrannis famulos reddit, ut est
 apud Photium in *Memoristiſtoria c. 2. l. Casæ.*
fol. 706. Julius Cæsar certe Bibliothecas
 Græcas & Latinas, quas maximas posset,
 publicare destinavit, data M. Varroni cu-
 rā comparandarum ac digerendarum, ut
 Suetonius scripsit, *in vita Cæsaris, cap. 44.*
 Postea Octavium Augustum in ea parte
 domus, quam fulmine iſtam desiderari à
 Deo haruspices pronuntiārant, templum

Julianus
Apostata.

Clearchus.

Horum præ-
sidium.

Bibliotheca,
qual: præsi-
dium.

Ptolemæus
Philadel-
phus.

Octavianus.

Apollinis excitasse, addita porticu cum bibliothecis Latinis Græcisq; idem auctor testatur in *Ottavio*. c. 29. quas amnubiis Dalmatarum protinus subactorum exstructas, & à Sororis nomine Octavianas nuncupatas Dio asserit *lib. 49*. Sed & Bibliothecas Romæ incendio absumptas, Domitianum impensissimè reparari curasse, idem Suetonius prodidit *Ottav. cap. 20*. exemplaribus undique petitis, missisque Alexandriam, qui describerent, emendarentque. Sed Alexandrina illa Bibliotheca, postea bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non spontè, neque operâ consultâ, sed à militibus, fortè auxiliariis, incensa simul arsit, *Gellius lib. 6. cap. 17*. Refert præterea Andreas Palladius, de *Antiquis Urbis Romæ*, Bibliothecas Romæ fuisse 37. Sed in his præcipuas tamen Augustanæ; sive *Ottavianæ*, *Gordianæ* & *Vipsianæ*, ab Ulpio Trajano instructam. Lucullus quoque bibliothecam insignem, utriusq; Linguarum libris refertam, atque omnibus obviâ & patentem fuisse, scribit Budæus de *Asse & partibus eius lib. 2*. quibus adde, quæ de aliis quoque Bibliothecis adjecit Chaffaneus in Catalogo gloriæ mundi *part. 12. confid. 73*. De Medicea autem seu Florétina Bibliotheca videatur Philip. Melanethon *lib. 5. Chronicon sub Mahomete Secundo*. Injuriis verò adversus Principem meum fuerim, si florentissimam illam Bibliothecam Palatinam, quæ Heidelbergæ (heu!) fuit, silentio præterierim. de qua *Iosephus Scaliger*, heu ille librorum, & dictator literarum, dum vixit verè unicus, in *ultima Epistola* quæ inter postuma ejus scripta reperitur, scribit, se indicem Bibliothecæ Palatinæ sedulo legisse, & eam locupletiore, & multo plurium librorum esse, quam Vaticana sit, testatur: In qua (codem in alia Epistola *pag. 460*. ad Janum Gruterum affirmante) nihil prorsus

reperit, quam vulgaria omnia, præter tres aut quatuor Mathematicos, quos etiam alibi extare sciat. Reliqua scribite jussimodifuisse, quæ ignorare præstet, quam unius jacturam horæ in illis legendis facere. Et quemadmodum isti aurum, argentum, tam factum infectum signatumq; quod in Triumpho translatus fuerat; in ararium populi Romani inferebant, spolia verò & arma hostium tanquam populi partem in publicis armamentariis, ut æterna haberent divitiarum gentium signa, condebant. Anton Volkm. Societatis Jesu *lib. 7. de re milit. Roman. cap. 18*. Ita qui rei summæ ibi præstet, hodie pro clero suo hanc Germaniæ prædam Bibliothecæ, non quidem Palatinæ isti, quam olim Augustus juxta Fidei templum in Palatio exstruxit; Martianus *lib. 3. urb. Rom. typograph. cap.* sed fux Vaticanæ infert. Sed amissum hoc Germaniæ decus deplorandū aliis relinquimus, ait author præstationis ante Hubertum Leodiū de *vita Friderici II. Electoris Palatini ad Rhenū*. Porro quis Romæ primus Bibliothecam erexit, dubitationem non habet; quādo id præstitisset Asinium Pollionem testatur Plinius *lib. 35. c. 2*. Asinii, inquit, Pollionis hoc Romæ inventum; qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. Rectè, dicando Erant enim Bibliothecæ Musis & Apollini sacra Hinc velut templa Musarum dicuntur *dedicata*, & proprium esse verbum *dicare*, cum ad Bibliothecam refertur, probat Raderus in *comment. ad Martialis ep. 16. lib. 7. ex Plinio lib. 35 c. 2*. Quo in loco tamen ambigit non nihil, utrum Alexandriæ & Pergami Regum bibliothecæ prius existiterint Addit enim: An priores cœperint Alexandriæ & Pergami Reges, qui Bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Planè quod Strabo asserit, Aristotelem Ægypti Reges bibliothecæ

Roma Bibli-
othecam
primus in-
stituit Af-
finius
Pollio.

An Alexan-
drina biblio-
theca insti-
tuta Ari-
stoteles au-
thor.
Strabo refu-
tatur.

Syntaxin

Syntaxin docuisse, quo scilicet ordine hæc instituentæ essent: id nulla ratione probabile fieri potest. Quomodo namq; Aristoteles Ptolemæum secundum ab Alexandro Magno Regem Egypti, qui primus Bibliothecam Alexandrinam instituit, ejus Bibliothecæ Syntaxin docere potuit, si, antequam Ptolemæus isto cognomento Philadelphus regnum fulciperet, Aristoteles jam ante annos prope XL. in humanis esse desierat? Neque fuit res ea tanti momenti, ut propterea Aristoteles à mortuis excitandus, atque sic consulendus fuerit, quemadmodum hanc Strabonis sententiam Melchior Guilandinus, vir multi juga rerum plurimarum cognitione, & eximia doctrina præcellens, in tractatu de Papyro.

Docto (Impiter!) & laborioso;

solidè confutat: quem adire operæ erit præcium. Cæterum Bibliotheca in jure nostro non tantum armarium sive locum, in quo libri reponuntur *l. quasi sum. 12. §. instr. ult. 34. ff. de instr. leg. sed & libros ipsos denotat. l. Labeo. 50. ff. de contrab. emt.* Idq; communi usu rectè loquentium ita receptum esse Pompejus Festus probat: qui Bibliothecas & apud Græcos & apud Latinos, tam librorum magnam per se numerum, quam locum ipsum, in quo libri collocati sunt, appellari testatur. Legata igitur Bibliothecæ; & armaria & libros deberi quidè; sed in hoc tamen testatoris mentè, Utrum ex his senserit, potissimum intueudam esse Nerva censuit: & Ulpianus probat in *l. librorum 52. §. sed si bibliothecam de legat. 3.* Nam si membris adhæreant vel adfixa sint armaria: negat ea legato cedere: cum ædificii portio sint, quo in loco *Membrum* Ulpiano cubiculum significat: ut & in *l. si ita fuerit. 13. §. 1. de manum. testam. & Formulæ* librorum sunt, in quibus veluti capsis certo ordine gradus; illi reponuntur. Martialis *nidos vo-*

cat Epig. 17. libr. 7.

Hos nidos licet inferas vel imo;

Septem quos tibi missimus libellos.

Ubi in nido imo, idem est, quod infima statione, infimo ordine. Librorum autem festiva descriptio, & elegans encomium exstat apud Lucam de Penna in rubr. *C. de navicul. seu naucles. publ. libr. 11.* quod in hunc locum transcribere, non abs re putavi. Liber (inquit) est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiarum confusorium, corona prudentum, diadema sapientum, honorificentia Doctorum, clarificentia Rectorum, comes itineris, domesticus fidelis, focius colloquentis, collega præsentis, vas plenum sapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis oblivionis, amicus recordationis: Vocatus properat, jussusque festinat, rogatus respondens, fideliter obediens, contra fortunas luctor, atque verus tui ductor; hortus conclusus, & fons signatus, putens aquæ vivæ, Paradisus absq; ruina, ædificans tegnarum si reperit ignarum, nunquam patitur fastidium, etsi graves eum nimium, arcana revelans, obicura clarificans.

Quibus non planè absimile est, quod Aristoteles dicebat. Literas inter secunda & prospera ornamentum esse, & inter adversa refugium. Quo sensu & Plinius lib. *9. epist. scribit, Omni studioso ex studiis esse solatium* Mihi sanè (inquit Corasius in *epist. quasi. cap. 18.*) omniæ vitæ Solamen, dicam amplius, vivendi desiderium auferret, qui libros, veteres meos amicos mihi adimeret. Quo fit, ut omni solatio studiosi, ne dicam docti homines privari videatur, quib. custodiâ collocatis, studiis interdicitur. Quod poenæ genus suadent Tranquilli verba, in *Tiberio cap. 61.* Qui-

Librorum encomium.

Littera in utraque fortuna vel ornamentum vel refugium.

Studentis solatium

Melchior Guilandinus.

Bibliotheca non tantum loci sed & libri communis.

Librorum formulæ.

*Et modum
usque ad
notam.*

*Librorum
privilegiū.*

busdam, inquit, custodiæ traditis, non modo studendi solatium ademptum; sed etiam sermonis & colloquii usus. De Librorum autem materia, ex qua olim confecti fuerint, commodior nobis erit dicendi locus *lib. 2. tit. de Charta.* & de singulari librorum privilegio, quippe per quos & ex quibus comparantur laus, gloria, honor & opes sempiternæ, videri poterit Michael Beuther. *lib. 1. consultation. in jure prelation. c. 22.* Ne enim Respub. experniciofali librorum privatione aliquid detrimenti capiat, placuit eos studiosis obaratis relinquendos esse, ut not. *gl. in l. Nepos Proculo. verb. dignitate. de verbor. signif.* Ac sicuti in executione judicati, arma non sunt auferenda militibus, neque ipsorum stipendia, ut notat Angel. *in §. item Serviana. num. Inst. de action. ita nec libri scholaribus.* Ut proinde traditū sit, sententia adversus studiosum lata, executionem tamen rei judicate in libros ejus non rectè fieri. Jafon. *in d. §. item Serviana. 64. 65.* post Bal. in Margarita in verbo *Scholaris.* Hoc amplius, etsi Scholaris bonis cesserit, non poterunt tamen libri à creditoribus ei auferri: Quod idè Baldus eleganter notat *ad rubr. C. qui bonis ced. poss. & Jafon loco jam allegato.* Jam si libros Studioſo auferre fas non est: qua ratione excusari poterit eorum combustio? Quæ tamen poena in Labienū (qui, quod passim omnes læcerabat, *Rabienus* vocabatur) primum fuit excogitata. Effectum enim est per inimicos, ut omnes ejus libri comburerentur. Quæ res (ait *Cælius Rhodiginus*) inusitata fuit, & prorsus mira, supplicii de studiis sumi. Eam contumeliam Labienus non tulit, nec superstes, ut inquit Senecæ ingenio suo esse voluit, sed in monumento majorum suorum se ferri jussit, atque ita includi veritus, credo, ne ignis, qui Nomini subjectus erat, sibi negaretur: nec tantum finivit ipse se, sed lo-

*Librorum
combustio.*

pelivit. Cassius Servius Labienū amicissimus, cum ex senatus Etolibi ejus comburerentur, nunc, inquit, me vivum urt oportet, qui illos edidici. *Rhodig. lib. 11. lect. antiq. c. 13.* Quam in rem multa præclare congesta sunt à Michaële Piccarto *Decad. 7. observ. Historicopol. c. 13.* Quod ille caput magno cum judicio ita concludit: Abolcantur sanè (libri) non pii, in Deum contumeliosi, & stuprandis liberalibus moribus apti: sed vigeant vivantque & grata mente volvatur libri boni, & quæ publicè quàm privatim utiles: Judicium autem de libris ferant, quibus oculus mentis nulla suffusione, h. e. præjudicio est vitiatuſ; non malevoli, aut affectionum macipia. Istud præterea hie monuerim, Bibliothecas, ex Vitruvii præcepto, ad Orientem spectare debere. Usus enim matutinum postulat lumen: & in hujusmodi bibliothecis libri non putrescent. Nam in his, quæ ad meridiem & occidentem spectant, à tinea & humore vitiantur, quod venti humidi advenientes procreant eas & alunt, infundentesque humidos spiritus pallore volumina corrumpunt. *Vitruvius lib. 6. Architect. c. 7.* & ex Sidonio Apollinari colligit Savaro, olim in villis & fundis rusticis Bibliothecas quoque extructas fuisse, ut nullum à studiis tempus vacaret. Docet hoc Paulus *lib. 3. sent. Tit. 7. de legatis. §. instructo fundo legato*, libri quoque & Bibliothecæ, quæ in eodem fundo sunt legato continentur. Docet item Martialis *lib. 7. Epigr. 16.*

Ruris Bibliotheca delicati

Vicinam vides unde de libro urbem.

Atque eò pertinet illud Horatii *Satyr. 3. lib. 2. sermoni.*

Si vacuum tepido cepisset villula rector,

Quorsum pertinuit stipare Platona Me-
nandro?

Eupolin, Archilochum, comites adducere
tantos?

*Bibliothecæ
Orientem
versus sta-
tuenda.*

Bibliotheca
Docti in
sua thesau-
ri.

Erconfortiis suis agrum thesauris biblio-
thecalibus largè refertum prædicat idem
Sidonius lib. 8. ep. 4. Rectè ait thesauris.
Est enim librorum copia doctis homini-
bus thesaurus; quem propterea & *mysti-*
cum gazam appellat lib. 9. ep. 9. Themisti-
us uti artem viti cuiusque sapientis sa-

pieniam ipsam esse intelligit: & mentem
ac rationem; ita *sepulchra horum* libros
& scripta esse ait: in quibus reliquæ illæ
ceu monumentis conditæ jacent. *orat. 2.*
ubi doctissimus Remus Bibliothecas ita
habendas esse monet, ne *sepulchrorum*
ritu perpetuum claudantur.

DE EDIFICIIS PRIVATIS TIT. XXIII.

Sed nec nostra quoque ad *firiacum* veteribus formâ aut elegantia comparanda
sunt, quantumvis exculpta satis atq; illustrata sit *Architectura*. Veteres ante *Antiquorum*
portam magnificam adiû, Vestibulum statuebant: quod erat porticula que- *adificiorum*
dâm anti sive ostii laterib; obfirmata: in qua, ostio occluso, sub tecto stabatur. *considera-*
tio.
vius secundo *Æneidos*; ad illum *Virgili* versum: Vestibulum ante ipsum, &c. ca-
meram fuisse dicit; duabus sustentatam columnis. Modulum seu formâ hujus vi-
dere est *Roma*; alla *Rotôda*, in *Pantheo*, à *M. Agrippa* exstructo, ubi pulcherri-
mæ conspiciuntur columna ante portam ex nitidissimo are solide conflata. Postea
per portam amplam ingressus patebat ad atrium, quod ipso ingressu multo erat la-
tius; ad dextram & sinistram se extendens. Extremitates vero illius muris erant
occlusæ: vides *Cavadium*. Ibi ad murum appensa habebant arma; & ad altera-
læ ius cibum capiebant. Erat ibi & *Plutem*; quæ locum *Tablinum* dicimus, in quo
i *Atalorum* imagines & res præclarè gesta erant depictæ. Ex altera parte *Culina*
erat: Inde in porticum deveniebatur: ipsam aulam sive *Cavadium* circumdantē
Quia tamen quadratum erat *Cavadium*, quatuor concludebatur porticibus, quas
Ambulacra rectè dixeris. Intrinsicus habebantur undiq; *conclavia*: & ad versus
ostium locus erat collationibus & disputationibus destinatus. Quod si spaciosa &
magna essent *palatia*: duæ aut tres insid. constitutæ erant *Aula*; porticibus quaque
versus cinctæ: ad eum plane modum, quo *Vitruvius* describit. Habebantur ibi &
hortum 2. *Sphæristeria*, in quibus *pila* lus exercebatur: Item *Balnea* &
Triclinia, quæ *conclavia* erant carnationi accommoda: ut & loca festivitatis
idonea; item *Piscinæ*, & id genus alia affabre exstructa, quorû commoditate nos
maximè ex parte destituimur. Sed quia in primitiva Ecclesia multis palatia sua
Monachis donabant; inde evenit, ut hic etiam nû in *Monasteriis* exstruendis eum
obtinuerint modum, ad quem palatia illa erant adificata: ut *Blodus* scriptum reli-
quit: 3. Idem quoque prodidit, Veteres non usos fuisse Caminos, sed aquam inferius
calefecisse, & *canaliculis* quibusdam per medios muros dispositis ita ordinasse, ut
de his fervens aqua vapor immixtus per certâ quadam orificia *conclavibus* ad-
aptata exhalaret: ætatis tempore per eosdem meatus frigus captivû emitteretur. *Veteres an*
Verum ego crediderim. Eos etiam *caminos* usurpasse, quibus nos utimur. 4. cum
& *Vaporarii* & *camini* verbum in hac significatione inveniat. *conclavia*
bernebant,

Musivum
opus.

sternebat. 5. Musivo opere, marmoribus infrustracomminutis. Plinius de quodam scribit, qui hoc pavimentorum genere tam artificiosè minutis quibusdam, testulis expresserat cænarum reliquias, qua scopis solent everti, ut semper viderentur pavimenta illa non esse purgata: eaq. qua in pavimento depicta erant, vera viderentur esse putamina, aut alia analecta in terram projecta. Videbantur ibi duæ columbae ex uno vase bibere, & alia harum aquam umbra capitis infuscare. In ædificiis antiquis quæ erant, videre est opera ista: qua Musiva vel Mosaica dicuntur. Ea olim appellabantur Lichostrata, ut Plinius scribit: * de quibus etiam Evangelium loquitur. A des maxima ex parte non erant contigua, interjectis in medio Cloacis, aut viis quibusdam angustis. Antè surgebant in acumen frontis spicium constituentes. Unde Architecti recensitores portarum & fenestrarum ornamenta sumserunt. Et illa quidem 6. nominabantur Insulae. Quarum verò stillicidium in viam derivabatur, & qua testudinis forma adificata erant, ea Domus appellabantur, & haec erant magnificentiores. Et idè P. Victor scribit, Arcadii & Honorii temporibus, Roma 4862. Insulas & 1780. domos fuisse. Porta clavis compacta erat ex ferro lucidissimo, ad eum modum, quem Latini Quincuncem dicunt, iidemq. clavi saepe fricabantur. Plantus Asinaria: Jussine in splendorem dari bullas has foribus nostris? Aperiebantur utroq. latere. Virgilius 4. Æneid.

* Lib. 36.
cap. 25.

6.
Insula.
Domus.
Porta adit.

Quomodo
Aperita.

Concedunt rectis bipatentibus:

ubi Servius; & maxima ex parte occlusa tenebantur, ut ex Plauto, Terentio, & Plutarcho in Publicola colligitur. Virorum triumphalium porta extra aperiebantur, 7. janua in publicum reiecta, qua ansequam aperiretur, tintinnabulo pulsabatur, ne praenuntii offenderentur. Plutarchus in vita Publicolæ, & Plinius libr. 36. cap. 15.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIUM.

Ædificiorum cultus
decus Urbium.

Architectura.

Manifestius est quam ut dici debeat, Ædificiorum cultus decus Urbium acquiri, & ædificantium habitationes Civitatum ornamento adici. l. 2. C. de præd. & omnib. reb. navic. lib. 11. Sed id absque Architectura, quod commune omnibus artificii nomen est, commodè fieri nequit. Quæ singulari cultu, magnificentia atque nitore non modo urbes, publica privataque ædificia expolire, & concinnè ornare; sed & magno fastu, stupendis impensarum sumptibus, præclara & magni-

fica illa ædificia septè construere docuit; quæ humanæ industriæ miracula mundus admiratur. Itaq; nobilissima Architectura, in summo collocata fastigio, totius universi ornamentum jure nominatur. Quæ etenim urbs, quod oppidum aut castrum absque architecturæ præditiis, vel minima nominis celebritate claret? illa ædificiorum magnificentia, populi opes, vasta propugnaculorum mole, murorum & turrium dispositione ac ordine Moderatorum curam ac providentiam spectantibus non obscurè demonstrat. Eam proinde Daniel Barbarus omnium artium prin-

principem ac dominam, judicem atque
Reginam artificiorum & inventorum o-
ptimo jure vocat. Quam & *Purnvium* sci-
entiam dicit, pluribus disciplinis & variis
eruditionibus ornatam. Cujus judicio
probantur omnia, quæ à cæteris Artifici-
bus perficiuntur opera. Cujus quidem ar-
tis dignitas ex eo maxime elucet, quod e-
jus nomen à principatu; quæ inter omnes
artes obtinet, sit derivatum. Quare & Pla-
to Architectum præfesse ait, his, qui artibus
utuntur. Sed ab hac Architecturæ com-
mendatione illud Gelli me dehortatur;
Turpius esse putantis exigue atq; frigide
laudare, quam instantanter & graviter vi-
tuperare. Quod pluribus executus est Ge-
orgius. *Brum* Agrippensis in doctissima
præfatione *civitat: orbis terrarum*. Iplis
vero etiâ Decemviris curæ fuisse pulchrâ
& decoram Civitatis faciem, velex eo pla-
num sit, quod ædificiorum ruinis publi-
cum aspectum deformari noluerunt. Tignum
enim (cujus appellatione in *L. 12. tabb* omne
genus materiæ, ex qua ædificia constant,
significari Cajus ait in *l. tigni. 62. de verb. signif.*) alienum vel furtivum
ædibus, vel vineis junctum, Lex XII. tabb.

neq; solvere, hoc est, eximere permittit,
neque vindicare. Quod prudenter Lex
effecit. ut Ulpianus ait in *l. 1. ff. de signo
in iusto*, ne vel ædificia sub hoc prætextu
diruantur, vel vinearum cultura turbetur.
Sed in eum, qui convictus esse junxisse,
induplum dat actionem. Quæ de retamē,
& quæ sit domino Tigni repetio: quæ
domino ædium facultas ejus eximendi, si
velite ejus restitutione dupli aut etiâ simpli
æstimationem vitare; videndus est Hugo
Donellus *lib. 4. Comment. inf. c. 33*. Verba
autem Legis Decemvitalis ita nobis re-
stituimus ingeniosissimus Scaliger ad Festum.
*Dignum adibus, vineaq; concapes ne solvi-
to*. Ubi pro *concapes*, exemplaria quædam
habebant *concaphus*: quam vocem corru-

ptam esse ipse etiam Balduinus agnoscit.
Alii, quos Arnoldus ab Hærsolte sequi-
tur. *trakt. de actionibus. part. 7. tit. 10.* pro
Concapes legunt & *capulo*: qui quasi no-
luerint decemviri tignum Capulo sive fe-
retro, quo mortui efferebantur, junctum
dissolvi: ne funus impediatur, neve justa
hominis mortui turbentur. Pia sane inter-
pretatur, sed ad rem minus accommodata. *Capulum*
Etiâ enim per *Capulum* Festus inter alia *quid Festo*.
etiâ id intelligit, quo mortui efferuntur.
Capuli tamē, in Tigni explicatione, men-
tio apud Festum nulla: Nullâ quoq; apud
Jctos, qui Legem istam interpretantes,
Ædium quidem & Vineæ crebro; Capuli
autem nunquam meminerunt. Pardulphi
Prateii emendatio *Concapium* habet, h. e.
conceptum cognitumque; at viri docti
non usquequaque captum Doctissimus
Turnebus *lib. 13. Adversar. c. 27.* in hoc
fluctuat. Nam aut, *Copula ne solvito*: aut,
ne vindicato, ne solvito: aut, *neve capito*,
neve solvito, legendum putat. Quælibet
harum tolerabilis lectio; sed ab antiquis
libris, qui *Concapes* habent, nimium rece-
dens: quorum tamen non negligendam
esse auctoritatem ingenuè fatetur. Pro-
pior verò hæc: *Cum capite ne solvito*, quæ
in effectu idem, quod Scaligeri *Concapes*
tignum significat: sic dictum, quod habe-
at caput suum cum capite vineæ vel vitis
commissum. Caput enim vineæ; radix est
Rei rusticæ scriptoribus, Sic namque
Virgilius 2. *Georgie*.

—superest deducere terram

Sapius ad capita.

Ubi Taubmannus ex Turnebo: capita vi-
tiū, inquit, stirpes sunt & radices, quibus
tanquam ore alimentum attrahatur. Quo
sensu Plato forte *homo sicut bovem in ver-
sam* dixit. Concapes igitur cum dicunt.
Decemviri, depactum ac fixum terræ si-
gnificant, ad vitam vel vincam sustinen-
dam. Ex quibus perspicuum sit, Scaligeri
canti.

castigationem omnibus aliis merito præferendam.

Tigna legari prohibita.

Eandem porro ob causam, ne scilicet ædificiis depositis publicis deformatur aspectus l. 2. C. de aedif. privas. Scito ea legari prohibetur tigna, quæ ædibus juncta sunt. l. cetera. 41. §. 1. de leg. 1. nisi absq; injuria seu deformatione illarum auferri ea possint l. nunt. 21. §. fin. de legat. 3. & nisi ad opus Reip. faciendum legentur. d. l. cetera. §. sed si quis ad opus. tū enim à favore publico Urbis ruinis non deformandæ recedemus, propter favorem publicum majorem Utilitati scilicet publicæ magis favendum, quàm ornatui ædium, nemo negaverit, & oratione generali publicam utilitatem non coercendam, sed juvandam potius constat arg. l. hoc modo. 64. in fin. ff. de condit. & demonstr. Ceteroquin ædificiorum contemplatione, & ne Urbis ruinis deformatur, placuit eum qui nullo prohibente, in publico ædificaverit, cogendum non esse ut ædificium illud tollat vel demoliat. l. 2. §. si quis nemine. 17. & l. ult. ff. Ne quid in loc. publ. ut nec ædificiū perficere volentem, prohibendū, si satis dederit cum ad decus Urbium pertineat, ædificia non derelinqui l. prator ait. 29. §. hoc interditiū, 10. ff. de Novis oper. nunciat. & horum ruinis Urbis aspectum non deformari: adeo ut Magistratus incumbat officio, inspectis ædificiis dominos eorū ad refectionem compellere; & contra detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferre. l. præs. 7. ff. de offic. præs. ut & cautionem de damno infecto exigere. l. in stipulatione. ff. de damno inf. & ne quid ex illis detrahatur, inhibere l. cetera. 41. de legat. 1. Quinimò dirui jubetur omnia, quæ per diversas Urbes vel in foro vel in publico quocunq; loco, contra ornatum & commodam ac decoram civitatis faciē exstructa noscuntur l. præs. scriptio. 5. C. de operib. publ. sicuti autē æ-

dificiorum destructio sive demolitio vetatur l. 2. & 3. C. de aedif. privas. ita eorundem restitutio atque reparatio præcipitur l. singulari. 8. C. eod. & l. ult. C. de jure Reipubl. lib. 1. in tantum, ut relictum pro cōstructione vel reparatione domus, publicam favorem continere dicatur. ut per notata in l. si quis pro refectione. 36. §. eademq; libertatem C. de donation. Consultus respondit Tiber. Decia. Resp. 15. n. 31. 32. vol. 4. Hinc quamvis jure cautum sit, Eū qui tempore prior est, omnibus aliis creditoribus præferendum esse. C. quia prior. de Reg. jur. in 6. l. quoties. utriusq; 99. ff. eod. tit. l. qui balneū 9 ff. qui pot. in pign. hab. si hujus obligatio vel unius tantum horulæ spacio alios præcesserit. ut not. gl. in l. ex pluribus 89. §. fin. verb. ex usu ff. de Solut. Facit tamē singularis ædiū & Urbis favor, ut qui ad ædium restitutionē, hoc est reparationem sive refectionem (idem hoc loco restituere significat. l. cum est resciro. duobus. §. idem respondit ff. pro socio.) pecuniam mutuā credidit, aliis etiam creditoribus, quamvis hypothecam habentibus & tempore prioribus præferatur. l. creditor. 25. & ubi Donellus. ff. si cert. pet. eod. tit. creditio. quod pecunia sic credita salvam fecerit totius pignoris cassam. l. interdum. & l. seq. ff. qui pot. in pign. hab. Quod Papinianus non tantum ad eum pertinere interpretatur, qui domino in solā vel ædium pecuniam mutuam dedit; sed & qui redemptori operis; domino mandante numos administravit. l. 1. ff. in quib. causis. pig. tac. contr. quia nihil interfit, utrum pecuniam domino, an alij, iussu ejus, in eandem causam dederimus l. solutum. §. solutā. de pig. act. Petrus Loricus in d. l. creditor. 25. ff. si cert. pet. Quid ergo? an & ad navis, aliarumq; rerum refectionem hoc erit pretendendum? quod Accursius malè putavit. Nam cum Scito illud, quod Papinianus interpretandum suscepit, de eo fa-

Tempore prior.

Restitutor cum est resciro. Mutuam pecuniam ad ædium refectionem alius præferatur creditio.

An & in Navis refectione idem? Quod negatur contra Accursium.

Etum sit nominatim, qui ad *adificiis* refectionē exstructionemve crediderit: haud dubiè cæteri excluduntur verbis, qui ad refectionem *alterius rei* pecuniam crediderunt. Nec enim eadem causa est ædificiū reficiendi, & navis aut alterius rei conservandæ. In ædificiis tuēdis sarcientiisq; publica versatur utilitas. Agitur enim in eo dignitas Urbis & ornamentum, ut ædificia integra sint & benè composita; non cassa, non ruinosæ: ne ruinis, ut supra dictum est, aspectus Urbis deformetur. Horum nihil simile in navi & cæteris rebus, ut proinde dicendum sit, Verbis Scilicet cessantibus & sententiâ, pignus in cæteris rebus non contrahi. quæ aut resectæ, aut emptæ ex pecunia nostra fuerint: nisi de eo generaliter aut specialiter convenerit. *l. quævis. 17. C. de pignor.* Idq; Hugo Donnellus latius prosequitur, in *tract. de pign. cap. 5.* Quid autem si ampliorem sumam crediderit quis, quâ necessaria vel requisita esset ad refectionem, habebitne insolitum prælationis privilegium? Negat hoc Zasius, & beneficium hoc in summa excurrenti cessare tradit in *l. creditor. 25. num. 7. post Jason. ibid. num. 3. ff. de pign. per textum in l. idemq. est. 7. vers. quod fires non in totum. ff. qui potior. in pign. hab. & in l. Lucius 7. vers. quare & si in ea causa fuerit. ff. de exerc. ut Michael Beuther. Consultat. sive Resp. de iure probat. lib. 1. c. 20 fol. 35. Sed quoniam ædificandi luxuria, ut fit, in dies latius serpebat: certus postea modus & forma utilitatæ altitudinis fuit præscripta, quam excedere nemini licuit. *l. qui luminibus. ff. de serv. urban. prædior. l. 1. C. de adif. priv.* Barnabas Brissonius lib. 1. selectar. interpret. cap. 1. & Joh. Corasius lib. 3. Miscellanea. 24. n. 6. Prudenter sane. quandoquidem cum in aliis omnibus, tum verò in ædificiis potissimum placuit, honestum modum servandum esse, non immoderatam cuiusq;*

luxuriam subsequendam. *l. ex damni 40. ff. de damno inf.* Præterquam enim quod parum decorum est, superfluas ædificationes aggredi. *c. pulchra. 86. distinet.* experientia magistra docemur, Domus in quibuslibet Urbibus non modica impensa sustentari *can. non liceat. 12. q. 2.* ad eò ut ex Celso & Proculo Ulpianus notet, plures summi impares eò redigi, ut domus aliis cogantur derelinquere. *l. sed. an ultro 10. ff. de negot. gest.* Nam ut Græcum habet elegans epigramma, ita ab Alciato latine redditum,

Ædificare domos, multorum & pascere ventres

Pauperiem in miseram prompta frequentisq; via est.

Alciat ad *l. adificia 139. n. 4. ff. de verb. significat.* Ut taceam, quamlibet etiam habitationem ruinæ vel incendio subjectâ esse. *l. cum hi. 8. fin. ff. de transact.* quod enim tam firmum ædificiū est, ut fluminis, aut maris, aut tempestatis, aut ruinæ, incendii, aut terræmotus vim sustinere possit? apud Ulpianū Labeo ait in *l. fluminæ, 24. §. Servius. de damno inf.* Quo pertinet gravis illa Bernardi ad Nobilem quendâ admonitio: Si vis, ait, ædificare domum, inducat te necessitas, non voluptas. Cupiditas ædificandi, ædificando non tollitur. Nimia & inordinata ædificandi cupiditas expectat ædificiū venditionem. Turris completa & arca evacuata faciunt tardè hominem sapientem. Præterea ornanda est dignitas domo, nō ex domo tota querenda; nec domo dominus; sed domus domino cohonestata, ut est apud Tulliū, quæ Luc. de Peñ. laudat in *l. 2. C. de prædiis & omnibus rebus navic. l. 11.* Scit ille dicebat, nō lapidib. & picturis, sed in habitantium virtute domus decoranda. Equidem iis, qui sumtuosas ædes in perpetuam scilicet sui memoriâ, extruere tantopere gestiunt (nō secus ac *Agrigentini* de quibus

An in summa refectionem excurrenti.

Modum adificiis positus.

Bernardi præceptum circa ædificationem.

Plato dixisse fertur, eos quasi semper virtutes ædificare & comedere quasi semper morituros, ut est apud Ælianum *lib.*

Ioh. Cælius 12. variar. histor.) illud Johannis Cæli Megapolitani Epigramma etiam atque etiam inculcandum censeo;

Hic tibi nulla mora est, & mansio nulla perennis,

Æternam tibi vis ædificare domum

Ædificare parū curās, ubi mansio quondā

Æterna est, & non interitura mora.

Nihil enim in hoc universo tam constans & durable licet cernere, quod mutationi non sit obnoxium, & temporis dentibus corrodum peredatur tandem.

— monumenta fuisse,

Mors etiam sacis Nominibusq; venit.

*Ædificiorū
causæ.*

Ut Ausonius conqueritur. Nec novum est, ipsis etiam monumentis & ædificiis ætatem quandoque attribui, juventutem nimirum & senium. Sic enim ædificiorū ætates æstimandas sive examinandas esse Ulpianus scribit in *l. domus 58. ff. de legat. 1.* Quo in loco etfi Cujacius per ætatem intelligit amplitudinem & magnitudinem *lib. 6. observat. cap. 3. & lib. 18.* nihil tamē restat, quo min⁹ in proprio suo sensu id verbum accipiatur. Nam & ædes ætatis senio concuti legimus in *l. 15. C. Theodos.*

Ætatis senio de operib. pub. & ornamenta urbium & decora marmorum sentire sensum temporis in l. 6. eod. tit. & Cassiodorus lib. 1. varia. ep. 25. Antiqui principes, scribit,

nobis merito debent suas laudes quorum fabricis dedimus longissimam juventutē: ut pristina nativitate reluceant, quæ veteriosa iam fuerant senectute fuscata. Et Mamertinus in *Panegyrico Iuliani*, dixit, urbium moenia renovata ab Imperatore induisse juventutem. Sic ædibus etiam Ganos tribuit Ovidius *lib. 1. Amor. eleg. 8.*

Cane sunt turpi tella relicta sinu

Eodemq; sensu Ennodius Ticinensis ad Boetium. *Ædificia ejus, scribit, sub negli-*

gentia consenescere, & sibi:

Abjuri præcam, te Præsule, secla senectū. Pati quoque forma ætatem Chirographi legimus in *l. 1. C. Theod. si cert. petat*, & ætatem vino accedere, apud Plinium *lib. 23. cap. 1.* Ipse etiam Symmachus papyri senectutem dixit *lib. 43. & ep. 35.* ætatem charitatis de epistolarum trocinio non debere æstimari. Prout diligenter hoc annotavit Francisc. Iuretus in Notis ad Symmachum *lib. 1. c. 4.*

In quo majorū imagines) Solebāt Romani, qui nobilitate & majorū suorū gloria, præstabant, mortuorum imagines ad similitudinem vitæ, totiusque corporis delineationē effingere, ut vitæ seriem servantes, & juxta imagines cujusq; propriā virtutem, haberēt quos imitarentur. Eodem modo unusquisque è parentibus ejusmodi statuas, & ornamenta habuit, ut ex eorum picturis quisq; intelligat, quantas in repub. dignitates singuli & honores gesserint. Ut notat Photius ex Diodoro *Siculo lib. 31.* Eas defunctorum imagines in celeberrima ædium parte ponebant veteres lignea quadam ædícula circumfertas: easdemque per solennitates publicas aperiebant, & cum studio exornabant: ut videre est apud Polybium *lib. 6. cap. 51.* Quod pertinet illud Salustii in *lugurib.* Nā sæpe audivi, (*inquit*) Quintum Max. Publ. Scipionē, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere, cum majorū imagines intuerentur, vehementissimē sibi animum ad virtutem accendi: scilicet non ceram illam, neque figuram, tantam vim in se habere, sed memoriā rerū gestarum cum flammam egregiis viris in pectore crescere, neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquaverit. Joh. Corasius *lib. 3. Miscellan. c. 3. n. 1.* Accedat illud Valerii Maximi de *Manlio Torquato*: Videbat se in eo atrio cōsedisse, in quo illius Imperiosi Torqua-

u se-

ti severitate conspicua imago posita erat: prudentissimoque Viro succurrebat effigies Majorum suorum cum titulis suis, idcirco in prima ædium parte poni solere, ut eorum virtutes posterius non solum legere, sed etiam imitarentur. Nam si legentes intuemur illustrium virorum præclara facinora, quibus æternitatem meruerunt, Nitamur ad honestos labores, & studium immortalitatis: quanto hic amor laudis & gloriæ ambitus animos nostros vehementius percellet, spectantes eorum iconicas imagines, & quasi cominus congregientes cum his, qui sibi illud nomen, eamque apud posteros nominis celebritatem pepererant? ut egregie scripsit Cælius Calcagninus *lib. 13. ep. 8.* Quis est enim quem impetus ad laudem non rapiat, cum imagines virorum, quos sua virtus fecit insignes; velut vivas omnes spectet ac spirantes? aut hoc spectaculo quid potest aliud esse pulchrius?

2. *Sphæristeria* Sphæristeria Accursi, ridiculè interpretatur loca herbis amœna in *l. si quis 16. ff. Mandati.* cum tamē hæc locum in primis exercitio pilæ deputatum designent. Ut sit sphæristerium locus, ubi *sphæra*, h. e. pilæ vacabant veteres; & sphærx lusus, pro lusione pilari accipitur, pila enim sparſiva oblectatos eos fuisse, & in primis quoque Sidonium Apollinarem ex ipsius liquet epistolis: ut proinde *Sphæristæ* sint, qui sphæra ludunt; quorum quidē pila ludentium adversa fronte computa erāt paria. Sic enim Sidoniū: Et ecce hinc sphæristarum contrastantium paria, inter rotabiles Catastrophorum gyros duplicabantur *Ep. 9. libr.* concurrebant nempe sphæristæ, atque alter alteri pilam subripere conabantur: nec nisi agiles & pede strenui, ludo pilari apti erant Ex quo natum credo illud proverbium: *Asinus segnis inter sphæristarū ordinē celeris velox incurrit.* Nec ignota est illa in jure propoſita

facti species: cum pila complures luderet, quidam ex his servulum, cum pilam præcipere conaretur, impulsi: servus cecidit, & crux fregit. Quærebatur an dominus servuli lege Aquilia cum eo, cujus impulsu ceciderat, agere posset? Respondit Alfenus, non posse: cū casu magis, quam culpa videretur factum *l. si ex plagis 52. §. fin. ff. ad L. Aquil.* Quo in loco notandum est, non absque impetu vel vehementi motu lusum istum fuisse exercitum. Quod etiā ex *Lut. Mela. 11. in pr.* colligitur. Et, quia omnes corporis partes æqualiter eò exercentur; minus mirari subit, cum etiam principibus viris fuisse usitatissimum. Idque ex ultima Platonis epistola ad *Dionysium Juniorem* Sicilia tyrannum cōstat: ubi colutores pilæ cum tyranno salvere jubet. Et ei cuius accedendum est, ut salubris exercitatio sit, corpore bene purgato, & interpretantur cautione: sicut & in rebus ceteris. De quo consule Galenū *lib. de sanit. tuend.* & Hieronym Mercurial. *lib. 5. Gymnast. cap. 2.* sed & pilæ, sive ludi istius generis diligenter explicat Josephus. Quercetanus in *Dietetica polyhisto. sect. 2. c. 11. fol. 241.* Sphæristeriis autem plerumque & *Aleatorum* jungebatur: quod erat locus, ubi Aleatores tales ludebant, & in quo pilæ labore fatigati se refocillabāt, viresque integrabant: prout interpretatur Savaro ad Sidon Apollin. *ep. 2. lib. 2.* Quo fit ut Sphæristeria & locum balnei rotundum denotent; in quo Veteres frictiones suas & varia exercitacionum genera faciebant. De exercitiis Lampridius in *Alexandro:* post lectionem operā palæstræ aut Sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus dabat. Defricationibus verò Suetonius in *Vespasiano*, c. 20. sic scribit: Valetudine proſperissima usus est: quamvis ad tuendam eam nihil amplius, quam fauces cæteraque membra sibi met ad numerum in Sphæristerio defricaret. Eodem autem modo,

quo Lampriidius pilæ lufum fphariftariū nominavit, Aristo. fpharifta dixit. *Rhet.* & Galenus fpharicum, qui pilæ lufu atq; exercitio juvenes imbuunt. Ludovic. Cœl. Rhod. lib. 25. *leſt. antiq. cap. 2.*

3. *Idem quoque prodidit.* Huius loci deſcriptione Helio caminus, denotari videtur: cuius apud Ulpianum mentio in *l. ſ. arborem ff. de ſervi. urb. a. pradior.* quo loco Budæus Heliocaminum ad verbum *Solarem fornacem* dici poſſe ait: Quod ut plenius intelligatur, ſciendum eſt, Moris apud Veteres fuiſſe, ut *Zetam* haberent, hoc eſt, cubiculum quoddam hibernum, frigori accommodatum, quod igni quandoq; caleſceret, plerumque ſole. Ita enim conſtructū erat, ut per vaporarium quoddam ſolare & aprium, ad quod ſol hibernus accedebat, vaporem & calorem acciperet Locus autem, qui ita calefactus *Zetam* evaporabat, Heliocaminus appellatus eſt, quaſi Solis vaporarium ſive æſtuarium dicas. ut Joh. Coraſius interpretatur lib. 1. *Miſcellan. cap. 14.* Si poutinus propius ad Auctoris, noſtri mentem accedit, dum Zetas (quæ in uſu noſtra quidē tempeſtate, non ſunt; à veteribus autem frequentiffimè habebantur in ædibus) loca fuiſſe ſcribit, in variis partibus domus: ad quæ per meatus quosdam intra parietem relictos; qui *Tubuli* dicebantur, aſcendentes ex uno Spiritus frigide ſeu calide atq; in pavimento ſparſæ, locum ipſum aut tepefaciebant, aut refrigerabant, pro ut ratio teinporum exigere videbatur. Unde Tubulos Proculus deſinit, per quos flammæ torretur paries. *l. quidam Hibernus. 13. ff. de ſervi. urbanor. pradi.* Per Zetam Adrianus Turnebus Dietam intelligit *l. 24. Adverſar. cap. 4.* utrumque verbum promiſcuè uſurpans. quo cœnaculū ſignificatur, naturā vel arte calefactum ut Coraſius interpretatur: in quo hyeme ad Solem; æſtate ad Vmbrā cœnando vivimus

& converſamur: à *Διατάρειν*, quod vivo & converſor ſignificat, id dictum. & dictis quidem à veteribus varia impoſita fuiſſe nomina, Titus Popma docet *de oper. ſervorum f. 63.*

Dictarum meminit & Ulpianus *l. ſ. natus. 43. §. 1. de legat. 1. l. ſ. ſen juſ. 13. §. ſed §. lignis in ſiadem cum §. ſeq.* ubi eas amœnas vocat *ff. de Uſufr. præcipuè verò in l. lignis 55. §. lignis. de legat. 3.* ubi ligni appellatione omne id continerit, quod comburendi cauſa eſt paratū, ſive ad balnei calefactionem, ſive dictarū hypocauſtum, vel hypocauſtarium. Ita enim legendum monet Philipp. Beroaldus ad Apulejū lib. 7. Mileſiac. cum prius *Hypocauſtarum* vitioſè legeretur. Cujus mendolæ dictionis Accuſſi Notatio. Accuſſi Notatio. ſiquidē Hypocauſtras expoſuit loca eſſe, ubi ſtant ægroti. Latine *Valeudinarii* dixeris. In cujus Notatione alibi etiam argutus eſt & feſtivus. Dictas enim Hypocauſtras ait ab *hypo*, ſub & *ſtero*, ſtatio: ut ſit ſubterranea ſtatio, in æſtate bona. *l. ſi quis 16. ff. Mādati.* Verius eſt Hypocauſtariū ſive Hypocauſtum, locū eſſe, in quo ignis ſuccenditur & erumpit, calefaciendis vaporandiſq; balneis, cubiculis & dictis præparatum. Unde *Διατάρειν*, id eſt, ſubtercalefacere ac ſuccendere id nominatū, à Dictis porrò Vlpiano dicuntur Dictarii, in *l. quaſit. 12. §. hoſtarii. ff. de inſtr. et inſtr. legat.* qui ſunt Dictis inferventionis miniſtri. Quamvis ſint & ea appellatione fures, qui cœnacula furandi gratia penetrant, ut Cœlius Rhodig. interpretatur lib. 12. *leſt. antiq. 6. 18.* adductus fortasſe illo Vlpiani in *l. ſacentalis 7. ff. de extraord. crim.* Vbi dictarii appellatur (quidam autem Dictarii legunt) (qui in aliena cœnacula ſe dirigūt furandi animo: quod fit, dū malis artibus in ea ſcandunt aperiētes feneftras hamis, uncinis, vel qua alia ratione. Vnde *Aper-*

Helio caminus.

Zeta.

Tubuli.

Dietæ.

Amulo- *ularii* dicuntur, ut post Cujacium lib. 10. *Observat. cap. 27.* norat Oswaldus Hilliger, ad Donellum lib. 15. *Comment. juris civil. cap. 29. lit. B.* utramq; certe lectionē tam *Diatarii* quam *Directarii* probat Turneb. lib. 9. *Adversar. cap. 17. circ. fin.* Licet *diatarii* vocem, ut & *directarii* ibi improbet Petrus Crinitus lib. 17. *de honesta discip. cap. 8.* quem cautum hominem magis quam doctum appellat Forcatulus, eò quod nihil aliud quā aliena transcribat in *Necyomani. dial. 28. n. 4. in fin.*

Vaporari-
um.
Camini.

4. *Cum & vaporarii & camini verbum:* Vaporarii verbo usus est Cicero in Epistol. ad Quintum Fr. Ita erant posita, ut eorum vaporarii, ex quo ignis erumpit, esset subjectum cubiculo. Camino ram verò Papinius meminit:

— *calove parainm:*

Fluxit opus, Siculis an cōformata caminis Effigies lassum Sieropē, Brontong, reliquit. Caminum etiam eleganter expressit Sidorius Apollinaris ep. 2. lib. 2. cum ita scribit: Acrypto porticu in hyemale triclinium venit, quod arcuatili Camino sepe ignis exanimatus pulla fuliginē fecit, qui vel unicus locus argumento est, in Tricliniis Caminus fuisse. idque suadetur illo Suetonii in Vitellio: nec ante in prætore rediit, quā flagrans triclinio ex conceptu Camini. Ut vel hinc confutari possit eorum sententia, qui Caminorum usum veteres ignorasse tradiderunt. Sed Caminum tamen non eundem apud nos esse, qui apud veteres perspicuum facit Manutius lib. 7. ep. 10. *ad Famil.* Quæ enim quasi gula ascendente ex foco ignem accipit, & extra rectum educit innocentem, is Caminus à nobis appellatur: illi, modò pro fornace, modò pro hypocausto, interdum pro igne usurpabant. De fornace Virgil. 3. *Æneid.*

— *ruptis flammam spirare Caminis.*

Et Juvenalis Satyr. 14.

Sed crescit quoque modo, maior aq; fuit. Incude assidua, semperq; ardente Camino. De Hypocausto accepisse videtur Galenus lib. 5. *de sanis. tuend.* de Camino Cicero d. ep. 10. lib. 7. Nam in castris, ubi Trebatius erat, & ad quem Cicero scripsit, fornacibus aut hypocaustis milites usos fuisse, verisimile non videtur. Eodem sensu Horatius Satyr. 5.

— *Neque nos vicina Trivisi*

Kila recepsit, lachrymoso non sine fumo, Vdis cum foliis ramos urente camino.

Atque hic veterum camini loco & forma differre à nostris. Non enim ut nunc in excavato pariete, quo simul cum fumo ignis excipitur; sed ut monere videntur exēpla, in medio cubiculo hiberno, quod conclave dicebatur fieri solebant. Propterea dixit Cato cap. 18. *de re rustica.* Focum purum circumversum priusquam cubitum eat, habeat. Quomodo enim circumverti focus possit, si fuisset more nostro in excavato pariete? Nostris à lateribus vertuntur, à tergo nec possunt, nec opus est. Et cum ait Columella lib. 11. c. 1. *Constat sciat rusticus circa Larem Domini focumque familiarem semper epulari:* quid aliud significat, nisi larem & focum, circa quē epularetur familia rustica, medium in conclavi locum tenuisse? Fornacem verò quod attinet, exitum ignis caminus antiquus non habebat: itaq; molestia fumi vacare non poterat, nisi vel ligna urerent, quod Cato docuit, amurcā illitā, vel apertis fenestris uterentur, quorum alterum impensis non minimis: alterum qui fieri posset, cum per fenestras hyeme præsertim, frigori & ventis aditus pateret, nequit intelligi. Horatius certò

— *Lachrymoso non sine fumo.*

enim dixit, exitu caminum caruisse demonstrat. & pluribus hoc adstruit Manutius loco supra citato.

2. *Musivo opere.* Musivi huius operis

K 3

quod

sive Mosaicum opus.

*Libr. 4.
Ancholog.*

Musearii.

Insula.

Insula à domo quid differat.

quod vulgo Mosaicum appellatur, mentio fit in vita Pescennij Nigri, & apud Augustinum, *de Civitate Dei*. De hoc Mosaicivo sive Mosaico opere Nilum scholasticum epigrammate illo Græco sensisse Alcianus censet, quod ipse ita Latinè reddidit. *Sunt Satyri falsiq; peculeiq; : ast agere cur te Ad nos vertentem lumina, visus habet? Admiror qua arte ex aliis aliisq; lapillis, Tā cito composuisti transferim in Satyrū.* Hinc qui artem istam callebāt, *Musearii* dicti videntur in *l. 1. c. de excusati. artif. l. 10.* In subterraneo quoq; domicilio illo, quod ostenditur juxta Cumas Italiz, & quod vulgus fingit fuisse *amram Sibyllæ*, (quum verisimile sit fuisse spelūcam prædonum ac Piratarum) visuntur parietes vario concharum contextu Mosaicum opus imitantes, ut Erasmus Roterodamus retulit *Chiliad. 5. cent. 2. Adag. 20.* & ipse met ego anno 1587 in rem præsentem eundo oculis hisce fui contemplatus.

6. *Nominabantur Insula.*) Insula non tantum terram significat, in flumine marique, aquis circumfluam, ob spiritum solo erumpere non potestatem, enatam, ut auctor est Plinius *lib. 2. natur. histor.* sicq; dictam, quod in salo, id est, in mari sit: ut scribit Festus. Sed & domum denotat ab aliis sejunctam, & quæ communibus parietibus cum vicinis non adhaeret, ac publico privatorumve circuitu discingitur. Qua significatione Insula ab Ulpiano accipitur in *l. si insulā de verbor. oblig. Sczvola in l. non utiq;. §. si quis insulam. ff. de eo quod certe loco.* & Paulū in *l. 3. §. effratura. ff. de officio præf. vigil.* Et in hoc potissimū à Domo secernitur, quod Domes sunt habitationū ædificia conjuncta proximis & vicinis domorū parietibus, ut viciniā numerosam & frequenti habitatione stipatam efficiant. Festi finitionem Alcianus ex Cornelio Tacito, *lib. 15. Annales*, confirmat in *l. Urbana. 166. ff. de verb.*

fig. Is, propter crebra incendia, cum multæ aquæ ductus in Urbem deferrentur, à Nerone excogitatum tradit, ut aqua privatorū licentia intercepta, quo largior & pluribus in locis haberetur, in publicū mueret; ædificiaque non cōmunionē parietū, sed propriis quæque muris ambirentur; canalibus puta eis in parietibus additis, ut reprimendis ignibus aqua facilius decurreret. Hinc Insularum nomen; quæ non modò ab incendiis tutiores; sed etiam à furibus, qui per tegulas cōmicare in eas non poterant. Ideoque in eis preciosiora quæque reponebantur, ut quæ solius effracturæ periculo subicerentur. Quod animadvertens Paulus in *d. leg. 3. §. effratura. de officio præf. vigil.* Effracturæ, inquit, fiunt plerumq; in Insulis horreisque: ubi homines preciosissimam partem fortunarum suarum reponunt. Ab Insula, *Insularius* dicitur servus, qui insulæ custodiendæ curam gerit: ut & *Saltarius*, qui saltus vel fundi tuendi magis, quā colendi causa paratus est. Interest enim Domini, fines predii tueri. *l. si ita legatus. 16. §. Dominus. ff. de usu & habit. leg. cum querere. in r. 60. §. final. de legat. 3.* Ideoque Insularium, Urbanorum mancipiorum numero haberi Pomponius scribit: siquidem custodia proprie civile est officiū: nisi ex domini destinatione aliud colligatur. *d. l. urbana. §. Insularius, & ibi Brecham de verb. sign.* Errant igitur Cælius Rhodig. *lib. 7. lect. antiquar. cap. 31. & lib. 25. c. 20.* & Alexander ab Alexandro *lib. 3. Genial. dierum. c. 25.* dum Insularios interpretantur Servos viles ac pessimos, absque civitate, & in insulas deportatos, sive in publicum opus atque in metallum damnatos. Sanè *Insulares* hi dicerentur rectius, quam *Insularii*. Sic enim *Insularium panā* legimus, pro ea, qua quis in Insulam deportatus est, Marcell. nec strepente, nec obistente, *insulari panā* mulctari fuit.

Nec

Nec defunt, qui servos insularios, sive insulares, putent indicatos in carmine ob-
sceno his versibus:

*Ductor ferrem insularis, aequè
Laternis videor fricare cornu.*

Quod titus Popma de operis servorum
autumat fol. 60.

*Offitium olim
quomodo
aperia.*

7. Porta sive lanua aperiabantur, ostio
in publico resecto.) Idem hoc ex Helladio
testatū facit Photius in Bibliotheca Cod.
279. fol. 1595. his verbis: Jdè apud comi-
cos, exeuntes pulsan̄ fores, quia nō, ut a-
pud nos nunc quidem, ostia olim aperi-
bantur interius; sed adverso modo Foras
enim trudentes exhibant, manu pulsan-
tes prius, ut audirent, si qui ad fores essent &
caverent, ne inficii læderentur, foribus re-
pentè in viā protrusis Huc pertinet, quod
de Janua in publico aperta scribit Scævo-
la in l. ult. §. fin. ff. de servit. urban. prad. &
Duarenus explicat lib. 1. Annivers. dispn.
c. 32. itemque Cujacius lib. 13. observ. cap.
27. & confirmatur illa Jfidor. i notatione
sive definitione: qua *Ofitium* esse dicit, per
quod ab aliquo arcemur, ab obstando di-
ctum. Et Scholiastes Aristophanis in Plu-
to itidem docet, Romanenses Januas vo-
casse ostia, quod irrumpentes extrudant.
Petr. Gualth. ad Horatij Satyr. 1. lib. 1. Ac

ut sibi caverent, qui domum ingredi vel-
lent, inscriptum erat Januæ longis literis. *Eius inscrip-
tio.*

CAVE CANEM. Non solum enim vi-
vus canis accubare solebat; sed etiam scul-
pi vel januæ appingi, cū ista inscriptione.
Jta Petronius Arbiter in Trimalcionis
domo; ad sinistram intrantibus, non lon-
gè ab Ostiarij cella, canis ingens catena
vinctus, in pariete erat pictus, superque
(quadrata litera) scriptum, CAVE CA-
VE CANEM. Janus Duzia in *pracidu-
fessio ad
neis ad Tibull. c. 1.* scitu digna refert de Ja-
nitorum sessione ad ostia, cum inquit: Sci-
endum est, Janitores & catenatos, & cō-
pedites fuisse; in ipso aditu ac vestibulo
quasi in præsidio collocatos. ubi servili
cella, ac sub custode cane contenti noctu-
atq; interdum vitam sedentariam exigeret;
haud ante pedes quod erat, prospicientes
modò, sed post etiam respicientes: credoi-
ne quis adventor gravior, quam adveni-
se, discederet. de quo ritu plura Titus
Popma ad Varron. Calaubonius ad Theo-
phrastum & ad Suetonium Vellium. c. 16.
Petrus Faber semestr. lib. 2. c. 12. Jan Gru-
terus & Lipsius ad Senecam lib. 3. de ira.
cap. 37. Ex, cave canem proverbij more
usurpatum fuisse Turnebus monet.

Advers. lib. 16. c. 4.

DE STATVIS EX MVLTVS PARTICVLIS SEV

CRUSTIS COMPOSITIS TIT. XXIV.

*Solebant etiam Statuas ex marmorum crustulis congruere tanta compagine
& firmitudine, ut ex solido marmore facta viderentur, & pluri etiam esti-
marentur. Egypti jereb ob huc utebantur, ut & Theodorus sculptor. At Græci
artem hanc ignorarunt, ut auctor est Diodorus Siculus.*

NOTÆ, SIVE COM- MENTARI.

Crusta.

CRustarum cum mentionem fecerit
Auctor noster, venit mihi in mentē
ejus, quod Proculus tradidit in l. quidem
Hiberus 13. si c. fin. ff. de servit. urban.

prad. fictum esse, parietem communem
incrustare: sicuti picturas preciosissimas
in pariete communi habere licet. Tantū
enim abest, ut incrustatione vel paries
communis deterior reddatur, ut ex parte
ejus qui incrustat, melior etiam fiat & or-
nator.

nation. *l. in fundo. 38. ff. de rei vindic.* Incrustatione certè parietem exornari Paulus ait *in l. impense. 79 §. fin. ff. de verbor. signif.* Est autem Incrustare, parieti, pavimento, aut alteri operi crustā adjungere, inducere & applicare. *10b. Corasius lib. 4. Miscellan. c. 16.* Crustæ enim sunt tabulæ marmoris, unde & marmorati parietes & crustati dicuntur. Incrustationes igitur investiant parietes crustis marmoreis auctore Hadr. Junio, ut murus sive paries ille totus videatur marmoreus, ut cum Barth. Cæpella loquar *de servit. urban. præd. c. 71. n. 3.* ubi in pariete communilicet etiam invito vicino incrustatione fieri docet: cum per hoc melior & pulchrior fiat paries, ut notat glo. *in d. l. impense 79. §. fin. de verbor. signif.* Ejusmodi incrustatione Veneris exornatū vidi & obstupui Divi Marci ædem: quæ cum penè tota purissimo fulget auro, tum in eis extraque circa imū marmoreis tabulis est compacta: ut ex Sabellico in historia Veneta *decad. 3. lib. 6.* Philippus Camerarius, Magni illius Joachimi F. Jureconsultus insignis, & inclutæ ac celebratissimæ Noricorū Reipublicæ Consiliarius dignissimus, in præclaro illo opere Operarum succisivarum refert c. 64. cent. 1. & pulchrè de-

scribit Georgius Draudus Commentar. ad Solini Memorab. c. 9 f. 385. & seqq. Incrustationis proxima est Loricatio: quæ & ipsa tegumentū est parietis, sed calce arenata constans h. e. arena mixta; interdum etiam ex Gypso ut tradit Vitruv. *lib. 7. c. 1. & seq.* Quod si ex Gypso effigies & signa fiant, iisq; hæc loricatorio pingatur atque exornetur, specialius *plastice* appellatur, teste Isidoro *c. 14. lib. 19.* Picturæ autem studio adeo Græci & Romani insaniebant, ut pictoribus eadem, quæ liberaliū artium Professoribus atq; Magistris concesserint privilegia & immunitates *l. architectos. 8. C. de Metatū & epistemes. lib. 12.* Joann. Gædd. *ad d. l. impense §. fin. ff. de verbor. signif.* Caterum Romæ primum parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cochio monte Mamerræ Equidem Rom. præfectum fabrum Cæsaris, Plinius tradidit *lib. 36* auctore Cornelio Nepote. Id nō aliud fuit quàm marmor in tenues crustas sectū parieti imponere scite, & pro tectorio ei dare. Lucan. *Nec summis crustata domus scellique nitabant*

Marmoribus —

De Marmoris autem secandi ratione diximus supra *ad Tit. 15.* de marmoribus.

DE CELLIS TIT. XXV.

Equidem opinor, veteres non habuisse cellas subterraneas, quandoquidem dolia in quibus vine adservabant sub terram dimittebant: præsertim si hæc essent imbecillæ, ut Plinius * tradidit. Id verò superfluum & supervacaneum fuisse, si subterranea exstiterint cella. Et quidem nec Plinius eodem in loco, ubi & de vinariū cellis, & quomodo hæc fieri debeant, tractas, sub terra eas fieri meminit: nec etiam Varro vius ad istum modum eas describit, qui tamen locus adeo utilis & necessarius nequaquam fuisse prætermittendus. Sanè dolia defodi fuisse solita, etiam ex Legibus nostris * colligitur. At quia ad Cellas jam devenimus, non fuerit alienum à præfatio nostro admonere, veteres non condidisse vinali gneis vasis sive cupis, quales nos habemus: sed in vasis figulinis, isdemque magnæ capacitatis: quippe quæ carrum sive planstrum vinicapebant, hoc est, amphoras 120. quæ 1600. aut secundum quosdam 1920. libras conficiunt.

Incrustare.

*Templum
D Marci
Venetiæ*

*Philippus
Camerarius.*

*Veteres an
haberint
Cellas.*

** Lib. 14.
cap. 21.*

*Dolia de
fossa.*

** L. in an-
stamento
in l. cū fun-
dus 2. ff. de
fundo instr.
Vitis in
Vasis figuli-
lib. condit.*

Loricatio.

*Pictura Ro-
manis gra-
ta.*

Sed & sub dio exposita habebant vina, quæ erant nobilissima, ut Plinius ^{Sub dio expositum.} eodem loco testatur. Cupas, quibus nos utimur, veteres non usurpabant, nisi Alpiam incolæ; sed harum loco habebant dolia, quæ ut ex Plinio ostendimus, terræ insolebant. Vinum hoc modo conficiebant, primum calcabant uvas, & ^{Vinum commiscundi ratio.} mustum in grande liquod vas, quod Lacus vocabatur, mittebant. postea harum scapos cum folliculis subtriciebant sub pralum, & quod reliqui habebant mustum eundem exprimebant Lacum, ut ex Vlpiano colligitur* & Varrone* In l. §. 1. de rer. rustica cap. 54. Quidam extrema illa, racemum puta cum pediculis ^{servus 27. §. ult. ff. ad L. Aquil.} circumcidebant, & denuò premebant, ac expressis acinorum folliculis, aquam addebant, quam pro vino operariis dabant hyeme.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Auctor est Suidas in dictione ^{ἀδυνάτω}, Athenienses & alios Græcos fossas subterraneas excavasse latas, vel rotundas, vel quadrangulas: in quæ tectorio inductis, vinum & oleum exceperunt. Id verò fossarum genus Lacum fuisse nominatum, satis indicat textus in *leg. si servus 27. §. ult. ff. ad L. Aquil.* Ubi si tectori locaveris lacum vino plenum curandum: & ille ^{Interpretatio in l. §. serv. 27. ubi ad L. Aquil.} cum pertudit, ut vinum sit effusum: Laberius scribit, in factum agendum. Quo loco Budæus pro *Tectori* reposuit *Vietori*: & lacum interpretatus est excipulum musti defluentis è torculari. Malè: cum Lacus Vlpiano idè sit, quod alibi *vinici cisterna*, quam in terra defossam tectorio inducere & incrustare intus forisque solebant. ^{Interpretatio in l. §. serv. 27. ubi ad L. Aquil.} *l. vulgaris. 12. §. sed si de navi. ff. de furt.* Tectori igitur, quæ tectorium æternum inducit. Tectorium enim incrustationem esse à tegenda sic dictam, Alcianus docuit in *l. in rutis 241. de verb. signif.* & Johan. Corasius *lib. 4. Miscellan. cap. 16. num. 10.* ut sensus sit; Teneri tectorem actione in factum locatori, si Lacum quem curandum, hoc est, incrustandum conduxerat, pertulerit, quia imperitia scilicet culpæ adnumeratur, ut Cujacius explicat *lib. 10. observat. cap. 9.*

Nec verò Laccu tantum isto sive Ci-

sterna ad hunc finem veteres utebantur; sed & Doliis, etiam fictilibus: quibus terram adgeri solitam Javolenus docet in *l. dolia. 26. de fundo instr. ff.* ad vina scilicet conservanda. In hunc enim finem dolia defodi solere Vlpianus innuit in *l. in instrumento 8. d. 1. cui adfientiens Pompo- nius, fundo legato etiam dolia infixæ contineri ait in l. cum fundus. 21. eod. tit.* Rectè infixæ, in edificataq; cum sint hæc veluti pars fundi, & amoveri nequeant, ut rectè notavit Accursius, & ex eo Jacobus Menochius *lib. 4. præf. 154. n. 2. 3.* Nō quævis igitur dolia aut vasa vinaria (quæ in cella defixa quidem sunt, non tamen ita ut solo suo aut lateribus fundo hæreant, sed ut tota, & integra erui inde possint) fundo legato continebantur *l. Lucius 93. §. collatio ff. de legat. 3.* Verum ea, quibus terra ita adgesta est, vel quæ ita fundo cohærent, ut perpetuo ibi sint & sine ruina ædificii avelli nequeant *l. dolia. 26. ff. de fundo instr.* Oswald. Hilliger in *Notis ad Domell. 1. 8. cap. 19. fol. 667.* In qua sententia, rectè advertas ipsemet etiam Connanus fuisse videtur *lib. 7. comment. juris civil. c. 7. n. 6.* Doliis illis contentum vinum, *Doliare* ^{Doliare vinum.} Vlpianus appellat in *l. 1. §. si doliare. ff. de peric. & comm. rei vendite.* Doliare sic dictum, ad differentiam diffusi: quod non amplius in doliis, sed in vasis esse Proculus ait in *l. vinum. 15. ff. de trit. vin. & oleo legat.*

gat. Diffundi scilicet vinum ex Laccu, five doliis, vel cupis, in testas, cados & amphoras solebat, ad ætatem diuturniorem, five vetustatem, quæ vino maturitatem & suavitatem adfert, ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib. 1. advers. c. 1.* Unde Horatius *lib. 1. Epist. 5.*

Vina bibes Tanro diffusa.

& Cicero 3. de Finibus: Quibus vinū diffusum (Turnebus *defusum* legit) è pleno sit œnophoro, pro quo Varro dicit: Ubi dies triginta præterierint, transfundito. Hodie vinum *transfusare* barbarè dicimus. Amphoras verò five cados, & vasa fictilia (nam & his vina condebantur) veteres picabant, vel gypso linebant, ne virtus vini aut raritate materiz, aut poris vaporum occultis evanesceret. Horatius *lib. 1. Carmin. Ode 20.*

— *græca quod ego ipse testā*

Corbæum levis.

hoc est, picæ vel gypso obstruxi & obdixi, vel incrustavi. Græcam autem testā appellat, quia primum in Samo plasticæ, id est, figlina inventa est, auctore Plinio *lib. 35. c. 12.* Et quidē *picationis* illius tempus docet Columella *his verbis.* Dolia quoque & serias, cæteraque vasa ante quadragessimū vindemiz diem picanda sunt *lib. 12. restruct. c. 18.* Johan. Bracheus *in l. viuaris. 206. §. serian. 3. de verb. sign.* Præterea Notis & titulis signabant amphoras & fictilia illa vasa, quibus vinum erat conditum. Hinc Juvenalis Satyra 5.

— *cuius patriam titulumq, senectus*
Dolevit multa veteris fuligine testa.

Unde & proverbium, *De melsore nota:* de quo apud Turneb. *d. cap. 1.* atque hinc interpretationem capit illud Petronii Arbitri, statim allatæ sunt amphoræ vitææ, ac diligenter Gypsatz: quarum in cervicibus pittaciæ erāt affixæ cū hoc titulo: FALER-
NUM OPIMIANUM, ANNORUM
CENTUM. & alibi. Scedū affixum am-

pullis; cui inscripta ætas vini. Ubi tamen notandum est, quod Petronius scedium & pittaciæ appellat, id Plautum *literas fictiles epistolas* vocare, pice signatas quibus nomina (consulū nempe) insint, cubitum longis literis. *In Pannulo act. scen. 2.* Contra Resignare amphoras vel cados *Resignata.* Relinere dicebatur, cum operculum amphoræ è cortice vel subere picatum vel refinā obturatum dimoverent. Terentius: Relevi dolia omnia, omnes serias. Horatius *lib. 3. carm. od. 8.*

Corticem adstrictum pice dimovebis
Amphora.

Quo pertinet illud Tibulli:

— *Chio solvite vinclacado.*

Planè qui Doliare vinum vendidit; nisi in tempore vinum tollatur, id potest effundere: Atque ut sciatur, vino ad mensuram vendito, quantum emtori perierit, qui pro eo, quod ad mensum fuerit, precium debet: mensuram, ut Jureconfulti veteres tradiderunt, facere per Corbem potest. *l. 1. §. ul. ff. de peric. & comm. rei vendit. §. ul. l. 2. de peric. & comm. rei vend.* quod facit à veteribus dictū videtur, ac si per cribrū dixissent: ut sic quod ex dolio diffunditur, quasi in vas aliquod effluat statim & effundatur. Vix est enim, ut Corbis vinum contineatur: juxta Varronē *lib. 1. de re rustica c. 22.* fiat ex vinanibus, colligendis liquidis inepta; & propriè cogedis fructibus comparata sit. *l. in instrumento 8. ff. de fundo instrum.* Ac ut maxime ita possit Corbis consertè cōtexteq; fieri; Corbem tamen mensuræ genus esse negat Cujacius *lib. 2. observ. cap. 36.* Ex quo dubia non nihil redditur Turnebi opinio; qui *lib. 7. advers. savor. c. 23. ex d. l. 1. §. ul.* conicit, Urnas & amphoras sparteas parari solitas ad vinum metiendum: cum, si fictiles essent, tractando sæpè, ut in metiendo sit, frangerentur. Animadvertere enim debuit Vir doctus, Ulpianum eo loco jocose dicere, & molesto lecto-
ri face-

Transfusare.
Amphora
aut pice
oblita.

Notis &
titulis signata.

Mensuram
per Corbem
facere
intellectus
§. ul. l. 2. de
peric. &
comm. rei
vend.

Turnebi
conjectura
dubia.

ri facietas ac jocos reponere. Superiore namque parographo dixerat, Laudandum esse venditorem, si nō effundat, cum possit effundere. Deinde hortatur cū, ut dolia gratis concedat, aut si id nolit, locet. Si nec ista quidem venditori sedeat; ut vinum vendat minimo adversarii detrimento. Quod si neque hoc placuerit, & ante vindemiam, quo tempore doliorum operaneccessaria futura sit, nondum evacuada ea fuerint: integrum esse venditori, ex facota & jocularia Veterum sententia, *memorare*. Quæ Gothofredi approbata interpretatio ad eō mihi etiamnum placet, ut nihil cavisse sit; quare per Oswaldi Hilligeri in Notis ad Hogen. Donell. lib. 16. c. 14. lib. F. dissentientis argutationem inde abducatur. Etsi enim in enumerandis instrumentis quibusdam, quæ cogentis fructibus apta sunt, ab Vlp. Corbes junguntur torcularibus in *l. in instrumentum. §. §. cogēdis ff. de fund. inst.* Torcularia autē propriē vasa vinaria Alfenus existimat. *l. vinaria vasa 206.* nō tamen inde consequitur. Ergo quod de Torcularibus pronuntiātum est, ut scilicet, sint vasa vinari; idem etiam de corbis fori constituendum. Hac enim ratione & falces fœnariz, quas torcularibus itidem conjungit Vlpianus, idem enunciarimus. Quod plulquam ridiculum foret. Et ut verum sit Corbis vvas quoq; cogit aut colligi, quod a nemo negaverit; quis rāmen inde colliget, etiam vini mensuram fuisse corbes, aut, per eas solitos fuisse veteres vinum admetiri? Ceterum an in vas vinariis etiam dolia sint; quod Javolenus ait, præsertim si vinum habeant. *l. vinaria 206. de verbor. signif.* Trebatius à Proculo reprehensus negat in *l. vinum 15. ff. de tritic. vin. & oleo legat.* Cujacius solerter & ingeniosè explicat. *d. l. 2. Observ. c. 36* & post eam Jacobus Menoch. *lib. 4. præsumpt. 152.* Vina porro vetustate quā

Gothofredi
interpretatio
no defensa.

Dolia an
sint in vas
vinariis.

Vina vetera
quā.

maximè commendantur, & generosa censentur. Nam & Christus Salvator noster: Nemo, inquit, vetus vinū bibens, statim vult novum. Vetus enim est melius. *Luce 5.* Et Salomon in Ecclesiast. Vinum novū in vetera scet, & cum suavitate bibes illud. Hinc Plautus in Casina, Sapientes eos putat, qui veteres fabulas spectant libenter: ut & eos, qui vino vetere utuntur. Certè diuturnitate temporis vina meliora fieri, Horatius ostendit:

Si meliora dies, ut vina poemata reddis.
Ideo avitum sibi fundi optat Ovidius,

Quis properant, nova musta bibant, mihi fundat avitum

Consulibus præcis condita seffa merū.
Et Tibullus:

Nunc mihi fumosi veteres adferete phalarnas.
Consulis. & Chio solviue vincula cado.

Ita enim Pictius *Hieroglyphicon lib. 51.* commendat, cum prius ita legeretur.

— *fumosos veteris proferre Phalarnas*
Consulis

Fumosum enim Consulem poëta appellat, pro vetustate quadam veluti fulgine coloratum. Romani enim ætate sua Majorum illustrium imaginibus complebant, ad excitandam scilicet posteritatem: ut quod sibi imitandum proponerent, addiduc contemplarentur. Unde & Cicero ad Pisonem, Imagines illas, ob vetustatem scilicet & fuliginem, ut jam diximus, fumosas vocat. Obrepisti, inquit, ad honores, errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile nihil habes, præter colorem, ut legi omnino debeat apud Juvenalem.

Fumosa
imagines.

Fumosos equitū cum Dictatore magistrat.

Fumosus autem imaginibus illis Plinius opponit *subitas*, pro recenti, & nuper exorta nobilitate, cum ita scribit: Neque ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus video è meo tuoque latere pronum ad honores iter, & audita latius

nomina & non subitas imagines relicturus. Nisi magis placeret, subitas interpretari non diu duraturas Fran. Conn. lib. 2. *Com-
ment. iur. civ. sap. 12. n. 8.*

Consulim:
nomina ca-
die inscri-
ptas

Notam vero est, cados atq; amphoras
nominiibus Consulim fuisse inscriptas ad
tempus ætatemque vini indicandam, jam
inde ab ipsius conditione inchoatam.
Horatius:

O nata mecum Consule Mænilio

Testa, &c;

passim. Hinc cum E. Opimio Cos. vini
bonitatem præcipuam commendet. Pli-
nius lib. 14. c. 4. rectè Cicero *Opimianâ*;
ut & *Anisianam* vini notam optimam ap-
pellat, ex illorum hominum consiliatu:
Factum inde est, ut *Consulare* vinum pro-
vetustissimo & optimo fuerit usurpatum:
sicuti Adr. Turnebus lib. 25. *advers. c. 24.*
ex illo Martialis notat:

Vinum
Consulare:

Potavi modo Consulare vinum.

Quaris quàm vetus, atq; liberale?

Nonnet tamen Gualtherius ad Horatium
lib. 1. epist. 15. nisi ad ætatem vini, laudabile
soli ingenium accesserit; tum generosita-
tē illā, quæ ex loci bonitate magis, quàm
vetustate æstimandā sit, planè defuturam.
Vinum enim illud nullam fere vetusta-
tem, & vel tantillo fieri *edentulū*, hoc est,
ut ipse met interpretatur, nullarū virium,
aut certè per exiguarum quancūq; Plau-
tus in *Pœnulo*, Vinum vetustum, & ob id
preciosum, licentiosa quidem, at elegantē
locutione, *Edentulum* appellasse videtur:
cui ob ætatem & senium quasi dentes ex-
ciderint. quo etiam sensu E. Apulejus l. 2.

Vinum ve-
tus pro novo
consilvere
licet.

Milesiac. ar. vini cadum in ætate pretiosi à
Byrrhena sibi missum ait. Eadem hæc vini
veteris bonitas in causa est, ut debitor pro
vino novo, vetus creditori solvens, obli-
gationis nexu liberetur. Et si enim vinum
in eadem bonitate, ex ipsius contractus
naturā reddendum est, etiamsi cautum
non fuerit, ut æquè bonum redderetur,

l. cum quid? ff. ff. cert. pot. quia tamē vetus
novo melius est, ipsum quoq; bonum me-
ritò dici debet. *l. ubi amicus non apparet. in
pr. de verb. oblig.* cum res, quæ pluris est,
utiq; tanta sit *l. cum furti ff. de in lit. iur.*
Ideoq; creditor, cuius nihil hoc modo in-
terfit, solutionem eam recipere cogi que-
at. *Paulus. ff. de solut.* cum liberari debi-
torem placeat, rem meliorem præstando,
quantum vis invito creditore. *l. penult. ff. de
ex. noxali cau. ag. ar.* non obstante Johannis
glossatoris sententia, cui Joh. Corasius sa-
tis facit lib. 3. *Miscellan. c. 12. n. 6.* Cæ-
rū generosi vini vires & effectus vari-
decantantur à Poëtis. Nam & sollicitis a-
nimis omnes eximit: curas, metum, paupe-
riem fugat: & spes iubet esse ratas:

— neq;

*Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
Quis post vina gravem militiam, qui pan-
periem crepat?*

ait Horatius lib. 1. *Carm. Od. 18. Et lib. 3.*

Od. 21. Amphoram ita alloquitur:

Tu spes reducas mentibus anxio,

Viresq; & addiscornu pauperis.

Postea, neq; iratos trementis

Regum apices, neq; militum arma;

Quo perinet etiam illud sapientis,

Proverb. cap. 31. v. 6. 7. Date siceram moe-

rentibus, & vinū is, qui amaro sunt, ani-

mo Bibant & obliuiscantur egestatis suæ,

& doloris sui amplius non recordentur.

Nam, ut gravis est Socratis apud Xeno-

phonem sententia: Vinum non aliter

merori medetur, quàm mandragora ho-

minibus: lætitiāq; non aliter excitat, cæ-

quàm oleum inpersum igni flammā ad-

auget: Vinum certè & Deo & hominibus

lætitiā dare solere, Jonathan pronun-

ciavit, *Iud. cap. 2.* Sed & nullo magis sti-

mulo concitatur Musica, quàm suavis vi-

ni gustu. Ovid.

— nec non & carmina, vino

Ingenium faciente, canunt.

Et

Et Tibullus:

Ille liquor docuit voces inflectere cantu.

Movis & ad certos nescia mēbra modos.

Disertos autem Vinum facere, ex vulgato illo constat:

Faciendi calices, quem non fecere disertū?
cum fomes hoc quidam sit, & incitabulū
ingenii virtutisque, ut Cretensis ille apud
Gellium jactitabat lib. 15. *Noct. Atticar.*

62. Vini denique utilitatem vix Deorum
potentia æquari posse, Asclepiades pro-
nunciavit, ut est apud Plinium lib. 23. cap.
15. sed & Horatio lib. 1. Satyr. 3.

*Nulla placere diu, nec vivere carmina
possunt;*

Qua scribuntur aqua potoribus.

idque confirmat exemplo cum Homeri
tum Ennii:

Laudibus arguitur vini vinosus Hōerns.
*Ennius ipse pater, nunquam nisi potus ad
Profluit discenda.* ——— (arma

Bumque ob id articulārī morbo consum-
tum ferunt, quem ex immodico vini usu
contraxerat. Quam rem egregie perdoct
Serenus:

*Ennius ipse pater dū pocula fiscat iniqua
Hic vitio sales ferunt meruisse dolores.*

Quod Ludov. Coelius prodidit l. 28. lect.
antiq. cap. 39. Aeschylus quoque dicitur

vini appetentior, quippe quē apud Lucia-
num Calistenes dixit in vino Tragedias
scribere: quemadmodum & *Alcan* poē-
ta, cujus memorabilis fertur ebrietas
(semper enim potans inventus est) poē-
mata sua scripsit ebrius. Quod & de Co-
mico *Aristophane* proditur, quin & *Epi-
charmum* in scenam primum vinolentiā

induxisse ajunt; in totum ut dixisse liceat,
poetas vel insignes, vino fos fuisse, Joh.
Bruyerin. *dioposophia seu Sialog*, lib. 6. c.
6. Cujus rei rationem Plutarchus in sym-

posiacis tradidit: quod vini calor vini, in-
veniendi excitet, quā in sobriis torpet ali-
quando; imagines moveat, impetumque

& fiduciam ministret. Hinc Baccum fu-
eoris. Deum Plato & Aristoteles poetas
amare scribunt. Recte igitur Joh. Coelius
Megapolitanus *Cent. 3. Epigr. 42.* in vini
laudes ita lusit.

*O vini ambrosias laudes! ego munera vine
Osculor, ipse lubet, qui mihi laudat aqua.
Si vinum desit, nil vena poetica profis.*

Da vinū & venam trahibus Alme Dēus.
Et *cent. 1. Epigram. 20.*

Aonio fax est ex fonte bibisse poetam.
Nobis vina magis quam sitimur aqua.

A meliore post maiorem spero poteam.
Docte magis scribit, qui meliora bibit.

Urbe etiam vetus ille poēta Nicerates vi-
num poetarum equum appellavit. Græco
epigrammate: quod hanc in rem adduxit
Matthi. Kaderus in comment. ad *Mart. lib.*

11. *Epigr. 7.* sed & Alexis apud Athenæum
lib. 2. vinum poetarum equū esse ita canit:
Vinū equus est lepido prius voloxq. poeta.

*Potus aqua hunc quoque parturit
egregius.*

Ex interpretatiōe Michaēlis Piccarti lib.
15. *observat. Historicopolit. 3. circ. fin.* Ba-
cho autem poetas curæ & charos fuisse, &

Tragedos in primis, nemo ignorat. Itaq;
ut emeriti milites arma sua Marti; gladi-
atores rude donati Herculi; pastores fistu-

lam Pani; mulieres vetula & effœtæ pecti-
riem vel speculum Veneri suspendebant:
ita Tragedicum artem suam definerent,
personas in templo Bachi consecrabant.

Joa. Meurfus in *Manissa ad libr. de luxu
Roman. cap. 11.* Plura de vini laudibus, ut
poterant, addumulare nolui; ne forsā i-
psē laudibus argueret vini vinosus. Lau-

des tamē ejus pluribus congressit Michaēl
Piccartus Philosophiz Professor Altorfi-
mus & Philosophus eximius *de acad. 23. ob-
servat. historicopolit. c. 6.* ubi quidē misce-
rias, sive curas vino diluere, frequens, sed

infirmum ad modum remedium esse do-
cet. Itaq; ut lætitiæ huic, quæ ex vino pro-

Vini immo-
dicè summi
effectum.

manat, modum imponamus: meminere-
mus illius, quod Salomon ait: Exultatio
animæ & cordis vinum moderatè sum-
tum, ad jucunditatem enim creatum est,
non ad ebrietatem, quæ te vita defraudet.
Rectè Anacharsis, primum cratera sani-
tatis esse dixit, alterum hilaritatis; tertium
contumeliæ; quartum insaniz. Ex immo-
dico scilicet & immoderato vini usu, re-
rum omnium oblivio est, morsque me-
moriz. Vino sapientia obumbratur, vi-
gor animi impeditur, ingenium obrui-
tur: vel, ut Gellii verbis utar, crebris & in-
gentibus poculis omne ingenium ingur-
gitatur. A Salomone certe quasi Ilias quæ-
dam malorum, quæ dat ebrietas, colligi-
tur; præsertim verò *proverb. cap. 23. v. 29.*
ubi ita queritur: Cui vix? cui dolor? cui ri-
xa? cui querimoniz? cui vulnera impune?
cui oculorum rubor? postea subijcit: vini
sestatoribus, & computationes rimatum
euntibus. Sed & Horatius, cum singula e-
numerare non posset, damna illa aggra-
vando exclamat:

*Quid non ebrietas designat? oportere
cludis, &c.*

Nam, ut ille dicebat:

Arcanum demens detegit ebrietas.

Vini garru-
li. Picam
enim Bacho
sacra.

Quod & sapiens confirmat *Proverb. c.*
30. Nullum, ait; secretum est, ubi regnat
ebrietas. Dicacitate quippe plurimum E-
brii valent. Cujus garrulitatis ergo Picam
Bacho dedicatam Plutarchus affirmat, &
refert *Picarius lib. 2. Hieroglyphicæ m.* Sed
enim & Plato in *Legibus*, Nullū tormen-
tum ad veritatem eliciendam, vino effica-
cius adhiberi posse dicebat. Quò respec-
xisse videtur Horatius, *de Arte*:

*Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quæ perpexisse laborat.*
Est enim urgere culullis, vi poculorum, &
largioris meraciorisque potionis elicere,
quidquid latet secreti abditum in mente
bibentis. Torquendi verbo etiā *in ep. 18.*

lib. 1. utitur idem Poëta, cum rationem
consuescendi & convivandi cum amicis
prescribit:

*Arcanū neq. in, scrutaberis ullius unquā
Commissumq. teges & vino totius & trā?*
Atque id torquendi sive tormenti genus
doctè & eleganter, ut omnia, Michael
Piccartus explicat *Observ. Historicæ. de-
cad. 7. c. 2.* Omne præterea pudoris igna-
viam Apuleio restinguere dicitur vinum,
sive Liber inverecundus ille Deus, ex eo
sic nominatus, quod inverecundi per vi-
nolentiam homines fiant. *Horat. Epod. 12.*

Summi calentis inverecundus Deus

Fervidiore mero

Arcana promorat loco.

Bachum autem Liberum ex eo dictū pu-
tant, sive quod liberat servitio animum,
asseritq; & audaciorum in omnes conatus
facit, ut Seneca existimavit, & supra inui-
mus; vel, ut alii, ob licentiam linguæ & li-
bertatem loquendi, tanquam ex ebrieta-
te fiant homines linguæ liberioris potu-
lantiorisq;. Quid? quod vinum haud du-
biè maximum est libidinis incentivū: ut
non immeritò Liberum sive Bachū *hor-
torem & armigerū Veneris* Apulejus ap-
pellet; siquidem vinum restinguat omne
pudoris ignaviam, & alacrem vigorem
libidinis incutiat: atque hac fitarchia (hoc
est, annonæ & alimento) navigium Vene-
ris indigeat solā. Nam, ut est in prover-
bio; *Sine Cerere & Libero friget Venus.*
quod eleganter explicat Erasmus *Chil. 2.*
cent. 3. ad 97. inter alia etiam illud Athe-
næzi Dipnosoph adducens.

Bachus
cur Liber
dictus.

Libidinis
incentivum.

*Saturus Venus adest: ceterum infelicibus
Misericq. nulla adest Venus mortalibus.*

Ut non incitè Aristophanes vinum, *lao*
Veneris appellaverit. Hinc tāto per eā Ter-
tulliano laudatur illud Romanæ civitatis
institutum, quo Mulieres Romanas, ait
olim usque adeo vino abstinere jussas, ut
matronam ob resignatos cellæ vinariæ lo-
culos

Mulieribus
vinum im-
matronam

Vinum,
tormentum

malos sui inedia necarint. Sub Romulo vero, quæ viam attigerat, impune à Meccennio marito necata sit: Cædis enim accusatum ad Romulum, ex Patrum sententia absolutum esse, Plinius scribit *lib. 14. cap. 13.* Meccennium enim & Leges quas uxor violavit; & morem patrium, quem neglexerit: & matrimonium suum ultum esse: quæ eam in adulterio deprehenderit, quæ incitamenta maxima libidinis, furtim, atque nimis avidè se ceteretur: ut P. Ærodius refert *lib. 2. De rectorum, seu Rerum judicatar. tituli, de extraord. crimin.* Eadem ratione & Pompilius Faunus Fatuam Faunam virginis myrteis ad mortem usque cecidit, quod contra mortem decusque Regium, clam vini ollam ebibisset; & ebria facta esset, *Laetantius lib. 1. c. 22.* At nunc, o tempora, o mores! eam sibi impunitam, vini licentiam Mulieres usurpant; ut ab his viros bibendo non provocari dicam, sed & superari, cum perpetuo scelus istius de decore atque infamia videamus. Inprimis verò & sacerdotes vinum & licetiam (quæ omnis potio, quæ inebrietate potest, nuncupatur (bibere prohibentur: ne in crapula & ebrietate aggraventur corda eorum, *can. vinolentium 39. dist. 6.* Fabularum nempe Antiqui, filium Liberi & Veneris fuisse Priapum, ducti conjectura verisimili propterea, quod, qui vino indulgent, sint natura ad Venerem propensiores. Venter enim merito astuans, citò desputat in libidinem. Ubi ebrietas, ibi libido dominatur & furor. *can. venter. ead. dist.* Luxuriosa quippe res vinum est, & tumultuosa ebrietas. *can. Luxuriosa ibid.* atque adeò omnium vitiorum fomes *can. ubi. ead. dist.* Venter & genitalia autem Hierosymus, sibi metipsis vicina sunt, ut ex vicinitate membrorum, confederatio intelligatur vitiorum: in tantum ut vini liquor vel in auctorem quoque suum lascivire non erubescit. Istius certe liquoris ardo-

re sopitus Nox pater, campartem, qua viri dicimur, tegere non potuit. Unde à Chamo filio irritus, caput ejus diris devovit. quanquam sunt, qui putent, Chamum patri madido, virilia ostentanti, sterilitatem induxisse malefico carmine. Chamum enim Magis improbe opificem, & Zoroastrum, quæ viventem stellam fuisse vocatum, Sæphanius Foreastulus retulit *lib. 1. de Gallorum Imperio & Philosophia fol. 12.* Hodie paucos reperias Invinos. Ita enim Abstemii, & qui absque vino sunt, appellantur ab Apuleio *lib. 11. Mæsiac.* Nec possum jam non meminisse miri cujusdam Hierophantæ (Sycophantæ penè dixeram) aulici: qui, estu vini libidine, ut cum Gellio dicam, usque ad ludibria ebriosus, tantum non lupanari clarebat infamia; ad imperitum tamen vulgus, & gynæceum inprimis, Religiosæ ac sanctioris vitæ castimoniam, mirum in modum ementiebatur. Eum ego, cum vini tum chorearum ductu & incalescentia inflammatus atque extinctum, hoc Epitaphio carmine sum profecutus:

Hæc mea, quæ nunquæ es, quæ transis busta,

Viator,

Busta precor fufus humidare dede cadis.

Sperge merum cineri, lætetur ni ossa sepulsi:

Ipsa etiam argeat (quis putat?) Umbra fusi.

Atque Dianeam, sumoniam prope, censeo myrtum.

Nunc quoque, apud Manes est mihi gratia Veneris.

Es cane: Te Veneris juvet & lascivia Bachi Qui Bachi & Veneris laus alumnus eras.

Post hæc plena mero cape pocula, an lente moraris.

Epotis cyathis & tribus, Hospes, abi.

Cæteroquin Antrocydes cū Alex. M. ab ebrietate deterretet, dixisse feratur: memineris Rex, quoties vinum biberis, te epotare sanguine terre. Vinum nō abs re terra sanguis.

*Nobis cur
Chamum
filium ex-
sacrum.*

Doctus

*Epitaphium
ebriosi &
lascivi.*

*Et facer-
dotum.*

*Libi &
Veneris
filius Pri-
apum.*

*Vinum
terra san-
guis.
nem*

mem vocavit naturæ consultissimus, & non medendi solum sed etiam dicendi peritus: ut vim ac vehementiam vini magis exprimeret & indicaret, sicut in corpore sanguis plurimum pollet, utpote conceptaculum spiritus & animæ vehiculum; ita vinum ad excitandos animos, propellendamque mentem mirificam potestatem habere. Quæ causâ veteres Bacchum è concremata matre editum dixerunt. Plutarchus quoque in libello *de fide & Osiride* author est, Ægyptios (qui in sacris indigitamentis vinum *Gigantum sanguine* vocabant) ad Psametichi usq; Regis ætatem neque vinum bibisse, neq; Diis libasse, atque ab eo omnino, ceu parum superis grato abstinuisse: veluti quod eorum sanguine potarent, qui cum Diis aliquando dimicassent, ex quo effuso & terræ admixto vites essent progenitæ. Quare largiter ingurgitantes se mero, ebrietatem & insaniam, furoremque incidere, non secus ac si impiorum bellatorum sanguine se expleant. Inde illud epigramma, cuius fanè quàm venusti authorem se proficitur Caelius Calcagninus *lib. 1. ep. 9. 36.*

*Terrigena victi, victor Saturninus, ælis
Vndiq; Phlegraeis molibus horror erat.
Mæstra parens tellus in vites ossa redegit
Cæforum: & vinum est, quod modo sanguis erat?* (nata.

*Ab! ne quis mala vina bibat, de sanguine
Qui biberit, cades exitumque bibit.*

Illud quoque addidero, Noctuam avem Bacho invisam fuisse, utpote cui vitern denegavit, solamq; à suis racemis abegerit, quod Mortalibus vinum criminata fuerit. Proinde si infantes Noctuar ova adsumerint, perpetuò vinum odisse feruntur, & id non modò non bibere; sed & temulentos formidare: ut Philostratus auctor est, & Lilius Gregorius Giraldus retulit, *de Historia Deor. Syntagm. 8.* Contrà verò Caper Bacho gratus & acceptus fin-

gitur, quodputationem primus docerte, dum vitis, quam Caper præferat, felicius provenisset, tanquam damno cresceret. *Hyginus lib. 1. c. 274.* Hinc Capricornus in signa cœlestia relatus, & Caper Bacho immolari solitus, ut Deo amicum animal, non ut infestum, quemadmodum Græca vanitas existimavit. Nam in more positum erat, ut capitibus victimarum vinum adspargeretur. Hinc illud Ovidij: *Rode caper vitem: cæmen hinc, cum stabis ad aram.*

In tua quod spargi cornua possit, erit.

Inde Capra Minervæ nunquam, ut nec aliud quidquam caprini generis, quemadmodum Varro loquitur *lib. 1. de re rustica, c. 2.* immolabatur; quia olivam vel lambendo sterilem faciat. Ejus enim salivam esse fructui venenum; ut ex Varrone Stephani Forcatulus retulit *lib. 1. de Gallorum Imperio & philosophia*; licet ab ipsius sententia, quo ad hirci immolationem, non nihil recedat, vel idèò fortassis, quod maceratum Bacho Caprum existimat, veluti vitibus infestum atque nocuum. Cui sententiæ stabiliendæ illud Virgilij.

— Bacho dicam tuum honorem

Et ductus cornu stabili sacer hircus ad aræ
adducit J. Christoph. Sarbar. in *centur. ep. philologicar. ep. 25.*

1. Expressis acinorum folliculis aquam addobat) Catoni est, vinaceos lavare, hoc est, ex vinaceis aqua perfusis Loram facere. Id enim potionis genus, Loram etiam Lora. Varro appellat, *de re rustica c. 54.* de quo videatur Adr. Turnebus *lib. 25. cap. 20.* Ulpianus Acinatiū vocat, & vini nomine contineri respondit in *l. si quis v. n. 9. ff. de vitico, vino, oleo, legat.* Quod ipsemet etiā Forcatulus in *penn. iuris* existimavit esse Lorā: quæ fit dilutis aqua & maceratis acinorum folliculis sive vinaceis: quorum mentio in *l. si quis uxori 52. §. si quis mass. 14. ff. de furi.* Ab hoc dissentit eruditissimus

Noctua
Bacho in-
visa.

Caper
gratus.

ditissimus Hieron. Mercurialis, qui lib. 5. *variar. lectio. c. f.* Acinaticum id, vini genus aromaticum esse dicit, cum Alciano lib. *Prætermis. in verb. Cann.* Sed hunc toto cœlo errasse censet Jacobus Menochius lib. 4. *præsumt. 152. n. 18.* & accedit Cujacio, qui lib. 24. *observ. c. 39.* ex Cassiodori sententia scripsit, Acinaticum dici vinum, quod longè post vindemiam hyemali tẽpore ex uvis diu suspensis & rigoris conficitur, id quod ante Cujaciũ Hermelaus Barbarus ex Cassiodoro animadverterat: dum ex acinis dici vinum existimat. Veronenſis agri alumnũ, odoris saporisque suavissimi, colore purpureo, ineffabilique dulcedine, tactu quoque densum atque pingue, ut carneus liquor, aut potio esculenta videri possit Hujus occasione de *vino aqua diluto* dici aliquid poterat. Eo enim modo Cyclops ut barbarus & temulentus (tales enim Homerus inducit) vinum aqua corrumpi existimabat: cum è diverso sapientum iudicio reddatur melius ac salubrius. Unde & Plato admonet, ut Bachum, temulẽtum Deum, Nymphis sobriis deabusq; temperemus. Idemque docetur ex Meleagri illo epigrammate Græco: quod Erasmus ita latine reddidit:

*Bachus ut è flammis puer exilisset, in udis
Tinxerũs Nymphae sordidũ adhuc cinere.
Hinc junctus Nymphis est Bachus gratius;
at ignem*

*Ardentem capies hunc nisi misceueris.
Quam tralationem sunt qui ita commententur, ut eam vel cũ Petronii Afrani certare possent censcant; quæ de vino lymphato sic habet:*

*(Ab igne
Infantem Nympha Bachum, quo tempore
Prodiit in uetum sub cinere abstulerat.
Ex illo Nymphis cũ Bacho gratia nulla est,
Se junctus quod sit ignis & uratur adhuc.
Proditum id ipsum quoq; veteri illo oraculo,
quod & piscatoribus fuit percele-*

bre, Dionysium scilicet in mare esse immergendum. Quo significatur, vino marinam aquã affundi oportere: ideo quod ea res faciat defecatiũ vinũ & firmius ac incorruptius. Quod plurib; explicat Lud. Cœlius Rhodigin. lib. 26. *lect. ant. cap. 8.* quantũ vinum largius dilutum, illud habere noxæ creditur, quod in posterũ diem gravius doleat caput, qui biberit, quam si merũ bibisset Aristoteles id putat esse in causa, quod vinum per se crassius accessione aquæ factũ subtilius, citius penetret angusta capitis foramina, meri noxam, cuius adhuc multam vim obtinet, eodem transmittens; præterea concoctu difficilius sit, Erasim. Roter. *Chiliad. 2. centur. 2. adag. 96.* Sanè si Martial. lib. 1. *Epig. 19.*

— scelus est jugulare Falernum,

h. e. optimo vino pessimum miscere: quibus modis execranda erit cauponum malignitas, dum vinum (quod alias quoque putrefactam in ligno aquam dicebat Empedocles teste Aristotele lib. 4. *Topic. cap. 5. in fin.*) non alio quidem vino tenuare; sed aqua ipsa solent corrumpere, ne perimere dicam & internecioni dare? Nõ abs re certè Horatius cauponẽ vocat perfidũ lib. 1. *Satyr. 1.* & caupones malignos *Sat. 5. lib. 1.* In quos elegans extat Martialis epigramma 57. lib. 1.

Cõtinuis vexata madet vindemia nimbis

Nõ potes, ut cupias, vèdere campo, merũ

Eo enim hoc innuitur, cauponem illum capere quidem vinum infuscatum, ut loquitur Plautus, & multa aqua fractum hospitibus exhibere; id autem nõ posse propterea, quod vinum illud ex uva madida expressum & aquosa, non patiatur insuper aliam aquam sibi infundi; quæ vera est Turnebi interpretatio lib. 2. *Advers. c. 7.*

Cæteroquin quam propensi ad fraudes sint caupones, ipse met etiam Jureconsultus conqueritur: dum in fraudib; ne sita malignitas, *Cauponẽ* tuta quidem poena eos abstinere scribit

l. 1. ff. Nautæ caupō. stabul. qui titulus de *tribus furibus* communiter agere dicitur. Ex illo certè textu Alexander caupones ex illo genere prædonum esse notat. *in l. 1. in pr. C. de edendo.* Ideoque prætor curam agere debet, reprimendæ improbitatis hoc genus hominum *l. 3. §. mirantur. ff. nautæ caup. stabul.* Quos Baldus rapaces vocabat *in l. 2. n. 2. C. Locati.* eò quod sæpius in exigendo excedant metas, & plus

iusto exigere soleant ab hospitibus, quàm impenderint. Chassaneus *in catalogo gloria mundi part. 11. consid. 46.* Hinc Angelus dicebat, paucos eorum reperiri divites, ita ut divitiæ ipsorum durent: quia in mendaciis suis non iustificabuntur, Angel. *in l. 1. §. Caupo autem nam 4. ff. Furti advers. naut. caup. stabul.* Matth. Colerus de processib. execut. *part. 1, cap. 2.*

n. 253.

DE PALÆSTRIS ET STADIIS TIT. XXVI.

*Palæstra.
Stadia.*

* Verba
sunt Vitruvii
lib. 6.
cap. 11.

2.
*Exedra.
Ephebeum.*

* lib. 5. c. 11.

*** De
manuscripto
italico 3.
pauca
quædam
ut vitiosa
plane omisi.
Gymnasia.
Palæstra
notatio.

*Fabricabant etiam Palæstras, aut Stadia: 1. in quibus, adolescentes exercebantur luctando, currendo, saliendo, jaculando, & cum castu pugnando. Locus ille quadratus erat, & stadium nominabatur; quia duorum * Stadiorum habebat ambulationis circuitum: quæ quartam mille passuum continet partem. In hoc tres porticus simplices erant dispositæ; quartaque, quæ ad meridianas regiones erat conversa, duplex; ut cum tempestates ventosa essent, non posset aspergo in interiorem partem pervenire. Sub hac aperta erat porta, quæ in aulam ducebat amplissimam, undique sedes habentem in quibus Philosophi & Rhetores sedentes disputabant. 2. Et quæ dicebatur Exedra sive Ephebeum; eò quod adolescens, qui & Ephebi dicuntur, ibi eruebantur. Quia veteribus paucierant libri: disputando magis, quàm scribendo se exercebant; ut Suidas scribit, verbo Gymnasia. Eratque locus ille instar capituli Monachorum, quod in Monasteriis solet cogi: cuius in locum Schola nostra successit. Exedra ter tertia parte longior erat, quàm latæ, ut Vitruvius describit: * & à dextro ac sinistro latere contemperationes habebat, balneorum usus inservientes. Similis huius locum etiam nunc Pisis exstat, Campus sanctus appellatus qui tamen per omnia ad veterem illum modum non est efformatus. *** Quidam existimant, ibi constituta fuisse 3. Gymnasia: quorum tria Athenis habebantur; Academia, Lyceum, & Cynosarges, in quibus iuvenes ante bellum exercebantur, ut Suidas a. 1. in verbo Lyceum.*

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Palæstra græcæ vox ex usu facta est Latina. *πύλαι* n. Græci luctā dicunt, *πύλαι* sive quæ totius corporis membra luctando concuterentur: sive pante luctam Urnam overetur, ut Serv. voluit: quoniam sorte ducti luctabantur. Fuit autem Lucta

pars tantū Gymnasticæ, ut Plutarch. scribit *l. 2. sympos. proble. 4.* siquidē hæc quinque constabat exercitationibus. Cursu, Lucta, Saltu, Jactu, & Pugilatu cum castu, de quibus Jul. Cæsar Scaliger, *lib. 1. poetices. cap. 22.* Eademque à Paulo quoque; recensentur *in l. 2. de alea. lusu & aleator.* Ubi Scto cautum esse ait; ut non nisi his ludis

Gymnasticæ partes.

Quinquor- tantū in pecuniam ludere liceret. Idemq;
tium, Quinquertū Festo dicuntur, quod quin-
Pentath- que artibus illis id ludi genus constaret:
lum. ut & Pentathlum. Hermolaus ad Plinium,
Pancra- Pancratium dicit: sicuti & Pancratiaſten,
tium. qui his omnibus ludis vicisset. qua de re
tamē videatur Alciat. *ad l. un. C. de Athle-*
tis l. 10. & Turnebus lib. 27. Advers. c. 8. U-
Palastra fu autē obtinuit, ut Palastra non tantū
etiam locū quinque istos ludos denotaret: sed & lo-
denotat. cum in quo ii exercentur. Ulpianus ele-
De Pala- ganter *De palastra* appellat eum, qui palæ-
stra ltrā dat operā. *sed si quid ff. de V. usufr.* Sic
Palastrica. *palastrica* dicuntur, qui se pale exercent;
magistri luctationis, & omnis palæstricæ
exercitationis gnari. Apulejus: *An igno-*
ras, inepti nudum nec a decē palastris is te
spoliari posso? hoc est, à robustissimis atq;
exercitatis quibusq; Sciendum & il-
Spartana- lud est, Spartanas virgines nondum adul-
rum circa tas, in discorū jactu, cursu, palæstra exer-
Palastram ceri solitas omnes nudas. Id quod ne Pla-
adium. to quidem improbavit: imò censuit, ut
non modò puellæ, sed & anus luctaren-
tur cum viris, ut patientes laborum, facilè
res arduas subirent. Quo studio Lacones
in posterum adeò affecti sunt, ut Gymna-
sia & Palæstras quibus tota Græcia dedita
erat, ita occupasse animos tradant, ut præ
fortibus militibus se bonos palæstritas, &
athletas dici potius exoptārent. *Alexand.*
ab Alexandro lib. 2. Genial. dier. c. 25. Cæ-
terum Augustus morem & consuetudi-
nem illam inverecundam, acturpem de-
prehendens, spectaculis ejusmodi fœmi-
nas ne interesse quidē voluit: tantū abest;
ut nudas eis exerceri permiserit cū nemo
non videat, talia ludorum genera, vere-
cundiæ modestiæque fines longè lateque
excedere, ut rectè arbitratur Jolep. Quer-
cetani. in diætetico polyhist. *sect. 2. c. 11. fol.*
227. Nec vero silentio prætereundem est,
Palæstram à veteribus Mercurii habitam
fuisse filiam, de qua Lactantius: Cum ali-

quando, inquit, Mercurius somnum ca-
peret, quidam dormienti tetēdit insidias.
qui conata peregisset, nisi eum filia Palæ-
stra excitasset, Qui cū odio terræ migras-
set ad cælum creditus est obiisse: quo fa-
cto injuriosam meruit sepulturam. Unde
Stattius *lib. 2. Thebaid.*

Polluxamq; suo despectat Phocidabusto.
Hanc Mercurii filiam Palæstram, Philo-
stratus in Arcadia luctā invenisse scribit. *Lucta in-*
ventrix. Et in palæstricis illis exercitiis Mercuriū
simul cum Hercule cultum fuisse Phur-
le cultus in
nutus ait: vel ideò, quod cum ratione for-
palastrion:
tudo moderanda sit. Qui enim vi cor-
poris sola nituntur, rationemque, quæ ar-
tes in vita invexit, negligunt; his admo-
dum illi quispiam decenter dixerit: Dæ-
monie, perdet te robur tuum. Lilius Greg.
Gyraldus *de Histor. Deor. Syntag. 9.*

1. *Stadium.*) Stadium Latine curricu-
lum dicas, in quo equi currunt, & athletæ
certant, *don m. c. m. s. sive* statione nuncu-
patum: quod Hercules eo spatio uno spi-
ritu confecto constitisset. de quo Gellius
lib. 1. noct. Artic. cap. 1.

2. *Eagae dicebatur Exedra sive Ephe-* *Exedra.*
beum) Exedra mentionem facit Vlpia. in
l. si vero plures s. §. interdum ff. de his, qui
deiec. vel effud. his verbis: oportebat præ-
torem æquitate motum & re actionem in
eum, ex cujus cubiculo vel exedra deie-
ctum est. Ubi Gothofredus *exedram* in-
terpretatur cellam, quales sunt cellæ Mo-
nachorum. Alexand. ab Alexand. cubicu-
lum designari putat columnis fultum &
epystiliis pluribus, quibus prospectus in
viam erat, aliquando sub dio, nonnunquā
sub tecto, *lib. 5. Genial. dier. c. 11.* Cujus
hæc verba sunt: Constituuntur autem in
tribus potissimum exedra spatiose habē-
tes sedes, in quibus Philosophi, Rhetores,
reliquique, qui studiis delectantur seden-
tes disputare possint: Sic Cicero se in ex-
dra sedentem disserere asseverat *lib. 1. de*

Buleuticum
Ephobicum. *nat. Deor.* Et Julius Pollux exedram tradit
fessionem esse, ubi viri confidēt *lib. 1. c. 4.*
sicut & Buleuticum construxerunt Græci
in Theatro, ubi Seniores; & Ephobicum,
ubi juniores spectarent, ut sit Buleuticum
Theatri pars senioribus assignata; Ephe-
bicum autem: ubi spectabant Ephebi,
pro Epheorum & puerū multitudine, ut
post Lud. Cæli. Rhodig. *lib. 5. lect. antiq.*
cap. 8. Alexand. ab Alexandro & ibi Tira-
quell. tradidit *lib. 5. Genial. dier. cap. 16.*

Gymnasia. 3. *Gymnasia*.) Sie propriè dicebantur
loca in quibus gymnici ludi ab athleticis
nudis, & oleo unctis, ac pulvere aut arena
conspersis exercebantur. quod nomen
haudquaquam literariis ludis convenire
putat J. Cæsar Scaliger *lib. 1. Poetices c. 22.*
cum nusquā minus, quā in tam sanctis
sodalitatibus nudos agere conveniat. Sed
pace tanti viri, inquit doctissimus Bec-
mannus *In originibus*, Scholæ atque Mu-
sarum domicilia nō à nuditate sic dicta;
sed ut inducantur perpetua exercitia, ea;
satis difficilia: qualia fuerunt Athletarum:
qui idē, ut etiamnum operarii solent ac
messores, corpora denudabantur aut sal-
tem vestes aliquā detrahebant, quo agi-
liores fierent & promptiores. Caterum A-
thenis tria potissimum fuerunt celebra
Gymnasia
Athenis
tria. *Gymnasia*, quorū & Pancirollus hic me-
minit; Lyceum scilicet, Cynosarges, &
Academia, de quibus apud Alexandrum
ab Alexandro *lib. 3. genial. dier. c. 9.* & ibi
Tiraquell. Et quantopere à Græcis culta

Gymnasia, quanta itē in dignatione fue-
rint, idem Alexander explicat *lib. 2. cap. 25.*
A Gymnasis porro dicebantur *Gymna-*
sia vel *Gymnasiarchæ*, qui præfecti
erant gymniciis agonibus; Athletarum
propositi & Palæstriarum Magistri: Ago-
nothetæ sive Athlotetæ sive Munerarii;
itemq; Domini ludorum, certaminū præ-
fecti vel præsidēs, seu editores gladiato-
rum, Circensium ludorum vel Curulium
curatores, (hæ enim illorum appellationes
promiscuè apud Clasticos usurpantur
authores) ad quorum nutum *Palæstriciæ*
Xistarchi præsto erant quos præcedere si-
ve comitari solebant *Mastigophori*, quo-
rum mentio apud Arcadium Jctum *in li.*
ult. §. 17. ff. de muneribus & honor. h. c. fla-
griferi sive ut virginis insolentiam certa-
torum spectatorumq; coercerent; sive, ut
acrius illi pugnarent. *Virg.* inquam; quia
virga Gymnastum insigne erat, quam Gy-
mnasiarchi gestabant exemplo Mercurii,
qui colitur & honoratur in palæstris, ut-
pote cum palæstricam instituisse putetur.
Sicuti hoc sedulo annotavit Johā. Savaro
ad Sidon. Apollin. *ep. 2. lib. 2.* & Gotho-
fred. *ad d. l. ult. §. 17.* ubi inter alia egregia
dicta, *illud Terulliani ad Martyres* addu-
citur: vos benedictæ, quodcunque huc
durum est, ad exercitationem virtutemq;
animi & corporis deputatur: bonum ago-
nem subituræ estis, in quo Agonotheses
Deus vivus est, Xistarches Spiritus san-
ctus corona æternitatis bravium.

DE THERMIS AUT BALNEIS. TIT. XXVII.

Therma.
Antonina
& *Diocle-*
iana.

Therma & Balnea Roma adificuerunt magnifica, ut etiam murorum reliquæ,
altitudinem ipsorum insuenti admirationem moveant. Antoninæ & Dio-
cletianæ *therma*, ubi hodiè Certesinorum templum, ab Angelis cognomi-
natum exstat, altitudine & latitudine omnia adficia superabant. Multa hæ-
bebant conclavia; sed tria præcipuè balneis destinata: In quibus tria athena,
* *caldarium* scilicet, *tepidarium*, & *frigidarium* ita erant collocata, ut ex *te-*
pidario in *caldarium* quantum aqua caldæ exisset, influeret; ac de *frigidario*

* *Vitru-*
vius lib. 5.
cap. 10.

in tepidarium, ad eundem modum. Veteres frequenter utebantur Balneis, eò Therma-
quod absq. tibialibus incederent, ut infra dicitur. At quia via admodum pul-
verulenta erant, crebra lotione indigebant. Vnde hodiè quoque in Italia
multi lacus appellantur Balnea; ut & Balneola, sive balnea minora. Balnea
nunc quidem in usu non sunt praterquam raro, & in paucis quibusdam oppi-
dis: res meherculè vilis & nullius splendoris. P. Victor scribit Romæ
DCCCLVI. balnea publica existisse.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIUM.

Thermarum, quæ ab aquarum calidi-
tate nomen fortitæ sunt, quam pluri-
mæ fuerunt Romæ. In primis tamen cele-
bres Antoninæ & Diocletianæ. Antonin-
as thermas Andr. Palladius de *Antiqui-*
tatibus Urbis Romæ, ab Alexandro abso-
lutas fuisse ait, admirandæ altitudinis, &
cum pulcherrimis marmoribus, tum ma-
ximis columnis ornatas. Ad ædificationē
vero Diocletianarum, quæ & ipsæ stuper-
dæ altitudinis erant, Diocletianum cen-
tum & quadraginta millia hominū, mul-
tis annis conducta habuisse. Thermarum
autem diligens descriptio habetur apud
Vitruvium *lib. 5. c. 10*. Hæ crescente Prin-
cipum luxuria, magno sumtu ac splendo-
re ædificabantur: ita ut lavacra sæpè in-
star Urbium viderentur: nec mirum fue-
rit, ipsos etiam Principes ad frequentem
thermarum usum, deliciis ipsarum fuisse
allectos: quem admodum Sipontinus ad
Martialem recenset, & cum apud Sueton-
ium, tum aliis passim, præsertim verò A-
lexandrum ab Alexandro videre est, *lib. 4. c.*
genialium dierum cap. 20. Balneum certe
Græcis *ῥαλυνήριον* Beroaldus ad *lib. 1. Apu-*
leji dictum putat, quod anxietatem pellat
ab animo, quanquam Alciatus *lib. 1. Pre-*
termissæ & Brechæzus in *l. Carbonū 167.*
de verb. sign. Balneum sive Balineum, imi-
tatione vocabuli Græci *ῥαλυνήριον* à Bala-
nis deducit, eò quod Balanis præsertim
immitioribus exsiccatis vel etiam glan-

dium *ῥαλυνήριον*, testis & corticibus veteres
construere fomētā igni admove, ut Sui-
das scriptū reliquit. Sanè balnea, quædam
laborum esse remedia, idem Suidas ait:
quamvis non neget, eadē esse certissimam
ad delicias viam, & frequenter his utentes
effœminare. Ubi enim, ait ingressus cum es-
set, quæ lavacra haberet, partim manu
& arte facta, partim è terræ gremiis sca-
turientia, & cum voluptate ad utilitatem
& delicias hominum ebullientia prono,
quod ajunt, flumine delatus, voluptatis
servus evasit. Tertullianus caloris & san-
guinis servandi causa, lavacra instituta as-
serit. Sic enim in *apologetico*, Non labor,
inquit, diluculo Saturnalibus, ne & no-
ctem & diem perdam. Attamen labor ho-
nesta hora & salubri, quæ mihi & calore mi-
& sanguinem servet, plures verò illorum
causas Clemens Alexandrinus recenset:
corporis munditiem, tepefactionē, sani-
tatem, & voluptatem. In Balneorum verò,
etiā privatorum luxum graviter invehitur:
Seneca *lib. 13. ep. 87*. Quis est, inquit, qui sic
(ut Scipio, ille Carthaginis horror) lavari
sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus,
nisi parietes magnis & preciosis orbibus
refulserint, nisi Alexandrina marmora Nu-
midicis crustis distincta sint: nisi illis un-
diq; operosa, & in picturæ modū variata
circumlitio prætexatur: nisi vitro cōdatur
Camera: nisi Thasius lapis, quondam ra-
rū in aliquo spectaculū templo, piscinas
nōltras circūdederit: in quas multa sud-
atione corpora exinanita demittimus: ni-

siquàm argentea epistomia fuderint. Et adhuc plebejas fistulas loquor. quid cum ad balnea libertinorum pervenèro? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium; sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum pervenimus, ut nisi gemmas, calcare nolumus, &c. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata, cur enim ornaretur res quadrantaria, & in usum, non in oblectamenta reperta? Loti autem veteres, oleo corpora solebant perungere, præsertim verò Balanino, ex Balani glande unguetaria expresso: quod & unguentarium, & odoratum erat, & tam ad barbam, quàm ad capillos illinendos accommodatum Horatius *lib. 3. Carm. Od. 29.*

Loti ungebantur,
Oleo Balanino impræmis.

Myrobalsamo.

Pressatuis Balanum capillis.

Martialis *lib. 4.* Myrobalsamum appellat: Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Horatius.

Hoc ex unguento constat, & ex Balano.

Balani Nicolai.

Inter Balanos autem tum magnitudine tum pulchritudine præstare eos, quæ Nicolaus dicuntur, observatum est. de quibus Plinius *lib. 12. c. 21.* Sicciores, inquit, in hoc genere Nicolai, sed amplitudine præcipue, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Sed cur dicantur Nicolai quæsitum est, id Cælius Rhodiginus post longam indagationem se comperisse ait, fuisse Nicolaum quendam disciplina peripateticum, patria Damascenū, moribus suavissimis, ac prædulci quadam jucunditate: corpore procero quidem, sed non indecoro: facie paulo plenior, interlucēte grato rubore. Benè doctus quoque: nam historiam polybiblum continuavit. Id est centum ac triginta quatuor librorum. Quò cum maximè oblectaretur Imperator Augustus ut scribit Athenæus, eoquæ afficeretur plurimum, similitudinis argu-

mento Balanos magnitudine præcipue Nicolaos dici instituit. Adiciunt quidam, ex Siria Balanos id genus quibus præcipue oblectaretur Imperator, Romam assidue mitti solitos. Hoc Rhod. *l. 5. lect. ant. c. 6.* In *Lecycho*.

Id verò Oleū in Lecycho continebant: quod vasis genus erat, ventre protuberante, orequæ angustiore. Gellius Guttrum vocat *lib. 17. Noct. Atticar. cap. 8.* Loti etiam Strigilibus distringebantur, & mox tergebantur linteis, Plinius in *Epist.* Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat Balnearia instrumentum, etiam Strigiles; ut & Oleum & linteæ pertinerent. Apulejus *lib. 1.* Ac simul ex promptuario Oleum unctū: & linteæ tersui, & cætera huc eidem usui profer ocyter. Linteæ ista Varro *termentaria* appellat, quod corpore terantur. Martialis:

Non tam sapè teret linteæ fulio tibi.

Ejus generis fuit opinor *Endromis, vestis* Endromis. hirsuta & villi longioris: qua in balneis & gymnasiis præcipue uti solebant veteres; sic dicta, quod cursu, hoc est sudori per cursum conciliato abstergēdo apta foret.

Hujus Tertullianus *lib. de Pallio*, his verbis meminit: Endromidis solocem aliquam multitia synthesi extrusit. quò in loco notandum est, *Solocæ* (qua dictione, Lanna crassa Festo significatur) substantivè fuisse positā: licet Gasper Schoppius, juvenis ingeniosissimus, & præter ætatem doctus, id verbi Adjectivum esse putet *lib. 1. versim. cap. 1.* Quod ita accipio, si ipsius verbi naturam inspicias; non vero etiam usum: cum non infrequens sit, ut quæ sui naturæ Adjectiva sunt, ipso usū postea facta fuerint substantiva: quemadmodum *Natali, Conclavi, Puncta, Casa, Spōsa, Spectrata*, sexcentis aliis usū venit. Atque hanc sententiam quoque Johanni Ladislao, singularis eruditionis viro, cum quo, ob eximiam ipsius doctrinam, & cum linguarum tum historiarum cognitionem exquisitam

Sed & distringebantur.
Balnearia instrumentum.

Endromis.

Solocæ.

Gasper Schoppius.

Johann. Ladislao.

quisitam frequenter conversari soleo, probari animadverti.

Sed ut ad Balnea revertamur : certum est ; priscam Romanorum verecundiam non esse passam, ut puberes filii cum parentibus lavarent, aut generi cum foceris. Valer. Maxim. lib. 2. c. 1. *exempl. 4.* Multo minus igitur promiscua viris cum Mulieribus balnea fuere : in tantum, ut ex Romuli. Romanor. Regis sanctione, criminis capitalis reus haberetur, qui se nudum à foemina videri passus fuisset. *Plutarchus in vita Romuli.* Sed & Lex infamia notari jubet eos, qui Mulieres in balneis ad vestimenta custodienda habuerint conductas. *athletas. §. aut prator. de his qui not. infā.* Quanto gravius igitur multabuntur, qui communia cum Mulieribus lavacra habuerint? quod in Christiano nequaquam ferendum, cū, ut Canon ait, etiam apud Gentiles prima hæc sit reprehensio. *can. non oportet. 81. dist. Quinimo nō placuerūt Hieronymo lavacra in adukta virgine, quòd etiam solā seipsam debeat erubescere, & nudam videri non posse in ep. ad Latam de instit. filia.* Et hoc Sidonius ait, propter velanda corporis, quæ nec in balneis detegi debent *ep. 2. 1. 2.* Hinc Ambrosius ad Sabinum *ep. 36.* Nōne ipsi nos inspicere nudos plerumque reveremur? Denique idcirco indumentis operiuntur genitalia hominum, ne deformi visu obtutum aciemque perstringant oculorum intuentium. Atq; ita qui lavabant, se plus putabant, quàm nudos, quod pudorem intuentium oculis exponerent, & eum cum interula deponerent. Sava- ro ad Sidon. Apell. *d. ep. 2. lib. 2.* Unde si Uxor ita luxuriosa sit, ut etiam cum viris voluptatis occasione lavetur: licentia data est viris, mittere eis repudia, & lucrari dotes, atque antenuptiales donationes. *Novella 22. de Nupl. cap. si verò etia, 16. & Novella 117. Visceat. mal. & avia. c. quia verò plura-*

*Adversus
promiscua
fœcus ut
trunque
balnea.*

*Fora axo-
rium cum
alio viris
lavantium.*

Et contrā.

mas 8. circa fin. Sicuti & maritus, cum alienis lavans Uxoribus, donatione propter nuptias privatur, *leg. jubemus. 11. §. inter culpas C. de repud.* Nam, ut gravissima est Gyges apud Herodotum sententia: Mulier exfuta tunica, ipsum simul pudorem exsui. Atqui eam ego, cum Plauto, periisse puo, cui quidem jam periit pudor. ideo virorum & mulierum distincta erant balnea. Varro lib. 2. *de Analog.* & Vitruvius lib. 5. c. 10. quæ, cum invalescente luxuria communia & promiscua essent, separavit Adrianus autore Spartiano; eademque submovit Antoninus philosophus; Idque Ecclesiastico jure receptum fuit Concilii Carthaginensis *can. 30.* Photius in Nomo- canone *tit. 9. c. 31. & tit. 11. c. 7.* Nulla igitur non turpitudinis labe meritò notandus videtur Tiberius Cæsar: qui Sestio Gallo, libidinoso ac prodigo seni, cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret; utque nudis puellis ministrantibus cœnaretur. *Suetio. in Tibe- rio. c. 42.* quāquam hunc præministrandi morem etiam Babylonici mulierculis in usu fuisse, Q. Curtius testatur lib. 5. *de reb. gest. Alexand. Magn.* Harum, inquit, licet in convivii principio modestus sit habitus: tamen deinde summa quæque amacula exsuant, paulatimque pudorem profanant. Ad ultimum ait, ima corporum velamenta proiciant, nec meretricum hoc dedecus est; sed matronarum, virorumque, apud quos comitas habetur vulgari corporis vilitas. Sed & apud Lacedæmonios Lycurgus virgines omninò nudas proponebat oculis omnium in publicis spectaculis. At Chrysostomus graviter admōet, eos à Dæmonibus impelli, cum virgines demudantes in palæstram producant, ad spectationem hominum. Certè Euripides, mulieres Laconicas appellat *ἀνδραγαγίαι*, quòd impudica fuorum corporum nuditate, multos ad furorem

*Puella in
conviviis
nuda.*

*Et in Pala-
estra.*

turpis

Balnearum
forma.

turpis amoris & libidinis adigerent. *Baldwin. in pr. Instit. quibus mod. tutel. finiat.* quibus adde, quæ de verecundiæ in balneis etiam ab Ethnicis ratione habita eleganter scripsit Philippus Camerarius c. 31. *Operar. succisvarum.* Forma denique in balneo extruendo ea est, quam Imperatores præscribunt in l. i. C. de adif. priv. ut sit balneum concameratum, atque etiâ ædificium, quod balneo superimponitur. Concamerationes enim sunt firmiores, & diturniores, quam contignationes aut

coaxationes. Ad hoc concamerationes superiores minus onerant inferiora ædificia: & inferiores oneri ferendo aptiores sunt, maximè, sicuti oportet, inferiores, firmiores sint superioribus, ut Vitruvius præcipit lib. 6. c. ult. & ex eo notat Cujacius ad l. i. C. de adif. priv. & Architecti optimi balnearum, aversa a septentrione & Aquilone, ad occidentem hybernum versa construebant, ut ex eodem Vitruvio notat Savaro ad Sidon. Apoll. ep. 2. lib. 2.

DE ARCUBUS TRIUMPHALIBUS

TIT. XXVIII.

Arcus
triumpha-
les.

Non pratermissam Arcus triumphales è marmore instar triumphantium portarum, marmorei cuiusdam palatii formam representantium erectos. In his inscribebantur præclara eorum facinora, quorum in honorem exstruebantur. Roma erant XXXVI. extra Urbem, unus. Atque hæc ad scio, an Ariminii adhuc exsint duo illi sane magnifici: qui iam quidem perierint, nisi Celsitudo Tuae sacrum templumque id præstet quod ab iniuria pluviarum & temporis adhuc est reliquum.

NOTÆ SIVE COMMEN-

TARI.

Arcus triumphales in eorum erigebantur honorem: qui exteræ civitates, provincias, & nationes, populi Romani imperio subjugaissent. Eorum 36. olim Romæ erant: hodiè sex tantum ibi conspiciuntur, quemadmodum & Andr.

Palladius refert de antiquitat. Urbis Romæ. ferunt in Simarum Urbe Cantæon, plures, quam mille triumphales arcus eximie ædificatos conspici, si Melchioris Nugnez literis indemissis credimus, ex relatione Simonis Majoli Canicular. dierum tomo 1. colloq. 23. f. 716. De Triumphis autem infra dicetur Titulo peculiari.

DE COLUMNA TRAIANI ET ANTONINI

PII TIT. XXIX.

Traiani
& Antonini
Columnæ.

Columna Traiani omnem admirationē exsuperat, alta est pedes CXX. Intus autem testudinea via CLXXXV. gradibus ad fastigium usq; ducit, ubi cissa Traiani in aurea pila sunt recondita. Extus res ab Imperatore gesta insculptæ sunt cum figuris circum circum instar præli ascendentibus, tanta cum sculptoris arte, ut omnes illa figura, unius eiusdemque magnitudinis contemplanti appareant. Et revera etiam quantitate non differunt. Alia huic similis erecta est Antonino Pio: quæ & ipsa adhuc in pede est. Hodie eiusmodi opera non sunt.

NOTÆ

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARII.

Columna
cur inuen-
ita.

MOnet Pierius lib. 49. Hieroglyph. Romanorum quoq; columnas non absq; mystico aliquo intellectu erigi cōsuevisse: nec dissimiles in hoc Ægyptiorum inventis esse, dum aliæ firmitudinis, aliæ rei præclare gestæ, famæq; supramortalium conditionem ad usque cælum attollendæ; aliæ captivitatis, aliæ profligationis, alii opprobrii sunt indicia. Earum duæ etiamnum Romæ visuntur, quæ Romanæ potentie atque splendoris testimonium faciunt, Trajano una; altera Antonino Pio erecta; ad quarum summam altitudinē, quæ admodum excelsa est (illa quidem pedum CXXVIII. hæc pedum CLXI. si Palladio credimus) per interiore gradus, illius quidem CXXIII; huius verò CCVII. ut idem Palladius prodidit, coclitis in modum circumductos commo- dissimus est ascensus. Illa XLIV. fenestras habet; hæc LVI. Utriusque verò parti exteriori, unius atque alterius res præclare gestæ insculptæ sunt. Trajanus suam nunquam vidit. Rediens enim ex prælio cum Parthis commisso, Soræ, quod Saleuciz oppidum est, diem suum obiit. Ejus ossa in auream collecta urnā, Romam allata; hæc in apicem columnæ fuit posita. Inter alia autem Trajanus vel hoc nomine Optimi Principis laudibus fuit insignitus, quod Leges, quæ vetustate extabuerant, renovari iussit: ne cui fraudi esset, quod publico omnium errore in legem commisisset. Videbat scilicet, jus sapissimè in errore publico positum esse l. 3. ff. de offic. prator. l. 3. ff. de supell. legat. nisi tamē quid in naturæ legem peccetur: contra quam probabilis error nullus esse potest: Iohā. Bodin. de Repub. lib. 3. c. 4. Antoninus verò pius vel ob hoc quoque in primis celebratur, quod omnes Imperio Romano subditos (exceptis tamen servis) civitate

Trajani
& Antonini.Trajani
ossa.Trajanus
leges rēno-
vavit.Antoninus
omnes sub-
ditos civi-
tate dona-
vit.

Romana donavit, non rescriptis; sed legē populis omnibus lata. l. in orbe. ff. de statu homin. ut esset Roma gentium omnium patria. l. Roma. ff. ad Municipal. quemadmodum ipse Mundi se Dominum fuerat professus. l. deprecatio. ff. ad L. Rhod. de jactu. In quo quidem Alexandri Magni exemplum quodammodo visus est imitari: qui Orbem terrarum civitatem communem; sua verò castra, civitatis illius arcem appellabat. Plutarchus in Alexan. Antoninus autem cur a Senatu Pius fuerit cognominatus; & qui præterea Imperatore hoc nomen usurpavit, diligenter explicatum habes apud Jacob Revardum lib. 3. Varior. c. 10. Antonini quippe singulari virtute & incredibili quadam pietate factum est, ut ad quam plurimos successores nullo licet sanguinis vinculo junctos, nomen illud veluti hereditarium transiret. Et debent profecto Principes sive Reges præter justitiam & Prudentiam, etiam pietati in primis studere: ut Turges status publici nominari mereantur cum Seneca lib. 1. de clementia. c. 4. sicuti principem Callistratus patrem patriæ appellat in l. ult. ff. de interd. & relegat. Symachus principes vocat publicos parentes lib. 10. ep. 22. & parentes generis humani ep. 35. & defensores publicæ salutis ep. 28. quandoquidem salutem Reipubl. tueri nulli magis conveniat, nec alius ei rei sufficiat, quam Cæsar l. nam salutem 3. ff. de off. præf. vigil. Nec verò de quopiam magis confidere potest Respub. quam de Principe: quem Romanis rebus antistantem ad bonum publicum natum scribit Symachus lib. 3. ep. 34. quem alibi ad salutem publicam genitum ait ep. 55. Hinc vetus illa laudis formula in lapidibus B. P. N. vel B. R. P. N. quod est, Bono publico, vel bono reipublicæ natus. Contraria autē ratione Malo publico nasci vel fieri, dixerunt veteres, ut Seneca lib. 1. de clementia. c. 18.

Cur Pius
nuncupatus?Principum
honorum
elogia.

Quantò non nasci melius fuit, quàm numerari inter publico malo natos? Et præfatio profectò fuit Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum negantis, quidquã ex se & Agrippina nisi detestabile nasci potuisse, ut est apud Sueton. & Xiphilin. in Nerone. Rectè igitur Apollonius Magnus postquam audivisset Agrippinã à Nerone filio interfectã: Jure, inquit, matrem interfecit, quæ tale portentum peperit reipub. Philostratus lib. 5. cap. 3. & Stephanus Forcat de Gallor. Imper. & philos. lib. 1. pag. 21. Sic Lampridius Commodû Imperatorẽ Malum Reipub. vocat: sicuti

Plinius Neronem, *serrarum venenum lib. 22. cap. 22.* Notumq; est illud Tranquilli in Caligula cap. 11. referentis, Tiberium de ipso dixisse, se *Nauricem pop. Romano, & Phaeionem serrarum orbi educare:* prout hæc ex Francisco Jurato, & aliis nõ indiligenter congestit *Filius* mihi cognominis, in dissertatione sua juridicopolitica de Natalisio veterũ *rũm:* qua Regi Bohemix gratulatus est, ob multorum conceptum inde gaudiũ: quod ob subsequutos, pro dolor! eventus ferè hilaritatem fictum, aut gravem & *suppuratam iræstiam* cum Seneca dixeris lib. 11. ep. 81.

DE MOLE HADRIANI, ET SEPULTURA

CESTI TIT. XXX.

Moles
Hadriani.
Eius de-
scriptio.

Moles Hadriani, quæ pro sepultura ipsius fuit posita, tam stupenda erat magnitudinis, ut veluti mundi quoddam miraculum posses videri. Hodie præfecto Artis habitationem præbes, atque armamentarium inibi habetur, & Castellum sancti Angeli nuncupatur. Circumdabatur columnis multis: quarum 80. aut maxima ceret pars D. Pauli templum sustentant: quæ ex solido sunt lapide, maxima cum altitudinis, tum gravitatis, Habet ulira DCC. statuas pulcherrimas, ac circumcensibus ornata erat porticibus. In culmine seu fastigio, Hadriani statua equestris conspiciebatur. Extra portam D. Pauli, cernitur sepultura C. Cesti, ad formam integra. Pyramidis exstructa: quantumvis, quæ juxta fuerunt adificia, ruinam fuerint passa. Quæ omnia etsi vana fuerunt: tantam tamen præ se tulerunt maiestatem, ut vanitates nostra adsequi eam haud possint.

C. Cesti
sepultura.

NOTÆ SIVE COMMENTARIJ.

Quanta hujus Molis structura fuerit, haud obscurè ex eo colligitur, quod Narfes Eunuchus, Justiniani Dux, rebus gerendis accommodatior, quam ferret naturæ conditio, post partam victoriam, quam in Gothos Urbem Romã potitos obtinuit, Urbis clavibus ad Justinum Imperatorem missis, significavit quanta vi hostes extrahi oportuisset, fretus Mole ista Hadriani Caesaris, in præsidii formam red-

No. 10.

Moles Ha-
driani pro
præsidio.

acta: ad quod pristina virtutis immemores, destitutis mœnib. confugerat. At ea moles sepulchrum fuerat Hadriani, opus elaboratum summa artificum industria, ex marmore Pario: in cujus fastigio area latissima, ponte ad alteram Tyberis ripam pervio itinere, Urbis mœnia respiciebat. Sed in ea oppugnatione egregios Statuariorum labores militum sive imperitia sive improbitas absumpsit: dum projicere mavult rudera vice dignas Promethei furtivis flammis statuas. Nam &

Pro sepul-
chro.

Eius mo-
gnificantiæ.

præcipientes ipsæ eruditæ viris angere & lugere tum calamitatem Romanam, tum miras artificum manus videbantur; simul mœrente Narsete antiquitatem venerabundo; & lugubri lætitiâ victoriæ prosequente, ac verè confitente, Maufcola & monumenta marmorea violentiæ temporis prolixè cedere, solas literas adesse: ut verè lamentatur Steph. Forcatulus *libr. 3. de Gallor. Imperio & philosoph. & videatur in hanc rem, quod de Maufcoleis scripsit Simon Majolus tomo 1. diæ. canicul. colloq. 23. fol. 727. & sep.* Porro in Molem istam existat elegans Theodori Bezzæ epigramma. quod ob venustatem adscribere placuit: *Cæsareos cineres quæ Moles clauserat olim, Arx est Romano nunc sacra Pontifici. Quam benè, qui mortis nunc est mortali- bus auctor,*

Theod. Bezzæ.

C. Cestius.

Morti sacratas obinet iste domos!
C. Cestius autè, cujus Auctor hic meminit, ex Epulorum fuit Collegio: quod indicendi Epulas Jovi, cæterisque Diis potestatem habebat. Pontifices veteres, ait Cicero 3. de Oratore, tres viros Epulones esse voluerunt, à quibus fieret ludorum epulare sacrificium. Mox numerus Epulorum auctus, & præpositus est Rex sacrorum, qui Rex Sacrificulus dicebatur: Additi deinde & alii tres viri, qui sacris libris legendis, carminibusq; Sibyllæ præ-

Epulorum Collegium.

crat. Hi quoties prodigia magnos aliquos rerum eventus auspicantia emergerent, lectisterniis ad pulvinaria Deorum factis, sacris suppliciis que placabant, qui & Titii sodales dicuntur. Lucanus:

Titii sodales.

Ei doctus volucres augur servare sinistras, Septem virq; epulis factus, Titiiq; sodalis: vel à T. Tatio, à quo etiam Titienfis tribus, & Titia curia vocata est, ut Perotus putavit: vel ut Beroaldo visum est *lib. 2. de Apuleium* à Titii avibus, quas in auguriis certis observare solebant. Habitant scilicet Titii sodales extra Urbem, & in tuguriis certa auguria servabant. qua de re etiam Lilius Gregorius Gyraldus scripsit, *Hist. Deor. Syntagma* 17. Sanè magna olim fuit Augurum auctoritas, de qua, ut & Augurum numero; & quomodo Auguria olim captarentur, videatur Alexad. ab Alexandro *lib. 5. Genial. diæ. cap. 19.* Ego autem cum Accio nihil credo Auguribus, qui verbis aures divitant, alenas, suas ut auro locupletent domos. Cestii porro, cujus hic Auctor meminit, Pyramis etiam nūc Romæ exstat, hac inscriptione: Opus absolutū diebus CXXX. ex testamento C. Cestii Corn. Tri. pl. septē viri Epulonū. huic Cestius monumento adjungatur, si placet, mirabilis illa Memnonis sepultura à Josepho descripta *lib. 2. bell. judæ cap. 9.*

Augures.

Cestii Pyramis.

Memnonis sepultura.

DE OBELISCIS TIT. XXXI.

Erant etiam Roma obelisci, majores sex; minores, XLII. Majores ex Ægypto, ubi præparari solebant, advecti fuerunt, vulgo Aguglic dicti: iidemque in ima parte duplo latiores sunt, quàm in supremis: qua ferro quodam aeneam infixam habebat pilam. Obeliscus Cæsaris ad horarum distinctionem fuit adinventus. Instar enim gnomonis aut styli horas in terra marmore strata descriptas signabat: & pila apici addita umbram adangebatur, ne evanesceret; ut Plinius recitat *lib. 39. cap. 10.* Atque hoc quidem opus fuit Augusti. Inveni autem fuerunt Obelisci à Regibus Ægypti. Primus omnium fuit Mitres, qui Heliopolis regnabat & somno iussu se dicebat, ne id institueret. Postea & alii Regum multos crexerunt, XL. LXXX. & XC. *lib. 36. c. 8.*

Obelisci.

Obeliscus pro horologio.

Obeliscus Ægypti.

Reges invenerunt.

Mitres.

Plinius.

Solis urbem appellat.

1. Ramific. cubitorum longitudine. Omnium tamen memorabilis maxime fuit ille *1.* Ramific. Regis, quo regnante Ilium captum est. Hinc enim Obeliscum posuit longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Hunc viginti milia hominum crexerunt. Ipse Rex, cum sub venturus esset, verereturq. ne machina ponderis non sufficerent, quod majus periculum cura artificum denunciatet filium suum adalligavit caecumini, ut salus eius apud malicenses prodesset lapidi. **L. 36. c. 9.* Quae admonitione, laborantium diligentium excitavit, qui integrum cum elevarunt. quemadmodum scriptum reliquit Plinius. * Plus laboris fuit in erigendo eo, quam in fabricando. Ideoq. in eorum aliquo, qui adhuc Romae exstans, hoc scriptum habetur distichon, ad demonstrandum scilicet ingenium quod in erectione horum necessario adhibendum:

Si lapis est unus, dic qua fuit arte levatus?

Sed si sunt plures: dic ubi congeries?

quasi diceret; Si Obeliscus iste ex integro est lapide, quomodo potuit erigi? Sin ex pluribus, ostendas mihi juncturam. Sed certum est, ex solido cum lapide esse casum.

NOTÆ SIVE COMMEN-

TARI.

Obelisci.

Soli sacri.

Obelisci trabes sunt lapideae, Pyramidibus minores, deorsum versu speciei quadrata, in angustum verticem desinentes, & paulatim gracilescentes. Hos Solis numini consecratos esse Isidorus tradit *lib. 18. c. 31.* propter quod ad radiorum similitudinem fiebant: Apud Aegyptios nomen habent à radio. & planè talis est radii forma, dum per fenestram intrat. De horum varietate & praesentia pluribus agit Plinius *lib. 36. c. 9. 10. 11.* de forma verò, & figura Blondus tractat *lib. 1. de Roma insaurata*: ut & de horum primis auctoribus Polyd. Virg *lib. 3. de Inventor rer. c. 11.*

Ramific.
max.

L. Ramific. Regis Aegypti scilicet. Cujus operis admiratione factum est, ut cum Syenem oppidum expugnaret Cambyfes: Rex, ventumque esset incendio ad crepidines Obelisci, exstingui ignem juberet: molis reverentia. Sed & Theophrastus auctor est, apud Aegyptios in Jovis delubro Obeliscum fuisse è quatuor Smaragdis, quadragiuta cubitorum longitudine; la-

titudine verò in una parte quatuor, in altera parte duorum, ut idè Plinius refert *lib. 37. c. 5.* Inter omnes verò Obeliscos Romae ante aedes Pontificias & S. Petri delubrum nō absq. stupore & admiratione spectatur Vaticanus ille integer ex lapide Ophite, D. Julio Caesari, cujus cineres in summo cōtinuisse fertur fastigio, sicut olim: cujus altitudo est pedum CLXX. praeter basim, quae cōtinet pedes XXXVII. Obeliscus ille, in inferiore parte latus est pedum XII. in superiori VIII. steterat primo ad sinistram templi Vaticani latus in Circo Neronis, sed Sixtus P. Pontificis Max. iussu translatus inde est in mediam plateam five arcam, loco celebriori; opera Dominici Fontani Architecti Comensis. Factum id anno 1586: quo ipse metego Italiam inivi, & sub sequente anno Romam me cōtulit: ubi integros sex menses haerens, cum obeliscum illū, tum alia urbis monumēta saepius fui contemplatus. Nec scio utrū in hoc admirari debeamus Architecti cōfidentiam, an excellentiā artis! qua saxum tanti ponderis suo loco movere, & alio illa sumatq. sine fractura

Obelisci in Vaticano descriptio.

Obeliscus in summo fastigio.

Sura sive ruptura transferre potuit. Solus enim obeliscus ille præter basim superat pondus 956148. librarum; præter vectes, repagula, cingula, & harpagines ferreas, quibus oportuit tantam molem lapideam cingi, ut posset facilius comprehendi, &

aliò moveri: quæ omnia decies centena millia, quadraginta duo millia, octingentas & viginti quatuor libras æquabant, ut supputat Georgius Draudius in adnotationibus ad Solani memorabilia part. 1. folio 131.

DE PYRAMIDIBUS ET LABYRINTHIS: SPHINGE.

Egyptia: Thebis; septem Mundi miraculis: & aliis. TIT. XXXII.

Exspectant etiam Pyramides ex eadem Egypto, ut quid de ipsis dicamus: Hæ Pyramides. ram quatuor fuerunt exstructæ & ex quibus duæ grandiores inter septem me- 1. Mundi morabilia Mundi spectacula sunt habitæ: Structura autem harum quadrata miraculum. erat infundæ, ex tabulis marmoreis quæquæ versum composita: eog, sensim in Harum structura, excelsam ad surgens paulatim gracile scibat in acuminatum usque adamanta. Amplissima, octo iugera obtinebat soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum. Versus Orientem habebat portam, per quam ingresso declivis parumper defensus patebat ad duas Cameras sat is amplas, magnam atq; itidè parvam continen- Cur adif- tes tumbam. Neg. verò alia edificanda Pyramidis causa fuit, quàm vana & cata. stulta ostentatio ut scilicet nec pecunia ipsa, nec etiam plebs ociosa esset. Nec enim alia huius rei causæ præterea dari potest. Vna ex his à trecentis sexaginta hominum millibus, annorū viginti spacio constructa proditur. Nec defunt, qui in raphianos & allium ac cæpas mille octingenta talenta pro laborantibus erogata fuisse dicunt. quæ summa decies centena millia aureorū excedit. In medio ipsius suædi puteus erat 86. cubitorum. At quælibet merito magna subire possit admiratio, quæ ratione in tantam altitudinē subvehi potuerint cementsæ.

1. *In lacu Maridii ipsæ reges Egyptii 2. Labyrinthum fecerunt cuius medio, pro numero præfecturarū 37. erat aula; in quibus Egypti præfecti sepeliebantur. Via erant longæ, tortuosa, & subterranea; quæ ad domus illas per- 1. fossi cuniculis dicebantur: cæterum adeo intricata, ut qui has ingressus esset, in- 2. explicabili errore duceretur & exitum invenire nequies. Ideoq; Labyrinthum Labyrin- appellabant. Portâ habebat ex Pario marmore candidissimo. Fossus iam cundo thui. cui quæ ad viarum finem pervenisset diserebatur ad porticum columnas de Par- Eius de- phryie lapidè conspicuam, quæ nonagenis gradibus ascende batur. Inde per- scription. veniebatur in aulam sive cænaculum marmoreum, pulcherrimis simulachris & statuis ornatum. Sed & via, seu meatus illi erant marmorei, aut lapidè polito fornicibus tecti. Quædam etiam fores ad aperta eiusmodi edebant sonum, ac sitonitruum intus terribile existeres. Consigna Labyrinthi huius erat Pyramis ampla latitudine quæquæ versum quatuor iugera soli obtinens altitudine octo. In qua Rex ille, qui Labyrinthū istū fecerat, erat sepultus. Hinc*

Dadalus.

* Lib. 36.

cap. 30.

3.

Persena.

â. cap. 13.

4.

Sphynx.

Ægyptia.

Amasis

Rex.

5.

Theba.

6.

7.

Templum

Divina.

2. Orbis

miraculum.

Plinius

lib. 36. c. 4.

8.

Mausoleū,

3. Miracu-

lum.

Plinius

lib. 6. c. 5.

9.

Muri Ba-

bylonici.

4. Miracu-

lum.

10.

Colossus

Rhodi.

5. Miracu-

lum.

utique sumsis Dadalus exemplar ejus Labyrinthi, quem fecit in Creta: sed centesimam tantum portionem ejus imitatus, ut Herodotus, Plinius * & alij tradidere. 3. Persena quoque Hetruria Rex Labyrinthum sepulchri causa sibi fecit, quem tanquam mirabilem Plinius * ex Varrone describit.

Sed & Amasis Ægypti Rex 4. Sphynge, quæ revera, quantum quidem ad formam, nihil aliud est, quàm cornu Ægyptiacum, quem Cercopithecum dicimus, ex unico saxo elaboravit. Huius longitudo erat pedum CXLIII; altitudo à ventre ad summum apicem in capite LXII; capitis ambitus, pedes centum & duos colligebat. Amasin Regem in eo candidum voluit. In eadem Ægypto celeberrimum fuit oppidum, 5. Thebæ Ægyptiæ: quas Homerus scribit, centum habuisse portas. Id quod de muris tantum, non etiam de templis & aliis aedificiis publicis eris intelligendum. Ambitus XVII. milliaria occupabat; longitudo decem. Extra Urbem centum erant stabula, quorum quodlibet ducentorum Equorum capax erat. 6. Intus via habebantur subterranea, per quas subterducere solebant Reges exercitum, nullo oppidanorum sentiente. Aedes Urbis illius quatuor aut quinque composita erant tabulatis. Tempia verò ibi pulcherrima; & inter hæc illud, quod sesquialteram miliare circuitu complectebatur. Murus latus erat pedes XXIV. altus LXX. si Diodoro credimus. Hodie vix trecentas ibi videre est domos. • Hac occasione non præteribo silentio. 7. templum Dianæ Ephesiæ, ducentis viginti annis factum à tota Asia. Longitudo eius erat CCCXXV. pedum; latitudo, ducentorum viginti. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ, sexaginta pedum altitudine; omnes ex integro saxo. Exiis XXXVI. erant celata, ut infinita alia ornamenta taceam. Atque adeò inter septem mundi spectacula, siue miracula fuit reputatum. Huic adjungam tertium Mundi miraculum, quod est 8. Mausoleum, sepulchrum à causa Mausole Caria Regi ab Artemisia Vxorē edificatum: cujus delineationem & effigiem in Numo argenteo Patavii vidi. Erat quadratum & de pulcherrimo marmore: In circuitu pedes quadringentos & undecim habebat: in altitudinem attollebatur XXV. cubitis, & columnis cingebatur triginta sex. Nec ascensus ibi dabatur, nisi gradibus in murorum angulis alarum instar in altitudinem consurgentium constitutis. Quo in loco, ut & in medio, nobilissima erant statua: In summo verò quadriga marmorea. Quæ so miraculo nomen dederunt 9. Muri Babylonici: quorum circuitus LX. complectebatur miliaria. Ipsi ducentos pedes alti; quinquagenos lati: in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm Romanorum: quibus pes XVI. digitos continebat. Quintum, fuit Colossus Rhodi, maximum solus simulachrum, ex ære conflatum; altitudinis septuaginta cubitorum, Huius singuli digiti maiores erant, quàm pleraque statua: pollices verò tantæ am-

plitudinis, ut nemo eos brachiis posuerit amplexi. Duodecim annis tradunt perfectum trecentorum pretio talentorum. quæ summa centies octoginta millia aureorum refert. Sextum fuit 11. simulachrum Jovis Olympii à Phidia calatum; tanta pulchritudinis, ut nemo eam posuerit imitari. Septimum fuit 12. Capitolium Roma, adeò sumtuosum, ut quater centum millia aureorum in fundamentis saltem ponendis fuerint expensa. Et infinitum prope adhibitum fuisse aurum Plutarchus scribit: Alii hujus in locum ædes Cyri Medorum Regis substituerunt, quæ tabulas marmoreas auro illigatas habebant. Erant quoque Roma quinque 13. Naumachiz, hoc est, Lacus, in quos aqua derivabatur, navalis praelii committendi gratia. Sed hæc in desuetudinem venerunt. 14. Hodie non usurpantur in publico statua, nisi perquam pauca. At Roma satis multa spectabantur, aenea & inaurata: 84. eburnea: 124. equestres magna: viginti tres Colossi anei & 37. marmorei. Inter hæc statuas omnes magnitudine excellit Colossus ille Rhodius, de quo modò diximus. Sed revera vani fuerunt summi illi, nec convenientes homini Christiano. Ideoque iis adnumerari poterunt rebus, quarum vel nullus omnino usus est, velis saltem, qui ad veterum illam magnificentiam & pulchritudinem minimè esset accessurus.

Plin. lib.
30. cap. 7.

11.
Jovis simulachrum

6. Miraculum.

12.
Capitolium.

7. Miraculum.

Ædes Cyri.

13.
Naumachia.

14.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Barbara Pyramidum sileat miracula Memphis.

Pyramidis
descriptio
& notatio.

PYRAMIDES, moles erant maximæ, sive lapideæ struices ita erectæ, ut è lato in acutum mira altitudine tenderet: dictæ ab ipsa figura, quæ flammam imitatur igneam. 176. enim Græcis ignis est: unde & pyramis. Ignem certè Pyramidis formam habere, Plato testatur: propterea quod cum in imo latus sit circa materiem & fomentum, quo pascitur, in acutam flammam, quæ cælum spectat, definit. Nam per basin, materia concreta significatur: per reliquum corpus, materia jam ad formam recipiendam parata, & quasi fermentata: per punctum, ipsa informis & simplicissima substantia, ut est apud Pierium lib. 60. Hieroglyph.

Pyramidis
pro miraculo.

Tam altæ verò in Ægypto Pyramidis fuisse traduntur, ut magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem subvecta sint camenta. Ideoque Martialis eas pro miraculis habet.

Et alibi:

Barbara Pyramidum Casar miracula ride.
Reges Ægyptii primùm excogitasse id genus ædificii putantur, ad stultam ostentationem in pecuniis erogandis: sive ne pecuniam successoribus præter modum relinquendo, insidiandi sibi causam præberent: sive ne plebs ocio torperet. Plinius lib. 36. cap. 12. Chassanens in catalogo gloria Mundi part. 12. confid. 74. quanquā & alia hujus rei possit dari ratio, ut scilicet sub tam regio & admirabili ædificio terrâ conditi, immortalitatis famam consequerentur. Nam cum viam universæ carnis sibi quoque ingrediendam cerneant, ex magnificis istiusmodi structuris, Nominis immortalitatem sibi pollicentur, haud ejus memores quod vetustas inviolatum sinat, atque ipsa etiam marmora Temporis dentibus peredantur. Nam ut Aufonius canit:

A quibus
inventa.
Et quo
fuit.

—monumenta fatiscunt:

Mors etiam Saxi Nominibusq; venit.
Sanè Regum sepulchris Pyramides fuisse.
superpositas, ex illo Lucani colligitur:

*Quum Ptolomaogymnantes, seriemq;
pudendam*

Pyramides claudant.

Nec verò ubi temporis duntaxat perpetuitatem, aut nominis immortalitatem, ut diximus; sed vel idèò magnifica Regum atque Heroum sepulchra Ægyptios sub ingentibus Pyramidibus fecisse Johann. Picrius *lib. 60. Hieroglyph.* existimat, ut testaretur, corpore soluto & corrupto, animam superesse: quæ cum summo Opifici visum esset, h. e. circulo illa triginta sex millium annorum circumactio (hoc enim evolutio spatio omnia in eundem statum redacta iri opinabantur) aliud corpus genitura, ac sibi factura esset. Idq; Geometrica ratione ingeniosè demonstrat Hinc forsan est, quòd *Zarina* Sacarum Regina officiosissima & invictissima, post obitum memores subditi sepulchrum magnificum exstruxere, triangulari Pyramide, cujus quodlibet latus tribus stadiis protendebatur; Altitudo in arcum sensim desinens, unius fuit stadii. Addita est aurcastura instar Colossi, & heroici honores, beneficiorum acceptorum recordatione. Diodorus Siculus *lib. 2. cap. 9. de Regibus Medis.* Sed & inoleverat olim mos, in Montibus insignium virorum, præsertim Regum sepulchra instituendi. Nam & Augustinus *lib. 8. de civitate Dei cap. 26.* Asclepii avum, medicinæ repertorem, templum habuisse ait, & tumulum in monte Lybiæ, juxta litus Crocodileū. Et Josias Rex, superstitionis vanissimæ hostis, sepulchra quæ erant in monte, deturbavit, proiecitis ossibus, præterquam Prophetarum, quæ ex elogio & inscriptione cognovit. 4. *Reg. 23. v. 5. 17. 18.* Eodem spectat ille infamis Spiritus apud D. Mar-

cum; qui obnoxium habebat hominem die ac nocte in montibus ac monumentis versantem: quem generis humani sospitator Christus valetudini mentiq; pristina restituit, expulso dæmone multiplici. *Mar. 5.* Indeque natum opinor, ut columnæ & Pyramides tumulis collocarentur: quemadmodum Servius ad illud Virgilii annotavit, *lib. 11.*

—ingens monte sub alto

Regis Dercenni terreno ex aggeribus.

Illud quoque animadversione dignum, *Nazianzenus* quod ipsemet etiam Nazianzenus minime respuere videtur eorum opinionem, qui Pyramides in Ægypto celebriores a Josepho Hebræo ex ædificatis putant, ac frumenti conditiora essent. Idque nominis conjectura probari ait: quandoquidem *arab.* triticum; & Pyramides illæ etiam adhuc granaria Pharaonis, ab incolis nominantur: referente Picrio *lib. 39. Hieroglyphica de Meta.* Cui tamè sententiæ vix est, ut tutò quis possit subscribere. Nā ut ex Plinio *lib. 36. c. 12.* Auctor noster refert, vel una ex celebrioribus illis Pyramidibus (quas Nazianz. intelligit) 20. annis integris à trecentis sexaginta hominum millibus, tres verò alie, annis 70. & mensibus quatuor fuerunt exstructæ, ut Textor in sua officina prodidit. Atqui prævix à Josepho, & mox subscuta illa fertilitas, septennio duntaxat duravit; ut verisimile non sit, tam angusto temporis spacio, tantas illas moles, quarum unius saltem ex ædificatio 20. annos, ut dixi, desiderabat, ab ipso fuisse erectas.

1. *In Lacu Mæridis*) Lacum Mæridis Plinius fossam grandem vocat *lib. 36. c. 12.* & de lacuum speciebus variis, ac mirabilibus eorum effectis atque operationibus quam plurima compilavit Simon Majolus *tom. 1. dser. can. colloq. 12.*

2. *Labyrinthum*) Labyrinthus Isidoro *Labyrinthum, lib. 15. c. 2.* est perplexum parietibus ædifi-

cium

*Zarina
Sacarum
Regina.*

*Sepulchra
olim in
montibus.*

Asclepi.

Item aliorum.

cium. Ovidio *lib. 8. Metamorph. fab. 4.* multiplex domus, cœca tecta, & liniina flexu ducta

— in errorem variarum ambage viarū.

Virgilio

Labor ille domus, & inextricabilis error.

Horum quatuor celebrantur ita constructi, ut dissolvere eos nec ulla quidem secula possint. Primus Ægyptius: secundus Creticus: tertius in Lemno, quartus in Italia, de quibus apud Plinum *lib. 36. cap. 13.* Isidorum *lib. 15. cap. 2.* Chalcidæum in Catalogo gloriæ Mundi *part. 12. consid. 75.* & latissime omnium Simonem Maiolum *tom. 1. diæ. Can. Colloq. 23.* quò benevolū lectorem remitto.

3. *Porfena quoque Hetruria Rex*) Hic à lenio admonitus humanæ condiçiois, sepulchrum sibi mirabile exstruxit, Gallica magnificentia externorum Regum vanitatem longè superante, Labyrinthi speciei: è quo, sine lini glomere exitus nō dabatur. Moles fuit sub Urbe Clusio, lapide quadrato. Pyramidem in eo sitarum altitudinem M. Varronem puduit adjicere, fastigiatum opus alias describentem, & in summo orbem æneum, ex quo excepta catenis tintinabula vento agitata longè sonitus referebant. *Plin. lib. 36. cap. 13.* Atque hic quidem Porfena ille est, qui Tarquinii superbi unā cum filio (qui, dū Ardea obsideretur, Lucretiæ matronæ pudicissimæ Collatini Uxori vim passæ stuprum intulerat) regno expulsi rogatu Romam oppugnare incepit, mox etiam obsideret: ac penè sedendo Urbem in summa frumenti caritate & inopia constitutam capturus videbatur, nisi C. Mutius adolescens Romanus indignum ratus, populum Romanum à Regum jugo liberatum, hostem diutius formidare; audaci facinore, abdito intra vestem ferro transisset Tiberim, & in castra hostium ivisset propè Regium tribunal, den-

sa corona militum circumdatum. Fortè enim histum stipendium dabatur. Ibi scribam paricum Rege ornato sedentem præceps obruncat. Illic per trepidam turbam vadens, cruento mucrone viam quærens, à satellitibus regiis comprehenditur, & retrahitur. Tum Porfenz infenso simulque conterrito, ipse fortia facere & pati solitus, commentò tepido dixit adesse complures Romanos juvenes, qui eosdem animos generent, ac per Hetrusca caltra latitarent, opportunitatem cædis opperientes, & unius Regis mortem studiosè captantes, Hæc fatus, dextram accenso ad sacrificium foculo injicit, ne mutato quidem vultu, eam ulciscens, quod purpuratum pro Rege occidisset, quāquam errando pulchrius quiddam præstiterat. Ita terrorem ingeminans, tanquam Regis attoniti manus arderet, perfecit, ut Rex, quem nihil, præter insidiatoris errorem texerat, quique trecentos ejusdem audaciæ conjunctos latère suspicabatur; Mutium, cui post Scævola nomen fuit, intactum inviolatumque dimiserit. Livius *lib. 2.* Propensior itaq; Porfena Rex iam ad pacis conditiones factus, agro Rom. excessit: nec amplius Tarquinii finitimarum gentium auxilio regnum recuperare frustra nitentibus opem tulit, Steph. Forcatul. *de Imper. & Philosoph. Gall. lib. 4.* Qua de re extat elegantissimum Martialis epigramma *50. lib. 1.* quod quia historiam hanc omnem planè explicat, adscribendum putavi.

*Cum petiret Regē decepta satellite dextra,
Injecit sacris seperitura focus.
Sed tã sava pius miracula non tulit hostis,
Et rapinam flammis inussit abire virum.
Vrere quam potuit contemto Mutini igne,
Hanc spectare manū Porfena nō potuit.
Major decepta fama est & gloria dextra.
Si non errasset, fecerat illa minus.*

Porfena
Hetruria
vixit tantum-
tum,

C. Mutius
Scævola.

*Labyrintho
quid signifi-
catum.*

Cæterum per Labyrinthum veteres nihil aliud significare voluerunt, quàm perplexam, multisque difficultatibus implicatam vitam hominum, cū ex aliis aliæ semper graviores oriuntur; è quibus nemo se explicare possit absque singulari prudentia & fortitudine, quod Ariadnæ filium est, Theseo ex Dædali inventionem cummunicatum. Natalis Comes *lib. 7. Mytholog. cap. 9.*

Sphynx.

4. *Sphynx*) De faxea hac Sphynge Plin. scripsit *lib. 36. cap. 12.* Verris Sphynge ex ære Corinthio habuit, Reo in provincia ablatam. Hinc Cicero in iudicio illo in altercatione, neganti Verri, se ænigma intelligere: Imò verò, inquit, intelligere deberes, quoniam Sphynx domi habes. Sphynx etenim quo primum tempore Thebas venit, ænigma prætereuntibus proposuisse fingitur; eo qui non solvisset, perempto, de quo apud Diodor. *Sicul. lib. 4. rerum antiquar. c. 6.* Hinc Thebanum ænigma apud Martial. *lib. 1. ep. 58.*

Commenta es dignum Thebano ænigmatæ monstrum.

*Sphynx
descriptio.*

Id verò Æthiopiz animal monstruosum putatur, è Simiarum genere, fusco pilo, mammis in pectore geminis. Plin. *lib. 8. c. 21.* ad hominis speciem accedens, solo pilo, & solitudine feram adsimilans. Poëtæ faciem habere virginis fingunt pennas avium, pedes Leonis. Aufonius.

Terruit Aoniam volucris, Leo, virgo triformis:

*Sphynx
quid signifi-
catum.*

Sphynx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Et si autem hac fabulâ veteres varia & multa significarunt, ut Natalis Comes *lib. 9. Mytholog. cap. 18.* diligenter expressit: ea tamen in primis ad ignorantiam submovendam eos usos fuisse Alciatus putavit, illo Emblemate:

*Quod monstrum id? Sphynx est, Cui com-
dida virginis ora,*

*Et volucrum pennas; crura Leonis habet?
Hanc faciem adsumsit rerum ignorantia: tati?*

*Scilicet est triplex causa & origo mali.
Sunt, quos ingenium leve; sunt, quos blanda voluptas;* (des.)

*Sunt, & quos faciunt corda superba rari-
At quibus est noium, quod Delpbica lia-
tera possit:*

*Præcipitis monstri gurgitura dira secant.
Namque vir ipse, bipesque triposq; & qua-
drupes idem est.*

Prima aqve prudens laurea, nosse virum.

Sed & meretrices Sphyngis effigie hiero-
glyphicè designari, Pier. *lib. 1.* ostendit, cur Sphynx
dicitur.

quod capite humano mansuetudinem præ se ferrent quidem; cæterum corpore reliquo leonino, rapacitate & imperium, quod in Amatores exercent, indicarent. Idemque & Philipp. Camerarius *cap. 71.* succisivar. horar scriptum reliquit: & novissimè Georgius Draudius in annot. ad C. Solini *supplementum c. 36. mibi fol. 14. & seqq.* Cui rei non parum infervire videtur ille ex Græco ita redditus versiculus:

Par est Leoni & femina crudelitas.

Ante Urbem Corinthum Veneris erat templum, juxtaque Laidis tumulus, cui Leoni simulachrum appositum videbatur, ariete inter priores pedes apprehenso: quod nimirum petulantiam eam indicabat, qua præcipue lasciant Arietes. Eam in rem elegans est ejusdem Alciati emblemata *logismi*, quod adscribo:

Quis tumulus? cuius urna? Ephyrea est Laidis. abnon

*Erubuit tantum perdere Parca decus?
Nulla fuit in forma: illa in carpsit ætas.
Iam speculâ Veneri causa dicar ætas.*

*Quid sculptis sibi vult Aries, quem parva
Leona*

*Vnguibus apprensus posteriore tenet?
Non aliter capios quod & ipsa teneret Amantes.*

Vir gregis est Aries: clune tenetur Amans.

Lais.

Fuit autem Lais, meretrix nobilissima Corinthi: unde & Corinthia dicta Gellio *lib. 1. Noct. Atticar. c. 8.* quanquam patriam habuerit Siciliam, auctoribus Plutarcho, Athenæo & Solino. Hæc ob elegantiam venustatemque formæ, grandem pecuniâ demerebat. Conventusque ad eam ditiorum hominum ex omni Græci celebres erant: nec admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat. Poscebat autem illa nimiam quantitatem. Hinc natum illud frequens apud Græcos adagium:

Non cuius hominum conungit adire Corinthum.

Hæc senio jam confecta, Veneri speculum dicasse fingitur, qua de re festivissime lusit Ausonius:

Lais annu Veneri speculum dico, digna habeat se

Æterna æternum forma ministerium. At mihi nullus in hoc usus: quia cernere talē Qualis non sum, nullo: qualis erā, nequeo. Eam porro Suidas à Theffalis mulieribus zelotypis in templo Veneris interfectam scribit, ex Athenæo.

Thebe
Egyptiæ.

5. *Thebe (Egyptiæ)* Nam & aliæ fuerunt Urbes hujus nominis, ut Perotus ex Plinio & aliis collegit. Egyptiæ autem Thebæ centum portis nobiles conjecturam miræ amplitudinis reliquerunt universæ posteritati, quarum ambitum centū quadraginta stadiorum fuisse scribit Herodotus: Urbem insignem publicis privatisque ædificiis, & cæterarum omnium Urbium felicissimam, Certe inter clarissimas Egypti Urbes Pompon. Mela *lib. 1. cap. 3.* numerat, auctoritate Homeri. *Iliad. 9.* De centum verò portis etiam Juvenalis meminit:

Atque vetus Thebe, centum jacet obrupta Vnde Pontanus centiforem eam urbem appellat:

Hinc ad centiforem Nili subit ostia Thebæ. quanquam Pomponius Mela *d. c. 3.* non

portas centum; sed aulas totidem, Principum Egyptiorum domos interpretatur, solitas singulas, ubi negotium exegerat, dena armatorum millia effundere.

6. *Via subterranea*) Hinc Plinius, totum illud oppidum pensile fuisse scribit *lib. 36. cap. 14.*

7. *Templum Dianæ Ephesiæ*) Hoc com-
muniter à Civitatibus Asiæ factum, fama
vulgaris ferebat, ut ait Livius. *lib. 1. Decad. Ephesæ.*

1. Alii maluerunt, ab Amazonibus conditum, ob venandi & sagittandi studium virgineum, cum è Scythia progressæ, Asia potiri cœpissent. Ideoque Deæ propitiæ ædem dicasse effusis opibus, cedrinistrabibus, simulachro autem Numinis ex ebena nigerrimo. Jornandes *in rebus Geticis.* Sed ut Auctores illius non usque adeo certi sunt: extra tamen controversiam est, id & admirationis & magnificentiæ fuisse, ac in palustri exstructum loco, ne terræ motibus quateretur. Plinius *lib. 36. cap. 14.* De quo Martialis:

Nec trivia tēplo molles laudentur honores. Mollis hono-
ubi molles honores. Domitius quidem di-
ci putat, quoniam multa in eo erant orna-
menta, ad luxum & mollietē potius, quam
ad ædificii solidam laudem spectantia.

Sed propius, ut cum Georgio Merula, Molles honores accipiamus in commendationem tum artificum, tum statuarum, quæ in templo magnificentissimo stabant, qua appellatione æra & lapides frequenter commendari solent. Virgil.

Excudent alis spirantia mollis æra.

Horatius:

—molles imitabimur ære capillos.

de quo tamen videatur Angelos Politianus in Miscellaneis. *cap. 51.*

Commendatur & templum Jovis Am-
monii, insigne & sumtuosum, ab Jarba Iovis Am-
Getulorum Rege erectum; centum aris
nobile. de quo Virgilius:

Templa Iovis centum latæ immania regniæ

Ceintum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem,

Excomb:as Divum aternas.

Quo & martialis allusit, eo versu:

Pantheonum.

Dissimuleiq; Deum cornibus Ara frequēs.

Nec celebre minus est *Pantheonum* illud, à M. Agrippa Cæsaris Augusti amico & affine exstructum, & Marti ac Veneri, tanquam Populi Romani auctoribus dictum: tametsi nomen τὰ πάντων θεῶν aperte omnes Deos respiciat. Cujus rei Diodorionem affert lib. 53. *historiar.* non tam quia comultorum Deorum imagines exstarent, quam quod fastigianum convexa & rotunda forma, cœli similitudinem ostenderet. Hinc à circulari operis ingentis facie *S. Maria rotunda* nominatur; in meditullio Sphæricum foramen habens, ex quo lumen toxi templo sine alia fenestra affatim datur: ut Steph. Forcatulus lib. 1. de Gallor. Imper. describit: atque ipsemet etiam mirabilem istam machinam non absque stupore sapius sum contemplatus. Id verò *Pantheonum* Agrippa ære, & item auro texit: quod ad hæc usq; tempora mille ac sexcentos amplius annos æs quidem à rubigine, templum verò ab injuria cœli & à ruina servavit. Ac nisi æs inauratum fuisset, tandem rubigine excsum imbres admisisset, ut Johan. Bodinus lib. 6. de Republ. cap. 3 existimat. De Templo illo, in Deorum gentilium cultum quondam erecto, quomodo à Bonifacio IV. in sacrum usum fuerit conversum, præclarè scribit venerabilis Beda in *homiliis astralibus. de sanctis Tomo 7* legimus, inquit, in Ecclesiasticis historiis, qd̃ sanctus Bonifacius, qui Quintus à Beato Gregorio Romæ & U. bis Episcopatum tenebat, suis precibus à Phoca Cæsare impetravit donari Ecclesiæ Christi templū Romæ, quod ab antiquis *Pantheonum* antea vocabatur: quia hoc quasi simulacrum omnium videretur esse Deorum, in quo e-

luminata omni spurcitia fecit Ecclesiā sanctæ Dei Genitricis atq; omnium Martyrum Christi, ut exclusa multitudo dæmonū, multitudo ibi sanctorū à fidelibus in memoria haberetur, & plēbs universa in capite Calendarum Novembrium, sicuti in de Natalis Domini ad Ecclesiā in honorem omnium Sanctorū consecratam conveniret. In cuius rei fidem sic Mantuanus. *Pantheon hoc templū Phoca donante recepit Romulidū pastor Bonifacius, atq; fugatis Inde simul cū matre Deis, solenniter omnes Transulsi ad superos.*

Ex quo Bedæ loco satis colligitur, veteres Christianos, muka ab horrida illa Ethnicorū antiquitate in usum Ecclesiæ flexisse; sed interveniente tamē Imperatoris autoritate: sine qua vim illa suā retinere nō possent. Quo referri potest Novella Justin. 67. de nō adificiis novis Ecclesiis aut Monasteriis; ut intelligatur rerū quoq; sacrarum curam ad principē pertinere, ejusque autoritati competere, ut de iis leges ferat, jubeat & vetet. Cui quidem maximè convenit, quod habetur in *118. ff. de colleg. & corpor.* nimirum extraordinarium crimen esse in eos, qui illicitū collegiū, vel quodcunq; tale corpus celebrent, id est sine autoritate Principis & senatus, quorum vel mandatis, vel SCtis hujusmodi collegia & corpora dissolvuntur. Quod pluribus firmat Gallofrancus in sua ad Philemetū epist. pro libertate status & Rep. Venetorū, *mibi fol. 8. & 9.* Panthei porrò exactior descriptio extat apud Georgiū Draudium in annotationibus ad C. Solin: memorabilia f. 254 M. Agrippa, inquit, prope suas thermas construxit templum, architectura & sumptibus admirandum. Nullum in Urbe antiquius, nullum integrius aut splendidius extat hodie. Hoc, quia Diis omnibus sacraverat Agrippa, *Pantheon* vocatū est; hodie *S. Maria Rotunda delubrum*. Estq; omne sphæricum seu rotundum: caret fe-

*Imperatoris
vis authori-
tatis etiam
in sacris.*

*Pantheon
descriptio.*

*à Phoca
Ecclesiæ
donum.*

neſtris: lucem admittit ingēti orbe, qui apertus eſt in ſummitate forniciſ. In media locus eſt profundus, & crate ænea tectus ad excipiēdas aquas pluvias. Fuit olim laminis argenteis coopertum: ſed *Conſtantiuſ Heracli Nepoſ* eaſ abſtulit, cum reliquis urbiſ ornamentis; quarum loco ſubſtitutæ ſunt plumbeæ à Martino VII. P. M.

Adituſ olim ad portam patebat gradibus ſeptem, qui tōplum in circuitu cingebant. Nunc undecim ad eam deſcenditur; Unde apparet, quantum ex ædificiorum ruinis ſolum urbiſ adcreverit. Ceterum inter omnia templi magnifica, meritō primas tenere debet id, quod Deo Opt. Max Salomon, anno Regni ſui quarto, incredibili ſumtu extruxit & inſtruxit. Cuius deſcriptionem habemus; *Reg. 6. & 7.* quibus omnino addendū eſt, quod ex Joſepho & aliis luculenter & exquiſitè ſcriptū reliquit Gulielmuſ Budæuſ *lib. 4. de Aſſe & eiꝯ partibꝯ.* & Chaffaneuſ in *Catalogo gloria Mundi. part. 12. conſid. 62.*

8. Mauſoleum.) Ita nominatum fuit Mauſoli Cariz Regiſ ſepulchrum, extructum ab Artemiſia uxore: quæ Mauſolum virum adamuſſe fertur, ſuper omneſ amorum ſubulas, ultraquæ affectuſ humanæ fidem. Iſ Mauſoluſ, ubi fato perfunctuſ eſt, & inter lamenta & manuſ Uxoris funere magnifico ſepultuſ eſt: Artemiſia luctu atque deſiderio marit: flagrans, oſſa cineremquæ eiꝯ mixta oſloribus, contuſaque in pulveriſ faciem, aquæ indidit, ebibitquæ; multaquæ alia violenti amoris indicia feciſſe dicitur. Multa quoque eſt ingenti impetu operiſ conſervandæ mariti memoriæ cauſa, ſepulchrum illud memoratiſſimum dignatuſque numerari inter ſeptem omnium terrarum ſpectacula. Agona quoque, id eſt, certamen laudibuſ eiꝯ dicendiſ fecit, propoſitiſ pecuniæ, aliarumquæ rerum barbararum præmiis ampliſſimis, ut eſt apud Gellium

lib. 10. Noſt. Atticar. c. 18. Ceterum priuſquam opuſ id abſolveretur, fatiſ conſceſſit Artemiſia. Artiſceſ tamen non reſceſſerunt, niſi opere perfectō: ut gloriæ artiſque ſuæ monumentum relinquerent. *Pliniuſ libr. 36. cap. 5.* De hoc Mauſoleo accipiendi ſunt hi Martialiſ verſuſ:

*Aere nec vacua pendentia Mauſolea
Laudibuſ immodiciſ Cæreſ ad aſtra ſerant*

& Propertii, *lib. 2.*

*Nec Mauſolei dives fortuna ſepulchri,
Mortuſ ab extrema conditione vacat.*

Ab hoc ſepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta præcioſiora, *Mauſolea* fuerunt nominata. Sic enim

Suetoniꝯ & alii intelligendi; quotieſ Mauſolei meminere. Sunt qui dicant Artemiſiam illam, poſt viri Mauſoli mortem, contemtā à Dardano Abydeno, quem non patienter amabat, dormienti adoleſcenti oculoſ effuſiſſe. Cum tamen

ne hac quidē injuria morbuſ remitteret, remediū à Leucata petra quaſiſſe. Sed fruſtra. Nā ex eo ſaltu ipſam periſſe, ibidemquæ fuiſſe ſepultam. Fertur autem petra illa Joviſ templo, quod Leucatæ eſt, vicina: à qua qui ſaltu ſe diſcatteret, amoris inſania liberari credebantur. Nam & Venerem poſt mortem Adonidiſ, ſedulo cum ubique terrarum perquiſiſſet: tandem eum Argiſ in æde Apolliniſ Eri-thrii inveniſſe. Et cum impotentiā amoris ſui Apollini patefeciſſet, ab ipſo ad Leucatam petrā deductam, juſſu Apolliniſ ſeſe è ſpecula deorū miſiſſe, quo facto, morbo amoris deſunctam fuiſſe. Cū cauſam rei quaereret. Apollinem reſpondiſſe ſeſe crebro obſervaiſſe Joveꝯ, quotieſ Junonem impotenter deperiret, ibi ſolituſ ſedere, & vultu mali levare. Quin & Nereum quendam Cotinenſem ex amore Atticæ nomine mulieris Atheniſ

nata, se se præcipitasse: & non solum amore solutum fuisse; sed etiam vivum incidisse in rete jaculum: in quo simul cumISCO auri pleno in terram extractus fuerit. Cū eo nomine piscatori, qui se extraxerat, litem intenderet, aurum illud ad se pertinere: casu enim sibi obvenisse: noctu ab Apolline admonitum, incepto destituisse. An non satis haberet, quod citra vitæ periculum à morbo amoris liber esset? quare si sciret de alieno auro litem ne moveret. Hæc & alia, cum jucunda, tum nunquam ante hac audita Joseph. Scalig. *libr. 2. Ansoniar. lectio. cap. 18.* ex Auctore nondum invulgus edito Prolemæo filio Hephæstionis recenset. quæ quoniam in iis & Artemisæ Mausoli uxoris mentio fieret, non abs re hæc inferenda putavi. Ex oppido autem illo, quod Leucatam diximus, fuit opinor Aracini Varronis, festivissimi poetæ amica, quam ille peramaverat, & à patria *Leucadiam* dixerat, ut ex illo colligitur disticho:

*Hæc quoque perfecto ludebat Isone Varro.
Varro Leucadia maxima flamma sua.
qua de re videatur Petrus Crinitus lib. 2.
de poetis Latinis.*

9. *Muri Babylonici*) Hos Semiramis, æmulatione Ninæ Urbis à Nino marito exstructæ, post obitum ipsius condidit, aut saltem ruinosos reparavit, coctilibus laterculis, & bitumine ferruminatis: tantæ crassitudinis, ut quadrigæ sibi invicem occurrentes facile pertransire possent. Propertius *lib. 3.*

*Per sarum statuit Babylona Semiramis urbem,
Vt solis um cocto tolleret aggere opus.*

*Et duo in adversum misit per moenia currus,
Ne possent tanto stringere ab axe latius.*

Turres Muri isti habebant 300. plures multò habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro moenibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant ætææ omnes cum cardinibus. Ea que per tentolo operi adhibita

fuernint ex omni regno terdecies centena hominum millia, teste Diodoro. Quia verò opus illud multis sanè annis fuit exstructum: idèò Martialis assiduum laborem id appellat:

*Martialis
explicat.*

Assiduum jacet nec Babylona labor.
quanquam doctissimus Turnebus *lib. 17. c. 2.* Assiduum laborè intelligit, cum quid assidue laudatur; quasi dicat Poëta: Non esse tanto labore, tamque impensè laudandam Babylonem, ut perpetuò in laudatorum ore versetur. Qui autem Plutarchum, Clitarchum & Alexandrum sequuti sunt, scriptè reliquerunt, quodlibet anni die stadium Urbis fuisse absolutum. Babylona autem, Mesopotamiæ urbem, Chaldaicarum gentium caput, summam in toto orbe claritatem obtinuisse, Plin. ait, *lib. 6. c. 26.* Cui adde, quæ Syponinus & Domitius ad Martialem; tum etiam

*Murata
urbes Spar-
tanis quæ?*

Textor in Officina prodidit. Murorum occasione hac dissimulare non possum, Lacedæmonios *muratis orbis* (quæ apud multas gentes serò condi cœperunt, & raro extiterunt admodum) *Gynæcis* h. e. mulierum lustris comparasse: quod intra eas degener & imbellis, suisque diffidēs viribus multitudo latibula quærat. Unde & *Agésilas* cives ostendens armatos: hæc sunt, *inquit*, Spartæ moenia. Idem monstranti cuidam murum egregiè structum atque præaltum, sciscitantique, an pulchrū ei munimenrum videretur? pulchrum, *inquit*, si mulieres, non viri sint inhabitaturi. Nimirum veteres in animosa juvenum ac virorum virtute, haud in moenibus videtur fiduciam omnem posuisse: quod existimarent, nihil juvare turres & muros, ubi deesset animus, & bello *vivida virtus*. Ita ut rectè judicaret Hippocr. felices eos, qui cogitent, *viros esse regionem præfida ac munimenta; non turres aut lapideæ moenia*. Neque minus scitè *Lycurgus* Legislator dixisse proditur: Non videri viduam moenibus

*Leucadia
Varronis
amica.*

*Muri Baby-
lonici.*

nibus urbem, quæ viris non coctilibus la-
 terculis sit cincta. Quare merito custodi-
 endus est memoria *Alcei Lyrisi* versicu-
 lus decatissimus: *ἀρχαῖος ἄνθρωπος ἄνθρωπος*
 quo significat, viros esse *Martias urbium*
urres. Qua de re videatur Hadrianus Ju-
 nius in Batavia historia cap. 17. post Cœl.
 Rhodigin. lib. 26. l. 2. an. 119. c. 32. Neque
 defuit majoribus nostris hæc animi ma-
 gnitudo. Nam de Landgravio Thuringiæ
 Ludovico Ferreo inter alia præclare facta,
 hoc etiã referunt historiæ Thuringiacæ:
 Extruxerat Ludovicus arcem pulcherri-
 mam spectatissimamque quam appella-
 bat *Nuenburg* (hodie *Naumburg* est)
 cujus fama cum ad Cæsarem Fridericum
 affinem Ludovici pervenisset, venit ad
 eum *Fridericus* (factus id. a. n. M. C. XXX.)
 & arcem diligentissime speculatur atque
 examinat: tandem veluti stupore defixus
 in hæc prorumpit verba: Huic quidem
 structuræ, mi affinis, nil nisi murus deest.
 Cui *Ludovicus*, de muro, inquit, Domine
 non sum sollicitus, utpote quem mira ce-
 leritate conficere mihi posse videor. Infit
 Cæsar: certè murus qui hanc ambiat stru-
 cturam, tam expedite fieri non potest: sed
 ut ego quidem existimare possum, non
 exiguo temporis tractu. Cui iterum *Land-*
gravius: spondere ego autem, Imperator,
 intra triduum murum hunc confectum
 iri, cumque bonum & idoneum. Riste
 Cæsar: tanquam id quod fieri nulla ratione
 posset: quin, inquit, si vel omnes Germa-
 niæ murarii cõvenirent, præstare intra id
 tempus, quod iudicis, non possent. Inte-
 rim apparatur mensa, dumque Cæsar ci-
 bũ capit, jubet *Landgravium* omnes suos
 comites, dynastas & vassallos nobiles be-
 ne armatos cum suis subditis convenire,
 cumque illi dicto audientes fuissent, ecce
 collocat eos *Landgravius* ordine circa ar-
 cem armis quemque suis, tanquam si in-
 ciem educendus esset. Ea autem parte,

qua putat turrim murum distinguere de-
 bere, collocabat comitem aut Baronem
 cum vexillo. Quibus omnibus tacitè &
 clam ordinatis, adit iterum Cæsarem &
 muri, inquit *Domine*, quos pollicitus fue-
 ram, structi nunc sunt: Quod si Majestas
 tua videre non dedignabitur, magno me
 sibi obligabit, & novo quidem beneficio.
 Cui: ludis ne me *casti Cæsar*. Minimè gen-
 tium, respondit *Landgravius*, secutumq;
 adeo Cæsarem spectatum muros suos du-
 cit. Cæsar conspicatus non ex lapidibus,
 sed ex viris fortib. optimeq; armatis pul-
 cherrimè consertum murum, delectatus
 fertur spectaculo suprà quam dici potest,
 atque adfirmasse *Landgravio*, nunquam
 se in omni vita, concinniores murum vi-
 disse, multumq; collaudato *Landgravio*,
 atque omni oblata Cæsareâ gratiã ac fa-
 vore, ad sua tandem revertisse. Quod *Michael Piccartus* *decad. 3. observ. histor. cap.*
c. 2. retulit, ubi questionem illam: expedi-
 atne urbes muris circumdari, mœni-
 busque firmari? in utramque partem dili-
 genter examinat. Cæterum *Semiramidis*,
 cujus modò mentionem fecimus, varia
 fortuna fuit. Solent enim non viri tan-
 tum, sed & fœminæ splèdidæ, in ipsa mox
 pueritia magna & arduum aliquid por-
 tendere, maximis exponi periculis, & mi-
 rabiliter educari. Hieronem certè *Siciliæ*
Regem, quem Romanis socium fidelissi-
 mum existisse *Siculi* apud *T. Livium* asse-
 runt, *Decad. 3. l. 6.* à parte crudeli exposi-
 tum apes dulciter pavisse feruntur. *Steph-*
Forcat. lib. 4. de Gallor. Imperator non se-
 cus ac *Romulus* & *Remus*, *Rhea Sylvia*
vestali & *Marte*, culpam specie *Numinis*
 velante geniti & in profluentem projecti,
Lupa clementia servari dicuntur, ut est a-
 pud *Livium*. Sed & *Cyrum*, *Mandalæ* fi-
lium à cane fuisse enutritum: *Telephum*,
Agaves, & *Herculis* F. à *Cerva*: *Pelium*,
Neptunai & *Tyrus* F. ab equa: ut & *Alopes*

Landgravia
Landgravia
Landgravia

Murus
triduo
factus

Hieron.
Siciliæ
rex.

Romulus
 & *Remus.*

Cyrum,
Telephum,
Pelium,
Alia.

Semiramis

Priamique filium Alexandrum ab urſa: Ægyptum verò Thyestæ & Pelopis F. à capra, Ælianus prodidit l. 12. *variar. hist.* c. 42. Sic Semiramis Dercetæ Deæ Syria- cæ filia in solitudine de via à matre infans projecta ab avibus enutrita, coagulato lacte è proximis opilionum mapalibus rapto: deinde Magistro regii pecoris dono data, quoad forma & innati leporis commendatione Nino Assyriorum Regi haberet. Diodor Sicul. *lib. 2. rer. antiq. c. 2. & 3.* Hæc non Babylonem tantum, ut diximus, cocto latere & bitumine condidit: sed & Æthiopiam regno suo adjecit, Jndiæ bellum intulit, ante Alexandrum Magnū viatrix: sed regno potius duos & quadraginta annos, filii Nini concubitus petens ab eo interfecta est. Justin. *lib. 1.* Dio verò refert Semiramim marito Regi aliquando perplacuisse, optionemque ab eo retulisse quidvis postulandi. Illam tum petiisse Imperium ad quinque tantummodò dies atque obtinuisse: intra quos potentiam sibi, populo non dissentiente, vendicans, satellitibus Maritum interficiendum mandârit. Steph. Forcat. *lib. 7. de Gallor. Imp.* quanquā rem illam Muretus ex Græcorum, ut ipse ait, Commentariis paulo aliter commemorat *lib. 6. var. lect.* c. 17. & diurnum solum petiisse Imperium dicit atque impetrasse; astu autem & varicie ex diurno sibi *diuturnū* fecisse. Justinus, speciem vir & sexum mentitam ad Imperium pervenisse scribit. Ejus præterea vesana & stulta ambitio in eo notatur, quod ad montem Mediz, qui Bagisthenes diceretur, suam in petra effigiem, decem & septem stadiorum insculpi jussit: quam centum viri donis ac muneribus venerantur assidue, ut Sacerdotes, Lilius Girald. *Histor. Deor. Syntagmate* 17. Illud hoc loco non omiserim, Babylonem hodiè Cairum dici. Idque neminem præter Jovium ignorare putat Melchior Guilan-

Ejus ambitio.

Babylon hodiè Cairus.

dinus *in tract. de Papyro membr. 5.* Jovius enim Cairum facit Memphim: quæ tamen in parte Occidentali, ubi Pyramidum miracula, invenitur; Cairo in orientali collocato. Ac quoniam de Muris Babylonici hætenus nobis sermo fuit; non abs re erit illud admonuisse, quod Varro Muros civitatum sanctos esse docet: portas autem minimè, eò quod in Urbibus condendis ii, qui Murorum spacia tauro & vacca præscriberent, & quasi delinearent, portarum intervallo metientes, vomerem detraherent, & aratrum transferrent: ut pateret, id tantum sacrum & inviolatum superesse, quod exararetur. Est enim Vrbs, inquit Pomponius, ab Urbo appellata, Urbare autem, aratro definire est. Et Varus ait, Urbum appellari curvaturā aratri, quod in Urbe condenda adhiberi solet. *leg. Pupillus. 239 §. Vrbs. ff. de verb. significat.* Id verò Hetrusco ritu, religionis causa & auspiciatō fiebat: ut ejus loci penates & genios magis propitios haberet. Unde intra eum circuitum non licebat sepulchra constituere. *leg. mortuorum. C. de religios.* quod hujusmodi feralibus contaminari sanctum Municipiorum jus, poluique Urbis Genius videbatur. Nam & cum hostes Urbem expugnarent, in primis eos omnes vocabant Deos, ut non offenderentur; & expugnatores sacrilegii nomine exsolverent: quod Jnris consulti Evocare sacra nominant, *leg. sacra. de rer. divis.* Alcinius *de §. Vrbs.* Muris igitur non licet egredi; sed portis tantum: quæ & ipsæ quanquam & Cajo *in leg. 1. de rer. divis. & Portæ. ant. Hermogeniano in leg. 2 ff. Ne quid in loco sancto. publi. sanctæ* quoque dicuntur: Constat tamen, eas olim sanctas non fuisse: vel quia earum locus solenni more non signabatur ab Urbium conditoribus: vel quia per eas cadavera efferebantur, at, quod funestum erat, sanctum esse non poterat. Unde, si quis muros, ait Pomponius, violaverit, ca-

Muri cur sancti.

Vrbs nota.

rit, capite puniatur, sicuti, si quis transcedat, scalis ad mortis, vel alia qualibet ratione. Cives enim Romanos aliâ, quam per portas egredi non licet: cum illud hostile & abominandum sit. *l. ultim. de rer. div.* Certè vel ideò Muros sanctos dici, Justinianus putat, quia poena capitis cõstituta sit in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideò enim & Legum eas partes, quibus poenas cõstituimus adversus eos, qui contra Leges fecerint, sanctiones vocari. *§. Sancta quoq. Insti. de rer. divis.* Accedit, quod sancire firmare est. Murorum autem munimentis firmamur, & in tuto sumus. Sancti igitur erunt muri: cum id, quod ab injuria hominum defensum atq; munitum est, Marciano sanctum dicatur.

leg. sanctum. ff. d. l. Quæ cõstitutio Romuli Romæ fundatoris & primi Regis, Urbem novam inaudita victima fraterni sanguinis consecrantis, parricidium bellicissimè excusavit cum fratrem Remum, regni confortem à Celere occidi curavit, prætextu moenium, saltu alacri violatorum. Hinc illud Poætæ:

Frater no primi maduerunt sanguine muri.
Sanè etsi justa cæteroquin videri potest capitalis poena in civitatis muros delinquentiũ: quos nisi aliqua severitate tuearis non præstabant, quam debent, Reip. securitatem: nec potuerunt Cives iis fidere, parum tuti adversus imperiosam hostium vel grassatorum vim: Judicavit tamen Cic. 3. *Officior.* Romulum hac in re adversus pietatem & humanitatem peccasse: & quam is opposuit speciem honestatis, non putavit fuisse probabilem, vel idoneam adversus fratrem, Regni confortem, antea à Lupa servatum, & à pastore Faustulo: cujus

Umbræ cruciæ Remi visæ est assistere lecto:
Solere enim injustè interfectori manes sive Umbras circumvagari, prisca commenta est superstitio. Vnde & Dido Vir-

giliana *Æneæ*, à quo mortis causa sibi erat præbita, ita minatur:

Et cum frigida Mors anima subduxerit artus,

Omnibus Umbræ locis adero: dabis improbe pœnas.

10. *Colossus Rhodi*) Rhodiorum Colossus æneus in Solis honorem à Charete (ita eum Plinius appellat: at à Cedrino apud Zonaram *lib. 3. Annal.* Laches nominatur, ut mox subjiciam) Lyndio Lysippi discipulo conflatus: quem, ob magnitudinem Suidas formidabilem quidem; at nō amabilem fuisse scribit: post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratus, etiam jacens fuit miraculo, ut Plinius testatur *lib. 34. cap. 3.* Sed eum postea rursum erectum fuisse oportet. Nam & Zonaras scribit, Agaræos insula Rhodo subacta, Colossum istum demolitos fuisse atque æs ejus Judæum quendam mercatum, 900. Camelis id adsportasse. Altum eum fuisse cubitos 80. Cedrius loco citato adserit, ex hac inscriptione:

*Qui stat Rhodi Colossus, ætæres decem
Fecit Laches hunc altum cubitos Lyndius.*

Nero quoq; Colossum à Zenodoro sibi Colossus fieri fecit, centum & viginti pedum longitudine: qui postea, damnati sceleribus & sævitia ejus principis, venerationi Solis fuit dicatus.

Eum fidereum appellat Martialis:

Hic ubi fiderem propi' videt astra Colossus: & radiat quod & Soli dicatus erat, & radiatus: non secus ac ille Rhodius. Unde idem Poëta *ep. 38.*

Nec te decipiat miri radiata Colossi,

Quæ Rhodiæ moles vincere gaudet opus
Sed & innuit idem Martialis, Colossum istum in atrio domus Neronianæ fuisse collocatum.

Invidiosa ferir radiabant atria Regis,

Praque jam tota stabat in Vrbe domus.
Invidiosam vel odiosam Neronis domum

Nero Ro.
mam incen-
dit.

appellat, quia totam ferè Urbem occupa-
re videbatur. Ad domum quippe istam æ-
dificandam, & ut spacia quædam circa
eam haberet, Urbem Nero incenderat,
Caussatus scilicet Urbis deformitatem, æ-
dilem Vulcanum ipsum constituit, ut eæ
septem continuis diebus ac noctibus ar-
serit, non parcente flamma monumentis:
Clarissimorum Ducum, vel sacrarum æ-
dium. Quin etiam horrea quædam pro-
pria, quod faxeo muro constructa er-
ant, bellicis machinis aperte fuit demolit-
us. Atq; lanc cladem ipse è turri Mece-
nariana prospectans, hilari vultu prohi-
buit cives frivola sua legere, & ex incen-
dio eripere. Priamum quoque fortuna-
tum dicebat, quod Trojam suam incen-
sam, & simul cum regno perditam vidis-
set. Latusq; flammæ, ut dicebat, pulchri-
tudine, è sublimi citharam pulsans, sceni-
co ornatus, ἄλυσεν. Illi simulatam cecinit,
& veram Romæ calamitatem: ut est apud
Tranquillum & Xiphilinum in Nerone.
Erat præterea in Urbe Colossus Domitia-
ni: quæ equestri habitu ipse met sibi post
victoriam Germanicam, supra iacentem
molem Columnarum, pulcherrimis mar-
moribus constructam dicavit in foro. De
quo Papinius:

*Quæ superimposita moles gemmata Colosso
Siat Latium complexa fornum.*

Et Martialis;

Inde sacra veneranda petes palatia clivo.

Plurima quæ summi fulges imago Ducis.

Plura de aliis Colossis videantur apud Pli-
nium, Colossos inter alia: statuarum mo-
les turribus pares appellant. lib. 34. c. 7.

11.
Simulacrum
Iovis.

ut *Simulacrum Iovis Olympii* Phidias
id ex ebore fecit. Unde Jupiter Phidia-
cus, & signum eburnum Propertio dici-
tur lib. 3. Eleg. *Maecenas.*

Phidiacus signo se Iuppiter ornât eburno.

12.
Capitolium. Varr. lib. 4. de Ling. Lat. putat, ut & mon-

tem Capitolinum, quodd hîc cum fun-
damenta foderentur ædis Jovis, quam
Tarquinius ex voto parentis in monte
Tarpejo ædificaturus erat, caput huma-
num, quod etiam tum sanguis nondum
destituerat, inventum dicitur. Id Romani
ad Tyrrhenum vatem perferri curarunt,
cunctaturi, quid portenderet? At ille, id
signum in Tyrrheniam transfaturus, cer-
tum in terra spacium designavit in eoque
Romæ situ & Tarpejo monte incluso, le-
gatos rogavit, an ea Roma esset? an is mûs
esset? an caput ibi inventum esset? ut illis
nihil suspicantibus, & Ita esse affirmanti-
bus, illius portenti vis in eundem locum,
in quod descriptio facta esset, transferre-
tur. Sed Legati ab illius filio fraudè prius
edocti, cum rogarentur. Non hîc, inqui-
unt, Roma colitur, sed in palatio: & mons
Romæ est: & caput in monte illo inven-
tum est. Vatis calliditate hac ratio elusa,
omnem veritatem didicerunt, & civibus
suis renunciârunt, eos fore potentissimos,
& plurimis imperaturos. Igitur hæc quo-
que res fiduciam illorum auxit, & mons
ex eo Capitolium est appellatus ut Zona-
ras scribit lib. 2. *Annalium*. Cæterum Ca-
pitolinus ille mons antea Tarpejus fuit
dictus à Virgine Vestali Tarpeja, quæ ibi
à Sabinis necata armis & sepulta. Ejus no-
minis monumentum relictum, quod et-
iam nunc ejus rupes, Tarpejum appella-
tur saxum. Olim etiam monti.

— Saturnius illi

Nomen erat, de quo latè Saturnia terra.

Ita enim corruptum Ennii versum apud
Varronem restituit Scaliger. Capitolium
igitur L. Tarquinius Romæorum Rex, ex
præda Apolarum (Latinorum id fuit op-
pidum) inchoavit. Plinius lib. 3. cap. 5. M.
Horatius Pulvillus, Consulatu suo absol-
vit: Q. Catulus Jovi Capitolino dedicavit.
idem Plinius lib. 19. c. 1. civ. fi. & ut Pall-
dius prodidit, laminis æreis, auro obdu-

dis

etis operuit. Ab hoc, furum versus, centum gradibus descendebatur. Erant ibi aureæ & argenteæ statuae, ut & vasa aurea & crystallina: præterea tria millia tabularum ærearum, quibus Leges continebantur insculptæ. Sueton. in *Vespasiano* cap. 8. Ejus ornamenta etiam Plinius describit *lib. 33. c. 3. circa f.* & substructiones ipsius insanas, senibus admirabiles fuisse ait: *lib. 36. c. 15.* Capitolium porro summamque in eo rem Manlium Capitolinum à Gallis oblessum servasse, idem Plinius testatur *lib. 7. c. 28.* quanquam id anserum quoque vigili cura defensum adferat *lib. 10. cap. 22.* Gallorum in Capitolium adscensu deprehenso *lib. 29. cap. 3. in fin.* Certè in summum periculo Capitolium fuisse, *Qua Galli fortim nocte, summa arcis adorti Atania, cœcubia vigilesq; repete cruentant;* ex Ennio refert Macrobius *lib. 1. Saturn. c. 4.* Notarant enim vestigium, qua Nuncius à Veis ægrè nunc pronus, nunc supinus arreperat: tantoq; silentio innixi alterni sublevantesq; invicem in summum evaserant, ut non solum custodes, sed etiam cæes, alioquin nocturno strepitu sollicitos fallerent. Actum erat de Arce, nisi Anseres, qui in æde Junonis alebantur, cum naturâ sensus excitatos habeant, & ad quemvis strepitum expavescant, celeriter Gallorum adventu animadverso, cum turbulento strepitu fugientes, vigilas cæterosque omnes atque inter hos & Manlium excitassent. Sic Romani iis, qui ascenderant, partem occisis, partim de petra dejectis, periculum istud evitârunt quidem: at Manlium, triennio ante Consullem, demâ affectati regni & perduellionis Reum, jam senio gravem è Saxo Tarpejo dejecerunt, Tribunis jubetibus, adlecta mortuo notâ deletæ domus, in Capitolio sitæ & consecratæ Qua de re Ovidius 6. *f. stor.*

Arce quoq; ex summa lœoni tēpla Moneta

Ex voto memoranti facta, Camille, tuo. Antè domus Manli fuerat: qui Gallica quondam

A Capitolino reppulsi arma love.

Verum non satis verisimile fit Stephano Forcatulo *lib. 2. de Gallorū Imperio;* id Junoni (quam Æneadum posteritati implacabilem scribit Virgilius) curæ fuisse, ut stertentes Romanos exitaret. Ideoque verius multò esse censet, Juvenem è Gallis selectum, qui cautè & alacriter in arcem irreperat, panem secum attulisse, pacandis canibus inedia pressis, & hos ita obticuisset: contrà friabili pandanseris exclamasse, quippe quorū est natura, semper, dum comedunt, garrire & perstreperè. *Capitolium* Sed hac de re etiam videatur Zonaras *lib. 1. Annual.* & Philippus Camerarius *Oper. succisv. c. 80.* Quater autem arsit Capitolium. Primum quadringentesimo, decimo quinto anno à fundatione sua. Deinde temporibus Syllæ. Inter omnes enim convenit, *Sibyllam* (quæ simulac è materna alvo produit, de fabrica Universitatis rerum disseruisse fertur. Nicet. *lib. 3. Annual.*) ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse: (Gellius novem librorum meminit *lib. 1. Noct. Attic. c. 19*) Ex quibus igni duo cremati ab ipsa: tertius cum Capitolio, Syllanis temporibus, Plinius *lib. 13. c. 13.* & cum Capitolio, ædes quoque Capitolina, *lib. 33. c. 1. circumc.* cui exornandæ Sylla Athenis extemplo Jovis Olympii columnas advexerat. *lib. 36. c. 6.* Tertiò Vitellij tempore conflagravit, à Vitellianis incensum. *Idem Plin. lib. 34. c. 7.* Xiphilinus in *Vitellio Neronis.* Quartò, imperante Commodò, ut Palladius de antiquitate *Præb. Rom.* scriptum reliquit. Domitiani autem tempore Capitolium de cœlo tactum Suetonius in Domitiano refert *cap. 15.* Quoties tamen incensum, toties in melius resectum fuit Capitolium, & aureo etiâ fastigio exornatum. Vespasianum

*de Vespasiano
inprimis.*

fianum certè avidissimè id refecisse constat, ita ut ipsemet terrà & rudere egere-
ret, ut cæteris exëplo esset: & in exstruen-
do atq; exornando eo amplius bis millies
insumerit. Bodin. *de Repub. lib. 6. c. 3.* Imò
nulli vel sumtui, vel operæ pepercit, fru-
galis alioquin & parcus. Xiphilin. & Sue-
tò. *in Vespasiano.* Planè pauperis olim cul-
tus fuisse Capitolium, coniecturà impro-
babile non est; cum ipsa fuit Romuli re-
giam Ovidius stramineam appellet *lib. 3. Fastor.* ubi Martem ita loquentem intro-
ducit:

*Quæ fuerit nostri si quæris, Regia nati,
Aspice; de canna straminibusq; fuit.*

In stipula placidi capiebat munera somni.

Et tamen ex illo venis in astra thoro.

ut non absque cachinno mirari olim fue-
rint Galli, ex tam humili casa, culmo &
stramentis compacta: potuisse Romulum
uno saltu in cælum scâdere: Deinde, sub-
dita face dixerint, se paupertatem tanti
Regis, imò Dei Quirini, tegere, & expiare
flammis parricidium, Remo prætextu
muri violati perempto admissum. Stephan.
Forcat. *de Gall. Imper. lib. 2.*

*Capitolia
etiam extra
Romam.*

Cæterum non Romæ tantum, sed &
Capuæ, Narbonæ, Pompeiis & alibi, Ca-
pitolia, Romanorum imitatione exstru-
cta fuisse, Adrian. Turneb. putat *lib. 11. Advers. cap. 2.* & ante ipsum, Alexand. ab
Alexand. monuit *lib. 6. Genial. dier. c. 12.*
Capuani discretè meminit Suetonius in
vita Tiberii *cap. 40.* & in vita Caligulæ
cap. 57. A Capitolio porro, Capitolino-
rum collegium nuncupatum, hoc est, eo-
rum, qui Capitolium & arcem incole-
bant, ludosq; Capitolinos exercerent. Ita

*Capitolino-
rum collo-
gium.*

enim Turnebus *lib. 5. c. 28.* ex Livii *lib. 5.*
id planum facit, his verbis: Ludi Capitoli-
ni fierent; quo Jupiter Opt. Maxim suam
sedem atque arcem populi Roman. in re
trepida tutatus esset: collegiumq; ad eam
rem M. Furius dictator constitueret ex

his, qui in Capitolio atque arce habitaret.

13. *Naumachia*) Naumachiam, sive na-
vale prælium non effoso tantum & cir-
cumstructo juxta Tiberim lacu, sed in
Amphitheatro ipso Domitianum com-
misisse, Suetonius in ipsius vitæ testatur
cap. 4. Idque & ab Octaviano factitatum
ait, cavata circa Tiberim solo. *in vita Au-
gusti cap. 43.* Sed & in Cæsare *cap. 39.* ait
Navali prælio in minore Codeta (agrum
trans Tiberim ita nominari Festus auctor
est) defosso lacu, biremes ac triremes,
quadriremesq; Tyriæ & Ægyptiæ classes,
magno pugnatorum numero conflixerunt.
Et in Nerone *c. 12.* Ipsum Naumachiam
exhibuisse, ait, marina aqua innantibus
beluis. De Tiberio Claudio verò, in vita
ejusdem *c. 21.* ita scribit: Quin & emissu-
rus Fucinum lacum, Naumachiam ante
commisit. Sed cum proclamantibus Nau-
machiaris; AVE IMPERATOR, MORITU-
RI TE SALUTANT; respondisset, AVE TE
vos: neque post hanc vocem, quasi venia
data quicquam dimicare vellet: diu cun-
ctatus, an omnes igni ferroque absume-
ret, tandem è sede sua prostravit: ac per am-
bitum lacus, non sine scæda vacillatione
discurrrens, partim minando, partim hor-
tâdo ad pugnam compulit. Quod ipsum,
iisdem penè verbis à Dione refertur *Roma-
nar. histor. lib. 60.* Planè Amphithea-
tri sive Arenæ faciem variè ab ambitiosis
Editoribus, & modo in sylvæ, modò in
Maris formam fuisse immutatam, ut stu-
dia spectantium allicerentur lenocinio
quodam novitatis, Justus Lipsius *De am-
phitheat. cap. 10.* luculenter ostendit. Et
varias Naumachiarum species explicatas
invenies apud Matth. Raderum in com-
ment ad *Martial. Epig. 24. 26. & 28. lib. 1.*
Naumachiam porro etiam Sidonius A-
pollinaris *Ep. 2. lib. 2.* intelligit, cum *circ. 36.*
Moris fuisse scribit senioribus nostris a-
gonè Drepanitanum, Trojanæ supersti-
tionis

*Nauma-
chia.*

Codeta.

*Nauma-
chiarum
species.*

*Agm Dre-
panitanæ.*

tionis imitari. Verba enim illa hunc habent sensum : solitos fuisse majores nostros in lacu navalem, sive nauticum agone, id est. Naumachiam celebrare: qualem olim Trojugenis in honorem Anchises, sepulti juxta Drepanum Siciliae urbem quoravis exsequebantur, de qua eleganter Virg. lib. 5. *Æneid.* & Ovid. lib. 2. *Fast.* Quem agone Drepanitanum vocat à Drepano civitate, ut dixi Siciliae. De qua idem Virgil. *in fin. libr. 3.* & quod ipse etiam Aufonius respexisse videtur *in Mœlia*:

—pugnæque jacentes

Naumachia: Siculo quales spectare Peloro, Carulæ viridis reparat sub imagine Pœi.
De quorū plura diligenter colligit Savare ad *Apollin. d. ep. 2. lib. 2.* ubi etiam navalem illum agone ait, solennitatem iucundam vocari, & in medio lacus prominuisse, sive projectam fuisse, aut protuberasse metam, ad quam se Nautici, velut in circo agitantes exercere solebant. Quod Alexand. ab Alexandro ita exponit: in circo maximo, *inquit*, immisso Euripo, naves metis appositis, ne illas contingeret, cursu præcipiti concurrebant. lib. 5. *geniæ dæri cap. 8. circ. fin.*

14. *Hodiè non usurpantur statua*) Rarum fuisse olim Statuarum usum, Livius fidem facit. Nam cum C. Menenio supra columnam statua dicata fuisset, quod Latinos priscos dejecerat unà cum Camillo collega. Ea res, inquit Livius, rata illa ætate fuit. Nulla verò harum ponendarum ratio fuit alia, quam ut cujus nomini dicatae essent, ejus gloria supra ceteros mortales attolleretur. Sic enim Pierius lib. 49. *Hieroglyph.* illa Ennii de Scipione verba accipit: Quantam statuam faciet populus Romanus, quantam columnam, quæ res tuas gestas loquatur? Postea crescete hominum ambitione, in immensum quoque adcrevit Statuarum numerus; Jure etiam

Asyli ad Principum statuas producto, ut *Asylum.* mox dicemus. Vetustissimum autem Asylum esse, meritò creditur. Nam & Cadmum cum Thebas conderet, primum fecerunt Asylum instituisse: quo perfugientes, sive servi, sive liberi, ab omni poena tuti essent, indeque per vim extrahi non possent. quanquam Servius Herculis prognatis Asyli primordium sive inventum adscribat, adducens eum Statii locum: *Fama est, defessos acie post busta paterni Numinis, Herculeas sedes fundasso Nepotes Sic sacrasse loco, commune animantibus agris Confugium.*

Hos alii postea subinde sunt imitati. Nā & Thesei sepulchrum Athenis; Plutarch. *in vite Thesei*; ibidemque & *ἱερὸν τῶν*, id est, verecundarum & castarum Deorum phanum ab Epimenide constructum, Lactertius lib. 1. *in Epimeni.* Dianæ templum, Ephesi; Diony. Halicar. lib. 4. & Romæ, sacer quidam lacus inter collem & Capitolium. Asyli loco fuit. Livius lib. 1. *ab Urbe cond.* Unde Virgil. in 8.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus a-
cer Asylum

Retulit; & gelida monstrat sub rupe Lu-
percal.

Et Ovidius 4. *Fastor.*

Quilibet hæc, inquit, confuge: tutus eris.
Id postea etiam ad Aras & ædem sacram fuit protensum, quemadmodum ex cap. 21. *Exod. & 12. C. de his qui ad Eccles. conf.* liquidò apparet. Quo in loco placuit, ut præsidium & immunitatem Ecclesiæ tribuant Confugis (Ita enim hi appellantur *Confuge.* in l. si qua per calumniam 22. C. de Episc. & Cleric. hoc est iis, qui ad eas confugerint, vexationis evitandæ causæ, sive ob reatum, sive ob debita publica vel privata, ita ut inde temerè abduci nequeant: sed loci reverentia & intercessione defendantur. d. 2. C. de his qui ad Eccles. conf. & can. Eos Ecclesia qui 87. dist. Quæ tamen conclusio cū hoc

*immunitas
temporaria
aut confu-
gis.
Servus.*

moderamine accipienda est. Aut enim confugæ isti servi sunt: aut liberi. Si servi: tum aut ob suam, aut ob Domini culpam confugiant, Si ob suam culpam putâ metu pœnæ ob suum admissum: siquidem admissum illud gravius sit, vel cum armis confugiant; extrahendi sunt, & Domino simpliciter reddendi. *leg. si servus quatuor. C. d. s.* Aut, si levius delictum id fuerit, non aliter erunt reddendi, quàm ipsimet Domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præstitoque jure jurando, Eam fugam servo fraudi non esse futuram. *leg. present. 6. §. si. C. d. s. c. inter alia Ext. del. immunit. Eccl.* Sin ob Domini culpam, metu scilicet dominicæ sævitæ; & durius, quam æquum est habiti, vel infami injuria adfecti, vim injustam declinantes fugerint: tantum abest, ut reddendi Domino sint, ut cogatur hic etiam, siquidem res ita se habuerit, bonis conditionibus servos videri. *l. 2. ff. de his qui sunt sui vel al. jur.* Quod si Liber homo ad Aram ædemve confugerit: rursus subsisto. Aut enim ob leve aliquod delictum, vel æs alienum, sive aliâ ob causam eò confugit, & constat, Eum inde adduci aut extrahi citra læsæ Majestatis crimen non posse. *leg. 2. C. de his qui ad Ecclesias* quanquam cautionem Judicio sisti Confuga præstare cogitur: alioquin contra cum procedetur Missione in bonorum possessionem *d. l. presentis 6. §. cum autem C. od.* Aut verò ob delictum aliquod gravius confuga sibi consultum voluit: & placuit, Eum qui spe ad ædem sacram confugiendi deliquerit, jure Asyli non adjuvari: eo quod patratum facinus prævisio commodo indignum Reum reddit. *c. ult. Ex de immunitat. Eccl. Alciat de Singulari certam. cap. 6. num. 7* cum tralatitium sit, Malitiis hominum indulgendum non esse, *leg. in fundo. de res. vendic.* sed exspectare debere facinorosum, quod fecit. *l. 3. C. de Episc. audiet.* Graviter pro-

*Asylum ex
proposito de-
linquentis
nullum.*

fecto Justinianus: Neque homicidis, in-
quis, neque adulteris, neque virginum ra-
ptoribus delinquentibus terminorum
custodies cautelam: sed etiam inde extra-
hes, & supplicium eis inferes. Non enim
talita delinquentibus parcere competit,
sed hæc patientibus. Et temporum caute-
la non nocentibus; sed læsis datur à lege:
nec erit possibile, utrumque tueri cautela
locorum, & lædentem & læsum. *Novella
17. de Mandat. princ. §. neque autem 7.*
Quod ipsum cum divina quoque Lege
congruit. Si quis per industriam (ait sum-
mus Legislator) hoc est, ex proposito faci-
noris consilio occiderit proximum suum,
& per insidias: ab altari meo avelles eum,
ut moriatur. *Exod. 21. vers. 14. & c. 1. Ex. de
homicid.* Nec enim dubitandum est, quia
gratam sit Domino sacrificium, cum Ma-
gistratus gladio, quem ab eo accepit, vi-
rum sanguinem & dolosum mactat: ut
non minus pia, quàm vera est Johannis
Coralij sententia *lib. 5. Miscellan. cap. 23.*
Viderint ergò Pontificii, quo jure defen-
di possit illa Canonistarum sententia, qua
Liberum hominem, quantumcunq; gra-
via maleficia perpetravit, violenter ab
Ecclesia extrahendum esse negant, *cap.
inter alia. Ex. de Immunit. Eccl.* cum tamè
ab iisdem alibi pronunciatum sit, Frustrà
legis auxilium implorari ab eo, qui in le-
gem committit: nec debere immunitatis
privilegio gaudere eum, qui se eo indi-
gnum fecit. *c. ult. d. tit.* sed hoc diligenter
& doctè examinat Didacus Covarr. *lib. 2.
Variar. Resol. cap. 20.* quem vide. Et adde
Francisc. Hotoman. *in §. 3. verb. ad ædem
sacram Instit. de his qui sunt sui vel al. jur.*
Henr. Stephan. in fontib. & rivis juris ci-
vilibus *tit. homicidarum asylius seu p. ofug.*

*Contra
Canonistas.*

Fecit autem divinum honorum avi-
ditas sive affectatio, ut Principes Romani
non minorem suis imaginibus & statuis
tribuerint majestati. Eas certè in milita-
ribus

*Principum
statuis &
imaginibus,
quantas
auctoritas.*

ribus signis, ut præsentia Numina; Arasq; in caltris poni eis solitas ex Tacito *lib. 4.*

*Tem bello.
Quam pace.*

Annal. constat. In Urbe verò tantæ religioni ac venerationi habitas æquè constat, ut ne constare quidem eas ac vendere sine capitis periculo, & circa Majestatis crimē liceret. *Quis statuas ff ad L. lul.*

*Principis
imago aut
venerabilior.*

Majestatis. Hoc ita: nisi vel consecrata nondū imago fuisset: vel non quidē specialiter & per se; sed unā cum domo, hortō aut prædio, cui accederet, statua vel imago venisset. Neutrum enim contra Majestatem fieri placuit *l. non contrab. in fi. ff. d. l. in modico. de contrab. emi.* Barn. Brissonius *lib. 4. secl. l. Antiqui. cap. 51.* Planē imperante Tiberio in judicium quandam adductum, Majestatisq; accusatum Suetonius *in vita eiusdem cap. 58.* scribit, qui statua Augusti caput deinserrat, ut alterius imponeret. Damnato Reo, paulatim hoc genus calumniæ eò processisse, ut hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulachra servum cecidisse: vestimenta mutasse; nuino vel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari inulisse. Unde & Senator quidam, ut est apud Senecam *l. 5. de Beneficis.* Majestatis postulat. ob id veniam petiit à Tiberio, quod matellam contingere putarat prius, quam annulum, qui expressam Tiberii imaginē

*Imaginem
etiam ad
rationis cul-*

præ se ferebat, digito detraxisset. Johan. Bondin. *lib. 3. de Rep. c. 5.* Hoc amplius, etiam adorationis cultum statuis & imaginibus principum fuisse exhibitum, ex *l. lino 10. epist. 97.* non obscurè colligitur. Sic enim ad Trajanum scribit: Propositus est libellus sine authore, multorum nomina continens, qui negaret, se esse Christianos, aut fuisse: quum, præunte me, Deos appellarent, & Imaginitus, quam propter hoc jusseram cum simulachris Numinum efferri, thure ac vino supplicarent: præterea malediceret Christo; quorum nihil cogi posse dicatur, qui sunt re-

vera Christiani. *Et mox Omnes & imaginem tuam, Deorumque simulachra venerati sunt.* Cui nō absimile est illud Horat. *Præsenti tibi maturos largimur honores, Jurandasq; iuvum per nomē ponimus aras.* Expressit idem perspicuè satis Gregorius Nazianzen. *in Julian. orat. 1. pag. 290.* Est hoc in regio more positum ait, haud quidem scio an apud alios quoque homines, qui imperio subsunt, cæterum apud Romanos studiosissimè observatum, ut publicis statuis Imperatores ornentur. Nec enim coronæ acciademata, aut purpuræ nitor, & numerosæ leges, & tributa, & subditorum multitudo, ad cōstruendum ipsis imperium sufficiunt: verum adjurationem quoque accedere oportet, per quam augustiores appareant. Parumque habent ipsi adorari, nisi idem suis quoque imaginibus picturisq; præstetur, quo cumulator ipsi perfectiorq; veneratio reddatur. Qua de re videri poterunt Friderici Lindenbrogii observationes *in Ammianum Marcellum lib. 12. 22.* Non mirum itaque, etiam Asyli jus statuis fuisse attributum: quæ perinde atque Ecclesiæ, suam confugis immunitatem præberent *l. 2. ff. de his qui sunt sui vel al. sur. l. 1. §. 1. de Offic. præf. Vrb. l. quid si fugitiv. 17. §. apud La-beonem. 12 de adit. edit.* Certè C. Caligula, hominum quos unquā Sol vidit, flagitiosissimus; & præ quo Tiberius mediocriter malus credi possit; non contentus maximo terrarum imperio, etiam coelites pulsare & excludere tentavit, dum Hierosolymitanum templum jure Asyli in se transcribere non erubuit, titulo Novi Iovis ILLUSTRIS CAEL. ut mirum nihil omnino sit, cum etiam Jovi fulguranti ausum fuisse obstrepere, Homericum illud usurpantem: *ἄν' ἀνδρῶν ἔργων,* id est, Aut tu me aufer, aut ego te. Philo Judæus *lib. de Legatione ad Caes. & Zonar. l. 2. Annal.*

*Quemad-
modum &
asyla juo.*

*Caligula
insolentia.*

Verum enim verò cum improbi passim

*Imaginum
abusus.*

*Senatus-
consulto
inhibitus.
C. Cestius
contra ima-
gines.*

homines Imperatorum imaginibus, sine causa prelati, statuisq; apprehensis, invidiam adversariis concitarent; Senatus-consulto prohibitum fuit, ne quis in alterius injuriam ad statuas Principum confugeret, imaginesve eorum portaret. qui secus faccret, in vincula publica mitteretur. *l. Senatus cōsulto. 38. de injur. l. capitulum 28. §. ad statuas ff. de pœn. C. Cestius* igitur, cum diu multumq; in Senatu contenderet, ut ea vis & auctoritas imaginum aboleretur; Principes quidē instar Deorum esse, dixit: sed neque à Diis nisi iustas supplicum preces audiri: neq; quenquam in Capitolium, aliave Urbis templa perfergere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus verfas, ubi in foro, in limine Curie ab Anna Rufilla, quam fraudis sub indice damnavisset, probra sibi & minæ intendantur; neque ipse audeat jure experiri, ob effigiem Imperatoris oppositam. Ea oratio effecit, ut Rufilla accita convictaq; , publica custo-

dia attineretur; ut est apud Tacitum *lib. 3. Annal.* Multo magis igitur ipsum quoq; adorationis fastigium Statuis & Imaginibus fuit adimendum, *ut l. 2. C. de stat. & imagin.* cum solerent olim, ut Ambrosius ait, sola ære fusa Principum capita, & ducti vultus de marmore vel ære adorari Digna meherculè notatu est Tiberii sententia: qui auctore Suetonio, Statuas & imagines inter ornamenta domorum; non inter simulachra Deorum poni voluit. Et quidem ipsemet quoque Caligula (cujus ego Naturam parentem puduisse suspicor, ob scelorum & flagitiorum fecditatem) à Chære & Sabino, connivente familia, sublatus tamen se mortalem agnovit, & falsum Dei imitatorē: ad quem referendum viva imagine, non Phidia statuario, non Polycleto opus est, nec fragore fulminis; sed justitia & mansuetudine erga mortales: ut gravis est Stephani Forcatuli sententia *lib. 3. de Gal.*

Tiberius.

Caligula.

lor. Imper.

DE PYROPO. TIT. XXXIII.

Posteaquam de Aedificiis & statuis diximus: progrediamur nunc ad alias artes.

Pyropus.

1.

2.

Es primum quidem de Pyropo dicamus. Pytopus ad hæc usque tempora ex lapidum preciosorum generi, quos Rubinos sive Carbunculos vocant, vulgò fuit habitus. Sed falsò. Erat enim, ut Plinius *lib. 34. cap. 8. scribit*, æquodam Cyprium: cujus in uncias seni addebantur scrupuli auri, atque ita in presentem id tractum bracteæ, Pyramidum pilis, aut turrium summitati adaptabatur. Quodcum solaribus radiis tangeretur, non secus atque ignis micabat. Ideoque Pyropum fuit nuncupatum, quod ignis fulgorem repræsentaret. Verùm ars ista penitus est extincta. Idem & Electro evenit: quod quidem ex auro est, sed quinta tamen argenti parte addita. Vnde & ab auro id erat splendidum: & ut plurimum hoc tabulata veteres exornabant, sicuti Homerus prodidit.

Electrum

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

Pyropus.

PYropus vulgò gemma esse putatur, è Carbunculorum genere. Sed Plinius Pyropum æris ductilis & coronarii spe-

ciem esse scribit: *34. cap. 8. in extremo*, cum ait: Coronarium tenuatur in laminas, taurorumque telle tinctum, speciem auri in coronis histriionum præbet. Idemque in Uncias additis auriscrupulis seni,

Æs coronarium.

prætenui

prætentis Pyropi bractea ignescit. Eadem Isidorus tradit *lib. 16. cap. 19.* ex Plinio sublecta his verbis: Coronarium ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum speciem auri coronis histri-
onum præbet: unde & appellatum. Pyro-
pum igneus color vocavit. Namque in
singulas uncias æris, additis auriscrupulis
sepi prætenus bractea ignescit, flammæ-
que immittitur. Unde & Pyropum dicitur.
Hinc illud Ovidii:

—flammæ insitante Pyropo.

Eidemque sententiæ & Propertius vide-
tur accedere, cum *lib. 4.* ita canit:

Picta nec indulto fulgebat parma Pyropo.
Nam quod dicit, *indulto*, laminam non
obscurè innuit: ex eo, quod *Induco* obte-
gendi & operiendi notionem habet. Pa-
rietes inducuntur testorios: scuta pellibus;
rebus inaurandis bractæ. Quod autem
Lexicorū thesauri Isidoro tribuunt, quasi
scripserit, Pyropum esse metalli genus ex
dimidia parte auri, ex dupla argenti: id ex
hoc quidem loco nō apparet. Porro quod
uterq; dixit, Taurorum felle tinctum spe-
ciem auri præbere id Aristoteles Elenchis
Sophisticis videtur sua lingua reddere *Xo-
λοειφιον*. Ita enim locum huc in privata
collatione nostra, ut fit, *Iohan. Ladislaus*
interpretabatur, Vir meherculè utriusque
literaturæ scientissimus, & politiorum si-
ve humaniorum, quas vocant, artium op-
pido quam gnarus.

Idem & electro evenit) Electrum Isido-
rus *lib. 16. cap. 23.* dictum purat, quod ad
radius solis clarius auro argentoq; relu-
cent. Sol enim plurimis poetis vocitatus
est Elector, ut Plin. asserit *lib. 37. c. 2.* Hu-
jus tria sunt genera. Unū quod defluen-
te medulla ex arborib. pinei generis, quasi
gummi ex cerasis, nascitur: densaturq; ri-
gore, vel tepore, aut mari: & cum intume-
scens æstus ex insulis rapuit, in litora expel-
litur, ita volubile, ut pendere videatur, &

per vadū deferri. Veteres id succinum ap-
pellarunt, quod ex arboris succu destillā-
te congelasceret. In qua sententia ipse et-
iam fuit Aristoteles, succinum lachrymā
esse dicens, licet non definiat, cuius sit ar-
boris: Dioscorides, è populis lachrymam
juxta Padum flumen effusam concre-
scere, & inde genus electri fieri scribit *lib. 1.
c. 114.* Virgulti lachrymā Ambrosius no-
minat Sicenim Hexamer, *lib. 2. c. 15.* scri-
bit: Quid autem tibi referam, quod Ele-
ctrū lachryma virgulti sit, & in tantæ ma-
teriæ soliditatem lachryma duret? Nec
levibus id asseritur testimonii, quando
folia & minutissimæ surculorum portio-
nes, aut exigua quædam animantium ge-
nera, in Electro sæpè reperiantur, quæ vi-
detur gutta, cum adhuc esset mollior, re-
cepisse, & solidata tenuisse. Quam in rem
de Ape electro inclusa exstat elegās Mar-
tialis Epigramma, quod est 32. lib. 4.

*Ex latet, & lucet Phætidæ condita gutta,
Vi videatur Apis nestare clausa suo.*

*Dignum tantorum pretiū inlæta laborū.
Credibile est ipsam sic voluisse mori.*

Quo haud scio an minus venustum sit il-
lud de Vipera epigr. 59 eod. libro:

*Flentibus Heliadæ ramis dū Vipera serpit,
Fluxit in obstantē succina gemma ferā.*

Quæ dum miratur pingui serore teneri.

Concrete rignii vincta repente gelu.

*Nec ibi regali placeas, Cleopatra sepulchro
Vipera situmulo nobilior iacet.*

Quorum utroque ad illam Poëtarum fa-
bulam alludit, qua Phaëtona Solis filium
patris currū regere, quàm ipsius consilio
regi maluisse fingunt: dumq; incautè au-
rigaretur, è curru fulmine deturbatum in
Padum sive Eridanum fluvium: atque eo
ita præcipitato, Heliades sorores con-
tinuas fudisse lachrymas, quoad in Popu-
los arbores mutarentur: ex quibus Ele-
ctrum in Padum proximum destillaret.

Vnde fluit lachryma stylataq; sole rigescit

Q

Propertius
interpretat.
III.

Iohan.
Ladislaus.

Electrum.

Electus
serius.
1.

Animal-
cula electro
inclusa.

Phaëtonis
fabula.

de ramis electra novis.

Et quæ sequuntur apud Ovidium 2. metamorph. 4. Quo alludit Avienus:

*Hic primis Eridan propter nemerosa fluvia
Fleverunt liquida lapsum Phacioria sorores,
Mutuaq; manus planxerunt pectora raris.*

Et Priscianus in periclogesi, iis versibus:

*Hic electra legunt alius stillantia Celta
Succinaque memorant mellis viniq; colore.*

Quæ paleas rapiet tractu, f. odesq; caducas

Quæ etsi ut fabulosa ridet Plin. lib. 37. 6. 2.

Sicuti & Suidō. Apollinaris Electarū illud commentarius arbores metalli lachrymas

vocat lib. 1. ep. 5. dictum Phacioris in Eri-

danum præcipitari fabulā à calore solis,

fluvii inundationes exsiccantis ut Natalis

Comes interpretatur lib. 6. Mythologi. &

Cœl. Rhodig. lib. 24. lectio antiq. cap. 11.

non tamen negat frequens fuisse Padia-

ecolis succinum: quandoquidem agrestes

mulieres Padum circumcolentes, monilia

de succino, aurifacit æmulatione, orna-

tu eximio gerere solerent. Sicuti hodie

in Putenocum litore, maris Bahhici ac-

colæ uberem ex succini piscatione qua-

rum faciunt quotannis, æt ætvo potissimum

tempore, spirante Aquilone, & cum mari

luctante. Idque in Insulis septentrionali-

bis Oceani fluctibus advectum, gigni;

indeque ad alias regiones transmitti, post

Plinium testatur Joh. Gryphiander in 17.

de Insulis cap. 22. n. 164. Alterum Electri

genus est Metallum, quod naturaliter in

scrobibus inveniri, & in precio haberi Ili-

dorus quem Servianæ Commentationis

furem indigitat Gualtherius in comment.

ad Horat. Od. 3. l. 2. carm. tradit, ex Plinio

fortassis lib. 33. cap. 4. Tertium est, quod

cura sit, quinta argenti parte auro addita.

Quod si quintam portionem excesserit,

incudibus non resistit: ut Plotius ibidem

tradidit, quanquam Electrum quoque ex

auro fieri, Suidas refert, cum vitrea qua-

dam & lapidea confusione. Idque illustri

nitore splendere ait: ut est apud Balduinū

in § si duor. Inst. de acquir. rer. dom. Ma-

gna porro fuit Electrauctoritas, Ho-

mero teste: qui Menelai regiam auro, ele-

ctro, argento, ebore fulgere tradit. Mi-

nervæ templū habuit Lindos insula Rhodiorum: in quo Helena sacravit calicē ex

Electro, manā suā mensura. Trebellius, Electrima

Polli & Pompon. Sabin. Inde & Electri-

na vasa in l. pediculis. 32. §. Nerat. de auro

& argent. leg. & ex electro olim non tan-

tum nummos; sed & annulos cusos fuisse

electrinos, monet Savaro in Notis ad A-

pollin. carm. 24. Electri natura est, ad lu-

cernarum lumina clarius splendere. Ve-

nena etiam, quod est nativum; deprehen-

dit gemina ratione. Nam & discunt in

calicibus arcus cœlestibus similes, &

igneum stridorē edunt sicuti Plinius præ-

allegato loco testatur. Quia igitur Ele-

ctrum, ut diximus, ex auro & argento

mixtum est, & tertiam quandam speciem

constituit: recte ab Ulpiano responsum

est, Auri appellatione Electrum non con-

tineri l. 4. ff. de legat. 1. Quia enim ab auri

& argenti habitu recessit: ideo nec auri

potest, nec argenti nomine comprehēdi.

Id quod optime declarat Tertullianus ad-

versus Hermogenē. Nam testam, inquit,

habet ex argilla confectam, jam non argil-

lam vocabo, sed testam: & Electrum, li-

cet ex auro & argento federatum, nec ar-

gentum tamen, nec aurum appellabo: sed

Electrum, à cuius habitu quod divertit,

pariter & à vocatu ejus recedit appellatio-

ne, sicut & conditionis proprietate. Sed

utrum argentum Electro, an Electrum

argento cedat: id ex adpectu vasorum fa-

cilius intelligi posse, Paulus ex Proculi &

Neratii sententia respondit, quod si in ob-

scuro sit, inspiciendum esse, in utro nu-

mero ea vasa is, qui testamentum facit,

habuerit. l. pediculis. 32. §. Neratium s. ff. de

auro & argent. legato.

Electri au-
toritas.

Electrima

Natura

Electrum
tertia inter
aurum &
argentum
species.

Argentum
utrum Ele-
ctro cedat,
an constet.

DE CORINTHIO AERE TIT. XXXIV.

Æs Corinthium.

Anno DCLVIII. ab Vrbe condita Mummio capta Corinthio, nobili Civitate, in Istmo Græciæ sita, Urbem incendit. Eaque flagrantē, casu factum est ut aurum, argentum, & æs liquefacta miscerentur. Accur pulchra videretur mixtura ista post incendium inventa: fusa induruerunt vasa & candelabra effabre sculpta. Eaque Corinthia dicebantur vasa, eo quod mixtura ista Corinthi primum esset adinventæ: Eius tria erant genera. Candidum, cui plus ^{Eius generis} auri interas argenti. Alium, in quo auri materia prævalebat: Tertium, in quo ^{7^a} a. ^{* L. 34. c. 2.} qualis omnium temperies fuit, ut Plinius recitat. * Metallum hoc planè extinctum est, ut & usus portarum anearum, quæ templis adponebantur. Et ^{* L. 34. c. 3.} auctor est idem Plinius * Sp. Carvilius Quæstorem, inter crimina obieciſſe Camillo, quod arata ostia haberet in domo. Et addit: Solita etiam arata fieri ^{Poma arata.} triclinia, abacosque & monopodia: ut & capitula columnarum; quemadmodum Romæ videre est incolumnis Panthei, quod est à la retonda. Habebant quoque in templis lucernas aneas, instar arboris poma proferentis factas & ut tandem finiam, innumerabiles statua ex hac materia fuerunt confecta.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

Corinthia vasa.

Corinthia vasa (quæ & Ephyreja dicuntur Virgilio, eo quod Corinthus olim Ephyra nuncupabatur) quanto in precio fuerint, Perotus ex variis historicorum monumentis collegit. Horum pretia in immensum exarsisse, Suetonius in Tiberio cap. 31. scribit: notatumque ait Augustum, ut pretiosæ suppellectilis Corinthiorumque præcipuum. Nam & proscriptionis tempore ad statuam ejus adscriptum esse:

Pater argentarius, ego Corinthiarum: cum existimaretur, quoddam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos: ut est in vita Augusti cap. 70. Sed an auro legato, etiam æs Corinthium veniat, dubites? cum ex auro & ære mixtum sit. Eadem quod de Electro, respondendum putarim: eo quod Corinthium istud æs, non auri, sed æris nomen obtineat arg. leg. de legat. l. 1. & l. hæres. 200. § pen. de le-

*Æs Corinthium an etiam auri continere de-
beat.*

gat 3. Æs etenim eam auro semel mixtum ^{mixtum} deduci, hoc est, separari olim non poterat: ideoque communicabatur ^{olim deduci} item Pompon. §. sed si plumbum. ff. de rei vindic. Hodiè autē, cum Aurifices, Chrysolæ aque vi (de qua lib. 2. cap. de Alchymia dicitur) æs ab auro, & quodvis metallum ab altero separare possint, ut Alciatus tradit l. 6. parerg. c. 11. non communicaretur illud: sed deduceretur, & suum cuique redderetur: non secus ad plumbum cum argento mixtum d. §. sed si plumbum, quem superioribus refragari Accursius putavit, non animadvertens, separari olim id potuisse: ut & æs mixtum argento ^{Serius si argento esset mixtum.} l. lacus. 12. §. si ære meo ff. de acquir. rer. dom. Steph. Forcatul in Necymant. dial. 38. cui addendum est, quod de confusione istiusmodi Hugo Donellus scriptum reliquit in comment. juris civil. lib. 4. cap. 31. Et ad eum locum doctissime commentatus est

Oswald. Hilliger
lit. C.

DE OLEO INCOMBUSTIBILI TIT. XXXV.

Oleum in-
combustibile.
Sepulchrum
Tullia Ci-
ceronis F.

*Preparabant etiam veteres Oleum incombustibile, quod nunquam consume-
batur. Id nostra quoque aetate, sedente Paulo III. visum fuit, invento scilicet se-
pulchro Tullia filia Ciceronis: in quo lucerna fuit etiam tum ardens, sed ad-
misso aëre, extincta. Arserat autem annos plus minus 1550.*

NOTE, SIVE COMMEN-
TARIUM.

Oleum vi-
vum.

Lucerna
subterranea
perpetua.

INcombustibile hoc Oleum rectius vi-
detur appellari posse Vivum. Statius:
*Vulcano condita domus, quā subter eun-
ti: Stagna sedent venis oleo, madentia vivo.*
Sed & Hermolaus Barbarus l. Corollar. 5.
& Franciscus Maturantius in epistola ad
Alphenum amicum, jam dudum testati
sunt, Inveniri alicubi in subterraneis Ita-
liae monumentis lucernas perpetuo ful-
gore lucentes, qualis fuerit illa *Maximi*
Olybii in agro Patavino, juxta oppidum
Atheste eruta: quam arsisse supra mille &
quingentos annos tradit lib. 1. *Antiquit.*
Patavin. in fine. Bernardinus Scard eo:
quem laudat Melchior Guilandinus in
communtario de Papyro. membro 6. Olei
autem sive Ignis istius perpetui dilucida
extat descriptio apud Hyeronimum Rus-
celli, in egregio ipsius opere, cui titulus
est *Le impresse illustri*: quem locū aliqū-
do ex Italico Latine reddidimus. Nec mul-
tū absimilis fortassis naturæ fuerit Naph-
tha: quam circa Babyloniam, bituminis li-
quidi modo profluere, ait Plinius lib. 2.
c. 105. Cum quo Xiphilinus apud Dionem
l. 35. consentit. Est autē Naphtha, inquit,
ex genere bituminis, usque adeo ardens, ut
omnia, quibus adhærescit, prorsus exurat,
nec ulla re humida facile exstinguatur.
Huic, ait Plinius magna cognatio ignis,
transiliuntque protinus in eam undecun-
que visam. Ita ferunt à Medea pellicē cre-
matam, postquam sacrificatura ad Aras
accesserat, corona igne rapta. Jason enim
captus amore *Gianca* (quæ fuit Creontis

Regis Corinthiorum filia) Medeam de-
seruit: & hæc, ut ulcisceretur Glaucā, ve-
lum & coronam ipsius imbuere liquore
Naphthæ, quod celerius incenderetur illa;
ut est in *vita Alexandri Magni* apud Plu-
tarchum. Quod allusit Horatius. *Epod. 3.*

Hoc delibuitis nita donis pellicem

Serpente fugit alite.

quanquam ibi coronam illam non Naph-
thæ; sed allio, quod execrabatur, imbu-
tam fuisse jocatur: ut Adrian. Turnebus
notat lib. 6. *Adversar. cap. 9.* Consimilem
fabulam de veste Nessi Centauri sangui-
ne infecta; quam à Deianira missam cum
induisset Hercules, incensus igne sacro
periit, Erasmus recitat *Chiliad. 2. centur.*
10. adag. 98. quem vide. Cæteroquin isti
Medæe pharmaca, quod sulphure atque

Naphtha
quam arde.

Naphtha.

Medea pel-
licem Naph-
thæ ulcisci-
tur.

asphalto humectiore constabat; eatenus
ignita vis fuit, ut cuicumque admovere-
tur, id perureret, nec ab humectis restin-
gueretur facile. De quo videatur Mar-
tin. Del-Rio lib. 3. *Disquisit. Magicar.*
part. 1. quest. 4. sect. 10. scribit tamen Dio-
dorus, radicis cujusdam potestate, quam
edocuisse Circe pellicem illam Jasonis
à Medea concrematam, referente Cœ-
lio Rhodigino lib. 15. *lectio. antiq. cap. 13.*
Ex ea autem quod Medea hominibus ju-
ventutem restituisse, & in robustiorem
eos ætatem retraxisse fingitur, non re-
ctè quis concluderit, eam *veneficam* fuis-
se: sed ut Diogenes interpretatur, femi-
nam potius prudentē, quæ exercitiis gy-
mnasticis molles & effeminatos ocio-
que corruptos ad integram sanitatem tra-
duxerit, & laboribus in locis calidis fig-
maverit

Medea quo-
*modo juv-
tutem resti-*
tuit.

maverit. Eam enim ob causam fabulæ oc-
casio data, quasi homines coquendo in

juventutem restituerit. videatur Natalis
Comes lib. 6. Mytholog. c. 7.

DE VITRO DUCTILI TIT. XXXVI.

*Vitrum
ductile.*

*Fertur, Tiberio principe, excogitatum vitri temperamentum, ut ductile sen-
sibile id, inftar chartæ fieret: atque inventorem hujus mori propterea de-
ditum, quòd cum magnificentissimum Romæ crexisset palatium, quod ruinam
minabatur; & Tiberius, precio exulto mandasset, summi ad obtutum post hac
ne pervenires; ille postea stultendi vitri ratione inventa, Tiberio hinc mon-
stratum venisset, premium inde expectans scilicet, ut Dio scribis. At Plinius * Lib. 36.
* refert, Totam Officinam artificis ejus fuisse abolitam; ne aris, argenti, auri cap. 26.
metallis pretia detraherentur. Sane, qui velint, malignitate id factum esse
Tiberis, qui viros ingeniosos & virtute præstantes odio habuerit.*

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARI.

Quod de Artifice isto Auctor noster commemorat id Dio lib. 57. Histor. ita recenset. Eodem tempore, inquit, cū porticus maxima Romæ in alterum latus inclinasset, mirum in modum erecta est. Architectus quidam (cujus ne nomē quidem notum est, quod invidens miri artificii Tiberius in libris id referri prohibuit) firmatis undiquaque fundamentis ejus ne moveri possent, reliqua omnia velleribus & centonibus circumdedit, ac porticum laqueis ab omni parte alligatā, multorum hominum ac machinarum impulsu in pristinum positum restituit. Hoc & miratus est Tiberius; & invidit; ideoque pecunia hominem donatum Urbe eiecit. At qui is rursus ad Principē accedens, supplexque factus, vitreum poculum consulto abiecit, fractumque manibus rursus refecit, sperans, eo se veniam impetraturum. Verum necari ob id jussus est. Atque ea quidem res, quoniam miraculo affinis digna æstimata fuit Petronio, ut convivialibus Trimalcionis sui festivitibus interponeret. Eam denique præter Dionem etiam Plinii & aliorum auctoritati-

bus ita corroborat Janus Duza, in suis ad Petronium prædantibus, c. 9. ut in posterum de rei veritate nequaquam sit dubitandum. Præstat autem ipsiusmet Petronii verba hic adscribere. Fabrum fuisse inquit, qui vitrea vasa fecerit tantæ tenacitatis, ut non magis quam aurea vel argentea frangerentur. Quia ergo phialam hujusmodi de vitro purissimo & solo, ut putabat, dignam Cæsare (Tiberium intelligit) fabricasset, cum munere suo Cæsarem adiens, admissus est. Laudata est species muneris: commendata manus artificis: accepta devotio donantis. Faber, ut admirationem intuentium verteret in stuporem, & sibi plenius gratiam conciliaret Imperatoris, positam de manu Cæsaris phialam recepit, eamque validus projecit in pavementum tanto impetu, ut nec solidissima & constantissima æris materia maneret illæsa. Cæsar autem ad hoc non magis stupuit, quàm expavit. At ille de terra sustulit phialam: quæ quidem non fracta erat, sed collisa, ac si æris substantia vitri speciem induisset. Deinde Martium de sinu proferens, vitrum correxit aptissime, & tanquā collisum vas æneum crebris ictu reparavit. Quo facto se scelus

Jovis tenere, arbitratus est, eò quòd familiaritatem Cæsaris & admirationem omnium se promeruisse credebat. Sed secus accidit. Quæsit enim Cæsar an alius sciret hanc condituram vitrorum? Quod cū negaret, eum decollari præcepit Imperator, dicens, quia si hoc artificium innotesceret, aurum & argentum vilescerent, quasi lutum. Recenset eandem hæc historiam, quanquam strictè Lud. Cælius Rhodig. lib. 20. lect. antiq. & 30. ubi vanitatem istam Tiberii taxat, qui callido & insidioso erat ingenio, simulans ea se velle, quæ noller; his quasi infensus, quibus consultum cupiebat, his verò, quos oderat, quasi benivolus apparens, ut Suetonius scribit in ipsius vita; & variis exemplis demonstrat Gregorius Richter *Axiomat. Polit.* 96. & 235. Invidia verò in eo fuit tanta, ut ingeniosorem ferre potuerit neminem, id quod vel Architecti istius internecione comprobavit: qui dum novo istius vitri flexilis sive ductulis invento promeriturum se Cæsaris gratiam sperabat, offensio-nem ipsius etiam majorem incurrit. Nec

Tiberii
ingenium,

Invidia.

potuit tamen insignis ille artifex non fa-
cere, quin ingenium exercendo suum, a-
liud subinde atque aliud excogitaret: ad-
eò inveniendi desiderium veluti fomes
est ac incitabulum ingeniorum! Quod
idem Rhodiginus pulchrè explicat lib. 29.
cap. 16. Sed *rara ingeniorum præmia, rara inveniendi desiderium*
strem merces! De quo etià ipse Eumolpus
apud Petronium conqueritur. Quare
tam malè vestitus es? propter hoc ipsum: "
Amor ingenui neminem unquam druitem
fecit. Et mox: *Nescio quomodo bona men-*
tis soror est paupertas. Quæ Apulejo in
Apolog. philosophia vernacula: idque & philosophia
literatis valde familiare esse, D. Hierony-
mus testatur *his vbi:* literæ marsupium
non sequuntur: laboris comites sunt &
sudoris. Adeo verum est tritum illud
omnium sermone proverbium *probius*
laudatur & algeet.

Ne propterea detraherentur Xusus enim vi-
tri ad potandum, argenti metalla & auri
pepulit. Unde Galienus Imperator asper-
natus est calices vitreos, Nihil vitro com-
munius esse, dicens.

DE PAPYRO TIT. XXXVII.

Ita quoque in desuetudinem Charta Papyri, postq. à n. minori cum sumtu, &
maiori cum commodo nostra illa reperta est, facta ex lenticulis Læcis & con-
tritis. Papyrus tunc seu fruticis cuiusdam species est: quæ non exiret si in
quibusdam instar cartilaginis in subtile dividebatur phyllo as. Et hæc qui-
dem veterum Charta erat, in Ægypto primùm inventa Alexandri Ma-
gni tempore, & à Regionis illius nomine Charta nuncupata. Sed & Navigia
ex Papyro tenebantur, ut Plinius refert.

Papyrus.

Charta.
Lib. 13. c. 11.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIL.

DE Papyro & charta commodior nobis
dicēdi locus erit in l. 2. tit. de Charta.

DE NAVIBUS QUADRIREMIBUS ET QUIN-
QUEREMIDIBUS TIT. XXXVIII.

Posteaquam Navium mentionem jam fecimus, non inconueniens erit, de ea
differere Navis, quæ similem navem habuit. Nam hanc quadraginta ordi-

Navis Pro-
mai Philo-
patoris.

nam Ptolemæus Philopator fabricatus est, ducentorum octoginta cubitorum longitudine; altitudine autem ab imo usque ad transtra duodequingenta. Nautis extra remiges quadringentis instructam, Remigum quatuor millibus. Adhuc milites armatos capiebat in foris & tabulato paulo minus tria milia ut Plutarchus refert in vita Demetrii. Videbatur quasi Urbis quadam per Mare incedere: & præterea etiam hortis erat instructa. Similem hodie fieri non crediderim: cum ne quadriremes quidem, nedum quinqueremes fabricari possint, ut agiles sint ad movendum, & multum nobis inserviant. Idque ut non utimur. At veteres & rectè eas componebant, & ingentibus sumis cum damno usarpabant. Sed & eiusmodi faciebant. Navæ, quæ & remis & velis propellebantur, quantumvis altæ essent: ut à multis proditum est Auctoribus, inprimis verò Virgilio l. 3. & 5. Æneid. Nostra velificatione dumtaxat propelluntur: ac cum maris est tranquillitas, mo-
Liburnæ.
 veri nequeunt. Vidi etiam effigiem Navium quarundam, quas Liburnas dicunt: quæ ab utroque latere extrinsecus tres habebant rotas, aquam attingentes: quarum quilibet octo constabat radiis, manuum palmo e rota prominentibus: intrinsecus verò fixæ boves machinam quandam circumagendo, rotas illas incitabant: & radii quam retrosum pellentes, Liburnam tanto impetu adcursum propellabant, ut nulla triremis ei posset resistere. Nominat & Vitruvius Carri quoddam genus, quo singulis horis monstrabatur, quos militaria essent confecta. Agebatur autem (quemadmodum hodie Horologia)
Carri, pro Horologiis.
 rotis quibusdam, quæ exacta hora lapidem in pelvem dejiciendo mittebant. Caterum Horologia non usui inventionem istam reddidit superfluum: quemadmodum & muralia manualia tormenta celeberrimas veterum machinas & instrumenta bellica obscurarunt. De quibus, tanquam non necessariis, & quorum nullus hodie usus est, nihil hic attinet dicere.

NOTE, SIVE COMMENTARIUS.

TARIL

Triremium
 vocatur.

Triremes vulgò *Galeræ* vocantur, à corbita in summo malo galeri instar in navigiis prominente: vel, quod Sagæ populi, apud quos Janus navigio salus evasisset, ratem Galerim dicerent: ut est in libro, qui Xenophonis fertur de Æquivocis. De Triremi autem accipiamus oportet illos Virgilii versus:

—triplici putes quam Dardana versu
 Impellunt, terno cōsurgunt ordine remi.
 cum tamen constet, nullam belli Trojani
 tempore triremem fuisse: sed ex historia

notum sit, Aminoclem Corinthium multis post seculis Triremes primum ædificasse, sed Poëtæ non perinde Historiæ fidem exsequi solent: & apud eos crebri sunt ἀναρχισμοί, ut Arianus Turnebus notat lib. 4. *Adversar.* cap. 4. Caterum de immensæ molis ac vastissimæ amplitudinis navibus, plurimis remorū ordinibus instructis, cum Ptolemæi Philadelphi & Philopatoris, tum etiam Hieronis multa & incredibilia penè prodit Athenæus lib. 5. *Dipnosoph.* c. 5. 6 7. quibus adde, quæ ex Herodoto, Plinio, Plutarcho & aliis, more suo doctè & eleganter recenset Bu-

*Navigium
Cleopatra.*

dæus de Asse & ejus partibus *lib. 5.* Inprimis verò etiam nobile prædicatur Navigium illud, quo M. Antonius cum Cleopatra ad Actium Equiri opidum, deinde Nicopolim pervenerat. Id enim velo purpureo & tabulato inaurato insigne fulsisse fertur : adeo ut post naufragium factum, aurum & purpura in litus removerentur, & Arabibus ac Sabæis prædæ essent; & Regina spectaretur Dux fugæ, cū puppi aurea mox capta. *Plinius lib. 19. c. 1. Florus 4. Epitom. 6. 1.* De Cleopatraz porro & M. Antonii sponsione, uter alterum luxu in comestatione posset vincere, supra diximus. Impensissimè verò hunc à Cleopatra fuisse adamatum, vel inde quoque liquet. Nam cum moris esset, comestationibus indulgentes lilio, rosa, myrto, & lauro, non sine violis coronari; Cleopatra in summa hilaritate, extremis coronæ foliis veneno illic is invitavit Antonium, ut coronas biberent. Annuente illo, detractam capiti coronam in scyphum conjecit, & haurire incipienti opposuit manum, testata occasionem non deesse occidendi, si absque illo potuisset vivere : *Steph. Forc. lib. 4. de Gallor. Imper.* proinde etià post mortè ipsius non leve amoris sui indicium fecit. Cum enim triumphir in Ægypto per Octavium superatus esset & mortuus, regaliter ei parentavit. Ac quoniam, quod res erat, suspicabatur se Ægyptiæ Reginam in triumphū ductā iri; generosa mulier aureo in lecto jacēs, brachio sinistro Aspidem admovit, cujus morsu dulciter periret. Serpens, enim ille ictu oculis caliginem inducens, cum nonnulla voluptate perimere dicitur, & absque labore. *Diolcorid. lib. 6. c. 38.* Re comperta Octavius Augustus Psyllos, quorum ad sugenda venena ingens vis exsistere putatur, sedulò accersivit, jubens venenum exsugere : sed irritò conatu, cum illa jam amore proprio & dolore non minùs quàm

*Cleopatra
comestatio.
Amor in
Antonium.*

Intervius,

Psylli.

Aspidis veneno expirasset. Nihilominus Augustus imaginem ejus in triumphum tulit, aspidem mordicis affixa, qua de re etiam Dio videri poterit. psyllorum autem (ut hoc obiter moneā) etiam Plutarchus meminit, in *Catone Vicensi fol. 295.* Psyllos homines reperiri scribens, qui moribus serpentum medeantur, ore trahentes venenum, & ipsos serpentes cantibus mitigantes. Id verò Psyllis etiam cum Maris commune esse Plinius scribit, utrosque conjungens *lib. 23. c. 3.* Ubi Psylli Marisq; & qui Ophigenes vocantur, in insula Cypro ponuntur in genere eorum, qui sunt terrori serpentibus, & tactu ipso levant perculsos, & fuctu modico. Idem *lib. 21. c. 13.* Illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiā opibus, sicut contra serpentes psyllos Marfosque inter homines. De iisdem Lucilius apud Nonium in *colubra:*

*Iam disrumpitur medius; jam ne Marso
colubres*

*Disrumpit cantu, venas cum extenderis
omnes.*

Populos verò illos Italiæ esse ferunt finitimos Picentibus & Samnitibus, & è Marso Circes filio profectos, ideoque peritos incantandi, & venenis resistendi, ac vi eorum nocendi. Quod ex Herodoto etiam Gellius retulit *lib. 16. noct. Attic. c. 1.* & Simon Majolus *tom. 1. dier. canicul. colloq. 4. fol. 108.*

1. *Prætoræ etiam hortis erat instructa* Caligula Sic Caligula autore Suetonio in ipsius *vitæ cap. 37.* de cedris Liburnicas fabricavit, gemmatisque puppibus, versicoloribus velis, magna thernarum & porticum, & tricliniorum laxitate, magnaq; etiam vitium & pomiferarum arborum varietate : quibus discumbens de die inter choros ac Symphonias, litora Capaniæ peragraret. quanquam Adrianus Turnebus eo in loco nō de cedris, sed de *decereis* Liburnicas legendum

*Psylli &
Marfi un-
de.*

*Suetonius
emendat me
Deceras.*

agendum cenſet; vel ſi Græcè malis *διὰ τὸν*, id eſt, deciremes; quibus ingentiſſa magnitudinis Naves intelligi ait *lib. 22. c. 31.* Liburnæ autem ſive Liburnicæ Naves, à Liburniæ regione, inter Illyriam & Dalmatiam ſita, nomen ſunt ſortitæ: quas Suidas non ad formam triremium conſtructas fuiſſe ait; ſed ad prædandum æreo roſtro armatas, & validas, & teſtas munitasque; atque incredibilem iſparum fuiſſe celeritatem. Liburnas Prudentius etiam turritas appellat:

*Fluctibus Atliacis ſignū Symphonia belli
Ægypto dederat: clangebas buccina contrā
Inſtiterat tennes cymba fragilesq; phæſeli,
Inter inritas, Ademptiſtica roſtra, Li-
burnas.*

Id verò genus turrium Servius ait Agrippam primum inveniriſſe, ut de tabulatis ſubitò erigerentur, ſimul ac ventum eſſet in prælium; turres hoſtibus improviſæ. Sic enim illud Virgilio accipiendum putat.

Tanta mole viri turritis pappibus inſtant.

*Liburnum
veloculum.*

Ad Liburnæ navis ſimilitudinem vehiculum quoque Liburnum fuit conſtructū, quo Principes Romani vehi ſolebant. Hinc Juvenalis *Satyra 3.*

— turba ſedente vehetur

Dives, & ingenti currit ſuper ora Liburno.

*Navis qui-
busdam
currus.*

Hinc eſt quod navis etiam currus quibuſdam dicatur. Sic enim navim vel Concham, qua Neptunus vehébatur *currum* Apollonius appellat *lib. 4.*

— quam mobilis Amphitræie

Neptuni celerē currū apto tempore ſolvit.

Et Orpheus in Hymno Neptuni:

Quadrisingum impellens currum.

Tractum ſcilicet à quatuor equis, aut vitulis marinis, aut balanis, ut poëtæ ſingunt Mythographi. De illo ab equiſtracto eleganter Virgil *lib. 5. Æneid.*

*— Iungit equos genitor ſpumantiaq; addit
Præſeſ, manibusque omnes effundit
habenas.*

Cæterum præcioſas illas naves, quarum modo meminimus, Seneca luſorias, & regum ludibria appellat. Sic enim *lib. 7. de Benefic. c. 20.* ſcribit: Cui triremes & cæratas non mitterem; luſorias & cubiculatas; & alia ludibria Regū in mari laſcivientiū mittam? Ex quo Senecæ loco Turnebus notat, *luſorias* dici naves, quod ludicæ triremibus & æratis comparatæ viderentur, & tanquam ad luſum haberentur. Quamquam eo nomine interpretari quoque poſſumus Naves quas in Danubio adverſus Barbaros Romani in excubiis habebant. Nam *ludere navis* dicitur, quæ huc & illuc velut laſcivia quædā currit. Inde Seneca eo ipſo, quem dixi, loco: *ubi naves buferunt, hauriuntur.* Turnebus *Navis bonas.*

Navis bonitatem non in pretio; ſed in firmitate cōſiſtere; Navis (ait) bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum, nec cuius tutela ebore cælata eſt, nec quæ ſciſcis ac opibus regiis præſta eſt: ſed ſtabilis & firma, juncturis aquam claudentibus ſpiſſa, ad ferendū incurſum maris ſolida, gubernacula parens, velox & cōſentiēs vento *lib. 10. epiſt. 77.* Sed & Navigiorum originem exprimit, & exemplum à piſcibus natantibus petiū docet *lib. 14. epiſt. 91.* Hominis (inquit) non ſapientis invēta ſunt Navigia, quibus annes, quibuſq;

maria tranſimus, a prætis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc currum Navigiū torqueāt: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda teguntur, & levi ejus in utrumq; momento velocitatem ſuam ſectunt. De Navigationis porro incommodis nihil hic attinet dicere: Satiuſ eſt, eos qui Equo ligneo (ut Plauti verbis utar) per cæruleas vias vehuntur, experiri ſcilicet, quàm periculolum ſi, ſalutem fluctibus committere, & vocare in

*Navigiis
origo.*

*Navigationis
periculolum.*

Et delectatio.

sele fata cessantia; ac si ad mortem terra parum latè pateat, siquidem, ut Aratus in *Phænomenis* dicebat, modicum lignum mortem prohibeat. Non injuria igitur in Navigantes invehitur Socrates, miseros eos appellans, quibus neque Dæmon, neque Deorum aliquis unquam divitiarum dignā tribuerit gratiam. Quandoquidem hi levibus freti ventis, longas navigationes magno cum periculo semper adeant, homines periti: propter quas aut lucrentur, aut pereant. Quanto rectius, felicem prædicat Euripides eū, qui bona fortuna fruens domi inanet, & merces in terra habet, nec denuò navigat? Imò ter felix ille, & inter paucos valdè beatus habetur Callimachio quicumq. remotus à Navigatione vivit: siquidē ex Antiphanis sententia, præstet in terra pauperem esse, quam divitem navigare. Ad periculū verò illud declinādum veteres tutelare quoddam numen in navibus habere solebant. Sic enim apud

Navium insignia.

Virgilium lib. 10. *Æneid. vers 172.*

—aurato fulgebat Apolline puppis.

Et navi illi Alexandrinæ, qua D. Paulus Romam devehebatur, insigne erat Castor & Pollux *Act. 28. v. 11.* Nec infrequens erat è naufragio servatis, ut vestes suas una cū tabula suspenderēt ex voto. Horat. *Od. 5.*

—me tabula sacer

Votis paries indicat humida

Suspendisse potenti

Vestimenta maris Deo.

Eademque tabulæ ante fana in oleastris plerunque affixæ suspendebantur. illius enim arboris vivacitas tanta putatur, ut si multis configatur clavis, nihil tamē lædatur. Adrian. Turneb. l. 8. *adver. c. 10.* Porro, qui primus navium usus, & quæ primæ earū forma à priscis probata fuerit; quæ item earum nomina, & quis gubernandi adminicula primus invenerit: id expositum habes apud Robert. Valturium lib. 11. *de re militari. cap. 5.*

DE MUSICA TIT. XXXIX.

Musica: usus.

Expositis artibus Mechanicis, ad Liberales deveniam, quarum nullum hodie exstat vestigium. Una ex his est Musica, veram antiquitatis scientiam & practicam continens: Incredibili enim delectatione auscultantes adsciebat, ut ex scriptoribus deprehenditur: siquidem unā cum Melodiā integra percipiebantur verba. Quæ cum si recens hæc nostra conferatur, barbara omninò meriò eris habenda: siquidem in hac non nisi voces & clamores absque verbis audiuntur. Unde aures tantum modò parumper pascit, absque aliqua intellectus delectatione. Recentiores autem Musica Notula, quas vocant, originem trahunt ex hymno Divo Iohannis sacro: quem Monachus quidam in Officiorum suo ad hunc modum habebant consignatum.

Nova.

Notularum origo.

VT queant laxis;

REsonare fibris;

MIRA gestorum

FAMuli tuorum;

SOLvo polluti

LABii reatum,

Sancte Joannes.

Ex hoc hymno Religiosus iste, prima cunctisbet versūs syllabas, quæ sunt.

VT, RE, MI, FA, SOL, LA, propriis Notis cantu posuit: & Cantuisto in manus collocato, cantare incepit, ac Voces cum Notis, quas in Lineas posuerat, in concordiam redigere. Atque ita ex hac praxi, & vocum harmonia sive concentu, theoria quædam postea fuit hausta: quæ tamen neque scientia est, neque vetus illa Mathematica, quæ septem constabat vocibus, ut ex illo Virgilii versu deprehenditur:

Obloquitur numeris septem discrimine vocum.

Cardinalis Ferrariensis circa hanc indagandam satis multum sudavit: sed frustra. Ars itaque ista plane est extincta. Nam qui libros de vera hac Musica conscriptos legunt, ad praxin & usum convertere nesciunt.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

*Musica ori-
go celestis.*

I Nfinitus sum, si singulas Musicæ laudes, quibus bonorū auctorum libri referti sunt, recēscere velim. Possit pro multis vel unicum hoc satisfacere, si originem ipsius cœlestem esse dicamus. Nam & gravissimi rerum æstimatores, tonius mundi fabricā Musica proportionē cōsistere putarūt, & motu, atq; impulsu orbium impariū, acuta cum gravibus temperante cœlestē illū concentū & sonum dulcissimum elici. Nec enim cum silētio cœli stelliferi cursus, vel reliquorum globorum distinctā interval- lis conversionē fieri posse: quā docti homines nervis imitati septē, ac cātibus suavitate plenis, ad cœlū sibi reditū aperuerint. Animam quippe nostram harmoniā esse, & proinde sese erigere atq; vim suam recognoscere, quoties Musicam tanquam naturam sui similem persenserit. Ipsum quoq; Apollinem, cum boves Admeti custodiret, oculi pertæsum fabulatur Musicā invenisse, ad mortales derivasse. Ovidius:

— per me concordant carmina nervis.

Data scilicet est Musica hominibus tanquam lac animæ & gratissimum sollicitudinis lenimentū & laborum solatiū, atq; remediū ad inducendam humanarū calamitatū oblivionē, quibus vita hæc nostra undiq; septa deprehenditur. Nam & Pla-

to l. 2. de LL. refert, Deos laboriosam hominū vitam miseratos, remissiones laborū constituisse: Musas quoq; & Apollinē Musarum Ducem, & Bacchū concelebratores adhibuisse, qui cum voluptate tri- pudia & saltationes nobis ducāt. Quo cir- ca Salomon: Vinū & Musica, inquit, lætifi- cāt cor: & super utraq; dilectio sapientiæ. Eccl. 40 Hoc amplius, ab alienatos quoq; sensus Musica revocat, & malos Genios, qui furiosos sæpissimē cruciant, divina harmonia fugat. Sic enim Saule furentem malus Genius pulsata lyrà deseruisse dicitur. Et Elisæus corā Judææ ac Samarizæ Regibus oraculum editurus, cytharistam ac- ciri iussit: simul enim cum suavitatem con- centus Numen hausit. Ac cum Saul à Sa- muele iniciatus esset, non prius Prophetarum chorus ei cum cithara occurrit, quā Numine afflari ac vaticinari cœpit. Bo- din. de Republ. lib. 5. c. 1. In tantū enim ho- noris culmen apud Ethnicos quoq; Musi- ca processit, ut non in conviviis duntaxat, & Magistratuum epulis; sed & in sacris & Deorum pulvinaribus ea adhiberetur, ut li- to. Athenæus Dipnosoph. lib. 14. c. 11. & Ma- crobius lib. 2. in somniis Scipion. testantur. & rationem ejus adsignat Natalis Comes lib. 9. Mytholog. c. 7. non solum, quia com- positos animos sacrificantium, & ad Aras Deorum accedentium esse oportere si-

*Damones
pellit.*

*Numine
afflatus.*

*Sacris adhi-
bita.*

Et quare?

gnificabant: cum metro compositæ preces domo essent ad altaria afferendæ: Sed etiam, quia cum Deos corpora celestia esse arbitrantur, è numeris & harmoniis proportionibus Deos ipsos constare putarent. Sic igitur per hymnorum & instrumentorum, & saltationum rythmum Deorum naturam imitabantur, atq; oblectabantur sacrificantes; & dies festos agentes, conviviis ac Genio indulgentes; Deorumq; ipsorum felicitatē aliquo pacto imitantes, pro viribus proximè ad Deorum immortalium naturam accedebant. Non mirum igitur, moris apud Græcos fuisse, ut post cœnam lyra circumferretur; quam cum recusasset Themistocles, indoctior est habitus; Cimonq; & Epaminondas, quod fidibus scirent, antelati fuerunt; testē Tullio in *Thusculan* & Alexandro ab Alexand. lib. 2. *Geni. et. diu. cap. 25. circa fin.* Nam ut Aristophanes auctor est, per Cytharæ cadentem, Veteribus homo sapiens, & Gratiis omnibus ornatus fuit indicatus: cum è contrâ, qui nullum Musices sensum aut gustu haberet; eundem vel insensatum esse, vel spiritus discordes & invicē repugantes habere iudicarent. Rectè igitur Clemens Alexandrinus Musicam à Musis nomen habere dicit. Quis enim nescit, à veteribus dictos *Musicos*, quod non modo à Musicæ, verum ab omni Musarum commercio alieni qui essent, hoc nomine tanquam probro notarentur? Quem locum cum aliis Juretus adducit in *Notis ad Symmach. Ep. 74. lib. 3.* Hinc facile collectum est, quanta fuerit Antæi Scytharū regis stupiditas: qui jurejurando affirmavit, se aliquando suavius Equum hinnientem audisse, quàm Ismeniam bicinē, ad cuius concentum cæteri plaudebant. adeo habebat ille aures à Musis abhorrentes, & animam in præcipiis Equi, imò à finis audiendi sapientem! Steph. Forcat. lib. 6. de Gallor. Imper. Mu-

sicæ certè suavem morū concinitatē genere, dubium non est. Nam & ipsum etiam Socratem, cum in summa severitate consensesceret, lyra ediscendæ navasse operam Athenæus scribit lib. 14. cap. 11. & maximam semper fuisse harmoniæ in Republica vim ac potestatem post Platō Aristoteles censuit lib. 7. & 8. *politic.* Etenim cum initum omnibus visum esset, quā obrem ex omnibus Arcadibus soli Cynethenses tam feroces ac barbari essent: primus omnium Polybius, propter desertum Musicæ studium id illis accidisse animadvertit: cum sanctissimis Majorum legibus accuratè caveretur, ut omnes cives ad annum usq; trigésimum in cæcædia diligenter incumberent, quā quidem ratione primi Legumlatores sapienter Arcadiæ populos feroces ac barbaros, ut qui montes accolunt, ad humaniorem & mētiorem vitæ cultum pertraxerunt. Bodinus lib. 4. de *Repub. cap. 2.* Hinc Orpheo & Amphioni id attributum legimus à Pœtis, quod suavissonæ testudinis concentu, hoc est, placidis & aptè compositis verbis fera hominum corda mitigarint, agrestes mores expoliverint, & dispersos vagoq; mortales in cœtum unum congregarint. De Orpheo enim (quem Virgilius lib. 4. *Georgicon*, deprædicat:

Mulcentem Tigres, & agentem carmine quæcus) Horatius ita canit:

—Vocalem temerè insequuta.

Orpheæ sylvæ.

Arte maternæ rapidos morantem,

Fluminum lapsus, celeresq; ventos,

Blandum & auritas fidibus canoris:

Ducere quæcus.

Ex *epist. 3. ad Pisones*, sive de *Arte*:

Sylvestres hōmes sacer. interpresq; Deorū

Cadibus & vitta fædo deterruit Orpheus.

Disi ab hoc lenire Tigres, rabidosq; leones.

Mox de Amphione addit:

Disi & Amphio Thebana condidit arcis

Etiam convivium.

Musica pro sapientia.

apud...

Musica à Musis.

Antæi Scytharum Rex.

Musica mollit mores. Socrates.

Cynethenses Arcadia.

Orpheo & Amphione conferunt sylvas, & saxa attraxerunt.

Saxa movere sono testudinis, & prece blanda Ducere quò vellet.

non quòd vel hic vel illè flumina cantu stiterit, animalia ratione carentia, sylvas, vel ipsa etià saxa lyrà attraxerit: nec quòd ex Ueucalionis & Pyrrha jactu lapidum, post orbitatem diluvio inductam, lapideu. emollitum ferit hominum genus, cujus labes vix omnibus undis cœlo proximis potuit aboleri, ut est apud Ovidiũ i. *Metamor.* sed quòd affatus suavitare homines rupium incolas, & inculcis moribus rudes & gentes vel sine rationis cultu barbaras, vel saxa instar immobiles ad sensum volup-
Dignitas
dæmonium
in Musico.

pratis canendo traxerint, & ad obsequiũ civilis pellexerint disciplinã: negavo concubitu pollacerentur, sed in eadem mœnia coacti, cœlestis se originis esse cognosce-
Idem in
Neronem.

reus, potius quàm ferarum more in unam coniecti caveam, invicem discerpetẽtur, quemadmodum Solinus Polyhistor. c. 13. Macrobius *præ allegato loco*, & Steph. Eorcat. *de Gallor. Imp. lib. 1.* rectè interpretantur: ut non inconvenienter hoc loco ad Musices vim & potestatem accommodari possit, quòd de humaniorum artium disciplina Ovidius tanquam ex sacro tripode edidit. *Emollit mores, nec finit esse feros.*

Hinc est, quòd Diogẽs Cynicus carpere solebat Musico: qui cum Lyræ chordas congruenter temperarent, animi mores inconcinnos haberent. Similiq; mordacitate Isidorus Cynicus Neronem trans-
Nero vultu
rudes.

cuntem in publico clara voce corripuit, quod Næpili mala benè cantitaret; sua bona malè disponderet: neq; ullum, in vi-
Nero vultu
rudes.

Neronem scribit nomen suum in albo Cytharædorum profitentium adscriptissẽ se, sortitulaque cum cæteris demissa in urnã, intrasse ordine suo. Rectè: *ordine suo*. Certis enim ordinibus ludi, itemque spectacula edebantur, quod fiebat sortium beneficio; prætor, qui ludis præerat, ex urna Quadrigarum & Agitatorum nomina sorte educente, Mortis ejusmodi meminist Sidon. Apoll. *Carm. 23. v. 15.*

Et jam te urna petis, tictq; rauca

Acclamatio sibi laus corona.

Ubi Savaro in doctissimis notis hanc insententiam & Symmachum adducit. *lib. 10. ep. 22.* & Tertullianum *de spectaculis* c. 16 & Gellium *lib. 3. Noct. Attic. c. 9.* quæ addi poterunt iis, quæ de sortitione diximus hoc eodem libro *tit. de fibula.* verbum illa sit sortitio. Nec minus rectè adscriptum columnis fuit, *Neronem cantãdo Gallos excitasse*, postquam Galliatum ipsum mollitiem fastidientes, defecissent, ut quos pueret cytharædo, & quidem malo, obedire, nactos jam nimirum publicæ libertatis assertorem Julium Vindicem, præfugio Romæ habito, paulò ante Nerone in Capitolio Jovi VINDICI pugionem dicante, quo se petitum comminisceretur, ut est apud Tacitum *lib. 15. in fin.* Ullq; adeò verò omnis habitus ani-
Musica
usus etiam
in bellis.

mæ harmonico concentu gubernatur, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur, cantu & excitante, & rursus sedante virtutem. Et quòd mirere magis, Lacedæmonii etiam ad Lyræ cytharæq; sonum acies instruebant, ad eamque modulationem pugnam solebant inire, quo ipso significatum fuit, eos sedatione animo prælium aggredi consuevisse. Nam & Homerus strepitum & tumultum in congressu primo Barbaris dedit cum Græcos sensim & tacitos progredi dixerit. Achillem certè inter arma pulsasse lyrã ferunt manibus Hectorem occisurũ, atque

Alexander. inter classicas horretia. Et Alexander Magnus, Artigenide tibicine modulante, utque ad eò velut lymphatico impetu incitatus exarsisse dicitur, ut concussis armis proripiens è mediis epulis, manus in astutes intenderet, illectus sono bellico, & verum esse ostendens illud Laconicum: *Vrpes enim ferrum scite fidibus canere*: Nec ita multo post, molliori sono & mitiori cithararum ictu ab armis ad epulas fuerit revocatus. Plutarch. lib. 2. de Fortuna Alex. *Pythagora.* Sed & Pythagoram animi perturbationes lyra composuisse Seneca scribit l. 3. de Ira c. 9. ad sedandos quoque & consopios spiritus nimia vigilia perturbatos, singularem vim habere harmonia. Mecnas enim uxoris suæ Terentia, quæ Augustus deperibat, illicitum Amorem nimis moleste ferens, & divortium ejus desinens, cum nec mero, nec aquarum fragoribus somnū sibi conciliare posset, sed toto ferè triennio noctes infomnes duxisset, tandem per symphoniarum cantum ex longinquo lene sonantium sopitus est, referente Seneca & ex eo Josepho. Quercetano in diet. polyh. sect. 2. c. 10 f. 199. Sanè laborum quoddam solatium, ut initio, diximus, & lenimentum esse Musicam ecquis est, qui inficias ire possit? Nam &, ut ad minora accedamus, ipsi etiam agricolæ rudes & callosi; æstivo Sole intolerabiles alioquin labores, sylvestri Musa & cantu attenuant: & rustica anus, quæ vel antelucanis horis

nere aut lanam ducere nunquā cessat, cantando omnia leviora facit. Ipsa etiam Musica post imbres & turbulentissimas tempestates fluctuantibus Nautis portus; peregrinantibus & fessis meta ac requies, victis ac carcere conclusis, pro libertate est. Sed & ipsis etiam infantibus Musices usum à natura insitum videas, cum horum vagitum ad Nutricis cantum sedari certum sit, quem quidè cantum Lucret. lib. 5. Nutricis blandam & infractam loquelam vocat iis versibus. (adhibenda est Nec crepitacula eis opus sunt, nec cuiquam Alma nutricis blanda atq; infracta loquela. Ex quo loco & illud discimus, præter cantum etiam crepitacula fuisse adhibita; & quidem nō ad fletum modo compescendum ut ex illo Arnobii l. 3. patet: ut fletum poneret ineptissimè tractum, crepitaculis obtieuit auditis; sed & somnum conciliandum. Tunc crepitacula (ait Mart. Capella lib. 1. pag. 4. tinnitusque, quis infanti somnum duceret, adhibebat. De Musicæ vero utilitate, excellentia & laudibus plura videri poterunt apud Athenæum & Macrobiū locis allegatis, & Chassanæum in Catalogo gloriæ Mundi Parte 10. confid. 51. Philipp. Camerarium Opera succisiv. c. 18. & Baldass. Castilionium in suo Aulico lib. 1. quibus omninò adde, quæ de Musica, in quo ejus cum re Militari sit commercium, Roberrus Valturius tradidit lib. 2. de re militari. c. 4.

Nutricis
cantus.

DE MUSICA MUTA; ET HYDRAULICA

TIT. XL.

Musica
muta.

Erat & alia Musice species, quam Mutam nominabant: quod aquæ sono, solis manuum, vultus, pedum gestibus exercebatur: iidemque & intelligebantur, & mirabiliter populum oblectabant, ætibus in scena intermediis. Qui verò hanc exercebant, Mimi & Pantomini dicebantur: ut ex multis Auctoribus, singulariter verò Cassiodoro deprehenditur, qui lib. 1. Variar. ad Albinum scribens, in fine ait. Istam Muscæ partem veteres nominarunt Mutam: quæ quibusdam gestibus facit intelligi, quod lingua aut scriptura melius exprimi

hand

haud posset, Hæc quoque Ars vivit infumum, & nec ullum eius exstat vestigiū. Id quod magni faciendum non est: siquidem nullum alium fructum, præter quā delectationem adferebat quæ sanè homini Christiano non magnopere carāda. ^{1.}
† Ctesibius Barbarus, tempore Ptolomæi, qui cognomento Evergetes usur- ^{Ctesibius}
patur, in Alexandria Egypti reperit Organum ex aqua commotione sonum ^{Hydraulici}
edens. Erat ara rotunda simile, & canales sive fistulas in aqua tenebat: quæ per ^{Hydraulici}
puerū motā, illa anima seu spiritus replebantur, nervulorum quorundā seu lin- ^{organi de-}
gularum inclusarum medio: a'q, ita suavisimum edebant sonum, ut tradit ^{scriptio.}
itheneus, * de eo etiam Plinius differit, * & Vitruvius. * Terullianus lib. de ^{* Lib. 4. 6.}
anima cap. 5. ait: Inventorem hujus fuisse Archimedes Syracusanum, ^{* Lib. 7. 6.}
summum Mathematicum: & addidit, Organum id multas habuisse tibiari ^{* Lib. 10.}
acies, & per earum unam spiritum recepiſſe, ad instar Organorum nostratum. ^{c. 13.}
Instrumentum hoc appellabatur Hydraulicum quod à Greco descendit. Græci ^{Archime-}
enim vōdæ aqua est, & αὐλῆς sono. Qui hoc utebantur. Hydraulæ nomina ^{Hydraulici}
bantur, ut in l. hydraulæ. 4. C. de excus. mun. lib. 10. ubi Græci Hydraulas in ^{notatio:}
terpretantur Musicos, qui cantabant organis, à folliculis quidem inflatis, sed ^{Hydraulæ.}
ab aqua tamen artificiosè mota. Tiburti, quod prope Romam est, isidem fons
conspicitur, simili cum arte sonum movens. Sed haud crebo, cum ita suavem
esset, ut de veteri illo Hydraulico instrumen. o memoria est proditura.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIJ.

Musica:
musa.

V Erba Cassiodori, quem Auctor no-
ster adducit, l. 1. Paria sunt hæc: Hanc
partem Musicæ disciplinæ Mutam nomi-
navere Majores: scilicet quæ ore clauso-
manibus loquitur, & quibusdam gesticu-
lationibus facit intelligi, quod vix narrā-
te lingua aut scripturæ textura possit ag-
nosci. Qui verò hanc artem callerent,
eos Pantomimos appellari ait lib. 4. va-
riar. Epist. ult. Nos in tit. de Amphitheatr.
Chironomos eos & propriè & distinctè
magis appellatos fuisse docuimus. Sic au-
tem scribit lib. 4. Pantomimo igitur, cui à
multifaria imitatione nomē est, cum pri-
mam in scenam plausibus invitatus adve-
nerit, adſunt conſoni chori diverſis or-
ganis erudiri: tunc illa ſenſuum manus o-
culis canorum: armen exponit, & per ſi-
gna compoſita quaſi quibuſdam literis e-
docet intuentis adſpectum: in illaque le-

Pantomimi:
Chironomi.

guntur apices rerum, & non ſcribendo fa-
cit, quod ſcriptura declaravit. Neronis ^{Demetrius:}
quoq; tempore, Demetrius Cynicus cum
Mimum ſpectaret, adulterium Martis &
Veneris ſaltantem, ita exclamaffe fertur, co-
permukum admiratus: Audio, inquit, & te
homo, quæ facis, nec modò video: ſed &
mihi videris manibus ipſis loqui. & quod ^{Chirono-}
mirere magis, vel ab unoquoque Chiro- ^{mimus vel}
nomo ſaltatione illa plures ſæpe repræ- ^{unus plures}
ſentabantur perſonæ. Sic enim Lucianus ^{repræſen-}
lib. de ſaltatio. introducit quendam admirā-
tem: qui, cū quinq; Perſonas ad ſaltationē
cōparatas videret, & eas omnes ab unico
ſuſtineri, ita eum allocutus: celaveras, vir
optime, te quidem conſtare uno corpore
iſto, ſed multis animis præditū eſſe. Legi-
mus etiam aliſcubi Regem Ponti petiſſe à
Nerone, ut ſibi Mimum daret, quo uteretur
apud externos interpretē. Mimus is ita ge-
ſtibus omnia exprimebat, eaq; dexterrita-
te ſe movebat, ut facilè & citò ab omnib;
intelligi

intelligi posset: quemadmodum Claudius Minos refert *ad Andomari Tales precepta Rhetor.* Cæterum Mutæ hujus Musicæ mentionem quoq; facit Lucas de Penna *in l. si qua in public. 4. C. de spectacul. l. 11.*

Ctesibius
Hydraulica
invenit.

1. Ctesibius) Hic passim laudatur ab historicis, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: quorum accuratissima descriptio existat apud Vitruvium & Athenæum *locis supra allegatis*; & Adriæ. Turneb. *lib. 2. Adversar. c. 22.* quibus ex locis Hydraulus valde similis fuisse colligitur ei, quod nunc communi omnium instrumentorum genere, *Organum* appellamus: nisi quod in nostro nullus est aquæ usus. Hydraulici sono præcipuè moveri Delphinurp, homines amicum animal, Plinius *lib. 5. c. 8.* scribit. Hinc Organarii, qui hydraulicos sive hydraulica ista instrumenta tractabāt, *Hydraulæ* fuerunt dicti *l. hydraulæ. 4. C. de excusat. muner. lib. 10.* quos, ut alios Musicos civilium munerum immunitatem non habere, ex textu illo satis probatur: & Cujacius rectè annotavit *in l. 6. §. 1. ff. de excusat. muner.* alio planè sensu, quàm Accursius: qui per hydraulicas eos ridiculè intelligit, qui aquam in aulam principis deferāt, aut Imperialis aquæ ductus custodiam habeāt: quos Hydrophy-lacas Zeno appellat *in l. decernimus. 10. C. de Aqueduct. l. 11.* Organa porro illa Hydraulica Suetonius *in Nerone c. 41.* novi & ignoti generis appellat. de quibus Tertullianus *lib. 1. de anima*: Portentissimam Archimedis munificentiam, organum Hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagine, tot itinera vocū, tot compendia sonora, tot commercia morum, tot acies tibiarum, & una moles

Hydraulæ
Delphini
movenitur.

Hydraulæ.

Accursius.

erant omnia: ubi quidem Tertullianus Archimedis inventionē hujus organi tribuit. Sed prævaluit, eam Ctesibio accepto ferendum esse. idque autoritate Athenæi, Vitruvii, Plinii: quos Pancirollus noster laudat. Ejus elegans descriptio extat apud Claudianum *in fine Panegyrici Theodori.* Et qui magna levi deirudens murmuræ

taclm,
Innumeras voces segetis moderatur ab hæ.
Intonat errantis digito, penitusq; trabali
Veste laborantes in carmina concitat undas.
Non negaverim sanè, Hydraulas quoque nominari, qui orgais & machinis quibusdā, quarum descriptio similiter à Vitruvio expressa est *l. 19. c. 4.* aquas deducunt. Forcat. *in pen. juris c. 14.* Sed Græci omnes, quos & Auctor noster, & Cujac. sequitur, *dictam l. 4. de Musicis* accipiunt, quæ sententia haud dubiè vera est. Illud præterea, Organorum

universim de organis illis Musicis sciendum, quod vetus quidā poëta venustè eæ vocaverit *arma pruriginis*; Seneca *somnū non virilem*: Justinus *instrumenta luxuria.* Unde illæ Musicæ tā vocalis quàm instrumentalis insectatio apud Amianū Marcellinum, *de Constantii temporib. l. 34.* Paucæ domus studiorū seriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignavia torrentes exundant, perflabili sono, vocali iniquissimum resurgunt. Deniq; præ Philosopho Cantor, & in locum oratoris Doctor artium Ludicarum accitit, & Bibliothecis sepulchrorum ritu in perpetuum clausis, organa fabricantur hydraulica, & lyre ad spatium carpentorum ingentes, tibiaq; & histronici gestus instrumenta non levia. Quem locum adduxit Michael Piccartus *Decad. 4. observat Historicopolit. cap. 5.*

Organorum
Musicorum
cepit hanc.

DE ACTIONE TIT. XLI.

Alia sive
pronuncia-
tio.

Alia quoque Ars insignis, & fundamentum ac basis omni gratia in exilium ire iussa, atque ita præscripta est, ut nemo eam hodie teneas, antea tamen tenere in vestiget.

investiges. Atque haud scio, an hac postea usquam magis vigeris. Ea que est Actio, sive commotio vultus & manuum. Omnes quidem cum loquimur, manus elevamus, & caput ac digitos movemus dicendi vehementia impulsis sed absque ratione. Veteres addiscenda hujus gratia scholam consulto & data opera accedebant: quemadmodum Ciceronem praeceptoribus hac in par- Cicero. te usum fuisse legimus † Roscio & alius: qui gestus verbis adaptantes, bis ter- vè dicebant, usque dum verba Actioni consociata imprimerentur. Recitata itaque ab Æschine Oratore tum cum Athenis exsularet, oratione ali- qua Demosthenis adversarii sui, eaque ab omnibus collaudata: Quid ex- clamarit Æschines, dicturi essis si ipsummet audivisset dicentem? Quae ipso inferre voluit, Orationem legere nihil aliud esse, quam eam mortuam videre: at vivam hanc veluti existuram, si dum recitatur, pulchra & idonea actio fuerit adhibita. Hujus tanta vis est & efficacia, ut inter omnia primas teneat. Demosthenes igitur interrogatus: Quanam potissima & pri- ma Oratoris pars esset? Pronunciatio, Respondit. Quae secunda? isidem Pro- nuntiatio. Quae tertia? similiter Pronunciatio, dixit: inferre inde volens, Omne Oratoris munus, in dicendi gratia consistere. Equidem hac in parte su- da vis nonnihil: & reperisse me actiones aliquas credo, quae cum verbis suavis- sime conjungantur. Singulas verò ut invenirem, factum mihi impossibile vi- debatur, habenti praefertim aliud, quod agam. In hac Actione Oratores omne suum studium in scena imprimè ponebant: & ab Auditoribus diligenter ob- servabantur. Unde Quintilianus infero, quòd cum scenicus quidam, O cœ- lum! dicens, oculos in terram dejecisset: postea verò exclamans, O terra! ca- lum fuisset intus; universus populus satis eum derisum, & ut fatuum de scena non absque sannis deturbâris. Ars ista est deperdita: Nec enim litera- rum monumentis potuit comprehendere, ut nec ipsa pronunciatio. Ac tot nu- mero omnia à tanta barbarorum multitudine vexata Italia, adsequi eam non potuit, & nec etiam munus adsequitur. Ideoque quasi emarcuit, & ut dixi, amif- fa est. Debebat hac à Concionatoribus potissimum excoli, qui & ocio aban- dant, & satis se movent, quamquam multum quandoque in tempeste: si- quidem motio ista non in brachii aut digiti, prout appetitus fert, sublatione consistit: sed gestus illos verbis convenienter adaptare oportet: non secus at- que is, qui choreas agit, sono se accommodat, quòd qui non observat, ineptus est. Atque hac quidem de Actione sufficiant. Nunc ad Risum, habitum & mores progrediamur, à Literis initum facientes.

Æschines.

Demosthe-
ni.Scenicus
in scenâ.

*Actionis
passantia.*

poribus repetita, ab ipso enim Socrate probata, & a Platone quoque in parte civilium posita virtutum perhibetur; efficacior multo maioris est, quam ulla vox esse possit. In iis enim omnibus, quæ sunt actionis, inest quædam vis à natura data, quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est: sententiæ sæpè acutæ, non acutorum hominum sensus prætervolant. At Actio, quæ per se motum animi fert, omnes movet, iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis & in aliis agnoscunt, & in se ipsi judicant. Non abs re igitur Cicero *Oratorio tertio*: Actio inquit, in dicendo una dominatur, sine hac summus orator esse in numero nullo potest: mediocris hac instructus, suaviter superavit. Hujus partes singulas accurate exsequutus est Audomarus Talæus in *præceptis Rhetoricis*, quibus adde, quæ de decetâ hac gestus conformatione scripsit Christophorus Milæus l. 4. *univers. hist.*

*Ciceronis
de oratore.*

1. *Roscio & aliis*: Cicero non minus quam Demosthenes in agendo elaboravit. Itaque dedit operam Roscio Comædo, & Esopo Tragedo histriionibus: quibus tam familiariter usus est, ut res rationesque eorum sua solertia tueretur. Nam & in Oratione quadam, populum Romanum objurgavit, quod Roscio gestum agente tumultuaverit. Et satis constat, contendere eum cum ipso histriione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus efficere; an ipse per eloquentiam copiam sermone diverso pronuntiaret. Macrobius *lib. 3. Saturn. c. 14*. Quæ exercitatione tantum gratiæ est adeptus, ut ipsum facundia, Latinarumque literarum parentem Dictator Cæsar appellârit, referente Plin. *lib. 7. c. 30*. Illo enim eloqui sui flore Rempublicam ab indagine & plagis

Macrobius.

Catilenæ extricavit: M. Antonium Triumvirum proscripsit: Octavium Cæsarem adolescentulum ad diurni Imperii fastigium evexit, primus in toga triumphum linguæque lauream meritis omnium maximam, quamò plus est ingenii Romani terminos promovisse, quam Imperii: & post mortem ab hoste teterrimo Antonio illatam, præciso gutture ac sanguine atrofluente, ex quo nitidus fluxerat eloquentiæ rivus, adhuc incolumi fama vivere scriptis intelligitur, utique nunquam moriturus. Stephan. Forcatul. *lib. 6. de Gallor. Imperio*. Nec minor fuit Demosthenis in hoc exercitii genere diligentia. Is enim speculum grande intuens, componebat actionem & gestum corporis: & quamvis fulgor ille sinistras imagines redderet: suis tamen oculis, quod efficere; credidit. Quin etiam Satyrum histriionem ad eas artes magistrum adhibuit: à quo ut Plutarchus scribit, de oratoria facultate penè desperas, utpote qui minimè placere possent ob vitiosam in dicendo actionem, non parum fuit confirmatus, recitatis aliquot versibus Euripidis aut Sophoclis, tanta dignitate vocis, ut palij plane ipsi Demostheni viderentur. Itaque jam inde putavit, nihil esse in Oratione laudis, nihilque gratiæ; nisi ea commoda pronuntiatione conformaretur. Verum quemadmodum in omnibus artibus nimis magnum studium ipfas exornandi obest: Ita hoc in primis Oratoribus quibusdam usavenire Cicero *lib. 3. de Oratore* ostendit: qui cum intelligant gestus corporis magnopere adjuvare motus animi, ac debere eos, qui persuadere volunt & efficere, quod student, exprimere affectus omnes, tanta cura incumbunt in eam rem, ut meritò postea reprehendantur, & pro Oratoribus, histriiones fiant: videaturque in scena versari, non in foro, amisso omni decore ac personæ suæ dignitate, quæ de re videatur F.

*Demosthenis
exercitio
talis.*

*Nimis ac-
reprehensio.*

Victor

Victor lib. 31. Variar. lect. c. 13. His probe congruit, quod Quintilian. Afer venustè Manlium Suram multum in agendo discurrentem, salientem, manus jactantem, togam dejicientem & reponentem; non agere dixit, sed satagere. Quod genus oratorum rectè cum Seneca *Satageos* vocaveris Ep. 99. Sic enim illum Senecæ locum intelligit Alciatus lib. 2. parerg. c. 25 & eò alludit Coelius Rhodig lib. 19. lect. antiq. cap. 17. Cæterum ut discurrentes sive sat-

gae illi meritò reprehendantur: ita & eos damnat Fabius, qui nunquam commoventur inter agendum, semperq; *manum*, quod ajunt, *habent sub pallio*. Quapropter, inquit, mihi falli multum videntur, qui solos esse Atticos credunt tenues, & lucidos, & significantes: sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac semper manum intra pallium continentés. De quo apud Erasmum *Cbiliad. 2. centur. 10. Adag. 31.*

DE CHARACTERIBUS LITERARUM TIT. XLII.

Veteres scribendo majusculis duntaxat utebantur. Characteribus, ut videre est ^{Litera minuscula.} in Marmoribus & Numis: in quibus minusculè litera reperiuntur ^{minuscula.} nonquam. Sed hæc tamen postea, celerius scribendi gratia fuerunt adinventa. ^{1.} Idem & de Numeris judicandum est. quos illi quidem notis grandioribus signabant: verbi causa I. V. X. L. C. postea numeri & characteres novi sunt reperi velati I. 5. 10. 50. 100. quos Arabum lingua, à quibus eos originem ducere opinor, Algorismos appellant. Scribebant etiam veteres non quidem ^{Veteres scribendi mos.} foliis diffictis, & in quaterniones, quos dicimus, confectis: sed in altera tantum ^{2.} paginarum facie, perpetuo ad extremum usque folium ducti: in quo, firmitudinis ergo, bacillum ex cedro, ebore, aut ebene adglutinabant: cufus capsa argento & auro, quandoque etiam gemmis, ornatus causa, præmuniebant, postea paginas instar spiræ convolutus complicabant: indeque volumina dicebant à volvendo, ut probat Iohan. Pierius lib. 34. tit. de Umbilico. ^{Cæsar.} Notat etiam Suetonius, Iulium Cæsarem, non quidem ut Consules aut Duces Romanos, transversa Charta scriptas ad Senatum misisse epistolas, de quo modo jam diximus, sed paginam instar nostratis cujusdam libelli, quo utimur, complicasse: sen, ut ipse loquitur, epistolas ad paginas & formam memorialis libelli convertisse. Qui tenuioris erant conditionis folia scribendo invertebant. Variè enim affectum se ait Cicero Tyronis sui literis, valde priore pagina perturbatum, paulum altera recreatum. Solebat etiam Inscriptio- ^{Titulus minusculus.} nem & titulum operis & Minio illustrare, & chartam cedro oleo sub- ^{Cedro Oleo illustra.} liter facere: ut à carse immunem, & odoriferam eam redderent: teste Vitruv. ^{Lib. 2.} de Architectura. Quo tamen in loco succum illum non quidem ex Cedro arbore, quam Latini Citrum dicunt, & ex qua Citrea nascuntur ^{Il Cedro in Italica lin-} mala, sed ex Cedro quæ in monte Libano nascitur, & Junipero similis est, ^{drum & Citrum notat.} extractum intelligis. Hujus multi mentionem faciunt, & inter alios quoque

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Accum quis doctè scripisset, dicebatur.

5. †—cedro digna locutus:

quasi eaprotulisset, quæ digna essent ut ad æternam diuturnitatem permanerent: siquidem res cedreo oleo peruncta à sineis & carie soleant æternum adservari. Estque hic advertendum, Veteres ut plurimum in alio tantum Charta latere scripisset: raro autem in utroque. Nam & Plinius Nepos* ad Macrum scribit, Avunculum suum, inter alia opera, Electorum commentarios centum sexaginta reliquisset † Opisthographos, hoc est, utroque latere intus & à tergo scriptos. Id quod dictu fuisset superfluum, si quilibet hunc scribendi morem observasset. Et juvenalis Tragedia cujusdam longamentionem facit, quæ ab utraque parte esset scripta: Ipseque adeo Martialis de libro suo differens, Chartam utroque latere scriptam ait. Quod ideo dicit, quia communis usus erat in contrarium. Nec verò ratione carebat scriptura illa. Eodem enim, quod diximus, modo scribentes, folia voluminis instar torquebant. Possit hoc aliis quoque rationibus comprobari: sed brevitatis causa omisso. Diversa etiam à nostra erat Literarum inscriptio. In illa enim nomen ponebatur & ejus qui scribebat, & ad quem scribebatur: Noster modus plus securitatis habet, et ut tantum nomine, ad quem scribitur, expresso. Poterat & de aliis quibusdam minutiis dici. Sed hæc non admodum magni momenti sunt.

Nec præteribo silentio, Poetis in more positum fuisse, poemata sua recitare in visis ad audiendum amicis ut Plinius* innuit, dum Toto mense Aprilis: nullum ferè diem fuisse ait, quo non recitaret aliquis poetarum. † Recitavit & Virgilius aliquos suos libros, tanta cum gratia, ut quidam ex Auditoribus exclamaret, Optare se illi os suxripere. Quum recitasset Sextum, & ad illum devenisset versus,

— si qua fata aspera rumpas,

Tu Marcellus eris.

tanto cum adfectu dixit, ut Octavia mater Marcelli defficeret quodammodo, & animi deliquium passa fuerit: postea denique sesteriis pro singulis versibus eum donavit. Superiori aetate Bojardus poema suum Ferraria recitavit & quia disiectum erat in Cantus, qui recitando cantabantur, ideo Cantum nomine fuit insignitum. Fertur Asinius Pollio primus hunc morem introduxisset: qui hodie cessit.

Incipiebant etiam, vix decem hinc finitis, † media de nocte ad studia accedere: ut ex illo Juvenalis colligitur.

Post finem Autumni media de nocte supinum

Clamosus juvenem pater excitat: Accipe ceras,

Surge puer, vigila.

* Lib. 3.
epist. 1.
6.
Opisthographi.

Epistola in-
scriptio.

Recitationes poetarum.

* Lib. 1.
epist. 19.
7.
Virgili.

Bojardus.

Asinius.
Pollio.

Studendi
tempus.
8.

Plinius à Vulcanibus, quæ 13. Augusti erat lucubrare incipiebat, sicuti Nepos ^{*Libr. 3.}
ipsum in Epistola ad Macrum ^{*scriptum reliquit. Nunc ad veterum habitus} ^{Epist. 1.}
& vestes non confecturus.

NOTE, SIVE COMMENTARI.

TARIL.

*Litterarum
inveniores
Rhenicus.*

DE Litterarum inventoribus satis controversum est à scriptoribus. Communitè creditum est, à Phœnicibus primum has fuisse inventas, ut Antonius Thylesius Consentinus refert *lib. de Coloribus cap. 13.* Idq; non obscurè innuere videtur Lucanus *lib. 5.* ubi ita canit.

*Phœniceis primis fama sic creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare si-
gnis:*

Plinius quoq; Syriphœnicibus quinque hæc eximia videtur accepta ferre: nempe. Literas, Siderum cognitionem, Navigandi industriam, Militiæ disciplinam, & frequentem Urbium exstructionem. *lib. 5. cap. 11. & 19.* Nec verò negari potest viros ex Syria vel Phœnicia, non secus atque ex equo Trojano prodisse undique præstantissimos. Nam ut Janum, eruditissimum, & iustissimum Heroëmtaceum, Syrus quoque fuit Pherecydes Pythagoræ magister. Fuit & Zeno ille, Stoicæ Philosophiæ princeps & fundator eximius, quem ærea imagine, aurea corona insigni decorarunt Athenienses, auctore Laërtio & Plinio *lib. 34. cap. 8. in fine.* Cujus auditor Zenodotus aliquando: Si patria, dixerat, est Phœnix, quid tum? nam & Cadmus ejusdem fuit originis, cui Græcia libros accepto refert. Phœnicus quoque fuit Alexander Sever. Imper.

*Ant. Phœ-
nydes
Zeno.*

*Alexander
Sever.*

Quæ Syrus sua detuli propago,
ut quidam poeta de illo scripsit; qui ju-
reconsultos à Consiliis habuit Pompo-
nium, Julium Paulum, Alpheum, Cal-
stratum, legum peritissimos, splendidif-

simi Papiniani auditores: Sed præ omnibus Juris prudentibus honorificè dilexit Domitium Ulpianum Phœnicæ Syriæ Dom. Urbis natum, ut ipsemet de se scribit *in p. 1. ff. de censib.* Hunc Alexander pro uore habuit, primò repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpè à militum ira, objectu purpuræ suæ defendit, ut Lamprius tradidit. Itaque non tantum eum jam tum sacrorum scriptorum Magistrum, & Papiniani præfecti prætorii assessorem ad præfecturam prætorii evexit, sed & amici *l. 4. C. de contrah. stipula.* in d. parentis nomine fuit dignatus. *l. 4. C. de locato.* Eundemq; & Diocletianus prudentissimum *l. Divo Marco. C. de question.* Justinianus disertissimum *l. ult. C. de instit. & subst.* & summi ingenii virum *l. un. §. ne autem. C. de cad. toll.* Modestinus præstantissimum, & cum Paulo ac Scævola Jureconsultorum Coryphæum ac principem appellat. *l. scire oportet 15. §. Sed et si. ff. de excusat. tutor.* Xiphilinus auctor est, non modò præfecturam prætorianorum ei ab Alexandro datam, sed & cætera, quæ ad Imperii administrationem pertinerent simul fuisse permissa. Cum autem Ulpianus, quæ non rectè à Sardanapalo facta erant, emendasset, ipsum non multò post à Prætorianis, qui de nocte eum invaserant, interfectum esset; quanquam in palatium ad Imperatorem, ejusque matrem confugisset, disertissimus edicti prætorii interpres, ac verè Phœnix, scripturæ æternitate reviviscens ac perpetuò victura. Atque ita malè periiit vir ille dignus meliore animo atque exitu. Nam cum *10. lib. de officio proconsulis* scriberet, impia jura contra pietatem fin-

*Ulpiani
interitus.*

Impietas.

ceram collegit & libris septem rescripta principum nefaria contraxit, non quidem ad historię cognitionem, sed ad suppliciorum acerbicatem : ut doceret nimirum, quibus poenis affici oporteret eos, qui se Christi cultores profiterentur. Laetantius *lib. 5. cap. 11.* Steph. Forcat *lib. 1. de Imper. Gallor.* Bodin. *in Method. histor. c. 4.* quorum sanctissimam fidem non erubuit Judaicam superstitionem quandoque nominare. *l. generaliter. §. fin. ff. de decurion.* Sed ut eo, unde digressi sumus, revertamur, communiter placuit, Phœnices, ut optima quæ artium & disciplinarum quarumcunque; ita etiam Literarum inventores esse. Scribit tamen Alexander ab Alexandro; Phœnices animalium figuras literarum loco incalpsisse lapidibus: per easdemque & Ægyptios mentis suæ sensus effinxisse primum; & antiquissima monumenta mandasse literis. Quod etiam allusisse videtur Lucan. *lib. 3.* illis versibus

*Nondū flamineas Mēphis cōtexere biblos
Noverat, & saxa tantū volucresq; feraq;
Sculptaque servabant magicas animalia
linguas.*

Alij Assyrios; nonnulli Jones; alij alios eorum auctores faciunt, ut videre est apud Alexand. *lib. 2. Genial. dierum c. 30.* Nec indigni relatu videntur illi de literarum inventoribus versus antiqui, quos ex vetusto codice *Bibliotheca Septimiana* publicavit Pet. Crinitus *lib. 17. de honesta discip. cap. 1.*

*Moses primū Hebraicas exaravit literas;
Mœte Phœnices sagaci cōdiderunt Atticas.
Quas Latini scriptam edidit Nicofrata:
Abrahā Syras, & idē repperit Chaldaicas
Illi arte non minore protulit Ægyptias.
Gulfila promissi Getarum quas videmus
ulimas.*

Quorum versuum ultimo sciendum est, Gulfilam illum, quem Jornandes de rebus Geticis Ulpilam nominat, Gothorū fu-

isse Episcopum, & quidem Arrianum: qui literas Gothicas primū adinvenit, & scripturas sacras in eandem linguam convertit ut est apud Isidor. *in Chronica Gothico.* Et de Ægyptiis quidem vel ideò dubitandum est minus, cum & hominum eos sapientissimos dicat Herodotus, & qui multarum rerum cognitione ceteris antecellant *lib. 2. c. 121. & 160.* Unde Aristoteles Astrologiæ inventum Ægyptiis acceptū ferre videtur: qui teste Herodoto primi annum excogitarunt & in menses duodecim distribuerunt *d. lib. 2. cap. 4.* iidemque hos amplius excogitarūt, quis mēsis diei ejus decorū sit, & quo quis die genitus, qualia sortiretur, & quam mortē obibat, & qualis existeret *d. lib. 2. cap. 82.* vel, ut cum Manilio loquar *lib. 1. Astron.*

*Nascendi quæcūq; dies, quæ vita fuisset,
In quas fortuna leges quæq; hora valeret.
Quare autem Ægyptii (qui superstitio-
sissimi omniū semper mortalium superstitio-
sissimi habiti fuere sub sole, testibus hi-
storiiis, quæ sacris quæ profanis, ut ait Ge-
org. Remus ad Themistii orat. 2. pag. 28.
plurimum illis disciplinis valuerint, Pto-
lemæus & ipse homo Ægyptius causam
adfert: Aqua non abludit Manilius, qui
Mercuriū Astronomiæ scientiam mortales,
docuisse palā proficitur. Et Ægyptios
hanc didicisse docente Mercurio, omnes
libri loquuntur: Cui propterea Ægypti di-
vinos honores habuerunt, & primum mē-
sem Thei cognominē Mercurio fecerunt.
Nam Thei seu Tai, est Mercurius. Adjur-
vat hanc sententiam & Firmicus his ver-
bis: Mundi itaq; genituram hanc esse vo-
luerunt, sicuti Esculapium & Anubium
quibus potentissimum Mercurii numen
iltius scientiæ secreta cōmisit. Prout lo-
cum istum adducit Joseph. Scalig. *ad lib.
1. Manil.* Cuius elegantissimi hic est versus:
*Tu Princeps auctora sacri Cyllense, tanti,
Per te iam cælū in terris, jam sidera nota,
Et**

*Astrologia
in Ulpianum.*

*Gulfila.
Ulpila.*

*Astronomia
noia.*

Et quæ sequuntur. Divinæ istius scientiæ contemplatores ipse etiam Ovidius *Feliciter* appellat *animas*, Marilius *Reges animos*, Plinius *viros ingentes*, *supra q. moralium naturam*, tantorū Numinum lege deprehēsa. Epaulō post: *Cæli interpretes rerumq. naturæ capaces*, argumētū reperi-
tores, quo homines Deosq. vicerunt. Ab

Eudoxius.

Ægyptiis porro *Eudoxius* astronomiam primus in populares suos Græcos dedit. *Berosius* autē à popularibus suis Chaldeis Genethiologiam in Græcos; cui ob divinas prædictiones sit ita inaurata lingua ab Atheniensibus publicè dedicatam Plinius scribit, referente id ipsum eodē

*Eudoxius
Ægyptiis
aut.*

Scaligero *ad lib. 1. Manil. pag. 2. vers. 14.* Illud sane constat apud Ægyptios antequam mores ipsorum pollutionum cōtāge corrumpantur, & à pristina caderent disciplina, prunariam nobilitatem dignationemq. eorum fuisse, qui literas callerent: cum Literis non nisi locupletes operam

*Diem A-
thensien-
sum.*

darent. Quem morem & Athenienses ab Ægyptiis acceptum aliquādiu servare, ut is primas in Repub. partes obtineret, qui & eruditione & sapientia maximè præstaret. Hinc artes honestiores omnes,

*Artem con-
Liberales.*

& quæ literarum opera comparatur, Romani Liberales appellaverunt: quod earum doctrina ad Ingenuos spectaret. *Jo-
han. Pierius lib. 38. Hierogly.* At hodiè cō-

*Littera No-
bilis:
quoddam-
modo cor-
na.*

deventum est, ut Nobilium natio indecoram esse Literarum cognitionem claris penatibus ortis existimet: dum res consensu & mutua ope nexæ, Generis claritas & Literarum peritia collidi inter se & dissidere putantur. quo errore factum, ut disciplinæ olim ingenuæ appellatæ, ad plebem jam diu transferint, non tantum à Nobilibus, sed etiam (omnes perditos!) à sacricolis repudiatæ; ne non satis generosus esse ordo Antistitum & præfulum putaretur: ut Budæus conqueritur *lib. 1. de
Asse & cina parib. mibi fol. 14.* Inde q. est;

quod artes hoc tempore penè damnosæ esse autumat; olim nou modò Romæ; sed etiam in Asia quæstuosas vel locupletatrices: quod multis docet auctoritatibus *lib. 2. mibi fol. 45.* Tantum verò abesse, ut Equestrem dignitatem dedecet Literarum cognitio, ut hac etiam exornetur illa magis & stabiliaur, Guazzus noster eleganter ostendit *lib. de civili conservatione.*

1. *Idem & de Numeris, & c.* De Notis numerorum videatur Gulielmus Budæus *lib. 3. de Affectibus partib. mibi fol. 56.* ubi Notularum hanc scribendi rationem, à veteribus exarandi cōpendia sectantibus excogitatam, valdè lubricam fuisse multis conjecturis probat. Ab his sōngē diversæ fuerunt Notæ illæ; per quas dubium non est; multos maximosq. Interpretes, vido Librariorum per eas scribentium, corruptis Codicibus, infœdissimos errores proispsos, ut Aficiatis conqueritur, *in proem. lib. 3. disputation.* Ac nisi ita esset, haudquaquam opus fuisset Justiniani lege prohibente, ne jus civile per Notas traderetur. quæ de re *in lib. 2. tit. de Notis.* commodius dicemus.

Notula.

2. *Bacillum adglutinabant* ad latitudinis modum scilicet, quo membrana præcisa erat. Eundemq. appellabant Umbilicum; cujus quidem capita volumine complicato hinc & inde prostarent. Solebantque ea ex argento, vel auro, vel etiamnum gemmis adornatam præmuniri. Atq. ea sunt, quæ Cornua nonnulli vocitarunt. Sic enim Ovidius *in Tristibus, elegia 1.* librum alloquitur:

*Umbilicus
libri.*

Candida nec nigra cornua fronte gerat: hoc est, neque ebore, neque argento, aut nuda nulla gemma. Umbilici capita præmuniantur. cujus facies atrata luctum præferat. *Martialis lib. 11.*

Explicit nobis usq. ad finem cornua libri; quo sensu alibi ad Umbilicum se perver-
nissio ait: *lib. 3.*

Ohe jam satis est, ohe libelle.

Iam pervenimus usque ad Umbilicum.

Horatius carmen ad Umbilicum deductum appellat. *Epod. 14.*

Deus Deus nam me vetat

Inceptos, olim promissum carmen, labos

Ad umbilicum ducere.

quibus in locis Umbilicus pro fine ponitur: quia principium libri est, ubi à titulo incipit explicari finis, ubi tota revoluta pagina perventum est ad Umbilicum: quemadmodum Pierius rectè interpretatur *lib. 34. Hieroglyphicon*. Cui consentanea planè scripsit Paulus Manutius in *comment. ad ep. 7. lib. 3. Famil. f. 329. & seq. & Matth. Raderus in comment. ad Martialis. lib. 2. Epig. 7. & lib. 3. ep. 2.*

3. *Duces Romanos*) Solebant etiam Imperatores Romani, re benè gesta, literas lauro revinctas mittere, victoriarum & lætitiæ nuncias: quas Marcellinus Laureatas vocat.

Sensit id Plinius, cum dixit: Lauros Romanis præcipuè lætitiæ victoriarumque nunciæ, additur literis, militum lanceis pilisque. Idque ideò ut ipso adspectu eorum bonum omen portenderetur. Luzius *lib. 2. de Rep. Rom. cap. 4. & in. præfat.* Quo & Ovidius respondit, cum ita cecinit: *Nō ego viſtrices Lauro redimere tabellas, Nec Veneris media ponere in adamorem.*

4. *Adinio illustrare*) Hinc Rubricæ nomen apud Nostros, pro epigraphæ sive tituli inscriptione. quo verbo & Paulus Jctus utitur in *l. 2. §. pen. ff. de interd. et.* Veteres enim titulum inscriptiones, vel capita Legum minio, vel alio colore rubro (quem Phœniceum nominat Antonius Thylesius *lib. de Color. cap. 13.*) distinctis facilius causa, qua memoria commodè juvatur, & inveniendi, quæ annotavimus probetur facultas, consignare solebant. De Rubrica Perſius *Satyr. 3.* *Excepto si quid Masur rubrica vetavit.*

Et in Legibus notandis, id quod diximus, observatum fuisse, Juten. innuit *Satyr. 14.* — *perlege rubras Majorum Leges.*

Tradit id ipsum Petrus Georgius Tholosanus in præludiis optimi Jureconsulti *lib. 2. cap. 23. n. 11.* & Rainald. Corſus *lib. 3. Indagation. Juris (cap. 2.* quanquam etiam videri possunt Veteres propterea Legum rubricis usi, ut Majestas Legibus accresceret, capitibus earum sinopide aut cinabari notatis & insignitis; & sanguineum quiddam accruentum fortasse etiam minantibus. Itaque à Prudentio contra Symmachum *lib. 2.* ita scriptum est:

— *dicant, cur candida sit Lex (inr. Bis sex in tabulis? amicus Rubrica mine. Quæ prohibet peccare Reos? quod ferrea fata Cogunt ad facinus*

Qua de re videatur Adrianus Turnèbus lib. 4. Adversar. cap. 2.

5. *Cedro digna locutus*) Proverbialis Cedro di- hæc est locutio, de eo usurpata, cujus oratio propter verborum nitorem, ac gravitatem sententiarum promeretur immortalitatem; ac ejusmodi judicatur, ut ad posteritatem debeat transmitti. Quod haud dubiè Horatius alludit, *de Arte*, cum ita canit: *Animos arugo & cura peculi Cū semel imbueris, speramus carmina fingi. Possel in cæda cedro, & levi servanda cupresso?*

Negat poëta, posse animos avaritiæ imbutos ad fingenda digna carmina se convertere. Digna autè ea censeri, quæ conscribenda sunt chartis illinendis oleo cedri- no, & contegendis utraque cupressi tabella, ut diutius servantur, quemadmodum Joh. Baptista Pignea rectè interpretatur. Hinc Numa librorum in fossi duraverunt annis, quod & cedri succo obducti, & cedrinis candelis essent obvoluti, ut ex Plinio colligitur: ne vel à tineis blattisve attingerentur; vel ab aëre ambiente læderentur, corrumpere-ntur. Curaverat scilicet

Li. ora laureata.

Rubrica titulorum.

Idem usus.

Numa. Bibb. dicitur incorru- pi servati.

Cedri vix. licet Numa, antequam ex hac vita migraret, libros, qui secum humandi infodien-
di que erant, duplici munimento, cedri
nempè succo, quod Cedrium est; & can-
delis ex eadem materia confectis circum-
dari. Cedrio quidem: quo commodum &
utile corruptioni interius genitæ reme-
dium pararet. Candelis autem; quibus ex-
terius adveniēti obviam iret. Cedrium
enim cum ob insignem sui amaritudinē,
tum ob excellentem quam habet siccandi
facultatem, non solum valet causam cor-
ruptricem interiore ad breve tempus
compescere: verum etiam rem semel sibi
creditam in immensum tueri ac conser-
vare. Testatur id medicata in Ægypto ca-
vera ante annos propè ter mille, Plato-
ni jam olim in Phædone celebrata, quæ ad
hunc usque diem non sine magno inspi-
cientium stupore incorrupta perdurant:
vulgus Mumias appellat, de quibus videri
poterit Philipp. Camerar. cent. 2. operar.
succisuar. c. 70. Verum ea funera con-
fuisse farciri sicut medicari cedri succo,
Melchior Guilandin. in egregio suo tra-
ctatu De papyro membra 24. ex Diosco-
ride & Galeno probat: qui cedrium à qui-
busdam vocari tradunt custodiam mor-
tuum corporum, sive particularum e-
mortuarum: Id ipsum & Plinius cōfirmat
lib. 16. cap. 11. ubi Cedri tantam vim esse
scribit, ut in Ægypto corpora hominum
defunctorum eo perfusa serventur. Et lib.
24. c. 5. ait: Cedri succus defuncta corpo-
ra incorrupta ævis servat, viventia cor-
rumpit; mira differentis, cum vitam aufer-
rat spirantibus, defunctis pro vita sit. Nu-
ma itaque libros, ut diximus, Cedri succo
illevit, quod humiditati interius putrescē-
ti, & in nativum calorem grassanti, cun-
demq; sensum exstinguēti utile remediū
pararet; & chartas à tuncis blattisque vin-
dicaret, atque tutas redderet. Cæterum
candelis Cedrinis idē obduxit, ne acri,

qui adventitia, & exterior corruptionis
caussa censetur, facilis ad interiora vi pa-
teret: sed ipsa quodammodò candelarum
undique arctè circumjacentium pingui-
tudo obstaculum esset, quo minus sub-
stantia chartarum ab ambiente continge-
retur, atque ejus injuriæ obnoxia fieret.
Quod pluribus & evidentibus argumen-
tis exsequitur doctissimus Guilandinus
loco jam allegato.

6. *Opisthographos*) Opisthographi quoq; *Opisthogra-*
mentionē facit Ulpian. in charta A. ff. de *phum.*
bonor. p. ff. sec. 1. ab. quod Accursius lignea *Accursius*
interpretatur tabulam, in qua scripta erāt *notatum.*
debita: ab opibus & grapha, quasi scriptu-
ram opum tuarum dicas, si appellatum:
Notatione planè inepta & ridicula: cum
potius is in Opisthographo testatus Ulpia-
no dicatur, qui tam à facie, quàm à tergo
scripta exaravit, quemadmodum & Opi-
sthographa charta ea intelligenda, quæ u-
trinque, atque ita etiam in tergo fuisset
scripta ab 7. 91, hoc est, post sive retrò,
& 2. 9. scriptura. Veteres sanè in adversa *Veterum*
tantum chartæ facie scripsisse legimus: vel *communis*
propter chartæ vitium. Tradit enim Pli- *scribenda*
nius lib. 13. c. 12. de charta angusta, nimiam *mas.*
ejus tenuitatem non sufficisse calamis, ad
hoc transmittentem literas, lituræ metum
attulisse adversis, id est, iis quæ in adversa
parte essent exarata: quo sensu Apollina-
ris lib. 2. ep. 9. erubescere se ait Epistolæ
tergū madidis sordidare calamis: Vel ut è
regione adicere, quæ opus forent, liceret.
Adversa enim pagina folii prioris, & ad-
versa sequentis contra se posita facili &
unum quasi intuitum exhibent eorum,
quæ utrobique scripta sunt. Cum igitur,
quod fiebat contra consuetudinem, in a-
versa quoque chartæ pagina scriberetur,
hoc genus librorū, Græco nomine, Opi-
sthographos appellarunt, quasi dicas, in
tergo scriptos. Quæ ratio scriptiōis, quia
de usu communi deflectebat, poetis an-

*Juvenalis
explicatus.*

sam præbuit, Opisthographa, seu scripta odiosa verbositate proluxa exagitadi. Sic Juvenalis suæ tempestatis poetas notans, Eos ait longitudine poematum & Opisthographis suis tædium & molestiam auscultatoribus attulisse. *Satyr. 1. in prim.*

— *Summi plena iam margine libri*

Scriptus & in tergo, nec in finibus Orestes.

Quibus verbis Tragici cujuspiam fabulam proluxam & verbosam carpit, quip- cui nec Chartarum margo, nec terga,

Martialis.

hoc est, paginæ averse, quibus Opisthographum notat, fuerint satis. Et Martialis *lib. 8.* Picentem quendam festivè irridet, quasi & ipsam epigrammata in Opisthographis, puta longa aut multa, eaque malè nata pangentem;

(charta, Scribit in averfa Picens epigrammata

Et dolet, a verso quòd facit illa Deo.

*Opisthogra-
pha plerum-
que vilio-
ra.*

Hinc igitur Veterum libros in adversa duntaxat & interiore chartæ pagellæ scribi solitos intelligimus. Unde & volumina dicta, quod sic convolverentur, ut scripturam anteriorem pars vacua & exterior inclusam contingeret. In averfa autem parte si quid nonnunquam exaratum esset, id præter morem factum, & in usu sæpè viliori habebatur, ut involucrorum & cucullorum. Itaque Horatius casus libro suo imminentes quasi prælagiens canit. Eum, cum vilescere cœperit, aut in exilium missum iri, aut Opisthographum, hoc est, integumentum literarum, quæ peregrè mitterentur, futurum. Literæ enim, ut annotat doctissimus Interpres chartæ aliâ plerunque interius scripta, foris & in tergo vacuâ operire, inque ea parte titulum exarare ostendentem quò pertinerent; deinde lino vinctas obsignare consueverant, atque ita charta, qua literæ operiebantur, hebat Opisthographum. Sic igitur ille librum suum alloquitur:

Correclatus ubi manibus sordeſcere vulgi.

Cœperis, aut tineaſ paſces ſaciant in-

ertes;

*Aut fugies Viscam, aut vinclis mitteris:
Ille dam.*

Idem propemodum suo ominatur libro Martialis *lib. 4.* nisi docto Apollinaris judicio probetur:

Nec ronchos meos meos malignos;

Nec scombris in pias dabis molestas:

Si damnaveris, ad salariorum

Curras scripta protinus licebit.

Inversa pueris arande charta.

Plinius tamè junior, tacita quadam commendatione Opisthographos nominat *lib. 2. Epist. ad Macr.* Ubi scribit ab avunculo sibi relictos Electorum commentarios centum sexaginta, & eos quidè Opisthographos literis minutissimis exaratos, &c. Quam scribendi rationè videtur secutus vir ille *πολυχαρῶντος*, necessitate quadam adductus, ut nimis excreſcentem alioqui numerum Voluminum Opisthographis contraheret. Diaria tamen & rationes excepti & expensi à tergo scribebantur, sic enim illud Juvenalis *Satyr. 6.*

— *longi relegit transversa diurni.*

Vetus interpres de *Ratiocinio* diurno accipit in transversa parte scripto, ut notat Savaro *ad Sidon. Apoll. d. Ep. 9. l. 2.* His addantur, si placet, quæ ab hoc loco non aliena scripta reliquerunt, Alexander ab Alex *lib. 2. Genialium dierum. c. 30.* & Joh. Corasius *lib. 1. Miscellaneorum. c. 18.*

7. *Recitavit & Virgilius* Servius Grammaticus auctor est, Virgiliū poetam tres libros *Æneidis* suæ Augusto recitasse; secundum, quartum & sextum. Sed sextum maximè ob Octaviam Augusti sororem, Marcelli matrem: quæ Marcellum Augustus sibi adoptaverat, qui periit aho decimo octavo, valetudine correptus. Hæc igitur Octaviacū recitationi inter esset, & Virgilius ad carmina illa venisset, circa finem sexti libri, quæ Marcelli luctum deseribunt; defecisse illa dicitur, cum ad illud ventum est.

*Et tamen
Plinius
commen-
dat.*

Virgilius.

Hen.

*Hæu miserande puer, si quas fata aspera
rumpas,*

Tu Marcellus refoc.

*Ab Octavia
amatus.*

Ægrè autem refocillata Octavia, silentium Virgilio imperasse fertur, & dena fertur pro singulis versibus dari iussisse: qui numero sunt unus & viginti. Quod si est verum, Virgilius paucis versibus supra quinque millia aureorum meruit: ex supputatione Budæi. 3. de *Assè & eius partib.* Cæterù de hoc recitandi sive declamandi studio, habes apud Quintilianum in *Inst. Orai.* inprimis verò apud L. Annæum Senecam in *Contraversiarum & Declamationem libris* Quibus non incommode ad-

Agon Capitolinum.

jungi poterit, quod de Agone Capitolino scriptum reliquit eruditissimus ille, & ad Policleti normam planè efformatus Josephus Scalig. lib. 1. *Auson. lectio. c. 10.* Argonem enim istum Capitolinum institutum ait à Domitiano, ut die duodecimo ejus & Sergii Cornelii Dolabellæ cōsulatu cum poëtæ, tum histriones, scenici, & omne genus artifices in eo, ludorū Olympicorum exemplo certarent. In quo qui vicissent quercu coronabantur: quam Juvenalis Capitolinam vocat.

*Videtur
quæna co
rona dona
ti.*

An Capitolinam speraret Pollio quercum?
Martialis Tarpejam, eodem planè sensu:

*O cœus Tarpeas licuit contingere quer-
cum!*

*Quæ &
Olympia.*

Ausonius Olympiam vocat, quòd ut dixi ludorum Olympicorum exemplo Agon iste esset institutus: In eo quoniam Atticus Tyro Delphidius vixdum pubes quernam sive Capitolinam hanc coronam meruerat, hoc est, poëta coronatus fuerat, ita eum compellat:

Seruum coronæ præferens Olympia

Puer celebrasti Jovem.

Statium.

Statium quoque poëtam idem Scaliger scribit in eo agone post incredibilem totius Urbis expectationem, tandem Thebaidem suam recitasse: Sed ut Juvenalis

utamur verbis, *fragisse subsellia versu*, hoc est, recitantem non steterisse, sed & excidisse: hoc est, non placuisse, atq; alios contra ipsum fuisse coronatos. Recitationes autem originem & genus scripti, itemq; locum modum, tempus, tum auditores, finem & fructum ex optimis quibusq; auctoribus diligenter collegit Matth. Raderus in *comment. ad Mart. l. 10. Ep. 71.* Atq; ea consuetudo, inquit, utinam hodiè vigeat inter doctos! emendatiores sæpe doctioresq; libros evolveremus. Ex Capitolino porrò agone isto, in quo poëtæ, Rhetores, aliarumque professionum homines coronabantur ab ipso Imperatore, præmanasse putat idem Scaliger laureatorum poëtarū morem, de cujus concessionis liberalitate, ne facilitate dicam, forsan non injultè Justus Lipsius jã olim conquestu fuit in Satyra Menippea.

*Recitatio-
nes.*

*Lauren
poëtarum.*

8. *Media de nocte ad studia accedebam* Vigilantia. Pertinet enim ad diligentiam, somnū discutere Quod si in ulla alia certè in Legali disciplina quàm maximè requiritur: cum proditum sit, Vigilantibus & non dormientibus jura subvenire l. *pupillus ff. quæ in frau. l. creditor.* quæ vel ideò maximis cū vigiliis addiscere par est, cū non nisi multis cum vigiliis facta sint & constituta. §. *quorū utramq; in procem. Insti. l. si quando. C. de inoff. testa.* Testatur enim Justinianus, se fuligines lucubrationum ebi-
*Justiniani
vigilia.* bisse, & pro dei luce intempestam noctem læpissimè usurpasse, ut juxta id, quod maximè societati nominum & justitiz expediret, jura promulgaret, & sibi quodammodò vitam produceret §. 1. *Authen. Vi. indic. sine quoquo suffrag.* quoniam prudentissimi vigiliam, vitam dixere; & somnum, mortis fratrem; imò mortis imaginem, ut est apud Ovidium.

*Somni de-
scriptio.*

*Stulte, quid est Somnus, gelida nisi Mor-
tis imago?*

cum nihil sit, quod propius ad similitudi-

nem mortis accedat, quodq; illam magis repræsentet, quã *somnus*, cujus lectus sepulcrum est. Inde idem Ovidius arcem si-
ve Palatium somni definiens, in hæc ver-
ba erumpit *Mæta quies habitat, saxo
tamen exit ab ima.*

Rivus aqualethes.

Ex paulò post addit

Antefores antri facunda papavera florēt
Eò quod omnia oblivioni tradantur tam
in somno, quã in morte. Papaver namq;
inducit somnum & stupefacit. Josephus
Quercetanus in *diatet. polyhist. sect. 2. c. 10. fol. 202.* Atq; his suis vigiliis id se fecisse
idem Justinianus meritò gloriatur, quod
superfluis antiquorũ sanctionibus & præ-
ceptionibus explosis, preciosissima & o-
ptima quæque segregavit, elegerit, vulga-
rit, & talem prorsus fecerit permutatio-
nem, qualem apud Homerum omnis vir-
tutis parentem sapiens Diomedes, aurea
arma pro æreis à Glauco Trojano accipi-
ens, fecit. §. *ult. in præm. ff.* Ipsum etiam
Aristotelem ferunt, cum se ad quietem
componeret, æream sphæram manu ten-
uisse eo consilio, ut cum diducta dextera
dormientis excuteretur, in subjectâ pel-
vim caderet, & sono ipsũ excitaret. Diog.
Laërtius lib. 5. de *vita philos.* Aristotelem
præceptorem egregiè in hoc imitatus fuit

Alexand. Magnus. qui cum dormitaret
brachio extra cubile protenso, pilam te-
nuit argenteam, supposita pelvi: ut cum
nervorum rigorem sopore laxasset, pilæ
elapsæ tinnitus somnum abrumperet.

Ammian. Marcellin. l. 16. Vigilavit itaq;
uterque tam pro literis quam armis; di-
pari quidem fine, eodem tamen imitatu-
ris exemplo quod & à *Juliano* diligenter
factum fuisse, Joseph. Quercet. docet in
diat. polyhist. sect. 2. fol. 206. Ideo Raphaël
Fulgosius in Scholares invehitur, qui ad
scholas mittebant libros per famulos, ipsi
autem in lecto jacerēt in *l. qui sub præex-*

tu. C. de SS. Eccl. quos etiam Johanes An-
thæ & Odofredus detestantur in *c. 1. de
summa Trini.* & Guilhel. Benedic. in *cap.
Raym. verbb. Adicla impub. n. 39. de Te-
stam.* atque hos rectius facturos si paren-
tes inanibus sumtibus non vexarent, Ho-
stielis putavit in *c. 1. de Offic. test. primicer.*
Sed & Romani, præclarissimo alioquin
viro Scipioni somnulentiam exproba-
bant, ut est apud Plutarchum in *problem.*

cum non oporteat consultorem vel prin-
cipem dormire totam noctem, ut Home-
rus prodidit: qui sæpè Agamemnonẽ vi-
gilantem & infomnem inducit, noctuque
cum Principibus consultantem. Sic Euri-
pides in *Iphigenia*, inducit senem cū Rege
noctu consultantem, propter silentium
& solitudinem, eò tempore ad conside-
randum & consultandum de rebus gravi-
bus idoneo. Et apud Plutarchum in *Sym-
phoniaciis*, Olim nocturnus conventus
gravissimorum virorum solenis fuisse di-
citur. Ipse etiã Aristophanes fingit, Lysi-
stratam noctu mulierum conventũ con-
vocasse Athenis, ut deliberarent de pace
cum Lacedæmoniis componenda. Hinc
Noctem poetæ *Euphronim*, id est, sapi-
entẽ nominarunt: quia in ea multũ sapi-
mus, ex Epicharmi sententiã. Si quid docti
inquiris, ait, fac noctu ejus investigationi
vaces. Omnia præclara noctu, quam die
melius reperiuntur. qua de re videatur e-
legans Piccarti dissertatio *det ad. 7. obser-*
vat. Historicop. c. 9. Hinc Scopelianus ce-
lebris philosophus & Sophista, ille inter
mortales omnes somni parcissimus, uti à
Philostrato appellatur, singulis noctibus
studiorum, quibus invigilabat, absoluto
pensò inter ambulandum subinde repe-
tere solebat. *ò nox! tu quidem sapientia di-
vina oblines plurimũ.* Narratur hic sæpè
à vespere in diluculum lucubratione pro-
tulisse. Quod nomine scitissimum inde
promi adagium possit, ut *Scopeliano more*

Scipioni
somnulen-
tia objecta.

Consultatio
nocturna.

Aristotelis
vigilantia.

Scopelianus
somnia par-
cissimus.

Scholares
somnolenti.

dica-

dicamus eos libris invigilare, qui summe lucernarum fulgines hauriunt & inexplēbilitē ac minus iusto valetudinē cum somno computant. Ut Ludov. Cœlius Rhod. scriptum reliquit *lib. 20. lect. antiq. c. 11.* Hinc *lucerna* *olere* usurpamus de re meditata, multoque studio elucubrata: eò quod studiosi ad lucernam vigilantes, soleant elaborare, si quid accuratius velint excutere. Inde *Aristophanis & Cleanthis* lucerna propter insignē studii diligentiam iuxta in proverbium: ut is ad *Aristophanis* aut *Cleanthis* lucernam dicatur lucubrare librum, qui summo studio exquisitaque cura, singula pensitat, Neq; fama caruit *Epicteti* lucernula, quæ post illius mortem magno ære redempta est, ut *Erasm. Roder. tradidit Chil. 1. cent. 72. l. 72.* Et verò falsè ac festivè *Samosætenus* ridet eum, qui lucerna *Epicteti* *Stoici* fictili, ter mille drachmis h. e. trecentis coronatis emtā, sperabat sibi noctu ad eam legenti, per quietem obviam iri sapientiam; futurumque, ut similis admirabili illi seni evaderet. *Simon Stenius in orat. de Philip. Rege Mæcedonia.*

E contra *Epimenideum somnum* dormire, de somno nimium de ditis usurpare solemus, ab *Epimenide* *Cretensi*, qui legitur perpetuo somno dormiisse, quadraginta septem annos; aut, si *Laërtio* credimus, quinquaginta septem, neque paucos postea supervivisse. Eum *D. Paulus Prophetam* appellat: quod non de futuris quidem, quæ sciri non possent, sed de præteritis; verum occulis vaticinari solebat. Quod ipsum divinandi quoddam genus esse, *Erasm. Roder. existimat. adag. Chilian. 4. cent. 8. proverb. 50. & cent. 2. proverb. 76.* Ad redarguendam verò somnolentiam scitum est, quod de dormiente profertur iudice, qui cum à præside excitaretur ut sententiam diceret; semi-somnis dixit: *decolletur.* At, igitur de prato; respondit præ-

ses. Ergo *desalcetur*, dixit iudex. Ventura de *Valerii in Parthenio liiigioso lib. 1. c. 11. n. 24.* Sed utra noctis pars ad vigilandum sit commodior; matutina an vespertina; dubitari possit. Et manè potius surgendum, quam noctu vigilandum, *Marilius Ficinus* quinq; rationibus concludit *lib. de Vita San. c. 7.* quibus & hæc addatur: quòd cum spiritus fatigatione diuturna, maxime subtilissimi quinq; resolvantur, nocte pauci crassiq; superflint, studiis ineptissimi. Somno contra recreati spiritus, & membra corroborata, cerebro servant *Petr. Greg. de Iuris arte c. 44.* Sanè *Gallus* eus *Mercurio* legimus, quod literati & negotiantes vigilare habeant necesse.

Nec totam fas sit somno consumere noctē. ut est apud *Lilium Gregorium Gyraldū Syntagm. 19. hist. Deor.* sæquenstamen fuit antiquis, ut *meridiarent*, hoc est, medio die dormirent; & hoc levī somno & horario diem diffunderent, levandi animi causa, qui matutinis operis & operibus defatigatus erat. Hinc *Varro*: si non insitio somno diem diffunderē; non viverē. Et *Seneca*: brevissimo somno utor, & quasi interjungo *l. 12. ep. 84.* ibi enim pro *intervigilo*, legendum esse *interjugo* moner *Savaro*, varia meridianium exempla recensens in *Not. ad Sidon. Apollin. Epist. 2. lib. 1. & Ep. 9. lib. 2.* Ea; in stratis fiebat meridiatio, qualis erat *Grabbar*, per quē

Scævola lectulum intelligit meridiando idoneum *l. Seje 2. §. Instrument legatis. ff. de instrum. & instrum. legat.* Quiescebant meridiē & operarii, ut hodiē Rustici, qui agris colendis exercentur. Inde *merenda* *l. 20. c. 3.* idque jumentis & equis familiare est: quod veteres eleganti verbo *Interjungere* dicebant; quod est pausam interpōere, interquiescere; à curru ducta metaphorā, in cujus rotis bacillus interji-

citur.

citur, ne circumvolvantur. Martial. lib. 3.

Ep. 66.

Exarsitq; dies, & hora lassos

Interjuncte equos meridiana.

Sed & qui operas locarunt, invito conductore interjungere h. e. meridianis horis adquiescere, & meridiari posse notat Gothofred. ad l. Medicis. 26. ff. de oper. liber. illis verbis: ut adquiescere eos meridiano tempore, & valetudinis & honestatis suæ rationem habere sineret. In omnibus enim operis præcipuè observandum est, ut temporis spacia, quæ ad curam corporis necessaria sunt, libertorelinquantur; ait

Cajus in l. cum Patronus 22. §. fin. d. 1 & in omnibus tempora ad curam corporis necessariam relinquenda monet Neratius in l. pen. in fi. ff. eod. Illud quoq; hic monendum putavi, fuisse olim ante scholæ auditorium, locū *Profcholis* nomine ab auditorio ipso, velo tanquā intergerino pariete dissectū. Ibi pueros cōvenisse ejus loci præfectum, quem *Profcholum* vocabant (Aufonius *Subdoctorem* reddit) à quo admoneretur officii, ut omni gestu, incessu & vestitu se componerent, antequam ad Magistrū reducto velo accederent. vide Joseph. Scaliger. lect. Aufonia. lib. 1. c. 15.

Profcholis.

Profcholum.

DE HABITIBUS ET VESTIMENTIS VETERUM TIT. XLIII.

† Infantes in collo gestabant localia quadam aurea & argentea, quæ Crepundia dicebant à Crepando hoc est, tinniendo sic nominata. Ejusmodi in Crepisculū infantes maximè gaudens, & exbilarantur. Hac pro cuiuslibet inventionem & arbitrio variè effigiabatur. Plinius in Rudente, infantula cujusdam crepundia describens, Ensiculum aureum fuisse ait, securiculam item auream: in quibus patris & matris nomen fuerit insculptum, ut deperdita olim filia parentes suos scire posses. Item duas connexas maniculas, & seculam argenteam. Pueri usq; ad decimum tertium annum pallium gerebant quod † Aliculam Chlamydem vocabant, ut ex Vlpiano colligitur, * Exacta ætate hac, prætextam sumebant: quæ toga genuserat, cujus ora & circuitus purpurâ prætexebatur, & quæ supra humerum dextrum fibula adstringebatur, totumq; latus sinistrum obtegebat, ut postea de virili toga dicemus. Vt plurimum etiam auream & argenteam de collo ad pectus † propendens Bullam, & cordis formam representantem gerebant, ut scilicet cor se habere meminissent, sicuti Macrobius testatur lib. 1. Saturn. c. 6. Fuit hoc institutum T. Aquinii Prisci, Quinti Romanor. Regis qui cum de Rabinis egisset triumphum, si in suum annos quatuordecim natum, quod eo bello hostem manu percussisset, & pro concione laudavit, & prætexta ac bulla aurea donavit. quem habitum omnes postea ad adolescentuli induerunt. Postea cum ad annum decimum sextum pervenissent deposita prætexta † virilem sumebant togam à tegendo sic dictam: quæ, ut diximus, totum tegebat corpus, & in dextro humero fibula connectebatur aurea aut argentea, prout cuiusque facultates ferebant. Atque hanc quidem magna cum pompa & sollemnitate sumebant in civitatis ad curiam Concilio civitatis, amicis & cognatis: ac quilibet unum

1.
localia sive
crepundia.

2.
Chlamys.
* l. vestis
23. §. 1. de
aur. & arg.
legat. Præ-
texta.

3.
Bulla.

4.
Toga viri-
du.

aut duos largiebatur denarios: quod tanquam regium quoddam habebatur munus, ut Plinius Nepos narrat in epistola quadam ad Traianum scripta. Sed Tyrocinii. & Oratio ipsorum gratia habebatur, & dies ille Tyrocinii dicebatur, eo quod Tyro novissimum designet militem, ut Seneca in Declamationibus censet. Idemque Augustus duodecimum & decimum tertium Consulatum ultro petiit, ut C. & Lucium filios, amplissimo pradis magistratu, suo queng, tyrocinio deduceret in forum. Eod. Equites parvâ & hastâ aurea eos donarunt. quæ postea ipsis mortui in curia fuerunt suspensa, referente Dione lib. 55. Ideoq, in Numis ancis togati conspiciuntur, cum duobus scutis, & lanceis, atq, hac inscriptione C. L. PRINCIPVM IVVENTVTIS TYROCINIVM. Idem & alio quodam Domitiani Numo significatur, in quo toga duabus hastis sustentata conspiciatur, hęc titulo: PRINCEPS IVVENTVTIS. Ipse quoq, Nero, virilem sumens togam, deductus in forum Tyro, populo congiarium, militi donativum proposuit: indicitq, decursione pratorianis, scutum sua manu prætulit; exinde patri gratias in Senatu egit. Togam communiter portabant ca-
ruleam, aut alierius coloris: nunquam verò asram vel pullam, nisi in funeri. coloris.
bus: Albam autem tum inprimis, cum ad spectacula accederent. quo colore
& Senatores utebantur. Vnde & Ordo candidatus dicitur: * & Gellius
ait, P. Scipionem iudicio postulatam veste candida, quæ senatoria erat, nisi non
desisse. Nunc de fibula dicemus, quæ Toga adstringebatur.

* Lib. 1. C.
Theodof. da
habuit quo
intr. Urb.
nisi oportet

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

^{1.} *Crepundia.* Infantes in collo gestabant) Crepundia: pueros in collo gestasse, vel Plauti docet Cario: qui Militi illi glorioso eam corporis partem, quæ Viri dicimur; abscissurus; Jamdudû, ait, gestio mœcho hoc abdomen adimere, ut faciam quasi puero in collo pendeant crepundia. Hæc & Crepitacula dicta fuerunt, à crepando sc. quod ob frequentem crepitû in deliciis puerorum essent, & ad fletum sedandum plurimû facerent. Mart. garrula fistra appellat, l. 141. Si quis plorator, collo tibi vernula pendet, Hæc quætiat tenerâ garrula fistram manu. Variè autem effigiabantur Crepundia: & in his parentum quoque nomina inscribebantur, ut amissis forsân liberis cognosci possent. Plautus Rudens: PA. Sunt crepundia. DAE. Ecce video. GR.

perit in primo praelio.

D. Mane, ne ostenderis. quæ facie sunt? responde ex ordine.

P. Ensiculus est aureolus primum literas.

D. dice dum

In eo ensiculo literarum quid est? P. mei nomen patris.

Post alitrinsicus est, securicula ancipes, item aurea, (est.)

Literata. ibi matris nomen in securicula

Et mox: Post in siclicula argenteola, & dua connexa manicula:

Esicula. GR. quin in directa cum succula & cum porculis.

2. Aliculam (Chlamydem) Ant Ulpianus:

Puerilia vestimenta sunt, quæ ad nullum alium usum pertinent, nisi puerilem: veluti togæ prætextæ, aliculæ chlamides, pallia, quæ filiis nostris comparamus. l. 1. v. s. 23. §. puerilia. ff. de anr. & arg. leg. Præ-

tæta.

Prætexta. *prætexta* igitur, togæ puerorum erat. Unde puerilem ætatem passim videas prætextatam nominari. Unde & prætextatorum nomen apud Gellium *lib. 1. c. 26.* & Macrobius *lib. 1. Saturnal. c. 8.* Solebat autem prætexta etiam purpurâ circumdari: ita tamen, ut plebeja purpura à patricia esset distincta. Erat enim fusca & obsoleta, non murice & cocco; sed herbarum succis infecta. At vera purpura illis prætexebatur, quorum patres Magistratus civiles, & insignes gesserant honores, ut est apud Alexand. ab Alex. *lib. 5. genial. dierum. c. 18.*

Cur purpurea.

Idcò verò purpurei coloris Prætextâ fuisse Macrobius docet *lib. 1. Saturnal. c. 6.* ut ex Purpuræ rubore, Ingenuitatis pudore regerentur, & admonerentur pueri, verecundiam in dictis factisque omnibus adamandam. Quo si nuptiarum solennitatibus, de quibus apud Catullum, adhiberentur ab aliqua petulantius dicenda; Prætextam in id tempus deponebant, ut scilicet prætextâ jure minimè violato, Festi scennia locutione, hoc est lascivo sermone atque licentioso uti ipsis liceret. Johan Pierius *lib. 40. Hieroglyph.* Porro ut puerorum Prætexta purpura circumdabatur: Ita Tyronum vestis pura, candida, sine ulla erat purpura. Unde Papinius:

Tyronum vestis alba

Alicula Chlamides.

L. vestis 23. §. puerilia ff. de auct. & arg. leg.

Nec salis teneris astrum juvenis lacertis Exsist, albentisq; humeros induxit amictu. Aliculæ autè Chlamides quæ dicantur, non usque quaque expeditum est: Sunt, qui eo in loco *alicubi* legant; alii *caligæ*, siue *caligula*; alii aliter. Probatissima omnium est Florentina lectio, quæ habet, *alicula chlamides*: quas Cujacius *lib. 10. Observ. cap. 18.* interpretatur Togas breves, ex Martialis auctoritate: qui quam Brumæ diebus Aliculam missam dicebat ab Umbro, eandem alicubi brevem togam appellat *lib. 10. ep. 14.*

—brevis gelsa missa est toga tempore brumæ

In Umbro autem festivissimo ludit Epigrammate 83. lib. 12.

Brumæ diebus, feriisq; Saturni

Mittebat Umber aliculam mihi pauper, Nunc mittit alicam factus est enim dives.

Taxat poëta Umbri avaritiam; qui olim, cum pauperioris esset conditionis, Aliculam in Saturnalibus solebat mittere: nunc vero posteaquam ad pinguiorem pervenerit fortunam, mittat Alicam. Aliculæ, vestimenti vel togæ genus majoris quidem pretii erat, quam Alicæ: quam ex tritico confici, & Zeam appellari Perotus monet in Cornucop. *lib. 1. ad Martialis epiger. 105.* Et tamen, quia ab Alicæ dicta videbatur Alicula; idcò existimari poterat, hanc, illâ minoris faciendam.

Martialis explicatur. Alicula.

3. *Propendens Bullam* Puerile gestamen fuisse Bullam, Persii versus ad Cornutum ostendunt:

Cum primum pavida castas mihi purpuræ accessit

Bullæq; succinctis laribus donata pepedit. Apertius autem Cicero in *Verrinis*; bulla, inquit, in togæ prætexta erat ornamentum pueritiæ, indicium atque insigne fortunæ. Ingenuis enim Bulla in collo suspendebatur aurea, quandoque etiam argentea; libertinis verò & plebeiis scortea. Unde Juvenalis

Bulla.

—signum de paupere loro

nominat. Idcò verò Bullam Macrobius ex quorundam sententia in cordis figuram pueris ante pectus annexam fuisse credit, ut hanc inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Alij vocis secuti significatum dant in *bullis*, id est, à Consilio. Bullam dici voluerunt; idcoque datam pueris gestandam, quòd ætas ea alterius consilio sit regenda. Joan. Pierius *lib. 41. Hieroglyphic.* Perotus infanti hoc plenum existimans, Bullam ad similitudinem ejus, quæ Spiritum aqua excitatur, præcipue dum bullit, pueris appensam

Cur cordis figuram repræsentabat.

1.

2.

3.

penſam cenſet : ut admonerentur illius ,
quod dici ſolet: HOMO BULLA. Neculla
fieri potuit verior comparatio ad vitæ hu-
manæ fragilitatem oftendendam. Eſi au-
tem Auctor noſter Tarquinij Prifci Fi-
lius, primum omnium ea ætatura Bulla
donatam fuiſſe ait; proditum tamen eſt,
etiam Herſiliæ filium adhuc infantulum,
ab ipſo etiam Romulo, geſtamine eo fuiſ-
ſe decoratum. Sponſederat ſcilicet Ro-
mulus, cum Sabinas raptas conſolatū ve-
niſſet, ſe eius infanti, quæ prima ſibi civē
Romanum eſſet enixa, illuſtre munus da-
turum, ut eſt apud Macrobiū Nec diſſi-
mulandum hoc loco eſt, quod Scaliger ad
illa Varronis verba: *Quod pueri turpitu-
la quedam res in collo ſuſpēditur*, notet:
Fascinus vel Fascinum dicitur Veretrum.
Horat. *Epod. 8.*

Minu' ve langues fascinum.

Ita dictum quod depelleret faſcinationes:
itaq; pro amuleto ē collo pueris ſuſpen-
debatur. Cujus rei rationem ex hiſtoria
eliciendam cenſet Cœlius Rhodig. *lib. 4.
lect. antiq. c. 6.* & meminit Gualtherius in
comment. *ad d. Epod. 8. Horat.* Minus ob-
ſcœnum autē & honeſtius multo eſt amu-
letum illud, quod inter alia Joan. Langius
Medicus eruditiffimus recenſet & præro-
gativam habere ſcribit *lib. 2. epiſt. Medi.*
36. Coſallium ſcilicet rubrū collo infan-
tium vel puerorum appenſum, aut armil-
lis inſertum in brachioque geſtatū. *Alyſ-
ſum* quoque herbam domi ad lacunaria
ſuſpenſam, ſalutare reſert Dioſcorides
eſſe contra faſcinationes, hominum qua-
drupedumq; generi: Sed & *bacharem* her-
bam bene olentem Virgilii poetæ ſcripti
teſtimonio, contra faſcinum pollere a-
junt ſingulari vi cum in *Bucolicis* ita canit.

— *Bachare frontem*

Cingite ne vati noceat mala lingua futuro.
At illud quod Ariſtoteles de Roſa tradit,
quam comeſtam faſcini ait obtundere

vives ob rationem quam reddit, plus fidei
meretur *ſect. 20. problem. 34.* ſed ut ad Bul-
las puerorum revertar, ſolebant illi vi-
rilem ſumentes togam, Penatibus & La-
ribus bullam conſecrare: ſicuti gladiato-
res gladios; pugniles ceſtus; ſervi catenas;
nautæ naufraga navigia; equites lanceas
& equites cataphractos. Virgines nupta-
ræ puppæ ſuas dicabant Veneri. Et qui
erepti fuerant ex aliquo ingenti periculo,
vel labore, vel metu deſuncti, indumenta
ſua tanquam anathemata & donaria Ser-
vatori Deo in ipſius templo vel alibi con-
ſecrabāt, ut ex illis Virgilii verſib. *Æneid.*
12. colligitur:

*Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteierat, nautis olim venerabile li-
gnum*

*Servati ex undis ubi ſigere dona ſolebant
Laurenti Divo & notas ſuſpendere veſtes.*
quos verſus ad hoc inducit Gualtherius
ad Horatii *Oden. 5. lib. 1. carm.*

4. *Virilem ſumebant togam*) Depoſita
puerili prætexta ſic dicta, quod purpura
prætexebatur, virilis induebatur Toga:
quam puberes jam effecti ut plurimum
accipiebant, & in forum, indeque in Ca-
pitolum à patre proximisque duceban-
tur. Unde Seneca: Tenes utique memo-
tia, quantum ſenſeris gaudii, cum Prætex-
tâ poſita ſuſmiſti virilem togam, & in fo-
rum deductus es. Prætexta enim inge-
nuorum puerorum erat, antequam pu-
ram togam induerent, quo tempore ſi
quid peccaſſent, non pecuniam ſolve-
bant, ſed anguillarum tergoribus molle
mulctabantur. Cœl. Calcagn. *Ep. 1. lib. 3.*
Atque ii, qui in forum ita deducebantur,
Tyrones, quemadmodū & dies, quo de-
ductio fiebat, Tyrocinium dicebatur. A-
drian. Turnebus *lib. 12. Adverſar. cap. 6.*
Nullum autem certum ſumendæ ejus tē-
pus erat conſtitutum: duſnodò poſt pu-
bertatē id fieret, quippe Octavius Augu-
ſtus

*Bulla La-
ribus con-
ſecrata.*

*Toga viri-
lis.*

“
“
“

Tyrones

*Quo tem-
pus erat
conſtitu-
ta toga.*

stus annorum sedecim; & Cajus Cæsar in undevigesimo; Nero autem vix pubescens togam virilem sumpsit, quo maturior Imperio videretur. Divus quoque Antoninus Philosophus, & ex Cæsaribus complures in quintodecimo virilē sumere togam, tunc cum præceps & lubrica Juvenum ætas videbatur, ut est apud Suetonium, Dionem & alios; itemque Alexandrum ab Alexand. lib. 5. *Genial. diar. c. 18.*

Sed & Tarquinius Victor de Sabini filii annorum quatuordecim, qui hostem percussit, prætexa & bulla aurea donavit: ut idem docet Cælius Calpurnius Ep. 1. lib. 3. Alioquin Servium Tullium Regem populi Rom. juvenes annorum septendecim, quod inde ab eo tempore idoneos jam esse Reip. arbitraretur, milites scripsisse, testatur Gellius lib. 18. *Noct. Attic. c. 28.* & hoc Servii institutum Graciana lege confirmatum esse Liv. testatur lib. 25; & Plutarch. in *Gracho*. At constitutio seque prima C. Theodos. de *Tyromb.* decimum nonum annum in eligendo Tyrone requirit.

Heroum lib. heri praecoci sunt frugis.

Singulariter verò notandum est, non infrequens esse, ut Heroum & principum liberi etiamnum adolescentuli ardua & consulta negotia feliciter explevisse legantur. Sunt quippe occulta quædam virtutum semina Regibus ingenta: quæ, si adolescere sinantur, repente fructum ferunt industriæ & gloriæ, supra aliorum mortalium facultatem, & ante tempus Naturæ legibus præstitutum, quasi præcoci fruge. Sic enim Achilles vix dum sex annos natus, feroces leones sagitta trucidavit & apros: adeo ut Dianæ & Minervæ mirabilis esset, feras sine retibus & canibus, pedum velocitate, & manuum robore conficiens, & se Peleo Rege dignum exhibens, si Pindaro credimus in *Nemæ.*

Alexander.

Ode 3. Alexandrum quoque cui postea ex rebus gestis Magna cognomentum fuit, juvenili adhuc ætate Macedoniæ regno,

successisse, facile ex eo constiterit, quod cum magnas eluctatus itineris difficultates ad delubrum Ægyptii Ammonis pervenisset, Sacerdos eum puerum seu filiolum salutavit tam humanè, quam audacter Demosthenes appellare solebat adolescentulum: Contra Alexander; pro Atheniensium muris (respondit) me virum præbebo. Joh. Monach. in *visita Alexan.*

Salomon.

Sed Ethnica ista mittamus, & ad sacram nos convertamus paginam. At non Salomon parvulus tum puer. Sapientiam prudenter petit à Deo, ut justè imperare posset? & immolatis mille hostiis sensit se listasse, & feliciter exorasse. Hunc Ignatius Martyr scribit lib. *Epist. cap. 3.* vix duodecimo ætatis anno regno potitum, terribile illud, & dijudicatu difficile de duabus mulieribus pro filio dissidentibus judicium determinasse, & sententia non minus arguta, quàm æqua Controversiam valde ambiguum diremisit. lib. 3. *Regum. c. 3. c. afferre mihi gladiū. Ex. de præs. i. infim.*

Josias certè octennis regnare cepit, neque pedem à Justitiæ & veræ Religionis viâ recessit: Deorum vanissimos ritus & Sacerdotes exterminavit: altaria & Equos: Soli consecratos subvertit, & lucos succidit, in quibus verus cultus impia superstitione profanabatur, ut populus Deū verum, cœli & solis, & mundi totius auctorem cognosceret ac coleret. 4. *Reg. 22. c. 23.* Sed & Romanorum quoque Imperium in Octavium Augustum, satis adhuc juvenē, translatum fuisse, ex M. Tullii, qui conatibus ipsius valde faverat, epistola quadam, qua facti se poenitere testatur, non obscurè constat. Ego, inquit, Tempus fecisti: Ego ipse Senatui sibi manus afferre coëgi, cum te Junonium puerum, & matris tuæ partum aureum esse dixi. At te fata patriæ. Paridem futurum prædicabant, qui vastares Urbem incendio, Italiam bello: qui castra in templis Deorum

Augustus.

immor-

immortalium; Senatum in castris habitu-
 rus esses; ut ex Vell. Paterculo *lib. 2. Hist. riar.* retulit Stephan. Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imper. & Philosoph.* Augustum autem Cicero Junoniū puerum dixit, tanquam Junone procreatum, quemadmodum & Plautus Militem suum gloriosum (ridiculè quanquam & joculariter) *Venerum nepotulum* indigitavit. Nam & doctissimus M. Varro utile regnis & civitatibus dixit, ut proceres, viri fortissimi, animi & corporis viribus præcellentes, se Diis genitos suaderent & crederent: ut ita humana mēs celestis stirpis fiducia res magnas moliretur, & ardentius conficeret. Quo respexisse videtur Plato, dum in Cratilo censet Heroas omnes ex Deorum amore erga Mulieres, vel virorum erga Deas fuisse genitos, & nomen accepisse *Amoris*, ab Amore. Hinc Æneas ille Trojanus Veneris filius lepido commento habetur: Romulus, Martis & Rheæ Sylviz Vestalis proles. Et filii Dei, Mole attestante, connubia mortalium mulierum elegerunt, quæ perpulchræ erant. Unde geniti fuerunt viri potentes & famosi *Genes. 6.* Sed eo tamen excrevit Alexandri Macedonis insolentia & ambitio, ut non satis esse putans, se & virum esse, & Regē, & Magni nomen obtinere; nihil non egerit, ut Ammonis Jovis filius haberetur. De quo ut est apud Gellium *lib. 13. Noct. Attic. c. 4.* quæstia est sæpiusculè Olympia mater, quia se Junonis pellicem insimulari doleret à filio, victoris ingentibus & assentatorum blandimentis supra fidem elato, qua Alexandrū partu edente Dianæ Ephesiz templum conflagrasse fingitur, quod scilicet Diana cum in partu adesse voluisset Olympiz, abfuisset domo, referente Tullio *lib. 2. de Nat. Deor.* Verum divinitatem hanc ipse Philosophus quidam ridens, cum Medicum videre ægotanti ipsi iusculum quoddam preparare;

Deus noster, inquit, salutis suæ spem in iusculo habet repositā, & eleganter recenset *Gnaeus noster*, in egregio suo tractatu, *De conversatione civili, lib. 1.* quæ ex *Alexander Italico* Latinū fecimus, quanquā non desunt, qui insimulatā hanc divinitatis affectationem non improbabiler excusent: Nam quod illi toties exprobat, & Deus videri voluerit; id aperte respo ejus verissimo leniri dicunt; ut qui in Egypto Jovis filius ab Ammonis sacerdote appellatus; Nihil mirandum, responderit: Jovem enim omnium naturā patrem esse, & optimum quemque sibi adoptare. Plutarch. *in Apophishegm. Alexandri.* A qua sententia non abhorruisse videtur Apostolus, Aratum vatem de Jove loquentem imitatus: Ipsius enim, inquit, genus sumus. *Acto. 17. v. 28.* Sed & cum assentator quidem divinitatem illi tribuisset valdè tunc saucio; Rex protinus digito ostendens: Hoc (inquit) sanguis est, non autem *Ille orator Drusis qualis solis esse beatis.* quanquam id Anaxarcho quidam adscribunt, ut est apud Laërtium *in Anaxarcho.* Sic Antigonus ex gravissima ægitudine sanitati restitutus, Hodie, inquit, didici ex morbo meo me esse mortalem, Joseph. Quercet. *in Diatrico polyhist. sect. 1. c. 2. fol. 75.* Et Cambyfes, cum Apim confoderet, morique cerneret, Deū esse ideo negavit, quia vulneribus & corruptioni obnoxius esset. quod idololatriæ etiam atque etiam inculcandum censeo, ut cogitent; Deum omni labe superiorē esse: qui aciei ferri, veletiam arrosioni murini non subjaceat. Sed impudentior tamen multo, & nequaquam ferenda fuit illius Monstri hominum C. Caligulæ affectatio, qui præterquam quod ægerrimè tulit, quod *Invenis Augustus* acclamaretur; non fortunas suas laudari iniquens, quod Juvenis id Imperiū obtineret sed reprehendi se, qui ea ætate tantum principatum gereret:

non tantum Deū se vocari passus est, sed & cum Luna se coire, & à Victoria coronatum esse videre voluit: mox Jovem se fingeat, sapē Juno, Diana, Venusq; fiebat, mutato cum nomine etiam omni habitu, deniq; compositione vestitus & ornatu imposito sibi ac circumjecto mirificē variabatur, quidvis potiùs quàm homo videri cupiens, ut est apud Dionē *lib. 59 hist. Rom.* A quo & hoc relatū video, quod adstante aliquando Vitellio, cum jactitaret Caligula, se cum Luna coire, & amplexibus ejus frui, interrogaretq; Vitellium, an Deam secum coeuntem videret? Ille non minus adulatoriē, quàm festivē respondit; Minimē Domine; *tantummodo enim vobis Dis licet inter vos videre.* Ridiculæ quoque istiusmodi stultitiæ exemplum præbuit famosissimus ille Persarum Rex, dum, Plutarcho teste, non tantum mari stigmata & verbera ingessit, sed & ad montem Atho ejusmodi misit Epistolam: Atho, divine, cœlum tangens vertice, noli meis operibus lapides facere magnos & intracabiles; alioquin te excisum in mare deturbabo. Id genus vecordix atque dementiæ plura congesta videri poterunt apud Michaēl Piccartum *decaid. 2. Observat. Historicopol. cap. 1.*

Porro quoniam virilem Togam à puberibus potissimum sumi diximus: non alienum forsā à proposito nostro videri debet, si de pubertate quædam hic loci disseruero. Hanc non uno eodemque modo æstimatam fuisse à veteribus; Ulpianus in fragmentis docet *Instit. tit. 11. §. ult.* Aliam enim Cassianorum hac de re fuisse sententiam; aliam Proculejorum; aliam item Prisci. Puberem, ait Ulpianus, Cassiani eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, hoc est, qui generare potest. Proculejs autem eum dicebant esse puberem, qui quatuordecim annos expleverat. Verum Priscus; in quem

utrumque concurrat, & habitus corporis, & annorum numerum puberem definivit. Ac licet Ulpianus non exprimat, quænam ex his obtinuerit sententia; prævaluisse tamen Proculejos, non obscurè innuit Tertull. *lib. de virgin. veland.* Tempus, inquit, etiam Ethnici observant, ut ex lege naturæ jura sua ætatibus reddant. Nam scēmas quidem à duodecim annis, masculos verò à duobus amplius, ad negotia mittunt: pubertatem annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes; hoc est, ex annorum numero, non habitu corporis puberem judicantes. Id ipsum & Macrobius confirmat *lib. 7. Saturnal. c. 7.* Nam *Fœmina* & secundum jura publica, inquit, duodecimus annus in fœmina, & quartus decimus in puero definivit pubertatis ætatem. Ubi & rationem addit, cur tempus fœmellæ, duobus annis minus, quàm masculis sit constitutum: vel ut ipsemet loquitur *lib. 1. in Somnio Scipionis*, fœmellæ maturius biennio liberentur: ob votorum scilicet festinationem, vel grande desiderium, ac prævenientem naturam. Celerius namque fœminas augeri atque pubescere, quàm matres, quod naturæ humidioris solutioreque sint, etiam Theophrastus tradidit *lib. 1. de causis plantarum.* Nam quod citò admoventur generationi fœminæ, non nimii caloris, sed naturæ infirmioris est: sicuti exiliâ poma celerius maturescunt, robusta serius, ut post Aristotelem *lib. 4. de generat. animalium c. 6.* idem Macrobius prodidit *dist. cap. 7.* quibus adde Didacum Covarruviam de sponsalib. *part. 2. c. 5.* Antonium Guibertum Costanum *tractatum de Sponsalibus & Matrimonio, titulo de his qui nuptias contrahere possunt. 16.* Sed quod ad pubis inspectionem Corporis habitum attinet, quem Cassius solum; Priscus unā cum annorum numero spectandum putavit: id Accursius de obscœna & impudica ipsius pubis, & ea-

*avescon-
fulcorum
circa pu-
beriam
diversa
sententia.*

sum partium, quæ dispositionem habent ad-
spectum indagatione interpretatur. Quæ
sententia planè juvatur Justiniani aucto-
ritate, qui non tantum castitate tempo-
rum suorum indignum existimavit, quod
in feminis etiam antiquis impudicum
visum est, hoc est, inspectione habitudi-
nis corporis, etiam ad masculos extende-
re. §. 1. *Inst. quib. mod. intet. finiat.* Sed &
indecoram hanc observationem in exa-
minanda marium pubertate rescandem
censuit in l. *ul. C. quando tutor vel curat. es-
si defin.* Præterea, si minor Majorem se esse
dixerit, ex adpectu id probandum esse
Diocletianus & Maximinianus voluerunt
l. 3. *C. si Minor se Major.* & quidè necessa-
riæ partis, ut Cujacius interpretatur; ut
scilicet sciri inde possit, Utrum vigoris e-
merferint vestigia: quemadmodum iidem
Impp. loquuntur in l. *si frater. & C. qui te-
stam. fac. poss.* Ipsemet etiam Plato l. 11. de
LL. jubet ætate ad Nuptias idoneam in-
spectione nudi corporis æstimari. Quo
sensu ille apud Quintilianum, nudari fi-
lium, atque in conspectu Judicis constitui
cogit *declamat. 279.* Eaq; sententia etiam
Pontificibus placuit: quorum decretali e-
pistola receptum est, Puberè (à pube sci-
licet, hoc est, pudetia corporis ita nuncu-
patum) eum esse, qui ex habitu corporis
pubertatem ostendat, & generare jam pos-
sit. c. *puberes; Ex de despons. impu.* qua de
re pluribus disputat Antonius Hotoma-
nus in *Dialogo de Barba.* Quod etsi ita se
habeat, ramen Jacobus Ravardus nullis
rationibus persuaderi sibi posse putavit,
tãtam improbitatem Romanos unquam
vel conniventibus oculis in sua Republi-
ca tolerasse lib. 4. *Varior. c. 10.* Ideoq; Ju-
stinianum cum suo Triboniano tanquam
omnino bordos & stupidos in reprehèn-
sionem vocat; atq; ita rem interpretatur,
ut per habitum Corporis non inhonestà
& inverecundam illam corporis indaga-

tionem aut inspectionem; sed potius uni-
versæ corporis dispositionem, formam &
figuram, sive aliquam ipsius ad liberorum
procreationem naturâ prorsus idoneam
commoditatem intelligat. Quæ interpre-
tatio & pia est, & non parùm juvatur eo,
quod Tullius *lib. 1. Officior.* prodidit: O-
mnes qui sana mente sunt, ea, quæ natura
occultavit, remove ab oculis, & quàm
occultissimè dare operam ipsi necessitati.
Quinimò prisca Romanorum verecundia
non est passa, ut puberes filii cum parèti-
bus irent in balneum. Et ubi secretior ali-
qua necessitas cogit pudendas corporis
partes detegi; Leges Romanæ jubet, ut id
quâ honestissimè fiat: nec nisi à matronis
probata fidei & honestatis inspiciatur ve-
renda mulierum. Unde cum quidam Ru-
tilius Severus postulasset, custodes appo-
ni Uxori, quæ ab eo diverterat, & negabat
se prægnantè: Divi fratres rescripserunt,
Commodissimū esse eligi honestissimæ for-
minæ domum; in quam Rutilii Uxor Do-
mitia vēiat; & ibi tres obstetrices proba-
tæ & artis & fidei eā inspiciat. l. 1. *ff. de ven-
tre insp.* Ut taceā, humani corporis stru-
cturam, fabricam esse & opificium sum-
mæ Trinitatis: ipsa etiam divina scriptura
disertè pronunciante, Corpora fidelium
esse membra Christi, & templa Spiritus
sancti, qui in eis habitet. Non ergo scurri-
liter, sed graviter, ut juris & justitiæ sacer-
dotes decet, de his philosophandum: ut
gravis est celeberrimi J. Cti. Johā. Dauth-
præceptoris quondam mei sententia, in
luculento illo tractatu, *De Testam. sit. Qui-
testam. fac. posn. 146.* Planè masculos a 14.
etiam si generari e non possent, ipso tamē
facto puberes olim fuisse declaratos, vel
ex eo constat, quod his ad 14. usq; annum
comæ quidem nutritæ; at pubertatis tem-
pore, hoc est, statim elapso decimo quar-
to anno fuerint præcisæ. Sic enim Acron
illud Horatii. lib. 4. *Ole. 10.* interpretatur:

Romano-
rum vere-
cundi.

Ravardus
sententia
pia magis
de aequior.

Impuberi-
bus comæ
nutritæ.

*Insuperata tua cum veniet pluma superbia,
Et qua nunc humeris involvant, decide-
runt Coma.*

*Vnde capil-
lati dicti.* Impuberes igitur Martialis *Capillatos* vo-
cat:

*Et pedagogo non iubente, laetevi
Parere gaudent villico Capillati.*

Perfius indetonsam Juventutem:

—*quisquis indetonsa juvenis*

Invigilas siliquis, & grandi pasta polenta.

*Perfarum
mos circa
pubescen-*

Refert autem Plato in Alcibiad. 1. Perfarum regibus pubescentibus, quatuor sapientissimos viros, Regios pedagogos datos; quorum primus Magicam Zoroastris doceret, Deorum cultus & instituta regia; Secūdus, ut omni in vita Rex verax esset; Tertius, ne ulla cupiditate superaretur, atque ita liber viveret; Quartus, ut impavidus & securus viveret. Herculem quoque pubescentem (quod tempus à natura ad deligendum quam quisque vivendi viam sit ingressurus, datum est) Cicero in solitudines exisse scribit, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, cum duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis; Ultram ingredi melius esset. Is igitur in bivio ita constitutus, amoenam primò ac flosculis confestim perituris, voluptatis viam neglexit; & alteram eliviosam atque asperam prima fronte elegit, quia ad mirificas delicias & perennes perduceret. Quod etsi Cicero de Hercule illo intelligit, quem Jupiter per adulterium ex Alcmena sustulisse fingitur: Id ipsum tamen de Ægyptio sive Gallico Hercule, Osiride parente fato accipiendum esse, conjecturà probabile facit Stephan. Forcatulus lib. 1. de Gallor. Imp. & Philosoph.

*Hercules
pubescens.*

*In bivio
sedens.*

*Pubertati
proximus.*

Cæterum quis pubertati proximus dicitur, id variè definitum videas à Juris nostri Interpretibus. Aliter enim atque item aliter hac de re disputavit Menochius lib. 2. de arbitrar. judic. quæst. casu 57. Johan.

Corafius lib. 6. *Missellan. cap. 23.* Anton. Gomezius lib. 3. *Variar. resolut. cap. 1. n. 5.* Viglius Zuichemius in 5. *testes autè Inst. de Testament. n. 11.* Didacus Covarruvias in Clement. si furiosus in init. 3. part. n. 5. de Homicid. & l. 4. *Decretal. part. 2. c. 5. n. 5.* Mihi ut simplicior, ita & verior videtur eorum opinio, qui rem omnem determinantes, Impuberum seu pupillaris ætatis tres esse partes dicunt: Infantiam; & eam, quæ Infantiz proxima est; & eā, quæ proxima est pubertati. Infantiam definiunt septennio. Reliquum tempus, quod Infantiam sequitur usque ad Pubertatem, rursum in duas æquales partes distinguit: ut qui intra priorem cōstet, hic Infantiz sit proximus: qui hanc egressus consistat intra posteriorem, is incipiat verè dici proximus pubertati: quia revera huic sit propior quàm Infantiz. Itaque pupillum Infantiz proximum dicemus, qui septem annis major consistat adhuc intra annum decimum & dimidium: pubertati proximam, qui id tempus excessit. Similiter Pupillam Infantiz proximam definimus, quæ Infantiam egressa consistat intra annum nonum & dimidium: pubertati proximam, quæ excessit. Idque Accursio placuit in 6. *pupillos Instit. de inutil. stipul. & Bartolus probat in l. 1. ff. de Novat. a.* quos Hugo Donellus laudat in l. si pupillus 127. de verb. oblig. n. 10. Sed ut ad Togam revertamur; Usus ejus antiquissimus esse constat: cum ipsemet etiam Romulus ea usus fuerit, ut Plutarchus scribit. Ejus variaz fuerunt species. Nam & *Prætexta* toga puerilis erat, & *Toga virilis* qua de utraque hætenus diximus: Erat & *pura*, quæ à Tyronibus sumi, & albam amictum Papinio nominari ostendimus:

*Pupillares
ætatis tres
partes.*

*Toga anti-
quissima
usua.*

Species.

—*albensq, humeros introduxit amictu, Toga civis postremo & Toga picta erat summorum Magistratuum. Usque adeò verò Toga Romanorum fuit propria (quemadmo-*
dum

San Græcorum pallium) ut qui jure civi-
tatis Romanæ donaretur, Togati esse in-
ciperent. Per togam siquid civis Roma-
nus indicabatur. Quod pertinet illud Mar-
ciani, quo eos, qui ut cives Romani age-
re volebant *usum togæ* accepisse scribit. l.
32 ff. de iure fisci. Unde Virgilius,

Romanos rerū dominos, gentemq; togatā;
appellat. Deportatis contrā, & quibus A-
quæ & igni interdictum erat, Togam fuisse
ademptam ex Plinio colligitur. Is enim
lib. 4. Epistol. scribens ad Cornelium Mi-

nutianum, refert: Valerium Lucinū, qui
inter summos causarum auctores habitus
fuerit; ob incesti crimen exulem, cum in
Sicilia literas profiteretur, Græco pallio
amictum fuisse. Carent enim, inquit, to-
gæ jure, quibus aqua & igni interdictum
est. hos rectè extogatos dixeris cum Plau-
to in *Curent.* cui *extogatus est*, qui eaularū
patronus amplius non est. Sicuti *Togatos*
pro *Advocatis* idem ibi accipit quo mo-
do & *Forenses togæ* honorem causidicis re-
tinebat. Symmachus Ep. 39. lib. 5. quia
Advocati à toga dicuntur Togati in l. 3. §. 5.
9. & l. 11. §. filios. C. de advocat. divers. ju-
dicior. & Fori toga eodem sensu usurpa-
tur in l. 7. & 8. C. eodem tit. Sic Cyprianus
Ep. ad Donatum. Sævit, ait, invicē discor-
dantium rabies & inter togas, pace rupta,
forum litibus mugit insanum. Atque idē
Symmachus lib. 9. E. 28 ait, Carterium to-
gæ amicum esse, togæ nomine *advocatos*
intelligens. Cujus advocacy usum ē
contrā tollit toga interdictio. Nam idem

Symmachus eadem ad Carterium Epi-
stola scribit, Epictetum, de quo ibi agi-
tur, foro caruisse, & inconsultæ linguæ
precium tulisse. Ideoque rogatur ut Epi-
cteto munus orandi postliminio restitu-
tur. Advocatōnis autem interdictio, pœ-
na erat solennis quæ silentium irrogaba-
tur Advocatis qui quiddeli quissent lib. 1.
circ. fin. ff. de offic. presid. l. 1. C. de postul. &
l. moria. 9. ff. de pan. Francisc. Juretus ad
Symmach. ap. 39. lib. 3. & Johan. Savaro ad
Siden. Apoll. epist. 13. lib. 2. & ep. 4. lib. 6.

Illud quoque memorabile est, *Veteres*
olim Christianos pallio magis, quod erat
simplex & frugale, quam togā, uti solitos.
Tertullianus igitur, cum notaretur, quod
indumenta Romana fastidiret, pallioque
potius Virtutis uteretur; homo minime
ambitiosus causam tueretur suam, Evitare-
que se eo habitu & impensam & incom-
modum responderet: cum toga, vestis sit
admodum onerosa. Ait enim, Conscien-
tiam denique tuam perrogabo, quid te-
prius in toga sentias indutum, anne onu-
stum? habere vestem, an bajulare? Sed &
qui antea togati erant, cum Religionis
Christi nomen darent, togā relictā, pal-
lium induebant. Inde natum illud dictē-
rium: *A toga ad palliū*, de quo vide Ter-
tullianum lib. de Pallio. Pallium autem
Græcorum fuit, quibus nunc *Cassiacam*
vestem tribuimus, quam à monte Cassio
dictam putat Hermolaus referente
Cælio Calcagnino lib. 4. Ep. 1.

fol. 83.

DE FIBULA TIT. XLIV.

Es notatu & consideratione digna est Fibula, qua *Veteres togam subnectebant* Fibula.
& quandoque etiam in galum. Fibula enim superior annexa in sinum sin-
debat togam, instar veli vento instati. Inferius & in extrema parte grandio-
rem habebat acumen, cum arco aut anteo sclo: quo efficiebatur, ut illa absque ul-
la difficultate quasi fluctuans vagaretur, ipsum præsertim acui cuspide in-
canalicula, qua in altera Fibula parte erat impressa. Facta erat possimum

Eni de-
scriptio &
usus.

in cun-

in eum finem, ut togam supra dextrum humerum connecteret: in quo duas illius partes subiectam acum in dicta canalicula stringebant. Nec enim ad suta panno erat Fibula, sed duas toga partes adstringendo, non verò transfigendo subnectebat. Qua propter supra Fibulam nodus quidam conspiciebatur ex toga, quae cum venustate & elegantia dilatabatur. Eodem modo & Chlamydem commodabat, vestem militarem. Dimicaturi enim, ad pectus eam cum Fibula adstrictam subnectebant, ut Plutarchus scribit in vita Coriolani. Quod ipsum & Virgilius intelligit, cum isa canit:

Aurea purpuream subnectit fibula vestem

Non ait, Transfigit: quia connectebat tantum & stringebat. Quandoq; etiam Cingulum aut Baltheum commodabant: imprimis verò cum pharetram sagittis plenam alligarent. Quod Virgilius significat in 5. ubi ita ait:

--- lato quam circumplectitur auro

Baltheus & tereti subnectit fibula gemma

quo ipso innuit, Cincturam illam qua pharetra erat ligata, amiculum, habuisse, lata vel multis auro ornatum: idque connexum fuisse fibulâ, ex tereti siue rotunda gemma, subnectere enim proprie aggroppare est. Et Ovid. lib. 8. Metamorph. dixit:

Rasilis huic summam mordebat fibula vestem.

quia nimirum vestem mordere videbatur.

Fibulam Nobiles & divites ex auro conficiebant, ut ex versibus modo allegatis apparet. Mediocre ex argento Infimi, ex aere aut ferro. Milites argentea utebantur. Aurelianus tamen primum illis auream concessit, se se Popisco, Imperatores acum, & interdum etiam fibulam ipsam, gemmeam usurpabant; cujusmodi illa fuit à Virgilio modo descripta, quae Augusti fuisse creditur cum saepe numero Regios ipsius habitus describere ille soleat. Multo verò molius ex Leonis imperatoris Lege quadam id colligitur: Vbi Militibus earum quidem fibularum usus conceditur, quae solo auro & arte pretiosa, non verò etiam quae geminis sint exornata, quandoquidem haec ad solius Imperatoris cultum & ornamentum pertineant. Atque inibi contravenienti quinquaginta librarum auri multa imponitur: quae summa, quinquies mille & quingentos aureos nostrates conficit. Solebant quoque Duces Militibus, qui generoso & virili animo pugnasent, inter alia pramia, & auream fibulam donare, ut Livius crebro meminit. In veteri quodam sepulchro aurea reperta fuit fibula togam quarundam subnectens: sed Toga illa in cinerem fuit redacta auro, quod incorruptibile est, integro manente. Ad ejus exemplum & similitudinem hac fuit effigiata, quam Serenissima Celsitudini Tuae offero, Eandemque, ut solita hanc benignitate, non tam numeris exiguitatem, quam animum ad gratificandam ipsi & inserviendum promptissimum spe-

Varia ex materia.

L. un. C.
nulli licere
in fren. &
equest. sell.

Etans, dignetur suscipere, submisso rogo, & manibus humilissima cum subjectione & reverentia exosculatu Ei me commendo.

Sub Toga omnes gestabant tunicam breviorē, cuiusmodi Diaconi & Subdiaconi utuntur: & olim à Græcis quoque & Hebræis usurpabatur. Eamq; cingebant omnes † exceptis Senatoribus, qui purpuream gerebant tunicam, ^{1.} Latum clavum dictam. Eius enim latera globulis aureis connectebantur, ^{2.} quos Latini lasos clavos dicunt. Ideoque non cingebant tunicam. Atque hoc vestimenti genus insigne erat Senatorium. Sub tunica habebant Indusium ex lana textum, quod † Subucula dicebatur. Vnde Horatius:

---rides, si fortè Subucula pexæ

Trita subest tunica.

† Amiciebantur etiam Capitis: ut plurimum verò Indusis laneis, si frigus instaret: ac sudoris quoque fasciis ligabantur, quas Subligacula aut Perizonia dicebant. ^{3.} Capitiū. Subligaculum. Lacerna.

Sub Toga urgente præsertim frigore, inducebantur Lacernæ: quod pallij genus erat fimbriatū, quo Equites utebantur, ut Isidorus tradit: & Martialis lib. 14.

Amphitheatrales nos commendamur ad usus,

Cum tegitalgentes nostra Lacerna togas.

† Pluvio tempore, pro Pallio Penulam supra tunicam sumebant, ex corio ac pellibus confusam, ut Martialis eodem in loco demorat. Ingredebantur absq; Tibialibus, ut in statuis videre est. Ideoque, cum pulvere inquinati essent, cotidie lavabant. Idem & Quintilianus asserit. Plutarchus scribit, Cicero nem propterea toga usum fuisse oblonga, ut varicosos pedes tegeret. Sed & Pompejus tuberculum in crure existentem fascia occultavit: ut periocum quidam dixerit, Eum diadema illud in pede gerere, quod reges gestarent in capite. Exstat etiam in Codice Theodosiano Lex quadam prohibens, Ne quis Roma brachias portaret. Cum infirmas erentur valetudine, Tibialibus inducebantur lineis: quæ in ima quoque parte perforata erant, & fasciis constrictæ, quemadmodum in marmoreis quibusdam statuis vidi. † Eaque fasciæ, Crurules dicebantur: eò quòd crura tegebant. l. argumento 25. §. fascia crurules, de auro & argent. legato. Pedes tibialibus utebantur, quæ Latinis † Caligæ dicuntur. Vnde & Milites caligati dicti. * Idem & Sagum gerebant, & Chlamydem, quam sub mento subnectebant quidem; ad dimicatu ri in utrumq; humerum coniciebant, & ut ad pugnam expeditiores essent, cingebant, quemadmodum Plutarchus recitat, & in antiquis monumentis cernitur. Quo igitur nos utimur habitū, quasi cum pedis Romanorū caligis, Sago & pallio sive chlamyde communis est, Nobiles & Equites peronibus inducebantur coracis, ad genua usque adfurgentibus. Inde ferro armabantur.

7.
Calcei.

Mullei
sub Luna
figura.

1.

2.
Veteres u-
trum cal-
ceati nec
ne.

8.

9.

Pallium:
Græco-
rum.
Hebræo-
rum.

Tunica
Christi.
10.

11.
Veteres u-
trum ca-
pitæ cecili.
nec ne

1. Caesar
calvius.

Augustus
petasatus.

12.
Draco.

† Calceis utebantur ferè ad exemplum fratrum, qui Capuccini dicuntur: nisi quod hi calceos resti ligant: illi verò lanceo cum funiculo adstringebant, ut in multis statuis marmoreis conspicitur. Senatores Luna imaginem è purpura calceis adfuebant, quos Mulleos appellabant. Caussam hujus rei Plutarchus in problematis hanc fuisse tradit, ut admonerentur varietatis Fortuna: quæ nunc quidem clara esset, mox obscura: jam media, modo plena. Alii ideo hoc usurpatum dicunt, quo dimidiata Luna centenarium numerum representet. Centum autem Senatores initio fuisse creati. Dio refert, Senatores olim discalceatos fuisse, præterquam si publicè convenissent. Multò magis igitur & alii absq; calceis incesseunt. De quo vel propterea dubitandum minus, quod ipsum etiam † Salvatorem Nostrium maximam visæ suæ partem discalceatum fuisse constat. Indeque est, quod ingresso ipsi Simonis leprosi ades Magdalena pedes cum lacrimis lavit, & capillus siccarvit siquidem Simon † lotionem istam omiserat, quæ tamen administrari solebat hospitibus: qui, quoniam absq; calceis ingrediebantur, lotionem ea quàm maximè indigebant, Græci pallio utebantur, quod quasi Chlamys quadam erat, collaritamen carens. Vtebantur pallio & Hebræi, sed quod in summitate eras quadratum, ut apud Esaiam, & in aliis Scriptura locis legitur. Lactantius Firmianus scribit, Salvatore Nostri vestem, quam milites inter se partiti sunt, pallium fuisse. Tunicam autem inconsutilem, quæ adhuc Francofurti adservatur, integram remansisse ei, cui sorte obtigerat. Sorte, inquam, non verò talorum aut aleæ jactu: ut vulgus opinatur: † cum alia sit Sortitio, alium talorum vel aleæ lusus.

† Hic magna nascitur dubitatio, Vtrum veteres capitis tegmine, nec ne usi fuerint: quandoquidem neque in arcis Numis, neque etiam in Statuis illud cernitur. Certe pileo, qui dimidium ovi corticem representabat, non utebantur, ut in ancis videre est Numis. Dabatur enim hieus, qui à Servitute erant manumissi, ut alibi à me dictum est. Præterea Suetonius refert, Iulium Casarem calvitiei deformitatem Obrectatorum iocis obnoxiam expertum, deficientem capillum revocare à vertice adfuevisse. Sed cum neque hos modo tegere calvitium satis presset, ius laurea corona perpetuò gestanda usurpasse. Quæcura superuacanea fuisset, si capitis tegmen fuisset in usu. Edidit vero idem Suetonius auctor est. Augustum ne hybernique solis patientem, domi quoque non nisi petasatum sub dio spaciari solitum. Scribit etiam Pinitarchus quod cum † Draco rigidißimas suas Leges recitaret, quibus etiam eum, qui vel olæ tantum surripuisset, capite plecti voluerat: populus iratus, petasis & tunicis in ipsum coniectis aufugerit. Hic dici poterit, populo adversus Solem, petasorum usum fuisse. Idem quoque Plutarchus scriptum reliquit, Syllam nemini ad ventanti ad surrexisse, neque etiam caput denudasse, nisi cum Pompeius venisset. Adde, quod & Varro asserit, more Maiorum institutum fuisse,

ut veniente Magistratu quilibet caput aperiret. Idq̃ magis sanitatis quàm honoris causa. Equidem controversiam istam nunc quidem non detrimino: sed aliis campum hunc, in quo se exerceant, relinquo. Illud constat, quòd anno Bireti usq̃ 1170. & ulterius Bireti usus fuerit: quod tegminis genus nigrum erat & acutum, ad instar, Pyramidis. Nicias enim in vita Alexii Comneni, circa finem scribit: quod eum Imperator creatus esset Andronicus Comnenus, pileolo, quem habuerat pullum & acutum ad formam pyramidis, detractò, ejus in locum purpurea sive rubra capiti ipsius mitra fuerit imposita: Postea verò Imperio deurbatus, pristinum illud tegmen receperit, quod ille Barbaricum appellat. Idem Nicias refert, Baldunum & Richardum exercitus Latini Duces, captos, & ad Isaacum Anglum Constantino politanum Impe- ratorum ductos, detractis biretis, quæ pilei dicebantur honorem Imperatori habuisse Imperatores quoque ipsi, ut diximus, capitis tegmine utebantur.

† Romani omnes radebantur, & capillos gerebant altos digitos duos, & variis annulis intortos. Idq̃ ad Adriani usque tempora, qui primus barbam aluit, ut sub mento posset recolligi. quod & alii postea sunt imitati, ut Diore- fert. Idcirco omnes Imperatores ad Adrianum usque rasi; Reliqui verò bar- bati consueverunt. Anni plures minus quinquaginta sunt: cum barba alice- pia. Antea enim omnes radebantur & casariam seu comam nutriebant, ut me vidisse memini. Cum in luctu versarentur barbam & capillos dimitte- bant, ut ex Vlpiano colligitur. * Et Livius decad. i. lib. 6. ait. Conjecto in car- cerem Manlio Capitolino, magnam partem plebis vestem mutasse, & capillū ac barbam promississe. Gellius quoq̃ scribit Scipionem Africanum, aliquan- do accusatum, capillum & barbam non promississe, nec etiam candidam ex- fuisse togam, Quod & D. Hieron: ad septimum Ieremie caput adfirmavit.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

Magnus & frequens fuit Fibulæ, rei putà quàm maximè necessariæ us- sus. Unde & magnus quoque ipso usu lu- xus. Vetusito tamen more in Romanis le- gionibus, solis Tribunis aureas habere fi- bulas; gregario verò aut manipulari bal- theos aut phaleras argento decoratas fer- re permittitur. At moribus luxuriā cor- ruptis, Julius Cæsar, post magnam vi- ctoriam, milites tam cultos habere, ut etiam auro & argento politis armis or- narit: atque omnem insuper lasciviendi licentiam passim eis permiserit, jactare

solitus, Milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse. Tranquill. in vita Lu- lii Cæsaris. Aurelianus certè gregariis mi- litibus, ut per omne tempus militiæ fibu- las haberet aureas, privilegium dedit. Idemque Leo Imperator militibus gene- ratim concessit, ut in Chlamydibus ute- rentur fibulis, quæ tamen solo auro & ar- te prætiorsæ essent. l. un. C. Nulli licere in fre. lib. 11 Hoc amplius de Antiocho pro- ditum est. Eum tã prodigæ luxuriæ Exer- citum duxisse, ut præter frena & moni- lia, phaleras & armillas, atq; ephippia, ga- leas & arma (quæ militum membra Cice- ro nominabat i. Tusculan.) etiam clavos

Fibula.

Cæsar
militis.

Aureliani.

Leonis.

Antiochi.

aureos, crepidis subjectos, & argentea vasa ad spurcissimos usus; reliquamque suppellectilem ex argento auroque intertextam, militibus ferre permisit. Longè aliter Spartacus ille, qui cum contra Romanos moliretur arma, omnem auri argenteique usum militibus interdixit. Et Fabricius Censor summos quoque Duces plusquam pateram & Salinum ex argento in castris habere, edicto inhibuit. Peseennius verò Niger, omni etiam argento summo, in vas ligneis milites vesci iussit: simul etiam vetuit, ne Zonam ad bellum, item aureos vel argenteos numos portarent, ne ad hostem aliquid prædæ perveniret: sed Uxoribus & liberis servari volebat, ut est apud Spartianum *in vita Peseenni*. Ut proinde mirum non sit, Brutum in Philippis fibulas aureas Tribunis ut probum objecisse, referente Alexandro ab Alexand. *lib. 2. genial. diar. cap. 29.* Nec enim Militum ornamenta in auro & pictura atque lapidibus pretiosis consistunt: sed in scuto divulso, fracta galea, gladio hebetè, facie vulnerata, & huiusmodi, ut est apud Vegetium, & rectè quidem *facit vulnerata*, quoniam vulnera adverso corpore excepta (quæ Ulysses ipso *pulchra loco docet apud Ovidium*) laudem potius quam dedecus afferre solent, teste Saxonè Grammatico *lib. 7. Hist. Danic. f. 122.* Quocirca commendatur gregarii illius militis continentia, quicquid Maximiani Cæsaris attante, post Persarum bellum sacculum Parthicum margaritis gemmisque plenum reperisset, abjecisse eum fertur, ac solo pellis nitore contentus abisse. Nec verò turpe sibi putabat Polystratus ille Macedo è Centurionibus Alexandri, ut cum Darium persequeretur, è fonte siti penè extinctus aquam hauriret, ac biberet in galea. Q. Curtius *lib. 5.* Atqui Juliani Imperatoris tempestate Militum mores immutatos fuisse Ammianus Marcellinus con-

quiritur *lib. 22.* Armato, inquit, saxū non erat cubile, sed pluma, & flexibiles lecti, & graviora gladiis pocula: Testa enim bibere pudebat, tunc domos ac ædes marmoreas requirebant: cum tamen scriptum sit in Antiquitatibus; Spartanum militem acriter reprehensum, quod procinctus aliquando ausus sit videri sub tecto. Nec tamen ab omni honesti cultus cura Militibus propterea abstinendum putarim: cū Alexandri Severi institutum laudari videam apud Spartianum in ipsius vita, quod in Parthica expeditione milites ipsius honestè fuerint vestiti, calceati ad decorè, armati nobiliter, equis instructi, & ephippiis, ac frenis decentibus prorsus ut Romanam Rempub. intelligerent, quicunque Alexandri viderent exercitum. Hinc Cajum Grachum legimus primum Romæ legem tulisse, ut Militibus publicè militibus dandis, si stipendiorum diminutione, ut Plutarchus asserit *in vita Grachorum*. Inde quæ multò post tempore Imperatores Arcadius & Honorius singulis militibus pro chlamydis suis singulos solidos dari præceperunt, *l. fortissimis. 3. C. de militari veste lib. 12.* ubi per chlamydè, non puerilis illa vestis, ut apud Ulpian. *in l. vestis ff. de auro & argen. leg.* sed militaris intelligitur, ut in eâ *si quis. 51. diffin.* Exigebatur autem antiquitus pro militibus vestimentis publicum salariū, hoc scilicet modo. In Thracia per tricena hominum capita vestis una militaris solvebatur: Idem in Scythia & Mysia In Ægypto & Oriente per tricenaria: Idem in Asia & Ponto. Provinciæ autem orientales anno, quo aurum comparativum conferebant, cogi non poterant ad vestem militare: exceptis Osdroëna & Isauria, quæ aurum non debebāt. *l. 2. C. d. r. de militari veste.* Militares autem vestes illæ ut vestes ex publico solvebantur; ita & ex publico confici eas & sarciri solitas ex eo conjici-

Alexandri Severi exercitus.

Militibus vestes ex publico solvata.

Militum vestes ex publico.

Gynaciar-
rii.

mus, quoddam Honorius & Theosius voluerunt, quinque partes ejus, quoddam collatum esset, militibus erogati: sextam verò partem pro confectioe ac textura Gynaciaris, absque ulla vel ipsorum vel publica incommoditate præberi l. ult. C. eod. tit. ubi per Gynaciariorum Claudius Coterzus rectè intelligit eos, qui pannos curabant, vel rudēs adhuc tergebant, vel forfice incidebant: opus quidem, quod ferè à Mulieribus fieri solebat. Unde & Gynæceum appellatus fuit locus, in quo opus illud fiebat. Claudius Coterzus lib. 1. de Jure Militarē cap. 33.

Campestris.

Sed ut ad Fibulam revertamur, constat eam etiam Cāpestria sive perizomata significare; quibus Juvenes, qui nudi exercebantur in campo, uti consueverunt, pendendis cooperiendis. At qui hoc cinctu ita tegebantur, Cinctus videtur appellati fuisse. Luperis certe, qui nudi Lupercalibus per Urbem currebant, subligaculis subcincti quoddam essent, nomine hoc insigniti fuerunt ab Ovidio lib. 5. Fastor.

Succincti.

Sēcaper coleris cinctus, Fāne, Luperis. Quos verò Ovidius Cinctos; eos Papi-
nius Succinctos nominat:

Verbera succincti formidare Luperi, quamquam non tam ad pudenda velanda, quam ad Venereum coitum reprimendū Fibula adponebatur: ne qui ad Muscam educabantur Citharēdi, itemq; Comœdii & histriones, Veneri operam dantes raucedinem contraherent. Quam in rem existat Martialis Epigramma, lib. 14.

Dic mihi simpliciter, Comœdis & Citharædis

Fibula, quid pressat? Charinus ut fuit. Mulieres enim in rem negatam pronæ, magno preio coitum ab histrione conducebant.

Senatores.

1. Exceptio Senatoribus.) Senatores Ulpiano speciosæ & clarissimæ personæ dicuntur in l. speciosæ. 100. ff. de verborū si-

gnif. ubi quæ Senatoria ornamenta vocat; alibi Magistratus insignis appellat. l. 2. §. casam ff. de postulan. negas cœcum utrisque luminibus orbatum postulare posse; eò quod insignia Magistratus videre & revereri non possit. Insignia hæc breviter à Prudentio collecta sunt his versibus:

Horum in-
signia.

— norme cursim transeunt

Fasces, securæ, sella, prætexta, toga,
Lictor, tribunal, & trecenta insignia
Quibus tumetis?

Sub Toga (de aliis enim alibi, prout occasio feret, dicemus) tunicam habebant Senatores, quæ Latus clavus nominabatur. Nam & Augusto sumenti virilem togam, cum tunica Lati-clavi refuta ex utraque parte ad pedes decidisset, omnis loco quosdam interpretatos Suetonius tradit, futurum, ut is Ordo, cujus id insigne esset, ei quandoque subiceretur. Habebat autem Clavus Senatorius latiore purpuræ: & eo Senatores ab equestri ordine, cui Angustus-clavus conveniebat, distinguiebantur: ut Plin. scriptum reliquit lib. 33. cap. 1. & lib. 9. c. 36. Discrimen hoc manifestè nobis ostendit Cajus in L. nuper ff. de dona. int. vir. & uxor. Valere dicens eam donationē, quæ honoris causa fiat: verbi causa, si uxor marito Laticlavii pretendi gratia, vel ut equestri ordinis fiat, donat. Et si enim inter Virum & Uxorem prohibita erat donatio, ne mutuo & tam honesto amore invicē se spoliarent. Conjuges, donationibus non temperantes; sed profusa erga se facilitate abutētes. l. 1. d. 1. quippe cum Majores conjugalem amorem solis animis æstimārint, & famæ etiam conjunctorum consuluerint, ne concordia precio, quemadmodum meretricii amores, conciliari videretur; neve melior in paupertatem incideret, & deterior ditior fieret. l. 3. ff. eodem, siquidem gratuitum & spontaneum ut esset totum hoc amare & redamare, non autem mercena-

Latus-cla-
vus.Angustus-
clavus.Senatores
ab Equi-
bus Lati-
clavo di-
stincti Do-
natio inter
Conjuges
cur probi-
bita.

rium, veteres voluerunt: quibus etiam ab surdum visum est, propter individuum Societatem quidquam inter Coniuges reperiri, quod commune non esset, ut est apud Plutarchum in *Problematis*: Et si, inquam, ob hanc causam Coniugalis prohibita, erat donatio: Tamen, ut Cajus ait, Nuper ex indulgentia Principis Antonini recepta est alia causa donationis, quam dicimus honoris causa: ut ecce si Uxor Viro *Laticlavii* petendi gratia donet, vel ut Equestris ordinis fiat. Id ipsum, ante Cajum etiam Ulpianus tradidit *tit. 7. Institution.* ubi principalibus constitutionibus concessum esse ait Mulieri in hoc donare Viro suo, ut is ab Imperatore *Laticlavo*, vel Equo publico honoretur. Quibus in locis Senatorius ordo ab Equestri per *Latum-clavum* manifestò distinguitur. Unde etiam *Laticlavii* Senatores Suetonio dicuntur in *vita Augusti. cap. 38. & Alexandro Imperatori in l. si Rufinus 4. C. de testam. milit.* Sed & Martialis per *Latum clavum* intelligit Senatorium ordinem, cum Gelliam, quæ nobilitatem suam jactans Equitem contemnebat, & non nisi Senatori nubere se posse gloriabatur, ita irridet:

Dum pro avos atavosque refers, & nominamagna.

*Dū tibi noster Eques sordida cōditio est:
Dū te posse negas nisi Laio, Gallia, clavo
Nubere; nupsisti, Gellia cistifero.*

Nupsisti cistifero, hoc est, contemtiſſimo & despicatissimo homini, ut Turnebus interpretatur *lib. 3. Advers. c. 21. & l. 15. c. 4.* Senatores autem imprimis, ut etiam viros illustres sive Magistratus præcipuè vestitus decet elegantia. Sic enim Plinius *Ep. 32. libr. 6.* Cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit: debet secundum conditionem mariti veste, comitatu augeri. Quibus quidem non augetur dignitas; ornatur tamen & in-

struitur. Et vestiri in foro honestè, mos erat, domi, quod satis erat, inquit Cato apud Gellium *lib. 11. c. 2.* debet verò magnificentiam quanto potest opere comitari magnificentia, quod illud Symmachi nobis suggerit: Scis enim pro tua sapientia, magnæ urbis magistratibus angustos animos non convenire. Hoc etiam Tullius tuus præcepit, luxum in privatis negotiis arguens, in publicis magnificentiam probans *lib. 4. ep. 60.*

2. *Subucula*) Ita vestis appellabatur interior; quæ plerunque solet esse vilior tunicâ superimpositâ: quam preciosiorem esse constat. Unde Horatius *Subuculam* Tunice opponit, hanc *pexam* nominans; illam verò *iram*. Quomodo & Martialis ait *lib. 2.*

Pexatus pulchrè rides mea, Zosile, trista.
Videtur tamen Hieronymus *pexam* tunicam accipere pro lacerata & vili, cum adversus Jovinianum ita scribit: Tunc *pexa tunica* & nigra *subula* vestiebaris, sordidatus & pallidus. Sed hunc ipsius errorem rectè notavit Philipp. Beroaldus ad Apulejum *lib. 2. Milesiac.*

3. *Amiciebantur etiam Capitis*) Capiti-
tium Nonius pro capitis tegmine accipit; cum id pectori tegendo sit Varroni, ab eo scilicet dictum, quod capiat pectus, id est, ut antiqui dicebant, indutum comprehendat. *lib. 4. ling. Latin.* Idque ex eodem Varrone *lib. 4. de vita Pop. Roman.* probatur his verbis: Neque id ab orbita Matrum familias instituti: quod ex pectore a lacertis erant apertis, nec Capita habebant. Uta quippe fuerunt ad vincienda pectus *Strophii* & fasciis. His non virginalis solummodò tumor papillarum cohibebatur, ut est apud Martialem:

*Fasciæ crescentes Domina cōpesc papillas;
& apud Turpilium: Me miseram, quid agā inter vias epistola excidit mihi; Infe-*

Subucula.

Capitium.

*Strophii,
& fasciæ
pectoralis.*

*Quandoq;
tamen per
missa.*

Laticlavii

*Vestitus
elegantia*

illis inter tuniculam ac strophium collo-
ram, & apud Catullum:

Nō teres strophio lactētes vincla papillas.
Unde in mammosam quandam Mammil-
lare illud indumentum pelliceam apud
Martialem:

Taurino poterat pectus constringere tergo:

Nam pellis mammas nō capit ista tuas.
Sed humerorum quoque iis castigabatur
superfluis & quasi luxuriis habitus. Quo-
fensu etiam accipiendum est illud Tere-
ntii, de puellis, quas Matres student esse,
*Demissis hameris, vincto pectore, ut gra-
ciles fient.*

*Si qua est habitior paulo, pugilem esse a-
junt, deducunt cibum.*

Fascis enim illis, ut dixi, ἰμαλός & æquos
humeros reddebant: cum contrā in pu-
gilibus sunt torosi, quas Ovidius propter
ea Ameletides, vel ut doctissimus legit
Scaliger ad Varronē, Omeletides vocat.
Convenit hūeris tennes Omeletides alis.
quanquam *Vincto pectore* esse is quoque
dici potest, qui pectore est gracili & ca-
stigato. Unde & Festus Pompejus *lib. 19.*
ait: Vincix dicebantur continentes: cre-
do, quod tales gracilioris & tenuioris
sunt abdominis, quam incontinentes,
quibus propendet aqualiculus. Turneb.
lib. 12. Adversar. c. 11.

4. *Pluvio tempore penulam sumebant.*

Hinc Martialis: *Ingre diare viam caelo li-
cet usq; sereno,*

Ad subitas nusquam scortea desit aquas.
Penulam eam recte appellat Scorteam,
quasi ex corio ac pellibus factam. *Pellem*
enim antiqui *Scortum* dicebant. Inde in
aliquot fascis ac facellis scriptum haberi
Varro testatur *lib. 6. de Ling. Latin.* Ne

quid scortum adhibeatur, ne mortici-
num quid adsit. Quod respiciens Ovidius
ita canit:

*Scortea non ulli fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata Deos.*

A Scorteis istis pestibus Meretrices quo-
que Scorta fuerunt appellatae, & pelles.
Nam & in Atellanis licet animadvertere,
Rusticos dicere, se adduxisse pro scor-
to pellucidam, teste Varrone, *loco jam al-
legato.* Et illud *Levit. 15.* Vestem & pellem,
quam habuerit, lavabit aqua; Hesychius
Hierosolymitanus de Meretricibus in-
terpretatur: vel, quod pellibus scorteis
pro lecto utebantur. *Picrius lib. 34. Hiero-
glyphicon. de pelle.* vel, quod ut pelli-
culæ subigantur, ut est apud Festum. Un-
de Scortum scortum Apulejo *lib. 1. Mi-
lesiacar.* pro meretrice annosa, & instar
pelliculæ ac corii rugosa, quæ propterea
& *Sirictipella* nominari poterat, quod
cutem stringat, & rugas in facie extendat,
Tentipellio ad hoc usa. Sic enim Titin-
nius:

—tentipellium

Inducis: rugæ in ore extenduntur tuae:

Id genus Meretrices *Scrantiæ*, sive
Scrantiæ dicuntur; vel, ut apud Festum &
Nonium legitur, *Scraptæ*, hoc est, nuga-
torix ac despiciendæ mulieres: ducta ab
iis Metaphorâ, quæ quis excreare solet,
quatenus id faciendo se purgaret. Titin-
nius in *Prilla*:

Rectius me castor Piculeta Postuma:

*Leclum hodie stratum vidi. Scraptæ
mulieri:*

quanquam *Scrantiæ* mulierem Scaliger
ad Varronem, siccam intelligit, quæ tussi-
endo & excreando exhausta sit. Nam
cum sicca sunt & arcentes fauces, magno &
difficili strepitu & roncho velut troscæ
creatum trahimus. Turnebus *lib. 13. Ad-
vers. c. 18.* quam ariditatem in mulierum
corporibus etiâ Plautus notat in *Curcul.*

*Tibi qui sereant sicca, semisomna ad-
ferat potionem.*

Et in Epigrammate ita habetur:

*Quæ succo caret, ut putrisque pumex:
Nemo viderit hanc ut excreantem.*

Eadem

Scrupeda. Eadem ob arditatem & duritiem membrorum, etiam *Scrupeda* dicuntur Plauto, apud Varronem, quasi quæ duris & ligneis essent pedibus: ex doctissimi Scaligeri interpretatione. Et quis singula ad despicatum harum excogitata nomina commemoret? Plautus certè vilissimas illas meretriculas & prostantes, conseratim appellat Prostibula; in *Sischo*;

Prostibula. *Prostibuli est, stantem stanti suavius dare.* quæ quoniam vilissima mercede, duobus putà obolis conducebantur, eidem dicuntur. in *Pænulo*;

Diobolares Meretricula. *Servulorum sordidulorum scorta diobolaria.* quo verbo & Pacuvius usus fuerat apud Placiadem;

— non ego ita fui,

Vt nunc sunt Meretrices diobolares, suæ Quæ numi causa parvipendunt gratiam. Rectè, *Numi causa*, dixit, quia meretricia basia nihil aliud, quam numo poscunt. Unde Apulejus decenti & eleganti phrasi Meretricum illa in lupanari jactata basiola, *Poscinumia* vocat *lib. 10.* ut non immeritò, suavis illa suaviatio inter Deos Amatori damnosissimos enumeretur à Plauto in *Bachidibus*; quando quidem eodem teste, istarum

Qui in amore precipitat, pejor peris, quam si saxo saliat.

Varia Meretricum appellatio- nes Charybides. Hinc propudiosissimam illam ancillam cui se torum juvenis quidam consuetudine obsecna addixerat, Sydonius Apollinaris *domesticâ Charybdis*; nomine satis apto & convenienti indigitat *lib. 9. ep. 68* & quod bona illius juvenis omni, Charybdis instar abligurierat & absorpserat, more & ingenio meretricum quæ pudicitia prodactæ prodigunt omnia. Quam ète Archilochus Numos sæpe vel minutiis hinc inde corrasis, nec sine sudore comparatos, frequenter in prostiutarum interanea delabi dicebat, referente Ludov. Cœlio Rhodigin. *lib. 19. antiq. lect. 6. 27.*

in fin. Unde *Lupa* veteribus dicta, à rapa-Lupa, citate; & igni quandoque assimilata. Sic enim illud Terentii: *accede ignem hunc*, Donatus de meretrice interpretatur, quia avida & avara sit ut ignis alimentorum. Quandoq; *Gallina* apud Plaut. in *Psenulo*: quoniam, ut Gallinæ spargant & perdant omnia: interdum & *limaces* nuncupare, ut apud Plaut. in *Nuvolo*. Quippe, ut ejusdem Plauti verbis utar in *Bachidibus act. 3. sce. 1.* Quæ hominum sorbēt sanguinem. Sicut enim *Limax* folia plantarū & olera arredit: ita meretrices miseros amantes *naupayen*. Quandoque etiam *Sirenum nomine* commemorata, quo in Mytheologicis Meretrices intelliguntur, quæ in Acta Siculi maris merebant, cellis earum in Acta literis collocatis. Unde expositis Romani Imperii auctoribus in Tiberino litore, meretrix ubera admovit, quæ *Lupa* dicta est. Aqua & *lupanaria* quæ in litore erant posita. Lactant. *lib. 1. 6. 20.* etiam Neronis adhuc tempore. De quo Suetonius in *ipsius vita c. 27.* Quoties Hostiam Tyberi defluerat, aut Bajanum sinum præternavigaret, dispositæ per littora & ripas diversoriarum tabernarum parabantur, & insignes ganeæ matronarum infitorias operas imitantium atque hinc inde orantium, ut appelleret. Hinc *Ambubabaria* dicebantur mulieres impudicæ, quæ circa amoenissimam Bajarum regionem & calida lavacra versabantur. Inde Scortorum totius urbis Ambubajarumq; ministeria dicuntur eidem Suetonio in *Nerone cap. 27.* Adversus quæ meretricii blandimenta naufragii, (ut rursus Apollinaris verba usurpem, & quibus blandimenti Plautus etiam oramenta cætera meretricia adjungit *Trucul. act. 2. scen. 2. 10. in fin.* quæ ab exorando *Exorabula* nominaverat) rectè Ammianus Marcellinus *lib. 29.* monet; Navigantibus aures esse Ulyssæis occludendas ceris, quasi scopulos Sirenios

Gallina

Limaces

Sirenes

Ambubabaria

Aures obturanda

renios transgressuris. Sanè, si ex Plauti sententia hominem servum suos

Domitos habere oportet oculos & manus Orationemque. Milit. Glor. act. 2. Scen. 6.

Cur non & aures simul? Quas ad flagitiosa & obscœna verba obturandas vir quisq;

Virginibus impius.

bonus verè existimabit. *Virginibus* certe moris olim fuisse aures obturare, obcera-

re vel obferare, ut obscœnis verbis occluderèt aditum & auditum, Joh. Savaro notat ad *Apollin. d. Ep. 6. lib. 9.* Diſſolatoria

Buſſuaria Machæ.

autem sive vulgaria illa scorta etià *Buſſuaria machæ* Martiali dicuntur *lib. 3. Epig. 51.*

Admittas inter buſſuarias mœchas.

Eo enim verſa non quidem *præſeas* illas mulieres ad funus deplorandum condu-

ctas, sed ſcortilla potius inter buſta atque monumenta pene in propatulo proſtantia

intelligi, Hadr. Turneb. arbitratur *lib. 13. adverſ. c. 19.* modus ejuſdem poëtæ verſu *lib. 1. Epig. 91. abſcondam ſpurcas & monumēta Lupas.* Quo ſenſu *Seminary mœ-*

Chamæ-
læpea.

chi Catullo pro ſcortatoribus viliffimis in agrorum ſemitis ſub dio ſcortilla ſubigē-

tibus dicuntur. Quæ ob id etiam Chamæ-
læpeia, quod humi decumbentia inſcenduntur, cum Ludov. Cœlio Rhodigin. eleganter vocaveris *lib. 28. lect. antiq. c. 24.*

Contra *Devium ſcortum*, non proſtitutum in propatulo omnium libidini; sed honeſtus minusque vulgare ab Horatio

Od. 11. lib. 2. appellari creditur. Quemad-

modum generatim etiam Meretrices, quantumvis & ipſæ quæſtuariz, honeſti-

oris tamen loci erant, quàm proſtituta: cum illa tantum nocte (hinc noctes paſ-

ſim pro concubitu & furto venereo) ſui copiam facerent; hæc vero ſe etiam die publicè & ubivis proſtituebant, ut ex

Proſtituta.

Colero retulit Taubmannus ad *Plauti Stichum act. 5. ſcen. 6. verbo proſtituli.* Ita quidem dicta Nonio, quod ante ſtabulū ſtent, quæſtus diurni ac nocturni gratia.

Stabulum enim & meritorium eſt, quod

inibi conſiſtant, ut & *ſtatio à ſtare, rectè* de Lupis. Inde Horatius

— *Nullam niſi ſolenti in fornice ſtantem.*

Et Seneca: Meretrix eſ: in communi loco ſtetisti. Stetisti puella in lupanari. Elegan-

Lupanar.

ter verò Tertullianus *Lupanar* nominat conſiſtorium libidinum publicarum *lib. 3. ad uxorem.* Nec enim perpetuo ſtabant meretrices; interdum etiam Sellis inſide-

Sellaria.

bant. Inde *Sellaria* dictæ, & *ſeſſibile me-*

rum apud Plaut. *Panul. act. 1. ſcen. 7.* Juvenal. Satyr. 3.

Et dubitas alta Chionem deducere ſella? Sed ut à Scortis ad Scorteam penulam re-

vertamur, docuit Martialis adverſus plu-

vias eam uſurpari ſolitam. quem uſum & *Patavina tunica* ob craſſitiem præſtiſſe

Patavina tunica.

videntur; quæ multa lana, & quidem tri-

plici licio contextæ in tantam comple-

bantur craſſitudinem, ut perinde actabulæ ſecari poſſe viderentur. Sic enim illud Martialis intelligo:

Vellera cū ſumāt Patavina multa trilices,

Eſt pingues tunicas ſerra ſecare poteſt.

Patavij quoque, ex regionis illius Lanis, Penulæ texebantur *Gauſapinae*: quæ eſſi

Gauſapina.

villoſæ eſſent, & hyberno tempore deſtinatæ; tamen & æſtate oblectare poterāt. Martialis:

Menſe vel Auguſto ſumere gauſapinas.

Et alibi:

Is mihi candor ineſt, villorum gratia tæta,

Ve me vel media ſumere meſſe melis.

Et hoc villorum genere etiam tapeta ſive cubicularia Stragula texebantur, ut idem teſtatur Martialis:

Stragula purpureis lucem villoſa tapetis.

Quid prodeſt, ſi te congelat Vxor annuſ? quali dicat, Gauſapina illa ſtragula, licet villoſa ſint; nihil tamen tibi proderunt ad calorem, adverſus vetulæ & frigidæ Uxor

tuz gelu.

5. Eaq; faſcia erurnles Faſcia in calcea

tu uſos fuiſſe priſcos, monet Plinius *lib. 8. Crurula*

scribens, Mures arroxisse Carboni Imperatori fascias, quibus in calceatu utebatur. Idq; dirum fuisse ostentum. Tales fascias eleganti vocabulo Crurules Pedulesq; vocat Ulpian. *arg. l. 25. §. fascia ff. de auro & argenti legat. à cruribus scilicet & pedibus vestiendis sic dictas.* Eodemq; in loco & Odonum sive Udonum fit mentio: quos usum calceamentorum præstitisse idem Ulpianus ait. Per *Vlones* autem non tam laneos, quam pelliceos calceos intelligi, ex hircuinis puta pellibus confectos, Adrianus Turneb. *lib. 1. Advers. cap. 13* ex illo Martialis probat *lib. 14.*

Nō hos lana dedit, sed olcis barba mariti:
quæ interpretatio ipsi etiam Cujacio *lib. 10. Observat. cap. 17.* non displicet, adducenti ejusdem Poëtæ, in Phœbeum calvum epigramma:

Hædina tibi pelle contegenti:

Nuda tempora, verticemq; calva;

Festiva tibi, Phæbe, dixit ille;

Qua dixit caput esse calceatum.

Stephanus quoque Forcatulus memoriz prodidit, Edovardum III. Anglorum Regem, sex & viginti Equitum præstantissimorum perpetuū instituisse Collegium, ita ut in unius defuncti locum alius sufficeretur, existente Rege Principe Collegii cæruleo colore palliati. Caput verò illius fuisse, ut singuli Equites ligaculo aureo, gemmis fulgent, cras sinistrum infra poplitē fibulā vincirent: sub hac inscriptione: IGNO MINIA DIGNUM QUICUNQUE MALE COGITET. Latere enim in nexu cruris honestissimam cohortationem; ne fugiendo prodigerent decus in constantia & magnanimitate situm. Tralaticium quoq; esse, equitatum hunc cingulo regi insignem, originem suā debere fasciolarum Heroidis Salberinz, casu illi à tibia decidentis, atque protinus à Rege peramante collectæ. Sed & exigui huius cinguli usum fuisse veteribus princi-

pibus compertum se habere dicit, & quidem usque ad luxum auri & serici. Idque in Carolo Magno observatum fuisse, & in altero Magno, sed Romano Pompejo. Cui dum Gn. Lentulus Marcellinus Cos. pro concione nimiam potentiam oblectaret assensu populi: invidiosæ quærelæ præstidit Favonius, animadvertens eximij Ducis crus candida fasciā alligatam: Pompejo Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. Atque ea cavillatione regias vires ei exprobat. Valer. Maxim. *lib. 6. cap. 2.* Stephan. Forcatul. *lib. 7. de Gallor. Imper.*

6. Latini Caligæ vocant) Caligæistæ, quæ multiplicibus clavis munitæ erant, vulgare fuit vel infimi ordinis militum calceamentum. Inter hos infimæ notæ milites, quia enutritus, & ad fiduē versatus erat C. Cæsar, qui Tiberio successit in Imperio, ab eo calceamenti genere, quoad concilianda vulgi studia utebatur, Caligæ nomen accepit; Vitellium scilicet imitatus: quem ob hoc laudatum ab Antiquis video, quod tota vita caligatum quemq; militem obvium exoscularetur, infimi ordinis militibus familiarem se præbens, ac benevolū, ut Tacitus, Dio, & Suetonius prodiderunt. Ab hoc porro calceamenti genere, ut Caligata militia in *l. 10. de excus. sat. inior.* Ita & Caligati milites, pro manipularibus, gregariis & vilioribus militibus fuerunt dicti. Nam Theodosius & Valentinus, Basso Præfecto prætorio scribes, dum omnibus militibus liberam cum ingenuis mulieribus contrahendi conjugij permitterent facultatem, dixere; à caligato milite usque ad Prætoris personam id concedi: quasi dicerent, ab infimis militibus ad Majores usq; *l. a caligat. C. de secund. nupt.* Ubi tamen pro Prætoris, legendum esse, præfecti cohortis, Prætejus putat, per context. *l. 2. ff. de his qui nos inf. Idēq; & ex l. de milis. 9. ff. de custod. reor.*

Caligatus & *Caligatus*, ff. de *mi-*
l. laud obfcurè colligitur. Iuftinianus
certè incunctorè id afferit in *anth. quib.*
mod. natur. eff. legis. c. illud quog. melius
4. infi Ubi Caligatus milites interpreta-
tur viliores & obfcuriores. quànquā po-
fteà commune omnium qui in caſtris verfa-
batur, id calceamentum eſſe cœperit. Un-
de à Dione, *ſpartanum iudicium*; à Tertul-
liano ſpiculatoria caliga appellatur, *de Co-*
rona Militis. Et Julianum Centurionem
caligas creberrimis atque acutis clavis,
cæterorum militum more, fixas geſtan-
tem, dum ſtrato faxeis cruſtis ſolo curre-
ret, lapſum Joſippus refert *lib. 7. de Bello*
Judaico c. 3. Milites ſanè diſinctos, vel-
uti Ignavos, & militiæ minimè aptos; præ-
inctos verò, fortes & ſtrenuas judicatos
fuiffe, Alexander ab Alexandro indicat
lib. 1. Genial. dierum cap. 20. Unde *Caliga-*
rum Joſephus pro audace uſurpat.
Adjutor gelidos veniã Caligatus in agros.
id eſt, velut audax miles, adjutor Satyra-
rum veniam niſi illas mei pudet auxilii, ut
Turnebus interpretatur *lib. 10. Adverſ.*
cap. 27. Sanè qui inter Milites recipiebā-
tur, hos cingi conſueviſſe ſatis colligitur
ex l. filius familias. 43. ff. de teſtā. milit. ubi
ſcriptū eſt, Militia exornatos conſeſtim
cingi debere. Qui mos ex eo fluxit, quòd
qui militabant, omnes cingebantur. Erat
quippe cingulum, primum armorum inſig-
ne, ac militiæ ornamentum; quo quam-
primum cinctus quis fuerat, jure militari
teſtabatur: nondum cinctus, eo jure teſta-
ri nō poterat. *l. Titius. 25. l. quod dicitur, 38.*
§. miles, ff. cod. tit. Iniquū ſcil. putabatur,
Militem privilegiis eum gaudere, qui nō
omnibus, nedum primo militiæ ſigno, ac
monimento eſſet ornatus. Cingulum igitur
iſtud militi non tantum id tribuebat,
ut militari jure teſtaretur : unde in pro-
cinctu facta teſtamenta, quæ, Feſto inter-
prete, milites pugnaturi; vel, ut Plutarchus

explicat præsentibus Æmilionibus nuncupabāt; qua de re existat. *iii. ff. C. de testā. milit.*) Sed præter id, fori quoq; afferebat præscriptionem, si coram non suo iudice in jus vocaretur. *l. si quis. C. de pact.* Eundem tamen, si quid illicitè impetrasset, quamvis cingulo militiæ, quavis etiā dignitate esset ornat⁹, impetratis carere debere placuit. *l. si quis C. de Offic. Rector. prov.* Cūq; Militi Cingulum unū satis esse Imperator perspexisset, scitè admodū prohibuit, ne quis duas pluresve militias afficeret, uerū quis dignitatem aliquam cingulo alterius militiæ conjungat, nisi cōjunctæ sint, ac sociali nexæ confortio. *l. his quidem. C. qui milit. non posse lib. 12.*

Claud. Coteræus de *Jure Milit. lib. 1. c. 4. Discincti*
Usque adedò verò Cinctos oportebat *ignominiosè*
esse milites, ut nemo quisquam in cāstris
discinctus sine nota, versaretur. quin imò
militaris ignominia genus erat, discinctum vel stare, vel opus facere militem.
Qua ignominia plerumq; Milites suos
adfecisse Augustū, Suetonius narrat. Sed
& qui exauctorabantur, discingi solēbāt, *ut ex auctorati*
ut est apud Herodia. *lib. 2.* Idq; pluribus
ostendit Barrab. Briffon. *lib. 2. Selecti inter*
interpret c. 7, Dices: si omnes passim cincti,
vel etiam caligati fuerunt Milites; quæ
igitur gregariorū & clariorum differen-
tia? Scito, ex caligaū ornatu hanc faciliè
potuisse elucere. Clavis enim caligæ fige-
bantur; iisq; vel ferreis, vel argenteis, vel
aureis, ut quisq; luxu atq; opibus difful-
gebat. Id quod Historicor. probatissimorū
auctoritate probat idem Briffonius *lib. 2. selecti interpr. c. 5.* Planè cū Caligæ illæ
Militum clavulis, ut dixi, essent confixæ; *Cursum*
evenit inde, ut publicus cursus militibus *clavularis*
concessus, *Clavularis* vocaretur. Ita enim
Turneb. illud Marcellini interpretatur: “
Cum familiis eos ad Orientem proficisci
præcepit, Clavularis cursus facultate per-
missa *lib. 26. Adversarior. cap.*

*Tertullia-
ni locus o-
mandatus.*

*Calcei vel
puri vel
mullei.*

*Puri qui &
perones.
Mullej.
Patricii.
dicti.*

*Lunam ha-
bebant ad-
futam.*

Es quare?

1.

2.

7. *Calceis utebantur*) Calceis usos fuisse Romanos, vel ex Tertulliano liquet: qui Togæ termentum proprium Calceos fuisse contēdit, *lib. 6. de Pallio*, his verbis: Calceos nihil dico, proprium togæ termentum, immundissimam pedum tutelam. Quo in loco pro *Tormento*, quod ineptè omnibus passim obreperat exemplaribus, legendum esse *Termentum*, ubi scilicet Toga terminatur, vir doctissimus Joh. Ladislaus me monuit. Sed calceis ii utebantur vel puris, vel mulleolis: utrisque tamen ad medium usque crus vel tibiam adfurgentibus. Sic enim Titinius:

— *jam cum mulleis:*

Tē ostendisti, quos tibiatiū calceas.

Tibiatiū, hoc est, ad mediam usq; tibiā. Deutroq; verò calceamento ita Tertullianus: Impuro, inquit, cruri purum aut mulleolum inducit calceum. Ubi per Mulleolum, haud dubiè lunulatum intelligit calceum; per purū verò, Eum qui ex puro corio sine lunula erat factus, quod posterius calceamenti genus Perones appellabant. Mulleis verò, quos Festus à Mullando, id est, Suendo; Turnebus à rubro mulli colore dictos putat *lib. 9. cap. 24.* Reges Albanorum primi, deinde Patricii usi sunt. Unde patricii calcei minantur in ea inscriptione: *ÆDEM. HONORI. ET. VIRTUTI. FEGIT. VESTE. TRIUMPHALI. CALCEIS. PATRICIIS. ut & patricia Luna apud Papinium:*

— *Patriciā clausit vestigia Lunā.*

quia scilicet Lunæ figura his erat adfuta. Juvēnalis:

Apposita nigra Lunam subtexis aluta: vel fibula eburnea corniculans, instar Lunæ, ut Alexander ab Alexandro *lib. 5. Genial. dierum cap. 18.* interpretatur: sive ad commonendam Fortunæ varietatem & incōstantiam, quemadmodū Auctor noster prodidit: sive ad indicandam ordinis Romanorū vetustatem ab Evandro & Ar-

cadibus, qui stolidè se venditabant *alutis*, id est, Lunā antiquiores sicut Eustatius putavit: quam in rem est illud Senecæ Tragicici dicterium, in Hippolyto.

Sidu post veteres Arcades edutum,

Curru non poteris flectere candidos.

Vel, quod probabilius est, ad centenarii numeri notam, hoc est, C literam hujus numeri primariam significandam; quòd initio patricii Senatores centum fuerunt, ex Romuli institutione Isidor. *lib. 19. c. 34.* Briss. *lib. 3. select. interpret. c. 17.* Quod igitur Ulpianus ait, calceatum debere præfectum vigillum coerrare, *nam salutē* 3. §. *sciendum de Offic. præf. vigil.* id cū

Tertulliano ad puros calceos sive perones; non autem ad Mulleolos trahendum §. *sciendum de Offic. præf. vigil.* videtur, ex vera interpretatione Jacobo Razvardo *lib. 1. Variar. c. 8.* tum quòd præfectus ille Magistratus curulis non sit, qui solus inter reliquos Magistratus mulleis uti solebat, ut ex hisce Catonis verbis à Festo relatis probatur: Qui magistratum curulem cœpisset, calceos mulleos aluticinos (*hoc est ex aluta factos*); ceteri perones (*supple. gerebant*) tum quòd etiam intempesta nocte per nives, per glaciem & imbres præfectus coerraret. Mulleoli autem ex alutis, hoc est, molioribus pellibus facti, lunulatiq; nulla ratione couenirent. Virgilum præfecto,

— *quem non pudat alto*

Per glaciem perone tegi.

ut illud Juvēnalis *Satyr. 14.* hinc usurpem. Quòd si quæseris, quid inter Magistratum & civium privatorum perones fuerit discriminis? dixerim cum Razvardo, Magistratum perones fortasse lapillis quibusdam, gemmisque pretiosis fuisse exornatos. Cui rei haud dubiam fidem facit Tertullianus, de habitu Virginis: Latet, inquit, in cingulis Smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit & in peronibus uniones emergere de

luto.

Amo cupiunt. Putarim etiā Magistratum calceos ceteris fuisse altiores: quos & Talaris vocat Isidorus *lib. 9. cap. ult.* quia talos contingebant & contegebant medicare tenus Horat. *lib. 1. Satyr. 6.*

— *nigris medium impedit crus
pellibus.* —

Ex quo divinus Scaliger illū Tybimii locum apud Festum *lib. 16.* ita restituit: jam cum mulleiste ostendisti, quos tibi alim calceos, hoc est, ut supra quoque monui, ad mediam usque tibiam; ad suram usque suratim, monente Savarone in Notis ad *Sidon. Apoll. Ep. 20. l. 4.* Id calceamenti genus valde idoneum fuit præfectis vigilum, live nocturnis Magistratibus, qui de effraCTORIBUS, furibus, raptoribus & receptatoribus cognoscant; ab eo quod per noctem vigilaent, à Græcis Νύκτοπαρ-
*Vigilum
passi.* chi hoc est, præfecti nobis dicti. *Novell. 13.* & Νύκτολτραγεγί in *l. 1. §. 1. de muner. & honor.* & nocturni advocati Petronio in *Satyr. Q. 90* (scilicet magistratu) securus summis vigilanti capiebatur, quique in pace positus sumebat de nocturno fure supplicium. eleganter ait Cassiodorus *lib. 7. c. 8.* Riccten nocturno fure: quem gloriæ veteres dormitatorē appellant; qui Sidonio dormitat verius quam dormit. Noctem enim appetunt, tenebras querunt fures. Hinc illa Adriani Aug. Ex Epicteti altercatio: Quid est nox? Laboranti requies, grassanti lucrū. Per obscuras enim noctes atque atras facilius furantur. Hi præmiatores sunt. Nazvio, *vesperi suo vivunt* Plauto, *Nocturni grassatores* Petronio & Gell. *l. 2. Noct. Attic. c. 1.* & legex tabb. gravius puniuntur quā fures interdiaris; quia noctu major delinquendi facilitas & facilitas. Ideo & poena indicibet severior; Jacob. Cujacius *lib. 6. observ. c. 8.* & Savaro in Notis ad *Apoll. ep. 8. l. 1.*

Nec verò prætereunda silentio sunt: *micilla calceamenti genera; Cothurnus, &*

Soccus. Cothurno Tragœdi utebatur, alto scilicet, ut ejus accessione Hieron, quas mira fuisse proceritate Philostratus asserit, magnitudinem æquatam proderent. Soccus humilior erat, & Comœdis in usu *Soccus.* primum; postea & Viris & mulieribus communis passim fieri cœptus. De Viris *Tam à viris
usurpatus.* manifestum exemplum habes apud Terentium, ubi Menedemus ex rure sibi redeunti soccos à servis detrahi accuratè dixit. Sed & fidem huic rei facit Seneca *lib. 2. de Benefic. c. 12.* C. Cæsar, inquit, vitam dedit Pompejo Pœno: agenti gratias osculandum porrexit sinistram pedem. Qui excusant eum, negant id insolentiæ causa factum. Ajunt, socculum auratum, imo aureum destinatis margaritis ostendere voluisse. Parum scèdè ait furiosèq; insolens fuerat, qui de capite Consularis Viri soccatus audiebat, nisi in os Senatoris impigisset pigros suos, (hoc est, *leves pedes, vel* *Quam Minus
libribus.* ut alii legunt, *pidios soccos.*) Mulieres vero soccos quoque usurpasse, testis est Suetonius in Vitellio: petiit, inquit, à Messalina, ut sibi pedes præberet ex calcæandos, detractumque socculum dextrum interrogantunicamque gestavit. Vidi etiam Italas, & inprimis Venetas mulieres altissimis soccis usas: quamvis eos diminutiva & sua voce *Zocculi*, live socculos dicant. Quædèrè Jul. Cæsar Scaliger perfectum patris sui dictum refert *lib. 1. poet. Sciligeri
c. 3.* Eiusmodi nempe Uxorū dimidio tantum in lectis frui maritos, altero dimidio cum Soccis deposito: Quas idèò & Juvenal. irridere videtur *Satyr. 14. v. 504.*

— *breviorq; videtur*

Virgine Pygmaea nullis adjuncta cothurnis. Parvam enim puellæ statuam exprimit, dum eam Cothurnis adjunctam ait: sicut Cicero de genere suo: Quis meum generum alligavit gladio? ut eruditissimus Juvenis Gasper Schoppius rectè explicat: *lib. 4. Verisimilium cap. 10.*

Apostoli cur 8. *Salvatorem nostrum discalceatū fu-*
discalceatj. ff. c. 1. Idem q; & Apostolis præcepit Chri-
 stus, ne calcamentum pedibus induce-
 rent, quod ita interpretatur Adamantius,
 ut ipsorum pedes, qui ad annunciandam
 felicissimæ vitæ perpetuitatem propere-
 bant, omni cæcerent mortalitatis indicio.
 Nam & Moses cū exiret Ægypto, calcea-
 menta ex mortuis pellicibus induxerat: qui-
 bus veluti quadam mortalitate constri-
 ctus erat. Cū verò cœpit per virtutem
 proficere, & ad montem Dei conscende-
 re, ibiq; immortalibus ministrare myste-
 riis: tunc ei præcipitur, ut lora calceamen-
 ti solvat: quia locus, in quo consisteret,
 Sæctus esset: hoc est, ut indicia mortali-
 tatis, quæ in pelliceis calceis designatur, ab-
 jiceret, Johan. Pierius lib. 15. Hieroglyph.

Aquam
manibz.

9. *Lotionem omisit, quæ præstari solebat*
hospitibus. Admonendū hīc sumus, quod
 cum aquam pedibus vel manibus posce-
 rent hospites aut convivæ; simpliciter, &
 nullo adjecto verbo discere solerent: *A-*
quam pedibus, quam manibus. Quod lo-
 quendi genus imprimis cōsuevit Tur-
 nebus lib. 1. *Advers. cap. 14.* quandoqui-
 dem vetustatis quodam aucupio & leno-
 cinio illicitat, capiatque eos, qui orationis
 nitidæ & elegantis studiosi sunt.

Sors Sorti-
tio.

10. *Cum alia sit Sortitio.* Sortis & Sor-
 titionis cum hīc fiat mētio, operæ pretiū
 me facturū arbitror, si quæ à Nostriis va-
 riè & cōfusè de Sortitione fuerunt prodi-
 ta; quasi in fasciculum quendam brevi-
 ter, prout instituti nostri ratio exposcit,
 collegero; celebrem hanc & diversimodè
 agitatam quæstionē explicaturus scilicet,
 An & quādo ad iudicium Sortis liceat re-
 currere? Quia in re sciendum est, commu-
 ni Dd. calculo receptum esse, Non cuivis
 hoc integrum esse passim, & indistinctè
 licere; sed tē demū cū dubium de ju-
 vertitur; factum autem certum est. Ac-
 curs. in l. 1. verb. *prohibebus. C. si possidet.*

Sors quan-
do mi liceat.

Jalon in l. si duobus 3. C. *comm. de legat.* Nam
 si de ipso quoq; facto dubitaretur, ad Sor-
 tis arbitrium idè deveniendum negant,
 quod facta legitime plene per eū probari
 debeant, qui intentionem suam in his ha-
 bet fundatam. l. *ei qui. ff. de probat. l. actor.*
C. eodēss. Jalon. in l. *in juremodi 68. §. si is*
emi. de legat. 1. n. 17. Ang. Arc. in §. *Optio-*
nis Instit. de Legat. n. 2. quod Zalius dili-
 genter & pulchrè explicat in l. 2. §. *ex his.*
ff. de verb. oblig. n. 12. Sed & de præjudicio
 tertii nō agatur oportet, si Sorti locus esse
 debeat, ut Ang. Aretinus concludit in §.
sed si ex testamento. Instit. de Suis dat. tutor.
n. 4. quem Sylvester Aldobrandinus ibidē
 sequitur. n. 24. Casus quoq; istos, in qui-
 bus Sorem adhibere velis, à jure expel-
 sos esse oportere, Baldus affirmat. in l. *me-*
minimus. C. quando & quibus quarta pars.
lib. 10. cui Alciatus in leg. *Gallus 29. ff. de*
lib. & posth. n. 85. & Aldobrandin. d. §. *sed*
si ex testamento num. 28. subscribunt. Sorte
 igitur res dirimetur, si plures, quibus o-
 prio legata est, discordes sint in eligendo.
 d. §. *optionis Instit.* de legatis l. *si duobus.*
 3. in pr. C. *comm. de legat.* idem erit, si de
 deponendis apud aliquem instrumentis
 agatur. l. *si quæ 5. in ff. famul. heret. sc.* aut
 dubitetur, quinam prior causam dicere
 debeat. l. *sed cū ambo 14. ff. de jud.* Item, si
 de servis manumittendis quæstio sit. leg.
generaliter 24. §. quid ergo 17. ff. de fidei
commis. libert. aut de liberis devidendis.
Novell. 162. c. 3. aut de divisione bonorum
 inter cohæredes facienda controversatur.
 leg. 2. C. *quando & quib. quarta par. deb.* A Sortis ju-
 lib. 10. Quid si itaq; Sortis iudicium adhi-
 bitum fuerit: standum ei omninò erit, nec
 ullā inde dabitur provocatio: cum, ut Bal-
 dus dicebat in d. l. *meminimus.* Fortuna
 vel Sors superiore in hoc mundo non
 habeat. Anton. Gomezius ad l. 38. *Tauri.*
 n. 7. Rainali. Corfus lib. 3. *Indagatio jur. is*
 c. 11. in tantū, ut et per Sortitionem hāc

A Sortis ju-
dicio cur
non appella-
tur.

Ne quidem etiam ultra dimidium pretij læsus quis
à læso ultra fuerit: læsio tamen illa reformari, aut ad
dimidium. æqualitatem reduci nequeat. Johãnes Senchardus *l. majoribus* 3. C. *Comm. n. r. in q. judicij.* licet Baldus ibi. & Alciatus *in l. fcentum* 117. *de verbor. obligat. n. 5* & *Ca. gnolus in l. 2. C. de rescind. vend. num. 60.* contrà senserint, quibus haud scio, an nò hoc reponi possit, quod ubi par conventio, & par fortuna est, nemo lædi intelligatur. *arg. l. de fideicommissio. 11. C. de trās. act.* Potuit autem ob eventus incertitudinem adversarius tuus, Sorte ita ferente, æquè actu lædi. At Eventus damni restitutionem non indulget, ut ab Ulpiano graviter responsum extat *in l. verum* 11. §. *sciendū ff. de Minorib.* Id tamen hoc temperamentum recipit, si utraque pars consenserit, ut Sortis judicio controversia dirimatur. Aterutrà enim dissentiente, nihil agi; Tiraquellus probat *de lure primigen. q. 17. Op. prima n. 94.* & Jac. Menoch. *de arbit. jud. c. q. l. 2. cent. 5. casu 442. n. 11.*

in Epistola Planè in Ecclesiasticis beneficiis Sortis
hinc sortiri usus perpetuò est prohibitus. *cap. ultim.*
nolet. *Ex. de Sortileg. in fi.* Sortitione igitur eligi non poterit Episcopus *l. sacris* 47. C. *de Episcop. & cleric.* Multò minùs igitur Papa. Quia enim in his eligendis certa à jure præscripta est forma. *c. quia propter* 41. *Ex. de elect.* nemini integrum erit ab ea recedere, ut Jalon còcludit *in d. l. huiusmodi. 86 §. si iacens. delegat. 1. n. 15.* de quo tamè plurib. disputatum est à Goffredo & Hostiensè in summa Decretal. *tit. de Sortilegiis.* Nec mirum est, Sortè ex causis quibusdà prohiberi: præsertim si ad occulta quasi miraculosè detegenda & revelanda usurpetur. Quod enim Deus sibi reservavit, id homini absq; sacrilegij impietate scrutari non licet. quemadmodum impet ex Thoma de Aquino *Fernandus Vasquez refert lib. 1. Inst. Controversiar. c. 49. n. 19.* Eth enim, finiente Augustino: Sors (in sui natura, & per

se considerata) aliquid mali non est; sed in humana dubietate divinam indicans voluntatem. *can. Sors. 26. q. 2.* Tamè quia ob assiduum & frequentem ipsius usum, homines in Idololatriam facillè labuntur; Goffred. *in d. Summa* factum inde est, ut variaz & graves poenæ in Sortilegos sint constitutæ: de quibus 26. q. 2. 3. 4. 5. & 100. 1. *Ex. de Sortilegiis.* & apud Lucà de Penna *in l. meminim. C. quan. & quib. quart. pars. lib. 10.* De fòrma verò Sortitionis nihil hìc attinet dicere. Memorabile tamen in primis videtur illud Sortitionis genus, *Sortitio Athletarum.* quo Athletæ olim ad pugnandum ducebantur. Nam calculis in urnam coniectis, binæ compares literæ inscribebantur: quique eductis sortibus pares sortiti erant, invicem committebantur. *Venatorum.* Venit hodiè, si quid agendum est, ita sortitionem efficiunt. Veluti si fingamus in Senatu de ratione belli agendum esse, neque inter Senatores convenire, ad cujus Urbis expugnationem primùm debeat deduci exercitus (quod accidit temporibus Michaelis Trigèsimi quinti Venetorum Ducis Hadrian. Barlan. *de Ducib. Venet.*) ad divinas Sortes recurrendum censet. Nomina quidem expugnandarū Urbium in urnulam coniiciuntur: ea rudis quispian puerulis manu miscet: inde unam è chartulis, quæ singulæ singularum Urbium nomina continent; ad Principes deferret, ab eaq; oppugnanda bellum inchoari debet: ut scriptum reliquit Claudius Coteræus, *de lure Militum lib. 3. c. 8.* quibus addc, quæ de sortitionibus itidem feremè ex Cusano *de concord. Cathol. Ep. 38.* elegantèr tradidit Ventura de Valentis *in Parthenio Litigio lib. 2. c. 5. n. 10. & 11.*

11. *Hic magna nascitur dubitatio*) An Biretum seu capitis tegmine; quod Biretum seu pileum vocamus, fuerint usi? Semel dicà, Eos hoc non usos; sed vel nudo capite fuisse, vel

*Semper se
 non orales.*

*Biretum seu
 pileum an ve
 teres usi fue
 rint?*

Negotium,

vel caput veste velasse. Itaque nulli in veteribus Romanorū statuis; nulli in æneis quoq; numis pilei visuntur. Nulla quoq; pilei vel causæ, ne apud Homerum quidem mentio: ut ita nudi capitis consuetudo à prisca Græcia, cui capitis operimenta usitata non fuere, ducta videatur Turnebo *lib. 8. Adversar. c. 4.* Idque Eustatius Homeri interpretes disertè scribit. Sed missis Græcis, ad Romanos nos convertamus. Tranquillus certè de Julio Cæsare prodidit, Eum, calvitii deformitatem iniquissimè tulisse: ideoque deficientem capillum revocare à vertice assuevisse, & ex omnibus decretis sibi à Senatu populoq; honoribus non aliud aut recepisse, aut usurpasse libentius, quàm jus Laureæ coronæ perpetuò gestandæ. Idq; ad calvitium celandū. At verò minimè hanc tantoperè expetiisset, si Biretum aut pileus in usu fuisset; longè scilicet aptior & fidelior ad dissimulandum calvitium, quàm corona.

Dist. 28. am
tamen.

Ejus anim
us.
1. In Sacris.

Qua in re tamen inter Tempora & Homines distinguendum, quibus jus & usus capitis tegendi. Temporibus Lipsius adnumerat Sacra, Ludos, Saturnalia, Peregrinationem, & Militiam. Sacrificia velato capite peracta fuisse, prisco quodam & obvio ritu, omnibus notum est. Unde & Flamen Dialis, qui inter reliquos Flamines maximæ dignationis erat, nomen videtur sortitus: quòd in Latio capite velato erat, & caput filo lanæ præinctū habeat: à quo Flamines, quasi *filamines* appellabatur. Diales verò; live à *Diove*, quod est juvenans Deus, ut ex Varrone *lib. 2. Rer. divinar.* Andreas Dominicus Floccus interpretatur *lib. 1. de potestatib. Roman. cap. 5.* Sive à *Dio*, à quo vita dari putabatur hominibus. Robert. Valturius *de Re militari lib. 8. fol. 158.* Sive quòd sub dio absque apice his esse non liceret. Gell. *lib. 10. Nocturnum Atticar. cap. 15.* Quibus mirabiliter convenit textus in *can. Cleros. §. Sacerdos*

1.

2.

3.

21. *dist.* Sacerdotes gentilium (inquit Canon) in capite habebant pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid, quòd cum propter æstus ferre non possent, filo tantum capita religare creperunt. Flamines igitur dicti, vel à gestatione pileorum, quasi *pileamines*, vel à filo illo, quasi *filamines*; vel ab *infulis*, quas flammæ appellabant; vel à *flammeis*, notissimo velaminis genere. Illud autem gestaminis genus etiam Apex dicebatur, Sic enim Juvenalis:

Apex.

Et tollens Apicem generoso verticis Flamē.

Et Valerius Maximus Sulpitio inter sacrificandum Apicem prolapsū scribit. de quo videatur Lilius Gregorius Gyrald. *Histor. Dear. Synagm. 27.* quāquam Numa Pompilius de Pontificalibus scribens; *Tutulum* fuisse ait pallium, quo Sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificium accessissent: de quo Virgilius:

Tutulum.

Et caput ante aras Phrygiæ velatus amictu.

quod & à Roberto Valturio relatum est *lib. 8. de re militari. fol. 159.* Planè festis diebus Sacerdotes filo deposito, pileum imponebant, pro sacerdotii eminentia, ut disertè asserit textus in *d. Can. Cleros 21. dist.* aut ut Varro scriptum reliquit, album gerebant galerum: vel idè, quòd Jovi immolari alba hostia opus esset, ut idem Valturius explicat. Cui adde, quod Petrus Crinitus scriptum reliquit *lib. 25. de honesta discipl. cap. 5.*

2. In Ludi.

In Lunis quoque, Saturnalibus præsertim, hoc est liberrimæ vitæ diebus Pileus admittebatur, signum scilicet Libertatis. quo sensu Martialis Romam pileatam appellat:

Permittis, puto pileata Roma.

Eam verò Saturnalium festivitatem festivè describit L. Accius, antiquissimus poëta, cujus lepidissimos versus ex Annalibus ipsius hinc adscribo;

Saturnalia.

*Maxima pars Graium Saturno, & maxime Aethiæ,
Conspiciunt sacra, qua Chronica esse iherantur ab illis,*

Quamque diem celebrant per agros, Vrbesque ferè omnes

*Exercens epulis lazi, famulosq, procurant
Quisq, suos, nostri iisdem: & mos iradsum
illinc,*

*Iste, ut cum dominis famuli immo epulentur
ibidem.*

quibus adde, quæ in hanc rem copiosè scriptæ sunt à Macrobio & Lipsio in *Saturni*.

*in peregrinatione.
Petafus*

Sed & PEREGRINATIO capitis tegmè sibi vendicabat. quod erat Petafus, qui ad umbram faciendam marginatus erat, & adversus pluvias, æstus, ac ventos inprimis idoneus. Plautus certè peregrè euntibus aut venièntibus petafum ubiq; aptat. Sic enim iturientem describit Militem: Opus est Chlamyde, & Machzrà & Petafo. Et Cicero: Tabellarios petafatos venire ait, & comiter expectare ad portam. Et Augustus. Sic enim hyberni quidem patiens, *domi quoq,* non nisi petafatus sub dio spaciabatur, teste Suetonio in *vita Augusti*. Ubi verba illa, *Domiquoq,* singulare habent Emphasin: quasi novum & insolens fuerit, ut alibi, quam per vim petafatus quis incederet. Petafus autè Mercurio à poetis & aliis semper fuit adsignatus, & quidem pinnulis utrinque adfixis. Plautus sub Mercurij persona: Ergo has habebō usq; in petafo pinnulas. Et Apulejus in *Apologia* Mercurium describens: En vide, ut in capite crispatus capillus sub pilei umbraculo appareat, quā lepidè super tempora pares pinnulæ emineant: quā autem festivè circa humeros vestis subtricta sit, &c. Nec verò in petafo tantum sive galero, sed & in talaribus pinnas habebat Mercurius, quia scilicet sermo, cuius ille putabatur Deus, & què per aera

ferre credebatur, velocissimus esse soleat. Ideoque & Nuncius dictus: quoniam per sermonè omnia cogitata enunciantur, ut Augustin. 7. de *Civili Dei* prodidit, & Liilius Gregor. Gyraldus *Synonym.* 9. *Histo. Deor.* Deniq; in MILITIA quoque pileorum usum fuisse, suadet Vegetius: Usq; ad præsentem, inquit, ætatem consuetudo permansit, ut omnes Milites pileis, quos Pannonicos vocant, ex pellibus uterentur. Hinc pilea Castori & Polluci àtquos dedit Feltus credit, quia Lacones fuerunt: quib. pileatis pugnare, in more positum: quò indomitum animum adversus barbaros Reges & tyrannos significatio- ne libertatis ostentarent: ut Pierius interpretatur *lib. 40. Hieroglyphic.* Auctor tamen est Suetonius, Julium Cæsarem armorum & equitandi peritissimum, & laboris ultra fidem patientem, in agmine nonnunquam equo, sæpius pedibus ant-isse, Capite detecto, seu sol, seu imber esset. Atque hæc Temporibus, quæ à communi more excipi diximus. Excipiuntur & Homines certi: & ex his Liberti novi. Moris enim erat Servis, simulatq; manumissi essent, capillos radere, & capiti calvo pileum imponere: ut eo quasi symbolo tempestatem servitutis viderentur effugisse: ut naufragio libertati solent. De Naufragis ita Juvenalis:

—gaudent ibi vertice raso

Garrula securi narrare pericula Nauta. At manumissus ille apud Plautum ita ait: *Ego hodie raso capite calvus accipiam pileum.* Hinc ad pileum vocati servi dicuntur Livio passim, & Seneca *lib. 6. epistol. 47.* quibus promissa concessæ libertas est. Eodemq; sensu etiā pilei impositione libertos constitui legimus in *l. directis. 10. C. de testamentar. manū.* Ubi haud dubiè intelliguntur Servi, qui pileati funus defuncti ducebant: vel, ut habetur in *l. un. §. sed & qui. §. C. de Lat. libert. 208.* qui Dōini funus

4. In Militia.

*Pileum eorum
Castori &
Polluci.*

inl. Cæsar.

*Pileum gerere
Liberti
novi.*

*Ad pileum
vocati.*

Pilei impositio.

Pileati.

*Cum Mercurio autem
habetur.*

Ubi pinnæ.

pileati antecedeabant, vel in ipso lectulo stantes cadaver ventilare videbantur. Hos enim libertatem consequutos fuisse, & ex locis jam allegatis patet; & ipsemet etiam Dionysius Halycarnasseus testatur, se Romanos complures de istis importunis & intempestivis liberalitatibus querimonias audisse. Scio equidem, inquit, nonnullos libertatē universæ familiæ suæ post mortem suam legasse, ut mortui liberalitatis & humanitatis laudem adipiscerentur, & electos, in quibus mortui deferrentur, magna pileatorum turba sequeretur. quibus in funerum pompis nonnulli erant (id quod ab iis, qui explorabant, audire licebat) qui paucis ante diebus carcere emissi fuerant, scelerati sexcentas mortes commeriti. Istiusmodi nefarios pileos cum in civitate permulti aspiciunt, discruciantur, atque istam consuetudinem vehementer damnant: quasi civitate rerum domina, terrarumque Imperium sibi vendicante, indignum sit istiusmodi cives facere. Obtrebram hanc sceleratorum quoque servorum, perpilæi impositionem, concessam manumissionem factum opinor, ut qui insigniter improbus venderetur Servus, ab imposito pileo, Pileatus diceretur. Eo ipso enim, quod imposito pileo veniret, non tantum improbus esse & nequus, servus iste innotebatur: sed & veditor Dominus testatum faciebat, Nihil de super eo polliceri velle quod postea ad pstandum cogi posse: atque ita omni se vinculo exsolvebat, quo alioqui ad Redhibitionem trahi poterat: de quo videatur Gellius lib. 7. Noct. Attic. c. 4. Fuisse autem pileum libertatis insigne, non Persius tantum docet illo versu:

Hæc mera Libertas: hæc nobis pilea donat.
sed & veteres Numi. Nam in numo Tib. Claudii Cæsaris videre est sigillum, quod dextra pileum tenet; Lavam, quam latè potest, discalpedinatum exporrigit, cum

inscriptione: LIBERTAS COS. IV. ut est apud Pieriū in Hieroglyph. lib. 35. & 40. Brutos quoque Libertatis indicem moneam tam cudi se legimus, cum pileo duobus pugionibus imposito Lilius Greg. Cyral. *Historia Deor. Syntag.* 1. quanquā id ipsum à Cæsaris interfectionibus antea quoque hoc signo indicatū fuit: dum protulerūt hastā per mediam urbem pileum, quasi mortē tyranni restituta libertate, ut refert Appianus lib. 1. *belli civilis*. Idem in *bello Mithridat.* scribit, Perseo Macedonum Rege capto, Prusiam Bithyniæ Regē venisse Romam toga & calceis indutum, ceterum capite ralo & pileato professum, se populi Romani libertū, à quo Persei dominio esset liberatus: quod & Livius ex Polybio refert in *fin. lib. 5. decad.* Is enim *Libertorum habitum* erat habitus libertorum recentium, quod statim quidem omnia liberi hominis ornamenta usurparent, excepto, quod pilus nondum renatus ostendebat adhuc indicia servitutis. Francisc. Connanus lib. 2. *Comment. juris civil. cap. 6. n. 6.*

A communi porro more capitis apertè gerendi excipiuntur etiam Egri: quibus capitis firmandi gratiā pileo ut licuit. Sic enim Ovidius amantem suum de morbo & pallore fingendo instruens, pileolum ei inter signa tribuit:

Arguat & macis animum, nec turpe patitur

Pileolum nitidis imposuisse comis;

Idē & Senibus licuisse, Nicephorus Gregor. ostendit lib. 10. Ubi morem cum Rom. Imperio Byzantium etiam translatus docens; De capitis tegmine, ait, moris apud superiores fuisse, ut atate provectiores Aulicis pileis turbinatis uterentur; serico textis: Juniores autem omnes prorsus nudis essent capitibus.

Denique convivas quoque pilcolos, usurpasse, ex Athenæo, quanquam si Cæsar non nihil probat Lipsius lib. de *Amphitheatre*.

2. Servus nequam dum venditur.

Pilei Libertatis insigne.

offensionis
proprio usu
defectus.

theatro cap. 19. Extra memoratas ergo has personas, omnes nudo & aperto erant capite. Nec me movet Plinii, Plutarchi, Salustii, Senecæ & aliorum auctoritas: qui tunc dignitate præditis & honore dignis, in quo casu occurrerent, obvios caput aperire consuevissent, prodiderunt. Aut enim de his intelligi hoc potest, qui operto capite aliqua ex causa incederent, ut Mithridates, Sacerdotes flamine, Servi pili & omnes pluvio tempore galero; aut sub Sole; petalo & umbella, quemadmodum Alcibiades respondet *lib. 8. parerg. c. 10.* *capitis illa tectio & apertio, non tam de pileo, quam de Togæ lacinia erit accipienda.* Laciniam enim istam in capite sepe rejiciebant, contra ventum, aut etiam: eamque detrahebant, in honorati aliajus occurso, quod ex Plutarcho satis docuit Lipsius *de Amphit. cap. 20.*

Caput pili
latus esse,
per hanc
habitu.

Quamquam neq; hoc dissimulandum est, capite palliolato incedere, hominum fuisse delicatum & mollium. Sic etiam Plautus Græcorum molliem taxat in *Curculione, Scena, Date viam.*

Tam isti Græci palliati, capite operto quæ ambulant.

Sic Seneca de Mæcenate scribens; Hunc esse ait, qui in tribunali, in Rostris, in omni publico ætatu sic apparuerit, ut pallio volaret caput, exclusis utrinq; auribus, non aliter quam in Mimo divite fugitivi solent. *lib. 20. Epist. 115.* Illud planè singulare est, quod pilei umbellæ Hippocratis imaginem tegi solitam tradunt, ut inde admonerentur homines, eam partem maxime curandam custodiendamque, in quo tanquam certa sede animus conquireretur, & mentis Pontificium esset repositum; ut idem Alcibiades interpretatur. Sic & *μυρταί*, quos umbellas lunatas Latine dixeris, statim olim impositi, ne ab ayibus conspurcarentur. Quod spectat illa Horatii Priapi imprecatio:

—merdisq; coinquinat albis Corvorum.

Hi *μυρταί* adhuc hodieque in templis Christianorum imponuntur capiti bus statuarum. Cujus tamen rei causam ignorantes pictores, dum putant, honoris causa imponi debere non solum non omnibus statuis imponunt; sed & imaginibus quoque pictis adhibuerunt: quæ tamen illis opus non habent, ut statuz: prout Joseph. Scaliger notat in *suis ad Catalella Virgilii commentariis fol. 475.* Huc etiam pertinet, quod Agathius Francos expoluisse crinem, ungentisque variis perfudisse ait, non odoris modò boni causâ; sed quoniam mentis sedes in capite sit, quæ suavi fragrantia capitur, & altissima quæque cerebro odoribus delibuto reducit. Quocirca nec Christus cum esset Bethaniæ, repulit comminuto alabastro nardum puram effundi sibi in caput à muliere, & ita totam domum odore impleri, perfusâ celestis Regis comâ decorâ, & Solis radiis pretiosiore. *Marc. 14. Steph. Forcat. de Gallos. Imper. & Philos. lib. 5.*

Christus
nardo per-
fusus.

Antiquam portò pilei formam Lucia-
nus in Dipsade, fuisse ait dimidium corticis alicujus ovi. Nam apud Garamâtas ex Struthiorum ovis singulis in æquas partes dissectis, bini fiunt pilei. Tâta ibi est ejus ovi magnitudo; eoque capitis tegumento populi illi sibi plurimum applaudunt: si verum est, quod Joh. Pierius prodidit *lib. 4. Hieroglyphicon.* In hoc igitur à petalo distinctus pileus; quod ille ad umbram faciendam marginatus; hic absq; margine fuerit, quales dormitorii aut nautici pilei.

12. Draco rigidissimas suas leges.) Tam asper enim in puniendo fuit Draco legislator Atheniensiu: ut atroces ipsius Leges, sanguine magis, quâ atramento scriptas, Demades; Herodicus vero non hominis, sed Draconis esse dicere solitus fuerit, ut Aristoteles in *Rhetoricis* meminit. Illis tamen se verè quondam in fures fuit animadver-

Draconis
Leges.

sum, ut qui olera, aut etiā bubulum ster-
cus, causā stercorendi surripuisset, capi-
tis poenā subjaceret. Cujusmodi quoque
poenā in eum erat constituta, qui tantu-
lam ex alieno ficum sustulisset. Unde *Sy-
cophanta* appellati, qui fures istiusmodi
observarent, aut deferrent & natum inde
proverbiale conviciū *Sycophanta*, in ca-
lumniatores, & de quacunq; vel minima
causa litem moventes. Joh. Corasius *lib. 1.
de arte iuris. c. 3.* Qua severitate Draco
tantum contraxit invidiā, ut in theatro a-
pud Aeginam, populari tumultu omnium
conspiratione, injectu multæ vestis præ-
focaretur: & ejus leges, quæ videbantur
impendiō acerbiores, nō decreto jussūq;
sed tacito illiteratoq; consensu Atheniē-
sium obliteratæ sint. Gellius *lib. 11. Noct.*

*Leges debent
esse possibiles.*

Attic. c. 18. Nec quidem injuriā: cum in le-
gibus ferendis, ipsius etiam possibilis, &
facultatis rationē habere deceat. Oportet
enim, inquit Plutarch. *in vita Solonis*, ea
quæ jubentur, fieri posse facili. Quo præ-
cepto Salvator noster Phariseorū tradi-
tiones & dogmata improbavit. Adligant,
inquit, onera gravia & importabilia hu-
meris hominum: Ipsi autem digito move-
re nolunt *Matt. 23.* Et cū ageretur de cir-
cumcisione inter Apostolos, in Synodo
prima; qui præerat, Nolite, dicebat, im-
ponere jugum super vos, quod nec patres
nostri portare potuerunt. *Act. 15.* Quo-
circa ut in omnibus puta contractibus,
pactis, & judiciis, ita etiam quidem maxi-
mè in jure, respondendo nimirum, con-
stituendo & reddendo æquitatem, sectan-
dam esse Paul. voluit. *1. in omni b. 90.* & ibi
nobilis Jctus Hippolytus à Collibus. *ff. de
reg. iur.* quo in loco jus æquitati Paul. op-
ponit, ut & Cic. *pro Cacinna & in Bruto*;
hoc est, rigorem juris, æquitati; jus sum-
mum & strictum humanitati; subtilitatem
benignitati, ut in *l. 2 § quāquā ff. de Aqua
& ag. plu. arc. d.* Hoc æquitas, ait, suggere-

rit, licet jure deficiamus. Spectanda igitur
erit æquitas, non ut hujus specie jus tolla-
tur; sed ut, dum jus manebit, hinc inter-
pretationem & modum accipiat: ne jus
propter verba, etiā in quibus causis ini-
quum est, præfractè retineatur. Ideo Cel-
sius leges benignius interpretandas ait, quod
earum voluntas conservetur. *l. benignus.
18. de LL.* Benignitate adhibita Leges nō
tollendas esse dicit; sed interpretandas;
hoc est, æquitate naturalis juris, quod sē-
per æquum & bonum est, moderandas &
temperandas. *l. non sine. C. de bon. qua lib.*
ubi hæc idem valēt, Æquitas & modera-
men naturalis juris: benignè téperare, &
æquitate seu naturalis juris moderamine
temperare. Hinc placuit in omnibus re-
bus præcipuam (hoc est potiore, ut An-
ton. Augustinus interpretatur *lib. 4. E.
mendation. s. 8.*) esse justitiæ æquitatisq;
quam stricti juris rationem. *l. placuit. s. C.
de iudic.* Id hanc habet sententiā, ut si jus
generalibus verbis scriptū, in quibusdam
causis æquum non sit, ut fervetur, utpote
quod à justitia & æquitate diffideat: se-
quatur potius, quod justū & equū, quàm
quod strictum est: quia strictū jus, quod
nihil habet Auctoris, præter verba, efficit,
ut sit maximè contra ejus sententiam &
voluntatem. At verò sententia non ver-
bis adstringenda est: sed verba potius sen-
tentiæ atq; aliō æquitati servire debent,
quam fervari est ex mēte legis Hugo Do-
nellus *libr. Commentar. juris civil. cap. 13.*
Verbi causa: Lex est, ut si quis muros
transcenderit, capite puniatur, cujus Le-
gis primus violatur Remus à Romulo
fratre interceptus est. *l. ultima. ff. de rer. di-
vis.* Finge igitur, Hostes civitatem cū op-
pugnarent & murum ascendissent: Civē
muros transcendentem, strenuè eos de-
pulsisse. Si ex præscripto legis petatur ad
supplicium, nonne ex bono & æquo de-
fendetur? cū servandæ patriæ aut civi-

*Exponit
stricto iur
quomodo
preferen-
da.*

Ex aequo.

Statutum
bonum
est.

causam autem viros transcendere vetitum
intelligi non debeat. Sic quamvis lege Bo-
norum si cautum sit, ut qui sanguinem in
palatio fuderit, vita mulctetur: non tamē
hac comprehendetur Chirurgus, qui cu-
cubacula, vel secta vena ægrum in palatio
curat. Quis enim existimet, medicam ma-
nam, quæ potius præmio invitanda erat,
ulla penitus poena efficiendam? & eam le-
gem non interpretur ex subiecta materia,
ut de ea sanguinis fusione, intelligatur,
quæ in speciem delicti cadat? Andr. Al-
cius lib. 1. de verb. signif. num. 14. sequi-
tur. Iulius etiam & Alexand. in l. omnes popu-
li de iustis & iure. Boni igitur & æqui viri
est, legis mentem, non verba sequi Bald.
in l. si de sanctis C. de suis & legat. Est enim
verborum in omni controversia & causæ
examine prima habetur ratio, quando ea
clara sunt & perspicua. l. Labeo. 7. §. si Tu-
bero. ff. de suppellect. legat. ut in universum
Potho respondit, Non admittendam
esse voluntatis quæstionē, cum in verbis
nulla est ambiguitas. ille aut. ille. 25. de le-
gat. 3. Nec aliter ex Marcelli sententia à
verborum significatione recedi oporteat,
quæ cum manifestum est aliud voluisse
Legislatorē. l. non aliter. 69. d. 1. quia tamen
per non vocabulis, sed vocabula iuri sub-
iunguntur explicanda. l. omne verbum. 2. in
fi. C. cum de lega. quibus constat hominū
vel loquentium vel scribentium injuriam
non infrequenter abuti: discreti erit. Cui di-
ligenter perpenſis omnibus circumstantiis
non minorem, imò maiorem quandoque
voluntatis, quam verborum rationem
habere. Et si maxime; ait Modestinus, ver-
ba legis hunc habent intellectum: tamen
mēs Legislatoris aliud vult. l. scire oportet.
de ver. signif. ff. de excusat. tutor. Justum
autem esse, voluntatem magis, quam con-
ceptionem verborum inspicere, Justinia-
nus monuit. l. ult. C. quare pign. dar. poss.
quod latius prosequutus sum in explica-

tione L. 2. part. 1. C. de iniur. vocan. Nā ut
elegantè Cicerò pro Cecinna ait: scriptū
sequi, calumniatoris est: boni autem judi-
cis, voluntatem scriptoris, auctoritatem
que defendere. Id verò non in civilibus
duntaxat causis: sed etiam in delictis &
quidem quā maxime erit observandum,
ut scilicet humaniorem sententiā sequa-
mur. In poenalibus certè causis, ut Paulus
ait, benignius erit interpretandum. l. fa-
ctum, 155. §. ult. de Reg. jur. Et interpreta-
tione legum poenæ molliendæ potius,
quam asperandæ; sicuti Hermogenianus
respondit. l. penult. ff. de poen. Quod non
ita accipiendum est, ut cum de delicto cō-
stat, benignius habeantur malefactores:
cum Reip. inter sit, ut suppliciorum acer-
bitate & exemplo minuatür facinorum
frequentia. l. aut facta. de poen. l. si a vulne-
ratus. 15. §. 2. vers. quod si quis ad l. Aquil.
l. 3. C. de Episc. aud. Sed ita, ut si vel de eri-
mine, vel criminis specie, non satis aperta
sit probatio, iam tum potius vel nullū de-
lictū, vel quod inter plura minus infame
sit, commissum interpretemur. l. ha quidē de
susp. in i. Quo sensu ex audio id quod Fra-
janus Assiduo Severo scripsit: Satiū esse
impunitū relinqui facinus nocētis, quā
innocentē damnare. l. absentiē. ff. de poen.
nō quod nulla adversus facinorosos poe-
na constituta sit exsequenda: cum & malū
ē medio tollere æternus Legislator suade-
at; & Reip. inter sit provinciam malis ho-
minib. purgari, adeo ut etiā contaminari
animadversum sit gaudia lætitiāq; com-
munē, si facinorosi impunes dimittantur.
l. 3. C. de Episc. aud. siquidē facilitas veniæ
incētivū tribuat delinquēdi. c. a. est in iust. l. 23.
q. 4. Sed q. in dubio, & cum liquidò de
delicto nō cōstat, vel ut est in antiqua for-
mula, NON PARET; prouiores esse debea-
mus ad absolvendū, quā condemnandū.
Quò pertinet, q. ex notabili Abbatis deci-
sione in c. Estote. Ex. de reg. iur. Udal. Zas.

Humanior
sententia.
In poenali-
bus præfer-
tim.

Intellectus
L. 5. ff. de
poen.

retulit *conf. 16. in. fi. quod cū facta referri ad delictū, & non delictum possint; debent in eam trahi partē, quā delicto caret; cum & quilibet præsumatur bonus, donec contrarium probetur. c. dudū de præsumpt. & generaliter alioquin ab Ulpiano responsum sit: In ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi nos oportere. l. si fuerit. 10. §. 1. de reb. dub. Cum quo planē convenit, quod idem Ulp. alibi prodidit semper in obscuris, quod minimū est sequimur. l. semper. 9. de R. l. & C. p. semper in dubiis benigniora preferēda sunt. l. 56. d. 1. vel ut Paulus loquitur, id agendum est, ut quā tutissimo loco res sit. l. ubi est. 21. ff. de reb. dub. Hinc Æquitatem Cyprian. justitiam definit illam quidem; sed dulcore misericordiæ temperatam: ut ex Archidiacono in can. ius generale. 1. distin. refert. Lucas de Penna. l. in sacris duodecima. C. de prox. sacror. scrip. qua de re plura à me dicta sunt in l. semper 9. ff. de Reg. iur. quibus adde, quæ de Clementia eleganter & copiose scripta reliquit Lucas de Penna in l. placet. 8. C. de excus. muner. lib. 10. l. duos. 13. C. de suscepti prepos. & arcar. eod. lib. in l. his quidē. 5. C. qui militar. poss. vel non lib. 12. Viderint igitur Draconistæ illi (sic enim rigidos iudices, qui propemodū expertes omnis humanitatis, nimisq; indulgentes affectibus nil nisi sanguinem, cædes, gladios, & ignem spirare videntur, Henric. Steph. appellat in præfatione libelli, cui titulum fecit: *Iuris civilis fontes & rivus*) ne, dū ad consilia adhibētur, affectione malā vel assentatione Cæci, insones pro nocentibus damnet magis quā absolvāt: quandoquidē in eam plerumq; propensiores esse soleant sententiam in quam Principis animum vident esse proclivem. Meminerint potius, tutius esse propter misericordiam reddere rationem, quā propter crudelitatem: atque insupet sibi quoque dictum putent à Re-*

gio propheta; Viri sanguinarii & dolosi, ne dimidium quidem tempus ætatis suæ vivendo complebunt: cuius rei varia exempla recent Philipp. Camerarius, divini humaniq; juris, ac historiarum callentissimus, c. ubi Operar. Successivar. Quid iudicis vera descriptio. multa? Rem paucis sit habe. Iudex neque rigorosior, neque legibus ipsius benignior esto. Vera namque justitia inter se veritatem & lenitatem consistit. Docet hoc Marcianus, dum perspicendum esse ait: iudicanti, ne quid aut durius, aut remissius statuatur, quā causa deposcit. Nec enim aut severitatis aut clementiæ gloria affectanda est: sed perpenso iudicio, pro ut quæq; res expostulat statuendū l. 11. ff. de pænis. docet, id ipsum Callistratus in l. observandū 10. §. sed & in cognoscendo utque excandescere adversus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum illachrymari oportet. Id enim nō est constātū & rectē iudicis, cuius animi motum veluti detegit. ff. de offic. præsid. Cogitet Magistratus bonus, se subditis tanquam liberis præesse ut patrem, cui pro peccato magno parum supplicii satis est, ut ait Terent. in Heautonti. Cogitet item princeps bonus, quomodo amorē apud populares & timorem apud hostes sibi conciliet: quod Tacit. monuit lib. 11. *Annal.* Etenim non præmiorum tantum exportatione, sed & pœnarū metu Boni, in Repub. boni cives efficiendi sunt, suadente Cicerone pro Milone. Neque iudices statim piaculares & nefarii vocandi, qui supplicia irrogāt: quandoquidem testante D. Hieronymo, non crudelis est, qui crudeles jugulat; sed ideò crudelis habetur iudex, quod patientibus crudelis vocatur. Quippe cum sanctissima & iustissima sit severitas, per quā Reipub. consulitur l. 1. §. 1. ff. de incēd. ruin. naufrag. & ut iterum dicam, mediam sibi viam iudex sequendam censeat, inter severitatem & lenitatem

Philippus
Camerarius.
ludicis vera
descriptio.

iudices piaculares.

Severitas
sanctissima.

nam, semper respiciendo ad *deu. ff. de po-*
est. quam uti sapientissimam & æquissi-
ma post alios commendat Ventura de
Valens in Parthenio lingofo lib. 2. cap.

12. num. 14.

Exper olim
cur literis
non manda-
ta.

Idud quoque ob legum auctoritatem
 dissimulandum non est, quod Cæsar *lib. 6.*
de bello Gallico prodidit, Druidas Leges &
 disciplinas ferias literis mandare, nefas
 putasse: Idq; duabus de causis; quod ne-
 que in vulgus disciplinam efferri volue-
 rint; neque eos, qui discunt, literis confi-

Lacedæmo-
nij.

sos, minus memoriz studere, q̃ ferè vi-
 demus plerisque accidere, ut præsidio li-
 terarum steri, diligentia in perdiscendo,

Romani:

memoriamque remittant. Cui non absi-
 milis forsitan fuit Lacedæmoniorum insti-
 tutum, ut Leges sine scripto hominum
 memoria deponeret. *§. ex non scripto. In-*
stit. de iur. nat. gent. & civ. Sed nec Roma-
 ni Leges permiserunt passim vagari teriq;
 sed apud pontificum Collegium eas, ca-
 rumq; actiones, quæ circa fori solennia
 versarentur, esse decreverunt, tam scienti-
 a, quam interpretatione: nec nisi certas
 & solennes; imò anxie graves edi palam

Deum au-
divino.

posuerunt, ne populus, ut ait Pōponius,
 petere vellet, institueret. *l. 2. ff. de orig. iur.*
 Populo enim Legem terrribi & miraculo-
 pende esse, utilissimum est habitem: cum

Lex omnis sit inventum ac manus Dei,
 doctum prudentum hominum, &c. *l. 2.*
ff. de legib. & ut Pindarus dicebat, *Regina-*
emur & domina: cui omnes mortales

obsequi par est perinde ac Deo. Impossi-
 bilis enim est, ut *Plato* sapientissimè scri-
 bit, *lib. 1. de repub.* bene gubernari posse,

in quo Lex non imperat. Hinc apud Li-
 vium adolescentuli more Regio & solu-
 tione vivere affecti, queruntur, Leges re-

ferendam & inexorabilem esse; salubrio-
 rem melloremque inopi quam potenti:
 quæ laxamenti nec veniæ habere, si mo-

do excofferis. Unde si quis per pota-

dam sive Ambitum, vel metu adversarij,
 non invenire se advocatum dicit, oportet
 pro consulem dare advocatū. Oppri-
 mi enim aliquem per adversarij sui pote-

tiam non oportet. Ut *Ulpian.* ait in *l. nec*
quicquā 9. §. advocatus ff. de offic. procōf.
& l. 1. §. au praior. 4. ff. de postul. Omnibus

enim tam infimis, quam summatis par
 libertas esse debet; & æquum ius. At pro-

fecto, ut olim dixit sapiens ille Philoso-
 phus, leges interdū similes sunt telis ara-

nearum atq; cassibus; quibus infirmæ be-
 stiolæ implicantur, validiores transmittuntur.

Leges capiunt & mulcant imbe-
 cilles ac miseros, quas opulenti perrum-
 punt, eisque suspendium mandant, cum

illo apud *Apulej lib. 9. mibi sol. 440.* Cui
 nihil addimus, præter illud *Senec. Ep. 94.*
 Legem brevem esse oportet, quo facilius

ab imperitis teneatur, velut divinitus e-
 missa vox sit. Rectè ait; *divinitus emissa.*
 Nam quò magis humanis mentibus Le-

ges figerentur, & plus dignitatis ac vene-
 rationis haberent; Reges prudētissimi, &
 alij primæ notæ Legumlatores, ad Deum

aliquem eas retulerunt. Sic enim *Minos*
Cretenfium Rex colloquio Jovis frui se
 asserbat, & Leges ex illius respōso dare.

quas *Lycurgus*, postquam in *Creta* didi-
 casset, domum reversus, ab *Apolline* accep-
 tas finxit. *Moses* cerè Tabulas duas Le-

gum sacrarum à Deo Opt. Maxim. sibi in
 monte *Sinai* traditas tellatur. Cujus facies,
 ex divino colloquio; cornuta (radiatā
 dixeris verius) apparuisse putatur, emissis

radiis magno terrore spectantium, ita ut
 velamine injecto populum alloqueretur. *Exod. 3.*
 Conu enim auctoritatis & excel-

lentiæ notam esse, liquidò constat. Imò
 pro Rege ipso id in divinis literis positū
 inveniri, *Pierius* asserit *lib. 14. Hieroglyph.*
 Sic enim *David* à *Saulis* & aliorum inimi-
 corum manu liberatus, p̃æna canit Deo,
 eumq; vocat clypeum & asyllum suum,

& cor-

Leges telis
aranearum
similes.

Divinave
rego.
Minos.

Lycurgus.

Moses.

Cornu; quid
in sacris.

& cornu salutis. 2. *Reg.* 22. Et alibi ait: Cornu ejus exaltabitur in gloria. *Psalm.* 112. Unde cum in capite Genitij Cippi Prætoris subito veluti cornua emerissent, respectum fuit à vatibus Romanis, Eum Regem fore, si in Urbem reversisset. Valer. *Max. lib. 5. c. 6.* Quocirca & Bacchus corniger, & taurina facie ab Antiquis effingebatur, ob victorias & ingeniorum incitabulum vino adscriptum: eò quòd potatores taurinum quiddam assequantur, animos nimirum, ferociam, & pugnacitatem; & neq; dicto, neque facto parcant ulli: sed ut animalia, quæ cornibus prædita sunt, ad ferendum sese paratiores ostendant: ut rectè dixerit Horatius: ebrietatem ad prælia vel inermem trudere. Ob eandem hanc animi impotentiam & ferocitatem, M. Crassus *scilicet in cornu habere* vulgò dictus est. Nam cum Sicinius quidam, effusissima dicacitate omnes carpsisset quidem; uni autem M. Crasso pepercisset; ac, cur uni huic parceret, fuisset interrogatus; Fœnum eum in cornu habere, respondit: arguens nimirum insolentiam ejus, quæ ex nimia pabuli ubertate & opibus resularet; atque dignum eum significans indicio fœni, quod boum cornibus solebat alligari. Mos enim fuit Romanis, Cornupetorum boum cornua fœno circum ligare: ut obviam prodeuntes cavendum sibi admonerentur. Plutarch. *in eius vita. mihi fol. 225.* quò respexit Horatius, cum ita cecinit:

Fœnum habet in cornu: longum fuge.

Longè alia fuit Andronici Constantino-politani Imperatoris, luxu & libidine perditæ intentio, qui cornua cervorum, quos venatus erat, insignia, & rari aliquid habentia in porticibus fori suspendebat, specie quidem ostentandæ magnitudinis ferarum, quas cepisset; cum revera Civitatis mores, & Vxorem, quas ipse corrumpebat, lasciviam notaret: Sicuti Nicetas

prodidit *lib. 2. de Imperio Andronici Constantini.* Atq; hinc in multas gentes promanavit, opinor, ut qui malitia degenerare, vel injuria suas Conjuges adulterari sinerent, probro sanè convictio *Cornua ferre: & Cornuti* dicantur. Saxo eos *Hauvrey* vocat, ut videre est in *Speculo Saxonico.* Et extant in Cornigerum illud genus sive populum versus numero sanè multi apud Joh. Nevizanum *lib. 4. sylv. nupt. n. 92.* Atqui eum qui alterius domui cornua apponit vel affigit, perinde puniri, ac si libellum famosum composuisset, post Tibert. Decian. *in præct. crimin. lib. 2. c. 25. n. 53.* & alios tradit Prosp. Farinacius *part. 3. operum crimina. q. 105. num. 468* quanquam Cypri incolas olim cornutos fuisse Joh. Gryphiander scribit in *tract. de Insulis. c. 32. n. 106.* Juxta illud Ovidij *Metam. 7.*

—gemino quibus aspera cornu

Fros erat; unde etiam nomē traxere Cerastra: Quod autem maritis, quantumvis immeritis cornua imponantur, ejus rationem festivam reddit Joh. Oeuenus *Britannus Epigr. 163. lib. 1.*

Si quando sacra in rathori violaverit uxor, Cur gerit immeritus cornua vir? caput est.

Verum hisce valere jussis (nolo enim generi illi hominum, quos unquam Sol vidit, miserrimo esse acerbior; ne jam antè satis afflictis istis Bonis hominibus commetatione hac mea afflictionem addere videar) rursum ad Leges nos conferamus; quarum & cœlestem originem, & mysticum atq; occultum, nec cuilibet obvium sensum esse diximus: ut hinc appareat, frustra conqueri Polydorum, quod Edwardi leges idiomate Northmanico vix Anglis Gallisve intelligibili essent perscriptæ: nesciens fortassis. Principum placita, & Legislatorum sanctiones esse dignas singulari & inusitato sermone, quo magis vulgò sint admirationi. Gaudet enim

Bacchus cur corniger.

M. Crassus.

Fœnum in cornu.

Cypri incola cornuti.

Leges cur inusitato sermone plerumque confectæ.

Sanctæ res abstrudi, & à communi intelligentia removeri. Hinc Decemvires tabulæ dicendi genus exoletum & auctoritate venerandum usurparunt, ut ex Cicerone *lib. 3. de LL.* refert Steph. Forcatul. *lib. 7. de Gallorum Imper. & Philosoph.* ut properam omnino faciat, qui, ut est in proverbio, Eleusina sacra in vulgus proferunt; sive, ut Christi verbis utar, margaritas ante porcos abijciunt. Prometheus, certè ob id in Caucaso monte prægelidis rupibus alligatus pœnas pendere fingitur, quod coelestem ignem Diis immortalibus furto surreptum cum mortalibus communicârit. Quare illi redivi vñ pectus. *Tristi advolatu, advenis lacerans ungui, bus Iovis satellites, passu Alaniam fero.* ut Cicero *lib. 3. Tuscul.* ex Æschilo reddidit. Planè in divina quoque lege quædam occulta esse voluisse æternum Legislatorem, non dubitavit Gregor. Nazianzenus affirmare *lib. 1. Theologia.* Vult, inquit, Legem tabulis solidis lapideisque utrinque inscribi, propter manifestum ejus atque occultum: hoc quidem multis, & humi repentibus hominibus; illud verò paucis, & in sublime evadentibus. Id ipsum non auctor modò quarti libri Esdræ *c. 14.* sed & Hilarius *super Psal. 2.* & Origenes *homilia 4. in Nm.* non obscure testantur, dū Mosem dicunt non legem solum, sed secretionem legis enarrationem in monte divinitus accepisse. Præceptum autem ei à Deo, ut Legem quidè populo scriberet; Legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Josue: hic deinceps succedentibus Sacerdotum primorib. magna silentii religione revelaret. Enarravi ei, inquit Esdra, mirabilia multa, & ostendi ei tempora secreta, & finem: & præcepi ei dicēs: Hæc in palam facies verba: & hæc abscondes. Et paulo post: Ea ubi perfecta fuerint aliam palam facies, aliam trades sapientibus, de quo videri poterit Melchior

Guilandinus in *tratt. de papyra. membro 3.* Post Petrum Crinitum *lib. 25. de bono studio discip. cap. 3.*

13 *Romani omnes barbam radebant, & capillos gerebant.* De Barba & Capillitio videantur, quæ ex variis historicorū hortulis decerplit, & veluti in penum quandam reposuit Philip. Camerarius *Operar. successuar. cap. 36.* Fuit autem civium Romanorum ac Principum consuetudo, ut mentum raderent. Qui mos ad Adriani usque tempora (qui primus barbam nutrit, teste Xiphilino Dionis Epitomatore, in Trajano) invaluit; solo *luctus* vel *reatus* tempore excepto: quo barbam solebant demittere, & capillum submittere. De luctu fidem facit Seneca: quia Cajum principem barbam & capillum submittere refert, audita sororis morte in *Epistola ad Polybium.* Et de eodem Suetonius loquens; Rediit, inquit, barba capilloque promisso. Ulpian. certè inter luctus censet indicia, si quis veste utatur lugubri aut squalida: si barbam demittat: vel capillos summittat: *item apud Labeonem. l. 5. §. generaliter. 27. ff. de injur.* Stephan. Forcat. *Necyomant. dial. 58. num. 3.* Idem erat, si quis in Reatu esset, hoc est, inter Reos relatus: quod tū fiebat, quando Judex rejectis exceptionibus dilatoriis declinatoriisque pronunciabat, ad ulteriora procedendum. Post hujusmodi enim interlocutionem, quæ vii cujusdam litis contestationis habebat, qui accusatus erat, incipiebat in Reatu esse, hoc est, statu & conditione, in qua Rei sunt, antequam vel absolvantur, vel condemnentur. Reorum autem olim certum statum fuisse, vel Plinius in *Epistola ad Suvam* testatur: ubi Mores ait Reis fuisse, submittere capillū, quem non antè fas fuit rescindere, quam omnium sententiis absolverentur. Erant igitur Rei squalore & illuvie confecti, promissa barba, habitu sordido, panno so,

Romani mentum radebant.

Nisi cum in luctu essent.

Aut Reos.

Reorum statum.

Prometheus.

Etiam in divina Legge quadam mentum.

*Cultus
fortune
acceptan-
dus.*

& ut Budæus inquit, misericordiz aucupatore. Neque id sine ratione: cum par omnino sit, ut ad fortunæ suæ statum, qui libet habitum & orationem attemperet. Hinc apud Plautum meretricula Sileniū, eum à Gymnasio monita esset, ut temperaret affectui, & se mundaret; alienum id esse à fortunæ suæ statu, regerit.

— *immūdas fortune aquū squalorē sequi.*
Et Horatius, qui fabulas vitæ humanæ characteres & imitamenta esse probè noverat, præcipit in arce:

— *Tristia mæstim.*

*Vultum verba decet: & sicut
Formatur enim natura prius nos imis ad
omnem.*

*Fortimarum habuisse, quæ aut impellit ad
Aut ad hūm mœrore gravi deducit & agit.*
Hinc Mithridatē, Regem quondam potissimum Tacitus laudat, quod cum victū se bello, superatumq; armis Romanis videret, cultum vultumq; quā maxime ad fortunam præsentem comparasset. Sic apud Gunthorum in Ligny in obliuione Terdonz unus ē Clero, qui urbe exierat. Cæfari supplicatum.

— *pallens squalidum ore.*

*Voce satis mæsta, fortuna verba coaptans
Facundo sermone tamen.*

Id exequitur lib. 3. vers. 29. Contra, qui in calamitate prioris fortunæ retinens esse vult, illi ut plurimum res malè cedit. Præclare in hanc rem Symmachus: Quid fortunam meam deceat, agnosco: Cum quæ nimis contumaciter agit, qui accepto vultu, statim miser esse dissimulat. Quod pluribus adductis pulchrè exornat Michaël Piccartus, Philosophus eximius Obferuat. historicopoli. decar. 15. cap. 7. Status autem iñe Reatus dicebatur, quæ vox Ciceroni & aliis Antiquis inusitata, primum quæ à M. Messala conficta est, ut Quintilian lib. Orator. Instit. prodidit. eam tamen & Martialis usus est:

*Si det iniqua tibi tristem fortuna Reatum, Intellect. l.
Squalidum harebo pallidiorq; Reo. si diutino.*
& Modestinus in l. si diutino. 26. ff. de pæn. 26. ff. de pæn.
Si diutino, inquit, tēpore aliquis in Reatu. fuerit, aliquatenus pœna ejus sublevanda erit. quod ita Nōstrates interpretantur, ut qui in commissō delicto diu impūnè egit; vel, qui post longum tēpus, puta decem vel viginti annos alicujus facinoris accusatus est; mitius puniri debeat, quā qui recens erimen patravit. Quam quidem sententiam, tamen non omnino improbandam putet Alciat. in C. cū non ab homine. Ex. de iudiciis. n. 32.
& Rochus Curtius in c. ult. de consuetu. in 1. notab. Rolāndus à Vallē cons. 63. n. 1. volum. 3. & Ant. Gom. ad l. 76. Taurinum. 6. si ve quod lex divinæ patientiæ xmulā abstineat à puniendo eum, quem Dēus per tot tēpora benignè tulit: si ve quod tēpus ipsū pars pœnæ fuerit, aut certè obliuionē aliquā induxerit ejus eriminis, quod in exemplum vindicandum erat, ad alios ab eā pœnæ cognitæ metu deterrendos: si quidem obliuione illā ita inducta nihil sit, cur Lex aut Magistratus admodū laboret in deterrendo homines à simili delicto, cujus jam amplius non meminerunt, ut Reinald Coriſus argumentatur lib. 1. Indagation. l. vi. r. 9. Eam tamen, quam dixi sententiam ex illo jure consulti responsō perperam deduci ait Didac. Covarruv. lib. 2. variar. Resolut. cap. 9. passim. 2. vers. primū poss. Imò eam ratione carere idem Alciatus existimat. Cum satis Reo esse debeat, tanto tēpore impūnè egisse; & ideo tarditas vindictæ, supplicii gravitate compensanda sit, ut ex Val. Maximo Alciatus respondet lib. 2. Parerg. c. 10. Nec enim per Reatum Modestinus crimen ipsū intelligit: sed statum & habitum illum Reorum, de quo modò diximus: ut sit schusus, Pœnam ejus temperandam non nihil, qui diu sui in Reatu, hoc est

est, in cultu solito Reorum, in conspicua
& miseranda illa calamitate, in qua Rei o-
liverant, capillo videlicet submisso, pro-
missa barba, habitu pannoso, sordibus &
illuvie confecti (Unde & *Sordidati* nuncu-
pati) donec vel absolverentur, vel conde-
mnarentur: Veteribus enim, nec injuria
visum est, conspicuam hanc & diuturnam
calamitatem debere criminis poenā mi-
nuere. Joh. Corasius *lib. 2. Miscell. c. 20. &*
lib. 4. de arte juris. c. 28. Quæ sententia ju-
vatur quoq; Ulpiani respo. *in l. 3. §. quod*
paror. ff. de mun. & hon. Ubi reatus à cri-
mine differt distinguitur. Quod paror
(inquit Ulpian) in reatu criminis alicujus
est, illis impedimento ad honores esse nō
debet; quemadmodum nec crimē ipsū,
sive patris delictum; innocentī filio poena
est *l. 2. §. nullū ff. de decurso.* Sed & qui in
reatu decedit, integritatis decedit. *l. 1. ff.*
ad l. l. l. male. & idē nec sibi, nec hære-
ditib. præjudicat, nisi mortē, nulla præcedē-
te causā, sibi confiverit. l. fin. §. ult. ff. de
bo. eer. qui ante sent. Sed nec Reos ipsos
duntaxat; verum etiam affines eorum &
cognatos, liberos & familiares omnes ve-
stē mutare, capillumq; submittere cōsue-
visse. Manlii Capitolini exēplo, quod Au-
ctor noster ex Livio adducit, satis proba-
tur. Eum tamen morem postea coarctatū
nonnihil fuisse, Vernulejus indicat: *l. ve-*
stē 39 ff. de in iur. Vestem sordidā, ait, Rei
nomine in publico habere, capillumve
submittere nulli licet: nisi ita conjunctus
sit affinitate, ut invitus in Reum testimo-
nium dicere cogi non possit. Non obscu-
rē enim innuit, cuius non esse permittē-
dum, Rei nomine sordidam vestem (quā
Valerius *lib. 6. c. 4.* obsoletam; Ulpianus
squalidam appellat *in l. 13. §. 27. de in iur.*)
in publico habere, capillumve submittere,
nisi cognatis raptim & affinib. iisq; pro-
ximiorib: eum id antea libertis, & cuius
ex populo sine fraude liceret: quē admo-

dum ex Liv. & Plinio probat Jacob Re-
vardus *lib. 3. Variar. c. 6.* Solum tamen P.
Scipionē Africanum legimus, cum Reus
esset, eiq; à Claudio Afello Tribuno ple-
bis dies dicta esset, ad populum neq; bar-
bam radere, neq; candidā veste uti desis-
se; minimeq; fuisse cultu solito Reorum;
ut est apud Gellium *lib. 3. Noct. Attic. c. 4.*

Pertur quoque Rullius, quo truculen-
tior esset, capillatior & barba majore fuis-
se. Ad terrorem certē hostib. incutiendū,
Indi & Arabes in prælia ituri, ex proprio
capillo cornua & cincinnos sibinectere
dicuntur; formidabiliores scilicet inde ap-
parituri. Sed & philosophos barbam pro-
lixioram & capillis longiorem gestare so-
litos, sapientiæ argumentū & insignē, plus
quā manifestum est. Inde enim Horat.
Barbam sapientem appellat *lib. 2. Satyr. 3.*

— tempore, quo me
Solatus iussu sapientem pascere barbam,
quam Juvenalis *Satyr. 10.* gravem dixit.
Hinc Philosophos Persius barbaros ap-
pellat *Sat. 4.*

Rem populi tractas? barbarum hoc crede
Magistrum

Dicere, sorbitio tollis quem diræ ciencie,
ubi Domitium Neronē minus idoneum
ostendit populi Rectorem & Pastorem:
qui nihil unquam studio percepisset, au-
didisset, didicisset. Ob id Juvenalis *Satyr. 4.*
docet, Liberos molli educatione, indul-
gentia & pravis parentum moribus perdi-
ut vix ac nec vix quidem inde ad melio-
rem frugem possiat revocari.

Barbatos licet admoneat mille inde
Magistros.

Quamquam ut nec habitus Monachum,
nec cathedra Sacerdotem facit, & nec lo-
cus aut habitus sanctificat hominem, sed
homo locum & habitum; *can. ult. c. 40. dist.*
Ita etiā neq; promissior barba, nec vestis
pertrita Philosophum facit. Hinc enim
illud ē Græco conversum epigramma:

*Si prolixafacit sapiētiē barba: quid obstat,
Barbatus fiat quin Caper ipsē Plaut?*

*Barbano
facit phi-
losophum.*

Quapropter cum ad Herodem Atticum
consularem virum, ingenioque ameno
& Græca facundia celebrem, palliatus.
quisquam & crinitus, barbaque prope ad
pubem usq; porrecta adiūisset, ac perisset.
et sibi dari *et* *et* emendos scilicet: at-
que Herodes interrogasset, quisnam ef-
ficeret? Tum ille vultu sonituq; vocis objur-
gatorio, Philosophū se esse dixit & mira-
ri quoque, addidit, cur querendum putas-
set, quo videret: At Herodes: Video, in-
quit, barbam & pallium: Philosophum
non video, ut est apud Gell. *lib. 9. Noct.
Atticar. c. 2.* Sentiebat nimirum Atticus,
Non fucum sed mores & scientiā genui-
num Philosophum ostentare, Joh. Coras.
Epist. quæst. cap. 24. n. 4. & 5. ut meritō de
isthoc hominum genere Pacuv. dixerit:
*Ego odi homines ignavia operā philosophā
sententiā.*

Quem versum Macedo Philosophus vir
bonus scribi censebat debere pro foribus
omnium templorum. Nihil enim fieri
posse indignius, neq; intolerantius dice-
bat, quā quod homines ignavi ac desi-
des operti barba & pallio, mores & emol-
umenta philosophiæ in iugæ verbo-
rumque artes converterent, & vitia fa-
cundissimè accusarent, intereuntibus ip-
sitis madentes, ut est apud Gellium *lib.
13. cap. 18.*

*Peram & cla-
va philoso-
phorum.*

Præter barbam autem & pallium (unde:
palliatius Pythagoras Valer. Maximo *lib.
3. cap. 2.* & palliati mendicabula Polycrati
lib. 8. c. 28.) etiam perā utebantur philo-
sophi; & baculo sive clavæ: ex p̄lo Hercu-
lis clavam gestantius. De quo Apulej. *lib. 4.
Floris d. Philosophi, iste Hercules fuit: som-
nandus & ipse, & clava insignis.* ad cuius
imitationem philosophi clavam, hoc est,
nodosum baculū tenebant. Idem Apulej.
lib. 11. Metamorph. peram & baculum tu-

philosopho exprobraret? & paulo post de
Hercule: *Neq; nulla pelle vestitus fuit, neq;
uno baculo comitator.* Nec abs re tamen
Sidonius Apoll. Faustum commendat,
quia non palceret cæsariem, neque pallio
aut clavā, veluti sophistis insignibus
gloriaretur, aut affectaret de vestium dis-
cretione superbiam, de nitore pompam.
de squalore jactantiam. *Ep. 9. lib. 9.* Ubi
omnium ferè philosophorum habitū de-
pictum invenias. Quos tamen non ineptē:
fortassis cum Tertulliano, *aliomjns sapiē-
tiæ animalia* vocaveris, vel cum Musonio,
animalia spurca & probra, dum nomen u-
sarpant sanctissimum & Philosophi no-
minantur, teste Gellio *lib. 9. c. 2.* Hi cum
maximam in victu ac corporis habitu se-
veritatem & continentiam præse ferrent,
& nescio quid sublimius populo sapien-
tes, pecuniæ & gloriæ & voluptatibus o-
diū indixisse; & ut *lapp. loquuntur in l.
8. C. de professor.* etiā fortunæ vim ferre, i-
psamque adeo mortem contemnere pos-
se viderentur, uno etiam plusquam homi-
nes & supra homines se esse jactarent: si
propius inspiceres, vincebatur avaritia &
rapacitate: philosophiam rem sanctissi-
mam numatio pretio de honestates: quod
sophistarum est, uti eleganter Themistius
differit. *orat. 3.* adeo ut paucissimi verè
philosophantes invenirentur, ut inter Cy-
nicos, quidē, de quibus Petron. Arbitr.
*Ipsi qui Cynica traduntur tempra vasa,
Nonnunquā verbis vendere verba solēt.*
Quos versus in hanc rem adducit Mar-
quard. Freher. *lib. 1. parerg. cap. 1.* cum illo
Senecæ *lib. 2. de benefic. c. 15.* Intolerabilis
res est poscere numos & contemnere: in-
dixi pecuniæ odiū, hoc professus es,
hanc personam induisti, agenda est: Ini-
quissimum est, pecuniam sub egestatis
gloria acquirere. Jure igitur Gellius Græ-
cos istorū præstigias ridet, philosophari
se se dicentium, umbrasque verborum in-

anes fingentium: qui se nihil habere, & nihil tamen egere, ac nihil cupere dicunt: quum & habendo, & egendo & cupiendo ardeant. *lib. 13. Noct. Attic. cap. 22. ad cō-*
—*philosophia.*

Philopescu-
nia

Exilium patitur, & philopocunia regnat!
quam constat esse violentissimum disci-
plinæ textum, ut *Richardus de Bury*. Edu-
ardi III. Anglorum Regis quondam Can-
cellarius censuit in *philobibl. cap. 9.* quin-
imò ex ipsa philosophia conquiri divitias
monemur illo *Lucillii Epigrammate*:
Hermodoti hoc dogma est: quisquis miser
indiget aere.

Philosophi ad summa pallia divos erit.

Since: opes
invenit q.

Et quæ mente fuisse aicas Senecam? qui cum do divitiarum contemptu multa scripserit, adeo tamen studiosus paranda rei fuit, ut ter millies sestertium quadriennio cumulaverit? Tacito veste: Quæ summa valet centies quinquagies centena millia Carolæorum; seu, ut vulgo computamus, *centum aureas, aut centum quinquaginta*: ex supputatione doctissimi Conradi Rittershusii in *Noia ad Guntheri Liguin. lib. 3. cap. 3. num. 2.* quæ laudat & sequitur Clarissimus Taubmann. in *Kirchl. Calice fol. 32.* Nec defunt, quibus Petronius modò commemoratæ illo distichæ, non obliquè videtur Senecam carpere: cuius suspectum in gubernatione Cæsaris Neronis Regimen, tanquam venale, & ambitioni pervium. ut videre est in *prolegomenis ipsius Petronis cap. 3.* At in opibus cogerèdis perpetuo meū hærere debet bractæum illud Ausonii *Eidyll. 3.*

*Qui nullis finis capiendis, nullus habēds est.
Ille opibus modus est, quēstinaus animo.
Ceteroquin ita fere comparatum atque
mū approbatum est, ut vero verius expe-
riamur, quod ille dixit: Opes facilius in-
vensi qui vituperet, quam contemnas.
Et Lipsius meminit censur: L. Epistol. ad
Belgas Ep. 13.*

Osirim quoq; cum totum orbem terrarum peragraturus esset, decrevisse dicunt, crines non tondere antequam in patriam rediisset. Inde q; promanasse hanc consuetudinem, ut peregrinantes capillos nutrent, donec domum reverterentur. Natalis Comes *lib. 5. Mytholog. c. 13.*

Osiris. Peregrinantes comam alunt.

*Mulierum
crucina-
lenda coma.*

Singularia isthæc sunt quibusdā fortissimè viris. At foeminis in universum hoc familiare est, ut circa Comarum nutritionem quam maximè occupentur. Nec injuriâ fortassis, quandoquidem Capillamenti decorum adeò foeminas decere A-

Mulierum cura in alenda coma.

Capillamenti mulieribus.

Epillamē-
ta muliebris
lana:

Capillarius
color.

Poppea capilli.

unguento nucario, ē nucis cortice expreso, indicatur illo Tibulli:

Tum studium forma est, coma inuoluta a-
tur, ut annos

Diffimulat viridi cortice testa nucae.

*Maribus
ex nimia
capillorum
curacione.*

Quod ex Johannes Meursio supra Titul. de Ametio, annotauimus. Idem Gale. scriptū reliquit, vidisse se mulieres complusculas immodicā capillitii curiositate defunctas eō quod caput pharmacis & medicamentis huiusmodi lethifera frigida te vexarint; imemores sc. quod capillus interdū inordinatus ineompositusq; & cū Terentio dicā, circa caput reiectus negligenter, in formoso corpore decentior est, & gratior, quā operosus, hoc est, multa opera cōtinuus; quemadmodū in simili, Pulchra formosa nuda, est purpurata pulchrior:

*Femina
nuda pulchrior.*

ut Plautus rectē putavit Mostellar. act. 1. Sc. 3. quē Apuleius noster sequutus; Ple- rzq; mulieres, inquit, indolem gratiasq; suas probaturz, lacinias omnes exsuunt, amicula dimouent, nudam pulchritudinem suam præbere gestiunt, magis decutis roseo rubore, quā de vestis aureo colore placiturz. Cæteroquin fœminas capillos nutrire, ipsa Lex iubet, ad caput videlicet velandū, & in memoriam subjectionis: intantum, ut si comā sibi amputauerit mulier, anathemate feratur. can.

Mulier comam nutrire debet.

In subjectionis signum.

quacungq; distinet 30. & can. mulier. 33. q. 1. eo quod ius subjectionis hoc modo conetur resolvere. d. can. quacungq; ad quod tamen erat adstricta: quando quidē subditas fœminas viris, & penē familias Lex esse voluerit. uxores. can. satis. 33. q. 1. ut non immeritō Justinianus rescripserit, & corpore, & substantia, & omni Uxoris vita maritum coniungi. l. assidue. C. qui pistor. in pign. hab. quæ de re prolixius à me dictū est in l. ult. C. de in ius vocā. Illud mixere magis, etiā a viris cum affectatione quadam & cura Capillos studiosē fuisse cul-

Capilli ex-

tos, & ad lenocinia decoris, pmissos. Nos Seneca dicebat sollicitiores esse de capitis sui decore; quā de salute: quippe qui inter speculum pectinemque occupati sint: qui conciniores esse malint, quā honestiores: qui Rempublicam suam turbare minus curent, quā comam: si scilicet Vnu de toto peccauerit orbe comarum

Annulus, incerta vox benefixus acm.

sicuti de molli & effeminato quod Martialis lusi: quo hominū genere nihil quicquam aut nequius, aut turpius esse, Cicerō rectē pronunciauit. 3. Tuscul. Hinc Archiblaui Philosophū Plutarchus refert, vehemēti verbo usum esse, de quodam nimis delicato diuite, qui incorruptus tamen & penitus integer dicebatur. Nam cū vocē ejus infractam, capillumq; arte cōpositum, & oculos ludibundos, atq; illecebræ voluptatisq; plenos videret: Nihil interest, inquit, quibus membris Cincti sitis, posterioribus an priorib. quod Gellius refert lib. 3. Noct. Atticar. c. 5. In more tamen positum fuit Francis sive Gallis, ut comam alerent. eleganter, & cesariem insignē ac copiosam lubenter ostentarēt:

*Franci-
luerunt
comam.*

—um flava repono
Gallia cænefero exvinthæq; torq; decore, ut Claudian. in 2. Panegyrico canit: & doctē expliat Ludov. Cælius Rhodig. lib. 13. lect. antiq. cap. 3. fol. 533. vel ideo fortassis, quod Franci quasi Liberi potissimum nominarentur. Liberatorum autem sive ingeniorum est, comatos esse: cū e contra coacta detonsio jugum seruire inuauit. Ex quo manauit vetus illa apud Suidam parœmia, δὲ τῶν ἀνδρῶν ὡς καὶ τοῦ σκλάβου hoc est, Servus cū sis, comā habes. Inde q; antiquissimum Ceticæ gentis morem fuisse. Antonius scribit lib. 1. de gest. Francor. c. 20. ut cuius batbam comiter tangerent, cū haberēt parentis loco, adoptionis propē imagine. Cujus moris ignatus M. Pappyr. Romanus, Gallo promissā ejus batbam

*Coma in-
geniorum.*

*Gallib-
bam denotat.
cent. M. Pappyrus.*

hampermulcenti, Scipionem eburneum in caput victoris incussit, ut hinc quoque probabile quodammodo fiat, etiam tum temporis Romanos barba usos fuisse prolixiore. Sed magno stetit Papyrio isthæ percussor. Inde enim cordis initium à Gallis factum, patribus misere & sine cæde trucidatis, ac Senatu penitus extincto: sicuti ex Livio Stephanus Forcatulus retulit lib. 2. de Gallor. Imper. & Philosoph.

Mulieres non calvebant.

Etsi autem proditum est, Mulieres regulariter non calvescere: eo quod natura harum similis sit puerorum naturæ, ut principi Medicorum placuit Hippocrati: Negari tamen non potest, etiam feminis quandoque capillos desinere: non quod natura harum immutata sit; sed vita, & vitæ ille temperator, ut Beroald. ad Apuleium annotavit: Estq; dignè relatu, quod

Ægyptii raro calvi.

Herodotus scripsit, ex omnibus hominibus paucissimos videri calvos Ægyptios, eisdemq; capitis habere durissima. Cujus rei hæc ait esse causam, quod statim à pueris radere capita incipiunt. Inde enim os capitis ad solem redit compactum, adeo ut vix lapidis ictu id illidat. Persis autem, quod à principio effusiant operire capita gestantes pileæ & tiaras, adeo fragilia esse, ut si terere velis, vel solo talistro perforare possis. Herod. lib. 3. cap. 12. Hos nemo aptos fuisse dixerit illæ apud Græcos usitato ludo, quem Hieromeniam vocabant. In quo virnudo glabroque capite:

Hieromeniam vocabant.

Arieti reciproci cornu occurfabat: lapsusq; eadem de re ad contrariam se recipiebat, ut obarmaret loricaretq; caput ferrentipice. Quod si minime Arieti cessisset, & firmiter arietasset, certo præmio donabatur. de quo apud Coel. Calcagni lib. 1. Epist. quæst. 12. Planè calvam quoque Venerem à Romanis cultam fuisse constat: & quidè ab eventu. Nam Urbs à Gallis occupata, obfessi in Capitolio Romani, cum mulierum capillis tormen-

fecissent, ad eam Veneri calvæ, in matronarum honorem consecraverunt: quemadmodum ex Vegetio & Laetant. Lilius Grædus retulit Hist. Deor. Synag. 13. & Joh. Nevizan. in Sylva Nuptial. lib. 4. n. 79. Romanis tamē mulierib. istis forsā non inferiores judicandæ erūt Massilienses foeminae, quæ Martis ad classis instructionē comas suas cōferebant; quia funes deficerēt Maluerunt enim pudicæ foeminae, deformato ad tēpus capite reparare exarmata navigia, & libere vivere, quam vana te integrā hostibus cedere, hisq; servitum ire: Front. lib. 1. Strateg. c. 7. Veget. l. 4. c. 9.

Occasionem quoq; calvam fuisse efficitam invenio. Eam Græci masculo nomine nūcupabant: De hoc Pythacus Mitylenus, unus ille ex septē Græciæ sapientib. illud usurpabat, in tempore, hoc est, Nosce tempestivitatē sive occasionē,

quæ rerum omnium potissima est; & si semel præterfugerit, amplius apprehendi non poterit. Rectè enim Lilius: Si in Occasionis momēto, ait, cuius prætervolat oportunitas, cunctatus paulum fueris, ne quicquam mox omissam queraris. Ideo enim calva posteriori parte fingitur Occasio, & ei Comes additur Metabola, id est,

Pœnitentia, Quod & Posidippus & Ausonius lepidissimis versiculis expresserunt: quorum ille quidam caput sive Carnū quē natu minimū filiorum Jovis fingit Joh. Chius in hymno nūpū continnato, prout de hoc ut & Aræ ejus extat apud Rhodigin. lib. 13. lect. antiq. c. 17. malculō nomine, Græcorum scilicet more; hic Occasionem, ex Latinorum superstitione, foeminei sexus Deam descripsit. Elegāter meherculè uterque. Posidippi igitur de Cæro Deo Epigramina à Lilio Gyraldo è Græco conversum ita habet.

Vade hic est plassee Siogon. Ede age nōn. Lysippus. Tu quis? Carnus ego, omne domans.

Plassee Siogon.

Carnus Lysippus.

*Cū summis instas pedib. semper rotor. Alas
Cur plantis gestas? nil levis aura feror.
Cur dextra est inserta novacula? Signum
hominis hoc est.*

*Vis cōferri acie quod mihi nulla potest.
Cur coma fronte iacet? venienssem ut prē-
dere possis.*

*Parte est cur calvum posteriore caput?
Quod postquam levibus praeceptis effugero
pennis,*

*Ne valeat, tergo qui revocare queat.
Talē vos propier, me plastes finxerat Hōspes
Praeforisbus positus qui documenta darē.*

*Occasio
Alcias.*

*Idipsum & Alciasus non minori cum
gratia, dicam, an felicitate in hunc mo-
dum expressit.*

*Lysippi hoc opus est, Sycion cui patria. Tu
quis?*

*Cuncta domans capiti tēporis arculus.
Cur pinnis stas? Vsq. rotor. Talaria plantis
Cur retines? passim me levis aura rapit.*

*In dextra est tenuis dic unde novacula?
Acutum*

*Omni acie hoc signū me magis esse docet.
Cur in fronte coma? Occurrens ut prēdar.
Athenis*

*Dic cur pars calva est posterior capitis?
Me semel alipedē si quis permittat abire,
Ne possim appreso postmodo crine capi.
Tali opifex nos arte, tui causa, edidit
Hōspes:*

*Vig. omnes monēā pergula aperta tenet.
Occasionem denique Ausonius, carmine
satis venusto & docto depinxit: Id verō
placuit similiter hīc adscribere.*

Ausonius.

*Cuius opus? Phidias qui signū Pallados, eius
Quig. Iovem fecit tertia palma ego sum.
Sum Dea, quae rara & paucis Occasio nota,
Quid rotem insistas? Stare loco nequeo
Quid talaria habes? volucris sum. Mer-
curius qua*

*Fortunare solet, tardo ego, cum volui.
Crime totis facit. Cognosce nolo sed heu tu,
Occipis calvo es. Ne teneat fugiens.*

*Qua tibi iuncta comes? Dicat tibi. Dis
rogo, qua sis.*

*Sū Dea, cui nomen nec Cero ipse dedit.
Tu modo dic, quid agat tecum. Si quando
volavi,*

*Hac manet; hanc retinent, quos ego pra-
terii,*

*Tu quoque dum rogitas, dum per cunctan-
do moraris,*

Elapsam dices me tibi de manibus.

*Tale est illud Hippocratis. Brevem esse
occasionem & veluti momentaneam mo-
nentis atque in acie novaculis consisten-
tem admonentis. Atque eō referendum
est Alexandri illius verē magni responsū.
Interrogatus enim, qua ratione paucos
intra annos totum terrarum orbem leges
suas ferre coegisset? subjecisse memora-
tur rotundo certē & arguto elogio*

*μὴδὲν ἀναδιδύμενος, hoc est, nihil procrastinando. Imperatorū
Nimirum in omnes benē gerendae rei oc-
casionēs imminēbat insatiabilis ille ani-
mus, absque eo victorias frequenter cor-
ruptus. Hinc illa illustrium militiarum arti-
bus Imperatorum cognomina, Aquila &
ferrum. Hoc Pyrrhi; illud Seleuci; quibus
haud dubiē illorum pernicitas, quae prae-
cipuē in expeditionibus opus est osten-
debatur. Pulchrē monet quidam non esse
omittendam ē manibus occasio, pigri
agricolae instar, qui fructus suos per iner-
tiam perire sinūt. Ut est in exegeci Hadria-
ni lunis Medici & poetae optimi, Epi-
grammatis illius, quod in symbolum &
insignia Posithis idem ille concinnavit:*

*Quid volat admissus passu celer ante vered? Posithis
Sessorem & rapiens ista pulsā trahit?
Tolle moram, loquitur, nil quicquam in
crastina differ.*

*Nam irabit offensam noxia saepe mora.
Quam quidem moram tollendam esse,
Iulius quoque Caesar monuit apud Luc-
anum: quippe, quae*

—semper nocuit differre paratis.

Proin-

Digitized by Google

Proinde Vegetius, in rebus bellicis cele-
ritatem amplius prodesse solere dicebat,
quam virtutem. Nam expectare, dū ho-
stium copiz augeatur, equitatusq; rever-
tatur, summæ dementiæ est, eisdem Cæsa-
ri. Et scitum est illud Accit: apud Nonium
Multiplerūq; autis tarditate & socordia.
Cæterum quam ignominiosum olim fue-
rit calvitium, Longobardis præsertim, qui
comam & barbā alebāt; vel inde liquet,
quod pœnæ genus ipsis fuerit Comæ de-
tonsis, in vilipendium scilicet; opprobriū
delinquentis constituta. Alvarotus in §. si
quis quinque. De pace tenend. in visib. fen-
dor. Eo quippe jure sancitum legimus, ut
forcipe & scopis in damnatos animadver-
tatur, hoc est, ut tonsi virgis cædantur. Si
quis enim minus quinque solidis fuerit
furatus, scopis exoritur (hoc est, ut ego
interpretor, virgis cæditur) & forcipe tō-
detur, d. §. si quis quinque. Quo sensu etiā
accipio constitutionem Juris Saxonici: ut
si quis in villa interdiu furtum, quod tamē
tres solidos non excedat commiserit; eo
ipso die puniri possit in cute & crinibus.
Spec. Sax. lib. 2. c. 13. vel ut articulus vige-
simus octavus loquitur, ejus crines & cu-
tis tormentis subiciantur: hoc est, virgis
cæsus tondeatur. Sic qui literas Imperia-
les despexerit, Longobardico jure nudus
ad palatium vapulet, & capilli ejus tonde-
antur. *l. i. si quis lit. nost. despexerit.* Et si ser-
vus ignem in sylva cœmīnarit, Dominus
eum ad flagellandum, & caput tondēdum
tradat. *l. ult. De damno in via dato.* Sic mu-
lieres, quæ rixam, & super alios aggressio-
nem fecerint, tondeantur ac per vicos ci-
vitatis verberentur. *l. relatum de aggression.*
in via fact. quam pœnam etiam adulterii
damnatz Mulieres apud Germanos luo-
bant. Ita enim Tacitus de Moribus Ger-
manorū scribit: Accisis crinibus nudatam
corā propinquis expellit domo maritus,
ac per omnem virum verberare agit. Ultimi-

rum non sit, quod feudali jure proditum
legimus; Non pro levi, imò majori inju-
ria æstimandum esse, si quis alteri crines
aut barbā expilasset, quàm si pugno vel
manu eum percussisset §. si quis aliquē. De
pace tenenda §. eius. in visib. fendor. Hinc
docuit Baldus in l. Reos. C. de accusat. n. 6.
barbā in homine membrum esse: & ob
id, incidentem barbā teneri pœnā, qua
plecti solet, qui membrū alicui abscidit,
Jacob. Menochius lib. 2. de arbitr. undie.
cēt. 4. casu 392. n. 32. Inter Philosophosta-
men, quos barbā & comā nutriisse
modò diximus; soli Stoici vel ad cutē usq;
tondebantur. De quibus accipiendum est
illud Juvenalis Satyra. 2.

Atque supercilio brevior coma.

qua ratione Persius sectæ istius affectus
Detonsam juventutem appellat Satyr. 3.

— in somnis quibus & detonsa juvenis.

Im enim pro Indetonsa legendum putat
Adrianus Turneb. lib. 32. Advers. cap. 23.

Alexandri sanè temporibus inventum fu-
isse apud Græcos, ut mentum raderetur,
cum prius non raderentur, Chrysippus
testatur. Cum itaque quendam mentum
ita habere vidisset Diogenes; Nunquid
naturam accusas, dixit, quia te virum, non
autem mulierem fecerit? ut est apud A-
thenæum lib. 13. *Dipnosoph. c. 6.*

Tonsuræ autem toties cum jam facta
sit mentio, hoc quoq; addendum putavi: *cur garru-
li?*
Tonsores nimirum à Plutarcho garrulita-
tis non obscurè infimulari, dum Tonso-
rum genus benè loquax esse pronunciat.
Solebāt enim in Tonstrinas, quæ Tonso-
rū Officinæ sunt, spermologi nullius rei,
nisi rumorē mutuò colligendi, ac postea
differendi studio ducti, confluere. Terē-
tius *Phormione*, Tonstrina erat quædam,
hîc solebamus plerunq; eum operiri, dum
inde iret domum. Intercā dum sedemus,
&c. ubi Donatus *Tonstrinam esse sedem o-
ciosæ apiam annosæ*: quemadmodum &
Scho-

*Crinium
aut barbā
expilatio.
De Barbā pro
membro.*

*Coma de-
tonsis Lan-
gobardis
pro pœna.*

*Diogenis
dictum in
barbā
raderent.*

*Adulterium
quomodo
à Germanis
punitum.*

Scholasticus Aristophanis in *Pluto*: Tonstrinæ, inquit, officinæ sunt, in quibus, qui volebant, capillos capitis ac barbæ vîsos, id in ipso discessus puncto, ubi diutius quàm deceret, comorati essent, & ocio si diem consumsissent, faciendû curabân. Ex multo igitur illo in Tonstrinis desidentium sermone, Tonforû loquacitas, quibus tamen hac in parte non multum fortassis concedunt Lippi: qui cû ob oculorum imbecillitatem plurimum à rebus gerendis habeant oçii, rumoribus audiedis & dissipandis se solent dedere. Inde istud proverbium apud Horat. lib. 1. Sat. 7, *Omnibus & lippi notum, & tonforibus.*

Quærun nonnulli, an Barbitonfor, principis lateri adherens, nobilis efficiatur? Et post Angelum, ipsum etiam Jansenem concludere video in *l. omniû. C. de Testa. nn. 1. co* ipso quem nobilitari, quod Principis lateri adheret. arg. *l. 1. C. de prepos. labor. lib. 12.* ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. Ubi *illustrare* pro nobilitare, vel nobilem efficere accipitur; quemadmodum & si quis circa latus principis militaverit. *l. 1. C. de excus. sut. ant. etiâ Principis purpuram contingere dignus fuerit: exultimatus. l. 1. C. de domest. & protector. lib. 12.* Videtamen Jacob. Menochiû lib. 2. de Arbitra. Iudic. cont. 1. *casu 68. n. 38.*

Barbitonfor Principis.

DE HABITU IMPERATORUM TIT. XLV.

Imperatores Romani † Paragauda Palmata utebantur: quæ Toga erat purpurea auro & margaritis intertexta. Huius plurimû quoq; inserta erant cum propriatum Majorum imagines; ut Ausonius Gallus tradit in panegyrico ad Gratianum: ubi palmata mentionem facit, cui † Constantii Principis imago fuerit intertexta. Erat hac quoque vestis triumphantium. Nam & Plutarchus Paulum Æmiliû in ejusmodi veste triumphasse scribit. In libro, de Notitia dignitatis Imperii Romani, in insigni Militum, qui Felices Valentiniani dicuntur, sub Magistro peditum cernitur Imperator veste purpurea; quæ anteriori quoque parte aperta esset, & ad media usque crura pervingit ac maniculata est. At quantum comprehendere potest, effigies illa Valentinianum Imperatorem repræsentat. Gladios portabant in auratos, & in eburnea vagina abditos, teste Virgilio:

— humero simul exsueit enses

Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon

Enosius, atque habilem vagina aptarat eburnea.

Hi in principio lib. 11. idem ait:

— enses collo suspendit eburneum.

ubi Servius. Media vagina inscribens stellas ex Iaspide, ut ex eodem probatur Virgilio, lib. 4.

— illi stellatus Iaspide fulva

Ensis erat.

† Imperatrices simili † veste inducebantur. Virgilius enim lib. 1. *Æneid. l. 1.* via vestem describens, appellat:

— pallam signis auroq; rigentem.

1.
Paragauda.
Palmata.

2.

Imperatorum gladii.

3.

4.
Imperatrici-
ces.

Mulieres

*Mulieres regulariter togis utebantur & palliis, ac insuper veste longa induc-
bantur quam Pallam dicebant. Sed ut ad Imperatores redeam; Constantino-
politani calceos gerebant purpureos, anthore Nicetain vita Alexii Comne-
ni: Vbi Andronicum Comnenum Imperatorem creatum, in solio inaurato,
in quo Imperatores sedere consueverant, collocatum; & purpureum biretum
ei impositum; Idque cum Imperio dejectum unâ cum purpureis calceis depo-
suisse refert. Imperatores Græci pallio utebantur purpureo, gemmis ornato:
quemadmodum Valentiniani Imperatoris galeam fuisse scribit Ammianus
Marcellinus. Zonaras in vita Iustiniani, consuetudine introductum fuisse
dicit, ut ad Imperatorem & Augustam accessuri, † in terram honoris causa
prociderent: Idque à Gelimero Gothorum Regis factitatum, deducto ad lu-
stinianum † à Belisario generali Duce ipsius: qui Gothis devictis magnam
Italiæ partem recuperârat. † Trabea quoque toga erat, tota ex purpura con-
texta; qua Consules amiciebantur. Prætexta autem Proconsulum erat &
Prætorum, ut alibi diximus: quod tedit vitandi gratiâ non repeto. Hodie
unâ cum Magistratibus omnia vestimenta in desuetudinem iverunt.*

Imperatorum
calcei.

Pallium.

5.
Imperato-
res, qua
6 solennia-
te ac-
7. cedeban-
tur.Trabea
Prætexta.

NOTE, SIVE COM- MENTARIUM

Paragauda. 1. P Araganda aut palmata utebantur.)
Paragaudas, vestes fuisse auratas &
sericas auro intertextas; omnib. & quidē
viris in primis prohibitas (nisi quibus hæ
propter imperiale ministerium concessæ
fuerunt) & soli principi, ejusque domui
dedicatas, disertè colligitur ex l. l. 2. & 4.
de vestib. holober. lib. 1. Scribit tamen Vo-
piscus, Aurelianus Imperatorum primū
paragaudas vestes militibus dedisse: cum
antea non nisi rectas purpureas accepis-
sent. Et quidem Paragaudæ illæ pro loro-
rum sive filorum aureorum intextorum
numero, *Monolares, dilores, trilores, usq;*
ad pensalores dicuntur eidem Vopisco in
Aureliano à loris fortasse, quorum latitu-
dinem fasciæ illæ æquarent, & simularent
speciē. Etsi enim Paragaudæ vestes quo-
que ipsas denotabant: Sic enim Vopiscus
paragaudæ vesti purpuream rectam op-
ponit, quæ nec clavata erat, nec prætexta:
cas tamen Turneb. putat propriè fascias
fuisse vel aureas vel sericas, auro ornatas,

quæ vestibus intexerentur. Idq; verbi ex
Græco & Latino ei videtur compositum,
ut quoddam ornamentum & gaudium
vestis intelligatur: vel quod limbo Para-
ganda & margini esset vicina, vel ut
caudam, id est juxta caudâ & extremitate,
& oram vestis. Turneb. lib. 9. advers. c. 11.

Paraganda
notatio.
Palmata.

Palmata autem, quæ & Triumphan-
tium vestis erat, palmam habebat intex-
tam, & quidem filis quandoq; aureis. Inde
palmata aurea Julio Firmico lib. 4. c. 15.
Tunc enim coronas aureas, tunc prætex-
tas decernit, aureasq; consulariū, sive pro-
consularium *palmatas*. Erat nempe & cō-
sularis vestis, ut præter Firmicum etiam
Symmach. testatur Ep. 41. lib. 5. & trium-
phantium, ut modo dixi. Tertull. de Coro-
na Militis: Hic est habitus victoriæ nostræ:
hæc palmata vestis. Palma enim victoriæ
Symbolum in certaminibus habebatur.
Cujus rationem Plutarch. in 8 symposiac. symbolum.
ita explicat: Si (inquit) supra palmæ arbo-
ris lignum magna pondera imponas, ac
tam graviter urgeas oneresque; ut oneris
magnitudo sustineri non queat: nō deor-

Palma
victoriæ.

sum palma cedit, nec in terram flectitur; sed adversus pondus resurgit, & sursum nititur, recurvaturque quale est Victoris ingenium, quod urgentibus opprimentibusq; non cedit, ut est apud Gellium *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 6.* Nam & victoriam Græci inde dici putant, à non cedendo. Alii vero, quod sit palma inter arbores cunctas macrobia maximi, id est longioris ævi, sicut Nicephorum (sic enim victores dicunt) gloriam addeet esse perpetuam, nec unquam consensescere. Lud. Coel. Rhodig. *lib. 5. lett. ant. c. 6.* Hinc palmarum ramos triumphantes gestasse proditum est. Unde Victoriam Apulejus palmarem Deam *lib. 2. Metellia.* nominat: qua favente & propitia Augustinus ait, gentes omnes subditas futuras, etiam Jove feriato. Quod Beroaldus ibi retulit, & palmam vocat victricem *lib. 11.* Ubi Lunz sive Isis calceos ex palmæ foliis cōtextos adferens; Pedes, inquit, ambrosios tegebāt soleæ, palmæ victricis foliis intextæ. Plinius tamen non meminit, palmarum folia in usu calceorum fuisse: qui ea tantum scribit in usu esse ad funes, vitiliumq; (hoc est eorum, quæ ad vinciedum ligandumq; accommodata sunt) nexæ, & capitū umbracula. Veteres tamen palmarum foliis scriptitasse, ex Plin. probari videtur *lib. 13. c. 11.* Unde *Phoeniceæ litteræ.* Phoenicæ dicebantur litteræ. Phoenice enim Græcis palma est, quanquā Phoenicæ illæ litteræ non à Phoenice, sed à Phoenicæ dictæ videri poterunt. quæ etsi à multis, præsertim verò Matthiolo, nominum similitudine decepto confunduntur, dum communiter perhibent. Phoenicæ à Plinio Phoenicæam dici: eam tamen ex diametro distare, Melchior Guilad. in suo de Papyrostratiæ esse effectū & contrariæ ipsarum vi probat: Si quid Phoenicæa tria ex vino pota præclarè mēles cieat, quo fluētis Phœnix strenuè etiam supprimat,

si Dioscoridi credimus. Proinde apud Plin. *Plinius 6. nium in Palmarum locum, vocem Malvarum substituendā censet: ut sensus sit? in Malvarum foliis primò scriptitatū fuisse. Cur non ergo & in palmarum foliis? In palmarum foliis scriptum olim quod apud neminem Varrone (quæ Plin. citat) antiquiorem compererit, palmarum folia ad usum scribendi aliquādo accommodata fuisse: tum quod vel Suetonio teste natura asperiora durioraq; sint, quam ut commodè in eum usum recipi queant: tum quod arundinea passim obvia subrogari præstabat: tum quod Malvarum folia rectius opponatur a borum libris, quam folia Palmarum, quæ & ipsæ arbores sunt: tum quod Cinna antiquus poëta, cuius Catullus & Servius meminere, in Malvarum foliis scriptitatum indicet iis versibus qui ab Isidoro referuntur *lib. 6. Etym. c. 12.* Hæc tibi Areieis, multis invigilata lucernis Carmina quæis ignes novissimis æreos, Lævis in aridulo malva descripta libello, Prusica vexim mæra navicula.*

Ut suspicari liceat, huc respexisse Pythagoram, qui μάλαχνη, id est, Malvæ folium sanctissimum esse dicebat, ut refert Elianus *lib. 4. variar. histor. c. 17.* Ceterum Paragaudam sive Palmatam vestem illam Auctor noster purpureā fuisse autumat. Idque non obscure probari videtur ex l. *temperant. 4. C. de vestib. holob. l. 11.* Purpurata quippe vestis, ornamentum fuit regium, & Majestatis insignie; hoc rubicundo colore insinuans sanguinis imperium, & necis inferendæ potestatem. Quo fortassis sensu Horatius Tyrannos appellat purpureos. *1. Od. 35.*

Purpurei metumini Tyranni,

Iniuriæ ne pede præno.

Stantem columnam.

Et ob hanc Majestatem Deus haud dubiè Sacerdotis vestem fieri iussit purpuream. *Exod. 39.* Sed & unicus salutis nostræ in-

Staurator.

*Nomen Christi-
sti.*

Restaurator Christus, cum à profligatis mili-
tibus per ludibrium Rex salutaretur, pur-
purea veste indutus fuisse legitur, ut rectè
Lactant. purpuram insigni regiz dignita-
tis assumptæ fuisse scribat. *lib. 4. de vera sa-*

*Purpurea
tinctura
origo.*

pient. c. 7. Inventum autem hoc lanæ pur-
puræ inficiendæ Julius Pollux non tam ad
Hetruscos, quàm ad Tyrios refert: dū ab
Hercule prin. um, Lanā hoc colore intin-
ctā affirmat, canis admonitione, qui Pur-
puras in litore maris cum edisset, labra
purpurarū cruore intincta habuerit, qui-
bus adde, quæ de Purpura, *supra c. 1.* à me
copiosius dicta sunt. Habitum autem Im-
peratorū egregiè expressum habes apud
Themist. *oras 1. fol. 20.* his verbis. Tiara
utiq; Regē non facit, neq; candys, neque
purpurea penula, acinacesve aureus, vel
torques vel armillæ faciūt: neq; stipatores

*Pomum
Imperatorū
palatinum.*

sceptrū vel aureum pomū præterentes, aut
innumerabilis immortalū numer⁹. Quo
in loco notandum censet clarissimus Re-
mus, etiam nū hūc usq; in diem Imperato-
ri Cæsari Romano pomum seu globum au-
reū in signum terrarū orbis imperiū præ-
ferri, quasi essent, qui dicuntur πομπόφο-
ροι. Quasi poma etiā in numis gestare ma-
nibus visuntur. Idq; munus sphaeræ aureæ
Cæsari Rom. præferendæ mandatū est:

*de Palatino
ad Rhenū.*

Sereniss. Palat. ad Rhenū septemvirū pri-
mario, ex aurea Caroli Imper. lege c. 22. Quæ de
re Marq. Freh. in originib. Palatinis c. 15.

*Qui non
unde nascit.*

Quid verò sibi velit, & quando natum sit,
quod Imperatores ita videamus pingi, ut
sinistra manu teneant sphaerā quæ orbem
terrarum designet, eiq; impositā crucem
id ita explicat Joh. Meursius: Per crucem
nempe significari fidei in crucifixū Deum
beneficio illos terrarum orbis Imperium
adeptos esse: Primusq; ita se effingi Justi-
nianus curavit, post ædificatum Sophiae
templū; & ab illo mox reliqui Imperato-
res. Meursius in Mantissa ad librū de luxu
Rom. c. 8: Sed sacræ literæ id potius adscri-

bent Majestati Dei conditoris, & summi
principis atq; Monarchæ, quæ nō solū ter-
rā uno digito versare, sed & universū mū-
dum tanquam pugno comprehensum li-
brare ajunt. Et coram quo mundus totus
vix sit tanquā una gutta roris, quod & Frā-
cisc. Balduin. retulit *lib. 2. de Hist. fol. 736.*

2. *Constantis Principis imago* Sic enim *Constantinus.*
Aulonius in Panegyrico Gratianum lo-
quentem introducit: Palmatam tibi misi:
in qua Divus Constantius parens noster
intextus est. Postea subdit: Geminum in
uno habitu radiat nomen Augusti. Con-
stantius in argumento vestis intexitur:
Gratianus in muneris honore sentitur.

3. *Imperatrices simili veste induebantur* *Uxores ful-
gentis honore
mariti.*
Splendent enim honore mariti Uxores. *l. mariti.*
*fœmina. 8. ff. de Senator. l. mulieres. 13. C. de
dignit. lib. 2.* Et cum duo sint in carne una,
c. de bis. Ex. de bigam. can. admonere. 33.
*q. 2. focii que divini & humani jurisdican-
tur l. adversus. C. de crim. expul. hæredit. l.
1. ff. de rit. nupt. l. 1. Rer. amos. l. 1. §. si vir. ad
SC. Syllan. indignum Lex, æstimavit, Ma-
rito in altissimo dignitatis gradu cōstitu-
to, Uxoris dignitatē pariter non concre-
scere. l. si liberarū. C. de nupt. præsertim cū
nihil tam humanū sit, quam fortuitis casu-
bus, prosperis vel adversis conjugis parti-
cipem Conjugē fieri l. si cum dotem., §. si
maritus. ff. l. matr. Wesenbec conf. 43. n.*

148. Quo fit, ut quamvis Augusta Legibus
soluta non sit, sed ut reliquum hominum
gāus iis obstringatur, cessantibus quippe
in Augusta rationibus, quæ tantam dede-
runt principi auctoritatē condendæ præ-
sertim Legis, quæ in solo principe locum
habet *l. fin. C. de LL. aliis autem omnibus
denegata est; Mulierib. maxime, quæ Le-
gibus condēdis ne quidem interesse pos-
sunt. l. 1. ff. de rit. Joh. Coral. lib. 2. Miscel-
lān. c. 25. n. 6* Princeps tamen eadē illi pri-
vilegia tribuat, quæ & ipse habet. *l. princ.
ff. de legib. l. si quis. §. fin. de iure fisci.* Unde

*Principis
tamen pri-
vilegiis qui-
busdam
gaudet.*

quemadmodum Princeps ab omniā ve-
tigalium præstatione immunis est, *l. licen-
tatio. §. si. ff. de publ. & donatio ab ea pro-
cedens*, vel in eam collata insinuatione
non eget. *l. sancimus. cum anst. seq. C. de
donat. ita & facta inter Augustū & Augu-
stam donatio constanter matrimonio, rata
est l. donationes quas Divus. C. de donat.
ini. vir. & uxor. ac quib. donantur cubi-
cularii Principis privilegiis; donati quoq;
intelligi debent, qui apud Augustum eodem
munere funguntur. l. cubicularios. 3. C. de
prepos. sac. cubicul. lib. 12. Joh. Coras. lib.
2. Miscell. cap. 25. n. 8. quibus adde, quæ
Lucas de Penna scripsit ad *Mulieres* 13. C.
de dignitat. libr. 12. Nec mirum Augustis
uxoribus sua quandoq; privilegia Impe-
ratores indulgisse; & ex his *Justinianum*
in primis. Qui quod *Theodora* suæ esset
obsequentior, *uxoribus* audiri cœpit. Ecce-
mina ea fuit insolens, avara & domina nō
mariti modo, sed & Imp. Romani; adeo
ut vulgò tunc jactaretur, *non unum, sed
duorum esse Imperiū*. Vitia tamen ista fa-
cile obtegebāt cum egregia ipsius forma,
quam præstanti fuisse Procop. scribit,
nullus ut eā pictor pro dignitate imitari
& exprimere potuerit *lib. 1. de adif. Inst. tū*
singularis ipsius prudentia, ab eodem tan-
topere celebrata Procopio *lib. 1. de bello*
Persico: tum verò animi excelsi magnitu-
do, qua gravi in urbe orta seditione, quā
Hypatius & Pompejus tyrannidem inva-
derent, aliis jam metu consternatis, atque
adeo cum eis Justiniano fugam meditan-
te, Theodora in medium profiliens, acri-
cos oratione castigatos à fugæ consilio
revocavit, milites pristinam ad virtutem
& fortitudinem excitando, & itentidem
hoc eis inculcando: *beneficē dimicādo mo-
ri esse satius, quā turpiter fugiēdo vive-
re ut est apud Hotomann. in vita Justinia-
ni*. Ejus orationis extrema hæc fuisse fer-
tur clausula: mihi vetus illud placet, *pra-**

*Justiniani
Theodora.*

Ejus forma.

Prudentia.

*Magnani-
mitas.*

*clarum, in elogio sepulchri Imperatorum
scribi: quasi diceret, vitam potius quā
Imperatoriam dignitatem alteri conce-
dendam. Et fieri sanè potuit, ut inter cæ-
tera muliebris illa lenitas ad æquitatem
& moderationem principis consilia flexe-
rit. Nam & olim Celsus, quā maxime
ma culis hominibus dedecori non fuit,
eodē fine ad judicia, quæ ipsi armati pera-
gebant, fœminas adhibere, ut si quid du-
rius statuissent, mulierum id leniret mo-
deratio. In consiliis enim non unde veni-
ant, sed quo tendant, considerandum est.
quæ gravis est censura juridicæ facultatis
Francofortiensis in præfat. Novell. Ritters-
busii. Atque illis quidem virtutibus, pru-
dentiam dico, & magnanimitatē cum pul-
chritudine conjunctam facile maritum in
sui amorem & obsequium attraxit Theo-
dora. In tantum ut non solum consilii
eam participem fecerit §. hac ante omnia
Auth. in judic. sine quoquo suffrag. collat. 2.
sed & passus quandoque fuerit, ut in pu-
blicis quoque monumentis Theodoræ
nomen suo adjungeretur. Judicio esse
potest mens illa sacra sive mystica, quam
novam & admirabilem donavit Ecclesiæ
Sophia, ornatam auro, argento, omnique
lapillorum genere, donarium inestima-
bile, quod non modo omnes admiratio-
ne oblectaret: sed & oculos veluti clarissi-
mo lumine perstringeret. Ei igitur arx in
orbem hæc verba inscribenda curavit, si
Cedreno hac in re fides habenda:
*Tua de Tuis offerimus Tibi famulus Tui,
Christe,
Justinianus & Theodora. Eabennignè suscipe,
Fili & sermo Dei, qui incarnatus & cruci-
fixus* (cre:
*Es pro nobis, atq. in orthodoxas fide in-
Remp. quæque à Te nobis creditam & com-
missam, in propriam tuam gloriam auge
Es conserva, & qua sequantur.*
Sed & in iure jurando, quod iis deferba-*

*Mulieribus
Celsus in
consiliis
adhibita.*

*Ara fœe
mensa So-
phia.*

Theodora
patria.

tur, qui Reipubl. procuracionem aliquam
inibant, hoc præscriptum erat, ut Theo-
doræ Imperatoris conjugii ac potentie
obsequium, fidem, conscientiamq; suam
probarent. Quod Hotomannus retulit.
Theodoræ quoque in gratiam Imperator
patriam ejus in Cypro sitam, non minore
splendore, quam suam exornavit, teste Ni-
cephoro *lib. 16.* videturq; ipsius auctori-
tate & suasu inductus, multa, quæ populi
Roman. legibus minus ad mulierum gra-
tiam accommodatè constituta erant, cor-
rexisset, sicque sexui omnibus in juris civi-
lis partibus gratificatus esse. Quarum in
constitutionum numero sunt *l. cum mul-*
ier. C. de don. ante nup. l. ubi adhuc 29. &
l. in rebus 30. C. de jure dot. l. 1. C. de rei ux.
act. l. donationes 26. C. de don. int. vir. &
uno. l. maximū vitium. 4. C. de liber. prae.
Lassidus 12. C. qui potior in pig. hab. Brev.
Theodora fuit Justiniani, ut Livia Impe-
ratoris Octaviani, & Claudii Agrippina,
Tanaquil altera. Sic enim locū hunc cum
Huberto Gyphanio lubet concludere, in
oratione sive comment. de Imp. Justiniano.

Palla.

At insuper veste longa induebantur;
quam Pallam dicebant. Palla Varroni in-
de dicitur, quod palam & foris exstet, ad
vestigia usque demissa. Prælongam eam
fuisse Virgilius innuit *lib. 11. Æneid.*
—pro crinali auro, pro longa tegmine palla.
Tigridia exsuvia per dorsum à vertice
pendent.

Pallam
habere.

Hinc pallam trahere eidem Varroni di-
cuntur Citharcedi, qui spaciosam vestem
longo. byrnate terram verrentem gerere
solebant. Turneb *lib. 30. cap. 9.* Et si autem
hæc Citharcedis etiam quandoque in usu
fuit: propriam tamen foeminarum fuisse
testatur Nonius *cap. 14.* ubi pallam hone-
stæ mulieris vestimentum esse adserit, hoc
est, tunica pallium. Ei gemmas in ordi-
nem adfixas fuisse Isidorus scribit. Idemq;
& pallam dictam à *pallo*, id est, à mor-

Palla op-
tata.

bilitate, quæ est circa finem hujusmodi
indumenti; sive quod rugis vibrantibus
sinuata crispetur. *lib. 19. cap. 25.* Similiter
Ulpianus inter muliebria vestimenta et-
iam pallam enumerat. in *l. vestis 23. §. mu-*
liebria. ff. de auro & argent. legat. Ibi enim
pro pallia, pallæ legendum putat P. Faber,
lib. 1. semest. cap. 15. Idem quoque Ulpia-
nus inter Mundum & ornatum mulie-
brem distinguit in *l. argumēto. 25. §. orna-*
menta. d. 1. quod hoc Mulier ornatur; illo
verò mundior fiat. Potest autem, inquit,
Mulier esse munda; quæ tamen ornata nō
sit: ut solet contingere in his; quæ se emū-
daverint lotæ in balneo, neque se ornav-
rint; & contrā, est aliqua ex somno statim
ornata, nec tamen commundata. Inter
mundum porrò muliebrem speculū quo-
que & conchas contineri, Paulus disertè
scribit *lib. 3. senten. tit. 7. de legatis. §. Mun-*
do muliebri legato ea cedent per quem mun-
dior mulier laetiorq; efficitur: veluti spe-
culum, concha &c. Conchæ autem voca-
bantur quælibet vasa in conchæ formam
facta: quarū figuram eleganter expressam
habes apud Sidon. Apoll. *lib. 4. ep. 8.* Ta-
libus in conchis aquæ fundebantur, qui-
bus mulieres vultus elegantias & orna-
tum quærerent & eluerent faciem. De
conchis istiusmodi Claudianus lepido lu-
sit epigrammate:

Mundi &
ornatus
muliebri
distinctio.

Concha.

Transferat huc liquidos fontes Heliconia
Nais.

Et patulo concha divitis ore fluat.

Namq; latex docta qui laveris orat Seræ,

Utra Pegasus nomen habebis aquas.

Sed an mundus atque ornamenta illa, quæ
corporis ornandi causâ parata à Marito
habet Uxor, præcipua Uxoris fiant; an ve-
rò à Mariti defuncti hæredib. repeti pos-
sint merito dubites. Ex quidem, si vivente
adhuc marito revocata ea non fuerint:
crediderim, Mulieris cedere: quando-
quidem non solum, quæ Maritus Uxoris
gratia

Mundum
& orna-
menta ad
Mulier
habeat
præcipua.

gratia emerit, aut quovismodo compararit; sed & quæ eidem donaverit, morte confirmari rectè dicantur, si expresse non fuerint revocata. *cū hic status §. 1. de donat. int. vir. & uxor. l. sequens quæst. 68. ff. de legat. 2. Luc. de Penna in l. mulieres. 9. C. de incol. & ubi quis dom. hab. vid. l. 10. Idq; beneficio affectionis & pietatis, quæ Mariti debent Uxoribus. l. uxorem 41. de legat. 3. Quod si Sacerdotibus convenire dicitur Dei templum, cui scilicet desponsati sunt, honore congruo ornare, ut cultu aula Dei resplendeat: *can. pulchra 86. dist. non absurdū erit dictū, ipsi etiam Uxoribus de cultu & ornamentis à Marito esse prospiciendum. Siquidem qui Uxorem ornat, ipsum se ornare; & qui hanc diligit, semet diligere dicitur, ad Ephes. 5. Itaq; si maritus Uxori pecuniam in unguenta dederit, ut his ea cultior fieret: vix est, ut ullam ejus repetitionem habeat. l. quod au. 17. §. 1. de donat. int. vir. & uxor. Unde & matrimonialia ornamenta ipsis Mulieribus à lege concessa esse legimus l. nulli liceat. C. Nulli licere in fren. l. 11. Qua tamē in re placuit Bartoli & sequacium opinio, inter ornamenta, sive jocalia, ut vocant magni ac parvi precii distinguendum, ut hæc quidem Uxori cedant; illa non item. Bart. in l. pen. §. 1. n. 3. v. tertia opinio. ff. sol. matrim. quippe cū hæc quidem incotidianum usum Uxori donata; illa verò non tam Uxoris, quàm mariti contemplatione, ut ipsius honoris gratiā cultior & ornatio incedat fœmina; atque ita utenda duntaxat data censeantur Joh. Sichar in l. cū te 9. C. de don. ante nupt. quod enim tradentis gratiā datur, non tam donationem sapit, quam commodatum. l. si ne certo §. interdum planè ff. commod. Atq; ab hac sententia in praxi nequaquam discedendum esse Jul. Clarus monet, hoc præsertim tempore, quo infelices Mariti obsequentes Uxorū ambitioni, plus expen-**

dunt in earum ornamentis, quàm pro dote recipiant Clar. lib. 4. sententiar. §. donat. 9. 10. v. successu. Sed quæ preciosæ dicantur vestes aut ornamenta, id sapiens iudex

*Vestium
preciosum
in iudicio
arbitrio.*

pro personarum conditione & qualitate rectè considerabit. Jac. Menochius de arbitrar. judic. quæst. lib. 2. cent. 3. casu. 218.

*Mulieres
circa cultū
curiosæ.*

Ac quoniam fœminas & imbecillitas mētis, & graviorum operum negata affectatio omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conferre, ut Valer. Maximus scriptum reliquit lib. 9. cap. 1. Ideò ruenti harum luxuriæ in ipso mox introitu obsistendum. Cæteroquin futurum, ut insoliti sive insolētis ecetus pertinax studium quotidie aliquid novitatis sumtuosius sit adjecturum. Quocirca solis Maritis permittæ sunt fœminæ ornari, secundum veniam, non secundum Imperium, Sic enim habet Canon: *Fucari pigmentis, quovet rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia est*: quo non dubito etiam ipsos Maritos se nolle decipi: quibus solis permittendæ sunt fœminæ ornari, secundum veniam, non secundum imperium. Nam verus ornatus, maxime Christianorum & Christianarum, non tantum nullus fucus mendax; verum ne auri quidem vestisque, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarum (in quibus etiam inaures virorum, in fumis ex ima parte auriculis suspensæ deputantur) non ad placendum hominibus, sed ad serviendum Dæmonibus adhibetur. *can. fucari dist. 8.* Adhibeda igitur est mundicia, ut Cicero dicebat, non odiosa, neq; exquisita nimis: ut nō quærantur colores fictitii aut fucati. Nam ut gravis est Innocentii exhortatio: Absit, ut alterius color comparabilis sit nativo quiminò cū facies adulterino colore fucatur, os abominabili fœtore corrumpitur. Vnde vanitas, omnis homo vivens, quid enim vanius, quàm crines pottere, planare

*Tempora
mensura*

caſariem, tingere genas, ungere faciem, producere ſupercilia? quandoquidē falſax ſit gloria, & vana ſit pulchritudo. Omnis caro ſcenum, & omnis gloria ejus, quaſi flos agri. Sed ad hanc tamen luxuriam ardere & inſanire ſtudia matronarum Hieronymus *ad Demetriadem* conqueritur. Et *in una B. Marcella* ita de Romanis matronis diſſerit: Illæ ſolent purpuriſſo & ceruſſa ora depingere, ſericis nitere veſtibus, ſplendere gemis, aurum portare cervicibus, & auribus perforatis rubri maris preciſiſſima grana ſuspendere, fragrare muſco mure, maritos ita plangere; ut tandem dominatu eorum ſe caruiſſe latentur. De hiſce in auribus loquitur Seneca, cum cujuſdam locupletis domus cenſum auribus geſtari ſcribit *in lib. de vita beata. & lib. 7. cap. 9 de Beneficiis*. in ſericarum veſtium ſubtilitatem tenerimam ita invehitur: Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil, quo defendi aut corpus, aut pudor denique poſſit: quibus ſumtis mulier parum liquidò nudam ſe non eſſe jurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium accerſuntur, ut matronæ noſtæ ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant. Intellegit nimirum ſericas illas veſtes, in Coo inſula è filo ſubtiliſſimo, tenuiſſimo ac delicatiſſimo textas, ut inſtar vitri pelluerent, atque ita corporis partes ſub aſpectum facile ſubjicerent. Hinc Horatius *lib. 1. Satyr. 2.* Cois ait, hoc eſt, tenuiſſimis illis in veſtibus

— penè videre eſt

Ut nudam, ne crure malo, ne ſi pede turpi: Metiri poſſis oculis latius. An tibi manus infidias fieri. precinng, avellser ante.

Quam mercem oſtendi?

Indeq; Varro, veſtes illas, *vitreas* appellat *togas*, id eſt, oculatas vel ocellatas Suidas *mnisculas interlucētes* dicit, & viſu faci-

le penetrabiles. Cujusmodi ornamenta Eſajas *ca. 3.* Mulierum impudicæ eſſe innuit. At Chriſtianum mulierum verus ornatus graphicè à Terulliano ita deſcribitur, *libro de Cultu Feminar.* Proditæ vos jam medicamentis & ornamentis exſtrictæ, Apoſtolorum ſumentes de ſimplicitate candorem, de pudicitia ruborem, de piſtæ oculos verecundiâ, & Spiritus taciturnitate, inferentes in aures ſermonem Dei, annectentes cervicibus jugum Chriſti. Caput maritis ſubiicite, & ſatis ornata eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & pluſquam in auro placebunt. Veſtite vos ſericoprobitatis, byſſino ſanctitatis, purpurâ pudicitia. Taliter pigmentata; Deum habebitis amatorem.

Planè Muliebribus veſtimentis virum ſine vitæ ſperio uti non poſſe, non tantum Ulpian. prodidit *l. veſtiu. §. 1 ff. de auro. & §. contud. argenti. leg.* ſed & divina ſanctione id inhibitu legimus *Deut. 22* Non induetur Mulier, inquit Dominus, veſte virili: nec vir utetur veſte ſcæminea. Abominabilis n. eſt apud Deum, qui faciat hoc. Et in Gangrenſi Concilio, Mulier anathemate feritur, quæ virilibus utitur veſtimentis. *can. ſi qua mulier. 30. diſt.* Unde notatus fuit C. Caligula, quod inverecundiſſimè muliebres ſtolas indueretur, concinnaretq; capillos anulis & ciacinnis, aliaq; multa faceret, quæ ad ornatum cultumq; muliebrem pertinerent. Suet. *in Caligula.* Cumque talis eſſet, audebat nihilominus aliis ſcæmineos cultus exprobrare. Joſeph. *lib. 19. Antiq. judaic.* ſceleſtoru hominu more, qui quò callidiùs ſua tegâ facinoræ; vitiorum quib. ipſi ſcatēt, acerrimi ſunt reprehenſores; & plerūque, ut Cicero dicebat *Phil. 1.* Severitate judicioru, vitæ ſordes eluere tentant. Joh. Coraſius *Epist. quaſt. c. 24.* Intelligebat nimirum Princep veluti ſpeculum eſſe publicum, in quod adverſum ſe vulgus proſpiciat. Ideoque

prorsus nitidum ac tersum id esse debere, ut integram viri optimi & circumspici perfectè reddat imaginè. Steph. Forcat lib. 3. de Gallor. Imper. & Philosoph. Exemplo enim longè pejus peccat, quicquid peccat princeps: eo quod ad ejus similitudinem, subditorum sive populariù ferè mores conformantur. Et qualis ipse fuerit, tales plerumq; esse solent civitates. Neq; verum est, justitiam semper adfiedere Principi Deorum Jovi, ut faveat Regù delictis, & justum omne defendat, quicquid illi commiserint; ut Anaxarchus ille Alexandro ob interfectum Clitum discrucianti se respondisse fertur, dignus profecto, qui tantam istam, quam Alexandro attribuebat potentiam, in se expiraretur. Cum idèò potius adfutare Jovi dicatur justitia, ut nullum sit impunitum hominum facinus; sed Regum præcipuè, quorum scelera etiam in populis, qui nihil deliquerunt, solebat vindicare, ut eleganter scribit Hesiodus, Gracè ille quidem, at à Connano ita latine redditus lib. 1. commen. juris civil. cap. 16. n. 9.

Justitia est virgo, love nata, verèdæg, di vis Omnis: hac si quis lasint de plebe, par eie orat, ut auctor è sceleris sua pœna sequatur Sin Rex peccarit, populi ut plectatur & ipsi Postulat: iniusta tanta est iniuria Regis! Cæterum non dissimili mollitiè amictus muliebris & delicati Sulpitium Gallum notavit P. Africanus Pauli F. quòd manuleata tunica & ad pedes usque promissa uteretur. Qui in conviviis, inquit, adolescentulus cum amatore, cum chirodota tunica inferior accubuerit; qui non modò vinosus, sed virosus quoque sit: Eumne quisquam dubitet; quin idè fecerit, quod Cincèdi facere solèt: ut Gellius refert lib.

7. cap. 12. Pertenues certè vestes illas, quas Coas nominari diximus, Plinius conqueritur, non puduisse etiam viros usurpare, levitatem, propter æstivam: intantum à

lorica gerenda discessere mores, ut oneri sunt etiam vestes Plin. lib. 11. c. 23.

Longè autem dissimile fuit Euclidis Euclides. Socratici institutum, qui cotidie sub noctem, priusquam ad vesperasceret, è domo sua Megaris Athenas ad Socratem audiendum commeabat, tunica longa muliebri indutus, & pallio versiculore amictus, & caput & ora velates, ut vel noctis aliquo tempore consiliorum sermonumque ejus fieret particeps: Rursusq; sub lucem millia passuum amplius viginti, eadè veste tectus redibat, quonià decreto Atticeo tantum fuerat, ut qui Megaris civis esset, si intulisse Athenas pedem prehensus esset, ea res ei homini capitalis esset. Gellius lib. 6. Noct. Atticarum cap. 10.

quo non multum discrepat Agnodice illa Attica, quæ Hierophilo medico se in disciplinam dedit, sexum mutuans. Nam cū edixissent Athenienses; Ne servus, neve mulier medicinam disceret, aut faceret: Agnodice autem, postquam sedulò & multum profecisset studiis, mulieres ægras clam curaret, sexum illis detegens suum: Evenit, ut Medici (juxta Hesiodi proverbium) medico invidentes, Agnodicen tanquam Juvenem glabrum & imberbem corruptorem insinularent coram Arcopagitis A quibus propè fuit, ut damnetur Agnodice, nisi suum sexum & alienam calumniam patefecisset, & causa cognita obtinuisset, ut in posterum ingenue fœminæ aliis impune medicarentur. Jul. Hygin. Augusti liberens lib. 1. cap. 174. Jam quid dicam de rara utique & audita jucunda versutia, famæ & scriptorum testimonio jam pridem ventilata Johannis VIII. Pontificis Roman. Is Anglicus cognomento, sed revera & domo Maguntinus sexum mētitus in adolescentia Athenas profectus est una cum docto viro: cui fœmina pro mercede disciplinæ pudicitiam permutasse putatur, ac brevi perfe-

Euclides. muliebri veste munit.

Agnodice, veste virilis.

Johann. VIII. Pont. Rom.

id quod est, erantur subditi.

justitia quonodo torvis adfideat.

Sulpitium & Scipione notatus.

ire, molles mulierum vestes usurpantes.

cisse, ut antiquo Urbis splendori jam claudibus infuscato doctrinæ excellentia responderit: Ita ut Romam reversa omniū in se oculos converterit, præsertim sacram literarum notitiā & explanatione: quæ non parum ei profuit, ut Leone IV. defuncto: pro Mare habita ex ingenio, cultu, & vestitu, Pontifex crearetur, anno Christi 854. Imperatē Lothario Ludovici Filio. Palatina in *Iohanne VII. Cœl. Rhodign. lib. 14. lectio. antiq. cap. 1.* Qui sanè dolus & versutia laudanda fortassis fuerat, nisi malè desisset, ipso scilicet Pontifice, post adeptum Pontificatus honorem biennio mense uno, & diebus quatuor elapsis, puerperii seu abortus doloribus, qualis esset, revelante & moriente. Inde factum ajunt, nemini liceat esse Pontifici Romæ, priusquam in Lateranensi Basilica sexus fides explorata fuerit; vel ad hoc, ut se hominem sacer Pontifex meminerit pro castimonia adversus naturæ stimulos luctaturum. Quamquam autem de audaci illo & plusquam muliebri facinore concors est multorum satis Auctorum traditio, ne ipsis quidem id inficiantibus Pontificiis; & ex his quidem Martino Polono, Richardo Monacho Cluniacensi, Sigeberto Gallo Abbate Gemlacensi, Martino Scoto Monacho Benedictino, & aliis, unde Platina desumit: non desunt tamen, qui hoc quadamtenus excusare fuerint conati. Inter quos præter Simonem Majol. *tom. 1. diæ. canonic. colloq. 3. fol. 90 & seqq.* miror ipsum etiam Steph. Forc. Jureconsultum sanè, ut Historicum ac Philologum eximium reperiri. Is enim *lib. 7. de Gallor. Imperior. & philosoph.* Johanni isti accidere fortè potuisse suspicatur, ut sexum mutaret: quemadmodum aliquib. cum mulieribus, tum veris obtigisse, ex Livio, Plinio, & Aufonio probat. quibus & effœminantem Salmacis undam poterat addere, ut est apud Ovidium *libr.*

4. metamorph. quamquam, quod Strabo *lib. 14. de Salmacis fonte* scribit, *μελακίζου τὰς πινούσας* ex eo bibentes malacifari; id Martimus del-Rio non ita ad mutationem in Hermaphroditos, quam ad emasculationem, & ut Varro loquitur (alio tamen sensu) mulierationem reulerit. Hæc enim hominibus illis ait, à Christi lege & fide alienis quasi necessaria consecutio (nefas!) vi debatur, ut quæ agere nequireret, pati inciperet. *lib. 3. discurs. magicar. part. 1. quæst. 3. sect. 9.* Subjungit postea Forcat. Lothi uxorem in salem versam, nec oblitum Deum mira facere: quippe, qui fœminis quibusdam Spiritus viriles, imò divinos potius incluserit. Quæ qualia sint, sapiens æstimabit Lector. Ipse quidem, qui ea partim fabulosa, partim vera quidem, sed ad rem minùs accommodata, atque insuper etiam scio, de Dei potentia ad voluntatem ipsius, quemadmodum & à singularibus exemplis quibusdam temerè & indistinctè argumentandum non esse; tanti facienda non arbitror, ut eorū sua alioquin sponte corruentium refutationi pluribus sit insistendum.

Sed quoniam circa vestes etiamnum occupamur, nequaquam silentio prætereundum videtur, quod in benè constitutis Rebus publicis semper impudicæ mulieres habitu & ornamentis distinctæ fuerint à Matronis & aliis honestis fœminis. Ideoq; inter matronas atque prostibula nullum esse discrimen in habitu, Rertull. conqueritur in *Apologetico*. Nec obscure id ex *L. Mima, s. C. de Epsic. audient.* colligitur, ut ab Interpretibus ibi est adnotatum. Fuit autem meretricia vestis apud Athenienses florida, hoc est, ut Suidas opinatur, varia aut ornata & nitida. Apud Romanos impudicæ mulieres flavo crine, veste variegata, eaque subductiore à cæteris mulieribus discriminabatur. Hæc non in *Helvidium*. Thamar quoque à Ju-

Et quo illos

da promeretrice ex habitu dijudicata est. *Genes. 38.* Id quod Tertullianus de *Cultu feminarum* ita explicat: Thamar illa, inquit, quia se expinxerat & ornaverat, idcirco Judas suspicioni visa est quæstui sedere: adeo quia sub velamento latebat habitus. qualitate quæstuariam mentiente, & fecit ut quæstuariam & voluit, & compellavit, & pactus est. Et mox: Cur non mores meos habitus pronunciat, ne spiritus per aures ab impudentia vulneretur? Liceat videri pudicam; certè impudicam non licet. Sapienter itaq; à Jcto pronunciatum legimus: Si quis virgines appellasset, hoc est, blanda oratione pudicitiam earum attentasset; Siquidè meretricia veste foeminae, non matrum familiarum vestitæ fuissent; minùs hoc casu peccari atq; adeo cessare Injuriarum actionem. *l. item apud Labeonem. 15. §. si quis virgines. ff. de Injur.* Nec enim contemnit pudicitia Leges, qui eam, quam impudicam ex habitu credebat, vel certè pudicā probabiliter ignorabat compellaverit: quando quidè talis quis judicari soleat qualis extrinsecus videtur. *l. si ignoras 50. ff. Locati.* & sibi id imputare debeat mulier, quæ meretricia veste fuerit. *arg. l. si mulier. 21. ff. quod met. caus.* ut rectè Quintilian. scripsisse videatur, Justini erroris excusatione crimè posse deprecari, qui in lupanari, cum aliena Uxore fuerit deprehensus. Sed nec habitu tantum; verum etià loco & habitatione, Meretrices ab honestis Mulieribus olim jure fuerunt separatæ: ne scilicet Meretricum turpitudine pudicitiam probarum inficeret: neve illarum contagio in castas serperet. Rectè enim Hermione apud Euripidem in *Andromach.* ita conqueritur: *Malas mulierum me cōsuetudo perdidit, Quæ me verbis captantes, huiusmodi inspiraverunt.*

Et rursum:

Sed nunquā, nūquā (ne cœnim semel dico)

Oportet mente præditos, quibus est Vxor Domi, pati ad eas commorari sæpè Mulieres. Ipsa enim sunt malorum artifices & præceptrices.

Quarum illa quidam lucrum captans, volat thorum.

Hæc autem repudiata alias secum corruipi desiderat.

Quo fit, ut è vicinia expelli, & in Lupanaria relegari debeant Meretrices. Luc. de vicinia expenna in *l. qua in publicis. C. de spectat. lib. pellenda.*

11. imò ipsa Urbe accivitate exterminari, non secus atq; Lenones ipsi: quos tãquam pestiferos & communes castitatis vastatores, extra Civitatem ferri Justinianus seriò mālavit. *auth. de Lenonib. §. sancimus. Obacis ubi quandoquidè horum, ut & Meretricum, parata.* non aliter atque cloacarum purgatio ad salubritatem civitatum & tutelam pertinet: cum è contra celum pestilens minetur earum immunditiæ. *l. 1. §. curavit. ff. de Cloacis.* hinc meretrices passim *lutulenta* & *immunda* dicuntur Plauto, qui etiam lupanar, lutulentum cœnum appellat *Bacchidib. est. 3. scen. 1.* & Catullus lutum *epig. 3. à lutum, lupanar!* quanquā Janus Gualiel. apud eundè Plautum pro *lutulento luculentum* legit, & acutè dictum putat *luculentum cœnū*, pro meretricum amcenitatib. & blanditiis: quæ in speciem luculentæ & splendide, sed vitam & famam; si in iis volutèrè, collutulant. Hoc amplius, etià locator nondum finito locationis tempore inquilinum ex ædib. poterit expellere, si meretricem hic induxerit: siquidè malè hoc casu in ædib. conductis versari dicatur. *arg. l. ade. C. Locati.* Quod Menoch. verum arbitratur, inspecta quidè vicini, non etià persona locatoris, qui inquilini conditionem scivit. Menoch. *lib. 2. de arbit. indic. q. lib. 2. casu 78. n. 9. & 10.* Quid enim si Scholaris fuerit ædium conductor? Et ob hoc, quòd Meretricè in cōclavi haberet, eū expelli posse negat Bolognetus in *auth.*

Ubi loco
& habita-
tione:

Meretricum
epitheta.

Scholaris
Mulieres
affectans.

amb. habitu. C. ne ff. pro patre. Przecogitare enim locator debuerat, Scholares luxuriosos esse, & naturâ suâ affectare Mulieres. Bald. *in l. desiderio. C. de possi.* quandoquidem contractus intelligantur secundum qualitates personarum. *l. plenum §. Equus ff. de Vsu & habit.* Unde si foemina alicujus domum Scholaris frequentaret, Meretricem eam præsumi Baldus putavit, pro Itolorum & gentis suæ genio atque ingenio ita fortassis concludens *in l. neg. nales C. unde legisti.* Cum non sit verisimile, quod dicat *Pater noster.* Quod pertinet illud à glossa usurpatum *in l. si vero non remunerandi §. si tibi ff. Ma. idati.*

Clericus
mulierem
amplexans.

A juvete & cupido credatur reddita virgo? Sed hanc tamen præsumptionem cessare putant in Clerico Mulierem amplexante. Id enim benedictionis gratia fieri, glossa interpretatur *in can. absit. 11. q. 3.* Ridiculè: cum haud sciam, utrum hoc hominum genere quidquam soleat esse luxuriosus dicam, an libidinosus? & ipsemet etiam Canon cum complexum, tum confabulationem clerici in deteriorem interpretetur partem *can. nec aliqua. 72. q. 1. & in tantum incontinentiæ vitio quosdam clericorum laborare fateatur c. clericorum. Ex. de vita & honest. cleric. ut vix. à matre, amitâ, aut sorore ita sibi temperare possint, quin & in illis scelus perperatum reperiatur. c. 1. Ex. de cohabit. cler. & mulier. Ut rectè dixerit Angelus: Ab ista Clericorum benedictione libera nos Domine, *in tract. malefic. in verb. Che mi hai adulterato lamia donna.* Alciatus *in c. cum non ab homine. Ex. de iudicis. nn. 25 circ. fin. Josephi Mascâr. Concl. 59. n. 16.**

Lupanaria
apud Romanos

Negari tamen non potest antiquissimo, sed depravato more Romanorum prostibula & lupanaria permixta fuisse, ut inquit Tacitus, ita *in Annal.* scribes Vistilia familia prætoria genita licentiam stupri apud adiles vulgaverat, more inter vete-

res recepto: qui satis poenarum adversus impudicas, in ipsa professione credebant flagitii. Et Cicero *pro M. Caelio*: Verum inquit, si quis est, qui etiam meretriciis amoribus interdictum Juventuti putet, est ille quidem valdè levis, &c. Quocirca Ulpianus tradit, etiam in prædiis multorum honestorum virorum lupanaria exerceri. *l. ancillarum 27. ff. de heredit. pe. 111.* Sueton. etiam narrat, C. Cæsarem Caligulam, illud humani generis portentum, vectigal ex capturis prostitutarum accepisse, quantum uno concubitu quæque mereret: additumque ad caput Legis, ut tenerentur publico, & qui meretricium, & qui lenocinium fecissent. *in Caligul. c. 40.* Et paulò post *ap. 41. de eodè* ita scribit: Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in palatio constituit; distinctisque & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ ingenuæque starent, misit circum fora & basilicas Nomenclatores. ad invitandas in libidinem juvenes senesque: præbita advenientibus pecunia scænebris, appositique qui nomina palam subnotarent, quasi adjuvantium Cæsaris reditus. Omitto coitus certamina, ab ipsa etiâ Augusta Messalina, Claudii Cæsaris Uxore instituta: quæ regium putabat in eo vincere, De hac enim Plin. *lib. 10. cap. 36.* ita scribit: Messalina Claudii Cæsaris conjux, hoc regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam è prostitutis ancillam meretriciæ stipis, eamque die ac nocte superavit quinto ac vicesimo concubitu. Piget etiam referre, Romanos rerum dominos, illum gentium victorem populum, & totius dominatorem orbis, cui fœdera, leges & sacra exteris dare nationibus imperiū fuit, *Floralia sacra*, in Floraliæ nobilis illius scorti honorè instituisse non erubuisse; In quibus foeminas, quæ vulgato corpore quæstum faciebant, neces-

C. Caligula.

Messalina
Augusta.

Floralia.

sum erat denudari, & pudēdis obscenis-
que invelatis, per luxum & lasciviam cur-
rere, & impudicos jocos agere, quibus et-
iam (ô tempora, ô mores!) Aediles cicer,
fabas & missilia plebi spargere assue-
rant, leporesque & capreas; aliâque mitia ani-
malia ludis admittere, quos in vico patri-
tio aut proximo celebrabant: nocturne
accensis facibus cum multa obscuritate
verborum per Urbem vadere, & ad turbæ
sonitum convenire solebant: ut Alexan-
der ab Alexandro retulit *lib. 6. Genial. dier.*
cap. 8. Flora autem illa, cum magnas opes
ex arte meretricia quæsiuisset, Populum
Rom. scripserat hæredem, certamque pe-
cuniam reliquerat, cujus ex annuo sceno-
re suus natalis dies celebraretur, editione
ludorum, quos (ut dixi) *Florales sive Flo-
ralia* appellabant. Quod quia Senatui fla-
gitiosum videbatur, ab ipso nomine ar-
gumentum sumi placuit, atque ut puden-
tæ rei quædam dignitas adderetur, Floræ
sinxerunt esse Deam, quæ floribus præse-
set; eamque oportere placari, ut fruges cum
arboribus, aut vitibus bene prospereque
florescerent: ut ex Lactantio refert Lilius
Gyrard. *Histor. Deor. Syntagm. l. 1.* & histo-
riam hæc copiosius explicat Valerius Ma-
ximus *lib. 2.* Floralia autē ista quarto Ca-
len. Maij celebrabantur, & Calendis ipsis.
Unde institutum adhuc viget ubique ferē
gentium, ut eō Calendarum die floribus
& frondibus Majumas celebrent. Nā, ut
Suidas auctor est, *Majuma* erat festivi-
tas quædam, quæ Romæ Majomense fie-
bat. Romani enim Hostiam maritimam
Urbem adeuntes, inter aquas voluptatib.
& deliciis vacabant, atque alii alios in ma-
rinas aquas conjicientes invicem se inva-
debant. Quæ solennitas postea sublata
fuit propter elationem provincialium, ut
ait gl. in l. un. C. de *Majuma* *lib. 11.* quo
quidem in loco Imp. Arcad. & Honorius
statunt, ut ipsis provincialibus Majuma

lætitia reddatur: ita tamen, ut servetur
honestas, & verecundia castis moribus
perseveret.

Neque enim ita generati à natura su-
mus, ut ad ludum & ocium facti esse vi-
deamur: sed ad severitatem potius, & ad
quæcunque studia graviora atque majo-
ra. Ludo autem & joco uti quidem illo li-
cet, sed sicut somno & quietibus cæteris,
tum cum gravibus serisque rebus satis
fecerimus. Ipsumque genus jocandi non
profusum, nec immodestum, sed ingenium
& facetum esse debet. Ut enim pueris nō
omnem ludendi licentiā damus; sed eam,
quæ ab honestis actionibus nō sit aliena:
Sic in ipso joco aliquod probi ingenii lu-
men eluceat, quod Tullius in *Officiis* plu-
ribus prosequitur. Ac notissima est illa de
Catone historia, qui eum theatrum, in
quo ludi in honorem Floræ Deæ à merce-
tricibus nudis celebrarentur, ingressus
fuit; ac Mulieres tanti viri gravitate, &
authoritate permotæ nudare se nolui-
sent: monitus fuit à Favonio, ut discede-
ret. Id ipsum disertè tradit Seneca, *lib. 6.*
epist. 98. ubi Catone sedente negatur po-
pulus permisisse sibi postulare Florales
jocos nudandarum meretricum. Eodem-
quæ respexit Martialis *lib. 1. Epigram.* dum
in epistola libro illi præfixa ita scribit: E-
pigrammata illis scribuntur, qui solent spe-
ctare Florales. Non intret Cato theatrum
nostrum; aut, si intraverit, spectet. Hinc
illi hoc natum Epigramma:

*Nos ses jocosæ dulce cum sacrum Flora,
Festosq; lusus, & licentiam vulgi;
Cur in theatrum, Cato severe, venisti?
An ideo tantum veneras ut cires?*

Idem verò theatrum illud, idem & prosti-
balum Isidorus putavit, eoq; post ludos
exactos meretrices ibi prosternerentur.
lib. 18. ut Tertullianus non absque ratione
eas tanquam publicæ libidinis hostias in
scena proferri dicat *lib. de spectacul. c. 10.*

*Flora me-
ritrix,*

Flora, Dea.

*Floralia
quando ce-
lebrata.*

Majuma.

*Honestas in
ludis ser-
vanda.*

*Cato Flora-
lia spectam-
rus.*

Tanta porro animorum insipientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, ut omnes fere mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudendis genitalibus sacrum facere, quod procreationis & minarium forent, nefas non putarent: ita ut Britannis longo tempore mos inoleverit. Conjuges & Nurus nudas, & succo herbarum delibutas ad templa ducere, & ita supplicare, ac captivorum sanguine Diis litare: Et Corinthi super mille prostitutas in templo Veneris ad fiduò degere, & inflammata libidine quæstui meretricio operam dare, & veluti sacrorum ministras Deæ famulari, quemadmodum idem Alexander scriptum reliquit *lib. 6. v. n. s.* quibus commodè addi poterunt, quæ præterea concessit Philipp. Camerarius *cap. 2. operar. successiv. cap. 41.* Prostitutas autem sive Meretrices (quas Lucas de Peña inde dictas arbitratur, quod merendo terantur) eas intelligimus, quæ quæstus causa, vel etiam sine quæstu, passim, hoc est, sine delictu se prostituunt. *l. palam. 43. de ris. nuptiar. vel ut Canō loquitur, quam turpitudine publicè venalis est. can. meretrices. 32. q. 4. & quæ multorum libidini patent. can. vidua 34. distinct.* quod Glossa ibi pro clericali forsan honestate & sanctimonia, de ea ridiculè ac nugatorie interpretatur, quæ plures, quàm 23000. hominum, vel quæ 40. absq; tamen mercede admiserit. Honestius multò Abbas *1. c. omni decorè. Ex. de vit. & honest. clerici* etiam, quæ vel duos tantum, nec plures, quæstus tamen causa admittit, Meretrices esse existimat. Cujus tamen sententia illi auctoritate, qua ille nititur, dissecratur. *d. l. palam. 43.* Item, ait Ulpianus, quæ cum uno & altero se, pecunia accipit, cōmiscuit, nō videtur palam coram quæstui facere. Minus ergo defendi potest, quod ait Luca de Peña in *Constit. Nea. 1. c. 1. lib. 2.* sententia existimantis

vel eam quoque foraminam pro meretrice habendam, quæ etiam unicum tantum, quæstus causa admiserit. Idque probari putat *per text. in l. mariti. §. quæstium ff. ad l. l. de adulter.* qui tamen textus in marito lenocinium committente, & quæstum ex hoc faciente loquitur: quo casu sat est, vel semel quæstum accepisse, qua de re videatur Didac. Covarruvias *de Sponsal. & Matrimon. part. 2. cap. 8. §. 11. n. s.* Meretricem planè Suidas Græcis *αἰνῶν* dictam putat, quod coitum vendat, vel quod mentem excecatam habeat. Non mirum igitur, ipsam et excœcata cū sit, quod omnia amatoribus suis bona, prout Antisthenes dicebat, præter unam mentem atq; prudentiam comprecetur. Eo præterea esse ingenio Suidæ dicitur, ut Amatores, cum non habet, alliciat; eos, quos habet, abiciat. Quinimò inter multos se dividit, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: quemadmodum Seneca scriptū reliquit *lib. 1. de beneficiis. c. 14.* erant denique Romæ meretrices, ut plurimum libertinæ conditionis. Sic enim Livius *lib. 39.* Scortum nobile appellat Libertinam *Hispalam.* & Plautus *Cistellar. act. 1. scen. 1.*

— *cunt depressum, quia nos sumus Libertina; ut ego & mater tua amba meretrices fuimus.*

ex quibus pendet interpretatio versuum Horatii. *qui lib. 1. sermon. Satyr. 2.* notat Sallustium in libertarū amore insaniisse nō minùs, quàm qui mœcharetur. Franc. Juretus in *notis ad Symmachum ep. 66. libr. 5.* Tales fuerunt tres illæ meretrices nobiles, vel Ciceronis quoque tempore celebratæ: *Cytheris, origo & Arbuscula.* Cytheris Voluminii fuit Liberta & amica honestiore ob id nomine Voluminia dicta; amata postea à Cornelio Gallo poeta, & hoc relicto, à M. Antonio, quem in castra fuit secuta, qua de re insolubiler, dolentem

Suidas.

Meretrices: libertinæ.

Cytheris

tem Gallum Virgilius consolatur *Ecloga*
10. de ipsius nomine, —

—*ena, Galle Lycoris*

Perque nives alium, perque horrida ca-
stra secuta est.

Origo mer-
etricis.

Ibi enim Cytheris, ficto nomine Lycoris vocatur, ait Servius, *Originis* meretricis mentionē facit Hor. *Sat. 2. lib. 1* iis versib.
Ut quondā Marsaus amator Originis ille
Qui patriū Mima donat fundūq; Larēq;
Idem quoque *Arbuscula* meminit alibi.

—*Satis est equitē mihi plaudere, ut audax*
Contemnis aliis, explosa Arbuscula dixit.

Arbuscula.

Et Cicero *lib. 4. ad Attic. ep. 15.* Quæris nunc de *Arbuscula*? Valde placuit. Videatur Manutius in *ep. ult. ad Famil. lib. 9.*

Magi Per-
sarum.

5. In terram prociderunt) Idem etiam Magnos Persarum factitasse, sacra prodit pagina. Hi enim unicum salutis nostræ instauratorem Jesum Christum; Deum ac Hominem, & Regem omnium Regū salutaturi, non prociderunt tantum, sed & triplici munere cohonestarunt, offerentes illi, ut Juvenus ait,
Aurum thus myrrham, Regique Deoq;
Hominique.

Persa non
adant Re-
gem absq;
munere

Est quippe hæc Persarum disciplina, ut nemo Regem absque munere adire audeat; adeo ut Sinætas rusticus obviam factus Artaxerxi cui cognomen Mnemon, metu legis aquam utraque vola ē Cyro flumine protinus haustam obtulerit, jucundissimus tenui officio, donoque phidola aurea excepto: ut *Eliahus lib. 1. Var. Histor.* scriptum reliquit.

Belisarius
Iustiniani
Dux.

6. A Belisario generalis Iustiniani Duce) Belisarium fortissimum Ducē, non ipse met tantum Iustinianus Imperator; sed & historici quā plurimi dignis virtute ipsius laudibus prædicarunt. Præterquam enim quod militaris disciplinæ peritissimus commendatur; tanta quoq; comitate fuisse perhibetur, quantā dux ætatis illius nullus: Exegit hic à Militib. severē absti-

nentiam, ut ne ex humili quidem plebē pateretur violari quenkum, nec militaribus viis & arborib. fruges pomave decerpi. Sic enim de eo scribit Suidas: Belisarius Dux corporis cum pulchritudine, tum proceritate ac faciei formositate facile omnes superabat; facilem & accessibilem unicuiq; se præbens allocuturo; adeo ut pauperi & inglorio cuiq; similes esset. Amor ejus in milites & agricolas inexpugnabilis; in Milites quidem omnium maxima sui temporis dona largiebatur (unde omnium mortalium in milites beneficentissimus fuisse eide Suidæ dicitur, siquidē eorum, qui infeliciter pugnaverant, vulnera multis pecuniis solabatur: & qui prospere; eis armillas & torques præmia donabat) In agricolas tāta parcimonia ac providentia utebatur, ut bellante Belisario, nullum unquā violari contigerit. Vendebantur enim ab ipsis omnia venalia juxta sententiā, segetibus verò florentib. diligenter cavebat, ne alicujus præteriens jumentū eas depasceretur. Fructus autē in arborib. maturos existentes nulli omnino tangere licebat. Taceo de singulari ipsius prudentia & fortitudine; cujus non leve argumentum atq; exemplum fuerit, quod octo circiter Græcorum millia, ejus ductu, ducenta ferē Gothorum millia ex Italiz possessione propemodū dejecerūt, quinimò Belisarii magnitudine & laboribus totam Africam à Vandalis recuperatam, & limites ipsius in antiquum statum reductos fuisse, ipsemet quoque Justinianus fatetur in egregia illa ad Belisarium Militum magist. ū per Orientē epistola, quæ habetur in *l. 2. C. de off. præf. Urbis*. Prudentiæ quoque ipsius & magnanimitatis non vulgare indicium est gravis illa, quā tumvis brevis, & concisa verbis epistola, quæ ad Totilā Gothorum Regē de Urbe Roma evertenda cogitantem scripsit, ut eum à tam nefandō consilio averteret. Si hoc bello

Belisarii ad
Totilam epis-
tola.

» bello (inquit) victoria ad te declinabit,
 » Romamque deleveris; rem haud sane a-
 » lienam, sed tuam perditum ibis. Sin vi-
 » ctus eris: servatâ Urbe, gratias immor-
 » tales; deleta verò, humanitatem nullam
 » à victore expectare debes. Quam quidē
 epistolam refert Procopius. Totilam sæ-
 pe perlegisse, æquoq; animo ejus admo-
 nitionem accepisse, & ab incepto diruen-
 dæ Urbis opere destitisse. Talis tantusque
 cum esset Belisarius: constat tamen, eum
 post multas victorias & peractos trium-
 phos, exitum tandē habuisse magnis ple-
 tuncq; viris, & optimè de Republ. meritis
 communem. Ferunt enim, Eum Justinia-
 ni jussu, sive Triboniani ejus Cancellarii,
 cujus prima apud ipsam principem erat
 auctoritas, odio & invidia, adde etiam, ca-
 lumniâ affectati Imperii, satellitio & sti-
 patoribus ademptis multatum, & domi
 custodiiri jussum: ejusq; mortui opes fisco
 addictas Zonaras *tom. 3. Annal. in Justin.*
 Alij scribunt, Eum luminibus privatum,
 & tam gravitantiq; iniqua oppressum for-
 tuna, tuguriolum sibi propè viam consti-
 tuti fecisse, in quo reliqua vite transige-
 ret, victum queritans, & hoc subinde
 prætereuntib. dictitans: Dare stipem Be-
 lisario, quem rerum prospere gestarum
 magnitudo extulit, & nec error, sed livor,
 & inimicorum invidentia excecavit
 Procopius & Crinitus *de Honest. discipl.*
lib. 9. c. 6. Id tamen nec credibile, nec tam
 generoso Duci conveniens putat Steph.
 Forcatulus, ut nimis humile: Sicut illud
 Oedipi nimis acerbum, qui in Tragœdia
 Senecz

— attollis caput,

Cavusq; lustrans orbibus cæli plagas,
 Noctem experitur, quicquid offensus male
 Dependet oculis, rumpis, & visitor Deos
 Conclamat omnes.

ideoque illud, quod de Belisario jam sen-
 stipem querente Petrus Crinitus comen-

tus est, pro fabula habet, & eruditè refel-
 lit Alciat. *lib. 4. parerg. c. 24.* atq; ejus qui-
 dem fabulæ nec volam, ut dicitur, aut ve-
 stigium in ullo vetere scriptore extare pu-
 tat Hubertus Giphani. *in comment. de Im-*
per. Justin. Si quid verò est, quod colorem
 addat Justiniani Belisarium plectentis se-
 veritati, id unum erit præcipuè, quod Vi-
 tige Gotthorum Rege superato; Urajas
 ejus ex sorore Nepos, calculis omnium e-
 lectus, quanta potuit modestia, repulit
 principatum. Similiter Theudibaldus Vi-
 tigotus, qui parère, quam de summa rerū
 periclitari maluerat, suavit ut Belisarium
 potius Regem, sicut victorem ferrent &
 amplecterentur. Cui Ravennæ agent Le-
 gati protinus rem omnem detegunt, hor-
 tanturque ne voluntarius servus magis,
 quàm Hesperiz rex esse velit. Tum ille ex
 tempore respondit, Nunquam se comis-
 surum, ut vivente Justiniano Rex appel-
 laretur: ut ex Procopio, qui sub Belisario
 militaverat, Zonar. refert *l. 3. Annal. mibi*
fol. 95. id responsum male voli apud Justi-
 nianum cavillati fuerunt scilicet, ac si i-
 pso mortuo Belisarius haudquaquam re-
 gium munus recusaturus, atque interim
 proclivius mortem Justiniani captaturus
 esset, festinatione regnandi: cum tamen
 etiam de privatorum viventium heredi-
 tatibus pactionem iniri, tanquam pericu-
 losi eventus plenissimam, Leges non per-
 mittere. *l. quidam 29. §. ultim. ff. de donat.*
 & ipsemet quoque Justinianus prohibeat
 in *l. ultim. C. de pactis.* Suo itaque experi-
 mento Belisarius, fallaciter vel certè in-
 cautè loquutus, docuit, in linguæ mani-
 bus mortem sæpè versari: & nihil nimium
 cupere, ex Chilonis Philosophi Lacedæ-
 monii præcepto, partem esse sapientiz
 non minimam; & secundis in rebus ser-
 vare modum, nec efferte seipsum, futuræ
 fortis initium. Steph. Forcat. *lib. 3. de Gasp.*
Imper. & Philos. Post Belisariū Exercipi

Pet. Crini-
tus nota-
tur.

Belisarius
in suspicio-
nem venit
regni affe-
ctati.

Mors in lin-
gua mani-
b.

Narſes.

Locus in
Narſetem.Cybelles
ſacerdotes
Galli.

præfectus fuit Narſes Eunuchus ille quidem, cæterum vir ſtrenuus, & rei militaris probè gnarus, atque iis, qui rerum potiebantur, familiaris, ut à Zonara commendatur. De hoc Narſete dictum legitur per jocum: Mirum videri, *Gallū contra Gallos* tam vehementer belligerare: tracto ſcilicet joco à Gallis Cybeles ſacerdotibus Eunuchis; qualis Narſes ferebatur. Cybelles enim ſacerdotes virilia ſibi amputaſſe; & ob id Gallos atq; ſemiviros fuiſſe nuncupatos, paſſim ex poetis conſtat. Sic enim Picus in hymno ad virginem: (*Galli Semiviri iam non ululata ad Dindima Nec Cybeles gemini coeunt ad frena leones.* De his ita Laſtantius: Ab hoc, inquit, genere ſacrorum, non minoris inſania judicanda ſunt publica illa ſacra: quorum alia ſunt matris Deſum: in quibus homines ſuis ipſi virilibus litant. Amputato enim ſexu, non viros ſe, nec ſcæmiſas faciunt. Quod reſpexit Tibullus, cum ita cecinit:

Idea curruſ ille ſequatur Opus.

Et ter centenas erroribus impleat Urbes,

Eſecet ad Phrygios vilia mēbra modos.

Id quod iſdem pene verbis expreſſit Ovidius, cum ait:

Cadunt iactatis vilia membra comis.

Rectè, iactatis comis: quia capitis iactatione, & afflatu furoris bachabundi vaticinabantur. Unde & à furore illo Cybele, cui ſemiviri iſti Galli inſerviebāt, Enthea quandoque fuit appellata. Martialis:

Cum ſcetus ululat matris Enthea Gallus.

Scripſit tamen Claud. Coteræus lib. 1. de iure milit. cap. 13. Narſetem non tam Eunuchum, quam Spadonem fuiſſe. Poſſe autem Spadonem militare, dubium non eſt: cum & matrimonium poſſit contrahere. leg. ſi ſerva 39. §. ſin. ff. de iur. dot. & matrimonii cauſſa manumittere, leg. alumnos. 14. in fi. ff. de manū. vind. & adoptare, l. 2. ff. de adop. & poſthumum hæredem ſcribere. ſed eſt quaſi ſi 6. ff. de lib. & poſth.

Narſes.

Spado militare poſteſt.

& id genus alia, à quibus omnibus caſtrati atque Eunuchi arcentur: præſertim verò à militia. Nam ſic exſectis membris auferatur ab aliquo viriditas illa, quæ homini naturaliter inſita eſt: quantum virium vel roboris in bello habiturum cenſes Eunuchum? Quomodo autem lacertis, ac viribus pugnabit, cū teſtes, à quibus diffunditur eliciturque virilis pars hominis, ablati ſunt? Eam ob rem Domitianus & Nerva Imp. ſapienter legem tulere, ne ullo pacto mares caſtrarentur. Tranq in vita Domitian. & Dio in vita Nerva. Voluitque Conſtantine ut ſi quis in orbe Romano Eunuchos ſeciſſet, capite puniretur. l. 1. C. de Eunuchis. quanquā ſupplicium iſtud in alias poenas poſtea videatur immutatum à Juſtiniano in authenti. de his qui Eunuch. ſac. & à Leone in Conſt. 60. Quæ poena Caſtratores affici deb. Planè, in Rhetoris quoque officium eligi poſſe Eunuchos, Lucianus negat. Et Suidas reſert, Antiocho Præpoſito edictum præpoſitum eſſe per Theodoſium Imperator, ne inter Patritios eſſent Eunuchi. Quid ergo, ſi quis uno tantum teſticulo natus ſit, vel alterutrum amiſerit? Jure hic militabit, ſecundum Divi Trajani reſcriptum. Nam & Duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuiſſe naturæ. l. qui enim. 4. ff. de re milit. Atque illum quidè neque morboſum eſſe, neque virioſum debere cenſeri non magis atque ſpadonem ipſum Ulpianus ex Pomponii ſententia reſpondit in l. Pomponius. 6. in ſin. ff. de ad. ed. Porro de ſpadonum ſpeciebus, ut ſunt Thlaſiz & Thlibiz, videatur Alciatus, Brechæus & alii in l. Spadonum 123. ff. de verb. ſignif.

Non item
Eunuchus.Pœna in
Caſtratores.

Viri teſtes.

Trabea.

7. Trabea quoque) Trabea triplicis fuit generis. Unum Diis conſecratū, ſola purpura intexebatur: Aliud regum ex purpura, immixto albo; quam Reges Conſulèſve inducebant. Tertia Auguralis fuit, quæ ex purpura & cocco fiebat: quo genere

Romulus
trabeatus.

nere Augures uti assueant, dum auguria captabant. Alex. ab Alexandr. lib. 5. cap. 18. Primus autem Romulus trabeâ usus fuit. Unde & Trabeatus dicitur Ovidio, illo hemistichio:

—trabeati cura Quirini.

ubi Cura Quirini, pro Quirino sive Ro-

mulo ponitur: ut *sententia Catonis*, pro Catone, apud Horatium; *sententia Democriti*, apud Lucretium, pro Democrito ipso; & *timor custodum*, apud Propertium, pro custodibus tumidis & superbis: ut pluribus exemplis demonstratum est à Gaspare Schoppio lib. 4. *Verisimil. cap. 5.*

QUOMODO SALUTATI FUERINT

IMPERATORES TIT. XLVI.

Qui Imperatores salutabant, non exosculabantur illis genua, ut hodie usurpatur, nec etiam manus. Sed conculcati, aut genubus flexis purpuream ipsorum vestem tangebant. Atque hi sacram dicebantur purpuram adorare l. 1. *Sacram purpuram adorare.* C. de Apparit. præf. Prætor. lib. 12. & l. si quis servum. 7. C. qui milit. poss. eod. libr. Quidam hodie quorumlibet vestes exosculantur, quibus insignem aliquem honorem haberi volunt.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Salutare
adorare.

Salutare veteribus idem fuit, quod adorare. Adorare autem proprie est, ad nos admovere. Observatum hoc in Deorum salutatione. Multi enim eminus stantes, quod Deos ore profano tangere verebantur, manum porrigebant, eamque ad os suum relatum suaviabantur, ut Lipsius admonuit lib. 2. *Elect. cap. 6. & Muret. Variar. lection. lib. 10. cap. 1.* Cum quibus facere videtur Adrianus Turnebus lib. 18. *Adversar. cap. 6. & lib. 25. cap. 1.* Ubi veteres solitos scribit in portis Urbium aliqua Deorum simulachra statuere: quæ, qui Urbes inibant, aut inde exibant, ritu quodam religionis, tacta dextera manu salutare consueverant, moxque manum ad osculum referre. Lucretius:

—sum portas propter, athena

Signa manus dextras ostendunt attenuari, Sæpe salutantum tactu præterq. meantium. Hinc Salutare Deos, pro, Adorare, Plautus usurpat in *Sticho. Scena, is a me Dii amēs.*

Deos salutatum devorior.

Item, pro Ori admovere, argutè & festivè posuit in *Amphitr. Scena 10.*

Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererē, ni purgari iusseras

Vasa, ut rem divinam faceres.

quasi diceret: precor ut nec potum, nec *Salutare* panem ori hodiè meo admoveam, ni pur- *Bacchum;* gari iusseras vasa, &c. ut Schoppius rectè interpretatur lib. 1. *Verisim. cap. 8.* Hinc, qui Principem salutabant, sacram ipsius *Sacram purpuram adorare.* purpuram adorare dicebantur: quia scilicet dextram manum, quamprimum hac purpuream ipsius vestem attigissent, ad os admovebant & suaviabatur: quemadmodum Auctor noster ex adductis juris nostri locis ostendit. & notat Accursius in l. 4. C. de consub. lib. 12. ubi adorare pro salutare esse monet; ut & reverenter vel cū reverentia adire in l. 2. C. de fabric. lib. 11. Eum tamen loquendi modum, quo Imperatoris æternitatem adorare dicimur, Alciatus *Hyperbolum* appellat lib. 4. de verb. signif. num. 13. ab Africano Marcelino irritam lib. 5. Unde Plinius: In adorando, inquit, dextram ad osculum porrigimus. lib. 28. *Histor. natural. c. 2.* Atq; hinc promanavit, opinor, ut iis, qui salutabantur, simul etiam oscula darentur. Quæ *oscula olim* salutationis & exosculationis potestas, *summi ho-*

Primo tam
valde fre-
quentia.

Et non eri-
tantum,
genio atq;
oculis im-
pressa.

Sed & ma-
nibus.

Inde geni-
bus & pe-
dibus etiam
ipso.

etsi quandoque summi honoris loco fuit habita, in tantum, ut solummodò Domestici & protectores principis salutantes vicarios & præfectum, ipsos osculari potuerint; sicuti ab Imp. Valentiniano & Valente rescriptum exstat *in l. 1. C. de domesticis. & protect. lib. 12.* Constat tamen, etiam Tiberii tempore adeò frequentia & familiaria fuisse oscula, ut edicto ea prohibuerit; quippe quæ passim darentur à primis quibusque occurrentibus, quamquam parum eo edicto profecisse Tiberium legamus apud Suetonium *in Tib. 6. 34.* Ejusmodi autem oscula ori, genis, & ipsis etiam oculis inprimebantur, quos cum osculamur, ait Plinius *lib. 11. cap. 33.* animum ipsum videmur attingere. Sic Cicero Tyroni: Ego tuos oculos in medio foro dissuaviabor. Porro ex præfco illo adorationis ritu fluxisse etiam credo Manus basianæ sive exosculandæ consuetudinem, Italici etiamnum in primis familiarem, quamquam eum honorem foliis potentioribus, tanquam demissionis notam, & propriè ferè dominis à servis delatum constat. Nec falluntur, qui à Candidatis magistratum ambientibus istud naturam autumant. Formam verò ejus Plinius *lib. 11. cap. 25.* exprimit his verbis: Dextra oculis averfa appetitur; in fide porrigitur. Et Suetonius scribit, C. Caligulam Chærez agenti gratias osculandæ manum obtulisse, sed formatam eomnotamque in obscœnum modum *in Calig. cap. 56.* Idemque prodidit, Domitianum Cœnidi patris concubinæ, osculū (ut assueverat offerenti, manum (averfam scilicet) præbuisse, *in Domitia. cap. 12.* Neq; verò hisce terminis quasi conclusa stetit Osculandi ratio; sed potentiorum insolentiæ etiam ad genua, imò ad ipsos usque pedes fuit protensa; vilissimo meherclè & plusquam servili ritu De genibus ita Ammianus docet *lib. 28.* Ex his quidem, cum

salutari pectoribus oppositis cœperunt, osculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua suavianda, & manus. De pedibus luculenter attestatur Dio, cum ita scribit: Pomponius secundus tunc Consul, pedes Caligulæ adficens, identidem se inclinans, eos osculabatur. Seneca quoq; C. Cæsarem ait Pompejo absolute & gratias agenti porrexisse osculandum finistrum pedem, *lib. 2. de Benefic. cap. 12.* Id imitati forsitan Pontifices Romani, vetustissimo more, quasi per manus tradito, receptum habent, ut pro genuina scilicet sedis Apostolica servis servorum Dei conveniente humilitate, & plusquam paternæ erga dilectos filios charitate, pedes salutantibus osculandos præbeant.

Osculorum autem tria potissimum genera statua esse video. Aut enim officiosa sunt: aut Charitativa: aut Luxuriosa. De *Osculorum tria genera*
1. Officio-
sum.
2. Charita-
cium.
Officiosa osculo dictum est hæcenus. De Charitativo, quod & pudicorum est officium, & propriè Basium dicitur Grammaticis; etiam illud Apostoli accipio: quod jubet, ut alii alios osculo sancto salutemus. *1. Cor. 16. v. 20. & 2. Cor. 13. v. 12.* Rectè ait, *Sabb.* nec enim lascivum id, quod libidinis est incentivum. *can. nec aliqua 27. q. 2.* sed caritatis esse debet, & justæ dilectionis, quale est id, quod à patre filio infigitur. *can. nō osculatur. 5. q. 5.* De quo ita Ambrosius: Quid loquar de osculo oris, quod pietatis & charitatis est signum? Osculatur se & columbæ, sed quid ad humani oculi venustatem? in quo amicitia insignis humanitatisque præfulget: in quo plena charitatis exprimitur affectus. Unde per osculum caro carni, & spiritus spiritui cōjungi dicitur. ut ex Archidiacono *in can. pacem igitur. de consecrat. dist. 2.* refert Lucas de Penna *in l. 1. C. de demiss. & protector. lib. 12.* Luxuriosum verò osculum, libidinum vel amoris est, & à Gram-

Papa hu-
milis.

Osculorum
tria genera
1. Officio-
sum.
2. Charita-
cium.

3. Luxurio-
sum.

matronarum grege *Suavius* nuncupatur. quod non absq; suavitare & gratia Amatorum ardens infigit : quod labella labellis ferruminantur : quod Venus

quinta pars sui Nectaris imbuis : quod libidinis est sustentabulum, atq; subactis antiludium. *Beroald. ad Apulejum lib. 2.* Id verò quandoque etiam non absque molli labellorum morfu infigi solitum, ex poetis abundè colligitur : qui in Veneris deliciis id quoque numerant, labella inter luaviandum teneris morficulis leniter stringere. Catullus :

Quem basiabis? cui labella mordebis?
Horatius : — *Sive puer furens*
Impressit memorem denue labris notans.
Et Plautus, *Pseudolo :*

Ecce, iudex, sermo suavis, suavitatio.
Compressiones arcta amantū compares,
Teneris labellis molles morficula, &c.

*Flora meretrix, cui cum En. Pompejo lupi consuetudo fuerat, ita eum commendabat, quod nunquam potuisset ab eo non morfu discedere. De hoc osculamento torsu exaudiri debet Canon, quod Monachis quos purissimos esse docet, omnino interdictum legimus, ne fornicatione osculentur. c. Monachi. de consecratione. c. 4. Hicce addo quartum osculandi genus, proditorium illud & hypocriticum : quale fuit Joabi Amasam sub osculationis specie trucidantis, 2. Reg. 20. Item Jude Ischariotis Christum magistrum suum nefarie prodentis, qua de re exstat in *Historia Evangelica.**

De eo quoque non parum controversum est. An, sicut propter adulterium Mulier amittit dotem ; Ita etiam ob osculum amittere hanc debeat ? Et putavit hoc Baldus in *de procurator.* quandoquidè in adulterii procemia, etiam Osculatio innotat vulgari illo versiculo :

Non est illo qui, talis, post oscula fallit.
Non est ab Accitio relictus in l. quod

ait. 23. ff. ad Legem Iuliam de adulter. Sicut enim percussio, preparatorium est homicidii : Ita & colloquium, & complexus, & oscula, libidinis quasi quedam anticecia esse Angelus putavit in l. 2. col. fin. ff. de priv. delict. Unde rythmus ille ab Hostiensis usurpatus in summa Decretal. Tit. De eo qui cogn. consang. Vxor. sua. §. 1.

Ne fugias saltem, vix evitabitur actus. Unde P. Manius filiz mandabat, ut non tantum virginitatem illibatam marito ; sed & oscula advirum sincera perferret. Joh. Nazviz. in *Sylvanuptialis lib. 4. n. 76. 77. 78.* non tamen novam nuptiam illam imitata : quæ os quidem, quo ipso nuptiarum die fidem integritatis & pudicitie nequaquam violandæ sponso promiscrat, ab osculo sollicitantis amici illibatam esse servandum existimabat, nihil peccatura scilicet, quantumvis ceterarum corporis partium sive membrorum copiam Amanti facere, ut est apud Steph. Guazum de *conversat. civil. lib. 4.* Osculo enim pudicitiam mulierum delibari, veteres crediderunt. Hinc Ovidius :

Oscula qui sumis, si non et cetera sumis,
Hæc quoque quæ data sunt, perdere dignus erat.

ut ita ex hæc preparatoriis arguatur preparatum, & inferatur adulterium. Sed hanc tamen Baldi sententiam improbari video Decio in rubr. *Ex. de iudicio.* quem & alii postea secuti sunt. Nec enim poena, quæ delicto consummato Lex imponit, ad attentionem producenda est : quandoquidem Confidium alicujus rei habuisse non noceat, nisi & factum sequutū sit l. sipe 52. in fi. ff. de Verbor. significat. & possit osculum etiam citra stupri desiderium concedi. Sic enim elegans illa puella apud Theocritum, osculo accepto, insidiantem sibi amatorem affatur :

Ne Sisyrisce tunc, reme ajunt esse oscula
inanem.

Et facie abluta tolluntur & oscula spatio.
 Lexque eam tantum dotem mulctet, quæ
 adulterii causa interdicta attentaverit.
l. consensu. 8. §. vir quoque. iuncta l. ult. §.
fin. C. de repudiis. ubi præter causas ibi
 numeratas, nihil ad dotis amissionem va-
 lidum esse debere Justinianus disertè ait.
 Cum itaq; in relatis constitutionibus os-
 culum, tanquam legitima causa dotis a-
 mittendæ non reperiatur; consequens ni-
 mirum erit, pro legitima id nequaquã esse
 censendum, quod potissimum est Meno-
 chii argumentum *lib. 2. de arbitr. jud. cit.*
3. casu 28. n. 8. Proinde etiam Hieronymo
 Cagnolo dubia videtur hæc Baldi con-
 clusio, *in rubr. C. de Edendo. num. 31. cum*
sequentib. Et Didacus Covarruvias non
 aliter eam admittit, quàm ut osculatione
 istam interpretetur indicium & argumē-
 tum adulterii: ex quo suspecta quidem
 uxor valde fiat & gravis ducatur adulterii
 suspicio: non tamen ut hinc de adulterio
 convinci queat fœmina, etiam ad hunc
 effectum, ut dote privetur. Covarruv. *lib.*
4. De re tal. part. 2. cap. 7. §. 6. n. 3. Nece-
 nim verè adulterii rea dici potest fœmina
 ex sola suspitione: sed alia & quidem ur-
 gentia indicia accedant oportet: adeo ut
 quandoque etiam Lex velit, Uxorem cū
 adultero in ipsa turpitudine; vel ut Pom-
 ponius ait, in ipsis rebus Venereis; & ut
 Solon ac Draco dicebant *ἰν ἑνὶ* fuisse
 deprehenfam *l. quod aist. lex. 23 ff. de adul.*
 Locum itaque Baldi sententiæ fore Alcia-
 tus putavit *lib. 4. parerg. c. 10.* si ex aliis cō-
 jecturis adulterium convinceretur, & ex
 qualitate loci, temporis, personæ, haud-
 quaquam præsumeretur mulier intra fines
 osculi stetitisse: cujusmodi circumstantiæ
 suspicionis violentiæ & certæ exprimun-
 tur *in c. literis. 12. Extra. de presunt. add.*
Mynsinger. Resp. 1. n. 20. cum seqq. Decad.
1. Quæ tamen in re integrum erit Mulieri
 probare, se intra osculi fines stetitisse, neq;

ultra fuisse progressam, ut Decius rectè
 concludit *in rubr. Extr. de judic. col. 1.* Ad
 quod ostendendum, vel iis in locis admit-
 teretur magis ubi

Perque vias dantur basia, perque domos,
 (ut Petrus Lotichius Secundus, nulli poë-
 tarum Germaniæ secundus, eleganter ce-
 cinnit) atque ubi constantiores sunt fœmi-
 næ, quæ passim amicos & hospites oscu-
 lo excipiunt. Noti enim sunt humanissi-
 mi Gallorum mores, qui passim oscula
 tanto studio colunt, ut honori sibi ducāt,
 quod adveniens hospes Uxorem, sorores,
 filias etiamnum virgines, osculo adhibi-
 to salutaverit, & in applexum acceperit,
 & in gremium sibi adsidere jusserit, de
 quibus attestatur Joh. Pierius *lib. 2. Hie-*
rogl. ph. Sed & tum quoque Baldi conclu-
 sionem probabiliem censet Alciatus, cum
 criminis conjectura ex eo suavi genere
 intenderetur, quod Græci, & ex his Ari-
 stophanes, ob mutuam fortassis & alter-
 natam linguarum insertionem, *κατὰ γλῶτ-*
τομα; Latini, Columbarum osculum no-
 minarunt, de quo sub tertia Osculi specie
 diximus. Id enim justam maritis Zelotypis
 repudii causam daturum esset. Quæ ta-
 men assertio dubia non nihil reddi posse
 videtur eo, quod ex Menochio, Osculū
 dotis amittendæ legitimam causam esse
 negante, modò adduximus.

Illud expeditum est, Beneficiariū cli-
 entem sive vassallum beneficio aut feudo
 privari, si Domini Uxorem per lasciviam
 ausus fuerit osculari. Lex enim privari va-
 sallū feudo ait, si graves & inhonestas in-
 jurias Domino intulerit. *c. 1. §. porro si Do-*
minū. Qua fuit pri. can. benef. amitt. lte si
 Dominum concubita verit, hoc est, cum
 Uxore ejus concubuerit, vel concumbere
 se exercuerit: aut cum ea turpiter luserit.
cap. 1. Quib. mod. feud. amitt. ubi per cu-
 rurbationem, stupri illationem intelli-
 gatis apparet. Et quidē legib. Longobar-
 dicis

Adulterium
 ex sola su-
 spicione non
 convinci-
 tur.

Baldi sen-
 tentia locū
 habet.
 1.

Gallorum
 mos.

Cucurbita. dicitur *Corbita* pro stupro vel infamia usurpatur. Unde *Cucurbitam* dicebant, Uxoris adulterio infamē, ut Hotomann. docet in *explicatione verb. feniā*. Turpē autem lulum, quē alium intelligemus, quam pudicitiae attentationem l. *attentari*. 10. ff. *de iniur.* vel alienarum nuptiarum sollicitationem? ut in l. 1. ff. *de extraor. crim.* quod fit (ut cum Longobardica lege loquar) vel cū manus in sinū, aut ad pectus ejus mittitur, vel ad alium locum, unde turpe esse potest. l. *si quis a modo. Tit. qualis. quis defend.* Iure Longobard. lib. 2. vel cum impudicum & luxuriosum illud osculum, quod libidinis incentivum dixi, infigitur. Nam & hoc modo vasallus turpiter cum Domini uxore lusisse; & gravē atq; inhonestam injuriam Domino intulisse putabitur, ut Alciat. concludit d. lib. 4. *parerg.* c. 10. quem Menoch. laudat. & sequitur lib. *de arb. jud. cent.* 3. *casu* 277. n. 3. Quid ergo, si quis alius Uxorem alienā, aut sceminam quamcunq; turpiter osculatus fuerit? Et quamvis Bossius *de extraor. crim.* n. 3. referat, in Gallia quendam secutus fuisse percussum, quod nuptā mulierem, per vim fuisset osculatus: putavit tamen Jul. Clarus, pro osculo sive violento, sive absq; vi illato, poenam mortis nequaquam irrogandam; sed rem omnem pro facti & personarum qualitate, Judicis arbitrio esse committendam. lib. 5. *Sent.* § *fin.* q. 13. *vers. Osculum inferens.* Cui sententiae & Menochius multis eam auctoritatibus confirmans, subscribit. lib. 2. *de arbitrar. l. 1. casu* 287. in pr. Planē si Sponsus sponsae osculum intulerit, & vel morte, vel qua alia causa, absq; tamē alterutrius culpa matrimonium non fuerit subsequutū: perierit, cum dimidium ejus quod Sponsa dederat, perdere: qui tamen integrum esse retinebitur, si ab osculo sibi temperaverit. Quatenus modum & sponsam omnem quod sponso donavit (quamquam rarō

hoc fit, ob innatā Mulieribus avarissimo hominū generi tenacitatem gl. in l. *sed si ergo.* q. in fin. ff. *id SC Vellejan.*) recidere constat, nulla etiam osculi, utrum id intervenit nec ne, ratione habita, l. *si a sponso C. de don. ante nup.* Curita, quia sponsa, cui osculum infigitur, sponsi affectui & cupiditati obsecundās, atq; hanc gratiā faciēs, dare id videtur; sponsus verō accipere. Nō mirum igitur, si vicissim sponsus, pro accepto osculo, aliquid etiam doni, dimidiā scilicet partem rependat; quam rationem Joh. Sichard. ibi adsignat. Osculi nempe veteres erant religiosissimi: ut etiā plerq; nationes. Nec cuiquam temerē dabatur osculum, ne sponso quidē; sed semel tantum, confirmātorum sponsaliorū causa. Sic enim Alexand. *Novel. de spons.* ait Cōfirmari spōsalia datā arrhā & osculo. Proinde jus osculi, quod erat argumentū magnum pudicitiae veterū, jus augebat sponsaliorum. Et quā praeberat osculum, erat quasi uxor vel plusquā sponsa. Imō uxorem aut maritum osculo tantum putari, Quintilian. dicebat *declamat.* 370. & ex eo rectē notavit Cujac. in *Recitat. solennib. ad Tit. C. si Rector provincia vel ad eū pertinentes.* Illud quoq; extra omnem ferē est controversiā, quod si Juvenis, prae nimio amore, osculum puellae dederit, tum si nō ab omni poena immunis esse, saltem mitius puniri debeat. Amor enim quidam quasi furor est, si Aristoteli credimus 7. *Eib.* c. 7. quē cohibere perfectae philosophiae esse ipsemet etiā Justinian. putavit. *illud aush. Quib. mod. natur. efficitur.* Cui accedit, quod Amori, qui terrae mariq; praest, omnia subjaceant. unde altera manu flores, altera piscem tenere fingitur: sicuti Alciatus Emblemate hoc eleganter expressit: *Nudus aor videt' ut ridei, placidusq; inatur Nec faculas, nec quā cornua flectat, habet Altera sed manū flores gerit, altera piscē. Scilicet ut terra intra dei atq; mari.*

Oscula apud veteres

Amoris vehementia an ab osculo excuset.

Si quis igitur Amoris vi & imperio cogēte, tale quid commiserit, meritò erit excusandus: si quidem culpa carere dicatur, qui superioris mandato obtemperat. *l. is damnatum dat. §. 1. ff. de Reg. Inr. Jac. Menoch. lib. 2. de Arbitr. Indisc. casu 328.* Atque ejus rei egregium exemplum est apud Valer. Max. *lib. 5. c. 1.* Ubi Pisistratus Atheniensium tyrannus, cum adolescens, quidam amore filiae ejus virginis accensus, in publico obviam sibi factam osculatus esset hortante uxore, ut ab eo capitale supplicium sumeret, „ respondit: Si eos, qui nos amant, interficimus, quid his faciemus, quibus odio sumus? Cui non absimile est, quod de Mundo adolescente, Paulinam Romanam in templo Isidis, prae amoris violentia corrumpebat ex Josepho *lib. 18. Antiquit. c. 6.* Johan. Borcholten refert in tractatu de Feudis *cap. 18. n. 101.* Eam ego historiam, quoniam & lectu jucunda, & ob sacrificulorum fraudem atque avaritiam notatu digna, & praesentem negotio plane accomodata est, ita ut apud Zonaram habetur, hic loci inferendam putavi. Romae (ait) Paulina quaedam, & generis splendore, & morum integritate praestans, & opibus abundans, vultu ad hoc venusto, & aetate integra, ac modestia ornata, nupta erat Saturnino, viro nullo bonorum genere ipsa inferiori. Hujus amore captus Decius Mundus, inter Equites dignitate praestans mulieris pudicitiam mincribus sollicitabat, 200. millia drachmarum Atticarum pro uno concubitu pollicens; eaque re causante, magis inflammabatur, adeo ut abstinencia ciborum necem sibi consciscere institueret. Habebat autem patrem libertam nomine Iden, omnis generis malorum peritam. Ea adolescentem sic affectum verbis confirmat, & sollicitationibus refocillat, ac sibi duntaxat quinquagies mille drachmis opus esse dicit ad rem conficiendam; quibus acceptis, cum

illam pecuniā non expugnari posse cerne-
ret, sed cultui Isidis (eatum à Rom. pro
Dea colebatur) esse deditissimam; quos-
dam falsae illius Deae Sacerdotes conven-
nit, pecuniam offert, ut Paulinam quibus
posset dolis circumventam, Mundo sui
copiam facere cogant. Illi pecuniā delin-
ti, facinus aggrediuntur: eorum natu ma-
ximus Paulinam seorsim convenit, se ab
Anubide, ipsius amore capto, missum esse
proficitur, ut eam accerferet. Mulieri ea
verba optatissima acciderunt, si à Deo a-
maretur: & nuncium illum cum marito
communicat, qui gnarus modestiae con-
jugis, eam ambire sinat. Cum in lucum ve-
nisset sub somni tempus, mulieri in ipsa
delectus paratur, lucernae extinguuntur.
Mundus jam antea ibi abditus, per to-
tam noctem sub Anubidis nomine libidine
sui expleta, discedit. Illa reversa, Anubidis
apparitionem marito narrat, apud fami-
liares de congressu Dei gloriatur. Sed ter-
tio post id facinus die, Mundus ei obviam
factus; Paulina, inquit, & ducenta millia
habeo, & tu mihi gratis gessisti morem:
Tua verò erga Mundum injuria me non
attigit, qui Anubidis nomen ipse mihi fe-
cerim. E quibus verbis mulier intellecto
facinore, vestibus laceratis, marito infi-
dias indicat. Is apud Tiberium conquiritur:
Imperator, facinore comperto, Sacer-
dotes & Iden in cruces tollit, Aedem di-
ruit, Isidis simulachrum in Tiberim de-
mergit, Mundum in exilium agit, poenam
graviolem ob amoris vim clementiam mo-
deratus. Zonaras *Annal. tom. 1.* Atque hinc
liquidò constare potest, poenam ob vehe-
mentem Amoris affectum, mitigari soli-
tam. Idque & ab Areopagitis, gravissimis
alioquin delictorum censoribus observa-
tum fuisse, Aristoteles testatur *lib. 1. Ma-
gnorum Moralium cap. 16.* cujus verba in
hunc sensum Alciatus refert *lib. 7. parerg.
cap. 25.* Ferunt, inquit, olim quandam mu-
liercam

Atropia.

Herem poculum cuidam amatorium dedisse, qua potione mortuus ille fuerit; Eamque mulierem hoc crimine in Areopagum pertractam, iudicum sententiis absolutam fuisse, eâ ratione, quod id futurum minimè præviderat: Amoris siquidè cupidine occaecata id fecerat, nō eâ mente, ut hominem perderet, sed ut sibi soli servaret. Ubi ergo animus delinquendi non est, ibi nec poenam aut supplicium esse debere: cum ea duntaxat crimina puniuntur, quæ sint voluntaria. Sed huic argumento satisfacit Paulus Jctus *in leg. si quis aliquid. 38. §. qui abortiōis. ff. de pœn.* ubi non quidem negat in suppliciis irrogandis ipsius delinquentis voluntatem & intentionem cum primis inspicendam esse. Sed ideo tamen extra considerationē omnem nequaquam ponendum, quod amatorii poculi propinatio res mali sit exempli: quippe cum hoc Lucretius poetâ à Lucillia uxore in furem pertractus, suâ sibi manum mortem consciverit. Petr. Crinitus de poet. Latin. c. 19. & ipse etiam Lucullus poculo itidem amatorio assumpto vitam finiverit. Plin. lib. 25. *Histor. natur. capit. 3. in fin.* Malum autem exemplum in causa esse solet, ut gravius delictum puniatur. *can. præcipue. 11. quæst. 3. gl. in can. nemo. 32. q. 3.* Siquidem plus quandoq; exemplo, quàm peccato noceatur, ut Tullius ait lib. 3. de *Legib.* Ideo quæ, qui abortionis (ait Paulus) aut amatorii poculum dant; et si dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliiores in metalum; honestiores in insulam, amissa parte bonorum, relegantur: quod si eo Mulier aut Homo perierit, summo supplicio adficiuntur. *dist. 5. qui abortiōis. l. 38. ff. de pœn.* Ex quo tamè textu minimè efficitur id, quod ab omnibus ferè colligi inde video: ac si per disunctam istam orationē, *Mulier aut Homo*, Jureconsultus ita inter Mulierem ac Hominem distinguat, ut

Mulier aut Homo.

Homini appellatione masculinum sexum duntaxat, non verò etiam fœmineū contineri velit. Quam interpretationem falsissimam esse, tam perspicuè, nisi vehementer fallor, ostendam, quàm certum est, Solem hunc nobis lucidissimam lucero lucem. Agit ibi Paulus de pœna illi infligenda, qui abortionis aut amatorii poculum propinavit: Et quidè, si eo Mulier aut Homo perierit, propinante summo supplicio afficiendum esse ait. Abortionis poculum, quod datur, ut partus conceptus abigatur, soli mulieri propinatur: cuius uti proprium est concipere; ita & conceptum tueri, ut abortus evitetur. *l. quæritur. 14. de ad. edict.* Ut cœceptio; ita & abortio in nullos viros, sed solas cadit fœminas, utpote quib. familiare & frequens olim fuit, abortionis poculum sumere (ut Seneca ad Helvidiam testatur, ad solum formæ detrimentum, ventrisque rugas vitandas, vel ut cum Ovidio loquar

*Intellect. qui abort. nō l. 38. de pœn.**Abortus olim familiaris.*— *ni careat rugarum crimine venter.*

Quo sine Plutarchus memorat, plerasque mulieres ob solam libidinem hoc genere ulas, ut vacuæ factæ statim rursus impleretur, perpetuæq; Veneris facultatem haberent, *in lib. de invid. valens.* Solis ergo his abortionis poculum datur. At amatorii poculum, ut ad excitandum amorem vel viri vel fœminæ conficitur: ita tamen viro, quā fœminæ propinari potest. Utrunq; igitur poculum Paulus in proposita quæstione conjugens, distinctionis fœdere utitur, & negotiū illud ita decedit, nō quidè ut Mulierem & Hominem invicem opponat; sed ut singulis poculis singulos per relationē subiciat: poculo scilicet abortionis Mulierem, quam solam abortire posse cōstat; poculo amatorio Homine, utrumq; sexum comprehendente: cum certum sit, utrique sexui hoc propinari posse. Tantum igitur abest, ut hominis appellatione Mulier non veniat, ut

Ec

con-

contrarium indubitanter Cajus afferuit
in l. hominis. 152. de verbor. sign. & genera-
liter à Julianò pronunciatum sit, semper
sexum masculinum etiam foemininū cō-
tinere. l. qui duos. 62. in fin. de legat. 3. non-
quidem extensivæ interpretationis bene-
ficio, ut post Albericū de Rosate in l. qui-
cunque. col. 3. in fr. C. de serv. fugit Bartolū
in l. si quis in tantam. C. unde vs. & Baldum
in lult. col. 6. vers. Item impropria. G. de
hared. in fin. Jafon. voluit in l. qui filius
n. 18. & 21. de hared. in fin. & l. si quis. 7.
de iurisd. omni. iud. & Sylvest. Adolbran-
din. in §. ult. Inst. qui testam. tut. dar. poss.
Sed maximè vi & proprietate sermonis,
quod pluribus exsequutus sum in l. 2. part.
1. C. de in ius vocando.

*Salutatio-
rea cubicu-
la.*

Lararia.

*Lararia ur-
Alexand. tri.*

*Hadriani
in Christum
picta.*

Salutationis porrò illius occasione,
qua Principes exceptos fuisse diximus, ve-
rit mihi in mentē *Saluatorum Cubicu-
lorum* apud Plinium: per quæ haud dubie
intelliguntur *Lararia* illa, quorum duo
veteres principes domi habuisse prodit-
um est; in altero Deos immortales Diis
penatibus progenitos; in altero homines
in Deorum collegia coopratos, quos sci-
licet merita in coelum vocaverunt, saluta-
bant. Utrisque thure ac flosculis, sed vi-
ctimis interdum sacrum faciebant: Ab il-
lis prioribus, & quasi majorum genium,
salutem fortunaque precabantur: ab iis
rectam mentem, & virtutis splendorem
optabant. Hoc est, quod Alexandrum
Imperatorem Mammeæ filium legimus:
non promiscue, sed quoties cum uxore
non cubuisset, matutinis horis in *Lara-
rio*, in quo Divos Principes animosq; san-
ctiores, & inter eos *Apollinem*, & *Chri-
stum*, & *Abraham*, & *Orpheum* habebat,
religiose coluisse: si fidem merentur, quæ
scripta sunt à Caelio Calcagnino lib. 15. ep.
8. in pr. & Steph. Forcatulo lib. 5. de Gal-
lor. Imp. & philosoph. in fin. De Hadriano
quoque tradit Lampridius in *Alexandro*

Severo cogitasse eum aliquando Christo
templum facere, & in multis civitatibus
templa sine simulacris posuisse: tamen
pergere veritum ab iis, qui sacra consu-
lentes repererant, si id optato evenisset, o-
mnes futuros Christianos. Sed quam se-
dulus & diligens cæteroquin in colendis
Diis suis & sacris Hadrianus fuerit: con-
stat utique ex versiculis ipsius, quos mo-
riens composuisse fertur, quam perple-
xus ac dubius animi fuerit, & omni præ-
terea Religionis ac fidei fundamento de-
stitutus: Versiculi illi sic habent:

*Ammula, vagula, blandula,
Hospos, comesq; corporis;
Quo nunc abibis in loca?
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos?*

Ita ex *Ælio Spartiano* eos recitat *Simon*
Majolus tomo 2. diæ. canic. colloq. 1. fol. 82.

Porro ad salutationem Imperatorum
pertinet etiam mos ille poetarum, quo
advenientibus vel prætervictis epigram-
mata sua offerebant. Id quod ex Macro-
bio animadvertere licet lib. 2. *Saturnal.*
cap. 4. Solebat descendenti, inquit, à Pala-
tio Cæsari honorificum aliquod epigram-
ma porrigere Græculus. Id cum frustra
sape fecisset, rursusq; id facturum vidis-
set Augustus, breve manu sua in charta ex-
aravit Græcum Epidramma, pergenti de-
inde ad se obviam misit. Ille legendo, lau-
dare, mirari, tam voce, quam vultu. Cum-
que accessisset ad Sellam, demissa in fun-
dum pauperem manu, paucos denarios
protulit, quos principi daret. Adjectus
hic sermo. *Non secundum fortunam tuā.*
Anguste: si plus habere, plus darem. Secuto
omnium risu, dispensatorem vocavit Cæ-
sar & H. S. millia Græculo numerari iussit,
quæ summa duo millia & quingentos
Philippæos conficit, si vera est Matthæi
Raderi supputatio ad *Martial. epigram.*
76. lib. 8. *Lararia* denique illa, de quibus

*Poetarum
mos salu-
tationis.*

supra

Supra diximus, in memoriam mihi redigunt; quod Augustinus *lib. 9. de civitat.* Descripsit, Animas mortuorum Dæmonas esse; & ex hominibus familiares Lares fieri, si domi illæ sunt tranquillæ & quietæ. Si omnia commiscantur terroribus atque turbis, sunt laræ sive lemures De quibus apud Laetant: *lib. 1. cap. 20.* & Macrobiū *lib. 1. Saturnal.* Hos Domesticos Deos, veteres vocabant Patrios; non quia essent patris aut Urbis; sed quia familiæ ac generis præsidēs: ut Virgilius

Di patrij, servate domum, servate Nepotē. Suos enim cuique civi ac patri famili. Deos fuisse in aliqua parte domus, quos ipse omnique familia privatim colebant, ex Servio & aliis constat. De quo cultu intelligendum est illud Horatii: *placare Deos: mollire penates.* Id quod Terent. in *Phormione act. 2. Scen. 1.* salutandi verbo ita enuntiatur: atque ego Deos penates hinc salu-

atum domum devoriat. Unde Cicero in *de Natura Deor.* Penates dicuntur, à penu; aut ex eo, quod penitus infideant: & inde etiam vocantur *penetrates*. Eaque fuit antiquorum superstitiosa pietas, ut non tantum de Cæna Laribus sive Renatibus libarent; sed & primitias quoque fructuum eisdem offerrent. Ideoque & ara & focus eis erat consecratus. Inde pro *Aris & focis pugnare* dicuntur, qui pro charissimis quibusque rebus pugnant: de quibus sic Cicero pro *domo sua*. Quid est sanctius? quid omni religione munius quam domus unius cujusque civium. Hic aræ sunt, hic foci, hic Dii penates: hic sacræ religionis ceremoniæ continetur. Hic perfugium ita sanctum omnibus, ut inde eripi tanquam ex asylo neminem fas sit. Quæ posteriora verba pertinent ad interpretationem legis *plerique. 18. ff. de injus voc. & l. n. mo de domo 13. de Reg. juris.*

DE DIADEMA TIT. XLVII.

Diadema erat pileolus istar. dimidiata pilei lorica & grandioris: qui capiti impositus, candida ligabatur fascia, ut ab Hieronymo ad Fabiolam describitur. Eo utebantur Reges in capite, ornatu grati, quemadmodum & Imperatores. Cui non affimiles sunt nostrates corone, quas in torcumatibus & Numis expressas videmus; de quibus infra dicemus. Sed Diadema quoque iuit in consuetudinem.

Cingulum ensis Imperatores gemma quadam adstringebant, ipso etiam cingulo gemmis ornato: sicut à Charino factum legimus, qui etiam calceis gemmas adfuit. Maximinus Iunior thorace indutus fuit argentea & aurea: qualis primum & à Ptolomeo fuit usurpata. Aureos quoque & argenteos fecit enses: ut & galeas gemmis distinctas, quemadmodum Capitolinus recitat. Idem quoque Galienus factitavit. Herodianus *lib. 5. prodidit, Maximinum primum fuisse ex Imperatoribus, qui aureo & gemmas cingulo uteretur, lib. 8. scribit: Antea Imperatores portatum fuisse ignem, & fasces lauros, præcuntibus hominibus proceris & magna statura.*

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

Diadema.

Diadema Suidæ regale est gestamentum, cujus inventionem Plinius Li-

bero patri adscribit *lib. 7. cap. 56.* Id propria notatione valet redimiculū à *diadio*, quod est circumligo. Erat enim fascia candida, quæ capiti Regis sive Regine circum-

Fascia.

cumligabatur. Hinc celebrata vox illius, qui dixit: *Fasciam solve; quantum mali sub illa latet*, ubi Fascia nihil aliud significare potest, quam diadema & insigne illud, quo regis caput cingebatur: quod & *Anadema* dicitur Lucretio, *lib. 4.*

Anadema.

Et bene parta patrū sūnt Anadēma mitra. quale etiam fuit Cidaris, illud Persarum Regum insigne, de quo videatur Philipp. Camerarius *Operam succissuar. cap. 61.* Sanē Fascia Romanos pro diademate usos fuisse vel ineliquet, quod Pompejū Magnum, ut supra quoque attigi, affectati imperii insimulatiū videam ex eo, quod ulceris in crure existentis tegendi gratiā erus colligatum haberet: quandoquidem nihil interesset, in qua corporis parte diadema gereretur. Qua de re Marcellinus

lib. 17. ita scribit: Nec non etiam in Pompejum obtrectatores iniqui multa scrutantur, quum nihil, unde vituperari deberet, inveniretur, duo hæc observaverunt: ludibriosa & irrita, quod genuino quodā more caput digito uno scalpebat: quodq; aliquandiu tegendi ulceris causa defomis; fasciolā candidā crus colligabat: quorum alterum facitare, ut dissolutum; alterum, ut novarum rerum cupidum, asseriebant; nihil interesse oblatrantes, argumento subfrigido, quam partem corporis reddimiret Regiæ majestatis insigni. Quo in loco Fascia pertinet ad suspicionē affectati regni: Scalpere autem caput uno digito, spectat ad hominis mollitiem, quam cum Pompej^o omni corporis habitu ac incessu præ se ferret; factum est utis puorilis amoris venerit suspicionē. Unde & Alcina poeta hoc nomine ita fuit perstrictus:

Fasciolā qui crura teggi, digito caput uno.

Scalpi: quid credas hūc sibi velle? virū.

Nam & pueri muliebris patientiæ, & Prædicones illi, qui molles victu, incessu, ore & aliis dicebātur. Virum quærere: ut doctissimus Scaliger explicat *lib. 1. Ausonii.*

*Caput: scilicet par.**Pompejus.**Virum: quæritur.*

lect. cap. 27. Cujus nefandi criminis ipse etiam Jul. Cæsar non dissimulante insimulatus fuit à Catullo, acri & virulento isto Epigrammate: cujus initium,

Quis hoc potest videre? quis potest pati? quo etiam perpetua sibi stigmata imposita non dissimulaverat Cæsar: tam levitamen ingenio eū fuisse Sueton. scribit *in ipsius vita c. 73.* ut Catullum satis facientem sibi (hoc est, ut Muretus interpretatur, testibus præsentibus affirmante, poenitere se, quod ea scripsisset) eadem die adhibuerit cœnæ, hospitioque patris ejus, sicuti consueverat, uui perseveraverit. Id genus Nebulonum, perversa & postica Venerē utentium, Ausonius eleganti locutione Feles pullarias appellat; quemadmodū & Plautus Lenonem, Felem virginalem indigavit, *In Rudente: Scena, Exi ē phanor.*

Tunc solo, hic virginali, liberos:

Parentibus sublechos habebis?

Feles enim scimus esse furaces & rapaces. Proinde felis vel feles virginalis appositē nūcupatur Leno, quod virgines surripiat: sicuti Prædio, felis pullaria, à puerosum surreptione, Pueros enim Veteres pullos dicebant. Sic enim & Caligulam, illud humani generis portentum, pullum & pupum fuisse nuncupatum Beræaldus asserit

ad Apulej. libr. 8. Hinc & pullaria manus Plauto, à tentandis palpandisq; pullis, id est pueris: qualis erat Prædiconū protervorum manus, qui pullariam facere dicebatur. Turneb. *lib. 2. c. 11.* Ea; pugna Osculana est. Festo, hos Titinii versus citat:

Hæc quidam quasi: Osculana pugna est.

non fecimus

Quia; hinc qui fugere impulsī, spolia colli.

Ita enim verfus istos doctissimus Scaliger restituit. Ausonii autem in Marcum pullariam felem Epigramma tale est:

Pythagora Euphorbi, reparas qui semina:

rerum;

Corporibusq; novis duc reduces animas:

*Felis pullaria.**Pullus.**Pullaria: manus.**Osculana: pugna.*

Dis, quid eris Marcus jam facta novissimafunelus,

Si redeat vitam rursus in aeream?

Quis Marcus? Feles nuper pullaria dictus:

Corruptis totum qui puerile decus:

Perversa Veneris postico vulnere fesser:

Lucis vatis sub alto, pulli premea.

Non Taurus, non Mulum eris, non Hippo-
camelus,

Nō caper, aut Aries: sed Scarabaeus eris.

Alloquitur poeta Pythagoram, eundemque Euphorbum appellat, eò quòd hujus animam in corpus suum transiisse Pythagoras asseruerat. Fuit autem Euphorbus Panthi & Phrontidis filius, quem Mene-

laus interfecit *Ilad. 17.* Pythagoras igitur, qui cum animarum immortalitatem doceret, eas prioribus mortuis corporibus

in alia commigrare dicebat, teste Ovidio *15. Metam.* & Diogene Laërtio: Euphorbum illum Trojano bello se fuisse asser-

bat: quo mortuo, animam ipsius in Her-
motimi corpus transiisse: ab illo in Pyrrhū

Delium pilcatorem: à Pyrrho, in Pytha-
goram. Constat autem, Pythagoram, de-

sultoriam hanc animorum migrationem non nisi tertiam statuisse. Nam si perenni-

ferie animas in alia atque item alia corpo-
ra trās scripsisset; quis locus fuisset Elysiis

campis, aut cœli sedibus? Unde Pindarus: *Quicumque, inquit, ter in utraque vita à*

vitiis alieni fuerunt, viā sibi à Jove desti-
natam adiēre ad Saturni Urbem: Vbi bea-

torum insulam Oceanides auræ circum-
stant, & flores aurei fulgē. in Olymp. Ode

2. Id verò dogma longē ante Pythagoram
ipsimet etiam Druidæ quodammodo am-

plexi videntur: non tamē ut illam animæ
vitam spirantis transmissionem statue-

rint: sed spiritus nihil nisi cœleste & divi-

num sapientis: qui, velut novus hospes,

mutu Dei in alios atque alios transferatur

homines: sicuti Elias spiritus in Elisæum

fuit trāsatus, & in eo quievit. *4. Reg. 2. &*

à Mose manus imponēte Spiritus migra-
vit in Josuam *Deut. 34. v. 9.* quod pluribus

exsequitur Steph. Forcat. *lib. 1. de Galler.*
Imper. & Philosoph. Sed ut ad poetam no-

strum redeam; negat Ausonius, Marcum
illum prædiconem, postquam fatis jam

concesserit, in Taurum, aut Mulum, aut
Hippocamelum, aut Caprum, aut Arietē

transmigraturum; sed Scarabæum tandem
saturum; siquidem id genus animalis fi-

nino & stercore; in quo delicias quærit,
gaudeat. Cæterum quam detestandum &

abominabile sit crimen istud, argumentū
esse possunt Sodomiticæ illæ civitates, igni

& sulphure à Deo subversæ. *Gen. 19.* Unde
& in eos, qui impiæ hujus actionis, quam

ne in bruus quidē animantibus admissam
reperire est, cœno inquinati sunt, poenam

mortis constitutam videmus. *anth. Vi non*
luxuriatur contra natur. & author. de his

qui luxuri. cōtra natur. Quo pertinet Lex
Scantinia, quæ puerorum à plexus impios,

& præpolleram atq; abominandam Cata-
mitorum sustulit Venerem, cōcubitorib.

gravi supplicio imposito, ut ait *Lætas in*
Legib. Romanis. Atq; in hos Constanti-

etiam & Constans Imp. gladium distin-
gi jubent, cū in hæc verba rescribunt: Cū

vir nubit in foeminam viris porrecturam.
(ita enim legendum esse potius quàm *vi-*

ros parituram, Gothofred. rectē monet:
siquidem porrigere foeminarum est pro-

priū, uti Arrigere masculorum) quid cu-

piatur, ubi sexus perdidit locum? ut sce-

lus est, id quod non proficit scire? ubi Ve-

nus mutatur in alteram formam? ubi a-

mor quæritur, nec videatur? Jubemus in-

surgere leges, armari iura gladio ultore, ut

exquisitis poenis subdantur infames, qui

sunt vel futuri sunt rei. *l. cum vir. 11. C. ad*

L. Inl. de adul. Nec minuitur hæc suppli-

cii irrogatio, etiamsi ex utriusque, tam

concubitoris, quam pathici cinædi confi-

do atque animo delinquatur. Nam & Ca-

Pythagora
muta-
vit.

Pœna in
Sodomitis.

Druidæ.

Ius Fescennius Triumvir C. Cornelium
 fortissime militiæ stipendia emeritum,
 virtutisque nomine quater honore Pri-
 mipili ab imperatoribus donatum: quod
 cum ingenuo adolescentulo stupri com-
 mercium habuisset, publicis vinculis on-
 eravit. A quo appellati Tribuni, cum de
 stupro nihil negaret, sed sponfionem se
 facere paratum esse diceret; **SI NON ADO-
 LESCENS ILLE PALAM ET APERTE COR-
 PORE QUÆSTUM FACTITASSE**: interces-
 sionem suam interponere noluerunt. Ita-
 que Cornelius in carcere mori coactus
 est. Rectissime enim placuit, nulla ex
 causa hoc masculosum nefas excusari
 posse; quia quod natura, legibus & moribus
 sit prohibitum, nequedum in volentem
 committi oporteat. Sed & M. Lectorio Mer-
 go Tribuno militari Cominus Tribunus
 plebis diem ad Populum dixit, quod Cor-
 nicularium suum stupri causa appellasset. Is
 iudicium non sustinuit: & sibi mortem at-
 tulit. C. Marius quoque Imperator Clusum
 sororis suæ filium Tribunum militum, à
 Plocio jure cæsum pronunciavit, quia
 cum de stupro compellere ausus erat, ut
 ex Val. Maximo *lib. 6. cap. 1.* Petrus Æro-
 dius recenset *lib. 2. De orator. tit. 46.* Pla-
 nè qui muliebria passus fuit, eum à præto-
 re à subselliis removeri Ulpianus testatur
in l. 1. §. removet. ff. de postulando. tantaque
 hujus rei turpitudine est, tantum dedecus,
 ut morem potius eligendam, quam tale
 quid patiendum, Paulus respondeat *in l.*
isti quidē 8. ff. de eo quod metus causa. De
 quod infando crimine, propter quod ira
 Dei venit in filios diffidentia, ad Ephes. 5.
 ad Coloss. 3. cap. 1. Clericorum Ex. de vita &
 honestate clericorum c. Clerici. Em. de excep-
 sionibus prælatorum & quo ipsa societas, quæ cum
 Deo nobis esse debet, violatur: cum ea-
 dem natura, cujus ipse auctor est, libidinis
 perversitate polluitur, can. flagitia. 32 q. 7.
 nihil dicam amplius; cum vel solum ipsius

nomen chartas quodammodo inficiat.
 Videri tamen poterit Jul. Clarus l. 5. Sen-
 tent. 5. Sodomia. & Jac. Menoch. lib. 2. de
 arbit. judic. cens. 3. casu 286 Joseph. Ma-
 scardus de probation. conclus. 1320. Anton.
 Gomezius ad L. Tauri 90. num. 32. cum al-
 liis à Prospero Farinac. citatis, de delictis
 carnis q. 148. nu. 5. 6. apud quos in abomi-
 nandi criminis hujus detestationem mul-
 ta collecta invenies. Quæ tamen non de-
 terruerunt in Italia (ô tempora, ô mores!)
 Episcopum quendam Nucerinum *Iohan. de la Casa*, quin Sodomiz laudes nefario
 libro fuerit complexus, uti Conrad. Rit-
 tershusius conqueritur in *Novell. lecton.*
part. 12. cap. 9. n. 7. Parem quoque Casti-
 oniam, & Episcopali scilicet dignitati con-
 venientem gravitatem sapit Episcopi Im-
 braninensis, ad Gravalonum nostrupa-
 torem epigramma, quod longè feedius &
 putidius puto, quam ut Commentariis
 hisce sit inferendum. Ideoque in id merito
 insurgit Georg. Erhardus in *symbolis ad*
Petronium pag. 96. & ego nebulonibus istis
 cum P. Guirando Alosiano in quadam ad
Andream Arnaudum Epistola. qua suum
 de Petronio Arbitro exponit arbitrium,
 ita imprecet. *Attu,*

*Flāne qui terras terras & fulmine torres,
 Fulmine fac subito talia monstra peti.*

Fasces laureatos) Inter insignia Magi-
 stratus etiam fasces numerantur & securis.
Novella 25. cap. 5. De quibus ita Plutarch.

in Romanicis quest. 82. Cur Prætorum fa-
 sces colligati fuerunt appensis securibus?
 An id signo est: iram Magistratus non de-
 bere esse in proclivi & solutam? an solutio
 fascium, quæ paulatim fit, moram aliquā
 iræ injicit & cunctationem, & nonnun-
 quam fecit, ut sententia de supplicio exi-
 gendo mutaretur? Sic enim & Theodosius
 legem tulit, ut post rescripta sua differan-
 tur supplicia capitalia dies triginta, ne Rei
 injusta ira rebus non satis inquisitis inter-
 ferenda.

Sodomia
 detestatio.

Cur colligati

Pena dif-
 ferenda.

E. 20. G.
de penis.

feceretur. Si vindicari, inquit, in aliquos
severius contra nostram consuetudinem,
pro causa intuitu, iusserimus; nolumus
statim eos aut subire poenā, aut excipere
sententiam: sed per dies triginta super sta-
tutorum fors & fortuna suspensa sit. *l. si
vindicari. 20. C. de penis.* Quam constitu-
tionē suavit Ambrosius Theodosio in Ec-
clesiā suā rursus recepto, unde eū prius
excluserat, quod non inquisitis fontibus
promissua cæde scivit ab ipso in tur-
bam innocentem & fontes. Rapuerat e-
nim Auriga gubernator ludorum Circen-
sum adolescentem ad stuprum, hunc au-
rigam præfectus vir honestus incluserat
carceri. Quia verò populus industriā hu-
jus Aurigæ delectabatur, poseit, ut impu-
nitus dimittatur, quod cum denegaret
Præfectus per seditionē occisus est. Im-
perator igitur rei huius indignitate mo-
tus, septem milia hominum per cohortes
interficit: qua de re proxius disserit Dn.
Philippus Melancthon *in Chrono lib. 3.*
Cui probè convenit illud Senecæ *lib. 2. de
Iracap. 23.* In suspensio ita retinenda. Po-
test enim poena dilata; non potest exacta
revocari. Istos tamen triginta dies, etiam
ante *l. si vindicari 20.* iustos fuisse da-
mnatis; non improbabiler ostendit Sa-
varo *ad Sidon. Apoll. ep. 7. circ. fin. 1.* Cur
autem fascibus insertæ fuerint Secures; id
idem Plutarchus ita explicat. Jamcum vi-
tiorum, inquit, alia sint sanabilia, alia in-

Idem
cor securis
inserta.

sanabilia, virgis corrigebantur, quæ emen-
dari poterant: Securibus fecabant imme-
dicabilia. Fasces autem illi prius fuerunt
Hetruscorum Regum insignia: quum
duodecim lictores sibi præire iuberent,
duodecim fascibus virgarum, & totidem
securibus illis involutis septos: ut si quis
rei capitalis damnatus esset, primum spo-
liatus exderetur virgis, deinde securi per-
cateretur. Sed Tullius Hostilius Quintus
Romanorum Rex eos, ut & sellam Cum-
lem, Togam & prætexam ab Hetruscis
ad Romanos transtulit: sicut Gualtherius
adnotavit *ad Horat. lib. 1. Ode 12.* Fasces il-
los ex Betulla arbore gallica, quæ mirabili
candore atque tenuitate fuerit, Plinius
desumi solitos scribit *lib. 6. c. 18.* atque et-
iam lauro fuisse decoratos. Plin. *lib. 15. c.*
16. Et si autem Consules Romæ XII. frue-
bantur fascibus, lictoribus totidem præ-
gradientibus: Proconsules tamen non æ-
quales, quàm sex fascibus usus fuisse Ulpia-
nus testatur *in leg. proconsules. 1. 4. ff. de offi.
proconsul.* Ubi Accurs. *sex fascibus, pro
sex mensib.* ineptè exponit, ac si Procon-
sulatus esset semestris Magistratus: cum
tamen magistra lectione doceamur, pro-
consulare Imperium fuisse annum: quod
interdum ad secundum & tertium annum
propagabatur: Sicuti Beroald. rectè no-
tavit apud Apulejum *lib. 10. Mestiacar.*
quibus adde quæ appositè ad hanc rem
scripsit Justus Lipsius *lib. 1. Elector. c. 23.*

Fascis Ho-
truscorum

Consulares
XII
Proconsu-
latus Vli-

DE EQUIS. TIT. XLVIII.

*Equi etiam melius ornabantur, & splendidius, quàm hodiè: Et ferunt Sellas &
Stapedes non habebant veteres: nihilominus tamen Equos tapetis, purpura, ornatus,
auro & aliis coloribus intertextis inferebant. Vnde Virgilius in 7.*

Equorum

Instratos ostro alipedes, pictisq; tapetis.

Aurea pectoribus demissa monilia pendunt.

*Inter tapetum, eos habuisse monilia, ut erant rose, sinuabula, & alia
ornamenta aurea. Atque is erat Equorum Augusti ornatus, quem ibi descri-
bit: licet Regis Latini Equis eum attribuat: quo tamen tempore fasces erant si-*

scri-

Phalera.

corio probè essent ornati. Habebant & Phaleras, quæ vel scuta erant minora, vel rosa aurea, quibus tam in fronte, quam alius corporis partibus Equi adornabantur. Eademque adeo venusta erant, ut verbum hoc etiam ad orationes elegantes, quas phaleras dicebant, fuerit translatum. Vi plurimum etiam aureum conficiebant frenum, ut Virgilius loco antea allegato inquit, his verbis.

Frenum aureum.

Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Ac de frenis, & aureis illis ornamentis equestribus idem Virgilius lib. 8. disserit.

* l. adiles.

38. in pr. &

§. vendendi

ff. de adili.

edict.

Mula Pop-

pea.

Solea aurea.

Frenaq; bina, meus quæ nunchabet aurea Pallas.

De iisdem ornamentis intelligendum quoque est Icti responsum. * Nec praeteribo hic loci silentio: Sabinam Poppam Neronis uxorem dilectissimam, & mulas quibus agebatur, habuisse aureis funibus subligatas. ut Xiphilinus tradit in Vita Neronis, & delicatioribus jumentis suis soleas ex auro quoque induere solitam ut Plinius meminit lib. 33. c. 11.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Germanorum equi.

Cornel. Tacitus libro de Situ, Moribus & populis Germanorum, memoriz prodidit, Germanorum equos non forma, non velocitate conspicuos, sed nec variari gyros in Romanorum morem doceri: At in rectum, aut uno flexu dextros agi, ita cōjuncto orbe, ut nemo posterior sit, quibus verbis haud obscure innuit, cōtrarium hunc morem fuisse Romanis, ut in utrumq; latus, sive in utranq; buccam suos equos in conversionib. flectere cōsueverint. Hodie haud facile dijudices, Vtrū Italis equitandi, & equos vel dextrā vel sinistrā tantum flectendi, quemadmodum & in circulum vel orbem agendi, aut etiam in rectum cursum dirigendi peritiā Germani nostri quidquam cedant. Apud quos etiam nunc consuetudo equestris invaluit, quæ equi peculiari quadam industria eriguntur, tanquam in adversum nitentes, & in orbem quam brevissimum, uno quasi saltu circumaguntur. Sed & ita Equos ab ipsis eruditos videas, ut in ipso quantumvis concitatissimo cursu, ad le-

vissimum sestoris frenorum lora moderantis nutum subito consistant, ac nedatum, quod dicitur, unguem, ulterius nitantur, Michael Beutherus in suo ad Tacit. de Morib. Germanor. comment. Suā enim Equis etiam docilitatem esse, & ipsa rerū magistra docet experientia; & probatissimorum Autorum monumentis est proditum. Dio certe scripsit, Parthos Trajāo Imperatori Equum, inter cætera munera adduxisse, ita edoctum, ut Regem adoraret. Nam pedes anteriores in morem sup-
plicantis flexit, caputq; pedibus ejus, qui proximus esset, subjecit. Cujus & Julius Cæsar Scaliger meminit De subtilitat. ad-
vers. Cardanum Exerc. 209. Sed & Sybaritas eò deliciarum venisse legimus, ut E-
quos in convivia introducerent, ita institutos, ut audito tibiz. cantu, statim se tollerent erectos, & pedibus ipsis prioribus
vice manuum gestus quosdam Chironomiz, motusque edocent ad numerum sal-
tatorios. Accidit autem, ut tibi cenibi
quispiam contumeliā affectus transfugeret ad Crotoniatis hostes, paulò antè præ-
lio superatos à Sybaritis, & quod è Repub-

Equorum docilitas.

Equus principem adoratus.

Equi Sybaritici saltantes.

Equitandi peritiā.

foreteorum, polliceretur (si fidem modò
habeat), sua opera Sybaritarum cuncto-
rum equites in gloriâ veturos potesta-
tem. Creditas res, & belli Dux creatus à
Cretensibus, convocat omnes, quot
quot ejusmodi foret in Libe artificii, modu-
lamenti, in indicat, atq; ubi visum tē-
pestivum procedere in hostem jubet. Sed
quia Sybaritâs supràturgidi, quòd E-
quites superabant, cuncti contra, præliūq;
conferunt. Hic autem repente dato signo
Thracines universi conspirant. Ecce igitur
confestim modulamine agnito, cantuque
illo vernaculo, tollunt eriguntque sese in
pelles equi Sybaritâs, fessorib; excussis; &
quod tripudium domi didicerant, etiam
in acie exhibent. Ita capti omnes Equites,
sed humi, iacentes; omnes equi, sed tripu-
diantes, quemadmodum Ang. Politianus
voluit in *Misellan. c. 15. ex Athenæo lib.
12. Deipnosoph. c. 6.* Nec memorabile mi-
rū est, quod Johannes Lopez Hispanus,
apud Nicolaus Boerius citat *dec. 318.*
apud a. a. fide digno homine audivisse se
refert, qui suis id videris oculis, quòd ge-
nerosissimus Equus propter inestū cum
matris sua commissum, ad quem commit-
tendum arte & unguentis pellectus fue-
ret, cognito crimine, morsu sibi ipsi geni-
talia, magna cum admiratione adductū,
absciderit. Quid dicam de Bucephalo A-
lexandri Magni equo? si sive ab atropoctu
torvo, sive ab insigni taurini capitis armo
impressi sic dictus, cum ornatus erat ar-
more, que ad præliū, dorso suo in insidere
nullum alium patiebatur: Regem verò,
cum vellet adleccare, sponte sua genua
subminuens excipiebat, credebaturq; sen-
tire, quam vellet. ut Quintus Curtius
scripsit in reliquis *lib. 6. de gest. Alex. Mag.*
Idem de ista equo memoratū est, quod
tum in eo insidens Alexander bello Indi-
co, discinens faciens fortis, in hostiū ch-
assis, non sine sibi providens insidisset,

conjectisq; undiq; in Alexandrum telis,
vulnibus altis in cervice atq; in latere e-
quis perfossus est. Moribundus tamen ac
prope jaxanguis, è mediis hostibus Re-
gem vivacissimo cursu retulit; atq; ubi eū
extra tela extulerat, ilico concidit. & Do-
mini jam superstitis securus, quasi eū sen-
sus humani solatio animam expiravit. Tū
Rex Alexander parta ejus belli victoria,
oppidum in iisdem locis condidit; atq; ob
Equi honores Bucephalon appellavit, ut
Gellius refert *lib. 5. Noct. Atticæ. 1.* Ubi et-
iam emunt Bucephalum Cares scribit ta-
lentis XIII. & Regi Philippo donatur: aris
nostri ea summa est; inquit, HS. CCCXII.
de qua supputatione, cum Plinii præfer-
tim estimatione conciliata videatur Bu-
dæus *lib. 3. de Asse & partibus ejus.*

Diomedem Thracem quoq; Diódorus
& poetæ tradunt. Equos habuisse feritate
notabiles, quos carnibus humanis pascere
solebat. Erant equorū præsepia zeta,
ferreis ipsi catenis vinciebantur; caro ho-
spitalis erat propabulo: hos Hercules ex
Thracia Argos perduxit, occisò Diome-
de, què suo ipsius exemplo equis mande-
dum apposuit: non secus atq; Phalaris Si-
culus tyrannus Perillum tauro suo æneo
inclusit. Perillus enim ut Phalaridis crude-
litatem aleret, æneum fecerat taurum, in
quo pariter fontibus atq; in fontibus im-
positis, igneq; supposito, ex clamore & so-
nitu vocis, mugitus pecudis, non hominis
gemitus esse apparet. Itaque vel ab ini-
quissimo atq; injustissimo tyranno extor-
sit hic Perilli nō hominis, sed bruti ferior
animus justiorē servitiā. Etenim Phalaris
in vectorem ipsum & artificem cruciatum
experiri iussit, ut est apud Plin. *lib. 34. c. 1.*
— nos enim Lex justior nulla est.

Quam necie artificem fraude perire sua.
Hinc Diomedis illos Equos Aptuleus fe-
rinos appellat *lib. 7. Aelios.* ubi ita scribit:
Si apud hostiā de Rege Thracio lege-

12, qui miseros hospites serinis equis suis
lacerandos devorandosque porrigebat.
Adeo præpotens illz tyrannus sic parvus
ordei fuit, ut edacium jumentorum fa-
men corporum humanorum largitione
sedaret. Atque ex eo Equorum genere fa-
migeratum illum Equum Scjanum proge-
nitum fuisse, Beroaldus ibidem notavit.

*Equus Sa-
janus.*

Pegasus.

Illud planè fabulo sum est, quod de Pe-
gaso equo alato, qui ex Medusæ sive Gor-
gonis capite amputato à Perseo fingitur
procreatus, poetæ communisuntur. Un-
de & à Plinio inter fabulas refertur lib. 10.
cap. 49. Eo adjutus Bellerophon præclara
patrasse facinora, atque adeo ipsam etiam
Chimæram, triforme illud monstrum,
quod & Leonem, & Capræ, & Draco-
nem representabat, interemisse dicitur.
quamquam Solinus Chimæram montem
esse scribit in Lycia, unde noctu fumidus
ignis exhalat. Aquæ hunc montem Mon-
stro isti triformi nomen dedisse, ipsæmet
etiam Servius assentitur ad illum Virgili-
versum, *Æneid. 6.*

*Horrendum fridens, flammisq; armata
Chimæra.*

Est, inquit; Chimæra mons Lyciæ, cujus
hodieq; ardet cacumen, juxta quod sunt
Leones; Media autem pascua sunt: ima ve-
rò serpenti bus plena. Hunc quia Bello-
phon habitabilem fecit, Chimæram dicitur
occidisse. Sed memorabile tamen im-
primis, & adversus temeritatem notan-
dum est, quod ille Bellerophonte ex Pega-
so equo decedente fertur. Pegasus enim
cestro stimulatum fingunt, Bellerophon-
tem se florem in celum subvolare conan-
tem excussisse ex aëre in terram, in qua so-
lum equitare debeuerat, non verò etiam in
coelum ferri, quod tot victoriarum ob-
tentum, & tot monstris domitis videbatur
affectare. Unde Horat. lib. 4. Oda 1.

Bellerophon.

*Terroris ambustus Phaëthon aværat
Spemque exemplum grave præbet ales.*

*Pegasus, terrenum Equum gravatum
Bellerophontem.*

Forse eo haud minus falsum est Hippo-
centauri figmentum. Hunc enim in re-
rum natura non esse, ac ne quidem esse
posse Claud. Galenus non obseurè signi-
ficat, dum lib. de usu partium 3. in Pinda-
rum invenitur, qui ex hominibus & Ma-
gnetis equis Hippocentauros nasci posse
sinerat, inferna quidem parte mæri, su-
perna verò patri similes: atque ideo eos
esse ferocissimos. Id verò fieri posse Gale-
nus rectè negat: cum quidem Lupi, Ca-
nes, Vulpes, quandoq; per Veneræ com-
misceantur, & pariant Vulpicænes ac Ly-
ciscos: arut ex homine prægnans reddat-
ur Equus, id verò esse impossibile. Proin-
de & Celsus JCrus: Si ita (inquit) stipula-
tus fuero, scilicet nisi steteris, Hippo-
centaurum dari? perinde erit, atque si ve-
fisti solummodo stipulatus essem. l. si ita
stipulatus: 97. de verb. obligat. Inutilem
enim penalem illam stipulationem futu-
ram, ejus præsertim rei adjecctione, quæ
in rerum natura non esset, non lecus ac si
homo mortuus in stipulationem fuisset
deductus. §. 1. Inst. de inutilib. stipulat. l. 1.
§. si id quod ff. de oblig. & act. Cui senten-
tiæ & Cicero ad stipulans: Quis Hippo-
centaurum, ait, aut Chimæram fuisse pu-
tat? Et Lucretius:

*Sed neque Centauri fuerant, neque tem-
pore in ulla.*

*Esse quædā duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis melius compacta potestas?*
Sed hoc esse contra fidē historiz asseve-
rat Johan. Corasius lib. 5. *Metaphysic. a. 2.*
eo quod Plinius Claudium Casarem scri-
bat memoriz prædidisse, Hippocenta-
rum, hoc est, semitrominem & semiequum
in Thessalia natum, eodem die interiisse.
Et nos, addit Plinius, principatu ejus alla-
tum illi ex Ægypto in melle vidimus lib. 7.
c. 3. Divus quoque Hieronymus refert, e-
jusmodi

*Hippocenta-
urum.*

jufmodi animal alicubi ab Antonino Ere-
 mita vifum: cujus hac de re hiftorica nar-
 ratio recenferur à Didaco Covarruvia *lib.*
4. Variar. refol. c. 2. Et cur Hippocentauros,
 ait Corafius, ex equo & homine com-
 mixtos fuiffe negabimus? cum Satyros,
 quales poëtz & pictores fingunt, ex capra
 videlicet & homine permixtos fuiffe, Pli-
 nius *d. lib. 7. c. 2. & 6 c. 30. & lib. 8 c. 54.* &
 Plutarchus in Sylla fcribant: talē aliquem
 ad Apolloniam captum, & ad Syllam pro-
 ductum memorantes; referente etiam
 Lud. Cœlio Rhodig. *lib. 19. lœt. antiq. c. 25*
 & Nauclero *General. 62. in fol.* atque adeo
 Conftantini tempore in Urbem Alexan-
 driam perductum Satyrum, ejusque cada-
 ver deinde fale conditum, & in Antio-
 chiam fuiffe allatum, ut ab Imperatore vi-
 deretur; memoriz fit proditum, Philipp.
 Camer. *Opexar. fuccesfuar. c. 71.* Ac quia
 Satyros ex capra & homine permixtos effe
 Plinius dixit, rectē eos & humana facie ef-
 fe fcribit, & poëtis alio nomine *Capripedes*
 dicuntur; ferunturque ad Venerem valde
 effe proclives. Nam & Capra nihil falaci-
 or: & arguit hoc Satyri nomen quod è pe-
 nis falacitate, & Veneres cupiditate cen-
 setur effe deductum. *Sauhe* enim inflama-
 tus est imperus in libidinem, qualis in effe
 dicitur Satyris, qui ab amoribus abstinere
 nequeunt; dicitur *Sauhe*, quod est membrū
 genitale viri, ut est apud Scholiaſtē Theo-
 criti *Idyll. 4.* Hinc Satyri convenienti &
 appoſitiſſimo etymo vocantur *protervi*,
 Horat. *in ep. ad Piſones.* (vis.
Inter eris Satyris paulū pndibunda proter-
Protervus enim propriē, qui circa libidi-
nem temperare ſibi nequit. de qua libi-
dine Syrus in Iſtaemont. ad. 4. ſcen. 6. apud
Cliniphonem queritur. Quā penē ma me
perdidit protervitas? id eſt, purius tuz
libidinis corā amica geſtiens. quali Hora-
tius dixit ſe affici à Glycere Od. 19. lib. 1.
Hyſt. grat. a protervitas.

Quod doctē explicat Gualtherius ad Ho-
 rat. *Satyr. 1. lib. 1.* & alibi, ad Oden. *ſcilicet*
4. lib. 1. ex Ariſtotele tradit, Faunos, Pa-
 nes, Nymphas, & hujusmodi tantū mille
 annos vivere nec unquam capi ſolitos, ni-
 ſi ſenio confectos. quotus quiſque igitur
 erit, qui unquā Satyrum conſpexerit vi-
 rum? Memoriz tamen eſt proditum (ad
 Plutarchum) ſomno preſſum Satyrū fuiſ-
 ſe captum, qualē poëtz & pictores effin-
 gunt. Is perductus ad Syllam complures
 per interpretes, quiſnam eſſet interroga-
 tus, nihil quod poſſet intelligi, viſ vocife-
 ratus eſt. At vocem aſperam equi præſer-
 tim hinnitu & hirci balatu permixtā edens,
 cū Syllam obſtupefeciffet, datis comitib.
 dimiſſus eſt. Plut. *in Sylla.* Idē in *viſa Ale-*
xandri Magni ſcribit, de viſo & capto Sa-
 tyro cum Tyri Phœniciz urbem ille op-
 pugnaret. Inde enim Wates prædixerunt
 fore, ut Tyro potiretur, interpretantes
 in *tyro. ſua eſt Tyrum.* Satyros certē hodiē
 & videri & audiri confirmat Julius Cæſar
 Scaliger adverſus Cardan. *Exercit. 3351*
 referente Martino del Rio *diſquiſit. Ma-*
gicar. lib. 2. q. 27 ſect. 2. Quæ etiā vera, non
 autem pro falſis aut fabuloſis, ut poſt Al-
 ciatum *lib. 9. Parorg. c. 13.* Covarruvias re-
 ctē putavit, habenda eſſent: cenſuit tamē
 Hotomann. *in §. 1. Inſt. de inuſit. vel ſideo,*
 inutilem futuram Hippocentauri ſtipula-
 tionem, quod ejus generis portentorum
 atq; monſtrorum, veluti naturæ quodam
 peccato genitorū, ratio fit habenda nulla.
 Propius vero eſt, fabulæ huic cauſſam de-
 diſſe centauros propē Peliam Theſſaliz
 montem habitantes: qui primum Equos
 aut ſubegerint, aut ad equitandum do-
 muerint. quod non diſſimulanter innuit
 Natalis Comes *Mytholog. lib. 6. cap. 16. &*
lib. 7. c. 4. ubi Tauros agreſtes in Theſſa-
 liam venientes, fruges devaſtaſſe ſcribit;
 Ideoque juvenes fortes equos aſcenden-
 tes in tauros impetum feciſſe; ac ſtimulis

pungisse. Cum verò agrestes sive rustici hos procul fuissent cōspicari, existimasse, eos supernâ parte homines infernâ equos esse: quia nemo ante id tempus Equi cōscendisset. Et quia tauros illos pungentes viderant, Centauros; indeq; Hippocentauros appellasse, *lib. 5. ut ait virg. Georg. 2.* pungendis & stimulandis tauris, Cui sententiz & Didacus Covarruvias accedit. *lib. 4. Variar. resol. 2.* ductus auctoritate Diodori Siculi *lib. 5.* & Palephati *lib. 1. Incredibilia, vel de non credend. poetar. fabulis.* Legimus tamen apud Lucanū, *di. 1. loq; qui Zauxis infestibatur, Zauxin.* Hippocentauros plures, matrem; infantes, maritum, humana & equina forma, sumâ arte atq; diligentia pinxisse. Atq; annotasse se in Græcis auctoribus, Actius scribit, à Chirone Centauro Achillem, aliōq; Regios filios eruditos fingi, quod soleant Doctores consultoresq; Principum naturâ quidem feri esse, & promptū ad asperiora ingenium habere; humanitatem verò in speciem tantum præ se ferre. Alit. *lib. 9. per. 1. cap. 13.* Cuius etiam in Confiliarios principum tale existat Emblemata: *Hic origenis, & magni fœder. Achillem.* *In stabulis Chiron erudisse fœd.* *Semiferum Doctorem, & semivirum Centaurum.*

Ad fideat quisque Regibus, esse deos.
Est fera, dū violat socios, dū protegit hostes.
Estq; homo, dū simulat se populo esse pium.

Fuit enim magnis principibus familiare admodum, filius suis addidisse statim sapientes monitores. Sic enim apud Valerium Flacum Chiron Achilli additur.

— monitus qui tradat nautes,
Magnorūq; illi qui laudibus unat averū.
de quo more etiam ipse Plinius testatur. *De stellaria: ad Legationem nostram, ad miniculum ei dantur cognatum fœd.* Et Pallanta filium Evandei ita Bæcom mendat apud Virgil. *lib. 4. Æn. 1.*

Et no tibi prætor, spes & solatio nostri
Pallada adjuvā, sub colorare Magistro.
Militiam & grave Martis opus, tua cervice fœda.

Ad fœdas, primis & semivirum ab annis.
Eleganter enim Seneca: ut qui in Sole ambulant, quanquam in hoc non ambulant, colorari tamē eos necesse est: ita qui prudentum consuetudine delectatur, eaque utitur, non potest non etiam prudentia imbui. Idq; pluribus exornat Picartus *de cad. 1. observ. Historicopals. 5.* Hinc igitur haud dubie apparet, falsum est illud de Hippocentauro, bisformi animali exogitatum figmentum: non secus ac falsum opinor Actæonis incervum, & Lycæonis

in lūpū cōmutationem, quanquā hanc nō omninē fabulosam. Pausanias putavit in Arcadia *sen. lib. 8.* cum Ælii ex hominibus Epi facti sint in Jovis Lycei sacris, qui decimo tandem anno, si humana carne abstinuissent interim, figuram hominis recuperānt: alioquin vescentes. cū lupi perpetuo futuri, quod & Divus Augustin. referre non dubitavit, nescio an credere. Marcum enim Varronem latet auctorē, huiusmodi præstigias de Arcadibus scribentem. Nam & nos, inquit, cum essemus in Italia, audiebamus mulieres quasdam imbutas malis artibus, in caseo dare solere nonnihil videlicet maleficium, quo viatores illic in iumentum verterentur, servata mente humana, & sarcinas portarent; rursus ad se redirent, opera perfuncti *lib. 18. de civit. Dei. c. 17. & 18.* Nec desunt, qui

Nabuchodonosorem Regē Babylonium revera Bœtem factū putent: quorum numero est Drotheus Tyr. Episcopus in *Synopsi de Prophetis*, qui capite bubulo effingit posteriore parte corporis leonina, tum ob voracitatem, tum ob violentiam: quibus expiatis formæ suæ redderetur; Iosephus contra nihil accidisse Regi existimat, præter septennem Imperii privationem.

Chiron
Centauro
Achille
per. 1. cap. 13.

Virg. lib. 4.
Virg. Georg. 2.
Virg. Georg. 2.
Virg. Georg. 2.

Actæon
Lycæon

Nabuchodonosor
in Deo

vationemque illam ad augustam Majesta-
tis gradu dejectum ac miserum bitato ex-
aquavit. Nam cum baptis cum pabulan-
tem & oroscelli conperit furi, & focum
us Bovem comeditarum, quod ad respice-
ret, ac Regem coelestem cognosceret o-
mnium excellentissimum; ac tum demum
pristinam faciem sive auctoritatem cum
recepturum, Daniel prädixerat *cap. 4.* At
ubi quis potentem non sit, qui fuerit; tū-
quidvis eum potius, quam hominē vita-
lem haberi solere; post Josephum *lib. 10.*
Antiq. 6. 31. Steph. Forcatul. rectē censuit
lib. 5; de Gallor. Imper. & Philoſoph. memo-
rize prodidit. potentissimus Angliæ Rex
Jacobus *lib. 3. Demonology. cap. 1. cren firm-*

Jam cū ex Galcho supra ostensum fue-
rit, ex homine & equo generari nihil pos-
set falsum utiq; erit, quod de Hippona &
Onoscelia memoriz est proditum. Nar-
ratur enim de Fulvio quodā, quod Equo
amore captus, cum ea se habuerit. Unde
nata sit puella formosissima, quam ex re
Hipponam eognominarint, quo nomine
etiā Equorum & stabidi Deam à pēsa fu-
perbatione cultam fuisse Tertull. docet in
Apologetico, & Luc. Apule. lib. 3. de Asino
aureo, sive Mithia. Atq; hæc etiā Hippo
Jyrenalis videtur appellari, cum ita scribit:

— *hinc* —

(*Elm.*

Sola Hippo & facies elida ad præcipi-
Onosceliam verò quod spectat, dicunt
Nobilem quendam juvenem Ephesium,
cum muliobrem sexum esset exosus, no-
ctur ad paterna armenta profectum cum
asina fuisse congressum, atq; ex ea puellā
procreasse pulcherrimam. Onosceliam
ob id nuncupatam: ut ex Stobæo & aliis
retulit Hilus Gregor. Gyraldus *Historia*
Deor. Synagoga Patrum hoc videri posset
nisi & arsum, immanē illam bestiam puella
amore correptū, & ex ea filiū *Thurgillū*,
cognomine *Spragelæ* generasse legro-
mus apud Saxones *Gratianum* *lib. 10.*

Hist. Danica f. 172. & seq. ejus verba,
quomodo res fide superare videtur, hic pla-
cuit inferere. Cujusdam patris familias,
inquit, in agro Suetico filiā liberalis for-
mæ, cum ancillis suis in egressam, eximie
granditatis usque deturbatis comitibus,
complexus rapuit, exceptamq; ungibus
præ se lester ferens, ad notā nemoris la-
tebram deportavit. Cujus egregios artus
novo genere cupiditatis aggressus, ample-
ctendi magis quam absumendi studium
egit, petitamq; janitui prædam in usum
nefariz libidinis vertit. Continuo enim
ex raptore Amator effictus, fainem con-
cubitu solvit, ardoremque gulæ Veneris
satietate pensavit. Quoque eam indul-
gentius aleret, crebris incurrationibus vi-
cinum acrius incessebat ammentum, nec
nisi tantioribus arte vesci solitam; sparsis
sanguine capibus aduſe fecit. Adeo enim
captivæ species effratam raptoris fav-
itiam fregit, ut quem sanguinis sui cupi-
dam eximeſcebat, amoris avidum expe-
rissetur, postumque ab eo perciperet, cui
se fore proinus alimoniam mensebat.
Quo non penetrat, ut quid non exca-
vat amor? Cujus ductu etiam apud effe-
ratam libidinem belluarum rabiem gulæ
irritamentum libidinis imperio cedit.
Tandem gregis possessor exhausti peco-
ris inopia provocatus, observatione ad-
hibita circumventam canibus beluā cur-
su ac clamore vehementius urgere perſi-
tit, fugacemq; se statum ex eo forte loci, quo
puella servabatur, accessit. Siquidem do-
miliū ejus in vis paludibus clausū per-
phiam amorum series continenti frondiū
umbraulo texerat. Ubi mox fera à Re-
tius circumventa ac venabulis occupa-
ta confoditur. Ut ergo duplicis materiæ
benigna artifex natura nuptiarum defor-
minatæ seminis aptitudine coloraret, ge-
nerationis monstrum usitato partu edidit,
sylvestremque sanguinem humani cor-
poris

poris lineamentis exceptit. Nato itaq; filio paternū à necessariis nomen imponitur. Qui tandem agnita suæ veritate propagnis, à patris interfectoris, funesta supplicia exegit. Cujus filius Thrugillus omneminespragoleg: à quo Ulvo genitis, originem ingenio declaravit avitum animo sanguinē representans. *Hæc Saxo.* Dantē ex Afino & Equa; ac rursum ex Equo & Afina Mulos generari, extra controversiam est. Atq; illos quidem propriè Mulos, hos verò Hinnulos appellari Varro adit. 2. *de re rustica.* Proditū & illud est, ex Onagro, qui asynus sylvestris est, mātūfacto, & equa, mulas generari veloces in cursu, duritia eximia pedum: Onagro & Afina genitum Mulum, omnes antecedere. Mulas autem ad progenerandum ineptas ob id auctores tradunt, quod animalia quæcūq; tertii sunt generis, diversis quippe generibus prognata non gignant. Hinc Mularum partus in Annalibus aliquando observati, ostēti loco fuerunt habiti. Bonum verò an maium portenderent, in ambiguo esse facit eventorum varietas: Si quidem C. Valerio M. Herennio Coss. cum mula in Apulia peperisset, totum annum domi forisq; tranquillum fuisse cōperimus; sinistra tamen quædam obnuntiata. Sed quod omnium perniciosissimum Rom. Reip. fuit, inter Cæsarem & Pompejū exorta bella mulæ parvi edito, L. Paulo, M. Marcello: Coss. multiproderunt. Cumq; alia Romæ ad XII. portas peperisset, M. Lepido, Munatio Placco Coss. subsequētur sunt nonnullæ sociorum direptiones, dum Bella per Brut. & Cass. in provinciis gererentur. At nihil quicquātalo exēit L. Scip. C. Lelio Coss. cum identidem mula Reate peperisset. ut à Johanne Pierio adnotatū est lib. 12. *Hieroglyph.* Eadem Mularū sterilitas in causa est, ut Voluptaria illa Venus, qua homines lasciri non ad prolem, sed ad volu-

ptatem tantū atque spurcitiam utuntur, per Mulum qui Equū saliret, vel Mularum surrectā candidā prurientem, Hieroglyphicè designaretur. Huic enim generi quavis ad progenerandum inepto, genitalia tamen ad voluptatem natura concessit: quemadmodum idem Picus docuit adversus eos, qui animalia rationis expertia, nullo neque voluptatis, neque irascētiæ, neque cupiditatis sensu affici contendunt, moveriq; ad huiusmodi incitationes naturæ quodam impulsu, ut vel se seospitent, vel species propagantur. Neque quidem dicendum asserunt, Leonem audacē, animumq; esse, neque quidem Cervum pavidū; sed quodammodo pavidum, illumq; quodammodo animum: perinde ac si dicerent, animalia hæc neque cernere, neque audire, sed quodammodo cernere, audireque quodammodo: neque vociferari, sed quodammodo vociferari, atque ut semel dicam, ea non omnino vivere, sed quodammodo vivere. Nec abs re puto hic quoq; de Mulis Marianis pauca disserere: de quibus ita apud Frontinū legimus lib. 4. *Stratagemat.* C. Marius (inquit) accidendum impedimentorū gratiā, quibus maxime exercitus agmen oneratur, *vasa & cibaria militum in fasciculos aptata furcis imposuit, sub quib. & habile onus, & facilis requies esset.* Unde & in proverbium tractum est, *Muli Mariani.* Aliam huiusce proverbii causam refert Plutarchus in *Mario*: quid quoq; memorat, quod scilicet Marius Imperator eadem ferebat obibatque opera in re militari, quæcūque militibus imperabat, quare post hæc cum labores & iussa Imperatoris milites libenter subirent, *Muli Mariani* vocabantur. Vulgus hodieque hinc ut Beroaldus ad lib. 1. *Apuleji* opinatur, ducta origine, *Caballōs Marianos* appellat homines, qui pedibus suis ambulantes, se in equo sedere & vehi mentiuntur.

aduli.

Cur steriles.

Mularum partus percontati.

Muli Mariani.

Mularum voluptaria Venus.

Caballō Mariani.

tur in ludicro spectaculo. Illud planè ridicu-
lum est & jocularè, quod Aulonius ma-
chinarios equos appellat *Tripedes cabal-*
los, illis versibus:

Eus subjugabo de molarnus ambagibus,
Qui machinatis saxa volumus pendere.

Tripedes caballos, jergaruptos verberare.

Machinarios enim equos intelligit; qui
quoniã malè semper accipiuntur, & omnium
jumentorum arumnosissimi sunt, pro-
pterea vocat terga ruptos verberare, item
Tripedes. Contingit enim sæpè ut erus
novum illis frangatur: vel, ut claudicantes
& inutiles Equi, pistrino dedantur. ut Jo-
seph. Scaliger contra Angelum Polinani
rectè explicat lib. 2. *Aulonius lecton. c. 8.*

Ac quoniam hoc loco frenorum quoque
mentionem Pancirollus facit: poterit cu-
riosus lector singulas eorum patres sue-
cinctè at eleganter descriptas videre apud

Lud. Col. Rhodig. lib. 12. lect. antiq. c. 8.

Ornamenta autem Frenorum quod atti-
net, non potest eorum luxus esse obscu-
rus: Cum & Gellius lib. 5. *Noct. Atticar. c. 8.*
equitatus meminerit frenis, ephippiis,
monilibus, Phaleris præfulgentis: Et satis
hoc expresse Apulejus de Deo Socratis:
Nec enim, inquit, in emendis eqvis pha-
leras consideramus & balthei polimina
conspicimus, & ornatisimæ cervicis divi-
das contemplamur, si ex argento & auro
& gemmis monilia variaz gazæ dependet:
si plura ornamenta artis capiti & collo cir-
cumjacent; si fræna celata, si ephippia fu-
cata, cingula aurata sunt, &c.

Claudianus in IP. Consulat. Honorii.

Turbantur phalera spumosis morib. auris:
Fræna, anhelantes exsudant sanguina gemma,
Idem, epigrammate de phaleris equi Regii.
Dumque auro phaleræ gemmis dum fræna
resident:

Et de quo Honorii.

— crine superbis

Erebo virides spumæ perfido suar agdos.

Luxurient tumido gemmatæ monilia collo
Nobilis auratoriæ purpure vestias armos.

Atque intantum excrevit hæc res, ut pecu-
liari constitutione fuerit coercenda l. un.

C. Nulli licere in frenis & equestribus sellis
& in baltheis Margaritæ & Smaragdos &

Hyacinthos aptare, li. 12. ne quod in cultu
ornatuque imperatorio sacrum & ado-

prabile est id facere temeritas privata au-
deat. Illa itaque opera quæ solis impera-

toribus permittuntur, quorumque usus
magnificentior Imperatoris Majestatis,

ejusque necessitatibus destinatus est, pro-
hibenda judicavit Imperator Leo Novella

constitui. 81. His adde, quæ cumulatè ad
hoc concessit Michael Piccartus Decad. 35

observat. Idioscopol. cap. 6. Interim hoc
quoque de frenis non indictum relique-

ro: quod frenum mordere, aliud Ciceroni
fræna mordere;

fræna mordere; aliud Papinio. Siquidem Ciceroni, qui

mordicus frenum arripuit, ille infestiori
reluctatur, nec facile mores patitur. Con-

trà Papinio translatio est ab indomitis
pullis, qui tum domino tergum subste-

nunt & imperio audientes sunt, cum fre-
num admiserunt. Cael. Calag. lib. 4. ep. 6.

Subinam Poppeam De hujus luxu Plin-

ius lib. 31. ita scribit: Vasa coquinaria
ealvus orator fieri queritur: at nos carru-

cos ex argento calare invenimus. Nostrâ
quoque ætate Poppea conjux Neronis

principis delicatioribus jumentis suis so-
leas ex auro quoque induere solebat. Eas

verò soleas ex Plauto, etiam sola appella-
re possis: Qui auro (inquit) habet suppa-

etum solum; hic infimum pedis calcano-
um, & calcamentum soleam, Lucetius:

Atque Pieridæ imperagrosola, nullius
ante Trico solo.

At Neronis soleas multis impressas, argen-
teas fuisse tradit Suetonius in ipsius vita:

Nunquam carrucæ minis mille fecisse
iter traditur, soleis multarum argenteis ca-
minis: nec multo minus per se autem

Vehicula & casuisse, docet Capitolinus *in Vere*; data
elaborata & vehicula, cum mulabus ac mulionibus
 cū juncturis aureis. Illaq; vehicula, prius
 arata, mox elaborata efficit crescens luxus.

Argentea Sic enim elaboratorum vehiculorū sit me-
 tie apud Plautum *in Aulularia*. Deinde
 argentata habuerunt, teste Plinio, *lib. 33.*

c. 3. Nos carrucas ex argēto celati inveni-
 mus. Et tanta quidem harum frequentia,
 ut coecere Severus necesse putaverit, eo-
 rum jure solis senatoribus relicto. Lam-
 pridius *in eius vita*. Carrucas Romæ &
 Rhedas senatoribus omnibus, ut argēta-
 tas haberent permittit: interesse Romanæ
 dignitatis putans, ut his tantæ urbis Sena-
 tores vestantur. Postea argentea quoq;
 fuerunt: primusq; ea dedit Aurelianus; te-
 ste Vopisco: quinimò etiam aurata & gem-
 mata. Ita enim de Heliogabulo Lampri-
 dius: habuit gemmata vehicula, & aurata,
 contentis argenteis & elaboratis & aratis.

*Imo & au-
rata &
gemmata.*

Quod pluribus exsequitur Johan. Meur-
 sius *lib. singularis de luxu Rom. cap. 11.* De
 Poppea potro ita scribit Plinius *lib. 11.*
 Poppea. certè Domitij Neronis conjunx
 aſinas quingentas fecit per omnia ſecum
 trahens, balnearum etiam ſolio totum
 corpus illo lacte macerabat, extendi quo-
 que cutem credens. De qua etiam illud e-
 juſdem Plinij *lib. 22.* acceptio: cum ita ait:
 Periti ſervum adſtauerunt, non ferre thu-
 riſtantum annuo ſectu Arabiam, quan-
 tum Nero Princeps noviffimo pompe
 ſue die concremavit: Ibi enim propompe,
 legendum eſſe Poppea; Guilielmus Bu-
 dæus rectè monuit *lib. 4. de Affe & ejus
part.* Loquitur enim de ſutiebri ſumtu in
 Poppeæ mortuæ juſtis & exſequiis. De
 cujus morte Tacit. *lib. 14.* Poſt finem ludi-

cri, ait, Poppea mortē obiit, fortuita ma-
 riti iracundia, à quo gravida icſtu calcis af-
 flicta eſt. Corpus non igni abolitum, ut
 Romanus mos; ſed Regum externorum
 conſuetudine diſſertum odoribus condi-
 tum, tumuloq; Juliorum inferitur, ductæ
 tamen publicæ exſequiæ.

Cæterum, ut hunc titulum de Equis
 tandem concludamus, videri poterunt,
 quæ de Equorum ingenio, docilitate &
 virtutibus aliis accuratè congeſſit & ex-
 preſſit Juſtus Lipſius *cent. 3. Ep. 56.* & Phi-
 lippus Camerarius *cent. 3. horat. ſuccifra.
cap. 91. & ſeq.* & noviffimè Georg. Drau-
 dius in adnotationibus ad Solin. *monera-
bil. c. 53.* Equibus non poſſum non exœ-
 pere elegantiffimum illud equorum elo-
 gium, quod auctorem habet Georgium
 Buchananum.

Cætera rerū quæ ſex animalia ſuæ ad uſus
 Quosq; ſuos: equum ad cunſilos ſe accom-
 modat uſus.

Planſtra trabis, ſortis clitellas, ſeræ ſſeda,
 Være proſcindit, Domini ſorte ſive natam
 Flûina, ſeu ſoſſam ſalen ſeu vincere curſu.
 Eſt ſalebras opus, aut canibus circumdare
 ſalutis

Aut molles gloriare gradus, aut vertere
 gyros,

Libera ſeu vacuis ludis læſcivia campis.
 Quæ ſibilla vocant, tremulos vigor acer
 in artus

It, domine & ſocias vomit oris & naribus, as,
 Vulneribusq; offert gêroſū pectus, & una
 Haudiam mucrorem ſummi ponitq; viciffim
 Dū Domino fortem ſic officioſus in omnem
 Pro veteres nobis tam ceris federe junctum
 Crediderim mixta coalſcere poſſe figura,
 Inq; Pelethroniis Centauros edore ſylvis.

DE TESTUDINE: TIT. XLIX.

Testudo.

Testudo, de qua in præſentia loquimur (donato enim nobis Teſtudinum genere
 nunc non agitur) eſt anguis quædam putamiſive cortice aperta candidiſ-
 ſima & perna, quæ in Lydo Archio reperiebatur, & corticem habebat can-
 didiſſ-

Adidissimam simul & splendidissimam, instar nitida alienius margarita. Hanc in laminas secabant, iisdemque mensas & lectos, non secus atque olea & ebore vestiebant. Hodie videre hanc non contingit, nisi quod in Indicas Orientales navigantes reperisse se eam dicunt. Testudineorum tamen huiusmodi operum fit mentio in multis Legibus, praesertim verò in L. Labeo. 7. ff. de supell. legata. & in lib. heres. 100. ff. de legat. 3.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

Dignum notatu est J. C. Celsi responsum, quod & veterum laudat parsimoniam; & contra crescentem tacite perstringit luxuriam in L. Labeo. 7. §. 1. ff. de supell. legata. leg. Nec mirum est, ait, moribus civis & usu rerum, appellationem supellectilis mutatam esse. Nam fictili, aut lignea, aut vitrea, aut aerea denique supellectili veteres utebantur; nunc ex ebore, atque testudine, & argento, jam ex auro etiam atque gemmis suppellectili utuntur. Quo in loco per Testudinem haud dubie intelligit suppellectilem testudineis laminis vestitam. Hinc testudineis legata: & testudineis lecti apud Javolenum in lib. heres. 100. §. fin. ff. de legat. 3. Primus autem Carvilius Pollio testudines secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire instituit, ut Plinius refert lib. 33. cap. 11. atque illum Testudinum laminis ornandi motus

*Testudineis
supellex.*

Seneca exponit lib. 7. de benefic. cap. 9. Video elaboratam scrupulosa distinctione Testudinem & foedissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretiis emtas: in quibus ipsis illa, quæ placet, varietas, subditis medicamentis in similitudinem veri coloratur, & quæ sequuntur. Tantâ autem testudinum terrestrium molem propè Insulam Mauriciam ceperunt riri, ut super una quatuor homines facile ad incessum ejus promoverentur, & in testa unius decem epulati sint. Thuanus scripsit lib. 124. histor. & inter mirabilia insularum retulit Gryphiander in tract. de insulis cap. 32. n. 133. Sed & testudinum, quarum carnes vescentes Chelenophagi dicti populi tantam magnitudinem esse memorat Beroaldus, ut singularum superficie habitabiles illi casas integant, & his navigent cymbis. ad Luc. Apulejum lib. 1. Malesiar. mihi folio 100.

DE ARGENTEA SUPELLECTILE.

TIT. L.

† Argenteam supellectilem habebant, ut & nos; sed instructiorem, & in hoc à nostra differentem; quod veteres quidem & sua & Majorum suorum insignia & egregia facta mihi insculpebant, ut Virgilius 1. Aeneid. demonstrat, ubi Didonis vasa argentea commemorat, Angusti supellectilem per ea insculpenda:

Ingens argentum mensis cæлатаque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum
Per tot ducta viros, primaque ab origine gentis.

Antequam Romani ad tantam pervenire majestatem, parca habebant vasa Argentea argentea, Cornelium enim Reginum duobus Consulibus, & Dictatorem spe-

paucos.
Corn. Bal.
fauis

Scipio Al-
lobricus.

Lances
argenteae.

Clau-
dii
capaces.

Drusillani.
Rotundi
lance quin-
genariae.

Pocula ar-
gentea.

otiosissime functum, ideo in Senatorio ordine retentum non fuisse, Vale-
rius Maximus lib. 2. cap. 9. prodidit, quod decem pondo vasa argentea com-
parasset. Plinius quinque pondo meminit. Primus argentea vasa pondo mit-
le habuit Scipio Allobricus, ob Allobroges subactos, qui hodie Sabaudi
sunt, ita nominatus; frater alioquin Africani. Eaque decem millia aureorum
referebant.

Tandem in tantam Roma prolapsa est luxuriam, ut quingenta lances,
quarum qualibet centenis libris constaret, fuerint facta: qua summa quin-
quies centena millia aureum conficiunt. Et addit Plinius, multos ob eas prostri-
ptos, dolo concupiscentium quod & Terrullianus tradit lib. Depallio.
Hinc conjecturamus adsequi non difficile est, quot numero Lances, pelues, orbes,
& alia vasa minoris pretii, quam centenarum librarum ibi fuerint. Erant
haud dubie innumerabilia, & ad multo centena millia aureorum accedentia.
Nostro sunt seculo raras à centenis argenteis libris lances reperias. Ideo au-
tem Lances istas adeo amplas & capaces faciebant, ut iis minores quoque pa-
rina continerentur. Sed nihili hac faciendum sunt, sicutum alio conferas. Clau-
dii enim principatu, servus ejus Drusillanus nomine Rotundus, quingena-
riam lancem habuit, qua quinque millibus aureorum fuit aestimata. Atque
huius fabricandae peculiarem officinam prius adificavit: & comites ejus (quarum
oculoginta fuerunt) singulas octo quinquaginta librarum. Illud non omit-
tam, quod apta Carthagine in tota illa Urbe plus argenti repertum non fue-
rit, quam quater millies CCCCLXX. M. pondo. Viebantur etiam pocula ar-
genteis, quibus imaginacula quadam, & gemmae erant inserta. ut ex Virgilio
lib. 5. deprehenditur.

Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.

† Pocula enim ista Navis formae erant effigiata, quam Latini cymbama
dicunt. Et Signa nominat imagines, ut in illo loco:

Cratera impressum signis

Idque ex multis Iuris civilis legibus colligitur. Quod vero gemmas habuerint
insertas, ex eodem auctore lib. 1. manifestum sit:

Hic Regina gravem gemmis auroque poposcit,

Implevitque mero pateram.

Imò habebat † pocula in totum gemmea, ut ex L. 1. & 3. ff. de supell. legat. li-
quet. Eius generis poculationes nisi apud paucissimos hodie reperias. Id quod
laudem vel ideo meretur, quoniam modestia & temperantia drabes argumem-
tum.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

Rara olim
Auri men-
tia.

2. **A**rgenteam (supellectilem) Rectè ait argenteam. Raram enim auri mentionem apud Antiquos reperias, non modò pro eo, quantæ præcæ ætatis opes celebrantur ab Auctoribus; sed rariorem etiam, quàm pro nostri temporis opulentia, & contra quàm hodiè mos inolevit. Quotus enim quisq; in commemorandis opibus, hodiè præsertim ingentibus, argenti mentionem facit? Nam in votis temerariis, quibus surdum numen Fortunam identidem fatigamus, primo quoque verbo aurum nuncupari solet: tametsi in rationibus publicis ac privatis, argenteis summis omnia transiguntur, alioquin & sponsonibus faciendis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerumque per ora hominum fertur. At verò apud Antiquos argentum hominum celebratius sermone fuit; quem admodum Budæus observavit lib. 3. de *Assè & parib; ejus*. Ubi & Lances argenteas memorabili pretio recenset; & magnificam czelaturæ æstimatoricem ætatem eam fuisse cõcludit, qua L. Crassi vasa czelata in singulas libras senis sestertiis fuerint æstimata, id est, centenis & quinquagenis aureis sive coronatis: adèd ut ipse etiam Crassus confessus fuerit, nunquam se iis uti propter verecundiam ausum, si Plinio credimus lib. 33. cap. 11. Nullum tamen omnino anteorum vasorum usum fuisse veteribus Romanis, nemo dixerit; sed rariorem. At apud Medos & Persas nihil auro frequentius: cum scriptum sit, Cyri domû in Ecbatanis Urbe præcipua Mediz à Memnone lapidibus candidis & variis, vel auro etiam vinctis fuisse exstructam. Sed & auream vitem in cubiculo Persarum Regum stare solitam perhibet, lapillis preciosis ornatam: quam scribit Amyntas racemos ex pretiosissimis cal-

culis cõfectos habuisse: & non longè craterem aureum, opus Theodori Samii, Julius Higinus lib. de Interpretat. fabular. cap. 223. Athenæus lib. 12. Dipnosoph. c. 3. & Philipp. Camerarius Operar. succifivar. c. 20. Fuit autè hic Cyrus, qui Cræsum, à quo bello impetebatur, prælio victum pyræ imposuit. Sed cum hic rogo ita impositus Solonem exclamando atque ingeminando ingemisceret crebrius; atque Cyrus rei hujus causam per Interpretes fuisset edoctus, se quoque hominem, & formæ telis similiter expositum reputans, solvi ac deponi de arsurâ lignorum strue Cræsum iussit. Addunt præterea, pluviam repente ad extinguendû rogum decidisse, qui miseri Regis lacrumis poterat utique; sisti antea felicitis, ut sibi quidem videbatur, & prædivitis; adèd ut Cræsi *Lydi opes* proverbio notatz sint. Steph. Forcat. lib. 4. de Gallor. Imp. Monuerat autè Solon Cræsum divitias & Potentiam suam ostentantem, atq; adèd Mortalium omnium beatiissimum se de prædicantem; Neminem ante obitum Beatum dici posse, quam sententiam elegantissimè expressit Ovidius, cum ita canit: — Sed susceet ultima semper Expectanda dies homini est diciq; Beatum Ante obitum nemo supremæq; funera debet. Sed Cyri domum istam longè superavit Assavori sive Artaxerxis Regia, qui ab India ad Æthiopiam viginti septem provinciis jura dās, & Susi in Persidis metropoli delectum virginum elegantium habens, cunctis eò Medorum & Persarum heroinis edicto regio vocatis, Esther Hebræam genere, parentibus ac fortunis orbatam, Mardochæi patrui alumnam, sed formæ ac morum candore, nec non pudicitia singulari mirificè excellentem, omnibus aliis prætulit, atque uxorem duxit Vasthi ob contumaciam repudiata. *Esth. c. 1. & 2.* In ejus igitur Regia videres aulaz hyacin-

Cræsum ro-
go imposi-
tus.

Solonem in-
clamans
soluitur.

Czelatura
æstimatio.
L. Crassus.

Aurifra-
gureus usus
apud Medos.
Cyri domus
aurea.

Susi aurea.

Assavori
regia.

Esther.

thina & byssina arcubus argenteis impenduntia, & pavimenta varii emblematis ornata distincta ex lapide. Pario & vasa ex auro facta, quæ vel esurientem aurum hominem satiare quirent. Rectius multo Salomon, qui immensos ejusmodi sumtus divino Numini consecravit, magnificentissima æde exstructa. Idque & ab Ethnicis multis factitatum legimus; qui & ipsi Divos in ære suo habuerunt, templis luculentè ædificatis atque adeò splendidè, ut Coelitum nemo Coeli desiderio tangere-
 tur, cum illic coleretur magnificè. Conge-
 aliter Xerxes: qui Magis Persarum aucto-
 ribus templa Græciæ inflammavit: quia
 includi Deos parietibus nefas putarent, quibus omnia essent libera & patentia, & quibus mundus tota domus esset, quod utinam ii perpenderent, qui sacrosan-
 ctum Christi corpus, quod supra omnes
 coelos erectum, & ad dexteram Dei omni-
 potentis collocatum, præunte verbo di-
 vino rectè credimus: & cujus inde ex coelis
 redditum ad extremum judicium læti atq;
 erecto capite præstolamur, Eucharistico
 pani, vi & efficaciam obmurmuratæ conse-
 crationis suæ, quam vocant, includi posse,
 cum sibi; tam aliis nugatoriè & impie per-
 suadent. Ipsum illum Deum, quem ex pa-
 ne sibi fingunt, nefariè & non absque pia-
 culo deglutientes; & ad saxa atque ligna
 insuper, saxis atq; lignis stupidiore ipsi,
 procumbentes; quod & mirabile maxi-
 me, & ridiculum esse ait Simon Stenius in
orac. de vita & rebus gestis Philippi Mace-
donum Regis.

*Auri verum
 usum.*

Caustionis.

Verum porro aureorum vasorum, &
 aliarum rerum preciosarum usum nos Coe-
 lestinus docuit, qui aurum gemmasque in
 ædium Sacrarum ornamenta transcripsit
 ille quidem, sed tanquam in arcam com-
 munem pauperum, si quando annonæ ca-
 ritas ea suaderet venundari. Quo nomine
 & Exuperius Episcopus, quo nemo in fa-

Exuperius

melicos & egentes largior fuit aut huma-
 nior domesticis opibus erogatis, donaria
 templorum, & vasa aurea atque argentea
 sacrificiis destinata, pro alimonia paupe-
 rum in summa annonæ caritate distraxit:
 ne viva Dei vasculâ pro inanimis interci-
 derent. Cumque aureus Pontifex calice
 vitreo aut ligneo rem divinam faceret,
 Deo plausibilior, quàm qui vitreo aut li-
 gneo pectore in auro sacrificant: Rogatus,
 quonam sacras divitias amandasset,
Apud pauperes se deposuisse respondit: ma-
 gno Reipublicæ commodo id factum o-
 stendens, & juxta Christi voluntatem, qui-
 bus illos atque inopes tantoperè comen-
 davit: centuplum redditurus ad fidem
 mensæ celestis, ubi thesaurus & ærarium
 nulli furi pervium; præterquam quod hu-
 mi etiam liberales & misericordes fortu-
 nat, ita ut id potissimum habeant, quod
 piè donaverint. Largæ sanè compensatio-
 nis istius illustre extat exemplum in Ty-
 berio Byzantino Imperatore, qui Justiniano
 Illyrico successit. Hic enim, cum inopiam
 populi beneficiam incredibilem suble-
 vet, atque eo pacto contigisset fiscum ex-
 inaniri, & illum ab uxore Athastasia fre-
 quenter inoreari: tandem eogit abundus
 in palatio ambulans, demissa facie; vidit
 inter tessellas pavimenti vermiculati ta-
 bulam marmoream Crucis sculptæ notâ
 insignem: & qui vetitum noverat Theo-
 dosii & Valentianiani Augustorum consti-
 tutione; venerandam crucem vel in solo,
 vel in silice, vel in marmoribus humi po-
 sitis insculpi vel pingi; sed quodcunque
 reperiretur ejusmodi signum, tolli, gra-
 vissima poena mulctando eo, qui contra-
 rium tentasset. *leg. un. Cod. Nemini lica-*
re signum Salvatoris Christi, &c. Jussit sedulo
 tabulâ revelli, & rursus aliâ atq; aliam si-
 mili signo clarâ, donec tribus sublati ma-
 gnâ vim auri reperit, exercitui alendo, ne-
 dū pauperib; abunde suffecturi. Ad eò illi

*Tyberius
 Byzantinus
 Imp.*

Christus

Christus expensum sanctissime multa cū
 scenoris accessione rependit: ut post Gre-
 gor. Tauronensem Stephan. Foreatulus
 refert *lib. 6. de Gallor. Imperio; & Philof.*
 Et quis ociosarum istiusmodi divitiarum
 usus esse potest? forte ut hostes & insidia-
 tores alliciant verius, quam arceant? cum
 ne ab iis ipsis quidem perpetuo tuti sint,
 quorum custodiz, fidei ac silentio cre-
 dantur: ut testificatur Ægyptium ararium
 Rhamniiti; qui Proteo successerāt in re-
 gno; & miram pecuniz vim in eo condi-
 derat, ædificium molitus lapideum inac-
 cessibile: præterquam quod structor calli-
 dē lapidem unum foris secus exentilem
 posuerat, duobusque liberis suis id com-
 mētiū indicarat qui patre mortuo mul-
 tam pecuniz abstulerunt, repetito fre-
 quenter peculatu, donec ad Regis noti-
 tiam veniret. Tandem alterum ē faribus
 laqueo contigit innodari potius, quam
 cognosci: cum frater ei caput amputave-
 rit, ne detegeretur, & lepidiorem expila-
 tionem postea peregerit, quam Herodo-
 tus tradit in *Euriepe*. Taceo thesaurū Ve-
 netum, quem in Di Marti æde festis die-
 bus publicè expositum non absque stu-
 pore semel atque iterum vidi, & cuius si-
 milem in Europa non reperiri, multi o-
 pinantur. Eum enim Stenatus quidam, ut
 natione, ita & astutia Græcus, per noctē
 in æde illa latitans invalit, subtrahit ē sa-
 crario, in quo thesaurus erat conditus,
 marmoreā tabulā: Unde tantum auri abs-
 tulit, quanto vix exportando sufficeret,
 quæ de re videatur Sabellicus *Hystor. Ve-
 net. decad. 3. lib. 6.* Philip. Camerar. *Oper.
 successiv. cap. 64.* Ob varias ejusmodi insi-
 dias thesauris structas, interrogatus Dio-
 genes cur Aurum pallens esset? respondit:
 quia multos haberet insidiatores. Hinc
 forsitan est, quod nulli apud Turcas sint:
 Quæstiones ac Præfecti sacario, nisi virili-
 bus omnino cæcatis; more Persarum ac

veterum Græcorum, ut Plutarchus in *De-
 metriō* prodidit. Prudenter id quidem:
 nam qui nec liberos habent, nec ullis blā-
 dissimarum dominarum illecebris capi
 possant, minimè verendum est; ut publi-
 cas opes capitis ac tamz periculo diripi-
 ant. Johannes Bodinus *lib. 6. de Republica
 cap. 2.* Est quidem nervus rerum benè ge-
 rendarum pecunia; sed sine viribus, con-
 silio & exercitatione enervis: ut satis com-
 mendari non possit Gratiani sententia,
 Melius à privatis possideri divitias; quam
 intra unum fisci claustrū servari. Nec ve-
 rò animus mihi est; aut propositum, de Æ-
 ruscatoribus illis quicquam hic dicere:
 quibus nulla religio est, vel omnem ho-
 minem natum, ut Archilochus dicebat,
 decoriare; principis saltem sui, cui placere
 hoc pacto student; fiscum ut adaugeant;
 & nec minùs tamen prædam in sinu suum
 conferant, ut est apud Lampridium. Et ta-
 men hi in precio habentur, qui potius no-
 vis illis tormentorum, hoc est; tributorum,
 vectigalium, portorium, quibus misera
 plebs dilaniatur, extortitis generibus
 digni erant, ut Perillitaurum æneum ex-
 perirentur. P. Ærod. *lib. 2. rerum judicat.
 tit. de extraord. crimin.* Quos ego Mör-
 boniam abire optem: Eum enim in locū
 Laverniones & Gryposistos, vel ipsi set-
 iam felibus rapaciores ablegari video à
 Lipsio *lib. 4. de Repub. cap. 11.*
 2. *Pocula ista flavis formæ erant effigata.* Poculum
 Tale etiam fuit illud, quod Hércules ex
 Jovis & Alcumenæ adulterio procreatus,
 à Sole donatū accepit, tantæ capacitatis,
 ut in eo tam navigare, quam etiam bibere
 ex eo posset: dignus tali munere vel pro-
 pterea, quod Lerpeum Pyrgæi filium in
 voracitatis certamen provocans, vel ut est
 apud Pausaniam in Eliacis, à Lerpeo lace-
 situs verbis & crapulæ ostentatione; bo-
 vem epulaturus occiderat. Isti porrò po-
 culorum generi nō absimiles fuisse vidē-

Trulla.

tur Trullæ, quarum & Scævola meminit
in l. Seja. ff. de aur. & arg. leg. Eas enim pa-
teras vinarias interpretatur Alciatus, quæ
profundiores fuerint & oblongiores ac
naviculæ instar, Alciat. lib. 7. parerg. c. 3.
Atque has etiam ex auro fieri solitas, Ju-
venalis monet,

—landare paratus

(Fundo.

Si Trulla in verso crepitum dedit aurea
quo & adulatorem perstringit, & bibaci-
tatem divitis exprimit Trullam exhausti-
entis, & labellorum crepitu id testantis.
Fertur præterea Ptolomæus olim mille cõ-
vivas totidem aureis poculis saginasse,
immutans vasa cum ferculis. Et Messala
Orator prædixit, Antonium triumvirum
aureis quoque usum vasis in omnibus ob-
scenis desideriis. Quod Beroaldus retu-
lit lib. 2. ad Aquilejum.

Ptolomæi
luxus.Item ad-
monit.

3. Pocula in totum gemmea) Hinc Se-
neca lib. 7. de Benefic. c. 9. Video istic cry-
STALLINA, quorum accendit fragilitas pre-
cium. Omnium enim rerum voluptas a-
pud imperitios ipso, quo eos fugare de-
bet, periculo crescit. Video Murthina po-

cula, parum scilicet luxuria magno fuerit,
nisi, quod vomant, capacibus inter se gem-
mis propinarent. Tale quid apud Drepa-
nium in Panegyrico: Nisi æstivam in gem-
mis capacibus glaciem falerna fregissent.
Intelligit enim pateras capaciores & qui-
dæ gemneas. Gemmæ enim in pocula for-
mabantur. Apulejus lib. 2. Metamor. pueri
calamistrati pulchrè indusiati gemas for-
matas in pocula vini vetusti frequenter of-
ferre, &c. Hinc Gemma bibere. h. e. pocu-
lo ex gemma, Virg. 2. Georg. V. gemma bi-
bat, & Sarrão dormiat ostro. Et Lucã l. 10.

Gemma
in pocula
formata.

—gemmisq. capaces

Excerpta merum.

Ovid 8 Metam. In gemma posuerit merum.
Et Juvenalis Satyr. 6.

Cum perfusa microspumant unguenta fa-
lerno cum bibitur concha.

Ad quem modum Ca. Sollius Apollinaris,
spumarèt falerno gemmæ capaces lib. 2. ep.
13. dixit, pro pateris gemmeis. Eoq; fit, ut
gemmis legatis, etiam gemmea vasa con-
tineri J. C. Ius responderit in l. cum aurum.
19. circ. fi. vers. cum leg. de auro & arg. leg.

DE CIBI CAPIENDI MODO VETE.

RIBUS USITATO TIT. LI.

Controversum non parum est, utrum veteres his singulis diebus cibum, necne,
ceperint, quandoquidem cœnæ quidem semper; prandii verò nunquam
fiat mentio. Affirmativè tandem concludendum est: cum Cicerio Tuscu-
lanarum q. 5. Platonem, cum in Italiam venisset, admiratum dicat, quod
Itali his die manducarent. Et celebris est Alexandri Magni sententia,
qua Modicum prandium Cœna dixit obsonium. Controvertitur quoque a-
pud Medicos, utrum melius sit cœnare an prandere parum. Ut manifestum
hinc sit, his eos comedere solitos, aliter tamen, quam nos. Matutino enim tem-
pore nihil quidquam coquebant; & nec qui in isdem aliquin commora-
bantur adibus, simul manducabant, sed quo milibus libisumerat tempore;
atque eo visitabant, quod in penu erat repositum. Satis enim vel in inte-
grum sibi annum prospicientes, non modo caseos, olivas & salsamenta; ve-
rùm etiam varia reponebant condimenta, Varias quippe barbarum species
Collumella enumerat, quas conficiebant, & in penu condebant. Vesperia au-

Veteres an
pranditiam
fuerint.

Penu.

nam Cœna apparatus instituebant. Est enim Cœna, Græca dictio, id quod commune est, significans. Plinius Nepos: a vimentum suum interdum cibum levem & facilem, veterum more sumxisse scribit; vespere cœnasse melius, Cœna hora erat Nona, hoc est, vigesima prima, cum dies Noctis aqualis esset. Vn- Cœna horæ.
de Marcialis.

Imperat exstructos frangere Nona thoros.

Hæc circa primam horam Noctis cœnabant, ut ex Plinii Nepotis ad Ma-
crum epistola colligitur. Matutino tempore quilibet manducabat, quando-
cunque appetitu alliciebatur. Nec enim uspiam legitur, quemquam ad pran-
dium etiam invitasse alium; sed ad cœnam duntaxat.

Difficile quoque in oblectu est, quomodo discumbendo Mensa se accommo- Mensa ac-
dârunt: ac vix ex tricliniis marmori insculptis id deprehenderetur, minimò cubitus.
posset intelligi, opinor. Comedeant aut mensam rotundam, cujus dimidicta-
tum † tres lectuli, tribus aliis fulcris exilibus, & auro, argento, testudine, atque Cœnuli.
aliis ornamentis splendidis sustentati occupabant. Atque his stragula purpu-
rea, & tapeta preciosa insternebant: iisdemq; lectulis insidebant; pedibus qui-
dem pro lecti longitudine extensis, corpore verò siue thorace ad mensam, qua
satis ampla erecta. Quilibet lectus duos commodè capiebat: alterum qui-
dem cabantem, quod virorum; & sedentem alium, quod feminatum e-
rat: ut ex Val. Max. deprehenditur. * Quia verò ad quamlibet Mensam * Lib. 5. c. 1.
tres solummodo lecti strati erant; ideo locus ille Triclinium nominabatur. Triclini.
quod enim Græcis τρικλιν, id Latinis Lectus est. At mones Marcialis novem
duntaxat uni mensa potuisse adstare, qua literam C. quod Sigma Græcum
dicitur, repræsentabat. Quilibet orbe suo in gremium posito, manducabat: Nec
ad alium usum destinata erat mensa, quam ut cibus & potus in ea collocaretur.

Mensa ista maximo comparabantur precio. Scribit enim Plinius * M. Mensarum
Ciceroni emtam fuisse mensam. XI. libris auri, hoc est, mille ducentis aureis precium
* Lib. 13. c. 6.
At Tertullianus libro de Pallio scribit, D M. HS. minoribus; qui forent 15. Cicero-
quinque millia aureor. Tanti & Asinii Pollionis mensa constitit. † Men- nie.
sa ille rotunda erat, & citrix. Sunt, qui eo hæc comparârunt precio, quo 3.
latifundia & amplissima prædia mercari potuissent. Nos Servatorem no- Asinii
strum sequuti, more Hebræorum manducamus sedentes. Honoratior Men Pollionis.
sa sederat ad parietem. Primo enim Regum cap. 20. legitur, quòd cashe-
dra Regis Saul fuerit juxta parietem; è conspectu verò Sedes Ionatha, primo-
geniti Regis: postea aliorum ordine subsequens. Patina siue scutella,
qua mensæ imponebantur, alia quoque vasa, quibus sustinerentur, sub scel-
beant. Nam & lavolenus tradidit; Vasis Corinthiæ legatis, Bases quo- * L. Hæres.
que collocandorum istorum causs; paratas, simul legatas censer. 109. §.
Es ab U. Corinthia
plano responsum est: Si eni vasa sint legata, non solum ea continent, que de legat. §.
aliarum.

aliquid in se recipiant edendi bibendi que causa paratum. Sed & qua aliquid sustineant. * Canabant januis apertis, in Atrio, de quo supra dixi, quod locus quidam erat satis spatiosus, mox post ingressum patens, antequam ad ambulacra seu porticus deveniretur. Unde Virgilius:

— Vocemq; peralta volutant

Atria &c.

Idemque & Macrobius refert, ut scilicet & pratercuntes Censores animadvertere possent, utrum sumtu Legibus concessio, aut eas excedente victitarent. Quibus inter alia sancitum erat, Ne quid volucrum mensa apponeretur, prater unam Gallinam, qua non esset altilis, ut Plinius recenset: * Item, Ne quis in singulas cenas & plusquam centenos aris insumat. Lex deinde Licinia rogata est, qua singulis diebus statuit, aris quidem Numos triconos; carnis vero arida & salsamensi certa pondera. Idque ideo, ut esset, unde publicis necessitatibus subveniri posset; sicuti, post Gellium Macrobius prolixè describit. Caterum Leges istas pauci observarunt. & Clodius enim Æsopus, tragicus histrio, cum opimos fecisset questus, convivium exhibuit, in quo ingens arum copia humanam vocem instar Psittaci imitantium, & magnæ emtarum precio devovaretur: Insusit in has, secundum Tettullianum lib. de Pallio, aureas mille, secundum Plinium, quatuordecim millia. Hujus filius hæres luxuria paterna Cenam dedit, in qua post cibum jam sumtum Corallari loco cuilibet Conviviarum margaritam aceto solutam, sorbillandam præbuit. Hortensius Orator Pavonem sibi gratiæ primus occidit: Saginare primus instituit M. Aufidius Lurso: exque eo questu reditus Sesterstium sexaginta M. habuit. Sed vereor, ne veterum istam luxuriam nostra hæc etiam excedat Honoratior medium in mensa occupabas locum: quod Virgilius innuit, cum ait;

— aulæistum se Regina superbis

Aurea composuit sponda, mediamq; locavit.

Id quod & ex Salustio, quem Servius laudat, deprehenditur. At enim, Consulem in media sedisse mensa: reliquos vero utraque ex parte ordine fuisse subsequutos. Dabatur etiam aqua manuum lavandarum gratia: & panis, simul adferrebasur in canistris quod idem ostendit Virgil.

— stratoq; super discumbitur ostro.

Dant famuli lymphas manibus, Cereremque canistris

Expediunt, tonsisque fecunt mantilia villis.

Postea dapes adponebantur. Estque notandum, Mantilia ipsorum pilosa fuisse, non sicut ac holosericum villosa. Idque ideo ab ipsis factitatum, ut manuum eò melius fuscarentur. Primo lociduo Ora recentia sorbillanda præparabantur. & Undenatum proverbium: ab ovo usque ad mala, quia scilicet

* L. cum
acrum. 119.
§. sed cui
vafa. 10
de aure &
arg. legat.
Atrium.

4.

Leges sum-
maria.

* Lib. 10.

e 50.

Licina.

Lib. 2. c. 23.

Cl. Æ.

§opus.

Huius fa-
lius.

Hortens-
ius.

Locus men-
sa honorati-
or.

Mantilia
villosa.

malasive poma ultimo dabantur loco. Cum oris autem cuiuslibet apponabatur
 † Lactuca: quam primum quidem sub Cæna finem solebant comedere: postea
 verò sub ipso initio hanc manducabant. Vnde Martialis: Lactuca.

Claudere quæ quondam Lactuca solebat avorum,

Dic mihi, cur nostras inchoet illa Dapes?

Cum lactuca adferebantur terna cuiuslibet Cochlea. quod Plinius in epistola Cochlea.
 ad Septicium his verbis inuitis: Parata erant lactuca singula, cochlea terna, o-
 va bina, alicacum mulso & nive. Alicacum potius genus erat (ut Cerevisia) ex Alico,
 & a factum: quod cum † vino ex melle confectum, & à nive, cui in mensa vini
 & † mulsi vasa immittebantur, † refrigerato bibebant. Athenæus scribit;
 Roma tabernas profuisse, quibus Nix per integrum adservabatur annum. 9. 10. 11.
 Sub terram ea mittebatur in paleam. & cuiuslibet vendebatur: eaque vinum
 reddi batur frigidissimum: quo refrigerandi modo & Gracii utebantur, quam Nivaria taberna.
 quam stomacho noxium dicit Macrobius. Vinum in ipsam ponebant men-
 sam, quemadmodum etiam nunc Venetiis us venit. Atque hac quæ jam dixi,
 ante ipsam fiebat cænam. Post, varia carminum genera adferebantur, pro
 cuiuslibet convictu & facultate. Plinius loco supra citato Ostrea & vulvas Ostrea. Vulva.
 porcarum appostas ait, quæ in magnis habebantur deliciis, Macrobius lib. 3. porcarum.
 Saturnal. c. 13. memorabilem describens Cænam: Quo die, inquit, Lentulus
 Flamen Martialis inauguratus est, tria lectis eburneis strata fuerunt tricli-
 nia. Ante cænam Echinos apposuerunt, ostreas crudas, quantum quisque vel-
 let, peloridas, (quæ erat concha marina species) turdum: Subius, gallinam al-
 bilem, alteram patinam ostrearum, balanos nigros & albas; glycomaridas
 (quod dulce quoddam erat edulium hodiè penitus innotitum) ficedulas,
 lumbos, morices & purpuras. In ipsa Cæna, sumina, sinciput, aprugnum, pa-
 sinam piscium, patinam suminis, anates, quæ quedulas elixas, lepores, altilia
 assa, & panes Picentes. Addis quæ idem Macrobius, Cincium papulo obie-
 cisse quod porcum Trojanum mensis inferas, quo significare voluit, quemad- Porcum
 modum ex Equo Troiano multi egressi fuerunt, qui Troiam destruxerint: ita Troianum.
 Romanos mensis inferre porcum: tot inclusis animalibus gravidum, quæ ipsos
 inter necioni sintitura. Vera namque est Senecæ sententia quæ habet: Plures
 interire crapulâ, quam gladio.

Apparabant Veteres duas mensas, ut & nos: alteram ex carnibus, & fructi- Duplex Mensa.
 bus alteram. Expeditus enim cibarius siue edulius, primam mensam remove-
 bant, & secundam adornabant. Ita enim illum Virgilii locum quidam inter-
 pretantur.

Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ.

In hac altera siue secunda mensa, uti diximus, adponebant poma, uvas, ficus Mensa secunda.
 & nuces, Sic enim Horatius 2. sermon. Satyra 2,

-- tum pensilis uva secundas

Etnux ornat mensas cum duplici ficu.

*Vua pur-
purea.
Duracina.*

Vua, quibus in Mensis secundis utebantur, erant purpureæ; Lombardi Ros-
tate dicunt, suntque dulcissimi saporis. Utebantur & Duracinis, quæ solidam
habent carnem, humorem exiguum: eæque in pertici suspendebantur, ut mensa
possent apponi. teste Galeno. lib. 2. de aliment. compos. In mensa enim *Vuas*
comedi fuisse solitas, Ictus Paulus testatur in L. qui fundum 205. ff. de ver-
borum signification. Vbi pomi appellatione etiam Nuces, ficus, & uvæ dunta-
xat duracinas & purpureas, & quæ ejus generis essent, quas non vini caussâ
haberem; quas Græci *τρωχίμους* hoc est, comestibiles vocarēt; recepta videri ait.

Bumasta.

Vua quoque *Bumasta* in secundis adhibebantur mensis teste Virgilio *Ge-
orgicorum* 2.

Non ego te Diis, & mensis accepta secundis

Transferim Rhodia, & tumidis Bumasta racemis:

Rhodia.

Græci hoc *Vua* genus idè *βύμαστος* dicunt, quod instar bovillæ mamma intus
mescat: *βύς* enim bovem ipsis significat, *μαστός* mammam. Manducabant
& Rhodiam quæ tamen hodiè ignoratur, nisi ea forsitan fuit quam zibebam
dicimus. Porro cum *uvæ* simul omne fructuum genus in secundis apponeba-
tur mensis: & hoc amplius quoque Scriblita, Hinc Martialis:

Scriblita.

-- mensis Scriblita secundis.

Athenæus scribit; In convivio magnis additos fuisse & lepores, & turdōs
cum opsoniis, muselis, & olivæ. Olivæ in principio & sine Cæna utebantur.
Sic enim Martialis:

Olivæ.

Inchoat, atque eadē finit oliva dāpes.

Tertullianus libr. De Anima scribit, Eos astatu tempore cænam finivisse
assaturâ, quod alibi non reperio.

Omnia ista edulia, de quibus diximus, non quidē confusè, sed singulis sin-
gula lactuca, & uvabina, & quatuor oliva apponebantur, ut annis plius minus
90 fuerat observatum. Honoratioribus plius cateris propinabatur. Nam ut
Homerus commentus est, Achilles Agamemnonis mensa accumbens, du-
plo plius cibi in orbe suo habuit, quàm alii. Idem & Hebræi primogeniis lar-
giebantur. Adversendum quoque est, Eos qui ovicant cochleis vescebantur,
Cochlearibus fuisse usos, unde Martialis de Cochleari loquens:

Cochlearis.

Sum cochleis habilis, sed nec minus utilis ovis;

Nunquid scis, potiùs cur Cochleare vocer?

*Tibicines
aut dapes:
lib. 3.
Saturnali.*

Adhibebant & aliam vanitatem, quæ preciosiores dapes mensis inferen-
tes, solenni quadam pompâ tibicinibus utebantur. Ita enim cenantē Severo
Imperatore observatum fuisse Macrobius scribit, ut cum inter alios cibos

Autos & pretiosos † Acipenser piscis apponendus esset, non nisi à coronatis ministris, cum tibicinis cantu inferretur. *Acipenser.* De quoniam in Imperatores sermo iam noster incidit, non omittam hoc loco commemorare, ipsos suis manibus corticem pomis exemisse. Nicetas enim lib. 6. memoria prodidit, quod cum Manueli Comneno Imperatori cibum capturo, & malum Persicum cultello purganti nunciaretur, Persas in frumentatores fecisse impetum, ipse pomo abiecto, & armis properè sumtis, Equo conscenso fuerit egressus. Nec prateribo silentio, Nobilem illum liquorem, à veteribus tantopere celebratum: cuius hodiè ipsum etiam nomen ignoratur. Erat autem † liquamen *Liquamen* ex piscis Gari primum, postea etiam Scombri intestinis sale maceratis productum. *Etiam.* Unde liquor promanabat, quo illa toto anno incorrupta asservabantur; & tanquam preciosum condimentum sive edulium apponebatur, mensæ. Plinius tradit, Nullum liquorem penè, præter unguenta, maiore in precio esse sæpisse, adeò ut suo tempore singulis millibus numum (hoc est decem aureis) congi peritè duo fuerint permutati. Constabat autem Congius XII. pondo. Erat *Marin* & alius quidam liquor, isti non absimilis, quem Mariam nominabat. Hic ex thynno sale macerato eliquabatur, & quantivis censebatur pretij. Viri- que usus erat, ut huius panis instictus comederetur melius: quemadmodum Plinianus declarat in *Legetertia*, in pr. ff. de penù legat. Effic enim ait quosdam liquores, quiesui potiusque non fini, sed in quibus esse, hoc est, edere soleamus: ut oleum, garum, mariam, mel. Horum vicem alia liquamina, Bottarghe & Cavario appellata, iam supplent, ut postea dicemus. In conviviiis solennibus solebant vel Lyristem, vel Comædum sub finem cænæ introducere, à quibus oblectarentur invitati: ut ex Plinii Nepotis ad Septitium Clarum Epistola colligitur.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

Convivium tria genera.

Convivia quidam ex Athenæo *Dipnosoph. lib. 8. cap. 12.* & Eustathio in *1. Odyss.* ita dispartiuntur, ut Elapinem stant, quod splendorem apparatusque magnificentiam habeat. Gamon, in quod pecuniarum plusculum erogetur. Et Eranon, quod pluribus differtim accumbentibus fiat; sed ita, ut ferat sibi unusquisque quod edat. Quæ res Hesiodo poetæ arrisisse videtur, quod impendii parum, jucunditatis multum inest; singulis quippe afferentibus,

Eranon: collationum convivium.

quod ederent, aut biberent. Atque hic mos non hodiè tantum apud Gallos; sed & olim quoque apud Romanos viguit: quibus etiam probrosum censebatur alienis vesci. Hinc tollendæ ignominie causa Romulus, quod enutritus foret & educatus à Laurentia, Brumalia instituit, quibus convivio exercebatur Senatus: cum necessarium diceret, ab Rege suo aliSenatum hyeme nullius obstrepentibus bellis. Ad ejusmodi collationem etiam Scævola allusisse videtur in *1. creditor. 102. ff. de solution.* Ubi qui oblatam à debitorum pecuniam, ut alia die accepturus, distulit,

Brumalia.

Intell. 1. creditor. de solus.

Hh 2

ideò

ideo non agnoscit ejus pecuniae periculum, si postea quasi *Eranos* iussit praesidis sublata sit. Quo in loco Alciatus *lib. 2. Dispunct. cap. 25.* Eranon intelligit collationem, vice cuiusdam tributi indictam: ut sit sensus, periculum Creditoris tunc non esse, cum in usum Reipublicae numerata est. Nam & tantundem debitor erat exsolviturus, quoniam vice tributi ejus pecuniae collatio indicta fuerat. Sanè verbi illius hoc significatū esse, ex Trajani quodamque epistola ad Plinium secundū ita scribentis colligitur: Amasenis (ait) concessum est Eranos habere, si tali collatione non ad turbas, nec illicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utantur. Sed magis est, ut in illo Scevolae responso, pro *Eranos*, legimus *Arosa*: eo scilicet sensu, quod si pecuniam oblatam Creditor, iusta ex causa, cum non offerretur opportuno & commodo tempore, distulerit; eaque postea quasi *arosa*, cujus usus è Republica sublatus erat, à Magistratu reprobata fuerit; nō debeat ea Creditoris periculo sive damno perire. Est autem, *Arosa pecunia*, quae subacta est: quae aurea vel argentea videtur, & habet in se aris plurimum, quemadmodum & Restus *arosa Cyprum* dixit, quod in ea plurimum aris nascatur. Quae vera est Johannis Corasii sententia *lib. 1. Miscellanea. c. 9. num. 5.* quam & Cujacio probari video ad *Africanum* *trakt. 8. nobis fol. 589. ad h. solutus* 39. ff. de solutione. & Ofwaldus Helliger innotis ad Donell. *lib. 16. c. 9. lit. M.* Et quae hoc loco ex Pancirolo nostro observandum frugalitatem veterū prandia non nosse: sic enim Servius *lib. 4. Aeneid.* In usu non erant prandia, quam cum insolentiae postulent Bodinus in Oppianum *lib. 1. de venat.* Coel. Rhodigin. *lib. 4. lect. antiquar. cap. 54.* Philander in Vitruvium *lib. 6. c. 5.* & alii nonnulli: Labet ejus causam suscipere, & aliorum fulcire au-

thoritatibus. In Servii igitur sententiam descendunt Cassiod. *Psalmo 14.* Majores nostri tabernas, ait, domus pauperum appellaverunt, & quod ibi habitabant, & coenabant (sicut antiquis mos erat *semel cibum sumere*) ex duobus nominibus traditur unum factum esse vocabulum stilicet tabernaculum. Isidorus *lib. 2. cap. 20.* Est autem coena vespertinus cibus, quam vespertinam antiqui dicebant: In usu enim non erant prandia. Haymo *Dominica, 2. post Trinitas.* & dicitur coena à communione vescantium: quia antiqui semel in die comedeant, hora videlicet nona. Idem *Dominica ultima post Trinit.* Antiqui enim in die solummodo una vice comedeant videlicet hora die nona. Pomponius Sabinus: antiqui non prandebant, ut in vita Galeni traditur. Seneca *Ep. 122.* cotidie sobrius prodit, sic coenas tanquam Ephemeridempatri approbaturus. Unde *solidus dies.* Horatio, & Seneca *Ep. 83.* Id est, integer à cibo, quo ad vesperam immorsus manebant. Idque in *jejunio* observabatur cum primis; quae ante vesperam h. e. ante horam diei nonam non licebat solvere. Salvianus *lib. 1. de providentia*: Nunquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant, cum viles & rusticos cibos; ante ipsos, quibus coxerant, focos sumerent, eosque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret? Expressit hoc Prudentius in hymno SS. *Frustrum & Augurii.*

leinnamus, ait: recens potum.

Nonnam nona diem resignat hora.

ideoque commodam satis & utile hora nona refectiois tempus indultum est, ait: Cassianus *collat. 7. cap. 26.* quemadmodum docte hoc colligit Johan. Savaro ad *C. Solinum Apollinar. lib. 6. ep. 12. & lib. 7. Ep. 14.*

1. *Vesperis coenabant melius*) Sed & largius quoque vesperi potabatur. Nam ut

Plinius

Arosa pecunia.

Prandia veteribus ignota.

Dies solidus jejunium.

Plinius dicebat, dimidia periculi pars est noctui, hoc est, spe somni bibentibus: Somnus siquidem ad despumandam discutiendamque vinolentiam adiumento est. Et solet alioquin etiā in symposiis meridianis celerius temulentia homines corripere, quā si eadem in cœnam differantur. Etiā autem parcius prandendum esse, consentiens habet Medicorum schola: cum ut Alexander Magnus dicebat, Modicum prandium quasi Cœnæ sit obsonium: non consultum tamen putatur, diu & quidem in prandium usque jejunum persistere: tum quod ita jejunantibus appetentia evanescat, calore vel flaccido, vel tantum nō extincto: tum quod collapsis oclusisq̃ue meatibus, per quos deferri alimen- tum debet, in mediis spatiis hæreat, feriusq̃ue in venas rapiatur: tum denique quod propter diurinam in ediam stomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus cibum respuat, citoq̃ue fatiatur: ut Levinus Lemnius docuit lib. 2. de Miraculis oculi. Natur. c. 21. huic vicina est illa quæstio: utrum famis an sitis facilius sit toleranda? quam eleganter explicat Joh. Bruyerin lib. 16. de re cibaria c. 5. Nam & extinxisse quosdam, qui annos permultos potus sitisq̃ue expertes vitam traduxerint; alios item nusquam bibisse, quod fortasse lectori incredibile videbitur, ut idem commemorat lib. 16. cap. 6.

Plinius
sit tolera-
bitur.

Triclinium:

2: Tres lectuli. Atribus illis lectis dictum fuit Triclinium: quo verbo & Paulus utitur in 1 fistulam. 19 ff. de servis. verba pradior. & Ulpianus in l. si in certo. 5. §. si de me. ff. Commodati. Eoq̃ue locus & concla- ve significatur, in quo convivio accepti discumbebant cœnando. Nam Veteres, qui jacendo cœnabant (ut & Turcz hodie etiamnum facere commemorantur) tres mensas convivio adhibebant, & totidem lectos, quos inter se contiguos sternere

solebant. Johan. Corasius lib. 6. Miscell. Lecti cubi- cap. 10. n. 4. & 5. Lectos cum dico, nō Cubicularios illos intelligo, in quibus dormiebant & cubabant: sed discubitorios, qui a numero in ipsis accubantium, etiam Triclinares dicuntur, in quibus discumbebant cœnantes. De utroque genere ita Lampridius: Hic solido argento habuit Lectos & Triclinares & Cubicularios. In singulis porro lectis discubitorios, terni videntur accubuisse, quod planum facit Salustius, cum ita scribit: Igitur discubere, Sertorius inferior: in medio super eum L. Fabius Hispaniensis Senator: Ex proscriptis, in summo Antonius, & infra scriba Sertorii Versius, & alter scriba, Meccenas in imo, medius inter Tarquinium & Dea- tium. Ubi hæ voces Summus vel super & numerus, infra, includunt Medium: ut & in Nasidenei cœna, quam Horatius lib. 2. Satyr. 8. describit: Ubi itidem novem convivæ commemorantur. Hinc M. Varro in Satyra Menippæ, quæ incipit: Nescis quid servus vespere uehat; de apto convivarum numero differens: dicit convivarum numerum incipere oportere a Gratiarum numero, & progredi ad Musarum, id est, proficisci a tribus, & consistere in novem: ut cum paucissimi convivæ sunt, non pauciores sint, quā tres: cum plurimi, non plures, quā novem. Nam multos, inquit, esse non convenit, quod turba plerunque est turbulenta. Et Romæ quidem id constat: sed & Athenis. Nusquam autem plures cubabant, ut Gelius refert lib. 13. Noctis Atticar. c. 11. Sane prisca olim temporibus hunc accumbendi morem in usu non fuisse, multis testimoniis confirmari potest. Nam & Homerus ait Odys. 10.

Convivarum
numerus.

Accumbendi
mos olim
in usu.

Sedebamus sumentes mulas carnes, & vinum suavis.

Et Athenæus lib. 8. Dipnosoph. scribit: Neque mos erat antiquorum, ut reclinato corpore recumberent; sed ut sedentes

Hh 3

como-

comederent. Et Servius ad illum Virgilii locum,

hic, ariete caso

Perpetuis soliti patres considerare mensis: Majores enim nostri, ait, sedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenfisibus, ut Varro docet *lib. de pop. Ro.* Sed ad hanc morum dissensionem conciliandam, duæ erunt Majorum ætates constituendæ: & in priore dicemus, summam fuisse continentiam vitæ, summam duritiem, & severitatem, quæ qualibet sessione facillè contenta erat ad parvè duriterque vivendum: In altera vero maximam luxuriam, molliem & ingentes elicias, ut quæsitæ est hæc mollis accubatio post balnea ad delicatius molliusque epulandum. Gualtherius *ad Hor. lib. 1. Satyr. 4.* Fiebat autem hæc Accubatio ita, ut truncus corporis paululum inflexus in cubitum incuberet, & crura jacerent aut porrecta, leviter inflexa. Unde Horatius *lib. 1. Ode. 27.*

Et cubito remanente presso,

Et alibi;

Languidus in cubitum jam se Convivæ repones,

Ejus verò typum atque formam graphicè depinxit, & oculis subjecit Lipsius *lib. 1. Saturnal. sermon. cap. 6.* Ab illo autem accubationis modo convivæ non ineptè *concumbentes* vocabantur: ut notavit gloss. vet. quos Tertullianus *condogentes* dixit. *de testim. anima*; Nonius *concihos*, *combi. bones. compota*; & Kucilius apud Festum ad Tapullam legem, *contenas* quasi tu *condomus* dicas.

Tapulam vident legem *Concena opimi*, de quo videatur Savaro *ad Apoll. ep. 9. lib. 2.* Non solù verò, antequàm accumbébant, manus lavabant veteres, ut ex illo Petronii in *Satyræ* liquet: Tandem ergò discubimus, pueris Alexandrinis aquà in manus nivatam infudentibus; & illo Apulei

lib. 9. ipso momento, quo nos lauti cenam petebamus: non solum, inquam, ante promulsidem & antecœnium; sed etià per singulos missus.

singulos missus abluebant manus, præsertim in Imperatoriis cœniviis, teste Athæeo *lib. 4. c. 1.* & Lâpridio, in *Helio gabalo*. Inde *Lautia*, epularû magnificentia à lavatione dicta Festo. Quod quo pacto fieret, habes apud Sidon. Apollinar. *lib. 1. Ep. 9.* & quod ibi notavit idem Savaro. Retrorsum enim convertebantur, & se avertébant à mensa convivæ, ut manus lavaret aquâ poscètes.

3 *Mensæ rotunde erant, & Citrea* (Mensis citreis nihil preciosius fuisse Plinius scribit; in tantum, ut Cethegus olim mensam citream permutaverit fundi taxatione: eandemque auro prætulit Martialis in *Apophoreti*.

Accipe felices, Atlantica munera Sylvæ:

Aurea quid dederit dâa, minoræ dabit.

citream enim mensam Cicero *duodecim millibus & quinquaginta Philisippiæ* misisse dicitur. Alinius Pollio *viginti millibus*.

Seneca unam citream Senatoris censu em-

tam ait: video istic mensas & æstimatum

lignû Senatoris censu, eò preciosius, quò

illud in plures nodos arboris infelicitas

torsit. Erat autem Senatorius census 30.

millia coronatorum: sicut equitû decem

millia Triginta verò aureorû millia con-

flata in massam, mēsam utiq; magnam ef-

ficerent, inquit Raderus ad Martialem *ep. 89. lib. 14.* Mensæ igitur illæ ligno citreo,

sive ex arbore citro, quod præter Cicero-

niem in *Verrina*, 6. itemq; Plinium & Mar-

tialem, etiàm ex illo Petronii Arbitri Sa-

tyrico: *Ecce Afris eruita terris Citrea mēsa*

colligitur. Et citrearum mensarû mentio

quoq; fit à Paulo Jcto in *l. si sterilis. §. 1.*

in *si. ff. de act. em.* Nihil tamen vetat, quo

minus & è cedro arbore *mensas cedras*

rectè appellari posse putemus, cum Joh.

Roberto *lib. 1. animadvers. c. 4.* quarum, cedro,

ob preciam, infaniam viris margaritas ex-

proban;

Accubatio
qualis.

Convivæ
appellatio-
nes.

Manuum
lotio.

probrantibus sternas regere solitas, testatur Plinius lib. 13. c. 15. Quod caput cū de cedrinis mensis sit inscriptum, & de cedro arbore, ex qua mensæ illæ fiebant, nominatim loquatur: nec in eo variant exemplaria ulla; non video, cur Cujacii pro cedro & cedrinis citrum & citreū, contra exemplarium fidem, substituentis emendationem existimemus sequendam: Quantumvis mordicus eam tueri contendat Antonius Mercator lib. 1. Notator. cap. 4. attestante præsertim ipso etiam Guilandino, viro unde quaque doctissimo, & cui cedri ac citri natura probè fuit cognita à Maioribus gente Christiana ante annos non ita multos, succisam è monte Libano cedrum unam, in gratiam amplissimi, nec unquam satis laudati senatus Veneti, ex qua ille confici curaverit vallas, quibus augustissimi decemvirū Collegii Curia clauderetur, in luculento illotratatu de papyro membr. 27. num. 5. Citreæ mensæ præcipua dos fuit in vineris: quam Tigrinam & Pantherinam vocari idem Plinius notat. Unde Martialis mensam Acernam, quæ preciositate ad Citream proximè accedebat, ita introducit loquentem:

Non sum crispa quidem, nec sylva filia

Maura:

Sed nōrunt lautæq; men ligna dapes:

Citrearum istarum sive cedrinarum mensarum pedes ex Ebore fiebant, ob id dixit Plinius: Eodem ebore Numinum oraspectari, & mensarum pedes. Hinc Apulejus lib. 2. *Milefias*. pretiosam descripturus mensam, nominat opiparos citro & ebore nitentes lectos aureis vestibus interctos. Martialis:

In Lybicos Indis suspendit dentibus orbes:
Dentibus Indis, hoc est, Elephantinis, quale est ebur. Orbes verò cū dicit, orbicularem sive rotundam mensarum formam innuit; ut & Iuvenalis;

*—lotos nisi sustineret orbes
Grande ebur.*

Alia quoq; vasa, quibus sustinerentur, &c.

Hinc ab Ulpiano responsum legimus: Si cui vasa sint legata, non solum ea contineri, quæ aliquid in se recipiant, edendi bibendique causa paratum: sed &, quæ aliquid sustineant, & idèò scutellās, vel promulsidaria contineri: Repositoria quoq;

(ait) continebuntur. l. cum aurum. 19. §.

sed cui vasa. 10. ff. de auro & arg. leg. Quo

in loco per Repositoria intelligit fulcra,

sive bases illas, quas vasorum collocandorum gratia paratas Javolenus ait in l. ha-

res. 100. §. cum Corinthia de legat. 3. Sole-

bant enim super antiquorum mensas re-

positoria poni, ad fercula collocanda: quæ

subinde cum ipsis repositoriis afferebantur & auferbantur. Sed ea, bibente con-

viva, auferri, ominosum fuisse Plinius

scribit lib. 28. c. 2. Bibente conviva, inquit,

mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum judicatur. Atque ea testudinū

quoque laminis quandoque vestita fuisse, idem retulit lib. 19. cap. 10. his verbis:

Testudinam putamina secare in laminas

lectosque & repositoria his vestire Car-

bilius Pollio instituit, prodigi & sagacis

ad luxuriæ instrumenta ingenii.

4. *Vi praterentes Censores animadver-*

tere possent.) Pertinebat enim ad Censorū

officium, luxuriarū sumtum cohibere.

Unde C. Fabricius Lucinus, & Q. Æmilius

Papus Censores, Pub. Cornelium Rufi-

num, qui Il. Cos. & Dictator fuerat;

Senatu moverunt, causamque isti notæ

subscripsere, quod eum comperissent ar-

genti facti cenæ gratia decem pondo ha-

bere Gellius lib. 17. *Not. Atticar* cap. 21.

Censores autem Varro idèò dictos putat,

quòd ad illorum censionem, id est, arbi-

trium populus censeretur: vel, ut Festo

placuit, quòd rem suam tanti quisque so-

litus sit æstimare, quantum illi censuerint.

*Repositoria
in mensa.*

Censores.

Dec.

*Annona
fori.*

Nec enim liberum olim fuit Negotiatoribus tanti res suas aestimare, quanti vel-
lent; sed quantum Magistratus ille cen-
suerat. Eaque Censio, hoc est aestimatio,
annona fori de iis rebus dicebatur, quæ ad
annonam pertinebant, quod multis probat
Jacobus Ravidus *lib. Varior. cap. 17.*
De Censuræ porro numero, de pote-
state, atque auctoritate, de tempore ge-
rendi hujus Magistratus, Cicero 3. *de LL.*
hæc ex Legibus 12. tabb. commemorat:
*Censores populi civitates, soboles, familias,
pecuniamq. censent.*

*Vrbis, templa, vias, aquas, ararium vestigi-
galia mensor; populiq. partes in tri-
bus distribuunt.*

*Ex in pecunias civitatis ordine partiantur.
Equum pedestrumq. proleto describunt.
Cæbe esse prohibent.*

Mores populi regunt.

Probrum in Senatu ne relinquunt.

Bini sunt.

Magistratum quinquennium habent.

*Reliqui magistratus annui sunt, eaque
potestas semper esto.*

*Censuræ
potestas.*

Ex quibus perspicuum fit, Censores non
de censu modo, neque de rebus civium
vel singulorum, vel ad Remp. pertinen-
tium agitare: sed in singulis etiam civium
ordinibus, in singulos cives jus animad-
versionis habuisse. Propterea Asconius in
divinat. Ciceron. regendis moribus Civi-
tatis scribit Censores quinto quoq. anno
creari solere, & Cives sic notare, ut qui Se-
nator esset, Senatu moveretur: qui Eques
Romanus, equum publicum perderet:
qui plebejus in Censum tabulas referretur,
& *Ærarius* fieret. Est autem in tabulas
Censum referri idem, quod esse sine lege;
& sine viro suffragio. Cerites enim populi
à Romanis victi conditionem hanc subi-
re coacti sunt, ut nunquam Leges conde-
rent, nec unquam leges haberent: id quod
ignominiosum valde fuit, ut Claud. Pre-

*In tabulas
Censum
referri.
Cerites.*

votius in commentar. de Magistratib. po-
pul. Rom. docuit ex Gellio fortassis, qui
primos ait Municipales, sine suffragii jure,
Cerites esse factos; concessumque illis, ut
Civitatis Romanæ honorem quidem ca-
perent; sed negotiis tamen atque oneribus
vacarent, pro sacris bello Gallico receptis
custoditisque. Hinc tabulæ Cerites (in-
quit) appellatæ versa vice, in quas Censo-
res referri jubebant, quos notæ causa suf-
fragiis privabant *lib. 16. Noct. Atticar. c. 10.*
Plebejus ergo sic affectus à Censoribus
ex albo suæ Centuriæ eximebatur, ut ja-

Civis non esset, verum *Ærarius*, hoc est, *Ærarius.*

pro capite suo tributum nomine *Æra* pen-
deret. Poterant præterea Censores Ordini-
bus notas ignominiae inurere, ut testatur
Liv. lib. 20. Patrum (inquit) memoria in-
stitutum fertur, ut Censores moris à Senatu
adscriberet notas. Id vero cum sæpe leves
ob causas fieret; locum obtinuit in pro-
verbio, *Censoria gravitas & severitas*: ut
rectè Cicero in oration. pro A. Cluentio,

Censores moribus dicat esse præfectos, ma-
gistros veteris disciplinae & severitatis. Li-
vius Decad. 3. Q. Cæcilius Metellum ita
concionantem introducit: Non oblitus
sumus, Censores, vos paulo antè ab univer-
so populo Romano moribus nostris præ-

positos esse; & nos à vobis admoneri, &
regi; non vos à nobis debere. Exactam
verò & plus nimio accuratam diligentiam
Censores in Personarum ac rerum censi-

onibus adhibere plerumq. solitos fuisse, *Censuræ
severitas.*

plurima apud Gellium & alios exempla
demonstrant: quale fuit Equitis, qui pin-
guis & obesus strigosum nimis & malè
habitum equum habebat. Is propterea,
quod Censoribus parum reverenter respon-
disse, querentibus, *Cui ipse esset, quam E-
quum, curatior? Quoniam,* inquit, *ego me cu-
re; Equum Statium servum:* non impunè evasit,
sed relatus fuit in *Ærarios*. Is quoque, qui
ad Censores ab amico advocatus erat, &

injure stans, clarè nimis ac fionore oscitaverat, propè fuit, ut plecteretur: tanquàm illud indicium vagi animi foret & hallucinantis, & fluxæ atque apertæ securitatis. Sed cum ille de jereffet, invissimum sese ad repugnantem oscitatione victum, rennerique eo vitio, quod Oscedo appellatur, tum notæ jam destinatæ fuit exemptus, ut Gellius memoriæ prodidit *lib. 4. Noct. Atticar. cap. 20.* Et alibi scribit, nimis pingui & corpulento Censores equum adimere solitos; scilicet minùs idoneum ratos esse cum tanti corporis pondere, ad faciendum Equitis munus. Præterea non omninò inculpata, neq; infelidem videri posse cujus corpus in tam immodicum modum luxuriasset, exuberassetque *lib. 6. cap. 22.* sed & eos quoque à Censoribus fuisse notatos qui præsentibus ipsis intempestiviter lascivissent, idem Gellius tradidit *lib. 4. cap. 20.* his verbis: Censor agebat de Uxoribus solenne jusiurandum. Verba erant ita concepta: Et Tu EX ANIMI TUI SENTENTIA UXOREM HABES? Qui jurabat, cavillator quidam, & canicula, & nimis ridicularius fuit. Is locum esse sibi joci dicendi ratus, cum ita, uti mos erat, Censor dixisset: Et tu ex animi tui sententia uxorem habes? *Habeo equidem.* inquit, *uxorem: sed non hercle ex animi sententia.* Tum Censor eum quod intempestivè lascivisset, in Ætarios retulit, causamq; hanc joci securilis apud se dicti subscripsit. Atq; hoc quidem Catoni censori à L. Portio Nasica obtigisse *Cicero lib. 2. de Orator.* discit scribit Solenne autem juramentum Gellius appellat, quod annis singulis, à maritatis civibus Romanis singulis, de Uxoribus, earumq; moribus exigebatur. Docet id Tacitus, *lib. 16. Annalium*, ita de Thrasea scribens: Quin & illa (inquit) objectabat, principio anni vitare Thraseam solenne jusiurandum, nuncupationibus votorum non adesse,

quamvis. Quindecim virali sacerdotio præditum. Eoque visus est respexisse Paulus, qui de pacto dotali differens, ait con-
 venir non posse, ne de Moribus agatur: ne publica coercito privatâ pactione tolleretur. *leg. illud. s. ff. de pact. dotal.* ubi per *Judicium publicam* coercitionem, haud dubiè censorium *Judicium* intelligit. Nam cum solenne istud juramentum exigebatur, tunc si ex animi sententia uxorem se non habere; aut uxori jussisse, propter ejus mores pravy, *Res suas sibi habere*, Censoribus responderet. Maritas videtur ad *Judicium censorium* etiam pertinuisse, de moribus Uxoris inquirere, cognoscere, & si res ita postulare videretur, pronuciare, imò etiam uxores coercere. Sed nec de uxorum tantum, verum etiam Maritorum moribus olim apud Censores litigari consuevisse, dubium nō est. De mutua certè morum accusatione, ita Papinianus: Viro (inquit) atque uxore mores invicem accusantibus, causam repudii dedisse utrumque pronuciatum est *leg. viro. 39 ff. solm. matrim.* Pronunciabant ergo & Censores Censorio illo Morum *Judicio*. At quo effectus? Id verò Ulpianus optimè explicat *in fragim. tit. sexto.* Morum (ait) nomine, graviorum quidem sextæ retinentur; leviorum autem octavæ. Graviore mores sunt adulteria; leviores omnes reliqui. Eoq; referri potest *l. cum mulier. 47 ff. solm. matrim. & leg. miles. 11 §. fin. ff. ad L. lul. de adul.* Igitur si moribus uxoris divortium factum esse à Censoribus pronuciaretur; tunc Marius sextâ aut octavam dotis partem retinebat, tanquam discidium pœnam. Ita enim hanc Paulus appellat, *in leg. non sui. §. si fin. ff. de capti. postlimin. re. vers.* Sin. contra Mariti morib. accidisset, ut à Marito diverteret ad amicos uxor: nihil causæ fuisse puto, quò minùs pari ratione rerum propter nuptias donatarum certam aliquam partem & Uxor confere-

L. s. ff. de pact. dotal.

de moribus tam uxoris.

Quam Mariti.

Ejus ff. Am.

Discidium pœna.

queretur. Sic autem viro & uxore mores invicem accusantibus, utrumque causam dedisse repudii, pronunciarent Censores. eo casu, neque ex mariti bonis uxor, neque ex bonis uxoris Maritus quicquam capiebat: cum soleant paria delicta, mutuâ compensatione dissolvere. *leg. viro. 39. spl. matr. & non possit Maritus uxoris improbare mores, quos ipse aut antè corripit, aut postea probavit l. cum mulier. 47. d. l. Eaqu; vera est. d. l. 39. interpretatio, fa-*

Etiam Graeci Censoria iudicia.

cta à Jacobo Ruzardo *lib. 4. Variar. c. 13.* Ceterum non Romani tantum, verum etiam Græci sua habuere Censoria iudicia. Athenis enim celeberrimum hoc fuit institutum à Solone (ut Herodotus ait) traductum ex Aegyptiorum moribus, ut otiosi & inertia in iudicium vocarentur; singulisque annis omnes omnino cives adesse coram Magistratibus tenerentur, responsuri qua arte, quibus opibus ipsi sui que vitam transigerent. Atque Arcopagitarum hæc in primis cura ac sollicitudo fuit, qui Morum atque disciplinæ publicæ custodes tum meritò ab Illocrate appellari poterunt. Eos Cleanthem, Menedemum & Asclepiadem novos Philosophos, & qui in nullis erant facultatibus, evocasse atque interrogasse memorizatur; Qui fieri posset, cum toto die operam Philosophiæ navarent, ac nihil penitus possiderent, eorum corpora nihilominus tam bene se haberent? Atqui Philosophos iussisse adduci molitorem quendam, & alium item hortulanum, victus sui optimos testes: qui diceret, uti apud se singulis noctibus, aquam nunc haurienda, nunc volutatione rotæ, atque pistrini, pro opera duas drachmas lucrifacerent. Itaque magnopere admiratos Arcopagitas, non solum Cleanthem, Menedemum & Asclepiadem innoxios dimisisse; sed & ducentarum drachmarum munere donavisse. Cleanthes accipere noluit. Narratur & apud

Corinthios hunc morem fuisse, ut si quem *Corinthios rum mores,* cernerent splendidius obsonari, hunc interrogarent, Unde ille sumptus ei competeret, quidve ageret? Quod si huic vitæ generi sumtus suppetere, frui sinebant: sin autem sumptus facultates excederent, iubebant in posterum moderatius uti; ni parerent, multam imponebant, quod si nihil cum haberet, attamen ita splendide, & opipare viveret, necandum carnifici tradebant: qui aut hunc furem esse, aut noctibus spoliare, aut cum furibus participare, aut falsa testari, aut accusare necesse esset. Idque P. Erodus ita retulit De oratorum sive Rerum iudicat *lib. 2. tit. 1. ex Athenæo lib. 4. capit. 20. & lib. 5. cap. 2. & ex Diogene Laërtio lib. 7.* Hactenus de Personarum censionibus. Sed & in Rerum quoque animadversionibus Censores accuratæ diligentiz fuisse perhibentur: Verbi causa, si quis agrum passus fuisset fordescere, quem indiligenter curaverat, ac neque ara verat, neque purgaverat: sive arborem suam, vineamque habuerat derelictam: non is sine poena finit: sed erat opus censorium. Censoresque: Ararium faciebant. Item si quis Eques Romanus equum habere gracilentum, aut parum nitidum visus erat, impolitiz, hoc est, ut Gellius *lib. 4. c. 12. interpreta-* *Impolitiz.* tur, incuriz notabatur. Sed nihilo tamen minus è diverso nimiam quoque lauticiam veteribus crimini fuisse, multa passim obvia docent exempla. Nam M. Æmilius *Luxuria M. Æmilius* Porcinam à L. Cassio accusatum crimine *Porcinæ* nimis sublimè exstructæ villæ in Alliensis agro, græmulcta Populus Roman. affecit. Videlicet his antiquæ probitatis ac frugalitatis hominibus placebat, unumquemque non solum publicè, sed etiam privatim continentem, frugi, parcum; ac non modò civem bonum, sed & patrem familias optimū esse oportere. Exprivata luxurie, abundantia, atque nimio splendore

forte affirmati, quæ publica esset, cuiusq; de ceterorum civium vita, bonis ac fortunis administratio, quia vita nimium splendida & copiosa, nunquam à bonis alienis abstineat, sed & perpetuo tyrannicum aliquid præ se gerat. Etenim in ea civitate maxime, quæ Populi suffragiis aut patrum arbitrio regitur, alium aliæ civi, fortunis & opibus magis, quam virtute antecellere, nunquam suspitione caruisse. Ideoq; Valerio Publicolæ domum in Patrio constructam, crimen affectatæ tyrannidis attulisse; & apud Græcos populi exitium id, quod *Ostracismus* appellatur, idcirco institutum. Denique Reipubl. interesse, neminem res sua male uti; non ad superbiam & prodigalitatē. Itaque Rutilium Rufum, modum ædificiis attulisse: Lycurgum Lacedæmone, ut te-
Edificium modum.
 Cædemonus non alio instrumento, quam scissari tabulata, quam dentato perficeretur. Hinc & Leges Oppias, sumtuarias, & sumptuarias, de minuendis dotibus, desumptibus funerum, aliæque innumera hujusmodi, quæ hominum libido, potentiorum atque primariorum exemplum in omni Reipubl. semper abrogavit, quæ de re videri poterunt Val. Maximus lib. 8. cap. 1. Suetonius in Augusto, Plutarchus in Sylla, Phylus secundus lib. 2. cap. 45. P. Erodianus lib. 2. Decret. tit. 1.

Nota Censoria, aut censoria.
 Ne verò tametsi gravis esset nota Censoria, iudicii tamen vim nullam habebat; animadversionesque illas censorias præiudicia tantum fuisse constat, non judicia. Nam qui à Censoribus notati aut pœnitenti fuerant; postea postulari ad subscissum poterant, ubi nisi damaarentur, pro nullo erat Censoria animadversio: Ignominiosa nihilominus erat. Cicero lib. 4. de Republ. Censoris (inquit) iudicium nihil est, damno adfert præter ruborem; itane quod omnis ea iudicatio veritas, tammodò, in nomine, animad-

versio illa *Ignominia* dicta est. Brechtius in l. censore l. 11. de verbor. significat. Ignominia autem certum est plurimum distare ab Infamia, quæ non nisi Magistratuum sententiis ac iudiciis, & quidem iis inferitur, quibus ex Lege irrogatur, l. infamem, Notati 7. ff. de publ. iud. Nam si esset ignominia idem quod Infamia, frustra Prætor edictis perpetuis infamia notasset eos, qui ab Imperatore cum ignominia dimissi essent. l. de his. ff. qui not. infam. De iis qui à censoribus notarentur, nihil edicto comprehensum est. Non igitur infames sunt ignominiosi, ut infamium ac damnatorum pœnis teneantur. Joh. Bodinus lib. 6. de Republ. cap. 1.

Creati sunt primum Censores ex patribus; sed postea indifferenter ex omni ordine. Quod si eorum alter moreretur, nefas erat in demortui locum sufficere aliū. Sed qui superstes erat, abdicare se magistratu cogebatur, ut duo censores ex integro crearentur. Hujus instituti causa fuit, quod quo anno Galli Romam cepērunt, altero ex Censoribus mortuo, alter in mortui locum fuerit substitutus. Itaque omninosum id fuit, & pro lege, ne id amplius fieret, observatum est.

Solebant Censores quinto quoque anno populum lustrare, hoc est, purgare. Idque ex Servii instituto, qui primus instructum exercitum suæ veteris lustravit, id est, ad lustrandum populum suum, Ovem, Taurum immolavit. quod postea Censores exsequuti sunt. Inde & Lustrum nominatur, & ejus appellatione Quinquennii spacium significatum, quod, ut dixi, quinto quoque anno, Lustratio illa perageretur. Lustrare autem agrum ita oportere, M. Cato de re rustica docet: Imperans Solitaurilia (ita & Festus legit: pro ea sament dictione non inepte forsan substitui possis. Suetonius in Augusti) circumagi cum Divis volentibus, quod-

quodque bene eveniat, mando tibi Ma-
ni, ut illa Solitaurilia, fundum, agrum, ter-
ramq; meam quota ex parte sive circum-
agi, sive circumferenda censeas, uti curtes
lustrare, &c.

*Ad Censu-
foria.*

*Censorum
munus.*

Censores deniq; peracto Magistratu
suo in tabulis publicis acta Censoria des-
scribebant, quæ in æde Nymphiarum ser-
vabantur. Unde Cicero *pro Milone*, de
Clodio loquens: Eum, *inquit*, qui ædem
Nymphiarum incendit, ut memoriam pu-
blicam incensis tabulis publicis impressi-
sam aboleret, &c. Sanè Censorium hunc
Magistratû rectè institutis Rebus publi-
cis perquam esse necessarium, nemo pro-
pter mentis & iudicii libit inficias. Idq; Joh.
Bodinus satis evidenter docet *lib. 6. de Re-
pub. cap. 1.* & in *methodo historica fol. 248.*
censuræ munus tam grave, tanquam ne-
cessarium in Republ. fuisse ait, ut nulla re-
magis floruisse Romani videantur, quod
intellectum est, sublata censura. Nam eo
ipso tempore Reip. splendor & Majestas
una cum virtute majorum interiit, ut mi-
rum sit, nusquâ eû Magistratum hodie in-
veniri: cû ea quæ ad avaritiam pecuniarû
que ærulatione pertinent officia, mirum
in modum coaluerint, ubiq; laqueos ten-
dentibus Saurapis, h. illucinantibus Theo-
logis, adulantibus Jurisconsultis, persua-
dentibusque omnia Principibus licere,
summamque eorum & liberam esse pote-
statem, quæ gravis est Alciati querela in *l.
censere. iii. ff. de verbor. significat. ion.* Cetera
verò apud Genevates, si quid unquâ gen-
tium Rempub. efficit, si non opibus, & im-
perii magnitudine, certè virtutibus ac
pietate florentem Bodinus in primis lau-
dabile censet illam Pontificum (per quo-
rum *Presbyterium* intelligit) censuram: qua
nihil majus, ac divinius cogitari possit ad
coercendas hominum cupiditates, & ea
vicia, quæ legibus humanis ac iudiciis e-
mendari nullo modo possunt. Hæc ta-

men coercitio, *inquit*, ad Christi normâ
dirigitur, latenter primum & amice; dein-
de paulo ætius, tum, nisi pareas, sequi-
tur interdictio sacrorum gravis & efficax:
Interdictionem animadversio Magistratuum.
Ridiculum est enim, ut ait Seneca, ad
legem bonum esse, ita sit, ut quæ legi-
bus nusquam vindicantur, illic sine vi ac
tumultu coerceantur ab iis censoribus,
qui summam virtutis opinionem de se
ipsi excitarunt. Igitur nulla meretricia,
nulla ebrietates, nulla saltationes, nulli
mendici, nulli ociosi in ea civitate reperi-
untur, *in methodo histor. c. 6. mibi fol. 245. Finis.*
& seq. Exercetur autè presbyterium mo-
rè Ecclesiastico & spiritali iudicio, ita ut
nihil prorsus de civili potestate ac juris
dictione delibetur, ut *eruditissimus Bez.*
tradit, Presbyterium graphicè describès.
Epist. Theologicar. 20. fol. 128 & seq. & dis-
ciplinæ Ecclesiasticæ formam, ac summa
ejus capita expressit orthodoxorum ante-
signanus Dn. Calvinus. *Ep. 55. l. 67. & 302.*
quam & nervum Ecclesiæ vocat *ep. 341. &*
unicum ejus retinendæ vinculum, *ep. 303.*
si Plus quam centenos aris insinuat) In-
telligit auctor Fanniam legem, à C. Fan-
nio latam: qua quidem commentationum
in Lucilium scriptores putaverunt, perpe-
tuos in omne dierum gentes centenos aris
statutos. Sed in hoc eos errasse Gellius
docet *lib. 2. cap. 24.* quandoquidem centû
aris Fannius constituit, festis quibusdam
diebus, puta Iudis Romanis, item Iudiis
plebeis, & Saturnaliibus, &c. Aliorum au-
tem dierum omnium in singulos dies sum-
tus inclusi intra aris alias tricenos, alias
denos, ut Gellius interpretatur. De hac
Lige Samnonicus Sereus ita refert: Lex
Fannia sanctissimi Augusti ingenti omniū
ordinum consensu pervenit ad populum.
Neque enim Prætores aut Tribuni, ut
pleraque alias, sed ex omnium bonorum
consilio & sententia ipsi Consules pertu-
lere:

*Presbyterii
commentari-
um.*

Itaque cum Respublica ex luxuria conviviorum majora, quam credi potest, detrimenta pareretur. Siquidem eorum redierat, utguis ille ceterique ingenui pueri pudicitiam & libertatem venditarent; plerique ex plebe Romana vino madidi in epulum venirent, & ebrii de Republica salute consulerent.

Bannii autem fuere plurimi. Inter quos etiam emicuit. Q. Rommius Fannius Palamon, celeberrimus Grammaticus: quem Tranquillus in libro de illustribus Grammaticis scribit, officinas promercalium chartarum vestiumque exercuisse. Ita namque locum illum legendum arbitratur Melchior Guilandinus; non quemadmodum Volcanianus libro 18. *Arbanorum Commentariorum* principio, Carnium vestiumque. Idem Tranquillus Vicentinum fuisse, ait, mulieris quidem vernam, sed manumissum doctum Romae, ac principem locum inter Grammaticos tenuisse; quamquam infamem omnibus vitiis, palamque & Tiberio, & Claudio dicentibus, Nemini minus infestationem puerorum vel juvenum committendam. Arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem per eum appellaret: secumque moritur ac litera ejus ceteret. Nomen ejus in Brevelicio non tenere possumus; sed proficiente Virgilio, fore quandoq. omnium Poetarum ac Poematum Palamonem judicem. Gloriabatur etiam, latrones quondam sibi propter nominis celebritatem pariter. Luxuria ita indulsit, ut saepius in diebus retinere sufficeret sumptibus, quamquam ex illa quadragena annua caperet, ac multo minus ex re familiari, cujus solus summus erat. Sed maxime flagrabat in mulieribus, usque ad infamiam, ut si quoque non infaceto notatum fesset, ut eisdem, qui cum in turba ostulum in ingremem, quamquam refugiens; cernere non posset: *Ubi in*, inquit, *est*, *quibus fessinantiem aliquem vi-*

des, abligare? Exstat adhuc de multis ingenui sui monumentis fragmentum quoddam imperfecti carminis, de Ponderibus & Mensuris: quod aliquandiu sine titulo profuit inter Prisciani scripta. Unde ejusdem Prisciani opus esse multi putarunt. Guilandinus in tract. de Papyro membro 13.

6. Clodius enim Aesopus. Hujus filium non solum perditum, sed etiam furiosum luxuriae Juvenem Valer. Maximus appellat: quem constat cantus commendabiles aviculas, immanibus emens precibus, in coena pro fide doli ponere solium lib. 9. cap. 1. Patrem scilicet imitatum; de quo ita Plinius lib. 10. & 17. Maxime insignis est, inquit in hac memoria, Clodii Aesopi Tragicis histrionis patina, sexcentis H. S. taxata: in qua posuit aves cantu aliquo, aut humano sermone vocales, millibus sex (ita enim pro numis Budaeus legendum esse probat lib. 2. de Ase) singulas coemptas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus illos opimos & voce meritos. Dignus prorsus filio, a quo devoratas diximus margaritas; tanquam amaram aliquam sarcinam quam celeritè abicere cupiente, ut ex Valerio huc Plinii locum ita suppleamus. Hanc verò Aesopi patinam longè etiam exsuperavit luxus Vitellii: quod idem Plinius docet lib. 35. cap. 12. Nam nos (ait) cum unam Aesopi Tragediarum histrionis in natura Avium diceremus sestertium DC. stetit, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius in principatu suo decies sestertium condidit patinam: cui faciendæ fornax in campis exedificata erat: quoniam eò pervenit luxuria; ut etiam fictilia plenis constent, quam Murrhina. Quo in loco primum pro C. Sestertium ut perperam ibi erat positum, legendum esse DC. & rursum pro CC. sestertium Decies sestertium, docetissimus Budaeus evidenter docet: scilicet

Vitellii patina quadringēta sestertia, hoc est, aureorum decem milia ad patinam Æsopi addat. Bud. *lib. 4. de Asse*. Sed & de Vitellii hujus patina, & luxuria, quam accusare aliquantō facilius esse, quam vituperare Valerius Maximus putabat, satis etiam attestatur Suetonius; qui Vitellium ait luxuriæ seditæque deditum, epulas trifariam semper, interdum etiam quadrifariam dispartitum fuisse: in Jentacula, & Prandia, & Cœnas, Commestationesque; facillè omnibus sufficientem, vomitandi consuetudine. Indicebat autem (inquit) aliud alii eadem die; nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum constiterunt. Famossissima super cæteras fuit Cœna ei data adventitia à fratre; in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium appōita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinæ; quam ob immensam magnitudinem *Clypeum Minerva* dictitabat. In hac Scarorum jecinora, phasianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, Murenarum lactes à Carpathio usque fretoque Hispaniæ, per Navarchos ac triremes petitarū commiscuit. Suet. *in Vitellio. num. 13*. Equidē hujus prodigientiam patinæ cōjicere possumus ex preciosis cibariis. Jam enim

Prodigientia Patinae Vitellii.

Varronis tempore, pavones quinquagenis denariis singuli venundari solebant, hoc est, quinque aureis nostris: quorū cerebella Clypeus ille continebat; quæ innumera fuisse nemo ambigit, tanta amplitudine paludis. Porro Scarō, ævo illo principatus dabatur, teste Plinio; Hic enim ex patino alieno penē orbe in Italiæ litora advectus, incolā novus cœpit esse Tiberii Claudii Principatu. Quamobrem tum ob raritatem, tum novitatem (quæ solent pretia rerum incendere) sumtus jecinorū providere possumus. Adde, quod ex Nulli infans pretio (unum enim

— nullum sex milibus emit
Equantem sane paribus sestertia libris
ait Juvenalis: Macrobius septem millibus ab Asinio Celere viro consulari metatū meminit; Plinius octo centum millibus, quæ æstimatione nostra ducentos faciunt aureos) Scarus quoque censeripotest, qui primas in epulis tunc obtinuit; Adde itidem, quod Phasianus haud frequenter in Italia fuisse satis constat, & navigandum fuisse ad Phasin, ubi hæc ales frequens alitur, indeque nomen traxit. Quis enim in Italia tantum illarum proveniunt inveniret, ut pars grandissimæ patinæ earum cerebellis instrueretur? Sed & Phœnicopterum linguas quis non miretur? Rarissima enim avis erat, & primum Apicii portentissimæ gulæ mensis cognita. Atque sola lingua, quam præcipui esse saporis, altissimus ille gæneæ gurgis docuit. Præterea mirari quoque possumus Murenarum lactes; Nam etsi in piscinis & vivariis illis luculentissimis atque amplissimis Romæ educarentur copiosissime & in ipso Italico mari frequentes reperirentur; nihilominus ab exteris litoribus petiti gratiores videbantur. Quæ omnia ad illustrandum illud Suetonii locum hic apponere libuit, ex Johanne Bruyerino *lib. 3. de re cibaria. Vitellius. cap. 2. fol. 139. & lib. 19. cap. 2. fol. 778*. Tantam autē luxuria isthac sua invidiam sibi conciliavit Vitellius, ut eam non nisi morte cōrumeliosissima expiare potuerit. Per viam enim sacram, ut noxii solent, reduta coma à capite, ut visendam præberet faciem, cœno oblitus, inter convivia distractus, apud Gemonias minutis ictibus dilaceratus & confectus, unco tractus est in Tiberim: Sueton. *ibid. num. 17*. parum felicior Heliogabalo, qui à scurris per cleacas tractus, similiter in Tiberim demissus: quanquam ad preciosam etiam mortem se comparaverat. prævidens enim

min se Imperatorem Romano populo in-
visum, intortos serico & coeco parârat
funes, quibus si necesse esset, vitam fini-
ret; & gladios aureos, quibus se occide-
ret; & venena in smaragdis & hiacynthis;
mortem etiam suam preciosam esse opor-
tere dicens: ut est apud Lamprid. in *He-
liogabalo*.

7. *Vnde natum proverbium: lib ovo ad
mala.* Proverbii hujus meminit Cic. lib.
9. ep. 20. innuens, ovum fuisse cœnarum
initium: mala autem siue poma, finem.
Quo allusit Horatius lib. 1. Satyr 3.

— nisi collibuisse ab ovo

— usque ad malacibae:

quem locum ex illo Ciceronis ita inter-
pretatur Gualtherius & lib. 2. Satyr. 4. in
disquisitionem vocat, utra ovi forma, ob-
longane, an rotunda præstet saporis gra-
tiâ, succique facultate ad mares excluden-
dos; afferente nimirum Aristotele, oblon-
ga & gratioris saporis esse, & femellas ex-
cludere; Plinio contra & Golumellæ ex-
istimantibus, *Mares*, ut rotunda *femel-
las*, tandem tamē concludit Gualtherius,
vinissimam siue Mærem, siue fœminam ex-
cludendi, non à figura ovi, sed à conditio-
ne seminis dependere. Id quod accuratius
examinat Lud. Coelius Rhodigin. lib. 17.
testis. antiq. cap. 17. ubi ova etiam expia-
tionibus apta docet illo Juvénalis —

— nisi secentum iugra veris oviss.

Nam & Ovidius, de *Arte*, ova hæc iustra-
tia indicat illis vesibus.

*Ex veniat, qua iustros annis letissimumque lo-
cum quo;*

*— Effras & tremula sulphur & ova man-
t.* Radiculi verò est, reperiri quosdam, qui
ovum die paraceves edita, toto al-
terant anno, existimantes ea vim habe-
re, & extinguenda incendia, si in ignem
projiciantur. Quam superstitionem ex-
pugnat Martin. Del-Rio lib 3. disq. Magi-
com. part. 2. q. 4. § 6. fol. 94. ubi & eorum,

qui comestis ovis, testas eorum non nisi
ter cultro perfossas in catinum projec-
runt, rati neglectum id veneficis nocendi
occasionem præbere; observatum vero
nocendi potestatem præcludere. lib. 6.
cap. 2. fol. 1. q. 1. fol. 146.

8. *Lactucam sub Cœna finem mādūca-* *Lactuca*
bant. Quod ipsos non citra rationem fa- *post cœnam.*

ctasse censet Lemnius. Cum enim La-
ctuca frigida humentisque sit natura; à
cœna assumpta efficacius somnum conci-
liat, viniq; fervorem reprimat, atq; ebie-
tati obsistit inducta cerebro humidita-
te. Nostri verò ætas salubrius existimat,
ab ejus esu Cœnam auspiciari. Siquidem
cum ex prolixiori prandio exigua ferè es-
se soleat ad cibum aviditas, mos inole-
vit, ut in ipso statim accubitu fastidienti
stomacho lactucis oleo acetoque condi-
tis appetentia excitetur, quin & illum, u-
sum Lactuca præbet, ut ante omniem ci-
bum in venas delata sanguinis fervorem
reprimat, atque epatis cordisque calidam
intemperiem mitiget: adeo ut immodi-
cuse usus Venerem coerceat, ac con-
cumbendi desiderium extinguat, qua de-
re videatur Lævinus Lemnius de *Mira-
culis oculis Naturæ*. lib. 2. cap. 42. Cui
omnino addenda sunt, quæ hac de re ad
partes arguendo doctè ac eleganter prodi-
dit Scipio Mercurius, philolophus, Medi- *Lactuca*
cus; & civis Romanus in egregia illa tra- *commodi-
tas.*
ctatu, cui titulus fecit de *gl' errore populari
d'Italia* lib. 7. c. 20. f. 229. & seq. Plin. certè
Lactucam ætate gratiâ, stomachoq; fa-
stidiū auferre, & cibi appetentiam facere
scripsit lib. 19. c. 8. quæ ex hoc cognoscitur
nacta nomē suū, ab ubertate superflui la-
ctis, ut Gualtheri ostēdit in *Notis ad Hor-
Sat. 4. lib. 2.* Ferūt, Romanos ante Anton.
Musam, ob religionem eas minimè com- *Sub Lactuca*
manducasse: cujus causâ aliqui voluerint, *Adonij à*
quoniā Venus *Adonij* ab Apulo interemtū *Veneræ com-
diit.*
sub lactuca cōdiderit, q. atēā idōlus quo-

que

*Lactuca
Veneri re-
sistit.*

que ederat. Romani enim contumelia Numinum insignes, idēd Veneri dicatam arbitrati sunt. Haud dubium est, Veneris intemperatis libidini-
bus refragari, præcipuē iis, quæ per somnos contingunt. Quamobrem videant, qui uxores duxerunt, ne usu frequentiori ac liberatori graviter peccent, quippe segniores in Venerem reddēd cibo possunt. Nos igitur, ait Johan. Bruyerinus, cucullatis & iis, qui castitati vitam suam dicarunt, largissimē vorandas censemus. *lib. 8. de Re cibaria 4. fol. 358.*

*Ideo-
que
Clericis
optanda.*

Ac quoniam Pancirollus hoc loco, singulis convivis cum lactuca etiam ternas cochleas paratas & appositas fuisse ex Plinio refert; meminimus veteris illius proverbii, quod habet: *Ex cochlearum si ve testudinum carne vel mulsum edendū esse, vel nihil* Id hanc habet rationē: quoniam modica in cibis intestinorum dolores facit, copiosa purgat & sanat. Philipp. Beroald. *ad Luc. Apulejanū lib. Mestiar. fol. 100.*

*Cochlearū
usus.*

*Promulsi-
daria
Promulsi.*

9. *Mulsi vasa* Ea Ulpianus Promulsi-daria appellat *in l. 19. §. 10. de aur. & arg. legat. à promulsi* sic dicta quod cibi genus fuisse putat Turnebus *lib. 28. Adversar. cap. 23.* quod initio vel prandii vel cœnæ sumebatur loco Mulsi: quod caput & principium olim Cœnæ erat, ut ex Horatio intelligimus *lib. 2. Satyr. 4.*

Mulsum.

*Ausidius fortis miscebat mella Falerno.
Mendose quoniam vacuis committere venis*

*Nil, nisi lene, deculeni præcordia mulso
Prolueris melius, &c.*

*In deliciis
plim*

Habebant veteres Romani mulsum in deliciis, & in triumpho milites ab Imperatore eo donabantur. Plautus in *Bacchidibus*: *Scena Atreide;*

*Sed Spectatores vos nunc ne miremini
Quod non triumpho. per vulgatum est,
nihil moror.*

Verniamen accipientur mulso milites.

Sic Livius eo exemplo & more signicat Culleonem in Africani funere, tenorā memoriā triumphī ejus pileatum dedisse mulsum aut triumphī imitatum liberalitatem & imaginem hoc fecisse, dum ait, Eum ad portam Capenam mulsum profecutus funus dedisse, Ita enim locum istum Turnebus interpretatur *lib. 14. Ad Mulsum versar. cap. 11* Martialis Mulsum ē Massico & vino & melle Attico cum primis commendat illo disticho:

Tū venerata suam miscetur cinnā nardo,

Massica Tuseis quā bene vina favia.

Et alibi Mulsum, hoc est, vinum melle temperat im tanti facit, ut Ambrosias ornare dapes id posse censat: quippe quod dignum sit, ut a Ganymede Jovis pocillatore in cælo propinetur:

Attica Nestareum in batis mella falernū

*Miscens decet hoc a Ganymede merum. Et quidem Præstantissimum verō Mulsum ē veterē vino vitico-
vino austero & bono melle confectum.*

Dioscorides putat *lib. 5. cap. 16.* Cujus rei causam explicat Macrobius *lib. 7. Saturnal. cap. 12.* Cur, inquit, ita mel & vinum

*Mella va-
centi.*

diversis ætatibus habentur optima? mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum? Unde est & illud proverbium, quo utitur Gulones: *Mulsum, quod probe tēperes, miscendum esse nova Hymetto, & Falerno vetulo*, propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diversa sunt. Vini enim natura humida est; mellis arida Nam quæ udanda sunt corporis, vino foven-
tur: quæ si canda sunt, melle deteguntur. Igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exsorbente, vinum meracius fit, mel aridius. Et ita mel succo privatur, ut vinum aqua liberatur. ferunt quoque multos longam senectutem mulsi tantum nutritu tolerasse, neque ullo alio cibo; celebri Pollionis Romani exemplo, quæ centesimum annum excedentem, cum D.

*Mulsum
senectutem*

Augu-

Angustus hospes interrogasset, quam ratione maxime vigorem illi animi corporisque custodisset? ille respondit: *intus mulso, foris oleo*. Quod Beroald. ad *Apul. lib. 3. & 10 Milesiar.* Multa laudes diligenter prædicando retulit.

10. *Vino ex melle confectio*. Vinum illud ex melle confectum interpretor: *Vinum mellitum*; hoc est, dulcissimum; & melle temperatum: quale veteribus fuit Oenomei sive Mulsii illud, de quo modo diximus; & cuius etiam Ulpian. meminit. *in l. si quis q. si de sententia. vino vel oleo legat.* licet ibidem Oenomeia à Mulso videatur distinguere, illud quidem vini appellatione contineri asserens; hoc vero non ite: contra Dioscoridem & Plinium, quibus Mulsium & Oenomei sunt eadem de quo videntur Alciatus *lib. 9. parerg. cap. 2.*

11. *Vino nives refrigerato*. Solebant Veteres cribella argentea habere foraminulenta, unde nivem colare possent, quam æstivæ tempore diligenter servatam refrigerandis vinis, cum potaturos erant, imitterent. Plinius *lib. 19. cap. 4.* Hi nives, illi glaciem potant, pœnâsq; mortui in volupatæ gulæ vertunt. Servatus algore sibus, excogitaturque ut alienis mensibus Nix algeat; &c. Id vasculum *Colum*

varium appellabatur: quod ad præparationem bibendi comparari solitum Pomponius docet *in leg. in argento. 2. ff. de aur. & argent. leg.* In argento potorio (inquit) utrum id duntaxat sit, in quo bibi possit, an etiam id, quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti columnavarium; & Urceoli; dubitari potest. Sed propius est, ut hæc quoq; insint. Quo in loco Accursius *Columnavarium* legit; & Anglisteriam, sive ut Alciatus legit, Engasteriam exponit, quæ instar columnæ collū habeat. Male: cum huiusmodi potorium vas potius ad bibendum, quam ad præparationem bibendi pertineret. Magis igitur

tur est, ut Haloandri & antiquorum Coedicum lectionem secuti *Columnavarium* legamus; & cribella illa, de quibus diximus, ad vini refrigerandi præparationem idonea, cum Alciato intelligamus *lib. 8. parerg. cap. 4.* Pauperiores non argento ad hanc rem: sed lineo sacco utebantur Martialis de *Columnavario*.

Servino monco nostrâ mui frangetientes; Pauperiores merum temperare lineas potes. quibus versibus non obscure significat Poeta, cola; per quæ Nives vini refrigerandi & diluendi gratia colabantur; laetioribus servire solita, & majoris, quam lineos saccos præcise fuisse. Unde idem de *Sacconaviario*.

Attenuare Nives nostrum & lineam nostram; Frigidior colo non salis undatuo.

Sed & ipsa quoque vina sacco transmittantur. Voteres, ut defecata meracius biberentur: Idq; facere dicebant Martialis: *Cecubâ faccâ in, quæq; annuâ coxii Opimi*

Condamur. parco fuscâ falerna cado. ubi pro *Siccentur*, legendam esse *Saccen-* tur, rectè observavit Turnebus *lib. 17. c. 18. & lib. 23. cap. 2.* Hinc petiti militudinem non inamenciam, in re tamè parum honesta, factum est, ut cum vesica coli vinararii vel sacci speciem habeat, ut in aliquoribus transmissi, Lotium saccatum diceretur. Illud enim Samnonici,

Quod facis ex asini saccatu corporis huius idem Turnebus lotium ex asinini lotio factum interpretatur *lib. 13. c. 14.* siquidem vesica lotium trans mittebat, non aliter atque saccus vinarius vinum.

Et si tantem potionis ex Nivis colatione causata refrigeratio non veteribus tantum in usu fuit; verum etiamnum hodie à multis usurpatur. Eam tamen noxiam imprimis esse, concors est Medicorum sententia; asserente præsertim principe horum Hippocrate, Frigidum inimicum esse ossibus, dentibus, nervis, cere-

Oenomei.

Columnavarium.

*2. 21 de au-
ro & arg.
leg.*

*Saccone
varium.*

*Potus refri-
geratio non
commoda.*

bro, spinali medulla, &c. Ex cuius alicubi disciplina, Frigida, qualis Nix & glacies, pectori inimicatusse movent, & sanguinem & destillationes, quas, & longè deteriores affectus sequi consueverunt. Nam & Phrenesin, & Anginam, & Febres acutas, & Phthisin, itemque Dysenteriam & Hydropisim, cum aliis morbis propè infinitis ex frigida potione scaturire, firmissimis argumentis probat Antonius Persius, indocto & eleganti tractatu, quem sua, id est, Italica lingua conscripsit, *Del beuer caldo do consumato da gli antichi Romani, cap. 12. & 13.* de pessimo illo vini glacie refrigerandi more, audi Senecam *ep. 79.* & infelicem ægrum! quare? quia non vino nivem diluit: quia non rigorem potionis suæ, quam capaci scypho miscuit, renovat fracta insuper glacie. &c. Atq; idem graviter in nivis & glaciei delicias invehitur *4. Natur. quæst. cap. ult.* Causam autem huius desiderii confert in præcordia luxu corrupta: quibus nullum, quo interquiescant, intervallum datur. *Quid sentire possent, exclamat, emorina fauces! & ocellata cibus at dentibus.* Ardentes boletos rapim condimento mercatos demittunt penè fumantes, quos deinde restinguunt nivatis potionibus. At Dii boni, quam facile est extinguere sitim sanam? Huic stat illud Martialis *apophor. 117.*

Non potare nivē, sed aquā potare rigentē

De nive commenta est ingeniosa sitis.

Cum aliis quæ adnotavit Clariss. Remus ad *Themistii orationem 1. pag. 26.* Calida potione contrà longè utiliore & commodiorem esse, evidentibus similiter rationibus idem Pierius demonstrat, *cap. 14.*

Et 15. Et quidem nō apud Romanos tantum veteres, sed & Græcos quoque ipsos Calidum potum in usu, atque adeo etiam in deliciis fuisse, si probatissimorum scriptorum auctoritatibus comprobavero, non minus me operam frustra collocat-

se putabo. Apud Græcos sanè morè hunc viguisse, ut Calida biberetur aqua, Philonicus suæ ætatis Medicus satis celebris, apud Athenæum *lib. 1. c. 2.* liquidò ostendit: dum inter alia præcepta ad commodam stomachi dispositionem facientia suadet, ut Aqua bibatur, tanquā utilissima; Hyeme quidem, & verè calida; Æstate autem frigida. Et *lib. 3. cap. 3.* quærit Heclides Tarentinus in Symposio; Nunquid possit calida, an frigida aqua sit bibenda? Atque eam quæstionem in utramque disputans partem, haud obscure innuit, Utriusque potionem in usu fuisse. De quo clariùs etiam attestatur idem Athenæus *cod. lib. cap. 21.* Ubi Veteres calidam aquam usurpasse probat ex Eupolide in *Populis*: *Athenā calefacere nobis aliquem, & aquam habe decoquere, visceribus ut auxiliemur.* quo loci advertendum est, Aquam uti in atheno coctam; etiam actualiter calidam, non verò etiam frigefactam (ut quidam locum illum cavillando interpretantur) potatam fuisse: siquidem refrigerata vel frigefacta ista aqua plus etiam damni, quàm utilitatis, ventriculo & intestinis fuisset allatura. Lucianus quoque in *Asino*; prope lectum ait mensam stetisse, atq; in eā posulum & aquam tam frigidam, quàm calidam fuisse collocatam. Atque in hunc quoque modū à doctis exaudiat ille L. Apuleji locus *lib. 2. Metamorph.* Et calices bini jam infuso latice semipleni, solâ temperiem sustinentes. Pro boni enim, quod ineptè ibi erat positum, Lipsius & Colvius *bini* rectè & emendatè legunt: ut duo intelligantur calices: quorum uno calida; altero frigida aqua ministraretur. Eandem verò & Romanorum fuisse consuetudinem, ut Calidum biberent, fidem faciunt multi probi auctores. Varro certè *lib. 4. de Ling. Latina*, Calicis, quod perpetuum, & quotidianum bibendi instrumentum est, Etymologiam assignans; Ca-

*Pinis nō refrigerati incommo-
doi.*

Offenditur.

Calidam po-

tionem tam

tracis, quæ

Romanis in

usu fuisse.

inquit, & caldo: quod in eò calda puls (Turnebus *plus* legit) apponebatur, & calidum eo bibebant. Paulus J. Cuius quoque inter Cacabum (quod eidem Varro nomen est, in quo cibus coquebatur) & Ahenu, in quo Aqua bibendi gratia calefiebat, distinguens non nihil. Nec multum (ait) refert inter cacabos & ahenum, quod supra focum pendet. Hoc enim aqua ad potandum calefit: in illis pultarium sive pulmentarium coquitur. *leg. cum de lanionis 84. ff. de cacabos. ff. de instrum. & instrum. leg.* quia enim instrumenta hæc diversis uibus erant destinata; diversa quoque nomina habebant, & diversas figuras. Sed & Jul. Pollux *lib. 9.* Ahenum appellat vas illud, in quo aqua calida præparabatur ad bibendum. Seneca etiam *lib. 1. de ira c. 12.* calidæ aquæ, cujus cū temporis usus fuerit, mentionem facit. Irascuntur, ait, boni viri pro suis injuriis. Sed idem faciunt, si calida non bene præbeatur, si vitrum fractum, si calceus luto sparsus est. Et *lib. 2. c. 15.* scribit; Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorax, aut mensa negligentius posita: ad ista concitari infamia est. Quibus ex locis colligitur, non tepidam, sed bene calidam aquam in convivio fuisse postulatam. Quod & Lucio, Plautinus ille puer in *Misæ Glorioso*, innuit, dum negat se ob caliditatem nimiam bibere potuisse, sed oborbuisse tantum.

P. A. Neg. in bibisti? L. V. Dis me perdam fibi,

Si bibere potui. P. A. Qui jam? L. V. quia enim absorbus.

Nam nimis calebat: amburebat gusturē. Calidissimam quoque potionem istum fuisse, ex Plinio *lib. 7. c. 53* colligitur, dum M. Osilius Hilarum, Comcediarum historionem admonitum fuisse scribit, ut biberet, antequam potio tepesceret. Verba illius hæc sunt: Is cum populo admodum

placuisse Natali die suo, conviviumque haberet: edita coena calidam in pultario poposcit simulque personam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu riges nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret. Docet id ipsum etiam Martialis, dum in Cæciliam invehitur, quod nimis properanter calidam poposcisset potionem, cum nondum satis ea esset præparata:

Calidam poscis aquam, sed nondum frigida venit.

Alget adhuc nudo clausa culina foco.

Aquam enim duplicem in Mensæ initio statim poni mos erat, Calidam & Frigidam. Unde Juvenalis:

—quando ad te pervenit ille?

Quando vocatus adest calida gelidamq; minister?

Et Martialis Urceolos ministratorios, si ve vasa illa, tam frigidam quam calidam aquam ministrantia, in hunc modum introducit *lib. 15. c. 1. Apophoreta nomen inditum.*

Frigida non desit, non deerit calida potentis

Sed in morosa ludere parcesiti

Duplicis hujus Aquæ in mensa propinari solite illustre testimonium exstat apud Corn. Tacitū *lib. 13. Annal.* Neronis parricidium in Britannicum fratrem, quem veneno in frigida dato interemerat, ita describentem: Moshabebatur, inquit, principum liberos cum cæteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci in adspectu propinquorum, propria & parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus dilectus ex ministris gustu explorabat, ne ommitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico. Dein postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua affunditur

Neronis parricidium in Britannicum cum fr.

venenum; quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter & spiritus ejus raperentur: Et si autem incertum putat. Lipsius *lib. 1. Elitior. cap. 4.* Utinam calida illa portio, cujus jam meminimus, mera & solitaria, an verò cum vino mixta fuerit. Mixtam tamen eam fuisse, non improbabilius, nec absque ratione concludit. Antonius Persius, quem proxime laudavi. Sanè mixtam illam, hoc est; calidam aquam vino infusam Gulonibus maxime expectatam & claudatam fuisse, ipsemet etiam agnoscit Lipsius. Unde Martialis de suo libro loquens:

*Ad convivales, misto quincuncea, sed ante
incipias posui quam tepuisse, calix.*

Vult enim librum suum a conviva legi; sed eo, qui vinum cum aqua etiam tum calida mixtum biberit. Quo nomine solitarius etiam Horatius *lib. 2. Odav.* ait:

Quo Chium precioso cadum.

Mercemur? quicquam tæperet ignibus?

Et Martialis Sextilianum, strenuum potatorem notat, quod dædæ se potu ingurgitavit, ut, nisi solitarium sive metum bibisset metum, ipsa alioquin Calida aqua Ministris eam adportantes fuisset defectura. *Iam defecisset portantes Calda ministros.*

Sine potaret, Sexuliane, merum.

quibus versibus mixtionem disertè probari constat. Sed clariùs multò id attestatur L. Apulejus *lib. 2. Metam.* Et ecce Fortis mea jam domina cubitum reddita, jacta proxima rosa lecta, & rosa soluta in sinu euberatè, ac me pressim deosculato, & corollis revincto, ac flore prospero, arripit poculū, ac de super aqua calida in jectā porrigit ut bibam, &c. Ex quo loco præter calidæ aquæ cum vino mixtionem, ob servare etiam licet, in deliciis olim portionem ejusmodi fuisse. Nam & apud Athenæum *lib. 8.* Stratonicus Cytharista Rhodios deliciis exsolutos, & calidum bibentes contemplatus, albos Cyrenæos nancupa-

vit; Rhodumque oppidum civitatē procerum Rhodios quidem à Cyrenæis colore diverso autumans; at ob luxum similitudinem, & proclivitatem eandem involuptates cum procis Urbem illorum comparans. Eodem in *vita Theoretica sive contemplativa*; iisdem taxat; qui laute vivere, calidam apportatam fuisse scribit. Ammianus quoque in primis expositam fuisse calidam aquam docet; dum gravius ob hanc tardius allatam succensuisse sermo horum scribit, quam si homicidium ille perpetrasset. Sic enim *lib. 28.* Ita autem pueri inter eos severi vindices delictorum, ut, si quædam calidam tardius attuleret servus, trecentis adfligi verberibus jubebatur: Si hominem occiderit, dominus hæc ænus exclamet; *Quid faciat manissu & nequæ?* Hinc apud Plautum Ther-
mopolii mentio, cum hilarior invitatio describitur aut solutio luxus. In *Curelone* enim ita de Græculis ebriosi. *(lib. 1.)*

Quos sæpe videas bibentes esse in thermopoli.

Qui quid sibi ipso, aperta capisulo calidum bibunt;

Twists atque ebrioli incedunt.

Et in *Trinummio* Staphis dolet, quod calida portione guttur plus justo calefaciens, anuli in caupona oblitus fuerit. Sic igitur apud se:

Ecece hominem, Staphis, nihil? Satis in Thermopoli.

Condaliū es oblitus, postquam in thermopoliasti quætuor.

Et in *Rudens* Neptunum incusat, quod & neque Balneatorem; neque Cauponem bonum agat, frigidam & salam potionem exhibendo.

Adæpol, Neptunus, es balneator frigidus.

Cū vestimentis postea quæ ab his abis, alges.

Non in thermopoliū quid illū ille instruit,

Ita salam præbet potionem, & frigidam.

Quibus in locis Thermopolia nihil aliud sunt, quam Caupona; in quibus Calida

hæc

*Olim in
deliciis.*

thermopolio veniret. Nam quod Thermobus
lib. 20. *Adversus* 10. per Thermopolia, ta-
bernas putare intelligi, in quibus non qui-
dē calida ista pura puta, de qua haec tenus
diximus; sed potiones nescio quae dulces
& confectae vendebantur: id & Lipsio re-
cte displicet lib. 1. *Electio*. c. 4. & ab Anto-
nio Persio solidē cōfutatur in d. m. de Be-

Caldius ver caldo, &c. c. 4. Hinc est quod Ther-
mopolia Romae fustulit Claudius, & cali-
da in cauponis prostare serio interdixit:
Ita n. de hoc scribit Dio lib. 60. Sustulit ta-
bernas potorias, & voluit, ut pulli ven-
deretur caro cocta, aut aqua calida: & cali-

Ampel quae, qui non obtemperabant, propterea
castigari it. l. d. q. Ampelius praefectus apud
Aemilianum Marcellianum lib. 28. imitatus,
statuit; Ne taberna vinaria ante horam
quartam aperiatur, neque aquam vulgariā

Caligula calidam faceret quisquā. Ea re Caius Caligula
Cauponem quandam interfecit; quod
per dies funeris Drusillae tali tam vendi-
dis, quasi hominem impium, & lae civi-
admittitrum in publico luctu: ut est apud
Dionē lib. 59. Quinetiam lib. 57. Drulium,

Tiberii Tiberii filium, adeo obrietati deditum fu-
isse scribit, ut aliquando cum Prætorianis
ad lignum restringendum ē convivio ex-
ciatus; A quam illis poscentibus, calidam
infundi iussit: nimirum quasi convivii
recessit, nō incendii. Eandemq; ob eaus-

Nero sam de Tiberio Suetonius scriptum reli-
quit; quod in castris Tyro etiam tum, pro-
pter nimiam vini aviditatem, pro Tiberio
Bibrium, pro Claudio Caldium, pro Nero
Alēro fuerit vocatus. Caldus scilicet, à fre-
quenti calida pota. Instrumentum autem
illud, siue vas; in quo aqua ista, bibendi

Miliarium gratia, calefiebat; Miliarium quoque fuit
appellatum. Sic enim Ulpianus: Certē si
cacabos argenteos habebat; vel Miliariū
argentum; vel satraginem vel aliud vas
ad coquendum, dubitari poterit, an Esca-
rio contineatur, & hae magis concita-

torii instrumenti sunt. l. c. m. a. n. m. 19. §
si emi, l. 2. ff. de auro & arg. legato. quod lo-
co Accursus, Beroaldus, alii Miliarium,
ridiculē exponunt vas; in quod Miliū co-
quebatur; immemores illius Senecae; qui
lib. 3. *quasi natural* ita scribit: Facere so-
lemus Diacones & Miliaria, & complures
formas, in quibus rē tenui fistulas strui-
mas per declive circumdatis: ut saepe eun-
dem ignem ambiens aqua per tantū fluat
spacii, quantam efficiendo calori sat est:
frigida namque in ras, effluit calida. Eius
verō formam diligenter descripsit Anto-
nius Persius; cap. 10.

12. *Acipenser apponendus esset*) De hac
solemnitate prolixē scribit Macrobius lib.
3. *Saturnal*. cap. 6. Et ex Plinio l. 9. cap. 71.
colligere promptū est, Acipenserum quon-
dam magno in precio fuisse: sed nullo in
honore, Plinii ætate. Quod tamen dubiū
quod dammodo reddit Martialis, & qualis-
cujus, ut volunt nonnulli; lib. 13. *Epigram*.
Ad Palatinas Acipenser amittit mensas:

Ambrosia non nunc manere rara dapes.
ubi a poeta vides luxum ætatis suae objur-
gari & tacite reprehendi; transirentis pi-
scem tam pretiosum in privatos usus, quē
mensæ Diverum & Imperatorum requi-
reret. Eamq; ob rem dictus est: *Acipenser*
sacer piscis. Sed & de Acipensere paucorū
hominum exstat apud Ciceronem de *Ec-*

10 in fragmentis, ut ita luxuria precium sit,
si eibi precio placeant, non arte: frugal-
tatis & parsimoniz contra; si arte place-
ant, non precio. Quod ex Sidero Apollina
colligitur lib. 1. ep. 2. Quam in rem vera
est illa Senecae conquestio lib. 4. *Natural*.

quasi, & ap. ubi dum vilia quoque ingenio-
sa luxuria redigitur ad precium: adeo ni-
hil potest illi placere, nisi earum! & ven-
tris mancipium *Heliogabalus*; amabat su-
bi preciarum: majora dici earum; quae
mensæ parabantur, orexim convivio
hanc esse afferens, ut est apud *Lampridius*:

*Mustella
Lampreta
Muræna.*

Acipenserem hunc Romanum Athenæus lib. 8. putat *mustellam* esse, quam nos hodie *Lampretam* dicimus; veteres *Murænam*, adeo ipsorum expetitam mensis, ut C. Cæsar etiam triumphalibus cœnis eam dederit, teste Varrone lib. 3. de rustic. Fenestella quoque primum in mensa locum Murænus tribuit. Nam & accersiebantur ad Romanas piscinas ab usque freto Siculo, quod ipse essent omnium optimæ. Unde & pretiosiores erant, ut & Juvenalis innuit.

Siculo.

Virros Muræna datur, quæ maxima venit Gurgis de Siculo.

*Es quidem
gravida.*

Et commendabantur in primis *gravida* capte. Eo enim tempore caro earum melior & delicatior habebatur. Quod ex illo Horatij Satyr. 8. lib. 2. colligitur.

Afferitur squilla inter Muræna natantes in patina porrecta: sub hoc, Herus, hac gravida inquit

Capta est deserior post partum carne futura.

Fluta.

Dicitur autem fuerunt Muræne Græcè *Flutæ*; Latine *Flutæ*: quod in summo supernatantes, ut ait Macrobius tortæ factæ Sole, curvare se, & in aquam mergere non possent. Ideoque in Sicilia etiam manu flutas illas capi posse, idem scribit: quod hic in summa aqua præ pinguedine fluitent. Quam ob pinguedinem nimiam, liberatorem earum elum nauseam parere Joseph.

Manu capta.

Carnivora.

Quercet, tradit in *diatesi polyhistor. sect. 3. c. 7.* Carnivoras esse Murænas, scilicet equitis Roman, Vedii Pollionis satis docuit, qui vivariis earum damnata mancipia immergebat, ut hominem distrahi spectaret. Traduntur & alia, quæ Murænis abdicari cibis suadeant. Concipere enim eas & serpentibus non dilute veritatis audtores affirmarunt, quorum opinionem Aristoteles & Andreas quidam ab Athenæo nominatus confutarunt teste Manutio ad Ep. 26. *Ciceronis lib. 7.* Eandem tamen illam asserit Oppianus lib. 1. mutuum

serpentis & Muræne amorem & communibus describens, quos Michael Piccartus eleganter ita latine reddidit

*Vere novo serpens invidi cui plena veneni
Spuma stat, & varia crudelis gloria gemis
Terga solo astruunt multo sinuosa retorquet
Dum cavendæ alieno confistit in agere rē-
pæ, & (amatam.*

Fervidus in Venerem Murænam operitur

Non itaque mirum, quod Muræna aliquid haberesoxium ex quorundam opinione

*Venenata
non nihil.*

putat Ambrosius lib. 8. *Hexamer.* Nam & piscatores ferunt persuasum sibi habere, Murænarum dentibus venenatam vim inesse: quare vivam manibus non attingunt, sed forcipe, ut Johan. Bruyerin. prodidit lib. 19. de re cibaria. c. 17. Sed Appiō Grammaticus apud eundem Athenæum libr. 7. & Gellius lib. 7. c. 16. videntur *tho imo* *ridic.* similem facere Romano Acipionseri, quamquam *tho imo* ephiteton est omnium piscium commune. Heliodus:

Adίγειν Δελφίνος εὐδοκίαν ἰδοὺς ἱχθῆς.

Splendidi Delphines vorabant montes pisces.

Cujus vocis rationem reddit Gualtherius in 2. Satyr. lib. 2. ex Plutarcho *Sympos. lib. 8. probl. 8.* quo in loco dicebat, taciturnitatis hoc præmium esse, pisces vocare

*Pisces
omni.*

mutos; quasi victam vocem & impeditam habentes. Inde & diverbium. Pisce magis mutus. Quamvis autem Lucanus in *Helicone* scribit; quæ in aqua degunt animalia, mutæ esse, cujus silentii rationem affert Aristoteles, privatione instrumentorum vocalium, pulmonem scilicet, arteriæ & gutturis. excipit tamen idem philosophus *Scarus* & *Percam fluviasilem*: sicuti Mnaseas Patrensis apud Athenæum lib. 8. *Dipnosoph.* pisces amnis Clitorii in Arcadia, & Philostephanus Averni fluminis. Sed credendum magis est, vocem horum esse *stridorem* quendam ex attritu branchiarum, vel partium circa ventrem, de quo videatur Erasmus in proverb. *Ma-*

*Extra Scam
rum &
Percam.*

Pisces an
respirant.

gammus quam piscis. Chiliad. i. cent. 5. adag. 29. Ac licet ipse etiam Plinius multis argumentis evincere conetur, pisces respirare etiam *lib. 9. Natural. histor. cap. 7.* opus tamē hic erit illo distinctionis temperamento, ut quamvis pisces cor & sanguinem propriē dictum habere concedamus: quia tamen pulmonibus carent, non respirare eos dicamus, nisi *diachrysos*, quod & doctissimus notavit Becmanus, De auditu autem & odoratu piscium non improbabiler forsan dubites: cum auditus nec membra habeant, nec foramina, ut Plinius scribit *lib. 10. cap. 70.* Sed utrumq; tamen, id est, auditum & odoratum piscibus esse incunctanter idem affirmat *lib. 9. cap. 7.* adeo, ut miretur, quosdam existimasse, a quilibet nullum incse sensum, *d. lib. 9. cap. 42.* cum tamen certum sit, in piscinis Cælaris genera piscium ad nomen venire; quosdam singulos *lib. 10. cap. 70.* (quo pertinet illud Martialis

— *natus ad Magistrum
delicata Aurora*)

Delphinus.

Et Hierapoli (inquit) Syria in lieu Veneris, adituorum vocibus parente vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inferendis præbent, *lib. 32. c. 2.* Ex hominis enim manu velsci pisces etiam *lib. 9. c. 8.* docet, exemplo Delphini, qui è pauperis cujusdam pueri, ex Bajano Puteolos in ludum literarium itantis manupastus, dorsum præbebat ascensuro, pinna aculeos velut vagina condens; receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans tristis & mœrensis similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) expiravit.

13. *Liquamen ex piscis Garici & Scombris interstius*) De Garo, Muria, & aliis liquaminibus, commodius dicemus *lib. 2. c. 14.*

14. *Solebant vel lyrisse, vel comadum Oblata* (introducere) Receptum hoc ab antiquo fuit, ut delicatiorum convivii varia adhiberentur oblectamenta, ut Cantorum, ludionum, & id genus. Martialis

Ille dabit canius inter convivia latus. Seneca de *vita beata cap. 11.* de Nomentani & Apicii luxu: vides hos è suis lectis spectantes popinam suam; aures vocum sono; spectaculis oculos oblectantes & in ep. ait idem Sapiens: in convivii nostris plus cantorū est, quàm in theatris spectatorū. Sic in Trimalcionis convivio apud Petronium, nihil nisi symphonia strepente agitur. Ludionum verò varia admittebantur genera: de quibus Capitolinus in Vero: adduxerat secum & fidicines & tubicines, histriones, scurrasque numarias, & præstigiatores, & omnia mancipiorū genera, quorum & à nobis commemorata quædam sunt Tit. de Amphitheatr. Nec solum in hoc veterum luxus stetit: imo etiam fercula ad symphoniam inferre mos erat. Petronium subito signum symphoniz datur, & gustatoria pariter à choro cantatæ rapiuntur. Arianus *lib. 30.* cumq; apponerentur exquisitæ cupediz & ædes amplæ nervorum articulato statilique (quid si statili legas) sonitu resulerent. Sed & obsonii scindendi magister (quem Petronius scissorē & carpum: Juvenalis carpiorem: Apuleius diribitorem vocat) manum doctam per edulia circumferebat, atque ad symphoniam discerpebat. Petronius: præcessit statim scissor, & ad symphoniam ita gesticulatus laceravit obsoniū. Quod ad eum locum adnotarunt Iohan. à Wouveren, Georg. Erhardus, alii. Sed istiusmodi ludiones, quātō pere etiam olim in deliciis fuerint, postea faceffere jussi sunt. Jure itaq; Theod. Rex à Sidonio laudatur, Theodoricus quod Tympanistras, Lyristas præcipueq; psaltrias (tanquā prodigia, ut apud Plin. appellantur *lib. 8. Ep. 17.*) procul à convi-

menta in
veterum
conviviis.

Ludionum.

Fercula ad
symphoniam
illata.

Carpum item
ad symphoniam
cibos
scindebat.

vio

Et Trajanus.

vio suo abdicavit lib. 1. ep. 24 quo nomine & Trajanus commendatur a Plinio in Paeneyr. Neque enim aut peregrina superstitio, aut obsecra petulatia mensis principis oberrat; sed benigna invitatio, & liberales joci, & studiorum honor. Recte *liberales socii*, quos Sidonius Apollin. d. *locomimicos sales* appellat, & ita, quanquam raro, inter conandum in-tromissos scribit, ut nullus conviva mordacis linguae felle feriat. Regie profe-

Scommata
a convivio
faciunt.

Enigma-
ta in con-
vivio.

cto & ingenue. Scommatis enim asperis atque mordacibus, in epulis omnino abstinendum esse, lex convivalis edicit, de qua Lucanus, Macrobius, alia Savarone citati ad Sidon. Apollin. ep. 2. lib. 2. Proponebant etiam gryphum aut enigma; quod qui solverat, pro pramio carnes auferbat. Attisonius ad Theonem:

Tostam et agnam simulque, & agnam.
qui versus dupliciter potest interpretari:
vel ut per *tostam* & *agnam* intelligamus
tostam agnam: quemadmodum illud
Virgili,

— pateris libamus & aure;

pro pateris aureis. Velut *Tostam* simpli-
citer interpretemur carnem, aut carniū
tostarum portionem, quæ dabatur Gry-
phienodatori: *Agnam* autem, quia hæc
poetarum erat pramium: Unde & *agni* di-
dicebantur. Joseph. Scaliger *Ansionar.*
lection. lib. 2. cap. 28.

ut Larva.

Solabant etiam veteres in convivium
medium Larvas sive personas projicere,
quæ sic aptæ & coagmentatæ etiam, ut ar-
ticuli earum verubulæque, quibus com-
missæ erant in omnem partem, flecteren-
tur, & figuras omne genus exprimerent.
Ex illis igitur larvis eas figuras convivii
Rex imprimebat, ut mutationis & brevi-
tatis vitæ Convivas commonefaceret; &
propterea bibendum esse diceret, ut ni-
hil de fructu hujus vitæ pereat. Docet
hoc Petronius Arbiter in convivio Tri-

maleionis & Potantibus ergo, & acurati-
simè lanticias nobis admirantibus, larvam
argeuteam attulit nobis servus, sic aptæ,
ut articuli ejus vertebraeque locatæ in o-
mnem partem flecterentur. Hanc cum
super mensam semel iterumque abjecisset,
& catenatio mobilis aliquot figuras ex-
primeret, Trimalchio adjecit:

*Hæc ben nos miseros; quam tænebamur-
cio nite!*

* * *

Sic erimus, cuncti, postquam nos auferet
Ergo vivam; dū lucet esse bene. (Orcus.
quæ Petronii verba, ab ipso etiam L. ipso
usurpatat lib. 1. Saturnal. cap. 11. Joseph.
Scaliger primus edidit, utiplemei attesta-
tur lib. 2. e. *Ansionar. lection. 5. 26.* Quod si

Larvæ istiusmodi copia non erat, craniū ^{Et cranium}
sive caput hominis mortui: vel in mensa ^{sive caput}
apponebant; & manibus versabant: vel ^{domus}
trielinio seu tibadio suspendebant, ut eò
uterentur, mutuo se cohortantes, *Viven-* ^{Vivendum.}

dum esse: nam vitam properare, mortem
imminere. Quod non ineleganter expres-
sisse videtur optimus Germanicæ poëta-
rum Petrus Lotichius Secundus, cum ita
canit:

(vici,
Vivamus, dum fati sumus, & amemus a-
Quis scit, an hac unquam fore diurna dies?

Id verò ab Egyptio ritu promanasse pu-
tatur, quo *enaidi*, ipsum mortui convi-
vio inferri solebat, cum monitione *et* *lia*
brevis omnis futurus. Propterea tanquam
jam morituri bibebant, & tanquam nua-
quam id amplius facturi. Plaut. in *Sich.*
Volo nos pro summo bibere, nulli relevari-
am postea.

quam in rem multa congesta sunt a Cla-
rissimo Taubmanno in eruditissimis no-
tis ad Plauti *Sichm. act. 5. scen. 4. verb. pro*
summo. Nos aliter imbuti mortis memo-
ria non quidem ad luxum & voluptatem
duci; sed ab iis potius absterri debemus
Letandum tamen in tempore, nec sub-
trahen-

Mortis
memoria
in convi-
viis.

trahendæ corpori penitus omnes delicias,
sed temperanda: edendum, bibendum,
ludendum; sed intra continentia sanctis-
simæ fines. Puteanus in *Genialib. Sermoz.*
Ac cum Deus scientiam futuri homini-
bus occultarit, non erit de eo sollicitus &
plus iusti laborandum; sed, præsens po-
tius æquo animo curandum.

Prædens futuri temporis exitum

Caliginosa nocte, premit Deus.

Ridesque simonialis ultra

Fas trepidat—

ait Horatius lib. 3. *carm. od. 29.*

Larva, seu Ejusmodi porro Larvæ sive cranium in
cranium ii ipso tholo sive Cœnatione aut stibadio
tholo suspen- Domitiani Cæsaris verisimile fuit pepen-
sum. disse, quod mortis admoneret. Sic enim
Martialis:

(va. Mica vocor, qua sim, cornu. Cœnatio par-

Ex me Cæsarem suspicis inde tholum.

*Frangethoros, pete vina, rosas cape, tinge-
re naræ.*

Ipse jubei mortis se meminisse Deus.

Cœnatio. Quo loco parvam illam Cœnationem, ob
exiguitatem, *Micam* appellat. Cœnatio-
nem autem non multum fortè dissimile fuit

Cœnaculū. Cœnaculum: quod erat Conclave in su-
periori contiguatione domus Nobilium,
quod in quilibet elocabatur, nec aliunde
ad id, quam per calas extra domum posi-
tas ascensus dabatur. Ita namque apud Li-
vium; Consul rogat focrum, ut aliquam
partem ædium vacuum faceret, quò Hi-
spala immigraret. Cœnaculum supra zdes
datum est, scalis ferentibus in publicum

Scala, obferatis, adituque in zdes verso, &c. In-
de est, quòd Cœnacula quandoque *scala*
fuerint appellata. Sic enim illud Justiniani
in *Novella 159.* erit accipiendum, ubi le-
gatum legitur fuisse Hierio subutbium
cum omnibus prætoriiis, & omnibus sca-
lis. *Prætoria* quæ dicantur: Ulpianus ex-
plicat in *l. Urbana 198 ff. de verb. signif.* At
per *Scalas*, Cœnacula intelligi, vel ipse ex-

iam Juvenalis docet, *Satyr. 7.*

—quo tibi lapsò

Figantur virides scalæ gloriæ, palme.

Habitabant enim Causidici & Oratores
in Cœnaculis propter paupertatem, ut
ipse ibi conqueritur; ut & de se Martialis
scribit:

Et Scalæ habito trîbus, sed ælis.

Quam rem existat joculosum Lucilii epi-
gramma, ita ab Alciato latine redditum.

*Hesternâ ad cenam fuerim cum luce vo-
catus,*

*Cœnaci ad summum domum hodie ap-
plicui*

*Longum adeò in Scalâ iter est: nec scande-
re quissim*

Denig, nunc, a fini me nisi canda trābat.

dicebantur verò scalæ, quoniam in coch-
lez formam effingebatur; & figura orbi-
culata rotundebantur, quas etiam *cochle-*
des dixeris, quia per circuitum scandebā-
tur: sicuti torcularia ad cochleas similitu-
dinē substructa, *cochleas* nominamus, ut

Lud. Cœlius Rhodig. explicat lib. 6. *l. 61.*

antig. c. 12. circ. fin. Porro qui Cœnacula

ista elocabant, iis & *Cœnaculariam* facere, *Cœnacula-*
& *Cœnacularii* in jure nostro dicuntur. *viā facere.*

si verò § 5. i. ff. de his qui deser. vel effud. l. 1.

soluiū 11. § solutū ff. de pignor. act. Quod

nomen iis quoque accommodari poterit,

qui Scholasticis conclaviabant, & insu-

per eis curant obsonia coqui; ligna & sal

præbentes: quomodo Parochi Magistra-

tibus iter facientibus, sicuti illud Horatii,

— & Parochi quæ debent ligna sale quo.

Alciatus interpretatur lib. 4. *parerg. c. 12.*

Eteā quidem, quæ Magistratibus Reipub.

causa peregrè proficiscentibus necessaria

parochi lege ita suppeditabāt, græcis uno

nomine vocabantur *πρεβανδæ*, quod Gellius

præbenda vertit lib. 15. *Noct. Atticar. cap.*

4. de quo videatur Gualtherius

ad Horat. Satyr. 5.

lib. 1.

DE HIS, QUI OLEVUM, VINUM, ET ALIA LI-
QUAMINA AD MENSURAM VENDEBANT TIT. LII.

Vendebant Romani oleum, vinum, acetum, mel, & alios liquores ad mensuram, in cornu quodam, unam, duas, aut tres libras continente. Idque foris circum-
eunte signabatur lineâ, qua libram denotabat. In medio verò foveas mensura,
& non ponderis signabant. Adhibebantur enim liquamina, non vero librae aut un-
ciatibus ponderabantur: ut Galenus tradit lib. 1. de Composit. medicam. se-
cund. spec. istud in tota Urbe Roma ita usurpatum fuisse dicens. Quod pertinet
illud Horatii lib. 2. Ser. Satyr. 1.

Corrupte bibuli

Caulibus instillat veteris non parcus aceti.

ubi Acorus.

NOTÆ, SIVE COM-
MENTARIÆ.

Cornu (bibuli) intelligit capsulam è
cornu factam, & duas libras conti-
nentem: vel ut alii volunt, Sextarium. me-
morabile namque est ex Galeno lib. 1. &
2. de compos. medic. & lib. 13. melib. vete-
rum quoque Medicorum instrumenta
fuisse cornea: Cornibus enim liquores
mensurabant: cornibus in scarificatione,
pro cuturbitulis (modò ex aurichalco vel
etiam metallo confatis) utebantur: cornibus
Clysteria administrabant: cornibus deni-
que, ceu saluberrimis poculis usi fuerunt,
ut & Langius adnotavit, Ep. medicinal. 29.
& Hieron. Mercurialis lib. 1. Gymnast. &
lib. 1. variar. locution. Similiter cornu con-
tentum fuit oleum illud, quo Salomonem
à Sadoche Sacerdote unctum legimus
3. Reg. vers. 39. quemadmodum & Pater
ipsius David à Samuele unctus prius fuit
rat, 1. Reg. 16. vers. 13 & ante hunc quoque
ipsem Saul. 1. Reg. 10. Atque ejus quidem
Olei sancti, quod in tabernaculo adser-
vabatur, præparationem Deus Opt. Maximus
præscripsit Exod. 30. vers. 23. & seq. & nec
immeritò id inter sanctissima mysterio-
rum à Justiniano recensetur 1. de officiis.

34. § 3. C. de episc. audient. Etsi autem hic
in unguendū ritus proprius Regibus Judæo-
rum diu perseveravit, ut ait Lactantius
lib. de vera sapient. c. 7. adeò ut Reges illi
omnes Christi, id est, uncti fuerint appel-
lati (ut Psal. 105. Nolite tangere Christos
meos) à Christo videlicet, qui Rex Regū
est; & Dominus dominantium Apoc. 19.
quem Deus unxit oleo lætitiæ abundan-
tiss, quàm confortes ipsius: quoniam di-
lexit iustitiam, & odio habuit iniquita-
tem. Psal. 45. Mos tamen iste ad alias quo-
que gentes postea dimanavit. Nam & U-
lysses reducem ab Eurynome domi suæ
primum lotum, deinde oleo unctum fu-
isse, priusque perpulchrè vestiretur, Ho-
merus indicat, cum ita canit;

Εὐρω ὅμην περὶν ἄδου τι χρίσει λαίῳ

Etenim χρίειν, est Unxit. Unde & Chri-
stus deduxere veteres, soliti à latrone salu-
tiferæ Reges ungere, & tanquam stellarum
rore caput linire, sapientiz sedem oleo
dignam, quod Minervæ iidem consecra-
rant, quanquam Unctionis istius etiam
alia dari potest ratio; quod Regem non
modo adversus hostes, sed etiā domi con-
tra scelera & insidias pugnare deceat: id-
eoque par sit, cum oleo inungi, veluti ob-

Regibus
Judæorum
ungendis
proprium.

Post & ad
alios dandi
vatum.

Reges tunc
uncti.

27.

Instantem & arduum athletam in sacris
priscorum ludis, qui Jovi vel alii insipiam
Numini, aut Manibus per inferias ede-
bantur. Unde apud Virgilium:

*Exercens patrias oleo labentis palestras
Nuptis sociis.*

Stephan. Forcatul. lib. 6. de Gallor. Imper.
& Philosoph. Ac quoniam de Oleo hic no-
bis sermo est: non dissimulandum putavi,
quod licet in stricti juris iudiciis Usurze re-
gulariter non debeantur, nisi & per stipu-
lationem, & sub certa quantitate fuerint
promissæ: ne quidem si in continenti in-
terposita fuerit conventio l. prima & ter-
tia C. de Usuris. l. si tibi decem de pactis. (quæ
alioquin in continenti subsequuta actio-
nem parit. l. iuris gentium. 7. §. quinquies. d.
1. cum rei per se odiosa obligationem si-
ne magna cautione admittendam esse,

*Oleo mutuo
dato gravi-
ores usuras
licet stipula-
re.*

Veteres non putarint: Oleo tamen ut &
frumento mutuo dato, contrarium vide-
mus constitutum. In his enim rebus in-
quibus, usura pro usu intervenire potest,
ut est oleum, atque frumentum, graviores,
quam in cæteris, usuras stipulari permitti-
tur: propter incerti pretii rationem ista-
rum rerum, quæ mutuz dantur. Aliter e-
nim vix fiat, ut non alioquo incommodo
afficiatur Creditor, qui pro magni precii
rebus cogatur, interdum accipere alias
minoris multò precii, nisi aduersus hoc
periculum cautionem majorum usura-
rum prospiciatur. l. oleo. C. de usuris. Sed &
ex nudo p. omnem in his accessionem ex nudo et-
iam pacto præstandam esse placuit. l. fru-
menti. C. de usu. Favetur enim Creditori
frumentum vel oleum mutuanti, si ali-
quid accedere velit supra sortem, ne da-
mno aliquo afficiatur, dñ propter variam
commutationem æstimationes earum re-
rum accidere potest, ut minori æstimatio-
ne eas postea recipiat à debitore, quamvis
eâdem mensurâ. At verò rerum earum
quarum varia sint precia, non modò per sin-

gulas civitates, & regiones; sed etiam in
de in regionibus, per singula propè mo-
menta, omnibus notum est. Quamobrem
etiam in iis Arbitraria actio. De eo quod
certo loco, inducta. l. ideo ff. de eo quod
seruato loco. Hugo Donellus in act. de Usuris
c. 3. & 4. Illud verò de oleo valdè memo-
rabile putandum, quod pro antidoto &
venenorum hoste, seu alexipharmaco fuerit
habitu; eò quod à venenis, omnibusque
corruptionib. aliis tueri solet; siue intro-
sumatur, siue topicè extra inducatur inli-
tum. Et ideo veteres olim proceres cor-
pus inungebant ad sanitatem fovendam:
sicut athletez ad robur conciliandum. Id-
circo enim oleum Anacharsis Seytha in-
sania pharmacum esse dicebat, quoniam
eo peruncti athletez invicem magis infa-
narent. Estque scitum illud Democriti: qui
interrogatus, qua ratione homo omnium
optimè posset perfectè valetudinè tueri,
vitamquæ diu prorogare? inquit intus mel-
le, extra oleo nitari. Joseph. Quercetâ. lib.
2. diet. polyhistor. cap. 8. fol. 353 Sed in eo
Democriti pronũciato Lud. Cæli. Rhod.
pro melle. unum reponit: dñ Naturæ præ-
videntiam liquores duos humanis corpo-
ribus gratissimos cõtribuisse scribebat, intus
vini: foris olei. lib. 6. de lect. an. c. 6. (Ubi de
oleo multa lecta digna invēies: sicuti & de
ejusdem viribus, natura & usu apud Joan.
Broyerin. lib. 10. Dispno soph. c. 18. 19. & 20.

*Olei com-
modum.*

*Et omnis
accessio præ-
statur etiam
ex nudo p.
dñ.*

Est autem Sextarius, quod mensuræ Sextarius
quoque genus erat, & cuius initio Naturam
hujus capitis memini, non oleo tantum &
vino, atque item aliis quoque liquaminibus
dimetiendis conveniebat, ut docet Cæ-
lius Galcagnin. lib. 14. ep. fol. 442. & 445.
Frumenti tamen mensurandi Modium
esse proprium cotidianus docet usus. &
varias ejus species recenset Volustius Me-
tuanus. At instrumentum illud, quo men-
suræ etiamnum radentur, veteres Hosto-
rium dicebant, ab hostire, quod æqua-

Medium.

Hofiorum. ne significat: ut ita Hofiorum, proutro illo sive radio atque bacillo rotundō accipiendum sit, quo in mensuris frumenti cumuli æquantur. Sicut post Petr. Crinitus lib. 23. de honest. discip. tradit Brechius ad L. hofles 118. de verbor. signif. in pr. Unde proverbium sanè equum elegans sine radio

amendare seu absque hofiorum quod est as. fluenter; & Cultra mensuram congerere. Plinius: *Dii de agromnes tantam nobis laetitiam Toi gaudia sine radio summa letis.* Iud. Coel. Rhodigin. libr. 10. section. amiq. cap. 4.

DE MORIBUS IN BELLO USUR-

PATIS. TIT. LIIII.

1.
Vexillum
Equinum
caeruleum.

2. 3.
Peditum
roseum.

Virum 4.
que qua
duarum.

Eligio oport.
tam
Crux.

Legionis
cohortes
Millenaria
cohort
Aquila
Alfiro.

Draco.

Leo Viri.
Dextra
conium ita.

Blabrum.

In expeditione exercitus, Veteres duo duntaxat habebant vexilla: alterum pro Equitibus, coloris caerulei quo in Neptuni, Maris Dei, honorem utebantur: eo quod Atheni nomen impositurus, Equorum usum mortalibus incognitū introduxerit. Ideoque eo tinxerunt colore, qui muris unda quam simillimus esset. Alterum, quod Peditum erat, vexillum, roseum representabat colorem, ut Servius docet ad principium libr. 8. Æneid. quia scilicet Rosa in terra nasceret, & odorifer a esset. Vexilla ista non eam habebant formam, quam nostra signa militaria: sed erant quadrata: quoniam in quatuor Legionibus peditum senis milibus plus minus constitutis, ut Plutarchus refert, in vita Romuli. Atq. hoc vexillum erat argenteum: quanquam Dio ex auro fuisse scribit. Ideoque operiebant quandoque in ligneam immittentes adiculam, ne a vento offenderetur. Ceteroquin in hasta summis at ad Crucis nostra formam facta, id gerebant. quod Legionis Christiana signum est militare. Invenimus id factum à G. Mario primum: postea pro armis sive insignibus Imperii usurpatum. Cuiuslibet Legionis decem erant cohortes: harum singula; 555. Peditum: prima & atheni excepta, quæ 1105. peditibus constabat. Unde & Millenaria, vel, ut alij legunt, Militaria dicta, Aquila in hac ferebatur cohorte: & qui hanc ferebat. Aquilifer dicebatur, quem nos corrupto verbo Alfiro nuncupamus. Reliquæ cohortes militaria habebant signa ad similitudinem. Lychnuchorū sive Ceroferariorum, quæ eos ferentes crucem comitantur: Candelas enim Cruci superimponimus militantem Christi Ecclesiam denotantes & hosti illis Dracones ex argentea tela texto habebant impositos: qui venio à tela coepto, quasi moveri videbantur. Quædam Leonis, Viri, aut alterius cuiusdam animalis caput habebant insertū: quædam dexteræ mutuo continebat, quæ concordia exercitus significabant. Nostri ex coloribus & insignibus vexilla excogitarunt. Nec enim militaria ista signa amplius in usū sunt, nisi quod in templis vestigia horum conspiciantur. Imperator Labaro utebatur, quod vexillum militare quadratum erat, undique contextum, & hasta alligatum, ante Imperatorem gestari solebat. Quemadmodum enim hodie cornicibus con-

Hic ita tam temporis Labore viso, non procul abesse Imperatorem conjiciebatur.

NOTE, SIVE COMMEN-

TARAT.

Neptunus Athenis nomen imposuisse; Equorum usum introduxisse.

Sic Servius ad Virgilii Georgic. Latem ait: fuisse inter Neptunum & Minervam, dei nomine Atheniensium Libri imponendo. Itaque Diis duodecim praesentibus Jove medio, Neptunum tridente saxa percussa; indeq; exsiliisse equum. Pallada posita sua quoq; cuspidem terram percussisse; atque inde olivam cum bacis prodiisse: quia quoniam utilior Dis visa esset, Minervam Deorum judicio Civitatum suo nomine nuncupasse Athenas. Minervam enim Graecis Athenam dici. At Servium reprehendit Baptista Pius, gravissime eos Libi asserens, qui in contentione illa Equum enatum putant: cum non Athenis, sed in Thessalia, aut in terra Thracia Neptunus (ut Lactantius scribit) tum ignotus esset Equorum usus mortalibus, & horum animalium naturam egeret terra, tridente terram percussisset, equique duo subito profuissent, Scyphus & Arion. Atque eos respicisse Virgilium, credendum est, cum Neptunum ita invocaret:

— uq; o cui prima frementem

Thesalicae magnocellus percussa tridentis.

Neptune.

Id quam sententiam eum concessisse videtur Lucanus lib. 6. de bello civili.

Primum ab aegre percussis cuspidem saxo Thessalicus senex, bellis feratibus omen Edidit, primum Chalybem frenosque morat;

Spumantisque novae Lapidae domitoris habentis.

Sine Neptunum equos domuisse, artemque equitandi ab eo traditam, ex quo Hipposita appellatus, Diodor. Siculus pro-

didit lib. 6. At quod in sua illa cum Minerva contentione Equum produxerit Neptunus, id verò pernegat Baptista Pius; lacum saltem contra ab ipso in Arcem immissum scribens. Emanante (inquit in Athenarum arce aquarum seaturigine, eodemque fortè loco enata olivâ arbore, certi fuerunt à Cecrope Rege missi homines, Apollinis oraculum sciscitaturi, ut si quid illo ostento Dii minitarentur, rationem edicerent. Quibus responsum est: non ad alicujus calamitatis significationem factum ostentum; sed Deorum duorum inter se certantium, uter eorum Athenis nomen imponeret, perundam enim, Neptunum; per oleum, Minervam significari. Quare liberum & integrum esse Atheniensibus; utrius Dei nomine nuncupandam vellent civitatem; decernere. Quia cum à Legatis Cecropi renunciatæ essent, & mares & foeminas (nam tum & mulieres publicis consultationibus intererant) ad ferenda super hoc suffragia convocavit. Maribus igitur pro Neptuno; foeminis pro Minerva in suffragia euntibus, cum plures essent foeminae vicerunt. Et quod usui venire videmus, vicit meliorem partem numerosior, quia de re indignatum Neptunum, tantam aquarum vim effundisse ferunt; ut Atheniensium terram omnem occupavit maris facies. quem ut placarent, triplici mulieres sunt affectae supplicio: primum, ut ne quis Athenas eas vocaret; tum deinde, ut nulla foeminarum postea ferret suffragia denique, ut nullus nascentium materno nomine censeretur. Aquarum illam seaturiginem significasse quoque videtur Ovidius 6. Metamorph. illis versibus:

Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente: Affera saxa facis, medioque è vulnere saxi

Exilisse fratrem, quæ pignore vindictæ arbitrio.
Nam profero, quod depravare & corrupte ibi erat positum, *freium* legendum esse, Joh. Coralius rectè observavit *lib. 1. Miscell. c. 15. n. 4.* ut eo significetur, Neptunum lacu falso in Arce edito, possessionem suam vindicasse. Cæterum quod hanc nominis impositionem attinet, non debet alicui mirum videri, quod Diva nomen Ubi adscriptum fuerit: cum Herodotus historiz parens, tripartiti orbis nomina à totidè foeminis sumpta tradiderit. Asiam ab Uxore Promethei: Europam, à Tyria puella Jovi grata: Libiam, à muliere indigena. Ad hæc Eurotas Myleris filius, Suvio in iustum alveum coacto, à Spartæ Urbis Spartæ nomen indidit, à Spartes filiz similitudine. Pausan. in *Lacon.* Sed & ipsam quoque Romam à nobili capitiya Romana, quæ Romæ diceretur, nūcupatam fuisse quidam asserunt; aut ab Æneæ nepte, Ascanii filia: quemadmodum & Lavinium, ab Æneæ conjuge Lavinia nomen acceperat. Idque aliis quoque Urbibus postea obtigisse, Stephanus Forcatulus ostendit *lib. 2. de Gallor. Imperio & Philosoph.*

2. *Equitum, Peditum*) Tot enim militiz partes sunt, Equitatus scilicet & Peditatus. Nam & Equitum & peditum Magistrum, generaliter Magistrum militum dicuntur. *leg. 4. C. de Offic. Magistr. milit.* & qui apud Magistros equitum ac peditum militiam sunt sortiti, eos ordinis militaris esse legimus in *l. 1. & 2. C. de Appar. Magistror. mil. lib. 22.* Sumtum id fuit à Romuli instituto: qui tres Equitum centurias conscribēs, eas à suo nomine *Rammenenses*; à Tito Tatio, *Tatisenses*; & à Lucio cōmunionem, *Lucerenses* appellavit. Equites itē armatos trecentos, qui *Celeres* vocarentur, tum pace, tum bello ad sui corporis custodiā ordinavit; & Tribunum, qui his præerat, nuncupavit. Reliqua multitudo Regem in

bellum cuncte sequebatur pedes, Univer-
sos autem *Milnes* appellabat: ut ex Livio satis colligitur *lib. 1. Decad. 1.* Notat tamē Adrianus Turnebus, quaslibet centurias illas geminatas fuisse. Erāt enim (inquit) *Trigeminæ.* Lucerēs primis, secundique ac sic quoque Tatienses & Ramnenses geminati erant, quibus quæ præerat, *Serviri* Equitum Romanorum vocabantur. Idque ex veterum monumentorum inscriptionibus probat *lib. 11. Adversar. c. 9.* Horum autē Equitum bona pars, si Eliano credimus, *de instruend. acieb.* in Romanorum exercitu armis tota obsepta erat, & hinc *Cataphractarum* nomen, quāvis sua tantum corpora, sed & equos ferro sive lorica undique munebāt. Patris tēdō non cataphractæ alii *Hastati* erant, qui manus conserebant, & cōtinuus hasta decertabant: alii *Ferentarii*, qui eminus solebant dimicare: quorum alii jaculis, alii arcu utebātur. Ferentarios certē Varro *lib. 6. Ling. Latine* eos putat dictos, qui ea modò habebant arma, quæ ferrentur; ut Jaculum, cujusmodi equites pictos se vidisse ait in *Æsculapii* æde vetere, & Ferentarios adscriptos. De Hastatis verò videatur Turnebus *lib. 30. Advers. c. 33.*

Equitum porrò multis jam seculis, imò quamprimum Equum in bellum ituri de publico acceperunt, ob utilitatem summam, summa semper fuit auctoritas, & ut cum Livio dicam, præcipua gloria: quippe quos in Sabinenſi prælio utrinque à cornibus positos, pulsa jam media peditum fuorum acie, ita incurrisse ait à lateribus, ut non sisterent modò Sabinas regiones ferociter instantes eedentibus, sed subito averterent. Julio Cæsari quoque Equites tam firmos fuere præsidio, ut in primis Equitatu studuisse commemoretur *lib. 7. de bello Gallico.* sed & *Carthagenensibus* ad victoriam parandā maximo semper usui fuit copia ingens equitatus. Quum quidē

De diabus
mulierum
nomina
imposita.

Militis
verbum &
Equini &
Pediti. com-
mune.

Equitum
centuria
boni.

Equitum
gloria.

Etiā Car-
thaginensibus.

clarum posteris documentum est traditū,
præstare belli tempore, ut dimitti pedi-
tū hostis partem habes, equitū omni-
no prævaleas, potius quam ut paria cum
illo habens in aciem descendat. ut bene
monet Polybius *lib. 3. cap. 17*. Nec enim
dubium est, Equites tum hominis prudē-
tia manibusque, tum equorū velocitate
& viribus, si velint, uti posse: ut nulli planē
animalium, quā Hippocentauris) si mo-
dò uspiam fuerint) rectius eos comparare
queas, qui nunc equitis, nunc peditis vicē
sustineat, ubiq; strenuē dimicantes. Nihil
itaq; mirum, quod Equitibus, etiā si filii
familiās adhuc, & in patris potestate suat
cōstituti, hoc à jure concessum videamus,
ut ubi primum equestri militia exornati
fuerint, & in comitatu principum retenti,
& cingi confestim julli, testamentum de
castrensi peculio facere possint. *l. filius fa-
miliæ. §. 3. ff. de testam. mili.* Sed & Equites
constat, cū Equestri militia mitterentur,
in Equestre ordinem dignitatēq; fuisse
assumptos; atq; ita hoc Senatorio ordini
inter quē & plebem, mediū erant consti-
tuti dignitate quā proximis exstitisse.
Ex Equestri quippe ordine ad Senatoriū
fuit transitus. Unde Alexander Romano-
rum Imperator dice solebat, *Seminariū
Senatorum equestrem locū esse*, quāvis
tam affinitate uterq; ordo fuit conjun-
ctus, ut C. Gracchius Tiberii frater, & non
multo post Livius Drusus Tribu plebis u-
trumq; confundero decreverint. Nec alia
causā est, ut Equites fuerint *Judices vo-
cati*; quam quod ex Equestri ordine Judi-
cam decuriz deligerentur, ut Budæus an-
notavit *ad l. ult. ff. de Senator.* Quo etiā sen-
sus Varro scribit, Equites quosdam appel-
latos fuisse Pedarios in *Saiyra Memipæ*:
quibus eos significare videtur, qui nondū
à Censuribus in Senatum levi, Senatores
quidē non erant; sed quia honoribus po-
tius usi erant, in senatu veniebant, & sen-

tentiæ jus habebant. Hinc apud Cicero-
nem ad Atticum *lib. 1. epistol. 11. m.* Ra-
prim in eam sententiam Pedarii ierant. Et
notæ sunt locutiones illæ: In sententiam
tro; In sententiam pedibus tro; de quibus
videatur Gellius *lib. 3. Noct. Atticar. cap.
18*. Nec tamen omnes, qui Equites Ro-
māni erant, judicabant; sed qui ex eque-
stri ordine condecursabant, ut Budæus
dōctē explicat *ad l. ult. ff. de Muneribus &
honor.* Tradit tamen Polybius, Thessalo-
rum equitum impetum, quando *inurma-
tim*, aut iusta acie pugnant, sustineri non
posse: ad pugnandum extra aciem pro lo-
co & tempore *virtutem* inhabiles esse ac-
tos *lib. 4. cap. 8.*

Sed ab Equitibus ad Pedites nos con-
vertamus: qui est dignitate & ordine E-
quitibus pares non sunt, ut ex illa Ducis
ad Equites apud Livium facta cohorta-
tione colligitur: *Agite, juvenes, præstare
virtutis peditem, ut honore atq; ordine præ-
statis.* Negari tamen non potest, ita Pedi-
tatum adjunctum esse Equitavi, ut alter
ab altero separari nequeat. Quam in rem
celebris est Iphicratis, nobilis illius Athe-
niensis ducis sententia: qui Pedites ma-
nibus similes esse dicebat; Equites pedi-
bus; ipsam aciem pectori; capiti ante Im-
peratorem. Planē quod equites pedites
præstare diximus, id & Lipsius *de pugna* nō
nimis negat; negat de bello universo: in
quo pediatum præponit. Nam ad oppida
propugnanda aut expugnanda quis equitū
magnus usus? quis etiam in montanis locis
aut impeditis? Ex quo intelligitur, magis
necessarios Reip. pedites, qui possunt u-
biq; prodesse, ait Veget. *lib. 2. c. 11*. Lau-
datus à Lipsio *lib. 5. politio. c. 7*. quem vi-
de. Peditatus autem, auctore Aliano de
instruend. acieb. intres ordines distribue-
batur in Armatos, Velites & Pelatos. *Ar-
mati* gravissimis armis utebantur: scutum
amplissimum, & rotundum gerebant, &

*Equites
Hippocen-
tauris assi-
milati.*

*Senatoribus
eximii.*

*Equites
esse Indices
dicti.*

Pedarii.

*Thessalo-
rum equi-
tes.*

Peditum.

*Peditatus
est equita-
tus quando
præstat.*

*Armati
Pelati.*

Velites.

Tyrones

hastam longiorem. *Velites* omnium levissimè armabantur, non lorica induti, non ocreâ muniti; non clypeum, aut scutum grave gerentes: telis tantum, aut sagittis utebantur, jaculis, lapide aut ex funda, aut ex manu. Idemque velites, *tyrones* erant, & minimam in exercitu operam præbebant: neque sua vexilla neque suos centuriones habebant: Livius hastas, gladium parvamque iis tribuit *lib. 31. & lib. 38.* cum tamen jacula non hastas, quo primum tempore sunt instituti, septena habuissent, ut idem Livius *lib. 36.* ostendit, solebantque ii, tanquam aliâs parum utiles, sarcinis in itinere onerari, ut notat Paulus Manutius *ad Ciceron. ep. 20. libr. 9. Pelasii* locum inter Armatos & Velites tenebant: armaturæ genus levius, quàm Armati; & gravius, quàm Velitis, Pelta enim scutum parvum & leve erat: conti eorum longè rarissis breviores. Reliquas verò species, sive peditum, sive equitum hic aut recenseam, instituti mei ratio non postulat, existente præsertim non indiligenti harum descriptione apud Robertum Valturium *lib. 8. de Re Militari, & Gulielmum Choul,* quem ex Gallico latinum fecit Ludovicus Camerarius. Eos, præter Lipsium accurate quoque de his differentem Lector adire poterit. Illud hic loci dissimulandum non putavi, quòd aliâ in Equites delinquentes poena; aliâ item in pedites videâ animâ adversum. Illi enim *Gradus devotio-* ne; hi *Militia mutatione* plectebantur. Gradû dejicitur, qui ex loco digniore in minus dignum transcribitur. Ecce enim Claudius Imperator Equestres militias ita ordinaverat, ut post Cohortē, Alam; post Alâ, Tribunatum Legionis daret. Suetonius in ipsa *visu*. Eos ego militiæ gradus ita accipio, ut qui cohorti præerat, minor esset eo, qui Legioni atque ita, qui à præfectura Legionis in Cohortem traducebatur, gradu dejectus dici poterat. Gradus

enim honorè impartitur. Isto planè modò latû est Romæ ex Appii Claudii sententiâ senatus consultum, quo omnes, qui à Pyrrho Rege Epirotarum capti, & postea ab eo ultro remissi erant; ii quidem, qui Equo meruissent, Peditum numero militarent: qui Pedites, Funditorum auxiliis adscriberentur. Sic à Modestino responsum legitur. Eum qui stationis munus derelinquit, pro modo delicti aut castigandum, aut gradu militiæ dejiciendum. *l. desertorem. 3. §. qui stationis. ff. de re mil.* qui aliena arma subripuit, gradu militiæ pellendû *d. l. 3. qui alii*. Ita & Arrius Menander respondit; Equitem, qui in pace deseruit, gradu disturbandum esse. *l. non omnes, §. 1. ff. d. l.* si plures deseruerint, deinde intra certum tempus reversi fuerint, gradu pulsos in diversa loca distribui debere: sed tyronibus tamen in hoc parcendum, qui si iteratò hoc admisserint, poena competeret adficiuntur. *d. l. 3. §. si plures*. Rectè autè dixi, *Qui in pace deseruit*. Nam in bello idem admissum capite erit puniendum *d. l. 5. §. 1.* nisi Desertor ille à patre fuerit oblatas. Hunc enim Divus Pius in deteriorē militiam dari iussit, ne videatur pater ad supplicium filium obtulisse. *leg. miles 13. §. fin. ff. eod.* Idemque & de eo filio. Menander interpretatur, quem pater militiæ, belli tempore, subtraxit. Nam & hunc, si à patre postea fuerit exhibitus, in deteriorē militiam dandum esse pronuntiavit *in l. qui cum uno. 4. §. qui filius ff. d. l.* Quibus ex locis Dd. communiter colligunt, paternum illum affectum, & singularem amorem, quem erga liberos pater gerit, inter alia etiam hoc operari, ut si filium poenæ mortis ex delicto obnoxium pater Judici offerat, non debeat filio ordinaria mortis poena, sed mitior aliqua irrogari, quod multis Doctorem auctoritatibus confirmat Arius Pinellus *ad rub. C. de Bonis majorum. part. 2. num. 32. 33.* quinimò cō-

*Pater filium
iudici ex-
hibere.*

cladit Aymo Cravetta, Filium ejusmodi nulla omnino poena esse afficiendū. *confil. 309. n. 3.* A cuius tamen sententia merito discessit Menoch. *lib. 3. de arb. jud. cens. 4. casu 347.* Ceterum de variis Desertorū poenis videatur Claudius Coterz. *lib. 3. de iure Militi c. 3.* Nunc de Militiæ mutatione dicāus. Quz eti gradus dejectioni nō plane abūmilis est: at gravius tamen aliquando puniatur, qui militiā mutare cogitur, quā qui gradu deicitur. Coterz. *us d. l. 3. c. 16.* Ideoq; si quis capite plecti meruerit, ac iudex cum eo humanē velit agere, militiam tantū mutabit. verbi causa, qui agmen excessit, capite punitur: at si ex causa, vel fustibus creditur, vel mutare militiam solet. *d. l. de desertor. 3. §. in bello. ff. de remil.* Sic qui in bello arma amisit, vel aliena viriāles, capite plectitur: humanē militiā mutat. *d. l. §. miles. Idem erit, si pedes in paos descruerit. l. non omnes. §. 1. ff. de eo.* Sed & per vinum aut lasciviā lapsis capitalis poena remittenda est, & militiæ mutatio irroganda. *l. omne delictum. c. §. per vinum. ff. de l. 1.* At cur militis lapsum vino commissum tam severe punitur, putet? cum tamen Imperiali rescripto is, qui temulentiā turbulentus Imperatori male dixerit, nō tantum nulla poenæ subijgetur, verū etiam miseratione dignissimus iudicetur. *l. n. Cod. si quis Imper. male dixer.* & alioquin etiam ebrietatem constet veniæ facilitatem indulgere: siquidem perebrietatem delinquens nō tam proposito, quā impetu deliquisse videatur. *l. perspicissimum. n. §. delinquunt. ff. de pœnis.* non secus a furiosus *l. infans. §. sanē ff. ad L. Cornel. de sicar. l. illud. §. sanē de iniuriis,* qui non intelligit, quod agit. *§. furiosus. Inst. de iniuriis lib. stip.* & cuius nulla voluntas est. *l. furiosus. de reg. iur.* ut non inmerito damnum ab eo datum non aliter estimandum sit, ac si quadrupes id fecisset. *l. sed §. §. 1. ff. ad l. Aquil. ant. casu aliquo abiq; facto personæ contigisset. l. n. in §. ff. de ad.*

ministr. tutor. quod plurib. disputat Ferdinand. Valsquius *lib. 3. Illust. controvers. c. 96. n. 31.* Jul. Clarus *lib. 5. sent. §. si. v. preterea quaro.* Ant. Gom. *lib. 3. variar. resolut. 82. n. 73.* Didac. Covarr. in Clem. si furiosus de homic. part. 3. n. 3. & 4. Jacob. Menoch. de arbit. jud. lib. 2. cens. 4. casu 326.

Equidē hoc in bello & militiā singulariter ita constitutum credo: ut cū sobrietas eo tempore quā maxime necessaria sit, Ebrietatem iura nequaquam impunitā esse voluerint: cotidiana præsertim plusquam satis, & quidem non absq; summo Reip. incommodo attestante experientia; Eos qui meracius & amplius biberint, & audacius loqui, & castrensia secreta facilius relectarent verē Theognis dixerit, Aurum igne, hominis ingenium vino detegi ac deprehendi. Quib. adde, quæ suprà à me commemorata sunt, Tit. de Cellis fol. 80.

Hinc Carthaginensium lege cautum fuisse, *vinum militibus* Plato scribit *lib. 2. de Legib.* ut nemo miles in castris gustare vinū auderet; sed tantum aquam expeditionis tempore biberet. Hoc ipsum & Pescennius Niger *Pescennius Niger.* Imp. edixit, Ne quis miles in expeditione vino uteretur: sed omnes aceto contenti essent. Idem pistores sequi militiā prohibuit, buccellatum panem (quem hodiū vulgò *Biscotto* sive biscocū dicimus) existimās satis esse. *Spartian. in vita Pescenn.*

Liberalior hoc paulò fuisse videtur Constantinus Imperator, qui milites suos ab antiquo consuevisse ait percipere duob. dieb. frumentū buccellatū, tertio die panem; uno die vinū, altero acetū; uno die lardū, aliis duobus carnem vervecinam. *l. l. C. de erog. mil. annon. lib. 12.* Ubi buccellatum haud dubiè intelligitur id, quod ad usus diuturnitatē excocctum est, à bucca, quod frustulū panis denotat, sic dictū. Idq; ut modo memini, et *Biscotto* appellamus. Bis n. coquitur, ut perduret, mizalque sita sentiat. Fernēto nullo hunc retineri, sunt

*Panis
Nauticum.*

neri, sunt qui existimēt. Ejus generis quod est panis *Nauticum*, Plauto *rubidus*, vel ut alii legunt, *ruvidus* dictus in *casina*.

alt. 2. scem. 5. Qua præcipuè utitur victi, atque ad Scalnum adacti in triremibus. Quin etiam in longis navigationibus eo coguntur vesci nautæ, militesque navigiis impositi; cibo meherculè ingratisimo, in illis, qui famelici sunt, vel meliorū inopia premuntur. ut Johan. Bruyerin. asserit

Adrianus.

lib. 6. de re cibaria, c. 10. Divus quoque Adrianus fertur inter Manipulares vitam militarem egisse, ac cibis castrensibus in propatulo libenter usus, hoc est, larido, casco & posca: exemplo Scipionis Emilianii, & Metelli, itemque auctoris sui Trajani; ut idē Spartianus in vita ipsius prodidit: cui *Posca* potus erat aceto & aqua permixtus: quo maximè remiges utuntur.

Posca.

*Veterum
in victu mi-*

litari facili-

ter.

*Scipionis &
Alexandri.*

Masiniæ.

Tantum igitur abest, ut accuratioribus cōviviorum & apparatus Militibus permitti fueriat, ut ipsimet etiam nobilissimi Duces tenuissimè victitarent. Nam & Scipionem & Alexandrum simplici pane in itinere cum amicis cōtentos fuisse tradunt: & Masinissam Pop. Rom. amicū. centesum vitæ annum agentem, stantem vel ambulantem meridie ante tabernaculum solidum cibos sumere novimus. Pompejus verò cum adversa valetudine laboraret, & ut turdo vesceretur Medicus suaderet, illumque Sui frustra quærerent (erat enim præter anni tempus) ac diceret quidam, fore ut apud Lucullum penes quem integrum annum alerent, tardi invenirentur: Ergo, inquit, ni Lucullus studeret deliciis, vivere Pompejus non posset? ac dimisso medico paratu, facilis vilibusque cibis usus est. Pompejū in hoc quoque vicissè videtur Jul. Cæsar: cui tanta circa victum fuit facilitas, ut cum appositis asparagis pro oleo unguentum instillaretur, quam primum id animadvertisset, facile commanducari, atque eum in crepue-

Pompejū.

Cæsar.

rit, qui moleste tulisset. Robertus Valerius de remilitari lib. 7. c. 17. Frugalitatis verò maximè illustre exemplum exhibuit Synesius in Carino, Romanorum duce adversus Arsacidam contumeliosum in Romanos belligerante: qui cū Armeniam superasset; priusquam adoriretur regionem hostilem, cibi cum capiendi cupiditas incessisse dicitur. Advenisse tum tradunt Legatos hostium: atque hos arbitratos fuisse, adventum primum suum delatum iri in congressum eorum, qui plurimum apud Imperatorem valerent, atque adeò occurfuros se clientibus & interpretibus horū aliquibus, ut Legatis post multos vix dies responsum daturus esset Imperator. Incidisse autem eoe in ipsum fortè Imperatorem epulantem. Nondum enim (ait Synesius) tantū ab reliqua expeditione seiunctum erat satellitium, quidam exercitus eximius, juvenes universi, universi grandes, flavo & prolixo capillo, atque caput nudi semper, faciesque venusti, gestantes clypeos argenteo, & hastas auro insignes. Quos quotes cernimus, signum nobis datur, adesse Imperatorem, quem admodum, ut videtur, splendore antecedente, solis ortus significatur. Sed tum omnes ordines suo officio fungentes, satellitium erat & Imperatoris & Imperii. Illorumque Imperatorem simplex erat habitus, qui non ornatus, sed animo se esse Imperatores declarabant, & à multitudine bonis differebant interioribus. Externa autem similitudinem cum gregariis præ se ferebant. Quo habitu & Catinam à Legatis illis conspectum fuisse perhibet. Tunica erat punicea: ipse super gramine accumbebat: dapes erant pulmentum futile pisi, inque hoc frustra falsamentum carnis fuilla, venustatis valde conscii, Imperatorem autem Legatos conspiciunt, neque exsiliisse, neque commutasse quicquam servant: ac certis que illis dixisse, ita ut as-

sed erat,

federat, scire se, quod se convenire vel-
lent, seque Carinum esse nunciaret ad-
lescenti Regi suo, illo die ni frangi esse vel-
let, expectandum ipsi, ut aspiceret cuncta
nemora, cunctosque campos una nocte
læviores factos, quàm esset Carini caput;
interq; hæc verba simul exhibuisse caput,
detraçto pileo, in quo nihilo plus pilorū
esset, quam in galea apposita. Quod si esu-
rarent, concedere ipsis, ut unā secum ma-
num in ollam injicerent: sin hoc ipsis opus
non esset, jubere se eo ut momento dise-
derent, & extra Romanum vallum se re-
ciperent, cum jam perfuncti essent Lega-
tione. Atque his relatis ad multitudinem
hostium & Ductorem ipsum, quæq; vi-
dissent, quæque audissent, horrorem &
formidinem invasisse universos accepi-
mus: Dimicandum esse cum talibus, quo-
rum Imperator is esset, qui & Imperator
& Calvus non vereretur apposita olla cō-
vivās invitare. Et tertium illum glorio-
sum Regem, cum tiara & ornatu Persico
advenisse tum ajunt, paratum facere om-
nia quæ imperasset ille in vilis lanæ tu-
nica cum pileo. Quæ ex Synesii oratione
ad Arcadiū Theodosii filium, de Regno, id
est, officio Imperatoris sive Regis, quara
ocellus Eruditorum, & Germaniz nostræ
lumen Joachimus Camerarius pater ex
Græno in Latinum traduxit sermonem;
huc adscribenda putavi, quod veteris il-
lius continentiz & frugalitatis verum ex-
emplum & fructum simul repræsentare
videbantur. Quibus non absimilia ut ad-
jungerem plura, in proclivi quidem erat,
ni vereretur, ne ob profligatam hodiè &
à castris exfulantem militarem disciplinam
parum momenti essent habitura; obre-
pente præsertim, & velut succidanea sub-
stitutā libidine atque omnis generis luxu,
præsentissima Militiæ peste: quæ omnium
ferè animos ita occupavit, ut nulla prope
ope, nulla vi rursus extirpari posse vi-

deatur. Labet tamen doctissimi Germa-
norum poëtæ Epigramma adscribere, *Lasichij*
quo ille Militum hujus sæculi perditissi-
mos res graphicè depinxit, & de restatus est
*Pudor Deorum, opprobriumque sæculi,
Pestis, luesque militaris ordinis,
Qui perciti furor e mentis ebria,
Licentiaq; perdisorum temporum,
Abominandis involvi vestibus.*

*Fas omne rumpunt, erunt Rempublicam,
Hæc dira imago! hæc barbaræ spectacula.*

3. *Vexillum caruleum & roseum*) De-
sumta hæc sunt ex Servio, qui ad Virg. lib. *Militia tria genera*
8. *Aeneid*, tria olim fuisse tradit militiæ
genera: Sacramentum, Tumultū, & Evo- *Sacramen-*
cationem. Sacramentum, legitima erat *tum*,
militia, cum singuli milites jurabant. Tu- *Tumultus*
multus erat, verbi causa, bellum Italicū
vel Gallicū: in quibus ex periculi vicini-
tate erat timor multus: & quoniam singu-
los interrogare non vocabat, qui conve-
nerant, simul jurabant: & dicebatur ista
militia Conjuratio. Qui enim ducturus e-
rat exercitum, ibat ad Capitolium; & ex-
inde proferens duo vexilla, (unum Ro-
seum, quod pedites evocabat; & unum
Caruleum, quod erat Equitum) dicebat:
Qui Rempublicam vult salvam esse, me
sequatur. Erat & Evocatio: cum ad diver- *Evocatio*
sa loca diversi cogeantur exercitus. Ser-
vium laudat & explicat Gulielmus Bu-
dæus ad l. 1 §. 1. ff. *Depositis*. quem vide.

4. *In quatuor Legiones exercitus divi* *Legio*
debant) Imo sub Julio Cæsare triginta Le-
giones fuisse videntur in Romana Repu-
blica: quarum diversa signa expressit ele-
ganter ex Numismatibus antiquissimis
Iubertus Goltzius, in eo libro, quem de
C. Julio Cæsare fecit. Quælibet autē Le-
gio decem habebat cohortes. Primā co-
hortem *Militariam* fuisse testatur Vege- *Militaria*
tius, in quam censu, genere, literis, for- *cohort*,
ma, virtute pollentes milites mitteban-
tur. Reliquæ cohortes, inquit idem Vege-
tius

*Major signa.
Aquila.
In qualibet
Legione.*

tius, prout Principi placuisset, à Tribunis vel à Præpositis regebantur. In prima autem cohorte singularum Legionum Aquila constituebatur. Quot igitur Legiones, tot Aquilæ. Unde manavit Ciceronis jocus post pugnam Pharsalicam cum jam Pompejus fugisset. Nonio enim quod dicente, superesse adhuc novem Aquilas (hoc est, totidem Legiones) hortanteque ut bono animo esset: Bene, inquit Cicerone, moneres, si nobis bellum foret cum graculis, Plutarch. in problem. Sed & A. Hirtius, cum Pompei acies tredecim Aquilis constitutas scribit; tredecim Legiones intelligit. Nam ut Josephus lib. 3. prodidit, Aquila omni legioni apud Romanos præest, quod & universarum avium regnum habeat, & sit valentissima. Unde etiam imperii signum ipsis est, & velut omen victoriæ in quoscunque eunt. Ad eodem autem Aquilæ Romanis in usu fuere, ut has notas, & propria Romanorum signa dicat Lucanus.

*Aquilæ an
Romanæ
propria.*

Nota fulcrum Aquilæ Romanæ signa:
Sive quod ipsum est Aquilæ; ut & Lupi, Minotauri, Equi, Apri (cujusmodi rapacia animalia in pugnas aut raptum nata bello conveniunt) effigies, de quibus postea dicemus, & primi in signa adsumserint & prætulerint: sive quod vicinorum exemplo id fuerint imitati. Aprimordio namque Orbis (ut rem altius paulò repetam) convenientes simul homines ex sylvestri vita, primum carnibus humanis vescabantur, belligerabanturque invicem, cui plus virium inerat superante: tum injuriis potentiorum imbecilles urgente necessitate edocti, acie facta signum animalis sibi ex his, quæ postea consecrata fuerint, præposuere aliquod; postmodum congregati infirmiores adversus aliorum injurias se tuebantur, quo factum est, ut animali, quod salutis causa fuisse putabatur, honores tribuerentur. Sic Egyptios veteres,

apud quos nulla militaris erat disciplina, quum à vicinis sæpius bello vexarentur, excogitasse ferunt aliquod insigne, quod Milites sequerentur. Figuras igitur animalium, quæ nunc colunt tabulis fictas, Duces eorum in bello tulisse: eaque ex re cognito servatoque sub quo quisque militaret ordine, victoriam consequutos. Rober. Valturius de re militari. l. 10. Sunt Aquila lo vi usurpata. qui ipsum etiam Jovem scribant Aquilam militari insigne habuisse. Nam & Cæsar in Arato refert, Aglaostem dicere, Jovem, cum ex insula Naxo adversus Titanas proficisceretur, & sacrificium faceret in litore, Aquilam ei in auspicium advolasse, quam victor bono omine acceptam tutelæ subjugavit. Et Diodorus auctor est, Thebæis Thebæos Aquilam imprimis honorare, æquod Regia videatur avis, tum quod Jove digna putetur. Stephanus Forcatulus Aquilæ Castrensis inventum. Cyro Persarum Regi incunctanter attribuendum censet: utpote qui pro signo potissimo eam auream in longa hasta extensam habuerit: & sua ætate in Perside talem à se visam in magnis expeditionibus Xenophon commemorat lib. 7. de Cyripadia. Forcat. lib. 6. de Gall. Imp. & Philof. Quod loco notandum est, Aquilam illam Cyri auream fuisse Xenophonti ut & Romanorum, Arriano in Dissertationibus Epiæti. Signa selecti exercitus (id est, Legionum, ut Lipsius interpretatur) Aquilæ imagines principum, vexilla omnia aurea, extensa in hastis argentatis, quamquā negari non potest, eadem etiam quandoque ex argento fuisse. Sic enim Portius Latro in declamatione contra Catilinam: Aquilam, inquit, argenteam præferri cōtinuò jussisti, præclaram auspicem ac gubernatricem furoris tui: Et argentea quidem signa veteribus usitata fuisse Plinius ex eo ostendit, quod calor argento clarius esset magisque dici similis; & idem (inquit) militaribus signis familiar-

Aquila lo vi usurpata.

Thebæis in honore.

Cyro persarum pro signo.

Aquilæ aureæ.

Item argentea.

*Pelaeus
hastae in-
fideus.*

In aediculo.

*Terra quae
infigebatur.*

Lupus.

familiarior, quoniam is longius fulget. Aquila igitur illa sive aurea, sive argentea, summae haste infidebat, pinnae extendenti similis, ut Curtius describit *lib. 3*. Quandoque etiam aediculâ sive sacello occultabatur, ut Auctor noster monuit, ex Dione fortassis, qui *lib. 40*, de Crassi expeditione differens: Aquila, inquit, exigua quaedam est sacelli effigies: inque ea Aquila aurea est collocata. Qui locus est dubium non nihil & fluctuantem facit Pipsium *lib. 4*. de *Nat. Rom. c. 5*, putat tamen aut mutata fuisse Aquilae formam, in summo illo Dionis ovo: aut aquilam, cum in hybernis esset, in sacello fuisse repositam, atque inde motam cum e lucenda. Quam sane signorum repositionem in usum fuisse contentientibus multorum auctoritatis confirmat. Hastam vero illam in castris terrae figi solitam, idem Dio monet his verbis: Eam aquilam haste impositam unus quidam vir portat: cuius haste pars imposita est, ut in solum desigi possit. In primis vero ominosum putabatur, si difficulter ea ex terra refrigeretur. Id quod Crasso obvenisse idem Dio prodidit, cum quo una ex Aquilis Euphratem transire noluit, sed perinde ac si terrae adhaerens esset, ita infixahæsit, donec tandem à multis circumstantibus vi evulsa fuit invitaque comitata est suos. Præter Aquilam, Romanos etiam Lupos, Minotauros, Equos itemque Aprios pro signis usurpasse, Plinius docet *lib. 10 c. 4*. De quibus singulis videamus. Et quidem Lupi effigiem inter signa militaria, propterea existisse putatur, sive quod lupe laetæ Martii pueri nutriti sunt, ut est apud Livium: sive quod in tutela Martis id animal fuerat, ei que dedicatum. E enim Lupus, rapax animal, vorax, suapte naturâ ablata consumens, maximeque id tempus aptum rapiendo pecori, quod milites in diripiendis urbibus solent, observans; quod est antelucanum. Reddunt &

aliâ causâ animalis huius Egypti fabuliosiore tamen. Nam cum Isis una cum filio Oro contra Typhonem esset bello dimicatura, ferunt Osiridem lupi forma ab inferis auxilio uxori & filio venisse. Victores itaque Typhonem interfecto, honorem ei animanti impendisse, cuius interventu subsidioque victoria parta esset. Nec desunt, qui agros Egyptiorum incurstantes Æthiopes dicant, à lupis facta acie usque ad civitatem Elephantiam repulso: quæ exre sit & locus ille dictus Lycopolis, & eis belluis honos à posteris habitus. Delphis quoque cultum fuisse lupum vel idem tradunt, quod aurum sacrum è fano lectum ablatumque, & in monte Parnasso desolatum, indicio suo detexerat, dum forte terra vesceretur, Ælian. *lib. de animal. lib. 12 cap. 40*, quod illi crebro accidere in summa fame Plinius asserit *lib. 8 cap. 22*. Præsertim vero Lupocervario, qualis est Gallia deductum Pompejus Magnus in Arena plausibiliter exhibuit, arduam feram, & Marti consecratam. Quid, quod & Athenienses Lupum in Apollinis gratiam coluisse feruntur, & damnationis lege promulgata sanxisse, ut qui forte animal id interfecisset ea pararet, quæ ei funerando foret necessaria: ut ita Magistratus, quod sui juris esset, officium executi viderentur, & religione Respublica solveretur. Eam huius cultus causam nonnulli memorant, quod à Latona prægnans per duodecim dies in lupum transmutata: Delum se contulerit, ubi illi facultas parvum di fuit, quapropter Lupas certa anni dimensione omnes intra dierum XII. spacium parere, ut Joann. Pierius prodidit, *lib. Hieroglyph.* forsan, ut tot parvum di, quorocumque dies iis constitutos intelligamus. Si quidem Plin. dies Lupis, quibus coeant, toto anno non amplius XII. esse scribit *lib. 8 c. 12*, quo loci tamē monet, Homines in lupos verti, rursumque restitui sibi, falsum esse,

confidenter existimare nos debere, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus, quanquam *nullum tam impudens mendacium est, ut se esse careat.* Et poterunt hanc in re videri, quæ suprà *ad Tit. de Equis*, diximus. Atque hæc quidem de Lupis. Minotaurum verò quod attinet: sciendum est ejus effigiem tunc esse feri solitam, cum secretò & tacitè rem gerendam admonerentur. Ostendebat enim Hieroglyphicum id, consilia Ducum nò minus occulta esse debere, quàm fuerit Minotauri sedes, quippe Labyrinthus: quæ ratio à Festo assignatur, *disti. Minotaurum.* Hinc ille sapiens eorum Imperator Q. Cæcilius Metellus Macedonicus percunctantibus Tribunis, quonam Exercitum huc illuc agitaret? Si putarem, inquit, tunicam meam meorum esse consiliorum consciam, eam actutum abscederem, combureremque. Tutissimū enim: ait Vegetius, in expeditionibus creditur, facienda nesciri, quod Joh. Pierius retulit *lib. 3. Hierogly.* Quæ quidem bellè dici putat Lipsius; sed uide rusticulis illis Romanis Minotaurus, & fabella hæc innotuerit, dubitat. Unde veretur, ne non *Minotaurum*, sed *Taurum* fuerit, robustum ac ferox animal, atque aptum pugnae & bellicosius viris maximè congruū, propter ingenium dimicationem amplectens. Sparsa siquidem in altum arena, eoque stimulo ardescens de Imperio certat, cornibus in prociuctu manentibus, dum adversarius accinctus duello, ut Stephan. Forcatulus explicat *lib. 6. de Gallor. Imper. & Philos.* Superest ut de Equo & Apro dicamus. Equi igitur effigiem insignis prætulisse Romanos arbitror, quod per hujusmodi animantis speciem, cum bello interfit, plurimumque valeat, Martis commoditatem designare voluerint: tum quia præfigit hoc animal pugnam, & gloriæ atque victoriæ cupidum est: tum quia armatos vehit:

tum quia velox nonnunquam est, ut Martem decet, ac impetu ac furore maximè plenum. Marti autem sacrum imprimis esse Equum, ex eo constat, quod Decembr. Idibus illi Equus; qui à dextera victor fuisset, immolabatur. Dextera enim masculina censerī, alibi traditur, & mares animos Marti passim videmus attributos. Unde apud Horatium:

*Tyria usque mares animos in Martia bella
Versibus exacnis.*

Decet enim eos, qui Marti se consecraverunt, masculum & virilem animum gerere, neque muliebriter quicquam meditari aut facere. Apri denique, ut Plinius scribit, vel, ut Festus, Porci effigies inter militaria signa locum obtinebat: quia confecto bello, inter quos pax fieret, exsâ porcâ foedus firmari solebat: à quo qui resili-
Ap. Porcum.
ret, non aliter ac porca lapidibus crudeliter obruta, necaretur. Unde & instructæ aciei rationem figuramque; quandam, *Porcinam frontem* appellabant, ut Joh. Pierius prodidit *lib. 9. Hierogly.* Sed quatuor ista, signa, Lupos scilicet, Minotauros, Equos, & Apros, C. Marius in totum abdicavit, sola Aquila retenta, quam Romanis Legionibus in secundo consulatu suo proprie dicavit, ut Plinius scribit *lib. 10. cap. 4.* Legimus tamen Romulum etiam fœni manipulos repentino tumultu excitatam hastis illigasse, & pro signis habuisse: reque benè gesta boni inde ominis causa Manipulos instituisse. Docet hoc *Manipulus fœni.*

Ovidius, cum ita canit:

*Ille quid fœnum: sed erat reverentia fœno.
Quantā nūc Aquilæ cernis habere inas.
Pertica suspensos portabat longa maniples.
Vnde Manipulari nomina mules habes.*

Monet etiam auctor noster, quandoque dexteram mutuo conjunctas in exercitu pro signis fuisse habitas, atque eas exercitus concordiam denotasse. Nam & præci mortales morem hunc induxerunt, ut fir-

Dextera manuum.

Minotauri.

Pro Minotauri Tauri.

Equum.

*Dextera
juncta fir-
manda fidei.*

Q511

mandæ fidei copularent dexteræ: quo perfectus numerus, hoc est denarius perficeretur, quinis scilicet utrinque junctis. Dextram autem Fidei sacram, ex trivio notum: & foedera dexteris peractis feriri solita non ignorant, qui vel extremis labris antiquitatem degustarunt. Sic veteribus in numis frequentes duæ dextræ junctæ: cum epigraphæ illa: Fides publica, Fides exercituum: Fides provinciarum. & in ipso Fidei simulacro, quod marmore ù hodieque Romæ exstat, duæ sunt personæ dexteræ jungentes, in medio Amor. Georgius Remus in *Notis Toemissii orat.* 2. Nec dubium est, semper in rebus magni momenti, tutelis, pactionibus transactionibus, sponsalibus dextras jungi solitas, tanquam evidens symbolum at signum perfecti consensus, perfectæ pactionis, perfectæ concordie & majoris fidei per text. in cap. 1. in fin. extra de sponsa duor. gl. in c. fundamenta verb. dexteræ. de electione in 6. Tiber. Decian. Respons. n. 14. vol. 3. Alexand. ab Alexand. lib. 2. Genial. dierum cap. 19 & lib. 5. cap. 3. Quo spectat illud Ovidii 6. *Metam.*

*Ut signum fidei dextræ nostræq. poposcit,
Inier seq. datæ junxit.*

In eo tamen typo, quem Justus Lipsius, & ante hunc Gulielmus Choul exhibuit, non quidem conjunctas manus, sed dexteram explicatam video: quo ipso foedus significatum fuisse puto, ut in illo Pythagorico; *Non esse unicuiq. dexteram porrigendam*, hoc est, non temerè quempia in amicitie familiaritatisque foedus admitte-
tendam. Id enim symbolum in hanc sententiam Plutarchus citat in commentario, quod de multorum amicitia conscripfit, & Solonis dictum illud in primis fertur: *Amicos ne citò compares: quos autem acquisieris, ne reiicias contemnāsque.* Quia verò fides in foederibus quam maximè expectatur, receptum inde est, ut per dexte-

ram & fides significaretur. Ita enim apud Virgilum Dido exclamat:

*— en dextra fidesq,
Quæ secū patrios aiunt portare penates, &c.
Atq; hoc est, quòd Achimenidi Anchises.
Dat dextram, atq; animum præsentis pi-
gnore firmat.*

quanquam in militatibus quoque allocutionibus, sublata manus, consensus & approbationis Hieroglyphicum esse Johan. Pierius docuit lib. 35. Cur autem ora manusque, & dextræ potius quam sinistræ conjungantur, ex Livio & Xenoph. explicat Ccel. Rhodigin. lib. 1. lect. antiq. c. 39.

Atq; hic mihi venit in mentem illud Georgiæ Rhetoris, qui cum pulcherrimum librum de concordia, Græcis inter se dissidentibus, recitasset Olympiæ; Respondit Melantius inimicus: *Hic nobis de concordia præcipit, qui se, uxorem, & ancillulâ, tres in una domo concordare non potuit:* ut ex Johanne Saris. 6. lib. de Nugis Curial. cap. 11. recenset. Ventura de Valentiis in *Parthenio lussuoso lib. 3. c. 4. in fin.* Sed hæc quidem de Peditum signis dicta sint. Nunc ad vexilla devenio; quæ & Flamulæ dicuntur, & propriè Equitum fuerunt. Erant autem modica quædam vela, & quadra, ad hastam expansa. Docet id Georgius Cedrenus his verbis: *Vexilla passim panni seu vela è purpura & auro, in quadratam formâ effecta. Hæc adaptâtes longis hastis, circum Principes in orbem emittes eos tegunt.*

Sint autè illa, quæ nunc Flamulæ dicuntur, Dracones, &c. Tale etiam fuisse videtur Draconis signum: quod purpureum Amianus Marcellinus vocat, & summitati haste longioris aptatum fuisse scribit, velut senectutis pendens exuvias. Et pompam describens, quam Constantius Imperator Urbem ingrediens duxit; Erant (inquit) & Dracones hastarum aureis grammatisq; summitatibus illigati; hiatu vasto perflabiles; (ab ilegunt perflantes) & iidè velut

*Cur ut dex-
tra, non etiâ
& sinistra
juncta.*

Vexilla Equitum.

ira perciti sibilantes, caudarumque volu-
crina relinquentes in ventum. Hinc Clau-
dianus in *Panegyrico III. Consulatus Ho-*
noris ita canit:

Hi volucres tollunt Aquilas: hi picta Dra-
conum

Colla levant: montesque sumos per umbra
serpens

Iratus, simonante Noto.

Et in VI. consulatu ejusdem dubitat

—quid fissa Draconum

Ora velint, fluitet vensio, an vera minetur
Sibila, suspensum rapere densibus hoste.

ubi profixa, fissa etiam Alciat, legit lib. 5.
parergon, cap. 13. Picti igitur in velis fere-
bantur Dracones: quorum rotundum &
inane corpus erat, ita textum, ut vento per
oris hiatu & guttur admissio turgesceret.
Id pulchrè explicat & veluti oculis subji-
cit Sidonius, illis versibus:

—jam textilis anguis

Discutris per utramque aciem, ens guttur
adaltis

Turgescit Zephyris, paulo mentitur hiatu
Iratae picturae famem; pannaq; furorem
Antra facit, quoties orassatur verule terge
Flatibus, & nimium jam non capis alvus
inane,

De origine autem & causa, ex qua Dra-
cones in militaribus vexillis haberi coe-
perunt, variè disputant Robert. Valturius
lib. 10. de re militar. & Just. Lipsius lib. 4.
de Milit. Romana. c. 5. quos vide. Sanè nò
in signis tantùm Dracones sive serpentes
militibus usui fuisse constat; sed & vivos
etiam pugnantibus sociis auxilium non
contemnibile præstitisse. Legimus enim
Annibalem monstrasse Antiocho navali
prælio pugnatura, ut in hostium classem
vascula jacularentur viperis plena, qua-
rum metu perterriti hostes à dimicatione
& nauticis ministeriis impedirentur. Idè
cùm Brusias, jam cedente classe sua, fecisset,
victor evasisse dicitur. Joh. Pierius lib. 15.

Serpentum
usui in bello.

Hierogl. sub Serpente. Sed ad vexilla rever-
tamur. In his igitur præcipuum Romanis,
inferioris tamen seculi signum fuisse dico
Labarum; quod Imperatoris præcessisse,
& à militibus adorari consuetum, Sozo-
menus auctor est lib. 1. *histor. Eccles. cap. 3.*
& 4. idq; Constantini Magni jussu gem-
mis ad Crucis effigiem decoratum, simul
atque ipsi contra Maxentium bellaturo
in somnis de cælo Crucis signum afful-
set, voce simul audita, victoriam polli-
cente. Niceph. lib. 7. c. 29. quanquam si-
gnum illud non crucis, sed nominis Chri-
sti fuisse *Becmannus* contendat; Nam ut
scribit Eusebius *admiror de vita Constanti-*
ni lib. 1. cap. 22. figuram retulit hastilis
erecti, cujus fastigio affixa corona & qua-
si cornu mediū hastilis oblique *(Xpianum)*
& quæ verba, erat libera
, inserta in medio literæ X, perperam ab
interpretibus versa, occasionem dederunt
pingendi signum aliter, quam descripsit
Eusebius) interfecabat: adedò ut duas
Græcas literas exprimerent X, & c. quæ cū
primæ essent nominis Christi literæ, no-
men Christi signo illo Constantino si-
gnificatum est. Addit Eusebius, se audisse
à Constantino dejerante, paulò post me-
ridiem visum sibi idem trophæum in cæ-
lo latè splendore circumdatum: eo fretum
cunctationem exiisse, & cum Maxentio
Herculii filio conflixisse ad pontem Mil-
vium: quo Deo permittente, repentè so-
luto, mensus toto flumine, eodemque se-
pultus, sevis justitiæ & pii Cæsaris hostis
intercidit *Forcatulus lib. 6. de Gallor. Im-*
per. & Philosoph. Labari etiam apud Pru-
dentium mentio *libr. 1. contra Symachū,*
hoc versu:

Christum purpureū gemanti textus in auro
Signabat Labarum.

Eodemq; verbo & Ambrosius utitur: &
Septimius Florens in Apologetico c. 16.
ita scribit: *Si para illa vexillorū & Laba-*

verum sola Crucium fuit. Et Arnobius: & signa ipsa (ait) & cantabra, & vexilla castrorum, quid aliud, quàm inaurata Crucis sunt & ornata: quo tamen loco pro cantabra legendum esse vel cantabra à conto sic dicta, vel potius Labara, Adrianus Turnebus non improbabiler con-jicit lib. 15. *Advers. c. 16.* Vexilli autem varius fuit usus. Nam & pugnandi signum eo dabatur, & in repentino tumultu praelii inopinati, ad arma concurrendi. Sic apud Cæsarem lib. 2. *de Bello Gallico*: Cæsari omnia uno tempore erant agenda, vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurrere oporteret, signum tuba dandum. Tollebat & signum, quod vexillum erat, qui rapide celeriterque milites contrahabat. Virg. lib. 1.

Vi belli signum. Laurens. Turris. ab arce Extulit.

Sed & ad praesidium non parandū, & spem ostendendam, confirmandosq; animos signum tolli, Cicero pro Marcello innuit his verbis. Et his omnibus, ait, ad bene de omni Republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti. Illud quoque à veteribus constitutum video, ut ex Donatio, quod milites consequebantur, dimidia pars apud signa sequestraretur, ibidemq; militibus fervaretur, ne à contubernali-bus per luxum absumi posset, inaniumq; rerum comparationem, & ut interim annonae publica sustentari, eorum fieret locupletius castrense peculium: scientesq; fortunarum suarū partem apud signa sua depositam, de deferendo nihil cogitaret; sed magis diligenter signa & pro illis in acie fortiter dimicaret, more humani ingenii, ut pro illis habeant maximam curam, in quibus suam vident esse positam substantiam. Deniq; decē folles, hoc est, decem sacci, per cohortes singulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur enim saccus undecimus, in-

quem tota legio particulam aliquā conferebat, sepulturae scilicet causa. Et ideo si-
gniferi nō solum fideles; sed etiam literati homines legebantur, qui & servarent deposita, & sciret singuli reddere rationem. quæ ex Vegetio lib. 2. c. 20. Budæus refert in l. ult. ff. de Tur. immov. Quemadmodum autem annonæ illius militaris, ut & armorum, equorum, vestium curam ad Præfectum Legionis pertinuisse idem Vegetius attestatur. Ita & militaris æris cura ad Primipilarem spectabat, simulatq; pecuniæ publicæ, & stipendiorum militum: ut ea præcujusque meritis Primipilaris (quem cum Veteranus miles ad id munus semper eligeretur, verisimile fuit singulorum militū virtutem perspicue novisse) distribueret. Horum omnium rationē reddere eū Imperatori oportebat: ex quasi debitor Rei-publicæ supererat; voluit Lex publicis fa-
vens necessitatibus, l. 1. C. de condit. ex leg. bona fisco ob recepta militum stipendia & æs milita-
re (quod omne apud se Primipilare habuisse, ambigendum non est) ob noxia esse in subsidium, non dotalia tantum uxoris bona, l. si quis notū. 4. C. in quib. cau. pignus accit. contr. quæ tamē quodammodo ipsius mariti sunt: l. doce ancillā. C. de rei vend. sed & liberorum quoq; facultates; etiam si heredes patris nō extiterint, pro illis fisco teneri. l. 4. C. de Primip. l. 12. eū tamen alioqui nec filius pro patre, nec uxor pro marito cōveniat, l. 1. C. de filiis pro patr. Et quare. & ne uxor pro mari. Athoc casuideo: quoniā fraudatio hæc Primipilaris ad totius Reip. eversionē quodammodo spectare videtur, privatis suis stipendiis militib. quorū operā Resp. defenditur, permanet, & conservatur, Joh. Coras. lib. 5. Miscell. c. 4. cum exploratum sit, tolerare Primipilaris neglectum aut interversionē vel minimā, maximas interdū in Militibus corporum & animarum remissiones facere, ut non immerito Primipilaris cura & ad-

ministratio omnibus rebus potior & antiquior esse debeat. Hugo Donellus *in tr. de pignoris. cap. 5.* Atque ex his non obsecrè deprehenditur, quantæ auctoritatis signa olim fuerint: quippe apud quæ magna stipendiorum, & potissima æris militaris pars (ut dixit) fuerit deposita, & in quæ tanquã sacrosancta Milites juraverint. Nò leve igitur crimen fuit ejus, qui signa deseruisset. Antiqui certè Romani fustuarium mereri dicebant eos, qui signa reliquissent. Livius *lib. 5. Decad. 1.* Et anno ab Urbe condita 283. Centurionibus, quorum Manipuli fugerant, & Antesignanorum quicumque signa amisissent, securibus colla abscissa sunt: & alii fustibus percussi perierunt & decimus quisque quem fors poposcisset, coram aliis moriebatur. Ea enim erat Romanis in Desertores acciendi, signave abjiciendos patria puniendi. *Dionys. Halicarnass. lib. 9. Antiquit.* Marcell. contra Annibalem pugnans, cum turbata tota acies prorsus fusa esset, Centuriones Manipulorum, quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis, disinctos destituit: & Cohortibus, quæ signa muliebriter amiserant, hordeum dari iussit. Livius 7. *Decad. 3.* At Appius Caudius in Volscos populos missus, ligniferos, qui signa amiserant, & Ordines reliquerant, virgis caesos securi percuti iussit idem Livius *lib. 2. Decad. 1.* Cur igitur vel signa reliquisse (quod durius est) vel arma perdidisse (quod tolerabilius) gravissima non sint crimina? cum Paulus Jctus decidat, grave admodum crimen esse, si quis arma alienaverit: in quo minor culpa inesse videtur. Verum ea Desertione exquata est. Et si non tota alienaverit, sed partem eorum, idem est. *qui commentus. S. arma ff. de re militari.* quinimò jure cautum legimus, Militem, qui arma amiserit vel deseruerit, capite puniendum: quanquam si humanius cum eo agatur, militiam mutabit, *l. deser-*

erem. S. miles ff. de i. Hinc non immeritò Spartani Archilochum poetam civitate expulerunt, quod melius esse scripsisset, Arma abicere, quam mori. Versus Archilochi sic habeat:

At caruisse armis, quam mortem occurrere prestat.

Egide projecta max melior dabitur. De quo Plutarchus *in Apophtheg.* & Claud. Ceteræus *de iure militum. lib. 3. cap. 9.* Et Erasmi Rhoderod. *Chil. 2. cent. 2. adag. 97.* ubi Archilochi istud distichon ab Aristophante relatum ita explicat.

Scuto aliquis gaudet Sarru! ego, quod bene pulchrum.

Deserui nolens inter opacari ubi.

Notat enim interpres, Sajos esse Thracie populos adversus quos bellans Archilochus fugerit abjecto Clypeo, cujus exemplum postea secutus est Demosthenes, ad dicendam: quam pugnandum instructior. Fuit quidem Archilochus, quem ipse etiam Plato sapientissimum vocat *lib. 2. de Repub.* excellens poeta, si quis auferat obsecritatem & verborum virulentiam. Quam ob virulentiam ingenii, & dicacitatem solam libris ejus a Lacedæmoniis urbe sua interdictum legimus; ne illorum lectione quippiam de veneno honestis istorum moribus instillaretur; quando ad benedicendum natus homo est, non ad infigendum atrocis linguæ vibrantem aculeum optimo cuique; non ad inspergendam tactis alienis labendum ore servit rabido, viperinis orbibus, at tincta facie, pumicatis dentibus insitum spargens venenum. Sicut amarulentiam illam detestatur Lud. Coel. Rhodig. *libr. 15. c. 25. juncto. 14. lib. 11. lect. antiq.* Eundem tamen Archilochum Musis amicum appellatum fuisse testatur Eusebius; eidemque fatis jam concedenti, per Musas benevolentiz testimonium præbuisse Apollinem ferunt: non secus ac Pindaro inter vivos

Archilochus.

Ejus virulentia.

Commentario.

Pindarus.

Signa deserere.

Arma perdere, vel alienare.

ab Apolline etiamnum existenti : quem ita adamasse ctenam cum Deo in sacrificiis subinde
 Apollo fertur, ut illi oblatorum portium vocaretur: ut idem Rhodig. commemo-
 rat lib. 15. cap. 11.

DE MORIBUS EXERCITUS TIT. LIV.

Exercitus, † cornua tubaſque aeneas inflabant, ut ait Vegetius, & Virgilius:

Aereaque assensu conspirant cornua rauco.

† Surpabant etiam Buccinas, circa orificium quidem, per quod vox immitte-
 batur, angustas, in ima vero parte, ex qua sonus egrediebatur, latas. Erantq.
 oblonga ad similitudinem Buccini, quod purpura genus est. Vnde &
 causs. nomini. Nostri tympanis uiuntur; quae & Gakia in usu erant, & in sa-
 crificiis Bacchi frequentabantur. Vltima aetate Imperii Romani cohortes e-
 gregium quoddam dictum † Scutis habebant inscriptum: de quo in libro de Ma-
 gistratibus imperii Romani prolixè disserui. Antiquius etiam Ducum no-
 mina inscribebantur. Nam ut Zonaras ait, praesidarii Cleopatra nomen
 ipsius scutis suis inscripserant. Idemque & hastis inscriptum fuisse Plutarchus
 in vita C. Marci tradit, Thoraces quoque ex lino, vino acri maceratio & co-
 cto faciebant, ut ab omni iclu immunes essent, quemadmodum Nicetas in vi-
 ta Angelis Isaci Imperatoris Graeci scribit. Horum & magna uilis as, & nec
 ita graves, neque etiam impedimento illis erant, ut ferrei. Sed haec quoque in
 desuetudinem uerunt. Gestabant autem eos tantum maniens pectoris ergo.
 Ideoque thoraca dicebant, qui Graecis pectus significat, & Servio illam Virgilii
 locum lib. 11. Aeneid. ita interpretante:

--- thoraca indutus ahenis.

Horrebat squamis

Constituiebant vero hos, duobus aut tribus anuleis, quos inuicibant filo con-
 nexis: sabius vero unam atque alteram pellem auri am gerebant. Vnde Vir-
 gilius in 5.

--- Quam nec duo taurae terga,

Nec duplici squama lorica fidelis & auro

Sustinuit,

De Arietibus, Catapultis, Pluteis, Vineis, & Balistis fulminantibus
 nihil dicam, quandoquidem, tanquam res minus necessaria, non amplius in
 usu sunt, substitutis harum in locum Bombardis, & tormentis bellicis. Sed
 nec Curtus fulcati hodie fabricantur, dum commodiores his creduntur a-
 nea illa canna & sclopeti, quibus procul ferire possis.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

COrnua; tubas, buccinas, &c.) Hominum singulorum, ut & lituorum forma graphicè à Lipſio deſcribitur, & eorū ſimul differentia indicatur *lib. 4. de Milit. Rom. c. 10.* Inter claffica autem illa inſtrumenta primas tenuit Buccina; quippe quæ in ſemetipſam æneo circulo flexa, ornamentum erat (ut Vegetius ait) totius legionis ingreſſu cōſtitutus, & ejus reditu. Hinc tralatione eleganti Buccinator uſurpatur pro Laudatore, ac præcone. Sic enim Cicerō filius ad Tyronem patris libertum:

”Quod polliceris, te buccinatore fore exiſtimationis meæ, firmo id conſtantiq; animo facias licet. Poëtæ buccinatorem Neptuni fingunt Tritona, buccino (quod

*Triton
Neptuni
buccinator.*

Conchæ genus eſt Plinio *lib. 9. c. 36.* (canentem, & immani tubæ clangore aquas increpantem. Virgilius in *Æna:*

*Nam veluti reſonantis dæd Tritoni conor
Pellit opes collectæ in aqua, viſitq; movent
Spiritus, ne longas emugit buccina voces
Quod & Ovidius imitatus, ita exprimit,
Metam.*

*Ceruleum Tritona vocat, conchæq; ſonant
Inſpirare jubet, fluctuq; & ſumma ſignola
Iam revocare dato.*

Quo tamen in loco pro conchæ ſonantis, legendum eſſe ſonaci, Phil. Berſald. notat; idque elegantius, terſius, nitidius eſſe ait, qua dictione & L. Apulejum uſum eſſe videt *lib. 4. Transformation.* ubi ita ſcribit: Jam paſſim maria perſequentes Tritonum catervæ, hic conchæ ſonaci leniter buccinant; ille ſerieo regmine ſagratæ ſolis obſiſtit inimici; alius ſub oculis Dominæ ſpeculū prægerit, curruſ bijuges alii ſubnatant. Tubæ autem ſive buccinæ illius forma apud eundem habetur Ovidium:

—cava buccina ſumitur illi

Tortilis in laſu quæ tunc bine creſcit ab inno.

Concham enim illam curioſè contem-

plantibus, figura apparet turbinatiore. Tiberio principi nunciavit Olyſſiponenſium legatio, viſum auditumque in quodam ſpecu conchæ canentem Tritonem quanaſcitur forma: cujus

*Tritonis
forma.*

(*viſ.*)

Frons hominē præfert, in piſtri deſinit al- Romani in Saturniæ ædis faſtigio Tritonæ tubicines imponebant, caudis abditiſtis & abſconditiſ; id ſcilicet eo hieroglyphico ſignificantes, quod hiſtoria geſtarum rerum ab Saturni commemoratione ad noſtram uſq; ætatem in obſliteranda celebratè, nota, clara, & qualiſ vocalis eſſet: quæ verò ante Saturnū geſta fuerint, obſcura & incognita in tenebris deliteſcere.

Hieroglyphica

Joh. Pierius *lib. 47. Hieroglyphi ſub Tab.* Marti autem claffica illa inſtrumenta cōſecrata fuiſſe mirum non eſt; cum perpetuus ſit quaſi mos fuerit in acie,

Ære cives viros Martemq; accēdere cām.

Canthus enim ille modalis ſuis & enumeris, nō tantum inſtitutio erat ad ingenuos animi mores ratione moderandos; ſed & ſi-

Muſici con-

mulus quidam ad eum concitandum, & ad impetum quaſi furentem atq; ſtrenuū inducendum. Non improbaliter enim

con-

credendum eſt, audientiū animos ad quoslibet Muſicorum cōcentuum modos diſponit alios quidem compoſitè & medio-

criter, ut ad *Der. cum*, quem fatentur omnes conſtantem ac firmum eſſe, mo-

remq; continere virilem prudentiæ ac ca-

ſtitutiſ aut ætorem: ad alios violentè, ut ad

eum qui *Phrygiæ* eſt, qui & ita excitat, diſ-

trahit, rapitq; animū ad pugnas, votumq; furoris inflammatur, ut vix apud ſeſe videatur: quemadmodum de Pythagora ſcri-

Pythagora

ptum eſt, qui violentos ac debachantes adoleſcentes ſub hujusmodi ſono incitat, Spondeo ſuccinente, ad compoſitæ men-

tiſ tranquillitatem redegerit. Nā cum mul-

licis cuſpium dilectæ domū vellēt am-

burere, foresq; perfringere: ubi Pythagoras intellexit tubiæ Phrygiæq; modi ſo-

ad adolescentes captos furere, & multorum
persuasionibus coactis nolle desistere, mu-
tari modum praecepit, atque ita tarditate me-
dorum furentem illorum petulantiam com-
sedasse. Quod pluribus exemplis demon-
strat Robertus Valturius lib. 2. de re milia.
c. 4. & à nobis quoque ostensum fuit in Tit.
de Musica fol. 30. Ceterum Tympanorum
usum Romanis fuisse nullum, Auctor no-
ster rectè monuit, & Lipsius probat 4. l. 4.
cap. 10. Horum descriptio apud Suidam
est: qui Tubarum loco Indos flagellis
uti ait, quibus aërem & tympana verbe-
rantes, horribilem quendam bombum e-
dunt. Et in verbo *Tympana* scribit: Indi
Tubarum loco flagella quatiebant, habebant
& tympana horribilem quendam bombum
edentia: quae sic confecta erant. In abietis
(Lipsius, *palma arboris*, interpretatur,) *stipitem*
excavatum, nolas sive tintinnabula
ex orichaleo inferebant, & os deinde va-
sis taurino corio obtegebant, atque ita
tympanum id in altum ferebant, concu-
tebantque inacia. Tum quae in eo erant
tintinnabula, & multa & magna, atque
intus in aperto sonantia, obscurum & in-
conditum edebant sonum, mugitui non ab-
similem. Fuit ergo tympanum illud infra
rotundum, supra planum, atque ibi corio
obductum, quod bacillis pulsabatur: qua-
lia sunt hodie equestris nostra tympana.
quanquam etiam ligno cavo ex utraque
parte pellem obductam fuisse scribat Li-
dorus, id tamen instrumenti genus non
tam tympanum, quam *Symphonia* appel-
las. Illud non inieritò mirari possis, quod
si altera pars tympani lupinâ, altera ovillâ
pelle obducta fuerit, tum pulso tympano
ilico rumpatur ovillâ, & quod magis est, si
duo fuerint tympana, alterum lupino co-
rio, & ovillo itidè alterum obtegitum. Lupi-
no enim illo separatim percusso, ovillum
plane obmutescere, Alcibiades putavit, in e-
leganti illo Emblemate, quod adscribo:

Ceterum manifestum, corinumque, silebit ovillum;

Si confecta lupi tympana pelle sonent:

Pila membrana ovium sic exhorrescit, ut hoste

Ex animis quâvis, non ferat ex animo.

Sic cum detracta cistas in tympana versas,

Bohemus potuit vincere Pontifices.

Tanta quippe inter utrumque istud ani- *Ne morte*
mal est antipathia, urne morte quidem fi- *quidem si-*
niatur, sed vel tum quoque; Lupus Ovi for- *niatur.*

midolofus existat. Ideoque Lupinas fi-
des si jungas agnitis, illa dissilire scribit

Martinus del Rio lib. 1. *Disquisit. Magic.*

c. 4. q. 4. fol. 20.

2. *Scutis habebant inscriptum.* Scuta à Clypeis di-
Clypeis distincta fuisse vel Livius docet *versus*
lib. 5. his verbis: Clypeis autem Romani
usi sunt: deinde postquâ facti sunt stipen-
diarii, Scuta pelypeis fecere. Quo ex lo-
co nisi quis manifestam utriusque differen-
tiam deprehenderit, necessarium fuerit, cum *Clypei ro-*
ab ipso sensu aberrare. Erat autem Clypeus *tundi.*
rotundus, ut Virgilio auctore colligi po-
test, qui 3. *Æneid.* prægrandem Cyclopiis
oculum Clypeo Argolico comparat:

Argolici clypei, aut Phœbea lapidis instar.

Oculi autem figuram rotundam esse, ec-
quis inficiabitur? Scutum contra formæ *Scutis ob-*
oblongæ erat, & majus clypeo: quippe *longiorum.*

quod & clypei & lorice loco esset, & totum
corpus protegeret. Unde idem Poëta l. 8.

— *Scutis proies cili corpora longis.*

& Scutum Græci *σχιον* vocant, quod re-
ferat similitudinem fori, quæ longiores
solent esse, quàm latiores. Turneb. lib. 12.

Advers. c. 27. Apud Majores fortium virorum
picta erant scuta: e contra inertium & tyro- *Quandoc-*
num paræ erant. Hinc ille apud Virgilium *picta.*

— *parmaque inglorius alba.*

id est, non picta. Scutis etiâ, qualibus a-
pud Trojam pugnatum est, continebantur
imagines: unde & nomen habuere Cly-
peorum; non ut perversa Grammatico-
rum subtilitas voluit, à cluendo. Cluere
enim antiqui pugnare dicebant. Plinius

lib. 35. Clypeorum autem sive scutorum
facturam etiam ex materia commendari
videas. Beni enim ex auro factitaverunt. *M.*
Ex materia varia. Aufidius docuit, majores suos argenteos
clypeos habuisse. Alexander Judæorum
Rex octo millia pugnatorum Ptolomæo
opposuit, quos Hecatomachos appella-
bat, quasi contra centum pugnares, eò
quòd clypeis æneis uterentur. Numidæ
coriis elephantorum, scuta fecisse tradun-
tur, impenetrabilia quidem jaculis: sed
quæ casu tamen inutilia fierent, quando-
quidem cori ea natura sit, ut imbræ spon-
giæ modo ebibat, quo pondere pressa cir-
cumferri nequeant. Commendantur &
lignæ scuta. Sed iis faciendis præstare di-
cuntur ligna frigida, aquis innutrita, ac le-
via: quorum plaga contrahit se, protinus-
que claudit suum vulnus, & ob id contu-
macius transmittit ferrum. Robert. Val-
tur. *lib. 10 de re militari cap. 3.* Planè tanta
olim dignationis Scutum fuit habitum, ut
qui id alienasset, non tantum grave com-
mississe crimen, sed & Desertori similis ju-
dicaretur. *l. qui committitur. §. arma ff. de
re militari.* Sic & Græcorum Leges multa
damnabant militem, non tam qui enseni
aut lanceam; quam qui clypeum mitte-
bat, cum oporteat Militem magis curare,
ut non accipiat, quam ut det incommo-
dum, Plutarch. *in vita Pelopid.* Videas et-
iam passim ignominiosè notatos milites,
qui plus salutis & spei in clypeo, quam in
gladio posuissent. Et notum est Scipionis
dictum, cum militem, quid clypeum e-
legantius ornaverat, ita allocutus fertur:
Non miror, quòd clypeum tanta ornâris
cura, in quo plus præsidii statuas, quam in
gladio. Exprobrat ei scilicet, quòd po-
torem clypei integrè servandi, quam gla-
dii adversus hostem fortiter stringendi cu-
ram habuerit. Lacedæmonii sanè popu-
lorum omnium bellicosissimi ac strenuissi-
mi, ex Lycurgi sui legibus pueros in scutis

aluisse dicuntur, & turpissimum existi-
masse, si quis clypeum in prælio amitteret.
Hinc Lacedæmonia illa mater filium, in
bellum euntem, clypeo tradito ita fertur
allocuta: *τίς τοι γὰρ ἴσιν τὸν κλῆψον;* id est, Fili, aut
clypeum hunc è pugna referto, aut in eo
tibi salvo ipse refertor, morte pro patria
fortiter oppetita. Id quod Aufonius ele-
ganter expressit isto Epigrammate:

*Mater. Lacæna clypeo obarmans filium,
Cum hoc, inquit, aut in hoc eris.*

Magnanimix verò & Laconicæ forti-
tudinis egregium nobis exemplum præ-
bet Thralibuli pater, filii mortem con-
stantissimè ferens; quod idem Aufonius
Epigrammate isto celebravit: *(ptem,*

Excipit aduerso quòd pectore vulnus & se.

Arma superveneris quòd Thrasybule in a

Nò dolor hic patris: Pitææ sed gloria major

Rarum, tam pulchro funere posse frui.

Quem postquàm mæsto socii posuere feretrum,

Talia magnanimus edidit orsa Pater.

Fleat alias: nam lachryis nò indiget illis,

Et meus, & talis, & Lacedæmonius.

Thoraces quoque Thorax munimen-

tum erat pectoris: in quo defendendo &

muniendo non immerito laborarunt ve-

teres, qui sapientiæ sedem in eo scirent

collocatam, quia igitur thorax universum

corpus ambiens, vitalia defendit; rectè

pro munimento & invictis usurpatur ar-

mis. Possunt quidem ensis & clypeus ex-

cuti atque amitti: at pectoris sive sapien-

tiæ arma firma sunt & stabilia, eaq; in mi-

litibus potissimum spectanda. Nam qui a-

nimos suorum, non numerum metiri ve-

lit, is certè plus fiduciæ ex eorum paucita-

te, quam metus ex hostium multitudine

conceperit. Nec enim ignotum est, quo-

ties exigua manus ingens victoria decus

acquisiverit. E diverso eam aciem conte-

mnii potius, quam metiri debere, dux belli

strenuus noverit, quam non militum ro-

bur, sed vulgus inermè còstruxerit, ut est

capud

apud Saxoni Grammaticum lib. 14. histor.

Virtute
non numeratur.

Das. fol. 256. virtute scilicet non numero bella gerere oportet, iuridem monet historicus lib. 8. fol. 134. eaque non mendaciis; sed armis meditanda lib. 14. fol. 284.

Ad eam autem in pectore sedem habet sapientia, ut pro hac pectus ipsum aliquando ponatur. Sic enim Horatium intelligo, de Tibullo ita scribentem:

Non tu corpus eras sine pectore.

Epitaph.

Thoraci non absimilis fuit Lorica, quam Midas Messenus reperisse dicitur: quæ propriè erat tegmen de loro factum: quo Majores dolores consueverant. Varroni lib. 4. de lingua latina, dicitur Lorica à loro, quo de corio crudo pectoralia fabricant; postea succederunt Galli è ferro sub id vocabulum ex amulis ferream tunicam. Hactenus pectora primum; postea universum corpus tegebat. Hinc apud poëta:

triplici servantur pectora ferro:

& alibi *Nam tergunt nullus erat metus.*

Et Lucanus lib. 7. ita canit: (nas)

Quasi iter, quater ita graves lorica cathe-

Opposuit, 109. sub tegmine pectus.

Lorica autem pro divitiis, materia vel opere preciosæ erant: ut Maximiani adolescentis: & prolemæorum Regum aureæ:

quædam æneæ; communes, ferreæ:

Machina

De Aristibus, Catapultis, &c.) De Ma-

chinis, tormentis bellicis & telis; exstat

doctissimus commentarius ad historiarum lucem editus à Justo Lipsio, quam

Poliorecticæ nomine indigitavit. Scripsit

eadem de re & Robert. Valturius lib. 10.

de re militari. c. 4. Eos si Antiquitatis stu-

diosus lector perlegerit, non exiguum o-

peræ faciet precium. De Bombardis vero

& Selopetis noviter excogitatis lib. 2. à

me dicitur.

DE CORONIS QUÆ DABANTUR MI-

LITIBUS TIT. LIV.

Strenuis Militibus varia dabantur Corona. Prima & nobilissima erat Civi Corona; seu querna; quæ ei dabatur, qui è manibus hostium vitam civis eripuisset.

Fiebatur ex quercu lovi sacra, & glândes proferente, quibus veteres victi-

teff. fama est: Murali corona, quæ aurea erat, dabatur, qui primus mu-

ram subierat; in quo opidum hostium per vim ascenderat. Idcirco quasi mu-

ripiennis decorabatur. Vallaris, iidem aurea, ei dabatur, qui primus hostium

vallum fuisse ingressus. Rostrata, similiter aurea, ei qui primus hostium

Navis conscendisset, conferebatur: quæ Rostris navis formam representa-

batur. Qui horum aliqua coronatus erat, perpetuo causi poterat. Ludos inveni-

semper adfargi, etiam ab Senatu, in more erat: ut & sedendi jus in proximo

Senatu: Vacatio denique munerum omnium, ut Plinius recitat. lib. 19.

cap. 4.

NOTÆ, SIVE COM-

MENTARIÆ.

Nemini dubium esse debet, ad robur

& virtutem militum excitandâ, præ-

mia & pœnas plurimum posse. Romani in

hoc mirifici de quib. Polybius peritus in

omni re bellica & civili scriptor. lib. 6. c. 37.

qui & pœnas & præmia militaria tanta cu-

ra ac studio dispensant; merito quoties

bella suscipiunt, lecto atque illustri sine ea

terminant. Et de pœnis quidem veluti

gradus dejectione, & militiæ mutatione

supra tit. 33. de morib. in bello usurpatis, a-

liquid commemoravimus. Nunc de præ-

miis

Pœnia &
pœnia
belli.

miis non nihil libet adicere: eam consistit Romanos, non solum aliores ordines militibus assignasse virtute: sed & publice laudes eorum cumulasse & honores: donasseque pro concione hastas, phaleras, coronas. Hac autem stimulatione, *as Polybii*, non eos tantum qui praesentes audierunt, ad pericula certatim & cum emulatione adeunda excitabant: sed eos etiam, qui domi erant. Nam qui domi hoc genus donabantur, praeter gloriam, qua fruebantur inter legiones, & famam, quam domi statim colebatur; hoc amplius, reversi in patriam, festorum ludorumque solemnia insignes cultu agitabant. Nam ejusmodi ornamenta gestare solis licebat iis, qui virtutis causa ab Imperatore fuerant iis honestati: si dem spolia defigebant in maxime conspicuis etiam suarum locis, ut essent monumenta ac testimonia suae virtutis. Verissimum utique est, quod Saxo Grammaticus prodidit: plerumque virtus aut praemiis, aut laudibus excitatur *lib. 2. Histo. Danic. fol. 27.* Nam quis impotentem Martis hederam redimivit, praemiis vetericibus decoravit? *Virtute non ignavia palma tribuitur.* Gloria infelicitas caret. Illam quippe triumphus laudis; hanc aut finis iners, aut vita deformis insequitur. Ut id Saxo praclare *lib. 3. fol. 43.* Ac quoniam Pancirollus peculiari hoc titulo de coronis disserit; nostrum quoque erit, de iis sigillatim displicere, quas inter primum se offert *civica corona*, quam etiam quernam dici video: quod ex quercu fieri solebat. Cujus instituti plures enumerantur causae. Alii Arcadibus honorem hunc attributum dicunt, quos Oracula solita sint obveistatis honorem glandiphagos appellare. Alii ea de causa, quod & facilem & promptuarium cibum Quercus militibus adferre consueverit. Alii, quia Jovi sacra sit, in cujus tutela sunt Civitates; congruentque haberi, ut qui civem servasset, ea

coronaretur fronde, quae civitatum omnium tutelari Deo dicata esset. Nec vero temere dabatur civica; sed his demum legibus: ut Civis, qui servatus esset, servatum se esse fateretur: aliter testes in eo negotio nihil proderant: neque si quempiam alium quam Romanum civem servasset, quantumvis Regem. Ciceronem civica donandum L. Gellius censuit, quod ejus opera esset atrocissima. Catilinae conjuratio detecta vindicataque; atque ita non civis unus, sed universa Romana civitas servata: meritoque, ut ait ille:

Roma patri patriae Ciceronem libera dixit.

Et quidem singulari eorum commemoratione vel ob hoc dignus judicari debet Antoninus Pius, qui, ut Capitolinus auctor est, Scipionis recolendam sententiam crebro usurpabat, diciturans, se male unum civem servare, quam mille hostes occidere. Hanc vero consuetudinem cives coronae decorandi Athenienses introduxerunt, honorem illum, quod uberrimum virtutis alimentum est, Pericli primum conferentes, quem dignum censuerunt, a quo talis muneris dandi posteritas possimum initium caperet. Valer. Maxim. *lib. 2. cap. 6. num. 5.*

Muralis, Vallaris & Rostrata coronae *Muralis. Vallaris. Rostrata.*
descriptionem Auctor noster desumpsit ex Gellio: qui tamen Vallarem etiam Castrensem vocat: quod hac eum Imperator donabat, qui primus hostium castra pugnans introierat. Ea corona insigne valli habebat. Rostratam autem Gellius Navalem appellat, quod ea donari solet, qui maximo praelio primus in hostium navem vi armatus transilerat. Erat & Obsidionalis corona, quam ii, qui liberantur obsidione, ei Duci dabant, qui liberaverat. Et corona graminea erat; observarique solitum, ut fieret ex gramine, quod in eo loco generatum esset, intra quem clausierant, qui obsidebantur. Hac S. P. Q. R. Fabio Ma-

Corona civica.

Muralis. Vallaris. Rostrata.

Muralis. Vallaris. Rostrata.

Cur graminea.

ximo dedit bello Poenorum secundo, quod Titus Romanam obsidione libera- set, Plinius lib. 25. cap. 4. rationem adfert, quia Graminea corona nulli a Senatu decerneretur; sed ab universo Exercitu suprema desperatione servato. Ceteras Imperatores dabant hanc solam Imperatori milites, viridi e gramine decerpto inde, ubi gl'iosos servasset aliquis. Namque, inquit, summum apud antiquos signum victoriae erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & atrice humo, & humatione, etiam cedere, quem morem etiam tum apud Germanos durasse fatetur. Ipse etiam Pompejus Festus notat, Herbam ab eodari solitam, qui se victum fateatur, quod est, inquit, antiqua & pastoralis vitae indicium. Nam qui parvo cursu, aut viribus contendeant; cum superari erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerpant herbam adversario tradebant. Nemo enim poterat dici victor, nisi prius is, quem vicisset, se victum fateretur, & victorem agnosceret. Unde Ennius, ut est in fragmentis Servii:

Qui viciis, non est victor, nisi vilius fatetur.

Hederacea. Eandemque & Hederaea corona (nam de Triumphali & Ovali praetera commodius dicitur, Tit. de Triumphis) quae poetis offerrebat, non secus atque querna in Agone illo Olympico de quo supra diximus, ita tamen ut hedera una cum lauro coronam istam perficeret. Cujus rei causa fuit, non tam perpetuus utriusque viros, qui diuturna poetarum opera significaret, quam ut ostenderetur, eos qui digni laureis evasisent, Laureamque meruisse, & ingenio & arte praecelluisse. Ber-

Cur Lauream conjungit. Lauro enim insitam utriusque vim, ac venae fecunditatem Apollinis irradiatione locupletem intelligebant: per hedera vero artem & industriam pervigili labore parant. Cujus rei id est indicium, quod

hedera suapte vi admodum imbecilla humani semper reperet, neque se unquam attolleret: pertinaci tamen labore, artificio, & conatu pervincit, ut vel arboribus vel parietibus adhazescens, paulatim irrepens supra omnium fastigia victrix evadat & supremo in vertice dominetur. Utroque enim opus est, si quis velit excellere: nisi vero excelluerit, nihil quicquam proficiet: quia

— Meliocris esse poëti

Non homines, non Dei, non concesserant laure.

Quare sapienter ait Horatius,

— ego quid studium sine devote vena

Nec rude quid possit videat ingenium, & aliter utat.

Altera possit opem res, & conjurat amice.

Quibus plane congruit, quod Poeta non fieri, sed nasci quidem dicantur: quod si tamen ad naturam ars & exercitatio accesserit, tum res cito quid praedatum, imò divinum soleat provenire, qua de re videatur Cicero in Oratore pro Archia poëta. Inque hanc sententiam Pindarus hymnorum suavitatem & elegantiam per mel candido lacte commixtura intelligi

voluit in Nemeis: ubi Lac, quod à natura est, genium & venam indicat: Mel vero artem & diligentiam, quoniam homo non absque magno Apum labore conficiatur. Unde implet, de se testatur Horatius, quod

— Apianum in me versum modoque,

scribandis versibus laborem & diligentiam soleat adhibere. E contra repositandum esse carmen illud,

— quid non

Mulca dicit, & multa litara coarctavit, &

Perfelli docies non suffragia dant unguem.

Idque pluribus exsequitur Johan. Pierius lib. 26. Hieroglyph sub Ape, & lib. 51. sub

Hedera.

DE ARMAMENTARIIS, QUÆ HODIE
ARSENALI DICUNTUR
TIT. LVI.

Arma-
mentarium.

*Habebatur Roma publica quadam Aula, multi jussu armorum genere instr-
cta, ut cum necessitas ita exigeret, aut tumultui esset occurrendum, populus
armari inde posset, teste Cicerone in Orat. pro C. Rabirio. Cujus rei causa
Venetiis quoque amplissimum Armentarium exstat, quod vernacula lingua
Arsenale nuncupatur.*

Arsenali.

NOTÆ, SIVE COMMEN-
TARIÆ

Laudabile fuit Veterum institutū qui
in bene munitis urbibus certum sibi
locum elegerunt, in quo cujuslibet gene-
ris arma essent disposita: ut si vel in expa-
ditionem adversus hostem progrediun-
dum, vel intra moenia exorto tumultui
occurrendum esset, haberent unde & ar-
ma depromere, & ubi, bello atq; tumultu
isto sedato, rursum ea posset recondere.
Hinc armamentum sunt, qui ita definiti
posse autumant, ut sit munimentū, muris
turbibusq; contra vim instructū inde ma-
chinæ, tormenta, si quando usus aut belli
necessitas expositit, proferantur, tela & ar-
ma militi atq; focis, distribuent Tribu-
no, aut præfecto suppositur. Cujus Ich-
nographiam quandam habes apud Hadr-
pianum in *Batavia historia* cap. 10. fol. 123.
Ut verò domi suæ quilibet arma haberet
pro arbitrio, id ēre & utilitate Civium ef-
se, nequaquam putarant. Et revera enim
unde tot Civium caedes unde tot oppido-
rum, urbium, Rerum publicarum ever-
siones, nisi ex promiscua armorum libertate
atq; licentia? cum præsertim facilius quo-
dammodo sit, vel ipsa Fercula clavā, quam

Arma pri-
vatum ha-
bere, an
utile?

furiosa plebi semel capta arma extorque-
re: quam ut rationis plerumque eget, ita &
ratione non facile gubernatur,

— si quando exorto est

*Seditio, feruque animis ignobile vulgus
lamque faces, et tela volanti, furor arma
ministrat:*

ut est apud principem poetarum Virgi-
lium. Saluberrima itaque sanctio illa pu-
tanda est, qua omnibus armorum usu, in-
scio principe, interdictum legimus. Nullū
proptus (aut Imperator) nobis in scus atq;
inconsultis, quorumlibet armorum mo-
vendum copia tribuitur *leg. un. C. ut ar-
mor. usui in scio princip. interdict. fa lib. 11.*
Recedit aut, nobis in scis. Solet enim quan-
doque causa cognita nobilioribus viris,
quorum maxime explorata fides est, ar-
morum usus concedi *arg. l. ult. C. de Propo-
si. sacri cu hionli. lib. 12.* quoniam tamē si cu-
libet permiseris, futurū est, ut promptio-
res sint animi hominum ad bella, ad sedi-
tiones, ad ceteras calamitates, quibus
affliguntur civitates, vel corrumpunt. Est
nim manifestum, nullam tam pernicio-
sam pestem esse, quæ non homini ab ho-
mine nascatur. Idcirco sapienter Romani
cum lege Julia de vi publica teneri volue-
rūt, qui arma, tela domi suæ, in agro, aut
villa

illa præter usum venationis, vel itineris, vel navigationis, coegerit, aut promericii causa habuerit, hæreditateve ei ob venerint. l. 1. §. 2. ff. ad l. tal. de vi publ. Neque; verò antiquatam eam legem putes: utpote quæ Romæ, Venetiis, ac tota penè Italia tam religiosè observetur, ut nonnunquam videas huiusmodi arma ferètes nunc in carcerem conjici, nunc in quæstionem tolli, nunc aurò argentove numeratis pecuniâ ita redimere, ut summum jus sumam esse injuriam perspicias. Quod si hæc Armorum prohibitio in laicis, quos vocat, incunctanter vera est: multò magis in Clericis obtinebit: quorum arma, non pila ferrea, non alia item munimenta dicuntur: sed dolor, fletus, orationes & lachrymæ. *can. non pila. & can. conveniet. 23. quæst. 8.* quo fit, ut Clerici arma portantes excommunicentur. *capit. 2. Extr. de vita & honestate cleric. & de privilegio clericorum* nullum debeant habere subsidium, præsertim, si à prælatis suis tertio commoiti militaria noluerint arma deponere. *c. audientia. 25. & c. cominatio. 45. Ex. de senenti. excommun.* Debent enim Clerici exemplum Christi imitari: qui in Ægyptum ab Herodis thetufugiens, & lapidibus Judæorum cecidit, non arma armis, sed fugam persequentibus docuit opponi. *23. quæstio 2. §. 1.* Ex decet Ecclesiam, cum a paganorum & incredulorum furore impugnatur, corporalia nescire arma; sed solum Dominum & propugnatorem suum, quando ei placuerit misereri, patienter expectare. *can. porro. 10. quæst. 3.* Luc. de Penna ad rubr. C. Vi armor. usus in scio princip. interdict. sit. libr. 11. Porro ut non omnibus sine differentia permittunt Leges arma portare: ita etiam non cuius curam, opusve fabricandorum armorum Justinianus concessit, in An-

thentic. de Armis. Nam ad id operis vel potius artificii eos solos vocari vult, qui publicis, ut dicunt, fabricis alligati erant, quos à fabricandi peritia ac non vulgari industria conficiendorum armorum Fabricenses appellat: quorum etiam brachiis notas vel stigmata instigenda Arcadius & Honorius censuerunt in l. stigmatibus 3. C. de Fabricens. lib. 11. §. c. si index 12. ibi ex stigmatibus desentent. excommunic. in sexto. Didacus Covarruvias de sponsal. & Matrimon. part. 2. cap. 7. §. 3. num. in fin. fortè ut, si cæterorum Artificium esset in Republica confusio, horum tamen aliquod exstaret discrimen, quo periti ab imperitis, industrii à minus eruditis discernerentur. Nam quis nescit, inter Artifices longam esse differentiam & ingenii, & naturæ, & doctrinæ institutionis? l. inter artifices. 21. ff. de solution. tum armorum confectio-nem, quibus se ipsa tuetur civitas & obfirmat, quis imperio committendam censeat? Quis non Pisiâ Athenica-fem, quo cum disputasse memoratur Socrates, arma tam solerter fabrican-tem, eaque incoactinno corpori tam con-cinnè aptantem, ut nihilominus expedi-tus miles videretur, etiam si modò curvari, modò erigi esset necesse, imperito cuius Artifici, aut è vulgari plebe quæli-to non præferat? Itaque hâ Civitatis com-moda, si utilitatem, si decus quæsieris: nemini dubium, quin optimos Artifices, quo longius absis à periculo, quo tutior sit Respublica corpusque tuum munitus, præligas. Xen. lib. 3. Memor. factior. & dictior. Claud. Coteræus libr. 3. de iure milit. cap. 25. Cæterum ferream fabri-cam Cyclopes invenisse Plinius scribit. lib. 7. cap. 56. non modò ad belli usum, sed etiam ad agriculturam. Mortales enim ut ait Lucretius,

Clerici
armorum
usus inter-
dictus.

Armorum
fabrica.

Fere prius terras tractabant, aerea belli

Miscobiani fluctus.

Arma aerea.
Chauria.

Testatur & Homerus passim, aerea fuisse Heroum arma, quanquam potentiores etiam auro se quandoque muniebant, ex eo arma sibi fieri curabant, ut splendidius moreerentur. Sic enim Tarnus ille Virgilianus.

auro squalentem, alboque torichalco

Circumdat toricam humerus. Est alibi:

pulsant thoraca indutus, abenis

Horrebat squais, furasq, incluserat auro.

Ferrum tam
prodest,
quam obest.

Nec verò eruti ferri nomine, quod Natura solers abstulerat, Cyclopes propterea insimulandos putem, quod ceruissima pestis humano generi inde proveniat. Nā & auro, quod nihil inviolatum finit, sed omnia penetrat, non corporibus tantum, sed & animis dira vulnera infligi certum est: hoc quisquam ibi inficias, tam enim ferro utilitatem esse, & tam id prodesse, quam nocere moribus: quibus nihil usque adeo boni Natura elargita est, quod aliquando non sit noxium: ne Sole quidem excepto, dum plantas & segetes nimius exurit, aut tabem & egrotudines ferventes alit. Præter ea sanè, quæ de ferri commoditate & necessitate diximus sup.

Armamentum
communi
dotio.

in Tit. de Az. 2. alo Indico fol. 34. constat utique ex Cassiodori sententia lib. 7. variars arma in bellis necessaria esse, in pace decora, ac dentque imbecilles, fragilesque mortales cunctis bellis efficere fortiores. Et quidem arma bene construere, est salutem hominum velle: custodire: quia prima facie ipse terretur inimicus, & incipit animo cedere: si se cognoscit similia non habere: alias ita fiat, ut non de pugna, sed de fuga cogitent, qui in acie nudi expugnuntur ad Vulnera. Vegetius lib. 1. de re militari: c. 20. Atqui nec nudi decernere, nec inermes inimicis nos debemus exponere. *cau. op. rit. 3. q. 2. c. 1. De restit. sp. linter. in 6. et si nudos olim pugnasse Gal-*

los accepimus, patefactis artibus, gladio torio ritu, quasi in palestra certanduri esset, oleo delibutis, non in campis ad certem patentibus. Forcatul. lib. 3. de Gallor. Imp. & Philof. Quid quod? armis omnia parere, & in armis jus dicitur esse positum? Docent id simulachra armis ornata: à Græcis præsertim, qui Deos omnes univrsum ferro accinctos fingere consueverunt, ut auctoritatem atq; vim armorum eo indicarent. Hinc etiam Milites sive arma propter Leges in tuto collocantur: ipsas tamen Leges armorum præsidio conservari Justinianus putavit, in epist. de Armis sapient. Codicis confirm. quanquam parum proficiens arma, quæ per sententiam non fuerint administrata. Nam stulto præcipitque ingenio Imperatores, quæ & quantas cum sibi, tam Reipublicæ calamitates attulerint, ut alia diffimulem, clades illæ insignes ad Tebiam, ad Thrasimenum, ad Carnas acceptæ, facile ostenderunt. Hinc Pallas armata, aut hastiam in manibus gerens; quid aliud, quam ingenii vim atque promititudinem innuit? Unde apud Martianum legas:

Hastæ etiam robustans penetrabile munus
frat. acumen.

Sed & præter sapientiam illam etiam ad dacta sive animi magnitudo adfuit potest. Nisi enim præfons atque ardens adfuerit animus, omnem tunc apparatus bellicum frustratorium & inanem fore, malit recte putarunt, idque per ceruina magnis insurgentem cornibus adumbrariceniuerunt. Naturam enim inquit, Cervo animali admodum degeneri cornua magnitudinis adeo spectandæ, ac aspiritatis horrificæ contribuisse, ut argumento esset, eos qui audacia & fiducia ipsi nulla forent, frustra nullum apparatus & instrumenta bellica comparare. Aristophanes dicebat, Bona omnia à Diis optanda esse hostibus præter unam Fortunam. Illa enim,

Et magna
animi.

Arma absque animo, nulla.

Cervus.

Amisthe-
nes.

nam, quæque esset, non esse possiden-
tiam; sed eorum, quæ armis præstarent, &
quibus polletent. Nam si ad opes & po-
tentiam præfata, & ceterique animus adicia-
tur, facile vel ipsius Fortitudinem infringi-
gi. Hinc quoque illud Chabriz Atheni-
ensium Ducis dictum, quod & Philippus
usurpare solitus: *Formidabilior esse, Cer-
vorum exercitum; Leone ducem; quam Leo-
num ducem Ceruæ.* Tantum is animorum
vigor, quod Dux ipse polletet, tribuebat:
idque multis stratagematum exemplis apud
Rerum scriptores passim verum com-
parari Joh. Pierius refert *lib. 7. Hieroglyph.*
lib. Ceruæ. Quibus plandem convenit, quod
Vegetius d. c. 20. scriptum reliquit, Nec ef-
fatum esse, ut dimicandi audaciam quoque
sint, qui munio capite & pectore non
timet vulnus, *fac. ioc. in servum. 4. & scilicet*
firmorum fiducia. C. de his qui ad Eccles.
confug. Liber de Penna ad Rubr. C. de Ed-
uicentibus lib. 11.

Ceterum ad Armamentarium non mo-
do Pedum Equitumque ad certum nu-
merum tela & arma; itemque tormenta,
machinæ, pulvis, & quæ talia juvandi vi-
ribus licet aut prior ætas invenit, referen-
da sunt. Sed & Naves & instrumentum o-
mnem nauticum; si Regio illa maritima &
portuosa. Nam subito ista & græparantur:
& semel parata non solum in bellum valent,
sed ne in bellum. Nemo enim provocare
audet aut facere injuriam ei regno aut po-
pulo; quem intelligit expedire, utque
promptam ad vindictam. Et qui deside-
rat pacem, præparet bellum, ut est apud
Lipsiam *lib. 5. Polistor. cap. 6.* Quam ob-
rem merito commendari debet Veneto-
rum illud Armamentarium, sive *Arsephale*,
ut suæ vocant lingua. Præterquam enim
quod ob armato terrestri exercitui, quo-
vis armorum & machinarum genere satis
est; videas ibi Triremium & aliarum Na-
vium quarumlibet tantum apparatus

classium, ut instructissimum & pulcher-
rimum totius orbis Navale Armamentum
esse estimaturi sunt; quibus perultra-
ditata fuit copia. Nec enim desunt, qui
nihil eo in terrarum orbe nec magnificen-
tius, nec opportunius, nec Christiani no-
minis hosti formidabilius aut esse, aut ex-
cogitari posse scribunt: quippe in quod
sexcenta circiter aurcorum millia singulis
terre annis impenduntur, pro constru-
endis triremibus, ac cæteris bellicæ armu-
re apparatus. Idemque vel solum hoc
Venetorum armamentarium sufficere pos-
se putatur, ad reprimendos Turcicæ clas-
sis impetus: quibus nec omnes Christia-
norum principes satis esse possent, quan-
tumvis arctissimo simul fœdere colliga-
rentur, triremesque omnes etiam Roma-
nas & Hetruscas, & Ligures & Hispanas,
Siculas, & Melitenses congregaret. Solus
quoque ibi qui asservatur apparatus belli-
cus satis esse creditur ad resistendum cuicū-
que pedestri exercitui, vel quingentis ho-
minum millibus constanti. Si Hierony-
mo Vandrameno credimus in *disquisitione*
Controversiarum inter Paulum V. Pon-
tificem & Venetam Rempublicam, versantium mihi
fol. 359. Inter alia autem videre ibi est præ-
grandem & amplam, atque vectorum il-
lustrum magnificentiam convenientem il-
lam Navem, *Bucenavianam* quam vocant. *Bucenavianam*
Eam quæ tantis die festo, quæ est Christo
in cœlum passibiliter ascendit facer, &
ideò magistrum idonæus, dux Vene-
tæ magno Procetum comitatu stipatus,
una cum Urbis Præfules candit, & per eam
ita apparatu luculento & lætitiâ cumula-
tam, velut ex composito venis suaviter
spirantibus, in intimum mare delatus, an-
nulum aureum in medias undas projicit;
verbisque conceptis, to munusculo mare
in manum sibi convenire; juxta sponsæ
loco, veteri ritu declarat: tum annulus ar-
maz loco sæpè daretur, & vir atque uxor
in vicem

invicem se coemerent. Ad quem coemendi rē respexisse videtur Virgilius, ita Augustum alloquens, *l. Georgic.*

— tibi serviat ultima Thule,

Teq. sibi penerū Thesis emas omnib. undis.

Sed anniversariam illam annuli jactandi ceremoniam non est, quod ostentationi. aut fortunæ ludibrio servire putes: qualis fuit Polycratis Samiorum tyranni jactus, qui nihil unquam triste passus, sed assiduo gaudio diffuens, navigio in akum proventus, Annulum merfit Sardonyche gemma inclusa preciosum, quem postea piscis eximix magnitudinis, elcæ vice raptum, ad ostentum fortunæ insidiantis in præcordiis; domino, cujus cœnæ parabatur, retulit: quem beatulum jactatorem annuli Orontes Darii Prætor paulò post in crucem egit, & pari cruciatu præteritam lætitiā abundè pensavit. *Plin. lib. 37. c. 1. & Cic. lib. 5. de Finib. bonor. in fin. quē quidē vitæ exitum vaticinatus ei fuerat Amasis Rex Ægypti, & Filix somnium. Videbatur enim sibi cernere, patrem in aëre sublimem esse, qui à Jove quidem lavaretur; à sole autem inungeretur. Quam filiz visionem suspensus exsolvit Polycrates. Nam à Jove, cum plueret, lavabatur, à sole autem exudante e membris abdomine, ungebatur. Sicut Herodotus interpretatur in Thalia, sive lib. 3. c. 124. & seq. Verum preciosi istius jactus, quem à Veneto Duce quotannis fieri dixi, & cujus festivam solennitatem aîo 87, magnificè peractā, ipsummet me Gundola (navicula ea utilitissima est, qua hinc inde commeari solet) tum insidentem coram inspectasse meminī; hanc rationem assignari posse Forcatulus censeat, quod circularis annuli formam Mare appositè referat, utpotè quo universa terra sit circumdata: quæ nō minus, quàm Venetia, insuladici mereretur, undiq; cincta Oceano, Idq; & Homerum innuere, cūm Achillis clypeum describit.*

Filia Polycratis somnium.

Oceanum Vulcani officio in margine habentē. *Steph. Forcat. lib. 3. de Gall. Imp. & Philos. Alij jactum istum annuli, & determinationis esse indicium, & in memoria centent fieri navalis illius victoriæ quæ Veneti, Duce Sebastiano Ziano, vicerē filium Frederici Enobarbi Orthonem, captumque obtulere Alexandro IV. Pontifici, qui Venetias profugerat: Tum enim Ziano Pontificem annulum de manu sua detractum obtulisse, his fere verbis: Auctoritate mea hoc annulo fretus Oceanū tibi subicies: & quotannis tibi posterisque eo die quo hanc victoriam pro Ecclesiæ defensione obtinuisti, despondebis mare, uti sciant omnes, maris tibi dominium concessum, quia sedis Apostolicæ tuendæ curam & studium fideliter suscepisti. Sit hoc tibi quasi pignus benedictionis & secundæ sortis in futurum. Sabellic. Decad. 1. lib. 7. & Villamontanus lib. 1. peregrin. sue cap. 34. Martin del-Rio Magic. disquis. tom. 2. lib. 3. cap. 2. quest. 6. sect. 4. fol. 168. Quamvis autem Alexander IV. Pontif. Rom. Venetis aliquādo controversiam super hoc mare moverit, titulum curiose flagitans: argutè tamen legatus Venetus eum elusit, petendo editionem instrumenti super D. Petri patrimonio cui à tergo sit adscripta concessio Maris Hadriatici, Venetis facta, referēte Philippo Camerario l. 1. subsc. c. 61. & poterat hinc quoq; regerere Legatus, quod Paulus III. querenti, quo jure tot provincias teneret? Respondit: *oic hominem ignorā, qui de juris quæris, quod contra omnium vim tot annos possidemus. Clapmar. lib. 2. de Arcan. Rerum publ. v. 5. Sunt enim Veneti in notoria possessione libertatis, ut Jason docet in Lex hoc iure. n. 26. & seq. ff. de inst. & iure. Nec est quod de dominio urbis Venetæ, insulæ imposto quisquam dubitet, cum Veneti sibi hoc ædificatiōis jure merito vindicent. l. adeo. 7. §. cum in suo.**

Alia interpretatio proposita à Duce annuli.

Patrimonium D. Petri.

Veneti unde Domini dicuntur Adriaticæ.

facit. Largo si insula 20. 5. finiff. de acquir. rer. dom. quod enim ex meo fit, omni iure meum efficitur. l. de eo 12. 5. si quis ad exhib. magne cum non tantum iure Magistratus, in personæ publicæ id fecerint Veneti. l. de aere vocatus 15. cum. 2. seqq. ff. de verb. sig. sed etiam quia ipsius soli alveique, in quo sita est urbs, proprietatem sibi arrogat. Joan. Dauth. in hypothyp. sect. 3. Unde Venetorum angulum jam dudū vocavit Livius lib. 5. Decad. 1. quem hodie Gulphum de Venetiis dicunt. Hinc domina maris Adriatici vocatur Venetia: ita ut iure suo possit omnes per Gulphū suū navigātes impedire: possit item navigātib. gabellas imponere, mercesq. contra statuta Venetorum conductas confiscare: quod pulchre ostendit Joh. Gryphiander in tr. de Insulis c. 20. n. 65. & seqq. Dicta verē navis illa Buceantaurus à Bu. quod

magnus aliquod significat, & à Centauro, antiquo Navium insigni: alii Ducen-taurum appellatam putant, quasi ducentorum hominum navigium capax: sive à Duce, quo ille publicè vehitur. Talis autem machina instituta sub Sebastiano Zimmo principe dicitur, in adventu Imperatoris Friderici Barbarossæ. an. Domini MCLXXVII. cum ille pro componenda pace cum Pontifice & Senatu Venetias accessisset. Alii recentiorē esse iudicij ejus structuram afferunt. Sicuti Philipp. Camerarius prodidicem. 2. operar. subcisiv. cap. 27.

De Navali autem bello, & quæ ad nauticum apparatus, ac marium expeditionem sunt necessaria, accuratè & diligenter scripsit Robertus Valturius lib. 11. de Re Militari, quem cupidus Lector adire poterit.

DE TRIUMPHIS TIT. LVII.

Primus triumphasse dicitur Bactus: Roma vero Romulus, qui missis ante se hostibus, ipse eos pedes sequebatur ipsum verò Exercitus. Tullus Hostilius, eques triumphavit. L. Tarquinius Priscus currum conscendit quadrigis actum. M. Curius Camillus quatuor equis albis fuit usus: quod postea omnes sunt sequuti. Dies ille triumphalis festus per vosam agebatur urbes, templa omnibus apertis, & Nobilibus ita Mensas instructis; ut de cibo & potu Militibus inde suppetere: Senatus triumphanti obviam procedebat solenniter usque ad portam Capenam, per quam ille ingrediebatur: postea in Capitolium se conferebant. Sequebantur tubicines & buccinatores, Classicum, ut in conspectu apparant, occinentes. Postea ducebantur Currus spoliis hostium decorati. Ferebantur & statua, & tabula aenea aut eburnea: item carres res & simulacra Urbium expugnatarum; ipso etiam modo, quo cum hostibus conflictum erat, representatis. Dein sequebatur Aes, argentum & aurum hostibus ereptum, una cū statuis, mensis, patinis, orbibus, candelabris, pelvibus, & aliis vasibus ex auro & argento confectis: Item Gemmae, purpura, vestes auratae & pretiosae: corona aurea & argentea triumphanti donata. Tum omne armorum genus hostibus ereptum, verbi causa gladij, lancea, secures, frusta, thoraces, galea, brachialia & id genus alia. Postea donaria ferebantur, aurum purpurea & argentum, ab aliquot hominum millibus collatum. Inde alij tubicines: quos ad sacra faciendā quinquaginta aut centum plus minus boves sequebantur.

*Bactus
nominatio*

Ex profecto

*Triumphus
solenniter*

quebantur, seris ornati, & cornu manant. Hos pueri, argenteis & aureis, sa ad sacrificiorum usum portantes comitabantur. Ministri omnes vestibus auro, seris & purpura textis erant induti, sum agebantur curru. Regum aut Ducum de victoribus, armis & diadematibus eorum onusti. Post se quebantur ipsi Reges aut Duces, cum liberis, uxoribus, fratribus: & aliis cognatis ac familiaribus: itemque aliis hostes capti, manibus post terga ligati; quorum, & quidem nobilium duntaxat, & honoratiorum, mulierant milia. Tandem ipse Triumphator aureo insidens curru, instar curru fabricato, quatuor candidis vehiebatur equis. Hic purpurea agebat vestem, auro intertextam, dexteram manu ramum & Lauro, sinistra sceptrum eburneum tenebat. Hunc antecedeant, Ligatores purpurati cum fascibus & securesibus. Quaque versus suauiter canebant Tibicines, & Citharedi aureas in capite coronas gestantes, & purpura vestiti, quorum in numero quidam aurea ad pedes usque indutus veste, scurriles jocos, & scommata in hostes contutendo, risum populo mouebat.

Triumphanti fumigationes fiebant, & suauissimi adreabantur odores: ac seruus publicus auream coronam gemmisque ornata sustinebat, hoc etiam atq; etiam subinde subiciens: Respice futura, & hominem te esse cogita: ideoque in curru isto campanula, & flagellum pendebat, ut meminisset Triumphans, posse scilicet in ea se incidere tempora quibus & ipse flagellum cadi, aut etiam capite plecti posset. Qui enim decapitandus erat, campanulam gerebat appensam, ne tanquam sacer, & contaminatus a quaque tangeretur. Filij in patris triumphantis curru, ut & femella quandoque se debeant: proximi vero cognati equis adharebant, eosdemque interdum quasi triumphatori conscendebant, Triumphum agente. Augusto, Marcellus dextrum conscendit equum, Tiberius sinistram. Reliqui consanguinei juxta equos insidebant. Soli parentes equis vehiebantur: prater hos, alij omnes pedites ingrediebantur. Curru sequerantur Triumphantis ministri, & sentiferi: postea omnes Duces cum exarriorum ordine incidebant, ramum & Lauro in manu, & Lauream coronam in capite habentes. Si quis verò praeuincat aliquod, verbi causa aureas coronas, armillas, hastas, scuta & id genus alia obinuerat, tum ea manu praeferebant, in Triumphantis laudem paucos canentes, & multa simul ridicula immiscetes. Postquam haec cum pompa in forum deuentum esset, Triumphans potissimum quendam capite uerum inter neciam dandum, carceri mancipabat. Post annunciatà capite uicillius, & in carcerem nuper detracta morte, sauros ac rificabant, leui spolia quaedam conferentes: † Atque sub ipsis Capitolij porticibus cathabant, ne quidem ad vesperas ceret. Tum enim tibiis & variis instru-

mentis

mentis *Antistius* Triumphantem domum comitabantur, atque ita festivum istam solemnitatem finiebant. Durabat quandoq. duos antea dies Triumphus ille, amplius præsertim spoliis reportatis. Idq. à T. Flaminio, L. Paulo Cn. Pompejo & Augusto factitatum legimus. † Nulli triumphandi potestas decernebatur, nisi qui vel millia. quinque hostium saltem prostigasset & occidisset, atque insuper Imperium quoque Romanum ad ampliasset. Solemnitas & pompa ista ex Dionysio Halicarnassico colligitur lib. 2. & 5. Valerio Maximo lib. 2. c. 8. Josepho de Bello Judaico lib. 7 c. 24. Plutarcho in vita Pauli Æmilitii, Appiano Alexand. de bello Lybico, & aliis.

2
Triumphus
cui decretus.

Triumphabant & illi, qui mari victoriam reportarant, præmissis scilicet Navium & Triremium captarum rostris, anchoris, & aliis instrumentis maritimis. Omne istud aurum, argentum & spolia Populi Romanerant, & in Ærarium deponebantur, deductis tamen expensis Triumphis.

Illi, qui hostes fugassent absq. sanguinis effusione, aut etiam inferioris status. Ovantes homines, ut servos, vicissent; ovabant, hoc est, Urbem Romam equo ingrediebantur, Equitibus, amicis & exercitu comitanti: & purpurea toga auro inserto vestiebantur: & maculis ovibus in Capitolio sacrificabant. Atque hic minor appellabatur Triumphus.

Numerantur trecenti quinquaginta triumphi. & ovationes à Romulo usq. ad Belisarium, qui postremum sub Iuliano Imperatore Constantinopoli triumphavit. Ceteroquin paucius sub Imperatoribus triumphandi potestas fuit concessa, quanquã triumphalia ornamenta iis fuerint conservata, verbicaussa, Laurea, Trabea, & Sceptum eburneum; quibus publicis in locis utebantur.

Triumphalia
ornamenta.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI

DE triumphandi solenni ritu, jure & privilegiis, diligenter & ordine pertractavit Rob. Valtur. lib. 12 de Remilit. quem adire, Lectore re tua fuerit. Inter ea autem, ne te vacuum planè & inanem hinc dimittam, paucula hæc ad textus nostri explanationem ex optimis Auctorebus captim libata, en accipe. Primus autè triumphasse dicitur *Bachus*, post Indos devictos, multis jam spoliis in patriam reversus. Unde & *Scipio* sive triumphator dicitur *Diodoro Siculo* lib. 4. rerum antiquar. cap. 2. *Scipio* quod accinere sive acclamare est; *scipio*, id est, maledicere; quod in bellicis triumphis con-

Bachus pri-
mum tri-
umphavit.
Triumphus
notatio.

viciantes multis Anapestis uti consueverant *Syntag. 8. Histor. Deor. De Acclamatione* illa etiam *Varro* attestatur lib. 5. de Ling. Latina. Ubi triumphare appellatum ait, quòd cum Imperatore milites redeuntes clamitant per Urbem in Capitolium eunti, lo triumpho, lo. De conviciatione verò fidem facit *Zonaras*: quãquam à *Thiris*, quæ ficulna folia sunt, Triumphus nomen factum putat. Priusquam enim personas Scenici excogitassent, ficulis foliis facies velati dicteria versibus Jambicis proferebant. Eandem (inquit) & Milites in victoriæ festivitate licentiam, eodem ornatu in victores usurpabant: atq. hinc Triumpho nomen esse factum autumant. Alii verò ex eo, quod tribus confet-

ordinibus, senatu, populo, & militibus. una incedentibus, literarum in Græco vocabulo *9e. l. 4. p. 4. 8.* nonnulla mutatione facta. Zonaras *tom. 2. Annal.* Eufi autem & Isidorus à tripartito illo iudicio, quod solium erat cum qui triumphans. Urbem ingrederetur, ab Exercitu primum, deinde à Senatu, tum denique à Populo honorari, Triumphum fuisse nominatum, ex Tranquillo censet *lib. 18. c. 2.* Græcam tamen & priorem illam notationem magis sibi placere Gualtherius fatetur *ad Horar.*

Triumphantes conviciis excipiebantur.

lib. 4. Od. 2. Et quidem in more fuisse positum constat, ut à militibus & abijēctissimis, quibusque triumphalem curram sequentibus diversis Triumphantes conviciis incesserentur: ne prospera illa fortuna plus iusto in selescerent, vel, ut cum Scaligero loquar, ne ex nimia gloria, *1. p. 10. 1. 1. 1. 1.* & invidiam paterentur. Ideo servus publicus à tergo ad se redire, & supra hominem nihil sapere admōebat. *Innotis ad Seneca.* Hippolytum *vers. 820.* Hinc enim illud in Cæsarem triumphantem dictum: Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem. Item illud: Urbani servate Uxores, Mochum calvum adducimus. Sic & Ventidium Bassum, humili quidem loco natum, & comparandis multis atque vehiculis præbendis Magistratibus, qui sortiti provincias forent, ægrè ac sordide victum sibi quærentem prius, postea verò in altissimum dignitatis gradum evectum, & de Parthis, quos tribus jam præliis fuderat, fugaratque, triumphantem conviciantibus hisce Jambis imperitum fuisse legimus.

Cæsar.

Ventidius Bassus.

Concurrite omnes Angones, Aruspices: Portentum inusitatum constat est recens. Nā qui flicabat Adulos Consul factus est. de quo videatur Cælius *lib. 15. Noct. Atticar. c. 14.* Nec defunt huius rei exēpla prope infinita: quibus manifestum fit, præstantissimos quosque viros, quo altiori in

gradu fuerunt collocati, eò magis quosque Invidorum malevolentia fuisse expositos. Ea enim Livoris natura est, ut velut ignis ardua & alta semper petat, ut est apud Petrum Crinitum, Adeo verum est, quod Ovidius cecinit:

Sūma petit Livor, possunt altissima veti,

Sūma petit dextra fulmina missa sororis.

Indeque factum opinor, quod Triumphantes, non secus atque prætextati pueri, Bullam à pectore, cordetenus dependentem, & cordis figuram habentem gestarent,

Livori 44.

Bulla multum.

Bulla in pectore.

tanquam amuletum quoddam Invidiæ.

Bulla siquidem ista in se ea continebat remedia, quæ adversus Livoris stimulos & invidiæ morsus arbitrarentur. maxime profutura, quæ quā satis esse debet præclaris Viris conscientia recte factorum: & oportet profecto eos, qui ad rerum gubernacula sedent, maximis in rebus & Rerum pub. administrationibus non penitus invidiam reformidare: sed magno animo ad præclarissima quæque admitti, & virtutis ac potentia magnitudine invidiam superare, ut est Plutarchi præceptum in

comparatione Niciæ & Crassi *fol. 232.* cum

& Deum multi fugissent, interdum etiam nefarie diffiteantur. At tamen ipse beatus

sempiterno & dulci ævo fruatur, nec pro meritis impios ulciscitur, aut gigni prohibet. Quo fit, ut ad Dei culmen quam proximè accedentes Imperatores, facta sibi convicia, & maledicentiam quàm facillimè tulisse legamus. Theodosius certe

tantæ erga omnes humanitatis fuit, ut ad Rufinum præfectum prætorio Constitutionem suo filiorum Cæsarum nomine

emiserit: quæ ignosceret iis, qui improbo petulantique maledicto Imperatorum nomina lacerassent. Quoniam, inquit, si id ex levitate processerit, contemnendum

est: si ex infania, miseratione dignissimum: si ab injuria, remittendum. *l. un. C. si quis imp. maled.*

Quod postremum verbum

est.

cessi Accursius ibi, & Aymo Crauetta con-
fl. 6. num. 71. & alii ita accipiunt, ut inju-
 riosus ejusmodi obtrektor ad ipsummet
 Imperatorem remittendus sit: ne ab ordi-
 nario Judice loci, vel pro verbis durius il-
 le plectatur, vel ob poenam forsitan mollio-
 rem occasio præbeatur aliis, Imperatoriæ
 majestatem contemnendi: Sed potius, ut
 ipse, qui læsus fuit Imperator, de hoc et-
 iam statuatur: Magis tamen est, ut, quod Cu-
 jacius & Menochius, duo illa theoriaz &
 praxis lumina, rectè putarunt, verbum il-
 lud RE MITTENDUM perinde interprete-
 mur, atque *Comdonandum*, vel nullam ra-
 tionem Maledicentiaz illius habendam ef-
 se. Cujacius in *parat. C. cod.* Menochius
 de *Arbitrar. question. Judic. centur. 4. casu*
377. num. 9. Et quidem hanc verbi hujus
 Remittendi, genuinam significationem
 esse J. C. tus docet in *l. omne delictum. §. per*
vinum ff. de re militari. & in promptu sunt
 cum Imperatorum, tam Regum, Princi-
 pum, aliorum exempla illustra. In primis
 verò celebre est illud Davidis impunita-
 tem Semel sceleratissimo homini promit-
 tentis. *1. Samuel. 19.* Sic Antigonus A-
 lex. Rex audiens Mililibus convicia intese ja-
 ctari, qui eum abesse putabant, patefacto
 virga tentorio: Flebitis, inquit, nisi lon-
 gius remoti posthac malè nobis dicetis.
 Antisthenes. Antisthenes quoque Philosophus apud
 Laertium ait: Regium esse, malè audire, cū
 bene feceris, quod tamen dictum etiam
 Alexandro Magno quidam adscribunt:
 quemadmodum & patrem ipsius Philip-
 pum eodem ferè sensu dixisse ferunt,
 Principum esse, bene & malè audire. Sed
 & Augustum ita Tiberio rescripsisse legi-
 mus: Noli ætati tuæ, mi Tiberi, in hac re
 indulgere & nimium indignari, quæquam
 esse, qui de me malè loquatur. Satis enim
 est, sic habemus, ne quis nobis male-
 facere possit. Nec obliteranda, sed potius
 aureis liberis consignanda videtur. Tit. 4.

apud Xiphilinum sententia. Nemo, inquit,
 me injuria adficere, a ut insequi contume-
 lia potest; propterea quod nihil ago, quod
 reprehendi mereatur. Ea vero, quæ falsò
 de me dicuntur, proflus negligo. Nam ut
 Seneca dicebat, Magnanimi est propriū,
 placidum esse: tranquillūque, & inju-
 rias atque offensiones semper despiciere.
 Hinc Demetrius, Calumniantium & Im-
 peritorum voces non magis se zestimare
 jactitabat, quàm crepitum ventris. Nihil
 enim ferè interesse, utrum sursum an de-
 orsum sonus turpiter emittatur. Quod
 dictum ego Obtrektionibus meis velim
 repositum; in primis verò nascitis quibus-
 dam Aristarchis, & horum palponi (*Mo-
 rioni penè dixeram*) cuidam nupero, no-
 viusio, musteo: inquam non tam æ-
 tate, quidem, quàm eruditione & scientia,
 quam satis teneram & adhuc in herbæ ei
 esse mecum fatebuntur, qui hominem
 norunt. Igitur censoriam lumentes vir-
 gulam, quæ tamèn ob inscitiam rectè vi-
 nequeunt, subsecivos hosce, ut & alios la-
 bores meos capere, & Theonino dente
 arrodere nimis immaturè, & præcoci sa-
 nè ingenio fuerit aggressi nulla quidem,
 ut par erat, subjectione; nulla quoque
 judicii, quo in hoc studii genere destitu-
 untur, dexteritate adhibita; sed calumni-
 andi potius vitio, quo laborant & tantum
 nō toti sunt inquinati. Quotū tamen no-
 mina non dissimulare, si vereretur ne veli-
 ipsi inde innotescere, vel mea hæc pagina
 obscurari hoc modo magis posset. Quod
 si quis iis, ut *asino illi Etopico*, Leonis pel-
 lem vellet detrahare, nullo ferè labore ef-
 fecturum eum crediderim, ut Midæ aures
 illæ latitantes illic in propatulo; & omniū
 conspectu sint futura: Et cur in Midæ fa-
 miliam eos non transcribam? cum dictus
 putetur Midas, quasi *midæ aures*, hoc est,
 nihil sciens: quem perperam judicasse fe-
 runt contra Apollinem, sponsione facta

Maledicen-
 tia non cu-
 rata.

Davidis.
 Antigonus.

Antisthenes.

Alexander
 M. Philip-
 pum.

Augustus.

Titus.

Seneca.

Demetrius.

In Curiones
 & Aculeo-
 nos.

Midæ aures
 asinina.

cum Maris de tibiis melo certantem :
Ideoq; asininis eum auribus insignitum ,
quarum tamen notam soli tonforipate-
fecisse fingitur.

*Sic comissa forēs avidus referare minister,
Fodit humū, Regisq; latētes prodidit aures
Concepit nam terra sonum, calamig; lo-
quentes:*

Invenere Midā, qualem cōceperat index.
quos Petronii Arbitri sanē quā elegan-
tis poē:æ versus doctissimos invenias a-
pud Fulgentium, lib 3. *Mytholog. c. de At-
polline.* Omnino, quemadmodum Solon
eosdem bene imperare existimabat,
qui ipsi servissent: ita & ii de eruditis re-
erē pronuciare putandi sunt, qui ipsi vel
æquē benē, vel melius cōposueriat. Nam
qui nihil aliud, quā merus Criticus est,
is ex Alciati sententia, urphreneticus me-
ritō insputatur. Alciat. *in proem. l. 2. Dis-
punct.* sed cesso Triumphatoribus istis, si
Diis placet, plura occinere. Saltem Anti-
eyras eos navigare velim, ut pectoribus
Elleboro purgatis, & deposito crasso illo
ignorantiæ atque obtrestationis morbo,
ad sanio rem tandem Æsculapio favente,
mentem redeant. Sicuti ego ad propo-
sitam Maledictis pœnam (qua de agendum
erat) me nunc converto. Neq; enim est, ut
ob singularem Imperatorum ac Rēgum,
quos diximus, facilitatē illam, cujus ex-
empla quædam illustria etiam à Ludov.
Cælio Rhodigino censentur *libr. 21. l. 18.*
Antiq. cap. 28.) quiscquam maledictæ
suz lingue in Principes vibratæ impuni-
tatem polliceri sibi debeat. Nam & Theo-
dorus *in d. l. un. C. si quis imper. maled. nō*
simpliciter ait, crimen illud REMITTEN-
DUM, id est, contonandum esse: sed addit,
Unde integris omnibus hoc ad nostram
scientiam referatur, ut ex personis homi-
num dicta possemus, & utrum præter-
mitteri, an exquiri debeat, censeamus. Qui-
bus ex verbis manifestō colligitur, inter-

grum esse Principum Maledictos in infino-
di ex arbitrio animadvertere: quantum-
vis Judici coram tribunali per sententiam
non liceat. Atque eam quidem animad-
versionem nō in ipsorum dētate Princi-
pum personis; sed & in Consiliariis, &
aliis ordinariis Magistratibus obtinere
censent Tib. Decian. *lib. 7. tractat. criminal.*
cap. 30. num. 36. Jaco. Menochius de
arbit. judic. question. lib. 2. centur. 3. casu
263. & Julius Clarus *lib. 5. Sententiar. §. Le-
ge Majestatis. num. 5.* Et quidem graves at-
que prægnantes sub sunt causæ ob quas
neq; iis, qui ex proposito & per injuriam
neq; etiam aliis, qui ex levitate & lingua
lubrico Principibus suis, aut etiam præci-
pui horū Consiliariis & Magistratui ob-
trectant, ignoscendū. Præterquam enim,
quod obtrectatio & Maledictia ista ver-
bo divino expresse est prohibita. *Exodi*
22 & Abthor. 23. Deus non detrahes, & Prin-
cipi populi tui non maledices: constituti,
Magistratū injurias & maledictæ ejusce-
modi tolerando, duas illas potissimas Im-
perii habenas, *Amorem scilicet & Timorē*
amittere. Nisi enim quis Magistratum o-
dio haberet, benē potius, quā malē de
illo loqueretur. Ac si eundem metueret;
vereretur utique malē de ipso loqui. Cui
consequens est, quod si Magistratus & Of-
ficiales in nulla auctoritate sunt, nullius
quoque momenti futura sint ipsa Manda-
ta. Si Mandata flocci sunt; ipsum etiam
imperium haud quāquam poterit consi-
stere, sed omnia pessum eant oportet. Ut
taceam, quod ex hujusmodi contemptu, in-
dissitis præsertim provinciis, facile quavis
motus & seditiones possint exoriri. Si quis
enim cum iis conversetur subditis, qui se-
ditionem alunt in pectore; nulla ei com-
modior offerri potest occasio, aliorum
que animos explorandi & commovendi,
quā si quosdam ex his gravia jactare pa-
lam audierit maledicta. Tum enim ani-

*Cur Maledi-
ctia in
principes
impunita
esse non de-
beat.*

*Amor &
Timor habi-
na Imperii.*

*Itursum de
intellectu
D. 2 C. si
quis Imp.
maled.*

nam ipſius hæc ſubit cogitatio: ſilicium huic eſt, Magiſtratum ſuum palam & abſque pœnæ metu maledictis proſcindere; audebit hic utiq; maledica & ſeditioſa ſua verba, occaſione data in effectum aliquando deducere. Sic veniet, ut facile in ſuas eū partes poſſit attrahere. Proinde ut pernicioſiſſimo huic malo tempeſtivè occurratur, prudenter monuit Gregor. *homilia quadam in Ezechielem*, his verbis. Hi, quorum vita in exēplo mutationis eſt poſita, debent ſi poſſunt, detrahentium, verba compescere. Eſti enim lubricum linguæ ad pœnam facile trahi nō debet. *l. famoſi. 7. §. hoc tamen ſſ. ad L. lul. Ad aſſat*, quæ tamen ex certa animi deſtinatione proficiſcitur conviciandi temeritas, compescēda omninō eſt, ut pœna illius aliis terrorem incutiat *cap. 1. Ex. de Maledic.* quibus non ineptè accommodari poterit, quod Leo Imperator reſcripſit *conſt. 96.* Quæ delicta, ait, ſola animi nequitia cōmittuntur, nullaque naturali neceſſitate excuſantur, his neq; venia tribuenda, neque inferendæ pœnæ effugium concedendum eſt. Quocirca totia ſinceriorēs Theologi factum Davidis, maledico illi Semei impunitatem jurantis, nequaquam probant. Inter alios enim P. Martyr *ad 19. c. 1. Sam.* ita ſcribit. Promittere homini ſcelato, qui legem Domini violavit, impunitatem, non eſt juſtum. Quod ergo juravit David, præſtare non debuit. Sunt enim hæc de genere illarum rerum, quæ malū ſemper exitum habent, quocunq; te veritas. Si non præſtas, malè juraſti: ſi præſtas, Bis Peccas. Mirum igitur nō eſt, ſi poſtea monuit Salomonem, ut hoc malum corrigereſ. Sed in delicto tamen hoc puniendo princeps clementiæ & miſericordiæ, in verbo divino tantoperè commendata, nequaquam obliſcatur. Propè enim eſt (inquit etiam Seneca) ut iniquè puniat, qui nimis. Et Nulli Regi glo-

ria eſt ex ſæva animadverſione. Elephantēs & Leones tranſeunt, quæ impulerunt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Nō decet Regem ſæva nec inexorabilis ira. Item: Excogitare nemo quiſquam poterit, quod magis decorum regi niſi, quàm clementia: quocunq; modo is, & quocunq; jure præpoſitus ſit cæteris. Eterna ſanè commemorazione dignum circumfertur Diocletiani Imperatoris dictū: qui *inſtituā ſine miſericordia crucem eſſe dicebat.* Verè enim furentis & ſanguinem humanum anhelatis eſt, præcipitem in ſupplicia ferri, qua de re videatur, quæ Marius Salomonius prodidit *lib. 3. de Principatu.* & quæ à me ſcripta fuerunt *ſub tit. de Eſtula. f. 159.* Quib; omninō addendum eſt, Braſteatū illud, & auro contra non eſtimandum Senecæ, quæ nunquam ſine elogio nominandum cenſent viri magni. Adhibenda eſt, inquit, moderatio, qua ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat; nec promiſcua habere clementiam oportet, nec abſciſſam. Fam omnib; ignoſcere re crudelitas eſt, quam nulli. Idque optimè explicat Clariſſ. & doctiſſ. Georgius Remus in elucubratiſſimis Notis. *ad Themisti orationem 4 fol. 175. & ſeq.*

De Romanorum autem moribus in triumphis peragendis adhibitis (nam ex divarticulo tandem in viam nobis redeundum cenſeo) conſentanea Auctor noſter ſcripſit iis, quæ Zonaras *lib. 2. Annales*, de Triumpho ſolennitate literis cōmendavit. Quod autem Triumphantes purpurea indutos veſte ait; id non de ſimplici purpura, ſed palmata intelligo. Palmata enim, quæ palmam, certiffimum victoriæ ſymbolum, habebat intextam, Triumphantium veſtem fuiſſe oſtendi ad Titul. de Habitu Imperatorum. Hanc verò etiam pictam fuiſſe nuncupatam, ex Plutarcho & Macrobio *lib. 3. Saturnal.*

Diocletianus

Seneca ad Marcum

Nam David reſcripſit impunitatem Semei promiſſis.

Clementia ratio in poenâ habenda.

Triumphantibus purpura induta.

siue picta

cap. 13. probat Adrian. Turnebus lib. 5. ad-
vers. 6. 9. Et consulendus in hoc omnino
erit Paulus Manutius ad Cicer. Ep. 21. lib. 9.
Addit Auctor, Triumphantem quoque ra-
mum è lauro manu dextera tenuisse. Sed
& laurea cum redimitti fuisse scribit Zo-
narus. Cujus revariaz adsignantur ratio-
nes: vel quia inter armatos hostes Laurus
quietis indicium, Romanis præcipue læ-
titiæ victoriarumque nuncia fuerit: vel quia
perpetuè vireat: vel quia pacifera: vel quia
in gremio Jovis optimi maximique depo-
neretur, quoties lætitiæ nova victoria
attulisset: vel, quæ potior videtur ratio,
quod spectatissima in monte Parnasso id-
coque & grata Apollini, aduetis eò do-
namittere jam & Regibus, & Romanis,
teste L. Bruto: fortassis etiam in argumen-
tum, quod ibi libertatem publicam re-
ruisset, lauriferam tellurem illam oscula-
tus ex responso: & quia manu saturnum re-
ceptorum in domos fulmine sola non ja-
citur. Nec obscura sunt arboris hujus cir-
ca Augustum eventa, digna memoratu:
ob quæ etiam triumphis hanc usurpam
credideris. Namque Livia Drusilla galli-
nam conspicui candoris sedenti Aquila ex
alto abjecit in gremium: illa sam: intrepide
que miranti arcessit miraculum, quo-
niam teneret rostro laureum ramum, bac-
cis suis onustum. Asservari hanc alitem &
sobolem iussere Aruspices, ramumque eū
seri ac rixè custodiri, quod factum est in
villa Cæsarum fluvio Tiberiæ imposita jux-
ta novum lapidem via Flamina, quæ ob
id vocatur AD GALLINAS cædidas: mire-
que sylva provenit. Ex ea triumphas post-
ea Cæsar laurum in manu tenuit, coro-
namque capite gessit: ac deinde Impera-
tores Cæsares cuncti: traditusque mos est,
ramos, quos tenuerunt ferendi. Et durant
sylvæ nominib: suis discretæ, fortassis id-
eò mutatis triumphalibus. Plinius lib. 15.
cap. 11. Atque hæc fortassis Gallina ea esse

Et lauro
redimitti.

Gallina
cum lauri
ramo.

potuit, cui Livia (Plinius Iuliam Augu-
stam vocat lib. 10. c. 55.) primæ suæ juven-
tæ Tiberio Cæsare ex Nerone grvida,
cum parere virilem sexum admodum cu-
peret, ovum incubanti subduxisset fertur,
exploratura scilicet, an esset marem pari-
tura. Hoc enim usa dicitur puellari (quid
si pullari legas?) angurio, Ovum in sinu
fovendo, atque cum deponendum haberet,
nutrici per sinum tradendo, nec intermis-
teretur tepor. Nec falso, ait Plinius, augu-
rata proditur, quanquam pullum illum
inde exclusum non tantum sexum in Ti-
berio portendisse, quam etiam salacita-
tem & procacitatem eam, qua ille mox fa-
mosissimus fuit, Joh: Pierius conjectura-
tur lib. 24. Hieroglyph. de Gallo. Quia igitur
lauri redimitti solebant Triumphantes;
factum inde est, ut laurea illa corona Tri-
umphalis fuerit dicta. De qua Tertullia-
nus lib. De Coronis Misit. Laurea ista Apol-
lini vel Libero sacra est: illi, ut Deo telo-
rum; hinc, ut Deo Triumphorum. Pri-
mum enim triumphasse. Bachum sive Li-
berum, in principio hujus Tituli signifi-
cavi. Sed de coronâ hac idem Tertullianus
clarius ibidem disserit, cum ita scribit:
Triumph laureæ foliis struitur: hanc ad
verbis lemniscis: inauratur lammulis, un-
guentis delibuitur, &c. Quo in loco quid-
libi velit verbum *Auverbis*, Beatus Rhe-
nanus ingenuè fatetur, se nescire. Cogita-
bam, an non *Adumbras* legi possit. Erant
enim Lemnisci fasciolar, ut Sextus ait, co-
loris, dependentes ex coronis. De quib.
Plinius lib. 21. c. 3. ubi de coronis loquitur,
quæ ex foliis aureis & argenteis consta-
bant: Accesserunt quoque inquit, & Le-
mnisci, quos adjici ipsarum coronarum
honor erat, propter Hætuſcas, quibus
jungi nisi aurei non debebant. Hinc Le-
mniscatæ coronæ, & palmæ, quæ in nobi-
liori victoria Lemniscis ornata victori-
bus dabantur. Ausonius:

Triumphalis
corona lau-
rea.

Lemnisci.

Lemniscata
corona, &
palma.

Et

*Et quæ jam dudû tibi palma poetica pollet,
Lemnisco ornata est, quomæ palma caret.
Sed melius id Sidonius exprimit, cum ita
canit:*

Hic mox præcipit æquus Imperator,

Italiam serica, torquibus coronas.

Conjunge & meritum remaneri ari.

Nam coronæ torques, & palmis serica,
hoc est sericatos lemniscos, quo ex Festo
fasciolas diximus, conjunctos fuisse in-
nuit, ut Scaliger interpretatur *lib. 1. Aspo-
nianæ lectionis cap. 10.* Diversa à Triumphali

*Ovalis cor-
na myrta.*

corona fuit Ovalis, quæ ex myrto. Veneri
sacra contexta iisdabatur, qui Uebem in-
trabant ovantes, quando bellum leviter &
sine cruore perfecissent, deditione facta;
aut cum bellâ non rectè indicta essent,
nec cum iusto hoste gesta, aut cû hostium
nomen humile esset; ut servorum aut pi-
ratarum. Myrteam autem fuisse ovalem
hanc coronam idem Tertullianus innuit,
his verbis: Quamquam ex myrto ait Milli-

tes redimiri solere. Veneris enim myrtum

matris Æneæ (subaudi esse) non laurum,

etiam aniculæ (hoc est amasiæ) Matris, per-

illam & Romulus Romani. Sego ego Ve-

nerem non credo ex hac parte cum Marte.

Romanam, quâ pellicis dolor est. Quo-

rum verborum sanè subobscuriorum, hic

sentis est. Non est mirum, Romanos mi-

lites myrto coronari solitos olim, quum

hæc arbor Veneri sit consecrata; quæ non

solum Trojana est, propter filium Æneam

ex Anchisæ conceptum; verum etiam Ro-

mani Matris amica, qui Romuli & Remi

sibi pater. Verum ego, jocos inquit Ter-

tullianus, non arbitror. Venerem eatenus

esse valde Romanam, si ve amare Romam,

quatenus pellicis Illiæ dolor est. Fit enim

verisimile, Venerem; quæ sola amasio suo

Marte potiri cupiebat, non parum offen-

sam Illiæ concubitu, unde Romulus & Re-

mus progeniti conditores Urbis Romæ.

Sic enim textum istum rectè emendavi:

& interpretatus fuit Rhenanus. Nec verò
ignorandum est, Ovalem illam Coronam
ab ovatione sic appellatam: & hanc ab O-

*Ovatio ab
ovium ma-
ctatione.*

ovium mactatione, quæ in ovationis solē-
nitate peragebatur, nomen fuisse. Forti-
tam. At in solennibus & majoribus Tri-
umphis Boves immolabantur, cornua in
aurata præferentes. Hinc Virgil. 10. *Æn.*
*Et statnam ante aras aurata fronte duvè-
cum Cadentem.*

*In triumphis
immolaban-
tur Boves.*

Ovidius indutam cornibus aurum victi-
mam appellat:

— blandis indata cornibus aurum

Conciderant illam nivea cervice lævæ:

quas Jævenalis frontem coruscare dixit,

propter scilicet cornua aurata. Atque hic

mos etiam Græcis fuit usurpatus. Nam &

Homerici ille Nestor, Minervæ rem di-

vinam facturus, accersiri jubet Lærcem

aurificem, ut Bovis cornibus aurum cir-

cumfunderet, priusquam ad solenne epu-

lum iretur. Observatum quoque fuit sa-

cristicantibus, ut quæ:

Hostibus à domitis Hostia nomen habet,

adducta sisteretur nihil reluctans: alio-

*Non relu-
ctantes.*

quin amovenda, tanquam invito quoque

Deo offerretur: si quando scilicet

Discussa fugit ab ara

Taurus.

ut est apud Lucanum. Idque Ammianus

disertè docet, cum *lib. 34.* ita scribit: Ab-

undè ratus post hæc Julianus prosperitate

similes adventare, còplures hostias Mar-

ri parabat Ulteri: & ex Tauris pulcherri-

mis decem, ad hoc operducis, nondum a-

ris ad moti voluntate sua novem procu-

buere tristissimi: decimus verò, qui diffra-

ctis vinculis lapsus, ægrè reductus est, ma-

ctatus ominosa signa monstravit: in ma-

ctandis autem victimis adhibebantur po-

ppæ, qui velari lino, ut apparet ex illo Vir-

Pope.

gilij *lib. 12. Æneid.*

— pura in veste Sacerdos.

Et Propertius *lib. 3. Eleg. 3.*

*Ovalis ab
ovatione.*

Alia dies hornis cadem denunciat agnis

*Victima-
vium.*

Succinctis, calenti ad nova sacra Popæ.

Quorū qui victimas mactabat, *victimarum*

Culturarum.

dicebatur: qui verò jugulabat mactatas, *Culturarius*: qualem facer ille Cagula

occidisse dicitur Suetonio cap. 37. Admo-

tā altaribus victimā, succinctus poparum

habitu, elato alte malleo culturarium mactavit. Gualtherius *ad Florat. Od. 20. lib. 3.*

Lacones

*Gallum fa-
crificabant.*

Aliud tamen in hoc fuit Lacedæmonio-

rum institutum: qui, dum vi aperta ho-

stem superassent, Marti gallum sacrificabāt;

dum Imperatoris arte, dolo aut per-

suatione, Bovem. Et si enim bellicolissi-

mus genus apud omnes fuerint habitū:

ampliora tamen magis que homine digna

judicabant: quæ ratione ac prudentia,

quàm quæ vi aut fortitudine patrabantur.

Plutarch. *Instit. Lacon.* Atque eo haud

dubie allusit Atticus Socrates apud Plato-

nem in Phædone, in fin. dum cicutā epota

moriturus, post apertum certamen con-

tra vitæ illecebras & Judicium malignita-

tem mandavit Critoni, ut Gallum Æscu-

lapio debitam redderet: perinde ac si vi-

ctorem se innueret ac prædicaret cælo vi-

tam redintegraturum. Jam enim sanita-

tem se recuperare putabat, cum exiret è

corpore, à quo omnes animi morbos sca-

tere pullulare que intelligebat. Cætero-

quin Marti sacrum fuisse Gallum, indubi-

ratum est: vel propter militum vigiliam:

(splet enim pervigil Gallus surgenti Soli

quibusdam quasi hymnis applaudere, &

reditum ejus prænunciare: unde & à Sy-

ne in avibus: vel propter Alectryonis fa-
bulam, Martis satellitis, in eam avem con-
versi, ut in ejus nominis festivo libello
Lucian. scribit, & Aufon. Poëta uno fere
versu attingit:

— *ter clara instantis Eos*

Signa canis seruis deprensos Martes satellites.

vel denique, quod ex pugnace illo anima-

li Gallo, etiam agnoscit sibi milites pa-

rarent. Nam in illius ventre lapides reper-

tos, in ore aut brachio gestos robur virtu-

temque pugnantis addere credebant.

Sicuti ex Julio Africano, Pierio & aliis no-

tat Philipp. Camerarius cent. 2. c. 89. in fi-

1. *Ex in sub ipsi Capitolis porticibus ce-*

nabant.) Triumphator quidem ipse etiam

Consules ad hanc coenam de more

invitaris faciebat, sed postea rogari, quo

minus venirent: ac celebritatis illius diei

majoris quispiam imperio fructum sive

locum sibi præoccuparet. Aliis autem o-

mnibus domi conviviarum instructi e-

rant apparatus: sicque omnium plausu ul-

tra omnem consuetum honorandi mo-

dum; hunc faustum & felicem diem ob

Rom. publ. auctam, Imperiumque Populi

Rom. propagatum, & malorum civilium

finem, urbs Romana celebrabat. Illud ad-

miratione dignum, quod non tantum in

coenæ triumphalis unguentia minimum ad-

ditum, sed, & triumphantium corpora eo

illita fuerint, ut ætherei coloris videren-

tur. Sic enim Camillum triumphasse scri-

bit Plinius lib. 33. c. 7.

2. *Nulli triumphandi potestas, &c.* Quo-

ntiam Triumphus rerum omnium milita-

rium si premus habebatur honos: idè nō

passim aut indistinctè cuilibet decerne-

batur: sed iis demum, qui nō minùs, quàm

quinque millia hostium unâ acie superas-

sent, quod si quis super-interfectorum

numero mentiretur, in hunc poena à Lege

erat constituta. Ideo Triumphantes Ur-

bem ingressi, de Veritate apud Consules

*Triumphalis
coena.*

Minium.

*Triumpho
dei ornandi
condi omnia.*

jurabant. Oportebat etiam eum, qui triumphare volebat, vel Dictatorem, vel Praetorem, vel Consulem res gessisse; & non instaurasset tantum, sed & imperium auxisse; & regionem insuper de qua triumphaturus erat, successori pacatam reliquisse. De quibus conditionibus videre est apud Dionem *lib. 37.* & alibi passim, praesertim verò Chassanæum in *Catalogo Gloria Mundi, part. 1. consider. 30.* ubi etiā plurimè enumerantur, quibus Triumphus fuerit decretus. Paucis enim hunc sub Imperatoribus praefereim, concessum fuisse, Auctor noster sub finem hujus tituli rectè monuit: Nā cum omnia bella Principis auspiciis gererentur, Legatis, praetoribusq; vel Ducibus qui hostes superassent, Triumphos decerni non poterat: quia alienis auspiciis vicerant. Unde repertum, ut saltem triumphalia ornamenta, quibus in publico uti poterant, iis decernerentur: verbi causa, Laureā, Trabeā, Tunicā palmata seu pictā, Sceptum aburneum, & cetera: de quibus apud Suetonium & alios. Concessit tamen Belisario Justinianus; ut de Parthis triumpharet; quamvis non suis auspiciis vicisset. Alciat. *ad l. speciosas 100. in fin. ff. de verb. signif. Zonar. l. 3. Annal. fol. 95.* Ex illa autem Triumphantium gloria & honore, multorum animos tanta belligerandi incessu cupiditas, ut spretō aures pacis bono, bellum ei longè praeferrant: & de propriis parum solliciti, aliena impensè adfectent & consecretur. Talis erat Pyrrhus Epirotarum Rex: qui plurimum Macedonibus, plurimum Græcis molestiarū exhibuit; tandem & Romanis satis negotii facessit. Et cum multos saepe devicisset populos, nunquam contentus; quæ praefens haberet atque occupasset, in eos, quibus nō imperaret, solū animum oculosque, novis semper inhians imperiis, conjecit. Igitur bellum è bello serenati, nullaque ratione quiescenti, in medio

victoriarum cursu perire jure contigit, ut est apud Themistium *oras. 5. de pace.* Inquietissimi certè fuit ingenii. Et pacem, quod Plutarch. ait in *ejus vita*, colere nequit. Bis vicit Romanos: tandem victus, & Italia expulsus, ignobili (ut ille apud Liv. *lib. 29.* loquitur) atque inhonesta morte, temerè noctu Argos ingressus occubuit. Hinc Argos, non vetere fama magis quam morte Pyrrhi nobilitatus, idem Liv. *lib. 2.* prodidit memoriz. Tegulæ jactu latus, & ab hostib. deprehensus occisus est, auctor est Plutarchus. Justinus ex *Trogo 25. Orofius cap. 1. & seqq.* Habent principes unde pacem sectari præ bello, imnumerisq; triumphis potiorē esse discant. Finis enim virorum sanguinum, quos sic Psaltes vocat, est pessimus: ut sic à morte ad Genium Cereris vix millesimus descendat. Quod piè monuit Georgius Remus in doctiss. notis ad Themistium *loc. citato fol. 109. circa fin.* Rectè igitur Herodotus nullum adeo inconsideratum esse existimat, qui bellum præ pace eligat, in *Chia*. Ideo quæ pacem justam & nec honestari aut libertati exitiosam, præ bello expetendam monet Polybius *libr. 4. cap. 31. l. 1. in fin. in justam & honestam* signetè dixit: quānihil præclarius, nihil utilius esse cenet: sicut ea, quam vel ignavia, vel servitus infamēt, nihil neq; turpius neque magis noxium. Id quod diligenter considerandum erit in pactione incunda, à qua pacis nomen est appellatum *l. 1. in pr. ff. de pact.* quoties interle Duces belli quædam paciscuntur *l. conventum. §. 1. d. tit.* Pacem autē communem ab omnibus vindicandum esse Imperator sancit in *l. 2. C. de off. præf. prætor. Africa*: siquidem quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiat *l. 1. C. de caduc. toll.* Quo nomine laudatur imprimis Frotho ille Danorum Rex: qui cū patris latè cædibus, insignes utique victorias edidisset; coram omnibus erogare

Pax: bello præoptanda.

Triumphalia ornamenta.

Pyrrhus.

Omnibus vindicanda.

constitutis, ut pacis jucunditas, bellorum atrocitati succederet, & cladis finis, salutis initiū foret, ut est apud Saxon. Grammat. lib. 6. *Histor. Dan. fol. 36.* Pacis enim indispensandæ gratia bellum suscipitur & ponitur. Post tranquillo eius nomine excolitur celebrata in civitate justitia, ut Lud. Caelius Rhodig. dicebat lib. 17. *lect. antiq. cap. 19.* Cujus justitiæ filiam Pindarus effingit pacem in *Pythia*. Quæ quidē pax & justitia, juxta Regiū Pſalten, mutuo se osculantur, ut si amicam pacis non ames justitiam, non te vicissim amet ipsa pax, neque ea ad te veniat, ut Augustinus hoc explicat. Ad hanc verò nos exhortatur Euripides elegantissimis hinc versiculis à Polybio lib. 12. cap. 14. laudatis, atque ita à Calaubono latine redditis.

*O Pax alma, datrix opum,
O pulcherrima calum,
Quam te mens fui lo moram?
Obrepat me tuo mshi.
Ætas ne mala, Te prius:
Suavem quamvis inear diem:
Plausus, undiq; cum strepenti.
Cantusq; & chori, amicaq;
Commissatio floribus.*

Adhæc similitum ait bellum quidem morbo: pacem autem sanitati per hanc si quidem, & qui ægrotent, refici; per illud etiam sanos interire, & quæ sequuntur. Consideremus præterea dubium illud bell eventum, & ancipitem Fortunæ leam. Incertæ enim semper esse victoriam, ipsemet fatetur Tullius lib. 6. ep. ad Fam. Cum fieri non nunquam possit, ut & victi vincant. Quoniam ut Maro canit, *Quondam etiam victis rediis in præcordia:* Ex quo Cato illè Romanus: *utrim.* *Victorem à victo superari videmus.*

Taceo, victoria quandoq; nihil esse miseris, quæ etiam si ad meliores venerit; tamen eos ipsos ferociore, impotentioresque facit, ut idem inmit Sapiens lib. 6. ep.

2. Nihil enim successu magis insolentiam nutrit, nec ullum prosperitate efficacius superbiz incitamentū est, ait Saxo Grammaticus lib. 3. *Histor. Danic. fol. 43.* Et sæpe numero, ut pacis & belli nominibus, tanquam numis utamur, non ad justitiam, sed ad commoditatem; tunc meliores, cum aperte bellum inferre fatemur, quam cum injuriarum cessationem Amicitiam vocamus. Ut Plutarchus conqueritur in *Pyrrho fol. 177.* Nec enim omnes victoria recte utuntur; *Seis vincere, Hannibal sed* *victoriam* *abusus.* *nefcis victoria tui,* dicebat ille apud Livium, Atque victoria benèditi præstat, quàm vincere, ut est apud Polybium lib. 10. cap. 33. Et eo quoque insolentia Duces belli non nunquam evadunt, ut victoribus signis proficere & armorum atrocitatem non in hostes ostendere; sed contra vicinos, & forsitan etiam adversus miseros colonos, quos procurandos susceperant, convertere audeant. *lib. 35. C. de locat. & cond.* Quid quod bellum quasi minus è bellum vel beluinum potius perpetuo appellari videas *tachrymosum, impetuosum, hominibus perniciosum, acerbum* *Belli dæmonio.* *statio.* *& malum?* Bello enim vita periculo exponitur, uxores viduantur, violentæ contributiones inducuntur, commercia impediuntur, subditi ad paupertatē rediguntur: & quis singulas belli incommoditates enumeret? Quarum tamen aliquot Ventura de Valentius commemorat in *Parthenio historiæ fol. 6. n. 23.* & prohi dolor! nō absque insigni clade & damno hætenus plus satis expertus est *Palatinus hic no-* *ster.* Ideoq; votis omnib. contendimus, ut Bellonæ illa Homero *Vrbiperda* cognominata, quæ alii matrem, alii sororē Martis autumat, & ad infantiam homines adigere, censent, oris ab his nostris tandem faceſcat, diruta & prottica, columnā belli indice, quam ante templum ipsius, quod ante portam Carpentalem fuisse perhibetur,

Pax justitia filia.

Esse depre-
dicatio.

Belli even-
tu ancipit.

Victoria
quandoq;
nihil mis-
eris.

betur olim collocatam tradit Rhodigin.
lib. 16. *lection antiqu. cap. 25. in fin.* Contra
verò
— Pax optima rerum

Quas homini novisse datum est, pax una
Innumeris potior triumphis
ut à Silio describitur, nos rursus invitat,
& in regione hac nostra perennet!

DE LEGATIS TIT. LVIII.

Veteres Legatis viaticum hoc est, via sumptus, & aureum annulum de publico largiebantur. Annulum illum in publico gerebant, eoque postea deposito, ferreo intra domos utebantur, ut Plinius memorat lib. 33. cap. 1. Sed hoc primis quidem Reipubl. annis ita fuit observatum; quo tempore nemo præter Legatos, quos diximus, aureos gesserat annulos. Postea & Senatores gesserant, à quibus ad Equites; & inde ad omnes Ingenuos, usus hic promanavit. Cum Principem aliquem Legati accederent, ipsis iuxta se potestatem sedendi, honoris causa faciebat: quemadmodum Nicetas refert in visa Angeli Isaaci Imperatoris.

Legati annulo aureo honorati sunt.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

T. A. R. L.

Legati
sancti.

IN ore ferè est omnium, sanctos & inviolabiles esse Legatos. Id ostensurus Marcianus] Cuius rem alius repetit in *sanctum l. ff. de rer. divis.* Sanctum ait dictum esse à sanguinibus, herbis quibusdam, quas Legati populi Romani ferre solebāt, ut argumentum essent, eos Legatos esse; itaq; consequerentur jure Legationis, ne quis eos violaret. Quomodo & Cicero *pro Archia poeta* scripsit Ennium jure suo sanctos appellare poetas: quod inquit, quasi Deorum. aliquo dono atq; munere commendati nobis videantur. Deorum dono, quasi imperio & sanctione? commendati, ut sint nobis inviolabiles. Hugo Donellus *lib. 4. Comment. jur. civil. cap. 1.* Proinde Platonem ajunt, admonuisse, ne quis hominem poetam sibi faceret inimicum. Et Horatius *genus irritabile vatum* dixit: Quemadmodum enim si cicadam natura garrula, ala prehendas, clarius obstreperit; ita si poetico homini præbeas occasione simultatis, nō modo non tacebit, sed clarius obstrepet, & omnem bilem chartis illinet atris. Erasim. Rothero. *Chil. 1. can.*

sur. 9. Adag. 28. Marciani etymologiam sagminum confirmat Festus, qui sagmina vocari ait verbenas, id est, herbas puras: quia ex loco sancto arcebantur à Consule, Prætorive, Legatis proficiscentibus ad foedus faciendum, bellumq; indicendum. Cum quo planè consentit Servius, qui ad illud Virgili versum 12. *Æneid.*

Velatino & verbenâ tempora cineli.

Verbenam, ait, propriè esse herbam sacram, sumptam de loco sacro Capitolii, qua coronabantur Feciales. & Pater patratus, foedera facturi, vel bella indicturi. Ex quibus omnibus apparet, sagmina & Verbenas idem significare. Idque ex Nevio Festus probat, his verbis: *Sirappos atque verbenas sagmina sumperunt.* Quo in loco etiam vulgares Codices habent *Scabos vel scapos.* Melchior tamè Guilandin. vir doctissimus, *Sirappos* rectè emendavit, vocabantur enim Struppi, eodè Festo auctore, in pulvinariis, falciculi de verbenis facti, qui pro Deorum capitibus ponebantur, Plinius quoque Sagmina & verbenas promiscuè usurpat *lib. 22. c. 2.* cū ita scribit: Auctores imperii Romani conditoresque, immensum quiddam & hinc sum-

Verbenas.

Struppi.

Poeta non
irritandi.

ferre: quoniam non aliunde Sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris Legationibusque verbenæ. Certè utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra evulsum: ac semper & Legati cum ad hostes, clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clarè repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur. Verbenam verò idem etiam *Verbinacum* appellat *lib. 25. cap. 9.* Verbenaca, inquit, est quam Legatos ferre ad hostes indicavimus. Hac Jovis mensa verritur, domus purgantur lustranturque. Sagminum autem sive Verbenarum veterè illum usum, in feriendis præsertim foederibus, Livius docet *lib. 1. ab Urh. cond.* Jubesne me Rex cum patre patrato populi Albani foedus ferire? Jubente Rege: Sagmina, inquit, te Rex posco, Rex ait puram tollito. Berialis ex arce graminis herbam puram attulit: ita postea Regem interrogavit: Rex, facisne metu Regium nuncium, populi que Romani Quiritium, vasa comitesque meos? Rex respondit: Quod sine fraude mea, populi que Romani Quiritium fiat, facio, *Et lib. 10. ad finem secundi belli Punicis* scribit: Ut privos lapides silices, privasque verbenas secum ferrent: uti Prætor Romanus his imperaret: ut foedus ferirent: sibi illi Prætores sagmina poscerent, Herbæ id genus ex arce sumtum, dari Fecialibus solet, &c. Hinc sagmina illa à sanciendo quoque, id est confirmando, dicta putat Festus ex Nævio: Jus sacratum Jovis jurandum sagmine. Atqui ex his liquido constare poterit, cur Legati dicti fuerint sancti: à sagminibus scilicet sine verbenis illis: quibus non herbæ tantum puræ sive sacra, ut modò diximus; sed & sacra frondes, Servio auctore significantur, ut est laurus, oliva, myrtus, &c. Ejusmodi igitur frondes sive virgulas Legati ad hostes ferentes, argumento eo fidem faciebant, se Legationis jure hoc consequutos, ut sa-

cri essent & inviolabiles. Unde sancta Legatorum corpora Varro nominat, *lib. 3. de Lingua Latin.* Et sanctum populi per secula nomen Statius Papinius 2. *Thebaid.* Quod nomen ad omnes nationes sanctum inviolatumque semper fuit ut ait Cæsar *lib. 3. de bello Gall. c. 9.* & ejusmodi esse debet, quod non modò inter sociorum jura, sed etiam inter hostium tela incolume verteretur. Cicero *Terrin. 3.* Cujus hæc quoque esse potest ratio: quia legatorum & literarum missione inter hostes sublata, omne commercium humanitatis sublatum est; omnis via ad pacis conditiones concipiendas interclusa atque interdicta est. Conradus Rittershus. in doctiss. notis ad *Gualther. Liguriū lib. 9. c. 1. num. 9.* Hinc justa & acerba illa Hannonis querela apud *L. virg. lib. 21. Legatos abscisæ præsepissis venientes bonos Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Unde & hostium jus Tacitus appellat *lib. 1. Annal.* Hostium quoque jus, inquit, & sacra legationis, & fas gentium ruptis Joh. Brantius ad Cæsar. *lib. 3. de bello Gallico c. 9.* Quod si quis Legatos pulsasset, contra jus gentium id commisisse existimabatur. Itaque hostibus, quorum illi Legati erant, is dodebatur ex Q. Mutii sententia, quam Pomponius laudat, *in l. ultim. ff. de legation.* Qua se veritate etiam in Manlium & Minutium, post & Fabium atque Sempronium animadversum legimus. Hos enim Romani victos hostibus dederunt, quod vel minimum Legatos violassent. Qua igitur poenâ plectendi erunt, qui Legatos non pulsarunt tantum; sed & nefarie ac crudeliter occiderunt: id quod à Tyriis factitatum constat, dū Alexandri Tyrum obsidentis Legatos ad pacem ineundam ipsos adhortantes, contra jus gentium occisos ex alto præcipitarunt. Q. Curtius *lib. 4.* Crudelior tamen his etiam Achilles ille, qui Diomedem &

Verbenam etiam Verbenacum.

Sagminum autem Verbenarum. 14. (suu).

Legati inviolabiles.

Hos violatum tamen pœnâ.

Violatum autem Tyriis.

Achilles.

8. ca.

Scorpionem Caesaris Legatos, cum in cōspectum ejus venissent, priusquam eos audiret, aut cujus rei causa missi essent, cognosceret; corripui ac interfici iussit. *Caesar lib. 3. Belli civilis.* Sed foeditate illa &

*Helena Rufi
forum regi-
na.*

perfidia omnes ferè superavit Helena Ruffiorum regina: cujus uuptias cum Rex Prutenorum peteret, ipsa Legatos viventes ac spirantes terrâ obrui iussit: ac priusquam ad hostes fama perveniret, digniores Legatos ad se mitti petiit, quod cum obtinisset, hostium quinquaginta principes, ac summæ inter ipsos auctoritatis ad se missos, uno cremari & eodem incendio mandavit. Pæstetiam pacta matrimonium, convivii specie, hostium quinque millia, quos inebriari curaverat, trucidari iussit: postremò se ipsam aquarum voragine immet sit. *Joh. Bod. lib. 5. de Rep. c. 6.* At

*Rursum de
patria.*

quot civitatum everfiones in Legatos commissa perfidia, & juris gentiû violatio popererit, id verò exemplis numero quàm multis docent historiae. Corinthum certè idè à Romanis everfam, quod Legati Romanorum à Corneliis durius appellati fuissent, Cicero refert in *Orat. pro L. in Manlia.* Idemq; eo nomine Romanos hortatur, ut Pompejum eligat adversus Mithridatem, à quo Legati Romani, qui inter hostes incolumes esse debuerant, fuissent occisi: Sed & Illyricis bellum aliquando indictum legimus, propter unum ex Legatis, quem Romani ad eos miserant, occisum. *E. Florus Epit. 20.* Taceo, quod Suidas adnotavit, Lacones pestilentia confectos, quod Xerxis Persarum Regis Legatos, aquam & terram postulantes Urbe

*Legati vi-
ditis statua
ovellæ.*

expulissent, & civium aliquem, qui Regi parere suaserat, lapidibus obruissent. Nec verò etiam vulgaris honor iis exhibebatur, qui Legatione obita interiissent. Nā, qui ab hostibus populi Romani occisi erant Legati, iis statuae in publico erigebantur, ut per interitum in honorem cre-

num venirent. Sic enim quatuor illorum Legatorum, quos Laertes Tolumnius Rex Vejentum interemerat, statuas in Rostris longo post tempore stetisse, Cicero testatur in *Philipp. 9* non secus ac si in acie mortui fuissent, aut pro Republica cecidissent: qui in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur. *9. Filii autem. Inest. mori de excusat. inter.* ut adeò verum sit, quod Horatius cecinit,

Dulce & decorum est pro patria mori:
quippe quæ rebus omnibus, imò etiam charitate liberorum parentibus Romanis antiquior fuisse dicatur in *l. postliminiû. 19 §. filius. ff. de captiv. & post. revers.* cum ex Platonis sententia non nobis solum nati simus, sed ortus nostri partem patriæ vendicet, partem amici. Nec verò absque summaratione: cum certum sit, quod eversa domo, Reip. status manere sæpè soleat; at verò Urbis ruina penates omnes secum trahat. Quam in rem exstat elegans Epigramma Johan. Girardi J. Cti & poetæ festivissimi:

Non solum nob. natos nos, dicimus omnes,

Patria præcipuū vindicat ista locum.

Pro patria facio, quod me fecisse necesse est.

Pro patria vivo? pro patria morior.

*Quid dixi morior? Mors hac clarissima
vita est.*

Amore æternum vivere Musa facit.

Sed admonendos tamen Legatos Bodi- *Legatorum
nus censet, ne securitate publica Legatio- officium*
nis specie abutantur: neve principum ac populorum majestatem, verborum arrogantia violare sibi fas esse putent. Nec enim omnibus fortassis integrum aut impune erit, eam audaciam dicam an temeritatem usurpare, qua Pompilius Romanorum legatum usum fuisse Livius scribit. Is enim ad Antiochum magnum Asiæ Regem, ut Ptolomæum armis lacerare defineret, missus, cum ei populi Romani mandata explicasset, iuxta locum, in quo

Rex stabat, circūscripsit, ab eoq; responsum, priusquam pedem inde moveret; exigere non dubitavit. Et prius, inquit, quā hoc circulo excedas, da responsum, Senatui quod referā. Hic Livius; *Obstupefactus est Rex iā violento imperio*. Nectamē Pop. Ro. cuius antea potestatem fuerat expertus, offendere videretur; cū hāsisset parumper, Faciam, inquit, quod censet Senatus. Liv. *Deca. 5. lib. 5. & Val. Max. l. 6. c. 4*. Nec immerito videtur Philippus Macedonum Rex, Romanorum legatum liberius quā debebat, se alloquentem increpuisse. Cū enim Legatus Philippum interrogasset, Num Abydeni (inquiens) tibi intulerunt arma? insueto vera audire ferocior oratio visa, quā quæ habenda esset apud Regem. Hic Philippus: *Ætas*, inquit, & forma, & Romanum nomen te ferociorem facit. Et quidē temeritatis ac petulantiz punitæ exemplū nobis illustre præbent Legati Perfici, ad Amyntam Regem Macedonicum à Dario Aquam & terram petitum missi. Nam cū Amyntas Persicā potentiam metuens, placidē respondisset, & Persas in cōvivium vocasset; tum Barbari superbē petierunt, etiam nobiles mulieres adduci; & inter convivas collocari: iidemque ebrii jam, & basia dabant honestis mulieribus, & attrētabāt sinus. Hæc cū non injuriā agrē ferrent pater Amyntas, & filius Alexander, filius patrē hortatur, ut ex cōvivio discedat dormiturus. Qui cū abiisset, simulabat hilaritatem Alexander, ac aliquanto post hortatur, cōcedant Mulieribus, ut aliquantisper surgant. Mox enim redituras ait. Mulieribus itaque dimissis, jubet adolescentes nobiles cotidē induere earum vestes, & gladios sumere abditos sub vestibus; & cū Persæ eos attrētarent, ipsos confodere. Atque ita lasciviz & petulantiz prænas Legati justas dederunt. Philipp, Melanthon *lib. 2. Chronicor. sub Dario*, quib.

Legatorum temeritas & lascivia punita.

adde, quæ in hanc rem doctē & sapienter scripsit Joh. Bodinus *lib. 5. de Repub. c. 6*. Monet etiam Claudius Coterzus in Legationibus illud inprimis animadvertendum esse, ut eos maximē mittamus, qui vel astu, vel multarum rerum cognitione, hostium integumenta & callida consilia possint evolvere. *lib. 2. de lute Militum. c. 23*. Quibus non dissimilia scribit Nicephorus Gregoras *lib. 4. Histor. Rom. sub Patriarcha Johanne Sozopolitano*: ubi Eos, qui Legati ad exterarum nationes proficiscuntur, non tantum oportere ait rerum usum habere; sed & prudētiæ doctrinæq; copiā, tam divinarum quā humanarum rerum, Græcarumq; literarum cognitionē excellere: ut linguis ab omni parte instructi, in quovis disputationum genere palmam obtineant. Sed & Legatorum quoq; dignitas quā maximē erit inspicienda. Hannibal enim Romanos pace respuere dixit, quod parum dignitatis in Legatiōe eorū conspiceret, eaq; de causa ipse pacē curiosius appetebat, ut est apud Liv. *lib. 10. secundū bellis Punicis*, quin imò Lucas de Penna *in rub. C. de legat. lib. 10*, viginti requisita sive virtutes recenset, quibus præditum vult esse Legatum. 1. ut gratus & acceptus sit ei, ad quē mittitur. 2. ut fidelis vel integræ fidei. 3. ut Orator & prudens. 4. ut justus. 5. ut verax. 6. ut discretus & doctus. 7. ut sobrius. 8. ut atate provectus. 9. ut fortis & laborum tolerans. 10. ut eloquens & facundus. 11. ut nobilis, vel amplius usus honoribus. 12. ut non indignus eo, ad quem ablegatur. 13. ut in verbis & actionibus circumspēctus. 14. ut sollicitus & solers. 15. corpore benè compositus. 16. moderatus. 17. plurium linguarum gnarus. 18. moribus gravis. 19. benignus & jucundus. 20. L. denique auri non cupidus. Quæ singula diligenter examinavit Lucas de Penna quem qui volet, consulere poterit.

Legatio quales mitti debent.

*Viaticum
Legationis*

1. *Viaticum; hoc est, via sumptus*) Viaticum id est publico & ratio Legatis erogari solebat. Unde & Legativum id dicebatur. *l. ult. §. legati. 12. ff. de mun. & hon. & iis* præsertim adnumerabatur, qui gratuitam susceperant legationem *l. 2. in fin. ff. delegat.* cuius quidem contemplatione prohibitum non erat, eundem plures simul legationes suscipere & obire, si scilicet viatici sive sumptuum ratio & itineris compendium hoc fieri suavisset, hoc est, ut Budæus interpretatur, si minore dispendio plures simul obire legationes, quam separatim & sigillatim possent. *l. eundem. 16. ff. d. t.* Viatici verò privilegium est, ut si quis in munere legationis, antequam ad patriam revertatur, decesserit, sumptus qui proficiscenti sunt dati, non restituantur, sed ad Legati hæreses transeant, *l. Legatus. 10. in fi. ff. eo t.* Quid autem si quid Legatis donatum à Principibus, ad quod mittuntur, datum fuerit; num proprium hoc ipsorum erit, an verò Dominis id cogentur restituere? Et quanquam Legati in Legationis actu non privatas suas personas, sed Dominum, à quo mittuntur, repræsentare videntur: unde & his non secus atque Domino mittenti honor exhiberi solet, non tamen legatorum, quam mittentium ratione habita. *arg. t. postulat. Ex de concess. prob. atque in donatio illa Legationis contemplatione intervenisse putanda est; & exinde Domino restituenda arg. l. evicta. ff. de petit. hered. & l. si forte. ff. de cast. pecul.* Putavit tamen Bartolus *in l. si vero §. si tunc quicquid ff. sol. matr.* id quod Legatus etiam Legationis contemplatione dono cepit, restitutione non teneri. Idque satis probari ait *per text. in l. socium. 60. in fin. ff. pro socio.* ubi etsi quid donatus socio societatis occasione; quia tamen personæ, & non societati facta fuit illa natio; responsum est, id quod donatum fuit, soli donatario oeders, non verò etiam societati: sicuti

contra si socius ejusdem societatis contemplatione damnum fecisset, sibi id soli non verò & societati posset imputare. Ergo nec compendium (ait Pomponius) quod propter societatem ei contigit, in medium venire debet; veluti si propter societatem hæres fuerit institutus aut quid ei donatum sit *d. l. Socium 60. in fin.* Quæ sententia & eo juvatur, quod Legationis munus personale cum sit, ab invito etiam quandoque suscipiatur. *l. ult. §. Legati de munerib. & honor.* atque exploratum sit, Legatos interdum læva incurere pericula, & vitæ quodammodo renunciare. *l. Principes. C. de Princip. agent. in rebus lib. 12.* quod vel tum quoque fieri intelligitur, cum vel havigadum illis est; vel per insidiosa loca eundem, aut etiam ætate fessi sunt. Hæc enim omnia instans periculum demonstrant. *l. 3. 4. 5. 6. de mort. cum ff. donat. l. si non fuerint. 29. §. si ac coiri. ff. pro socio.* Ideoque remuneranda hæc eorum pericula, quinimod & præmiis exhortanda merito placuit. *l. semper. §. Negotiatores. ff. de jure immu.* tantum abest, ut donis illis Legati sint defraudandi; ut potius, cum ex una parte gravetur invito, ex altera in hoc revelandos eos putem, ut quod donatum habent restituere non cogantur. *arg. l. eum qui 30. in pr. ff. de jure jurando.* Luc. de Penna *in l. 1. C. de castrensi pecunia mil. lib. 12.* Sed in hac tamē re ipsius Donatis mens erit inspicienda, utrum donatam rem ipsis Legatis, an verò Domino mittenti præcipuè esse voluerit. Id verò ex qualitate ei donatæ facile judicari posse Panormitan. censuit *in c. postulat. Ex de concess. prob. & Petr. Costalius probat in l. qui proprio. 46. §. procurator. ff. de procur. quib. addendum est, quod multis in hanc re congestis, scriptum reliquit Jac. Menoch. de præsumpt. lib. 3. præf. 27. & Joseph. Mascard. de probation. Conclus. 564. donatio alienius rei non. 8. Sane historiarum monumentis laudabiliter*

Verum Legatus sibi donata, Domino tenetur restituere

pradica-

prædicantur Q. Fabius Gurgis, C. N. Fabii Pictores. Q. Ogulnius: qui legati ad Ptolomæum regem missi, munera quæ ab eo privatim acceperant, in ærarium, & quidem prius, quam ad Senatum Legationem referret, detulerunt: De publico scilicet ministerio, nihil cuiquam præter laudem bene administrati officii, accedere debere judicantes. Nam, ut Cicero dicebat, nihil præter laudem bonis innocentibus, neq; ab hostibus, neq; à sociis reportandum. *lib. 3. de legib.* Et talia quidem exempla virosum illustriū, quæ memoratu & scripturâ digna existimata fuerunt, sunt etiâ imitatione dignissima. Quia demum ii penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu facile steterit, ubi minimum virium Veneris pecuniazq; cupido sibi vendicaverit. Nam quò ista generis humani certissimæ pestes penetraverint, ibi injuria dominatur, infamia flagrat. Sed tamè data sunt Legatis (ait Valerius) quæ in ærarium reposerant, nò solum Patrum conscriptorum decreto, sed etiam populi permissu: eaq; Legatis. Quæstores promptè unicuiq; distribuerunt. Ita in iisdem Ptolomæi liberalitas, Legatorum abstinentia, Senatus ac populi Romani æquitas debitam probabilis facti portionem obtinuit, ut graviter scribit Valerius Maximus, *lib. 4. c. 3. in pr. & nu. 9* Delegatis porro plura videri poterunt apud Petrum Aerodium *lib. 10. Rerū ab omni antiquit. judicat. tit. 15* In primis verò elegantem illum Alberti Scipionis de legationibus. Commentariū: quem magno illi Britanniarum Oratori Philippe Sydenæo nuncupavit: utpote in quo uno vivam perfecti legati imaginem & excellentem formam inveniri & ostendi posse confidit. Atque hunc omnia sic habere censuit, quæ ad summum Oratoris constituendum requiruntur, ut cumulatiora etiam habeat & ampliora.

Annulorum origo.

2. Aurum annulum.) Annuli originem

quidam ad Promethea referunt quem Saturni lege perpetuis vinculis ab Jove damnatum, quòd Parcarum sortem de Thetidis filio, qui patre major & clarior futurus esset, patefecisset, atque ita Jovem ab ejus congressu deterruisset, ne le præstantior filius nasceretur, ea mox conditione liberatum ferunt, ut inde annulum lapide & ferro compactum gestaret, ne omnino ex solutus poena videretur: inque annulorum usum propagatum. Sed hoc fabulosum videtur Plinio, qui *lib. 33. cap. 1.* Pessimum (inquit) vitæ genus fecit, qui annulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit, traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa se arbitror, quanquam illi quoque ferreum annulum dederit antiquitas, vinculumq; id, non gestamen intelligi voluerit. Rectè ait *vinculum*: quòd quidem tota Annuli originatio ab An particula, quæ Circum significat, desumatur: atque ideò Annulus vinculum denotet, aut compedum manicarumve oppressionem. Quo pertinet Pythagoræ symbolum illud, quo nos arctum annulū gestare vetat. Eo ipso enim, ex D. Hieronymi interpretatione, non esse anxie vivendum admonet: quippe cavendum, ne nos in eam servitutem conjiciamus, quæ dura sit & incommoda. Joan. Pierius *lib. 36. Hieroglyph.* Sed quæcunq; sanè annuli origo sit, constat utiq; veteres eo ferreo fuisse usos. Longo sanè tempore, ait Plinius, ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Docet id Juvenalis illis verbis.

Annulus cur vinculum.

Arctum annulum negat.

Annulus primus ferreus.

— ille fruetur

Vocibus obscentis omnia, libidinis arte.

Qui Lacedæmonium puerum lubricat orbem.

hoc est, qui lubricat annulum sputo. Per hunc enim ditiores quendam intelligit.

Per cuius dignos curris levis annulus, ut Martialis ait. Est scilicet ditiorum mos, dum

Pythisma.

dum otiosi sedent, annulos volvere, eosque
sæpè extrahere & reponere; digitosque
ut id factum sit facilius, puto irrorare. Pythisma
autem, ut & ptylisma, puto significare,
à πύθω, quod spuerè est, sic dictum,
Perottus docet. Lacedæmonium verò orbem
cum dicit, ferreum significat annulum:
siquidem suo etiam tempore Lacedæmonios
ferreo tantum utros fuisse idem Plinius testatur;
Quæ quidem interpretatio quamquam non improbanda videbatur
doctissimo Christiano Becmanno, viro
ob singularem eruditionem mihi logè
charissimo: idem tamè meminit, ut mirram
hæc lectionem varietatè; ita varias interpretum
expositiones vitidem reperiri: alii enim, dicebat, & multi quidem legunt
ptylimate: alii pedemate: alii pede nudo:
alii ptylimate; alii popylimate: alii pptylimate:
alii pygylimate: alii pettemate: oēs
verò suæ sententiæ sive etiam conjecturæ
rationes afferunt non negligendas. Videtur,
ait, andem poeta non abs re saltationem
Lacedæmoniorum spectare.

— ptylimate lubricat orbem.

hoc est, ejus triclinii aut stibadii pavimentum
preciosis Tanariæ Marmoris orbibus
refulget: superiori verò interpretationi de annulo
ferreo, illud etiam addit Plin. Romæ non fuisse
aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore:
siquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes
ituri essent, Annuli publicè dabantur: credo,
quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur.
Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea causa
publicè accepissent: vulgoque fictitiumphabant,
quanquam hi quoque, qui ob Legationem acceperant
aureos, in publico tantum utebantur eis: intra domos
verò ferreis. Mos ad cæ promiscuum id esse cœpit,
ut cum servitiis quoque communicaretur. Constat enim
servos non ferreo tantum, sed & aureo, cui ferreum
inisset capitulum, fuisse

afos. Idque Annulorum genus Samothracia-
cium nuncupant. Sic n. Lucet. lib. 6. de cimo anno-
Magne ferrum alliciente differens ait, *Samothracia*
Exultare etiam Samothracia ferrea udi-
Samothracia dicebantur à loco. In Samo-
thrace enim id genus inventum, quo fer-
rum cingebatur auro, ut ferrum loco
gemmæ esset. Sed nec auro cingebatur
tantum, verum etiam totum è mero fa-
bricabatur auro. Plinius hoc docet d. lib.
33. c. 1. his verbis: Nec non & servitia jam
ferrum auro cingunt: alia per se ferro
auro decorant: cujus licentiæ origo no-
mine ipso in Samothrace id institutum
esse declarat. E mo autem ferro Samo-
thracia quoque fuisse, ex allegato Lucetii
versu satis probat. Adrianus Turnebus lib.
20. Advers. c. 20. Sed ferreum tamen an-
nulum deponebant servi, auro assumpto,
cum ingenuitatis jura consequerentur,
quod fiebat: cum servitute liberati, jura
eorum annulorum ab Imperatore im-
petrassent. Tunc enim & pro ingenuis,
salvo tamen patronatus jure habebantur,
& Equestris dignitatem, vel beneficium ingenuis
equestri dignitate compar. censebantur
adepti. Nam cum hos gestare nulli, quàm
equestris ordinis hominibus olim esset;
quippe qui iis pro insigni, quo à plebe di-
stingerentur, utebantur, ut ex Plinio
docet Gulielmus Budæus ad L. ult. ff. de
Senator. merito concessa aureorum annu-
lorum usurpatione, ipsam quoque ordi-
nis dignitatem Princeps concessisse vide-
batur, tacit text. falsa demonstratione. 33.
sed si cui. ff. de condit. & demonstr. ubi si
quis annulos ab Imperatore acceperit,
honorem ejus augeri J. C. respondit Li-
bertinis igitur dato jure annulorum au-
reorum, Equestris dignitas collata cen-
setur. quæ res efficit, ut in multis juris
paribus donati annulis Libertini pro inge-
nuis habeantur. Tacitus certè; Equestri
dignitate donare, & annulis honorare

Samothracia
lib.

Aurei an-
nuli concess-
fo Libertis
ingenuis
tem conse-
rebat.

Volunta-
stem digni-
tatem:

promissuē usurpatis. *Annal.* Postulāte exercitu, inquit, ut libertū suū Asiaticum equestri dignitate donaret; honoravit annulis. Et *Lamprid.* scribit; Alexandrum Severum Libertinos nunquam in equestrem locum rede gisse, id est, nunquam honorasse annulis aureis: ne equitris ordo libertinis commacularetur, ut est apud *Suetonium*. Idē Cujacius pluribus exsequitur *lib. 7. observ. c. 14. Or. ad tit. fide iure auro. annul.* Ceterū de ferrei istius annuli depositione attestatur *Papi- nius lib. 3.*

Aug. idem, in cuneos populos cum duxisset. Manavit genus, lavag. ignobile ferrum.

Exstitit.

Ne cōtē ait, *Lavax* ex fuit. Et tamen annulus olim gestabatur, ut quisque veller, quacunque manu, quolibet digito: postea tamen, cum usus luxuriantis ætatis signatitas pretiosis gemmis, quæ aureis inluebantur annulis, cepit insculpere; & certatim hæc omnes imitatio laceffivit, ut de augmento precii, quo sculpendos lapides parassent, gloriarentur: factum inde est, ut usus annulorum exemptus dextera, quæ multum negotiorum gerit, in lavam relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu & offusio manus dextera, pretiosi lapides frangerentur. *Macrob. l. 7. Saturn.*

Or. digito: qui minimo proximus.

nal. c. 13. Eandemque ob causam digitum quoq; sinistræ manus, qui minimo sit proximus, tam veteres Græcos, quam etiam Romanos elegisse, atque ei annuli gestadimutus (unde & *Annularis* fuit nuncupatus) demandasse ferunt, ne autem tam facili obtereretur. Ignavissimum enim esse cum inter omnes digitos; & sine aliorum comitata exporrigi nō posse certum est. Quo fit, ut cum attritū minū sit obnoxius, ad auri & gemmarum incolumitatem aptior videatur. *Joh. Pier. lib. 4. Hist. reg. typ.* Alii hujus rei hanc causam dicūt, quod in seclis apertisq; humanis corpo-

ribus ut mos in Ægypto fuit, quas Græci *anastipadi* appellant, repertum est, Nervum quendam tenuissimum ab eo uno digito, de quo diximus, ad cor hominis pergere: ac pervenire. Propterea non in seclum visum esse, cum potissimum digitum tali honore decorandum, qui continens & quasi connexus esse cum principatu cordis videretur. *Gell. lib. 10. Noct. Att. c. 10. Macrobius, c. 13. Alciat. lib. 8. Parerg. c. 10.* Porro non plus quam unicum tantum annulum habere olim licebat: quamvis laudatissimum illum morem, succrescente postmodum luxu & divitiarum ostentatione, delitiosi populi labes violavit. Scimus enim invidiosum Sergio cuidam, nobilialioquin viro *Orata* cognomen inditum, quod duob; annulis aureis & gradibus uteretur. Vulgus enim aurum promanuiabat orum, ut Hierius notavit. Sed & observavit *Turnebus*; eō veterum exerevisse luxuriam & molliem, ut annulos *stivi & hyberni* habuerint duorum generum; æstivos & hyberos; & hybernos quidem majoris ponderis; levioris autem, æstivos. Hinc *Juvenalis, Satyr. 13.*

Ventilet æstivum digitis sudantibus aurū: Nec sufferre quous majoris pōdera formæ. Et *Satyr. 7.* Annulos ejusmodi æstivos, atque hybernos, quos *Paris* histrio vatibus largiebatur, Semestres vocati.

Semestres vatum digitos circumligantur. *Turnebus lib. 2. Advers. cap. 2.* At vero primitus neque in delitiis, neque ornatus causa; sed tantum in obfignandi usum Annulus habebatur. Unde & *Signatorius* fuit appellatus: quem *Paulus* negat inter ornamenta contineri. *1. Signatorius 74. ff. de verb. signific. & Ulpianus in l. argum. 10. 25. Si ornamenta. ibi, prater signatorios ff. de auro & arg. legat.* Mōserat olim, ut res quæq; et minutissimæ annulo signaretur. Unde: annulorum usus frequentissimus: apud veteres, qui eo res obfignare sole-

Annulo tantum unco uti solent.

Orata.

Annuli æstivi & hyberni.

Annulus olim signandi causa habebatur.

hant, ne furto interciperentur, Alciat. lib. 8 par. c. 21. in f. idq; testatus est expresse Plin. lib. 33. c. 1. his verb. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? at nunc tibi quoq; & potius vindicantur annulo à rapinis. Eoque non dubium est, quin Valer. respexerit lib. 7. c. 9. de M. Popilio ita scribens. Vnum et de multis qui assidebant, ultimo complexu & osculo dignum judicavit; videlicet ne quid ex hereditate, quam non erat adiuturus, amitteret, quo sensu & illud accipio, quod de clavibus & annulis majori natu filiz traditis Papinianus scribit in l. cum pater. 77 §. pater plurib. ff. de legat. 2. Cur autem passim non sint Imperatores, rebus alienis signa imponi l. 1. C. ut nomen licet sine jud. auctoris sign. reb. impon. alien. Hæc ratio proferri potest, quod signa rebus duntaxat propriis potuerint imponi quaru numero non posse res litigiosas comprehendere tam palam est, ut hujus rei causa nullius fletu scholam intrandam censeat Jacob. Razard. lib. 5. var. cap. 16. Cæteroquin constat, Romanos solitos fuisse notas ac symbola quædam imprimere annulis, quæ quidem Ulpianus x. epist. hoc est, formam insculptamque signi imaginem vocat in l. ad testum. 22 §. signum ff. qui testam. fac. posse Justinianus sculptura, Instit. de testam. ordinandis. Sic Plinius scribit, seufum fuisse quadriga in annulo lib. 10. Ep. 78. memorizque prodidit Capitolinus in Clodio Albina, Commodum signasse literas suas signo Amazonio. Et refert Valer. Max. propinquos manu ignobilis Scip. Africanus filii annuli detraxisse, in quo caput Africanum sculptum erat; Ipseq; Plutar. in Polit. auctor est, Syllam cum devicisset Jugurtham, ejus imaginem in annulo, quem gestabat, insculpsisse. Legimus Augustum Sphynxis notam inter initia Imperii annulo signatorio impressam habuisse, donec lepore non in-

faceto eorum, qui quæ Rescripta & Edicta acciperent. Enigmata vocabant, eò perductus est, ut Alexandri M. imagine signaret, & consulto opinor, non temerè. Scribit enim Trebellius Pollio, Macrinorum familiam id speciale habuisse, ut Alexandri Magni imaginem Viri in ære & argento; mulieres in annulis, & omni ornamentorum genere exsculptam haberent; qui dicerentur juvari in omni actu suo, qui Alexand. expressum in ære gestarent vel argento; Franc. Juretus in Notis ad Symmachum lib. 2. cap. 12. Conradus Rittershusius ad Plin. lib. 10. Ep. 75. quib. addè Joh. Kirchman. de annulis ex professo tractantem, & multa notatu dignissima ex antiquitate cruentem. Meccenas Rana sculptam sibi habuit; at in publicis annulo regio haud dubiè utebatur. Crediturn. Augusti fuisse Cæcellarius ut ejus familiaris Iorat. innuit, à frequente amico rogatus, ut apud Meccenatem suffrageretur: Inprimis hic, cura Meccenas signa tabellis Dixeris Experiari: si vis potes. Dio Cassius addit, Augustum promiscuè sigillum præcipuum credidisse Meccenati & Agrippæ; & tantum tribuisse ambo, ut literas ad Senatam scriptas vel alio, impunè relegerent & immutarent. lib. 51. Planè Meccenate mortuo constat Augustum ægrotantem in XI. Consulatū deplorata salute, ut credebatur, postquam de Republica multo graviter discessisset, Calphurnio Pisensi Consuli collegæ libellum dedisse, in quo scriptæ erant copię & reditus civitatis; tradito Agrippæ annulo, tanquam ipsi ob signandorum rescriptorum & libellorum curam injungeret, & Justitiæ sollicitum præ cæteris judicaret, Xiphilin. in Augusto. adèd magnum habebatur, Regium custodire annulum! id est, post Principem in publica gubernatione proflare: quo nihil potest esse sublimius. Ideoq; Asuetus Rex infensus pro-

Signa reb. alienis non imponenda.

Meccenas.

Meccenas Augusti Cæcellari.

Signa annul. impressa.

Annulus Augusti.

Assuetus annulus.

*Monelli-
cius de
gitiis.*

tervo Aman, ademit ipsi annulum, trans-
ferens in Mardochæum Esther conjugis
suz patrui, amica ipsi Aman tantopore
invisum, & despiciam. *Esther. cap. 8.* De
Cancellariatus autem, quo Meccenatem
sanctum fuisse diximus, summo honore,

& dignitatis excellentia videatur Step-
hanus Forcatulus *lib. 7. de Gallor. Imper. &
Philosoph* & quæ ex Forcatulo, Budæo at-
que aliis non indiligenter collegit Fi-
lius *Decad. 1. Epigram. Legali*
um Ep. 22

DE NUPTIIS. TIT. LIX.

*Dispositum.
augurium.
Parany-
phus.
Cajus, Ca-
ja.*

*Linguae nimis foret: singulas gentium ceremonias & censere, in Nuptiis ob-
servatas. De præcipuis tamen dicam. Primum ab avibus præter volansibus
augurium quia sponsi nomine captabas, num ex re ipsius futura esset communis-
cilio: itque Paranympheus dicebatur. Atq. id ab alio quoque sponsæ nomen
isdem subat. Vocabantur Sponsus & Sponsa, Cajus & Cajo; à C. Cassia,
celeberrima matrona, quæ in lana faciunda & domo curanda parem habuit
nominem.*

*Aqua & Vin-
um castum.*

Moris quoque erat; ut uterque contrahentium Aquam & Vinum tan-
geret: quo ipso significabatur, omnia inter ipsos ita debere esse communia,
quemadmodum duobus illis elementis ad vitæ hujus sustentationem neces-
sum habere. Atque id veluti signum & arrha erat matrimonii contracti,
quemadmodum libæ annulus. Sponsæ Zona cingebatur Lanæ & innoda-
ta, quam præter Mariam, nemo poterat solvere. quo denotabatur, ipsos de-
bere coniungatos perpetuo nodo esse connexos. Cum ad Maritum deduceretur
Sponsa, accensa fixæ præferbatur, ipsam scilicet Vicorem Mariti splen-
dorem esse significans. Ingressam præmium Mariti ados sublevabant, ne li-
mina tacto pedibus ipsa impingeret, & malum inde caperet augurium. Vo-
gebant etiam Lanæ cardines, ne strepitum ederent. Instantes Sponsæ
bucinum, Nuxes spargebant, hoc ipsa innuentes, eos sub lavis tunc esse, cuius
Nux erat consecrata. Alii dōdēu spargi solitas dicunt, ut admonerentur
non visiones, se non amplius effugatos, quibus integrum esset; Nuci-
bus ludere, deique his & illis criminabant capillos Mariti; docentes hoc modo
moris ipsi, & beundum potius, quam committendum, ut Matrimonium sa-
paretur.

*Zona La-
nea.*

Accensa.

*Pedes sub-
latis.
Lanæ car-
dines unci-
atæ.
Nuxes.
Sponsæ.*

*Capilli be-
nè discurti.*

NOTÆ, SIVE COMMENT.

TARII.

*Trii nuptia-
rum dies
legimus.
1. Dies
Desponsalia.*

DE Nuptiarum ritu & solemnitatibus
dicturus, Tres earum dies legitimos
considero. Primus à Græcis dicebatur
ἀγώνιος. Scaliger pater Desponsalia red-
didit: In eo enim desponsabatur Virgo.
Veteribus enim stipulari & spondere u-

xores futuras, moris erat. Hinc à spon-
dendo Sponsi Sponsæque nomen: ut &
Sponsalia ipsa, quæ Florentino sunt mu-
tuare promissio (ita enim pro promissio &
promissis doctissimus Hotomanus legi) spon-
salia nuptiarum futurarum. leg. 1. & 2. ff. Turcor.
de Sponsalibus. Ea quæ fiebant auspici-
o: optime à Turtur & Cornice, si par-

into-

integre apparisset: quia utrumque animal adeo sui conjugis live comparis studiosum, ut eo morte affecto, superstes nullius præterea appetat conjunctionem. quin etiam dum in vivis sunt, mas nullam aliam adit, quam eam unam, qua cum semel conjunctus fuerit: & ideatidem fecunditatem ipsa marem unum tantum agnoscit. Quod quidem ex eo majorem affert admirationem, quod nullus adhuc hominum, neque quidem ipse Paulus, ausus est legem Viduitatis præscribere: & tamē una invenitur avicula, quæ nos sponte incontinentiæ moribus antecellat. Hinc Basilus: Audiat, inquit, Mulieres ipsæ, ut animalia rationis expertia viduitatis honestatem indecoro iterati cōmubū anteponant; si hæc avicula, recordatione consortis, conjugium alterius abnuat, suā contenta solitudine. Sic & Tertullianus Columbam vocat: avem non innocuam tantum, verum & pudicam, quam unam unus masculus novit. *lib. de Monogamia.* Ac quoniam honesta matronæ & quibus pudicitia gloriæ cura erat, semel tantum viro nubant: ideo nuptiis quoque in auspiciis & votum singularis matrimonii pronubæ capiebantur. *Univiræ: Festus.* pronubæ adhibebantur, quæ semel nupsissent, causa auspicii ut singulare perseveret matrimonium. Quæ iterum nupsisset: pudicitiae dammata, attingere pudicitia simulachrum prohibebatur. Quod publice tradidit Joh. Meursius in *Manissa ad lib. de luxu Romano. c. 10.* Veterum autem fuisse consuetudinem, ut Auspices in nuptiis adhiberent, ex illo Valerio *lib. 2. cap. 1.* plusquam manifeste apparet. Apud antiquos, aut, non solum publice, sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio pius sumpto. quo ex more nuptiis etiam nunc auspices interponuntur, &c. Ad quam mortem Corn. Tacit. alludit *lib. 15. Annal.* ubi de Nerone loquens, qui Py-

thagoræ eundem in in modum solemnium conjugiorum denupsisset: inditum, ait, Imperatori flammeū, missi auspices duo & genialis thorus & taces nuptiales. Sed & Symachus *lib. 4. Ep. 14.* Cum filios nostros, inquit, jugali foedere sociare vellemus, primam super hoc magnificentiam tuam meditatio nostra consuluit, ut capti felicitis auspiciis a parente publico sumeretur. In argumentum autem & pignus contractorum Sponsalium, a sponso sponse dabantur arrhæ, ut ex *l. si quis officium. 38. ff. de rit. nup. c. 1. 3. C. de sponsa.* colligitur: cujusmodi erat annulus, quem Tertull. propterea pronubū vocat *lib. de culin. famin.* Aurum, inquit, nulla nō rat, præter uno digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo. Inde Pontifex, sponsam per digitum fidei annulo insignitum desponderi ait. Et annulum a sponso sponse dari Isidorus ait, relatus a Gratiano in *can. femina. 30. q. 2.* vel propter mutuum fidei signum; vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Et sicut annulum istum Tertullianus etiam aureum fuisse inquit: eundem tamen ferreum, & quidem sine gemma sponse mittere solita consuevisse, Plinius auctor est *lib. 33. cap. 1.* Gemma aberat, ut rei describeret simplicitatem. Materia ad constantiam spectabat. Forma annuli ad perpetuam vinctiōē. Scalliger. Post auspiciis ista, quæ dixi, sacra fiebant Diis Deabusque pluribus: Sed *Junoni ac omnes, suis vincula jugalia curæ.* ut Virgilius canit *lib. 4. Eneid.* Hæc enim jungendis & conciliandis matrimoniis præesse censebatur. Hinc Papinius: *— dat Iuno vincta.* Vincula, & in singulis geminat cōcordia iuncta. Et Ovidius in *Epist. Medæ;* *Conscia sic Iuno, sacris præflecta moritis.* & in *Phyllidis:* *— thoris quæ præfidelis alma moritis.*

R. 33

Unde:

Unde Hypsipile, apud eundem:

*Non ego sum furtim tibi cognita: pro-
nuba Iuno.*

Adfuit.

*Hostia fel
exemplum.*

Ad sacris autem istis faciendis, Hostia ex-
emplum fel circa aram projici solitum: Ce-
teræ partes adoleri: quod expectationem
faceret futuræ inter conjuges tranquillita-
tis: Fel enim iracundiæ & bilis putaba-
tur sedes. Virgil. 8. *Æneid.*

*Hic verò Alcida furis exarserat atro
Felle dolor.*

ubi tamen atrum pro subnigrescente po-
ni Gualtherius notavit: quando quidem
atra bilis vix incendatur, sed facile sudet.

*Pauperi &
bono nubē-
dum potius
quàm diviti-
is & male.*

utrum autem viro bono pauperi, an mi-
nus probato diviti elocanda sit filia, si qua-
siveris, audias illud Themistoclis, etiam
à Tullio celebratum. *Ego, inquit, malo vi-
rum qui pecunia egeat, quam pecuniam,
quæ viro:* Cui illud Marci Imperatoris a-
pud Herodianum non absimile factum:
quod Angelus Postianus ita vertit: Filias
cum adolevissent, optimis ex ordine se-
natorio viris nuptum collocavit; neq; e-
nim qui longam generis seriē præferret,
ac ostentarent opes nimias: sed qui mo-
rum probitate, atque modestia, vitæque
innocentia præcellerent, eos sibi generos
deligendos putabat. Hæc enim sola animi
bona certè esse stabiliaque dicebat: uti
locum istum concludit Georgius Remus
in notis ad Themist. fol. 140.

*II. Dies.
Decubatio.*

*Paranum-
phum.*

*Nymphago-
gus.*

*Pronne-
stria.*

*Ignis & a-
qua cur à
sponsis tacta.*

Secundus dies dicebatur à τῆς νύκτος Latine
Decubatio: non ineptè dixeris. Eo
die sponsus in domum Socris deduceba-
tur à *Paranympho*, quasi Prossecram ejus
dicas. Hoc ita: si futura uxor Virgo esset.
Sin vidua: deducebatur mulier ad spon-
sum à *Nymphagogo* seu *Pronnestria*
quam Latini Pronubam nominant. In li-
mine domus Ignis & Aqua ponebatur.
Utrumque sponsus & sponsa manu tan-
gebat; ipsaq; nupta ejusdem aquæ adper-

sione lustrabatur. Hinc Uxor aquæ & igni
accepta apud Scævola in l. *Seja. 65. §. 1.*
ff. de donat. inter vir. & uxor. Cujus rei ca-
potissima videtur ratio, quod præcipi puta-
rent. Aquam rerum omnium elementum
esse, ignem verò formam. Quæ senten-
tia & Varroni placuisse videtur, dum l. 4.
de ling. Latin. Igitur ait, causa nascendi
duplex, Aqua & Ignis, &c. ut ita rerum
formas ex aqua per admixtionem Ignis
produci Veteres rectè existimârint; &
exinde Ignis atque Aquæ sacramento
nuptiarum fœdera auspiciatissime sanciri.
Sunt qui ex Aquæ atque ignis ratione
Conjugii commodam significari putent,
quæ ex uxoria consuetudine & unanimi
concordia percipiuntur: cum nihil ferè
sic in rerum natura. Igni jucundius, nihil
utilius Aqua: quare Aquam Pindarus o-
ptimam, Homero etiam comprobante,
nuncupavit, Ignem etiam ardorem auri
pari elogio persecutus. Joh. Pierius lib. 4. 6.
Hieroglyph. Taceo de Elementorum isto-
rum necessitate: quandoquidem sine his
vita hæc sustineri nequeat. Inde enim a-
quæ & igni interdictum fuisse damnatis,
Festus notat, quod & Ovid. amplexus est
4. *Fastor.*

*An quod in his vita causa est, hac perdidit
exul?*

*His nova si Conjunctæ; hac duo magna
putant?*

Quamquam tactu illo etiam participatio-
nem & communionem bonorum & for-
tunarum omnium inter conjuges adum-
bratam fuisse, non improbabilius quis
dixerit: ut scilicet aliarum rerum omni-
um, non secus atq; ipsius Aquæ & Ignis
usus communis ipsis esse debeat. Videtur
id idem Festus quodammodo innuisse,
cum ita scribit: Aquæ adpergebatur nova
nupta; sive ut pura castaque ad virum ve-
niret: sive ut Ignem & Aquam cum viro
communicaret. Justinianus certè Nup-
tias

ptias definit viri & mulieris conjunctionem, individuum vitæ consuetudinem continentem, *inf. de par. post. Modestini.* hoc amplius etiam confortium omnis vitæ & divini ac humani juris communicationē vocat. *l. ff. de iur. nupr.* Et Gordianus Uxorem rei humanæ atq; divinæ domus sociam appellat *in l. adversus. 4. C. de crim. ex p. l. hered. Et quid enim tam humanum est, quàm fortuitis casibus sive prosperis sive adversis, Mulieris maritum vel Uxorem Mariti participem esse? ut gravis est Ulpiani sententia in l. si cum domum 22. §. si maritus ff. solut. matr.* Inde q; opinor est, quod Uxori facta à conjuge donatio non valét: cum vitæ illa societas hanc Rerum mariti dominam quodammodo faciat *l. i. ff. rerum amotar.* quod alibi diligentius sum prosequutus. Et quidem de ritu illo Ignem atq; Aquam tangendi, aliquando in amici cuiusdam Nuptiis hoc lusi epigrammate, quod in ipsius gratiam adscribo:

Quærebam nova cur Nupta olim tangere flammam?

Ardenti & liquidâ iussu fuisset aqua?

Querenti triplicem senior mihi Soavola causam:

Reddidi, attollens tristè supercilium:

Ignem humori mortuus calor omnia gignit,

Quæ terra, & pontus, vastus & arbor habent.

Tangis Adpugnandos Ignes nova Nupta- quæ tangis.

Finant auspicio hoc fertile coniugium:

Igne & ni puræ censetur, puraq; Lymphe:

Sic puri ingreditur fœmina pura tori.

Tam, velut usus Aqua nobis communis, & Ignis:

Sic commune bonæ fœmina virg. tenent:

Silicet omni bonum hoc melius, communis est quo.

Id quendam surio quod docuero Sophis.

Si amem invitus nullos Communio cogit.

Cogimur Uxores cur retinere Malas?

Sed cætera videamus, & quidem de spon-

sz cultu primū. Huius comam hacta dis-

criminabant, quam Festus *Colubarem* vo-

cat, quæ in corpore gladiatoris steterisset

abjecti, occisique ut quemadmodum illa

conjuncta fuerit cum corpore Gladiato-

ri, sic ipsa cum viro sint, vel quia Matronæ

Junonis Curis in tutela sint, quæ ita ap-

pellabatur à ferenda hacta, quæ Curis di-

cta fuit veteribus, teste Ovidio. *l. Fastor.*

Sive quod hacta Curis præfata est dicta:

Latine.

Atq; hunc morē et Arnobius perstringit:

l. z. advers. Genes; veteres quosdam ritus

desuetudine sublato recensens: Cum in

matrimonia, inquit, cōvenitis, toga ster-

nix lectulos & maritorum genios advo-

catis, Nubentium crimen celiari hacta

mulcetis. Quod & Ovid. allusit, ita canens:

Nec tibi, quæ cupida matra videre

matris,

Comas virgineas hacta recurva comas:

Post virginis facies velo, quod flamm-

meum dicebant, tegebatur. flammæum id

flammeum à flamma dicitur, vitra sive infra-

lanuptiarum temais & rubra: qua ute-

bantur nubentes ad designandam podo-

ristæ tronem, operientis vultum cum ea.

Unde & nuptæ dicta: ab obnubendo sci-

licet, quod velare significat, ut consenti-

ens in unum omnium Grammaticorum

ferro pinio. & est text. *in can. nec illud 30.*

q. 5. id lutei erat coloris, ut ne virginis pu-

dor proderetur, aut si quid animadverte-

retur in facie ruboris, is è velo color, non

è genis emicare videretur: Hinc Claudia-

nustib. 2. de rapta Proserpinæ:

—vulib. addant:

Flammea sollicitam praevelata pudorē,

Et Martianus Capellā lib. 9. de nuptis Phi-

lelog:

Flammea virginem quæ obnubere sue-

ta pudorem,

Régi-

Regina demetronuba.

Lutei verò coloris flammeum fuisse Lucanus docet *lib. 2.*

Non tamidum Nuptia leviter tectura pudorem

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Isidorus sponsas idcirco flammeo nubi tradit. *lib. 2. cap. 19. de offic. Eccles.* ut se noverint semper maritis suis subditas esse & humiles. Idq; ex doctrina Apostoli 1. Cor.

14. & ex lege Dei. *Genes. 3. & can. est ordo.*

*Induebatur
10847164.*

can. manifestu. 23. q. 5. Toga novæ nuptæ induebantur rectâ, qualem primum Caja

Cæcilia texuit, ut Plinius scribit *lib. 8. cap.*

48. Atq; id ex felici rexticis, optimæ matris familiâs conjugio in usum venisse du-

bitandum non est: cum & nomē hujus in

nuptialibus ritibus; boni omnis causa u-

surpatum fuisse constet: siquidem hæc so-

lenia in nuptiis verba sponsa proferebat:

Vbi in Cajus, ego Caja. Et Cajam in omni-

*Vbi in Ca-
jus ego Caja.*

bus speciebus poni, ubi de Muliere aga-

tur, auctor est Cic. in *Orat. pro Murena.*

Joh. Coras. *lib. 5. Miscellan. c. 4. n. 4.* & Vi-

gilius Zuichem in *s. nominatis. Inst. de ex-*

hered. liberor. n. 5.

*Cingebatur
Nuptia cin-
gulo laneo.*

Cingebatur insuper nova nupta Cin-

gulo quod & ex lana ovis erat contextum

(ut sicuti illa in glomis sublata, conjuncta

inter se est; sic vir suus secum vinctus cin-

ctusq; esset, ut Festus interpretatur) & eo

nexum nodo quæ Herculanus vocabatur:

propterea quod Heros ille fecundissimus ab

antiquis creditum sit: quippe cui septua-

ginta liberi superstites fuissent: quippe

qui septem diebus quinquaginta Thæstie

filias & virginibus mulieres tecisset, eum

igitur modum vir omnis gratia solvebat

in lecto, ut & ipse felix esset in liberis sus-

cipiendis. Eras. *Chil. 1. c. 19. adag. 48.*

Exornata hoc modo virgo, ferreum à

sponso, ut dixi, accipiebat annulum & tri-

um illorum assium, quorum unum in manu,

*Annulum
accipiebat
Quæ ex-
pendebat
asses.*

rebat; primum sponso dabat, quasi cum sibi illo precio coemptum esset habitura; alterum in foco Diis Laribus de ponebat, quem & igni luculento & corollis sua manu (aliâ non licebat) plexis, ut ait Plautus augebat: tertium in vicino compito fodiebat. Inde convivium & nuptialis cœna. *Cœna. Hy-*
apparabatur: mox Hymenæus dicebatur *minans*
cum choreis, quanquam Thalassionem *Thalassio.*
quoque, in nuptiis Romanos non secus, *Chœrea.*
atq; Græcos Hymenæum inclinare con-
suevisse constat. Atque eum morem inde inolevisse Livius putat, quod in Sabina-
tum raptu, virgo una longè ante alias spe-
cie & pulchritudine insignis, à globo cu-
jusdam Thalassii rapta fuerit: multisque
sciscitantibus, cui nam eam ferrent dedu-
cendam, ne quis eam violaret; Thalassio
ferri calamitatum. Qua de causa Thalaf-
sionis vocem, nuptialem factam, & ad po-
steros quoq; inde manasse, præter Plutar-
chum in Rômulo, etiam Martialis innu-
it, iis versibus,

Quid sine jubeas Thalassionem

Verbis dicere non Thalassionis.

Finita nuptiali illa Cœna, & ubi satis jam
esset & cantuum & saltationum, Pronuba
sponsæ manu apprehensa ad genialem le-
ctam eam ducebat, genialem inde dictû,
quod nuptiis solemnibus olim lectulus
in Genii honorem accuratissime sterne-
batur. Cicer. *pro Cluentio*: lectulum illum
Genialem, quem biennio ante filiz sue
nubenti straverat, in eadem domo sibi
ornari & sterni, expulsa & exturbata filia
jubet, Juvenal. *Sat. 10.*

*Sponsa à
Pronuba vel
pueris duce-
batur ad ge-
nialem lectum.*

*Lectus ge-
nialis.*

— thorusq; palam genialis in hortis

Sternitur —

Et Lucius Apulejus *lib. 10. Metamorph.*

Et jam Thorus genialis sc. noster futurus

accuratissime desternebatur. Alii dedu-

ctionem illam pueris patrimis & matri-

mis attribuunt. Nam ut Festus ait, Patrimi

& matrimi pueri prætextati tres nubem-

tem deducunt: unus qui facem præferret ex spina alba quia noctu nubebant; duo, qui nubente tenerent, Unde Catull.

Mitte brachistolum teres,

Prætexatè paucillula.

Præcunctibus faciferis.

Pompam igitur hanc antecedeat prætextatus puer Facifer, facem ex spina (alii pinu legunt) præferent; quæ, si Plinio credimus, nuptiarum facibus auspiciatissima fuit habitæ. Hinc Catullus:

Pelle hunc mumpedibus manu

Spineam quare ladaus.

Spinæ certè arboris eam naturam esse Scaliger ait, ut ignem emittat nentiquam. Solidum fumiferumq; , quanquam misera admodum flamma inde eliciatur. Verisimile igitur est, plures adhibitas fuisse facies. Suadet hoc Claudiani carmen de Nuptiis Honorii & Mar.

—atis funeralibus ordine datis,

Plurima ventura suspèdunt lumina noctis.

Et Papinius, Nuptiarum solennitatem quandam describens:

Fronda virens postes, & fervent compias flammis.

Et albis colum ac fusum præferentibus sicut mundum ac parapherna.

Faciferos istos comitabantur alii duo, qui colum cum lana, & fusum ferrent cum flamine; tanquam operis, in quo futura esset, auspicia. Erant & alii, qui Mundum muliebrem & alia, quæ præter dotem dicuntur Jcto in l. donatio. 31. §. 1. ff. de donat. & parapherna in l. flego. 9. §. ceterum. ff. de jure dot.

Quæ autem ad mundum muliebrem pertineant, ea diligenter enumerata sunt ab Ulpian. in l. argumento. 2. §. ornamenta. ff. de auro & argens. leg. ubi inter Mundum & muliebria ornamenta eleganter distinctum videas: sicut etiam inter ipsam mulierem Mundam & Ornatam. Post enim (inquit Ulpianus) mulier esse munda, non tamen ornata: ut solet contingere in his, quæ se emundaverint lotæ in balneo, neque se ornaverint. Ex contrâ, est aliqua ex somno statim

Munda & ornata femina.

ornata, non tamen communi data. d. §. ornamenta. Quam in rem exstat lapidum Joh. Girardi Tetraſtichon, quod ob venustatem adscribere placuit.

Quædam non ornata quidem, sed formina munda;

Immunda ornata est formina quædam alia.

Queritis, o Cruesque gratior? illa, vel illa?

Displaces ut mundum, sic mihi munda placet.

Ad hunc igitur modum deducta Sponsa, à Sponso detegebatur: à quo etiam ejus detectionis causâ dona accipiebat, de quibus apud Cujasum in Feudis. Mox Pronuba, accepta una ex facibus, Lucernam conjugalem pervigilem, pernoctemque futuram accendebat & cum dicto facies extinguere mos erat. Eas verò ne sub lecto conderent, nève servatas ad rogum struendum deferrent, pro auspiciatissima dege habebatur. Solebat etiam tum Pronuba live Promæstria cunctabundæ pulchellæ zonam live cingulum illud, quod ex ovio Lana textum diximus, duobus digitis solvere, atque Dianæ, ob id Cinxiz cognominatæ, dicere, quanquam cingulum id à Sponso in ipso lecto solum fuisse, Festus scribit & Arnobius confirmat lib. 3. adversus Gentes. Nisi virginalia (inquit) vincula jam ferventes dissolverent atq; imminentes Mariti. Citaturq; à Nonio Marcello hic Varonis versus: Novus maritus solvobat cingulum, quod & nos supra ex Erasmo comprobavimus. Hinc mulierculæ illius lamentatio illa apud Ovidium:

Sponsa à Sponsa deducta.

Lucerna pervigil & pernox.

Pronuba Zonam solvubat.

Imò sponsum ipsa.

Cui mea virginitas avibus libata sinistris

Castaq; fallaci Zona recincta manu

Joh. Borcholt ad C. Quæ sint Regalia. n. 78

in fin. Ubi omnia discessissent, Sponsus clausula janua disponebat custodes foris, quorum opera muliercularum importuna vel pietas, vel simulatio à foribus arce-

retur,

additi.

mo egrediens pedes tolleret, ne limen attingeret. Religioni quippe habebatur, si in transgrediendo Mulier limen contigisset, Unde Catullus:

Transfer omnia eum bono

Limen ante oculos pedes.

Et apud Lucanum Maiona deducta in domum Mariti;

Translata, viam contingere limine planta.

*Quaritur
huius ratio.*

Cujus rei variz traduntur rationes à Plutarcho, Varrone, Isidoro, aliis. Mihi Scilicet propior vero videtur, & ad eam quoque accommodatior, ne Magicis pharmacis lædi posset, quæ sub limine ad destruendam Conjugum vel concordiam, vel vim genitalem, defodi solent à veneficis. Hinc fortassis est, quod Casina suspensio gradu limen admonetur transgredi apud Plautum;

*Sensim super arctolla limen pedas, ne va Nu-
pas;*

*Sospes iter incipit hoc, ut vivas, ut semper
sis superstitus.*

*Pedem of-
fensio.*

Hinc illa Gentilium superstitio, quæ pedum offensionem, quamvis sibi divinam iram præterdere contendebant, observatum hoc in Tib. Græba quem eo ipso, quo occisus fuit die domo egredientem ad limen gravissimè pedem offendisse scribit Valer. Max. lib. 1. c. 4. & Plutar. in Græbio. Hoc idem Crasso in fausti prælii die accidisse, ait id Plutarch. in ipsius vita. Quo pertinet illud Laodomiz de marito, apud Ovid. in Heroid.

*Cum foribus velles ad Troiam exire pa-
ternis,*

Pes tuus offenso limine signa dedit.

Vi vidi ingenuis, tacitoq; in pectore dixi:

Signa revertere, si mihi precor illa viri.

Nec abludivit illud Tibulli lib. 1. Eleg. 3.

O quoties ingressus iter, mihi tristia dixi

Offensum in porta signa dedisse pedem!

Et rursus illud Ovidii

Omnia sunt aliquando à te discedere velles

Ad limen digressus constitit ista Nape.

Sed superstitionem hanc ridet Martin. de R. disquis. Magicis lib. 2. cap. 4. fol. 91. & uberius tractat Beroaldus ad lib. 9. Apulei, mihi fol. 447. & non leviter tangit Joh. Mentius in Manissa. ad lib. de Luxu Rom. cap. 9.

Ditiones etiam curus nuptiali ad mari-
tidomum vectas fuisse video. Eris co-
quidem tres tantum vectari solites Bau-
sanias tradit; Sponsam, scilicet, quæ sede-
ret in medio, tum sponsum; & deniq; Pa-
rochum, quem Paranympum vocari, su-
pra ostendi. Ac in more fuit Græcis, ut
nuptialis illius curus sine Rhedæ axis pro-
foribus combureretur, arguente con-
stantiæ, atque moderationis: ne conju-
ctionis alienæ, neve novi conjugii fluctu
antem animum occuparet cogitatio: ne
hac illac evagandi, quod vitium maximè
est faminis familiare, caperet impetus.
Quamobrem non immerito commendan-
tur apud Saxo Grammat. Heroinæ illæ,
quas à virorum latere nec viz longinqui-
tas, nec futuri periculi metus divellere po-
terat, affirmantes, ut plumam histo-
maris cohz furas lib. 5. histor. Dan. fol. 75.

Cōstitutæ ita in Mariti domo novæ Nuptiæ
munera à cognatis & propinquis mitte-
batur: quæ ob id Nuptialia munera dicta-
tur Juriscons. in l. 1. §. præterea ff. de In-
tel. & ration. distrah. l. 1. §. 13. ff. de admin.
tun. Quorum offerendorum pompam de-
scribit Euseb. Chil. 4. cens. 2. ad ag. 71. cap.

olim Sportulæ nominabantur de quarum
divisione, Plin. lib. 10. c. 120. Qui virilem
ait togam sumunt vel nuptias faciunt, vel
ineunt magistratum, vel opus publicum
dedicant, solent totam bulen ag; Et à ple-
be non exigui numerum vocare, binosq;
denarios, vel singulos donare, &c. clarius
id patet ex Symmach. l. 3. ep. 2. his verbis:
Nuptialē Sportulā dedisti. & l. 4. ep. 4. effe-
ctū in nuptialib. votis Deus p̄stitit. Nunc

*Maiores
nuptiales
offere-
bantur.*

Sportula.

honoris sportula suspicienda culmini tuo
& more & amore solvendus est. Ex lib. 9.
Ep. 96. In duobus solidis ad te misimus
sportulam nuptialem. Idque etiam con-
firmat Apulejus de suo cum Pudentilla
matrimonio agens in *Apolog.* Ceteroquin
fuit antiquus sanè mos aliquid ob introi-
tum largiri collegio; curia; corpori; ut
liquet ex l. 7. C. de proxim. facer. *sec. in lib.*
12. manifestus verò ex l. his verb. 102. §. 2.
lumen & §. seq. Cum notatis Gothofredi
ff. de legat. 3. ubi aliquid erogari dicitur,
pro introitu militum. Ex pro introitu Ec-
clesiarum; Presbyteri & Clerici aliquando Xe-
nia conferebant. Sic enim Justinian. No-
vell. 56. & Novell. 123. concesserat in ma-
jori Ecclesia Constantinopolitana fieri in-
sinuationes, sive; *in Parisiis*, hoc est, ea quæ
pro introitu clerici novi dare veteribus
consueverant. Sed & inter latrones
morem hunc servatum legimus apud A-
pulejum lib. 7. *metam.* ubi Hermus Thra-
cius in Latronum numerum cooptandus
ita loquitur: En istam sportulam, uno ve-
rò doteam vestro collegio lubens, neque
vobis ducem fidelissimum, si non recusa-
tis, offero; brevi temporis spatio, lapide-
am istam domum vestram fructurus aure-
am; quod Juretus adnotavit ad Symma-
chum Ep. 55. lib. 4. Mox & claves novæ da-
bantur a Marito, vel ut intelligeret, quod
jus in mariti familia esset habitura; vel ad
significandam partus facilitatem, ut Es-
tus explicat in d. v. *Clavium*. Sanè traditio-
nem clavium custodiam rerum designa-
re, expeditum est l. cum pater. 77. §. pater
pluribus. 12 ff. de legat. 2. quin in o quado-
que non possessionem tantum transfert
Clavium traditio. l. clavibus 74. ff. de con-
trah. empt. sed & dominium ipsum. In oc-
casione c. 2. de fide instrum. in iis præsertim cō-
tractibus, ex quib. ferè dominium trans-
ferri solet, ut Petrus Costalius interpreta-
tur in d. l. clavibus. Cui addatur, quod Jo-

sephus Mascard. protulit. de probat. const.
119. *De possessionem probat. num. 48. 16. post.*
Jacob. Menochium Rotund. de posses. re-
mod. 3. v. 5. 57. qui existimant; deum per
clavium traditionem acceptari possessio-
nem & dominium; si in conspectu ipsius
res fiat, & per eum, qui ejus rei possessio-
nem habet. Idque latius examinat Di-
dac. Covart. lib. 3. variar. resolut. c. 16. n. 12.
Quemadmodum autem Clavibus tradi-
tis, ipsa quoque rerum domesticarum cu-
ra Uxori tradita significabatur. Ita & iis
ademptis, adempta quoque illi intelli-
gatur earandem administratio. Id quod
in ipso divortio fieri solebat. Uxori enim
divertenti Claves ademptas, vel ab ea
depositas fuisse constat. Cicero. Philip.
4. Ille suas res sibi habere jussit, claves ad-
emit, forasq; exegit. Quem imitatus Am-
brosius epist. 56. Mulier (inquit) offensa
claves remisit, domum revertit. Rectè ait
Cicero: suas res sibi habere jussit: allu-
dens ad veterem illum divertendi morem.
In divortio enim, quæ vel à diversitate
mentium dicta sunt; vel quia in diversas
eunt qui distrahunt matrimonium; com-
probata sunt hæc verba: Tuas res tibi ha-
beto. Item, Tuas res tibi agito. l. 2. ff. de usurpat.
divori. Titinius: Aliquis vestrum nunciat
Geminæ, ut res suas procurat, & dibus fa-
cessat. Apulejus: Tu cōfestim thoro meo
divorte, tibiq; res tuas habeto. Petronius:
Quia fidem sceleris violasti, & commu-
nem amicitiam, restuas ocyus tolle, & a-
lium locum, quem polluas, quære, de qui-
bus prælare Erasim. Chil. 2. cent. 3. adag. 4. Divortio
& Chilad. 4. cent. 9. adag. 5. Sanè Hebre-
orum divortia quod atinet, existimat
Francisc. Connan. Mulierib. quidē im-
quam licuisse divortium facere; viis au-
tem semper licuisse etiam nulla de causa
lib. 3. comment. juris civil. c. 12. num. 5. ubi
etiam formam libelli Repudiū eleganter
adjungit. Idemque etiam jure civili ma-

Romano rixis erat integrum dummodo communi conjugum consensu divortium illud fieret, absque alia causa, ut colligitur ex l. si constanter. C. de repud. At invito alterutro eorum, divertere non licebat, nisi iusta & legitima subesset causa. Cujusmodi causæ enumerantur in l. consensu. l. pen. & ult. C. de iur. Quid si absque iusta causa divertere in corpus suum intra quinquennium peccaverat mulier, poterat ab eo à quo temerè diverterat, stupri accusari iure præcipuo. Quæ sententia est, si mulier 34. C. ad iul. de adul. quia quæ intra quinquennium non colit temperantiam, sed peccat, non tam videtur odio vel execratione mariti sui divertisse, quam appetitione alieni, ut animo tenus jam in ipso matrimonio videatur peccasse: ideoque plane possitis, à quo divertit, perinde ac si maritus esset, adulteri eam jure præcipuo accusare. Quam rationem tradidit Cujac. ad d. si mulier. Nec verò circa hanc divortiorum materiam dissimulandum putato, quod Antoninus Imperator, Philosophus dictus, Faustina suam de adulteriis diffamatam, ideo repudiare noluerit, quia & Dotem simul reddere, hoc est Romanè niloquamur, se imperio abdicare de-

buisset. Noverat enim probè quod juris
 fuerit constituti, soluto matrimonio do-
 tē reddi, restitui oportere l. i. ff. solut. ma-
 trimon. dos. quom. petar. Ad summum au-
 tē Imperium adspirasse occasione nu-
 ptiarum nonnullos; historiz loquuntur.
 Estq; modus acquirendi, & d. c. iis, qui-
 bus est propitior ceteris Diva potens Cy-
 pri. Georg. Remus in Notis ad Themist. in
 pag. 55. quemadmodum & Hermuthrada
 illa se & reginam esse gloriabatur, & quē-
 cunque thoro suo dignata fuerit, Regem
 efficere; atque ita Regum secum comple-
 xibus dare, ut est apud Saxonem Gram-
 maticum hist. Dan. lib. 4. fol. 52. Sicut con-
 tra non rarò accidit, ut Marte quæ sita
 Imperia Veneris feciditate fuerint amissa.
 quod exempli testatum facit Steph. For-
 catul. lib. 6. de Gall. Imp. & Philos. fol. 911.
 Plura de Nuptiarum solennitatibus vide-
 ri poterunt apud Ant. Guibertum Costa-
 num in tract. de Masrim. Jul. Cæsar Scali-
 gerum lib. 1. poetices cap. 101. Barrabam
 Brissonium de Rūm Nuptiarum libro sin-
 gulari quorum ex scriptis fertilissimis, &
 velipsis hostis Alcinoi floridioribus, a-
 meniora hæc pleraque deliba-
 vimus.

DE VETERUM LUDIS. TIT. LX.

Graecia intra Pisam, & Eadem Graecia oppida, in regione Olympia;
Ludos Olympio, in honorem Iovis insisterant: quibus & Equi & Cur-^{Olympia.}
rur certatim in stadio decurrebant: & ipsi etiam pugiles seu palestritacum
cestibus pugnabant. Erat autem Cestus nihil aliud, quam torum ex corio Castus,
bubulo manibus circumvolutum; plumbo insuper etiam adfuso, & ferro ad-
dito: hoc enim in altum sublato pugnabant, ut Virgilius lib. 5. describit. Cer-
tabant etiam Saltu; eo victore pronunciat, qui quam maximè saltisset. Vt^{Salut.}
Elores & oleâ coronabatur, cuius ferax & fertilis erat regio: & à civilibus^{Victorum.}
oneribus erant exempti; præterea & Salarium ipsis, quo ad viverent, de pu-
blico erat constitutum, ut Tertullianus eo prodidit libro, quem Scorpia-
cæ indignavit. His non absimilis ludi in Istmo & apud Argos exercebant
eag; exercitia Isthmia. Nemæa, & Pythia dicebant: & in effectum eadem^{Isthmia.}
erant Pythia.^{Nemæa.}

1.
Gladiator.
pugna.
Ad bestias
damnati.
2.
Eurus.

erant cum illis, de quibus modo diximus. Quidam iaculis; alii disco extraxisse se illos dicunt. Romani ludas excogitavit magis horribiles. In amphitheatro enim homines invicem pugnantes committebant: & quod postea ab Imperatoribus Christianis fuit prohibitum. Voluerunt etiam, ut illi, praesertim vero ad mortem condemnati, cum Leonibus, Ursis, Pardis, & aliis bestiis certarent. Atque ad hoc mortis genus multi Christiani nominis, interque hos etiam Ignasius fuit condemnatus. Insueverunt etiam currum & cursum in circo Maximo, ut supra dixi: qui circum Metas septem actis, per duodecim immittebantur portas, quemadmodum praesertim Cassiodorus refert: & à me de singulis illis ludis alibi dictum est copiosius. Ideo, hic non repetere & prolixior sim, & alius radium pariam.

NOTÆ, SIVE COMMENT-

TARI.

Græcorum
ludi quatuor.

Fuerunt apud Græcos quatuor certaminum & ludotum genera præ cæteris maximè celebrata & frequentata. Pythagorica distributione à quadruplici eorum fine desumpta, ut ex Græco apparet epigrammate, quod Ausonius ita Latinus fecit: Quattuor ætatis quos celebravit Achæia ludos Calicolum duo sunt, & duo festa, hominum.

Sacra lovis, Rhodique, Palæmonis, Archemorique:

horum
præmia.

Seria quibus pinus, malus, olea, apium.
Sed præter ista præmia cuique certamini proprie destinata, omnibus victoribus etiam palma tribuebatur, & magni præterea deferrebantur honores. Sic enim Vitruvius lib. 4. Nobilibus athletis (inquit) qui Olympia, Pythia, Nemea & Isthmia vicissent, Græcorum Majores ita magnos honores instituerant: ut hi non modo in conventu stantes cum palma & corona ferant laudes; sed etiam cum reverterentur in suas civitates cum victoria triumphantes, quadrigis & in moenia & in patrias invehantur, & vestigalibus à Republica toto vitæ spatio constitutis fruebantur. Quinimò patrum abfuit, quin victores indeorum quoque gentem & familiam trans-

scriberentur. Eusebius certe lib. 5. de preparat. Evangel. scribit, Veteres eò superstitionis atque insaniz perductos, ut victores, sive pugiles, sive athletas, sive alios concertatores in ordinem Deastrorum reverterentur. Unde Horat. Ode 1. de Victoribus loquens, eos, ait

— namque fere vidis

Evisata roris palmaque nobilis

Terrarum Dominos evectis ad Deus.

De singulis autem istis ludorum generibus

videantur, quæ ex recondito divinæ erudi-

tionis suæ penu depromissit, & literarum

monumentum configit. Avit Jul. Cæf. Scaliger lib. 1. poetice c. 23. 24. 25. 26. Præmia

porci illa, quæ Athletis, qui sacris certaminibus vicissent, pro coronis debere diximus, consistebat in annone, obsoniis & pensis: ionibus, & pro indepta victoria

totius vitæ tempore præstabantur eis de

publico, exinde quo in civitate invec-

tis fuissent, non per portam civitatis, sed de

jecta parte muri, ut Suet. scribit in Nerone

c. 24. ejusque moris rōm reddidit Plutar. in

Symposiac. quia existimavit eam civitatem

non magnopere muris indigere, quæ tam

fortes & strenuos haberet cives, qui in cer-

taminibus sacris victores extitissent. Tales

enim ut ibi defensores sufficere posse sua

virtute, cū moenia nulla haberet. Arg. eò

*Premia I-
falestica.*

referendum est illud Trajani ad Plin. lib. 10. ep. 120. Opsonia certaminum; quæ Isolestica sunt, Athleticis deberi ex die, quo in civitatem suam *anathor*. h. e. inveci sunt post palmam & victoriam. Unde nomen *Isolesticio* præmiis certaminibusque, quod ex die, quo victores aut dixi, inveci essent in civitatem suam, ex publico tota vitâ illis opsonia & annonæ præstaretur. Conrad. Rittershus. ad d. Ep. 120. Tantæq; designationis existimata fuerunt præmia illa sive comoda, ut quamvis alias spei emptio venditio sit (verbi causa, si quis aleam sive jactum retis emat) l. 8. §. ff. de cōtrah. empt. & l. si jactum, 12. de act. empt. Spectamen illorū, quæ dixi, præmiorū oppugnorari minime possit: adeo; ut ne generali quidem bonorum obligatione ea comprehendantur l. si pignorum §. C. quæ res pig. & l. obl. possi. Cum tamen dubium non sit, quin id quod vendi potest; et piggorari queat. At spei emptio venditio est: ergo & pignoratitio; ut Cujas. argumentatur in *Decian. solummodo* d. l. C. quæ res pig. obl. possi. & in *paratit. n. 2.* Sed sciendum est; privata pactione pignori obligari præmia ista non posse. Adjudicis auctoritate condemnato debitori cui sic præmia debentur, ea jure pignoris in causam judicari capi placuit l. communis 40. §. ff. de rei ind. in subsidium sit. et si alia bona non suppetant, ut notatur in l. si pedia 4. C. de execut. res judic. & l. ad l. vi. Pio. §. si quod, §. ff. de rei ind. Nec proterendum hoc loco est de Rhodio Diagora celebrata historia, quam Gellius refert lib. 3. Noct. Attic. 15. Is Diagoras tres filios adolecentes habuit: unum pugilem, alterum pancratiastem; tertium iuciatorem: eosq; omnes vidit vincere coronariq; eodem olympiæ die. Et cum ibi eum tres adolecentes amplexi coronis suis in caput patris positis suaviarentur; cumque populus gratulabundus flores undiq; in eum jaceret; ibi in studio, inspectante po-

*Obligari
prohibetur.*

Diagora

pulo in osculis atq; in manib. filiorū animam efflavit. Illud verò omnium penè fidè superare videtur, quod Pausan. in *Elia-* *Theogenes.* *1040.* coronas in sacris certaminib; accepisse. Quod & Gotofredus notavit ad *Lun. de Athleticis lib. 10.* Non verò Grecis tantum; sed & Persis, Ægyptiis, Gallis, & Hisp. sui fuerunt ludi, quos tamen oēs ita superarūt Romani, ut in hac una re cum reliquis omnib; contēdisse merito videri possint. Hinc varia illa apud Plutarch. ludorum genera: plura et apud Tacitum, Lampridum, Jul. Capitolinum, Spartianū, alios. Hinc et Pentathlām sive Quinquertium illud, quod Cursu, Lucta, Saltu, Jactu & Pugilatu cum Cestu constituisse diximus *Tert. de Palæstris.* *Cestus.* *Eranta.* Cestus loræ (nisi) n. cingulū Græcis est) brevis initio; mox ne excusa existeret in ictibus, tum cubito, tum humero alligabatur. Postremo ferrū plumbūq; alligatum est servissimo spectaculo. Cerebrum namque guttur facili melle debebant. Idcirco aurū munimenta induebant. Totā ars, ictum vitare non fugā, sed corporis inclinationib; & flexionibus. Tum autem excipere ictū ceterū, si sit fortior. Postremo ne inferre, ictum frustra: concidebant enim plumbi onere precipites acti, si impensas niterentur verberare. Cestuum illorū luculenta descriptio existat apud Virg. *In medium geminos immuni pōdere Cestus. Proiecit, quibus acer Eryx an prælia suavis Ferre non nū, duroq; intedere brachia tergo. Obstupere animo, tantorū ingentia sepe Terga bonū plumbū insito ferroq; rigebat. Virgilium imitatus Papinius ita Cestus describit:*

— ac dum nigrantia plumbū
Tegmina cruda bonū nō mollior ipse lacertis
Induitur —

Ceterum Romanorum ludos ingeniose & doctè explicat idem Jul. Cæs. Scaliger lib. 1. Poet. c. 28. 29. & seqq; ex cuius, ut &

Jole-

Josephi Filii, doctissimorum scriptorum
lectione diligenti, magnam studiis tuis,
Lector, accessionē feceris. Nec verò dis-
simulandum est, Justinianum insuper et-
iam quinque Ludos alios instituisse: Co-
monovolon, Comodaulomolo, Regin-
dala, Cempon, Reipusara. *l. ut C. de Reli-
gios. & sumptib. funer. & alia Lusu & alea-
toz.* Quæ ludorum genera Alicatus *libr. l.*
Prætermissorum verbo *lusum alea* nusquā
se legisse fatetur, & nec eas quidem voces
in aliquo significato. Proinde salebro-
simum illum locum ita emendandum cō-
jecturatur: & quidem pro *Comonovolon*,
legendum *Corycavolon*, quod iactum pilæ
significat, *102. 103.* enim pilam esse erudi-
tiores contentiunt: & hoc nomine Folis
lusum significari etiam Turnebus putat,
de Coryci ludo refertos esse Medicorum
libros asserens *lib. 26. Advers. c. 33.* Unde
proverbium, Coryco exerceri, de eo qui
in cassum fatigatur. Erat enim pila coria-
cea, instar utriculi, quæ inflata vento ple-
rumque luforem male afficiebat. Quod
sequitur *Comodaulomolo*, pro eo legi pos-
se putat Alciat. *Comodaulon*: quasi *κομω-
δωλος*; hoc est, lusum cursorium: sua-
dente inprimis Suida, octo esse certami-
num genera, inter quæ *κομωδωλος*, cū per duo
stadia curritur. Rursus *Regindala* intel-
ligit *Basilinda*; cū ducta forte aliquis sit
Rex, & is aliquid laboriosum ministro,
qui forte pariter obtigerit, imperat. Tur-
nebus *Phryginda* legit, & eum intelligit
ludum, quo testulis levibus & politis in-
ter manus sinistrae digitos positis, dextrā
numerosæ testulas pulsabant. Sequitur
Cempos; pro qua dictione forsitan *Catampo*
substituendum: quo Festus ludum qui-
dem denotari scribit, sed qualis ille fuerit
non explicat. Superest *Reipusara*; Turne-
bus *Empusa* legit, spectrum interpreta-
tur formas variè mutans, & aliam atque a-
liam subinde induens: & nihil vetare ait:

eo nomine Ludum fuisse Alciat. *l. c.* Et
nemillam corruptam esse, & *πένον* *λυσίρας* *πένον*
scribi debere contendit, à decursu latrun-
culorum, hoc est, calculorum. Sed hæc
omnia tamen, ut dixi, per conjecturam ab
Alciato reteruntur, nihil, certi se habere
ingenue fatente; atq; ipsomet etiam Tur-
nebo non minùs candide affirmante. si
quis quid commodius excogitaverit, se
omnium primum & laudatorem, & ap-
probatores illius futurum. Alciati tamen
sententiæ etiam Ant. Contius subscribit
Cæterum Ludis illis permittis, etiam ex-
pensarum erogationem permissam esse
constat, in tantum ut & Ludorum artifi-
ces multis privilegiis sed prærogativis vi-
deamus esse ornatos. *l. ut. C. de expensis*
Ludor. & 101. ut. C. de spectac. & scenis. lib.
21. Hinc Arcadium, & Honorium ita re-
scripsisse legimus: ut profanos ritus jam
salubri lege submovimus; ita festos con-
ventus Civium, & communem omnium
lætitiam non paupum submoveri. Unde
absq; ullo sacrificio atq; ulla superstitione
damnabili exhiberi populorum volupta-
tes, secundum veterem consuetudinem,
ministrari etiam feste convivia, quando
exigūt publica vota, decernimus. *l. ut pro-*
fanos. 4. C. de paganis. Illud autem de ludis
cujuscunq; generis in universum tenen-
dum est, eos neque semper admitti neque
omnino prohiberi oportere. Sicut enim
ludis prorsum interdiceret, duriusculum,
& à naturali lege humanitatis alienum fu-
erit: ita per causam occasionēq; permissi
lusus, fenestram vitis validiorib. aperiri
proclive erit. Nihil profectò naturæ ma-
gis jucundum, quàm labori otium, &
huic rursus laborem succedere. Danda
est interdum remissio animis. Meliores
acrioresq; requieti surget, dicebat Seneca
de Tranq. circ. si. Hinc legum conditores
festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem
homines publicè cogenterent, tanquam
neces-

Luls. C. de
relig. &c.

Corycave-
lon.

Coryco ex-
erceri.

Comodi-
aulian.

Basilinda.

Phryginda.

Catampo.

Empusa.

Ludorum
expensæ.

Ludi quæ-
stiones per
missi.

necessarium laborib. interponentes temperamentum. Erantq; ludi illi non ad publicam tantum latitiam & exercitationem virtutis introducti, verum ad privatam quoque recreationem: quibus etiam prudentes homines indulgisse quandoq; constat: adeo ut non erubuerint *Scipio & La-lum* con. harum marinarum, collectione se recreando certare; atque ipsum etiam Socratem equitasse in arundine longa cum pueris relatum sit, qua de redifferen-tem videre licet Petrum Heigium *par. 2. sibi str. quest. 10.*

1. *Homines invicem pugnantes*) Intel-
ligit Auctor Gladiatores illos Romanos:
de quorum generibus & pugnae commis-
sione explicatè & doctè scripsit J. Lipsius
Lipsiusatur- in Saturnaliis, qui sanè liber non tantu
malis. lectu dignissimus est, ob historiam, quæ
tristi admodum & funesta spectaculo fi-
dem confirmat dicti Synefiani: *Calami-*
sates gentium, epulum esse malorum Da-
monum; sed & ob plurimos optimorum
Auctorum locos rectè intelligendos cum
primis utilis, & tantum non necessarius
merito judicatur. De miserrimo autem
illo omnium, qui unquam sub sole fue-
runt; hominum genere, verissime aptissi-
meque usurpari potest Epigram. Palladae,
quod legitur Anthologias sub tit. *ais. 9. de-
to lib. 1.* Id Joh. Ladislaus, ab excellenti
doctrina & judicii acrimonia laudatissi-
mus, ita Latinum fecit:

*Omnes servamus letho, lethog, nutrimur,
Porcorum ut sature Grex in pulat ca-
dis.*

Speacula gladiatorii Quanti autem faciendâ sint spectacula il-
la, Tertullianus docet, universam eorum
paraturam ex idololatria constare; & im-
modestam ipforum licentiam multam ci-
vium moribus obesse scribens: atq; adeo
ab ipso etiâ Diabolo spectacula ista mu-
tuata adserens, quibus merito adnumera-
tur, & cum ad mortem damnati Bestiis

obijciuntur: qui ob hoc ad bestias dam-
nati Modestino dicuntur *in l. ad bestias 31.*

ff. de poenis. Ex quo textu jam olim credi-
tum est, propter summam peritiam artis,
fontibus quamvis jam damnatis, poenam
relaxari. Ad bestias damnatos, inquit Mo-
destinus, favore populi Præfces dimittere
non debet; sed si ejus roboris vel artificii
sint, ut dignius Populo Rom. exhiberi
possint; principem consulere debet. Ver-
bam enim illud *Exhiberi*, Oldradus, Al-
bericus & alii interpretantur, *per gratiam
relaxari*: atque hinc adnotandum existi-
marunt, ob excellentem alicujus virtu-
tem favore populi id petentis, Principi
pro criminis poenæq; abolitione esse sup-
plicandum, & interim executionem à Præ-
fide suspendendam. Quæ interpretatio
etiam Jasoni probatur. *in l. jubemus. C. de
judiciis n. 15.* ob hominis excellentiam, à
communi jure recedi affirmanti. *arg. l. sed
& reprobari. §. hoc amplius.* ibi sanè valdè
doctos. *ff. de exensat. tutor. & c. de multa
20. in fin. extr. de prabend.* Ac ipsemet et-
iam Dynus gloriatur, se ex textu *d. l. ad
bestias.* iniutiorem veniam impetrasse cui-
dam fabro, ob artis suæ peritiam: cui alio-
quin manus ex statuto erat amputanda.
Jul. Clar. l. 1. §. senectiar. §. ult. q. 60. Ob idq;
etiamnum Bononiæ cōstans fama durat,
Azonem magnum Juris nostri interpre-
tē, cujus adeo illustre nomen fuit ut fons
legum, Vas electionis, Lucerna juris ap-
pelleretur; & qui Legū enigmata morta-
lib. aperuisset, obicura. retexisset, dubia
declarasset: Eum, inquam, Azonē ferunt,
cū in disputatione ab Antisophista quodā
suo provocatus cultro eum appetuisset; in
carcerem protractum, & capitalis crimi-
nis damnatum, *Ad bestias, ad bestias*, se-
pius exclamasse: significaturum scilicet ex
Legis illius principiis, se propter excellē-
tem juris peritiam veniam dignum. Cæte-
rū Judices, se ab eo tanquam beluas in-
sumu-

*Intel. Leg.
ff. de poen.*

*Excellent.
& peritia
damnati
in poenam
mitigat.*

*Gladiator
miseria*

*Joh. Ladis-
laus.*

*Speacula
gladiatorii*

*Damnari
ad bestias.*

simulari credentes; ideoq; irati non destitisse, donec Azs summo supplicio afficeretur. Alcianus *lib. 9. parerg. c. ult. & Joh. Corasius de Arte Iuris part. 4. c. 18.* quantum; si verum amamus; nihil in constitutione illa de poenae allevatione tractat, sed solum de Rei damnati translatione. Cum enim ad bestias ex delicto damnati, sine permissu Principis ex provincia in provinciam traduci non possent in ipsius provinciis, ubi iudicati erant, bestiis obiciiebantur, & dilaniabantur: nec ad preces populi executionem Praeses provinciae morari debebat: nisi tam ejus roboris essent atq; artificii, ut in spectaculis quae Romae fiebant, digni essent, qui exhiberentur. Quo casu principem consulendum JC. monet; An velit eos damnatos Romam mitti, ut in pop. Romani muneribus bestiis obiciantur, atq; ita dignius praebeant spectaculum, quae vera est Alciani interpretatio *lib. 2. parerg. c. 28* quam & Joh. Corasius sequitur *d. loco*, & Didacus Covarruv. *lib. 2. variat. resolut. cap. 9. n. 6.* qui tamen existimat; etiam ipsum iudicem posse proprio iudicio & sententia, ob personae dignitatem & excellentiam, poenam Legis ordinariae minuire, & in minorem commutare. Quod ut verum quandoque esse haud illubenter largimur: ita ex Modestini lege *ad bestias* 31. id probari nequaquam concedimus. Illud inde collegimus rectius; Eos qui ad bestias damnati sunt, etiam si unam aut alteram beluam superassent, non tamen dimissos; hoc est, poenam fuisse solutos. Singulare igitur planè est, quod Gellius *lib. 5. cap. 14.* scribit. Androdam Consularem cuiusdam viri servum rei capitalis damnatum, cum ad bestias datus esset; & à Leone atrocissimo servatus incolumis, cunctis petentibus dimissum fuisse, & poena solutum; Leonemq; ei suffragis populi donatum. Regulariter ergo, si Androdam poena solutus

Damnati ad bestias; etiam si unam ex his superassent non tamen ideo liberantur. Androdus,

dimissusq; favore populi non fuisset; Leone illo atrocissimo educto, alia confectum belua in conspectu caveae missa fuisset Jacob. Ruzard *lib. 2. varior. c. 14.* Non immerito igitur Imperatores ea ferarum spectacula appellarunt Lachymosa *in l. ult. C. de feriis*, & proinde clericis sive Ecclesiasticis personis ad quodlibet istiusmodi spectaculum spectandi gratia accedere, interdictum legimus. *Novell. 123. de Spectacula clericis interdicta.* quandoquidem etiam gladiatorum sceleribus non minus cruore perfundatur, qui spectat, quam ille qui facit, ut est apud Lactant. *in Epist. c. 6.* Ideo cruenta spectacula ante Constantinum in otio civili & domestica quiete non placent. Quapropter omnino gladiatores esse prohibemus *l. un. C. de gladiator. l. penitus tollend. lib. 11.* Hæc quippe spectacula (inquit Isidorus *Etymolog. lib. 18. cap. 59.*) crudelitatis & inspectio vanitatis non solum hominum vitis sed etiam Daemonum iussu instituta sunt. Proinde nihil debet esse Christiano cum Circensi insania, cum impudicitia theatri, cum Amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenae, cum luxuria ludii. Quam locum in spectaculorum detestationem adducit Lucas de Penna *d. l. un. C. de gladiator. penitus tollend.*

2. *Cursus in Circo maximo*) De hoc dictum fuit supra ad Titulum de Circo Maximo. quibus adde, quae de duodecim portis Circi scripsit Josephus Scaliger *lib. 1. Antonian. lection. c. 25. & lib. 2. cap. 23. 24.* Ac quoniam Agitatorum ibi facta à me fuit mentio; non dissimulandum putavi, in Circeusibus illis ludis sive multis spectaculis, quae à Romulo propter felicem Sabinarum raptum antiquius erant instituta; & in quibus quadrigæ septimo currebant circui, atque equos adversae partis fregisse victoria erat; usitatum fuisse Agitatoribus, daemoniis quibusdam imprecationibus adversariorum equos

Agitatores quidam multis

impediisse, & suos ad cursum incitasse, ita ut suis equis velocitatem, adversariorum vero tarditatem adferrent, ut est apud Arnobium *lib. 1.* Hieron. *in vita Hilarionis*, & Cassiodor. *lib. 3. Ep. 51.* quos refert Martin. Del Rio *lib. 2. Magicar. disc. fol. mibi 336.* Indeque est, quod capitis poenam in Maleficos ejusmodi agitadores videamus constitutam. Nam ut Valentinianus, Theodosius, & Arcadius rescripserunt: Si quis ex Agitatoribus alium quempiam aurigam sive agitatore maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupaverit: illico ad publicum pertrahat, & Judicium oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam contra hoc interdictum venire tentaverit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum Reum maleficæ artis oppræsserit; ultimum supplicium non evadat. *ult. C. de Malefic. cum abbat. de quibus videatur Jacob. Ravardus lib. 5. varior. c. 14.*

DE DAMNATIS IN METALLUM

TIT. LXI.

Coloris erat; Delinquentes, quos ultimo supplicio nolabant adficere, ad effodiendum metallum, sulphure & gypso condemnare; Effodiendum autem, ut plerimum id erat in Proconneio, ut est in Iure civili; & apud Nicephorum lib. 11. Hist. Eccl. Erat in insula Propontidi; hodie Marmora dicta, & metallorum imprimis ferax. Condemnabatur, etiam in insulam Gypsum, mox in rubrum & alia loca.

Erat id pena generis admodum inhumani, ut de Cyprianus Epistola Damiani 25. conqueritur. Nunquam enim Soli lumen intuebantur, nec aspiciam nisi in metallum in terra cubantes dormiebant, ac quasi transformati ferè incognoscibiles evadebant. Multi Christianorum, persequutionem paganorum experti, penam hanc subierunt; quæ tamen in usum postea esse desit. quandoquidem Principes hodie non amplius in metallum, sed ad Tiresmes condemnant Reos. Id quod Romani nunquam fecerunt, qui servorum remigantibus non lucrant. Emibant quidem Servos ad necessaria sibi munia expedienda; Sed antequam eos remigationi adhiberent, libertatem dabant, quemadmodum factum ab ipsis legimus, cum Remigibus adversus Carthagenenses indigerent. Prædixit sane. Sæpe enim numero Servi & mancipia nostra victoriam hostibus conciliavimus. Est quidam in radu huius usum minoris sumus faciendi gratia, sed non absque ingenti periculo. Ideoque Veteres Servorum opera nunquam in Tiresmibus, nisi fuerunt: tantum abest, ut ad remigandum eos coegerint.

NOTÆ, SIVE GOMMEN-

TARII.

Metallorum Græca videtur esse denominatio: cum dictum esse possit

Metallum, quia *ἀνὰ πύλιν*, hoc est, aliud post aliud invenitur. Id quod Plinius sensisse videtur *lib. 33. cap. 6.* Ubi inquit, una inventa vena est, non pro-

cul invenitur alia: hoc quidem & in omni materia: Unde metalla Græci videntur dixisse. Metalli autem nomine generaliter continetur, quicquid è terra gignitur & eruitur æs, alumen, creta, marmor, *l. sed specumna. 3. §. fin. ff. de reb. eorum qui sub intel. ibi:* Si lapidinas, vel quæ alia metalla pupillus habuerit, stypteriz id est aluminis, *l. 2. §. 2. ff. de pæn. quod potissime adstringat* vel cujus alterius materiæ: vel si cretifodinas, vel argentifodinas, vel quid aliud huic simile. Sulphur quoque, quod Apulejus vivax metallum appellat *lib. 9. de Asino aureo;* Ulpianus metallis diserte adnumerat, non sècùs atq; aurum, argentum, æs, ferrum, & cætera: *in l. æquissimum §. proinde. ff. de usufruct.* quemadmodum & Calcem *in l. aut damnus 8. §. in calcarium. ff. de pæn.* In calcariam quoq; (ait) vel sulphurariam damnari solent: sed hæc pœnæ Metallum magis sunt. Quo in loco Calcaria (spreta Accursii ridicula interpretatione, existimantis per hanc opus calcandi terram intelligi, ad faciendum murum). Ulpiano locus est, ubi calx coquitur. Sed & lapis preciosus fossilis Plinio Metallum dicitur *libr. 38. cap. 9.* cui etiam omnium Metallorum potissimum aurum est: colore autem argento inferius. *lib. 38. c. 3.* quoniam (ait) argentum ad dei colorem magis accedit. Quæ tamen ratio Forcatulo *Necyman dial. 6. nu. 5.* displicet: eò quod causa dei sol est, cujus aurum colorem repræsentat. Atqui causa effectus est nobilior. Atq; hanc auri nobilitatem & illud ostendit, quod quanto igni magis excoquitur, tanto magis enitescit & fit purius. Unde & Obryzi, id est, multoties excocti nomen invenit. *l. unica. C. de veteris numis. potest. tit. lib. 11. & l. un. C. de oblat. vitor. lib. 12.* Id enim ita excoctum, omnes splendores ostendit, si Pindaro credimus *in Nemeis. hymno 4.* vel ut cū Plinio dicam, aurum id igni probatum, simile colore,

quo ignis rubet. Quod autem damnatus in metallum attinet, de quib. hoc nostro tractatur titulo: sciendum est, aliud pœnæ genus esse in Metallum damnari: & rursum aliud, in opus Metallum. Inter eos, inquit Ulpianus, qui in metallum; & eos, qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis est: quod q. in metallum damnabantur, gravioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, levioribus: *l. aut dam. 8. §. inter eos. ff. de pæn.* Sed unde *l. 2. §. inter eos ff. de pæn.* hæc vinculorum differentia: Fortean, quia in Metallum damnati, fodinis inhærete cogebantur, metalla effodiētes. quod cum fieret, non erat necessum, ipsos divagari, sed in illo, cui inhærebant loco, operari: Ideoq; absque laboris impedimento gravioribus vinculis onerabantur. At qui in opus Metallum damnabantur, propterea *In opus metalli.* levioribus adstringebantur vinculis, quod in massam Metalla reducerent, & circa varia exercitia essent occupati: quippe qui non assidue in fodiendo morabantur, sed modo ad exportandum metallum, modo ad etquendum, reducendum, & alia huiusmodi servitia præstanda adigebantur, in quibus ob graviorum vinculorum onus facile potuissent impediri. Sylvest. Al. dobrandinus *in §. luc. anicm. Instit. quib. mod. sui pairia potest. solvar. nu. 68.* Quamquam non in vinculis tantum, sed & in pœna differentiam istam (quantumvis ea exigua & non diverfa admodum Callistrato videatur. *und. cognitione. 5. in fin. ff. de variis & extræ ordinar. cognition.*) consistere certum est. Refugæ enim ex opere Metallum, in Metallum dantur; vel, ut Callistratus loquitur, pœnæ metalli subdiciuntur: At qui ex Metallo fugerint, gravius, hoc est, morte coercentur. Hanc enim interpretationem Ulpiani responsum *in d. l. aut dam. 8. §. inter eos. ff. de pæn.* à Callistrato capit. *in d. §. fin. l. 5. de var. & extræor. cognit.* Longè yero mitius etiam pœnæ

In Metallum
venerunt me-
tallorum.

poena genus erat eorum, qui in metalli-
corum, h. e. damnatorum in metallum Mi-
nisterium condemnabantur. Quamvis o-
nim hi idem, quod in opus damnati, ope-
rarentur; nullis tamen omnino vinculis
constringebantur. Et huic quidem Mini-
sterio etiam feminas quandoque manci-
paras fuisse, Ulpianus docet in d. l. 8. §. in
ministerium.

Damnatio
ad Triremes
mori.

Ceterum ista in Metallum, sive in opus
Metalli damnatio, commutata hodie est
in damnationem ad Triremes, sive Gale-
ras, ut vocant, quam qui sustinent, eos vi-
vos videntesque dicas esse mortuos. Utrius
certe eos admuneres; Vivis an mortuis,
non immerito dubites; cum certum sit,
Eos vel mille expósitos moribus, vix tan-
dem mori tamen: ut non absque ratione
Vita ipsi supplicium, Mors solatium vi-
deri possit. arg. l. quisquis. §. 1. C. de Li-

Servus olim
non remans-
gabant.
Nec Statoris
officio suum
gebantur.

lul. Majestas. Recte tamen hoc loco ob-
servavit Auctor notter, Romanos Servis
in Remigatione usos non fuisse, quibus
etiam indecorum visum est, servum ad
Statoris, vel ut alii legunt Statoris munus
admittere. Nam ut Ulpianus ait: Nemo
pro consulum Statoris servos habere po-
test observare. 4. ff. de officio procons. &
Legati. Sic enim eo in loco Antonius Go-
veanus legit, lib. 1. Variar. lection. cap. 42.
quanquam Jac. Revard. non Servos, sed
Suos, hoc est, domesticos legendum esse
contendat. lib. 1. Variar. cap. 12: Quam le-
ctionem et si & Cujacius lib. 11. observat.
c. 1. veriore putat: nihilo tamen minus
Statorum nomine non Domesticos tan-
tum, sed & Servos contineri ait, ut in l. vi-
demus. 11. ff. Locati. ubi Suis, hoc est pro-
priis & domesticis, sive etiam Servis, Ho-
spites manifesto opponitur.

Appariti-
res.

Erant autem Statores, iidem qui & Ap-
paritores; per quos Budæus intelligit Ma-
gistratum nuntios, sive ministro appari-
turam Magistratibus facientes; dum iis

præsto sunt ad imperia capienda & exse-
quenda, quasi dixerit Ulpianus: si quod
Proconsuli ex eundem sit, nullos habebit
domesticos Apparitores; sed milites ante
eum ambulabunt. Quæ sententia tum
quoque integra, si pro Statoribus cum
Cojacio legas Statoribus. Nam & Statoris

Statores.

res dicebantur, qui castra præbant, ut lo-
ca accommodatiora ad exercitum tradu-
cendum facerent: Atque ejus modi actib.
Servos immiseri, Veteres noluerunt. l.
generalis. §. C. de tabulariis, scrib. l. 10. quæ-
admodum & ab omni militia eos à Mar-
ciano videmus prohibitos in l. ab omni 11.

Servi non
militabant.

ff. de remilit. Cum Servis quoque pari in
causa constituit Menander eos, qui de li-
bertate sua litigantes, nec dum sententia
lata, militæ se dederunt, qui de libertate.
29. ff. de liberali caus. Et Ulpian. scripsit,
Eos, qui status controversiam patiuntur,
licet revera liberi sint, non debere per id
tempus nomen militiæ dare, maxime lite
ordinata: sive ex libertate in servitutem,
sive contra petantur. Ac nec ii quidem
qui ingenui bona fide serviunt. Sed nec,
qui ab hostibus redempti sunt, priusquam

se luant. l. qui status 8. ff. de remilit. Sed quæ
pena infligebatur servis, qui in militiam
se adscribi patiebantur? Et quia gravetri-

Militanti
servorum
pena.

men habetur, dare se militem cui non li-
ceret: atque id ipsam quoque crimen digi-
tate, gradu, specie militiæ augetur. l. 2. in fi.
ff. d. 1. non minus, quod capite id punien-
dum Marcianus responderit in d. l. ab om.

Quod ita tamen temperandum censet Tra-
janus apud Plinium lib. 10. Ep. 39. ut scire
referat, utrum servi inter milites reperti,
voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel
etiam vicarii dati. Lecti si sunt, (inquit)
Inquisitor peccavit: Vicarii dati, penes
eos culpa est, qui dederunt: Si ipsi, cum
haberent conditionis suæ conscientiam,
venerunt, animadvertendum in illos erit.
Neque enim multum interest; quod non-

*Necessitas
tamen ser-
vos quando
que admittit.*

dum per numeros distributi sunt. Illi enim dies; quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suae exegit. Veruntamen in hoc Belli necessitatem excipio. Nam & M. Antonius Imp. Servos ad militiam paravit, quos *Voluntarios* exemplo Vologum appellavit, teste Julio Capitolino in *vita Ant.* Atque ipsum etiam Sextum Caesarem, cum civilia praelia essent inter Italos & Romanos, civitates adversantes obsecuisse, & multos servos militiae adscripsisse Appian, scribit; *lib. 1. de bello civili.* Quod tamen ita interpretor, ut antequam militiam fortirentur, *Servi* illi manumissi, & pro ingenuis fuerint habiti, ut ex Eutropio *l. 3. de gest. Rom.* colligitur, & ex illo Isidori: servos nunquam malitiae constare, nisi servitute deposita *lib. 10. Etym. cap. 4.* firmare videtur. Luc. de Penna in *l. super servis. 6. C. qui milis poss. vel. non. l. 12.* Idque velum maxime procedebat, cum Dominis scientibus militiae nomen dederint. Eo ipso enim hos ingenuos fieri Iustinus voluit: quemadmodum & diverso servos, qui dominis ignorantibus militiam meruerint, spoliatos militiam a Dominis in dominium suum retrahi posse sancivit, *l. super servis. 6. C. qui mil. pos. l. 12.* Ceteroquin, si quilibet servorum integrum fuerit arma capere; & militiae sese accingere; quod aliud Dominis sperandum inde erit, quam perniciosissimae conjurationes, & servilia bella perpetua? quae quanto olim terrori & formidini fuerint, vel inde conjectura fit: probabile, quod ne Romanorum quidem potentia, sine maxima civium clade coerceri ea potuerint. Eodem nam tempore in omnibus Italiae Civitatibus praeter Messaniam, servi adversus Respublicam conjuraverant. Post etiam Spartaco Duce sexaginta circiter millia servorum arma ceperant ac Romanorum vires exercitus frangerat *Orosius c. 7. l. 4. in Crasso.* Nam ubique servorum numerus decies major fuit, quam liberorum.

Bella servilia.

Servi plurimi quam liberi.

Et quidem Athenis censae fuerunt, uno tempore peregrinorum decem millia: Civium viginti: Servorum autem CCCC. millia Unde cum aliquando in Senatu Rom. ageretur de commutandis servorum vestibus, ut a liberis hominibus nota quadam secerne possent: Senator aliquis intercessit; ne, si seipsum servum numerare coepissent, exitum Dominis intenterent, ad quos alioquin proclives videmus, praetextum sit aut durius ab his habiti, aut Syllam aliquem dictatorem fuerint. Et Syllam enim dicunt libertatem servis Dominos prodeuntibus, mercedis nomine proposuisse in singula capita eorum, quos ipse proscriptisset. Quo in meta Cives satis, diu sane fuerunt, quoad eas sexaginta Civium millibus & quodammodo pacata Republica, servus aliquis ad extremum Domini caput ad Syllam detulit: qui pacatam libertatem dedit, sed manumissum de rype Tarpaea praecipitem dari iussit. *John Bodin lib. 1. Repub. c. 5.* Adeo verum id fuit, quod proverbiali circumsertur sententia: DOMITIOTI HOSTES ESSE. QUOT SERVOS. Ac ne infinitus sim, satis nobis fuerit, vel unicuique saltem singularis perfidiae, quae servus de domino vindictam sumit, exemplum commemorare. Servus cum acerbis tractaretur, Domino absente ostia concludit: uxorem domini contumeliose affectam vinculis constringit; ac tres ejus filios comprehendit. Ubi dominum videt redeuntem, unum e tribus ex altissimo solatio praecipitem dat; deinde secundum: Pater tanta rei atrocitate obstupefactus, precibus & lacrimis servum exorare; ac modis omnibus placare conatur, ut tertium morti excipiat. Servus paciscitur saluam filii ea lege, ut dominus sibi ipsi nares praeceat. Natis ex pacto amputatis; Servus cum tanta clade & contumelia Dominum ultus esset, tertium quoque dejecit ac postremo ultionem de se i-

*Servi proditoribus
Dominos
liberos
proposuit.*

*Tot hostes
quot servi.*

*Memorable
Exemplum
servilis
vindictae.*

seipso quam dominus cogitabat, precipiti casu cepit. Ita ex Pontano recenset Johannes Boddinus *libr. 1. de Republ. cap. 5.* Cui omnino addendum est, quod de

bello civilis exortu, mirabili progressu & exitu eleganter scripsit Photius ex *Diodoro Siculo libro 34.*

DE EXEQUIIS MORTUORUM TIT. LXII.

Si quis præcipui nominis diem functus esset, septem dies domi destinebatur; & iterum comburebatur, factis exequiis solentibus, quas Virgilius in 6. de-

scribit: Principio pinguetradis, & robore lecto, &c.

ubi ait, struem lignorum erectam fuisse ex pinis & robore; qua frondibus ornabatur. Postea erecta Cupressus splendidis defuncti arma induebatur. Ipsam vero corpus aqua ad ignem calefacta lavabant, & odorifero ungebant oleo, inde plangebant defunctam, lecto imponebant, & pulcherrimis ac preciosissimis, quæ habuissent, vestimentis amictum; super rogam inter infecus vacuam & bene composuim ferebant, sparsoprimum in eam thure & oleo. Immiscebant & Canem, Equum, aut servum, quem præ aliis charum habuerat. Postea ardentibus facibus undique rogam aversi incendebant. Die nono cum jam altum esset Corpus, & ait Virgilius:

Præterea si non diem mortalibus alium

Attulerit:

colligebant ossa, & vino totam cinerem aut fœcillem condebant urnam. Dein ramo oleæ in aquam immerso circumstantes adpergebant credentes scilicet, Eos hoc modo purificatosiri. Mortuo vero ultimum illud & ALE, & I, LI. CEI, ingeminabant. Qui non urebantur, eos unguentis fricabant, odoriferis & gratis facili sufficiunt. * Nobiles testamento mandabant, ut Liberis monumentis assiduam lucernam accenderent, & sepulcrum custodirent, * Eodem die nono, postquam satis jam concesserat defunctus, in memoriam ejus ludos edebant, quos Novendiales nuntupabant. Unde Horatius,

Diffipare novendiales pulveres,

dixit. Ludi fierant, Equorum cursu, Bestiarum occisio sive confectio, & Servorum & Gladiatorum in Amphitheatro pugna. De quibus superius à nobis dictum est, & Tertullianus quoque libro De Spectaculis, disserit. Sed & illo ipso, quem dixi, nono die Epulum populo in foro dabant, ut videtur apud Dionem libro 46. & Ciceronem in Oratione pro Murena.

Quintus Tubero (inquit) cum Epulum Quintus Maximus, Africanus patris sui nomine Populo Romano daret, rogatus est à Maximo, ut nullum serneret, cum esset Tubero ejusdem Africani sororis filius.

Atque

Atque ille stravit pelliculis hœdinis lectulos Pomæanos, & expulit vasa Samia. Has sordes graviter tulit Populus Romanus. Itaque homo integerrimus, civis optimus, cum esset L. Pauli Nepos, P. Africani, ut dixi, sororis Fictus his hœdinis pelliculis Prætura dejectus est.

Sepultura.

Quorundam corpora non comburebant, sed una cum vestibus, itemq. Lacte & vino adpersis, extra Urbem sepeliebant. Imperatores exquisitis quibusdam sollemnitatibus sepeliebantur, quas Herodianus libro 4. recenset. Inter alias vanitates, & ineptias conavam & quadratam lignorum struem erigebant, singulis lateribus porta addita, per quam defuncti cadaver conspiciebatur. Supra hanc aliam quadratam erat strues; sed strictior: quam ibidem adhuc aliam magis strictam excipiebant; & quasi scalaribus gradibus ascendendi posse videbatur; ut in Numis & sarcophagis etiamnum conspicitur. Erat ibi & Aquila, resti sive funiculo alligata; que funiculo isto non cum corpore combusto, valabat in altum, & Imperatoris animam in cælum dicebatur evahere. Atque ita in Deum numero cum colloquant, Divi nomine indigebant.

Aquila a volans.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIUS.

Immortalitas omnium summa cupidi.

Consentaneum veritati & observantiz, imò indubitatum est sapientibus, quædam nobis cognata esse semina immortalitatis; cujus admodum appetentes sumus, ut & sepulturæ prospiciamus, & nolimus cadaver nostrum male haberi. Nec enim admittenda est vœcordium quorundam sententia, Animam nostram à Corpore solutam interire existimantium; atque idcirco nos esse sollicitos ejusmodi diuurnitatis. Sapientiarum pecudum animi tam insipidi nunquam vixerunt ipsi cum suis sententiis. Humanum verò ingenium, quod animæ nostræ vis est, cum se sciat immortale; optat illud etiam, ut corpus ipsum quoque & omnes, & domicilium suum, quoad fieri possit, eadem felicitate perfruatur. Atqui jam Cadaver neque sentit, neque tuum est amplius. At tunc nunc sensus est mihi viventi earum commoditatum, quas passurum sit cadaver meum. Jul. Cass. Scalig. lib. 3. poetices a. 20. Et quidem quanta vivis nobis sepulturæ cura esse

Sepultura cura.

soleat, tum cotidiana rerum experientia, tum etiam vitæ magistri docent histori. Nam & Egyptiorum Reges ad vitam justam & honestam nihil tam adduxisse legimus, quam, si secus facerent; Metum atque formidinem denegatæ sepulturæ, Diodor. lib. 1. qua Frotho Danorum Rex carere etiam voluit cadaverum violatores Sancivit enim, ut si quis Vespilionum scelestâ cupiditate id arôtasset, poenas non solum sanguine, sed etiam in honesto cadavere daret, busto & inferis cariturus. Siquidem par esse credebatur, ut alieni corruptor amoris nullo funeris obsequio donaretur, tortemque proprio referret corpore, quam in alieno perpetrasset. Saxo Grammat. lib. 5. histor. Dan. fol. 79. Et cum virgines Milesiæ, quorum ferè in ea civitate essent, repente sine ulla evidenti causa, sed morbo quodam, qui in hominum animos interdum solet incidere, voluntatem cepissent obeunda mortis, plurimæque jam suspensæ vitam amisissent: Milesiorum Senatus frequentius id accidere ratus, quam è re, & commodo Re-

virgines Milesiæ.

publicæ diutius ferri atq; dissimulari posset; Decrevit, ut quæ virgines corporibus suspensu mortuæ deprehenderentur, hæ post hanc Legem, cum eodem Laqueo, quo prævinctæ & alligatæ essent, nudæ tota via publica ad sepulturam efferrentur. Post quod decretum, virgines voluntariam mortem non concupisse dicuntur, pudore solo deterritæ tam inhonesti funeris. Sic evenit, ut vel ipsa cogitatione funeris ignominiosi vita retineretur amittere volentibus. Gell. lib. 15. Noct. Att.

Mezentium. cap. 10. & P. Erodus lib. 2. Decretor. tit. 39. Mezentius quoq; ille apud Virgilium non quidem Mortem deprecans, quippe qui scribat *Nullum in cade nefas* esse; sed acerbam cadaveris sui tractationem metuens, unicam sepulturam rogat. Æneam: *Vnum oro*, inquit,

Corpus humo patiare tegi; scio acerba me-

orum
Circumflare odia, hunc oro defende labo-

rem
Et me consortem Nati concede sepulchro.
Iisdemq; communis parentis nostræ, hoc est, Naturæ affectibus etiam Turnum, quamvis tanto robore, tali genere, tot rebus gestis clarum, moveri tamen videas, cum exanimum corpus suum parentibus reddi rogat:

*— seu corpus spoliatum lumine matris;
Redde meum.*

Quod si sepultura tanti æstimata fuit ab illis, qui ne carnis quidem resurrectione unquam crediderunt: multò minùs profectò nobis erit negligenda, qui caduci huius corporis resurrectionem, & felicissimam in beatorem consortio vitam nullis seculorum finibus terminandam præstolamur: siquidem Corporibus nostris impensum ejusmodi officium, est quodammodo ejusdem fidei testimonium. *canon. non æstimamus. §. corpori 13. q. 2. & pignus Resurrectionis.* Theodor. Beza ad 14. c.

Matth. v. 12. Hinc etiam est, quod de se-
pulchris & monumentis, quæ defunctorum domus Constantinus appellat in l. 4. *Sepulchrorum*
C. de sepulch. viol. tam provide & religiose & Monumenta
multa in jure nostro sint prodita. l. 1. ff. *de iurum. Reli-*
C. de Religios. & sumpt. fun. De mortuo in glo.
fer. & de sepulchr. viol. Nam & voluntas defuncti Monumentum sibi fieri disponentis, salva conscientia, & citra infamiæ negligi nequit. l. multis. §. C. de relig. & sumpt. funer. uti nec ipsum monumentum obligari. l. 2. C. de legat. legari l. monumenta. 14. C. de legat. permutari. l. 12. §. 1. de religiof. & sumpt. fun. aut alienari vel distrahi potest. l. 2. §. 9. C. de i. Etenim cum monumenta memoriæ servandæ gratia existant. l. 1. §. 6. ff. d. 1. satis in humanum & durum fuerit, memorias vendere Mortuorum. *can. postquam. 13. q. 2.* Quo etiam fit; ut dispositio illa, qua quis monumentum sibi adinstar ejus, quod Demetrii aut Damæ fuerat, fieri jussisse, & in nomine errasset; nihilominus tamè valeat: & ideò ob hunc nominis errorem vitari non debeat. l. in testam. 27. de cond. & demon. quia sc. Religionis interest, Monumenta extrui & exornari. l. 1. §. interdictum. de Mortuo infer. & ideò Papinian. asserit, se propter publicam utilitatem, ne insepulta cadavera jaceret, strictam rationem in super habere l. sunt per-
Insuper quid
sona. 43. in fin. ff. de religiof. & sumptib. fun. habere.
id est, negligere, ut Cujac. interpretatur. lib. 11. observat. cap. 11. & lib. 3. c. 22. (Quod enim in super habemus, ejus quod super abundat loco reputamus, at quod abundat, plerunque solemus negligere. Jacob. Revar. lib. 3. varior. cap. 3.) cum summa sit ratio, quæ pro Religione facit. d. l. sunt persona quemadmodum è diverso placuit inæptas defunctorum voluntates circa sepulturam non valere. l. serv. 113. in fin. de legat. 1. Unde si hæres hac conditione scriptus, si reliquias testatoris in mare proiec- cerit, conditioni non parucrit. Modestinus.

respondit, Laudandum esse magis quam accusandum hæredem; qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem projecit, sed memoriam humanæ conditionis sepultura tradidit: Idemque ab hæreditate eum non expellendum. Sed hoc inspicendum potius, ne homo, qui talem conditionem posuit, neque compos mentis satis fuerit. *l. quidam. 27. ff. de condit. institut.* Indeque esse opinor, quod tantos sumptus & impendia in monumentis exstruendis multi fecerint. Cur enim tam operosa Mausolea, tot prodigiosa magnitudinis & firmitudinis Pyramides quorundam corporibus putem impositas, quam ut si non universa temporum spacia æquare possent; aliqua tamen quam maximè longinqua superaret? Interea autem, quod quis memoriam causa monumentum sibi posuit, violandum non esse, tractatum est *l. 1. ff. de sepulchro violat.* Alciatus *lib. 10. par. 17. cap. 4.* Menochius *lib. 2. de arbitrar. iudic. quest. cent. 4. casu 387.* ad eod. ut contaminata defunctorum Religio penam sacrilegii habere dicatur. *l. pergit. audacia. 5. C. de sepulchro violat.* Quo nomine rectè ab Ulpiano responsum legimus: Justæ sepultura traditum, id est, terræ conditum Corpus, inquietandum non esse *l. Divi 39 ff. de Religios. & sumpt. funer.* Videri autem terræ conditum, & si in arca conditum sit hoc modo, ne alibi transferatur *d. l. Divi.* Solebat scilicet non terræ tantum, sed etiam in arca Lapidea, *l. si quis. 7. §. 1. ff. de i. suprà*

Corpus terra conditum.

in arca.

terram positâ, Corpus perpetuè sepulchro tradendum plerumque; recondi. Quæ quidem Arcæ etsi olim plebejæ sepulchri genus arguebant, ut ex illo Lucani:

Da vilem Magnæ plebei faneris arcam;
probat Cujacius *lib. 11. observ. c. 21.* postea tamen magno in precio habitæ, & à præstantibus quoque Viris sunt usurpatæ: quippe cum Arcarum beneficio, ut Theo-

doricus Rex graviter dicebat, cadavera in supernis humata, sint lugentium non parva consolatio: quoniam Animæ tantum de mundi conversatione discedunt, Corpora verò duces quondam superstites non relinquunt. Cassiodor. *lib. 3. Varior.* & Jac. Ravard. *lib. 2. Varior. c. 4.* Ac meministi, me eiusmodi Arcas, & quidem maritimas, cum Accursii, Odofredi & Rofredi Bononiæ: tum aliorum alibi in Italia passim videre. Quanta autem sit sepulchri violati atrocitas, quæ item poenæ explicatè tradit Tib. Decian. in præxi criminali *lib. 6. cap. 39. & seqq.* quem adire, Lector, è re tua fuerit. Jam ad Veterum ritus in defunctorum curatione observatos nos conferamus, Et quidem auctor est Servius *lib. 5. Æneid.* apud majores moris fuisse, ut qui mortuus esset, domum suam referretur. Unde illud:

Præciæ quædam ritus.

Sedibus hunc refer amicus, & condis sepulchro.

antequam autem id fieret, aqua ablueretur, & per intervalla conclamaretur (cujus rei rationem tradit Plinius: quod interdum spiritus vitales exclusus putetur, & homines fallat. Unde & dies septem cadavera servabantur, & post ultimam demum conclamationem comburebantur. Inde istud Terentii: *Desine: jam conclamatum est.* Tralatitium quippe est, eos qui deliquit animi patiuntur clamore & voce sonora quasi animari. Deinde cum septem ibi dies fuisset, octavo die rogo daretur sive incenderetur: non sepeliretur: eoque Horatii pertinuisset:

Novendiales dissipare pulveres.

Dum itaque intus positus esset mortuus, forisve ferretur, sine fraude erat, vel ipsi mortuo coronam, quam virtute peperrat, parentibusque ejus imponere. Virtute inquam peperrat, ex Cicerone optimo hujus moris interprete: Jam illa, ait, significatio est, laudis ornamenta ad

Mortuo coronam imponere.

mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, & ei qui peperisset, & ejus parenti sine fraude esse Lex imposita juberet. Quinimò si quis non virtute, sed pecunia aut pactione coronam acquisiverat; is ejusque pecunia Legi Decemvirali arguebatur. QUI CORONAM FACIT, ait Lex, IPSE PECUNIAQUE EIUS VIRTUTIS ERGO ARGUITOR, ubi virtutis ergò arguitur, qui virtuti fraudem fecit. Ita enim Legem istam apud Plinium *lib. 21. c. 3.* Jacob. Rayardus emendat, ablatus ita & conclamatus, sive defletus efferebatur; veluti ad sepulturam processurus. Nam, ut Plin. auctor est: ritu naturæ hominem capite gigni mos est; pedibus efferri. Hinc Perlium illud

In portam rigidas salces extendit—

Elatum autem ex ædibus cadaver eadem Decemviralis Lex erat in Urbe sepeliri auturi. HOMINEM MORTUUM (ait) *in Urbe* ne sepelito, neve urito. Hoc, propter ignis periculum, ait Cicero; illud, ne sacra Civitatis funestentur, ut Paulus putavit *1. Sentent. 21.* aut quod perinde ducor, ne sanctum municipiorum jus polluat *1. Mortuorum. 12. Cae Religijs. & sumpt. funer. vel, ne Urbani cælum lædo cadaverum odore infectum, pestem civibus, qui spiritum ex eo ducerent, inferret. Itaq; moris fuit, ut pyra cupresso circumdarentur, propter gravem ustrinæ odorem, ne populi circumstantis corona offenderetur: sicuti Hotomannus rectè adnotavit. Quò pertinet illud Senecæ, Non defunctorum causa, sed vivorum inventam esse sepulturam scribentis; ut corpora & visu & odore cæda amoverentur. *lib. 1. de Remed. fortun.* Ideoque & Jcto cautum fuit, ne quis in urbe sepeliretur. Hinc mos invaluit, ut in continentibus urbis humatio fieret. Ovidius*

Inq; suburbano membra sepulta solo.

Ac cum SConsultum illud penitus an-

tiquatum esset, Divus Hadrianus id restituit. *3. §. Divus Hadrianus de seq. viol.* Itemque ejus successor Antoninus Pius teste Spartiano, ut videre est apud Paulum *libro 1. senenti. Tit. ultim. §. 2. & §. 3.* sed cum leges illæ conculcarentur, & omnes inter Ecclesias & urbes sepeliri vellet, id Imperatores Christiani vetuerunt. *1. 6. C. Theod. de sepulch. violat. & 1. mortuorum 12. C. de religijs. & sumpt. fun.* quod postea refixit Leo sapiens *Novell. 53.* permittens cuicque tam intra civitatem quàm extra mortuos sepelire. Priori aut loco Lex Sepulturam ponit, tanquam vetustiore *Sepultura vñione antiquior.* Institutione; quæ tum demum fuit instituta, cum hostilis immanitas etiam in Mortuos sæviret, cadaveraque eruerentur. Docet id Plinius *libro 7. cap. 54.* his verbis; Ipsum cremari, inquit, apud Romanos non fuit veteris instituti. terrâ condebantur, at postquam longinquis bellis obrutos erui cognovère, tunc institutum. Cæterum in utroque hoc genere Decemviri, sumptus & lamentationes funeris ex Solonis lege minuendos voluerunt; & hoc amplius etiam *sumptus funeris coarctum.* ita interdixerunt; NE FACITO ROGUM ASCIA, NE POLITO. Vult igitur XII. tabularum Lex, ex incompositis impolitisque lignis, sine arte simul congestis Rogum fieri: Asciam adhiberi non vult; quæ fabrorum materiæ doliabra est, & instrumenti genus, non solum poliendis lignis, sed etiam construendis connectisque aptum: quo in calcis maceratione Veteres etiam usos fuisse testatur Vitruvius *lib. 7. de Architec. 1. 2.* Sed & tribus riciniis, & vinculis purpure, & decem tibicinibus funeris sumptus fuit extenuatus. Nam si Tullio credimus, voluerunt Decemviri, Ut Mortui TRIBUS RICINIIS, ET VINCULIS PURPURÆ DECEMQUE TIBICINIBUS EFFERRENTUR.

DE EXEQUIS MORTUORUM

340

*Non Ricini-
um.*

Rica Fello erat vestimentum quadratum, fimbriatum, purpureum. Inde Ricinium, quod & ipsum quadratum fuisse ait. quam X. I. tabb. interpretes virilem dicant togam, qua Mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo. Per tria igitur Ricinia, & vincula purpuræ, tres viriles togæ, tribus clavis purpureis prætextæ intelliguntur: quasi noluerint, Decemviri plures in funere quam tres duntaxat sceminas tribus Riciniis esse indutas. Atque ea quidem Ricinia una cum cadavere licuisse concremari, ex Liv. lib. 34. Hotomanus collegit, & ex Plutarcho quoque confirmat, qui Solonem vetuisse scribit, plures tribus illis vestibus in sepulchrum condicum mortuo. Nec enim infrequens fuit, ut quæcumque defunctus in deliciis habuerat, etiam si preciosissima forent, in ignem unatum ipso conicerentur. quod postea Lex, in imensum præsertim funeris sumptibus excreverantibus, ad certum quendam modum restrinxit: quem admodum & Jure civili postea diligenter cautum videmus, ut sumptus illi pro facultatibus & dignitate defuncti præstituantur. Item ne ornamenta cum corporibus condantur, quod homines (inquit Ulpianus) simpliciores faciant. l. si quis 12. §. 1. l. 14. §. 5. ff. de relig. & sumpt. funer. Veneratamen cadavera tegebantur, ut ex Cicerone 1. de leg. 2. constat. Et Matronis quidem facundis honoratior quædam vestis, quam iis quæ nunquam pepèrerant, in funere concedebatur, ut ex illo Propertii lib. 4. Eleg. 12.

Et tamen emerui generosos vestibus honores. Rectè colligit Adu. Turneb. lib. 10. Adversar. 6. 7. vestimenta illa, quibus cadavera defunctorum vestita in sepulchro conduntur, Apulejus ferat aha amacula nominat lib. 10. Milet. Scribit præterea Plutarchi in problemat. mortui corpus albis vestibus fuisse indutum, ob puritatem;

quippe color albus, solus sincerus ac purus minimeque infectus est. Sic & defunctus videtur esse factus quiddam simplex & purum, omni que mixtura secretum. Unde & in luctu mulieres albis vestibus utebantur, ut Beroaldum ad illum Apulej locum notavit. Hinc etiam est, quod cum infinito Tibicinum numero funera gravarentur, Decemviri plures in funere Tibicines, quam decem, prohibuerint. Quod respexisse videtur Ovidius 6. Fastorum.

Cantabas famis, cantabas Tibi ludis

Cantabas maestas tibia funebribus.

Adde quod Edilis, pompa qui funeris erant,

Artifices solos iusserat esse decem:

Atque ii quidem Tibicines idcirco adhibebantur, ut ad funebres eorum tibias (quas Flaminia audire nefas erat) nenia mortui hominis laudandi causa canerentur, auctore Festo. Sed & Præficus quasdam Mulieres, a præficiendo sic dictas, idcirco conductas fuisse, ut ante domum Mortui laudes ejus canerent, Varro lib. 6. de ling. Latina testatus est, citans illud Nævi: Hæc quidem hercle, opinor, præficus est, nam mortuos tollaudat. Nec verò ad laudes defuncti duntaxat decantandas; sed ad planctum & fictas lachrymas conducebantur. Præficus: quæ, ut est apud Propertium in Epiced. patris:

Pharids ficta præfate dolores;

Mygdaliosque colunt, & non sua funera plorant;

Et his quidem peculiare fuisse carmen commune omnibus funeribus; quod privatim facerent mutatis nominibus defunctorum, atque familiarum, Jul. Cæsar Scalig. docet lib. 1. poet. c. 55. Solebant etiam Præficus mulieres, cum magnum simulant luctum suis quoque genis rasis sanguinem elicere. Sic enim Servius ad illud Virgilii lib. 12.

Tibicines

Præficus Mulieres

Lamentatio in luctu

Cadavera vero vestibus teguntur, & honestiora quidem faciendo.

non alba.

Etrosas laniata genas.

Moris, inquit, fuerat, ut anteoros humanus sanguis effunderetur vel captivorum, vel gladiatorum: quorum si forte copia non fuisset, laniantes genas summeffundebant cruorem utrogis illa imago restitueretur. Sed muliebres illas tragœdias & vi expressas lachrimas ac lamentationes Lex ista sustulit: MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO. Quo loci Radere idem erat, quod unguibus cruentare, digitisve conterere. Lessum autem Lessus apud Ciceronem interpretatur quasi lugubrem ejulationem. Idque vel eò magis, quod ejulatum & lamentationem ejusmodi Solonis Lex ibidem vetet. De Solone enim ita scribit Plutarchus: Lacerationes cadentium se, & ejulationes, alienisq; in sepulchris Lamentationes sustulit, &c. Et sanctestem huic rei satis idoneum habemus ipsum Plautum, quem Latine linguæ principem dicebat Gellius. Sic igitur in Præculento scribit. act. 4. sc. 2.

— stultus es.

Quis facta infolia facere verbis postulas.

Thetis quoque etiam

Lamentando lessum fecit filio.

Quasi dicat Plautus: Lamentus, gemitusq; & femineò ululatu filium deflevit Thetis; & tamen suis illa lachrimis, quod factum erat, infectum reddere non potuit. Sic enim locum istum accipiendum esse evidenter in lib. de Anima docet Tertullianus: Plane, inquit, stygiæ paludes poeta tradit mortem diluentes. Sed & Thetis filium planxit. Idque & Taubinannus ibi adnotavit. Mirum tamen est, Solonem ipsum, qui Lessum, hoc est, Lamentationem, ejulationem & plangentiam istam tantò studio innubuerat, moristarum, jam longè aliter sensuisse. Nam ejas, quantumvis sapientis hanc fuisse orationem, Cic. lib. 1. *In senatui. prodidit.*

Mors meane careat lachrymis: lingua-
mus amittis

Matorum, ne celebrent funera cum
gemitu.

Ennius in hoc longè fortior, qui tale sibi Ennius. conscripsit Elogium.

Nemo me lachrymis decoret, neque Funera fletum

Faxit. Cur voluit virum, per ora virum. meritò illè quidem. Si enim felices sunt mortui, injuria sit eorum mortem deflere: si miseri, quid fletus illis prodest? ut ex Cicer. 2. de legib. argutatur Stephan. Forcathus lib. 6. de Gallor. Imper. & Philof. fol. 932. In gemituere nonnunquam (dicebat Cicero lib. 2. Tusculan.) viro concessum est, idq; raro, ejulare nemulieri quidem. Hinc

Hic non virilis ejulatio,

apud Horat. Epod. 10. Signate autem neque funera fletum per se, quod vitiosum antea scriptum erat, neque funera fletus, auctoritate Scaligeri repolui. Nam facere funera fletu, non est Latinum. At funera nominativus est fœminini, pro muliere funerea. Funeræ enim olim dictæ, ad quas funus pertinebat, ut mater, filius, soror, soerus, idque ad illud Virgilii

— nec terna funera mater

Produxi, pressive oculos, nec

Servius notavit, & ex eo Scaliger ac Bemannos nostræ in originibus, opere elaboratissimo, quos ego in re literaria non Antesignanos dicam, sed duces longe maximos intrepidè secutus Eodemque sensu accipio illud Strozæ patris lib. 4. Erot. Eleg. de amica irata.

Elatumq; thoro specula prospectat ab alta;

Cum iristes lachrymas funera turba
dabat.

Ibi enim funera turba, p. funeream manifeste ponitur: Quid quòd Justinianus Muliebres lessum in funere, convertit in cantum? & præficarum loco Plutias substituit.

tuit? In *Novell.* 59. enim meminit mulierum feretrum præcedentium & psallentium. In pandectis nulla hujus Romani moris supersunt vestigia: sed marito mortuo, annus ad lugendum Mulieri viduæ solum præscribitur, & antè rubere alteri prohibetur: non tam oblectum tamen, quam propter periculum turbandi sanguinis. non rectè igitur faciet nec in Domino, *ut cum Apostolo dicam*, nuber vidua, si, antequam eluxerit, alii nubat. Valebit, fateor, matrimonium; sed legis civilis prænam dabit intereà. Idq; quia impune est; mulier ante paratum viro tumulum, alterius sibi thalamum parant, aut potius jam tum illo vivo pararunt. Raro enim absunt à suspitione stupri, aut veneficii festinatæ istæ & nimium properatæ viduarum nuptiæ. Tum sanguinis conturbatio fuit incertitudoque prolis fugienda; ne alienus filius secundo marito supponeretur. Sic enim fit ut non sui patris non justus sit hæres, & veri patris hæreditas defraudetur, quam ipsi jus naturæ & gentium deferebat. Quæ gravis est Francisci Connani sententia *lib. 8. comment. juc. civil. cap. 7. inf.* Sed annum istum luctus decem duntaxat mensibus terminari, Jac. Ravardus docet *lib. 1. Variar. c. 20.* De Mulierem autem continentia, & Viduitatis laude eleganter scripsit Joh. Coraf. aureos illos Virgilii versus laudans. quibus Didonem ita introducit loquentem.

*Ille meos primus, qui me sibi juxit, amores
Abstulit, ille habeat secum servetque sepulchro.*

Porro ad cohibendos funeris sumptus & luctum pertinet etiam illa Decemvralis LEX: HOMINI MORTUO NE OSSA LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAT. Vult enim Lex, ut posteaquam crematum corpus est, ossa è cineribus legantur statimq; loco proximo in terram condantur. Quod ideo fuit institutum, ne si

alium in locum sepeliendi causa deportarentur, ibiq; justa iterum fierent, & luctus duplicaretur & sumptus. Quamquam hoc sensu hominis potius, quam homini lecta intelligerentur, ex subuli quorundam distinctione quibus hominis mortui ossa lege dicuntur, cum quæ dispersa sunt & non cohererent, simul colliguntur. At Mortuo homini leguntur ossa, cum ejus cadaveri aliqua ossa adimuntur, quod sit, vel cum digitus, quod membrum est duobus aut tribus ossibus constans, alicui abscinditur. Hinc Festus Membrum abscindi mortuo dicebatur, inquit, quum digitus ejus decidebatur, ad quod servatum iusta fierent reliquo corpore combusto. Finge aliquem peregre vel in militia mortuum, ei digitum ademptum, & justis funeribus in patria faciendis adservatum; reliquum corpus apud peregrinos combustum fuisse. Lecta illi fuisse ossa, nemo negabit, nec tamen contra Legem id admissum dicet. Cicerone enim interprete, Bellica & Peregrina Mors excipitur, ut sensus sit: Homini mortuo ossa legenda non esse, EXTRA QUAM SI MILITAE AUT PEREGRE MORTUUS SIT. Hoc igitur casu ossa ei adimi & legi potuerunt, quò post funus fiat. Credo, quia molestum esset, ad eum locum amicos exequiarum causa vocare, ubi quis bello occubisset, vel ubi Civis Romæ inter peregrinos mortem obiisset. Pertinet etiam ad sumptus minuendos alia XII. tabb. Lex: SERVILIS UNCTURA TOLLITOR, OMNISQUE CIRCUMPOTATIO. Sublata igitur est Unctura, sed servilis tantum. Nam & infervorum demortuorum funera impensas factas Ulpianus innuit, in *l. Julian. 17. §. præterea 22. ff. de act. emp.* Non sublata autem erit Liberorum Unctura: cum & in Pandectis eorū sumptuum probatam videamus rationem, qui in unguento pro Mortui corpore com-

*Militaris
aut Peregrina mors.*

*Unctura
servilis.*

*Annus
Luctus.*

*Nuptia ac
colata.*

Viduitas.

Ossa legere.

parato sunt facili. *funeris. q. ff. de Religi-
of. & sumpt. funer. Ait Lex: Omnisq. cir-
cumportatio.* Antiquæ enim consuetudi-
nis erat, ut uncto & delibuto cadavere,
potatio circum illud institueretur, ordi-
neque omnes invitarentur. Virgil.

— illi agnosce longæ

Tandem inter patres, & levi potula seve-
pens

Libavitq. dapes.

ubi per Dapes Servius ait Epulum intelli-
gi, quod Silicernium dicebatur, quasi Si-
licernium, super filicem scilicet positum.
Et si autem Photomannus omnem Circum-
portationem sublatam putat; probabilis
tamen est, ut illa legis verba ob contextu-
tatem de Servili duntaxat epulo seu pota-
tione prohibita cum Ravardo accipia-
mus. Vetuit etiam Lex: UTI NE SUM-
PTUOSA RESPERSIO FIERET, NEVE
MURRATA POTIO MORTUO INDERE-
TUR NEVE LONGE CORONÆ, NEVE A-
GERRÆ ADHIBERENTUR. Solebat enim
cadaver & rogos preciosis liquorib. per-
fundi; & inter hos vino quoque murrato,
Murratum igitur vinum tanquam sum-
tuosam portionem Decemviri prohibent.
Cetero vino adspersionem fieri non ve-
tant Unde Virgil.

Postquam collapsi cineres, & flamma quæ-
sivi,

Reliquias vino, & bibulam lavere favil-
lam,

Per Longas autem Coronas Ravardus
intelligit, non quidem lemniscatus illas,
quæ & ipsæ rotundæ esse poterant, sed
quibus busta, sepulchra, felle curules,
theatra, & curus triumphales exornari
consueverunt. Non vult etiam Lex Acer-
ram adhiberi. Id Festus explicat qui Acer-
ram definit Aram, quæ ante mortuum po-
ni solebat, in qua odores incendebantur,
ut ita veter Lex, Aras, quæ proximè sepul-
chra fierent, cum thure incensisq. odori-

bus obiri. Eademque sumtuum constri-
gendorum ratione prohibitum videmus,
UTI PLURA FUNERA NE UNI-
FERENT, NEVE LECTI PLURES
INFERRENTUR. Id enim à quibusdam
fuisse factitatum, Syllæ exemplo com-
probatur, qui Lectorum sex milia ha-
buisse dicitur. Et Augustus postea in
honorem Marcelli Sororis suæ Octaviæ
Filii, sexcentos lectos mutare civitatem
iussit. Nam, ut Servius tradit, apud Ma-
jores gloriosum fuerat, quam plurimis
lectis afferri. Ac tenuis quidem fortunæ
homines capulis, sive feretris effereban-
tur; potentiores autem lectis. Sed in ea
Lege additum fuisse Cicero testatur:
NEVE AURUM ADDITO; AST QUOD
AURO DENTES VINCTI ERUNT, ID
CUM ILLO SEPELIRE, UREREVE, SI-
NE FRAUDE ESTO. Negat ergo Lex,
aurum, ut & alias res preciosas unâ cum
Mortuo in rogamini gerenda esse. Ex quo
instituto fluxit fortassis vetus illa conue-
tudo, qua Morientibus annuli detrahe-
bantur: quam obiter attingit Plinius lib.
33. cap. 1. Excipiunt tamen Aurum, quo
nonnulli dentes sibi eburneos devin-
ciunt: qualis illa fuit Ægle, de qua Mar-
tialis;

Sic demata tibi videtur Ægle

Empis ossibus, Indis quoque cornu

Atq; hinc perspicuū sit, Romanos in re-
bus ad sacra & religionem pertinentibus,
quales Deorū Manium fuerunt, mirabi-
liter anxios & summam superstitionem
fuisse, ut ab Photomanno rectè hoc loco
fuit observatum; apud quem, ut & Jaco-
bunt Ravardum, plura de Exequiarum
ritu & jure poterunt videri. Inde enim
pleraq; hæc collegimus. Quib. adde quæ
de Purgatione scribit Vacconius de Vacu-
na, Suffixionem id genus vocatum asse-
tens, lib. Declarat. c. 18. nu. 7. De hac illud
etiam Virgilii ex audio lib. 6. *Æneid.*

Idem

*Aquila è
rogo volas.*

*Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo felicitis Olive.
De aquila verò è rogo volante, & defun-
cti animam in cœlum simul efferente, cu-*

*jus ad finem Tituli nostri Auctor menti-
nit, videatur Herodian. lib. 4. ubi ceremo-
nia in Imperatorum funeribus adhibetur
singulariter & copiose describuntur.*

DE NOMENCLATORIBUS TIT. LXIII.

Nomenclatores.

*Non erit extra propositum, antiquam hoc loco consuetudinem referre. Habe-
bant enim Romani Servas quosdam, qui singulos Civis Romanos discerent
cognoscere, & horum nomina memoria tenere, qua prout quisque obvius fie-
bat, Dominis suis Candidatis seu Magistratum aliquem ambientibus Servis
illi suggererebant, ut suo quemque nomine compellere possint Domini, atque
ita benevolentiam obviantium captarent. Nam, ut Plutarchus ait, maio-
ri voluptate adscitur, qui suo se nomine compellari audit; ejusq; animus ap-
pellanti magis conciliatur. Servi isti Nomenclatores nuncupabantur;
quorum Cicero in Oratione pro Murena meminit, dum ipsam quoque M.
Catonem ait Nomenclatorem habuisse, qui Civium obviam factorum nomi-
na ipsi insufflaret. Idem quoque frequenter in usu erat Candidatis Magistratum
ambientibus: qui, posteaquam erant Designati, multo salubant negligenti-
us.*

NOTÆ, SIVE, COMMENTARI.

Vetus sanè institutum Romæ fuit, ut diebus comitialibus, qui vel à Con-
sule, vel alio magistratu, cui tum Comitia habendi jus erat, edito promulgaban-
tur, Populus Romanus in Campum Martium conveniret: ubi qui Magistratum petebant, Candidati à toga candida, quæ gestamen erat Petitorum, dicti, Tribus circumbant, singulosque præhensantes, & suffragia precibus temporariaque observantia emerebantur, unoquoque plebejorum ac popularium benignè & nominatim appellato. Quam ad rem facilius agendam Nomenclatores inventi sunt: qui singulorum nomina tenebant, Candidatisque suggererebant, ut quisque obvius erat. Quos quidem Nomenclatores, etiam Nomenclatores video dictos in l. uti in-
risjurandi 7. §. dabitur ff. de oper. libert. & in l. ult. in fin. de liber. caus. Eos Festus Pō-

Candidati.

Nomenclatores.

pejus lib. 6. etiam Factores dictos scribit, *Factores.* quod etiam veluti infarcirent nomina salutandorum in autem candidati: cujus etiam latus quandoque fodicabant, ut ex illo Horatii

*Meremur servum, qui dictes nomina.
Quis fodiceret laurus.*

colligitur. Si autem nomen non succurreret, obvium honoris causa dominum appellabat. Docet hoc Seneca in 3. ad Lucillum Epistola, ubi obvius scribit, salutari à nobis Dominos, si nomen non succurreret. Ex quo doctis quibusdam videtur sensus Martialis, cum scribit lib. 1. Ep. 157. ad Priscum,

*Cum te non nossem Dominum Regem-
quæ vocabar:*

*Cū bene te novi, iam mihi Priscus eris.
Et lib. 5. Epig. 58. ad Cinna.*

*Cum voco te Dominum, nolo tibi Cinna
placere*

Sape etiam servum sic re saluto meum.

Quod

Quod Tranquillus adnotavit ad Alexan. ab Alexand. *lib. 2. Genial. diem. 6. 19.* Idem Festus: Honoris ambitus dici coepit est, inquit, à circumuendo supplicandoque. Est enim Ambire, supplicare. Ambibant autem Romani, aut captantes populi suffragia, aut Judicum implorantes miseretordiam. Ideoque tam hi, qui favorem & gratiam Judicum, quam illi, qui Magistratum captabant, appellari solent ambitiosi. Unde & ambitiosa dicuntur decreta, vel ambitiosi iussus, tam qui gratis, quam qui accepta mercede contra jus & æquum in alicujus favorem à Judicibus interponuntur. *l. seruo in viso. 65. §. 2. ff. ad S. Conf. Trebellian. Razard. libro. 5. Varior. capit. 6.*

*Ambitus
licitum.*

Et quidem quantum etiam ad Magistratus Ambitus attinet: sciendum est, huic in *Oratione sua contra Sallustium*, duplicem constitui: Unum popularem, concessum quidem atque etiam laudatum, cum aliquis Magistratum aut Curationem petendo, suam operam offert Reipublicæ; judiciumque de se faciendum populo permittit absque dolo malo. Hoc genus Ambitionis nullis legibus prohibetur, sed approbatum semper, & à maximis præstantissimisque Viris exercitum est. Alterum autem Ambitus genus infame est, & Legum severitate notatum; quod aliquando vi, aliquando dolo committitur, & unde cædes, largitiones, & variz corruptelæ nascuntur. De hujusmodi crimine variis temporibus variz Leges latæ sunt. Primum anno ab Urbe condita 397. Lex Petilia: qua non largitiones, paupere tum civitate; sed præpostera ambiendi ratio coerceretur; cum novi quidam homines, præter morem nuadinas & conciliabula agerent, & favorem hominum sibi conciliantes, suffragia peterent. Livius *lib. 7.* Deinde Lex Calphurnia, anno ab U. C. 687. Republ. jam Imperii dignitate, & o-

*Ambitus
illicitum.*

*Punius
L. Petilia.*

L. Calphurnia.

pum magnitudine acta; quæ Legè præter alias pœnas, pecuniaria quoque; adjecta fuit, autho. *Pedião* Huic successit Lex Tullia, M. Tullio Cof. ex Senatus decreto lata, quando cautum est, præter alia multa, Ne quis prædia vulgo daret: alioquin Legis Calphurniæ reus haberetur. Adjecta etiam al superior pœna, quam antea, nempe Exilium. nam antea damnati in Civitate remanebant. Fuit præterea Lex Pompeja de ambitu severissima: quæ Cæsare in Gallia res maximas gerente, tum lata est, cum Candidatis in Urbe insaniētibus; sic Ambitus arderet, ut populus in varia studia scinderetur, ferroque dimicaretur atque igni: & propterea, teste Appiano, octo mensibus Respublica Magistratibus caruerit. In quibus, procellis & fluctibus, suadente Catone, solus C. Pompeius III. Consul ab Interrege creatus est: qui Ambitum in Campo Martio, fontibus punietis, non sine magna laude pepulit, quemadmodum ex Plinio refert Cl. Prevotius, *De Magistrat. Roman.* Trajanum quoque *Constitut. Trajan.* lego apud Plinium repressisse Ambitum, Candidatis tertiam patrimonii partem in ea, quæ solo continentur, conferre jussit: ut similiter & octo foeneratores jubentur *Cre.* duas partes patrimonii in solo collocare; & confiscantur, qui dimidiam rei familiaris in pecunia habent, apud Suetonium *Augsto.* Post autem ad instar L. Juliz Ambitus coerceri coepit in Municipiis, ubi Duumviri & Sacerdotes provinciarum creantur decreto populi vel Curiz; & creabantur etiam Episcopi & Presbyteri: *leg. 49. C. Theodos. de decret.* quorum Ambitio coercetur *l. si quemquam. C. de Episcop. & Cleric.* Jacob. Cujac. ad *L. Int. de Ambitu. L. 1. de in Cod.* Porro Legem Juliam de Ambitu hodie in urbe cessare Modestinus ait; quia ad curam Principis Magistratuum creatio pertinet; non ad populi favorem. *l. 1. ff. ad L. Int. de Ambitu.* Quæ Modestini verba ita

ita intelligit Budæus, non ut ambitus Legem Romæ abrogatam esse dicat; sed Ambitus iudicium exerceri defuisse: quia populus honores mandare desierat sub Principibus tyrannis, aut ad Regum similitudinem omnia arbitrato suo administrantibus; omnibus propemodum vestigijs antiquæ Reipubl. sublati. Sic Juvenalis, de Pop. Romano

— nam qui dabat olim

Imperii, Fasces, Legiones, omnia; nunc se Contemnit, atq; duæ astantiæ res anxius optat

Pannum & Circens.

Notat autem Domitiam temporale quibus loquens Fabius lib. 6. ita inquit, in mentione Orationis pro Murena: Hoc genus nostris temporibus totum penè sublatum est: cum omnia tutelæ curæque unius innixa periclitari nullo iudicii exitu possint. His addit, quæ de ambitu, itemque Legibus, Iudicio & Pœnis adversus id crimem constitutis, luculenter scripsit Fibi. Decianus in praxi criminali lib. 2. cap. 27. et sequentibus.

DE DONIS TIT. LXIV.

*Donatio-
rib, collata.*

*Calendis Martiis dona Mulieribus mittebantur ab Amicis & cognatis: quod eod die pugnantis inter se Romanis & Sabinis, Mulieres se inter arma intulerunt, & infesta dirempta acie, pacem conciliavimus. Idcirco, festus illis habebatur id dies, & maximus tum exhibebatur honos Mulieribus, & ut Juvenalis ait, Umbella viridis, magna succini copia, & alia donis mittebantur. Quod respiciens C. Pomponius, Si vir Vxorî Calendis Martiis, aut natalis die munus dedisset, valere donationem ait, dummodo munus id immediatum non fuisset. * Natalis autem die quoq; Vxoribus à Maritis donatum fuisse, Juvenalis testatur his versibus.*

** I. sed si
vir uxore,
& ff. de do-
nax. inter
vir. & ux.
Nacabitur
dona.*

Eneui tu viridem Umbellam, cui succina mîtras
Grandia, Natalis quonies redit aut medium Vex
Incipit, & strata postus longaque cathedra,
Munera foemineis tractas secreta Calendis.

*Saturnalia
Sirena.*

Festis Saturnaliibus dabatur etiam Viris munera. Celebrabantur autem Saturnalia 11. Decembris: qui dies solstitialis est, ut Macrobius refert lib. 1. Saturnal. c. 2. Idem & primo anni die, boni augurii causa fiebat. Pude Suetonius scribit, Omnes ordines Calendis Ianuariis Sirenæ Augusti etiam absenti in Capitolio consulisse. Sed quæ Mosisse in plures protendebatur dies, inter dixit Tiberius, ne præter Kalendas Ianuarias sirena darentur acciperentur. Et Caligula edicto coivit, ut illo die à quolibet sirena acciperet. At mos iste à veteribus quidem sublatus, nihilominus samè adhuc observatur.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

*Donum &
Munus.*

Inter Donum & Munus hoc interest Ulpiano, quod inter genus & speciem.

Nam genus esse Donum Labeo putat, à donando dictum; Munus speciem & inter donum 194. de ver. signific. Definiri autem Donum in genere potest, liberalitas, *quid differant.*

ex animi benignitate proficiscens, alteri collata & concessa. *l. donari. ff. de donat. & donari. 32. de Reg. jur.* Davidi verò in absolutum seu merum; & modo quodam factum, hoc est, non merum. Azo *in summa. C. de donat. qua sub modo.* Illud propriè ac in specie donum: Hoc in aliud nomen transiens, Munus, quasi donum relatum appellari. *l. munus. 18. de verbor. significat.* Nec enim rarum est, ut generis nomen speciei significationem, quasi propriam induat. §. 3. & ibi *dd. in ss. de adopt.* Propriè & absolutè donum est, quod nullo alio intuitu donatur, quàm propter meram & absolutam liberalitatem ac benignitatem. *arg. l. 1. ff. de donat.* Donum modo quodam factum, quod rectè Munus vocamus, illud erit, quod donatur respectu alicujus causæ vel rei: sicut quod relationem habet, nec meram respicit liberalitatem, sed causam, aut quod conditionem vel modum secum trahit. *dd. l. 1. §. 1. de dona.* Quæ divisio planè; juvatur Martiani responsio. *l. munus. 214. de verbor. signif.* Munus propriè est, inquit, quod necessariò obimus lege, more, imperiove ejus, qui jubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate juris, officii, sed sponte præstantur: quæ si non præstentur, reprehensio est: & si præstentur, plerumque laus inest. Sed in summa in hoc ventum est, ut non quodcumque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Doni hujus relati exemplum est in donatione mortis causa. *l. 101. ff. de mort. causa donation.* & in ordinatione propter nuptias, quam Sponsus facit sponsæ in dotis cõpensationem. *l. penult. §. ult. C. de donat. ante nupt.* Novell. de æqualit. dot. & Novell. si sponsalis largis. Ejus etiam generis est Donum nuptialitium, quod Nuptiarum causa patrono dedit Libertus, & amici novis nuptis in nuptiali festivitate.

l. Iulianus ff. de bonis libertor. Terentius in Phormione:

Nam berilem filium ejus duxisse audio uxorem: ei credo munus hoc corraditur. Item Natalitium, quod puerperis dum in lecto jacent, datur. Inde Alciatus *Cimelum* id dictum putat *lib. 9. pareng. c. 7.* adducens in hunc sensum illud Plauti, in *Truculento:*

Non audes aliquod mihi munus dare Cimelum?

Lucrum hercle videor facere mihi, Voluptas mea

Vbi quippiam me poscis. PH. At ego, ubi abstuli.

Quaquam Natalitium id quoque dicatur, quod recens natis infantibus offertur. Terentius *in Phormione:*

Ferietur alio munere, ubi heka pepererit, Porro alio autè, ubi erit puero natalis dies, Vbi missi abunt: omne hoc Mater auferet; Puer causa est muniendi.

& quod patrono, item viro & uxori in die natali aut anni principio mittitur. Est enim alioquin donatio inter conjuges est prohibita, *l. 1. ff. & C. de don. int. vir. & uxor.* ex ea fortassis ratione, quâ supra adsignavimus *Tu. de Fabula.* Si tamè vir uxori munus Kal. Martiis, aut Natali die dedisset, valere donationem illam Pompon. respondit. *l. sed si vir. 31. §. si vir uxori. ff. de donat. int. vir. & uxor.* Kal. Martiis ait; quia hæc feminis solennes erant, in quibus Munera iis missitari solebant. Unde & *femineæ* dictæ Juvenali.

Munera femineis tractas secreta Calendis Sic apud Plaut. in *Militæ:* Da mihi, quod Kalendis mittam, Martiæ cum venerint. Sic & Tibullus sollicitus est, quondam Neræ, sperata suæ Kal. Martiis, quæ novum inchoabant annum, munus mittat dum ita canit:

Martiæ Romani feste venere Calende, Exoriens nostris hic fuit annus ævis.

Xx 2

Es

*Et vage nunc certa: discurrunt undique:
pompa*

*Perg, vias. Urbis munera perq; domos:
Dicite Pierides, quonam donetur honore:*

Sen mea: seu fallor cara Nearas amen.

Quo ex loco etiam illud colligitur, primo, anni die, pro felicioni scilicet ipsius auspicio, passim quoque amicis munera fuisse oblata. Hinc Symmachus: Kalendas anni auspices, quibus mensum recursus aperitur, impertiendis Strenis dicavit: antiquitas. *lib. 10. epist. 20.* Strenarum vero originem & notationem idem postea subiungit *Epistol. 28.* Ab exortu penè Urbis Martiz, inquit, Strenarum usus adolevit, auctoritate Tatii Regis: qui verbenas felicis arboris ex laco Streniz, anni novi auspices primus accepit. Nomen indicio est, Viris strenuis hæc convenire ob virtutem: atq; idè vobis DD. Imperatores huiusmodi insigne deberi, quorum divinus animus magis testimonium vigilantiz, quam omen expectat. Inscripta autem est epistola illa Valentiniano, Theodosio

& Arcadio Imperatoribus: quib. ex multis jam retroactis seculis introducta consuetudine Strenæ, ut & natalisia munera solebant mitti: sicuti ex Suetonio Auctor noster rectè observavit. Non indiligenter cum ex iure nostro, tum ex optimis quibusq; auctoribus explicavit filius in *Disser. juris politico de natalis veterum ritib.* Porro quemadmodum Martiz Kalendas foeminis sacræ; ita & Decembres, quæ alio etiam nomine Saturnales dicebantur, Viris erant dicatæ: atque his Apophoreta iis mittebantur. Inde & Saturnalia hæc manera Martialis vocat.

Saturnalia divitem Sabellum:

Ecce runt, merito tunc et Sabellus.

Unde Suetonius in Vespasiano, *cap. 19.* Sicut Saturnalibus dabat viris Apophoreta; ita & Kalendis Martis, foeminis. Quæ autem propriè Apophoreta illa fuerint; ex D. Anitio Calderino ad Martialem, & Justo Lipsio *lib. 1. Saturnalium, capite 16.* rectius cognoscet.

Kal. Decemb. Saturnales.

Apophoreta.

DE HORIS ET CLEPSYDRIS TIT. LXV.

Diversa etiam veterum Fiora erant à nostris: Duodecim enim illi dici horas numerabant: longas & breves, pro diei & noctis longitudine: aut brevitate. Posteaquam vero inventum fuit Campana aijus, diviserunt Diem & Noctem in horas XXIV. In hunc finem constituta habebant Salaria: & si mobilium esset calam Clepsydra utebantur: quod aqueum erat Horologium, ad hunc fere modum factum. Capiebant vas quoddam vitreum, in cuius fundo angustum foramen erat, auro circumdatum ne ab aqua consumeretur. In altera vasis illius parte linea recta, XII. horas inscriptas habens, erat ducta. Postea vas aqua implebatur, quæ per exiguum foramen illud gustatim emittebatur: ipsiq; etiam Aqua suberimittebatur, cui h. s. stula seu virgula erat infixæ: quæ apice & extremitate sua primam; mox emissæ sensim & gustatim: aqua secundam & tertiam, & alias tangendo monstrabas horas. Atque hæc græcæ voce Clepsydra nominabatur, quasi Aquam eam surreptimè dicas.

Fiora inæquales

Salaria: Clepsydra.

tyd. Plin. Quat. 2. lib. VI.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIL.

Scribit Plinius *lib. 7. c. 60.* & posthunc Cenforinus *de die Natali. c. 19.* & Varro *lib. 5. de ling. Lat.* horarum usum nomenque diuturnis temporibus latuisse apud Romanos: & id quidem CCC. & eo amplius annis: nec usquam XII. tabb. Leges de horis fecisse mentionem. At primum quidem Ægyptios, post deinde Græcos. Horologia composuisse tradunt: quæ etiam ab Antiquis Solaria dicta sunt & *enclimæ*; & Horaria & Horographia Vocaverunt etiam *Hydrologia* & *Cephydras* ob id, quod ex aqua cõmensuratione aliquando componerentur, de quarum præparatione hoc titulo ab auctore differitur. & eruditè id explicat Franciscus Philadelphus *Epist. phalot. a. Malch. Hermisfeldo Goldi. ss.* collectore. Nam & hæc quoque usum Romanis postea esse coepisse, manifestum est: quamvis antea Dies cõtinaua serie numeraretur à nocte media præcedente ad mediam noctem subsequenter: tantum Lex XII. tabb. has partes non tam diei, quam usuræ lucis, Mane scilicet, Meridiem, Occasum, & supremam tempestatem distinggebat. At postquam Horarum usus ad Romanos, ut dixi, post annos CCC. ab Urbe condita pervenit; tum octo scilicet Noctem à luce distinguere, duodecim nocti horas, totidemque Luci, quam Diem appellabant, tribuebant. Diurnæ itaque horæ ab ortu solis ad occasum usque: Nocturnæ ab occasu usque ad ejusdem ortum numerabantur. Sic eveniebat, ut inæquales essent horæ illæ; pro diei & noctis nimirum longitudine aut brevitate: ut ab auctore nostro recte fuit observatum. Eveniebat scilicet, ut in Republ. Romana duplicis diei esset consideratio; Civilis scilicet & Natu-

ralis. Civilis à Paulo describitur *in l. 1. de Civili. more 8 ff. de jèris.* More Romano, *inquit,* dies à media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. Media nox, prima dicebatur vigilia, deinde erat Gallicinium: post Diluculum sive aurora, deinde Manè, Meridies, Occasus, Vesper, Intempesta nox sive Concubium. Sic ut ergo ab Urbis exordio, & tempore Legis XII. tabb. latæ, moribusque deinde sequentibus, in acie in castris militaribus hæc diei consideratio obtinebat: ita etiam in Urbe, rei militaris imitatione. At Naturalem diem idem Paulus definit *in l. 2. §. 1. ff. de verborum significat.* Cujusque diei, *inquit,* major pars est horarum septem primarum diei non supremarum. Hic enim una cum horarum usu in Republica inventus, XII. constat horis diurnis: quarum septem primæ diei, major illius pars censentur; utilitate præsertim & commoditate laborandi agendique: cum in confesso sit, Matutino tempore longè nos ad agendum promptiores, sagaciores, velociores esse. Civilis igitur dies noctem complectebatur: Naturalis non item. Illius usus præcipuus erat in negotiis, indifferentibus: hujus in negotiis tantum diurnis. Illius computatio civilis erat; hujus naturalis, à momento scilicet in momentum. Qua de re plura videntur apud Alciatum, Brechtium, Fornerium, Godæum, alios *in l. 2. §. 1. ff. de verb. signif.* quibus adde, quæ de exterarum gentium anni ratione, & cum Romano collatione scripta reliquit Joannes Lalamantius. De ipsis autem Horologiis peculiarem habebimus Titulum *in lib. 2.* ubi commodior de his dicendi erit occasio. Nunc cum Auctore nostro hic abjungo, & ad ea quæ recensuerunt in vñs, veteribus antem incognita, accingor. Sic igitur Pancirollus:

Xx. 3:

Atque:

ATque hac quidem mihi nunc occurrerunt, quae de Artibus & moribus dicerent, qui antiquitus quidem in usu fuerunt, nunc verò vel plane ignorantur, vel in desuetudinem iuerunt. In quibus tamen recensendis, nec de veteri paganorum religione, ne rebus tam abominandis & vanis me intricare, nec etiam de Legibus toties immutatis differere volui, animadvertens scilicet, Materia huius ubersatem peculiarem librum exigere. Nec dubito, quin omissa à me quaedam sint, quae & ipsa consideratione digna fuerint: sed satis fore putavi, si vel praecipua saltem ex his attingerem. Nunc ad Nostrata progredimur, quae Veteribus fuerunt incognita. Et primum quidem de Novo Orbe dicemus.

FINIS LIBRI PRIM.

LEGUM

LEGUM QUARUNDAM SENSUS HOC
TRACTATU OBITER IN-
DICATUS.

<i>L. 10. in pr. ff. de Inst. & Iur.</i>	<i>fol. 5.</i>	<i>L. si ita stipulas. 97. de verb. oblig.</i>	<i>226. 227</i>
<i>L. 3. §. effectura. ff. de Offic. prefec. Vigil.</i>		<i>L. crednor. 102. de solut.</i>	<i>202</i>
<i>f. 78. & §. sciendum</i>	<i>172</i>	<i>L. si apud. §. si quis virgines. de in iur.</i>	<i>204</i>
<i>L. §. edere. ff. de edendo</i>	<i>4</i>	<i>L. 2. de crimine stolion</i>	<i>41</i>
<i>L. lilia. §. de pact.</i>	<i>249</i>	<i>L. mariti. §. quæsiuit. ad L. Jul. de adul.</i>	<i>207</i>
<i>L. 1. §. remouet. de postulan.</i>	<i>52</i>	<i>L. qui statuas. ad L. Jul. Marest.</i>	<i>119</i>
<i>L. 3. de his qui not. infam.</i>	<i>52</i>	<i>L. in. in pr. ad L. Julia Ambitus.</i>	<i>346</i>
<i>L. C. cod. tit.</i>	<i>51</i>	<i>L. absentes. §. §. satius. de pœnis.</i>	<i>181</i>
<i>L. 12. §. si d. tit.</i>	<i>41</i>	<i>L. aut damnum. 9. §. inter cod. tit.</i>	<i>332</i>
<i>L. plenum. 12. §. r. ff. de usû & habit.</i>	<i>39</i>	<i>L. si d. utino. 26. de pœnis</i>	<i>186</i>
<i>L. 1. §. generaliter. Si quadrup. pamp. fec.</i>		<i>L. ad bestias. 31. cod. tit.</i>	<i>329</i>
<i>ass.</i>	<i>21</i>	<i>L. 39. §. qui abortionis. d. tit</i>	<i>217</i>
<i>L. si setoue. 27. §. nls. ad L. Aquil.</i>	<i>81</i>	<i>L. sacri affatus. C. de diuers. rescript.</i>	<i>10</i>
<i>L. si e. plagis. 52. §. 1. d. tit.</i>	<i>21</i>	<i>L. nls. C. de religiof. & sumpt. funer.</i>	<i>228</i>
<i>L. quid rament. 14. L. com ab eo q. & l. La-</i>		<i>L. oleol. frumenti C. de usur.</i>	<i>267</i>
<i>beo. ff. de contrab. empt. comensata</i>	<i>27</i>	<i>L. à Caligato. C. de secund. nupt.</i>	<i>170</i>
<i>L. 1. §. nls. de peris. & comensares vend.</i>	<i>82</i>	<i>L. nls. C. ad L. Fab. de plagiar.</i>	<i>36</i>
<i>L. v. 39. ff. solus. matr.</i>	<i>249</i>	<i>L. si vinctis. 20. C. de pan.</i>	<i>223</i>
<i>L. 4. de legat. 1.</i>	<i>122</i>	<i>L. Hydraula. 4. C. de excus. man. lib. 10.</i>	<i>136</i>
<i>L. ligni. 55. §. lignis. de leg. 3.</i>	<i>76</i>	<i>L. in. §. quod autem. C. de colleg. lib. 11.</i>	<i>13</i>
<i>L. quæsiuit. 12. §. si domus. de fundo infr.</i>	<i>21</i>	<i>L. 4. C. de spectat. lib. 11.</i>	<i>50</i>
<i>L. Scia. 6. de auro & argent. legat.</i>	<i>26</i>	<i>L. immunitates. 9. C. de Agricol. lib. 17.</i>	<i>13</i>
<i>L. cum aurum. 19. §. sed et in vasa. d. r.</i>	<i>247</i>	<i>L. 4. C. de primipilo lib. 12.</i>	<i>288</i>
<i>L. in argento. 25. cod. tit.</i>	<i>257</i>	<i>L. XII. tabb. de Tigno iunct.</i>	<i>70</i>
<i>L. vestis. 23. §. puerilia. d. r.</i>	<i>152</i>	<i>& quæ ad iusta hominum mortis faciende</i>	
<i>L. oborta. 4. de bonor. poss. sec. tab.</i>	<i>145</i>	<i>spectat. sub l. de exequiis mortuor.</i>	<i>337</i>

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIMUM.

A.

A Bigei, quare gravius paniri solent 35	<i>Aequitas</i> 182. <i>scribo inri preferenda</i> 170
<i>Abortivis poculum</i> 217	<i>Ararium Aegyptium</i> 237
<i>Acatium, veligenus</i> 20	<i>Ararius</i> 243
<i>Accepti & expensae tabula</i> 2	<i>Aris inaurandi ratio</i> 28
<i>Accubatio qualis olim fuerit</i> 246	<i>Arosa pecunia</i> 244
<i>Accubitus ad mensam</i> 239	<i>Aruscatores</i> 237
<i>Accumbendi mas an olim in usu</i> 245	<i>Es Corinthium</i> 123
<i>Acerra</i> 343	<i>Ere Corinthio an etiam aurum contine-</i>
<i>Achates</i> 43. 45	<i>atur.</i> <i>ibid.</i>
<i>Achilles inter arma pulsavit lyram</i> 133	<i>Es auro mixtum, an olim deduci potue-</i>
<i>vis sex annos natus, feras trucidavit</i> 154	<i>rit</i> <i>ibid.</i>
<i>Achillis praeceptor Chiron</i> 228	<i>Es coronarium</i> 120
<i>Acipenser piscis</i> 243	<i>Asopus Tragedus, pater & filius</i> 240. 253
<i>Aethon</i> 228	<i>Etatis senio concuti</i> 74
<i>Aethio oratoria 136. eius praestantia</i> 138	<i>Agitator es Circenses</i> 54
<i>Aethiarius</i> 3	<i>Agitatorum genera 54. premium</i> 55
<i>Aculcones</i> 199	<i>Agitatores quidam malefici</i> 330
<i>Adorare, salutare</i> 211	<i>Agon Capitolinus 147. Drepanitanus</i> 116.
<i>Adorare sacram purpuream</i> <i>ibid.</i>	<i>navalis</i> 117
<i>Adrianus barbam primum aluit</i> 163	<i>Athenum, vas, in quo aqua calida prepa-</i>
<i>Adriani moles</i> 98	<i>rabatur ad bibendum</i> 259
<i>Adversaria</i> 8	<i>Alabastrum</i> 43
<i>Adulterium quomodo a Germanis puniri</i> 193	<i>Alia ludus 22. eius inventor</i> <i>ibid.</i>
<i>Adulterii prociuium osculum</i> 213	<i>Aleatorium</i> 75
<i>Adulterium ex sola suspitione non con-</i>	<i>Alectorius lapis</i> 22
<i>vincitur.</i> 214	<i>Alcones</i> 25
<i>Edes Cyri</i> 103	<i>Alexander 134. Iovis filius</i> 155
<i>Edificiorum veterum consideratio</i> 69	<i>Alexander Severus 141. spūs milites elo-</i>
<i>Edificiorum cultus decus urbium</i> 70	<i>ganter vestiti</i> 164
<i>Edificiorum modus</i> 73. 251	<i>Alexandrina bibliotheca incendio perit</i> 66
<i>Edium refectio</i> 72	<i>Alfiero, corruptum vocabulum, pro A-</i>
<i>Egri utiebantur pileo</i> 178	<i>quilifer</i> 268
<i>Egyptii cur salaverentur</i> 38	<i>Alica</i> 152. 241
<i>Enca porta</i> 123	<i>Alicula chlamydes</i> 152
<i>Enigmata inconvivis proposita</i> 264	<i>Alopecia</i> 31
	<i>Alumen scissile</i> 37
	Ama-

INDEX

<i>Amatorum</i>	102	<i>Annus</i>	ibid.
<i>Amatorum poculum</i>	217	<i>Annus iactus Venetiis</i>	203
<i>Ambire</i>	345	<i>Annus aevi & hyberni</i>	314
<i>Ambrosium licium 345. silicium ibid. varietas</i>	ibid.	<i>Annus Augusti 315. Macometis ibid. Af-</i>	
<i>punium</i>	ibid.	<i>saevi ibid. Pyrrhi</i>	45
<i>Ambrosii iudicium hodie cessat</i>	346	<i>Annus primum 317. ferreus. & absque</i>	
<i>Ambubaja</i>	168	<i>gemma</i>	317
<i>Amatorem sal</i>	37	<i>Annus luctus</i>	342
<i>Amemum</i>	30	<i>Aper insignis militum</i>	278
<i>Amor urfiera puellam</i>	229	<i>Aper Flaminis</i>	176
<i>Amoris vehementia amensos</i>	215	<i>Apollo cum Musis</i>	46
<i>Amor & amor habena Imperii</i>	300	<i>Apollo dorus insignis architectus</i>	49
<i>Amphion</i>	132	<i>Apophoreta</i>	348
<i>Amphitheatrum Veronense 48. Romanum</i>		<i>Apostoli cur discalceati</i>	174
<i>49. a quo extructum</i>	50	<i>Apparitores</i>	333
<i>Amphitheatrum ex duobus theatris ibid.</i>	ibid.	<i>Aqua equis sparsa</i>	55
<i>Amphitheatrum obliu. & notis signata ibid.</i>	ibid.	<i>Aqua duplex in mensa</i>	219
<i>resignata</i>	ibid.	<i>Aquam maribus aquam pedibus</i>	174
<i>Amuletum Langii</i>	153	<i>Aqua & ignis sponsum iatio</i>	316. 318
<i>Anadema</i>	220	<i>Aquila in signis militaribus 276. an Ro-</i>	
<i>Anaximenes</i>	5	<i>manorum propria</i>	ibid.
<i>Androdes</i>	339	<i>Aquila circa 276. inter dum argentea ib.</i>	
<i>Angustus clavus</i>	165	<i>pulsa insidens 277. quandoq. in adicula</i>	
<i>Anima cur purpurea</i>	7	<i>ibid. hysallius in terram defixa. ib.</i>	
<i>Animalia an voluptate efficiantur</i>	230	<i>Aquila erogo volans</i>	356. 344
<i>Annona fori</i>	248	<i>Arca sive mensa Sophia</i>	198
<i>Anian Scytharum rex</i>	132	<i>in Arca corpus condere</i>	338
<i>Antipatris inter lupum & ovum</i>	225	<i>Arcades Luna antiquiores 172. glandi-</i>	
<i>Antonia & Cleopatra sponso</i>	25	<i>phagi</i>	228
<i>Antoninus Pius 97. omnes subditos civi-</i>	ibid.	<i>Archagathus Peloponnesus</i>	114
<i>tate donavit</i>	ibid.	<i>Archilochus virulentia</i>	282
<i>Antonini columna</i>	96. 97	<i>Architectura</i>	70
<i>Anulorum origo</i>	312	<i>Arcus triumphalis</i>	96
<i>Anulus primum ferreus 312. Legatorum</i>		<i>Areopagus</i>	217
<i>aureus</i>	313	<i>Argentaria sabinus</i>	54. 57
<i>Anulus cum vinculum</i>	312	<i>Argentarii</i>	57
<i>Anulus Samothracius</i>	313	<i>Argentum an cedat electo</i>	122
<i>Anulus cur in sinistra manu 314. & in di-</i>		<i>Argentum suppellex</i>	233
<i>gito qui minimo proximus ibid.</i>	ibid.	<i>potula</i>	234
<i>Anulus tantum unico milicebat. & signa-</i>		<i>Aristolis vigilie</i>	148
<i>di causa duntaxat</i>	ibid.	<i>Armagna olim</i>	35
<i>Anulus arctum ne gerito</i>	312	<i>Arma perdere vel alienare</i>	282
<i>Anuli aurei concessio libertis conferebat</i>		<i>Arma privatum habere an utile</i>	290
<i>ingenuitate 313. vel equestrem dignita-</i>		<i>Armorum fabrica</i>	291

INDEX.

<i>Armarum commendatio:</i>	292:	<i>Arenacrater:</i>	16:
<i>Arma aerea, aurea:</i>	ibid.	<i>Auspices nuptiae adhibiti:</i>	317:
<i>Arma Clericis interdicta:</i>	291:	<i>Arx capitis damnatus:</i>	319:
<i>Arma legibus, leges armis conservantur:</i>		<i>Arx alium, Indium:</i>	34:
	292:		
<i>Arma sapienter administranda ibid. &</i>		B <i>Abylon, Gairubadie, non Memphis:</i>	
<i>magnanimitate: : nam abique animo,</i>		112:	
<i>nulla sunt:</i>	ibid.	<i>Babylonica muri:</i>	101:110:
<i>Armamentarium:</i>	290:	<i>Baccha pica. 86: caput gratiae 88 noctua:</i>	
<i>Armatis pedes:</i>	271:	<i>invisa:</i>	ibid.
<i>Arma Indianum:</i>	39:	<i>Bacchus cur cognomen 184: cur Libetodi-</i>	
<i>Arba sponsalitia:</i>	317:	<i>flus:</i>	86:
<i>Arsefiale Venetum:</i>	299:293:	<i>Bacchus primus triumphavit:</i>	297:
<i>Artemisia Mausoli uxore:</i>	109:	<i>Balnea:</i>	92:93:
<i>Artes cur liberales:</i>	143:	<i>Balnea mulierum & virorum promiscua:</i>	
<i>Asiaticum:</i>	16:	93:	
<i>Asiaticum regis non adhibita:</i>	339:	<i>Balnea in infirmitatibus:</i>	94:
<i>Asinus Publicus, Romae bibliothecae propri-</i>		<i>Balsamum:</i>	33:33:
<i>mus instituit 66: ejus mensa:</i>	239:	<i>Barbam primum alius Adrianus:</i>	163:
<i>Assaveri siue Astoxerxis regis:</i>	235:	<i>Barbam radebant Romani, patres quatuor-</i>	
<i>Asses tres expendebat Sponsa:</i>	320:	<i>in libris aureis cum prope:</i>	163:
<i>Astrologia in venenum 142: elogia:</i>	143:	<i>Barba & capilli exornantiores:</i>	187:
<i>Asylum, & de asyli jure:</i>	117:	<i>Barba & capilli philosophi:</i>	ibid.
<i>Aschensis nomen unde imposuitur:</i>	269:	<i>Barba sapphis:</i>	ibid.
<i>Athletarum sortitio:</i>	175:	<i>Barbanon facit philosophum:</i>	188:
<i>Aurum:</i>	240:	<i>Barba ex piliatio, injuria:</i>	193:
<i>Attila, Hunorum rex:</i>	37:	<i>Barba hominum multitudine:</i>	ibid.
<i>Aves humanam vocem imitantes:</i>	240:	<i>Barbiton for principis:</i>	194:
<i>Augures:</i>	99:	<i>Basii in mensa:</i>	239:
<i>Augusta legibus non soluta 197: Principis:</i>		<i>Basia ppsinnumia:</i>	168:
<i>tamen privilegis quibusdam gaudet 198:</i>		<i>Basilica:</i>	13:56:
<i>Augusta bibliotheca:</i>	66:	<i>Basilica Julia:</i>	53:
<i>Augustus, in nomine puer:</i>	154:	<i>Basilinda:</i>	338:
<i>Augustus, Caesar ppsa filius:</i>	162:	<i>Bacellum:</i>	32:
<i>Aurichalcum:</i>	26:27:	<i>Balsamum, in infirmitatibus 208: ejus modus:</i>	
<i>Aurum, ari mixtum:</i>	27:	<i>ibid. ad Tutillam, epistola ibid. eximio:</i>	
<i>Auri monio, olim rana 235: rana & asus:</i>		209:	
<i>ibid. frequenter tamen appd. Platonem, ibid.</i>		<i>Balsamum in sufficiens curam venia regni af-</i>	
<i>Auri virtutis:</i>	236:	<i>fecti:</i>	209:
<i>Aurum pallens:</i>	237:	<i>Billa vivens non numero gerere oportet:</i>	
<i>Aurum potissimum manatallum:</i>	332:	287:	
<i>Aurum obryzum:</i>	ibid.	<i>Billa servitilis:</i>	334:
<i>Aurum denis vinclis:</i>	343:	<i>Billa ex omni ancepis:</i>	396:
<i>Aurea vitis:</i>	375:	<i>Billa deofatio:</i>	

INDEX.

<i>Bellerophon</i>	226	<i>Calligati milites</i>	1170
<i>Beneficentia exempla illustra</i>	236	<i>C. Caligula nomen ibid. infolentia</i>	119: 155.
<i>ad Bestias damnati</i>		<i>navet Liburnica</i>	1138
<i>Botula arbor</i>	223	<i>Caminus 77. an veteres camini</i>	49. 77.
<i>Bibliotheca 64. a quo instructa ibid. quale</i>		<i>Cancellarius dignitas</i>	316
<i>presidium</i>	65	<i>Cancelli, gelosia</i>	22
<i>Bibliotheca quid complectatur 67. Orien-</i>		<i>Candidati</i>	344
<i>tem versus statmonda</i>	68	<i>Canturnutricis</i>	134
<i>Bibliotheca Alexandrina incendio perit 66</i>		<i>Capillamentum muliebris lana</i>	189
<i>Bireti usus 163. 176. an eo usi veteres</i>	175	<i>Capilli Poppea</i>	ibid.
<i>Bonomi festum</i>	181	<i>Capilli etiam a viris culti</i>	190
<i>Boves cornu pede</i>	184	<i>Capilli Spouse discreti hasta</i>	319
<i>Brevia: Breves</i>	13	<i>Capillatio an usi Romani</i>	183
<i>Bromalia festa</i>	243	<i>Capillorum quæ Extra mulieribus</i>	189
<i>Buccina</i>	283. 284	<i>Capillorum color</i>	ibid.
<i>Buccinator</i>	284	<i>ex Capillorum nimia raritate morbus</i>	190
<i>Buccellatus panis</i>	273	<i>Capitum</i>	161. 166
<i>Bucentaurus</i>	293. 295	<i>Capitolium Roma</i>	103. 114
<i>Bucephalus equus Alexandri 225. ejus a-</i>		<i>Capitolium unde dictum ibid. a quo exstru-</i>	
<i>stimatio</i>	ibid.	<i>ctum ibid. a Gallis obsessum 115. an feru-</i>	
<i>Buchananus nimiam facilitatem Jacobi</i>		<i>clausore servatur 115. quæties arserit</i>	
<i>Scotia regis in subscribendo correxit</i>	12	<i>ibid.</i>	
<i>Bulla 150. 152. cur cordis figura</i>	252	<i>Capitolia etiam extra Romanam</i>	116
<i>Bulla Laribus consecrata</i>	253	<i>Capitolinorum collegium</i>	ibid.
<i>Bulmaria macha</i>	169	<i>Caprinum genus Adnervæ in festum</i>	88
<i>Byssus</i>	17	<i>Capulum quid. Festo</i>	71
<i>Byssina vestes</i>	ibid.	<i>Caput digito scalpere</i>	220
<i>Byssina verba</i>	20	<i>Caput Hippocratis pileo umbrato et</i>	179
		<i>Caput in re rustica</i>	71
<i>C.</i>		<i>Capite palliato in cedere, mollium ar-</i>	
<i>Aballi tripedes</i>	231	<i>gumentis</i>	179
<i>Caballi Mariani</i>	259	<i>Capite et etiam fuerint veteres</i>	162
<i>Cacoabi</i>	259	<i>Capite et et non fuerunt Romani</i>	ibid.
<i>Cadavera veste tegebantur</i>	340	<i>Carbasus</i>	17
<i>Carnus Pefidippi</i>	191	<i>Carbasa, vela</i>	20
<i>Casarius scribendi mos</i>	139	<i>Carbasina lintea</i>	ibid.
<i>Casus, Caia</i>	316. 320	<i>Carceres in Carco</i>	54
<i>Calcei 162. vel puri vel muliei</i>	172	<i>Cariæ agratiore</i>	261
<i>Calorati an fuerint veteres</i>	162	<i>Carri præ horologio</i>	187
<i>Calida potio salubrior frigida, & tam a-</i>		<i>Casi fumigati</i>	59
<i>Græci quam Romanis usurpata</i>	258	<i>Casia lignea</i>	22
<i>Calida vino mixta 260. in deliciis habita</i>		<i>Casia odorata</i>	30
<i>ibid.</i>		<i>Castor & Pollux pileati</i>	177
<i>Caliga 161. militaris</i>	170	<i>Castrosum penna</i>	210
<i>Caligænum distinctio</i>	171		

INDEX.

Catampo	328	Ciceronis exercitatio 138. eloquentia	ib.
Cataplectici	270	Cinctus	165
Cato Floralia spectans	206	Cingulum militie infigere 171. eius privi-	
Cauponium, vinaceum pentilino yquali		legia	ibid.
gnitas	89	Cingulum Imperatorum	219
Caula, recansa	13	Cingulo lanceo cincta Sponsa	320
Canteria	14	Cinna poeta	196
Canterisatio	ibid.	Cinnamomum unguentum	29
Cedro illita charta	139	Cinnamomum	28
Cedro digna locutus	144	Circumpotatio	343
Cedrei olea vis	145	Cirrus maximus 52. 54. confusio	326
Celeres	270	Circonspectus 54. Iudi	330
Calibaris hasta	35	Citarius	220
Cellas an habuerint veteres	80	Cistea mensa	246
Censores	247	Classica Mater sacra	284
Censores morum profecti	248	Clavum graditio 324. ademptio	ib.
Censores de meribus iudicabimus tam viri		Clavum latus, angustius	165
quam uxoris	249	Clearibus	65
Censorum potestas 248. necessitas 252. 250		Clementia in pueris	391
ruas 248. creatio 251. lustratio	ib.	Cleopatra Isidis habitum affectans	197
Censorij iudicii officina	ib.	Cleopatra unio 22. coma Anthonio cōdila,	
Censoria nota auctoritas	ib.	ibid. uxoribus 128. amor in M. Antonio	
Censoria iudicia etiam Gratia	254	nium. ibid. interitus	ib.
Censoria acta	252	Clepsydra	349
Cerium tabula	248	Clericus mulierem amplexans	205
Cervina natura	292	Clericorum incontinentia	ib.
Cestium	99	Clenicis arma interdicta	290
Cestis sepulchra y pyramides	99	Clypeus Minerva	254
Cestus	352. 327	Clypei a sentis diversi	285
Chabrias, dux Atheniensium	293	Cochlea	241. 256
Cham a Noab pater de veterum	87	Cochlearia	242
Chamelypsis	169	Codia	106
Charta	126	Cena	232
oleo Cedro illita	139	Cenabula	ib.
Chimera	226	Cenaulia descriptio	241
China, olim Serrum regio	34	Cenatium phalio	304
Chiron Centaurus, pater Achille 28		Cenatio, Cenaculum	265
Chironomi	30. 135	Cenacularium facere	ibid.
Chlamys alicula	156. 162	Cenaculario	ibid.
Christus narde perfusus	179	Cahoromilitaris	275
Christi vestis purpurea	197	Colossus Rhodius 202. 212. Neronis. ib. De-	
Christi tunica	162	motiani	114
Chrysalis generatio	22	Columba avis innocua & pacifica	347
ppie Cibi dabatur benedictionibus	242	Columbarium	257

IN-D-E-X

<i>Eliminatur inventa</i>	97	<i>Corycoralon</i>	328
<i>Columna Traiani & Antonini</i>	96-97	<i>Costamomum</i>	38
<i>Comam aluni peregrinantes</i>	189	<i>Costus</i>	ib.
<i>Comam nutrire debet mulier</i>	190	<i>Colurnus</i>	173
<i>Cama impuberibus nutrita</i>	157	<i>Cranium in veterum convitiis appositum</i>	265
<i>Cama ingenuorum</i>	190	264. & tholo suspensum	265
<i>Comam aluerunt Galli</i>	ibid.	<i>Crater aureus</i>	235
<i>ex Comis mulierum tormenta & fustes</i>	191	<i>Crepundia</i>	150. 151
<i>Coma de tonfo Longobardis pro pena</i>	193	<i>Crocota</i>	20
<i>Comodi aulion</i>	328	<i>Crocota</i>	ibid.
<i>Concha</i>	199	<i>Crasus roga impofitus</i>	235
<i>Conchyliis</i>	28	<i>Crusta</i>	79
<i>Conclamatum</i>	335	<i>Cruz pro vexillo</i>	268. 280
<i>Confuga</i>	117	<i>Cruis imago humi pofita</i>	237
<i>Confiliari Principum</i>	228	<i>Crucutigaculum</i>	170
<i>Conful fumofus</i>	83	<i>Cicibini hydraulici inventor</i>	135. 136
<i>Confulum nomina cadis in fcripta</i>	84	<i>Cucurbita</i>	215
<i>Confultatio nocturna</i>	148	<i>Cucurbitare uxorem alienam</i>	ibid.
<i>Conviviorum tria genera</i>	245	<i>Cultus fortuna acceptandus</i>	186
<i>Conviviarum numerus 245. appellationes</i>	246	<i>Cupreffus armis induta</i>	335
<i>in Convitiis enigmata proponebantur</i>	264	<i>in Curiones</i>	299
<i>in Convitiis veterum oblectamenta</i>	263	<i>Curis veteribus hafta difta</i>	319
<i>in Convitiis cranium fepe caput hominis</i>	264	<i>Currus falcati</i>	283
<i>merum propositum 264. vellarum</i>	264	<i>Currus nuptialis</i>	323
<i>per Corbem menfuram facere</i>	82	<i>Curfus clavularis</i>	172
<i>Corinthum as</i>	123	<i>Curfus equorum</i>	52
<i>Corinthia vafa</i>	ib.	<i>Cybele enchea</i>	270
<i>Corinthiorum mos</i>	250	<i>Cybeles facer dotes Galli</i>	ibid.
<i>Corua instrumenta veterum</i>	206	<i>Cymbia pœula</i>	234
<i>Cornix animal fui comparis ftudiofimo</i>	317	<i>Cyrenenfes Arcadia</i>	132
<i>Corona querna 147. ciclica 287. 288. mu-</i>		<i>Cypri incolæ cornuti</i>	184
<i>nalis 287. 288. vallaris 287. 288. xoftra-</i>		<i>Cyri domus</i>	103. 235
<i>ia 287. 288. obfidionalis 288. graminea</i>			
<i>ib. hederacea 289. triumphalis 302. o-</i>			
<i>vahis 303. lotnificata</i>	302		
<i>Corona mortui impofita</i>	328		
<i>Corona longa</i>	303		
<i>Coronarius as</i>	120		
<i>Cornu quid in facris</i>	183		
<i>Cornu</i>	184		
<i>Corpus mortui lotum & unctum</i>	335		
<i>Corpus terra conditum 338. & in arca</i>	ib.		

D	<i>Edalms</i>	102
	<i>Damnari ad beftias</i>	326. 329. in metal-
	<i>lis & in opus mutati</i>	331. 332. in mini-
	<i>fterium metal</i>	335. ad extremos 331. 333
	<i>David impunitate Semei promittit</i>	301
	<i>Delictum aggravat frequentia</i>	36
	<i>Delphinus pueri manu paffus dorsum</i>	263
	<i>præbet afcenfuro</i>	5
	<i>Democritus</i>	138
	<i>Demofthenis exercitatio</i>	343
	<i>Dentes vincti auro</i>	Defa-
	<i>27. 3</i>	

INDEX

Idesertorum poena	272.282	Electri auctoritas ib. natura	ib.
Dextra mascula	278	Electro animalcula inclufa	121
Dextra manus in militaribus signis	278	Empusa	328
Dextra juncta firmanda fidei	279	Encaustes	14
Diadema	219	Encaustum	10
Dieta	76	Encausti confectio	ib.
Dietarii	ibid.	Encaustica pictura	ib.
Diana Ephesi templum	102.107	Encanta	13
Dies civilis, naturalis 349. solidus	244	Encauteria	13.14
Dobolares meretricula	168	Endromis	94
Diogenis doliarii in Muficos 133. in bar-		Ernimo-vinosus	85
ham radentem	193	Ensis Imperatoris	219
Diomedise equi	225	Ephebum	90.92
Discidis poena	249	Epimenideus somnus	149
Discincti milites	171	Epidromes	20
Disciplina militaris Spartaci	164	Epistola in scriptio	340
Divortia 324. verba in iis usurpata	ibid.	Epulum populo datum in exequiis	335
Dolia defossa 80.81. fictilia	81	Epulonum collegium	99
Dolia an sint in vasis vinariis	83	Equa in curfus curiaen maxime curata ss	
Doliare vinum	81	Equus Alexandri	215
Dolones	20	Equus perniciosus incestus	ibid.
Domitianus 66. ejus colossus	114	Equus Sejanus	226
Domus Cyrianea	235	Equus Principem adorans	224
Donatio inter conjuges prohibita 165. per-		Equus promissarii signo	278
missa tamen, excussa	166	Equi Circenses sc. & equa	55
Dona uxoris collata	346	Equi Diomedis	225
Dona natalitia 346. 347. nuptialia ibid.		Equi Germanorum	224
Saturnalia	346	Equi Mariani	230
Donum & munus quid differant	ibid.	Equi Sybaritici saltantes	224
Donum merum sen absoluteum, & relatu		Equitripedes	230
347		Equorum curfus	53
Dos an perdatu osculo	213	Equorum dea	229
Draco pro signo militari	279	Equorum ornatus 225. docilitas 224. 232	
Draconis leges ridigissima	162.179	Equorum usum Neptunus docuit	269
Draconista	182	Equis aqua sparsa	55
Druida	221	Equites cataphratti 270. hastati ib. feren-	
Dux Venetus mare sibi despondet	293	tarii ib. pedarii	271
E.		Equites celeres	270
E		Equites delinquentes gradu deficieban-	
Brietas at poenam mitiget 273. cur ci-		tur	271
tius in prandio inebrietur quam		Equites Hippocentauris assimilati	271.
in cana	245	Senatoribus proxima ibid. cur iudices	
Effeminati	190	dicti	ibid.
Electrum	120.121	Equites Thesalorum	ibid.
Electrum an cedat argento	122	Equi	

IN D E X.

<i>Equitum centuria Romuli</i>	270	<i>Fibula aurea quibus militibus concessa</i>	153
<i>Equitum gloria</i>	ibid.	<i>Flamen Dialis</i>	176
<i>Equum vexilla</i>	268, 279	<i>Flammæ velabatur sponsa</i>	319
<i>Equitandi peritia</i>	224	<i>Flamula, vexilla</i>	279
<i>Equitatus quando praefect</i>	271	<i>Florametrix 206, 213, dea</i>	206
<i>Esther Hebraea</i>	235	<i>Floralia</i>	205
<i>Euteria</i>		<i>Floralia spectantibus Cato</i>	206
<i>Eudoxus Aethiopiensi primus in Græcia</i>		<i>Examina annuuntius pubescant</i>	196
<i>docuit</i>	143	<i>Exeratores</i>	37
<i>Eunuchum militare nequit</i>	210	<i>Exerum in cornu</i>	184
<i>Euvocatio militum</i>	275	<i>Foliarum</i>	39
<i>Exedra</i>	90, 91	<i>Folium Barbaricum</i>	16
<i>Exequiarum ritus</i>	335, 338	<i>Fores</i>	79
<i>Expiare</i>	19	<i>Forum 66. Græcum, Romanum</i>	ibid.
<i>Fi.</i>		<i>Frenum aureum</i>	224
F <i>Fabrica armorum</i>	291	<i>Frenum ornamenta</i>	231
<i>Fabrica ferrea, indentores</i>	291	<i>Frenum mordere</i>	ibid.
<i>Fabricatores armorum 291. Stigmata eo</i>	ibid.	<i>Frequentia angustia dolentium</i>	36
<i>puncta</i>	ibid.	<i>Fumosa imagines</i>	83
<i>Falliconarii</i>	55	<i>Fures nocturni</i>	173
<i>Fames an sitia tolerabilior</i>	235	<i>Gi.</i>	
<i>Fannius Palamonicæ rogationis gratia</i>	53	G <i>Alia Imperatoris</i>	219
<i>Farr. iustum</i>	38	<i>Galera undidilla</i>	127
<i>Fartores</i>	344	<i>Gallus contra Gallum</i>	210
<i>Fasces Helveticorum 223. ex Bœotia arbo</i>	ibid.	<i>Gallus Marti sacer</i>	394
<i>rec</i>	ibid.	<i>Gallus Marti sacer</i>	149
<i>Fasces, insignia, magistratus</i>	222	<i>Gallus Socratis</i>	364
<i>Fasces securæ, inservia</i>	223	<i>Gallus, socris pabulo Lacones</i>	ibid.
<i>Fascia pectoralis</i>	166	<i>Gallina cum lauro ramo</i>	302
<i>Fascia pro diademate</i>	220	<i>Galla comam aluerunt 199. barbæ de</i>	ibid.
<i>Fascia crurales 161, 169. pedales</i>	170	<i>mutantes</i>	ibid.
<i>Fascinum 173. cur. pueri apponunt</i>	ibid.	<i>Galli pugnant nudi</i>	292
<i>Fax in nuptiis accensa 316. ex arboris</i>	321	<i>Gallorum humanissimi mores</i>	214
<i>321</i>	ibid.	<i>Garsitior</i>	243
<i>Felis pallax 220. virginalis</i>	ibid.	<i>Gausapina</i>	169
<i>Ferentarii</i>	270	<i>Gausapina penula</i>	ibid.
<i>Ferrum indicum, Sericum</i>	34	<i>Gemma</i>	43
<i>Ferrum pro gladio</i>	35	<i>Gemma lapilli, gemmarum an diffra</i>	43
<i>Ferrus 54. abscisus indentores</i>	35	<i>433</i>	
<i>Escennina, versus</i>	322	<i>Gemmae commendatio</i>	43
<i>Etialis</i>	398	<i>Gemmae penula</i>	238
<i>Etudum, perditur osculo</i>	214	<i>Gemas radere</i>	341
<i>Fibula 199, 263. unius ex auro 266. unius</i>		<i>Gladius Martis Attila oblatum</i>	377
<i>rodulites donati</i>		<i>Gladius Imperatorum</i>	219

INDEX

<i>Gladii bonitas</i>	37	<i>Horologia</i>	349
<i>Gladiatores pugna 326. miseria 329. spe-</i>		<i>Hortensii luxus</i>	240
<i> Elacula</i>	<i>ibid.</i>	<i>Hostia vide Victimam</i>	
<i>Gordiana bibliotheca</i>	115	<i>Hostia exemptum fel</i>	318
<i>Gossypina, Gossampina</i>	18	<i>Hostiorum</i>	268
<i>Grabatui</i>	149	<i>Hydrantia 135. 136. eius inventor</i>	<i>ibid.</i>
<i>Gradus deiectio</i>	272	<i>Hydrantii organi descriptio 135. notatio</i>	<i>ibid.</i>
<i>Graminea corona</i>	288	<i> ibid.</i>	
<i>Grammatophylacium</i>	13	<i>Hypocaustum</i>	76
<i>Guilandemus</i>	67. 247		
<i>Gymnasia</i>	92	<i>I</i>	
<i>Gymnastica partes</i>	90	<i> Anistorum sessio ad ostium</i>	29
<i>Gynasarii</i>	165	<i> Ieiunandum non diu</i>	245
		<i> ieiunia veterum</i>	244
H.		<i> Ignis & aqua tactio asponsis</i>	318
<i>H</i>		<i> Ignominia ab infamia quid differat</i>	251
<i> Harmonia Musica vis</i>	134	<i> Imaginis Principum qua antefloruit</i>	112.
<i> Hasta celebrari comebatur sponsa</i>	319	<i> an ea vendi licita</i>	119
<i> Hasta discreti capilli sponsa</i>	<i>ibid.</i>	<i> Imagines Principum adoratae 119. harum</i>	
<i> Hastasi</i>	270	<i> cultus & abusus subitibus</i>	120
<i> Hebraeorum caenandi mos</i>	239	<i> Imagines fumosa</i>	83
<i> Hecatomachi</i>	286	<i> Immortalitatis omnes cupidus</i>	354
<i> Hedera cum lauro coniuncta</i>	289	<i> Imperatoris antefloruit etiam in sacris</i>	108
<i> Hederacea corona</i>	<i>ibid.</i>	<i> Imperatores qua solennitate accedebantur</i>	
<i> Heliocaminus</i>	76		195
<i> Heliogabali interitus</i>	254	<i> Imperatores divinos honores affectabāt et</i>	
<i> Herbam porrigere</i>	289	<i> Imperatores encausto scribebant</i>	<i>ibid.</i>
<i> Hercules pubescens 158. in bivio sedens ib.</i>		<i> Imperatorum gladii 194. 219. vestes 194.</i>	
<i> Herculis poculum</i>	237	<i> calcei</i>	195
<i> Herenianus noctus</i>	320	<i> Imperatricum vestis</i>	194
<i> Heronum liberi praecoci sunt frugis</i>	154	<i> Imperii habena, amor & timor</i>	300
<i> Heronum origo cur ad deos relata</i>	155	<i> Impolitia</i>	250
<i> Hippocentaurus</i>	226. 227	<i> Impubescentes capillati</i>	157
<i> Hippocentaurs similes equites</i>	226	<i> Inantes</i>	201
<i> Hippocratis caput cur pilei umbra testum</i>		<i> Incrustare</i>	80
	179	<i> Inscriptio epistolae</i>	140
<i> Hippona</i>	229	<i> Insula 70. 78. a domibus quid differant 78.</i>	
<i> Histriones 50. an infames 51. Romā ex abis</i>		<i> a domibus tuiores</i>	78
	52	<i> Insularius</i>	78
<i> Homini appellatiōe an mulier cominea-</i>		<i> Insulsi</i>	40
<i> tur</i>	217	<i> Insuper quid habere</i>	337
<i> Honestas servanda in luitis</i>	206	<i> Invenis</i>	87
<i> Honoratioribus plius cibi dabatur</i>	242	<i> localia</i>	150
<i> Hora inaequales</i>	348	<i> Iohannes VIII. Pont. Rom. sexum menti-</i>	
<i> Horarum usus Romae prius incognitus</i>	349	<i> tus</i>	202
<i> Horatius explicatus</i>	27		

INDEX.

<i>Iofias</i>	145	<i>Lances argenteae</i>	234
<i>Iovis Atrionis templum</i>	107	<i>Lances veterū cur amplae & capaces ibid.</i>	
<i>Iovis simulacrum</i>	107, 114	<i>Lanx quingenaria</i>	284
<i>Isidis simulacrum</i>	19	<i>Lapidas miliarium indicos & i. f. apud</i>	
<i>Isidis sacerdotes insigni .ss. item calvi &</i>		<i>usum praestantes</i>	61
<i>rasi</i>	ibid.	<i>Lapides pretiosi</i>	42
<i>Isthmia</i>	325	<i>Lapis Carystius</i>	117
<i>Iudicis vera descriptio</i>	182	<i>Lapis Alectorius</i>	22
<i>Index somnolentus</i>	149	<i>Lares</i>	219
<i>Indices pedarii</i>	271	<i>Larva seu cranium olim de tholo suspensum</i>	265
<i>Indices piaculars</i>	182	<i>Lascivia intolerabilis</i>	207
<i>Iudicium de moribus tam viri, quam uxoris</i>	249	<i>Laser</i>	30
<i>Iudicii illius quis effectus</i>	ibid.	<i>Latus clavus</i>	161, 165
<i>Iulianus Apostata</i>	65	<i>Lasi clavi</i>	166
<i>Iulius Caesar 65. fuit calvus</i>	162	<i>Laurus cum hedera</i>	289
<i>Iuno pronuba</i>	317	<i>Laurū cur triumphantes gerebant</i>	302
<i>Iuramentum solenne</i>	249	<i>Laurea poetarum</i>	147
<i>Iustinianus</i>	342	<i>Lautia</i>	246
<i>Iustiniani vigilia</i>	147	<i>Leti cubicularii & 45. discubitorii</i>	ibid.
<i>Iustitia definitio</i>	5	<i>Leti in exequiis</i>	343
<i>Iustitia quomodo Iovi adfideat</i>	202	<i>Letulis ad mensam</i>	239
<i>Iuxenalis explicatus</i>	146	<i>Letus genialis</i>	320
K		<i>Legati annulo aureo honorabantur</i>	307
K Alenda Martia	347	<i>Legati sancti 307. inviolabiles</i>	308
K Decembres	348	<i>Legatorum officium</i>	309
L		<i>is meritis & lascivia puniuntur</i>	310
L Abarum	268, 280	<i>Legati quales mitti debeant</i>	ibid.
L Labyrinthus	101, 104	<i>Legatis quod donatum est, an retinere possint, vel restituere teneantur</i>	311
<i>Labyrinthus quid significatum</i>	106	<i>Legatis violatio statuae erecta</i>	309
<i>Laccus</i>	81	<i>Legatos violantium punia</i>	308, 309
<i>Lacedaemonii pueros in senis aiebant</i>	286	<i>Legatum viaticum</i>	317
<i>Lucerna</i>	161	<i>Legis mens, non verba sequenda</i>	181
<i>Lacones gallum sacrificant</i>	304	<i>Leges armis, arma Legib. conservantur</i>	292
<i>Laetitia, an sub initium, vel finem. cena somesta</i>	241, 255	<i>Leges cur inusitato sermone scriptae</i>	184
<i>Laetitia comoda 255. Veneni nescit 256</i>		<i>Leges etiam divina multa habent occulta</i>	185
<i>Lais meretricis</i>	106	<i>Leges debet esse possibiles 180. & aequae</i>	ib.
<i>Lamentatio inhibita</i>	340	<i>Leges olim cur hietis non mandata</i>	183
<i>Lamprea</i>	262	<i>Leges talis. aranearum similes</i>	ibid.
<i>Lana lignea</i>	18	<i>Leges sumptuariae</i>	240
<i>Lauca vestis in sacris non usurpata. linea contra</i>	ibid.	<i>Legum auctoritas 183. divina origo</i>	ibid.
		<i>Legibus Augusta non soluta</i>	197

I N D E X

Legio	275	Lacta inventrix:	98
Legionis cohortes	268. 275	Lactus annuus	342
Lemniscæ	302	in Lactu barba & capillu submittebatur	
Lemures	219	185	
Leo, pro signo		Luculli bibliotheca	66
Lessum habere	341	Ludi quatenus permissi	328
Leucada, Parronis amica	110	Ludi Græcorum quatuor	325. 326
Leucata petra amoris deditur	109	Ludorum expensæ	328
Lex Fannia	252	Ludis Romanis omnes superarunt	327
Liberalis ex exempla illustria	235	in Ludi honestas servanda	206
Libertorum habitus	178	Ludiones in veteri convivio admissi	263
Libri umbilicus 143. cornua	ibid.	Lunæ antiquiores Arcades	172
Libri Numæ	144	Lunulæ talcei	162. 172
Librariorum	3	Lupanar	159
Librorum encomium 67. privilegium 68		Lupanaria apud Romanos	205
Libraria seu bibliotheca	64	Luperci	165
Liburna naves	129	Lupus pro signo militari	277
Liburnum veliculum	ibid.	Lupi & ovis antipathia	285
Limen non tangebatur nuptiæ	322	Lupapartus	278
in Lingua sepe mors	209	Lustrum	251
Linum vivum 16. Creticum	17	Lustratio Censorum	ibid.
Lippi, loquaces	194	Lusus turpis, qui sunt fendorum privatus	215
Litra laureata	144	Luxuria coarctata	250
Litra maiuscula 139. minuscula	ib.	Luxus Etolomæ 238. Antonii.	ibid.
Litra purpurea 196. virides	15	Lycæon	228
Litra Nobilibus quodammodo exosa 143			
Litterarum inscriptio	140		
Litterarum inventores Phœnices	141		
Litterarum usus	67		
Litterati Egyptiæ curra 143. & Aithiæ	ibid.		
sibus	ibid.		
Livor 298. eius annullatio	298		
Longobardie pœna erat, comam tondere			
193			
Lora	83		
Lorica	287		
Loricatio	80		
Loriangebantur 94. & disfrangebantur			
ibid.			
Lotio manuum	246		
Lucerna pervigil	149		
Lucerna perpetua	124		
Lucerna subterranea perpetua	ibid.		
Lucernam olere	149		

	M.	
Ma Achina bellica	283. 287	
Maagi Persarum	208	
Maia festiva	206	
Maledictio non turata	299	
Maledictio in Principibus an impunita	299. 300	
Malobathram	30	
Malobathratu	31	
Malobathrinum volens	ibid.	
Mane surgendum	149	
Manipulus feni in militari signis	278	
Manlius Capitolinus	115	
Manilia villosa	240	
Manus coniecta pro signo militari	278	
Manuum lotio	246	
Maresibi deffonder Dux Venetum	293	
Margarita aceto soluta, & serbata	26	
Margarita extricata	44	

INDEX.

<i>Margarita, maris poma</i>	44	<i>Meretrice vestis quæ</i>	298
<i>Margarita cuiusdam pretium</i>	25.44	<i>Meridiare</i>	149
<i>Margaritarum copia apud Chinas</i>	44	<i>Messalina concertatio: Venerem</i>	208
<i>Mariani muli 230. caballi</i>	ibid.	<i>Metalli notatio 331. genera</i>	332
<i>Marmor 41. Parium 42. Lacedæmonium</i>	42	<i>an Metallum, & in opum metalli damna</i>	ibid.
<i>Marmoris appellatio quid venias</i>	ib.	<i>differunt</i>	ibid.
<i>eius secandi ratio</i>	ibid.	<i>Metanea</i>	191
<i>Marmorarii</i>	ibid.	<i>metaphixans</i>	221
<i>Martialis emendatus 18. explicatus 110. 152</i>		<i>Mezentius</i>	337
<i>Martia Calenda</i>		<i>Mica, canatiæ parva</i>	265
<i>Mausoleum</i>	102. 109	<i>Mida aureæ asinina</i>	299
<i>Mecenas Augusti Cancellarius</i>	315	<i>Milestia virgines</i>	336
<i>Medea pellicem naphthâ ulciscitur</i>	124	<i>Miliarium, vas aqua coquenda</i>	262
<i>quemodo juvenitatem reparavit. ibid.</i>		<i>Miles ebrius</i>	278
<i>Mel lactis commixtus</i>	289	<i>Milini vocabulum tam equites quam p-</i>	
<i>Memnonis sepultura</i>	99	<i>dites complectitur</i>	270
<i>Menius cura t. Crassi collega. ibid. eius</i>		<i>Milites discincti</i>	171
<i>uxor</i>	ibid.	<i>Milites pileis usi</i>	177
<i>Meniana</i>	60	<i>Militum ornamenta</i>	184
<i>Mensa rotunda</i>	239. 247	<i>Militibus vestes ex publico collata</i>	ibid.
<i>in Mensæ positorium</i>	ibid.	<i>Militibus vinum interdictum</i>	273
<i>Mense secunda</i>	242	<i>quibus Milinib. aurea fibula concessa</i>	183
<i>Mensæ circa 246. acernæ 247. pedes bur-</i>		<i>Militia mutatio</i>	273
<i>nei</i>	ibid.	<i>Militaria genera</i>	275
<i>Mense accubitus</i>	239	<i>Militaris victus 274. discipl. laxata</i>	275
<i>Mensæ sedes honoratior</i>	240	<i>Militaris cohors</i>	ibid.
<i>Mensarum pretium</i>	239	<i>Mima mulieres</i>	50
<i>Mensuram per corbum facere</i>	82	<i>Minerva capra in visa</i>	182
<i>Mensis sedes in capite</i>	179	<i>Minerva clypeus</i>	254
<i>Mercenarius cum pæfæ & pinnulis</i>	177	<i>Minervæ & Neptunio concertatio</i>	269
<i>Mercarius cum Hercule. entius in pala-</i>		<i>Minium in triumphis</i>	304
<i>stris</i>	91	<i>Mimatis literis Principes Rescriptis sub-</i>	
<i>Mercurio Gallus sacer</i>	149	<i>scripserunt</i>	41
<i>Morenda</i>	ibid.	<i>Minotaurus pro signo militari</i>	278
<i>Meretrix quæ dicitur</i>	207	<i>Minotaurum mundi</i>	101
<i>Meretrices è vicinia expellende 204. cle-</i>		<i>Miri hierophanta epitaphium</i>	38
<i>aciæ comparantur ib. cur sortea dicantur</i>	167. cur Sphynx dista	<i>Mitella</i>	20
<i>Meretrices diabolares</i>	168	<i>Mistres</i>	99
<i>Meretrices vestis ab aliis mulieribus di-</i>		<i>Modius</i>	267
<i>finsta, & loco</i>	203. 204	<i>Mola salsa</i>	32
<i>Meretricum vestigal 203. varia appella-</i>		<i>Moles Hadriani</i>	98
<i>tionis 178. epitheta</i>	203	<i>Molles</i>	202. 220
		<i>Molles honores</i>	107
		<i>Morbus ex nimia capillorum curatione</i>	240

INDEX

<i>Murinus</i>	23.
<i>Muscarii</i>	78.
<i>Musca musca</i>	134. 135.
<i>Musca vetus, nova</i>	130.
<i>Muscarum notularum origo</i>	ibid.
<i>Muscorum organorum epibeta</i>	136.
<i>Musica origo celestis</i> 131. <i>virum ibid. cur</i> <i>in sacris adhibita</i> 131. <i>in bellis.</i> 132. <i>in</i> <i>conviviis.</i>	132.
<i>Musica, pro sapientia</i>	ibid.
<i>Musici concentuum quantitas</i> 132. 134. 284.	
<i>in Musicos dilectum Diogenis.</i>	133.
<i>Musivum, Musiscam opus.</i>	70. 77.
<i>Mustella</i>	262.
<i>Mutabilis aeternum omnium</i>	4.
<i>Mutius Scavola.</i>	105.
<i>Myrobalsamum.</i>	94.
<i>Myrrha.</i>	23. 32.
<i>Myrrha incestus.</i>	ibid.
<i>Myrrha potio.</i>	24.
<i>Myrrini Veneris sacra.</i>	303.
N.	
<i>Nabuchodonosor in botrem.</i>	228.
<i>Naphtha.</i>	124.
<i>Nardo perfusus Christus.</i>	179.
<i>Narces dux bellis, eunuchus anspado.</i>	210.
<i>Narces eunuchus</i> 98. 210. <i>socius in ipsum</i> 210.	
<i>Nassiterna.</i>	55.
<i>Natalitia dona.</i>	346. 347.
<i>Navis Ptolemai. Philopatoris.</i>	126.
<i>Navis belisae.</i>	129.
<i>Navis Liburnae.</i>	127. 128.
<i>Navigii origo.</i>	119.
<i>Navigium Cleopatrae.</i>	122.
<i>Navigiationis periculum.</i>	129.
<i>Nauumachia.</i>	103. 116.
<i>Nemesis.</i>	325.
<i>Neptunae equorum domitor.</i>	269.
<i>Neptuni buccinator Triton.</i>	284.
<i>Neptuni & Minervae concertatio.</i>	286.
<i>Nero caesar adus.</i>	192.
<i>Nero orbem insendit.</i>	114.
<i>Neronis colossus.</i>	118.
<i>domus invidiosa.</i>	ibid.

INDEX.

<i>Neronis parricidium in fratrem Britannicum</i>	259	<i>Oleafo calva</i>	294
<i>Nimis etas reprehensa</i>	138	<i>Gracis mascula</i>	ibid.
<i>Nivaria iaberna</i>	241	<i>Obavii bibliotheca</i>	65
<i>Nivarium colum</i>	257	<i>Oleum</i>	49.52
<i>Nivarius sacca</i>	ibid.	<i>Odonas, vide Pdones.</i>	
<i>Noah Camum exsecratur</i>	87	<i>Odores cocti</i>	30
<i>Noctua Baccho invisa</i>	88	<i>Oleum balaninum</i>	94
<i>Nocturna consiliatio</i>	348	<i>Oleum incombustibile, virum</i>	124
<i>Nodus Herculanus</i>	320	<i>Oleum malobaihrumum</i>	31
<i>Nomenclatores</i>	344	<i>Oleum sanctum 106. regibus Indorum n-</i>	
<i>Notula numerorum & inscriptione usur-</i>		<i>guendis proprium ibid. post. & in alios</i>	
<i>pate</i>	143	<i>derivatum</i>	ibid.
<i>Notularum Rusticarum origo</i>	130	<i>Olei commoditas</i>	267
<i>Nucarium unguentum</i>	31	<i>Oleo nutuodato, gradiores licet usurasti-</i>	
<i>Nutes sparsa a nuvis maritis</i>	322	<i>pulari</i>	267
<i>Nuda femina purpurata pulchrior</i>	190	<i>Oler herbicum</i>	31
<i>Nuda mulieres in convivio</i>	95	<i>Oliva</i>	242
<i>Numalibre</i>	144	<i>Olympia</i>	147.325
<i>Numeri</i>	139	<i>Olympia, Alexandri mater</i>	155
<i>Nuptia clauvestradita</i>	324	<i>Omolesides</i>	167
<i>Nuptia deventis clauves adinobantur</i>		<i>Onoscelia</i>	229
324		<i>Opistographum</i>	140.145
<i>Nuptia pedes sublatis 316. nolimen tangeres</i>		<i>Opobalsamum</i>	33
ib.	322	<i>Orata dictum Sergius, quod duobus annulis</i>	
<i>Nuptiarum angurium 310. auspicia ibid.</i>		<i>aureis & grandibus mteretur</i>	314
<i>solennitates</i>	ibid.	<i>Orchestra</i>	51
<i>Nuptiarum tres dies legitimi</i>	ibid.	<i>Orchalcum</i>	27
<i>Nuptiarum praes luno</i>	317	<i>Ornatu versus mulierum</i>	201
<i>Nuptiales curru</i>	323	<i>Ornamenta & mundu an differant</i>	199
<i>Nuptiales munera</i>	ib.	<i>Ornamenta an mulier habeat principia</i>	
<i>Nuptialium</i>		ibid.	
<i>Nutrici eantus</i>	134	<i>Orpheus</i>	132
<i>Nux, an pomi appellatione venias</i>	47	<i>Ofedo</i>	248
<i>Nuces sparsa, nuptia intramo cubiculum</i>		<i>Osculum officiosum 212. charitativum ib.</i>	
<i>Sponsi</i>	316.322	<i>lucuriosum ib. proditorum</i>	213
<i>Nymphagogus</i>	318	<i>Osculum sponsa a sponsolibantur</i>	215
<i>Nymphica</i>	14. 59	<i>Osculum adulteri pro amittit</i>	213
		<i>Osculo amittitur fendum</i>	214
		<i>Osculo an dos amittatur</i>	213
		<i>Oscula impressa ori 212. genis ibid. oculis</i>	
<i>O Belisii</i>	99.100	ibid. manibus ibid. etiam genibus &	
<i>Oblectamēta in vetera cōvivio</i>	243	pedibus ipsis	ibid.
<i>Obsus, obsianus, obsidianum lapis</i>	15	<i>Oscula olim summo honore</i>	211
<i>Obsidianum virum</i>	16	<i>Oscula Gallis familiaria</i>	214
<i>Obsidiana simulacra, sepulchra</i>	16		

INDEX.

<i>Oscula Monachis interdicta</i>	213	<i>Pararii</i>	3
<i>Oscula apud veteres rara</i>	215	<i>Pariatores</i>	ibid.
<i>Osculana pugna</i>	220	<i>Paria facere</i>	2
<i>Osculans alienam uxorem</i>	215	<i>Pater delinquentem filium Iudici offerens</i>	
<i>Ostria</i>	189		272
<i>Ostia collecta defunctorum 335. legens</i>	342	<i>Patina</i>	239
<i>Ostium</i>	79	<i>pro Patria mori</i>	309
<i>Ostracismus</i>	251	<i>Patrimonium D. Petri</i>	294
<i>Ostrea</i>	241	<i>Paupertas philosophia vernacula</i>	126
<i>Ostrum</i>	7	<i>Pax bello praecipienda 305. ejus laus</i>	306
<i>Ova 340. 255. eorum forma</i>	255	<i>Pecunia arosa</i>	244
<i>ab Ovo ad mala</i>	ibid.	<i>Pedarii eques</i>	274
<i>Ova expiationis bene apta</i>	ibid.	<i>Pedites armati 271. velites 272. peltati</i>	
<i>in Ovis asservandis quorumdam superstitio</i>	ibid.		271.
<i>Ovatio</i>	279. 303	<i>Pedites delinquentes militiam mutabant</i>	
<i>Ovis & lupi antipathia</i>	285		273
<i>P.</i>		<i>Peditatus quando praefect</i>	291
P <i>Adicones</i>	220	<i>Pedaules fascia</i>	170
<i>Palæstra</i>	90. 91	<i>Pogon alatus</i>	226
<i>Palæstræ</i>	91	<i>Penates 219. eorum cultus</i>	ibid.
<i>Palæstra Mercurii filia</i>	ibid.	<i>Pennula</i>	161. 167
<i>Palla 199. Pallam trahere</i>	ibid.	<i>Pentathlon</i>	91
<i>Pallas cur armata fingatur</i>	292	<i>Pennus</i>	238
<i>Pallium</i>	162	<i>Peregrinantes comam alant</i>	189
<i>Pallium Græcorum 162. Hebræorum ibid.</i>		<i>Pexilli taurus</i>	225
<i>Imperatorum</i>	195	<i>Perones</i>	161. 172
<i>Palliato capite incedere. mollitiem arguibat</i>	179	<i>Personæ audient Regem absque munere</i>	
<i>Palma victoria symbolum</i>	195		208
<i>Palma lemnicata</i>	302	<i>Persarum mos circa pubescentes liberos 158</i>	
<i>Palmarum folia</i>	196	<i>Petajus 177. cur Mercurio attribuitur ib.</i>	
<i>in Palmarum foliis an fuerit scriptum ibid.</i>		<i>Phaetonis fabula</i>	221
<i>Palmata</i>	194	<i>Phalera</i>	224
<i>Pancratium</i>	91	<i>Philosophi cur barbati 187. excipiuntur</i>	
<i>Panic. bucellatus 273. nauticus</i>	274	<i>Stoici</i>	193
<i>Pantheon</i>	108	<i>Philosophia vernacula paupertas</i>	126
<i>Pantomimi</i>	150. 135	<i>Philosophorum pera & clava</i>	188
<i>Papa. mulier</i>	203	<i>Philosophorum affectatio & avaritia ib.</i>	
<i>Papæ hamilitas</i>	212	<i>Phanices literarum inventores</i>	141
<i>Papyrus</i>	126	<i>Phanicia littera</i>	196
<i>Paraganda</i>	194. 195	<i>Phanicopterym lingua</i>	254
<i>Paranympbus</i>	316. 318	<i>Phryginda</i>	328
<i>Parapherna</i>	321	<i>Pica cur Baccho sacra</i>	86
		<i>Pictura Romanis grata</i>	80
		<i>Pila lusa virores delectat</i>	75

INDEX

<i>Milata cohors:</i>	18:	<i>Porcus Trojatus:</i>	248
<i>Milens liberatus in figne:</i>	177. 178	<i>Porcarum vulva:</i>	16.
<i>Militi forma:</i>	179:	<i>Porfana Helenua:</i>	102. 103. 105.
<i>Milei umbra cur Hippocratis caput edū:</i>		<i>Porta:</i>	70
<i>ibid:</i>		<i>Porta area:</i>	123
<i>Milar impositio:</i>	177:	<i>Porta an sancta:</i>	112.
<i>ad Pileum vocati:</i>	ib:	<i>Posca, potus:</i>	274.
<i>Milei nfi milites:</i>	ib:	<i>Poscinum in basia:</i>	168.
<i>Mileolo an nfi veteres:</i>	175:	<i>Potus myrrhina:</i>	24. calidatam Gracie:
<i>Mileatit servi:</i>	177. 178	<i>quam Romanis usitata:</i>	258.
<i>Mileus cur Castore & Polluci attribuitur:</i>	177	<i>Potus refrigeratio an commodat:</i>	257.
<i>Mindarus ab Apolline quoniam satius:</i>	282:	<i>Pracindit:</i>	171.
<i>Minna consideratio:</i>	18:	<i>Prasica mulieres:</i>	340.
<i>Minna Mercurio attributa:</i>	177	<i>Premia victoribus data in ludis:</i>	326.
<i>Misces an multi 262. an respirent 263. an andant & olfaciant:</i>	263:	<i>Pratexta:</i>	150. 152. 195.
<i>Mistralius, Atheniensium tyrannus:</i>	216	<i>Prasica fuerint veteres:</i>	238. 244.
<i>Mistralia:</i>	313	<i>in Pradio cuius inebriamur quam in cœna:</i>	245.
<i>Elagii pena:</i>	35:	<i>Prasini agitantes:</i>	34.
<i>Mistius emendatus:</i>	196:	<i>Primicerius, Cancellarius:</i>	15.
<i>Poculum amatorum:</i>	217:	<i>Primpilaris:</i>	281.
<i>Poculum Herculis:</i>	237:	<i>Princeps instar speculi:</i>	201.
<i>Pocula argentea, 238. cyprina & gymnea:</i>	238:	<i>Principis imago an vendi poterit:</i>	119.
<i>Podocattarus, Cyprinus eques:</i>	17:	<i>Principum imagines adorata:</i>	ib.
<i>Poenā ob amoris affectionem mitigata:</i>	216:	<i>Principum honorum elogium:</i>	97.
<i>Poenā an mitiget prastantiā dānanti:</i>	329:	<i>Promethus:</i>	185.
<i>Poenā differenda:</i>	222:	<i>Promnesia:</i>	318.
<i>in Poenis clementia ratio habenda:</i>	302	<i>Promissis:</i>	256.
<i>Poenā in Sodomitas:</i>	221:	<i>Promissidaria vasa:</i>	256.
<i>Poenā nascantur:</i>	239:	<i>Promissu acceperantur univira:</i>	317.
<i>Poenā sancti 307. non iritandi:</i>	ib.	<i>Propertius interpretatus:</i>	121.
<i>Poenarum laurea:</i>	147:	<i>Proscennium:</i>	511.
<i>Poenā vinosa:</i>	85:	<i>Proscibolium:</i>	159.
<i>Policrates, Samiorum tyrannus:</i>	294:	<i>Proscibolus:</i>	16.
<i>Pomis nomen generale 47. eius species:</i>		<i>Proscibula:</i>	162. 169.
<i>ibid:</i>		<i>Psylli:</i>	128.
<i>Pomum Imperatori praelatum:</i>	197	<i>Psolomai luxus:</i>	238.
<i>Pompeii fascia incruent:</i>	170. 220:	<i>Psolomani Philadelphus:</i>	65.
<i>Pontificis puerperium:</i>	203:	<i>Pubertate diuersa reconsultum sen-</i>	
<i>Pontificis sexus cur exploretur:</i>	ib:	<i>centia:</i>	156.
<i>Poppea mulier:</i>	224:	<i>Pubertatis utrum annis an corporis habitus fuerit aestimata:</i>	ibid.
<i>Poppea capilli 189. luxus 222. mors:</i>	232:	<i>Pubertatis proximus quis dicatur:</i>	158.
<i>Porcus insignis militibus:</i>	278:	<i>Pugna osculana:</i>	220.

INDEX.

<i>Pulcheria, soror Imp. Theodosii junioris</i>	12	<i>Roma omnium patria</i>	97
<i>Pullus</i>	220	<i>Romam Nero incendit</i>	114
<i>Pullaria felis 220. manus</i>	ib.	<i>Romani omnes superant ludis</i>	327
<i>Pulpitum orchestra</i>	51	<i>Romani rasi 162. 185. praterquam in reatu</i>	
<i>Pupillaris aetatis tres partes</i>	158	& luctu	185
<i>Purgatio in exequiis</i>	343	<i>Romanorum verecundia</i>	157
<i>Purpura ornamentum regum</i>	196	<i>Romulus parricidium</i>	113
<i>Purpura privatis interdicta 2. pro impe-</i>		<i>Romuli regia</i>	116
rio	9	<i>Rubrica titulorum</i>	144
<i>Purpura consideratio</i>	6.7	<i>Ruffati agitantes</i>	54
<i>Purpura hieroglyphicon</i>	7		S.
<i>Purpuram sacram adorare</i>	211	<i>Sacculus nivarum</i>	257
<i>Purpureus color</i>	8	<i>Saccare vinum</i>	ibid.
<i>Purpurea tinctura origo</i>	117	<i>Sacculus lotium</i>	ibid.
<i>Purpurati</i>	9	<i>Sacerdotes lunigeri 18. cur rasi & calvi 18.</i>	
<i>Pyra 335. ab avertis incensa 335. vide in di-</i>		19	
tione, Regum		<i>Sacerdotis vestis purpurea</i>	196
<i>Pyramides</i>	101 103	<i>Sacramentum, militis genus</i>	275
<i>Pyramis Cesti</i>	99	<i>Sacrificia velato capite peracta</i>	176
<i>Pyropus</i>	120	<i>Sacrificuli cur caput radant</i>	19
<i>Pythagora philosophus</i>	221	<i>Sagmina 307. eorum usus</i>	308
<i>Pythia</i>	325	<i>Sagum</i>	161
	Q.	<i>Sal cur Egyptii avertis</i>	38
		<i>Sal Ammoniacus</i>	37
<i>Q</i>		<i>Sal amicitia symbolum 39. hospitibus ap-</i>	
<i>Quadrigerum circumactio</i>	55	positum ib. in mensa profundi omina-	ibid.
<i>Quaestores Turcis instabiles</i>	237	sum	ibid.
<i>Querna corona</i>	147	<i>Salis auctoritas in sacrificiis</i>	38
<i>Quinquertium</i>	91	<i>Salis religio 39. gratia</i>	39
	R.	<i>Salis</i>	ibid.
<i>R</i>		<i>Salarium an ad heredes transmittatur</i>	
<i>Ramifer</i>	100	40	
<i>Rationem lib.</i>	3	<i>Salaria</i>	ibid.
<i>Reatus, reorum status</i>	185	<i>Salmacis unda</i>	203
<i>Recitatio poetarum 140. 147. Virgilii 140.</i>		<i>Salomon 154. eius templum</i>	209
146. Bojardi 140. Apollonii Pollionis	ib.	<i>Salutare, adorare</i>	211
<i>Refrigeratio poetas an comoda</i>	257	<i>Salustiana cubicula</i>	218
<i>Reges cur uncti</i>	266	Sapientia sedes in pectore	286
<i>Reliquatores</i>	3	<i>Satages oratores</i>	139
<i>Remigio an servi olim adhibiti</i>	333	<i>Saturnalia</i>	176
<i>Reorum status</i>	185. 187	<i>Saturnalia dona</i>	346
<i>Repositorium in mensa</i>	247	<i>Satyrus</i>	227
<i>Repotio</i>	322	<i>Scala, pro canaculo</i>	265
<i>Rerum vicissitudo</i>	4	<i>Scaliger. eius dictum facetum</i>	172
<i>Rhodia cibi genus</i>	242		
<i>Rica, vicinium</i>	340		

INDEX.

<i>Scenicus irrisus</i>	137	<i>Servi à Romanis emigio non adhibiti</i>	332
<i>Schiston</i>	37		333
<i>Scholares mulieres affectant</i>	205	<i>quos Servi, tot hostes</i>	384
<i>Scholares somnolenti</i>	148	<i>Servi plures quam liberi</i>	ibid.
<i>Scipioni somnolentia objecta</i>	ibid.	<i>Servi manummissi, raso capite pileum ac-</i>	
<i>Scommata à cōvisitis facessere debent</i>	284	<i>cipiebant</i>	177
<i>Scopelianus, somni parcissimus</i>	148	<i>Servi pileati</i>	177. 178
<i>Scortum, scortea pellis</i>	167	<i>Servis proditoribus dominorum libertas</i>	
<i>Scortum, scortem</i>	ibid.	<i>proposita</i>	334
<i>Soranctia, Scraclia</i>	ibid.	<i>Servilis vindicta memorabile exēplū</i>	ib.
<i>Scrapta</i>	ib.	<i>Servilia bella</i>	ibid.
<i>Scribendi mos vetus</i>	139. 145	<i>Severitas sancta</i>	182
<i>Scribebatur olim in malva foliis</i>	196	<i>Seviri equitum</i>	270
<i>Scribula</i>	242	<i>Sextarius</i>	267
<i>Scrupeda</i>	168	<i>Sibylla</i>	115
<i>Scutum plurimis factum</i>	286	<i>Signa annulis impressa</i>	315
<i>Scuia</i>	283	<i>Signa rebus alienis non imponenda</i>	ibid.
<i>Scuia à clypeis diversa 285. picta ibid. ex</i>		<i>Signa militaria</i>	276. & seqq.
<i>variama iaria facta</i>	286	<i>Signa deferere</i>	282
<i>Scutum plurimis factum</i>	ibid.	<i>Signiferi quales olim eligebantur</i>	281
<i>in Scutis alebant pueros Lacedæmonii</i>	ib.	<i>Silicernium</i>	343
<i>Secures magistratum</i>	223	<i>Simulacrum Iovis</i>	114
<i>Segmenta 9. cur mulierib. permissa. ibid.</i>		<i>Sistrum</i>	19
<i>Segmentatus</i>	9	<i>Soccus 173. tam à viris quam mulieribus</i>	
<i>Sellaria</i>	169	<i>usurpatus</i>	ibid.
<i>Semei impunitas à Davide promissa</i>	301	<i>Socrates lyra discenda navat operam</i>	132
<i>Semiramis 112. eius ambusio</i>	ibid.	<i>Socratis gallus</i>	304
<i>Senatoria insignia</i>	165	<i>Sodomia crimen</i>	221. 222
<i>Seneca opes immensa</i>	189	<i>in Sodomitis pœna</i>	221
<i>Sepulcra olim in montibus</i>	104	<i>Solaria</i>	349
<i>Sepulchrorum & monumentorum religio</i>	337	<i>Solea aurea</i>	224
<i>Sepultura 316. eius cura</i>	ibid.	<i>Solenne iuramentum</i>	249
<i>Sepultura Cestii</i>	39	<i>Solon 342. à Cræso in pyra inclāatus</i>	235
<i>Sepultura Tullia Cicer. 124. Memnonis</i>	99	<i>Solox</i>	94
<i>Sepultura in urbe prohibita 339. ussione</i>		<i>Somnus Epimenideus</i>	149
<i>antiquior</i>	ibid.	<i>Somni descriptio</i>	147
<i>Sequestratio apud signa</i>	281	<i>Somnolentia</i>	148
<i>Sericarum vestium tenuitas</i>	201	<i>Sordidati</i>	187
<i>Sermo velocissimus</i>	177	<i>Sors, sortitio 174. per se non mala</i>	175
<i>Serpentium usus in bellis</i>	230	<i>Sorte quando uti liceat</i>	174
<i>Servi non militabant 333. sub pœna ibid.</i>		<i>à Sortis iudicio cur non appelletur</i>	ibid.
<i>nisi urgente necessitate</i>	ib. & 334	<i>Sortiri in Ecclesiasticis non licet</i>	175
<i>Servi non fungebantur statoris aut stra-</i>		<i>Sortitio athletarum ib. Venetorum</i>	ibid.
<i>toris officio.</i>	338	<i>Spado militare potest</i>	210

INDEX.

Digitized by Google

INDEX

Tituli miniat 139. rubricâ notati	144	Tyronum vestis albâ	152
Titulus, flaminis tegmen	176		
Toga vitrea	201	V aporarium	76
Toga virilis 150. 153. cupus coloris	151	Vasallus osculo amittis secundum	214
Toga quando sumpta	153	Vidones	170
Toga Romantis propria	158	Vodigal ex prosternio	205
a Toga ad pallium	159	Velabrum	59
Toga recia	320	Velites pedites	272
Toga vel advocacionis interdillio	159	Velorum genera	20
Toga usus antiquissimus 158. species ibid.	159	Veneri agitatores	54
Togati, pro confidicis	159	Venerorum Arsenalis	293
Tonsores cur garruli	193	Venerorum sortitio	175
Tonstrina	194	Venerorum Dux mare sibi despondet	293
Trabea	195. 210	Veneri unde domini dicantur maris Ha-	
Trabeatus Romulus	211	driatici	294
Traiani ossa	97	Venerorum templum D. Marci	80
Traiani columna	98. 97	in Veneras mulieres jocum	173
Triclinium	239. 245	Ventidius Bassus	298
Tripedes caballi	231	Verba nupta, praetextata	322
Tyrenes 127. earum notatio	ibid.	Verba byssina	20
ad Tyrenes damnati	331. 333	Verbena	397
Tyren Neptuni buccinator	284	Verbenarum usus	308
Tyronic forma	ibid.	Verbenaca	ibid.
Triumphus quibus decreta	297	Verecundia Romanorum	157
Triumphus notatio	ibid.	Vestibulum	69
Triumphus solennitates	295	Vestis meretricia qua	203
Triumphus discernenda conditiones	304	Vestes pretiosa	200
in Triumphis immolabantur boves	303	Vestium sericarum tenuitas	201
Triumphantes convitio excipiebantur	298	Vestis muliebri an viri possit, & contra ib.	
Triumphalis cena	304	muliebri usus Enclides Socraticus	202
Triumphalia ornamenta	297. 301. 302. 305	virilis Agnodica	ibid.
Triumphales arcus	98	Vestis segmentata	9
Trulla	238	Vestis elegantia	166
Tubuli	76	Venus pro novo an salvere liceat	84
Tumulus	275	Veteres an calcatei	162
Tumulus Porfena 103. Laidio	106	an capite relict	ibid.
Tunica Christi	162	an fuerint pransi.	238. 244
Tunica Patavina	169	Vexillum caruleum 268. roseum ibid qua-	
Turnus	332	dratum ib. argenteum vel areum.	ib.
Turris animal sui coparis studiosum	317	ligno cooperitum	ibid.
Tympana	223. 285	Vexillis variis usus	221
Tyranni purpura	169	Vexilla equitum	279
Tyrocinii dies	151	Vexillum iolare	281
Tyrones	153. 272	Via regia sequenda	63

INDEX.

<i>in Via columella miliarium indices, &</i>		<i>Vitis aurea</i>	235
<i>stapedum usum prabentes</i>	61	<i>Vitram ductile</i>	125
<i>Via 61. ab ear. refectio nēo immunis</i>	63	<i>Vitrum obsidianum</i>	26
<i>Viaticum legativum</i>	311	<i>Vlpa bibliotheca</i>	66
<i>Vibilia dea</i>	62	<i>Vlpian. IC. 141. ejus laus ibid. impietas ib.</i>	
<i>Victima cornua inaurata</i>	303	<i>interitus</i>	ibid.
<i>Victimam non oportebat reluctari</i>	ibid.	<i>Vmbra defunctorum</i>	113
<i>Victimarius</i>	394	<i>Vinctura servilis</i>	342
<i>Victores in agone Capitolino</i>	147	<i>Vnguenta liquida & secca</i>	30
<i>Victorum in ludis primum</i>	147. 325. 326	<i>Vnguentum nucarium</i>	31
<i>Victoria notatio</i>	196	<i>Vnionis cujusdam pretium</i>	44
<i>Victus militaris facilitas apud veteres</i>	274	<i>Vniones Cleopatra</i>	25
<i>Viduitas</i>	342	<i>Vnionum copia</i>	44
<i>Vigilantia</i>	167	<i>Vnisteles</i>	210
<i>Vigilum praefecti</i>	173	<i>Volumen</i>	139
<i>Vincto pectore</i>	167	<i>Vata nostra dubia</i>	33
<i>Vinum doliare 8. diffusum ib. vetus opti-</i>		<i>Vrbis, urbum, urbare</i>	112
<i>num 83. consulare 84. edentulū. ibid.</i>		<i>Vrbibus nomina mulierum imposita</i>	270
<i>Vinum poetarum equus</i>	85	<i>Vrsus, pro signo militari</i>	268
<i>Vinum terra sanguis</i>	87	<i>Vrsi amor ergo puellam</i>	229
<i>Vinum tormentum 86. libidinis incentiuū</i>		<i>Vstio in urbe prohibita</i>	339
<i>ibid. mulierib. interdictum ib. sacerdo-</i>		<i>Vsura</i>	57 58
<i>rib. 87. & militibus</i>	273	<i>Vsura an & quatenus permissa</i>	ibid.
<i>Vinum aqua dilutum</i>	89	<i>Vsariorum pona</i>	17
<i>Vinum Falernum</i>	47	<i>Vva</i>	242
<i>Vinum in vasis fictilibus conditum 80. sub</i>		<i>Vva purpurea ib. duracina ib. Bñasta ib.</i>	
<i>dio expositum</i>	ibid.	<i>Vulva porcarum</i>	ibid.
<i>Vinum mellitum</i>	257	<i>Vxor fulget honore mariti</i>	197
<i>Vinū nive refrigeratū, incommodum</i>	258	<i>Vxoribus dona collata</i>	346
<i>Vinum saccare</i>	257		X.
<i>Vini conficiendi ratio</i>	81	X <i>Erxes cur templi incendis</i>	236
<i>Vini effectus</i>	84. 86	X <i>Xylobalsamum</i>	33
<i>Vini in mensa profusus anstus amen</i>	39	<i>Xylocinna momum</i>	28
<i>Vinaceos lavare</i>	88	<i>Xylon.</i>	18
<i>Vinofi, garruli</i>	86		Z.
<i>Viocuri, seu viarum curatores</i>	62	Z <i>Arina Sacarum regina</i>	104
<i>Virgilius Aeneida recitavit 146. ab Olla-</i>		Z <i>Zeta</i>	76
<i>via donatus</i>	147	<i>Zibeba</i>	242
<i>Virtute non nūcro bellagere oportet</i>	287	<i>Zoccoli</i>	173
<i>Virum querere</i>	220	<i>Zonalanea</i>	316. 320
<i>Vitelli luxus, & patina 253. interitus</i>	254	<i>Zonam solvere</i>	327

FINIS.

NOVA REPERTA

Sive

RERUM MEMORABILIUM

*Recens inventarum, & veteribus planè
incognitarum,*

GUIDONIS PANCIROLLI J.C.

LIBER SECVNDVS.

DE NOVO ORBE: TIT. I.

INTER ea, quæ Veteribus fuerunt incognita, primum & notatu ^{Novi orbis}
quàm maximè dignum poni posse credo Novum illum Orbem, an- ^{notatio.}
no à Christo nato post milleſimum quadringentesimum nonagesimo
ſecundo, à Chriſtophoro Columbo Genueſiſe repertum. Hujus
antea nulla erat notiſia: niſi quòd Fortunata commemorabantur in ſula: de
quibus ſidem forte fecerant Navigantes. Et eſt ſanè res illa admirabilis,
& inter eas, quas intelligentia poſſumus adſequi, in primis, ſupenda: quæ es-
ſiam magis me magiſq; cogitantem in admirationem ſapius traxit.

Mundo iſto invento, multa ad nos pervenerunt animalia, planta, & o- ^{Qua inde}
ſpera, hæc tamen nobis planè incognita: verbi cauſa, 1. Galli & 2. Mures Indi- ^{ad nos ad-}
ci; 3. Guajacum aut lignum ſanctum, China, Sarſa-parilla Safforas, & a- ^{lata,}
lia planta ſaluberrima, & medicina inſervientes, quarum uſus fieri cepit
neceſſarius, derivato in hanc regionem noſtram morbo iſto, quem nos Gal-
licum, alij Neapolitanum dicunt, eò quòd ab Hiſpaniis ex Inſula Peru redeun-
tibus, Neapolim fuerit allatus.

Inde etiam delata ad nos 4. Ficus, 5. Nuces, & Canna Indica, itemq; 6.
Sericum illud vermiculorum lanificium, & Pictura ex avium pennis conſer-
tis adeò naturaliter expreſſa, ut pictores cum coloribus pulchriores eas repræ-
ſentare haud poſſint. præterea & texta illa Attalica, quæ prout aëri vel luei
fuerint expoſita, vel aurea, vel hoſerica, vel panicea, vel carmeſina, vel al-
terius coloris videntur. 7. Ex eadem regione advolantur & Culicelli lapidei,
quidvis ſecantes. 8. item Crepida ex ianſo Indico, & alia innumera? qua ſin-
gularè cenſere longum foret.

INDEX.

<i>in Via columella miliarium indices, &</i>		<i>Vitis aurea</i>	235
<i>stapedum usum praebeentes</i>	61	<i>Vitrum ductile</i>	125
<i>Via 61. ab ear. refectione nōo immunis</i>	63	<i>Vitrum obsidianum</i>	26
<i>Viatum legatiuum</i>	311	<i>Vlpiæ bibliotheca</i>	66
<i>Vibilia dea</i>	62	<i>Vlpiæ. IC. 141. ejus laus ibid. impietas ib.</i>	
<i>Victimæ cornua inaurata</i>	303	<i>interitus</i>	ibid.
<i>Victimam non oportebat reluctanti</i>	ibid.	<i>Vmbra defunctorum</i>	113
<i>Victimarius</i>	394	<i>Vinctura servilis</i>	342
<i>Victores in agone Capitolino</i>	147	<i>Vnguenta liquida & secca</i>	30
<i>Victorum in ludis praeium</i>	347. 325. 326	<i>Vnguenum nuncarium</i>	31
<i>Victoriae notatio</i>	196	<i>Vnionis cuiusdam pretium</i>	44
<i>Victus militaris facilitas apud veteres</i>	274	<i>Vniones Cleopatrae</i>	25
<i>Viduitas</i>	342	<i>Vnionum copia</i>	44
<i>Vigilantia</i>	147	<i>Vnitesco</i>	210
<i>Vigilum praefecti</i>	173	<i>Volumen</i>	439
<i>Vincto pectore</i>	167	<i>Vasa nostra dubia</i>	33
<i>Vinum doliare 8. diffusum ib. vetus opti-</i>		<i>Vrbs, urbum, urbare</i>	112
<i>umum 83. consulari 84. edentulū. ibid.</i>		<i>Vrbibus nomina mulierum imposita</i>	270
<i>Vinum poetarum equius</i>	85	<i>Vrsus, pro signo militari</i>	268
<i>Vinum terra sanguis</i>	87	<i>Vrsi amor ergo puellam</i>	229
<i>Vinum, tormentum 86. libidinis incentivū</i>		<i>Vstio in urbe prohibita</i>	339
<i>ibid. mulierib. interdictum ib. sacerdo-</i>		<i>Vsura</i>	57 58
<i>tib. 87. & militibus</i>	273	<i>Vsura an & quatenus permissa</i>	ibid.
<i>Vinum aquā diluunt</i>	39	<i>Vsariorum poena</i>	57
<i>Vinum Falernum</i>	47	<i>Vva</i>	242
<i>Vinum in vasis fictilibus conditum 80. sub</i>		<i>Vvapor purpurea ib. duracina ib. Bñasta ib.</i>	
<i>dio expositum</i>	ibid.	<i>Vvva porcarum</i>	ibid.
<i>Vinum mellitum</i>	257	<i>Vxor fulget honore mariti</i>	197
<i>Vinū niue refrigeratū, incommodum</i>	258	<i>Vxoribus dona collata</i>	346
<i>Vinum saccare</i>	257		X.
<i>Vini conficiendi ratio</i>	81	X <i>Erxes cur templi incendis</i>	236
<i>Vini effectus</i>	84. 86	X <i>Xylobalsamum</i>	33
<i>Vini in mensa profusi fastum, omen</i>	39	<i>Xylocinna momum</i>	28
<i>Vinaceos lavare</i>	88	<i>Xylon.</i>	18
<i>Vinosi, garruli</i>	86		Z.
<i>Viocuri, seu viarum curatores</i>	62	Z <i>Arina Sacarum regina</i>	104
<i>Virgilius Aeneida recitavit 146. ab Osta-</i>		<i>Zeta</i>	76
<i>via donatus</i>	147	<i>Zibeba</i>	242
<i>Virtute non nūero bellagere oportet</i>	287	<i>Zoccoli</i>	173
<i>Virum querere</i>	210	<i>Zonalanea</i>	316. 320
<i>Vuelli luxus, & patina 253. interitus</i>	254	<i>Zonam solvere</i>	321

FINIS.

NOVA REPERTA

Sive

RERUM MEMORABILIUM

*Recens inventarum, & veteribus planè
incognitarum,*

GUIDONIS PANCIROLLI J.C.

LIBER SECVNDVS.

DE NOVO ORBE: TIT. I.

INTER ea, quæ Veteribus fuerunt incognita, primum & motu Novi orbis
revelatio.
quàm maximè dignum poni posse credo. Novum illum Orbem, an-
no à Christo nato post Millesimum quadringentesimum nonagesimo
secundo, à Christophoro Columbo Genuesi repertum. Hujus
antea nulla erat notitia: nisi quòd. Fortunata commemorabantur insula: de
quibus fides forsasse fecerant. Navigantes. Et est sanè res illa admirabilis,
& inter eas, quas intelligentia possumus adsequi, in primis stupenda: quæ et-
iam magis nos magisq. cogitantem in admirationem sepius traxit.

Mundo isto invento, multa ad nos pervenerunt animalia, planta, & o- Quæ inde
ad nos al-
lata.
pera, hæcenus nobis planè incognita: verbi causa, 1. Galli & 2. Mures Indi-
ci; 3. Guajacum aut lignum sanctum, China, Sarsa-parilla Sassofras, & a-
lia planta saluberrima, & medicina inservientes, quarum usum fieri cepit
necessarius, derivato in hanc regionem nostram morbo isto, quem nos Gal-
licum, alij Neapolitanum dicunt, eò quòd ab Hispania ex Insula Peru redeun-
tibus, Neapolim fuerit allatus.

Inde etiam delata ad nos 4. Ficus, 5. Nuxes, & Cannæ Indica, itemq. 6
Sericum illud vermiculorum lanificium, & Pictura ex avium pennis conser-
tis adeò naturaliter expressa, ut pictores cum coloribus pulchriores eas repre-
sentare haud possint. præterea & texta illa Attalica, quæ prout aëri vel luci
fuerint exposita, vel aurea, vel holoserica, vel panicea, vel carmesina, vel al-
terius coloris videntur. 7. Ex eadem regione adveniuntur & Culielli lapidei,
quidvis secantes. 8. item Crepida ex iunco Indico, & alia innumera? quæ sin-
gulare censefer longum foret.

NOTÆ, SIVE COM-

MENTARIÆ.

*Novi orbis
denominatio.*

*Mundi an
plures.*

*Mundum of-
fo unicum.*

NOVUM Orbem cum dicimus, non ad novam aliquam mundi constitutionem, aut creationem respicimus, sed ad inventionem duntaxat & detectionem recentem: nec cum Democrito, Epicuro, aut Anaxarcho, cæterisque sapientiarum magistris plures esse Mundos, videamus statuere, quæ tamen opinio, tanquam nullis fulcra rationibus, jam dudum merito explorata, atque exulare iussa est: stante contra verissimâ & immortali hac sententiâ, quod hodiè etiamnum eadem & prorsus talis sit mundi constitutio, qualis ab initio olim erat, cum cælum & terram creavit Deus. Nam & Moses historicorum antiquissimus, cujus singula verba, ut de Euripide dicebat Cicero, singula testimonia verè putanda sunt; & multis post eum seculis Johannes, eo, quem de vita & doctrina Scriptoris nostri commentatus est, libro; cum præcipua opera Dei visibilia recitant, ex quibus ipsius majestas & omnipotentia facile percipi possit, unius tantum hujus, non ullius alterius Mundi à Deo creati meminerunt, qui tamen, si plures scilicet fuissent, nequaquam id silentio oblitterassent. Pertinebat enim ea maxime res ad Dei gloriam & potentiam illustrandam: neque ulla hujus tam invidi & periculosi filitii ratio probabilis adferri potest. Quò sit, ut rectè veteres senserint & collegerint, Unum esse Deum, quia unus est Mundus: contraque, Unum esse Mundum, quia unus Deus. Aristoteles certè ex ordinis unitate in rebus existens, unitatem ait colligi gubernantis Dei. 2. *Metaphysicæ* siquidem ordine uno, & ad unum instrui debeant omnia. Sed & exemplaris unitate Mundi unitatem probat Plato, veluti ad exemplum producti, ut est apud Ludo. Cælum Rhodiginum lib. 1. *Antiquar. lect. 6. 7.* Taceo, totam hæc

variorum & multorum Mundorum architecturam planè futuram fuisse ineptam. Cur enim plures condidisset Deus, qui unico, & eo quidem latissimo poterat omnia etiam commodius complecti, quæ illis diversis & separatis Mundis fuit comprehensurus? Atqui Deum & Naturam nihil frustra agere, vulgò & verè dicitur. Jam si plures condidisset Deus, illi mundi numero tantum, non autem specie differentes & dissimiles inter se essent. Cur igitur ille condidisset sæpius idem? Et, si plures Mundi esse concedantur: eadem ratione etiam numero infinitus esse fatendum est. Unum igitur hunc Mundum, & non plures creavit Deus: non ad vanam certè, vel impotentiam quadam, quando ipse est Omnipotens: non quod exhausti in tantæ molis fabrica ipsius sensus, aut defatigatæ jam vires essent: verbo enim solo omnia condidit, *Psalm. 33.* non quod etiam materiarum, ut censerent Peripatetici, inopia & penuriâ id eveniret (asserentibus quippe his, *quod sit ex tota sua materia, non esse plurificabile*) ex tota quæ fuerat præparata materia, in tantæ machine corpore consumpta sit, potuit enim, qui hunc tantum mundum ex nihilo primum creavit, ad alios infinitos materiam, si vellet, sibi præparare: Sed ea solum de causa Mundi plures conditi non sunt, quia Deus ipse noluit. nã quæcunq; voluit, fecit. *Psalm. 115. v. 3.* Cur autem noluerit, ignota nobis ratio esse potest; injusta tamè non potest: ut pie & doctè explicat Lam. Danæus lib. 1. *Phys. Christianæ. 6. 11.* illum Origenis errorè refutans, quo plures mundos existimatos sensit, non simul quidem omnes, sed successive, & alium post alium. Ideoq; Christum sæpius passurum, ut, quod semel profuit, semper proficiat assumptum. Consecutione igitur innumerabiles Deum condidisse mundos arbitratus, veritus opinor, (*verba hæc sunt Bodini*) ne vel Deus

*Original
error 1000
1000.*

inertia langueret: vel, quod Plato metuit, ne hominum genere prorsus sublato, sacrificiis ac laudationibus careret, sed uterque in maximis erroribus versatur. Alter quod divinam felicitatem mundi existentiam; alter quod Dei gloriam, hominum sacrificiis ac rebus caducis metitur. Qua de re egregie disputat Joh. Bodin. in *Methodo historica cap. 8. ubi fol. 320.* Cui *Es Oserum.* velaniae affine quodammodo est & *Oserum* delirium, qui Mundi pluralitatem ex Christi veri, viviq; verbi auctoritate obstinate adstruebant: qua Christus regnum suum non esse de hoc Mundo, fuerit testatus. Ex quo tamen loco, plures esse mundos, non efficitur. Verè enim Christi regnum non est de hoc mundo, inferiori & perituro scilicet: sed est spirituale & intellectuale, durans in æternum. Plinius certè, cum audiret quosdam innumerabiles tradere mundos & hujus generis portentosa comminisci, exclamasse fertur: *Furor est: profecto furor est.* Sed nos in eandem quoque exclamationem erumpere quid vetat? Quando ille mundum æternum esse prodidit, neq; genitum neq; interitum, referente Francis. Balduino *lib. 2. de histor. universali mih. fol. 720.* Et errorem istum etiam ex nostris Johannis de Imola damnavit in *c. 1. ext. de sum. trin. & fide catib. n. 9.* Atque sanior est eorum sententia, qui mundum originem habuisse cum Moyse asserunt, ex quo sequitur ejus occasus, si Aristotelis doctrinæ assentiamur. Nam si mundus interitum non senserit, ortum habuisse constat. Verum hoc (& quidem verno æquinoctio, ut in Synodo quadam Casariensi definitum est, auctoritate Moyse, qui in eo primum menssem, Martio nostro respondentem collocat. Francis. Balduin. in *lib. 3. de histor. universal. fol. 737.*) Verum igitur & illud erit mundum scilicet interitum. Eaque sententia ex Jesaia, Esdra & Petro tam

manifestè probatur, ut ex eorum verbis de mundi interitu dubitare jam nemo possit. Et in ea sententia fuit quoque *Epimæus*, ut est apud Plutarchum, ejusq; discipulus *Lucretius* his versibus:

*Vna dies dabit exitio, multosq; per annos
Sustentata ruet moles & machina mundi.*
Rationem autem mundi corruptibilis & pessum ituri reddit idem *Lucretius lib. 5. de rer. nat.*

*Omnia nativo ac mortali corpore constât:
Debet eadè omnis mundi natura putari:
Quippe etenim quorum partes & membra
videmus*

*Corpore nativo mortalibus esse figuris;
Hac eadem ferè mortalia cernimus esse,
Et nativa simul. Quapropter maxima
mundi*

*Cum videam membra & partes consumpta
regigni*

*Scire licet cæli quoque idem terræq; fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque
futuram.*

Quo in loco cum ait, cæli quoq; principium fuisse, sic futuram cladem, non putandum est, tanto incendio supremo magis perituum cælum, quàm petiit diluvio. Non enim perituum est cælum Dei Opt. Max. domicilium, nec transibit perenni ruinæ; sed concessis, quæ infra illud sunt, elementis, & omni discussa fece & nube, clarius solito & splendidiùs nitens renovatum videbitur. Idq; & D. Petrus innuit *Ep. 2. c. 30. v. 10.* & ex Augustino ita interpretatur Steph. Forcatulus *de Imper. & Philos. Gallor. lib. 1. fol. 96.* atq; ex eo etiam firmatur magis, quod spe indubitata & certa fiducia præstolamur Christum ultima illa die cum tuba & pompa magnifica de oculo descensurum, & nos in occursum ejus ituros, raptos in nubibus & obviam progressos in aëra, fide jubente Apostolo *1. Thess. 4. v. 16. 17.* certè Deum majores nostros Teu-

*Mundus
quomodo
interiturus.*

rones olim sub principii nomine coluisse: *Tanfan* nimirum, quasi tu dicas den *Anfang*, sunt qui existimant; eo quod fons sit: & principium movendi. Principii autem origo nulla existit, quippe ex quo universa oriantur, ipsum autem principium non aliunde nascatur, nunquam id futurum, si unquam ex reali agigneretur. Quod si non oritur, nec occidit quidem unquam, ut pulchrè differit in *Phaedro* Platonis *Socrates* & ex eo transcripsit *Cicero* in *Tuscul.* 1. ut *Hadr. Junius* retulit in *Batavia histor. cap. 26. foli 228.* Quanquam, si verum amamus, *Novi orbis* nomen non ad eò novum est apud *Classicos* scriptores. Nam & *Germaniam* *Ovidius* ad *Liviam* scribens; & *Hegeffippus* *Angliam*, novi orbis appellatione cohonestant, ut scilicet *Americam* *Novum orbem* hodie dicamus: Sicut *Augusti Imperio* *Germania* *Romanorū* armis penetrata *novus orbis* vocabatur. Sic enim *Ovid.* in *Ep. ad Liviam.* *Fluminaque & montes & nomina magna locorum.*

Et si quid miri vidit in orbe novo:
Quomodo & *Anglia* seu *Britannia* orbis *Novus* censetur, ut est apud *Hadr. Turneb.* lib. 23. *advers. cap. 11.* Hinc — *penitus toto diversos orbe Britannos* *Melibæus* *Virgilianus* dicit *Eclog. 1.* eodemque ultimos orbes vocat: *Horat.* lib. 1. *carm. Ode 35.*

Servus iurum Casarem in ultimos
Orbis Britannos —

Quo sensu *Virgilio* 8. *Aeneid.* dicuntur *Extremisque hominum marinis* *Romani* enim versus *Oceanum Britannicum* putarunt ultimos hominum *Marinos*. Itaque *Britannicus* videbatur illis orbis alter ultra *trajectum Caletū* *Gualterius* d. *Ode 35.* Sic *Pomponius* *Mela* *alicubi* alterius *Orbis*; *Lucanus* *Ignoriorum* meminit lib. 5. loquens de *Arabibus* in *Auxilium Pompeji* properantibus. Et

Ictus *Ulpianus* *Orbis Romani* mentionem facit in *leg. in orbe.* 16. ff. de *statu hom.* Ita enim ibi legendum esse, cum alioquin, in *Urbe Romana*, vulgata haberent: exemplaria, *Alciatus* rectè monuit in d. l. in *orbe.* *Ulp.* *potestatis* 21. de *verb. sign. jun.* lib. 2. *Diffinit.* què *Petrus Costalius* d. l. 16. & *Joh. Corasius* in l. si *testamēto.* C. de *Impuber. & aliis subtit. num.* 19. *Hieronym.* *Cagnol.* in l. 2. de *orig. juris* nu. 129. *Sylvester Aldobrandinus* *Instit.* de *excusat. tutor.* in *prin. n.* 19. in *fin.* & *Arius Pinellus* laudant. in 2. *Parte Rubricæ* C. de *bou. matern.* n. 11. Nec enim ignotum est *Roma* communem dictam esse, patriam, ut est text. in l. 33. *ad municip.* *Seneca* ad *Helvidiam* cap. 6. *Abbiac* civitate discede, quæ veluti patria communis potest dici. *Plin.* lib. 3. cap. 5. Breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Eandemque totius orbis civitatem vocat *Sidonius Apollinaris* lib. 1. *Ep.* 6. idèo fortassis, quod omnes exerto & pleno ubere: *Roma* susciperet, ut cum *Symmacho* dicam lib. 2. *Ep.* 7. quod elegantibus his versibus expressit consp. 1.

Addidi antiquam tendentem brachias
Romam.

Exerto nudam gestantem pectore mamma.

Altricem Imperii, ubertatisque parentem.
Claudianus in *Panegy.* *Stiliconis*
Hæc est in gremio quæ vellos sola recepit.

Humanumque genus omnium nomine fovit
Matris; non dominatrix, civesq; vocavit
Quos domuit, neque pio loquax revinxit.

Et Prudentius lib. 2. contra *Symmachum* :
Pivisur omnigenis in partibus; haud scius ac si.

Cives convenios cœlindat manibus unis.
Pri: patria; atque omnes Lare conciliant avito.

Novi orbis
nomen olim
quodq; usur-
patum.

Roma com-
mune pa-
tria.

Uadé & arx provinciarū omnium. Arx
item terrarū Roma dicitur Tullio in Ca-
tilianā; Symmachio commune imperii
caput lib. 4. Ep. 28. Imperatori Zenoni ca-
put orbis terrarum l. 3. C. de consul. lib. 12.
Justiniano caput omnium civitatum,
quod necessū sit omnes provincias se-
qui §. f. Inst. de fatis d. Ambrosio prin-
cipatum & caput obtinere nationum Can.
beati 2. q. 7. Hōc ampliū; & domicilium
& Gymnasium literarum Sidonio dicitur
lib. 7. Ep. 6. Erat enim Romā veluti pecu-
liare iuridiciā domicilium, quippe a quo
manavit jū; quo utimur, nisi aliter mori-
buse & consuetudine receptum sit lib. 7. C.
de feriis Claudian.

Amorum legumque parens, quæ fundit
in omnes

Imperium, primiq; dedit cunabula juris.
Sed & Symmacho domicilium Latinaris
facundia nuncupatur lib. 8. Ep. 68. Emmo-
dio, liberalis eruditionis Gymnasium;
Cassiodoro, eloquentiæ fecunda mater,
virtutumque omnium latissimam tem-
plum lib. 10. Ep. 7. ut non defuerint, qui
litteras latinas Romæ, non alibi discendas
afferebant; tanquam florentissimo litera-
rum gymnasio; ad quod undecunq; Stu-
diosi confluebant, ut colligitur ex h. cum
filio 17. ibi; cum studiorum causa Romæ
ageret ff. de i. pet. l. Titio. cum studiorum
causa Romæ ageret. 30. ff. ad munis. l. si
longius 18. ff. in. ibi; ipse autem Romæ stu-
diorum causa agit ff. de iudic. Romā igitur
& Galli proficisciebantur: non quod
in Galliis non florerent bonarum artium
studia, septemque collibus Latinaris elo-
quentiæ concluderentur; sed ut Gallicanā
abundantiam Romanos facerent, post
decursū in Galliis studia, & ut jū; Roma-
nū Romæ discerent. Rutilius Itinerario:

Facundus juvenis, Romanis nuper ab
arvis

Missus Romani discere iura fori.

Idque au floritatibus sat bene multis mu-
 nit, & summè notandum monet Savaro
 ad Apollinar. d. Ep. Gr. lib. 1.

Novum autem Orbem istum, de quo *Novus*
 Pāncirollus primo hōc tractat capite, ve- *Orbis vete-*
 teribus planè fuisse incognitum, eviden- *ribus in-*
 tiore probatione non eget: cum exstite- *cognitus.*
 rint nonnulli, qui ipsam etiam terram ea
 parte esse negârint: quidam etiam cœlum
 inde ex rerum natura auferre non dubi-
 târunt. Et si enim Philosophorum doctri-
 simi Cœlum omni ex parte sphæricum at-
 que rotundum, & terram undique ambi-
 ens, acque in seipsum volvi tradiderunt:
 video tamen magni nominis Theologos *Cœlum an-*
 contrā statuere, Mūndum hanc univer- *si sphæricū.*
 sum domui potius similem esse, cui rectū
 ex una tantum parte; non quaqua versū
 immineat. Neque enim rationem pati, ut
 terræ moles tam gravis in medro aere sus-
 penderetur. Chrysostomus certe eos non
 semel provocat atque laceffit, qui cœlum
 sphæricum ponant: cum scriptura potius
 tabernaculum à Deo fixum commemo-
 ret, ad Hebr. 8: Et cū Psal. 104. legamus
 Deum extendisse cœlum, sicuti pellem: ut
 & Esai. 40. v. 22. Cœlum, ut telam & cor-
 tinam, expansum esse atque diffusum: eo
 ipso non obfcurè significari, Cœlum non
 tam sphæricum, quàm supernā planum
 esse: ut Augustinus argumentatur lib. 2. de
 Generat. ad lit. cap. 9. quod etiam loco, non
 absque stomachatione. *Quid ad me perti-*
 net (ait) *nirum cœlum sicuti sphæra undiq;*
concludat terram in media mundi mole
libratam; an eam ex una parte veluti di-
scus operiat? Sed minuenda est hæc opinio.

Nam ut illa Philosophorum scita omni- *Cœlum esse*
 tam: quod perfectissimum corpus deceat *sphæricum*
 figura perfectissima: quod pulcherrimā *probat.*
 & capacissimā formā, quæ sphærica est,
 ambitum hanc tot tantaq; suo sinu com-
 plectentem efformari oportuerit: quod
 præcipue & tanquam integrales, hujus

mundi partes, quæ sunt Cælum, Aqua & Terra ipsis sensibus dijudicentur esse circulares & sphericæ, quibus totum ipsum Mundi ambitum figurâ similem esse credibile sit: quod mutus in orbem non possit esse æqualis & constans, si in angulos incidat: id quod prorsum necesse est fiat, si Sol & reliqua æstra non volverentur omni ex parte, sed inflecterentur alicubi: Profecto evidenti satis argumento esse potest vel una Luna, quæ tunc tantam deficit & Eclipsin patitur, cum globus terræ ex diametro Solis radios intercipit. quod fieri non posset, nisi terræ moles esset in medio, cœlestibus orbibus undique conclusa. Et quid noctem efficit aliud, quàm Solis abscessus ex terræ umbra? Quod si Sol terram non subit, sed idem est occidere, & ad angulum converti; (quod omnino sequatur necesse est, si cælum in modum disci terram tantum operiat, ac non pilæ instar complectatur:) profectò longiores brevioresque noctes, alicubi semper æquales efficere nullo modo posset. Nam quod Augustinus *d. lib. de Generat. addit. cap. 10.* omnes & conversiones, & oppositiones, & depressiones; & aspectus, & quæcunque sunt aliarum syderum affectiones, scribit posse servari, etiam si cælo ipso immoto æstra tantummodò moveantur: planè ad intelligendum non est difficile, si modò fingendi sit licentia, ut Josephus à Costa respondet *1. de Natura novi orbis, cap. 2.* Contrà, de hoc terræ situ & cœli ambitu præter oculatam fidem abundè etiam sacræ testantur literæ. Nam dum Orbem terrarum dicunt, quid aliud intelligunt, quàm quicquid est corporum, cœli ambitu contineri? Unde Ecclesiastes: *Oritur (inquit) Sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flebitur ad Aquilonem, illustrans universa in circuitu: pergit spiritus, & in circulos suos reverti-*

tur. Ubi Gregorii paraphrasis habet: Sol, totâ terrâ decursâ, ad eundem rursus terminum punctumque circumvolvitur. quod fieri sanè non posset, si terra cælo aliqua parte esset exclusa. Ipso autem cœli ambitu terram comprehendi, & mediam veluti liberari, ex illo Hiobi *cap. 26.* discimus: *Extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.* Suspensa enim videtur in nihilo, cum terra aquæ cõmixta in medio aëre stare perhibetur. Rectè, *aqua mixta:* cum certum sit, Terram elemēto aquæ hære, & plurima ex parte ab illo ita contineri, ut ex duobus istis elementis, unus constituatur globus. Quod Regius Prophetâ significat, cum Deum firmasse ait terram super aquas; & rursus orbem terrarum super maria. *Psal. 23. & 135.* Id quod præcipuum quoque; divinæ omnipotentis argumentum est. Mirum etenim, & revera quoque super rerum naturam esse videtur, Terram graviores multò, & minorem aquâ, ab ea non obrui, turgentesque; & elatissimos Maris fluctus, intra certos fines se continere, neque in totam terram, quæ longo intervallo sub stare videtur, sese effundere. Unde apud Hiob. *cap. 38. vers. 10.* *Circumdedit, inquit, Mare terminis meis & posui velle & ostia, & dixi: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes in-*

Terra & Aqua constitutum globum,

Sed sciendum est, sapientissimum illi architectum fecisse, nō quidem solius terræ globum (hic enim necessariò aut innataret, aut sub aqua totus mergeretur) sed ex terra & aqua globum unicum: cujus centrum, mundi etiam centrum est: non ita, ut ejusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliqua aquæ: (ita enim etiam mergeretur terra sub aqua) sed terra & aqua ita se contineant mutuò, ut utriusque sit idem centrum, quod & totius mundi. Id verò sit, terrâ integram

glo-

globum reddente, non solidum illum quidem, sed maximâ parte interius & ad superficiem cavum, amplissimasque illas cavitates, replente aqua: & ita tamen, ut neque absorberetur illa aquæ moles, neque redundans inundaret terram; sed tantum eas relinqueret detectum, quantum ipsi rerum Opifici visum est, quo fit, ut terræ facies & maris, ejusdem globi sint superficies: & quia utriusque extremitates ejusdem sphaeræ partes sunt, neutra superet aut substat alteri: quod pluribus disputat Francisc. Vallesius *lib. singulari de sacra Philosophia c. 1. & 52.* quem librû non ad opinionem, sed ad veritatem se scripsisse, ipsemet in præfatione testatur. Jam si cum Hiob quæras, super quo bases illius fundatæ sint? dicam, Bases terræ, esse ipsa terræ fundamēta: quæ ut ex nihilo effecta sunt, ita & super nihilo solidata.

Nam quod columnas terræ confirmasse se Dominus ait, *Psal. 74. v. 4.* iis non Atlantice poetarum columnæ intelliguntur: sed hæc verbi Dei, virtute suâ omnia portantis: ut tantæ molis pondus divinæ potentæ manibus sustentari intelligatur. quemadmodum commodè exponit Ambrosius *lib. 1. Hexam. cap. 6.* Et confirmatur illo *Esaie cap. 40. vers. 12.* ubi solus Jehovah est qui mensus est pugillâ sua aquas (sive Oceanum) & cœlos *spiritum* expandit: ac complexus est trientali pulverem terræ & pōderavit statera montes, & colles lancibus. Accedit Picaviensis. *Epic. lib. 1. de Trin. Æterni, inquit, & incorrupti Dei dignus de se auditus est sermo; Qui tenet palmo cœlū & terram pugillo. Universitas cœli palma tenetur, & universitas terræ pugillo concluditur. Et mox: conclusum palmo cœlū Dei thronus est, & terra, quæ pugillo cōtinetur: eadē & scabellum pedū ejus. Quibus mirè convenit (siquidem profana licet sacris cōmiscere) quod Socras, apud Platonem in *Phædonē**

scitè omnem rem in hæc verba contrahens differit: Hoc rectum fixumque; in animum induxi meum: primū si ipsa terra in medio est universi à cœlo circumquaque æquis circumducta spaciis, nullius quidē illā rei præsidio indigere, neque aëris, neque alius cuiuspiam necessarii fulcri, uti ne cadat. Verum mox pergit idem Socrates, satis ipsam posse; quandoquidem, & sibi ipsi undique simile sit cœlum, ipsa autem terra æquilibris. Idque confirmatur illo Arnobii, *quarto adversus gentes* ita scribētis. Quicquid teres est atque ex omni parte rotunditatis solida connexionē conclusum, nullū habet initium, nullum finē. Ubi finis, ibi & initium est, & quæ sequuntur. Jam si mundus est rotundus, qui ergo cardines seu fines, extremitatesve ejus? Sicuti rectè argumentatur *Georg. Remus, C.J.* poeta & *G. Remus*, philosophus eximus, inclutæ Noricorum Reipub. Consiliarius, quem nunquam nisi cum veniæ præfatione nominandum mihi censeo, in *doctissimis notis ad Theophrasti oration. 6. fol. 222.*

Terram autem in mundi medio ita sitam, ut ejus centrum, totius quoque mundi sit; atque ita rotundam, ut omnes extremitatis ejus partes æquē à centro distent, & tota terra æquē ab omnibus cœli lateribus, ac si Mundi opitex à polo ad polum lineam tetendisset, & medio lineæ puncto alligasset terræ mediū, eamque circino quodam rotundam fecisset: Id non Plato tantum animadvertit, in *Timæo* ita scribēs; *Terram altrissem nostrā, circum polum per universum extensam circumvolutam, diei noctisque effectricem & custodē esse volumus.* Sed & Hiobum id significasse dubitandum non est, cum quærit, *quis lineam super terram tetenderit?* *c. 38. v. 5.* ut ita qui sub Antartico polo degūt, Christianos nihil necessum sit de reditu in patriam adeo esse sollicitos: cum certum sit, æquē propinquum esse Americæ

*Cælum
America.*

*Anaxago-
ra.*

*Cælum ve-
ra patria.
Phereydes
animam
immortale
statuit.*

cælum, atque Europæ, Asiæ aut Africæ : dummodo veram sibi patriam in cælo constitutam credant, cum *Anaxagora* illo Clazomenio : qui cum *Lampfaci* procul à patria aliquândo objurgaretur, quòd Reipublicæ & patriæ curam negligeret, vir alioquin generis gloriæ & fortunæ clarus : *Imo* inquit, digitum in cælum intendens, *ingens mihi patria cura est.* Namq; cæli summi laribus animæ immortalis sedem ponebat : non secus atque *Phereydes* ille, *Pythagoræ* magister, qui animos hominum sempiternos, atque immortalem animam in Græcia primus ; *Servio Tullio* Romanis imperante docuit, & præfractè adseveravit è Philosophis. Cujus rei multa reperire licet testimonia in *Phædro* aliisque dialogis *Platonis* : quorum unum è multis proferre lubet è *Phædone*. Atque dum, ô *Socrates*, in vita sumus, ita nos, ut decet, debemus parare, ut minimum nobis sic cum corpore cõmerciũ, nisi summa cogat necessitas, nec ipsius naturam imbibamus : sed puri & integri ab ipso simus, donec *Deus* hinc nos migrare jusscrit : atque ita puri & ab infantia corporis liberati, ut consentaneum est, cum talibus, id est, puris & integris versabimur, & per nos ipsos cognoscemus quicquid est sincerum. Nec minus egregium est illud *Pythagoræ* extremum. *Carminum anteora*. Quod si corpore relicto ad puri um æthera perveneris : eris immortalis, divinus, incorruptus, non amplius mortalis. Injurius autem fuerim, si illud *Phocylidis* præteriero : *Animi manent immortales*. *Imortales* : Spiritus enim est *Dei*, res hominibus accommodata, & imago. Corpus autem à terra habemus, & omnes in ipsam soluti, sumus pulvis. Sed cælum suscipiet spiritum. Ipse etiam *Regum* sapientissimus *Solomon*, cum de animæ immortalitate videretur hæsitasse aliquantò, & utrum anima hominis sursum ascenderet po-

tius, quam jumentis, attandem ; *Memorato* creatoris tui, in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, redeatque pulvis in terram, qualis fuit, & *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Accedit quod cum ad *Dei* expressam effigiem anima ratione prædita erecta fuerit, nunquam senescet, nunquam desinet, sed æternam juventam sortita cælo fruetur. Cæterum, & cum ait non habere hominem quicquam præstantius pecore ; nominatim præfatus est, sed de eo hominum genere sentire, qui se in pecudum sive jumentorum cõditionem deiciunt, quæ natura cælum spectare non permisit, sed prona & vètri obedientia finxit. Illi enim bis moriuntur, datur scelerum pœnas ; proinde quadrupedibus deteriores, quibus semel emorili cœuerit. Sic enim illud *Ecclesiast. 1. 3. v. 1. 8 19. & cap. 12. v. 7.* interpretatur *Stephan.* Forcatulus lib. 1. de Gallor. Imper. & *Philosoph. fol. 94.* Quæ quamvis ita se habeant ; non dubitavit *ta-*men *Johannes XXII.* Pontifex palam asserere, Animas esse mortales, unaque cum corporibus interire, usque ad diem resurrectionis. Cui infanz tantæ nemo tunc Cardinalium se ausus fuit opponere. : sed schola *Parisiensis* Regem *Galliz* impulit, ut ad palæodiam hominem cogeret. Rex ejus communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret. Idque de more publicavit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abjuravit. Hoc exemplum facit, ne verum credendum sit illud *Papicolarum* theorema : *sed omni Romanam, eiusq; Pontifices labi in fide non posse* : quia *Petro* dictum sit, oravi pro te, ne fides tua deficiat. Certè ille tam fædo lapsus generare recta fide excidit : ut sit insigne posteris documentũ, non omnes esse *Petros*, qui *Petro* in Episcopatum succedunt, quæ verba sunt doctissimi Theologorum *Johannis Calvinii* lib. 4. *Instit. Christian. cap. 7. scilicet.*

ſect. 28. Ipſum Johannem Gerſonem, qui tunc vivebat in rei fidem allegantis. Eant ergò nunc Pontificii, & videant, quo jure defendi poſſit, quod indecretis relatum eſt: In ſede Apoſtolica extra maculam ſemper eſt catholica ſervata Eccleſia. *Can. in ſede 24. q. 1. & in Can. hæc eſt fides. ibid.* ubi Romana Eccleſia ſemper immaculata permanſiſſe dicitur. Cujus contrarium tamen tum ex illo Johannis XXXII. errore; tum etiam eo vincitur, quod relatum eſt in *Canon. Anaſtaſius 9. diſſin. & Can. ſcire debet 7. quaſtione 1.* Cum aliis locis penè infinitis, quæ hoc loco excutere noſtri inſtituti non eſt. Illud hic oſtendiſſe ſufficiat, ſententiã iſtã de animæ immortalitate, jam olim etiam apud Magos, quorum præcepta nobiles quoſque Philoſophos oblectarunt, in Ægypto & Perſia; ut & apud Indos obtinuſſe. *Brachmanum* enim, qui Indorum Philoſophi ſunt, placitum fuiſſe legimus: Vitam præſentem credi oportere, veluti conceptum vitalem: Mortem verò, egreſſum ad veram felicemq; iis vitam, qui rectè fuerant Philoſophia imbuti. Et *Theopompus* octavo Philippicorum libro, juxta Magorum ſententiã ſcriptũ reliquit, Reviſuros aliquando homines, immortalesque futuros. Ex quo manãſſe arbitror, ut *Democritus* homines ſuſcitatum iri à morte ſtatuſſet, nimium falſè, nedum ſceleſtè à Plinio eo nomine deriſus, quia nondũ ipſe revixerit. *lib. 7. c. 55.* Sed quia hoc ipſum fide ſibi non perſuaſit, diſcet experimento, quando Chriſtus judicatum Orbem terrarum venerit, majestate incredibili decorus: ut Steph. Forcatuſus piè monet *lib. 1. de Imp. & Phil. Gallor.* Inter eſt ſane ſocietatis humanæ, inter eſt Reip. benè inſtitutz, ut animorum perpetuitas ſit omnibus perſuaſa: ut ſpe præmiorum Boni invitentur ad virtutem; Mali verò ſupplicii metu à flagitiis deter-

Panciroll. lib. 2.

reantur. Ob id egregiè Democritus dixit, *præmio ac pœna vitam contineri.* Verè namq; ira eſt, ut qui præclaris ſe actionib. exercet, ſperem recte ante actæ vitæ præmia, ad quæ inter vivos vel nemo, vel pauci adſpirare poſſunt, ſe aliquãdo liberatos ab hac corporis compage conſecuturos, veluti relatum eſt à Cœlio Calcagnino *lib. 13. Ep. 21. circ. fin.* Et quid ab omnibus ſceleribus tam poteſt animos hominum retrahere, quã ſi ſibi perſuaſerint, omnibus tum reddendam eſſe ante actæ vitæ rationem, cum neque mentiri neq; tergiverſari licebit; ſed omnia quæ fuere in vita nefarie commiſſa, univerſis gentibus conſpicua, tanquam maculæ, aut putreſcentes puſtulae in corporib. apparebunt? Quæ leges civiles, quæ conſuetudo, aut ſtatuta civitatum, quæ item judiciorum ſeveritas tantum poteſt in animis hominum? His enim neglectis, multa flagitia clam committi poſſunt: Et reperiuntur nonnulli, qui tormẽta parvi faciunt imò & mortem, ſi ita res poſtulet, æquo animo ferunt. At ubi ne tãc quidem finem laborum & calamitatum ſibi adeſſe ſentiunt, dici non poteſt, quantopere à ſcleribus cum ipſa conſcientia, uñ æternorum ſuppliciorum metu retrahantur. Simon Majolus *pari. 2. Diſc. Canic. Colloq. 1. fol. 63.* Atque eò haud dnbie alluſit divinus Plato (quẽ *Semideum* inſtar Herculis & Romuli, Labeo Jureconſultus non eſt veritus appellare, ut ex Auguſtino Forcatuſus reſert *lib. 1. de Gallor. Imper. & Philoſoph. fol. 13.*) quam de Ero Armenio recitat fabulam *dial. 10. de Repub.* Is enim cum occubuſſet in prælio, ſublatus decimo die cadaveribus jam corruptis, integer domum relatus ut ſepeliſſetur, duodecimo ab obitu die pyræ impoſitus revixit, & omnia quæ apud inferos viderat recitavit: ut judices inhiatu ſedentes, qui juſtos ad dexteram cœlum ſcandere juberent: inju-

b

stos contra ad sinistram dejici, signa eorum, quæ in vita male patravérant, à tergo ferentes. Ipsam verò immortalitatem, cognitione sequestrata, & ab juncta rerum scientia, non recte vitam dici, sed esse verius tempus quoddam, Cælius Rhodiginus præponendum censuit *lib. 5. lectio. antiquar. sap. 12.* Interminum quidem animum ideo nobis dedit Deus, ut ad omnia, quantum vel brevis ætas permittit, vel ejus conditio patitur, provehatur. Quod si omnia complecti non possumus, danda tamen est opera, ut non animum, non studium, non vitam, sed vires defuisse comprobemus. Quæ verè aurea est Calcagnini sententia *lib. 2. Ep. 5.*

Cæterum etsi ostensum jam fuit, cælum quaquaversum devexum, undique terrarum orbem, tanquam pilam in medio constitutam concludere; non continuo tamen inde consequitur, loca illa sub Antartico sita polo, quæ novi Orbis appellatione nuncupantur, esse habitabilia. Nam & ad polum Antarticum mare quaquaversum esse diffusum, neque ipsam terræ locum reliquisse, & ut maxime terram ibi esse concedamus, nullam tamen rationem pati, ut, cum ex uno Adæ semine procreati sint homines, illorum aliqui infinito Oceano trajecto, ad obversas terræ partes commearint, tum etiam si imensa illa Oceani vastitas non obstaret, Mediam tamen illam regionem, eandemque maximam & longissimam Zonam, duobus fossitivalibus circulis comprehensam, quam *Torridam* vulgò appellamus, ab hominibus incolari non posse, propter æstivos perpetuosque ardores, ex Solis propinquitate eam omnem regionem adurentes, & pabuli aquarumque impotentem efficiētes, denique ridiculum & absurdum esse, Antichthones nobis contraria vestigia obvertere, atque ita illos pendulos asserere. Quorum opinio prima & secun-

da Augustini est; tertia Aristotelis, quæ & Virgilius & Plinius amplexi sunt; quarta, Lactantii Nullam tamen illarum satis firmam esse, paucis ostendemus. Quod igitur Mare illud undique diffusum autinet, quæ prima adversus Novi Orbis incolæ, sive assertores horum adferebatur ratio: Non attendunt, inquit Augustinus, *lib. 16. de Civ. Dei, c. 9.* etiam si figurâ conglobatâ, & rotundâ Mundus esse credatur, sive aliqua ratione monstratur; non tamen esse consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Rectè prorsus. Non enim illud ex mundi rotunditate consequitur. Sed tamen neque contrariū demonstratur ratione, & hoc jam tandem experientia ipsa patefecit. Etsi enim globi istius, quem ex terra & aqua constitui diximus, multo maximam partem Aquæ obtinent: tamen ita vicissim Terræ cedunt, ut non tota hujus congeries hinc, tota illarum inde se teneant; sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur. Unde Dionysius Cosmographus Universam terram esse quidem dicebat insulam, Oceano undique coronatam (quemadmodum & Orpheus Oceanum in ambitu terræ circumductum aiebat, laudans.

Circulum indefessi pulchre fluentis Oceani quem Rerum originē ausus est Homerus nominare; alii rectius mundi Balthenum dixere; Cyrell. *terra involucrum*, quod complexu suo tellurem contineat. Hadr. Jun. in Bataviæ histor. c. 15. fol. 203. sed eiusmodi tamen coronatam Oceano, qui similiter novas subinde pariat insulas: quarum aliz atque aliz cum Majorum nostrorum, tum etiam nostræ memoriæ fuerunt rectæ: ne non esset verum Senecæ vaticinium, in Medea:

Veniunt annis secula seris.

Quibus Oceanus vincula rerum

Laxet, & ingens pateat tellus

Typhiusque novos detegat orbes

Rerum orbis aut sit habitabilis, dubium.

Oceanum

Nec finis terris ultima Thule,

Quæ quidem verba postrema, Seneca ab illo Virgilii

Thule.

— *tibi serviat ultima Thule,*

mutuas se videtur lib. i. *Georg. v. 30.* Signaturus scilicet locum quemcunq; longinquum & remotum. Eo enim sensu accipiendum illud Ammiani lib. 18. *hystor.* Eo necessitatem articulo, quo etiam si apud Thulen moraretur Ursicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat, id est, etiam si moraretur in remotissimo quocunq; loco. Indè non tantum — *ratibusq; impervia Thule: sed & procul axe remota* dicitur Claudiano: in qua etiam si nullæ dicantur esse noctes, cancri signi solem transeunt; nullique contra per Brumam dies. Idque senis constitutis mensibus fieri arbitratur Johan. Gryphiander in tractat. *de insulis, cap. 32. num. 22.*

Resp. ad 2. dubitat.

Sed venio ad alterum Augustini argumentum, hoc est, Oceani immensitatem: qua deterritum cum esse video, quò minus humanum genus ad hunc alterum orbem trajicere potuisset existimârit. Sic enim lib. 16. *de Civit. Dei, cap. 9.* Quod verò, ait, & Antipodas esse fabulantur, id est, à contraria parte terræ, ubi Sol oritur, quando occidit nobis, adversa pedibus nostris calcare vestigia; nulla ratione credendum est. Et postea: Nimisque absurdum est, ut dicatur, aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani immensitate trajectâ, navigare & pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum. Toti igitur Augustini difficultas in Oceani immensitate consistit. Sanè, ut ex uno factum esse omne hominum genus, sacris literis edocti indubitanter credimus, *Aflor. 17.* Ita quomodo, aut qua via, adduce gēs Indorum innumerabilis ex Asia aut Europa in loca illa penetraverit, meri-

tò & admiramur, & quærimus. Nam neq; alteram Noæ Arcam eò appulisse cogitare possumus; neq; Angelum quempiam, ut olim Abacuc Prophetam ex Palæstina in Babyloniam, suspensos per aëra transvexisse Indiæ gentis progenitores. Non enim quid Deus potuerit, quæritur; sed quid rerum humanarum ratio atq; ordo patiat. Multò verò minus aut Ganymedis aquilam, aut Persei equum alatum, & quæ præterea Poëtarum commenta sunt, huclibet adducere. Verius est, ut uno ex tribus modo genus Indorum ad Americam venisse dicamus. Aut enim terrestri itinere, aut maritimo ventum est: & maritimum quidem vel fortuito peragi potuit, vel certo consilio & ratione: h. e. aut vi tempestatis & Oceani, præter spem ad alterum orbem appulerunt primi habitatores; aut studio novâ quærendi Navigationem eò direxerunt. Qua ratione autem aliquo ex istis modis cum homines, tum etiam bestię & pecudes ad Novum illum Orbem pervenire potuerint, id doctè & eleganter explicatum habes apud Josephum à Costa lib. 1. *de Natura Novi Orbis. c. 19. 20. & 21.*

Tertia causa fuit, cur Veterum opinio ne ad alterum istum orbem non patuerit accessus, quòd præter Oceani vastitatem, cælum ipsum obstitet Solaris. Zonæ implacabili æstu, quo ab eo itinere, vel mari, vel terrâ conficiendo, audacissimum quemque compesceret. Ideo enim torridam illam Zonam, sive regionem mediam Aristoteles 2. *Meteoror. cap. 5.* prorsus inhabitabilem asserit, quod calore exuratur propter Solis vicinitatem, quodque pabulis & aquâ careat. Quam sententiâ & Plinius sequutus est cum lib. 1. c. 68. scribit; Lux media terrarum, qua Solis orbita est, æusta flammis, & cremata cominus vapore torretur. Circa quam due tantum inter exustam & rigentes temperantur, hæque

Resp. ad 3. dubitat.

ipse inter se non pervix propter incendiū
sideris. Quò pertinet ille de torrida Zo-
na Ovidii versiculus, *1. Metam.*

*Quarum quæ media est, non est habita-
bilis æstu.*

Id quod significantius expressit. Virgil in
Georgic.

*Quinque tenent Cælum Zona, quarum
una corusca*

*Semper Sole rubens, & torrida semper
ab igni,*

*Quam circum extrema dextrâ levâq;
trahuntur,*

*Cœruleâ glacie concreta, atque imbri-
bus atris.*

*Hæc inter, medianque, duæ mortalibus
agris*

Munere concessa Divùm.

Quam universam disputationem, Pro-
bus Grammaticus auctor est, Virgilium
transulisse ab Eratosthene Cyrenzo: cu-
jus liber est hexametris versibus scriptus,
qui *Hermes*, sive *Mercurius* inscribitur.
Eos Eratosthenicos versus Græcos, ex
Heraclidis Pontici lib. de Allegoriis Ho-
mericis ita latine reddidit Hadrianus Ju-
nius, Medicus & Philologus clarissimus,
lib. 3. Animadvers. c. 5.

*Circum hunc fundantur zona quinque
plicis orbes,*

*Glancum ex his superant cyannum ni-
gredine bini,*

*Torrida zona una est, sabulosaq; tota,
rubentem*

*Quam radii flammis feriunt Hyperio-
nis acres*

*Continuis, recto & subiectam tramite
torrent.*

*At gemina cœlo diductæ nering; reclinæ
Imbribus usque madent, glacialis aut
frigore torpene.*

Ex quibus tandem de ea, quàm dixi-
mus, Antiquorum ratione constat, cur
Mediam illam regionem incultam atque

inhabitabilem putarint. Quia enim æsti-
vos calores, etiam longè adhuc à Solsti-
tiali circulo positi, videbant se vix terre
posse: optima ratione concludebant, si
tam propinquum haberent Solem, ut di-
recto illius radii ferirentur, idque per to-
tum propemodum annum; futurum esse
omnino, ut summis perpetuisq; ardorib.
absumeretur genus omne mortalium.
Quam conclusionem & nos non Physi-
cum tantum, sed & Mathematicam de-
monstrationem hodiè quoque existima-
remus, nisi ab iis, qui novum illum orbem
permeaverunt, contrarium didicissemus.
Quam assertionem plurib. velle adstrue-
re, intanta præsertim ævi huius luce, o-
ciosum foret hominis, ut Joh. Ludov. de la-
Corda arbitratur ad *Virgil. Georg. lib. 1. v.*

234. n. 3. Omnem portò terrarum imen-
sitatem Athlantici maris, sive Oceani am-
bitu coerceri, insulamque hanc unam ef-
se, cum suis insulis omnibus, etiam Cice-
ro sentire videtur dum *2. de Nat. Deorum*,
nos magnam quandam insulam incolere
scribit, quam orbem terrarum vocamus.

*Terram un-
iversam
pro insula
habere.*

Et in somnio *Scipionis*: Æneis terra ait, quæ
colitur, parva quædam insula est, circum-
fusa illo mari, quod Atlanticum, quod
Magnum, quod Oceanum appellatur.
Hinc Strabo terram, insulam vocat *lib. 1.*
Geograph. & Plinius tellurem medio suo
ambitu præcinctam circumfluo mari *lib.*
2. cap. 66. Quo spectat illud Ovidii

*Almazamen tellus ne erat circumdata
Ponto.*

Inde Neptunus terra cinctor dicitur ab
Homero: quia undique circumscribit &
ambit omnes terras, ut est apud Gellium
lib. 12. noct. Attic. cap. 13. & apud Catull.

*Oceanusque mari, totum qui amplecti-
tur orbem.*

Idem est, quod Neptuni uxor à poetis
semper Amphitrite dicitur, de qua Clau-
dianus:

*Amphitri-
te.*

*Cælum,
cur taber-
naculum
fixum.*

Chrysoſtomus, cælum vocari tabernacu-
lum, quòd Deus fixerit, *ad Hebræos. 8.* id
non hunc habet ſenſum, ut terram mo-
re tentorii una tantum ex parte, atque in
ea immortum id operiat: ſed quòd Apo-
ſtolus, veteris tabernaculi ſimilitudi-
nem pertractans, doceat ibidem, No-
vi teſtamenti tabernaculum eſſe cælum,
in quo ſummus ſacerdos Chriſtus in
ſuo ſanguine ſemel introierit. quod tan-
tum præſtat veteri, quantum inter hu-
jus auctorem, Deum, & illius, homi-
nem intereſt. Neque verò ſimilia, aut
parabolas, aut allegorias neceſſum eſt o-
mnino ex latere quadrare: ut alicubi idem
Chryſoſtomus monuit. & notum eſt
vulgare illud, quo ſimile non eſſe i-
dem dicitur, ut eſt gloſſ. perpetuo ad
hoc allegata in *l. quod Nerva. verb. do-
lum. ff. de poſiti. & in c. capitulū S. Crucis.
verb. conſimili. & ibi Joh. de Imol. ex de
reſcripti. Matt. Coler. de proceſſ. exſecut.
par. 1. c. 10. n. 282.* Et ſolet ſimilitudo ab ef-
fectu dijudicari; licet in verbis diſſimi-
ludo appareat. *l. qui liberis in princ. ubi
Bald. Ang. Alex. alii ff. de vulg. & pupill.
Subſtit. Aymo Craver. conſ. 563. n. 8.* ſuffi-
cere nēpe ſimilitudo dicitur reſpectu rei,
de qua agitur, quantumvis in aliis diſſimi-
ludo appareat. Idem Craver. conſ. 92. n. 9.
& M. Anton. Natta conſ. 402. n. 16. Sic il-
lud Pſalmi 104. *Extendit cælum ſicut pel-
lem:* non tam cœli figuram, quàm fa-
cilitatem fabricandi indicat: ut tam faci-
le DEO fuerit immenſum cælum effice-
re, quàm facile nobis pellem complica-
tam extendere. quemadmodum ex Au-
guſtino reſpondet Joſephus à Coſta *lib.
1. de Natura novi Orbis, capit. 4.* quan-
quam etiam dici poteſt, illo Pſalmi dicto,
(cum quo id quod ex Eſaiz *cap. 40. verſ.
22.* adduximus, planè convenit) finem
cœli explicari: quod propterea ira à Deo
terræ ſuperjectum & ſuperextenſum di-

*Simile non
eſt idem.*

*Cum inſtar
pellis en-
tenſum,*

catur, tum ut commodius ſub eo, tan-
quam ſub pulcherrimo & latiffimo teſto
homines habitarent: tum etiam, ut hoc
quaſi velo quodam oculis objecto, ho-
mines arceantur, ne in myſteria & arcana
illa divina altius & curioſius penetrent
atque inquirent: ex doctiſſima interpreta-
tione Lamb. Danzi, *1. part. Phyiſic. Chri-
ſtian. c. 13.* Nec verò deſunt, qui illud Pſal-
mi: *Extendit cælum ſicut pellem, &c.* cum
illo Eſaiz *c. 34. v. 4.* Complicabuntur, ſic
ut liber cœli, conjungendum exiſtiant;
quorum utroq; ad ſimilitudinem alluda-
tur ex Hebræorum more deſumtū. Quip-
pe qui libros ſacros in unico folio, ſive libri,
oblonga membrana ſcribebāt; & eam in-
ſtar telæ textoriz radio circūvolutz, circa
cylindrum vel bacillum ligneum circū-
volvebāt ac complicabant. Hinc ergo pe-
tita comparatione: ſicut quando cælum
creatum primo apparuit, dicitur exteſum
 fuiſſe, ſicuti membraneus hujusmodi li-
ber, quando ſpectandus evolvitur & ex-
ponitur: ſicut Propheta agens de Mundi
fine ac Cœlorum diſſolutione: comparat
eam libro illi complicato; ſive membranz
circumvolutz: ut optime advertit auctor
quæſt. orthodox. *Reſp. 90.* & clare expli-
cuit Joh. in Apocal. *c. 6. v. 14.* Cælum re-
ceſſit, ſicut liber involutus: quo loco An-
dreas Caſarienſis conſuetudinem quoq;
illam Hebræorum obſervavit, referente
Martino Del-Rio Jeſuita *lib. 4. diſquiſi-
tion. Magicarum, cap. 3. quæſt. 1. fol. 192.*

Oſtendimus hæc tenus, cælum undiq;
devexum eſſe, & Univerſum terrarum
orbem inſtar pilæ ambitu ſuo complecti,
reſutata cum Auguſtini & Lætantii, ul-
tra Cancri circulum hominem genus eſ-
ſe negantium; tum etiam Ariſtotelis &
Plinii ſententiâ, qua homines, ſi qui ibi
eſſent, intra mediz regionis terminos
non poſſe conſiſtere aſſeruerunt: cum
contra Recetiorum obſervationibus de-

prehensum sit, partes illas Orbis, quas antiqui inhabitabiles judicabant, non solum esse habitabile: sed & commodè habitari; muriente Naturâ incolarum corpora adversus caloris vehementiam & frigoris intemperiem: neque rursus omnia pontum aut Oceanum partem vasto maris fluxu atq; refluxu agere aut implere. quandoquidem terrarum longè maxima pars, Asiæ & Africæ objecta lateribus, Hispanorum & Lusitanorum, pauperatis odio nihil inivium in mari relinquendum, navigationibus fuerit detecta, quando avorum nostrorum memoria annuiscissibus Orientem & Occidentem pervagati, insinuatq; terris incognitis, plenior em harum rerum notitiam, vacuumque Antiquorum opinione Occidentem ingentibus terris habitatum retulere: ut jam deinceps Quadripartitò divisâ Universi machinâ Occidentem maximis opulentissimisque populis decoratum nostra ætas conspiciat: Cui tantum ab utroq; Equatoris latere terrarum obvenit, ut ob immensam & incredibilem magnitudinem, unanimi Geographorum & Hydrographorum nostri temporis consensu, America hodiè quarta totius Orbis, imò maxima terrarum pars reputetur: quando in utroque polo incipiat, aut finiatur, & secundum longitudinem ad ultimum usque Occidentis limitem pertingat, Asiamque intercedentibus tantum Aniani freti angustius, & interjacente Japonum insulâ contingat: ut videre est apud G. Ortel. Witsliet, Secretarium Regium in Senatu Brabantiz, in *Descriptionis Ptolomaicae Augmento; sive Occidentis Notitia*:

Sed utrum antè nostram ætatem ejus rei, sub alio saltem nomine, notitia extiterit, à multis accuratè quæsitum video. Nam monstri quodammodo simile videri, alterum illum Orbem & tantum ef-

se, & antiquos tot sæcula latuisse. Sunt igitur, qui incognitas hæc terras à Platone in Timæo, sub nomine *Atlantis insula* tota Asia atque Africa majoris, descriptas esse autumant. Si enim Atlantis illa tota Asia & Lybiâ simul major erat: ut apud Platonem vult Critias: non esse dubium, quid totum penè Atlanticum Oceanum usque ad Insulas Novi Orbis occupârit. Ingenti autem diluvio Atlantidem subversam olim, pelagus illud ceno & scopulis innavigabile reliquisse, tale enim fuisse sua ætate Plato refert. Mox verò tempore procedente, illius Magnæ Insulæ ruinas confedissee, ac navigabilem pontum præbuisse. Ita enim istum Platonis locum etiam Theodorus Zuingerus intelligere videtur, *lib. 1 Theatri vita humana*, dum Atlanticam insulam existimat esse Novum Orbem ab Americo Vesputio inventum, de quo tamen quid statucendum sit, videri poterit Joann. Gryphander in *tract. de insulis cap. 4. num. 25 & cap. 29 n. 56. & seqq.* Nec desunt, qui Phœnices, & Carthaginenses plus minus bis millennios, ante Vesputium & alios Regum Portugalliæ naucleros, per mare Atlanticum etiam ultra Fortunatas insulas, ad Novum hunc Orbem navigasse dicant. Nam & Plinius memoriæ prodidit Hannonem Carthaginensem duce[m] à Gadibus ad finem usq; Arabiæ circumve[er]t[en]tem eamque navigationem prodidisse scrip[si]t: *o lib. 2 c. 67.* Quod si verum est, quicquid hodiè Lusitani immensa sua navigatione, bis Equinoctiali superatâ, Oceani conficiunt; Hanno ille emensus sit, necesse est. Et Cornel. Nepos auctor est, Eudoxum quendam, cum Lathyrum Regem fugeret, Arabico sinu eg[ressu]m Gades usque pervectum, idq; sua ætate. Sed & Aristoteles, *de Mirab. aud.* retulit In pelago ultra columnas Herculis, repertam à Carthaginensibus, ventorum vi abreptis, novam

Atlantica insula,

Phœnitum & Carthaginensium navigatio,

America quarta or. bispars.

quamdam regionem sive insulam, à Gadibus multorum dierum navigatione distantem, fluminibus navigabilibus irriguam, omnifariis arborum fructibus frugiferam & amœnam. Cumq; ad suos illi reversi, Carthaginensibus cognoscendæ ejus rei studium, quippe fecunditatis frugum illecebrâ captis excitassent; Majorum decreto investigationem eam fuisse cohibitam, & mortis supplicio accessum ejus vetitum: ne novarum rerum occasione Carthaginis gloria & celebritas obfiscaretur: quandoquidem excusso tandem dominatu rebellionem illic populi virentur, & metuerent; ne Carthaginis opes collaberentur, loci illius convalesceret, & quæ præterea in hanc rem adducit Simon Majolus *part. 1. diæ. canic. coll. 14. fol. 472. & seqq.* Qua de re pluribus disputat eruditissimus Medicus Joh. Langius *Epist. Med. lib. 1. Ep. 63.* quæ in postrema quidem editione (prima enim quæ anno 1554 typis vulgata est, in scriptura caret) inscripta est *Michaeli Virih IC.* quem eundem esse puto, qui *lib. 3. Epist. 3. J. L. D. & Cancellarius Coburgensis* indigitatur. Cæterum genuinam & non adscritam esse inscriptionem illam.

Michael
Virih IC.

Epistola
Langiana
in scriptio
notata

Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur: ut illum Juvenalis *Satyr. 2.* versiculum hic usurpem. Nam & Geraldum quendam Langius *Epistola illa 63.* aliquoties compellat: & quidem eum, qui sacris Apollineæ, hoc est, Medicæ artis præclare initiatus instituerat tum temporis, quod erat circa annum 1542. proficisci in Calcuth, celeberrimum totius Asiæ & Orientis emporium. Ergò ut nomine, ita & studii genere diversus à Michæle fuit Geraldus. Quid enim commune cum Giraldo habeat Mich. ei? quid cum Medico Jureconsulto? quid cum peregrinante, & tot exeras actam longè diffitas regiones perlustrante, is, quem extra patriam

non admodum multarum Campanarum sonum exaudivisse opinor? quamquam ridiculus sum: qui his refellendis immorer longius: cum, commentitiam esse inscriptionem illam, vel temporis distinet ratio. Nam cum scriberet hanc *Epistolam* Langius quinquaginta jam anni post *Vespuiti* navigationem in Novas illas Americi orbis insulas intercesserant: quam ipsemet communi omnium consensu acceptam fuisse, anno à Christo ex *Decipara* Virgine nato 1497. Cui annorum numero si quinquaginta illos addas, provenient utique anni 1547. A quo tempore usque ad præsentem hunc annum *Millemum Sexcentimum secundum*, anni intervenierunt quinquaginta quinque: quibus & Jureconsulti & Cancellarii munere functum esse oportet Michaelē nostrum: Quod nec ipsa quidem *Pitho* mihi, aut alii cordato viro, cui juxta *Plautum* acetositas cor acre in pectore, unquam herclè persuaserit, nisi fortè putandum sit: Langium ex divinandi scientia, quæ ipsum ob tantoperè commendatum *Magistræ* studium polluisse, verò non est ab simile, præfagire potuisse, fore nimirum, ut talibus aliquando honorum titulis insigniretur Michæel: ideoque dubitasse minus, Eum vel è cunis quoque Cancellarium salutare, quemadmodum & *Johann. Baptistam*, utero materno etiamnum conclusum, præcursorem Domini appellatum legimus.

Sed missis id genus ambitiosorum ineptiis, institutum repeto. Quæ igitur de Atlantide insula Plato (divinus Ciceroni passim appellatus & princeps ingenii & cuius alioquin in politicis disputationibus sacrosancta ac irrefragibilis prope est auctoritas) scripsit, ea aut fabulosa sunt: cum præsertim à Critia puero inter cantilenas eam narrationem auditam fateatur: quod enim pelagus (ut alia multa præteream)

Platonis
locus de
Atlantide
explicatus

tantam terræ molem Asia atq; Africa majorem, & quæ usq; ad Novum hunc Orbem pertingeret, absorbere potuerit? ita ut nulla extant vestigia, ut ne bolidis quidem jactu Nautæ infinitum hodiè fundum inveniant aliquem? Aut certè per picturam & parabolam, ad Civitatis & felicitatem & exitium ostendendum Philosophicè introducta sunt, ut Josephus à Costa putavit. *lib. 1. de Natura novi orbis, c. 22.* Aut si historicè scripsit Plato, probabile profectò est, cum de Atlanticæ submersione loquitur, eum nò de aliqua particularium terrarum inundatione, sed de generali cataclysmo agere: ut rectè & scito monuit August. Eugubin. *lib. 7. c. 5. perennis Philosophia.* Jam quòd Carthaginenses quidam dicunt ante aîos bis mille extra Herculeas columnas progressos, ad novas illas terras delatos fuisse: id quæ ratione evincant non video. Etsi enim apud veteres aliquâ exitisse Novi orbis notitiam, non inviti largimur: id tamen de Orientali, quâ vocant, India, de aurea Chersoneso, de Cori promontorio, de celebrata illa Taprobane, quam hodiè *Sumatra* dicunt, teste Munstero *lib. 6. Cosmograph.* C. Plinius alterum terrarum orbem appellat *lib. 6. c. 11.* accipiendum esse, idem Costa docuit *c. 11.* cum de Occidentali India, qua de agimus, sive America, vix aliquid monumentis antiquorum cõsignatum invenire liceat: & indubitatum sit, Carthaginensium navigationem non ad Occidentem, sed ad Austrum fuisse directam: sicuti scriptum reliquit Cornelius Wytsliet in *Descriptionis Ptolomaica augmento, fol. 13.* illud etiam *fol. 96.* adjiciens, Carthaginenses ad has Occidentis sive Americæ terras delatos fuisse, neq; credibile esse, neq; veritatis apparentiam habere: propter viz longinquitatem, & ingentem procellosæ aquoris à Continente distantiam, cum neq; triremibus, neque mino-

Panciroli lib. 2.

ribus navigiis eò transfretari potuisse certum sit. Atqui Veteres sine remis nusquam navigare solitos, quòd orasferè terrarum legerent, viri docti sentiant. Id quod & divina scriptura insinuat in logga illa navigatione, à Jona suscepta: ubi ad terram Nautas tempestate compulso remigasse narrat. Hinc est, quod Salomoniam illam classem, quâ Sacrorum librorum annales *Reg. 3. c. 9. & 10.* in Ophir & Tharsis missam, aurum & argentum cum lignis Thyinis, ebore, simiis, & pavis attulisse referunt, non in Occidentalem Indiam sed Orientalem vela intendisse, multis se magnisque argumentis duci Cornelius Wytsliet existimat, loco paulo ante citato. Præterquam enim quòd neque ligna Thyina, neque ebur ex America hæctenas allata memorentur; terra Ophir sic dicta perhibetur ab Ophir filio Jectan, cujus *Genesis 10. vers. 29.* sit mentio, qui, ut Josephus *lib. 1. Antiquitatum Judaicarum cap. 14.* testatur, sedem in Oriente constituit: quam regionem à Syriæ finibus usque ad Cosmum Indiæ fluxium longè lateq; extendi, & auri ditissimam fuisse perhibent. Unde aurum Ophir, sive Opham, sive Ophirizum, quasi dicas Obrium, celebratur, quòd ad alterius regionis aurum collatum (septem enim apud Hebræos auri sunt genera vel vocabula, quæ recensuit Johan. Drusus *libro 4. Observation cap. 15.*) puritate vincat, & principem locum teneat, si ceri quippe delicatique: utpote quòd igni sæpius candelatum & exustum fuerit, donec nihil omnino alterius metalli super sit admixtū. Plinius *lib. 23. c. 3.* Jacob. Aleman. *consult. 8. fol. 430.* Nam cum igne probatur, simili colore quo ignis rubet, ut Gothofred. interpretatur in *l. 3. C. de veter. numism. post. lib. 11.* Inde Hebræis Ophir, per translationem, quamcunque auriferam regionem designare cœpit, ad similitudinem

Veterum navigatio non absque ramis. Salomonis classis ante ad novum hunc orbem delata fuerat.

Negatur.

Aurum Ophir.

Anyum obrixatum.

Ophir, quacunque auriferam regio.

Jeſtanz regionis; quæ puri obrifque auri
 fertiliffima eſſe traditur. ab oryzo porro
 auro illo, ſolidi obryzari dicuntur, qui ex
 puriſſimo auro fuerunt ſignati. *univerſos. 3. C. de veter. nummiſ. poteſt lib. 11 & Lunio. C. de oblat. veter. lib. 12.* Erneſt. Cothman.
Reſp. 36. n. 67. Latini pro obryzo vel obruſſo, *obruſſam* dixerunt. ut Seneca *Ep. 13. ad Lucilium*: Hæc, inquit, eſt ejus obruſſa, hoc eſt, ſumma bonitas ut Alciatus interpretatur *lib. 5. Parerg. cap. 9.* Qui etiam cenſet, hinc deduci proverbium ad *obruſſam*, hoc eſt, ad ſummum perfectionis: quo Cicero in *Bruto* utitur. Expurgandus eſt ſermo & adhibenda eſt ad obruſſam ratio, quæ mutari non poteſt. Quod pluribus explicat Didac. Covarruv. in *tract. de veter. nummiſm. collat. o. 3. §. 1. n. 5.* Veriſimilius igitur eſt, Salomoniam claſſem ad terram Ophir demiſſam, ad Taprobanem, Malacham, auream Cherſoneſum, aliasq; Orientis auriferas terras navigaſſe. Nam Taprobanem olim auream Cherſoneſum à quibuſdam auctoribus; ab aliis verò Ophir dictam, ex qua Salomon opum ſuarum magnitudinem impleſſet, etiam Joh. Linſchoten tradidit in *Navigazione India Oriental. cap. 19.* In Taprobano autem inſula, quam Sumatram alii putant; Plinius alterum terrarum orbem appellat *lib. 6. cap. 22.* miram rerum omnium abundantiam eſſe, & nec fruges à terra nec animalia ad viſtum & uſum humanum deeſſe, hiſtoria proditum eſt. Sed & naſci in ea fertur arbor *Triſtis* dicta, noctu innumeris floribus aſpectu læta: qui mox exorto ſole marcidit & cœcidant. Thunus *lib. 132. hiſtor. & de ejusmodi Inſulæ* arbore quadam, cui *Thel* nomen eſt commemoratur, quod ramis ejus inciſis, ſua vis ad bibendum ſuccus deſtillet: ſicut in inſula Paloam ex Oriz ignis vi deſtillata, longè validiore ſapore, quam quod fit è palma vinum. Jul. Cæſar. Scaliger *adverſ.*

Cardan. exer. 87. Nec probabile valdè eſt, ut relicta Orientali India diſſima, ad extremam Occidentalem Salomon per tot ſpaciſſima millia claſſem mitteret; ad eam præſertim terram, cujus nullam habere notitiam per Continentem potuerit. Nam noſtra navigationis artem & methodum veteribus planè fuiſſe ignota, vel unica documento eſſe poteſt pyxidicula nautica, noſtro hoc ſeculo adinventata: de qua peculiari capite erit differendū locus. Sed & ex præallegato *cap. 9. lib. 3. Regum*, aperte convincitur, Salomonias naſſes in Orientem fuiſſe deſtinatas: quando Idumæo in littore, ſive Aſiogabar maris rubri maritima Civitate, claſſem hanc adornatam, & ſtationem habuiſſe, in eaque Tyrios Sidoniosque nautas, fiderum obſervatione gnaros maris à Rege Hyræ cooptatos, & Salomoni transmiſſos fuiſſe, diſerte illic referatur. Quòd ſi in Occidentem navigatio parabatur: nihil opus erat Tyrios Sidoniosque naucleros per immenſa terrarum ſpacia requirere; ſed in Tyrio aut Sidonio litore deduci inſtruique poterat claſſis, & rectè per fretum Herculeum, flexis que de hinc modicè ad ſiniftram velis, continuis Orientis flatibus in Hiſpaniolam, aliasq; circumjacentes aurarias auriferasque terras dirigi. Nec movere quem debet, quòd Joſephus, in litore Tharſico Iſraëliticam hanc claſſem adornatam fuiſſe referens, videatur indicare, in Occidentem navigationem factam eſſe: quia mare Tharſis ad Judæos occidentum latus & Mediterraneum mare vergat: uti clarè demonſtratur ex fuga Jonæ Prophetæ, quia anchoram ex portu Joppenſi in Occidentem prono ſolvens, fugit à facie Domini in Tharſis. Inde enim non eſſicitur, Occiduum illam mare tenuiſſe, aut fulcaſſe. Nam *Tharſis* hinc neque ad Ciliciæ maritimam civitatem refertur (quæ *Tharſus* alioqui propè dicitur, &

lona fuga in Tharſis

Tharſis quid Hebræis dicitur

sine aspiratione scribitur & profertur) aut alterius cujusvis regionis terrarum partem denotat; sed Hebræorum effuso & indefinito loquendi more, pro ratione subiecti, aut Mare immensum, aut procul à nostro orbe remotas dissitasque regiones significat; nullâ factâ distinctione ad Ortum an ad Occasum, à Septentrione ad Austrum, aut ab Austro in Septentrionem vergant: haud aliter atq; nostris hisce temporibus disiectas longè à nostro Climate regiones, Indiarum nomine designamus. quo sensu verum est, Salomonis classem in litore Tharisco constituisse, & in Tharsis & terram Ophir, Orientem versus navigasse: Verum quoque est Joannam Occidentem versus ex Joppe in Tharsis profugisse. Nam utroque loco, generico nomine, immensa maria, & regiones remotæ significantur. Quibus planè consentanea scripsit Josephus à Gossa. *lib. 1. cap. 13. 14. & 18.* quibus addenda sunt, quæ de Tharsi, & Tarso Ciliciæ civitate, & Jonæ fuga, scriptis tradidit J. Drusus *lib. 3. Observat. cap. 13. & lib. 6. c. 3. & lib. 9. c. 12.*

Ex his itaque, quæ diximus, rectè concluditur, totum istum terræ tractum Occidentalem, quem Novum Orbem vocamus, veteribus incognitum in secreto divinz mentis latuisse, & ad annum usque à nato Christo Millesimum quadringentesimum, nonagesimum secundum reservatum. quo tempore Christophorus Coloneus (vulgò Columbus dicitur) Genuensis, de voluntate Portugalliæ Regum è Gadibus solvens, & se ventis ac fortunæ committens ingentem insulam Hayti, quam Hispaniolam vocavit, primum detexit; mox secunda navigatione Dominicam totumque Antillarum archipelagus; tertia deinde navigatione Pariam & Cubaguan invenit: postmodum Fonduram, & Occidentalis Indiæ Isthmum attingit;

celebratissimus jam Hispaniæ thalassiar-cha, sive *Admiralis*, quæ vox & dignitas primum Gallica fuit, latissime deinde à variis populis usurpata pro illustri præfecto cui maris imperium & litorum à Rege conceditum est; qui classes & navalia curat, uti facta testis sunt, & ut exarmata reparentur, neve remigibus aut cōmeatu egeant, utq; piratæ arceantur, aut fugentur. Nomen sub divo Augusto adinventum didicimus; & ab ipsomet approbatum: tamen si novata verba non minus, quàm scopulum marinum se refuge- re prædicaret. Cum enim ipsi aliquando Legatus is, qui Galliam administrabat, cui transmarinarum rerum notitia multas ad- copiam largitur; ut D. Julius retulit *lib. 6. de bello Gallico*, complures Nereidas in litore exanimis apparuisse scripisset, obstupuit, maris portentæ demiratus, atque protinus classi Gallicæ præfectum *Admirandum* dixit. quanquam sunt, qui hoc Tiberio ejus successorì tribuere maluerunt, referente Stephano Forcatulo *lib. 2. de Gallor. Imperat. & Philosoph.* de Admiratio isto cum adnotarem, venit mihi in mentem detestandæ illius Impietatis. in *Laniens* *Gallia Admiralis* Casparem Colinaum à *parisiensi*. Carolo IX. Gallorum Rege & Matre ejus Catharina Medicea, anno à Christo nato 1574. cum perpetua nominis infamia exercitæ Nam cum Admiralis illum, virum fortissimum extremè odissent, per infidias, sclopeti ictu, sicario *Morevillo*. eum vita exigere statuerunt: Cumque res mitius, quàm pro ipsorum opinione cecidisset, nec vulnus in manum incidens lethale crederetur; ecce tibi Rex & Regina cum magna & insolenti pompa, Andino & Alengonio fratribus Regis Cardinale Borbonio, Mompen- sario, Niverino, & aliis comitantibus decumbentem ex vulnere, & ægotantem visiterunt: & Rex quidem sub tristi & an-

Admirali vox.

Novum orbem quando detectus.

Christoph. Columbi navigatio.

2.

2.

3.

4.

xio vultu de valetudine eum diligenter interrogavit, illudq; malum summo suo cum dolore contigisse ei, simulare testatus est, adhibitis etiam more suo, maximis diris, pronuntiatisque verbis: *Tibi, inquit, hoc vulnus inflictum fuit, verum mihi dolor: verum ego juro, me hanc injuriam tam severe vindicaturum, ut ejus rei memoria nunquam ex animis hominum deleatur.* Eadem & Regina mater, Navarro & Condazo conquerentibus respondit: *Non Colinsio factam injuriam, sed Regi: eoque tandem evasuram licentiâ, ut Regem ipsum aliquando domi aggredi audiant, si facinus hoc impunitum relinquantur.* O Immanem rabiem! & verò Crocodilos tales, qui sicut, ut mordeant, aut potius dum mordent, sicut! quibus Doctor tam scelesti animi, hoc est, diabolus præmia tandem tam felicium profectuum persolvit. Sicuti locum illum de crocodili lachrymis: concludit Michael Piccartus Philosophus Altorfianus & Philologus eximius *decad. 13. observat. histor. ricopolit. cap. 1.* Ego ad Columbini navigationem redeo.

Hispan. avaritia notata.

Christophorum Columbum postea sequuti sunt Naucleri penè infiniti, stimulante eos, & quidem inprimis Hispanos sacra & insatiabili auri fame, quam ut expleant, annuâ hodiè navigatione ultra anni & solis vias, ad quærendum aurum, vitæ precio commestur, & in terræ viscera sævitur, dum ad lucernarum lumina per invios montes aguntur cuniculi: ut scitè meherculè Demetrius Phalereus dixerit, Avaritiam vel Plutonem ipsum ex intimis terræ penetralibus se tracturam sperare. A quatamen detertere eos debuerat sanctum M. Crassi exemplum, quidum Orodis Parthorum Regis thesauris inhiat avaritiam suam. XI. Legionibus, & proprio capite multatam sensit, postquam apud Carras circumfusi

M. Crassus avaritia perculsit.

undique Equitatus in modum grandinis densas sagittas pariter fuderunt. Ita delecto miserabili strage exercitus, ipse incidit in manus hostium vivus: cujus caput recisum Regi ludibrio fuit, auro liquido in rictum oris infuso; ut qui arseratauri cupiditate, mortuus saltem satia retur.

Sed inter Navium præfectos illos, post Columbum, primi nominis celebrantur: *Americus Vesputius* Florentinus, (quem *Americus Vesputius* Scaliger ad *Manubium, lib. 1. v. 14.*) & *Ferdinandus Magellanus*, quorum ille an. 1497. ultra Aequinoctialem navigans, & ad Moluccas transitum quærens, ad ingentem Continentem felici fidere delatus, *Americam* à suo nomine nuncupavit; duraturo, nisi me animus fallit, *vasti dum stabit machinamundi*. Hic postea aëno reparata salutis vigesimo secundo supra millesimum quingentesimum, ul erius versus Austrum navigans, primus mortaliū angustias illas invenit, aut superavit; novam & compendariam viam ad Moluccas demonstrans, & de suo nomine fictum *Magellanicum* nominavit. Cujus viri memoria durabit, dum pater Oceanus Borealibus infectus undis Meridionales inviset Nymphas, adeò non totus interit: Magellanus, sed magna ipsius pars effugit Libitinam, cum ad Moluccas profectus à Mantinentibus in insidias præcipitatus, fortiter pugnans occubuit. Cujus etiam navis, tui nomen *Victoria* erat, meliori successu lata per ipsum Orientem, superato Bonæ spei promontorio in Hispaniam rediit, prima omnium navium, sine controversia; quæ circumnavigato universo Orbe, de ipso Oceano celeberrimum triumphum reportavit. Reliquos quod non ita celebres sunt, sciens prudensque prætereo; illud tamen hic loci nequaquam silentio obliterandum censens.

Americus Vesputius.

Inde Americam nomen.

Ferdinandus Magellanus.

à quo fictum Magellanicum.

Victoria navis.

*Columbi
modestia*

sens, Insignem scilicet Christophori Columbi modestiam non leviter arguere, quòd in tanta terrarum à se detectarum multitudine, nullam urbem aut portum Columborum nomine (ut quidem ab aliis ambitiosè factitatum constat) insigniverit. quauquam hoc illi, citra ullius reprehensionem fuisset integrum: idq; exemplo summorum etiam Philosophorum, quibus peculiare alioquin fuit famæ & gloriæ contemptum præ se ferre. Ipsi illi Philosophi (ait Cic. *pro Archia*) etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt. In eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemq; despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Nolunt nimirum inventa sua ab alio intercipi, & se ea laude fraudari. Qua solitudine etiam plusquam Philosophi vacare non potuit Thales Milesius magno & sublimi ingenio & de septenario Sapientum numero. Qui, cum primus reperisset, quam rationem haberet magnitudo solis ad eum circulum, quem sol annuo cursu metitur & conficit, quoque modo id Geometrica subtilitate demonstrari posset, eam rationem cum Prinenfr quodam homine & talium curioso & divite communicavit. Qui & acumen Thalesis & inventi pulchritudinē admiratus, cum præmium à se optare eum juberet: Nullum, te, inquit, Thales, aliud præmium posco, nisi ut ne tibi unquam hujus inventi gloriam arroges, sed quando ejus alios participes facere volueris, auctorē me ejus esse perpetuo profitearis. Marquar. Ercher. *lib. 1. Parerg. c. 1.* & quidem nomina sua operibus suis inscripsisse nobiles artifices, præter Senecam *lib. 1. de Tranquillitat. vitæ & consolat. ad Albinam*, ostendit Cicero *Tusculan. quæst. 1. de Phidia*: qui cum adscribere vellet nomē suum Minervæ; quā Atheniensib. ex ebore & auro faciebat; idq; locatores prohiberent, seipsum, hoc est,

similem sui speciem inclusit in *Clypeo Minervæ*. Idem Valerius Maximus expressit his verbis. Phidia clypeo Minervæ effigiem suam inclusit: qua convulsa, tota operis colligatio solveretur. Adedò difficile est ingenio excellenti, artem non ostentare suam! Neque ullus ferè est, qui, cum præcæteris aliquid se scire putet, nolit hoc alios de se scire: quo spectat illud Juvenalis:

Scire innum nihil est, nisi te scire hoc scias aliter.

Quod exornat Raderus Jesuita *ad Martiæ, libro 6. Epig. 14.* Sed virtus sui ipsius pulcherrima merces id, in quo Columbus sibi indulgere noluit, hoc eadem cumulatissimè illi reddidit, quando uno ore grata posteritas, non Isthmi, aut portus alicujus; sed totius Occidui cardinis nouriam Columbo multis sese nominibus debere, lubens testetur. Cujus etiam ingenio & operæ effectum est, ut non modò Europa gemmis auroque splendens, aromatibus cibos suos opipare condiat, odoribus peregrinis fragret, unguenta & nova morborum medicamenta redoleat: Sed, quòd longè pluris æstimandum est meritò, quòd Barbari & atroces in Novis insulis Dæmonum cultores, qui solivagi propè ferarum lustra potius, quàm domicilia habebant, cum incertis sedibus collocati, tum ad pietatem & religionem sinceriorem, suavi Christi jugo suscepto, fuerint reducti; atque ita jam sacrosancti verbi sonus in universo terrarum orbe increbuerit: quod illustrissimus & doctissimus *Mirandula Comes Pious*, festivis & optimis hæc carminibus, decantavit, hymno 2. de Christo:

*Quin & Vlyseo nuper de littore solvens
Nauia, per insidum pelagus, per Atlantica
regna*

Discurrens, Viridiq; jugo post terga relicto

*Philosophi
ipso gloria
cupido.*

Thales.

*Nomina
operibus
inscripta.*

Phidia.

*Immortalis
gloria.*

*Arctoi relegens contraria sidera curru,
Perulsi Eoastua, Rex, vexilla sub Indos:
Et mox, insani qui bruta animalia Dives
Credebant, seiris oculis nunc luce cornusca
Purgatis, spectant rubro pendencia ligno
Membra, Deum censens, Hominem, Re-
gemque faientur.*

Sed quoniam ita est ingenium hominum, ut facilia putet, quæ jam facta sunt; nec de salebris cogitet, ubi via strata: nemini certè mirum videri debet, quòd ipsemet quoque Columbus, ob Novi totius orbis refectionem à Malevolorum suggillatione immunis esse nequiverit. Citius enim arcus cœlestis, variis coloribus, sine nube apparebit, quàm multiplex virtus sine invidia: quæ nonnunquàm suffocat, nonnunquam vegetat, nutrit & fovet industriorum hominum operainsignia, ut ait Stephan. Forcatulus *lib. 4. de Gallor. Imper. & Philosoph. fol. 497.* Cujus rei lepida exstat historia, quam hoc loco commemorare minimè pigebit. Cùm enim ea res in magna gloria & simul invidia esset: ita evenit, ut in convivio quodam Hispani proceres hanc laudem ejus delibatum irent & imminutum. Quippe rem pronam eam fuisse, Navigationem sine discrimine: Unum aliquem ex sese potuisse easdem illas terras gentesque reperire, sine Itali hominis ullo nisu. Columbus (aderat enim) cùm tacitus diu audisset, surrexit, & velut agens, ovum attulit à gallina: in mensa reposuit: & hæc sodales, inquit, quis vestrum ille fovers, qui hoc ovum rectum mihi destruat, & in caput? Musare illi, circumspicere: negare ad extremum omnes id fieri. Ille clementer, Imò fiet, inquit: & simul ovum leviter à capite læsum & quassatum, deposuit erectum. Enimverò hic risus & irrisus, pro se quisque, rem facilem nugatoriumque esse, dicere. Attamen, ait ille renidens, quis vestrum hoc facile ante

me indicem potuit? Talis inventio mea Nobi orbis est: quem inveniendum nemo; omnes inveniāt inventum. Quod ex Benzone fortassis in Nova Novi Orbis historia *lib. 1. c. 5.* ita recenset doctissimus Lipsius *in præfat.* ad Lectorem Operum suorum Critic. aptè hoc dici putans de Emendationibus suis & conjecturis: quas spernant multi repertas, sudent multam in reperiendis. Nec dissimili responso confutasse Ulysssem Palamedes legitur apud Philostratum, cùm ille in concione Græcorum, prætervolantibus fortè gruib; dixisset, vel Græcis testantibus Grues inventionem literæ, quam tibi attribuis, sibi vindicant. Tunc Palamedes: Ego verò, inquit, literas non inveni, sed ab ipsis inventas fateor. At hæc pridem in penetrabilibus Musarum reposita, indigebant homine, qui talia aperiret, quæ Dii per sapientes homines patefaciunt.

Illud quoque non vulgaris prudentiæ, & ingenii solertis in Columbo argumentum est, quod cùm à validioribus militibus, qui tumultuose per seditionem secessionem fecerant, destitutus, insuper ab Insulanis & hospitio, & coſacatu excluderetur, ille in tanta rerum consternatione ex casu consilium sumpsit. Prospexerat enim Lunæ, quam Indi summâ veneratione colebant, deliquium brevi futurum. Vocatis igitur ad se Insulanorum primoribus, Lunam elatis manibus testatus est, eam injuriam non æqua mente laturam: quòd se hominem Lunæ amicum & cultorem, à partu, ab hospitio, ab aquis, à commearu prohiberent. Triduo post Luna deferta lumine barbaros, ut erant naturalium causarum vgnari, sic terruit, ut summa voluntate Columbi jussa facerēt. Veriti enim ne magnum aliquod malum sibi impenderet, multis lachrymis errorum veniam poscebant, abundè commearum & necessaria subministrantes.

*Ulysses à
Palamede
confutatur.*

*Columbi
prudentia.*

*Invidia
stimulus.*

*Hispanorum
erga Colum-
bum invidia.*

*Sed hujus
moderatio.*

Ergo quos blanditiis ad humanitatem & hospitalitatis jura Columbus pellicere non poterat : iis Numinis metum iniecit. Quæ res in primis animadvertenda est iis, qui Civitates moderantur, ut eas gentes, quæ nec armorum vi, nec dicendi facultate duci volunt, Religionis ope ac Numinis metu cogant : ut Joh. Bodinus prudenter monuit, *lib. 5. de Repub. c. 1.* Nihil enim est, quod apud immanes & barbaros, & diverso numini addictos plus momenti habeat, quam sancta Religionis persuasio. Religione quippe mentes hominum velut illigantur tenenturque præsumpto Numinis metu, ut Hadrianus Junius dicebat in Batavia histor. *cap. 26 fol. 228.* Cujus in occasione de Religionis libertate & coactione quæri hoc loco poterat. In quo sciendum est suos esse limites & terminos statos Magistratus potestati præclare enim Laëtantius *de ira, cap. 8.* Leges conscientiam punire non possunt. Refrenat autem plurimum homines conscientia, si credamus nos in conspectu Dei vivere, si non tantum quæ gerimus, videri desuper, sed etiam quæ cogitamus aut loquimur, audiri à Deo. Jam si danda Cæsari quæ Cæsaris, & Deo, quæ Dei sunt; Cæsar non exiger, quæ danda non sunt. Custos est Princeps utriusque tabulæ legis divinæ, quo ad exteriorem vitam seu disciplinam : intus & in corde subditorum dominari non potest : quia corda trahendi facultatem sibi reservavit Deus : Et spiritus domini, quia verus Deus est, idcirco agiliberrimè & spirat cū vult, convertens convertendos *c. d. n. q. q.* Nam cum in animo consistat ac voluntate religio, revera cogi nequit. Audi Tertulianum *ad Scap.* Non est, inquit, religionis, religionem cogere velle, cum sponte suscipi debeat, non vi : cum & hostiæ ab animali labente expositulentur. Cui succinit Arnobius *lib. 2.* Quid est tam injustū,

quàm repugnantibus, quam invitis extorquere in contrarium voluntates, inculcare quod nolint, & quod refugiant animis : prius nocere quam prodes ? & priore detracto, in alienum habitum sententiamque traducere ? Tu qui te verti, & vim desideras perpeti, ut id quod nolis efficias atque excipias coactus : cur respicis assumere voluntate id quod desideras atque immutatus deficere ? Rectè Laëtantius : Nihil esse tam voluntarium, quàm Religionem. In qua si animus everfus est, jam sublata, jam nulla est. Quid Cassiodorus ? *Qui lib. 2. variat.* Principes Christiani, ait, si Judæis potuissent imperare Christianam Religionem, utique imperassent. Sed religio imperari non potest : quia nemo cogitur ut credat invitus. Hinc Bernhardus *serm. 66. sup. Cantic.* Fides, inquit, suadenda est non imperanda, & *serm. 64.* Hæretici capiuntur potius quàm effuguntur, capiuntur dico, non armis, sed argumentis, quibus reselluntur errores eorum. Quod utinam probè expendant Jesuitæ *Lojola Socii n. s. v. x. o. v. p. n. i. d.* tanto cum zelo & fervore (furore pene dixeram) affectantes ! Et cogant sanè horum suafu principes, aliud nihil, præter hypocritas & Epicureos efficient. Refert Eusebius primo vitæ Constantinianæ *cap. 38.* Constantinum M. vices doluisse pro sua clementia eorum, qui mente capti, hoc est, præventi hæresibus essent : quibus poenas infligere extremæ judicavit dementiae atque infcitiae. Homines enim amandi sunt ; execrandi autem eorum errores. Nec mutat eundem Imperatorem Paganis templa clausisse, sacrificia fieri vetuisse : ut extat in *l. 1. c. de pagan. l. i.* & tamen scandala publica, in primis idcirco atque impingentes, hoc est, iis ad hærentes poenas tragicas Reip. attrahabant Gentiles. Religionem Christianam publicè proponi curavit : non fidem, sed fidei modum procuravit. Atqui una est

Religione
via.

Religionem
cogenda.

via ad immortalē beatitudinē, Christus: qui est janua, qui janitor. Qui hoc duce non ingreditur, foris manebit, foris peribit. Una est salutaris religio, una fides, unus Deus. Et uno modo se colit vult Jehovah; non diversis, non contrariis. Revelatus est modus in verbo certis libris: qui canonem constituunt, conscripto. Cui qui addere, qui demere velit anathema audiet. Hoc facietis quæ ego præcipio vobis. In viis meis ambulabitis: statuta & judicia mea observate; quæque alia sunt in hanc sententiam sexcenta, obvia. Extra verbum Dei nulla est salus: neque ullum præterea scriptum est recipiendum, quod quidem ad salutem petendam sit necessarium: Qua de re Theologi veteres & recentiores, qui orthodoxiæ patrocinantur, unanimiter consentiunt conspiratque & primitivæ semet Ecclesiæ proximi, quam vocant; ostendunt: ad cuius vestigia quæ propius accessimus, eò rectius Ecclesias nostras componimus. Idque Principi orthodoxo catholico verè pio in primis incumbere omnes fatentur, Quæ de re videre licet Marsilium Patavinum in Pacis defensor. Pro Ludovico Imperatore Bavaro *part. 2. cap. 8.* & Zepperum novissimè de legibus Moysicis *lib. 4. cap. 3.* alios. Mihi interim ista loco huic inserere placuit ex clarissimi Dn. Remi, juris tam divini, quàm humani consultissimi Notis ad *Themistis Orationem, in Ioviani laudē habitam.* Nunc redeo ad id, de quo mihi sermo erat, quantam scilicet vini persuadendi in animis hominum habeat religio. Sic enim Gothi Sacerdotes, Philippi Macedonis validâ manu Mæsiam aggressi, iram mitigarunt, patefactis oppidi portis, cum citharis & candido ornatu, inethæ ac modulantes, & paternos Deos obtestati, ut Macedonas armatos pacarent, & ab urbis excidio, ut contigit, educerent, & absterrent. *Jornand. lib. Rerum Geticar.*

Gothorum
Sacerdotes
Philippum
ab instituto
flexerunt.

Id quod & Jaddum pontificem Alexandro Magno, post Tyri Gazæque expugnationem elato, & Hierosolymis, quod imperata facere tenuissent, idem minanti obviam factum præstitisse legimus apud Josephum, *lib. 11. Antiquitatum Iudaicarum cap. 8.* Postquam enim è longinquo vidit candidatum populum, & Sacerdotes ante agmen in amictu byssino, Pontificemque in stola hyacinthina auro distincta, tiam in capite gestantem, præfixâ aureâ laminâ Dei nomine inscriptâ, vix mentis compos, solus accedens ad Pontificem Alexander, comiter salutans nomen Dei adoravit, quem se in Macedonia vidisse memoravit, dum deliberaret, quo pacto Asiam posset subigere; ejusque hortatu expeditionem suscepisse. Quare & Deo immolavit, salvis ritibus in templum ascēdens, gavissus admodum ostendit sibi *lib. Danielis*, in quo Græcū quendam Persas debellaturum significabatur. *Jornand. lib. Rerum Getic.* Similiter & Leo Papa pontificali indutus ornatu, ipsam religionis majestatem conspicuè arguente, ferocissimum Hunnorum Regem. Atilam, qui se *Flagellum* Dei nimium veraci titulo appellabat, & adversus Romam cum exercitu movere jam ferè constituerat, flexit, & ne Romam vastatum iret, benignè persuasit. Dum enim animo incerto fluctuaret, obvius ei factus est Leo, demisso vultu ad genua concidens, ut patriam, quam armis tutari non poterat, supplici deprecatione eriperet, demonstratque, fortunæ imputari posse ut vinceret; quod autem miseretur, virtuti & benignitati, præsertim Romano imperio afflictō, & ferè deplorato Romam jam animum rugosas in cælum manus comploruram, & vota facturam pro cœptis melioribus principis, qui experiri desierit, quantum sibi in projectos & tristes cives liceat, & potentæ aciem benignitatis so-

Jaddus
Pontifex
Alex. M.

Leo Papa
Atilam,

lius præmio haberet, ac temperet. Adstantes mirati sunt, Atilam cicurem & mansuerum repente factum ex truci & indomito; Sacerdotis orationi annuisse, & dimississe latantem: Sed Atila dixisse fertur Hunnis attonitis, non sacram Leonis insulam precemvè tantum habuisse ponderis, ut se armatum & victorem flecteret; sed alium illius comitem, canum & gravem, gestu ac habitu sanctimoniam indicante venerandum, gladio comminantem, si non postulata concederet: ut est apud Pliniam *in vita Leonis*, & Paulum Diaconum *lib. 15*. Sunt scilicet boni quidam Genii, impetum animorum sedantes, & si quid perperam occurrit, inhibentes, qualis fuit Dæmon ille Socratis, qui nihil unquam ipsum facere impulit: sed si quid minus rectè facturus videretur, vocatæ natrici præcepit: ut monitus præcaveret, ac omitteret cœpta in præsentiarum, quæ tutius vel postea capesseret, vel alia via adoriretur. Sic enim Socratis apologiam apud Platonem interpretatur Lucius Apulejus *in libro de Deo Socratis*. Et quid dubitemus Genios bonos, qui Angelii sunt, nonnunquam nos impellere; sæpè revocare, prout nunc salutaria, & nunc perniciofa appetierimus: quando quidem ut pietatis nostræ auctor (ne ab aliis hoc quæramus) Genios custodire nostræ dixerit esse appositos, & Dei patris faciem quotidie contueri. *Matth. 18*. Quare curret unusquisq; sedulo, ne repellat impietate suæ Angelum præsentem & auxiliantem, atque adeo paratum pro se pugnare. Ut enim scelerentia atq; fœda & impura cuncta fugiunt apiculæ, sic & Angelica cæterva abscedere solet à libidinosa ac pestilenti & turpi hominum vita: sicuti præmonet Philipp. Camerarius *cœnr. 2. oper. subcisiuarum, cap. 17*. & usum esse Dominū Deum Angelorum ministerio variis modis, sacra docemur pagina: ut in excidio

Sodomæ & Gomorrhæ *Gen. 19. 11*. in Ægypto cum *in ægypto* percuteretur *Exodi 12. 29*. In castris Senacheribi *4. Reg. 19. v. 35*. Quos Angelos Synesius *Ep. 57*. paratos & delegatos fuisse scribit, veluti iudices seu carnifices ad executionē ponarum Tragicarum. Et si enim Cicero *in orat. de Arusp. respons.* nolite, ait, id putare accidere posse quod in fabulis sæpè videtis fieri, ut Deus aliquis delapsus de cœlo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur: Veterum tamen placitum, è vetustissimæ philosophiæ fontibus haustum, nimis verum videtur Themistio; divinas illas potestates & immortales, ut mortalibus commo-

Apparitis in formam humanam.

Genii boni.

Dæmon Socratis.

Angeli.

Angeli non fugandi.

Sortum ministeria.

Pancrall. lib. 2.

.d

.lecti

lesti tranquillitate semotior, diversisque fortunæ telis objectus, voluptatum pernitiosissimis circumfusus delinimentis, quæ assidue adversus animam stipendia facere sentiuntur, ut inficitæ malum præteream, quo ab ineunte ætate, tãquam tetroterrimo cœno obvolutus, & demû ab hoste vigilantissimo aggeribus, fossa, valloq; circumdatus, & nulla non hora pulsatus ariete, & paulò minus soloæ quatus, clarissimæ illius providentiæ, ab benefico munere nusquam cessantis, opem summavi ad extrema redactus implorabat, quo adminiculatio pleniorque spei destinatarum gentib. metam posset contingere: ut litteris consignavit Cœlius Rhod. *lib. 2. antiq. l. 1. cap. 10.* Videatur tamen, quid de his statuatur potentissimus Angliæ Rex Jacobus, *lib. 3. de Dæmonologia, c. 2. fol. 151. 152.* Itemque, An & qua parte Angeli res corporeas movere possint, & an Dæmon quantitatem corpoream sic mutare queat ut penetratio partium sequatur, & quæ sunt his coherrentia, doctè & eleganter explicat Martin. del. Rio Jesuita *lib. 2. q. 16. 17. & passim.* Visitur quoq; Romæ etiamnum in Genii effigiem elegans tetrastichon, quod adscribo. (Istas

*Quis in late puer? Genium. Cui dextera ari-
Leva curvar; vertex curvæ papaver habet;
Hæc iria dona Deum; Cereris, Bacchi æ-
que Saporis.*

Namque his mortales vivitis & Genii.

Caterum de Novi Orbis situ & natura, itemque de incolarum habitu & moribus, ut & de animalibus & fructibus, adire poterit studiosus Lector Petrum Mar. de Orbe novo, Hiero. Benzon, novam Novæ orbis historiam; & expeditione Gallorū in Floridam. Jo. Lerii navigatione in Americam, Thomæ Harioti, & Joh. Petri Maffei histor. Indicar; Hieron. Olorium de Reb. Ema. Lusit. Regis; Joseph à Costa, de Natura Novi Orbis Joh. Baptista Fe-

ruschii histor. Relatione de omnibus Japoniæ regnis; Navigationem Joh. Hugonis Linschotani Indiam Orientalem, Augustini Zarati histor. regni Peruanæ; & Cornelii Wyffliet augmentum descriptionis Ptolomæ sive Occident. notitiam, quos libros (ne quid dissimulè) liberaliter mecum, pro ingenio ad promovenda litterarum studia nato, communicavit Theophil. Richius Consiliarius & Quæstor Palatinus, vis & hiltoriarum, & omnis literature politioris amantissimus. quibus & addiderit Historia trium navigationum Batavorum in Septentrionem: quæ cum Latinè tum Germanicè prostat typis elegantè excusa. Iis auctorib. omnib. & singulis non vulgaris profectò debetur gratia. Quæ eorū beneficia Terræ illæ, quas vel eum vitæ quoq; & rerū suarum dispendio patrefecerunt. oculis nostris ita sint expolite, ut domi securis, atq; animo solo peregrinantibus, & Oceanum sine navigio, sine periculo ullo trajicientibus nobis collustrare illarū opulentiam liceat. De quata mea non injuria fortassis dubitare non nihil possis. cū eo ingenio comparati simus homines, utremotissima & distantissima supra fidem semper soleamus esse ferre: dum vel nobis nostra non satis placeat, vel opera prædium fecisse volumus videri, qui longam profectioem susceperimus: ne, si consuetæ loquamur, de nihilo frustra q; pervagati & peregrinati fuisse videamur. quod de tantoperè deprædicatis infulsis scriptum reliquit Adrian. Furneb. *lib. 14. Adversar. c. 21.* Certè Jul. Cæsar Scaliger apud Indos nihil oriri scribit, quod sine non solum vitæ dispendio, sed etiam incommodo civili nequeat non sui facere desiderium: Pro Equis, Camelis & Bobus, itemque Asinis, Mulis pulcherrimis, optimis, plurimis; in India Simias reperiri, Cercopithecos, quisquilias, fomnias, Ibi pecora; apud nos homines inveniri, pacis,

Theophil.
Richius.

Genii effigies.

Scriptores
rerum Indi-
carum.

*Ingenio omnium
diversitas
ex cœli in-
sempetis.*

legum, morum, virtutum auctores; bello-
rum ministros; artium dictatores; sciētia-
rum inventores; sapientiz cōditores. Bel-
gæ denique matronæ faciem unam, longē
anteferendam Helenis Indicis universis
quod pluribus exsequitur, *Exerc. 99.* ad-
versus Cardanum. Sanē ex cœli & regio-
num diversitate, etiam diversitatem inco-
larum nasci, non tantum quoad corpora,
sed et quoad animos & ingenia Levinus
docuit de *cōplex. fol. 18.* Quod ipsum In-
sulani cum continentis incolis commune
habēt: quippe quibus, ut virtutes quæ vitia,
certæ genti familiaria tribuuntur. De quo
apud Plin. *lib. 7. c. 2.* Bodinum in me: hodo
histor. *cap. 6.* & Cœl. Rhodig. *lib. 18. sectio.*
antiq. c. 2. Et si enim penē similis est omni-
um hominum natura, ut Justinianus ait in
*L. veteris 18. circ. fin. C. de contrah. & com-
mit. stip.* Vel si inter eos considerari solet
differentia: intelligendum tamē hoc erit
de differentia specifica. non etiam quoad
differentiam numericam sive individualē
(ut loquuntur) juxta quam eos & ingenio
& natura & doctrina & instructione
longē differre constat *ex l. in aer artifices*
31 ff. de solus. Quæ quidē diversitas naturæ
ex diversitate cœli augetur. Cœl. Rhodig.
d. lib. 18. c. 18. & Simon. Majol. *lib. 1. diar.*
can. colloq. 2. Eo sit ut natio in ea alteri
præstet: & nostra interesse Ulpian. dicat,
Satraz alicujus nationem. Præsumptū enim
est, quosdā bonos esse, quia natione sunt
non infamata, quosdam malos, qui ex na-
tione sunt, quæ magis infamis est *l. quod si*
noluit. §. qui mancipia ff. de adil. edict. Hinc
proditum est, ex ætate & conditione & na-
tura ingenioquē alicujus statuendum esse,
quale artificium doceri debeat *L. Stichus.*
12. de legat. 3. & plerumque robur hominis,
ætatem temporis opportunitatemquē; na-
turalem mutare causam operarum, alibi
respondum est *l. si non sortem. 26 §. bare di-*
satis de condit. in deb. Et illam quidē na-

turæ & ingeniorum diversitatem ex cœli
varietate & dispari adspiratione terrarū
oriri, variis exemplis demonstrat Jo. Gry-
phiander in *tract. de Insulis c. 32. n. 6. cum*
mult. seqq. Cæterum, quæ novi istius orbis
incolarum bello subiectarum ratio præ-
tendatur alia, quæ quod fuerint barbari, sive
infideles & idololatæ ad meliorem vitā
& fidē redigēdi? Idquē summi beneficii lo-
co habendum, ajunt: & exinde justam Hi-
spanor. contra Indos belligerandi causam
defendit Job. Genesius Sapulveda: Cujus
Jac. Aug. Thuan. meminit *lib. 54. his. in*
fin. Ei quē & Alfons. Guev. de *Specul. Prin-*
cip. c. 31. n. 5. & alii præterea adstipulatur,
ab Hierony. de Cævallos allegati in spe-
culo cōm. opin. contra commun. *q. 735. n.*
28. & seqq. Adstipulatur & personatus ille
Frideric. Bernhardus, quem nomine An-
dræ Erstenbergeri, furti literarii insimu-
lat Frider. Tileman. in *discursu Philologi-*
co fol. 41. E diverso sententiam illam acri-
ter & doctē impugnat Didac. Covarr. &
ipse Hispanus, bellum adversus infideles,
eo solum quod infideles sunt, etiā aucto-
ritate Imperatoris vel Papæ, justē indici
non posse ingenuē asserens, & conclusio-
nem istam esse intrepidē affirmans, in *6.*
peccatum. de Reg. jur. in 6 part. 2. §. 10 nu.
1. vers. nihilominus & n. 2. Nec enim infi-
delitas privat infideles eo dominio, quod
in provinciis & regnis jure humano ante
fidei reformationē obtinuerunt. argumē-
to ejus, quod de Nabuchodonosore legi-
tur: Cui quanquam infideli, ita tamen à
Daniele dicitur: tu Rex Regū es, & Deus
cœli, regnum & fortitudinem, & imperi-
um & gloriam dedit tibi, *Dan. 2.* Facit
quod Clemens III. Papa rescripti: Fidem
Christi non habere, qui ad eum non spō-
taneus, sed invitatus cogitur pervenire. *cap.*
sicut. 9. ext. de Judæis & canonicis insuper
sancitum est statutis, Neminem ad fidem
cogendū esse, *can. ad fidem. 23 q. 5. & can.*

*Indiam cur
dabellatit*

*Religio non
cogenda.*

licet plerique Iudei. & can. de Iudeis, 54. dist. Neque enim quispiam bonus potest esse invitus *can. vide 23. q. 6. & nova atque inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem. can. qui audi 45. distin.* Voluntariū enim militem sibi eligit Christus. *can. non est 15. q. 1.* Quos textus etiam Hieronymus de Cavallos adducit. *d. quæst. 735. & seq.* Jam quis beneficii loco habeat, aut pietatis nomine deprædicabit tyrannidem illam, in devictos ab Hispanis insulanos exercitum? Cujus dereftandam immanitatem ex Narrationibus *Bartholomæi Casai* Episcopi Cherpenensis, oculati testis, referente Antonio Benbellonio *in suscit. ab princ. lib. 1. c. ult. & Thuan. lib. 48. histor.* Atq; eo alludit quoq; Fernandus Vasquius *lib. 1. Illustr. controversi. cap. 10.* ubi quidam Alfonso Guerrerii sententiam se nec probare nec improbare ait, non quia non vacet investigare aut scribere, sed quia tutum non erat Hispano, jura sui Regis in dubium vocare, ut conjiciendo rectè interpretatur Joanni Gryphiander *in tract. de insulis cap. 22. n. 42.* Scribere enim manifestè, ditionis & gloriæ ampliandæ libidine fieri, cui honorem aliquam causam præteximus. Sic Alexandro Magno alienis Regionibus bellum inferenti blanditos fuisse adulatores, earum gentium & incolarum obutilitatem id fieri dicentes, quo magis impofterum cultiorem vitam agerent. Adversus quos invehitur exclamando: Omnis humana & pia charitas! quæ naturalis inter homines cognationis jura violare non veretur; sed præparat, & præcipiti manu vesana & rabida, omni genere cladium, tormentorum, incendiorum, innumera hominum millia quasi fulminibus ad umbras Cerberi adigere festinat, urbes incēdere, populari campos, virgines violare, senes, pueros, fœmineumque genus trucidare! Et isthæc omnia & alia

longè pejora magisque nefanda & detestanda non pudet appellare beneficium! ut non immeritò usurpatis hic possit illud Tereptii: *Erras; tui animi sime esse ignarum putas.* Et quod Cicero *1. Offic.* prodidit, Totius injustitiæ nulla est capitalior pestis, quam eorum, qui dum maximè salunt, id agunt; ut boni viri videantur. Apertior in hoc Antigonus ille Macedonum Rex, qui Sophistæ cuidam librum de justitia conscriptum sibi offerenti, desipis, inquit, mi homo; qui, cum me videas, alienas urbes armis vexatè, tamen apud me velis de justitia differere: innuens nimium, illos, qui bellum inferunt nec posse nec velle justitiæ leges tueri. Ideoq; ego hic longius inmorabor. Vereor enim ne idem responsi auferre possim, quod Paulus III. quærenti, quo jure tot Provincias teneret? Ote hominem simplicem, dixit, qui de jure quæris illius, quod contra omnium vim tot jam annos possidemus! Itaque ad Pancirollum redeo. Sed quia infinitum foret, omnia quæ in Novo isto orbe reperta sunt, pagellis hisce meis inferere: idè ea tantum referre proposui, quorum à Pancirollo mentionem hic factam vides, Lector. Quorum è numero primum se offerunt

1. *Galli & Muris Indici*) Gallinarum, quas à loco Indas vel Indicas appellamus, magnam in America esse copiam, à Regionis illius traditur Scriptoribus. Et si autem candidas plurimi faciunt Barbari, ut plumis avulsis, rubroque infectis colore exornent se atque vestiant: ab omnium tamen esu plerumque sibi temperant. In Moscambucqua insula quæ nigris plumis sunt Gallinæ, carne quoque nigra atque ossibus atris esse dicuntur, ita ut eorum tetro ac fuligineo colore in mensis appareant: ceterum gustu optimo & ante ceteros præstabili hospites solere recreare. Joh. Hugo à Linchoten in *Nova*

*Americis
quæ respiciunt.*

vigint. in Orient. cap. 4. Americis quoque nullus ovorum in cibo usus. quippe cum hæc provenenatis habeant. Ideoque non obstupeſcunt tantum, si quis ova coram illis forbeat: verum etiam acriter eum increpant: quod minimè ferendum sit, ut quis gallinam in ovo comedens pullationem antevertat. Non magis tamen de Gallinis suis sunt solliciti, quam de avibus, quæ vitam in sylvis agunt. Illas, abique fert impetus, ponere & excludere patiuntur ova. At gallinæ vicissim pullos è damis & vepribus domum deducunt: ita ut eamolestia careant. Americanæ mulieres, quæ Nostreas in pullis educandis satis fatigantur. Nec incongruens huic loco fuerit ea commemorare, quæ de ovorum excludendorum ratione in Ægypto, Scaliger memoriæ prodidit, *Exercitat. 6. cap. 2.* Nam ad Cairum (inquit furnos construunt, alii alio multiplice fornace imposito; in quorum tholi supremo medio foramen est: per quod calor vis, quæ immodica posset officere, subit atque exhalat. In imo ignem accendunt temperatum. Ovorum multas centurias in fornicum superiore planitie disponunt. Statis diebus erumpit turba: quos illi non numero, sed mensurâ venales habent. Modiolum statuunt sine fundo, quem ut cōplerunt, tollunt. Neque hæc fabula est, ait: sed fabulæ illi ipsi, qui negant. De variis autem avium Americarum generibus videatur Joh. Lærius *in historia navigat. in Brasiliam cap. 11.* quibus addendum omnino est, quod de rata & inusitata Avis pulcherrimæ forma, quam Moluccarum incolæ vernacula lingua *Monuco diata*, quasi Dicæ Avem Dei; Lusitani *Passaros de Sol*; Latini *Avem Paradisi* vocant, à pulchritudine plumarum, alias avium plumas decore exsuperantium. Johannes Hugo à Linſchoten in Moluccæ insulis *Aves* has reperiri scribit: quas tamen nemo

*Gallinas
non curant.*

*Avicula
Paradisi.*

*Avicula non
conficiuntur.*

vivas viderit. Mortuæ enim duntaxat & exanimæ ex alto decidunt, ac inventæ apud istos populos in magna habentur veneratione. Adversus Solem volant continuo in aëre, nullo terræ, dum vivunt, contactu. Apodes quippe sunt, sine alis, capite tantum & corpore, verum caudâ pendulæ; sibi ipsi incubant, defessæ tengeriorem arboris fureculum amplectentes, oblongioribus caudæ pennis pendulæ quiescunt. Harum duas, marem nempe & foeminam, Dn. Doctore Paludano ad ornatum Musæi ipsius obtulisse se ait Linſchoten, & memini me id generis unam non ita pridem videre apud Levinium Hulsium civem Noribergenſem. Esi autem summus ille Aristoteles, *Quæ genus humanum ingenio superavit, & omnes Perſtrinxit stellas, exortus uti ætherem Sol* (illos enim versus à Lucretio *lib. 3. de Epicuro* suo scriptos, de Stagyria Peripateticorum antistite usurpare mihi liceat) in avium genere ullam reperiri negat, quæ pedibus destituta sit: cum & hirundines, *amdi*, sive *avim*, secundum eundem pedes habeant, quamvis pilosos, & ita minutos; ut his carere videantur: Contrarium tamen docet ea, de qua agimus, avicula. Sed & traditum est à rerum Indicarum Scriptoribus, in Mexicana regione existere aviculas, *Cinzones* dictas, quæ & ipsæ pedibus careant, & rore tantum vivunt: ex quarum pennis Chineses artifices

*Terram non
attingit.
Sine alis
capite.*

*Alia istius
descriptio.*

*Avicula
reperitur
apodes.*

Monoco-
d. ut a mpe-
dibus cur-
rans.

ciosissime picturas concinnant. atque hæc quidem cum ea Monocodiatæ descriptione conveniunt, quam ex Melchiore Guilandino Simon Majol. retulit l. 1. *dier. can. colloq. 6. fol. 201. & seq.* Sed errorem istum (quo Monocodiatas pedib. currere. ideoque cōtinuo volatu in aëre gyros ducere, creditum fuit hæctenus) Batavorū nobis diligentia detexit, à quib. accurata inspectione, pedum vestigia deprehensa sunt. Nec in Moluccis, sed Japona insula, paulò magis ad orientem sita capiuntur. Captis incolæ non pedes tantum, sed magnam corporis partem præcidunt, ita ut præter caput, collum, & pennas nihil reliqui sit: cutem deinde & pennas singulari artificio conglutinant, & totum corpus ad solem exponunt, cujus calore exsiccatur pars omnes ita coeunt, ut à natura ipsa factæ videantur. Ita impostura etiam quandoq; miracula fingit, & vel oculatissimis obtrudit, prout Casparus Ems lib. 5. *Mauritiados fol. 335.* meritò cōqueritur. Illud de ave ista in confesso est, ex maris dorso filia gemina, nigra, cornuum instar, utrinq; in rectum extensa prodire: quorum ulum peritiores rerum Naturalium esse existimant, ut scœmina, dum ova parit, in eodem dorso cavitatem efformante, istis vinculis mari alligetur, atque ita in ipso pullos excludat. Ab hac Ave elegans desumfit symbolum de cœtissimus Joachimus Camerarius, Joachimi F. Cent. 3. *Emblem. 43* quod in eos optimè congruit, qui rebus terrestribus ac caducis spectis atq; contemptis, ad cœlestia & æterna semper toto animo se convertunt: juxta illud N. zianzeni, ex Græco ita Latine redditum:
Sursum animes spectate, terræ namque spernitis cuncta.

Ex quo confectum est Camerarii Emblemata, quod sic habet:

*Felices nimis! quorum super aspera menses
Sublata, cuncta hac infera despiciunt.*

Memoratur in Brasilia quoque magna *Avium marinatum* copia esse, quæ prædam è mari pro victu habeant, litora incolentes, ob innumerabilem piscium multitudinem. Hæc adèò sunt cicures, ut supra foros funesque navium, imò etiam humeris ac capitibus Navigantium insideant, & manu capi possint, alatis & volantibus piscibus maxime infensæ. Sunt autem volucres illi pisces haleci valde similes, paulò tamen & longiores & rotundiores: habentque sub gutture paleolam, alis admodum Vespertionis toto corpore contextis porrectisque; sapore autem suavissimo & probatissimo. Hi nusquam tutò possunt agere. Nam cum in mari degunt, *albacoras* prædonesq; alios è piscibus habent inimicissimos. Sin subvolando periculum effugere tentat, præstò sunt Aves illæ marinæ, à quibus gregitim in morem alaudarum sturnorumque advolantibus capti devorantur. Volat autem pisces illi ab aquis ad duas aut tres ulnas elati, sæpè etiam ut volatus ille hastam altitudine æquet; longitudine centum passus, sustentantq; se alis madefactis. Siccatæ enim jam ulteriùs volatum negant: quem tamen repetunt unda merfi. Johan. Leri cap. 3 & Linschotanus cap. 98 Sed

Pisces elati
& volati.

Chinen-
sibus
modus ca-
piendorum
piscium.

hæc tamen piscium captura, quæ à Mariariis fit avibus, longè jucundior est illa piscium capiendorum ars, quam Chinen- sibus oblectatiōis ergò usitatam intelligo. Prægrædes ac domesticos habent corvos, ejusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo cōstringunt, ut nequâquam interclusa respiratione, cibos tamen trāmittere ac deglutire non valeant. Ita è caveis dimissi, admirabili solertiâ sese in aquas immergunt: pisciculos minutos ore cōceptos, majores autem rostro comprehensos, domum, unde abiēre, identidem referunt, quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoq; pascantur: ut est

Rursus alia
avis paradisi
fi descriptio.

Joach. Ca-
merarius.

apud Joh. Petrum Maffeiū, *hiflor. Indic. lib. 16.*

*Cancris
terrestres.*

Porro volatiles illi pisces faciunt, ut minus mirer, etiam caneros & pisces terrestres reperiri. De Cancris certè ita Leriū *cap. 11. in fin.* Habet quoque, inquit, Americana regio Cancros terrestres, qui turmatim ad maris litus & palustria loca conveniunt; si quis ad ea loca accedat, hac illac fugientes videat. In truncos arborum radicesq; sese recipiunt, è quibus extrahitudo non possunt: digitos quippe & manus comprimentium forecipibus compriment. Marinis longè sunt macriores; & quia juniperas redolent radices, palato minimè grati. Pisces verò terrestres, qui & *saxatiles* dicuntur, quod attinet, Aristoteles *libro de Respiratione*, memoriz prodidit, inveniri pisces fossiles, qui imobiles intraterram degunt. Quem Philosophi locum Interpretes alioqui sicope pertranseunt, non animadvertentes, quæ de his piscibus in literas retulit Theophrastus, qui *in libro de Piscib.* tradit, in Paphlagonia estodi pisces gratissimos cibus terrenis altos scrobibus, in his locis, ubi nullæ estagnant aquæ. quem admodum eum locum expressit Plinius *lib. 9. cap. 57.* & Polybius *lib. 34. Historiarum*, citate Athenæo *lib. 8. principio*, narrat, in ea planitie, quæ est inter Pyrenæos montes, & Narbonem fluvium, copiosè è terra erui pisces, esui suaves. Similiter & Apulejus *in Apologetico* gloriatur, quòd in Getuliz mediterraneis monibus pisces invenerit. de quibus plura videri poterunt apud Melchiorem Guilandinum, *in tractatu de Papyro, membr. 1. mibi folio. 11. 12.*

*Aves inter-
mundi.*

Illud observatione dignum est, esse in America aves quasdam columbi magnitudine, colore cineritio, lugubri voce, quarum cantum sive gemitum Barbari noctu præsertim intentu simè exaudiant;

rati scil. ab amicis & cognatis tanquam nuntias ad se mitti: Leriū *c. 11.* non secus atque Pharomon Francorum Rex aves præpetes pro Deorum habebat internuntius: ob augurandi, credo ritum veterem & studium, quod præter ceteros Galli imprimis calluè: e; ut ex illo Sidonii *lib. carmin. cap. 5.* colligitur:

*Sidera Chaldaei, si Thessalus elicitur abas,
Fulgura si Thuscus novit, si gramina Colobus,*

*Si Lycia sortes sapiunt, si mæsta volatu
Fata loquuntur aves, &c.*

Sanè præter ea, quæ de columbis ex Amphitheatro domum à Romanis missis, eruditè & doctè scribit Lipsius: proditum utique est, illarum ministerio Turcarum Cæsarem ex vagis & spaciosis insulis brevi temporis spacio certiorum reddi de omnibus, quæ per universum geruntur imperium. Per totam enim Turciam aluntur columbæ: quæ annulos pedibus adjunctos habent: hæ Bassorâ ac Aleppo Constantinopolim feruntur: & contrà. Ubi autem negotii ratio postulat, epistola annulo augeatur, emissæ ad votum columbæ. Illa celere tum pennasuetos repetit lare, & rerum internuntia epistolam ad destinata loca fert, confectis ita brevi spacio mille miliaribus. Ejusmodi columbæ in India se vidisse testatur Joh. Hugo à Linschoten, *in descriptione Insulae Ormuz cap. 6.* Talis fuerit columba Aratullæ à Martiale descripta. *Epigr. 32. lib. 8.* & tractat Frontinus *lib. 3. stratagem.* de columbis per Hircium cū literis ad Brutinum Mutinæ obsessum missis, ubi plure de mittendo & recipiendo nuncio: Mirthes Egyptiorum Rex Cornicem nunciā habuit. *Alian. lib. 6. animal. cap. 7.* Alexab Alexandro *lib. 1. Genial. dior. cap. 27.* Et Plinius refert Carcinam hircundines habuisse victoriz nuntias. Lipsius *l. 2. Saturni. c. 6.* Atq; extat in hac rem

relegans Anacreontis carmen, de colum-
ba nuncia, cujus initium *Amabilis co-
lumba*. Quòd pertinet illud Salomonis *Ec-
clesiast.* 10. In cogitatione tua Regi ne
detrahās, & in secreto cubiculi tui ne ma-
ledixeris diviti, quia & aves cœli porta-
bunt vocem tuam, & qui habent pen-
nas, annuntiabunt silentium. Inde-
que est puto, quòd Angelis alæ attri-
buantur, quamvis corporis sint expertes.
Etenim alas habere dicuntur Hieronymo
in comment. Iesæ. 6. propter velocitatem,
& celerem in cuncta discursum, quæ ratio
haud dubiè vera est. Etenim vento alas
quoque adfingunt, ob eandem causam;
quod docuit, & Scripturæ testimonio
confirmavit idem, quem modò nomi-
navi, Hieronymus. Sic enim scribit: Neq;
illud quod de ventis dicitur *Eccl. 103. Qui
ambulat super pennas ventorum &c.* v. e.
ventos, juxta fabulas poetarum & picto-
rum licentiam, pennas habere testatur:
sed celerem in cuncta discursum. Et e-
dem credo ratione plerisque simulachris
Deorum, ut Victoriz, ut Fidei, ut Famæ,
veteres Romani adfingebāt alas, ut Deos
statim præsto esse indicaret Ennius. *Fides
alma apta pinnis*. Sed & alæ, quas poetæ
Mercurio tribuunt, aliud nihil quam ce-
leritatem ac diligentiam in obeundo mu-
nere significant; quemadmodum rectè &
eruditè annotavit Joh. Drusius *lib. 4. ob-
servat. c. 19.* Quòd si quis alatorum Ange-
lorum picturâ ad eò oblectetur, non ine-
ptè fecerit, si candidam his attribuerit ve-
stem. Nam & in sacris literis Angeli sem-
per apparuisse leguntur candidati. id quod
illorum cum innocentia, tum beatitudi-
nis est argumentum, vel Pythagora quo-
que auctore, qui ad naturam boni doce-
bat album pertinere, & nigrum ad mali.
Quo spectat illud Ovidii *15. Metamorph.*
*Mos erat antiquis, niveis atrisq; lapillis,
His amnare Reos, illis absolvere culpa.*

Angelis cur
ala attri-
buita.

Cur itam
vestis can-
dida?

Et læta atque auspicata vocari alba, docet
Erasmus *Chil. 1. centur. 1. adag. 78.* Sic, qui
gloriosæ Christi resurrectionis primi fu-
erant testes atque præcones Angeli, albis
vestibus induti dicuntur & ornati. Nam
& Matthæus Angeli illius *3. d. 28.* nivis in-
star *ad 28.* fuisse scribit, *cap. 28.* Marcus
cum stola candida amictum perhibet *cap.*
16. Joannes duos Angelos candidis vesti-
bus indutos fuisse testatur *c. 20.* Et Chri-
stus ipse in monte Thabor vestitu candi-
do, instar lucis, sive nivis, sese discipulis
suis conspiciendum præbuit. qui habitus
cum puritatis, tum victoriæ, atque beati-
tudinis æternæ fuit symbolum. Quo sensu
illud *Apocal. 3.* exaudio: Ambulabunt me-
cum in albis, qui digni sunt. Qui vicerit,
sic vestietur vestimentis albis: & non dele-
bo nomē ejus de libro vitæ. Et *c. 26.* Mar-
tyribus dantur albæ stolæ, seu insignia il-
lorum victoriæ, libertatis atque beati-
tudinis. quæ victoriæ etiam perequum al-
bum, cui eques corona insignitus insidet, *Equo albo
victoria
portandam.*
inducitur: non secus atque illo Virgilii
Æneid. 3.

*Quattuor hic primum omen equos in gra-
mine vidi*

Tondentis campum lætè candore nivali.
Et si enim Anchises hoc de bello interpre-
tatur: *Bello armanitur equi, bellum hac ar-
menta minantur:* paulò tamen post iis pa-
cem candidam significari ait, & victoriam
latenter portendi, ut Servius interpreta-
tur, allusione scilicet facta ad quatuor il-
los equos candidos, triumphalem Cur-
rum apud Romanos ducentes. Sic certè
qui illi albi *Zach. 6. v. 3.* Hieronymo in-
terprete, Maccabæorum sub Antiocho Re-
ge victoriam, aliis Judæorum felicem sta-
tum sub Macedonibus, aliis bonos ange-
los significant. quod & doctè & plenè
pertractatum habes apud Johan. Guiliel-
mum Struckium *lib. 2. Antiquit. convi-
vial. c. 26.* ab isto autè albi coloris symbo-
lo, si

lo, siue innocentiae, pietatis & integritatis argumēto promanavit haud dubia, quod candida velamina fidei à veteribus fuerint attributa, Symmachus disertè scribit *libro 4. Epist. 42.* quod Horatius *libro 1. Ode 55.* Fortunam ita alloquens expresserat.

Fides albo velamine.

Te spes, & albo rara fides colit velata panno.

Sed & canam fidem vocat Virgil. *1. Aeneid. illo versu*

Canas fides & Vesta Remo cum fratre Quirino.

Quam tamen Antiquam interpretatur Nonius eodem sensu quo idem norat, Varronem appellasse *veritatem Canam Atica Philosophiae Alumnam.* Servius *Fides cana.* verò adjicit, Canam fidem dici, vel quia in canis hominib. inveniatur; vel quod manu albo panno involuta illi sacrificaretur; ut nimirum ostenderetur quodam ænigmate, Fidem secretam esse debere, ideoq; velandam, & ut arcanam, tegendam: sicuti relatum est à Jureto in Notis ad Symmachum *Ep. 42. lib. 1. & Ep. 54 eod. lib. & Gualtherio apud Horatium lib. 1. carm. Ode 35.*

Avibus Indi suum oblectantur.

Adeo autem avibus (ut è diverticulo in viam redeamus) oblectari solent Indi, ut harum cantum inter præcipua lux genera reponat, quæ quidem Indici præsertim Regis luxuria, quam tamen Barbari magnificentiam interpretantur, tanta est, ut gentium reliquarum vitia facile transcendat. Siquidem ubi visendum se publicè præbet, apparent argenteis thuribulis ministri per plures conspicui. Iter universum, quo vestitur, odoribus vaporatur. Ipse aurea gestatur lectica, margaritis hinc inde propendentibus. Amictus auro interlucet, ac purpurea lecticam obmuniunt corporis custodes, è ramis cantillantibus aviculis, quas ita demore imbuunt, ut inter seria instrepant cantu.

Panciroli. lib. 2.

Regiam auratæ suffulcunt columnæ, auro vite cælata obambiente. Inter hæc cavium, quibus præcipuè oblectantur, argenteæ nitent effigies. Regia nullâ non horâ volentibus patescit, Ubi capitis curæ & ornamento incumbit; tunc admittuntur legationes, & redduntur populis jura. Odoribus perfluunt liti pedes. Si quando in venationem prodire collibuit, feræ leporariis occlusæ inter pellicum vota & cantus transfixæ conficiuntur. Hic illis non contemnendus labor. Si longior incumbar expeditio, curru vectantur, quem instrati auro elephantes ducant, assectantibus agminatim pellicum lecticis. Subsequitur & Regina; sed seorsum, nec minore fluxu. Ubi somni tempus appetit, regem vino gravem dormitantemque cubiculo inferunt pellices, noctium Diis patrio ritu advocatis cum cantu. Cælarhodig. *lib. 8. Antiq. lect. c. 2.*

2. *Mures Indici*) Mures duorum potius *Mures domesticæ.* finium sunt generum. Aut enim domestici sunt; aut sylvestres. De domesticis illis bestiis, penori infectis, omniaque corrodentibus, nihil hæc ætinet dicere, eò quod omnibus plusquam notæ sunt, præterquam, quod etiam docilitatem illis inesse legi. Murem enim Albertus pro comperito ponit, in conviviiis candelâ discumbentibus prætentâ Lychnuchi ministerium præstitisse, ut credere jam possimus, Simiam olim latrunculis ludere didicisse. quod Castilianus in suo Aulico prodidit; & Elephantem literarum Græcarum ductus in pulvere scriptitasse: cum & Cynocephalorum quoddam genus literas callere existimarent Ægyptii, seq; illis ob hanc cognitionem cognatos esse. Simiac enim Cynocephalus in templum inductus erat, eorum titu educandus coledusque sacerdos illi albiolum, calamum, & sepiam adponebat, exploraturus, an ex eo genere esset, quod in cultum recipi deberet.

vid. Lips. com. 1. ep. 39.

Felis Ægyptiis in prælio,

beret: quippe si quid scribendo cognitionem suam approbasset: ea de causa Mercurio sacer erat, qui literarum omnium auctor habebatur. Pierius *lib. 6. Hieroglyph. in Cynoceph.* Quinimò inter cætera animalia bruta, quæ nimis superstitiosè colunt Ægyptii, *Æluro sive Fels* tantum tribuere, ut in eos, qui alia quidem animalia sponte volentesque interemerant, decretum fuerit capitale supplii ium. Quod si casu aut certè nolentes fecerunt, scelus præscripta melota posse expiari putarint. Sola Felis inter quadrupedes; inter Avitia *Ibis* nominatim excipiuntur. Has nolens volensve q̄s letho dedisset, crimen nonnisi capite luebatur. Cujus rei tanta religio fuit, ut Diodorus 2. *Bibliotheca*, fidèatq; oculos suos in testimonium adducat. Cū ætate Ptolomæi inita nuper amicitia cum Romanis, Romanus quidam, præter animi voluntatem *Ælurum* occidisset, facta impressione Ægyptii agminatim ejus domum obsederunt, eum ad poenam poscentes: neque magnitudo Romani nominis, neq; amicitie recentis necessitudo ei satis præsidio esse poterat, ni Rex Præfectiq; Regii eū magis præsentis periculo subtaxissent, quàm deliberassent. Quod si fato, aut natura diem obiisset *ælurus*, universa domus non secus funesta fuit, ac si paterfamilias cecidisset. Neque modò Ægyptii, verum Arabes etiam *ælurum*, & eam quidem auream pro Deo habebant in Rehadita. Nec fanè mirum: cum ritu naturæ numeros Lunæ ostendat, & lunaribus incrementis oculos etiam habeat grandes. Quid? quod *Æsopus* nobilis ille fabulator, puellam fuisse *ælurum* scripsit, & quidem ita præstanti forma, ut invidiam in se Veneris concitavit. Qua Venus percita pristinā formam abstulit, novam intulit, nec eam tamen degenerem aut deformem, utpote quæ vegeta atq; agilis sit, & Leonis formæ simillima.

Felis Arabibus pro Deo culta.

Quæ in *Æluri* sive *Felis* commendationem literis ita prodidit *Cælius Calpurnius lib. 1. E. 38.* Quem quidè Apologum de Fele ipse etiā *Erasmus* ita recitat, quod sci. Venus eam belle adornatā in pedissequarum ordinem adsciverat, ac satis aptè *ἑρμηνεύει* dōc mure è cavo quopiam procurrente; declaravit sese nihil aliud esse quàm Felem: non secus ac *Simia* illæ ab Ægyptio Rege ita institutæ, ut saltandi rōm perdisce: ēt. (ut cum nullum animal ad figuram hominis propius accedit; ita nec aliud actus humanos aut melius aut libētius imitatur) Artē itaq; saltandi protinus edoctæ, saltare cœperunt, insignibus indutæ purpuris ac personarum. Multoque jam tempore in jorem in modum placebat spectaculum, donec à spectatori-*bus* fecetus quispiam nuces, quas cū aculum in sinu gestabat, in medium abjecit, ibi *simia*, simulatq; nuces didissent, oblitæ choreæ, id esse cœperunt, quod ante fuerant ac repente à saltationibus in *simias* redirent: *in simias re- versa.* contritisq; personis, dilaceratis vestibus, pro nucibus inter se dimicabant non sine maximo spectantium risu, ut est apud *Erastinum Chyl. 1. cen. 7. adag. 11.* Atq; ut cum *Calpurnio* concludam: Alo ego inquit, *ælurum*, qui adversus mures soricesq; perpetuos *Palladis*, ut *Homer.* scribit. Id est *Musæ* ac *Bibliothecæ* meæ hostes excubet & stipendia faxit, genuinæ susteret naturæ impetu

Simia saltatrix.

Mordaces morsu solitus consumere mures Invisum & domibus perdere dente genus. ita enim Catum describit *Petronius Afranius*; cui non delicias modo, ait *Calpurnius*, verum ēt, si gratus esse volo, dimensum & animæ authoramentū debeo d. ep. 38. lib. 1.

Sylvestres autem Mures intelliguntur feræ illæ bestiolæ, pellib. tantoperè commendatæ, quo in genere sunt *Mures & Hermæini*, quib. nobiles hyberno tēpore pellitas gerunt pēulas. *Senec. lib. 14. ep. 91.*

Mures sylvestres.

*Horum
pelles.*

Num hodieq; magna Scytharum pars ter-
gis vulpium induitur ac *murium*; quæ ta-
ctu mollia & impenetrabilia venti sunt?
& Just. lib. 2. ita de Scythis scribit: Lanæq;
usus ac vestium ignotus, & quanquā con-
tinuis frigoribus urantur, pellibus tamen fe-
rinis aut *murinis* vestiuntur. Hodie quoq;
è Scythia, frigidissimisque regionibus lau-
tissimas pelles *Muriam* afferri Magista-
num hiberno cultui, vel pueri sciunt: &
Adr. Turneb. meminit lib. 15. *Advers. c.*
13. Atq; pellium istarum usum etiam Chi-
nensibus familiarem esse, Jo. Pet. Maffei's
lib. 6. *hystor. Indic.* testatur, dū Chineses
vestimenta per hiemem preciosis *Murium*
Scytonico: ū pellibus, quas vulgò *Martas*
vel *Zobellinas* vocamus, calore admodum
suavi, & ventis impenetrabili densitate
suffulcire ait, quibus tamen haud scio an
non & cuniculorum pelles in Batavia sua
merito exæquandas putârît Hadr. Junius.
c. 15 fol. 209. Sunt qui opinantur, *Murum*
illum peregrinum ab Hieronymo quan-
doque dici *Muscum*, qui in delicatiorum
usum habetur. Mam *Muscum*, id est, *mu-*
scus, *murum* parvum indicare. Sed hoc
odoris genus Priscis fuisse incognitum,
Hermolaus putat. Nec *Muscum* dici, sed
moschum, Haberi autem ex arboribus a-
rentes pannos muscoso villo, præstantes
odore: quod genus *Bryon* dicunt Græci,
nos *Muscum*. *Moschos* autem apud Aë-
tium & Paulum capreæ sanies creditur,
quam *Dorcada* dicunt, ex umbilico aut
vomica. Nam circa umbilicum solet tem-
pore Novilunij huic capreo, sive capræ
Indicæ (quam Scaliger vult *Gazellam* esse
Arabum, *Exercit. 21. contra Cardanum*)
abscessus quidam protuberare: qui matu-
rus vel sponte rumpitur, vel ob quandam
pruritum terræ aut saxo affricus, sanio-
sum humorem emittit (hinc à quibusdam
pui aromaticum vocatur) evacuatq; hac
vomica rursus sanguinem quasi men-

Muscus.

*Muscus
Moscho
diversus.*

struum colligit, & iterum suo tempore
emittit. Existimant autem peritiores,
hunc tam pretiosum succum capreolam
illam producere, & tanquam liberalita-
te uberiore compensare quod accepit,
propter pascua odoratissima herbarum,
quæ in sanguinem convertantur, & hunc
odorem illi concilient: ut est apud Joa-
chimum Camerarium *Symbolor. cent. 2. Moschi
Emblem. 45.* Sanè in India maximum *Mo-*
scus colligendi
s. hi proventus esse, inter omnes conve-
nit, cujus historia ita describitur à Scali-
gero, *Exercit. 21.* In regno Perù (inquit)
Gazellæ simile animal album est: cujus ex
inferiore mandibula æquè dentes utrin-
que singuli exseruntur. Sub cujus ventre
fit sanguinis collectio in tumorem; quod
apostema Græci vocant. Captâ ferâ,
eam partem cum corio simul abscin-
dunt. Quæ inter secandum guttæ san-
guinis effluunt, caduntque; ex pro *Mo-*
scho optimo atque excellentissimo aut
excipiuntur, aut colliguntur. Hujus mi-
nimæ portiunculæ beneficio ad ceteri
cruoris condimentum utuntur. Ubi se-
cuerunt, hircines admovent, tamq; diu,
quo ad earum suctu cruor universus cum
ipsa vita detrahatur. Eum sanguinem ex-
siccatum, atque in pulverem redactum,
prioris illius per pauxilla quantitate, viri-
bus verè efficacissimis perficiunt; quippe
centesimâ satis esse produnt. Tum illud in
folliculos hosce, qui ad nos importantur,
inditum servant. Adulterationes aut sin-
ceritatem ita vel deprehendunt vel pro-
bant. Sincerum naribus admotu illico san-
guinem elicere, &c. Porro alia rursus *Mo-*
schi proventus ratio à Regni Chinesis
traditur Scriptoribus: quæ sic habet. Be-
stiolæ ibi sunt vulpeculæ, aut catellorum
magnitudine atque imagine. Hæ ad necè
verberatæ ac plagis mollitæ putrescunt
cum carne pariter & sanguine. Tum ex
pelle, carne & sanguine incolæ rotundas
*Eius pro-
batio.*
*2. Moschi
colligendi
ratio.*

uncialesque pilas sive crumenulas conficiunt, quæ filis undique consutæ venduntur. Caterum optimum ac præstantissimum Moschi genus ex testiculis horum animantium colligitur. Alterum etsi Moschi nomine & ipsum proster, eandem tamen virtutem non habet. Unde Chimen-
Chimenium in Moscho vendendo fucum.
 ses, omni in re ut sunt elegantissimi, ita & crumenas has rotundas testiculorum formâ effingunt, quò facilius ementibus imponant. Animal ipsum naturali instinctu, cum præitum testiculorum suorum intelligat, de fuga aliàs desperas, eosdem dentibus ac morfu avellit, & in lytron veluti libertatis abiicit. Ita occupato collectione testiculorum venetore necem aliquando evadit. Quod ipsum & de Fibro sive Castore proditum accepimus, quem urgentibus venatoribus & canibus sibi ipsi partes genitales amputare, gnarum se propter ipsas peti, cum Græci, tum Latini tradiderunt: licet Dioscorides & Sextius quidam apud Plin. & plures etiam recentiorum hoc fieri posse negent, propter testes ipsius spinæ admodum inhaerentes, ut exinde dubia reddatur eorum sententia, qui cum illius, tum aliorum quoque animalium invidiâ, qua laborare putantur, id fieri existimant. Sic enim *stellio*, invidens, ajunt, hominum utilitati, deglutit exutam pellem, quæ morbo comitali laboranti auxiliari dicitur, si Apulejo credimus in *Apologia*, & quæ ibi adnotavit Scipio Gentilis n. 542. Sic *cervus* dexteriorum cornu defodit, bufonis venena aliisque multa perutile. *Equa* devorat Hippomanes ex pullis ad nescio quæ utile. *Phoca* capienda, evomit coagulum, quod etiam comitali morbo medetur. Terrestris *Echinus* pellem urina inquinat & corrumpit. *Lynx* defodit urinam, quæ ad sigillæ & alia res prodest. Caterum animalia hæc per invidiam non facere, sed homines à propria sua opinione hoc crimen il-

lis admixisse patet. Unde enim brutis animalibus tanta scientia, quam homines multo labore vix discunt. *Phoca* quidem, timore forsitan turbata coagulum emittit, & stellio pellem deglutit à Natura, quemadmodum canes & fues & penè omnia quadrupedia. Comedunt enim à partu partus involvera seu membranas. *Echinus* timore, vel alio quodam naturali adfectu urinam mittit; sed non ut corrumpat pellem. Multa alia fiunt à brutis quorum rationem reddere nō possumus: ut quamobrem gallina cum pepererit paleas circumiicit? quare canes elevato crure urinam mittant? quare capra, cum *Leryngum* comedit, stet, & alias stare facias? quodque de *Lynce* & cervo narratum est, eodem modo judicandum sicut ex *Theophrasto* hæc ita decerpit. *Photius* in sua *Bibliotheca* fol. 1574 & seq. *Chimen-*
Item alium adhiberi ad Moscho modum.
 ses multa sanè ver furiâ id odoramenti genus quod Moschum vocari diximus, vendunt. Jecinora enim boum seu vaccarum siccata & contusa admiscant, quibus Moscho imbuti: crumenas impleant. Ex fraus cotidiano experimento agnoscitur. Moschus si tempore corruptus sit, & odoris expers, crumenulis eximitur, ac in mortario tunditur minutas in partes: deinde puerili urina adpersus, ac plumbez ollæ inclusus, obturato probè ore, pristinam odoris virtutem si modò aliquis etiam vigor subsit, adipiscitur. *Johan. Hugo* à *Linschoten* cap. 29. & 70.

Feles quoque nutrit India, *Zibetum*, *Algalliam* sive *Ambarum* ferentes, unde & nomen Catorum *Zibethinorum* fluxit, qui ad nos etiam vivi deferuntur, & cum ipsi, tum pelles eorum in gynæceo summis habentur in deliciis. Nascitur autem *Zibetum* in posterioribus animalculi crumenulis, loculis scilicet genitalibus exactum, ut *Cardanus* putavit: quem *Scalig.* refutat. *Exercitiat.* 211. c. 2. ineptire

Zibetum.

eos scribens, qui liquorem illum Cati ejus esse semen arbitrantur. Strigmentum enim est, quod vel argenteo, vel aereo, vel etiam, quod nonnulli magis probet, corneo cochleari eraditur, extergiturque; non tamen nisi irritatis: quoniam hoc modo & plus materiz cietatur, & odoratus sit virus illud. Horum tres vidisse sciat Romanus apud Cardinalem Galeottum: cui odores, arma, scorta, equi, canes, prohibitoria fuerint; quæ tum Mantuæ. Solent autem Zibethum ob gentis Indicæ artes veteratorias ac fraudulentas, olei ac arenæ admixtione ad augendum pondus plerumque adulterari. Nec defunt, qui *Muris peregrini* pelliculam ex illo animali esse suspicantur, unde Zibethum haberi solet. Eam certè bene odoratâ Hieronymus innuit, dum in cincinnatulos pueros & calamiistratos, & peregrini Muris pellicula olentes invehitur, illud Martialis usurpans:

Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

Cui accommodari poterit illud Tullii ad Attic. libr. 2. Quanquam illa tua horridula mihi atque incommata visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant; & ut mulieres, ideo bene olere, quod nil oleant, videbatur.

Nec possum hic non meminisse animalis illius rari, & veteribus incogniti: quod Gesnerus *Simi vulpem*, vel Græcè *αλεπού*, Jul. Cæs. Scaliger *αλεπού* vocat, & in regione Indiz Pariensi reperi, Vincentius Pinzonius, & Petrus Martyr tradidère. Refert autem anteriore parte vulpem, posteriore simiam; caudamque habet Cercopitheci, aures ferme vespertilionis, ac subter ventrem usitatum aliud gestat receptaculum instar crumenæ latoris, in quod catulos suos recipit, ibidemque occultat, donec turo per se hinc

inde vagari & sibi victum quærere potest. quod genus animalis cum Scaligero etiam *Crumatum* appellari posset, *Exercit. 206. cap. 10. adversus Cardanum*. Hoc amplius de Cane marino scribit Oppianus *lib. 1. de piscatione*, quod periculo ingruente suos catulos intra ventrem recipiat, & iterum quasi pariat, ubi omnia videt esculenta. Idemque de *vitulo marino* refert Basilus Magnus *VII. Hexamer.* & de Delphine Nazianzenus in carmine eruditissimo Nicobuli ad partem. Ex quo parentum erga liberos studio atque sollicitudine Joachimus Camerarius, Joachimi F. tale concinnavit emblemata, quod in centur. 2. symbol. est 58.

O tuos satis hos cives, populumque, ceatum.

Quis velut in patrias habitaré sinu.

Sed ad reliqua à Pancirollo commemorata deveniamus: ex quibus declaranda veniunt.

3. *Guajacum, cui lignum sanctum, China, Sarsaparilla, Sassafras, & alia planta saluberrima, &c.*

Non indignum Celsitudine tua feceris, *Illustrissime Princeps*, si præcunte Pancirollo in fragrantissimos. Americorum hortos, animi causa parumper fueris digressus: cum in confesso sit, Reges quoque præstantissimos, & magnanimos, illustresque; Heroas, in ipso etiam armorum strepitu, tumultuque bellico, studiosè olim excoluisse rem herbariam, ac stirpium cognitione cum primis fuisse oblectatos. Cum enim harum rerum investigatio amcenissima varietate exornata sit, nec minus habeat utilitatis, quam oblectamenti, non visum est Regum amplitudini, nec Imperatoriz majestati indecorum, humilissimi occupationibus distineri: præsertim, ubi ab urgentissimis negotiis ac functionibus publicis respirare, atque aliquid sibi laxamenti impetrare licuit. *Qui*

Simi adulteratio.

Mus peregrinus, an idem cum Zibetho.

Canis marinus.

Vitulus marinus. Delphin.

Rei herbaria cognitio principibus, non indigna.

Simi vulpes animal ornamentum.

quidem cum animæ, tum corporis cultura non minùs celebris facta est illorum memoria, non minùs illustratus nominis splendor & magnificentia, quàm rebus aliis præclare gestis, aut hostibus vel subiectis, vel ad internecionem deletis; ut rectè putavit Levinus Lemnius, *Explicat. herbar. Biblicar. c. 1.* Nam quæ temporis injuria aut diuturnitas obliterare potest *Osiris*, *Osiridis* Ægyptiorum Regis memoria, qui cum agricoltationem, tum hortorum culturam in Ægypto primum, mox in Syria Palæstina docuit mortales; deinde totum peragravit orbem, ab ortu Solis ad occasum, & à meridie ad ultimum Septentrionem; ut indicavit columna in Nyfa Arabiæ eistatuta: cujus meminit Diodor. Sicul. lib. 6. De hac ita cecinit bullus:

*Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.*

Primus in experta commisit semina terra.

Pomaque non notis legit ab arboribus.

Hic docuit teneram palis adungere vitē,

Et viridem dura cedere falce comam.

Augias. Sic Augias Rex, in Græcia, intelligens fimo subesse agrorum luxuriam, jejunia illorum stercoratione saturare, turpe sibi non putavit. Sic enim & Regius ille senex apud Homer. manibus suis humum lætificat: quemadmodum Attalus Rex hos totos fodere, & semina terræ mandare non erubuit. Ipsum etiam Achillem legimus cum rei herbariæ cognitione Musices studium conjunxisse, strenuorum equitum præconiis concinendis aptum. Sic enim *Chiron Centaurus*, Achilles præceptor, eum instituerat, qui solebat

Attalus.

Achilles.

Nosse salutaris dubiis animantibus herbas

Aut monstrare lyra veteres Heroa alumno.

ut scribit Statius Papinius lib. 1. *Achilleidos*; procul dubio ad illud Homeri *Iliad. 9.* respiciens, ubi Achilles Agamemnoni iratus, & totius tædio jādū tristis, ad leni-

Achille cithara.

endam heroicam calamitatē (solet enim

Musica, quæ non secus ac vinum cor lætificat, *Eccles. 40. v. 20.* ad demulcendum animum, & deponendas humanas sollicitudines plurimum momenti habere (cithara se oblectasse legitur; quam sibi ostendi poposcit Alexander Magnus, cum Ilium venisset. Dum enim Troadem aliquis ei Paridis lyram exhibēdo monstraret: Mallem, inquit, Achillis, nempe virorum fortium læpius laudes accinentis, nec demulcendis amoribus accommodatam, ut videre est apud Ælianum libro 9. *varsar historiarum cap. 38* Lyfimachus quoque & Gentius Reges, hic *Gentiana Gentium*. radices, ille *Lyfimachiam* herbam non minore studio quæsierunt, quàm Euphorbus ille Juba Regis Mauritanie medicus, qui herbam sui nominis (cujus lacteo succo oculorum caligo illustratur, & virus serpentum obtunditur) non in suburbio indagavit; sed impiger per abruptos scopulos altissimi montis Atlantis cœliferi cacumen conscendit, ut Euphorbum inter saxa natum erueret. Plinius lib. 25. cap. 2. & lib. 5. cap. 1. Pulchrum quippe & immortale decus censebant, si eorum nomina tam illustris herbarum nomenclatura ad posteros propagaret, Joh Langius *Epist. Medicinal. lib. 1. Epist. 63.* Id quod volupe sibi in primis duxisse credibile est, Mithridatem illum Ponti, atque unde viginti Regnorum Regem: qui propter eximiam herbarum notitiam, & singulare antidoton contra venena, morbosque omnes contagiosos præsentaneum, illius nomine Mithridaticum insignitum, immortale nomen est consecutus. Ejus quippe immortalitatis spe, post tot bello devictas in orbe terrarum gentes, singulari studio arcana morborum remedia conquisivit: acque iisdem commentarios, quos in thesauri sui scrinio reconditos servavit, doctè conscripsit.

psit. Hos Pompejus victor, regiâ prædâ
 potitus, in triumpho populo Romano o-
 stentavit, ac Leneo Pompejo liberto suo
 negotium dedit, ut hos Mithridatis de
 re Medicalibros latinitate donaret: quo
 populus Romanus ex tanti Regis thesau-
 ro pharmaca haberet, quibus morbis suis
 mederetur. Adeo Reges, Orbisque ter-
 rarum procures omnem intenderunt cu-
 ram, ne quid eorum sibi ditis ad conser-
 vationem sanitatis decisset! quam nec
 cum Croesi divitiis, nec auriferi Tagi &
 Pactoli arenis sapiens quisq; commutan-
 dam putabit, cujus laudes Ariphton Poëta
 Syconius apud Athenarum ita decantat:
 O beata sanitas! te præsentem amicum
 Gratiis vercoruscat: absque te nemo bea-
 tus. *Athen. lib. ult. circa fin.* Joh. Langius
libro 3. Epist. Medicinal. Taceo Romano-
 rum Imperatorum plurimos, qui planta-
 rum amoenitate allecti, procul à strepi-
 tu & ambitione civili, ruri consenue-
 rant: ut videre est apud Chassanarum in
 Catalogo Gloriæ mundi, *parte 11. conside-
 rat 37.* Salomon quoque regum amplif-
 simus, qui præter immensas opes, eam ad-
 eptus est à Deo Opt. Max. sapientiam ac
 rerum cognitionem, ut nullus Regum il-
 li sit comparandus, in herbarum notitia
 mirificè excelsus, exacteque versatus le-
 gitur, ac disseruisse non solum de pisci-
 bus, alitibus, quadrupedibus: sed de arbori-
 bus etiam & stirpibus, à Cedro Libani
 usque ad Hysopum, qui egreditur è pa-
 riète: hoc est, à minutissima herba ad pro-
 cetissimas cellissimasq; arbores usque, om-
 nia habuisse cognita & explorata. *Sup 3.*
 Nec verò existimandum est, hortorum
 istam, quam diximus culturam, summo-
 rum illorum veterum auctoritati quid-
 piam derogasse. Meminisse enim debe-
 mus, Nobiles homines etiam quum ru-
 sticantur, animos à nobilitate remittere
 non amittere. Ita condiendam urbanam

severitatem agrorum amoenitatibus, ut
 sylvis accedit decor, non ut avorum præ-
 sentis splendor absit civilitatis. Denique
 hoc ita censendum est; agros sine urbanis
 lætitiis feros esse aut sordidos, quæ gra-
 vis est Jul. Cæsaris Scaligeri sententia, ad-
 ducentis illud acerrimi harum rerum ju-
 dices Horatii

— *Molle atque facetum*

*Virgilie annuerant gaudens rure Ca-
 mena.*

libr. 6 poetic. mihi fol. 783.

Quod igitur ad exotica illa à Pancirol-
 lo commemorata attinet, auctor est Ni-
 colaus Monardus in libro *Simplicis medi-
 camenti, ex Novo Orbe delator. tria ex Oc-
 cidentali India deferri hodiè toto Orbe
 celebratissima*, quorum in Medicina fa-
 cultates adeo insignes repertæ sint, ut nū-
 quam auditum sit, tam incurabiles mor-
 bos, ullis aliis medicamentis sanatos fuisse;
 nempe lignum quod *Guajacum* vocant,
Radix China & Sarsaparilla, de quibus
 singulis erit despiciendum.

Guajacum ergo nomen est Indicum, *Guaiacum*,
 sed per universum orbem jam cognitum,
 quo lignum significatur Guajacum, si-
 ve Guajacamum, quod modò *lignum In-
 discum*, modò *sanctum* appellatur. Id non
 tantum in Insula Sancti Dominici nasci-
 tur, unde primum ad nos transferri cœ-
 pit; sed & in Insula Sancti Crucis & Sancti
 Johannis. Animadversum verò est, melius
 & utilius multò esse, quod Insula S. Jo-
 hannis mittit; quàm id, quod nascitur in
 Insula S. Dominici. Nā hoc aridius est, &
 utentium corpora magis exsiccat. At illud
 S. Johannis humectat corpora in morbis
 calidis. Regiones enim quæ subjacent
 Æquinoctiali, aut non longè distant, ni-
 mio Solis ardore inflammantur. Quoni-
 am cum præcipua caloris causa sit in terra,
 reflexus radiorum Solis calefaciens infi-
 nam aëris regionē: ubi radii Solis, ex me-

Sanitatis
 locus.

Salomon.

ubi nasci-
 tur.

ridiano circulo vel rectè vel parum oblique terram feriunt: ibi necessum est vehementem fore reflexum, aëremque infimum maximè fervere. At in Æquinoctiali circulo recti à meridião terram feriunt radii Solis. Quare Insula S. Dominica vehementiori Solis ardore peruritur, quàm Insula S. Johannis, quæ octo ferè gradibus minus quàm illa distat ab Æquinoctiali.

Hinc Insula S. Dominici excoquitur, & evaporat in ligno sancto ex nimio æstu succus ille salutaris, fitque lignum aridum nimis & torridum. Contrà Insula D. Johannis cum minori afficitur vi caloris, tum verò refrigeratur scatentibus undique aquis. Nam fontes habet undique quam plurimos; fluminibusque rigatur uberrimis. quo fit, ut regio illa sit temperatissima, stirpesque ferat, & ex moderato aëris calore; & ex terræ humiditate omnis generis præstantissima in propria natura. Alphonsus Ferrus Neapolitanus *lib. 1. de ligno. c. 2.*

Porro Guajaci arbor sive planta (ut ab iis relatum est, qui eam in sylvis se vidisse testantur) ad fraxini proceritatem, ut quæ duodecim æquet cubitorum altitudinem, & ad hominis mediocris habitus crassitudinem plerumque assurgit. Folia fert quadamtenus plantaginis æmula, dura sive nervea, minora tamen rotundioraque & validiora. Flores ejus produntur lutei: Fructus verò juglandis magnitudine: & vel castaneis proximus, vel, ut alii volunt, olivæ specie; figura tamen trigona, sed una sui parte sessili, dorso acuto, nucleo intus albo, castaneæ aut Coccali sapore tam grato, ait ad se mandendum invitet, & alliciat. Cortex annosus niger; juvenibus verò subrutilis, tendens in fuscum cui lignum subest foris pallidum, intrus nigrum, duri adeo concrementi, ut asciam retundat, ac respuat: gravi pondere: res-

nosum: odore pingui: gustu suavi, aliquantum amarescente, in potione tamen subacido. Hujus tria ad nos genera adferri Joh. Manardus Ferrariensis, annotavit, *lib. 17. Epist. 3.* Primū genus crassiori vegetiorique mole constar: quo resecto materies apparet interiore parte nigra, exteriori verò subpallidā, & veluti perplexis lineis quibusdam ad fuscum tendentibus, per longum intersecta. Secundum caudice minore, nec adeo vegetiore habetur: cujus extremæ partes majore ambitu se diffundunt: intimæ verò, quæ pariter nigricant, minore satis orbe concluduntur. Tertium, quod propriè *Santalum* appellant, caudice cæteris exiliore visitur, intrinsecusq; & extrinsecus albicans: cujus materies, lineis admodum exilibus in longum actis, perplexè distinguitur. Estque hoc longè cæteris & acrius & odoratius.

Etiā autem à ligno Guajaco planè diverso facit lignum sanctum Gabriel Fallopius Mutinensis in *tract. de Morbo Gallico*, c. 27. sequutus Consalvum Hisp. c. 2. *lib. 10. Indicar. historie*, quam ad Carolum V. Hispano idiomate cōscripsit: Andreas tamen Matthiæus *lib. 1. cap. 111. Commēt. in Dioscoridem*, quanquam ligna illa colore, magnitudine & pondere, inter se discrepare fatetur: ad idcirco diversarum earum plantarum sive arborum, diversorumque generum esse, id verò pernegat. Nam quod hoc tam intus, quàm extra candicet; illud verò interiore sui parte nigricet: illud non aliunde provenire ait, quàm quod hoc magis, illud verò minus adoleverit, vel consenuerit. Quippe eò sanè nigrius cernitur lignum Guajacum, quò ad maturiorem ætatem pervenerit arbor, à qua decisum fuerit, & per consequens tantò magis album apparet, quanto minus adoleverit illa: quemadmodum conspicitur in nostris nonnullis arboribus, &

Eius generum
1.

2.

3.

à Guaiaco
an diversum sit lignum sanctum.

Guajaci historia.

præsertim in Moro, Nuce & Anagyri. Veruntamen illud cuiq; persuasum sit, ætatem uni plus, quem alteri virium addere ac demere.

*Guaiacum
lignum quod
præstantiss.*

1.

Proinde cum illud, quod planè omni ex parte albicat, odoratius, acrius, & amarior habeatur, cumq; ejus decoctum crassius, & cæterorum decocto pinguius sit, & acrimonia & amore admodum refertum: nil mirum esse crediderim (ait Matthiolus) si in eo, utpote juniore, vis insit vegetandi præstantior, ac propterea plus in se succi contineat, quin & cæteris viribus præstet. Sed quia tamen hoc, cum exilius sit cæteris, citius ac facilius exarescit, atq; ob humoris redundantiam, velocius cariem sentit atque fracescit: ideo satius quandoq; fuerit, vetustiore recen-

2.

ter cælo uti, quàm juniore, quod multo antè tempore ab arbore sit decisum. Huic itaque illud succedat, quod medium obtinet locum. Siquidem hoc & odoratius est & acrius eo, quod nigrius ac crassius invenitur, neq; illud quidem abs re, quandoquidem id minus est ætate confectum,

3.

& majore humoris copia redundat. Postremo illud minus cæteris præstat, viribusq; infirmius habetur, quod nigrius, crassius, & annosius reperitur: Nam quælibet confesens planta (quemadmodum etiam cunctis animantibus evenit) continuo exarescit, humidoque privatur. Cujus rei certissimum est argumentum, quod in annosarum arborum truncis major appareat nigredo, quam in aliis, vel junioribus, vel ætate tenellis. Nigredo enim sic citatis indicium est, quin etiam deperditi caloris innati, & humidi naturalis.

Sunt qui illud tantum Guajacum præferunt, quod ex arborum ramis ætatis mediæ desumptum fuerit. Quorum opinio non planè refellenda videtur. Nam quicumq; rem naturalibus expenderit ratio.

Panciroli. lib. 2.

nibus, ramos antiquioris à caudice mediocris ætatis parum differre cognoscet: itè ramos hujus à caudice junioris. Quippe plus humoris ad se trahit ramorum auctrix facultas, quam caudicis. Idcirco non alia de causa plantæ rejuvenescunt, cum earum rami implantantur, seruntur, & propagantur, nisi quòd illud idem humidum innatum intra se continent, & eodem vigent temperamento, quo qui adolescunt. Etenim furculi atq; rami sunt caudici, perinde atque filii, & propterea animalibus ætate tenellis non absimiles. Id quod maximè confirmat Theophrastus, *lib. 1. de caus. plantarum; cap. 12.*

Præstantissimum igitur (secundum Matthiolum) lignum Guajacum illud erit, quod ex juniore caudice recen- sum fuerit, tam exterius quàm interius albicans (Nicolaus Massa vult, lignum ab incisione quidem novum, at veris ab ejus ortu: Fallopius id quod magnam habeat quantitatem nigri; Aloisius Lobera, quod sit quidem cineritii coloris, at medullam habeat insignem & pernigram) rimis carens, & crassissimum atque densissimum, ita ut inter radendum nulli pori, nulla foramina appareant: cortexq; illius ita crassus sit, & ligno coherens, ut vix ferro separari possit: minimè cariosum, sed ponderosum valde: cum unctuositate quadam, ut inter abradendum pingue videatur, & propinguedine scobina gli- scat: odoratum: gustui subamarum: & quod immersum petat ima aquarum.

Sed an Guajacum veteribus etiam fue- rit cognitum, non immeritò dubites: al- *Guaiacum
an veteri
serente præsertim Nicolao Massa in lib. de
morbo Gallico, tract. 3. c. 2. Avicennam de
hoc aperte sensisse in 2. can. in litera K. ubi
mentionem faciens de Karon, lignum id
esse ait, quod fertur ex India, & confert
juncturis & nervis. Sed respondet Al-
phonus Petrus. lib. 1. de ligno sancto, c. 2.*

f

Karon conferre quidem morbis juncturarum factis à causa primitiva, ut fracturis distorsionibus ac luxationibus; sed non nisi extrinsecus appositum. At lignum sanctum medicinam esse antidotariâ intus exhibitam, & quidem non contagiosis tantum, sed & aliis quamplurimis *variisq;* morbis multiplici remedio subvenire: ideoq; longè aliud esse quam Karon: præsertim cum hoc, ut & alia pleraq; aquæ innatent; illud autem ad fundum vergat & subsidat.

*An idem
est Ebano,*

Plus dubietatis est, an Guajacum sive lignum sanctum idem sit cum Ebano. Sunt enim, qui hoc ita statuunt, moti illo Aristotelis 4. *Meteor* ubi omne lignum in aqua natum, neque subsidere scribit, præter Ebenum. At qui lignum sanctum minime natum, sed subsidere dicunt, non aliter, atq; Ebenum. Nihil ergo causæ esse cur non idem quoq; sit, quod Ebenus; aut certe Ebeni species hæcenus incognita. Sed ad istam Aristotel. auctoritatem respondet Ferrus, accipiendam eam esse de omnib. quidem lignis, quæ nosse scilicet ille potuerit. At Guajacum cum ipsi, tum aliis ad nostram hanc ætatem fuisse incognitum. quanquæ neque hanc responsionem satis tutam, sed illis Philosoph. verbi bis aliquid deesse putat Ant. Gallus, in opere de ligno S. non permiscet in præfat. quia & Buxus, Aristoteli pulchrè exploratus, aquæ injectus, statim it pessum: & Suber detracto cortice sidite vestigio: cortex tamen aquis perpetuò fluitat, neq; demergitur. quam ob causam verticulorum funib. annectitur. Aspalathus item semel immer sus sidit: nam pondere mox cedens nunquam existit. Hoccinè ignorasse Aristotelem summum virum credimus? Nisi fortè, quod Strabo memoriæ prodidit, cum fugisse dixeris, in India fluvium esse Siliam (Plinius Sideritum vocat) in quo nihil innatet: quod negare dicit Aristotelem.

Negatur.

Verum etsi pondere cum Ebano conveniat Guajacum: non paucas tamen inter utrumq; videre est differentias. Differt enim Ebenus à Guajaco, colore, sapore, odore, duritie. 1. *Colore*: primum, quia Ebeni color niger est; Guajaci non item, nisi ipsius medulla. Deinde Ebenus ad cotem trita flavescit. At lignum Guajacum cote levigatum, lacteo ferè in cæruleum colore pallescit. 2. *Sapore*. Nō enim adhuc deprehensum est, nec à quoquā literis proditum, Lignum sanctum acris & mordaci sapore esse: sed in gustu cum aliqua adstrictione amarescere, certo cognoscitur experimento. Aut Ebeni sapor est acris & mordax teste Dioscor. lib. 1. c. 111. 3. *Odore*. quia Ebenus carbonibus vel prunis imposita, jucundo & citra fumi tædium suffitur, juxta Dioscorid. c. 100. At lignū Guajacum non sine fumi tædio. 4. *Duritie*: non quidem propterea; quod si Ebenus (ut Ferrus ait) juxta ignem ponatur, flammam statim corripiat. Id quod ligno sancto accidere negat. Negat namq; Fabianus accendi Ebenum; uritur tamen, ut diximus, odore jucundo. Dioscorides Ebenum recentem sua pinguedine succendi scribit, igniq; amotum flammam agere: sed non continuo sequitur, ignem citissime corripere. Non etiam propterea duritie differt, quod, ut Ferrus dicebat, non ita maceratur Guajacum in aqua, cæteris paribus, quemadmodum Ebenus: cum tradat Avicennas ex Ebano collyrium fieri. Quæ ratio, quanti sit momenti, quis non videt? Non ita, inquit, maceratur, &c. Quod nihil aliud est, quam quod à Dioscoride libro. 1. cap. 111. dicitur: Attrita in cote Ebano ad oculorum collyria utuntur. Num ad cotem affricari lignum sanctum non poterit? Paratur (inquit idem Dioscorides) Ebenus ad oculorum medicinam, ramentis, scobere ejus integrum cum sua nocte diem

*Guajacum
differt ab
Ebano.*

1. *Colore.*

2. *Sapore.*

3. *Odore.*

4. *Duritie.*

in vino Chio madentibus, tum diligenter concisis, & in collyria confirmatis. Quidni possit similiter in collyrii formā & Guajacum fingi, si ramenta ejus vino madefacta perlevigarentur? Addit Dioscorides: Ebeni quidam ramenta & scobem a te trita cribrant, & reliqua pariter faciunt: Sunt etiam qui pro aqua & vino utantur. Quid prohibet idem in hoc ligno fieri? Sed idē duritie ab Ebeno differt Guajacum, tum, quia facilius in aqua maceratur Ebenus, & quidem magna ejus frustra per decem fortē horas: cum contrā Guajacum ob pinguedinem suam non nisi 24. horarum spacio macerari soleat: Gabriel Fallopius *de Morbo Gallico cap. 40.* tum, quia cæsa Ebenus purefcit in lapidem: adeo ut parte lignum, parte saxum videatur. At Guajacum non ita durum est: quemadmodum Anton. Gallus scriptum reliquit in allegata nuper Operis sui præfatione.

Guajaci sui quomodo nobis innotuit. Porro ligni Guajaci usus primū hac ratione nobis innotuit. Magis doloribus morbi Gallici (est enim in India, præsertim verō in *Insula S. Dominici*, morbus hic tam familiaris, quā apud nos papulæ, seu morbilli, neque ejus contagium magnopere quis ibi reformidat) quem ab Indā muliere nactus erat, Hispanis quidam torquebatur: ejus famulus Indus, in provincia eam medicinam faciens, aquam Guajaci ei propinavit, quæ non solum magnis illis cruciatibus eum liberavit, sed & pristinæ sanitati restituit. Quod exemplum alii quoque Hispani, eodem morbo infecti; cum sequuti essent, similiter fuerunt curati. Eaque cura Hispali mox evulgata est ab iis, qui ex India redierunt: hinc per totam Hispaniam: & inde per orbem universum, quem hæc scabies occupat. Sicque Deo visum est, ut unde manavit morbus, inde etiam remedium ejus afferretur: siquidem in hoc curando

nullum medicamentum Guajaco repertatur præstantius aut certius. Nam si ut decet, rectē instituat, atque procedat curatio, & suo tempore aqua ista propinetur, certissimum est, ei morbo sanitatem perfectam comparari, nec Recidivam cum pati, qui eo laborabat, dummodo imidem cœnum non se provolvat denuo. Nicol. Monard. *in l. simpl. Medicamen. ex Novo Orbe delator, c. de Guajac.* quinimodō literis testatus est Alphons. Ferrus *lib. 2. de Morbo Gallico.* Præter luem istam, alios etiam morbos propē infinitos à capite usque ad pedes per lignum sanctum curari posse: atque illos 29. capitib. ab ipso videas comprehensos; ut non immerito magnificam aliquam appellationem ligno huic possimus indere: quemadmodum ab aliis factitatum videmus. Nam & Philon Medicus Alexipharmaca sua, *Deorum manus* appellavit: & hodiē etiamnum Medici magna compositiones suas jactatione vocant *Manus Christi, Apostolicon, Gratia Dei, Antidotum Paulinum*, & id genus superstitiosē inditis vocabulis: Ulricus de Hutten, Eques *Ulricus de Germanus*, scriptum reliquit, *libro de Hutten, Morbo Gallico, capit. 6.* Certē uno illo ligno Guajaco Portugalliz Reges plus commodi miseris mortalibus attulisse Johannes Langius putat, quā omnes illos avaritiz cuniculos, metallorum auri & argenti fossiles. *Ep. Medic. lib. 1. Ep. 63.*

Morbus autem iste in hunc modum fertur propagatus, Rediens ex profectio-
ne illa *Christophorus Columbus*, quam *Spanici in Europam derivatio.* conquirendi Novi Orbis causa, ut diximus, susceperat, præter mulieres Indicas, etiam milites Neapolim deduxit, ubi tum rex Catholicus erat, adversus Galliz Regem Carolum, cognomento Magno capite, belligerans. Milites illi non tam auro, quā morbo onusti; quem ex stupri consuetudine cum Indis mulieribus

habita contraxerant (quippe qui iis non minus familiaris est, quam apud nos scabies:

*Illis namque ferunt aeterna labe per omnes
Id morbi regnare urbes, passimque vagari
Perpetuo celi vitio, atq. agnoscere paucos.*
ut Syphilidis libro. 1. cecinit Hieronymus

Fracastorius) partem mercis iis communicarunt, qui in Italia expeditionibus stipendia faciebant, Tum Hispani milites callidissimi, & non tam armis, quam arte hostem offendere gari, noctu egrediebantur: propria relinquentes prædia, & puteos veneno inficiebant. Neque satis hoc illis erat, sed & Italos pistores aduersi exercitus precio corrumpebant, ut gypsum panam miscerent. Denique cum vim contagiosi mali nuper essent experti, & ob annonæ caritatem necessum esset, inutilem & imbellem gentem ab Urbe excludere; clam etiam scorta, & quidem formosissima, ceterum eadem lue inquinata expulerunt. Galli mulierum pulchritudine ducti, lubētissimè eas exceperunt: Sicque evenit, ut luxuriantibus cum eis infrenibus juvenibus, morbus iste non modò totum illum exercitum infecerit, sed & per orbem universum fuerit derivatus. Idque præter Nicolaum Monardis etiam Gabriel Fallopius tradidit, libro de morbo Gallico, cap. 1. qui, ut & alii passim, labem hanc consistere putant in contagione unius ad alium. A qua tamen sententia Hieronymus Fracastorius discedit libro. 2. de morbis contagiosis cap. 12. Tametsi enim maxima mortalium pars è cōtagione morbum hunc contraxit: observatum tamen est, (inquit) innumeros alios sine ulla contagione per se infectionem eam perpeffos fuisse. Impossibile præterea fuisset, tam parvo tempore contagionem quæ per se segnis est, nec concipitur facile, tantum terrarum peragrassè, ab una classe ad Hispanos primum delatum: quã

do constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania, & in Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse. Adde, quòd prædixisse illam Astronomos certis antè annis, non parvum indicium est, aliud subesse illi principium, quam simpliciter contagionem. Nec etiam mirum videri debet, novos atque insolitos morbos certis temporibus apparere, non quidem delatos ab una regione ad aliam, sed suis caulis exortos. quod exemplis quibusdam demonstrat Fracastorius: cujus tanta fuit eruditionis præstantia, ut non tantum ad Catulli, Plinii, & aliorum civium suorum exemplum, marmoreâ statutâ Veronæ publicè erectâ cohonestatus; sed & Aris à magno illo Julio Cæs. Scaligero, Josephi patre positus immortalitati fuerit consecratus, quandoquidem has quilibet doctus, non secus atque illos Horatii versus, meritò existimabit.

Hier. Fracastorius.

— monumentum ære perennius,
Regalsque sita Pyramidum altius.
Quod non imber edax, non Aquilo im-
potens

*Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.*

Quo in loco notandum est, Aquilonem Horatio dictum esse impotentem, pro vehementi ac valde potenti. Quo eodem sensu Impotentia Sidonio Apollinari pro nimia potentia usurpatur Ep. 12. libr. 5. Et impotens arrogantia Senecæ de ira c. 38. Impotens fortuna Symmacho Ep. 95. lib. 1. Quomodo impotentem Reginam rerum omnium eloquentiam dicit Martianus Capella libr. 5. & M. Antonium Cicero impotentissimum hominem vocat Epist. 1. lib. 10. ad famul.

Impotentia.

Cliensque comes impotentiam capiat.
Apud Petronium, pro valde & ad invidiam usque impotentiam. Nec enim particula in semper negat aut derogat: imò et

jam auget quandoque, etiam in jure nostro. Sic enim *in gravi morbo affectio legitur in l. 3. in prin. ff. de senatusc. Syllan.* p o eo qui valde gravi morbo laborat. Et *infrequens interdictum*, pro valde frequente habetur *in l. 1. § 2. ff. migran.* Et, insciente domino, pro beneficiente ponitur *in l. si servus. 34. de usufructu. Sic in crescit pro valde crescit, positum videmus in l. 1. §. in summa. in fin. ff. de aqua & aqu. plu. & in l. quasi sum. §. sed si fundus de instr. & instrum. legat. & fatalia damna dicuntur, quæ imprudentibus, hoc est, valde prudentibus etiam accidunt, cum duobus §. 2. damna. ff. pro socio. Virg. in Georg.*

— *Nunquam imprudentibus imber*

Officit. —

Similiter & casum illum *indifficilem* à Scævola pro valde difficili positum putat Accursius *in l. Gallus 29 §. ille casus 13. ff. de liber. & posthum. & infra dictum* Cicero dixit, pro valde fracto, cum aliis multis, in quibus dictio *IN* augere solet, non imminuere; affirmare, non inficiari. ut diligenter notavit Joh. Jovian. Pontanus *in suo de historia, dialogo, quæ Atticum indigitavit fol. 556.* Morbus iste varia sortitus fuit nomina, Hispani à Gallis existimantes venisse contagium, morbum Gallicum nuncuparunt: Galli contra Neapolitanum vocarunt, quod Neapoli, unde pretiosam hanc mercem, tanquam parte victoriæ præmium, in Regiones suas detulerunt, primum cū eo conflictari cœ, erint. Germani ex Hispanorum contubernio hanc scabiem ad se manasse videntes, Hispanicam appellarunt. Alii Serpiginem Indicam, & quidem propriis sumē: cum inde prima sit hujus mali origo. Sunt quibus hic morbus Paturfa dicatur, vel Pua, nomine fortassis Indis proprio & genuino: quod à quibusdam morbus magnus & violētus, ab aliis *impis passio* interpretatur: quod gēraliter omnes deturpare so-

leat. Quidam Pudendagram vocant: quod pudenda plerumq; primum inficiat. Fracastorius Syphilida nominat: quia ex amore & conjunctione Veneris inter hominem ut plurimum suboritur, atque ita Syphilis, quasi concordia atque amicitia Veneris partus sit, ex Fallopii interpretatione. Johan. Almenar. Hispanus de *Morbo Gallico cap. 1. morbum* hunc Saturnium vocat: quia à Saturno, propter ejus ingressum in arietem, aliis cœli dispositionibus coadjuvantibus, originem traxit. Cui sententiæ & Gaspar Toralla subscribit, *in tr. de Pudendagra*, cum ita ait: Dicunt Astrologi (quorum in numerum citra omnem controversiam meritissimè ponendus erit & Fracastorius) hunc morbum evenire à constellatione corporis superioris: eò quod effectus universalis in causas universales resolvi debet. Et hoc propter Saturnum existentem in Ariete. Nam in Ariete & Piscibus sunt quædam stellæ habentes virtutem generandi monstra, ut recitat Conciliator *in 29. differenti.* Licet autem fluxus illi cessarent: non tamen propter hoc & morbum hunc cessare necessarium fuit: quoniam plura corpora infecta remanserunt, à quibus & alia inficiantur, quibus omninò addendum est, quod scriptum reliquit Joh. Lang. *lib. 1. ep. 42. & lib. 2. ep. 14.*

Quod si Hieronymum Capivaccium audire volumus, non debet utique Medicinæ studiosos laborum ac diligentia prænitere, quam in morbo isto tam frequentiter, & per æque lucrosissimo cognoscendo adhibuerint. Nam & citra jaçantiam dicere se ait, quod è Gallicæ luis curatione ultra octodecim millia coronatorum fuerit lucratus. *lib. de luce Vener. cap. 12. in fin.* ne habeat, quod tantopere gloriari possit Medicus ille, cui Manilius Cornutus legatus Cæsar in Aquitania, Mentagraz morbo fœdo correptus. H. SCC. se

Morbi huius curatio quæ lucrosa.

uti & Mentagra.

curandum elocavit, tantus erat rei Medice quæstus, vel viri dignitas ut est apud Plinium *lib. 26. cap. 1.* Sed quæstus ille tanto etiam major fuisset futurus, si Epilepsiam, sive Herculeum morbum profligare nosset. Tumenim & divinos sibi honores vidisset decretos: quos Menecrates celebris ejus morbi Medicus sibi ademptos noluit, dum nunquam sanè in publicum, nisi suis, quos curaverat, habitu Deorum indutis stipatus, & ipse verò purpuræ vestitus, auræ coronæ decoratus, crepidatus, sceptrum denique in manibus, velut alter Jupiter gestans, prodire solitus est, ut est apud Athenæum *lib. 7. Dipsosoph.*

ab Alexandro occisus.

Hunc misisse ferunt ad Philippum Epistolam hujusmodi: Philippo Menecrates Jupiter benè rem gerere. Cui Philippus reſcripſit. Philippus Menecrati ſanitatē. Conſulo tibi, ut cures te diſportandum in Anticyram, quo te ceterè indicabat hominem illum inſanire. Cujus ſtultitiā alio tempore idem Philippus in cōvivio quodam lepide detexit; cum reliquis epulantibus lautiffimè, Menecrati & Jovi tantum ſuffitum menſa ſeorſim poſita fieri mandaffet. Adverſus quem indies aliquin poſtulantem idem Philippus Clavicula in jugulo laborans per quam faceto uſus perhibetur dicto. Quintu inquiens, accipis, quantum libet, *cum in tua poſtate ſit clavus.* Per medicum enim illum, cujus nomen non expreſſit Plutarchus, *Menecraten* intelligi cōjectura probabile facit magnāimus ille & glorioſus Greiſeri Jeſuitæ triumphator Simon Stenius, Profeſſor quondam Heidelbergenſis in oratione *de vita & rebus geſtis Philippi Macedon. Regis.* Hic ſi etiam Apoplexiā fortem curare ſciviſſet, periculum fuiſſet, ne Jovem cœlo deturbaffet, & ſe in ipſius ſubſellium conſtituiſſet. Johannes Langius *lib. 1. Epist. 23.* Ex quo faſtu eum proditurum fuiſſe cenſes, ſi quod de A-

ſclepiade ſcribit Plinius, hominem è ſu-
nere retuliſſet, & ſervaffet? *lib. 7. cap. 37.*
aut ut Apollonius puellam ipſo nuptiarum die mortuā vitæ reddidiſſet? ut apud Philoſtratum legitur, *lib. 4. cap. 16.* Manes certè, Agyrta & circulator nefarius, eò veſaniæ progreſſus eſt, ut ſemetipſum Spiritum Paracletum dicere non ſit veritus. Ruſſinus *lib. 1. hiſtor. Eccle. c. 22.* quē admodum & Simonem Magum eò faſtigiū pervectum legimus, ut multitudine innumera fraudibus delinita, Romæ inter duos pontes hōc titulo ſimulachrum publico conſequeretur decreto: SIMONI DEO SANCTO, quem etiam Chriſto æthera aſcendenti ſe æquare non puduit: dum coram Nerone, non minùs Itolido, quā ſævo principe, ex Capitolino monte, magicis artibus & Dæmonum ope ſuſcultus, volare cœpit, magnā cum vulgi admiratione, donec D. Petrus Dæmonas Magus deſtituere juſſit; qui protinus è ſublumi deoſum præcipitatus, eluſus & exanimatus eſt. Abdias Babylon. *lib. 1. viſa Apoſt. Niceph. lib. 2. c. 36.* atq; ita furoris & impudentiæ condignas luit pœnas; ipſo etiam Icaro infelicioꝝ, quod nec nominis ſui umbram humi, qua fractus fuerat, dimiſit: quando econtra:

Icarus Icaris nomine fecit aquis.

Et cur ſeſculapium, quē Medicinæ auftorem vetuſtas itulta credidit, à vindice Deo percuſſum fulmine & extinctū putamus; niſi quod ob artis medicæ proſperum ſucceſſum, ultra humanum faſtigium tumidus, divinos affectarēt honores, imò ut Deo ſibi thus adoleri voluerit ab iis, quos valetudini reſtituerat, tanquam ipſi nexu obnoxiiis, interpoſito etiam jurejurando? ut videre apud Hadr. Jun. in Bataviæ hiſtoria *c. 13 fol. 168. 169* & Joh. Gorpium *lib. 9. Orig. fol. 1010.*

Sed nec Manes inultam tulit deteſtandam illam ambitionem & impietatem.

Aſclepiad. mortuum vitæ reddidit. & Apollonius. Manes.

Simon Magnus.

Simon Stenius.

*Supplicia de
Medicis
sumpta.*

Nam cum Persarum Regis filium ægrum, quem Manes vel absque Medicis quorum operâ diligenter curabatur, tamen se sanaturum fuerat pollicitus, frustra se instaurare posse asseverasset, cute detractâ, & stipulis refertâ pœnas dedit, referente Epiphanio, & Suida: non dissimile exemplo, quo Alexander Magnus, Hephæstione amico febre in Media absumpto, Medicam in crucem egisse legitur, apud Joh. Monach. *in vita Alexand.* quem videri potest imitari voluisse Petrus Medices, dum Leonem Medicum doctum magis quam fortunatum, in puteum præcipitavit, quod Laurentium patrem cum fiducia curandum susceperat, & mentitus illicò Deo expensum ferebat, quod secus accidisset. Eo tamen crudelior etiamnum censerì potest Aultrigildis Guntranni Francorum Tetrarchæ conjunx: quæ lue infestata ac moribunda, maritum jurejurando adegit, ut duos medicos, qui fatum exorare nequiverant, morti addiceret. Stephan. Forcatulus *lib. 4. de Imper. & Philos. Gallor.* Cui exsecrandæ voluntati, legibus improbata, Rex paruit, Manes uxoris innoxio sanguine placaturus, pessimo exemplo. Sicuti enim, quod per imperitiam commisit medicus, meritò præstat: prætextu enim humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines, innoxium esse non debet: ita satis inhumanum fuerit, eventum mortalitatis ei imputari, ut graviter respondit Ulpianus *in leg. illicitas. 6. §. si quis. ff. de offic. præsid.* quando quidem ut vulgatis habetur versiculis:

*Non est in Medico semper, relevetur ut
ager;*

Sapè etiam docta plus valet arte malâ.

*Xenophon
de Medicis.*

Dignior multò exquisitissimas suppliciorum pœnis fuerat Xenophon ille Medicus, ab Agrippina Claudii Cæsaris uxore, pretio conductus, ut porrecto ve-

neno Maritum tolleret. Hic igitur, teste Tacito *libr. 2. Annal.* ac sic conatû vomituri adjuvaret, pinnam veneno illitam faucibus innoxius demisit: ea prorsus fide, qua Sedechias Judæus Medicus Carolus Calvus Franciæ Regē Româ redemptum, vel suæ vel alienæ malignitati obsequens, toxico sustulit, medicans equidè summa flagitia incipi cum periculo, perfici cum præmio. Quanto melior & ingenuior his fuit Hippoc. Cuius? qui ne patriæ quidem hosti venenum, cum posset, propinare voluit, sed ipsam potiùs medendi opem denegandam censuit. Nullis enim epistolis, nullo pretio ab Artaxerxe Persarum rege ægro allici potuit, ut vaderet medicatum; quia scilicet Artaxerxes Græcorum hostis esset, quemadmodum nec Themistocles ab eod. Artaxerxe, ad quē è Græcia malevolorum odio pulsus fugerat, adduci se passus est, ut ingratis Græcis Cyprum Cilicianque jam invadentibus, (ut quidem poterat) occurreret: sed aptioris laudis verecundia ductus, quæ ex servata patria contigerat, peractis sacrificiis, & epotò taurino sanguine, fortè et veneno infuso, in Magnesia, quam illis regionem Persa donaverat, decorum vitæ imposuit finem; magis tum Regi Persico admirandus, ubi mortis modum & causam rescivit, ut est apud Plutarchum *in Themistocle.* Unde Nicias ille apud Aristophanem *in iπποκρίτης*:

*Melius est nobis sanguinem taurinum
bibere:*

Themistoclis mors est sanè eligibilior.

Sed Hippocratem, ob præstitam illam, ut dixi, fidem, & egregia præterea in patriam merita, qui tam fallere, ut ait Macrobius, quam falli nesciebat, & qui ex Medica facultate, quam & Deorum statuebat munus & liberam, nullam unquam corrogavit mercedem, ut ipsemet testatur *in Epistola ad Abderitas.* Eû, in-

quam,

*Hippocrati
qui honores
habuit.*

*ut & alius
Medicis.*

*Qui hono-
randi.*

*Agypta
non item.*

quam, Hippocratem Athenienses non tantum Eleusinis sacris initiatum, municipali jure civitatis donarunt: sed & illi atque posteris in Prytaneo alimenta, & divinos decreverunt honores. Joh. Langius *lib. 2. epist. 2. & 3.* quod jam antea & Chironi, Machaoni, Podalirio, aliisque obtigerat: quos divinis cultos fuisse honoribus. communissimum est: ob artis credo utilitatem & præstantiam cujus quandoque exercendæ ne ipsum quidem Archangelum Raphael empuduisse, Hebraica traditum est veritate. *Tob. 6. v. 8. & cap. 12. v. 14.* Et eximia medicæ artis laude extollit Ludovic. Cœl. Rhodig. *lib. 29. lectio, antiq. c. 11. ut* proinde mirum minus sit, Reges etiamnum præclaros appellationem ejusmodi non reformitasse: cujusmodi fuerunt Sabor & Ginges Medorum, Sabiel Arabum, Mithridates Persarum & Ægyptiorum Hermes, ac Damasceni regis nepos Mesues. Nam & Cordubæ principem quidam putant Avicennam. Et scienter profecto dicitur, sanitatis authorem esse Deum, Dei instrumentum esse Naturam, sed utriusque ministerium dici Medicum: quem ob id honorandum putavit Salomon, quod altissimus eum creaverit ad sublevandam necessitatem; vel ad sustentandam humanæ fragilitatis indigentiam, ut Cassiodorus scripsit, *lib. 6. Epist.* Quod tamen nequaquam de Agyptis & circumforaneis illis accipendum erit Impostoribus: qui citra iudicium, & cum linguarum & artium, cum verò etiam Philoſophiæ, quam ne quidem ut *Canis in Nilo bibens*, degustarunt, prorsus ignari, ignota Pharmaca ægrotis propinant, & sæpè numero etiam caprinum iste: cuius pro pilulis deglutinendum persuadent; hominem vitam suam ignorantiam non tantum in discrimen adducentes, sed etiam certo exitio dantes: nihil magis solliciti, quam ut ipsi solummodo rem faciant quod genus Medico-

rum, medicinam fame exercentium (qualis fuit & Theſſalus) Gallenus *Diatrisarii* os vocat & damnat, referente Hieronymo Mercuriali *lib. 4. variar. lection. c. ult.* Similesque videri possunt Æschini illi Socratico: qui dum paterna prodigisset bona, jam alieno ære & Danistarum scœnore subætatus, ut Trapezitis versuram solveret, *μυρσίν* id est, unguentorum confectio-
ne ditescere voluit. Qui quid faciunt aliud, quam quod imperiti *αυτοτομοι*. Calceolarii solent? qui ut uno calopodio omnium pedes vestiunt: sic hi una hydrargyri unctione aut Cinaberis, argenti vivi sololis fumo, omnes indiscriminatum morbos curare se posse nugantur, & vel apud Principes quoque summa cum ostentatione & lucro prætentur; pecunia interim credulos & imperitos emungentes, non secus atque apud Athenarum Hermeus *Hermem*, myrcopola anum illam septuagenariam: cujus rugas cum variis & odoriferis ex marathro, malobathro & nardi spica unguentis quotidie illineret; anum deliram unam cum marito & liberis ad medicorum inopiam redegit: haud quidquam probior illo apud Æſopum Medico, lippitudine manus curare professio quidam; ac dum collyrio oculos ejus delibuto obligaret, indices aliquid de suppellectili secum asportante, vel eo compellente ægrum, ut ad avertendum oculorum amittendorum periculum adversa medicamenta illatum possessiones ei suas contra fidem bonam venderet. Quod itidem ex Æſopi fabulatoris illius egregii, quem certatim linguæ utriusque monumenta celebrant, venustatis lepidissimæ & documenti non contemnendi apolego (ut cum Ludov. Cœlio Rhodig. loquar *lib. 29. lect. antiq. c. 9.*) retulisse videtur Ulpianus *in l. 3. ff. de var. & extraord. cognit.* Et quis dubitet, Medicos ejusmodi impostores, ipsis etiam prædonibus longè nocentiores esse: cum hi pecu-

Diatrisarii.

*Æschines
Socraticum.*

Hermem.

*Ægypti præ-
donibus noc-
entiores.*

pecuniam tantum viatoribus, nec impune tamen, adimant: at illis, cum vitam & pecuniam ægris eripuerint, etiam mercede gratiareferatur, qui, ut cum Sidonio Apollinari loquar, parum docti & satis seduli lãguidos multos officiosissime occidunt *lib. 2. Ep. 12.* Sedulitatem quidem & eruditionem in Medico requirit Cornelius Celsus *lib. 3. cap. 4.* Ast sedulitas sine doctrina magis nocet quam proficit. Author libelli *de Moribus Medicor. c. 1.* Ignavi Medici demum Medicina salutem

Dum prodesse putat, semper obesse solet:

Ignavi Medici impune occidunt. Atq; ita sedulo & officioso ignavi Medici ægrotantes occidunt. Hinc Largus Medicus ad C. Iul. Cæsarem. Quid possum ultra dicere, nisi genere quodam parricidium eos committere? Plinius *lib. 29. cap. 1.* discunt periculis nostris & experimento per mortem agunt, Medicoque tantum hominem occidisse, summa impunitas est. Hinc inter eos, qui sanguine vivunt, Medicos enumerat Arthemidorus *lib. 1. c. 63.* Homicidii quippe crimen est, hominis salute peccare, ut est apud Cassiod. *lib. 6. Ep. 19.* Cumq; nulla lex esset, quæ puniret insciam capitalem, & medicis impune liceret occidere; poena tandem capitalis in eos promulgata est, qui imperitia homicidium admisissent, ut ex Paulo *lib. 5. sentent. tit. 25. in fin. & Lilius. c. 6. §. sicuti de offic. pref.* & aliis locis probat Savaro ad Apollin. *d. Ep. 12.* Jam si magna illa ignorantia et arrogantiæ fuerit permixta, tum vero vitium id inelutibile exitimavit Gal. *lib. 3. Therap. sive Method.* & reperire sane est medicos, qui ita sæpè suis formulis ægrotos alligant, ut ab eorum præscripto superstitione pendere poena sit ipso morbo acerbior. Franciscus Juretus ad Symmach. *Ep. 39. lib. 3.* Ut plurimum tamen Arrogantes illos sciolos de remediis suis perpetuo gloriari audiam: videas etiam quantoperè incessus gravitate, annulorum ostentatione, & ve-

Panciroli. lib. 2.

stium fastu ignorantiam suam tegere sagant, quam ut fateantur, tantum abest, ut vel vadimonium deferere minoris æstiment. Quibus rectè cum Favorino dixeris: pallium & barbam video. Medicum Philosophum non video. Multi etiam solius urinae indicio freti, domi seu Alexandriae Medici desides in solio, ut Sacerdos Apollinis ex tripode; aut ut anus fatidica ex crystallo, non viso ægro, sed tantum inspecto lotii vitro, bone Deus! quam ambigüe, quam perplexè de ægrotantis morbo, salute & morte pronuntiare, & perfrita fronte ob vile lucrum, quo scortum non mereret, nugari non erubescunt. Ad eò Ignorantiã nihil doctius & audacius! Siquidem quò quis imperitior, eò etiam plus in rebus arduis sibi confidere & arrogare audet. Memorabile autem in primis est, quod à Johanne Langio, Medico doctissimo & festivissimo relatum video: Judzum scilicet pharmacopœum quandam, ante Myropolium statuissè sculptile Morionis idolum, versicolore veste, rubro capitis galero ornatum: qui dextrâ manu exsertâ matulam vitream, diductis labris subridens, ut Moriones affolent, Spectatoribus ostentare videbatur. Rogatum verò pharmacopolam, quid hoc insolens Morionis simulachrum portederet? respondisse: Se à parente avoque Medicis accepisse, Medicos, qui ex solo fallacis urinae indicio discernere morbi naturam, & locum affectû coronaremur, hos esse Morioni huic similes, qui temerarium illorum de morborum causis ex lotio indicium irrideret. Quis verò non indoctos hujus farinae Medicos & Agyrtas è Civitatibus cum Platone & Hippocrate censibit expellendos? Neque enim impostorum, sed fati ope homines consenscunt: pluresque Medicorum imperitiâ occumbere sapius nostro male experimur, quam valetudini speratæ re-

*Lotii spectu-
toris.*

*Morionis
simulachrum.*

stitui: ut graviter censuit Leopoldus Diclucius in Oeconomia processus Judicii Ordinarii. *Tit. de Procuratoribus*, quibus adde, quæ de Inscitia & arrogantia Agytarum id genus scripta reliquit Joh. Langinus *Epist. Medicin. libr. 1. Epist. 2. 11. 32. 37. 72. & lib. 2. Ep. 41. & lib. 3. passim*. unde pleraque hæc à nobis desumpta minimè diffiteor. His recte adnumerandi erunt

Circulari. ludiones sive circulatori illi, Italici Circulari dicti, quasi Cerretani, qui à Cereto Umbriæ oppido: cujus incolæ *Cerretani* totum orbem vano ac turpi superstitionis genere ludificari dicuntur, quorum originem, medendi rationem, instituta, & fraudes, prolixè exponit Scipio Mercurii Philosophus, Medicus & Civis Romanus *lib. 4. de gl. errori populari d' Italia cap. 1. & 2. cum seqq.*

Verum de ligni Guajaci qualitate & facultatibus consulendi erunt, Nicol. Monardis *lib. simpl. Medicament. ex Novo Orbe delator. c. de Guajac.* quem librum Carolus Clusius ex Hispanico sermone in latinum transtulit. Andreas Matthiolus *lib. 1. cap. 111. in comment. in Dioscor.* Nicolaus Massa Venetus *in lib. de morbo Gallico, tractat. 3. cap. 2.* Aloysius Lobera Abulanus *cap. 4.* Alphonsus Ferrus Neapolitanus *lib. 1. de ligno sancto non permiscendo, in prefat.* Gabriel Fallopius Mutinensis, *tract. de morbo Gallico, c. 39. 40. 41. 44.* Et Hieronymus Capivaccius *lib. de lue veneren. cap. 8.* Nunc de China, seu radice Chinæ videamus.

*Radix
China.*

Radix China, à vastissima Chinarum regione, in qua nascitur, ob excellentiam China plerumq; dicitur: aliis *Chinna*, quibusdum *Cina*, nonnullis *Echina* & *Achina*: Indigenis *Lampatan*; in Decan *Lampas*; in Canarin *Bonsi*: ab Arabibus, Persis & Turcis *Chophchina* nuncupatur. Hæc anno primum 1535. gentibus Indiæ innotuit, antea ignota, quòd tum morbus

*Quando
innotuerit.*

Gallicus ligno Guajaco curaretur. quo ex Hispaniarum India allato, aurum contra non carum erat: at racicis hujus successionem id evuluit, Johan. Linschoten *in descript. Navigat. in Orientem, cap. 77.* atq; usus ejus ex India exfulari cœpit; tanquã Hispanus quidem qui Indigenas fame necare vellet, ut scripsit Garzias ab Horto *lib. 1. histor. Aromat. & simplic. Medicament. apud Indos nascent. cap. 38.* Id quæ ratione factum sit, mihi quidem indagare non est integrum. Nam quòd China in morbi Gallici curatione vi & potestate Guajacum superare quibusdum imputatur, id uti sine ratione dictum, ita & experientia minus consonum esse; proindeque illos toto cœlo aberrasse, scripsit Bernhardinus Tomitanus *lib. 2. de morbo Gallico, China de cap. 16.* Radicis illius plantam trium aut scriptis.

quatuor palmarum altitudine assurgere dicunt, cauliculis tenuibus, qui raris foliis cinguntur (massi Assyrii similitudine) suoque amplexu hederæ modo proximas arbores scandunt. Ideoque qui hanc ferere sive plantare velit, commodissimè id eum juxta arbores facturum morient. Radicem ajunt habere palmi longitudine, interdum crassam, interdum tenuem: quæ recens eruta adèd tenella sit, ut cruda aut elixa mandi possit. Chineses enim hac adhuc tenera cum carne elixa vesci, velut apud nos naps & rapis cum carnibus elixis vescitur vulgus. Hanc partim in paludibus & montibus, atque etiam mediis in sylvis (ubi passim enascitur) effodi, Mercatorum; Nautarumque testimoniis comperimus. Quæ in palustribus litoribus, aut quorundam magnorum fluminum in mare illabentium ripis crescit, plerumque undarum impetu proximos margines alluentium è solo eruitur, & in vastum pelagus aquarum vertiginoso lapsu rapitur: tandemque exonerante sese mari è partibus æstuosis in

cina nascitur.

tranquillas, id est, ab aquarum vertigine in litora reiicitur. Radix ista non admodum longa est, arundinis majoris radici similis, valde tamen nodosa, tuberosa, inaequalis, & in varia frusta, quando ad nos pervenit, disrupta, nullius saporis, nec odoris. Quae in maris litaribus legitur, rubescit magis, & cocta magis quam cruda; quae è solo eruitur, & illota ad nos transportatur, minus. Quae palustrium & uliginosorum locorum est indigena, crassior, fungosa magis, & levior exsistit: quae apricorum & montium, ut magis tuberosa, geniculata, compactaque, durior & ponderosior; ita suam integritatem tuetur diutius.

cum Dela-
tum.

Deligenda est autem Radix ponderosa recens, firma, quae neque teredinem, neque cariem senserit; nec inter secandum pulverulenta: quae foris subrussa sit, internè colore albicanti. Haec enim ut rubore decoctum plenius tingit, ita & efficiencia praecellit. Quod verò Radix ista vix unquam viribus integris, sed ferè semper emarcida & cariola, è Chinarum regione ad nos invehitur: (nam è centum radicibus vix quatuor bonas reperiri, Fallopius ait: cum ea sit Mercatorum versutia, ut ad occultandum cariem & teredinem, Chinam perinde vulgari Officinatum bolo Armeno involvant, ac Zinziber embasticà illà terrà obduci novimus, quod rubescens in Officinis, ac potissimum Antuerpianis prostat, ut Matthiolus tradidit:) Ejus in quam rei causa est, non tam locorum distantia, qua disjungimur, quam coeli plaga atque tractus torridus: quo Mercatoribus & Nautis non modò navigationibus remigandum, sed saepe aut commeatus reparandi, aut aequationis gratia, aut ob tempestatem adversam ibi commorandum. Ideoque tolerandus est immensus fervor ejus spatii, quod inter duos Tropicos jacet: Ubi ne-

cessum est, quicquid in ea radice humoris restiterit, summo ardore atque aestu reterri & exsuccum reddi. Julius Palmarius lib. 1. de *lue Venerea*, cap. 14. Jam cum duobus his vitiis plerumque laborare soleat id genus Radicum: 1. quod spongiosae sint & leves. 2. quod sint exesa à carie: Semper eligenda erit illa, quae exesa est, dum modo sit ponderosa. Nam ejus, quae levis est, decoctum putrescit: & nec ullam vim habet, nec quidquam emolumentum agro confert: ut Fallopius monuit in *alt. de morbo Gallico*, cap. 62. quem etiam Lector, si de vi & potestate Chinæ edoceri cupias, pariterque Nicolaum Monardis, Christoph. à Costa. Hieronymum Capivaccium, Bernhardinum Tomidanum, Julianum Palmarium, Andream Matthiolum, (in epist. de Radice Chinæ) & Garziam ab Horto, adire poteris. Illud tamen ex Carzia hinc adjecero: Solere eos, qui Radicis hujus decocto utuntur, mulierum conspectu vehementer ad libidinem accendi: Ideoque consultum videri, ut per curæ tempus nullæ ad ægros mulieres admittantur. quandoquidem ab harum commercio, & Venerea praesertim colluctatione, Misellis illis planè tum sit abstinerendum, ut Joh. Hugo à Linchoten monuit, cap. 77.

Sequitur nunc, ut de Sarfa parilla videamus. Sarfam parillam Medici cum dicunt, *Sarzapa-* *rilla,* semper radicem ejus intelligunt, quandoquidem radix tantum ad nos perferatur. quo fit, ut plantam illam paucis videre contigerit. Describitur tamen à Nicolao Monardis, quod sit planta multis radicibus nitens, duos cubitos aut eo amplius longis colore cinereo dilutior: quae interdum tam altè demittuntur, ut qui integras volet eruere, ei profunda fossione opus sit; ramis nodosis & lignosis, qui facile desiccantur. Floresne an fructum proferat, ignoratur. Sunt qui hanc

*simi deno-
minatio,*

Spartam parillam vocent, ut Vesalius, quasi parvum morum dicas: sed manifeste errore: cum nec specie, nec virib. cum parvo moro ullam habeat, affinitatem. Alii illam nominant *Salsam parillam*, imperiti nimirum linguae Hispanicae: quae Sarzam parillam eam appellandam esse hortatur. quod nomen, cum primum eam Hispani in India conspicati sunt, indiderunt. propter cognationem scilicet, & similitudinem quam cum Smilace aspera, planta spinosa, & hederæ folia ferente habere videtur, & Hispanis Sarza parilla dicitur: quibus *Sarza* dumum sive spinas; *parilla* viticulam significat: ut ita Sarzam parillam idiomate illo spinosam vitem, vel rubum viticulam recte dixeris. Quæ nomenclaturæ ratio in causa est, ut Matthiolus Sarzam parillam dixerit, atque asperam Smilacem esse, aut plantam illi viribus & facie congenitam. Certè Lucas Chinus medicus clarissimus, & rei plantarum peritissimus, palam affirmat, se vidisse apud Florentiæ Ducem Sarzæ Parillæ plantam integram ex Hispania allatam; quæ omnibus suis partibus ac notis nihil ab aspera smilace differebat. Imò nihil aliud hanc plantam esse censebat, quam geminam smilacem asperam. Id quod paulò post experimentoprehendit. Si quidem erutis asperæ smilacis radicibus earum decocto plures curavit morbo Gallico affectos; referente Matthiol. in lib. 1. *Dioscoridis cap. 111.* Idque præter Nicolaum Monardis etiam Gabriel Fallopius testatur, quem Melchior Guilandinus non nisi totius Italiæ publico, summoque honore à se nominari ait. Nullum enim unquam Chirurgum hoc ipso Italiæ prodixisse omnibus animi ingemique dotibus absolutiorem: & si ad laudem facit, Hydroeremasto Taurino tanto majorè, quanto minus verecundum est, velle docere, quod non didiceris; ac Spartam,

quam sisnactus, impotenter ornare. Is, inquam, Fallopius idem testatur in *tratt. de morbo Gallico. cap. 63.* ubi experientia se cognovisse ait, Radicem Sarzæ esse radicem asperæ smilacis; quia eandem habeat materiam, easdem notas, & eandem efficaciam. Semper enim (ait) cum felici successu eâ loco Sarzæ parillæ (ita namque hanc vocant Itali) in lue Gallica usus sum. Nec obstat radicum differentia, quòd Indica non æque spinosa, adeò secundum corticem lenis sit, atque smilacis asperæ radix: sed rugosa secundum longum & aspera, ut Alexander Trajanus Petronius scripsit lib. 5. de morbo Gallico, cap. 1. quod ipsum & Fallopius agnoscit, dum Indicam habere dicit radices majores, crassiores, carnosiores; Nostram verò breviora capillamenta. quibus accedit, quòd Indica in solo arenoso nascatur; nostra in saxo, & cum non multum aëatur, fiat tenuior. Hæc, inquam, radicum differentia, ex Matthioli sententia non obstat: quando quidem, ut Theophrastus autor est, loci à locis differunt: & sæpè climatū, cœli, solique varietate differunt cum forma, tum sapore, & odore plantarum radices; quanquam in utraque illa radice eundem saporem, eundem corticem, eandem medullam, & facultatem, imò nostra enim vivaciorem esse idem Fallopius affirmet.

Translata est hæc radix primum ex Hispania nova: At magis meliorem & efficaciorē protulit provincia *Hordurus* (sive *Sarza m. sales.*) Perù quæ à superiore in hoc differt, quòd illa candidior est, ad palliorem tendens, & gracilior, hæc verò cinerea nigrior atque crassior. Nunc ex provincia *Quiso* coepit inferri, copiosè, nascens in vicinis urbi *Guaiaquil* locis ad flumen ejusdem nominis maximum, quod ex montibus Peruanis originem sumens, ab Oriente in Occidentem vergit, & in Oceanum (quem

*Lucas
Chinus,*

*An Sarza
eadem sit,
qua smilax
aspera.*

*Gabr. Fal-
lopius.*

*Guancavil-
ta edentula.*

d. l. Sur vocant) circa portum veterem labitur. Guancavilca vocatur ejus regionis incolæ, & edentuli sunt : quoniam pro more habent, ut sibi dentes eximant, quos suis idulis offerant, afferentes nimirum optima quæq; eis offerri debere: hominem autem dentibus nihil habere præstantius, nihil magis necessarium.

Fluminis ejus Guajaquilaqua admodum salubris, & multos morbos curare dicitur: eamq; ob causam plusquam sexcentis miliaribus ad eam concurritur, ab Indis & Hispanis: quina. koties eâ aquâ se abluendo, & magnam ejus quantitatem sæpius hauriendo, mane plurimum urinæ excernunt, & valde sudant, & consequenter morbis liberantur: eodem ferè modo ejus aquâ utentes, sic, uti in balneis Lucensibus, Puteolanis, & fonte illo celebri apud Leodios fieri solet. Sunt qui putant ab hujus fluminis aqua Sarzam parillam. Guajaquilam facultates suas mutuare. Ea est colore ex cinereo nigricante, majoribusq; & crassioribus radicibus constat, quàm ea quæ ex Honduras adfertur atq; interdum tam longis, ut altitudine humana fodendum sit, antequàm erui possint, quod videre est apud Nicol. Monardis.

*Sarza gr-
nera.*

Fallopium quoq; duo Radicis hujus genera recenset. Unum, quod habet corticem planum, pinguem & crassum; Akerum, quod habet corticem tenuem & siccum. Urumq; bonum est, dummodo non adsit in exteriori superficie præter modum nigredo. Et quanto longiora habet capillamenta, tanto est præstantius: dummodò album sit, non exsiccum, ut palea.

Descriptio.

Communitè autem Radix ista multas de se fibras, perinde atq; Elleborus, promittit, & per terram longè adeo lateq; dispersas, ut sæpè sex cubitorum longitudinem superent; & complicatæ in fascicu-

lum assurgunt, trium quatuorve librarum pondere: ut est apud Jul. Palmarium. Fasciculum illum Fallopius tuberculum videtur appellare, variis in locis prolatum, ex quo erumpant capillares radices infinitæ, fibrosæ, & longissimæ. Radices autem vel capillamenta aliqua tenuia, aliquando etiam crassâ ait existere; alba intus percurrènt fibrâ nervosâ & durâ, quæ anima vocatur. Cortex durus est, ita ut videatur veluti caro concreta circa medullam. Estq; hæc radix cum odoris expers, tum insipida, ita parvum habens amarorem, ut vix sentiat.

Delectua.

Deligenda est recentior, alba, lenta, & crassa, fracti contumax, quæq; assulatum frangitur. Nam rubra, emarcida, cariola, squalid, pulverulenta, cum frangitur, penè inutilis existimatur. Mala etiam est, quæ habet colorem intus subluteum, & in qua veluti vermium vestigia apparent, & quæ tanquam exesa est. Rusta reddit decoctum subrubrum, & Chinæ decocto paulò obscurius ac conturbatius. Alba verò multò limpidius, quæ de re, ut & viribus Sarzæ parillæ, videri poterunt Nicolaus Monardis, in *histor. simpl. Medic. ex novo orbe delator*. Andreas Matthiolus in *comment. lib. 1. Dioscorid. c. 111*. Jul. Palmarius Constantinus, Medicus Parisiensis *lib. 1. de lue Venerea, cap. 15*. & Hieronymus Capivaccius, *cap. 8*. Antonius Francitanus, *lib. de morbo Gallico*. Gabriel Fallopius *c. 63. & 68*. Alex. Traj. *lib. 5. c. 11*. Carolus Clusius in *annotationib. ad Garziam ab Horto, c. 38*.

Reliquum est, ut de *Ligno Sassafras* dicamus. Ejus apud Nicolaum Monardis hæc exstat descriptio: quòd Arbor ea Indis *Pavame*, Gallis (quos & Hispani imitati sunt) *Sassafras* dicatur. Est autem magnapini medio cris magnitudine & forma (tamen etiam minores inveniuntur) unico trunco nudo, ramis in cacumine ex-

Sassafras.

*Eius descri-
ptio.*

panfis, ut pinus repurgata: cortice, quem intégit tenuis cinerea quædam pellis, ex cinereo nigricante, gultu, aliquantulum acri, sed aromatico, nonnihil ad feniculi saporem tendente, odorato, ita ut pauca ejus quantitas cubiculum suo odore impleat: materie trunci & ramorum alba, ad cinereum colorem tendente, non ad eò aromatici saporis, ut cortex: folio ficulneo in tres angulos desinente, novo- lo verò folio pyri folium æmulante; sed quod vestigia angulorum habeat, semper virente, hoc est, foliis novellis semper eis, quæ decidunt, succedentibus, colore viridi obscuriore, odorato, præsertim si siccum sit. An florem fructumve ferat, incertum. Radicibus nunc crassis, nunc tenuibus, pro arborum magnitudine, levibus, sed non ad eò utilignum, per summos terræ cespites expãsis, ut faciliè evelli possint, quod ferè commune est omnibus arberibus Indicis. Imò referunt, Hispanicas arbores eò delatas: steriles fieri, nisi in superficie terræ plantentur. Cortex radici firmitus inhzet cinereus, ipsiusque arboris cortice magis aromaticus: ideoque radicis decoctum odoratius & præstantius est, & ab Hispanis isthic usurpatur.

Natalis.

Nascitur in Florida nobis orbis provincia, quæ 25. graduum altitudine polū habet: & quidem in maritimis & locis temperatis, hoc est, neq; nimium siccis, neq; nimium humidis, ut in portubus S. *Helena*, & S. *Matthæi*. Nam alibi per universam Floridam haud faciliè invenies. Istic verò sunt integræ sylvæ, quæ ob suavissimum, quem spirant, odorem, ab Hispanis primum eò venientibus, arborum canellæ esse existimabantur. Nec immerito Nam ad eò odoratus & acris hujus arboris, atque Cancellæ cortex, & eosdem effectus præbet ejus decoctum, quos Cancellæ.

Omnium optima est Radix: deindè ramus: tertiò truncus: sed cortex omnibus præfertur. Indi etiam recentia folia trita vulneribus imponunt, & sicca in alios medicos usus reservant.

Commendatus ejus decoctum in omni morborum genere, præsertim verò in obstructionibus & paribus internis roborandis: ad tertianas & febres antiquas. Commodè ex Saccharo propinatur defluxione laborantibus, asthma, pectoris vitiiis ex frigidityte provenienti- bus; & consequenter doloribus nephriticis & renum; è quibus calculum ejicit, & flatus discutit, quam etiam ob causam uterum ad conceptionem præparat, & menses provocat. Vomitus cohibet, concoctionem juvat, alvumque subducit. Illius fragmentum assidue gestare & odorari maxime prodest, adversus pestis contagia, præsertim non neglectis aliis remediis. Denique ob ingentem siccitatem, & moderatum calorem, est remedium excellens ad omnis generis defluxiones, quoniam eas absorbit: Sed iis quis extenuati sunt, non convenit. Singulari experimento probatum est, hujus decoctum propinatum utilissimum iis fuisse, qui pedes & manus ex podagra sic contortas habebant, ut illis uti non possent. Ad luem item veneream non minus utile, quam aqua Gujæci aut Chinæ. Ligni fragmentum præmansum eo dente qui dolet, & istic retentum, dolorem sedat. Iis addantur, quæ eodem de ligno scriptis prodidit Hieronymus Capivaccius libro de *læne nereæ* cap. 8.

4. Ait Pancirollus: *Ficus & Noces Indicae*. (Eti ficus Indicæ multiplices sunt, modò crassiore, modò tenuiore formâ, diversis præstantiæ notis: eadem tamen omnibus imago, ac color idem, arborq; ipsa eodem modo viri staturam æquat. Folia in quorum medio crassior, quo di-

viduntur, nervus existit) habet ulnæ magnitudine; tres doctantes lata. quib. Turcæ pro charta bibula utuntur ad cucullos. Lignum a bor non habet, sed similitudine arundinis truncum. Quod senescente a bore exteriorem corticis partem tegit, in modum cribri ex pilo facti figuratur, aspectu tamen crassius aliquantò. introrsum eadem folia cucullata ac clausa apparent, in medii hominis alit idinem: tum explicant sese, ac per vices excresecunt ita, ut vetera à recentioribus successione quadam expellantur, donec arbor justo incremento steterit, fructumque maturum protulerit. Inter folia ex a bore surgentia flos nascitur, (contra naturam notitratium ficuū: in quibus hoc est, quod in aliis arboribus flos. Inde enim ficus Macrobio non florere, sed lactere dicuntur, libro 3. Saturnal. cap. 20. magnitudine ovi Struthionis, colore purpureo: ex eo longiore incremento ramus prodit, non ligni quidem materiâ, sed caulis brassicæ, ficus coacervatas abundè proferens. primò quidem fabarū formam habent, cum adhuc volvulis includuntur magnitudine medii palmi, pollices tres aut quatuor late, cucumeris crassitiem nanciscuntur. Ramus hinc ferè semper centum ficus habet, plus minusve, quæ ut uvæ in nodum coguntur. Racemi inde quidam ita magni, ut duorum virorum baculo bajulantium onus impleant. quo fit, ut ficus istæ centiplices dici fortasse possint rectius, quam duplex illa ficus apud Horat. lib. 2. Satyr. 2. Et Nux ornabat mēsam cū duplici ficu, quo tamen loco Adrian. Turnebus putat ficum significari majorē, ut quæ Marisca vocabatur. Quemadmodum enim Virgil. cum crassum dorsum dentalis exposcit, 1. Georgic.

—duplicis dentalis dorfi, scribit: & rursus latam spinam equi demonstraturus, Georg. 3. ait:

—duplex agitur per lumbos spina. ita & duplicem ficum ab Horatio appellari suspicatur, quæ major est & uberior, quæque formæ amplioris est. Marisca autem ficus erat vilior, & saporis fatui. Unde Martial. lib. 7. Epig. 24.

Infant melimela dato, fatuaq; Mariscas, ut ostendat Horat. vilioribus tum bellariis, in cœna præsertim frugaliore, explicatam fuisse mensam secundam. Turneb. lib. 13. Advers. c. 1. Inter bellaria autem et ficus fuisse appositas, Guliel. Stuckius docuit, Antiquit. convivial. lib. 2. cap. 2. de Mensis secund. quibus omnino addenda sunt, quæ de Ficum natura, viribus & usu scriptis prodiderunt, Josephus Quercetanus in Dietetico & Polyhistorico Sect. 3. c. 3. & Johannes Bruerinus in Dipnosophia libr. 11. cap. 37.

Indicæ ficus fructus nondum plane maturifcinduntur: cum inter viriditatem & flavedinem etiamnum hærent: tum alibi à trabe suspēsi, intra quatuor aut quinque dies commodè maturescunt. Arbor sive planta unicum tantum racemum fert, quæ mox tota detruncatur, ac mensis spatio justis denuò incrementis adolescit, & fructum toto anno ita perpetuum fert, tantâ abundantia, ut communiter Indis in cibi usus serviat, gustu sanè bono. Morfu enim farinam & butyrum dulci mixtione repræsentat, panis & lacticiui vicem præstâtes, simplici victu, quo corpus hominis absque alio cibo facile posset sustentari: quemadmodum & in India multi sunt, quibus toto vitæ tempore particularis cibus ex ficu est. Id quod nemini novum videri debet, cum & vulgaris ficus alimentis aded idonea fuerit habita, ut non desint, qui eam Cereris donum dictitârint, & pro alimoniz symbolo susceperint.

Quantum enim ficus humanæ proffit alimoniz, vel ex eo manifestum esse potest,

Ficus lactens, non florens.

Ficus duplex quid Horatio.

Fic. Indis pro cibo.

test, quòd Athletas siccis ficibus pascere moris fuerit, auctore Plinio. Experimento quippe còpertum est, eo cibo frequentius sumpto, corpora & vires mirum in modum adaugeri, ut est apud Joh. Pieriũ, lib. 53. *Hieroglyph. iii. de Ficu.* ad quod comprobandum, & ostendendam singularem ficum nutriendi vim atq; præstantiam, princeps Medicorum Galenus vinearum custodes inducit, quos solo cibatu ficum & uvarum cum pane, obeso- res fieri constat; sed postea cum finis mandendi fuerit, molem illam corporis faciliè collabi atq; detumescere dicunt. Ipse met etiam Galenus, quanquam ut salubrem vitam degeret, ab omni fugaci pomo absti- nuit exactè tamen maturis ficibus atque uvis perhibetur usus, ut quæ minus inutilia esse existimaret. Atque horum usu ita oblectatus fuisse memoratur Plato, ut & φιλόφυλον & φιλόφυλον (quasi tu ficum & uvarum amatorem dicas) fuerit cognominatus, ut est apud Joh. Bruyerinum l. 11. *de re cibaria c. 37.* & Joseph. Quercetan. *in diatet. polyhistor sect. 3. c. 3.* Porro Naxii Dionysium μυδιχίον cognominant, quod ficorum poma invenerit ac dederit, μυδι- χίον enim ficus illi vocant. Unde apud eos Bacchi Dionysii simulachrum ex vite erat; Milesii verò ficulneum. Quod rectè etiam ficulneum dixeris. Utrumque enim apud Scriptores in usu esse, Beroaldus monet lib. 8. *Miles Apul.* quorum authoritatem pluris apud se esse dicit, quam prærancidas Grammaticorum observa- tiones. Et ex his ipsum Nicol. Perottum, ignorantia Latinæ linguæ id accidere exi- stimantem se valde refellere posse ait, nisi id consilii jam pridem sibi probaretur, *parcendum esse canina facundia, neque versus morinos stilum esse stringendum.* Quandoquidem mortuos vexare idem Platoni visum fuerit, quod more canum lapides impetere lib. 5. *de Repub.* & cum

mortuis contendere, quid aliud esse cen- set, quam ut in veteri verbo est, cum lar- vis vis luctari? Quanto rectius Ovidius. *Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.*

Tunc sum ex merito quemq; inquitur honos.

Ficum autem Indicarum in eduliis u- surpandarum modos varios videre est a- pud Johannem Hugonem à Linschoten, *in navigat. in Indiam Oriental. cap. 55.* ubi etiam has in omnibus Indiæ atque Ori- entis locis reperiri scribit: uti etiam in A- rabia, itemq; Hierosolymis, Damasci, Cayri, &c. ut persuasum inde quibusdam sit, primum generis nostri parentem A-

Adam de poma, b. s. ficu prohibi- sa comedit.

adamũ, ex hoc genere fructuum cum pec- cat gustasse. A qua sententia ne ipse qui- dem Irenæus atque Tertullianus admo- dum abhoruisse videtur, si Pierio credi- mus, in eo, quem jam dixi, libro ita scri- bent: Hujus generis (loquimur autem de ficu) fuisse prædicant Adami pomum, contra ipsius Dei præceptum nimis expe- titum. Id enim delectationem & volu- ptatem, quæ sensu percipitur, significasse plerique Theologorum docuerant. Nihil enim mentem nostram è tranquilla Para- disist. tione facilis exturbat, quàm ni- mia voluptatũ consuetudo. Adamus ta- men scæ prævaricationis amaritudine ex- acerbatus, fici foliis semet velare, pudo- remq; obtegere properavit. Ficum enim fuisse, tradit Irenæus. Tertullianus autè ea sæper re ait. *quod in novo corpore inde- bitum adhuc pudori erat, protegere festi- nans. ficulneis foliis inserim circumdat.* Ad hoc addit Irenæus, non alterius a- boris aut herbæ, quæ molliori tractu esset: ad indicandum pœnitentiæ duritiem atq; cruciatum, propter scabritiem scilicet & asperitatẽ, quæ folium hujusmodi est præ- ditum. Atq; eò allusit illo in Ficum epigr.

Labe mala in famis, quæ tabuit improba primum

Vi fama est, & mox inquinat Eva virũ.

Vnde

*Vnde genus gemit humanam morte inde
suboria.*

Et pimit aeterno cassa juvenia die.

Fiora

Baptista Fiora : quem doctum valde, valde accuratum, sed durum vocat Jul. Caesar Scaliger in *Hypercrit.*

Sanè cum in testamenti veteris historia legimus, exploratores Terræ sanctæ racemum uvarum retulisse, cui gestando vix duo homines sufficerent : posset aliquem fructus hujus indici recordatio in eam non immeritò deducere cogitationem ; Nam talis ille Racemus existerit, qualem eodem more ab Indis ad domum Archiepiscopi cujusdam translatum, haud falsa illius historiz imagine, sibi apparuisse Linschotanus scribit.

Nuces Indicae

s. Sed à Ficu ad *Nuces Indicas* manum jam porrigamus : quæ etsi *Palma* etiamnum hodie dicuntur, ob cognatam fortassis naturam, quam cum *Palma* communem habet *Nux Indica*, tam citra sociam sui generis non fructificat : veræ tamen palmæ non sunt : tum quòd has nusquam in tota India reperiri, sed fructus earum ex Arabia in Indiam deferri Garzias ab Horto scripsit, qui ultra tricesimum annum Medicinam in India continenter fecisse commemoratur : tum quod experientia comprobatum sit, palmam, quæ passim in Asia & Africa gignitur, in India nullibi locorum pullulare ; & sicubi in ea proveniret, illico tamen sterilem & infecundam exsurgere. Ut proinde quilibet possit cognoscere, per palmas, quas Theophrastus, Arrianus, Strabo, & alii scriptores veteres nasci in India narraverunt, intelligendas esse non propriè dictas ; sed quas recentior ætas *Nuces Indicas* cognominatæ quarum fructum Indigenæ *Cacaos* sive *Cognas* appellant. Est igitur arbor ista proceritatis eximiaz, in altum excurrens, palmæ minoris ferè crassitie. Folia non nisi in cacumine generat, quæ se ut in dactylo dilata

Nucis arboris descriptio.

Panciroli. lib. 2.

tant : sub foliis, veluti clypeo fructus latent, juncti inter se decem subinde numero. Rarissimè enim unica nux separatim prodit. Singulæ autem ovi St uthionis magnitudinem ferè habent. Radix ipsa tenui spatio porrecta, contra fidem ferè terræ inhaeret, ob inusitatam trunci proceritatem, ut ascendens oculos animumque aspicientium nimia altitudine perturbet : Verùm *Canarini*, qui *Agricolæ* sive hortulani Indorum sunt, arboris corticem veluti in scalarum usum scindunt ac præparant, summaque facilitate ascensu superant, etiam cum desperatione Lusitanorum, quibus id facinus terribile habetur. Tanta verò *Palmarum* sive *Nucum* harum ubiq ; est copia, ut *Hispaniæ* ac *Lusitaniz* olivas, & *Bataviæ* salices numero superent. Colunturque duas ob res præcipuè : Fructuum & Vinigratiæ Fructus penè maturus, aquâ plenus est : potabilissimus, dulci ac limpida, & admodum refrigerante, atque ea quidem cum copia, ut vel unica ex nuce dimidiis impleatur cantharus. quæ etsi abundanter pota fuerit, nequaquam tamen est noxia, quòd & amœna, & naturæ sit commoda. Eâ tamen, si *Nux* arbori diu hæreat, in albumen sive nucleum coalescit. isque interior fructus, sapore nuci avellanz similis est (unde & *Guilandino Avellana Mexicana* dicitur) *Avellana Mexicana.* dulcior tamen aliquantulum. Prior cortex interioris fructus tegumentum, quod postea in lignum durefcit, Nuce ad summam maturitatem perductâ) tum mollis ac tenuis suavi gustu cum sale carduos atiles sapore propemodum repræsentat. Eodemque cortice si testis fuerint *Cogni*, per universum orbem, corruptionis secuti, vehi poterunt. fit tamen subinde diuturnitate tēporis, ut aqua illa in portum subflavum convertatur, sapidum valdè ac suave. Ex nucleis etiam Indi obsonium conficiunt, orizamque cum succo nucleis

Nucum Indicarum descriptio.

coquunt. Servit quoque ad oleum, quod cisternis expressum, bonitate eximia in cibum, saniam ac medicinam expetitur. Eadem et aqua illa ad Solem medix horz spacio exposita, in acetum vertitur, quo India universa utitur: hinc in vinum igne eliquatum distillatur, quod vini Rhenensis eliquati notas habet optimas: mox ex altera distillatione vinum conficitur, totius Indix unicum, calidum sanè & efficax, quod tamen Indi aquz instar poterant. Sed & arboris istius lignum utilitatè præbet maximam. Nam ut alia taceantur plurima, etiam integræ ex eis fabricantur Naves, abiq; ullo terreo clavo, filis duntaxat ex iisdem coquis contextæ. Nam & rudètes & funes inde fiunt non aliter, atque apud nos ex sparto & canabi conficiuntur: Sed illi tamen post quatuordecim minimum dies marinis fluctibus immergendi, atq; ita aqua falsâ consecrati sunt: dulci quippe situm & putredinè contrahunt, quod picis illitu careant. Vela quoque ex foliis illis texuntur: quibus & Canarini tegularum loco utuntur, & Lusitani ad storeas ac tegmina Pallanquiuorum sive Officialium, adversus Solem. Quin & Galeros inde conficiunt, tegumento capitis, insigni æstimatione tenuitatis expetitos, æstivo præsertim tempore, ob levitatem. Quod cum itaq; ex arbore ista, armamenta, merces, & victus abundè haberi possit: nemini sanè dubium esse debet, Palmarum istarum utilitatem longè esse maximam. quod pluribus pertractatum habes apud Joh. Hugon. à Linschoten *cap. 56.* & Joh. Bruerin. de *tribaria lib. 2. cap. 5.*

Hujus rei occasione, quandoquidem nimirum dictum fuit, Nucem illam Indicam, sive avellanam Mexicanam, quam vulgus etiam Palmam vocat, palmarum instar, citra sociâ sui generis non fructificare: non abs re fuerit, si de palmarum natura non nihil hâc disseruero. Sciendû

itaque est, palmas invicem maritali quadam copula conjungi, maresque attrahere ad se fœminas: neque has congressum, quantumcunq; adniti possint, aufugere, sed ultrò ramis ab utraque vicissim contra ad osculum quodammodo exprorectis; manifesta dare mutui desiderii signa. quemadmodum eleganter refert Philostratus in *Imaginibus.* & Galenus tangit libro 6. de locis affectis, *cap. 5.* Narrat quoq; Ammianus Marcellinus *lib. 24.* non tantum maritali palmas ipsas; sed & sexus facile posse discerni. quin & generare fœminas seminibus illitis marium, easque amore mutuo delectari. atque hoc inde clare, quod contra se vicissim nutantes ne turgidis quidem flatibus averrantur. Et si ex inore fœmina maris non illita fuerit semine, abortus vitio fœtus amitti intempestivos. Addit & illud: si qua fœmina, cujus arboris amore percussa sit, ignoretur, unguento ipsius infici truncum, & arborem aliam naturaliter odoris dulcedinem concipere, hisque indicis velut coeundi quandam prodi fidem. Solent itaque caudi palmarum, ne fœminæ aut sterilitatis noxam incurrant, aut fructum, quem aliquando imaginatione libidinis (ut ita dicam) concipere consueverunt: ante maturitatem amittant, ita ordinare utriusque sexus palmas, ut mares eo saltem intervallo à fœminis distent: quo pulvis ventorum flatibus à foliis masculorum sublatus, in fœminarum folia incidat; idque satis ad fœcunditatem, & fructus maturitatem facere compertum est. Sed mirum dictu, quod si qua procul à mare absterit, ut neque pulvis, neque aura, odorve ejus ad eam permeare possit: excogitaverunt coloni funem à mare religatum ad fœminam usque producere, atque ita quasi maritali vinculo copulati, masculi virtute elanculum funem irrepente, fœcundam fieri,

Palmarum maritalis affectio.

fieri, quæ prius in ea sterileſcebat ſolitudine. Diophanes quoque auctor Græcus Florentinum citat, de palmæ amore in *Georgicis* ita differentem: Palma, inquit, amat, & quidem ardentem alteram palmam: neque prius deſiderium in ea ceſſat donec ipſam amāſſiam cōſociari contingat. Videre eſt, ipſam arborem incurvatam, & non ferentem proprium pedamentum, neque fructum producentem. Atq; hoc ipſum agricolam non latet, novit enim, quod amet; quā verò amet, ignorat. Quapropter multas palmas contingens, ruriſque ad amantem regrediens, eamque manu attingens, quaſi oſculum mutuò miniſtrare videtur. Quam verò ipſa deſidere, affectionum, & ſi ita dicere licet, manuum nutu aliquo modo ſignificat: ad illam enim reſpicit, & in illam ex toto ſe amanter injicit, eamque quaſi amplectitur. Medela igitur amoris eſt, ut agricola frequenter maſculam contingit, & manus ſuas amanti admoveat: & maximè ut flores ex ſpatha maſculæ decerpens, in caput amanti imponat, ac veluti expetiti concubitus gratiam faciat: hoc namque modo amorem mitigat, & palma ipſa exhilarata de cætero optimum ac pulcherrimum fructum fert. Tale quid eſt, quod de Palma mare accreſcente ob abſentiam fœminæ prodiderunt alii. Peritus enim Agricola, deprehenſo amore, ſurculum adimit palmæ fœminæ, atq; in maris cor inferit, ſtatimq; excitatur & revireſcit amatæ fœuinæ cōplexibus. Quibus accedant, quæ de ejus arboris blanditiis, maritatione, intellectu Veneris inter marem & fœminam ſcripſit Plinius *lib. 13. c. 14.* & de Amoribus itidem atq; generatione palmarum Ammian *lib. 24.* Sicet vitis connubium & maritationem cum arborib. paſſim celebrant poëtæ & ſcriptores rei rutiæ: Inter quos Columell *lib. 5. c. 6.* cui ulmus pro *Mare* eſt, vitis *Fami-*

na: Ex quo conjugio feraciſſima proveniat uvarum ſoboles. Inde Juven. *Satyr. 8.*

Strius humi palmes viduas deſiderat ulmos.

Quaſi vites languidæ ſint & minus fructifera, ſi arceantur à complexu ulmorum, quas amant. Quāquā vites in Campano agro, non tam *ulmis*, quā *populis* nubere dicantur Plinio *lib. 14. c. 1.* Inde *Platanus Calibem* vocat Horat. *lib. 2. carm. ode 15.* ſive quod umbræ cauſa duntaxat

Platanus celebs.

colatur, non ut maritetur viti ex Berſmañi interpretatione; ſive quod arbor ea nuptiis his inepta ſit ex Joh. Ludovici de la Corda Jeſuitæ opinione; ideò etiam *viduam* appellari pures à Martiali *lib. 3. Epigr. 57.* Cæterum ſine maribus palmis non gignere fœminas, ſpontè edito nemore, confirmat quoque Plinius *lib. 13. c. 4.* imò verò circa ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu, viſuque ipſo, & plures etiam reliquas maritare. Hujus arbore exciſa viduas poſt ſterileſcere fœminas: adeoq; eſſe Veneris intellectum, uti coitus et excogitatus ſit ab homine ex maribus flore & lanugine, interim verò tantum pulvere inſperſo fœminis. Quæ ne quis fabuloſa ſuſpicetur, iſtiusmodi amoris atq; conjugii exemplum id genus arboris in Italia quoque dedere. Cujus rei celebriſ teſtis eſt Jovianus Pontanus, *Jovianus Pontanus* Alphonſi Junioris Neapolitani Regis eo tēpore præceptor, & Epiſtolarum magiſter, Philoſophus, Orator ac Poeta inſignis, & quem fabulas pro hiſtoria, de re maximè ſuo tempore omnibus cōſpicua, ſcribere pudiſſet. Hic igitur duas celebrat palmas, marem unum Brunduſii fœminam alterā Hydrunti, quæ diu ſteriles permanſerint, donec ſcil. paulatim ſucceſcentes, nondum alteram altera conſueti poterat. Ubi verò tantum adolevere, ut ſeſe invicem conſpicere potuerint,

longo quantumlibet multorum stadio-
rum tractu diffidentes, fecundicare cœpe-
rint. Sed cur non ipsum audiamus Ponto-
num?

Brundusi latè longè vires ardua terris

Arbor, Idamais usque petita locis:

*Altera Hydruntinis in salubris amula Pal-
ma,*

Ille virum referens, hac muliebres decus.

Non uno credere solo, distantibus agris,

Nulla loci facies, nec socialis amor.

Permanet sine prole diu, sine fructibus, arbor

Viraque, frondosis & sine fruge comis.

Aspostquam patulos fuderunt brachia ramos,

Capere & caelo liberiore frui.

Frondosique apices se conspexere, virique,

Ille sui vulnus, conjugis ille sua.

Hausere & blandum venis sitientibus igne,

Opiatos fortis sponte tulere sua.

Ornarunt ramos gemmis mirabile dictum,

Implevere suos melle liquente favos.

Quos versus sanè quam elegantissimos
propterea hic recensere dubitavi minus
quod videam historicam his attributam
fidem non tantum à Joh. Pierio in *Hiero-
glyphicis*, sed & Melchiorre Guilandino in
tractatu de Papyro, membro 3. plura de
palmarum natura, cognitu jucundissima
& admiranda differente, atque etiam Pla-
tonis, plantas nimirum animalia asseren-
tis; sententiam defendente. Cui rei fidem
possit facere ea quæ ex Brasilia provincia
primum subvecta herba est, Lusitanis
Sentida, Linschotano *Sentiens*, aliis *Viva*
nuncupata, quæ ad omnem tactum, ja-
ctumve salis aut pulveris, folia claudit, ea-
que non nisi post discessum jacentis tan-
gentisve referat, ac denuò contrectata re-
cludit, quinimò ipsum etiam accessum vi-
detur sensu percipere. Appropinquante
enim homine, aut animali ramos cōstrin-
git; recedentibus pandit: nisi diversa hæc
a priori species est, quod tamen ex Gui-
landino non licet animadvertere. Mira-

bilior hac plama est, quam qui Magella-
nicæ navigationi interfuerunt, memo-
rant. In insula quippe *Cimbubon* conspi-
ci arborem dicunt, cujus frondes in ter-
ram lapsæ reptatione quadam se ipsas mo-
vent & promovent. Frondibus facies quæ
Mori. Utrunque habent quasi pedes pu-
sillos binos. Compresse nullum edunt
sanguinem. Tactæ abeunt, aut refugiunt.
Ex iis una, dies octo servata in scutella vi-
xit: movitque sese quoties tangeretur, to-
tam scutellæ oram circumeundo. quod
præter Guilandinum etiam à Scaligero
relatum video *Exercit. 112. ad Cardanum*.
Super utranque autem, quam dixi fuerit
etiam *Bacharus* quæ radix in Judæa nasci-
tur, colore ut Jesse, *lib. 7. de bello Indico*
prodidit, flammæ quidem assimilis, circa
vesperam verò veluti jubare fulgurans:
quæ accedentem & evellere cupientem
tamdiu refugit, nec prius fugam sistit,
quàm urinæ muliebri, aut menstruo san-
guine conspersa fuerit.

Sed exoticis tamen istis, vir & efficacia
singulari nequaquam cesserit herba illa
Dutroa, multis in Indiæ locis ubertim
proveniens: ex cujus floribus bulbi quæ
dam species oritur, papaveris bulbo haud
absimilis, in quo nucleus, quales Melones
habent, continentur. Isti si orizæ, vino, &
quæ, aut alterius generis cibo, potionive
admixtæ bibantur, cerebrum invadunt,
ac stultitiam quandam risu continuo abs-
que alio sensu aut ulla rerum notitia exci-
tant, conciliato etiamnum somno, qui
in 24. horarum spatium duraret, nisi pe-
des aqua frigida abluerentur. Indi hæc
hujus usus Lusitanor. ac Indorū mulierib.
frequens est, quam maritis ignaris pro-
pinant, ut secure adultero copiam nefan-
dæ libidinis faciant. Ita marito præsentē
& apertis spectante oculis, verum fatuo
risu in mentis abalienationem conjecto,
communi proverbio horrenda illa Cor-

*Sentida
five Sen-
titi herba.*

*Frondos
reptiles.*

*Bacharus
herba sub-
gurans.*

*Dutroa,
maritis
efficacis
corrupta.*

una instruunt, quibus Conjugem prostituto geniali thoro infamant. Nec is è somno excitatus cujusquam reminiscitur; verum sopore levi correptum se fuisse existimat. Et quidem medicamen illud longe præstantius esse crediderim, quàm potionem ad dolores & curas excutiendas ab Hela propinatum, proprio nomine *vinum* ab Homero dicta, quod Macrobius & Plinius mulique cum Græci, tum Latini nominis Conditores affirmarunt, alii *vinum*, alii *orationem*, alii *medicamentum*, alii alia interpretantes. Sunt autem illi Homerì versus ex 4. Odyss. lib. à Cælio Calpurnio libro 2. Epist. 22. ita latine redditii

*Actum vino medicamen miscuit, unde
Et luctus curasq; graves detergere possunt.
Et simul epeotani obliuia longa malorum.*
Etsi autem Dutoz usus obillam, quam dixi, vim severissimè est prohibitus: sit tamen, ut ipsemet etiam edictis qui cavent, ab uxoribus decepti eam tem inficii bibant plurimum: sexu quippe muliebri in herba illa indaganda quàm maximè occupato, saltem animo ut obseundent suo. Aded omnium ibi foeminarum mens in struendis Veneriis infestis, & continuandis amoribus versatur, nullo metu, nullisque

*Dedicarum
mulierum
libido.*

Lusitani & reverentiæ legibus coercita: luc mirandum minimè sit, apud Lusitanos & Indos tantum reperiri Cornutorum numerum: quæ appellatione ii notant, quos prostitute Uxorìs libido infamat in thori corruptellam, ut à nobis expositum est lib. 1. tit. de

*Goa in India
cornua
crescunt.*

Fibula. fol. 373. Illud mirere magis, esse in Urbe vel insula Goà locum, in quem projecta occisorum cibi gratia boum & aliorum animalium cornua, (Lusitanis & Indis aded despecta atque exosa), post ali-quod tempus ex interiore parte terræ adfixa radices agant, palmi unius, & quod excurrit, longitudine: quemadmodum ipsemet Linschotanus ait, oculis se usur-

passè sapius, radicibus evulsis atque inspectis; singulari sanè excremento: cum nusquam terrarum simile exemplum in Cornibus extet, quod vel memoriâ sit proditum. Causam rerum naturalium curiosi indagare conati nullam invenire, cum adhuc locus ille lapidosus sit, & alias infœcundus. Ideò Goà homines supra omnes Mortales excellentiâ Cornu præstabiles, diu urnâ ac perpetuâ infamiâ laborant: cum ibi ipsa cornua abscindi queant aut detruncari: ibi autem radices altè agant, & infesta semper, cum desperatione cõjugalis pudiciæ, novis pullulæ incrementis, quod festiviter sanè relatatum est à Johanne Hugone à Linschoten, Descript. Navigationis in Indiâ Orient. cap. 61. quanquam ejus, quod cornua Goà etiam aliquantum crescant, causam reterat Physicus ad id idemque partim ipsorum cornuum, partim etiam ad congenerem illi terræ indoem. Quia enim ars cornua emollit & variè flectit; quæ non eadem quoque natura emolliat. Unde postea subsequitur incrementum. Quæ modo novimus lapides in matrice sua per augmentum augeri; etiam pilos sua natura ficos, in cadaveribus excresecere? Sic uti *Bergmannum* nostrum argumentari me-

*Eius ratio
physica.*

illis, quæ de Palmis hæcenus diximus, veluti Mantissi accedat, quod apud Plutarchum in libello de Silentibus Pythia oraculis perhibetur, in Orco (quod ædifici-um à Cypsello tyranno consecratum fuit) inter templi istius anthemata extitisse Palmam æneam: ad cujus radices insculptæ videbantur plurimæ Ranæ & Natrices, quos hydros nominant. Quo typo existimat Hadrianus Junius Emble. 9. indicari eos, qui invidis linguis & exitiali maledicentia veneno armati, probes ac integros vitæ viros non obliquâ, ut sæpè fieri solet, sed rectâ viâ ac ratione ad hono-

*Circa Pal-
mam Ranæ
& Natrices.*

*Maledicentia
symbolum.*

res & dignitates tendentes evertere, & omnibus bonis exfuere tentant. Attamen frustra. Nam innocentia ac virtute sua freti & muniti, Invidorum morsus & Calumniatorum obrectationes facile spernunt atque retundunt, & tantundem curant, quantum latratum Canis, ut est in proverbio. Palma enim ardua primæque nobilitatis arbor frondibus nunquam vidua, homines ad magna tendentes aptissimè exprimit. Ad cujus radices Ranae plurimæ odiosa sua coaxatione omnibus molesta, Calumniatores mores optimè representant; & Hydri nullis serpentibus veneno inferiores, si Plinio credimus, virulentos Invidorum sibilos designant. de quo insuper ejusdem Junii vesiculi existant sanè quàm eruditi: quos Joachimus Camerarius retulit *Centuria prima Emblematum*:

(ima Palma caput tollit cælo ardua, cuius ad Rana loquax, stabulantur & Hydri. Oppugnant proceres, quorum via consona recto est,

Degeneres, atque invida lingua. quam sententiam & brevius & concinnius hoc disticho comprehendit Conradus Rittershusius Jurisconsultus & Philologus eximius:

Quantum Palma Hydri possunt Ranaque nocere:

Tantundè invidia virus obesse probis. Sed reliqua à Pancirollo hîc loci exposita, pertexamus: Inter quæ etiam commemoratum video

6. Sericum vermiculorum artificium, &c.)

De Serico dicendum à nobis erit infra, Titulo peculiari. Quod verò picturas ex Avium pennis confectis attinet: per eas intelligitur opus illud plumatile: cujus generis multa ab extremis Novi Orbis majorum nostrorum memoriâ inventi

partibus ad nos allata cernimus, tam indumenta, quàm gestamina, scuta etiam, & diversi generis vasa, psittacorum & phœnicopterum, & aliarum pictarum avium pluvialis intertexta opere tam venustè variato, ut nihil delectabilius possit oculis offerri.

7. Ex eadem regione advehuntur & cultelli lapidei.)

Referunt Novi Orbis Scriptores, Regionum istarum incolæ, antequam ab Hispanis & aliis ad vitam cultumque paulò humaniorem fuerunt peracti, inter alia *Cultri* etiam lapideis usos fuisse cultris: quibus *Lapidei* tam facile & aptè quidvis secare poterint, quàm nos ferreis. Quæ res facit, ut non possim hoc loco non meminisse Cybeles Sacerdotum: quos traditum est, acuto silice vel famiâ testâ virilia sibi amputasse. Catall. de Atys:

Devoluit illa acuto si pondera silice. ubi, pondera illa, quæ sine pudore nominari non possunt, cum Juvenali rectè interpretetis carnem super vacuum. Sic enim scribit Satyra 2.

Quid tamen expellant, Phrygio quos tempus erit jam

More, super vacuum cultris abrumperé carnem.

Silice actum vel testâ in abscissione ejus partis usus fuisse Cybeles sive Matris De- *Circumci-* um ministros sive sacerdotes, ipse etiam *sto Salice peracta.* Juvenalis meminit

— Ecce furens

Bellona, Mavisque Deum chorus intrat & ingens

Semivir obscuro facies reverenda minori Mollia qui rupta genuit genitalia testâ Inde eos semi mares appellat Ovid. li. 4.

Fast. Iban semimares & inania tympana undant

Aeræque tinnitum arc repulsa dabunt. Qua de re libr. 1. tit. d. Byssus multa dicta sunt.

Calumniatores Ranae & Hydri assimilati.

Sericum.

Pictura plumasili.

sunt. Quibus addo, quod Augustin. *lib. 7. de civit. Dei* scribit, abscissos Matri Deum servire, ut significaretur, eos qui femine indigeant, terram sequi oportere, quæ mater Deum nominatur. Lucretius verò *lib. 2* Gallos ministerio Cybeles, quæ uti diximus, mater Deum appellatur, idèd dici additos, quoniam qui violant matrem, digni sunt, ut emasculentur, quo minus possint vivam procreare progeniem. de qua Tiraquell. *in Leg. connub. l. 15. n. 121. & ad Alex. ab Alex. d. lib. 4. genial. dier. c. 17.*

*Aug. in cir-
cumfione
adhibiti.*

Nec desunt Theologorum gravissimi, qui in circumfione lapideum cultrum usurpatum fuisse dicunt. Nam & illud *Exodi 4. v. 25. Tulitque Zepora acutissimam petram, & circumcidit praputium filii sui, &c.* doctissimus Joh. Calvinus de *Lapide* arrepto simpliciter interpreta:ur *lib. 4. Instit. Christian. cap. 15. sect. 22* quo sensum locum istum, tum verò illud Josuæ *cap. 5. Facti sibi cultros lapideos; etiam à Lavatero Theologo Tigurino* acceptum video: dum cultros lapideos intelligit petrinus, auffscharpfem & Schieferstem. Et quidem illic myltem subesse ait. Christus enim est petra, *1. Corin. 10.* atque idem is est, qui circumcidit & purgat. orda nostra. Quorum sententiæ etiâ Madr. Junius subscribit, illo in picturam Christi circumcisi tetralticho:

*Saxens edicto refecabat mucro puellus,
Nec legem egressus patitur sibi Christus a-
cniâ*

*Truncari glandem testa: praputia duri
Scindam cordis, vita ne sit criminis erfors*
& ex Augustino confirmat Simon Majolus *par. 1. d. ser. canic. colloq. 18. fol. 581.* ostendens simul eam lapidem quorundam in novo orbe esse aciem, ut ferro æquentur; quippe qui securis, gladiatorum ac reliquorum instrumentorum fabrilium ministerium præbeant, quæ apud nos è ferro conficiuntur. Nam & novaculas ex la-

pidib. illis fieri & detrahendis ferarum coriis gladii acuti usum lapides eos præstare memorat. Sed & ingentes arbores ad navigandum vi aciei ipsorum lapidum excavari scribit. Alii tamen cultros lapideos intelligunt acutos lapide vel cote redditos. Nam eos ferrum reddit acutū, exors ipsa secandi: quasi præceperit Dominus, novaculas sive cultros de petra acutos fieri, ut efficiens pro effectu per Metonymiam sit positum; præsertim cum extra controversiam vetum sit, cultellum lapideum de circumfionis necessitate non esse, & modernos etiam Judæos in circumfione eo non uti, sed Novaculâ potiùs acutâ: ut post Lyrnum etiam Munsterus tradidit.

In Novaculis autem singulariter hoc observatum est, quod harum acies in secandis cadaveribus hebetari soleat. Idque propter immersum in eorum frigus, ut Plutarchus putavit *libro de Comparat. ignis & aqua.* Quod etsi id efficere quandoque Hieronymus Mercurialis fateatur: aliam tamen arbitrat subesse rationem. Experientia enim comprobatum est, pepones, aliosque plurimos fructus, qui vel calidi & humidi sunt, vel saltem non multum frigidi, cum cultris inciduntur, eorum aciem obtundere. quem effectum potiùs corpusculis viscidis quibusdam adscribendum putat, quæ adhærendo acutiem ferri remittant. Idque eo probari, quoniam prout hujusmodi corpuscula paulatim dissipantur & evanescent: sic cultris pristina vis restituitur. Mercurial. *libro 5. var. lection. capit. 12.*

*Novacula
cur in ca-
da vero
hebe: etur.*

8. Item Crepida ex junco Indico)
Juncum istum Indicum eundem esse cum Papyro Ægyptia, dubitandum non est: cum eandem hæc, quam ille, utilitatem præstet.

Juncus

Indicum.

*Papyri &
Junci mi-
litas.*

Nam ut Papyrus non tantum calceis

*Lapideum
quorundam
acies in
Dodia.*

conficiendis est commoda, verum & an multa utensilia vasorum aptissima: quid & ad navigia texenda, velaque & tegetes nec non vestem stragulam, ad funes è libra conficiendos; & nulla denique herba est, quæ tot & tam variis modis humano consulat usui, & majores pluresque afferat utilitates, quas Plinius recenset *lib. 13. cap. 11 cum seqq.* Ita & de junco illo Indico omnia hæc itidem rectè dixeris. Cujus cum tanta sit apud Indos utilitas, non minus rectè fortassis antiqua sua origine gloriari hi poterunt, quàm Ægyptii: qui ad demonstrandam progeniei antiquitatem, fasciculum papyraceum, solebant pingere, primum scilicet nutrimentum innuentes: cujus, sicut & genitura non facile quis initium invenerit: quod ab Oro Apolline *lib. 1 Hieroglyphic.* est traditum: ubi tamen interpretes non rectè educationem convexit, cum alimenta esset dicendum, quæ Ægyptios ex Papyro assumissem certum est, & crudam & assum & elixam manducantes, succo tamen tantum devorato, cum alioqui manducamentum exspuerent. Eandem hanc originis vetustatem, sive nobilitatem generis Athenienses per Cicadam significabant: quos Thucydides propterea *melipus, hoc est, cicadigerulus* appellat, quod apud Athenienses institutum erat, Cicadas ex auro capitis ornamento gestare, quæ indigenas & ingenuos ab advenis & servis distinguerent. Causam nonnulli comminiscuntur, quod Cicadæ maxime omnium animalium indigenæ videantur. In ea siquidem regione, qua genitæ, vivunt moriunturque: cum reliqua ferè omnia animalia aliquò migrent, neque sedem ullam firmam habere perseverent. Joh. Picrius *lib. 26. Hieroglyph.*

Fasciculum papyri.

Cicada Atheniensis

Calcei papyracei.

Cæterum ex junco illo crepidas fieri dubium non est: cum itidem & ex papyro conficiantur: afferente nimirum Hero-

doto, Ægyptiorum flaminibus, alios quàm biblinos, seu papyraceos gestare, fas non fuisse. De Veterum autem calceis dictum à me est *lib. 1. c. 1. de Fibula fol. 342. cum seqq.* quibus addenda sunt, quæ doctissime commentatus est Johan. Guilielmus Struckius *Antiquitat. Convival. lib. 2. cap. 27.* Illud certè dissimulandum non putavi, Ægyptiis mulieribus, ex patrio more, calcei uti non licuisse: ut ita domi se continere quodammodo cogerentur. quod Cæsar Rhodig. annotavit *lib. 10. Antiquar. lectio. c. 3.* Sic & Plutarchus in præceptis conjugalibus refert, Phidiam Heliorum Venerem ita finxisse, ut testudinem calcaret; tacite indicantem, uxoris domi manendum esse, silendumque. Hinc in templo *Santi*, quem Deum hoc nomine cultum apud Romanos, unum è numero duodecim salvatorum, idem Plutarchus ait, Cæsar illius Cecilie, mulieris cum elegantia forma, tam probatissimis moribus antiquitus, ad auream ipsius statuam reposita fuisse fantalia, & colum. Quorum illa testabantur, eam domi manentem familiaræ curam habuisse; hoc industriam significabat, quæ muliebres operas diligenter obierit, lanificii studiosa, referente Erasmo *Chil. 4. cent. 8. Adag. 33.* Atqui hæc imago haudquaquam placitura sit nostratibus sceminis, per omnia Emporia, denique nusquam non terrarum, terrarumque volitantibus, ait idè Erasmus *Chil. 3. cent. 3. adagio 38.* Eademque ratione apud Linschotanium lego, Chinenſium puellis à teneris mox unguiculis plantas fasci cohiberi, incessu postero molitissimo. sive quod minutos pedes elegantiae causa affectent: sive quod existimatum sit, posse hac gressus difficultate prodeundi studium quodammodo imminui. Etenim viri maxime sunt Zelotypi plurimumque mulieres ad libidinem & luxum inclinatz; *Gos præsertim, ut nul-*

Ægyptii mulieres discalceantur

Veneris testudinem calcant.

Sandalia colum C. Cecilia.

Chinenſes.

Gos.

lo supplicii metu à furtiva illa Veneret-
 erceri possunt : quinimò ita mori habent
 in delitiis, gloriosam necem existimantes,
 cui amor auctor sit, parentatione optima
 & optatissima. Ioh. Hugo Linschoten, c.
 23. & 31. Nullum tamen mulieribus cal-
 ceamentorum usum fuisse, nemo dixerit:
Sandalia cum sandalia his attributa videam, & qui-
 dem, ut docet Pollux, elegantissima: in-
 terdum etiam aurea; sæpè etiam armo-
 rum vicem præstantia. Sic enim illud Per-
 sui Satyr. 5.

--- Solea puer obiurgabere rubrâ,
 de sandalio intelligendum putat Turneb.
 libr. 29. *Adversar. cap. 8.* quo & Omphale
 committigasse Hercule caput legitur apud
 Terentium in *Eunuch.* & apud Lucianum
 in *libello describ. histor.* Verisimile
 est (inquit) te vidisse Herculem pictum
Omphale sandaliis. Omphalæ servientem, valdè alieno cultu
 & absurdo: illam quidem exuvio Leonis
 ipsius amictam & clavam manu tenentem
 & Herculem referentem; Eumque in cro-
 cotula è purpurea veste lanam facientem,
 & ab Omphale vapulantem sandalio. A
 sandalio autem *Sandaligeruli* dicebantur
 servi, qui mulierum sandalia gererent,
 Plaut. *Trinum.*

Vestispica, unctor, auricustos flabelligera
Sandaligerula.

Quo flexionis modo salutigeruli ap-
 pellantur eidem Plauto in *Alularia*, qui
 iussu domini hanc illam salutant, suntque
 nuntii & renuntii: majori haud dubie he-
 ricum commodo quam *damnigeruli*, Fo-

raugerones & Bonorum exagoga: quid ad
 scortilla infiretissima dominorum bona
 iussi efferebant. de quibus apud Plautum
 in *Trucul. act. 2. scen. 7.* & Titum Popmam
 de operis servorum, *mibi fol. 53.* Nec indi-
 Rhodopes
 gna relatu est, quæ de Rhodopes calceis
 narratur fabula. Aquilam enim dicunt,
 alterum ex calceis ejus dum laveretur
 è manu ancillæ correptū deportasse Mem-
 phim, Egypti civitatem; & in sublime
 super Regis verticem jura dantis elatam
 calceum in illius gremium demisisse. qui
 calcei concinnitate & rei miraculo per-
 mōtus, per totam regionem misit ad eam
 inquirendam, quæ huiusmodi calceū fer-
 ret. quæ inventa atque reducta Regis u-
 xor facta est. Ita ex calceo cognitum Rho-
 dopes vestigium: eam Egypti reginam fe-
 cit. *Phil. Beroaldus ad Apulej. lib. 9.* Qui-
 bus coronidis loco & illud lubet adjicere,
 quod de Paulo Emilio Plutarchus pro-
 didit. & ex eo Franciscus Connanus resu-
 lit *lib. 8. commentar. jur. civil. cap. 12. num. 4.*
in fin. fol. 941. Is cum Papyriam, gravissi-
 mam licet fœminam, post longum con-
 nubii tempus, & susceptis quoque ex ea
 liberis, repudiasset tamen, atque ei ab a-
 micis ægrè hoc ferentib. objiceretur, Pa-
 piriā cum formosam esse & locupletem,
 tum pudicitia insignem, & fœcundam:
 protenso pede, Et hic quidem inquit, cal-
 ceus novus est & elegans: sed nemo tamè
 vestrum propè novit, ubi me premat &
 urgeat. Quo dicto caput hoc concludo,
 & ad ulteriora progredior.

Emilii
calceus.

DE PORCELLANIS TIT. II.

Superioribus seculis nunquam visa fuerunt Porcellanæ. Sunt autem massa Porcella-
 quadam, ex gypso, ovo trito, putamine locusta marina, & aliis speciebus na-
 composita: quasi probe stipata & densata fuerit, sub terra in locum aliquem
 secretiorem reconditur, quem pater Liberti suis (alios enim hunc scire non
 vult) designat. Atq; ibi octoginta annos manet recondita. quo tempore elapso
 filij vel nepotes eam erunt, eaq; rursum subacta, & ad elaborandum idonea
 Panciroll. lib. 2.

reddita, pretiosa illa vasa conficiunt, adpectu pulcherrima & traculentia, nec non forma, & colore quo Architecti illi volunt, conspicua. Vasorum istorum insignis hac virtus est, quod si venenosum quid ipsis immixtum sit, illud rumpitur. Qui massam istam sub terra recondit, nunquam rursus eximit; sed Filiis & Nepotibus, aut aliis heredibus tanquam thesaurum relinquit: si quidem multum inde lucri capiant. Massa enim illa ipsi etiam auro praevallet: quanquam raro invenitur vera, sed satis adulterata venditur. Turcici Imperatores, itemque Basciani, Sanchiachi & alii Satrapae, semper è duplicatis comedunt vasis; argenteo quidem inferiore superiore vero ex Porcellanis composito. Sed Porcellanae istae falsae sunt.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

P orcella
rum
descriptio

Videtur Pancirollus noster Odoardi Burboſæ sequi sententiam: quilibro quodam Italica lingua conscripto, Porcellanas ex Ostreis, & quæ centum annos sub terra hauerint, & aliis hujuscemodi commixtis materiis formari anumat. Sed aliam Porcellanarum descriptionem videre est apud Iohannem Consalvum Medosam: qui vel Ideo majorum fidem merebitur, quod Regis Hispaniarum jussu florentissimum Chinæ regnum, in quo Porcellanas fieri extra controversiam habetur, ipsemet perlostrando in rem præsentem venerit, & vasorum illorum materiem oculis suis fuerit contemplatus. Is igitur libro 1. cap. ult. *Historia China*: Porcellanas (scribit) ex terra dura cretosa fieri: quam contusam & molitam in stagnum aqua conficiant, muso saxi vivi probè satis conclusum: Eamque materiam imbibere patiuntur humorem istum, usque dum liquefacta veluti subtilis & levis quædam tela in superficie extendatur. Atque ex hac postea tenerissimas Porcellanas effundi, ait: ex eo autem, quod fundendo inhaeret, minoris notæ vasa confici: quippe quæ tanto degenerent magis, quanto crassior in imo deterior fex subsiderit. Addit, vasa ista non diversam

Forma. & nostratibus formam habere: eaque &

inaurari & quo velit colore infici, eodemque indelebili. Simulac verò ita formata fuerint, fornacibus immixta percoqui. Cum Consalvo planè consentit & Ioh. Hugo à Linschoten, dum in descriptione Navigationis in Orientem capite 23. ita scribit: Porcellanæ ex certa terræ (specie, quæ durissima est, conficiuntur; ea in partes molitur & molâ tunditur, cisternisque injecta maceratur donec duritie devicta saepeque versata (quemadmodum apud nos agriculae lac in butyrum exercet) in summitate materiam excernat, ex qua subtilissimum opus fit. Sequitur secunda *Descriptio*. crassior soboles, & inde alia atque alia, deterior semper successione. Figuræ ac imagines quælibet post appingunt, demum fornacibus impositæ testæ, in eam quam ostendunt formam rediguntur. Etiam autem Porcellanæ illæ ita facili precio comparantur, ut quinquaginta veneant quatuor Realibus, aut octo bacis nostratibus: ex iis tamen pro vestigali in ætarium annuo reddito scribit lib. 3. cap. 4. redigi nonaginta millia Taës: quorum quilibet 20. bacis nostrates conficit. & tamen præstantissima atque pulcherrima è Chinæ regno circa capitis periculum non avehit, supra asseruerat lib. 1. cap. ult. Regis scilicet & magistratum usui dicata. Singularem porro hanc Porcellanis virtutem Pancirollus assignat, quod nullum

admittant venenum, sed eo immisso illico dissiliant. Quam virtutem & Electro quidam tribuunt. Poculum enim ex Electro naturali conflatum (id auro & argenti quintâ parte constare diximus *libr. 1. tit. de Pyropa & Electro*) areu in superficie ejus intentamaculoso, quo nitor ingenius obsolescit, nec non stridore virus infusum prodere fertur ac præmonstrare: si verum est, quod ex Langio refert Antonius Mizaldus *Centur. 4. Memorab. Aphorism. 55.* Longè diversum usum præstiterit fortassis poculum ex Mulæ ungulâ confectum: quo solo, & nec argenteo æreo vase, quin dissiliret & dissiparetur, contineri poterat mortifera illa aqua in Nomeri Arcadiæ regione: quæ à vi suis *συγός* id est fuit nuncupata, & ab Antipatro per Iollam filium perlata memoratur ad Alexandrum interficiendum, magna Aristotelis præceptoris in discipulum & Regem tam munificum infamia, qui id veneni pergelidi docuerat, Plinius *lib. 30. cap. 16. in fin.* Plutarchus in *Alexand. in fin.* Et si autem istam infamiae notam diligenter & verè (ut opinor) abluir Stephanus Forcatulus de *Gallor. Imperio & Philosophia, libr. 7.* nulli credibile fore existimans, ut insidiarium in Regem conscius fuerit nobilis Philosophus, quamvis exitialem illam aquam detexerit, sciens nihil mali genuisse Naturam sine aliquo bono; nihilque tam præsentis esse veneni, quod vel per se ipsum, vel, si salubribus misceatur, ad antidotum non spectet: Constat tamen, Antonini Caracallæ mentem ira invasisse suspicionem illam, ut ob hoc Aristophos, qui Aristotelici sunt nominati, summo odio fuerit prosequutus, & non tantum Aristotelis libros combutere voluerit, sed & lectæ istius hominibus sodalitates, & cætera commoda quæ habebant in Alexandria, sustulerit; criminatus eos, quod Aristoteles causa mortis A-

lexandri visus esset. Xiphilin *in Caracallo*.
 Erat enim Caracallus erga Alexandrum ita affectus, ut non tantum isdem armis, poculisque similibus iis, quibus ille usus fuerat, uteretur: sed & Alexandrum *Oris-fectus*.
entalem Augustum appellaverit, scripseritque aliquando ad Senatum, Animum Alexandri in corpus Augusti introisse, ut quoniam illi fuerit vita brevis, in hoc viveret diutius: quemadmodum idem Xiphilinus prodidit: fortè ut vel inde Divinitatem ipsi conciliaret, quam Alexandrum tantoperè affectasse noverat, ut datis ad Græciæ civitates literis, ridiculè factis institerit, decreto publicitus ipsum statuerent Deum. Aded, quæ minus ei impertita fuerat natura, ab hominum expectare institutis non est veritus! Lacedæmonii igitur stupidum hunc Alexandri tumorem coarguētes, Laconicè & patrio more ita decreverunt: Posteaquam esse vult Deus Alexander, esto sanè. *Cæli Rhodigin. Lætion. antiquar. lib. 21. cap. 35.* Callisthenem quoque doctum hominem, ait Cicero, comitem Alexand. M. ab Alexandro necatum, *in orat. pro Rabirio*: eò quod vivo ipsi divinos honores reddi debere negasset. Hanc enim necis istius rationem reddit Arrian. *l. 4. §. 169.* De Cassan. quoque, referunt, quod cum Barbaros quosdam Alexand. adorare conspicatus esset (quale inter mores educatus Græceses nunquam ante adspexisse consueverat) solutiores effuderit risus. Tum ira stimulatam Alexandrum, utraque manu comprehensa juvenis Cæsarie, parieti caput alissit, ut est apud Plutarch. *in Alexandro fol. mibi 267.* Eidemque etiam Alexandro statua in Iovis ornatu, intra Altim Corinthios deiecit, tradit Pausanias *libr. 5.* ut inde mirandum minus sit, quod ipse met. etiam Dolphinus Apollo de Alexandro, utrū Deum an hominem eum saluaret, dubitaverit, referere id Themist. *in orat. 4.* Atque hoc oraculū

Eius in
 Alexan-
 a'um af-
 fectus.

Alexan-
 der Divi-
 nitatem
 affectans

Mula
 ungula.

Aristot.
 in Alex.
 ingrati-
 cando.

Caracal-
 la Ari-
 stoteli in-
 sensus.

emulatus est, qui de Karolo Imperatore Augusto ita lufit:

*Agrole mortales dubitant, homo sine De-
usve:*

*Sunt tua sceptrum hominis; sunt tua fa-
sta Dei.*

Quod clarissimus Remus ad illum Themisti locum adnotavit. Nec dissimile hæc citationes istiusmodi exemplum videas apud Aulonium in Epigram. 7. de matre Augusti.

Ante omnes alias felix tamen hoc ego dicor;

Sive Deum peperit semina, sive virum.

Quinimò non ipsemet tantum Alexander pro Iovis Ammonis filio haberi, (quæ opinio de Iove parente inde orta traditur. Quod Nectabanus Ægyptius Magnus se in Iovis Ammonis effigiem transformans, Olympiaden Philippi uxorem decepit, & adulterino concubitu Alexandrum genuit. Prout refert Martinus del-Rio Iesuita lib. 2. *Magicar. disquisitio.*

Hephæstia quæst. 27. sect. 1. fol. 233.) sed & Hephæstionem post obitum: tanquam Deum colivoluerat; intantum ut Iusiurandum su-

Iuratum præ cætera religiosissimum existimaret, per nomen quod per nomen Hephæstionis præstaretur. Lucam in libello, *Calumniis non semere*

nti. credendum: non secus atque C. Caligula nullum sanctius iuramentum, quam per

hæ Drm nomen Drusillæ credidit. Sueton. in *Caligula*, c. 24. quam ille apud Senecam iuravit in Senatu se vidisse cælum ascendentem.

Romulus quomodo & Iulius Proculus iuramento firmavit, Romulum cælo repente delapsum, à se in colle Quirinali visum,

inter De augustiore forma, & ad Deum rursus sublimen abiisse, ut est apud Ovidium 2. *Fa-*

stor. & Livium lib. 1. *Decad.* 1. & Livia Numerio Artico decies Sestertiū dono dedit, quia iuraverat vidisse se Augustum in cælum ascendentem, propterea decretum à Senatu sacrarium Augusti, à Livia

Drusilla uxore factum, ut à Dione Cassio

est proditum l. 56. Quod vel idèd minus mirum videri debet, quod reperio ipso etiamnum vivente, divinos ei honores habitos, & per nomen ac numen Augusti iussisse Romanos. unde Horat.

Præsenti tibi maturos largimur honores,

Iurandasq; iuvum per nomen ponimus aras.

Quod ipsis exprobrans Minutius Felix in Octavio: Tutius eis est (inquit) Iovis genium pejerare, quàm Regis. Et Tertullianus: Majore formidine (ur) & callidior timiditate Cæsarem observatis, quàm ipsum de Olympo Iovem: citius denique apud vos per omnes Deos, quàm per unū genium Cæsaris pejeratur. in *apologetico adversus gentes.* Ideoque quoties per genium

Principis pejeratum fuerat, acriter puniri solebat perjurium; Eo scilicet, qui hoc modo perjerarat, fustibus castigatè, & hac

per præconem voce ei occentata, *perjurum* perjurum, & petulanter ne jurato si ano 13. §. *fin ff. de iur. iur.* cum econtra, si quis per Deum pejerasset, huius perjurii nullum crimen, nulla accusatio, nulla pœna Legibus esset prodita: Cujac. lib. 13. *Observ.* cap. 21. sed satis esse putaretur, quod Iurandi contempta religio ipsum Deum haberet ultorem. l. 1. *C. de reb. credit.* Ob id

enim Græcis Iovem *ἄποιον* dictū esse multiplicatunt: & Deorum injurias Diis curæ esse Tiberius apud Tacitum pronuntiavit. Cuiac. lib. 2. *Observat.* cap. 19. Petrus Erodius lib. 4. *Rerum judicatar.* 2. cap. 1. quanquam haud scio, an pœnā illā, quæ Deum habet arbitrum, & iniuriæ æstimatorem, ulla possit esse gravior: restante præsertim Regio Propheta & Psalme, Perditurum Deum omnes, qui loquuntur mendacium, *Psalm.* 5. Quod & Ethnici Naturæ tacita lege in hominum mentibus divinitus inscripta docti intellexerunt. Hoc enim & Cicero 2. *de Legib.* expressit his verbis: petiurii pœna divina, exitium;

humana, de decus esto, de quo plura videri poterunt apud Hugonem Donellum *ad tit. de iurejurando, cap. 9. num. 8.* Nec verò

Xenocrate

Quo ad iurisjurandi religionem, prætereundum hic censeo, tantæ auctoritatis & fidei fuisse Xenocratem, ut quantumvis alios. ad testimonium dicendum nemo absque juramento admittendus sit *l. iurisjurandi. C. de testib. & c. fraternitatis. 17. in fin. ex. eod.* Et tamen Xenocrati testimonium dicturo, iurisjurandi religionem remiserunt Athenienses. Eidemque pudoris inexorabilis testimonium contulit *Phryne* uxor, quæ rep. ulsam passa & à Xenocrate egressa, non se *ἀνδραγαθὴν*, *ἀνδραγαθὴν* exire dixerat, ut scribit

Plurim. a Platone factus quam Aristot.

Dn. Remus in Notis ad Themist. *Orat. 1. pag. 232.* Atque ipsum illum Xenocratem, ob morum conformitatem, opinor, Plato pluris fecisse fertur, quam ipsum Aristotelem, Ludov. Cœl. Rhodigin. prodidit *lib. 17. lect. antiquar. cap. 34.* Etsi autem juramentum alias maximum expedientiarum litium remedium creditur *l. 1. ff. de juram.* Idque etiam ab Apostolo *ad Hebr.*

juramentum in iudicio as.

6. v. 16. omnis controversiæ finis live expedito appellatur: quia certa est juris definitio, quæ fit cum obrestitutione divina. Cujac. in *paratit. pandectar. de juramento.* Existimante præsertim Platone, ipsum etiam Rhadimantem lites interposito juramento finisse *lib. 12. de legibus.* pietas enim perjuriam nescit, juxta Aristotelem *1. Rhetor. cap. 15.* Vnde lites sæpè gravissimæ unius juramenti interpositione deciduntur atque firmanantur, teste Setzero *impræf. tract. de juram. num. 1. & 2.* Quandoquidem juramentum pro veritate habetur. Angel. & Schneid. in *6. item si quis. Instit. de act.* & Ioh. Borcholt. *de juram. tract. 3. n. r.* Quia tamen ea est sæculi huius impietas, & temporis injuria atque licentia, ut plerique juramenta non curent magis, quam antiquæ & ruinosa domus fumum. Heigius

bisssus.

de fidejuss. cap. 7. num. 592. Pruckman. *conf. 16. n. 36. v. 12.* imò vix obulo æstiment, & iis ludant, ut puri asragulis; ad superiorum certè circumspeditionem pertinebit atque prudentiam, edicere, ut ad juramentorum delationem ita facile deproperetur. Quod prudenter sanè admonuit Plato *d. libr. 12. de Legib.* Nunc verò, inquit, quoniam mores hominum alii, & improbi plures, nec ille judicandi modus cōgruit: itaque prudens Legislator in iudiciorum executione iusjurandum litigantium prohibebit, ut tam accusatoris intentio, quam Rei deprecatio sine iurejurando in iudiciis conscribatur. Nam si jurandi licentia in civitate dabitur, ubi plura ad iudices deferuntur cotidie, omnes penè perjurerunt. Quod refert Tolosan. *in syntag. jur. universi cap. 6. num. 11.* sicut alias juramenti præstationem viri boni absque religione magna in se non recipiunt, ut per *l. si duo. in fin. ff. de iurejurad. & cap. & si clericus. ext. eo. nit. & c. 2. de proba.* ostendit Raubar. *q. 12. n. 18.* relatus à Ventura de Valentii *in par. litigiosa. lib. 2. c. 13. n. 22.*

Licentia.

Sed nec in Alexandro duntaxat, verum etiam aliis quoque principibus viris eandem insaniam in cultu habituque Deos mentiendi, apud bonos Auctores licet deprehendere. Etenim Antigonus Rex in omnibus. Liberum patrem imitatus, hederam capiti circumposuit loco causiæ & diadematis Macedonici, thyrsum pro sceptro gerens, si Herodiano credimus, quamquam non desunt, qui hanc in ipso divinitatis affectionem excusent. Etenim cum ex adulatione, quæ pestilens alioquin & virulenta nulli non rei inducit rābem, Antigonum Macedonia Regem Hermodorus Poeta Solis dixisset filium: Haud facile (inquit ille) ubi consentiet Lasanophorus meus. Dii enim & Solis filii Lasano non indigent. Plutarch. *in Apophthegm.* veluti obscurè insinuans, quum

Antigon.

alimenti egeam, quum inde recrementa
fiant pluta subinde egerenda, mihi sanè
mortalis videor, non Dei filius aut Solis.

Lafanum Siquidem est Lafanophorus, qui matulam
Domino subicit. Est quippe Lafnum
cujus & Horatius meminit *libro primo Sa-*
tyr. 6. his versibus:

Quum Tyburæ via pratorum, quinque
sequuntur

Te pueri, Lafanum, portantes Oenopho-
rum.

vas ventris exonerationi subserviens.
Turnebus *lib. 13. Adversar. cap. 3.* & qui-
dam virorum propriè: sicuri foeminarum

Scaphin. trulla Scaphium dicitur. Cæsar *Rhodigin.*

lib. 21. Lellion. antiquar. cap. 33. quali par-
na Scapha, & quæ commodè interveren-
dorum (ut Metaphorâ Martialis utar)
symplegades inferri possit, ut Alciatus in-
terpretatur *libro sexto parerg. cap. 26.* Vnde
Vlpian. Argentolegato, non putaven-
tris causâ habita Scaphia contineri. *Quin-*
tus 27. §. argento. ff. de auro & argento legato.
quo loco Accursius Scaphium pro cingu-
lo interpretatur, non sat doctè. Iuvenalis
Satyr. 6.

Et ride, Scaphum positis cum sumitur armis.
quod qui Arbleris attribuunt, non viden-
tur Poëtæ sententiam adsequuti. Est quæ
notatu cum primis digna Sigismundi Im-
peratoris moderatio. Nam eum à quo-
dam impensè & supra modum laudaretur
in faciem, & diis prædicaretur similis, illi
colaphum impexit; dicentique, Cur me
cædis? respondit, Cur me mordes? Phi-
lip. in *Chronis. lib. 5. mibi fol. 964.* & Ste-
phannus Guazzus. *de conversation. civili*
lib. 1.

Sed ad larvatos revertor Deos: ex qui-
bus C. Caligula, non modò novus Dio-
nysius sive Bacchus appellari voluit: sed
& universum Dionysiacum habitum in-
duus incessit, in eo apparatu etiam judi-
cia exercens, ut refert *lib. 4.* Athenæus,

& latius Dio Nicæus *lib. 59.* in hæc fere
verba: Caligula interdum effœminator
spectabatur, thyrsus & cratera tenens:
interdum virili specie elavam & Leonis
pellem gestabat; subindè facie levigata &
erasa, mox barbara viscebatur; nunc tri-
dentem tenens, nunc fulmen vibrans;
nonnunquam Palladi bellicæ viginti assi-
milatus.

Bacchi quoque habitum cultumque
jam antea usurpasse legimus M. Anto-
nium: quem Vellejus Paterculus redimi-
tum hederis, coronaque velatum aurea, &
thyrsus tenentem, cothurnisque succia-
tum scribit curru velut Liberum patrem
vectum fuisse Alexandræ: neq; id specta-
culi in Regia tantum Egypti Urbe; sed
Athenis quoque in medio Græciæ quasi

theatro exhibuisse. Quam rem clarissime
consignavit Seneca *Sinaforior. 1.* monens
in adulatione, quæ aliorum animos per-
mulcere volumus, modum aliquem ser-
vandum esse, ne nobis accidere tale ali-
quid quod Atheniensibus: cum publicæ
eorum blanditiæ non tantum deprehen-
sæ, sed & castigatæ sunt. Nam cum Anto-
nius (inquit) vellent se Liberum patrem
dici, & hoc nomen statuis subscribi; ha-
bitu quoq; & comitatu Liberum patrem
imitaretur: occurrerunt venienti ei A-
thenienses cum conjugibus & liberis, &
alutaverunt. Bene illis cesserat
si casus Atticus ibi substitisset. Dixerunt,
despondere ipsos in Matrimonium illi Mi-
nervam Mulant suam, & rogaverunt, ut
duceret. Et Antonius ait, ducturum: sed
doris nomine imperare se illis mille ta-
lenta. Dio Nicæus, Antonium myiara das
centum ab ipsis exegisse scribit. qui ca-
lus posterior quadragies Sestertium, hoc
est, summam centum millium coronato-
rum aureorum nō transcendit: cum prior
ille summam efficiat sextuplo majorem,
ad sexcenta aureorum coronatorum mil-

*M. An-
tonius*

*Adulatio
punita.*

*Sigis-
mund.
Imp.*

*C. Cali-
gula.*

lia sese extendentem. Id quod Romano more ducenties quadragieses Sestertium dixeris : ex supputatione Hadriani lunii lib. 5. *Animadvers. cap. 1.* Sed ut Antonius Bacchi habitum adsumebat : ita Commodus Imp. Herculem se & Iovis filium nominari voluit, &posito Imperatorio culto omni, Leonis exuvio indutus, & clavam manu gestans, Herodiano oculato hujus rei teste : non secus atque Sex. Pompejus Nepruni filius olim haberi ambiverat, phœnicium paludamentum, quo Imperatores utebantur, in cœruleum vertens, gloriabundus scilicet ob felicem in navigatione successum, & geminum adversæ partis naufragium. quod præter Apianum, etiam Porphyrio ad Horatium adnotavit.

Scrione autem, an verò Deum contemptu potius adicititium illum divinitatis habitum usurparint, non facile dixerim. Heliogabalus certè, si Lampridio credimus. Cervos quatuor junxit ad curram, quo vehabatur, totidemque Canes, Dianam se appellans, & quatuor Tigres, Bacchum se dictitans, & quatuor Leones, se Cybelen vocans : non tam venationis & ferarum studio, quàm Religionis & Deorum hominumque contemptu : quum etiam feminas quatuor currui adcopulaverit : non secus atque Sesostris Ægypti Rex, Reges quatuor, ut Antonius Mizaldus meminit *Memorabil. centur. 6. Aphor. 99.* De horum Apotheosi, qua Herodiani lib. 4. constant, Imperatores facto functos in Deos referri solere, Seneca jocularè composuit scriptum, quod *Apoloynthosin*, veluti quandam inter Indigites referendi rationem indigitavit : eo quòd Claudius medicato boleto, quasi pharmaco purgatorio, quod olim frequens ex Colocynthide concianabatur, periret. Infusum autem delectabili cibo Boletorum virus, *Locusta*, nobilis venen-

cz ingenio paratum, Agrippinam Claudio portexisse scribunt, *Plinius libro 24. cap. 22. Corn. Tacitus lib. 12. Sueton. in Claudio cap. 44. & Dio lib. 58.* Quò pertinet illud Neronis dictterium. quo Boletos. (fungorum id genus est. *Βόλῆμα βοῶν*, hoc est, Deorum cibum nominavit; innuens nimirum, Claudium per Boleti esum, cuius avidissimus fuisse Suetonio dicitur, ad Deos excessisse. Hinc illa Martialis imprecatio :

Boletum, qualem Claudius edis, edas.

Et vulgaris circumfertur versiculus :

Boleti lethi causa suere mei.

Nec enim, ut est apud Senecam, post Boleum opiparè medicamenti conditum, Claudius plus cibi sumpsit : expectans scilicet, ut jam cœlo collocatus, cum Romulo

— possis ferventia rapa vorare :

quippe non Nectare tantum & Ambrosiâ Deo pasci, veteres credebant : verum jam Deus etiam vilibus quibusdam cibis, ut Romulus rapis. Credo, de paupertate illius seculi, quo Romulus vixerat. Proinde quasi in cœlo iisdem cibis victiter, quibus in terra alebatur, Martialis ita ludit :

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa

Quæ damus, in cœlo Romulus esse solet.

Sed patum esset, Boletis & id genus edulis vim maleficam misceri, nisi & sacrificiis hanc propinatam legamus. Nam & *Veneria Victor III.* Pontifex Rom. extinctus fertur, injecto in calicem veneno, dum rem divinam facit, non absque inimicorum dictterio, divinum planè id proculi afferentium, quo hausto Victor ad sidera celeriter evolasset ; non secus, ac Claudius Boletorum esu, sicuti diximus. Et *Henricus Luxemburgensis* Imp. optimus, à Clemente V. Pontifice (cui pro genuina sedis illius ambitione non satis erat eximium cœli regimen, nisi terris quoque latissime dominaretur) (ad compremendam

Guel-

Guelphorum protervitatem Italiam petere impulsus, Aetii contracto exercitu agens, ac Christum pia mente spirans, glutito cum Eucharistia veneno, fraude Mōpellicani monachi, à Florentinis instructi, expirasse dicitur: vir equidem ambrosia Cœlitum, non diro toxico pasci dignus, sacerdotibus improbis ac vanis infestus, bonorum contrā & studiosorum amicissimus propugnator, quos *cygno nigro rariores* tunc dicere solebat. *Step. Forcatul. de Imper. & Philosoph. Gallor. lib. 4.* Et quomodo Cæsari parcent, qui Pontifici non pepercerūt suo? *Quærit Piccartus decad. 5. observat. historico-pol. cap. 10.* Victorem III. (de quomodo diximus) veneno in calicem injecto è vivo Divum fecisse subdiaconum eius, Platina & alii scribunt. Nec verò dissimile divinitatis fastigium Papam Romanum affectasse liquet. Nam & Stephanus Petracensis, in Papa, inquit, est omnis potestas supra omnes potestates, tã cœli quã terræ. Hinc enim Papa vocatur in jure Canonico *in extravag. l.ohan. 22.* Dominus Deus noster. Et Nicol. Papa *in can. satis evidenter. 96. distinct. gloriatur*, se à Constantino Deum fuisse nominatum. Quem locum Augustin. Steuchius Papæ Bibliothecarius *in lib. de Donation. Constantini edito Lugduni an. 47. fol. 141.* laudans, ita subjungit: Audis Pontificem à Constantino Deum appellatum, & habitum pro Deo? hoc videl. factū est, cum eum præclaro illo edicto decorāvit, adoravit uti Deum, uti Christi & Petri successorem: divinos ei honores, quoad potuit, contulit: velut vivam Christi imaginem veneratus est. Sed & Bonifacius VIII. Anno 1300. in magno concursu propter jubilum facto clamavit: *Ego sum Pontifex & Imperator, terre streque ac cœlestis imperium habeo.* Eundem dixerunt Deum in terris Baldus *in i. ult. C. sentent. rescind. non poss.* Decius *in c. 1. de constitut. &*

Felinus *in c. ego de jurejur. & admirabilem vocat gloss. in procem. Clementin. verbo Papa.* ubi dictum ait esse Papam ab interjectione admirātis Papæ: verè enim ait, admirabilis est, quia vices Dei in terris gerit: *Inde Poeta ille*

Papa stupor mundi, & paulò post:

Nec Denses, nec homo, quia nenter es, inter utrumq.

Inter istiusmodi vero palpones ridiculus ferè est & insubidus Ianſon *consil. 145. incip. circa primum nu. 3. vol. 1.* ubi ita scribit. Papa est supra me, extra me: Papa est omnia & super omnia: Papa est dominus dominantium & jus Regis habet in suo subditos, Papa potest mutare, quadrata rotundis. Vnde non est de eius potestate inquirendum: prima cum causā nulla sit causā: Et hoc nostro tempore extant libri Bononiæ & Neapoli recens excusi, cum hoc emblemate: *Paulus V. Vice Deus, Christiana Reipub. Monarcha universissimus.* Et alibi, idem Consistorium cum Deo: idem tribunal cum Christo habere dicitur: cui subesse omnis humana creatura etiam in temporalibus debeat: idq; ita esse & credere, de necessitate esse salutis. Nam utrū- *Papa in* que ei jurisdictionem, tam in secularibus, *terra n-* quàm Ecclesiasticis competere, duobus *trama,* illis gladiis, quos sufficere dixit Christus, *habet in-* satis probari Theologorum plerique au- *resurrectio-* tumant. Ius enim duas intelligi potestates in Ecclesia apud summum Pontificem. residentes: ut sic possit ille *utramq; potesta-* tem, si usus ita exegerit, contra quem- *tem,* cunque, etiam *leges & Imperatorem, usur-* pare. Quippe cum Imperator tanto inferior adjudicandus sit Papæ, quanto aurum pretiosius estimandum est vilissimo plum- *Papa* bo. & sol luna: quæ sicuti à sole lumen re- *& ac-* cipit, ita à Papa auctoritatem Imperator: *Imper-* ut habetur *in can. duo sunt. 96. & distinct. & nec si* c. solita. de majoritate & obed. Hieronym. *bo-* de Cavallos *in Speculo commun. opin. con-* parat

Papa divinitate affectans.

Papalis om-
nipotens in
irrisa.

tra commun quæst. 739. & Fernandus Vasquius lib. 1. illustr. controvers. cap. 20 & 21. Cæterum Papalem illam omnipotentiam Philippus Pulcher Galliz Rex Bonifacio VIII. respondens *maximam facultatem* indigitavit, & illas Papicularum assertiones solidè confutavit Christophorus Besold. in *discursu Iuridico-politico de Appellationibus* cap. 4. jam ante cap. 2. fol. 36. non absq; indignatione conquestus, Afium illum Cumenum in pelle Leonina Romanum scilicet Pontificem, sacrosanctæ sub Imperatorio Majestatis amplificandæ prætextu totius mundi tumide omnibus tyrannidem; Sed & allegatas illas juris Canonici sanctiones sive canones, qui de iuribus cœlestis & terreni imperii Petro commissi tradunt, *Papæ* cognominari & stramini æquiparari contendit. Quid & verum est. *Gratiani* enim sunt, qui Pontificum aucupabatur gratiam; ut ex Ripa refert Albericus Gentilis *disputat de iure canonico* cap. 2. ideoque cum ex adfectu potius, quam veritate illi prodierunt, parum utiq; fidei merebantur, utpote à palpone profecti manifestario. Cujus naturam & ingenium optimè describit Lucas de Penna in *rubr. C. de silentiariis* lib. 12. fol. 3. Ex quo in dubium vocari poterat illa à Canonistis tanto conatu suffulta opinio: qua à Papæ sententia provocationem dari negant. Quid enim ineptius, aiunt, quàm ab aliis iudicandum asserere eum, qui omnes est iudicaturus? *can. si Papa. 4. distinct. & can. nemo cum aliquot seqq. 9. q. 3. & can. si quis suadente. in fin. 17. q. 4.* Et cum Papa superiorum neminem recognoscat; sed & par cum Deo tribunal habeat: qui prouocari ab eo poterit? Cum nec ad parem iudicem appellatio detur: sed ad superiorem duntaxat. l. *iudicium* 58. ff. de iudic. l. *ille à quo* 13. §. 4. ad *Senatuscons. Trebell.* l. *Magistratus.* 4. ff. de *recept. arbitr. facis* Panciroli. lib. 2.

cap. cum inferior 16. Ext. de maior. & oblat. can. inferior sedes 21. distinct. Ut sit, iudicium certè & tribunal Dei nunquam effugient, à quibus lege humana provocare non licuit. Eamque provocationem ita à summo omnium Monarcha Deo receptam produnt historiz, ut veluti citati ad diem certum ante id tribunal comparuisse videantur. Quam in rem exempla mira, & supra fidem, sed ex fidis & certè priscis auctoribus comportavit Lipsius lib. 2. *Monitor. politicor.* cap. 11. Ut quando Ferdinandus IV. Hispaniz Rex duos nobiles perduellionis reos, ex altissima turri præcipientes dari iussisset, iiq; crimen constanter negarent, nec aliquid proficerent, eo confugerunt ut dicerent, se divinum tribunal appellare, proindeq; manumisset ad triginta dies iudicio sistere: siquidem postea trigesimo die, cum dormire crederetur, in fata concessit. Michael Ritius 3. de *Regib. Hisp.* Dux quidam Austriacus, cui Rudolpho nomen erat, nobile, què nō in probū oderat, cōprehēdi, culeo insui, aquisq; mergi iussit. Is jã jã de pōte præcipitandus principē ex fenestra suppliciū prospectatē, intōta voce ita alloquitur: Ense ad inexorabile tribunal Dei iusti, quod in valle Josaphat, euoco, inibi intra annū te siste, & cur me insontē hac tanta morte extingui tibi placuerit, causā ede. Cui princeps; præi; & tu sequar, inquit. At prope finē deducto anno, ejusque die ultima apparente in castrum quoddā animi gratia secessit, postq; lautum prandium levicula tentatur febri, heu me miserum exclamat, promissum me vadimonium obire necesse est: vadari me sentio, injecta manu invitus ducor, trahor, rapior: & insimul mortem obit: ut memoriz mandavit Felix Mallecolus, *dialogo de consolat. inique suppressorum.* Nartrat etiam Fulgosius 1. c. 6. Templarium quendam Neapolitanum damnatum ad

Provo-
cationis ad
Deum ex-
empla.

L

2.

3.

k

ignem

ignem in urbe Burdegala, conspectis in fenestra Pontifice Clemente ac Rege Philippo pulchro, magna voce in hæc verba prorupisse: Savissime Clemens, tyranne, posteaquam inter mortales nullus jan, ad quem appellem, super-est locus, pro gravi morte, qua me per iniuriam afficit, ad justum judicem Christum, meum appello redemptorem, ante cujus tribunal te voco, una cum Philippo Rege, ut intra annum diemq; ambo illic compareatis, ubi causam exponam meam &c. Intra id tempus Clemens repente correptus est morte, nec multo post Philippus quoque interiit. His addatur & illud quod Olaus Magnus prodidit. Erat apud Vestrogothos vir eximius & illustris *D. Iohannes Thurstin* nomine, qui severius quam æquius iussit quendam Regnicolam capite plecti: qui genibus ianixis gladioq; truncandus eidem Domino dixit, te voco has hora ante tribunal Dei, ut respondeas, cur me innocentem mortem condemnes. Moxque sublimis ille vir, hominem sub gladio cadente etiam ipse corruit ab equo, socius factus ante tribunal cœli, qui temere & iniq; iudicavit in terra. Olaus Magnus in *hist. de Gentib. Septentrional. cap. 20. lib. 20.* Ita Hieronymus Pragensis de Concilii Constantiensis sententia rei capitalis condonatus, omnipotentem provocavit judicem, post centum annos ut illi respondeant. Quod Christophorus Befoldus cum aliis præterea pluribus retulit. in *discursu Historiæ pol. de appellationibus cap. 2. num. 13.* Quæ ego iudicibus potestate sua abutentibus, imprimis verò Deastris, atque larvatis illis Deis etiam atque etiam diligenter inculcanda celsui. Quos ex Seneca ita compellare lubet.

*Vos quibus rector maris atque terras
dedit magnam necis atque vitæ,
Ponte inflatos tumidosque valius:*

*Quicquid à vobis minor extimescit,
Major hos vobis dominus minatur*

Omni sub regno graviore regnum est. *Apotheosis*
Ut divinè monuit Seneca in *Thieste. act. 3. descriptio.*
in fin. Porro Apotheosis illius formam (huc enim tandem reducenda est nostra dissectatio) ita descriptam cognovimus, ut Imperatore, qui referendus in Deos, & consecrandus erat, vita functo, pyram in tabernaculi formam construerent, quod auro & ebore, signisq; & tabulis pictis exornatum munifice, alio desuper breviori usq; ad tertiam contignationem erigebat. Aquilâ cum omnium Deorum aggestu in summo culmine locata; lectoque constructo cum purpura & auro, in quo defuncti effigies jacebat, senatus, equester ordo, ac viri triumphales quiq; amplissimos honores gesserant, præcedebant, lectum deferebant in Pyram, cum carmine & hymnis, omnibusq; humanis divinisq; aggestis honoribus. demum incensâ pyram, quam vapore & fumo Aquila agitata, è summo culmine tabernaculi aëra petiisset, religio incussa fuit, ipsius animam per inane cœlum petiisse, ipsumque defecato quod mortale erat & caducum in numero cœlestium & concilio Deorum recipi & haberi. Atq; hic deinceps pro Deo colebatur. Prout ex Herodiano & aliis ita describit Alexander ab Alexand. *lib. 6. genial. dier. c. 4.* hoc etiam ibi commemorans, Agesilaum illum Magnum cum à Thasii apotheosi honoratus, & inter divos relatus fuisset vivens, illos interrogasse, ut si Deos faciendi potestatem haberent, prius seipso consecrarent, postea se ipsos deificarent: ut est apud Plutarchum in *Apophæg.* At deificatione illa, ut pro numine coleretur tanto studio, ne insaniam dicam, captus fuit Empedocles, ut in medium Æthnæ incendium vivens se dejecerit. Strabo *lib. 6.* Lærtius in *ipsius vita & Tiraq. in tr. Nobilitatis.*

Agesilaum

Empedocles

*Caracalla
parri-
cium,*

Cæterum novitiis illis Diis, de quibus diximus, *Dinorum* quàm *vinorum* nomē facilius concesserit Antonæ Caracalla, qui eum Getam fratrē in ipso matris gremio, ad quod tãquam turissimum asylum confugerat, ac jam tum ex collo ejus pendentem, adherentemq; ipsius pectori atq; uberibus, interfecisset; Xiphil. *in epit. Dionis, in Caracalla vita*; consulente quodã, ut ad declinandum sive mitigandam parricidii infamiam atq; invidiam, interemptum fratrem *Divi* nomine dignaretur: Sit (inquit) Geta Divus, dum non sit vivus, Philipp. *Camerar. Operar. succissuar. cap. 88.*

*Porcellana
venenum
non ferunt.
Simon Simonius:*

Sed institutum repeto: ne fortē dum manum poscor, ut dicitur, pedem porrigere videar. Porcellana igitur vasa veneni nihil admittere, non tantum Pancitollus rectē monuit; sed & literis id ipsum contestatus est *Simon Simonius*, Serenissimi Maximiliani designati Electi Regis Poloniæ, Archiducis Austriæ Medicus, & Regni Bohemiæ Archiater: quas ille unã cum Porcellana quandam Pragã misit Lipsiam, ad generum suum *Fridericum Meyerum*, affinem mihi charissimum. Et quidem ipsissima Epistolæ illius verba hîc loci adscribere, quid vetat? Scutellam (ait Simonius) mitto ex preciosa Porcellana. Inventa est unã cum aliis rebus in cistis Bassæ Budensis, qui nunc Viennæ captivus detinetur. Bibunt ex ea Turcæ aquam, cerbet, suæque juscula: quia venena mutatione subitaria pelluciditatis detegere iisdemque potenter credatur resistere. Dono data est illustrissimo Heroi, amico meo: a quo accepi. Non commutârim eam cum argentea ejusdem ponderis. Nam hujus materiam esse puram, minimeque adulteratam, certò mihi persuadeo. Et credibile est: cum tam illustri inter Turcas Duci in usu fuerit. *Praga 12. Febr. Anno 1600. Quæ loco huic in-*

ferere propterea dubitavi minis, quòd dum Lipsiæ non ita pridem à collaudato illo Affine meo liberaliter exceptus. Scutellam illam manibus traxavi meis & suavissimo repletam vino semel atq; iterum, non sine voluptate exhausti verum adeò deprehendi, quod Confalvus Mendosa prodidit *lib. 1. Historia China, cap. ult.* Porcellanas illas elegantia & perspicuitate sua, ne pellucidissimis quidem Crystallis cedere. Crystallum autem glaciem esse Plinius docet *lib. 37, cap. 2.* & coelesti humore, parvaque nive fieri: nec aliubi reperiri, quàm ubi maximè hibernæ nives rigent. Quò alluisse videtur Auctor obsceni carminis, illo versu:

*Porcellana
Perlucida.*

Crystallum.

Rigetque duro barba vineta Crystallo. *Crystallina* qua de re videatur, quod *libr. 1. ad Tir. de vasa Specularibus* adnotavi. Porro Crystallinis poculis summa olim fuit auctoritas, atque ea quidem in frigido potu maxime commendari idem Plinius refert: cum materia illa caloris sit impatiens. Xenocrates auctor est, vas amphorale ex crystallo visum: & ex India vas crystallinum Seltariorum quatuor fuisse allatum, Ac si eidem Plinio credimas, is olim luxuriæ furor fuit, ut etiam Mater familiās, nec diucstamen, mercata dicatur trullam crystallinam Seltarjæ centum quinquaginta millibus. Nero quoque eodem auctore, amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos: fortē, ne quis alius ex iis biberet, aut verò ad divitiarum ostentationem. Hoc enim argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Hinc premium crystallinis fecisse dicitur ipsa fragilitas. *Plin. libr. 33 in proem.* Quod totidem serè verbis expressit Seneca *lib. 7. de benefic. c. 9.* Video (inquit) istic cristallina, quorū accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas

Vedius
Pollio.

apud Imperitos ipso, quod eos fugare debet, periculo crescit. Ejus rei memorabile nobis exemplū (ut infinita alia prætereā) præbere poterit Vedius Pollio: qui servorum unum, quod Chrysellinum forte allisisset, ad ultimū rapi suppliciū, & Murænis, quas in piscina depascebat capacissima, objici jussit. Et quidem jam inde ille eò fuisset abreptus, ni Augustus (ad cujus cū Pollione tūm cœnātis pedes fueras dilapsus, nō quidē mortem deprecaturus, sed mortis genus, hoc est, ne Murænis esca foret) inusitā crudelitatis speciem miratus, dimitti evasit puerum imperasset, & vasa ejus operis cōteri universa. Dio Cassius lib. 54. Ridiculū verò, quāquā non inficetum est Martialis cōsiliū, istā Chrysellinorū fragilitatem ita caveri possem. onentis, si servus, quia ea tractabit, nec nimīū ea negligat, nec nimium etiam sit sollicitus. Nam & non curandi temerē ea excidere; & à timente sustineri non posse, labentibus manibus. Sic igitur ludit lib. 4. Epigram.

*Frangere dum metu frangis cristallina;
peccant.*

Secura nimium sollicitaque manus.

saguntina
pecula.

Sed ab hoc metu liberum fore servum, idem innuit, qui Saguntinos calices, ex Saguntino luto factō ministraverit:

*Qua non sollicitus teneat, servetque
Minister.*

Sume Saguntino pecula ficta luto.

Nam cū alia pocula singulari tractentur & custodiantur sollicitudine: in his nullā curā opus fore significat: quando quidem vilia sint id genus vasa, & si frangantur, aut nullam, aut certē parvam jacturam allatur. Hinc idem alibi:

Ficta Sagumino cymbia malo luto.

Corys Rex.

Insignem igitur prudentiæ laudem in hoc mereri videtur Corys ille Thracum Rex: qui quod esset naturā prærapidus, ac ad iram effervescentior, ad ultionem pro-

inde etiam præceps præcipueq; imperio sus, & immitis in servorum delictis, quod genus hominū minutulis suffervescit rebus, *Microlycum* Græci vocant (quum preciosiora essent ab hospite dono ei oblata figlinæ, cæ lato opere, tornatuliq; ratione conspicua, sed tamen prætenvia, fractionisq; injuriæ opportuna: offerenti quidem gratum se præbuit, ampliter illum muneribus afficiendo: Cæterum mox vasa contrivit omnia, facti protinus ex fide ratione reddita: quod vereretur, ne per incuriam ministros peccantes ea in re sævius amariūsq; verberibus concideret. A tam nobili exemplo ad agionis comminisci figuram possumus, ut *Corys figlina* identidem præferendis intendamus, insursuremūsq; quos velimus commonitos illum indignationis ardorem ex nimio irarum æstu prorumpentem, prudentiæ quodam sufflamine, vel cum dispendio reprimendum. Coel. Rhodig. lib. 23. lectio antiq. c. 20.

In primis verò commendanda videtur Veterum parsimonia: apud quos figlina seu fictilia opera tanto in usu fuere; ut Numa Rex septimum figulorum Collegium Romæ instituerit. Non enim imbrices tantum tegulæ, laterculiq; inde fiebant: sed & tabulæ, lucernæ, candelabra, vasa omnis generis, doliaque ad vina & ad aquas. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluerunt: sicut M. Varro, Pythagorice modo, in myrti & oleæ, atq; populi nigra foliis. Plinius lib. 35. cap. 12. Tuberone certē Seneca, inter alia, etiam ob hoc singulariter laudat, quod in Epulo publico (Plautus *popularem cæ-frugilem* nam vocat) fictilia pocula populo Romano proposuerit Proderit (asi lib. 15. epist. 69. in fin. narrare & exponere Tuberone ligneos lectulos, cū in publicum sternerentur, hædivasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Jovis cellam propo-

Corys figlina
na.

Figlina Romanis
of-
tata.

Tuberone
cæ-frugilem

ita convivis vasa fictilia: quid aliud, paupertatem in Capitolio consecrare? Ut nullum aliud factum ejus habeam, quo illum Consulibus inferam, hoc parum credimus? Censura fuit illa, non coena. O quam ignorant homines cupidi gloriæ; quid illa sit, aut quemadmodum petenda! illo die populus Romanus multorum supellectilem spectavit; unius iratus est. Omnium illorum aurum argentumque factum est, & in milites constatum. At omnibus seculis Tiberonis fictilia durabunt. Et hujus quidem laudis duraturæ causam videtur idem assignare *lib. 1. epist. 5.* cum ita scribit: Magnus ille est, qui fictilibus sicutitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus: Refert tamen Cicero, Populum Romanum hanc Tiberonis frugalitatem, veluti ~~quam~~ sordes, graviter tulisse: atque ita hominem integerrimum, Civem optimum, hœdinis illis pelliculis Præturæ dejectum fuisse, *in orat.*

Samia vasa. pro Muræna.

Agathocles C. Marini.

etiam fictilia vasa, populo exposita, docuisse Samia: quo genere valorum usus fuisse scribitur & Agathocles ille Siciliæ tyrannus, licet figulo genitore satus, quemadmodum & C. Marini ex fabro ferrario, tempore Gallieni à militibus Imperator Romanus fuit salutatus ille quidem, sed non diuturnum fuit ipsius Imperium. Una enim die factus est Imperator: altera visus est imperare: tertiâ interemtus est à milite, & quidem eo, qui ejus quondam operarius in fabrilis officina fuerat, addito hoc dictorio: *Hic est gladius, quem ipse fecisti.* De quo triduo Imperatore non illepidè usurpare possis id, quod de Vatinius Cos. jocus est Cicero: Eo nimirum Imperatore magnum obtigisse ostentum: nam nec brumam, nec ver, nec æstatem fuisse. Philip. Camerari. Operar. succisivar. c. 82. Hic in digitis nervos habuisse dicitur, non venas: tanta

vi, ut nullius manus adscribendum aut impellendum præstantior tradatur. Quippe venientia carra salutari obnixus repulit: fortissimum quemque uno sic demum digito afflixit, ut perinde ac clava ferroque icti torquerentur. Tantum verò abest, ut tam vilis eum puduerit originis, ut in concione hæc in verba dicatur prorupisse; As mihi abjiciatur ferraria, dum me ferrum tractasse suis sentiant cladibus extæræ gentes, quæ Populum Romanum ferratam gentem putent. Cœl. Rhodig. *lib. 4. Antiq. lect. c. 3.* Sed nec minor censenda est Agathoclis moderatio, quæ eleganti hoc carmine graphicè descripsit Anfonius:

Moderatio.

Agathocles moderatio.

Fama est, fictilibus cenasse Agathoclea regem,

Aique ab acervo Samio saepe onerasse luto,
Fersula gemmatis cum poneret horrida vasis,

Et misceret opes, pauperiemque simul.
Quærentis causam, respondit: Rex ego quæ sum,

Sicania figulo sum genitore satus.
Fortunam referenter habes, quicunque repens

Dives ab exilio progrediens loco.

Quemadmodum autem hæc Agathoclis moderatio meritò commendatur: Ita contra turpis & nefanda ipsius libido, & improba atque abominanda Venus reprehensionem nequaquam potest effugere. Nam & ab eminentissimis proditum historicis est, Agathoclem formâ & corporis venustate præminentem, diu vitam stupri patientiâ exegisse: ipso est Timæo scribente, eum primo ætatis flore *ναρὸς ἀπὸς* hoc est, scortum promiscuum, impudentissimo cuique fuisse expositum, & nec minùs petulanter reliquum ætatis tempus in nequitia peregisse, libidine à viris ad foeminas translata. Hinc probrosi in illum verficuli apud Suidam, quibus Cræculus *τρίτῃς* fuit nuncupatus. Graculus

Ejus fortunæ.

Cur Gra-
culas mon-
supacur,

quidem: vel quòd ob singularem in con-
cionibus facundiam, æmulis & inimicis
loquax magis, quàm eloquens diceretur,
utide Attilio Palicano pronunciatum no-
vimus: Vel ob latrocinia & furacem na-
turam. Graculis admodum genuinam.
Nam, ut Plinius scribit, Huic soli avi fu-
racitas auri argentiq̃ue præcipuè mira:
quippe quam *Monedulam* quoque in-
de dictam Grammatici interpretantur,
quasi *Monetulam*, quòd surripiat mone-
tas. Sed hoc Grammaticorum suavitu-
dium vocat *Becmannus*, & rem ira ex-
plicat. Cornix, ait, & monedula in gen-
tilitate erat junonis tutelæ concredita. Iâ
juno etiam dicitur *moneta*: inde ejus avis
monetula, postea *monedula*, uti à quatuor, quadraginta, quadro.
Agathoclem verò latrocinii incubuisse
ante tyrannidem, historia testis est.
Ideoque concedentem Syracusas diu si-
ne fide fuisse: quoniam nec in fortunis,
quod amitteret; nec in verecundia, quod
inquinaret, habere videbatur. Coel. Rhod-
dign. *Le Etio Antiquar. lib. 24. cap. 4.* Tri-
testis verò appellatus fuit, allusione facta
ad illam ex Accipitrum genere avem,
quam ob genituræ fecunditatem; & fre-
quentem Veneris usurpationem, Græci
αἰετός, Latini *Buteonem* vocant: sive
quòd re ipsa tres habeat testes: (*ἄλλος* e-
nim testiculus est (sive quòd duo tantæ
salacitati sufficere posse non putentur. Li-
psius id genus hominum libidinosorum,
& vitæ spurcæ atque impuræ, uno verbo
Salaciones appellatos fuisse contendit li-
bro 2. *Elect. cap. 17.* Synesius eisdem ef-
fœminatos, parumq̃ue viros, proverbial-
li specie *Coryos sodales* & affeclas nomina-
tos indicat. Fuit enim Cotys apud Corin-
thios pro Dea culta, quæ & *Coryto*, tur-
pitudinis & præposteræ libidinis præfes:
in cujus tutela erant, qui ob turpem quæ-
stum, vel ob fœdam libidinem aliaque de

caussa pudicitiam prostituebant, ut est a-
pud Suidam.

Fertur quoque Agathocles perquam
ridiculo & turpi capite fuisse. Unde cum
paulatim diffluentibus capillis denuda-
retur; pudore ductus, myrtea corona
erinem obtexisse dicitur; quæ quasi val-
lumerat & tegmen calvitiei. Veteres sanè
pileis istis, quos vulgo dicimus, caruisse
ostendi *libr. 1. Tit. de Fibula. cum seqq.* Id-
eoque vel nudo erant capite, vel vestis la-
cinea aut cucullo caput operiebantur.
Quòd si qui in magno æstu fœnum seca-
bant, aduersus Solis ardorem caput torto
fœno tegebant. Quò respexit Propertius,
Vertumnus ita loquentem introducens,
lib. 4. Eleg. 2.

Faniseca.

*Da falcem, & torto frontem mihi com-
prime fœno.*

Iurabis nostrâ gramina secta manu.

Sed excepto turpi illo, de quo dixi, libi-
dinis vitio, Agathoclem excellentibus
ingenii atque animi dotibus præditum
fuisse Suidas ex eo colligit, quòd anno æ-
tatis circiter decimo octavo Syracusas,
prope quas natus fuerat, confugiens à ro-
ta figulina, à fumo, à limo, non multò post
talibus fundamentis innitens, omnem
Siciliam suæ ditionis fecerit: Carthagi-
nenses in summa discrimina adduxerit:
denique in Imperio senex vitam exegerit.
appellatione Regia. quo tamen loco
inprimis notatu dignum est, quòd Ma-
chiavellus pro comperto asserit, aut nun-
quam, aut certè rarè simè solere homines
ex humili fortuna ad altum conscendere
fastigium absque vi aut fraude, & quidem
hac magis, quàm illa *libro 2. Dispensat. de
Republ. cap. 13.*

Agathoc-
lus vultus.

Legimus prætereà, ipsum etiam Porcel-
lanam Hetruriam regem fictilibus fuisse u-
sum. Docet id disertè Martialis hoc disti-
cho:.

Persona

Arcina nimis ne spernas vasa, monemus

Latinus

Vasa Areti-
na.

Lanthes erat Tuscorum Porfena fictilibus.

Nec tamen ex Samia tantum terra, sed & Aretina, singulari cum laude fictilia conficiebantur. Hinc Plinius: retinet hanc nobilitatem Aretium in Italia: & Samia etiamnum in esculentis laudatur. *libro 35. cap. 12.* Nec dubium est, quin figlinæ artis gnari in primis fuerint *Oscii* Campaniæ populi. Hinc Campana si pellex pro fictili, *lib. 1. Satyr. 6.*

Campana
suppellex.

Velis cum patra guntis, Campana suppellex.

Quò pertinet illud Propertii *lib. 4. Eleg. 2.*

At tibi, Mamuri, forma celator athenæ,

Tellus artifice ne terat Oscamannus.

Fecerat Mamurius Vertumni signum athenicum. Gratus igitur Vertumnus optat, nec unquam Mamurius fictilia signa faciat; sed semper nobiles ex ære statuas & formas ducat: ne figlinæ lucæ vilitate tantus artifex dedecoretur. Turneb. *lib. 23. Advers. cap. 6.* Verumtamen inter omnia vasa fictilia primas tenuere Samia. Ex quo genere etiam haud dubiè fuit *Fidelis*: Nonius certè eam definit vas Samium ad plurimos usus: de qua Persius:

Samia vasa

Nec tamen inuideas, quòd multa Fidelia puer

In locuplete penur:

Ejus & Plautus meminit, Aulularia: Sed si reperero, ô Fides: multum congiatlem plenam faciam tibi fideliam. quo in loco Plautus eodem modo *Congiatlem* dixit *si deham*, quo Plinius *cadum congiarium* ac si Congium in Cadum diceret formatum, ut Budzus explicat *libro 5. de Affect. ejus partibus.* Et Samo igitur vasa illa Samia, ex Samiâ scilicet teriâ effecta. quorum tanta esse coepit nobilitas, ut pluris etiam constiterint, quàm Murrhina. Plin. *lib. 35. cap. 12. circa fin.* de quibus dictum à nobis est *lib. 1. Tit. de Murrhino.*

Samon autem Insulam Junoni sacram fuisse, nemo nescit. Eandem quæ olim & Partheniam nuncupatam, post Aristotelem Plinius scribit *lib. 5. cap. 31.* fortè, quòd ibi *parthenius*. id est, virgo Juno adoleverit, ibi educata sit, ibi etiam Jovis nupserit, ut Lactantius prodidit. Unde & sanum Junonis nobilissimum, & antiquitus famigeratum fuit Sami: ibi donarium Deæ per quàm opulentum viscebatur, & simulachrum ipsius in habitu nubentis figuratum; & sacra ejus anniversaria Nuptiarum ritu ibi celebrabantur. Sami præterea feracissimam fertilitatem laudantes prisce, non dubitabant illud ei proverbium accommodare, quòd etiam ferat *Gallinacæ*, ibique reperire possis Lactis gallinacæi haustum quod Plinius decenter usurpat in præfatione Naturalis historię, ad Velsæanum. ut & Julius Cæsar Scaliger *Exercitatione 144.* adversus Cardanum. de Samo ita Apuleius 2. *Florisidor.* Ager frumento piger, aratio irrita, fecundior oliveto, nec vinitori nec olivatori scalpitur. Ruratio omnis in furculo & furculo est: quorum proventu magis fructuosa est quam frugifera. Sed & auctor est idem Plinius. Samiâ cretâ Matris Deum facientes qui Galli vocantur, virilitatem amputasse, nec aliter circa perniciem, si M. Caelio credamus: qui linguam sic amputandam objecit gravi probro, tanquam & ipse jam tunc eidem Virellio malediceret *lib. 35. cap. 12. in fin.* Hinc Samium Nonio usurpatur & testum & acutum. Unde & *Samiare* (ait) dicimus acuerè, quòd in Samo hoc genus artis polleat. Et Samiata ferramenta, idem Nonius interpretatur acuta & mucronata fortè, quia Samiâ cretâ polita & niriâ, deterfaque acuerentur. Unde & *Samiaris* dicti, qui Samiâ illâ cretâ arma & picula prætorianorum & satellium Imperatoris ad nitorem fricabant tergebantque,

Samos insula.

Samia testa.

pro acuta.

queatque exasperabant gladium & jaculorum aciem & cuspides Turneb. *lib. 2. 7. Adversar. cap. 21.* Hinc enim Samii Lucumonis acumen apud Aufoniam, dum *Epist. 4. ad Theonem* ita scribit:

Scillito decies si corpus geris aceto.

Ancipitesque tuum Samii Lucumonis acumen.

Ita enim, non obstante varia & fluctuante Hadriani Turnebi interpretatione *lib. 2. Adversar. cap. 23. & lib. cap. 17.* versus illos nobis restituit Scaliger. ut si sensus:

lib. 2. Aufoniam lect. cap. 12. Non poteris, ô Theo, ænigmatum meorum nodi solvere, etiamsi cor purges scillito aceto, quod antidoti vice sæpè anticipare soles: neq; etiam si te eo præmuniveris, quod est tibi acumen adversus faciendos; quies Lucumo, & insanis.

Acetum prudentia. Nam & acetum pro acumine & prudentia poni, ex illo Plauti constat in *Bacchidibus*.

Nunc experiar, si ne aceto tibi cor acre in pectore.

Et in *Pseudolo*:

Et quid habet is homo aceti in pectore?

CH. atque acidissimi.

quo sensu per aurem Stoici acri aceto lotam Petrius intelligit eum, qui artis dialecticæ disciplina acri, & acuta instructus non fallatur captiosis ratiocinationibus: quemadmodum Varro *acrem disputatorem*: ris aceti cupas habere eleganter dicit, quem alteram vitam deformasse Carneadem virtutis è cupis acris aceti, scribit, Lucumones verò, ut ex Festo novimus, homines quidam erant, ob insaniam dicti, quòd loca, ad quæ venissent, infesta facerent. Quo verbo & Sidonius utitur: Temperat Lucumonem nostrum Tanaquil sua, ut inde conjecturâ fiat probabile, iis temporibus in ore vulgi illud vocabulum fuisse, in homines insanos & intratibiles *lib. 2. Aufonianorum lectionum c. 12.* iis autem verbis: Temperat Lucumo-

nem Tanaquil sua, Sidonius Apollinaris *lib. 5. Ep. 7.* intelligit *Chysipiscum*, quem uxor temperabat, ut olim Lucumonem, *Tanaquil*, id est, Tarquinium Priscum Tanaquil temperabat: quæ erat uxor Tarquini Prisci, qui Lucumo dictus: *Tanaquil* autem, Hetruscum vocabulum: & Lucumo Tuscorum lingua Rex est. De Tanaquil, quod nomen pro qualibet uxore ponitur, ita Hieronymus *ad loviniam*: Notior est marito suo Tanaquil: illam inter multa Regum nomina jam abscondit antiquitas: hanc verò inter fœminas virtus altius seculorum omnium memoriæ, quam ut excidere possit, infixit. Quod Savaro ad illum locum adnotavit. Unde eundem *Stolo* Theonem Aufonius etiam Stolonem appellat.

Sed jam non potis, ô Stolo, doceri. ubi Stolonem, pro stolido poni Turnebus rectè annotavit *lib. 2. cap. 23.* quem Terentius elephant corio circumtectum non suo, dixerit in *Heautont. act. 3. scen. 1.* Nam cum elephant corium durissimum sit & crassissimum; proinde fit, ut elephant minus sentiant. Id genus homines Festus à petrarum asperitate & duritia *Petrone* *trones & Rupices* appellat. quo posteriori *Rupices* verbo etiam Tertullianus frequenter utitur, singulariter verò in *libro de Anima*. Quid autem facient (inquit) tot actantæ animæ Rupicum & barbarorum quibus alimenta sapientiæ defunt, tamen indota prudentia pollent, & sine Academiis; & porticibus Atticis & carceribus Socratis; denique jejuna: es à Philosophia nihilominus vivunt? quo in loco *Rupices* Beatus Rhenanus interpretatur homines indoctos, & amulos; fortè quòd Rupicum incolæ Naturæ soleant esse asperioris, & ingenii inhumanioris. Inde est, ut quorum immanem crudelitatem execramur, eos à rupibus natos esse dicamus. Virgil.

Nunc scio quid sit Amor; duris in cotibus istum

Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,

Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.

Et apud eundem Dido Æneam ita alloquitur:

—*duris genuit te cantibus horrens Caucasus.*

Lapis homo insensatus. Nec verò infrequens est, ut per lapidem intelligamus hominem sensus expertem.

Unde illud apud Terentium: *Quid istas lapis?* & apud Plautum in *Milite*: Nallum hoc est stolidius saxum. Hinc Aristippus rogatus, quid melior evasurus esset filius? Ut nihil aliud (inquit) certè vel in theatro non sedebit lapis super lapidem, innuens nimirum imperitum à lapide nihil ferè distare. Sic Plautus, lapidem verberare, usurpat pro castigare incastigabilem, aut docere indocile. Et Amaryllis apud Theocritum à Pastore *Tota lapis* dicitur, quod nullis amicu, ut idem ait, precibus moveatur. Quò pertinet illud Evangelicum: *Potest Deus è lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.* Id enim de stupidis penèque brutis hominibus, qui nihil adhuc diuini sapiunt, propterea que tanquam lapides sine sensu sunt, interpretatur Joh. Pierius *libr. 49 Hieroglyph. iii. de Lapide.* Nam qui lapides adorabant, lapidibus similes, ut in Psalmo est, evadebant. Unde & illud: *Auferam cor lapideum de carne vestra,* Origines & Eucharis de stupiditate & insipientia interpretantur. Eodemque sensu saxei appellantur Episcopi rudes, & cerum omnium imperiti, infestivo illo carmine, quod saxez Pasquilli statuarum Romæ affixum se deprehendisse testatur Alciatus *libr. 2. Dispunct. cap. 22.* Id quoniam & argutum & venustum est, hic adscribo:

Tandem Maxime Pontifex galernum Panisroll. lib. 2.

Pasquillo tribuas tuo roganti.

Si sensu sine sum; rude atque marmor

Complures quoque Episcopos creari

Ipsa me magis saxeos videmus.

Cur autem famosi libelli passim Pasquilli dicuntur, si quaesiveris, sic habet. Fuit Pasquillus Sartor Romanus atque adeo Pontificius, qui ob vitia Papam & Papæ senatu, id est, Cardinales mira libertate & impunitate vellicabat. Eo mortuo cum propè tabernam ejus statua marmorea gladiatoria habitu effusa, & eodem loco erecta esset, joco populari Pasquillus appellari cœpit: quod illic ob dicacitatem notissimus magister Pasquillus habitasset. Et quemadmodum ille vivus hominum vitia insectatus fuerat: ita nunc post mortem ejus statua epigrammatophora munus subiit. Illi enim omnis generis scripta maledica noctu affiguntur, quæ inde pasquilli nomen sibi vindicant. ita ex theatro vitæ humanæ *vol. 2. lib. 3. fol. 3709 in verb. pasquillus* retulit Joh. Dauth. in tract. de testament. iii. *Qui testament. fac. poss. nu. 226. fol. 267.* Scitum verò in primis est, quod de Adriano Pontifice, Pasquini & Marforii statuas, ubi famosi & ridiculi in urbe libelli affigebantur, in Tiberim projecturo narratur. Ei enim Sueslanus Caroli legatus peropportuno sermone dixisse fertur: si in flumen statuarum illarum projicerentur, Roma istiusmodi mala carmina esse cantaturas. Quo dicto sic Pontificis conatus repressit, ut amplius ea de re actum non sit, teste Gomezio *lib. 7. de rebus gestis Ximenii.* Nonnulli addunt Pontificem his rationibus non contentum, sed indignabundum respondisse, comburatur ergo illa statua trunca Pasquini: sed eidem Cardinalem quendam regessisse. Ex combusto Pasquino cineres non tatum in urbe, sed longè latèque dispersum iri, inde captaturos clientes propinqui occasione, celebrandi suis poematibus & scriptis memoriam

Saxei Episcopi.

*Florum in-
scitia.*

moriā sui patrōni : ut nihil aliud hac combustionē efficeretur , quā ut cineres illi in totum orbem , quod remanente illa statua trunca vitari posset, dispargerentur. Philippus Camerar. *Operarum succisivar. centur. 2. cap. 62.* Ceterum de Episcoporum quorundam crassa & casinina ignorantia atque stupiditate nihil hic attinet dicere : quādoquidem clarissimorum auctorum monumentis, praesertim verò doctissimis Beroaldi *ad lib. 9. Apulej. commentariis* ea satis innotuerit. De aviditate verò illorum , & beneficiorum venatione sive aucupio, videri poterit Annus Robert. Aurelius *lib. 1. Rerum Indicat. cap. 7.*

Aucupium.

Et si enim Pontificio jure sub gravi poena interdictum legimus , ne quis ad sacerdotia, sacros ordines , aut dignitates Ecclesiasticas invitus promoveatur : *can. ubi ista. & can. honorat. distinct. 74.* rectè nimirum sentiente Hieronymo, Clericatum non honorem esse, sed onus : *in Epistola ad Heliodor.* Per paucos tamen aetas hæc nostra producit, qui cum Hieronymo id expendant, quinimò ne corvos quidem aut cæteras aves, quæ laceratione corporum aluntur , tam rapido volatu ad cadavera per aërem ferri videmus, quā ægrotante Clerico , beneficii optimi possessore, Corvos beneficiarios cernimus ad extorquendam à languente Resignationem, & spolia adhuc spiranti detrahenda ; aut desperata Resignatione ad aulam, curiamve Romanam incredibili celeritate advolare. Sed omissa querela ista, institutum nostrum prosequamur.

*Acetum
Scillitum.*

De aceti igitur *Scilliti*, cujus Aufonius modò meminit , confectio videatur Columellæ *libro 12. caput. 34.* decem bambatas, sive bammatas in mustum mitti jubens : quo nomine intelliguntur *Scyllæ*, quæ aliquo intinctu conditæ sunt , ut

idem Turnebus interpretatur *lib. 17. Adversar. cap. 14.* non admodum dissentiente Carolo Stephano in Prædio suo Rustico, *sub Titulo Vinetum. §. Vini vitia.* Haud dubiè verò Aufonius per Acetum Scillitum (Carolus Stephanus Scyllinum ; vulgus Seylliticum vocat) intelligit acerrimum & acidissimum : quale est id, quod Sammonicus *durum* vocat :

Eurfuribusque novis durum miscbis acetum

& acidum Bacchum :

Aut acido Baccho miscbis farra lupini.

ubi per *farra* intelligit *farinā*, ut proinde & farraceum & farreum sit *farinaceum*, Unde idem de Porrigine :

Desinet interea glomerari farrea nubes. Cum enim caput peccitur , velut *farina* quædam nubes è capite cadit. Turneb. *lib. 17. c. 18.* Est quippe *Porrigio*, morbi quod-

dam genus, à porrigendo, id est, extendendo sic dictum. Crescendo enim porrigitur : & ut Celsus scribit, in capillo *verba* & supercilio nascitur, ubi acuta (quidam *acute* legunt) quædā quasi squamæ surgunt. Lucilius eo morbo conditatum vocat :

Tristem, & corruptum scabie, & porrigine plenum.

Aceto porrò acuto sive acido *capitum* aut stupidum , & languens opponitur quod Persius appellat moriens :

Pannusam fecem morientis sorbetur ubi per fecem pannosam, intelligit *verba* res ; quod in fece insunt flocci quidam & panni. Tria autem in vino : *Flos, Flox, & quod propriè Vinum dicitur.* *Florus* : *Ego neque florum, neque floce volo.* *Flus* : *Flus Vinum volo.* Et de *Floce* quidem *verba* nus. *Flos* autem, vini est odor & fragrantia, Plautus in *Curculione* : *Florvix* vini naribus objectus est meis *verba* possit :

*Nam omnium angustum odor praeterea
nausea est.*

*Tu mihi stacte, tu cinnamomum, irosa.
Tu crocum & casia es. subdellum. Nam
ubi*

*Tu profusus, ibi ego me puerum sepul-
tam.*

*Sed quum adhuc naso odos obsequutus est
meo,*

Da vicissim me gurgulium gurgulium

Sed & vim suavitatem per *florem* intelli-
gi, idem Plautus innuit in *C. stellaria*, ita
Lenam introducens loquentem :

*Quiaq; adeo me complevi flore Liberi,
Magis libera mihi lingua contibutum est
mihi.*

ubi *flore Liberi*, idem valet, ac *vino sua-
vissimo*. Nam & tale est jucundissimi odo-
ris. Quanquam etiam *Flos vini* interdum
dicitur, quum vinum in supremo tenuem
quandam habet spinam. Plinius *lib. 14. c.*

„ 21. *Flos vinicandius* probatur : rubens,

„ triste signum est, si non is vinicolor sit.

„ Item : Quod celeriter florere coeperit,

„ odoremque trahere, non fore ait diuti-

„ num. De vino autem ipso satis à nobis di-

ctum est *libro primo. titulo de Cellis*, quo

Acetum an
& quando
vini lega- i
nominis con-
tinetur.

vino tamen legato, an acetum conti-

neatur, merito dubites. Eo enim & a-

cetum contineri Ulpianus ait in *l. prima.*

ff. de trit. vin. & oleo legat. Si paterfa-

miliis vini numero id habuerit. Atque

vino legato, acetum quod vini nume-

ro fuit non deberi, idem Ulpianus re-

spondit in *leg. 3. in princ. edict. titulo*. Sed

in *leg. prima*, vinum indefinitè erat reli-

ctum. Ideoque legati sustinendi causa

Acetum vini numero habitum eo conti-

netur : quod alias inutile foret & delu-

sorium : Cum res fungibiles sine adje-

ctione ponderis, numeri, mensurae

ad nihilum redigantur. *l. trissimum 94. de*

verborum obligationib. Posset enim gut-

tula una praestari, non definita certa

quantitate, *leg. quidam 7. ff. de trit. vi-*

no & oleo. At in *leg. 3.* purum omnino

vinum praestandum, quia legatum ace-

tum definitum & utile est ; nisi testa-

tur nihil de vino reliquerit. *arg. l. cum*

alsenam 10. C. de legat. & §. non solum.

ubi Schneidewinus *Instituti.* & Oswal-

dus Hilliger ad *Donellum, lib. 8. caput 19.*

fol. 667. Plane si vinum legatum postea

coacuit, licet in aceti locum tranierit à

patrefamilias, vino legato continebitur

tamen. Quia id quod testamenti tempo-

re vinum fuit, demonstratum est. *leg. si*

quis vinum 9 §. item si quis de trit. vin. &

& oleo. Aceto autem legato non conti-

nebitur id legatum, quod vini numero

testator habuit. *Embamma* autem con-

tinebitur : quia aceti numero est. *de le-*

gat. §. si acetum. ubi *embamma* condi-

mentum est ex aceto, tingendis obso-

niis paratum, ex I Toromanui interpreta-

tione, quam Mercurialis confirmat *libro*

1. variarum lection caput. 14. laudatus à

Menochio *libro 4. praesumpti 152. num. 20.*

Aceti denique vim praedicandam com-

mendat Plinius *libro 23. cap. 1.* ubi infi-

nita penè commoda ejus recenset, &

quendam ab aspide percussum, dum a-

ceti utrem ferret, nihil doloris sensisse ;

simulac deposuisset, dolore crucia-

tum esse. *M. idem Agrippam* supremis

anni gravi pedum morbo conficta-

tum, cum dolorem eum perpeti nequi-

ret, unius medicorum portentosa scien-

tia, crura in acetum calidum demersisse

in ipso acerrimo impetu morbi. Idque

rationem fortassis habet, quia acetum

perhibetur frigidissimum, eoque nihil

frigidius. Solum enim hoc crescentem

flammam violenter extinguit : cum per

frigus suum calorem vincat elementa,

ut habet Macrobius *libro septimo Saturn-*

nalium caput. 6. Simon Majolus *libro 7.*

diurnum canicularium colloqu. 21. fol. 66.

Embamma.

Aceti vim.

*Podagra
medetur.*

*Ignem ex-
tinguit.*

Legitur quoque M. Cato in ardentissima siti acetum gustasse : & milites olim
Stem fedat. semper acetum secum habere sunt soliti, & in astu bibere, non tantum ne affiduo vini usu debilitati ebrietate conciderent, ut Lucas de Penna interpretatur in l. 1. C. de erogati. militar. annon. lib. 12. Sed quod sedandæ siti acetum esset. Ideoque hospitatori generis humani Christo de cruce clamanti illud SITI O, milites acetum, quod de more semper in promptu secum habebant, propinasse leguntur : ut Mathæus Raderus Jesuita adnotavit ad *Plumbum resolut.* Martial. Epigram. 122. lib. 13. Aceto denique plumbum in cerussam resolvi, & ovum ita tenuescere, ut vel per anulum toto calice integro pertranseat, Coelius Calpagninus prodidit lib. 2. Epistol. q. 4. Quibus addenda sunt, quæ de crebro & frequenter Aceti five omphacii usu in condendis eduliis scripsit Josephus Quercetanus in *Cibus superiores red- dit.* diatetico Poly-historico sect. 3. c. 8. fol. 354. Quandoquidem cibos, ut in confesso est, non alius magis commendat succus, quam aceti sine quo vitæ minor degi non possit. Ideoque innumeros ad usus esca-rum culinis usurpatur. In quo mirari subit, vini vitium & nequitiam transire in alimentum, de quo videatur Joh. Bruyer. de re cibaria lib. 10 c. 3.

Ac quoniam de Samiis nonnulla hætenus differuimus; non dissimulandum hoc loco erit, quòd Aristophanes in *Samiis hro- vati.* Babylonis populum Samiorum *litteratos* nominavit, festivissimè alludens ad stigmata frontibus ipsorum inusta : adeò ut vulgò jactatum sit, Samiis neminem esse literatiorem : sive quòd Samiis à tyrannis exhausti, ob paucitatem Civium : jus Civitatis quinque Stateribus servis, qui fortè jam notis erant compuncti concesserunt, ut auctor est Aristoteles in *Repub. Samio- rum* : sive quòd apud Samios repertæ fuerunt literæ XXIV. à Callistrato, ut An-

dron. in Tripode tadit : sive quòd Athenienses Samios captos urendo notabant *Same*, quæ erat Samii navigii genus. Cælius Rhodigin. lib. 7. Antiquar. lectio. c. 31. Samenam nominat, quod navigium fuisse ait dicrotum, hoc est bireme, rotundum, concavum, ac inventris similitudinem formatum ut mare percurrere celeriter converti posset : cujus auctor exstiterit omnium primus Samiorum tyrannus Polycrates. Unde etiam dici *Samenam* interpretatur Plutarchus Atheniensibus contrà capivis Samii *nocturnam*, Athenarum insigne, frontibus inurebant, par pari rependentes, ut est apud Suidam.

Eadem ratione Lucius Apulejus pisto- *Pistoris fer- viis* rios servos, Plauti Olympionè imitatus, *litteratos* appellat, quod in fronte notas literarum haberent cauterio inustas. Cujus sanè ipsamet verba, quonià elegantissimè exprimunt instrumentum pistorium, cui etiam pistori, hoc est, servos qui pistrinum exercent, Ulpianus inesse putat in *in l. cum de lanionis. 18 §. 1. ff. de Instru. et instru. legat.* huic loco frapperetur, non abs re fore duxi. Dii boni (inquit Apulejus lib. 6. de Asino aureo) quales illi homunculi vibicibus lividinis totam cutem depicti, dorsumque plagosum scissili centunculo magis inumbrati, quam obtekti, nonnulli exiguo tegili tantummodò pubem intertekti; cuncti tamen sic tunicati, ut essent per pannulos manifesti, frontes literati, & capillum semirasi, & pedes amaulati; cum lure deforme, & fumosis tenebris vaporosæ caliginis palpebras adest, atque adeò malè luminati, & in modum pugilum, qui pulvisculo perpersi dimicant, farinulento cinere fordidè candidati, & quæ sequuntur. Plantinus quoque servus ille Festivissima circumlocutione pristinum designat, cum ita ait Nūme illuc ducis, ubi lapis lapidem teris? &c.

„ ubi flent nequam homines, qui polentam
 „ pinfirat, apud fustidinas ferri crepidinas?
 „ ubi viva hominum corpora mortui in-
 cursant boves? Sed & Thracibus in pri-
 mis familiare, imò Nobilitatis insigne e-
 rat, si stigmatibus essent notari, vel, ut Ci-
 cero loquitur, notis compuncti. Is enim
libr. 2. Offic. de Alexandro Phereo scribit
 quòd nùm ex epulis ad Theben uxorem
 veniret, B rbarum, & eum quidem com-
 punctu notis Threiciis, districto gladio,
 „ jubeat anteire. Nam, ut Romani Impe-
 „ ratores Prætorianis militibus & centu-
 rionibus ad eadem uti solebant; sic olim
 Tyranni Thracibus earum rerum mini-
 stris & sat. llicibus utebant. Proinde ab
 eodem Cice: one *ad Personem* scribitur:
 Consulè vestrum tanquam aliquem
 Thracem ad eadem faciendam conduc-
 ceret, quod Adrianus Turnebus rectè ob-
 servavit *lib. 13. Adversar. cap. 16.* Frontem
 autem notis sive literis inuri consuevisse,
 præterea, quæ modò diximus, satis p. o-
 batur ex Plinio in *Panegyrico*, his verbis:
 „ Ex sanguem & ferream frontem ne quic-
 „ quam convulnerandam præbeant pun-
 „ ctis, & notas suas rideant. Hinc *Inscripti*
vulnus, apud Plinium Secundum *libro 18.*
 quales erant servorum fugitivorum, ut ex
 Ulpiano colligitur in *l. 1 §. tam diu. ff. de*
fugitiv. Ubi fugitivi servi tam diu custo-
 diantur, quam diu ad Præfectum Vi-
 gilum, vel ad Præsidentem deducantur; eo-
 rumque nomina & notæ (hoc est, stigma-
 ta frontibus inusta) ad Magistratus defe-
 rantur. Hinc, *Notum fugitivorum Epi-*
gramma, Petronius Arbitr. Et Quinti-
 lianus, *Si quis fugitivo stigma scripserit.*
 Quemadmodum enim Veteres non o-
 mnes indistinctè servos custodire sole-
 bant: sed eos duntaxat, qui integræ opi-
 nionis non erant, ut furaces, & ut Caru-
 lus ait, berifugæ, fugitivi, &c. qui quales
 sunt ex Ulpiano cognoscitur in *l. quid sit,*

17. ff. de adilit. edict. Ita etiam non quos li-
 bet passim servos; sed perditos tantum &
 robustioris improbitatis, in ore notabāt:
 qui propterea *Stigmatisa* dicebantur, &
 ne manumissi quidem iusta libertate
 fruebantur; quales in Jure erant Dediti-
 tii. Johan. Bodinus *de Republic. lib. cap.*
5. per quos Cajus intelligit eos, qui post
 admissa crimina suppliciis subditi, & pu-
 blicè pro criminib. cæsi sunt: aut in quo-
 rum facie vel corpore, quæcunq; indicia
 aut igni aut ferro impressa sunt, ut deleri
 non possint. *Cajus l. 1. cap. 1.* Sic & Ulpian.
 Dedititiorum nomen esse ait, qui pænæ
 causâ vincti sunt à domino, aut quibus
 veltigia scripta fuerunt. *Instit. c. 1.* quibus
 adde, quæ de Dedititiis scripsit Alciatus
libro 1. parerg. cap. 14. & 16. & Sylvester
Aldobrandinus ad §. Liberti morum, In-
stit. de libertum.

A stigmatibus istis legas *stigmaticos ser-*
vos, notis compunctos, apud Pollucem
lib. 3. Onoma. quos Tertullianus *Subver-*
bustos appellat, *lib. de Pallio*, Plautum sci-
 licet imitatus, quum ait:

Ulcerosam, compeditam subverburstā,
fordidam. ubi Subverburstā, Festus inter-
 pretatur, veribus ustam: quasi *sub-ver-*
ustam dicas: Rectiùs, opinor, quàm Tur-
 nebus, qui *l. 14. Advers. c. 1.* Subverburstā
 exponit, sub verberibus ustam: quem ad-
 modum Horat.

— *urs virgis, ferraque necari*
dixerat lib. 2. Satyr. 7. & Ode 4. Epod.

Ibericis peruste funibus laqueo:
 ductā scilicet Metaphorā ab igni: quòd
 virgarum & funium ictus Corpus urant:
 non secus atque stylis ulmeis circumscri-
 bi Plautus dixit in *Pseudolo: Quasi in li-*
bro cum scribuntur litera calamo; stylus me-
totum ulmeis circumscribito. Quo sensu
 flagellatus conscribillare dicuntur Ca-
 tullo:

Ne lancum Latensculi, natesq; molles etas

Thracibus
 notis com-
 puncti.

Stigmatisa.

Dedititii.

Subverbur-
stos.

Servi fugi-
 tivi com-
 puncti.

Vafati.

*Accusis, ut cuidam, caudamque salacem
Demeteret ferrum: jure omnes. Galba ne-
gabatur.*

**Adulteri
horic casu.**

**Deprehensi
pecunia ca
uofant.**

5

**Sed cunctis
illa fragilis.**

**Ridicula
adulterii
poena.**

quod Muretus ac illud Catulli Epigr. in
Aurelium patheticum annotavit:

ut vel hinc appareat, Romanos quoque
ea poena usos fuisse, sed privatim, & nulla
lege. Athenienses autem publicè, & le-

Rana *nitida*
in aduer-
sus aduise-
ros.

*Adulterii
defectio.*

fecit. ff. de legat. 2. Cujus detestatio insignis habetur apud Mascardum de probat. concl. 57. Prosper. Farin. de delictis carnis q. 141. & Hieronymum de Cavall. in speculo commun. opin. contra commun. q. 734. Non dubitavit tamen Pontifex Roman.

Adulterium id inter minora crimina referre in cap. ac inter minora clericici. 4. §. de adulteris. extra de judiciis: quem Papæ lapsus sine calumnia excusari posse, negat Cujacius; & eleganter examinat Matth. Colerus ad d. §. de adulteris, à n. 21. usque ad n. 30. Ubi tandem decisionem istius decretalis cum cæteris canonistarum erroribus transire j. bet. Et fieri sanè putavit, ut in tanta scortationum frequentia & impunita licentia adulterium non ita magnum æstimatum fuerit. Ipse certè Græferus Jesuita Decanus Ingolstadt. in Apologia pro Lojola, scortorum numerum in Regia Papali urbe Roma, ad duodecim millia contrahit, quæ annuum censum vicario Christi dependant. Et ea quidem scorta vestitu & omni apparatu nihil in urbe ea differre videas ab honestis matronis; & impudicas illas mulieres Mulis per u. bem vectas, sectatores habere etiam in media luce, prius nominis Cardinalium familiares. ipsas quoque scortationes honesto matrimonio à papiculis præferri obscurum & ambiguum amplius esse nequit, ipso etiam Costero Jesuita non incelebri in Eucheridio suo palam asserente: sacerdos, si fornicetur, aut domi concubina habeat, gravius peccat, quàm si matrimoniū contrahat. Dicit hoc Costerus haud dubiè ex Campegio, qui ad legatos Argentinenses dixit; scire se, Episcoporum hunc esse morem, ut accepta pecuniâ scortationes suis permittant. Quòd verò sacerdotes fiant mariti, in toto esse gravius peccatū, quàm si plurimas domi meretrices alant, teste Sleidano lib. 4. Et. M. Hasenmüller in Histor. Jesuitici ordinis cap. 19, inter alia

Scortorum Roma frequenta.

Scortationes matrimonio prælatæ à papiculis.

Jesuitarum facinora enormia, etiam hæc ex ipsorum ore excepta refert verba: Faurc. cius ait, Romæ mihi dixit in faciem: ego malletm Sodomiam exercere publicam quàm contra Papæ mandatum inire matrimonium. Item alius Jesuita Reformator juniorum ad S. Andream Romæ non dubitavit in hæc percurrere verba: non minus peccat sacerdos, si uxorem ducat, ac si cum mularem habeat. Sed cesso in hujusmodi flagitiis recensendis immorari longius, ne vel pudicæ iis offendantur aures, vel etiam pagellæ hæc meæ inquinentur. Expolita tamen ea reperiet cupidus lector ab Antonio Benbellona in suscumbulo principum part. 1. cap. 13.

Et si autem circa controversiam verum est, Semiviros illos, de quibus diximus, eviratione ad coeundū minùs reddi idoneos: attestantibus quippe Nicephoro & Zonara: quum Macedonius Episcopus Constantinopolitanus, sub Anastasio, talis atque factionibus Arrianorum & Manichæorum ab adolescentulis, impure Veneris; & Methodius Patriarcha, sub Michaële, stupri accusari essent: Ambos ut convincerent mendacium, tunicâ subductâ ostendisse, virilibus se carere: & exinde à criminibus illis liberis atque immunes fuisse pronunciatos. Disceptatum tamen aliquando in judicio legimus, Utrum stupri vel adulterii crimen etiam in Eunuchum cadat? Exemplo esse potest Bagoas Eunuchus. Is in adulterio deprehensus infamatus est, & mēbra in membris habere, ut XII. tabb. loquebantur. Accusatus, eò contigit, ut se Eunuchum diceret: Itaque in eo crimen esse incredibile. Sed & si quid turpiter fecerit, nullam sanguinis commixtionem, nullumve partum esse possit ex altero semine conceptum, ut sit & dici possit adulterium. Nec furem, nec fugitivum, nec aleatorem, nec adulterum iurici ex sola animi cujusque propositione,

Eunuchus an stupri infamatus est.

qui subtrahendi, fugiendi, ludendi, corrumpendi solum consilium habuerunt. Hæc enim crimina adsumpto actu intelligi. Atqui in Eunuchis etsi animum, certè quidem actum neque esse, neque intelligi. hanc ob rem fuisse Eunuchos in delictis, & olim Reginis observandis præpositos à Principibus. Accusator contrà: & conatum & actum in Bagoa fuisse. Nam etsi ex tali coitu mulier concipere non potuit, neq; ideo partum adulterinum edere: (quanquam est apud Suidam, *Hermiam* Eunucham *Pythiadem* genuisse: & ex ea, ab Aristotele filiam) nõ eò minus adulterium esse, quàm si adulter aut junior, aut senior, aut temulentior, aut debilior fuit, quàm ut gravidam efficeret. Non eventum considerari duntaxat, sed ipsam quoque turpitudinem: quæ eò tantò in Eunuchis major est, quòd adulterium adulterino arque ambiguo sexu, non solidà innocentia, atq; purà pudicitia removet. Laudat Martialis Domitiani tempora: quòd iis nec adulteria, nec etiam marium exfectiones essent liberæ: quum antea utrumque pro lusu haberetur, & tantum non ipsi quoque Eunuchi mœcharentur. Sic enim gratulatur Domitiano libro 6.

Lusus erat sacra connubia fallere tede:

Lusus & immeritos exsecuisse viros.

*Vir ag, tu prohibes, Caesar; populiq; futuris
Succurris, nasci quos sine fraude iubes.
Nec spado jam, nec mœchus erit, te præsente,
quisquam.*

At prius (ò mores!) & spado mœchus erat.

Et cur in VI. Synodo Constantinopolitana, quod de subintroductis mulieribus vetere canone continebatur, ne videlicet cum Clericis habitarent, id etiam *Eunuchis* præcipitur observari; nisi quòd in eorū persona vituperatio aliqua nasci potest? cum tralatitium sit, spadonibus ma-

Panciroli lib. 2.

ximè delectari foeminas, quibus volupe est, Veneris illecebris titillari potiùs, quàm concipere, aut parere. Qua contemplatione Gygen omnium principem scribunt, *Mulieres* dum Lydis imperaret, etiam mulieres *Eunuchas* fecisse, ut illis perpetuo juveniliter florentibus uti valeret. Teste Ludov. Cœl. Rhodig. lib. 13. *lection. antiq. cap. 29.* quorum illud idem Martialis indicat eo carmine:

*Cur tantum Eunuchos habeat tua Gallia,
queris, &c.*

Nec dissimulat Horatius, cum *Satyr. 6.* ita canit:

*Sunt quas Eunuchi imbelles, & mollia
semper*

Oscula delectant, & desperatio barba.

Et quod abortivo non est opus.

Eunuchos enim generationi impares prorsus esse, etiam Galenus prodidit lib. *Eunuchis* 15. *de Vsu part.* ut qui foecundum semen *constat* non habeant, sed quod in virgæ flexibus *quasi* hærens, efferri nequaquam possit. Quò fit, ut, quoniam frequenter erecta sunt mentula, ac spermatis tamen emittant nihil, Reginis olim, aliisq; matronis, quæ sine conceptu coire ardebant, spadones hi multum fuerint in deliciis. Johan. Brechæus ad l. *spadonũ. 133. ff. de verb. signif.*

Ejusmodi mulieres, conjugali consuetudini virginitatem anteponunt quidam: cæterum liberorum desiderio punguntur nullo; nec in id dant operam, ut ex sinu ipsarum foetus effloreat. *Leo Imp. Novell. 27.* contrà naturale honestarum matronarum votum, quibus maxima cupiditas in hoc constituta, & quas natura ad hoc progenuisse dicitur, ut partus edant; atque ita augeatur, & multis hominibus legitime procreatis frequentetur Respublica l. 3. *C. de indict. viâ toll.* cum ex Pomponii sententia, maximè necessarium sit, liberis civitatem repleri. l. 1. *ff. solut. matr. Marci* *mon. qui potissimus matrimonii finis est: finis.*

m

quod

*Libertorum
procreatio.*

quod ut magnum fanè excellensque domum à Deo creatore ad mortales promanavit. Non modò enim naturæ mortis ingluvici obnoxia opem fert, humanoq; generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depascitur, non deperire sinens: verum etiam per liberorum procreationem per magna alioqui hominum vitæ præstat. Nam quid eâ, quæ ex liberis percipitur, voluptate ad oblectandos hominum animos suavius? aut verò, quid in humanæ vitæ negotiis, cum aliis, tum quæ in senectute nobis se offerunt utilius? quandoquidem levare senectutis molestias liberorum ministerio videmus: ut gravis est Imperat. Leonis oratio, *Novell. 26.* quibus commoditatibus cunctis miserè destituuntur, quibus hic matrimonii finis animo non est propositus. Veruntamen (inquit in proposita facti specie Lucianus) iudicibus adulterii crimen in Eunucho persuaderi non potuit. Nam ubi vir non est, quomodo erit adulterium? Itaque Reum absolverunt: adulterii quidem, ut opinatur P. Ærodius *Rerum iudic. lib. 8. tit. 1. cap. 21.* Sed tamen extra ordinem debuit puniri, propter voluntatem perniciosæ libidinis; licet omni effectus sceleris non potuerit potiri. Nec verò non debet in primis commendari laudabile *Combali* factum, quo & castitatem in dominam, fidem in herum abundè suis contestatus. Id idè commemorare vel propterea minùs dubitavi, quòd adulterii crimen in Eunucho incredibile esse, evidenter inde evincatur. Seleucus igitur Rex Assyriorum, Junonis placandæ causâ Stratonicem uxorem iussit in Syriam proficisci, ibique in sacra civitate construere templum. Quapropter & pæcuniarum custodem, & exercitus ducem, & comitem uxori constituit *Combalum*, formosissimum adolescentem. Is contra, diu mulumque recusavit. Etenim vere-

*Combali
deus ergo
peritum.*

batur, ne tanti favoris invidia, in suspicionem probri citò deduceretur. Itaque ut sibi metum istum sublevaret, audet facinus admirandum. Exfecat sese, & virilia vasculo obsignat: deinde cum proficisceretur, Seleuco Regi diligenter commendat, & obtestatur, tutum integrumque ut in reditum servet. Tunc securus inter instituit. Unde ei verò prima calamitas? ex Stratonice, ardet ea amore adolescentis, postremò simulat ebrietatem, ut *Combalo*, si negaret, remissentia magis, quàm impudentia videretur. Obstantem enim malis conatibus verecundiam ebrietas removet. Verumtamen cum ea sic urgeret, ut alioquin manus sibi allatura videretur: adolescens necesse habuit, rem consiliumque suum mulieri prodere, desisse esse virum, ne ei, vir esse posset. Igitur amore in amicitiam verso, deinceps quidem versatur cum eo confidentius atque familiarius. Quamobrem insultatus apud Seleucum, statim revocatur, habeturq; in vinculis, postremò citatur Reus Rex coram proceribus accusat: Eum & adulterium commisisse, & fidem domino violasse, & impie se gessisse erga Deam, cuius operi & cultui dum vacabat, tam spurca & flagitiosa perpetrasset. Erant, ut solet, qui congratulandi causa, atque odio *Combali* affirmabant, vidisse eum rem habere cum Stratonice. Itaque, & quia præsens nihil respondebat, damnatus est. Ubi verò ad supplicium trahitur, clamare incipit (inquit Lucianus) se non impudicitia, sed avaritia causa crudeliter interfici: nempe quòd Seleucus interciperet vasculum, quod ejus fidei commisisset abeundo. Rex ut vitaret hanc suspicionem, coram omnibus vasculum jubet exhiberi. Tunc *Combalus*, resignato vasculo, & productis testibus: Non mihi debueras, inquit, ò Seleuce, accusare, apud quem erat domi tuæ tam præciosa de-

sen-

fensio. Itaque Seleucus cum admiratione Reum legibus eximit : Calumniatores morte; (quia nunquam Uxor apud maritum acculanda est, aut afferri debet manifestissimum crimen) Combalum, præmiis afficit. de Stratonice verò illa & vehementissimo Antiochi Privigni erga eam concepto amore memorabile non minus est, quod Plutarch refert, in *vita Demetrii & Appionis in Syro*. Cum enim Antiochus Stratonices incredibili amore flagret, tabe conficiebatur, ac jam moriturus videbatur, nisi Erasistratus Aristotelis ex filia nepos, amoris vim ex ipso pulsu iudicasset. Patri *Seleuco* refert, actum esse de vita filii. Tum Seleucus, quid ita? Meam, inquit, Erasistratus, uxorem deperit. An ego, inquit Seleucus, tam malè de te meritus sum, ut adolescentis amori non indulgeas? Tum ille: tunc quidè amori alterius infervires? Utinam, inquit Seleucus, dii suum amorem in charissimam Stratonicè converterent! Hic Erasistratus: ergo puer idem & medicus esse potes: Itaquè Seleucus Antiocho novercam despōdit. Erasistratus verò donatus est sexaginta millibus aureorum, quibus utiq; dignum quoque vixeris *Spurinam* illū Etruscum, excellentis pulchritudinis adolescentem: qui, cum mira specie complurium foeminarum illustrium sollicitaret oculos, ideoque viris ac parentibus earum se suspectum esse sentiret: oris decorem vulneribus confudit, deformitatemque sanctitatis suæ fidem, quam formam irritamentum alienæ libidinis esse maluit. Val. Maxim. *dislo. factorumq; memorab. lib. 4. cap. 5*. An non verò & faciei deturpatione, & viriliū exfectione digniorem multò putabimus illum Saturni sacerdotem in Alexandria, cui nomen fuit Tyrannus? Hunc Ruffianus, *lib. 2. Histor. Eccles.* narrat, impio Dei sui cōmento nobilissimas quasque mulieres ad stuprum & adulterium pellexisse. Nam in

Templo, dum viri supplicabant, denunciabat. Deum poscere atque flagitare uxores: Juberent itaque vigilare inde, Fatuos, atq; religiosos paruisse. Nam & honori ducere, duxisse tam elegantes, quæ Deo quoque non displicerent, beatique se, quod boni dimidiū dividerent cum Deo. Itaque non mundiores solū, sed & donariis onustas, gratissimo lenocinio in templum perduxisse, Tyrannum, stuprorum, sacerdotem, quò tutius falleret, consuevisse has solas in conspectu omnium introducere: rum claves alteri tradere: postremo, quasi longè aliò profecturus, discedere à templo. Sed concubia nocte per occultos & subterraneos aditus, intra ipsum simulacrum Saturni concavum, atque parieti diligenter annexum, irrepere Sacerdotem; & accensis luminibus, cum muliere precibus intenta, per simulacrum sermones amatorios ferere: deinde artificio quodam extinctis lampadibus, illudere mulieri. Lubethic exclamare cum P. Ærodiō *lib. 8. Rerū Indicarum tit. 1. c. 17*. Prò Jupiter, quin hunc exsecuisti magis, quàm Saturnus avum! nec verò est, quòd fabulosa hæc putemus: cum vetus olim superstitione crediderit, Deos aliquando in terras descendere, ut mulierum complexu potirentur: ac sæpè eo commento illustres foeminae adulterii dedecus velaverint, quum Deus culpæ auctor esset honestior: ut verè monuit Anti-Machia velus *lib. 2. de Regno. theorema. 5*. Sic enim sub Scamandri persona, qui fluvii illius sibi cognominis Deus putabatur, Cimonem in frutice latitantem Callirhoes ibi lavantis pudicitia infidiarum legimus apud Æschinem in *Epistolis*. Mos enim erat patrius apud Illices, in terra Trojana, ut quæ virgines eo anno nupturæ essent, hæc ad Scamandrum fluvium appellerent, ibique lotæ hæc verba pronunciant: Accipe meam virginitatem o Scamandri

Stratonices de Antiochi privigni amore.

Spurina castimonia.

Tyranni stuprum sacrilegium.

Dii mulierum complexu potiti.

Scamander virginis ante prælabator.

Cimon.

māder. Tum igitur *Cimonem* caput arundinibus repositum, ut fuco facto Deus esse videretur, & ornatu eo profilientem, respondisse dicitur: Tibi adsum, o virgo, & accipio lubens. Atque ita puellam illustri ortam familiā rapuisse, & virginitatem ipsius delibasse. Sic & *Decimus Mundum* sub Anubis Dei specie, Paulinam Saturnini uxorem, honestissimam alioquin matronam ad ecenam & complexum appellasse, cum Josephus Antiquitat. lib. 18. cap. 4. tum Zonaras prodidit *Annal. Tom. 1.* Possent hæc levia videri, nisi ipsum etiam Jovem, quovis stupri, adulterii, incestus crimine notatum, turpissimā istius libidinis suæ explendæ gratiā, nunc Tauri, mox Cygni, modò Aurī, quandoque & Satyri formam induisse, fabuletur antiquitas. Hinc illud in Jovem epigramma, quod ex Græco ita reddidit Natalis Comes lib. 2. *Mytholog. c. 1.*

*Est Taurus, Cygnus, Satyrusque, Aurum-
quæ ob amorem*

Europa, Leda, Antiopa, Danaes.

*Leda por-
cum,*

De Leda tamen variatum video. Sunt, qui Jovem dicant cum Leda Tyndari Regis filia, quam deperibat, sub Oloris sive Cygni specie fuisse congressum, atque inde Helenam procreatam. Sunt qui id Nemesis in Anserem à Jove transformata tribuant. A qua posteriore sententia etiam stare videtur Aufonius *Epigr. 55. de Castore, Polluce & Helena*: quos tergemino ovo Nemesis peperisse, Ledam fovisse putat.

*Istos, tergemino nasci quos cernis ab ovo,
Patribus ambiguis, & matribus anserem
natos.*

*Hos genuit Nemesis: sed Leda puerpera
fovit.*

*Tyndareus pater his, & Iuppiter: hic putat,
hic scit.*

Nemesis.

Nemesis igitur Aufonius Helenæ matrem, Ledam alumnam facit, Græcos sci-

licet imitatus, qui talem huic rei fabulam comminiscuntur. Nemesis (inquiunt) cum deperiret Jupiter, ut à puella admitteretur, ne quibat impetrare. Ad dolos ergo amatorie conversus, jussit Venerem in Aquilam deformari. Ipse Olorem induit: moxque ut qui Aquilam nimis metueret, raptim se proripere cœpit, ac velut compavidus latebras querens, in puellæ devolat gremium. Quæ nescia quantus infideret miseræ Deus, illum placide ac gestiens excepit; sed vi numinis è vestigio in soporem vertitur. Eam tum nimis oportune comprimit Jupiter, in Anserem deformatam. Actis denique mensibus parit illa ovum, quod auferēs Mercurius Spartam detulit, ac sedenti Leda in gremium projicit: ex quo nata fertur Helena: quam Leda, aut filiam habuerit, alueritque materno confovens adfectu. Sed hanc controverfiam omnem dirimit Lactantius, Ledam illam Helenæ matrem, post obitum Nemesis fuisse transnominatam docens Solent (inquit *de vinar. Insunt. lib. 1. cap. 21*) mortuis consecratis nomina immutari. Credo, ne quis putet eos homines fuisse. Nam & Romulus post mortem *Quirinus*, dictus est, & Leda *Nemesis*, & Cuius *Marica*; & Ino, postquam se præcipitarit, *Leucothea*, materq; *Mastrea*: & Melicertes filius ejus *Palæmon*, atq; *Portunus*. E quibus verbis patet, Ledam mortalitate exsutam, Nemesis appellationem accepisse: quomodo & Ariadnen immortalitate donatam, *Liberam* fuisse dictam annotat Probus grammaticus; & Melicertem à morte *Glaucon* transnominatum scribit Nicanor Cyrenæus. Causam vero, cur ex ovo pignata dicatur Helena, *Helena cum* reddere conatur Clearchus in Amatoriis, *ex Ovo pro-* scribens *via*, hoc est, ova antiquitus designata, etum fuisse cœnaculum, locumve editionem tabulæ in ædibus, seu contignationem. Posterior utas *impro-*, quasi super-

*Mortuis
nomina im-
mutata.*

*Helena cum
ex Ovo pro-*

sum ovum dixit. In qua ædium parte educata quum esset Helena, opinione sinistra implevit vulgus hominum, ut ex ovo prodidisse eam crediderint. Nam quod, referente Cœl. Rhodigin *libr. 27. Leït. Anisq. cap. 17.* Neocles Crotoniata, ipso e. iam Herodoto Heracleote approbante, scripto prodidit, Ovum illud Helenæ parens, è Luna fuisse delapsum: quippe ova parere Selenetidas sive lunares scæaninas, indeque noscentes homines quinquies decies esse nobis ampliores: Id mera pro fabula habet Hadr. Junius *lib. 1. Animadv. cap. 15.*

*Mulieris
ovipara.*

*Castratio
prohibita.*

Etiã autem Castratio, de quo pœnæ genere modò diximus, non tantum Senatusconsulto, quod Neratio Prisco & Annio Vero coss. factum est *l. 3. §. Item is qui. 4. & l. is qui 6. ff. ad L. Cornel. de fidei. sed & Principum edictis, ut Domitiani apud Dionem & Suetonium in Domitian. cap. 7. & Hadriani l. 4. §. idem Drusus. & l. 5. d. ut. in primis verò Justiniani constitutione, Novell. 142. prorsus fuit interdicta: sive quòd id adversus publicam utilitatem est, quæ in suscipiendis liberis versatur: sive quia paucissimi sic affecti sanantur: Legimus tamen Eunuchos etiam præter scæninarum, quas diximus, delicias, iplis quoque Regibus maximo fuisse in precio: quippe quos corporis sui custodes Cyrus adhibuerit, teste Xenophonte *lib. 7. Pædia Cyri*; & sacris Principum cubiculis testè præponi posse, non addubitavit Leo Imperator in *l. jubemus. 4. C. de præpos. sacri cubic. l. 12.* quo officio qui fungitur; eandem Honorio & Theodosio dignitatem habere dicuntur, quam qui eminentissimam Prætorianam vel Urbanam meruerint præfecturam, aut certè militarem magistreriam potestatem, hoc est, qui præfecti Prætorio; vel Urbi, aut Magistrum militum fuerint *l. 1. C. d. 1. ut non absque ratione dixisse videatur Ulpianus,**

*Castratorum
precium.*

castratione precipiosiores fieri pueros. *l. si servum. 27. §. & si puerum. 28. ff. ad L. Aquil.* quos itidem libidinis & promercii causâ castrari Martianus dixerat in *l. 3. §. Item 15. Odium co-
ff. ad L. Cornel. de fidei. Quoniam nega-
runt.* ri non potest, præcis Romanorum moribus eos semper fuisse invisos: quos gravi dicterio *Tertium genus hominum* nominavit Alexander Severus, apud Lampri- dium: um neque viri, neque mulieres esse credantur. Fr. Duarenus *ad rubr. qui testam. fac. poss. vers. superius diximus quosdam prob. veri &c.* ut meritò commendari debeat Mamerci Æmilii Lepidi Consulis decretum, Genucio Eunuchò bonorū possessionem secundum tabulas denegatis. Nā ut auctor est Val. Maximus. *lib. 7. cap. 7.* Genucius quidam, Matris Magnæ Gallus, à Cn. Oreste prætor Urbis intraverat, ut restitui se in bona Naviani juberet, quorum possessionem secundum tabulas testamenti ab ipso acceperat. Appellatus Mamercus à Surdino, cujus libertus Genucium hæredem fecerat, prætoriam jurisdictionem abrogavit: quòd diceret Genucium amputatis sui ipsius sponte genitalibus corporis partibus, neque virorum, neque mulierum numero haberi debere. Conveniens (ait Valerius) Mamercus, conveniens principi Senatus decretum: quo provisum est, ne ob scæna Genucii præsentia, inquinataque voce, tribunalia magistratuum sub specie petiti juris polluerentur, Rectè, *Inquina-
ta voce*: quando quidem morbofi dicuntur Paulo, quibus tam necessaria pars corporis penitus abest, *l. fin. ante 7. ff. de adil. edict.* hoc est, qui virilitatem amiserunt, ut apud Ulpianum Divus Hadrianus loquitur, *d. l. 4. §. 2. ff. ad L. Corn. de fidei.* Atq; hanc partis istius necessitatem haud dubiè satis expendit scæmina illa, cujus apud Linprandum Diaconum *lib. 4.* nō ille- pida exstat historia: Theobaldus Umbro-
Theobaldus.

rum Dux (ait Diaconus) adversus Græcos, qui Beneventum tenebant, bellum gerebat. Is quoscunque ex hostium exercitu captivos facere poterat, amputatis virilibus dimittebat: donec quædam mulier ante eum gemebunda, hominum Deūq; fidem implorās constitit: Quid, inquit, Theobalde, scēminæ egimus, ut bellum nobis indiceres? Haud quaquā nos Amazones sumus, Sed Minervæ operibus deditæ: armorum usum tenemus nullum. Quid ergo virorum nostrorum testes amputas, nosq; nostris voluptatibus privas? Sunt illis oculi, sunt nares, sunt manus: quid ad ea, quæ nostro usui Natura concessit, belli jura producis? Quo sermone delectatus Theobaldus ei poenæ modum imposuit. Malebat scilicet pudicissima scēmina, quavis alia, quam tam nobili corporis parte Maritum destitui: qua una discordantes Conjugum animos, si quod fortè inter eos intercederet fratribusculum, ut Ulpianus loquitur in l. cum hic status. 32. §. quod si 12 de Donat. in vir. & uxor. (per quod leve aliquod jurgium intelligo cum Papiniano in l. quod si 31. de jure dot. & l. si liberis 27. de pact. dotal.) goverat in gratiam & concordiam redigi posse; & rectius opinor, quam si vel ipsum Dea viri placae sacellum ipsis foret ingrediundum. Nam ut ex P. Victore Valerius Maximus l. 2. c. 1. memoriz prodidit, quoties inter virum & uxorem aliquid jurgii intercesserat, in sacellum Deæ Viri placæ, quod est in palatio, veniebant: & ibi invicem loquuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita concordēs revertebantur. Dea nomen hoc à placandis viris fertur assequuta: veneranda quidem & nescio an præcipuis, sed exquisitis sacrificiis colenda; utpote quotidianæ ac domesticæ pacis custos, in pari jugo charitatis ipsa appellatione virorum majestati debitum ac sceminis reddens honorem. Ejus

Mulierum
peculium.

Fribusculū.

Dea viri-
placæ.

templi & Franc. Connan. memit lib. 2. commentar. iur. civil. c. 12. in fin. fol. 942. Atq; huic respondeat fortè templū Veneris Erycina: cujus ruina etiamnum Romæ extra portam Quirinalē, ad sinistram Vix Salariz conspicuntur, cujus festū solēnibus ceremoniis celebrabant matronæ pudicæ, Augusto mense, ad simulacrū Veneris Verticordia, quæ maritos uxoribus credebatur reddere placabiles & benevolos. Referente Georgio Draudio in commentar. ad Solini memorabil. c. 2. fol. 164. De illa porro discordantium conjugum conciliatione aliquādo hoc lusu Epigrammate. Hispano nuptura viro Romana puella,
Andus ut mutuli flaccida mēbra precī,
Membra, quibus stabitem figis Lascivia sedem,
Equibus arcitenēs spicula vibrat Amor.
Non mihi (dicebat) fuerint Cōnubia tanti,
Ut cupiam mutulo mēbere stulta viro.
Namque maritales forsā discordia tēdas
Si turbet, quānam parte redibit amor?
Scilicet est Medium, quo conciliantur Amantes.

Mētula: quā demā gratia nulla subest.
Pro eo autem, quod supra Fribusculū ex Ulpiano diximus, quidam Friniculum legunt, quod dictum videtur à Frio, ut frivolum, quod facile conteritur & comminuitur: alii frigusculum legunt, quasi amoris remissionem quandam. Quo sanè in significato frigus quandoque dicitur Ciceroni, pro eo, quod cessat ad tempus, aut non est in tanta gratia, quanta solebat, ut est apud Franc. Connan. l. 2. comment. iur. civil. c. 6. fol. 936. Cui opinioni suffragari videtur, quod ardere dicuntur amantes & frigere, quia languent. I forat.

Non enim posthac aliā calebo
Feminā.

Et frigent in uxore mariti, qui non admodum amant. Erasmi. Chil. 2. cent. 3. adag. 97. observatum id fuit fratribusculum, si quo in alio,

*Mecenatis
cum Teren-
tium fribuscu-
lum.*

alio, certè in *Mecenate*: qui cum uxore Terentia in levibus fribusculis sapè liti- gabat, postq; in gratiam redibat. Itaq; le- pidè dixit Seneca *lib. de divin. providen-* illam quotidianam repudia deflexisse, & a- lia quodam loco *miliis unam duxisse uxorem*, quod mollicitie ejus signum est sin- gulare, de quo idem Seneca *lib. 20. ep. 113.* Hunc esse, qui in tribunali (inquit) in ro- stris, in omni publico actu sic apparuerit, ut pallio velaretur caput, exclusis utrinq; auribus, non aliter quam in *Adimo* divites fingi solent. Sic enim pro eo, quod in *No- mo* erat, rectius legi probat Juretus in *No- tis ad Symmach. ep. 79. lib. 6.*

Sed quò prolabor? Da veniam, Lector, si quandoque digrediar, & excussum lon- gius. Hac enim rerum varietate tibi legè- di tedium sublevare gestio, ut mihi scri- bendi laborem non leviter mitigari hoc modo sentio. Ut igitur ad literarum inu- sitionem, de qua nobis sermo erat, redea- mus tandem: si silentio neuiquam præter- eundum cenfeo, etiam Calumniatorum & Delatorum frontes olim ejusmodi pun- ctis & stigmatibus fuisse insignitas, quod Cicero disertè innuit *pro Roscio Amerino*, cum ita scribit: Crura quidem nobis ne- mo suffringet: sed si ego hos benè novi, li- teram illam, cui vos usq; eò inimici estis, ut etiam omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigeat, ut postea neminem a- lium, nisi fortunas vestras accusare possi- tis. Quibus verbis illudens Cicero, *litera- rum ignaros* appellat eos, qui accusationes facitabant, & odio literæ illius, qua notantur frontes de Calumnia damnato- rum, reliquis omnes eis literas invisas jo- catur. Nota enim illa alicujus literæ insi- gne habebat, in delatore fortassis D. in Calumniatore C. ut Turneb. conjicit *lib. 8. Adversar. c. 22.* vel, ut Cujacius docuit Calumniatores litera K. notabatur Cujac. *in hoc cui lege ff. qui testam. fac. poss. & ad*

Tit. C. de Calumniator. quanquam illum Theta litera Ciceronis locum Asconius in 3. *Verrina* de Condemnationis litera accipiendum putat. Eam verò Gracorum Theta fuisse, constat ex illo Persii:

Et possis est visio nigrum prafigere Theta.
Hinc Aufonius mortem Euno pædago- go imprecans, ita canit:

Tuum nomen Theta scilicet signet.

Et Martialis Theta id mortiferum appel- lat signum:

Nosti mortiferum Quæstoris, Castrice, signum.
Est opera precium discere Theta novum.
ubi per Theta novum, intelligit Poëta novum mortis signum, quo Domitiani Quæstorem quendam notat, qui loco Theta illius alioquin usitatissimi signi, a- lia quadā novitate percussori indicabat, quoties aliquem vellet interfici; nasum videlicet emungendo: Unde addit:

Exprimeres quoties rorantem frigore nasum,
Leithalem unguli sufferas esse notam.

Ceterum in gladiatorii muneribus *Pollex con-* Condemnationis signum erat conversus *versus.*

pollex. Nam qui cum, qui adversario suc- cuberat, occidi jugularique volebat, pollicem vertebat. Juven. *Satyr. 3.*
Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.

& Prudentius *lib. 2. contra Symmachum,* Vestalibus, quæ gladiatores Romæ in e- minenti podio spectabant; quo decus & honos pro perpetua eis virginitate tribu- ebatur, ita canit:

— consurgit ad istum,

Et quoties victor ferrum iungulo inserit, illa
Delicias aut esse suas, pectusque sacentis
Virgo modesta subter converso pollice rumpit
Ne lateat pars nuda animæ visualibus inanis,
Alius impresso dum palpas enses Secutor.
quanquam negari non potest, Athletarū & gladiatorum spectaculis quandoq; ad- hibitas, quandoque etiam ab iis coercitas fuisse Vestales: ut rectè annotatum est,

*Vestales ad-
spectaculis
adhibita.*

*Calumnia-
tores
Delatores
notati.*

à Joh. Bernartio *ad lib. 1. Thebaid. Statii.* Quòd si qui inverso pollice damnabantur, ii infestis spectatoribus pugnare dicebantur Sueton. *in vita Iulii Caesaris, cap. 26.* Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendes servandosq; mandabat. Quo pertinet illud Poë: & veteris damnatorium illum pollicem infestum appellantis:

Pollex infestus.

Pollex profusus.

Sperat q̄ infusa visus gladiator arena,

Silicet infesto pollice turba minax.

E contrà pollices solebant premi, cum ex Gladiatoribus alicui favebatur. Unde Plinius *lib. 27. c. 2.* Pollices, inquit, cum favemus premere etiam proverbio jubemur. Quòd haud dubiè spectat illud Horatii *lib. 1. Ep. 18.*

Fautor utroque tuum laudabis pollice ludum.

Siquidem Gladiatores salutem & favorem spectatorum è cōpressu pollicis prospiciebant: sicuti ex ejusdem conversione odium atque interitum. Jam si pollicum alter satis erat ad favorem indicandum: uterque in eum gestum adhibitus quàm maximè se favere profitebitur. Joh. Pierius *libr. 36. Hieroglyph. Turnebus lib. 11. Adversar. c. 6 & Justus Lipsius lib. 2. Saturnal. sermon. cap. 22.* quanquam in illo Horatii, verba ista, *Viroque pollice*, Porphyrii synecdochicè posita videntur, pro utraque manu; cujus, utriusque complofione sive adplausu, favorem significari pervulgatum est.

Sed digni erant Calumniatores & Delatores illi (ad horum notas enim nunc revertor) ut, quo à bonis omnibus agnoscì possent impudenti & sceleratè ipsorum fronti hodiè etiamnum Stigmata inurerentur. Sic enim & Linguarum istarum virulentiam atq; improbitatem cohiberi posse, & Nebulonum ejusmodi numerum rariorem fore putarem. Verè tamen, ne optare hoc proclivius sit,

quàm sperare: in tanta præsertim ubivis loci Delatorum frequentia; quos veteri Gallorum lingua *Mormosetos* dictos putat Antimachiavellus, *de Regno aut Princip. rectè administ. lib. 1. theor. 2.* à murmurando fortassis, quasi Sufurrones: quòd fortuitos aliorum sermones, & plerumq; tacendos in aurem Principis leni murmure insusurrent. Svidas cerrè ob id *Regis aures* appellatos fuisse scribit Delatores, quòd per hos omnia Rex audiret, quæ ab unoquoq; agerentur: Sicuti & Satrapas *Regis oculos* nuncupatos idem asserit, quod per eos Rex singula spectaret. què morem, licet in Principum aulis frequentissimum, reprehendens Ammianus Marcellinus, Constantinum Imperatorem graviter taxat: apud cuius aures nimium patulas virulentæ linguæ existimationem viri fortis invidiâ gravi pulsarent. Ferunt *Conani* Scotorum Regis inventum fuisse, ut Arca perforata in maximo cujusque urbis templo constitueretur, in quam cuiq; latenter liceret delatorios libellos, quib. crimen admissum, locus, tempus, testimonium, Rei deniq; & sociorum perpetrati criminis nomina præscripta essent, injicere: Magistratus statò die, urnas aperirent, lites moverent, Reo damnato, bonorum dimidia pars delatori cederet. De quo apud Bodinum *lib. 4. de Repub. cap. 6. n. 458.* Sed ejusmodi *rumoribus* habere improbata arcularios, tyrannicum profectò est, & malè sibi consciorum principum, apud quos plena, *ut inquit Polybius*, omnia suscipionum, & vix secreta domum sine formidine. Delatoribus verò istis præcipuè annumerandi in Italia *Barroardi, Zaffi, Spioni*: qui veluti aucupes novitatum, minutissima quæque explorant rumusculos congerunt, & ad alios defuerunt, quos, demissis manibus, grandique gradu fugies, nec effugies juxta illud Plauti:

Mormoseti.

Delatores.

Arca inquisitoria.

Qui cavet, ne decipatur, vix cavet, cum etiam cavet

Etiam cum cavissimus, sapiens cavitor captus est.

Quorum tamen delationi quantum fidei habendum sit, necne, videre licet apud Prosp. Farinac. *part. 3. oper. crimin. q. 108. & seqq.*

Esti autem olim lege Papia delatoribus certa constituta erant præmia, & quidem dimidia illarum multæ pars: Nemo tamen princeps, Principum ceteroquin omnium ferè pessimus, at hoc non malus, nimio illo precio illectam volens comprimere Delatorum licentiam, quibus, ut cum Plauto dicam in *Pænulo*:

*Istihinc est thesaurus stultis in lingua senu,
Vt quæstus habeant male loqui melioribus.*

quæ tam duntaxat partem eis ex proscriptionum sive damnatorum bonis præmii loco conferri permisit. Unde & *Quadruplatores* dicti Criminum publicorum Delatores: qui pro Delationis præmio, quartam partem in bonis damnatorum consequebantur. Joh. Coras. *lib. 2. Misell. l. 6. 24.* Nam omnia Delatoribus præmia eripere propterea non consultum putat Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. 3.* quod his sublati, vix sit, ut ulla peccatorum ultio sequatur. Quemadmodum igitur venator canibus vilissima quæq; ferarum membra objicere solet, ut talibus illecebris deinceps ad prædam alacres efficiantur: Ita Legislatorem domesticos leones ac lupos accuratè venari, & canibus Civitatis (quid n. vetat Delatores hoc nomine notare? cum ipsum etiam Oratorum genus Demosthenes ita appellaverit: quæ admodum impios & avaros procuratores Bartolus canes curiarum, excoiatores pauperum, & devotores civium in *l. omnes populi. q. 5. ff. de iustit. & jure*: Cicero canes labentes tribunalia senatus dixit, teste Anton. Ululo in *§. Tripli. Inst. de act.*

Panciroli lib. 2.

n. 35.) præmia quædam proponere necesse est: Plutarch. in *Lucul.* Cum enim præpositi Deo nihil gratius, aut Reip. utilius sit, quàm ab improbis poenas exigere: modis omnibus enitendum est, ut eo perveniri possit. Loquitur autem hand dubiè Bodinus de iusta accusandi ratione: quæ ut Reipubl. salutaris est; ita permissio contra sunt Calumniandi occasiones. quod cum aliis, tum verò ex Livio Manlii Capitolini Furium Camillum calumniantis exemplo evidenter probat Nicolaus Machiavellus *lib. 1. de Repub. c. 8.* ita adversus Calumniatores procedendum docens, ut illos cogamus ex calumniatoribus Accusatores fieri: & si quidem publicè probare queant, id verum esse, quod clanculum impingebant; vel præmio aliquo, vel certè nullo damno afficere: si probare nequeant; sicuti Masilium punire. Quæ doctrina non tantum juri divino, *Deutero. 19. v. 16. cum seqq.* sed & civilibus constitutionibus conformis est: quibus sancitum legimus, non prius insimulanti, hoc est, Accusatori accomodandum esse ad sensum, quàm soleni lege se vinxerit, & in pœnâ reciproci (hoc est, talionis) stylo trepidante recaverit. *l. 2. C. de exhib. & transmitt. rei.* quod alicubi clarius exprimitur: cum quisquis ille est, qui crimen intendit, in iudicium venire jubetur, nomen rei indicare, vinculum subscriptionis arripere; sciturus, non impunitam fore licentiam mentiendi, cum Calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. *l. ult. C. de accusat. & inscript.* Quod verò ad Delatorum præmia attinet: tantum abest, ut illorum partem eos ex proscriptionum bonis ferre voluerit. Titus Vespasianus, ut etiam eos flagellis ac fustibus cæsos, novissimè traductos per arenam Amphitheatri partim subijci, in servos venireque imperavit, partim avehi in asperissimas insulas. Sueton. in *Vespas. c. 8.* Quin &

Domini-

*inscriptio
accusatoris.*

*horum
præmia.*

*Canes Ci-
vitan.*

*Delatorum
defectio.*

Domitianus fiscales calumnias magna Calumniantium poena repressit : ferebaturq; (ait idem Sueton. *in Domitiano* c. 9.) vox ejus : Princeps qui delatores non castigat, irritat. Quod si Plinio credimus, Trajanus de Delatoribus, hominum genere pestilentissimo & infidiosissimo judicia exercuit, exemplo latronum & graffatorum : quippe quos à bono principe tollendos, non tantum coercendos putabat. Plinius. Secundus *in Panegyric. ad Trajan.* quem laudat B. Brisonius libro 3. *Seleclarum Antiquitat. capit. 17.* cui adde, quod scriptum reliquit Vincentius Castellanus libro 2. de *Officio Regis, capite 40.* ut jam de Antenore patriæ proditore, & Pardali foribus ipsius suspensa nihil dicam. Id enim latè prosequutus est Gortopius. Et, quæ so te, quid sceleratius Syrophanta? quid infestius Valerio Largo? cui propterea Proculus, casu obviam factus, os naresque manu compressit sua: significans, iis qui cum eo erant, Largo præsentem ne quidem tutò licere respirare. Petrus Ærodi. *libro 9. Rerum Iudicarum. Tit. 8. capite 14.* Habeat alia omnia pro imperio Princeps: sit solum lingua soluta legibus. Eà liberà, dicebat Augustus, homines oblivisci seiv turis. Quid enim contra quod Cornelius Tacitus *in vita Agricolæ*? Sicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate esset: ita nos, quid in servitute; adempto, per inquisitiones: loquendi audiendique commercio. Memoriam quoq; ipsam cum voce perdidissemus, (inquit) si tam in nostra potestate esset oblivisci, quàm tacere. Si verba in Majestatem vocarentur, quæ fora, quæ judicia sufficerent? Sunt etiam, qui Deos verbis ferocioribus increpant: neque ob id tamen ictum fulmine audimus, dicebant Rhodi apud Livium. Quamobrem *Mecænas* sapienter: qui consulebat Augusto, ne convitia audiret, ne crederet, ne

*Lingua li-
berior.*

*Maledicentia non est.
v. 11. 12.*

deniq; ulcisci vellent. Nam ut ait Lucianus, hæc inter Regem ac Tyrannum differentia est, quod hic ne leve quidem maledictum pati potest: ille, spernit etiam gravissimis irasci. Merito igitur literarum monumentis commendatur *Pyrri* Epirorum Regis factum. De quo cum duo juvenes Tarentini inter cenandum malè loquuti essent, & neque res negari, neque defendi posset; ideoque ratio reposcere- tur: Tum unus ex iis, imò (inquit) nisi lagena defecisset, occidissemus te. *Pyrrius*, hoc dicto, eos dimitti jussit. Sic & *Antigonus*, cum juxta Prætorium milites prave de eo loquerentur: neq; existimarent, se audiri: Ecquid non longius abitis, (inquit) tutius securiusque obrectaturi? Quis humanior *Philippo*? Quidam Arcadion Achivos de eo passim malè loquebatur: Fuge (inquit.) Nihil hic proficies cum tua maledicentia. Eà ibi utere, ubi quis siem, nesciunt. Debet scilicet sufficere Principi, id esse dominatione adlequutum, ne quis ei, ut maximè velit, nocere queat: quemadmodum Tiberio ab Augusto dicebatur. Et quæ dementia est, in eum contumeliosum existere, & quicquam dicere aut scribere, qui verbo, imò etiam nutu potest proscribere & occidere? Quemadmodum enim, qui pugno percussit lapidem; se, non lapidem, vulnerat: Ita, qui Principi maledicit, sibi, non principi facit injuriam. Aut enim bonus est; & ut dicebat *Titius Imp.* sequit affici injuriâ. Aut subdior: & magnitudine extra contumeliâ est, quæ de re pluribus differit. *P. Ærodius, Rer. ab omni antiquis. judicatar. libro 7. tit. 1. cap. 1.* quibus addi poterunt, quæ nobis exposita sunt lib. 1. *Rerum Memorabil. Tit. de Triumphis.* & quod scriptum reliquit *Claudius Ptolomæus Epistolâ Italicar. lib. 6. cap. 24.* Incip. *Io forse i far con voi M. Gabriello, &c.* De illa porro Delatorum improbitate, quam

quam Græci *periergiam*, Quintilianus supervacuam operositatem, *lib. 8. c. Ulpianus*, proverbiali locutione, Delatoriæ curiositatem appellat *in l. nec supina. 6. ff. de jur. & fact. ignor.* non malè videtur usurpari posse illud Plauti de famigationibus loquentis *in Trinumo*:

Qui omnia se simulant scire, nec quicquam sciunt.

Quod quisq. in animo habet, aut habiturus est, sciunt.

Id quod in aurem Rex Regina dixerit, Sciunt, quod Iuno fabulata est cū Iove
Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen ii sciunt.

De quibus videatur Guilielmus Budæus *in l. plurimum. de jur. & fact. ignor. & Joh. Corasius lib. 2. Miscellan. cap. 24.* Monet tamen Cujacius *ad titulum. C. de Calumniator. poenam* iliam in facie scribendi jam olim exolevisse. *argum. l. si quis. 17. C. de*

In facie scribere prohibetur.

*pænis. cum & in manibus & in suris poenam damnationis una inscriptione comprehendere possit, Constantinus sibi rescripserit: quò facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata, minimè maculetur, d. l. si quis. & in confesso sit, caput sive faciem principale & potissimum hominis membrum esse, unde cujusque imago cognoscatur. l. cum in diversis. 4. ff. de relig. & sumpt. funer. ut merito gravior injuria æstimari debeat, si quis facie, quam alia corporis parte fuerit notatus. l. ante facta. 16. §. qualitate ff. de pænis. atrox. Institui. de Injur. atque ideò etiam proprietarii servus ab Usufructuario cicatricibus deformari non possit l. locum. 17. §. ex eo. ff. de Usufruct. quandoquidem Notæ verbo etiam Cicatrices contineantur. Leg. 1. in fin. defugitiv. In Militibus planè solenne fuisse, ut eorum brachia stigmate notarentur, Accursius notat *in l. pen. ff. ex quib. cau. maj. Idq. disertè probat cent. in l. 3. C. de fabri-**

Militum brachia notata.

cent. lib. 11. ubi Stigmata Fabricensium (de Fabricensibus autè lib. 1. titul. de Armentariis, fol. 619. diximus) brachiis, ad imitationem Tyronum infligi jubentur. Ait, ad imitationem Tyronum. Non & quidem omnes igitur milites, sed solos duntaxat tyronum.

tyrones notatos fuisse innuit: quales erant Juniores illi, qui publicis stipendiis militari disciplina instituebantur, & Militiæ designati ad pugnam exercebantur: post deinde, ubi satis videbantur instructi, in numeros referebantur, nec antea militiæ privilegia habebant. Docet hoc Ulpian. *in l. ex eo 42. ff. de Testam. milit.* Ex eo tempore (inquit) quis jure militari incipit posse testari, ex quo *in numeros* relatus est: antè non. Proinde, qui nondum in numeris sunt, licet etià lecti tyrones sint, & publicis expensis iter faciant; nondum milites sunt. Diligenter quippe plerique veterum Imperatorum providerunt, ut peritum exercitatumque militem haberent: cui soli, non verò etiam tyronibus, qui in numeros nondum relati essent, militaria privilegia concederent. Constat autem ex adductis modò Ulpiani verbis nondum *in numeros* dici relatos milites, *in numero esse.* cum delecti quidem sunt, necdum tamen in suos ordines pervenerunt. Nam & per contrarium, Milites in numeris manere dixit idem Ulpianus, qui in suis consistunt ordinibus. *l. iure militari. 4. ff. de testam. milit.* Johann. Corasius *lib. 5. Miscellan. cap. 22.* Illius verò consuetudinis designandis tyronibus, etiam Vegetius meminit *libro. 1. cap. 8.* his verbis: Sed non statim punctis signorum scribendus est tyro dilectus. Ex libro secundo, *cap. 5.* Nam victuris (ait) in cute punctis Milites scripti, & matriculis inserti jurare solent. Hi verò publico stipendio docti, discedere à militia nisi emeriti non poterant: atque ideò notabantur, quo facilius apparerent, neve publicis usibus destinati

subtraherentur; ut Viglius Zuichamius rectè annotavit *Infl. de Malis testam. in pr. n. 20.* & Claudius Coterazus de Jure militari, *lib. 1. cap. 23.*

*Carpocras
200.*

*Julia Cora
cella verbor
ca,*

Singulare etiam fuit Carpocratis, hereticorum omnium sceleratissimi institutum; qui mala & bona omnia, non naturâ mala, neque bona; sed opinione hominum ita vocari disputabat, ut quodcumque adlbuisset, id identidem licere persuaderet: non aliter scilicet, quam Antonino Caracallæ Imperatori, Julia noverca dixisse memoratur. Cum enim ea, quæ pulcherrima erat, quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetque Antoninus: Vellem, si liceret: Respondisse fertur Julia, *si lubet, licet.* An necis & Imperatorem esse, & Leges dare, non accipere? voce mehercule infami & impura, scorto famoso magis, quam Augustâ digna: ut gravis est Johannis Corasii sententia *lib. 2. Miscellan. c. 25.* Is igitur Carpocrates tam monstruosum persuasurus dogma, discipulos suos summa dexterae auris particulâ præsignabat; rectius mukò facturus, si eodem modo, sed stigmatate longè graviore, eorum omnium nō aures tantum, sed oculos etiam & nasum, & os, & linguam inuississet, qui delitiis hujusmodi audiendis tōpus inlumerent, ut rectè putavit Joh. Pierius *lib. 34. Hieroglyph.* Notum tamen est, illud in joculari libello à Seneca adagionis specie usurpatum: *Aut Regem, aut fatuum naves oportere.* quod hanc habet sententiam: Solis libertatem suam constare solere fatuis & Regibus. Nam & fatuis quidvis licere impune loqui & facere; & Regibus inultum esse quicquid lubet. Quod quidem proverbium verum Claudius Cæsar facerat: quo imperante nemo fuerat liber, sui que juris, præter eos, quod verbū illud vetus complectebatur. Adr. Turneb. *lib. 26. Advers. cap. 4.*

*Aut Rex,
aut fatuum.*

Samis quoque & fictilibus vasibus (ut ad Samia vasa in sacris, ea, unde in hoc diverticulum excessi, revertar) Veteres in sacris usos fuisse animadverto. Nam & apud Athenarum *lib. 6. Dipnosop.* ad Macedonum usque dominatus tempora id factitarum legimus. & Tertullianus in Apologetico adversus Gentes: Nam etiam à Numa (ait) concepta est curiositas superstitiosa: nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat: frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia coelo: sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Samia, & nidor ex eis. Quod in loco Samia appellat vasa. quæ Cicero Samias capedines, & fictiles urnas, cum *Paradox. 1.* ita scribit: Quid Numa Pompilius? minusne gratas Diis immortalibus capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quam delicatas (Camerarius *filiatæ* legit; Bayficus, *Deliacas*) pateras arbitramur? Capedines verò à capacitate fortassis ita dicebantur: nisi à capiendo mavis, quod essent anata, atque ita facile prehendi possent: ut & Capidula usitato veteribus vocabulo, vinarium vas anatum legitur apud Perotum. Atque eas quidem Capedines fuisse fictiles vel ex eo liquet, quod Athenæus vasa ejusmodi *εγγύρια* aut *μυρία*: quos idem figulina vasa exponit, *εγγύρια* τὸ μυρία, quod rotæ circumactū fingerentur: ut rectè observavit Hadr. Jun. Medicus & Philologus omnium liberalium artium elegantia ornatus. *lib. 2. Animad. c. 10.*

Capedines.

Hadr. Jun.

Meminimus alibi, Herculis poculum tantæ capacitatis fuisse, ut tam in eo navigare, quam etiam bibere ex eo potuerit. Atque id voracitati & ingluviæ ipsius convenisse diximus, quem proditum sit, Lepreo in voracitatis certamen vocato, integrum devorasse taurum. *lib. 1. tit. de Argenti. supell. fol. 193.* Idque plures cum fictile lego: cum & Pindarus referat, Herculeum

Herculis ingluvies.

culem Coronides ingressum, integrum bovem, ut ne reliquum quidem os ullum relinqueret, ablig. arivisse: & Callimachus hymno *de ætne* fabuletur, Eundem jam in Deos relatum, nihilominus inexplebilis edacitatis mansisse, & gurgitem ingentem:

Adanserat ingluvies, necdum placata quiescat,

Qua quondam occurrit sulcanti vomere terram

Theodamantis:

ubi Interpres in commentariis Græcis annotat, Theodamantem fuisse Dryopum Regem. quanquam Philostratus & Lactantius Lindium ex oppido Rhodi eum tradunt. Sed Callimacho etiam Lucillius Tarrhasus subscribere videtur, ex Archilcho & Pherecyde scribens, Herculem esuriente Hyla puero, relictoque à tergo pædagogolicha, fortè obviu Theodamanti, poposcisse aliquantum. Cujus cum repulsam tulisset, ira succensum, diripiuisse è bobus alterum, eoque mactato epulatum fuisse. Qua accepta injuria, Theodamantem in Urbem regressum: compulisse oppidanos ad arma adversus Herculem. Ibi tum necessitate extrema circumventum Herculem, etiam uxorem Dejanam armasse, prælioq; superiorem; Theodamantem neci dedisse gentemque omnem in alias sedes transportasse. Haud itaque mirum, quòd tantæ amplitudinis Herculeum craterem Statius fuisse scribat, ut duo cum Juvenes vix portare potuerint. Unde & vasa magna atque capacis ab Hercule *Heraclæa* fuerunt nuncupata. Herculem enim in posoribus numeratum fuisse maximis, Turnebus innuit *lib. 8. Adversar. cap. 10.* Stefichorus cerè Poëta Lyricus, Centaurorum & Lapitharum convivium describens, Pholum ait Alcidez sive Herculis hospitè, ut à Luciano appellatur, implevisse Herculi cretei

rem trium lagenarum capacem; quem prior ipse obbibisset. Verba Stefichori ex Græcis Latinis facta sic habent: Hercules acceptum in manus scyphum plenum, trium lagenarum capacem ori admovents obbibit, quem Pholus ipsi infuderat. Erat autem *Lagena* vinarium vas, sed fictile: in quo vinum adservabatur, in conviviis deplendum. Quòd si crater ille trium lagenarum capax fuit: oportuit eum ita amplum fuisse, ut Urnâ, hoc est, quatuor & viginti sextarios caperet, ex supputatione Hadriani Junii *lib. 4. Animad. c. 5.* Atq; eò respexisse videtur Juvenalis, dum inter cætera, quæ *Satyr. 12.* refert, Catulum naufragii metuentem, in mare precipitasse ait

—Urnæ cratera capacem,

Et dignum siliens Pholo.

Sed minutahæc videri potuerunt, si cū ils conferas, quæ de simili gulone Lityerse, *Lityersæ.* Midæ Regis notho Celznis in Phrygia regnant, homine vultu effero & truculento, sed bibone glutoneque supra fidem maximo, Sophotheus Tragicus memoriz prodidit. Hunc etenim totum vini dotium uno die ebibendo vacuassee, triumq; clittellariorum alinorum onus, panes devorasse scribit his versibus: qui apud Athenæum *lib. 10.* ex doctissimi Junii interpretatione ita leguntur:

As filius Alida Celæno nothus,

Qua matre, dubium est, ipsa noveris parens,

Tres quâ n' asellos pragraves, pães voras

Brevi dæ, summa, deterget bibens

Infuso cadum, decem amphorarum dolium

Roddisque juvenis omni portatile.

Amphoræ dux, ut Georg. Agricola collegit, sextarios duos & septuaginta continent. Qui igitur dolium decem amphorarum epotâris, is trecetos sexaginta sextarios in inexhaustam hui voraginem demer-

Amphora.

Herculis poculum.

merferit: quemadmodum rectè concludit I Hadrian. Jun. lib. 4. *Animadvers.* c. 3. rei tamen hujus fidem penes Auctorem deponens. Quod si ita est: non erit profectò, ut miremur amplius *bicongium* M. Tullii filium, aut Mediolanensem *tricongium* Novellum Torquatum, Plinius lib. 14. c. 22. etiamsi apud Tranquillū, potorem legerimus *Amphorariū*. sed nimirum, ait Plin. d. lib. 14. c. ult. hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim avidissime antè eum apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine *de sua ebrietate*: quo patrocinarì sibi ausus approbavit planè, ut quidem arbitror, quanta per temulentiam mala oibi terrarum intulerit. Nec etiam adeò monstrificum id erit, quod de Germanis prodidit Ludov. Cœl. Rhodig. lib. 18. *Leclio. Antiq.* c. 20. & Joseph. Quercetân. in *diaser. histor. copolis scil.* 1. c. 8 fol. 191. ubi simul & gulosi istius *Timocreonis Rhodij* epitaphium adducit.

Multa bibens & multa vorans, mala multaque dicens

Ipse viris, jaceo Timocreon Rhodius.

Et Germanorum in bibendo capacitatem omnibus in Gallia miraculo fuisse ait, quòd singulis mensis singuli quaterrios quartarios vini exsiccarint, sic ut potiores novem, amphoras exinanirent binas. Miremur potiùs Aureliani tempora: quibus celebratum phagogenon aovimus, qui die uno aprum absumeret integrum, panes centum; vervecem insuper ac porcellum: biberet autem, infundibulo ori apposito, plus orca. Miremur èt Bonosum minutulum Roman. tyrannorum, qui tantum bibit, quantum hemocalis. Inde scitum Aureliani dicterium: Non ut viveret, illum esse natū, sed ut biberet. cōtra illud Socratis Xenophontis edendum esse monentis, ut vivas: non vivendum, ut edas. Nam ut Plutarchus ait, mali idèò vi-

vunt, ut edant & bibant: boni verò edunt & bibunt, ut vivant. Quibus ex Solonis sententia apud Athenarum lib. 8.

Edones & bibones.

— nil venire dulcius

Et solus est pater, solusque mater est

Venter, magistratus, virtus, legatio

Qua comedis & bibis, sola hac habes tua.

Quippe qui nullos norunt Deos, præter Edulam & Potinam, Ventur. de Valentiis in *parth. liss. pso lib. 1. c. 13. n. 20.* quomodo & Polyphemus ille apud Euripiden in *Cyclopo*, Ventrem omnium Deorum Maximū nuncupās, cui sole se ait sacrificare. *Ego nulli sacrifico, nisi mihi; Diis verò Nequaquam; & ventri, huic Deorū Maximo.*

Nam bibere & edere, per integrum diem Hominibus sapientibus est Deus, nullaque Seipsum afficere molestia.

De his Epicuri de grege porcis, quis fuit in solo vivendi causa palato,

Rectè dicere possis, suos eos sibi heredes dum sibi solum vivunt, genio indulgentes, & voluptati obsequentes suæ. Quibus congruit illud Sardanapali symbolum, quod incidi sibi in busto jussit, atque ita à Cicerone latine redditum legitur lib. 5. *Tuscul.*

Hac habeo, qua edi: quæq; exstiterat libi-Plausi: ac illa jacens multa & præclara relictæ

De quo ita Aristoteles. Quid aliud, inquit, in bovis quàm in Regis sepulchro scriberes? Referente Nic. Reusnerò *Class. 1. symb. 28.* Sed tedeo ad Bonosum. Is, quòd extra omnem admirationis captum est, quantumlibet bibisset, semper securus erat ac sobrius. Addo etiam; Vino nunquam non prudenter. Amplius; quantum haurisset, reddebat velica ad æquilibrium. Nec pectus unquam, aut venter, vel pars alia ex humoris ingesti nimietate affecta est. Hunc ubi ad laqueum coëgisset Probus Imperator, jactatum militari

joco

Cicero bicongium.

Bonosus.

joco, *Amphoram pendere*, non hominē. Erat enim heluo & ventrem habebat deformiter tumidum, ut Philipp. Melancthon tradidit *lib. 3. Chron.* sub Valerio Probo, & Cael. Rhodig. *lib. 29. Lestion. Antiquar. c. 1.*

Pramia gulonibus constituta.

Parva hæc possent videri, nisi etiam præmia gulonibus constituta legeremus. Nam & *Mithridates* iis, qui avidius vorarent ac biberent, præmia proposuit, & in utroque genere victoriam (si vincere est ab intemperantia vinci) fecundissimam est adeptus. *Alexander* quoque Magnus talenti præmium proposuisse ei dicitur, qui pocula vini ampliora ficeret. In quo certamine quadraginta cum eo, qui præmium tulerat, effusis visceribus, propemodum spectante Rege crepuerunt ac perierunt: ut recte existimatum fuerit, Alexandrum rarissimas suas virtutes, & rerum à se gestarum decus ac gloriam una illa Ebrietatis consuetudine turpissime foedasse. Quod sit, ut ne *Tiberius* quidem Cæsar justam reprehensionis notam possit effugere, qui honores strenuis & nobilibus vini potoribus & edonibus (*nebulonibus* penè dixeram) mandabat: & ex his ignotissimum Quæsturæ candidatum Nobilissimis anteposuit, ob epotam in convivio, propinante se, vini amphoram. more etiam hac tempestate non prosum inusitato, quo homines indigni, spretis melioribus, ad honores evehuntur, quos fortè evectos satius erat gradu moveri: sicuti ab aliis principibus Magistratum multis etiam levioribus de causis abrogatum legimus. Nam & *Vespasianus* adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro imperata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit: Maluisses allium oboluisse. Et *Domitianus* Quæstorium virum Senatu movit, quod gesticulandi, saltandi quæ studio teneretur. Sueton. in

attendite Cyclopes, & à saxa cor-da.

Magistratum ex levicula causa abrogati.

Vespasiano, c. 8. & in Domitiano c. 8. quod & Consulari cuidam viro P. Cornelio obtigit, quod decempondo argenti facti in supellectili haberet, id est, vasa precii fortè quadraginta coronatorii. Hoc amplius memoræ proditum est, *Augustum* Legato consulari successorem dedisse, ut rudi & indocto, cujus manu IXI. pro Ipsi scriptum animadvertisset. Suetonius in *Augusto caput. 88.* Cui planè annuerandum crediderim bonum illum virum, qui XERXES non ita pridem IXXIXES legendo pronunciabat; simplicius tamen, quàm fastuosus ille virtutum suarum Cantor, qui latinitatis quidem probè se gnarum esse, omnes dejerabat Deos; cæterum cujuslibet vocis Latine terminatione sive ultima syllaba mirum in modum se divexari dolebat. Huic ego Augustum; aut Imperatores alios Præturam commissuros fuisse putem? quanta potius severitate credam eos animadvertisse in Peculatus, aut repedundarum reos, in Numarios iudices, aut alia quavis ratione magistratu abutentes: cum tam leves ob causas, ob unguenti odorem, ludicrum saltandi studium, paucarum argenti librarum supellectilem, aut etiam lapsum in Orthographia, & pronunciationem vitiosam homines etiam summis dignitatibus functos honore exue, int? Iniquum scilicet existimabant, Indignis honores conferre. Nam, ut in *Rhetoricis* scripsit *indignis collati.* Cicero, Omnia virtutis & officii præmia sancta & casta esse oportet, neque ea aut cum improbis communicari, aut in mediocribus hominibus promulgari. Ideoque cum honor indigno confertur, dignitas maculari dicitur *l. 2. C. si fer. aut libert. ad decurson. adspir. lib. 10. & Resp. periclitari*, ut notat Luc. de Peña in *Rubr. C. de dignitat lib. 12. col. 2.* Quocirca honorem indigno fervandum esse JC. negat. in *l. senatoris. q. 7. de ritu nuptiar.* cum

reatus omnem honorem excludat l. 1. in fin. C. ut summ. vel clariss. & non debeant dignitatis portæ patere famolis & notatis, quos scelus vitæ inquinat & quos infamia à bonorum cætu segregat l. 2. C. de dignitat. lib. 12. & can. infamis. de Reg. jur. in 6. Cum iis, quæ non indiligenter in hanc rem congestit Filius decad. 3. Epigram. legal. 26. num. 31. cum seqq. Atqui hodiè vitia ista adeò levia & parva videntur, ut ea quoq; hac tempestate multi pro virtutib. amplecti non dubitent: quemadmodum merito conqueritur Antimachiavellus de Regno aut princ. rectè administrand. lib. 3. tantò major & melior Machiavello, quāto laudabiliorem præstat operam, qui homines ad virtutem, quam qui ad vitia instruit. Sed vereor, ne non momentanea futura sit hæc quorundam felicitas: in quam exstat elegans Alciati Emblemata:

*Aerium propter crevisse Cucurbita pinū
Dicitur, & grandi luxuriasse coma:
Cum ramos complexa, ipsumque egressa
cacumen,*

Se præstare aliis credidit arboribus.

*Cui Pinus: Nimirum brevis est hæc gloria:
nam te,*

*Protinus adveniens, quæ malè perdet
hyems.*

Adeò verum est, quòd Solon eos, qui apud Principes auctoritate valent, similes esse dixerit calculis, quibus ad supputandas rationes utimur. Ut enim hi quandoq; majorem numerum interdum minorem significant: ita Regum affectus, & qui claris in aula honoribus fulgent, repente obscuri & ignobiles fiunt, inusta nota, publicatis opibus, adempta vita; non minus propter delicta propria, quàm propter Principum levitatem, aut invidorum infimulationes: ut est apud Steph. Forcatulum lib. 1. de Imperio & Philosoph. Gallor.

Quod si igitur hoc in gl'ia vici vitio ipsi etiam Romani laborarunt: qui sit, quòd Græcos cæu ventri & gæle deditas pergracandi verbo perstrinxerint? Sic enim Græcos, qui in Italia agebant, notare solebāt, ut Sybaritas, Thurios, Tarentinos: à quibus *Italicam mensam*, in Epistola Platonis ad Dionis amicos, pro laboriosa dictam: cepimus. Ea in Epistola cum alia multa vitæ in primis conducentia, tum illud observavimus, Nō fore prius ut malis agitari definamus, quàm si Respublicas capessere coeperint, Philosophiæ innutriti & probè, & rectè: aut qui jam administrationi manus admovent, verè philosophari ingrediantur. Quæ, inquit, mente Italiam Siciliamque mihi ad eundam censui. Eò cum appulisset, vitam quam beatam vocant, Italicarum Syracusanarumque mensarum non potui non summopere improbare. Mos enim illis est jam receptus, bis die saginari epulis, & distendi: noctu verò libidinis socium adsciscere, & id genus alia perficere, quæ vitæ sunt ejusmodi veluti propagines. Nemo enim omnium ita ab ineunte ætate connutritus, etiam si ingenio sit mitis, prudentiam sibi queat vindicare, quò in loco *Italica mensa* non aliter accipienda sunt, quàm *Græca*, quemadmodum & Philosophiæ quoddam genus *Italeum* dici cōstat, quod à Græcis in Italia coli coepisset. Nam à Græcis non partem, sed universam ferè Italiam fuisse occupatam, urbibus multis post tantam vastitatem Græci moris vestigia ostentatibus, Thucyd. scribit, & latius examinat Cæsar. R. H. digin. lib. 7. Antiquar. lect. cap. 9. Hinc & mores *Massylienses*, pro mollioribus & effeminatis, si Athenæo credimus & Suidæ. Unde proverbium: *Navigos Massyliam*. Item: *E Massylia venisti*, quæquæ scio, an Athenæi & Suidæ tanta debent esse auctoritas, quin gravissimorum eorum

Calculi
supputa-
torii.

trā scriptorum consentientibus testimoniis si non enervari planè, certè non parum labefactari posse videatur. Massyliensis utique civitas, teste Val. Max. *lib. 2. c. 6.* severitatis catenus acris fuit custos, ut Mimis, quorum argumenta majore ex parte stuprorum continent actus, nullum profus aditum in scenam dederit: ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam fumeret. Omnibus præterea, qui per aliquam Religionis simulationem alimenta inertitæ quærerēt, clausas portas habuerit, & mendacem & fucosam superstitutionem submovendam esse existimans. Scribit Corn. Tacitus, Agricolam nocerum Massyliam sedem ac magistratuum studiorum habuisse, locum Græcæ comitate, & provinciali parcimonia mistum ac benè compositum. Studia præterea bonarum artium ad eò in ea Civitate excultæ, ut nobilissimi quique Romanorum ad capeffendas disciplinas eò filios mitterēt, neglectis jam Athenis, ut est apud Strabonem; eò magis, quòd morum gravitate præ Atticis spectarentur, Laconicis non inferiores. Ob plurium verò Linguarum cognitionem Massylienses à Varrone *trilingues* fuerunt dicti, ut Isidorus refert *lib. Etymolog. 15. c. 1.* quia Græcè, Latine & Gallicè loquerentur: ne diutius gloriatur Ennius, qui tria corda habere sese dicebat, quòd loqui Græcè & Oscè & Latine sciret. Verius opinor gloriaretur Mithridates, Poniæ atque Bithyniæ Rex inclytus, qui quinque & viginti gètium, quas subditiōe habuit, linguas percalluit: earumque omnium gentium viris haud unquam per Interpretem colloquutus est: sed ut quemque ab eo appellari usus fuit, proinde lingua & oratione ipsius, non minus scitè, quàm si gentilis ejus esset, loquutus est. A. Gellius *Noct. Atticar. lib. 17. c. 17.* Victus porro frugi atque modestiæ Massiliensium illud non minimum argumen-

Pancirull. lib. 2.

tum est, quòd Strabo ait Dotem illis amplissimam centum fuisse aureos, ad vestem quinque; ad mundum aureum, quinque; amplius verò nullo pacto licuisse. Et quòd severitas ista etiam sceminis communis foret, imperavit Lex, Massyliensis sceminas aquam bibere. Athenæus *lib. 10. c. 9.* sed & auctor est T. Livius *Decad. 4. lib. 7.* Massylienses in eo honore, in ea dignitate apud Romanos fuisse, ac si medium umbilicum Græciæ incoluissent. Non enim sonum modò linguæ, vestitumq; & habitum; sed ante omnia mores, & leges, & ingenium sincerum, integrumq; à contagione accolarum servasse. Unde & Valer. Maximus eos præsci moris observantia, charitate populi Romani præcipuè conspicuos fuisse tradit *lib. 2. c. 6. num. 7.* Quibus accedat gravissimum Ciceronis de Massyliensibus latum judicium. Massyliæ (inquit pro Flacco) disciplinam atque gravitatem non solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicā: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus disciplinis, linguaq; divisa, quum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbariæ studiis alluatur; sic Optimatum consilio gubernatur, ut omnes ejus instituta laudare facilius possint, quàm æmulari. Quæ vel singula satis esse poterant ad Athenæi & Suidæ Græculorum morum retinendum; solio; quod ajunt, siculo cavillo compressa lubricitate, qua dereplura videantur apud Ludov. Gælium Rhodigin. *lib. 16. Lectio. Antiquar. cap. 8.* Et Steph. Forcatulum, de Imperio & Philosophi. *Gallor. lib. 6.* Obtrahit tamen, ut Græco more potare dicerentur, qui grandibus meracisque poculis se invitarent. Cicero in *Verrum. actione 3.* Fit sermo inter eos & invitatio, ut Græco more biberetur. Hospes hortatur: poscunt majoribus poculis: celebratur omnium sermone lætitiæque convivium.

Græco more bibere.

Sed & scitum fuit in Græcorum conviviis, *aut bibat, aut abeat*. Et rectè, inquit idem Tullius *Insculanar. 5.* Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat: aut discedat. Quæ Lex itidem in vita videtur servanda. Nam injurias fortunæ, quas ferre nequeas, de fugiendo relinquant. Mos etiam erat in Conviviis, talorum jactu unum aliquem creare, qui præscriberet, quantum quisque & quomodo temperatum biberet. Is *Modipperator* dicebatur Varroni, quasi modum bibendi imperans: quem *Bibendum arbitrum* vocat Horatius:

Modipperator.

—quem *Venus arbitrum*

Dicit bibendi?

Rectè ait, Venus dicit arbitrum. Nam cum varii talorum jactus essent, *Venus, Canis, Senis Chius*: is qui primus è convivis Venerem jecerat, *Modipperator* erat. quem jactum etiam *Basilicum* appellatum putat Lipsius, motus illis Plauti versibus in *Curculione*:

*Talos arripio, invoco almam meam
nutricem Herculem:*

lallo Basilicum, propino magnum potulum, ille bibit.

Varro item id genus hominum *Magistros* nuncupat *lib. 4. de Lingua Lat.* Hisce (pateris, inquit) etiam nunc in publico convivio, antiquitatis retinendæ causâ, cum Magistri sunt, potio circumfertur. Unde Lex ille *compotator* à Catullo dicitur Magistra: *Minister veivli puer Falerni,*

Infer mi calices amariore,

Vi Lex Posthumia jubet magistra.

ubi Lex Posthumia magistra, est Lex Posthumia magistra: ut urbs Romæ; & Horatio, herba Lapathi. Eum verò morem etiam Cato probat apud Ciceron. *de Senectute*: Me verò (inquit) & Magisteria delectant, à Majoribus instituta, & is sermo, qui more Majorum à summo adhi-

betur Magistro in poculo. Quæ Magisteria Horatius *Regna vini* appellat:

Nec regna vini sortiere talis.

Talis ait: quia, ut dixi, talorum jactu *Modipperator* ille designabatur: quemadmodum & tantum quis bibere cogebatur, quantum alea quæsierat. Plinius *lib. 14. c. 22. & lib. 28.* Erant quippe antiquitus magistratus, qui convivas, ne se nimio proluerent, legis sympotiacæ admonerent, quos *Modipperatores* Varroni dictos *lib. 20. Rerum humanarum*. alibi monuimus. Plato de *Repub.* *μύποπος* vocat: aliis dicti sunt *ἰσθλαται*, non quod oculis, quos convivæ vini nimietate obcecaverant, monitionibus illuminarent: sed quod toti Argi & oculos essent in convivarum computationes; quodque convivis spectatores adnotatoresque immitterent, ex interpretatione Joh. Savaronis *ad Sardon. Apollin. ep. 2 lib. 1.* Præterea moris erat receptissimi, tot cyathos bibere, quot *Amicæ* literis *Amicæ* nomen constaret. Quo utique & Plautus respexit in *Sticho*: Et quinque bibe, & tres, & semiquatuor. Vult enim decem cyathos evacuandos, pro literarum senumero, quot *Amicæ* nomen, *Stephanium* puta, continebat. Ad quem mortem etiam Martialis allusit hoc versu: *Navia sex cyathis septem Iustina bibatur,* & optimus Germanorum poetarum Lotichius, suavissimo illo epigrammate ad Johannem Alem. poetam: quod ob singularem venustatem hic adscribo:

*Sapè mea nomen simul inter vina puella
More inbesproci temporis, Alie, bibā.
Tu Violantis lampotas, mihi Claudia sepiē
Dat cyathos, & iam frigida fugi hys.
Quid faciā, sicci cum terga Leonis adibit
Phæbus, & ingratis faucibus æstus erit?
Ergo mea propter nomē breve cogat Amica
Ferre suum? Tanti nulla puella mihi est.
Non tamen hanc Dominam montabo, si-
umq; levabo.*

Quid

Bibendi
leges.

Quid facies igitur, quavis? Amabo duas,
Reccensentur à Plinio *lib. 14. cap. 22.* aliæ
quoque Leges, quibus bibendi ars con-
stabat: Non labasse sermone, nec levatum
vomitione, non altera corporis parte,
dum biberetur: plurimum hausisse uno
potu: plurimum præterea aliis minoribus
addidisse: optima fide non respirasse in
exhauriendo, neque exspuiffe: nihilq; ad
elidendum in pavimentis sonum ex vino
reliquisse. Quibus ex verbis posteriori-
bus non parum lucis capere videtur Ho-
ratiæ illa Strophe ad Posthumum *lib. 2.*
Od. 14.

Absumet hares Cæcuba dignior
Servata cenium clavibus: & mere
Tinget pavimentum superbum,
Pontificum potiore cænis.

Et si enim, Athenæo teste, in delicijs ha-
beatur fragrantissimo vino cœnaculi
solum respergere, & oleo præstantissimo:
quod & Cic. de vino præsertim significat,
cùm *Phil. 2.* ita scribit: Natabant pavimē-
ta vino: mædebant parietes. Idque etiam
Postumi parcissimi & tenacissimi homi-
nis hæredem facturum Horatius augura-
tur, qui vinum à defuncto diligentissime al-
servata, atque iis etiam precipiosa, quæ
alioquin in magnificentijs Pontificum
conviviis, (dabant enim Pontifices sive
Augures, sacerdotium ineuntes collegis
cœnam inprimis lautam & opiparâ, quam
etiam *Adicialem* fuisse vocatam Manu-
tius notat *lib. 7. ep. 26.*) apponi solent, lar-
giter sit effusus. Innuit tamen Plinius,
bibulum illum Torquatum tanta avidita-
te pocula exsicasse, ut ad elidendum in
pavimentis sonum ex vino nihil fuerit re-
liquum. Exsiccatæ autem sive exhausta
pocula veteres solitos fuisse vertere, in
dubitatum est ex Ennio & Vigil. *Aeneid. 9.*

Indulgent vino & vertunt crateras—
Quod etsi apud Saxones rusticum quodam-
modo esse videatur, de son ob den bodê set

ten: pro more tamen Francorum suorum
id fieri, testatum facit & laudat Taubman-
nus venusto illo Epigrammate.

Saxonia mos est poteribus, inter amicos
Haurire ex imo pocula nulla cavo.

*Mos certe nihil: nam cur, quod ab ore re-
fusum*

Alterius, tepida colluvione bibam?
Laudo meos Fræcos, qui se cervice supinæ

Et fundo ex imo præbita pocla bibunt:
idque illi vocant, *auff gut* & *Walsgrâffsch*
auff eln nâglin. Quod verò idem ait, pro
lege observatum fuisse, in hauriendo non
respirasse: id paulò antè, uno impetu po-
tare dixerat. quod Græci uno verbo *ἀμυσ-
τίζω* exprimunt: quod significatur, inter bibe-
ndum ne fuisse quidem occlusum os, aut
contracta labra; sed magno faucium hia-
tu capaciter & absq; respiratione hau-
stum. Eam vicem Horatius *lib. 1. Carm.*
Od. 37. Latinam fecit, rationem istam bi-
bendi vocans *Amystidem*; & quidè Thre-
iciam: quod Thracum Scytharumq; pro-
prium videatur fuisse, capacius ingurgi-
tare merum, & uno haultu ingentia exsic-
care pocula:

Neu multis Damalis meri

Bassum Threicia vincat Amystide.

de qua elegans epigramma Græcum ex-
stat apud Turnebum *lib. 18. Advers. c. 27.*
& *Muretus lib. 4. variar. c. 8.* in eos inve-
hitur, qui gutture tantum pro infundibu-
lo utuntur: quod ipsum & *ἀμυστίζω*, id est,
confestim & sine respiratione bibere. ut

Taubmanus interpretatur *l. 1. Virg. f. 415.* *Scytharum*
Sed de Thracib. & Scythis immantissimo
hominum genere non est, quod *ἀμυστίζω*
illud miremur tantopere: quibus etiam
pro lege fuisse traditur, jugulare Uxorem
supra maritum mortuum: amicitias inire,
immissio ex incisis digitis in calicè huma-
no sanguine, & mox intinctis summis gla-
diis libare; sagittas deniq; excutere cõtra
tonitrua & fulgura minitantes Deo. *Steph.*

Forcat.

Pontificum
cæna ad-
jiciat.

Pocula ex
hausta ver-
tebantur.

Horcat. de Imper. & Philosoph. Gallor. lib. 4. Ipsos verò etiam Romanos, à quibz ali-
gètes mortuam disciplinam petiisse videntur, hoc vitio inquinatos fuisse, verius mireris. Neque tamen ex vulgi fece, quod tolerabilius erat: sed & in viris summis, imò Imperatore ipso. Scribit enim Xiphi-

Commodius: linus Dionis Epitomator: Commodum Imperatorem in sollicitudinibus & aestuationibus theatricorum certaminum, quando ex superiore loco Urso jaculis impetebat, ingens poculum vini dulcissimi refrigerati, de manibus mulieris captum, haurire solitum. Quo ex hausto spectantes illud in conviviis usurpatum acclamassent, *Ζῆνους*, id est, vivas, quanquam amphibolicè id quidam pronunciatum contendunt, perinde ac dicatur. Compleas vivendi modum, id est, *Μόρere*. Torquati tamen illius, tribus congiis uno impetu epotis Tricongii nomen fuisse dimimus, rara in hoc fuit gloria: quanquam non tam gloria, quam error dici meruerat, quo quidam plurimo potu gloriatur, ut graviter censet Plinius *lib. 23. cap. 11*. Vidique, ait, jam turgidos bibendo intantum, ut annuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Videmus præterea, inquit idem Plinius *lib. 14. c. 22*: quosdam protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac planè infundere, ut statim evomant, rursusque hauriant; idque iterum tertiumque, tanquam ad perdenda vina geniti: & tanquam effundi illa non possent, nisi per humanum corpus. Adeo vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus, ut magna pars non aliud vitæ præmium intelligat: quæ iusta ejusdem Plinii querela est: qui etiam scitum de quodam potore reperiri scribit, cum Syraculis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fortum ederent ova *lib. 10. cap. 54*. Huic bubula lingua sale condita,

deinde pensilis in annuos usus servata haud dubiè arriserit: quandoquidem hac Vini potores nihil præclarius reperere ad excitandam sitim: vinumque jucundioris preciosiorisque gustus ab hujus esu gula promittit, si Bruverino credimus *lib. 12. de recibar. cap. 8*. At verò si pensiculatim restimare velis: quæ gloria est, ait *Epist. 84*. Seneca, capere multum? Quum enim penes te palma fuerit, & propinationes tuas ferati somno ac vomitantes recusaverint, & superstes toti convivio fueris: quum omnes viceris virtute magnifica, & nemo vini tam capax fuerit; vinceris à dolio. Id genus hominum dum cogito, in mentem mihi venit Hercules Strozæ, verè nobilis poëtæ, in Heluonem conscriptum epigramma quod sic habet.

Sapè bibis, quò sapè vomas, & sapè voracem.

Distenda miseri corporis in gluviem.

Quin si forte tenax stomacho cibus haerit: hunc vel:

Dextra, vel in fauces indita pennaciet.

Tanquam sis genitus perdenda ad vina, nec ulli

Te Naturæ vallis sinxerit officior.

O dignum laqueum facinus! quodcumque voratur,

Turpiter ingeritur, turpius egeritur.

Est enim ipse Plato etiam largiorem paulò jucundiorémque vini invitationem, quæ fieret sub quibusdam arbitris & magistris convivorum sobriis non improbavit in: *1. & 2. de Legib.* non tamen & ebrietatem istam turpissimam, quæ labefacere & imminuere hominum mentes solet, laudavit; ut rectè illum Platonis locum interpretatur Gellius *lib. 2. Noct. Atticar. c. 2*. Ideoque illas bibendi leges, quibus quis cogebatur à bibendi arbitro sive Magistro calices æquales exhaurire, Horatius in *nas* vocat *lib. 2. serm. Satyr. 6*. Et ab usum illum, quoad potus æquales suo modo se-

Attendit: cyclops & faxæ corda.

Bibendi: leges infamæ.

obli-

*Salutipotore
ven*

obligant potatores, & ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fecundiores exhaurit, portifex penitus abolendum decrevit: ne ad bibendum quisquam invitetur) sicuti usu venire solet Salutipotore. cum ebrietas inducat & mentis exitium, & libidinis provocet incentivum c. *atrapula. 6. extra de vino & honest. cleric.* sed & publica Imperii lege, immoderata illa adhibendi consuetudo reprobata quidem fuit in comitiis Augustanis Año 1530 & 154. *Sut. de compo. 1.* At contrario quasi vult leges istas abrogatas fuisse, & quidem pessimo exemplo, & non absque turpitudinis quadam infamia, meritò conqueritur Andreas Gail. *lib. 3. observat. 110. num. 23.* Quantò rectius Cicero: cibo & potu reficiendas, non opprimendas esse vires monet 1. *Offic.* siquidem

Propterea capitur cibis ut suffulciat artus.
Quemadmodum: aureus habet Lucretii versiculus, quem expressurus Guntherus, recreandi verbum usurpat: *Corpora fessa cibo miles recreare pararet. lib. 4. v. 75.* At nunc inconvivitis profundendum est, etiam si postea sit esuriendum. Nam & Baccho nunc hilarantur, & cæcis perstreperunt convivia: Nulli sine vino placent: quasi Varronem quisque edidicerit, ita ubique & musitari & occinere audias.

Vinum hilaritatis dulce seminarium.

Hoc continet coagulum convivia.

Et verò vinum uti præstantissimum, ita etiam discutiendis ac serenandis animi hominum natib. censetur esse convenientissimum: uti & Adrianus Junius existimavit in *Batavia historia cap. 15. fol. 216.* Cæterum Heliones illi sive gurgites, quibus homines prodigiosè voraces intelligimus, etiam *Manduci* dicebantur & ad voracitatem representandam pingebantur malis magnis, & hiantibus turpiter, ad formi-

dinem usq; & terrorem infantium. Sic enim Festus. Manducis effigies in pompæ antiquorum, inter ceteras ridiculas formidolosasq; ire solebat, magnis malis, & ingentibus dentibus, sonitum faciens: Plautus *Rudente*

Quid si aliquo ad ludos me pro Manduco locem.

Quapropter? quia pulchrè crepito dentib.
De hoc ipso intelligi debet juvenalis *Satyræ. 3.*

— tandemq; redit ad pulpita notum

Exodium; cum pefano pellemis biaturo.

In gremio matris formidat: rusticus: infans.

Quod Johan. Meursius rectè observavit:

in *Mantissa ad librum de luxu Romanor. capit. 12.* Hanc in rem videt, quæ Joseph.

Quercetanus literis prodidit in *suo Dia-*

etico & Polyhistorico Selt. 2. cap. 8. ubi de

variis cum Sobrietatis, tum gulæ ebrieta-

tisve effectis eruditè disserit. quibus ad-

denda sunt, quæ de Parsimoniz utilitate

scripsit Johan. Goropius in *Amazonibus,*

fol. 867. Et quis dubitet, Ventres istos.

commodissimè æquiparari posse in exple-

bili illi *Danaïdum dolio*, quod inani quavis

labore repleturæ, ut cum Ovidio di-

cam,

Affiduas repetunt, quas perdant Belides undas:

Nam, ut verissimè scriptum reliquit Lucretius *lib. 3.*

Hic, ut opinor, id est, vivo flore me puellas

Quod immorant lassæ per insum congere in vas.

Quod tamè expleri nullâ ratione potestur.

Quæ fabula est variam interpretationem

capit à Mythologis scriptoribus, ut vi-

dere est apud Natalè Comitem *lib. 9. c. 17.*

Tamen & de Helæonibus rectè cam usur-

pari posse, gravissimus Theologus juxta

& Poeta festivissimus Theodor. Beza in-

dicat hoc Emblemate:

Belidas fingunt perussæ in dolia Vates

*Mox effundēdas fundere semper aquas.
Nominē mutato, narratur fabula de te,
Ebrise, quā mejas qui sine fine bibis.
Quin etiam hoc in te quadrat, turba ebrī-
a quōd sint,*

Corpora quā fuerant, dolia facta tibi.

Quemadmodum autem de pergrācantibus istis perquam verum est, quod Varro dixit, iis vitæ modulum culinam esse, dum scilicet omnia epulis metiantur : ita & prodigos atque ebriosos Lucretius dicebat natos esse vino inivēficam calando siccandoque : quippe qui cellas divitum vinarias epotas effundant in matulam : vel, ut ejusdem Varronis utar verbis, Divitum apothecas Chias ad communem revocent matellam. Lubet autem Varronis testimonio propterea frequenter uti, quod neminem esse arbitror, quantumvis leviter in optimorum lectione Auctorum versatum, qui nesciat, quantis clarissimi quique Scriptores M. Varronem laudibus evehant : quem etiam viventem, cum multum valet invidia, doctissimum omnium Togatorum appellaverunt : & cujus viventis posita imago est in Bibliotheca : quæ, ut Plinius scribit *lib. 7. Natural. historia capit. 30.* refert, prima in orbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ est : haud minore, ut equidem reor, gloria, principe Oratore & Cive, ex illa ingeniorum ; quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quàm cum eidem Magnus Pompejus piratico ex bello Navalem dedit. Singularem hanc gloriam eidem luculentissimo testimonio confirmavit Cicero, quando in *libris Academicis* dicit, Eam, quæ ibi versatur, disputationem se habuisse cum M. Varrone, homine omnium facile acutissimo, & sine ulla dubitatione doctissimo : Et in *1. earum questionum libro*, cum ejusdē Varronis literaria opera prædicaret : Nos, inquit, in nostra Urbe peregrinantes,

errantesq; tanquam hospites, tui libri quasi domum reduxerunt, ut possemus aliquando, qui & ubi essemus, agnoscere. Tuzatē patriæ, tu descriptiones tēporum, ut Sacrorum jura, tu Sacerdotum, tu domesticam, tu publicam disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Ut minus mirari debeamus, ipsum etiam Augustinum *lib. 6. de Civitate Dei*, eundē M. Varronem supra omnes eruditione claros extollere : quem etiam tam multa legisse ait, ut aliquid ei scribere vacasse mirandum sit ; tam multa scripsisse, quàm multa vix quenquam legere potuisse, credere debeamus.

Sed ut his, quæ de poculis hætenus diximus, quasi mantilla quædam accedat : sciendum est, pro capaciore poculo accepta quoque fuisse *Ciboria* : ut apud Horat. *lib. 1. Carm. Od. 7.*

Olivioſo levia Maſſico

Ciboria exple.

Sunt autem Ciboria Nicandro propriæ fabæ Egyptiæ folia : quæ propter insignem amplitudinem Dioscorides petaſo, Theophrastus pileo Theſſalico aſſimilat. Fabam illam Pliniū *Colocaſiam* nominat, cum *libro 21. cap. 15.* ita ſcribit : In Egypto nobiliſſima eſt Colocaſia, quam Cyamon alii vocant, hanc à Nilo metunt. Deinde ſubjicit : Egyptii aded Nili ſui dotibus gaudent, ut implexis Colocaſiæ foliis in variam ſpeciem vaſorum, potare gratiſſimum habeant, ubi per implexa folia Colocaſiæ, Ciboria periphratiſcè circumſcribi Hadrianus Junius rectè arbitratur, *libro 1. Animadverſio. cap. 10.* ita ibidem Latine redditis Nicandri verſibus :

*Demellaquæ faba Pharia, quam ſeveris,
hinc in*

Communes ſertis flores, protentaq; late

Mauro

*M Varronis
lano.*

*Maiuro fructu plenoque Cibori, in usum
Poculorum, manibus verset lascivus Iuven-*

ius,

*Dum curat Genium: at coelis radicibus
notor*

In cenam appositis

*Pocula ex
vite.*

Quid, quod & ex vite paternam factam Plinius se vidisse testatur? ut & in urbe Populonia Hetrusca ex unica vite Jovis simulachrum, totævis corruptum? *lib. 14. cap. 1.* Vites quippe (ut idem ait) jure apud priscos magnitudine quoq; inter arbores numerabantur. Ex arboribus autem pocula fieri solita, prisco præsertim & frugi illo seculo, vel Tibullus innuit, cum ita canit:

— nec bella fuerunt,

*Ligneæ po-
cula.*

Faginus adstabat cum Scyphus ante dapes. in tantum, ut etiam sacris peragundis igneorum poculorum usum fuisse, satis comprobasse videatur Bonifacius Matyr & Episcopus: qui interrogatus, Nunquid licitum esset Sacerdoti sacris operaturo, etiam ligneo tui poculo? respondisse fertur: Olim quidem aureos Sacerdotes ligneo sacrificasse poculo: at hodie sacerdotes ligneos aureo poculo litare. *q. Stephanus Guazzus latinè à mereditus l. 2. de Civili Convers.* memoriz prodidit, & habetur in *can. vasa. 44. de Consec. distin.*

*Lignei Sa-
cerdotes.*

1. Rectè autem rudes & ignavos illos Sacrificulos ligneos appellavit: quos maxima sui parte truncis & stipitibus non admodum absimiles videre est perpetuò ociosos sedere, sibi ignavos, Reip. graves: ut de iis, qui securi aliena subsidia inopiz suæ expectant, Tiberius dicebat apud Tacitum *lib. 2. Anna.* Legimus apud Moysen, Asinis cervicem in oblationis vicem fractam, nec pecuniâ eos fuisse redemptos. quo ipso sapientissimus Legislator haud dubiè significare voluit, nolle se asinos in ministerio suo, quanquam negari non potest, quin multi omnibus temporibus

etiam ex Sacerdotum ordine sint nimis magni & crassi asini: ut conqueritur Germaniæ nostræ decus Philippus Melancthon, in *explicatione Evangelij de Purificatione Mariae*. Nec est quod cum Suida mireris adeò, obtigisse Amoniano Grammatico, ut asinam habuerit auditorem sapientiæ: cum vel ipsi etiam hodie multis in locis doceant asini. Cui non parum cōvenit illud Antisthenis: qui Atheniensium iudicium in creandis magistratibus notaturus, suadebat eis, ut Asinos ad agriculturam deligerent. quos cum illi negarent idoneos ad arationem: Atqui, inquit ille, nonne satis vobis est Magistratum elegisse, sive aptus, sive ineptus vir ille sit ad gerendum? Nec ignotus est jocus ille, quo falsè admodum, nec acriter dicam, Alexandrum Pontificem pupugit Fridericus Barbarossa. Cum n. audisset, Insubres civitatem ad Tarum amnem conditam Alexandri honori dicasse, & ut ipsi esset cognominis, Alexandriam dixisse: Non miror; inquit Fridericus, Asino viventi & feroci hoc tributum, cum Magnus Alexander Bucephalo emortuo ad Hydaspem fluvium similiter ex Equi nomine moenia colonosque collocarit. Stephan. Forcar. *lib. 3. de Imperio & philosophia Galler.* Et quidem in illis ignorantiz fratribus, desidiz & ventri mancipatis, quid cum Quintiliano deprehendas, præter fictâ frontem, & perpetuum ocium, & quandam ex arrogantia auctoritatem? Nam quod ocium illud vana contemplationis excusatione audent defendere: in eo frustra herculè sunt & ridiculi. Liceat enim contemplationi vacare quidem; sed non perpetua desidiz torpescere, animumque ocio perenni & continuo applicare, quas ego,

*Fridericus
Barbarossa.*

Felices animas & corda oblita laborum.
rectè mihi hoc modo cōpellare posse videor cum Seneca, *libro 1. de Benef. cap. 3.*
Vobis

*Per asinos
adumbrati.*

Vocis voluptas est, incerti ocio assuefacere corpusculum, & securitatem soporis simillimam appetere, & sub densa umbra latitare, tenebrisq; cogitationibus quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusque intra hortorum latebras, corpora ignavia pellentia saginare. Valens certe Imperator id genus homines *ignavia seclatores* appellat in *l. quidam. 26. C. de decurion. lib. 10.* quam constitutionem et si Bartolus & sequaces ita interpretantur, ut Valentem ea prohibuisse putent conventicula impiorum, & eorum præsertim, qui ad subterfugienda munera Civitates deserebant. Verius tamen est, ut Legem illam latam intelligamus adversus Religiosos seu Monachos, quos Valens, ut Eutropius & Orosius scribunt, tanto odio fuisse prosequutus, ut abstracta ex Eremitis multa illorum millia Barbaris trucidanda objecerit, eo in prælo, quo adversus Gothos conflixit. Cujus etiam mandato Modestus præfectus octoginta viros & antistites religiosos, quos palam occidere verebatur, in exilium mittendos fingens, imponi navigio fecit, & cum in medium pelagus itum esset, incendi, expro scapha Magistronavis tanti sceleris opifrice: ut duobus elementis contrariis cruciarentur insontes: quotum necem dira fames per Orientem expiavit, ut est apud Socratem *lib. 4. c. 16.* Nec clam est, quomodo Christianam religionem nostram Veteres quique scriptores, qui nondum per orbem terrarum Christi fide recepta floruerunt, modò superstitionem, ut Plinius *lib. 10. Epist. 97.* modò superstitionem Judaicam, ut Ulpia, in *l. generaliter ff. de decur.* modò exitiabilem superstitionem nominarunt, ut Corn. Tacitus *lib. 15. Annal.* qui etiam Neronem scribit, Urbe Roma incensam abolendo rumori Christianos subdidisse reos, & tanquam incen-

diarios quæsitissimis pœnis affectisse. quâquam hî, ait haud perinde in crimine incendiî, quum odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis coniecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammam, atq; ubi defecisset ei dies, in ulum nocturni luminis urerentur. Quæ insignis in Christiano crudelitas etsi verè nimis, opinor, describitur à Tacito: eum tamen a libi mœdaciosum eloquacissimum jure appellat Tertullianus in *Apologetico adversus Gentes*: eò quod in quinto Historiarum suarum, bellum Judaicum exorsus ab origine Gentis, etiam de ipsa tam origine, quàm de nomine & Religione Gentis, quæ voluit, argumentatus, Judæos inferat Aegypto expeditos, sive, ut putavit extorres in vastis Arabiæ locis aquarum ægentissimos, cum sitî macerarentur, Onagris, qui fortè de pastu porum pectituræ itimabantur, indicibus, fontibus usos; obcam gratiam cordis similis bestię superficem (hoc est, a sinu simulachrum) consecralse. Atque ita inde opinor (inquit Tertullianus) præsumptum, Nos quoque ut Judaicę religionis propinquos, eidem simulachro initiari. At enim idem Tacitus refert, Cn. Pompejum, cum Hierusalem tepisset, prætereaq; templum adiisset, speculandis Judaicę religionis arcanis, nullum illic reperisse simulachrum: Sic enim scribit: Romanorum primus Cn. Pompeius domuit: templumque jure victorię ingressus est: inde vulgatum, nullas intus Deum effigies, vacuam sedem, & inania arcana. Et utique inquit Tertullianus, si id colebatur, quod aliqua effigie representabatur; nusquam magis, quàm in sacratissimo exhiberetur. De immani porro Ethnicorū erga Christianos crudelitate videatur Philippus Camerarius *Oper. sacrisv. s. 39. cent. 1.*

Sed ut ad pocula redeam: ex aliis quo-

L. 26. C.
de decur.
l. 10.

Valentis
in Religio-
sos odium.

Item Ne-
ronis.

thamarisco quæ lignis ea confecta video; ex thamarisco præsertim, & fraxino: quorum hoc venenis & calculo; illud spleni obstructo præclare mederi putatur. *Hederacea* verò poculo magno cum primis in usu & precio erant apud Veteres, quod genus *Cissibii* apud Homerum dicitur, & gemina ratione Convivia decere putandum est. Nam & Cauponum fraudes, vinum aqua miscentium, eo poculo deprehenduntur: quandoquidem Catone teste *de Rusticis*. 10. mira est hæc hederæ vis atque natura, ut si vinum lymphatum in vas hederaceum effundatur, illud continuò per poros resudet atque effluat; atque internè per lignum descendatur; aqua verò obgrossiorem substantiam remaneat. Tanta enim est inter hæc antipathia, ut alterum alteri admisceri non sustineat, sed vasculum hederaceum vinum respuat. Deinde hederaceum illud poculum frigore suo Ebrietati obsistit, & discutiendis capitis doloribus ex temulentia contractis est accommodatum, folijs etiam aut ramusculis foris capiti admotis. Ob id enim corollæ quoq; convivales ex hedera potissimum confici fuerunt solitæ, ad temulentiam arcendam. Quod vel inde quoq; fiet manifestum, si corollarum originem ex Plutarcho & Athenæo consideravimus. Veteres enim potui magnoperè dediti, sæpè numero ex ebrietate maximis capitis doloribus sollicitabantur; nec ullum magis præsentaneum remedium experiebantur, quàm ut artibus vinculis tempora ligarent, Ligamina verò illa primò ex rudi & vili materia fuere confecta, utpote lino lanave, non tincta, coloria à Festo appellata: quorum utilitas cotidie major appareret, stimulavit homines, ut quod commeditatis, dicam etiam necessitatis causa exogitarant, ei etiam ornatum adderent, Coronas inveniendò: postea verò & jucunditatem aliquam vellent annexam. Sic

Panciroli. lib. 2.

evenit, ut repudiatis laneis lineisque involucris, Coronas ex hedera, myrto, rosis, meliloto, aliisque fragrantibus herbis texere aggressi sint, quæ & odore coloreque sensus oblectarent, ac simul vi refrigeratoria incendium vini & ciborum leverent. Nec his omnium vasta cupiditas delitiis satiata est: imò referente Plinio, ex auro atq; argento folia coronarum tegere, calque unguentis preciosis perfundere, & capiti colloque circumponere coeperunt, quasi parum esset odoribus florum, quos Natura his elargita est, perfrui, nisi & illam vincere, aut saltem dehonestare tentassent. Habebat verò Coronæ illæ fasciolas quasdam ex tenuissimis phyliris tunnicarum, quæ inter corticem & lignum tilis inveniriuntur intortas dependentes, sive ut illis subligari possent ne capite laberentur; sive ut ornamenti & gratiæ aliquid etiamnum eis accederet: ut Hieronym. Mercurialis explicat *lib. 3. variar. Lection. c. 9.* Illud planè singulare est, quod ex Festo Muretus notat ad illud Catulli Epigramma:

Cannabis bene, mi Fabulle, apud me, &c.
solitos fuisse Veteres aviculas quasdam ^{Avicula} corollis suis alligare: quarum & cantu ^{corollis alligata.} assidue, & crebris rostri unguumque puncturis efficeretur: ne ipsi inter potandum obdormiscerent. Legimus apud Athenæum *lib. 4.* Veteres inter bellaria post cœnam interdum etiam folia Lauri adhibuisse: fortè ut vi foliorum exficcatoria fumi ad caput elati absumerentur; aut etiam ut odor vini ac ciborum, qui solet sæpè numero à saturis hominibus gravis emitti, reprimere tur. Quo spectat facetum illud Martialis Epigram. in Myrtalem, mulierem vinosissimam, at præmansa lauru vinum dissimulantem:

*Fetere multo Myrtale solet vino,
Sed fallat ut nos, folia devoras lauri,
Mernusq; canis frende, non aqua miscet.*

P

*Hanc in rubentem prominentibus venis
Quoties venire, Paule, videris contra,
Dicas licebis, Myrtale bibis laurum.*

Quamquam non laurum tantum, sed & pumicē tritum, amygdalas amaras, itemque brassicam, ad evitandam aut occultandam ebrietatem præmandebant, quasi non præstaret Ebrietatis turpitudinē sobrietate cavere, quam eam succis aliisvè medicamentis occultare. quod pluribus traditum est à Mercuriali *libr. Variar. lection. cap. 6.*

Pocula ex cornu.

Philostratus auctor est, Regum pocula olim ex cornu fuisse. Unde *ῥα τὸ κέρατος*, id est, à Cornu, cratera deduci contendit Antonius Mizaldus *Memorab. cent. 3. aphor. 93.* Nec desunt, qui Bacchum idē Cornutum pingi putant, quod Veteres ad conciliandam majorem lætitiā, ut plenius se ingurgitaret, magnis cornibus potare sint soliti: ut ex Athenæo Pomponius Lætus censuit. Tradit insuper Theopompus, Boves apud Pæonas tam magna gestasse cornua, ut tribus aut quatuor vini sextariis vix adimpleretur: ex iisq; Reges ac procures pocula confecisse, labris eorum auro & argento obductis. Sic & sylvæ Herciniæ accolæ Julius Cæsar scribit, pro poculis Urorum (qui magnitudine paulò infra elephantes fuerint; specie, & colore, & figura tauri) cornibus usos. Amplitudo cornuum (inquit) & figura, & species multum à nostrorum Boum cornibus differt. Hæc studiose conquisita à labris argento circumcludunt, atq; in amplissimis epulis pro poculis utuntur. *lib. 6. de bello Gallico.*

Pocula ex cranio hominum.

Illud prorsus barbarum & inhumanum est, quod Scythæ etiam parentum & amicorum perpolititis capitibus, à morte, inauratis dicatur bibere, apud Forcatulum *l. 2. de Imper. & Philos Gallor.* ita enim Scytharum, veluti hospites immolantium, & carnibus eorum vescentiū, ac calvariis

poculorum loco utentium. Strabo meminit *lib. 7. p. 206.* minus ut mirandum sit, adversus hostes immanitatem istiusmodi fuisse usurpatam. Nam & Bulgarorum dux Crumus, victoriā nimium elatus, Nicephori calvariam argento induxit, eaque pro calice utens, infusum vinū sociis propinavit, ut est apud Zonarā *Tom. 3.* Caput etiam L. Posthumii, postquam hic cum XXV. armatorū millibus occubisset, & cum toto exercitu fuisset deletus, Boii ovantes templo intulere, ex calva auro cælata sacrum poculum facientes templi Antistitibus, quo in solennib. libarent. quē admodum de Boiis scripsit Livius *lib. 23.* itemque & de Scordiscis Ammianus Marcellinus; quos sævos nominat & truces, hostiis captivorum Bellonæ litantes & Marti; humanumque sanguinem in ossibus capitum humanorum bibentes avidius *lib. 27.* Et de Sarracenis Guilbertus *historia sacralib. 8.* Exempto vertex (*Gervasii militis*) à capite serra dividitur; iteq; in modum poculi Regi Damasceno, à quo hæc gerebantur ad terrorem nostrorum quasi exinde bibituro conficitur. Videatur Isidor. *Etymol. libr. 11. cap. 2.* & Fredericus Lindeberg. *observatio 1. in l. 1. P. Warnfrid. sive Diaconi de gestis Longobardorum cap. 27.* Sed & Cures Piezenigorum princeps, Suatislao Rhutenorum principe ex insidiis interfecto, ex cranio ejus poculum confecit auro circumdatum, cum, hac inscriptione: *QUERENDO ALIENA, PROPRIA AMISIT.* quod post Sigismundum Baronem in *comment. rerum Mascoviticar.* etiam ex Dn. Peucerilectionib. Chronicis annotavit Gregorius Richter, *Axiomat. polit. 143.* Et Guilielm. Stuckius *antiquitat. convival lib. 3 cap. 12.* Cæteroquin receptū satis fuit, poculis literas insculpere. Indeque pocula illa Grammatica fuisse nuncupata, Athenæus scribit, qualia Plauto sunt

Pocula Grammatica.

*literata fictiles epistola in Paulo actus 4.
scen. 2.*

*-bibitur, estur, quasi in popina, band secus
ibi tu videas literatas, fictiles epistolas*

*Pice signata: nomina insunt cubitum lō-
gis literis*

*lia vinariorum habemus nostra delectū
domi.*

Sicenim locum istum de poculis Gram-
maticis interpretatur Johan. Meursius *ad
l. de luxu Rom. c. 27.* Cujusmodi fuit illud
in cuius ambitu verba legebantur hæc,
Διὸς σῶντος, i.e. Jovis salvatoris. Gram-
maticum quoq; fuit illud Dianæ sacrum
poculum, exq; Homericis concinnatum
carminibus: quod & Homericum recte

dixeris quemadmodū Tranquill. scribit.
Neronem ultimis suis rebus scyphos gra-
tissimi usus, quos Homericos ab cælatura
carminū Homeri vocabat, solo illis se, re-
ferente id ipsum & Cælarhod. *l. 7. Lect.
antiq. c. ult.* Et quis singula poculorū ge-
nera enumeret? Possent vel hæc, quæ dixi-
mas, nimia forsitan putari, atq; importu-
num ēt non nemini videri, quod talia
τὸ πρῶτον admiscere subinde solem. Sed
n. Lector, quod utile vel cōmodum cūm
tibi, tūm aliis futurū est, id ego nunquam
judicaverim importunum. Et ne quid etiā
hac in parte tibi desit, remitto te ad ea, quæ
de Antiquorum poculis memoriæ prodi-
dit Joh. Bruverin. *de recibaria lib. 3. c. 9.*

DE LAPIDE BEZOAR. TIT. III.

Bezoar quoq; lapis superiori atase fuit incognitus. Quidam putant esse hunc. *Bezoar.*
Lachrumam cervi, qui devorato serpente, in aquam dirigendi veneni
causa se conjiciens, impensè plorare soleat. Inde lachrumam illam induratum
& in terram prolapsam, Bezoar esse dicunt. Sed falsò. Potest enim lachruma
eandem virtutem habere illa quidem; at ille ipse tamen Bezoar non est, qui
in Mauritania nascitur, & contra quodvis venenum mirabiles habet effectus.
Huius si duodecim grana in vino sumas, omne veneni genus subito & peni- *eius virtus*
tus fugatur. Eiusdemq; effectus est si supra serpentis morsum ponatur: facitq;
omniò, ut nullum tibi venenum noceat. Facit etiam contra pestem, & fe-
bres pestilenciales, quas vocant: & mirabilis eius usus est in multis morbis
& infirmitatibus. Arabes huius cognitionem habuerunt, ut Rhasis, qui
de hoc scripsit, & vixit regnante Al Mansore, Magno illo Maurisiana Re- *Al Mansor.*
ge: cuius tanta fuit potentia, ut dominium ipsius per Africam, longitudine
quidem ad diatras 40. latitudine vero ad 15. extenderetur, atque insuper ma-
ximam quoque Hispania partem obtineret. Latini & Græci preciosum hunc
lapidem nunquam nōrunt.

NOTÆ, SIVE COMMEN- TARI.

Bezoar lapis varias sortitus fuit appel-
lationes. Arabibus, Persis & Coraso-
nz incolis Pazar, à Pazan, qui hircus est:
Indi Bezar sive Bazar dicitur, quasi tu la-

pidem forensē dicas. Bazar enim ipsorū
lingua & forū denotat, ut scriptū reliquit
Garzias ab Horto, Proregis Indiæ Medi-
cus *lib. 1. de Aromat. & simplic. Medicam.*
apud Indos nascent. historia. vel ut Nico-
laus de Monardis, Hispalensis Medicus

fatis celebris, retulit in eo libello, quem de Lapide Bezoar & Scorzonera peculiariter fecit, Arabibus Iager, Persis Bezaar, Indis Bezar, Hebræis Belzaar, hoc est, veneni dominus nuncupatur. Bel enim Dominus, & zaar venenum significat. Nam hic quam præsentaneum adversus venena præstet remedium, postea dicitur. Forma ejus est varia. Nam alii rotundi sunt, alii oblongi, & cylorum ossiculis similes: alii palumbi ovis, alii capreolorum renibus: alii castaneas æmulantur. Omnes tamen obtusi, non in cuspidem desinentes. Nec minus colore variant: siquidem non spadicei coloris, nunc mellini, magna vero ex parte ex viridi nigrescentis, ut mala insana conspiciuntur; plurimam etiam cinerei obscurioris, ut qui infelix est Z bechum egerentibus. Constant autem singuli ex laminulis, miro artificio alia aliam, ut Ceparum tunicæ, amplectentibus, splendentibusque quasi politæ essent: imò priore laminâ demum subsequens multo splendidior invenitur. Suntque hæc laminæ alia aliis densiores, pro lapidum magnitudine. Levis est & blandus, ut faciliè alabastrum modo abradi possit: imò diutius in aqua hærens liquefcit. Nullum cor aut matricem habet: sed in medutillio cavus est, & pulveris ejusdem cum lapide substantiæ plenus: qui maxime commendatur, atque ipsi etiam lapidi præfertur, ut est apud eundem Nicolaum de Monardis. Ut verò differunt figura & colore hi lapides; etiam non nihil pondere & substantia variant. Etenim ejusdem magnitudinis videas alios aliis leviores; sunt enim qui duntaxat dimidiam drachmam; sunt etiam, qui duodecim & quindecim drachmas pendant: nonnullique adhuc majores reperiri ferunt alios aliis solidiores, pluribusque aut paucioribus tunicis præditos: nonnullos etiam usque ad centrum continuos; (Nico-

laus de Monardis tantum cavos agnoverat: aliquos, in quorum medutillio pulvis quidam reperitur: alios, in quibus aliquid herbarum siccarum simile: plurimos, in quorum centro paleolam tenuem solummodo invenias, circa quam lapidem efformari quidam putant: referente Christophoro à Costa Burgeni in Hispania Medica, in lib. *Aromat. & Medicament. in Orientali India nascentium, c. de Lapide Bezoar.* quem ex Hispano sermone in Latinam transtulit Carolus Clusius. Jam de loco ubi nascitur Bezoar, sententiis variatum video. Sunt, qui memoriæ prodiderint, in Cervorum oculorum angulis lapidem istum nasci. Ajunt enim in Orientali plaga Cervos longo senio confectos, seipentes devorare, quorum esu rejuvenescant. At veneni superandi causa, serpentibus devoratis: in fluviorum aquis Cervos illos mergi tradunt, capite tantum extra aquas exserto. Iis autem sic permanentibus humo em quendam lentum ab eorum oculis defluere, qui tandem Solis ardoribus in lapillos inibi concrefcant, glandis formam referentes. Hic itaque lapis, ipsi sè fluminibus egredientibus, ab eorum oculis, ut ajunt, statim decedit in humum: ubi ab iis faciliè reperitur, qui rem omni diligentia observarunt. Sed an hoc historia, aut fabula dici mereatur, Andreas Matthiolus rerum naturalium studiosis & peritioribus judicandum relinquit, lib. 5. c. 73. *Commentar. in Dioscor.* Id tamen non leviter affirmat Theophrastus, gravis Veterinorum medicinæ auctor: dum lib. 1. *artis Veterin.* scribit: Cervos vermes intestinum involucris implicitos, serpentium esu necare quos è cavernis narium spiritu eliciunt. Nam ut & Plin. lib. 8. c. 33. retulit, Cervis cum serpentibus pugna est, vestigant cavernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. Unde Martial. lib. 12. Ep. 28. Heremogenem furem ita ait mappas subtrahere,

natalis: forte
ubi generatur
tur.

Lachryma
Cervorum

Varietas &
differentia.

*Cervinus gelidum forbet velut halitus
anguem*

Et ne illorum virus ipsis obfit, ad fontes aquarum accelerant, quibus ad labra usq; se immergunt: tum oculis lacrumæ lentè destillant, quæ viscedine sua coagulata, in angulis oculorum in lachrymas nucis juglandis pondere coalescunt. Deindè cum sese veneno exoneratos senserunt, aquam egressi, in latebras divertunt: & ut lapis ille, visus obstaculum, decidat, caput arboribus affricant. quem inventum, ut Bezoar cōtra quodvis venenum antidotum efficacissimum, venatores Siciliæ & Orientis magni vendunt. De quo Avenzoar *Arabs libr. 1. tract. 13 cap. 5.* pondus trium granorum hordei, in lacte aut aqua cucurbitæ vel rosarum dissolutum, filio Hali regis Contestabuli potandum dedit, & eum à virulenta lctericæ aurigine libera-
v. Quandoquidem verò nemo Scaligero lachrumam cervi exactius descripsit, *de subtilitat. adversus Cardan. Exerc. 112.* placuit ipsamet ejusdem verba hic apponere. Ante centesimum (inquit) annum in Cervo nulla est lachruma: post eam ætatem accrescit, ad Oculi canthum, ipsis ossibus atque in os protuberans concre- scit, eâ duritiâ, qua cornu superet, qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris fulvi, non sine vestigiis acriorum venularum: tanta levitate, ut penè tactum effugiat. Ita enim sese subtrahit, ut propemodum se ipsam movere videatur. Adversus venena remedium præstantissimum. Peste correptis datur cum vini momento: unde tantus cietur sapor, ut pene totum solvi corpus credas. Quum hæc in Circulis aliquândo recitarem, unus ex his, qui è Legatorum comitatu rerum Asiaticarum cognitionem profitebatur; negabat ad cervum quicquam attingere; sed esse verè lapidem. Ego illi postridiè ostendi, qua parte ex osse fuisset avulsa,

hanc Solimanus olim dono dederat Samblancardo trierarchæ: at ego postea, ejus filii Bernhardi munificentiam expertus sum. Hactenus Scalig. quib. addiendum est, quod Scribonius Largus de Lapide Bezoartico, *c. 163.* scribit: Cervis Siciliæ in angulo oculi, qui nares versus vergit, nasci sordes, quas Venatores contra omne Jobulorum virus & pharmaca deleteria in Cincto (quod capitis involucrium est) deferant. Has sordes Johan. Langius testatur, semet ex patulis infra Cervorum oculos foraminibus eruisse, & in solo papyri involucrio benè olentes per septennium illabatas servasse. *Epist. Medicinal. lib. 2. ep. 24.* Quæ quamvis ita se habeant: aliam tamè lapidis Bezoartici generationem Garzias ab Horto & Nicolaus Monardis tradiderunt, dum Bezoares eximi scribunt ex hirci quodam genere, Cervi magnitudine & agilitate, sed cornibus in dorsum reflexis, & corporis forma Capreis ferè simili: quam ob causam ab incolis *capra moniana* vocetur, tametsi potius Cervicapra dici debeat: pilo brevi & colore plurimum cinereo & ruffo. In ejus itaq; animalis ventriculo nascitur hic lapis, circa tenuissimam quandam paleam semper augescens, & veluti multis è tunicis contextus. Invenitur verò hoc animal in India super Gangem, montibus Chinæ regioni finitimis. itemque in Corasone & Persia, & in Insulis quæ à Vacca cognomen adeptæ sunt, itemque in promontorio Comorim, & nonnullis Maluccæ locis: quandoque etiam in Peru. Et si autem Orientales meritò præferri, atq; omnib. Persicos antecellere scribit Christophorus à Costa: testatur tamè Monardis, etiam qui in Peru reperiuntur, Orientalibus nequaquam inferiores esse viribus. quemadmodum constat ex epistola Petri de Olina & Xarayzeio, *29. Decemb. Anno 1562.* ad Nicolaum de Monardis

scriptæ: quam, utpote rem omnem dilucidè explicantem, hic adscribere è re tua, Lector, fuerit. Jam sunt, ait Petrus de Osma, plures quàm viginti octo anni quòd militiam sequens, per has Indias peregrinor: in quibus non solum, quæ à te descripta sunt, nascuntur: sed etiam pleraque alia, quorum fama nondum ad nos pervenit, ob Medicorum huc à vobis commementum magna ex parte negligentiam & incitiam, quibus publica utilitas (quæ tamen summam præstare possent) curæ non est: sed ut quæstui duntaxat serviant.

Animal lapidem Bezoar gignit.

Formam animalis, ex quo lapis Bezoar extrahitur in tuo libro describis. Ea diligentius perpèsa, animalium genus quoddam in istis montibus frequens invenimus: valde simile iis hircis (nisi quòd cornibus orbum est) quos in Orientali India reperiri tradis. Ruffi sunt coloris, magna ex parte & herbas salutiferas depascuntur (quarum magna est copia in montibus, ubi ista animalia degunt) ita fugacia, ut solo tormentorum æneorum ictu adsequi possimus. Decima quinta Junij hujus anni 1568. ego cum aliquot amicis ad venationem profecti sumus, in hujus regionis montes: In eam quinque dies insumimus: & aliquot ex his, quæ dixi, animalibus confecimus. Cumque eorum causa venationem suscepissemus, librum tuum contuleramus. Aperto itaque maximo & provectioris ætatis animali, neque in ventriculo, neque in alia parte corporis lapides invenimus. quo factum est, ut Indicis animalibus similia non esse putaremus. Percunctati Indi, quos, ut nobis inservirent, deduxeramus, qua corporis parte lapides hæc animalia haberent, se quidquam de lapidibus scire negabant: (ut sunt nobis infestissimi, nec sua secreta, nobis innotescere vellent) Indus tamen puer, decem aut duodecim annos natus, cum videret, nos tantoperè id scire cupere, in a-

Occasione invenendi.

nimali receptaculum quoddam, & veluti marsupium nobis ostendit, in quod depastas herbas recipiunt, donec eas postea ruminatas in ventriculum trajiciant. Ibi puerum ilicò interficere voluerunt Indi, quòd nobis id indicasset: Eum tamen postea, nobis in venatione occupatis interceperunt; & ut intelleximus, sacrificarunt. Illud autem admiratione non caret, hoc animal per totas has Indias (Occidentales intelligit) non reperiri, præterquam in montibus istis Regni Peruviani. Nam ego omnia Mexicana regna, omnes Peruanas provincias & regna, provincias & insulas Maramnon, Floridam, & multas præterea Occidentalium Indiarum regiones peragravi: attamen nusquàm hæc animalia conspexi, quàm in solis hujus regni Peru montibus. Sola etiam, quæ in montibus pascuntur animalia, lapides istos præstâtes generare observatum. Nam quæ in planis pabulum sumunt, ut herbas minùs salubres depascuntur, sic etiam lapides eorum, tametsi utiles, iis, viribus non pollent, quibus præditi sunt, qui ab animalibus in montanis degentibus eruuntur. Ex animalis igitur, quod secuiimus, bursulâ novè lapides exemimus, qui Naturæ beneficio istic creati videntur ex salutiferarum illarum herbarum succo, quæ in bursulam illam congeruntur. Secuiimus & alia hujus generis animalia, quæ confeceramus: in quibus omnibus lapides invenimus, plures aut pauciores, pro animalis ætate. Cœpimus lis uti eo ordine, quem in tuo libro docuisti, & adversus eosdem etiâ morbos, in quibus sanâdis mirabiles eorum effectus experti sumus, quos longû esset referre. Quæ omnib. accepta referre debent non modò Hispani, sed etiam universus orbis, &c.

Addunt nonnulli, animal istud serpentinis quoque vesci, partimque in succum & sanguinem, partim in lapidem Bezoar-

ticum

ticum eos convertere. Quo mysticè declaratur, ab iis vitiis vel rebus etiam adversis, quibus alii succumbere aut omnino perire solent, viro forti ac virtute prædito nihil periculi esse metuendum; sed eum insuper inde p. opter constantiam & recti iudicii robur magis confirmari, & spiritus alacrior es conquirere. De quibus exstant Gregorii Nazianzeni versiculi, è Græcis ita Latini facti:

*Gravibus nihil movetur in eis pulsibus,
In fracta casus mens repellit anxios.*

*Joach. Ca.
merarius.*

Idemque hoc Emblemate expressit Dn. Joachimus Camerarius. Inclutæ Reipub. Norimbergensis Medicus quondam celeberrimus, *Centur. 2. Embl. 64.*

Nulla venena probis visus sortisque maligna

Obsunt: quin potius robora dant animis.

*Animaliæ
lapidem hunc
gignentium
venatores.*

Diximus supra, Lapidem istos alios aliis graviores & majores esse. quâ in re proditum est, iis regionibus, in quib. animalia lapidem Bezoar generantia inveniuntur, Venatores adeo peritos esse & exercitatos, ut quænam animalia majores lapides contineant, solo conspectu dijudicare possint. atque ea quidem, in quorum ventriculis majores lapides lateant, minus mobilia agiliave esse, sed & lenta subtristiaque apparere. quinimò extincta etiâ interdum reperta, in quorum receptaculis lapides fuerint graviores, ut retulit Christophorus à Costa.

Facultates autem Bezoartici lapidis quod attinet: scribit Garzias ab Horto, Indos eo uti adversus deleteriarum facultatis medicamenta. Ormuz verò & Corasone incolas tam adversus violentorum animalium morsus, quàm contra omnes melancholicos morbos. quod probat Garzias, ideoque & in mala scabie, lepra, pruriginibus, impetiginibusque recte hunc usurpari contendit. Eademque ratione etiam quartanis convenire posse

*Lapidis
Bezoar
faculentum.*

arbitratur. Ac quoniam exanthemata sive pustulæ & herpes in India admodum noxia sunt, & subinde ægros necesse fore ait ægris per singulos dies pulverem lapidis Bezoar ex aqua rosacea propinare ad unum aut alterum granum, magno cum successu. Quod verò Petrus de Osma scribit, lapidem istum non haustum tantum, sed & foris impositum mirificè venenis ac toxicis resistere; in tantum, ut, ex Matthioli sententia, omnia superet venena, si scilicet ita adalligatus fuerit, ad nudam sinistri lateris carnem contingat: Negattamen Garzias, se quenquam vidisse unquam, qui simili modo id fuerit expertus. Illud autem constare, quod ejus pulvis vulnere impositus, à mortiferis animalibus ictos liberet: iisdemque viribus polleat, apertis carbunculis in peste impositus: quandoquidem venenum exsugatur. Cui sententiæ & Petrus de Osma accedit, dum pulverem illum scribit vulneribus sagittarum toxico illitarum utilissimè inspergi: adeoque lapidem Bezoar non tantum cordis atre & tibus auxiliari, & tinea ventris expellere, sed & præsentissimum esse alexipharmacum perniciosissimi illius toxici, quo sagittas suas illinunt Indi, ad sese mutuo conficiendos, atque etiam nos Hispanos, (inquit) quorum plerique post vehementes cruciatus & furoris mortui sunt, nullum auxilium invenientes. ut rectè dixerit Garzias, Viros planè deploratos, atque à Medicis derelictos, hujus lapidis usu pristinae sanitati fuisse restitutos. quod Claudius Richardus uno atque altero exemplo confirmavit, quorum utrumque Diomedes Cornarius suis historiis Admirandis raris inseruit. Nam Reo cuidam Pragæ drachmam unam pulveris Napelli oblatam scribit. Cumque infirmis planè se deficere assereret, nisi statim subveniretur: oblatis quinque granis lapidis Bezoar-

Bezoartici in vini modico, continuò cum fuisse alleviatum. Similiter Viennæ cuidā ad mortem condemnato furi, ex Imperatoris mandato exhibitum fuisse bolum ex Asienici pulverisati drachma dimidia, cum Conserva Rosarum præparatū. Post ejus boni venenati deglutionē, elapsā fermē horā unā, ebiberit Bezoartici lapidis grana decem, in aqua Boraginis dissoluta; & exinde melius habere cœperit, & in pristinum sanitatis statum fuerit redactus. Ex quo concludit Cornarius, manifestum hinc fieri, Bezoar medicamentum esse regium, facile, placidum, omni periculo carens: & tu Aretii verbis utar, pueris, mulieribus, & senibus medicinam hanc vel sub ipso Canis fervore, quo præcipuè tempore reliqua medicamenta omnia ferè suspecta sunt, tutissimè dari: quandoquidem corpus nullo alio pacto aleret, aut debilitet, sed maximè roboret. Quocirca in India, dicebat Garzias, opulentiores bis se purgare singulis annis, Martio videlicet & Septembri: & à purgatione quinque subsequentibus, diebus continuis haurire in singulas doses decem hujus lapidis grana, macerata in stillatitio rosarum liquore, atq; eo remedio juventam & membrorum robur sibi conservari dicunt. Hoc amplius scripsit Christoph. à Costa, Garzias plagiarus, quosdam hujus lapidis pulvere singulis quindecim diebus uti, existimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationisq; membra roborari.

Lapidis Bezoar precii.

Tam præstans itaq; cum lapidum istorum Virtus sit, nulliequidem mirum videri debet, quòd tanto in precio habeantur. Nam & Garzias testatur, habuisse se unum, qui etsi quinque duntaxat drachmas penderet, in ipsamet tamen India pluris, quàm sexaginta quatuor aureis Hungaricis fuerit emptus: succrescente autem tempore etiam precium illorum adere-

visse: siquidem nunc omnes adejus regionis, in qua generantur, Regem præferri oporteat: nec sine difficul'tate haberi inde queant. Quòd si Petro de Osma credimus, tantæ apud Indos dignationis sunt lapides isti, ut in Idolorum suorum delubris, quæ Guacas vocant, collocatos eos habeant, & preciosissima quæque, veluti aurum, argentum, gemmas, monilia, animalia, & pueros iis offerant, & attestante Christophoro à Costa, in hæc verba prorumpere soleant: Licet Deus omnia in hominum utilitatem creârit: damnum tamen quodam modò esse, eum lapidem in alium usum convertere, quàm Principū & nobili stemmate progenitorum: quandoquidem in plebis usum, loco lapidis Bezoar, radicem *Moringæ* creârit. Nam *Radix Moringæ* arboris illius *Moringæ* radicē, Unicornu & Lapidis Bezoartici vires supplere, verè quæ theriacam esse; qua vulgò Incolæ utantur, cum adversus omnis generis venena, tum contra morsus serpentium maximè noxiorum, aliorumque insectorum & virulentorum animalium, idem Costa præcedente capite docuerat.

Sed quoniam, ex Matthioli sententia, Bezoar lapis propterea inventu difficilis, quòd non desint paribus notis lapilli, qui tamen nullam adversus venena vim habeant: idèò operæ precium fuerit, de probandi ratione videre. Quia in re etsi Garzias adèd dextros ait esse Lusitanos, ut faciliè qua in regione singuli lapides nati sint, discernere & dijudicare possint: nolunt tamen Mercatores ea conditione eos vendere, ut an legitiimi sint, periculum emptori facere liceat: sicuti Carolus Clusius prodidit. Ut autem adulterinos à legitimis dignoscant, manibus eos comprimunt, deinde spiritu inflant. Nam si aer aliquis permaneat, adulterini indicium est, quod Garzias tradidit. Cui aliam probandi rationem Clusius addit, cum ait:

Lapidis Bezoar probatio.
1.

Duci

Ducitur cum acu filum per toxicum (herbacea *Balestra* vocatur, deinde per canis aut alterius animalculi pedem transmittitur acus, atq; filium relinquitur invulnere. Canis illicò ex symptomate incipit sentire, quæ comitari solent eos, qui toxicum biberunt. Cum planè concidit Canis atque desperatus videtur, tum pulverem ab hoc lapide abrasum & aqua dilutum Cani in os iniiciunt. Si auxilium senserit, canis, legitimi probatio est: sin minus, certe inum censent, Nicolaus Monardis inde legitimi esse indicium scribit, si priora luminâ demtâ, subsequens multò inveniatur splendidior: Item, si in meditullio cavus sit, & pulveris ejusdem cû lapide substantia plenus. Etenim qui adulterati sunt, neque laminas splendentes habent, neque pulverem illum in meditullio continent, sed granulum aliquod, aut semen, supra quod Indi illum efformârunt. Sunt qui hunc probandi modum putant certissimum: Calx viva in manu, salivâ paucò exstinguitur: mox lapide illo fricatur, atq; calx fulva redditur: quemadmodum ille retulit, quem Sereniss. Saxonia Elector Augustus, ad ejusmodi lapides & alia preciosa apportanda ablegaverat in Portugalliam.

Nec verò silentio prætereundum est,

Lapidi isti Bezoartico valde affinem esse lapidem *Malacensem*: quem unicè venenis resistentem in Malaca inveniri tradit; *Lapis Malacensis*: saltem in Pam Regni Malacensis provin-
cia: & quidem in felle Histricis. Lapidis ejus color dilutioris videtur purpureus, gustu amaro, tangendi levis & lubricus, quemadmodum Gallicus sapor. Estque tanta in æstimatione apud ipsos indigenas, ob raritatem, ut è duobus, qui Garziaz tempore simul reperti fuerunt, alter pro ingenti munere missus sit ei, qui pro Rege Lusitaniz Indiâ gubernabat. quod literis contestatus est ipsemet Garzias ab Horto lib. 1. c. 46. Cui planè consentiëntia scripsit Joh. Hugo Linchot in sua *Navig. in Indiam Orientalem* cap 87. nisi quòd in felle Porci lapidem istum inveniri tradit (unde & Lusitanis vernacula lingua *Petra di Porco*, id est, porci lapis dicitur) eundemque majori quàm Bezoar virtute adversus venena laudari. Quòd autò lubricus sit, & Gallico sinigmati similis, idem quoque asserit. Etenim usu ita exigente, inquit, lapidem in aqua pelvim iniiciunt: quo post aliquod tempus exempto, aqua amaritudinem contrahit, omnemque veneni vim tollit, ut exportamenti est cognitum.

DE RHABBARBARO; ET CASSIA TIT. IV.

Rhabbarbari usus in medicamentis notus non erat, sicut nec Cassiæ solutivæ aut fistulæ, quanquam species ipsas existisse non nego. De quarum tamen virtutibus nil dicam, Physicis eas discutiendas relinquens.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Rhabbarbarum, quod singulare medicamentum, & veneratione dignum apud omne humanum genus vocat Christophorus à Costa, Dioscorides quandoque *Rheon*, interdum *Rhian*, nonnunquam *Panciroli*, lib. 2.

quâ *Rhaponticum* dicit; Galenus *Rheum* & *Rha*, Plinius *Rhacoma*; Celsus, ut & Actuarius, radicem *ponticâ*; Pœni *Ravedsceni*; vulgus Medicorum *Rheubarbarû*, *Rheobarbarum*, & *Rhabarbarum*. Et si autè Joh. Mesues lib. de simpl. c. 5. tria facit Rhei seu Rhabbarbari genera. 1. Indi-

Rh. barbari nomina,

cum : quod Ravedsceni , & præstantissimum esse dicit. 2. Barbarum : quod generis nomine sic appellat, nam omnes regiones , unde hodie affertur , maximè vero Trogiodytica , Barbariæ nomen olim acceperunt. 3. Turcicam : quod omnium ait esse ignobilissimū atq; ignavissimum , fortè quod ad Turcas vicinos inde deferatur , Turcicum appellatum à ponto enim , unde affertur , non longè illi distant. Paulus tamen , Actuarius , & Nicolaus Myrephus , præter Barbaricum & Indicum , nullum agnoscunt. Et illud quidem ex Barbaria apportati dicunt : hoc , ex India aut locis Indiæ proximus , nempe Scenitis populis , ut auctor est Stephanus de Urbibus Persidis , unde & *Scenticum* à quibusdam nominatur. Contrà literis contestati sunt Gazias ab Horto . & Christophorus à Costa , nullum omninò esse Rhabbaricum aut Indicum , sed solummodò *Chinense* : unde id Persæ *Ravam Chini* ; Mauritanique solummodò *Ravam* vocant (quod interiore Chinarum regione duntaxat natum , in urbem Cantan , nobilissimum totius illius provinciæ portum & emporium , à Lusitanis inhabitatum , exportatur atque inde vel navibus in Indiam advehitur ; vel alia via , & quidem ex eadem interiore Chinarum provincia Camelis deferitur per Tartariam & Uzbeque in Ormuz , & inde in Persiam , Arabiam & Alexandriam : unde postea universæ Europæ communicatur . Et hoc quidem , quod Jumentis apponitur , minus teredineti & cariem ferire dicunt , quàm quod navigiis advehitur : siquidem plus corrumpantur aromata , quæ per mare invehuntur , unius mensis spacio , quàm quæ tetrestri itinere importantur , totius annitempore .

Sciendum autem in primis est , Rhabbarum Veterum tam Græcorum , ut Dioscoridis , Galeni , Theophrasti , quem

& Plinius sequitur ; quàm Arabum , ut Serapionis & Avicennæ , à Recentiorum Græcorum , ut Actuarii , Pauli , & Nicolai Mirepsi , tum Arabū , ut Mesuz , &c. Rhabbaro plurimum differre : & quidem Lo. o. Colore , Odore , Pondere , & Facultatibus . 1. *Loco* : Nam Veterum Rhabbarum ex Aquilonariis regionibus , ubi Bosphorus & Rha fluvius , qui huic radicis nomen dedit , existunt , afferebatur : ut ex Dioscoridis descriptione lib. 4. cap. 3. colligitur , cum ait : Rhabbarū nascitur in iis , quæ supra Bosphorum sunt regionibus , unde etiam affertur : radix nigra (Plinius lib. 27. c. 11. costo nigro similem dicit) Centaurio magno similis , sed minor & magis rubens , sine odore , laxa & parum levis . Cum quo planè congruit illud Plinius lib. 4. c. 11. ubi Rhacoma , inquit , affertur ex his quæ supra pontum sunt , regionibus , &c. At recentiorum Rhabbarum ex meridionalibus Regionibus ad nos deferitur . 2. *Colore* : Veterum Rhabbarum cum costo nigro similitudinem habet , & nigrum , est teste Plinio : At Recentiorum neque nigrum est : neque ullam cum costo habet similitudinem : imò flavum potius existit . 3. *Odore* : Veterum enim sine odore est , ex Dioscor. & Plinii descriptione . Unde Galen. *Radicem inodoratam* appellat lib. de simpl. Medic. ad Paternianum , c. 228 . At recentiorum vehementer odoratum est . 4. *Pondere* : Veterum enim leve est . At Recentiorū grave : & quod gravius , eò melius . 5. *Facultatibus* : quia Recentiorum Rhabbarū purgat . At illi Veterū nulla purgandi vis inest . Neq; enim Dioscorides , neq; Plinius , neq; Galenus , nec Veterum præterea quisquam Rhabbaro unquam usi sunt ad alvum subducendum : sed potius illi maximam adstringendi vim adscripserunt : sicque sanguinem expuentibus , Coeliacis , & dysenteriacis conferre dixerunt . Sic Aëtius , qui sub

Omne Rhabbarum nascitur in China.

Rhabbarum Veterum diff.

Constantino Magno vix, inter ea, quæ adstringendo ventrem cohibent Rheum ponticum recenset, *Sermone 9. c. 47.* Et Avicenna *secundæ Can. c. 585.* Rhabbaro nullam purgandi potestatem tribuit, sed diversam potius. alibi enim inter medicamenta alvum cohibentia id enumerat. *Fon. 16. can. 3. tr. 1. c. 4.* Sed nec succedaneum ejus ulla purgandi facultate est præditum. Nam Veteres pro suo Rha seu Rhabbaro, sive Rha pontico, usi sunt Centaurio magno. Galenus enim in libello *de drachmarum* inscripto ait: pro Rheo Centaurium usurpandum. Nicolaus autem Myrepsus, pro Rheo non tantum Centaurio majore, sed & radice Symphiti utendum esse docet, Si enim, inquit, destituaris Rheo; Centaurio magno aut radice Symphiti utendum. Jam verò nulla Veterum unquam fuit, qui Centaurio aut Symphiti radici purgatoriam facultatem inesse scripsisset. Denique id ipsum etiam testatur experientia. Nam Rhaponticum illud, quod D. Gerardus Caroli V. Imperatoris apud Solymantum Turcarum Imperatoris Orator, propriis manibus in Ponti regionibus eradicatum, in nostras regiones invexit, itidem purgandi facultate destitutum est. Hujus enim drachmarum duarum pondus datum, alvum haud movet, sed potius adstringit. quod pluribus prosequitur Leonhard Fuchsius *libr. 1. de compos. Med. cap. 84. & lib. 1. Paradox. medic. cap. 4.*

Quod verò scribit, Mesues, Regionis ejus in quo Rhabbarum nascitur, incolæ sive indigenas, illud dies quinque macerare aqua, deinde succum exprimere; è quo ad Solem depurato trochiscos parare soleant, Regibus & principibus viris purgandis idoneos: reliquum verò exsuccum & exanimatum, & vi purgatrice tota, aut propè tota privatum ad alios trans-

mittere; id & profabula habet atque inde ortum arbitratur Christophorus à Costa, quòd nonnulli gentiles Mercatores Rhabbaro fungiori & vetustiori (ut facilius à corruptione liberent, nè teredo, quæ id erodere solet, innascatur) aquam tepidam affundant; deinde lineis pannis emundatum bacillis aut filo trajiciant, & exsiccent, ut nonnulla foramina piperis tenuissimè triti polline & cera obturent, deinde probè siccatum in psylli semine adservent. Hæc mihi, ait Costa, reulit mercator Canarinus, vir probus; sanctèque affirmabat, ea duntaxat fieri ad præservandum à corruptione Rhabbarum: addebatque, id Rhabbarum, in quo conspiceretur foramen, quo trajectorym pependisset, earatione præparatum fuisse, neque idèò improbari, neque assulam aquam multum de ipsius viribus detraxisse. Cæterum de Rhabbari temperamento, duplici substantia & viribus, videatur Mesues *libro de simplicibus c. 5.* Mihi satis fuerit, historicam ejus cognitionem ex optimis quibusque auctoribus collectam hîc tradidisse, quod & in Cassia solutiva enarranda sequar.

Ait Garzas ab Horto *cap. 29. Cassia solutiva.* siam fructum esse arboris, pyri magnitudine, foliis mali Persicæ, angustioribus tamen aliquantum & virentibus: floribus genistæ perquam similibus, luteis, cariophyllum odore æmulantibus: quibus decidentibus exsiliant oblongæ siliquæ, virentes admodum ante maturitatem, sed quæ per maturitatem nigrescant, longitudine interdum quinque palmorum, nunquam verò infra bines palmos.

Nascitur non in India tantum, & quidem per universas Indiæ provincias; sed & in Ægypto quoque. Unde & siliqua

Incola non
transmittit
nobis Rha-
barbarum
excolitum
contra
Mesues.

Ægyptia, & à forma atque colore *Cassia fistularis*, fistula nigra: uti & ab effectu *Cassia solutiva* nuncupatur. Et quoniam ea in locis sylvestribus etiam absq; ratione nascitur: non mirum, tantum ejus proventum esse, ut toti Europæ, arque adeò universo Orbi sufficiat. Neque enim ex Orientali tantum India, atque Memphi & Alexandria Ægypti hodiè ea mittitur: sed & ex America, & quidè Insulis D. Dominici & Johannis de portu divite, in Orientem, unde prius deferrebat, plures naves eà onustæ vehuntur, quàm Cantabri ferrum mittunt: ut test. tam reliquit Nicolaus Monardis in *historia simplicium Medecam. ex Novo Orbe delator capit. de Cassia solutiva*. quo in loco citi Cassiam istam Orientali longè præferre videtur: non defunt tamen, qui hoc ejus judicium improbent, ut Carolus Clusius notavit: afferentibus contrà Gartia & Christoph. à Costa, optimam esse, quæ ex India Orientali deferatur, & quidem locis ad Septentrionem magis vergentibus, ut in *Cambaya*: item quæ crassa, gravis, & in qua nihil sonet, cum quantur; cum autem frangitur, splendet, & pulpari ento nigro seu atramentario plena est: ex Joh. Guintherii Anderna. i sententia, in *Comment. 2. dialog 15*.

Sed ne vocabulorum homonymia decipiamur: sciendum est, aliam esse Cassiam Arabum, de qua nobis hic sermo est, aliam Græcorum vet. rum. Arabum enim Cassia, quam partim in India, partim in Ægypto nasci diximus, siliquas habet prælongas ac teretes, utrinq; fastigiatis, duos terè pedes proceras, carne intus nigra, gustu prædulci, sed planè medicatò, ligneis distinguentibus membranis, & ostibus siliquarum intercusantibus. Græcorum verò, teste Galeno, lib. de Theriaca ad Pisson. cubescit & rosam expirat, sicut etiam dulcem gustum præ se fert, fistulis plena,

& vinum naribus obolens, & aromatum modo vehementer odorata. Differunt etiam Usu & Viribus. Nam Arabum, & quæ hodiè in officinis venditur, ad leniendam alvum pulchrè conducit. At Græcorum id non facit. Ea enim urinam atq; menses cit, aliaque vires à priori diversas habet. Illa itaque Cassia, de qua Arabes scribunt, veterib. Græcis planè incognita fuit. Neque enim Galenus, neq; Dioscorides ejus mentionem faciunt. Unde si in Græcorum libris Cassia fistula legatur; non illa intelligenda est, de qua Arabes & recentiores agunt: sed Cassia lignea seu odorata, ut satius fuerit, Arabum Cassiam vocare *solutivam*, aut siliquam Ægyptiam; Græcorum autè Cassiam *ligneam* seu odoratam, quemadmodum Fuchsius putavit lib. 1. paradox. c. 5. vel idèò, quod hæc species quædam Cinnamomi, imò ipsium Cinnamomi sit, ut ait Garzias lib. 1. cap. 15.

Potè de vi & facultatibus Cassiæ consulendierunt Medici. Illud saltem hîc discquirere lubet: Cum Mefues lib. de simplicib. cap. 6. dicat, Cassiam absq; no cumento & mordicatione solvere, ita ut & prægnantibus conveniat: qui fiat, quod idem scripserit, Cassiam intestina debilia & lubrica habentibus obesse? Sed respondet Joh. Costæus in suis ad eum locum annotationibus, id non eò contingere, quod Cassia status & tormina ventris excitet: sed quod nimis levia reddat intestina iis, qui spontè levia habuerint. Solere enim id nonnunquam accidere aliquibus, ut assumpto vel levissimo medicamento alvus per dies multos reddatur lubrica, ac si intestinorum levitate laborè. Hinc Mefues: Cassiæ adstringentia: quædam admiscere jubet. Ridiculum verò inprimis est, quod crediderant nonnulli, Regionis ejus, ubi Cassia nascitur, incolæ continua alui solutione laborare: quod boves, quarum scitur,

2. Viribus.

Ab Cassia sic fluctuat.

Incolæ Regionis, ubi Cassia nascitur.

Dele. & no.

Cassia Arabum, & Græcorum ant. - aliam Græcorum vet. rum. Arabum enim Cassia, quam partim in India, partim in Ægypto nasci diximus, siliquas habet prælongas ac teretes, utrinq; fastigiatis, duos terè pedes proceras, carne intus nigra, gustu prædulci, sed planè medicatò, ligneis distinguentibus membranis, & ostibus siliquarum intercusantibus. Græcorum verò, teste Galeno, lib. de Theriaca ad Pisson. cubescit & rosam expirat, sicut etiam dulcem gustum præ se fert, fistulis plena,

an laborat
continua
alibi sit
notata.

carnibus vescerentur, Cassiam solutivam depascere. Nam arbores altiores sunt, quam ut à Bobus depasci possint: neque tanta esset borum istarum copia (quantum quantum etiam Cassiæ proventum esse diximus) ut infinitum Vaccarum numerum (quas multas equidem alunt, sed nullius carnibus indigenæ vescuntur) sustentare posset. Deinde cum duro cortice sit prædita siliqua, verisimile est, vaccas graminis p. bulum, quod semper fecit, sic viret, istarum si iugarum aviditate, quam maxime etiam has possent pertingere, non relicturas. Quod ipsum cum ab in-

colis quævisset Garzias, non mediocrem se illis risum movisse scribit. Sanè quod status tormina excitat Cassia; id non tam Cassiæ, quæ si ad nos recens atque integra deferretur, nunquam tale quid ciceret; sed Mercatorum vitio & dolo adscribendum est. Nam ut pinguior & minus vetustior appareat Cassia, solent Mercatores pharmacopœi eam in arena madida, & locis humidis adservare. Unde mirandum non est, si excrementitio eo humore opplata, datus postmodum & tormina excitet:

ut Joh. Costæus ad Mesuem
annotavit.

DE SACCHARO. TIT. V.

Saccharum. Saccharum quoque olim quidem fuit: sed non admodum magna ejus erat notitia: & nec alium in finem, quam in Medicina faciendâ usurpabatur. Retroactis jam aliquot centum annis, inventus est conficiendi illius modus: & nostra hac ætate quidam Venetiis artem ejus expurgandi & perficiendi reperit; eaque ex inventione ultra centena milia aur. orum adquisivit, quas opes filio suo Equiti reliquit, qui & plane eas consumpsit. Hodie ad eam subtili ratione deducta est ars ista, ut Rhabarbarum, Noces pinna, pistacea, Cinnamonum, & alia species Saccharo condiantur, atque ita quasi recentia adserventur. Efformantur quoque ex Saccharo figura, & imaguncula pulcherrima; nec non omnis generis fructus representantur, ita ut naturales & feri videantur. Id quod à Veteribus fieri non poterat, ob Sacchari, quod tunc erat, paucitatem opinor.

NOTÆ, SIVE COMMENT-

TARII.

Valde anceps est quæstio, Utrum Saccharum, quo hodie utimur, etiam Veteribus fuerit cognitum. Nam & Joseph. Quercetanus Medicus Regius non satis sibi constare ait ex scriptis antiquorum Hippocrat. nempe Galeni, illis ejus cognitionis fuisse imbutos; & temporibus demum Æginetæ illud cognitum & in usu fuisse, ex scriptis ejus colligit in diater. polyhistor. sect. 3. c. 8. fol. 384. cui adde quod Joh. Bruyer. de saccharo tradidit

libro 10. de re cibaria, cap. 8. Qua in re ea utendum erit distinctione, quam adhibitam video ab Leonhardo Euchsio lib. 1. de Composit. Medioam. cap. 10. & lib. 1. paradox. Medicin. c. 35. quibus ex locis historicam utriusque cognitionem haurire libeat. Saccharum itaque Euchsio duplex *Saccharum* est: Veterum & Recentiorum. Veterum *Veterum* rursus duorum est generum. Et quidem primi generis Saccharum nihil aliud est, quam Mellis species. Unde & de illa inter mella loquuntur Veteres. Nam & Dioscorides lib. 2. c. 75. & Galeus lib. 7. de Simpli. *Mellis* *specie*

Medicam. facult. & lib. 8. de Medendis ratione cap. 4. & Plinius lib. 12. cap. 8. unanimes scribunt, hoc ipsum Saccharum esse mellis in calamis concreti genus, in India atque felici Arabia inventum, & illinc advectum. Quin etiam Seneca inquit: Ajunt inveniri apud Indos Mel in arundinum foliis. Is utique melleus ros. Salis modo supra calamos sive arundines coactus & concretus, Archigeni *Mel arundineum*, quod noctis frigore primum adglutinatum arundinibus, mellis speciem habeat; Paulo Aeginetæ, à jam dicta concretionem & natali solo, *Sal Indum* fuit nuncupatus: quia scilicet interdum calore Solis superveniente induretur, & ita concreseat, ut salis effigiem capiat. Quibus accedit, quod Alexander Aphrodisæus *libro 2. problem. 74.* in hæc verba scriptum reliquit: Quod Sacchar Indi appellant, mellis coagulum est, Sole cogente rores, convertenteq; ad mellis dulcedinem. Saccharum autem antiquorum primi generis, à Sale Indo nihil differre, ostendit in primis antiquissimus scriptor Archigenes, id Salem Indicum, & arundineum mel vocans. Sed & Paulus Aegineta *lib. 2. cap. 54.* Archigenis auctoritate, Salem Indum non diversum esse à Saccharo innuit, dum ad asperam linguam plurimum conferre scribit. Id quod omnium maximè descriptio ejus indicat, quam ponit: Sal Indicus colore quidem & concretionem communi soli nihil diffidet, gustu autem merleus. Avicenna etiam *Fen. 1. Can. 4. tract. 2. cap. 23.* Paulum sequens, de asperitate linguæ febricitantium, inter cætera sic scribit: Aut teneat in ore saleni, qui asportatur de India, & est in colore salis, & dulcedine mellis: & sumat de eo, secundum quod dixit Archigenes, quantitatem fabæ unius.

Alterum genus Sacchari Veterum, sed vetustioribus scriptoribus cognitum, ex

arundinibus quibusdam, vel ex earundem ^{arundinibus} radicibus exprimebatur: eoq; tum veluti liquidum melle, tum in cibo, tum in potu utebantur. Hinc est quod à nonnullis Mauritianis sit Mel Cannæ nominatum. Idque ex Ægypto & India maximè afferebatur. Fuisse autem id genus Sacchari Veteribus cognitum, verticuli Narbonensis Varronis docent;

Indica non magna nimis arbore crescit arundo.

Illius & lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.

Lucanus, quem C. Cæfare & L. Cæsario Cos. natum esse constat, tertio Pharsaliæ ejus Sacchari meminit eo versu:

Quisque bibunt tenerâ dulces ab arundine succos.

Stattius Papinius, qui Nervæ Imperatoris temporibus claruit, *lib. 1. Suar. Syru.* de eodè Saccharo ita scribit:

Et quas præcoquit Ebofia cannas

Strabo, quem sub Octaviano celebrem fuisse liquet, *lib. 15.* non solum arundines illas exprimi, sed & decoqui solitas fuisse, memorizæ prodidit, sic scribēs: Erant isthænes arborum radices, præsertim magnarum arundinum, & naturâ, & decoctione dulces esse tradit. Solinus, qui Plinii contemporaneus fuit, *c. 65.* de India scribēs, inter alia ita ait: Quæ palustria sunt, arundinem creant ita crassam, ut fissis internodiis, lembi vice vectites navigantes: E radicibus ejus exprimitur humor dulcis ad melleam suavitatem. Galenus quoque *l. 4. de simpl. Medicamen. facultat. c. 41* arundinum illarum in Ægypto nascentium dulcium, unde melleus ille humor exprimebatur, meminit.

Recentiorum, seu Officinarum Saccharum, est succus à planta bene contrita ^{Saccharum recentiorum} expressus, calore ignis plus minusve excoctus, coactus & defecatus. Traditau-

à Sale Indo
nihil differt.

et in Manardus *lib. 2. Epist. Medicin.* se à Lusitanis & Siculis cognovisse, plantam è qua Saccharum exprimitur, exteriore quidem specie arundini magnè similem, interiore verò substantia valdè esse dissimilem pulposam enim esse, gravè, mollem, & succi plenam: cum arundo sit levis, dura & vacua.

Saccharum quò plus coquitur, eo magis purum & elaboratius fit, candescit & durescit. Coctio namque depurat, defecat & cogit. ideo ex multiplici coctura, diversos quoque bonitatis gradus recipit.

Proinde primò plantam illam arundini similem excoquant: deinde flava pars secernitur, & Saccharum existit: Hoc iterum coqui potest, atque ita candidius fit, & concretius. Quòd si tertio coquatur, maxima in eo & candoris & densitatis fit accessio. Quartum & quintum quoque concoqui solet, donec specie aluminis scissilis ferè transluceat. hocque genus *Candidum* seu, ut hodiè loquuntur, *Candum* atque *Taberzeib* barbaris vocabulis nominant.

*Saccharum
Candi.*

Saccharum Candi est res factitia ex Saccharo quater vel quinquies excocto, majoris questus faciendi gratia per Sepalsarios Venetos confecta. Hi arundines etiam immittunt, ut supra has videri possit conglomeratum. Gossypio denique involvunt, ut navi ex Orientalibus regionibus advectum putetur.

*Infimum Sac-
charum.*

Infimum.

Saccharum quando primò coquitur, adhuc lentum ac feculentum est. Deinde verò semper magis atque magis defecatum, durius, ac solidius fit, donec ad bonitatis fastigium pervenerit, ac perfectionis finem consequutum fuerit. Hinc illud hodiè *Infimum* Saccharum appellatur purissimum & præstantissimum, nomine à Fine mutuato: quia cadores, duritie ac suavitate ad finem bonitatis perveniret. *Infimum* autem est lentum, humidum, nigricans, insuave, feculentum, & primæ decoctionis nomina-

tur. Inter hæc duo extrema, duo quoque sunt media. Alterum quidem. Infimo proximum, secundæ decoctionis: Alterum verò Summo proximum, tertiz decoctionis dictum.

*Quale sit
optimum.*

Saccharum itaque nostrum optimum & præstantissimum est, quod durum, solidum, & mutuo metarum allisu sonorum, ligni sicci & solidi instar, existit: tamen ob siccitatem & imperceptam raritatem leve, dulcissimum, candissimum, & nivis in morem scintillans, coherens: quale *Valentinum* in metas pyramidum æmulas coactum, parvas ponderis libræ

Valentinum.

unius & dimidiæ; carissimum, & confectionibus siccis aptissimum. Illi dotibus & precio est proximum, quod *Madere* vel *Medere* appellant: sed in metas ponderis librarum 6. 7. 8. 9. 10. formatur; con-

Madere.

fectionibus expeditum. Assertur & Saccharum ex *Canariis*, in ripa fluminis Nigui nunc dictis insulis, olim fortunatis: etiam intus albicans, bonitate prædictis inferius, meti constans maximis, pondere librarum 10. 12. *Ignobilissimum*, est foris

Canaria.

albidum, intus subrubrum, tanquam alio factum, & foris alio tectum, metis æqualibus, omnium glutinosissimum. quod quidem condituris sive confectionibus siccis ineptum est; liquidis autem servit, Syrupis scilicet. Conservis, & similibus, quia misturà vilitatem suam tegit. Id si mara sentit (nam eo Naves ob gravitatem saburraut) efficitur id, quod vulgò Rubrum vocant: quanquam sunt, qui rubrum Saccharum, spumam & spurcitiam omni Sacchari se coquendo purgantis existimant, ut Jac. Sylvius *lib. 1. de simpl. Medicam. natur.* tradidit: quemadmodum quod purius & candidius est, Officinæ Finum appellant.

Nostrum igitur Saccharum à Veterum Saccharo primi generis differt Materia, forma, Efficiente, Loco, Vsu & Viribus.

*Nostrum
Saccharum
à Veterum
Saccharo.*

primi generis differt.
1. Materia,
2. Forma.

bus. 1. *Materia*: quia Veterum Sacchri materia est Mel & Ros: Nostri autem, est plantæ succus. quæ certè ita distant, ut planta & aqua. 2. *Forma*: Mam Dioscorides & alii Veteres Saccharum suum, quo ad consistentiam & concretionem, salis modo fragile dicunt: Plinius etiam gummi instar candidum esse scribit. Contrà Nostrium priusquam excoquatur, colore potius nigricans & subflavum, quàm candidum existit: nec dentibus perfringitur, sed per succum deglutitur. 3. *Efficiente*: nam Veterum Saccharum primò noctis frigus agglutinat, dehinc superveniens Solis calor obdurat. At Nostri Sacchri efficiens primùm est ipsa plâta; secundum artifex calor ignis coquens & defecans, & demum in hanc, quam videmus, metæ formam in ligneis vasculis deducens. 4. *Loco*. Veterum enim Saccharum in India & felici Arabia tantùm in arundinibus, & illarum foliis nascitur. At Nostrium in Sicilia & Canariæ Insulis, ubi nimirum palapa plantæ, effigie tantùm arundini similis, illud Saccharum continet. 5. *Usu*: Veterum Saccharum, teste Plinio, tantùm ad medicinæ usum accommodabatur. Nostrium autem ad dapes suavissimas faciendas adaptatur: adeò ut nullum magnificum jam sit epulum, quod non multo sit Saccharo conditum. 6. *Viribus*: Veterum Saccharum, teste Dioscoride, alvo est idoneum, & stomacho utile. Nostrium autem thoraci potius, quam ventriculo accommodum experimur. Præterea Veterum, attestantibus Galeno & Paulo, sitim non effert, hoc est, ut Avicenna lib. 5. in Canonis 2. cap. 757. explicat, minorem, quàm mel, sitim efficit. Nostrium verò non minorem sitim, quàm mel ipsum excitat: quod certè cotidiana confirmat experientia.

Hactenus, quomodo Nostrium Saccharum à Veterum Saccharo primi generis

differt. At ab eo, quod secundi generis esse diximus, Nostrium non quidem genere differt: nam quemadmodum illud fuit arundinum succus; ita & Nostrium. Differunt tamen inter se aliqua ratione, quod Veteres Saccharum suum magna ex parte ex arundinibus expresserunt: licet interdum etiam decoquendo, ut ex Strabone, Statio, & aliis supra ostensum fuit, extraxerint. Nostrium verò decoctione tantùm efficitur. Siquidem, Sacchri arundines minutim concisæ ignis calore tantisper decoquuntur, donec universus liquor, diu effervescens, igneque consumptus, in Saccharum, salis modo in vase concreverit, indureturque ac dealbetur. Ex quibus manifestum fit, priscos non ignorasse quidem hanc rationem decoquendi Saccharum: sed de industria eo uti noluisse, forè quòd succus ille expressus, suavissimum eis potum præberet. Maluerunt igitur eo liquore ob melleam suam suavitatem pro potione uti, quàm ignis calore, ut hodie fieri solet, ad salis consistentiam ac duritiem decoquendo deducere. Postquam verò spes lucri quotianis arundines incidere, adeoque artem & modum, quo liquor ille iis ipsis prius minutim concisus, ac deinde decoctus, ad salis consistentiam redigere Indos docuit: verisimile est, quòd spe illa lucri allekti, succo expresso pro potu uti desierint. Aut certè cum succum illum incorruptum in alias, & maximè distantes regiones transferre haud potuerunt; in eam, quæ hodiè affertur, formam redigere voluerunt. Quapropter cum Veterum Saccharum secundi generis & nostrum five Recentiorum, ex eadem arundine colligantur; ut inter se genere differant, fieri nequit. Differunt autem hac solùm ratione, quòd Nostrium arte duntaxat & igne præparetur, ideoque artificiale sit: Veterum verò interdum expressum, aliquando decoctione elicitum

à Veterum Saccharo secundi generis non differt genere.

Saccharum Nostrium quomodo conficitur.

Veteres non ignorarunt modum coquendi Saccharum.

Sacchari
vis & usus.

extractum: sicque naturale & artificiale fuerit. Quibus ita consideratis, nequaquam cum his pugnabant, quæ Joh. Langius scripta reliquit *Epist. Medicinal. lib. 1. Epist. 64.* antiquorum Saccharum à nostro non diversum esse contendens. Sacchari porro vis & usus cuiusmodi esse potest? Acria lenit: acida retundit: falsa suaviora reddit: austeritatem vincit: acerbam itelcere docet: fatuis & insipidis sensum tribuit: & ut paucis dicam, omnium saporum domitor videri potest. Tum vero Septasariorum officinæ quot figuras, effigiesq; ei tribuunt: num fructuum, olerum, animalium quadrupedum ac volucrum? quot semina eo incrustantur ad delicias hominis? Certum est, in eo monstificum esse Gulæ ingeniū. Nihil hodiè penè sine Saccharo venturi conditur. Sac-

charum panificiis additur: Saccharum vinis miscetur: aqua Saccharo suavior salubriorque: carnes Saccharo asperguntur, pisces, ova. Nec pluribus locis utimur facile quàm Saccharo. Joh. Bruyerin. *de re Cibaria lib. 10. cap. 8.* Cum quo planè sentit Joseph. Quercetanus frequentiore ejus usum ob insitam saccharo qualitatem calidam, quæ facillè in bilem vertitur, omnibus interdicens. Qui enim, ait, avidiores sunt ad saccharum, & saccharatas confessiones immodicè deglutiant, sanguinè sibi retorrent, perpetuum sitim incurunt ac fœdam dentium nigredinem contrahunt. Ac juvenibus imprimis nocentissimum est, qui calido & bilioso temperamento esse solent, Quercetanus *in dietet. Poly. histor. sect. 3. cap. 8. fol. 349.*

DE MANNA, TIT. VI.

Manna.

Manna etiam nota, quidem fuit Virgilio, qui eam rosida mella dicit; itemque Plinio, Galeno & aliis: sed, meo quidem judicio, virtutes ipsius ignorarunt: ideoque medicamentis eam non adhibuerunt. Idq; voluisse puto Averroem & alios Arabes, dum ante se incognitam hanc fuisse scribunt. Ipsa per se non tantùm delicata est, sed & aliorum medicamentorum amaritudinem mitigat. In usu quoque hodiè sunt alia Simplicia, à Veteribus non usurpata: sed quæ non ad eò magni momenti sunt. Itaque his omissis, ad Artes progrediar: & primùm quidem ad Alchymiam.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIUM.

Quemadmodum in plerisq; altis, quæ hæc tenus fuerunt exposita, ita & hoc loco cavendum, ne verbi homonymiâ decipiamur. Inter Mannam igitur Græcorum & Arabum, distinguendum imprimis est. Nam Græci, præsertim vetustiores, per Mannam nihil aliud intelligunt, quàm pluviculum seu pollinem thuris contracti, cui admistum nonnihil est

corticis thuris: hoc est, exiguas ex magnis fasciculis glebisve thuris micæ, concussu motuque, dum ad nos advehitur, elisas, à thure levigato diversas, & cum fragmentis quibusdam exigui corticis thuris permixtas. Græcorum itaque Manna nihil aliud est, quàm mica thuris, concussu elisa. Hanc enim Mannam vocari Plinius testatur *lib. 12. c. 14.* quæ in hoc differt à pulvere thuris, quòd Manna thuris semper aliquid corticis thuris admistum habeat:

Manna
Græcorum.

Panciroli. lib. 2.

†

Digitized by Google

pulvis, non item. Olim namq; tota thuris substantia trifariam fuit divisa: in Thus ipsum, Corticem thuris, & thuris Mannam seu pollinem. At Arabum Manna est substantia ex Rore originem habens, in quosdam seu globulos, seu granula collecta, coloris albi, consistentiæ solidioris, saporis suavis, in arborum frondes, ramos, & quandoque in terram decidens.

De materia hujus Mannæ antiqui valde dubitarunt, Plin. lib. 2. c. 12. tres opinioniones eorum, qui de hoc disputarunt, recensens. 1. Alios nimirum putasse, esse sudorem cœli 2. Alios, salivâ siderum. 3. Alios, succum aëris se expurgantis. quæ tertia opinio licet sit verisimilis, valde tamen obscura est. Constat autem hoc ferè inter omnes, qui de Mannæ materia aliquid solidi affirmarunt; Eam constare ex vaporibus sublatis in regionem aëris, ex infimis corporibus, ex terra & aqua: qui vapores à terra & crassiori materia expurgati, deinde calore Solis percœti & quodammodo pinguiore redditi, subsequenti noctis frigore condensantur: condensati autem in folia, frondes, terram decidunt. Quod verò hæc sit Mannæ materia, potissimum ex eo potest elici, ut quod non nisi tempore æstivo, ubi caloris qualitas est ferventissima, & noctes sequentes frigidissimæ, Manna reperiri soleat: tum quod illis in locis aut regionibus reperitur, ubi æstus Solis sunt vehementiores: sicuti in Ægypto & aliis in locis, atq; etiam in parte Italiæ.

Videtur nostra Manna ejusdem esse generis cum illa, qua Israelitæ in deserto aliquamdiu, tanquam cibo nutriti sunt. Exod. 16. & Num. 11. Idq; disertè affirmat Franciscus Valleus libro singulari de sacra Philosophia, c. 57. Joh. Franciscus Picus Mirandulæ Comes, his eruditione plenis versibus:

—Nubes

Sed placidum rorem verno liquefacta tempore

Gignit, si pulsi nebulis Nox ipsa refulsit.

Hæc etiam semem Coriandri imitata rotundum

Cogitur, & ramis frondosa stirpis adhaeret: Flavam corporibus bilem educlura. Sed olim

Dum Iuda cohors siccantibus exsul arenia Degeret, in pastum cecidis divinitus, inde Attoniti patres, Mannam dixere vetusti. Idq; vel idèd verum putandum est, quod Notæ hujus illi convenient. Nam Mannæ Israelitarum tribuitur: 1. quod confertim nocturno tempore instar pruinæ decidebat. 2. quod saporis erat similis, ac si quis farinam aliquam cum melle commisceret. hæc autem omnia reperiuntur & in nostra Manna. 3. quod è populo Israelitico non nisi antelucano tempore colligebatur. Sic & in Manna nostro tempore peculiariter hoc observatur, ut necessarium sit, eam colligi, priusquam Sol oriatur: quandoquidem eo exorto, Manna dissolvitur & evaporat, ut nulla deinde reperiat. Dices; si Manna pro alimento & cibo usi fuerunt Israelitæ, qui fieri poterat, ut non laxatis ac dissolutis corporibus perirent, profectò ipsæ sentiebant hunc cibum esse levem. Nam 21. Num. ita conquerantur: Anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo, at vero cibos leves, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse atq; expurgare, Hippocrates testatur Libello de Medicam. expurg. Et fieri quidem potuit, ut principio is cibis illis contulerit, ut medicamentum, ad deponendâ cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peponum, porrorum, cæparum, & aliorum, quib. multo tempore in Ægypto erant cibati, contraxerant: expurgatis vero jam consuetudo fecerit idoneum &

sua

Arabum.

Vere Mannæ materia.

Manna Israelitarum, quæ eadem est nostra.

*Venenæ in
alimoniam
conuersæ.*

suavem cibum. Quid, quòd lenientibus medicamentis hoc peculiariter inest, ut propter familiaritatem, quàm cum natura habent communem, facillimè in nutrimentum convertantur? idq; tum potissimum, si quando aliud alimentum naturæ non statim exhibeatur. Cum igitur Israëlita sola hac Manna pro solo nutrimento usi fuerint: non mirum est, eos quoque alimoniam inde sumsisse. Quibus accedit, quòd consuetudo etiam ex venenis potest cibum reddere idoneum, præsertim si lenta & moderata ea primum fuerint: tum enim in corporibus humanis venena & pharmaca illa digeri, & in alimoniam converti, Medicis placuit: quum nihil nutrit, quòd non prius naturæ viribus concoctum sit. Consuetudinem certè in cibo plurimum valere; & quosdam venenis enutritos durasse, Joh. Bruyerin. *de re Cibar. lib. 1. cap. 22.* demonstrat. Sic Thrasias pharmacopola & plerique, in Græcia pastores, integros ellebori manipulos citra noxam devorarunt & concoxerunt: cujus frequentes portiones, ob pharmaci assuetudinem, Eudemum illum Chium, nec vomitu, nec alvi deiectione purgare poterant, ut est apud Theophrastum *lib. 9 de histor. plantar. cap. 18.* Et proditum est: puellam præsentissimo napelli veneno nutritam, & puellari Venere decoram, ab Rege Indorum, Alexandro Magno muneri datam. Cujus scintillantes & serpentum more nictantes oculos cum Aristoteles ipsius præceptor vidisset: Cave tibi ab hac, inquit, ô Alexander: hac nempe tibi exitium paratur. Nec fessellithoc Aristotelis iudicium eventus. nam plerique proci virginis commercio intoxicati interierunt, ut ex Aristotele & aliis retulit Johan. Langius, *Epistol. Medicinal. lib. 1. Epist. 12.* Jam si consuetudo ex venenis cibum potest facere idoneum, ut diximus: quanto magis ex cibus medicamentosis,

Accedente præcipuè Dei concursu, quò non cibus solum, sed suavissimus etiam, & delectamentum omne in se habens, efficiebatur. Neque verò hinc Dei elevatur majestas, cum naturales rerum causas investigantur: sed laudatur potius infinita ipsius sapientia, qua omnia ita disponit, ut etiam quæ sunt periculosissima, videantur bona ex parte, secundum naturalem rerum ordinem evenisse. Et si enim Deus omnia jussu nutuque solo, nulla etiam adhibita materia possit agere; videmus tamen sæpe numero eum & rerum naturalium, quarum ipse effectus est moderator, adminiculo & velut instrumento voluisse uti, eaque ratione prospicere visum est, atque afflictis menibus solatia afferre. Quòd igitur Hebræi in v. ista illa ac siticulosa solitudine Mannâ pasti sunt, divinæ potentiae adscribendum est illud quidem, sed quæ tamen naturæ usa sit ministerio: uti etiam coturnicibus gregatim in castra delatis, aut cum percussâ petrà, refocillando populo aqua proflueret, lignoque aqua amara dulcesceret, tum etiam cum Euri violentissimo flatu rubrum mare exsiccatum, transitum Hebræis patefaceret, ad internecionem deletis infrequentibus. Similis est ratio de farina multiplicata, & adaucto oleo, Heliz, & Helizæ præcibus 3. *Reg. 17.* Eodemq; pertinet, quòd Hiskiz apostema, admoto cataplasmate ex caricis seu ficibus contusis, quæ maturandi facultate pollent, ad sanitatem perductum est. *Ies. 38.* Sic Christus ipse in dispellenda cæcitate mendici, medendi rationem non respuit, confecto collyrio ex luto & saliva, eaq; abluta extersive in piscina Siloë. *Ioh. 9.* Est quippe ea salivæ *Saliva hominis* jejuni vis, ut vel hoc seculo lippitudini oculorum medeatur. *Plin. lib. 23. c. 4.* Sic Civis in Alexandria cæcus, dum Vespasianus supplicis ad genua devoluti cæcos oculorū orbes salivali oris excremento

asperfisset, risum recuperavit. Cor. Tacit. lib. 21. de Vespasiano. Johan. Lang. lib. 3. Ep. Medici. Similiter Christus in discutienda surditate, digitos in aures inseruit, immissoque in lignam sputo, loquelam muto restituit. Matth. 9. Marc. 10. Cujus genetis miracula aliàs solo tactu aut verbo peregit, ab istantùm stipulatus impetrandi fiduciam: quam cum inter alios clamorosus ille cæcus Bartimæus inter turbarum fremitus testaretur, confectum nullo adhibito visibili externoque signo, visum recepit. Luc. 18. qua de re plura videri poterunt apud Levin. Lemnium in Herbar. Biblic. explic. c. 3. & Franc. Valesium in lib. singulari de sacra Philof.

Manna Arabum aut Græcis cognita fuit sub alio nomine.

Sed an hæc Arabum Manna, veteribus Græcis fuerit cognita non parum controversum video. Sunt qui hoc negant propterea, tum quod nomen hoc apud illos non reperiatur: tunc quod hanc purgandi facultatem nulli alicui rei simili tribuant, tum quod Averroës 5. Coll. cap. 55. d. ferre scribat, Inveniri quædam medicamenta apud Medicos, de quibus Galeni testimonium non existet, atque inter hæc Terentiabini ponat, quam Mannam interpretantur. Sunt contra, qui Mannam veteribus Græcis cognitam quidem fuisse affirmant, non tamen sub Mannæ nomine (quam vocem Arabes ad Hebræis mutati sunt, quibus *Manna* idem est, ac si dicas, *Quid est hoc?*) sed appellatione Mellis ærei, seu roscidi, sive roridi. Atque ea de re ipsum etiam Galenum loqui lib. 3. de animæ facult. ubi fatetur, suo tempore in Asia hoc mellis genus ita copiose reperi tum fuisse in frondibus arborum, ut incolæ dixerint Jovem pluuisse mel: Unde: inditum illi nomen, ut vocaretur *ῥοσίδιον*, quasi dicas, *mea æreum, mel roscidum, rorem melleum.* Quinimò longo ante Galenum temporis intervallo Ananytan Græcum auctorem in 1. de Asia

ponderibus lib. Mannam sub ærei mellis nomine exactè descripsisse, Johan. Langius asserit lib. 1. Epist. Medicin. 64. Et quidem appellationum istarum ratio vel inde est evidens, quoniam mel illud non secus atque ros antelucanis temporibus è celo seu ære cadit ubi halitus è terra & aquis prodeuntes, Solis calore sublatis, ac deinde exactè extenuati & coacti, à frigore noctis in unum coguntur & densantur, atque in mellitos grumos coeunt, herbarum & arborum foliis atque frondibus, lapidibus quoque & solo interdum inhaerentes. Incolæ itaque coria super terram extendunt, arbores ac stirpes excutunt, quodque ab eis mellis instar defluit, excipiunt, & fictiliæ eo implent. quod quidem relictum brevi temporis curriculo coalescens, grumosum, gumi modo efficitur, ut Fuchsius tradidit. Collectionem autem illam matutino tempore, & quidem antelucanis horis fieri, etiam ex Matthiolo discimus: qui Commentar. in lib. 1. Diosc. c. 73. ab incolis se accepisse ait, quod Mannam manè legatur priusquam Sol exortus admodum excalefaciat: postea enim Sole liquefactam & absorptam faciliè evanescere. Quapropter plerique (inquit) ubi magna deciderit copia, summo maneros arborum præscindunt, & in opacis collocant, ubi concretam majori commodo legunt.

Mel verò æreum seu roscidum, ab Arabum Manna vel forma, nec viribus differre, collatis utriusque descriptionibus erit evidentissimum. Nam teste Mesue lib. de Simplicib. cap. 8. Arabum Manna est ros supra plantas & lapides cadens, cujus materia est vapor, qui elevatur, cui accedit & digestio & maturatio in aère, quando est æqualis & secundus latis aspectibus. Diverfitatibus autem secundum diversitates rerum, super quas cadit. Et cadens super plantas, suscipit de virtute planta-

Mel æreum cur dicatur.

Mel æreum ab Arabum Manna nomen differt.

rum, & est cum permixtione particularium foliorum & florum. Jam si cum hac Mannæ descriptione conferatur Galenica Mellis ærei descriptio, lib. 3. de facul. aliment. prorsus certè cum ea conveniet, ut Fuchsius rectè animadvertit.

*Mel apum
differt à
melle rosci-
do seu aëreo.*

Licet autem Galenus eo loci; hoc dropsomeli, id est, melleum rorem seu Mannam, adeò affinem Melli apum faciat, ut horum unam & eandem materiam esse asseveret, Rorem scilicet: tamen Rorem melleum, seu melaëreum, seu mel roscidum à melle apum, quod ex floribus colligitur, materiâ distare, multis demonstrat rationibus. Valerius Cordus, in annotation. in Dioscor. lib. 2. cap. 104. Primùm tenim Mel apum semper, quocumq; Veris & ætatis tempore in floribus reperitur. At ros melleus non semper, sed rarissimè decidit. Deinde Mel apum tantum noctu, quàm interdiu, in floribus invenitur. At melleus: tot tantum matutino tempore. Adhæc, mellis apum circa meridiem plurimum in floribus deprehenditur. At melleus ros, incalescente Sole, statim perit. Tum Mel apum, dum in floribus continetur, semper est liquidum. At Ros melleus est concretus. Postea Mel apum continetur in floribus. At Ros melleus super folia plantarum decidit. Præterea, Mel apum vetustatem non tantum per se longam ferre potest, sed etiam omnia alia, quæ hoc excipiuntur, in multos annos conservare, quod Theriaca, Mithridaticum, & alia: hujusmodi confectiones clarè ostendunt.

At Ros melleus, ne solus quidem incorruptus unum atq; alterum annum durare potest, ne dum alias res à corruptione tueri. Insuper, in Septentrione maxima mellis est copia, ut Lichuania, Livonia, & vicinis regionibus: In quibus tamen rarissimum Meli rores conspiciuntur. Quinimò, si Ros melleus est mellis materia: quæ fit, quod hic in flores tantum decidat? Cælo

enim delatus in ea potius se demitteret, quæ lata & expansa sunt, veluti folia plantarum: & minimè in tantillos flores. Quoniam verò mel apum non in foliis plantarum, sed floribus reperitur, atque iis non totis, sed absconditis eorum anfractibus: & posteriori tantum parte atque recessu: haud verisimile est, Mellis apum materiâ Rore constare, quomodo enim his præteritis latissimis etiam foliis, in florum ultima penetralia tanquam furtim irrepes, atq; ex industria in latebris se abscondum recipere potest? Accedit, quod Rore melito delapso ad hunc frequentius quidem convolant apes, non quidem ut eum in alvearia revehant, sed tanquam ad cibum & pastum: quo adeò se replent, ut prorsus inertes & ignavæ reddantur, multæ emoriantur. Hinc Rustici dicere solent: Melitos rores bonum quidem pastum apibus præbere, sed ad mellificationem minimè conducere. Interim enim, dum voris suavitæ allèctæ, cibi avidæ detinentur, nihil ad alvearia convehunt. Quapropter Mellis apum materia non est Ros, sed cujusq; plantæ dulcissimus succus, à Sole ad extremas ejus partes (quales flores sunt) elicitus, perfectè excolatus & excoctus, dum per tantum spatium ad flores trahitur. Unde quando tempestivos imbres serena cœli constitutio sequitur, plurimum mellis gignitur, imbre nimirum succum & materiam plantis præbente, Sole verò in dulcem liquorem excoquente.

Cæterum Manna dùm in universum differtur, est generum. Alia enim est liquida, alia a-
sen genera
Liquida.
rida. Liquida, sicut libus asservatur, & Arabico nomine Terenabini; Hippocrati Mel cedrinum; Galeno Melaëreum, mel roscidum Ros Libani. Hæc quia nunc nullo in precio habetur, servari desit. Arida, hodie in arculis ligneis aut vitreis asservatur: estq; duplex. Vel enim ex Orientali plaga desertur, vel ex Calabria. Quæ ex Ori-

*Quæ sit vo-
ra Mellis
apum ma-
terias.*

Arida.

tali plaga defertur, velex Calabria. Quæ ex Orientali defertur plaga, triplex est: 1. *Granata & Mastichina*, quæ præstantissima putatur, & exiguo grano Mastichæ est similis, unde & nomen sumsit. 2. *Bombycina*: quæ vilis est, grano constans grandiori, floccorum lanæ & bombycis effigie: estque nihil aliud, quàm aut evanida & senio exhausta Mastichina, aut saccharo aliisq; imposturis adulterata. 3. *Brianzona*: quæ compacto est grano, pingui, dulci, flavoque prædita. Quæ ex Calabria defertur, itidem est triplex. 1. Quæ stirpium frondibus insidens colligitur, & primas obtinet partes. Hinc appellatur *foliorum Manna*. Constat autem minutis granulis translucida, gravis, candida, gustu dulcis ac suavis. 2. Quæ ramis insidet. Hæcque secundas sibi adfiscit partes. 3. Quæ lapidibus & solo inhæret, granis constans crassioribus, & colore minus sincero. Sicque prioribus duabus vilior existit.

*Delectus
Manna.*

In delectu Mannæ, Ætas, Locus, & Arbor, consideranda. Nam aliquid ex ea re, super quam cadit, sibi acquirit, & propter contactum facultatem attrahit. Hinc quæ super foliis arborum reperitur, optima censetur, quia nihil ab ipsis recipitur: neque ipsa est ingrati odoris. Quæ verò ex caudice arboris colligitur, non tam bona est quàm quæ in foliis. attamē in trunco collecta melior est, quam quæ super lapidē aut terram recipitur. Rursus præstantior est, quæ in saxo provenit, quàm quæ in terra: ex qua facilius corrumpitur. Interdū igitur lanæ bene mundæ arboribus subii-

ciuntur, ex quibus illa sumitur: ut videre est apud Andernacum in *dialogo* 5. 2. *Commentarii*.

Optima item censetur, quæ recens est, splendens, candicans, & in purissimos grumos concreta, gustu melleam præseferens dulcedinem: ex stirpibus odoratis & salubribus collecta: nullis surculis aut folliculis implicata. Mala est cineritia. Pessima est fusca, cœnosa, antiqua. Hæcque tempore mollescit, & dolum prodit.

Variat etiam Durationis tempus. *A. Durationis tempus.* Alia enim statim post annum exolefcit & situm redolet, ut Mastichina, quæ uno duntaxat anno in suis viribus persistit. Alia tardius corrumpitur, ut ad quinquennium adservari possit: veluti est, quæ in Italia provenit, præsertim in Calabriensi agro. Omnes tamen sicciori loco gaudent. Sed an Manna illa, qua nos vulgò utimur, sit rosca Manna Arabum; id disputatum habes apud Johan. Costæum in *annotat. ad Mesna libr. de simplic. capit. 8.* & Donatum Altimarum in *libell. de viribus & differentiis Manna*. quibus adde, quæ de Manna scripta reliquit Mesues *libr. de simplic. capit. 8.* Petrus Andreas Matthioli in *lib. 1. Dioscoridis capit. 73.* Johannes Langius *Epistol. Medicinal. libr. 1. Epist. 64.* Andernacus in *dialogo* 5. *secundis Commentariis*: Leonhardus Fuchs in *lib. 1. de Composit. Medic. cap. 6.* Existis enim Medicorum hortulis hæc nos delibavimus.

DE ALCHYMIA. TIT. VII.

*Alchymia
notatio.*

Alchymia, infusionem significat. Chymia enim, Græcâ dictione, Latinis Infusio denotatur; & Al Arabum est articulus; quibus Alcoranus, Hic Coranus est; & Al. megistus Ptolomæus, idem quod Hic Megistus vel Maximus Ptolomæus.

Grigo.

Magna est controversia, quando inventa Alchymia fuerit. Neque enim

Plinius

Plinius auctor alioquin diligentissimus, neque etiam Græci aut Latini scriptor ullus mentionem ejus facit. Equidem hanc antiquissimam credo licet postea intermissam. Scribit enim Suidas, artem istam usque ad tempora Argonautarum durasse, cum Iason surreptum ivit aureum vellus: quod nihil erat aliud, quàm liber quidam, ex aliis metallis aurum docens conficere. Eum enim recto nomine aureum appellabant vellus, fabulam illam confingentes. Ægyptii artem istam, imperante Dioclesiano, strenuè professi sunt: qui odio illos habens, ob excitatum tumultum, scripta eorum defusione argenti atq; auri conquesta combussit, ne ex arte hac ditati Ægyptii, & pecunia freti copius, in posterum rebellarent, ut idem Suidas refert. Creatus autem fuit Dioclesianus Imperator anno 287. ut ista ars ista renovata potius, quàm nova dici possit.

Multa autem hoc seculo nostro egregiè & ingenuosè inventa sunt, quae antea planè fuerunt incognita. Inter quae referri potest Lato, sive as illud coronarium, quod est as illustratum certo aliquo pulvere, qui admiscetur, & splendorem metalli, quod revera non est, ei indit, quoniam si cochleare ex are isto coronario inibi immergatur, purum illud as, ut prius erat, revertisse consummo enim pulvere, adscititium splendorem amittit.

Excogitantes Alchymiam modum etiam excogitarunt Saphyrum dealbandi, ut Adamas videatur. Soletque annulo ita inferi, ut nemo, quantumvis peritus, Saphyrum eum esse, possit dignoscere. Equidem ejus rei periculum fieri vi à Gemmariis Venetiis, curante Duce Reipublica illius cum Patorem Patavii ageret. Oritur enim disputatione, & sponsio facta, utrum lapis illi annulo insertus, Saphyrus esset, an Adamas; pro Adamante fuit responsum, & dixerunt Artis hujus periti, non potuisse Saphyrum istum ab Adamante discerni.

Proferunt quoq; Alchymista Stannigenum, quod ipsi sumes argentum putet. Idq; malleo quidem percussum constans manet & stabile, as non in vase illo, quod Lacopella sive Cupellam nominant. Habent praterea multas alias inventiones egregias.

Inveniant etiam Aquas fortes, quibus as ab auro & argento separant. quod antiquitus fieri non poterat, teste Vlpiano Iurisconsulto in l. 5. §. 3. ff. de Aqua forti. rei vendicat. ubi, si as cum auro mixtum fuerit, non amplius id deduci posse ait. Aqua ista fortes, cum aurum ab argento separant, mirabiliter visum efficiunt. Videtur enim argentum quasi columna quadam per medium ascendere; mox atq; in viridem, puniceum & alios colores: denique per aquam spargitur, ut nihil de argento videatur amplius: sed omnia aqua plena sunt, auro in fundo subsidente.

Noviter quoq; reperta fuit Lacopella sive cupella, vasculum mirabile, ex cuius cupella.

bullo offe factum. In hoc aurum & argentum polidum; & ab omni macula expurgandum mittitur, ut nihil præter purumputum aurum ibi remaneat. Aurum igitur vel argentum tenui bractea plumbi involutum, & vasculo illi immisum, igni imponitur, tum Cupella sive vasculum istud quicquid inest metalli, absorbet; ipsum verò aurum aut argentum, quod in fundo absque omni mixtura residet: intactum relinquit. Idque aurum di Copella dicunt.

Alchymia
an sit licita.

Sed dubitatur, Vtrum Alchymia sit licita, nec ne? Et sanè tam Civilis, quam Canonici juris interpretes uno ore affirmant; Esi prima fronte negativè concludendum videatur, eo quòd solius Dei sit, unam substantiam mutare in aliam: id quod nemo, quam magni etiam nominis sit, præstare queat: Ideoque & Diabolus Christum tentaturus, & veluti dubitandum reddaturus, Vtrum filius Dei esset, nec ne; Si, inquit, filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant, hoc est, ejusmodi quid fac, quod solius Dei est: Nihilominus tamen concludunt tandem, Alchymiam esse licitam. Idq. hoc fundamento: quia scilicet omnia metalla ex sulphure & argento vivo, quod Alchymistis Mercurius vocatur, procedunt: quasi recipiant aerem, aquam & solem satis idoneum, in aurum convertantur: at si temperamento deficiantur, ut ad perfectionem illam deduci nequeant; tum argentum inde conficiatur, aut stannum, aut plumbum, aut as, pro influxu & dispositione elementorum. Ars igitur humana non transmutat unam substantiam in aliam; sed calor & temperamentum, vim & potestatem habens sulphur & argentum vivum in aurum commutandi, quòd si ob defectum fieri hoc non poterit, tum Alchymista cum arte supplet calorem & temperamentum istud: quòd si naturaliter adfuisse, utique ipsum sulphur ad auri substantiam deduxisset. Id quod Alchymista faciunt, Natura defectum artis adminiculo supplentes. Iohannes Andrea, celeberrimus Iuris Pontificii interpres, scribit Arnaldum in Villa nova, in Curia Romana, presentibus multis Cardinalibus ac in virgulas auri commutasse: mox discedentem permisisse, ut probationi omni subjicerentur. Ars quidem vera esse potest: sed paucissimos, imò vix unum esse credo, qui eam calleat. Nam qui hanc profitentur, aut fatui sunt, aut admodum proclives ad pauperiem. Est enim tritum vulgi sermone proverbium: Nunquam vidi Alchymistam divitem.

Arnaldus
Villa nova.

NOTE, SIVE COMMENTARI.

V Ideo multorum literis consignatum, Hannibalem, magnum illum Carthaginensem Ducem, patriâ expulsum,

cum Ephesum ad Antiochum regem venisset exul invitatum fuisse ab hospitibus, ut Phormionem Philosophum & Rhetorem, si vellet, differentem audiret. Atque ubi is, se non nolle, ostendisset, verba fecit.

cisse Philosophum satis multa, de Imperatoris officio, & de omni re militari. Applaudentibus itaque & laudantibus cum Antiochi Satrapis, qui ipsum audierant; interrogatum & Hannibalem, quid de eo sentiret? Respondisse *Pannum* dicunt, Multos se quidem deliros sæpè vidisse, sed qui magis, quàm Phormio deliraret vidisset nēmē. Vereor mehercule, ne futuri sint, qui de meo hoc facto idem iudicent, cum me de Alchymia, quam neque disciplinā satis, neque etiam & quidem multò minùs usu mihi cognitam esse, nequaquam eo inficias, verba fecisse viderint; ad te præferim, Illustriss. & fortiss. Princeps qui nō tantum, ut Hannibal, militari prudentia & bellica virtute Dux passim deprædicatoris inelutus: sed & omnium præterea laudabilium scientiarum cognitione ita polles, ut ipsi ob id Nestori merito comparandus sis armato, nisi ille plus ætatis habuisset, tu plus veræ sapientiæ. Debueram scilicet animo mecum perpèdere, rectius mecum conscientia, tum famæ consulturum fuisse tacendo, quam inscitia meæ testes advocando: sapienter monente illo, quicumque etiam fuit, satius esse à culpa abstinere, quàm eā commissā, errati veniam poscere. Hanc tamen vel propter eā facilius me impetraturum confido, quòd cum instituti mei ratio exposceret, etiam ad præsentem hunc Titulum Notas meas adscribere; non quidem animus mihi fuerit, integram Alchymiaē artem, aut Artis præcepta tradere: sed satis fore existimavi, si quæ partim ex probatissimorum Auctorum lectione, partim etiam virorum doctorum conversatione & colloquio didiceram, ea materię huic convenientia, hic loci, vel historicè saltem exponerem; interim non modò haud invitè cuivis permittens, suo ut abundet sensu, & de his pro arbitrio statuatur: sed & eo me non parum sustentans, quòd si erratum

Panciroll. lib. 2.

hic forsitan à me fuerit, honesti tamen dicatur erroris excusatio ejus, qui multos & præstantes in remagna Duces fuerit sequutus. Ut igitur ab ipsis verbi notatio ne exordiar, constat ex Julio Firmico & Aliis, antiquissimū esse Alchymiaē, chemiaē, chymiaē, aut chimiaē nomen, ipsis etiam Arabibus & Aegyptiis usurpatum. Suidas in recitandā illā Diocletiani historia, cujus Pancirollus hic meminit, ut & Cedrenus dicit *χημείαν*, quam nos rectè vertore possumus *Chemiam*. Plutarchus in *Osiride* ait, Aegyptum sacrā linguā à sacerdotibus dictam esse *χημείαν*. Quid absurdi est, putare, artem ipsam jam inde ab Hermete Trismegisto sacerdotibus Aegyptiis familiarem, Chemiaē; quali Aegyptiaē, nomen traxisse, ad perpetuam ortus sui memoriam? Quid Arabes apposuerint & quo sensu, satis notat Pancirollus noster: et si Cael. Rhodiginus non Al, sed Archimiam nominet. *lib. 7. cap. 11.* quasi ut quibusdam placet, *ἀργύρε χημείαν*. Quod si Arabib. id verbi fusionem significat, non ineptè Recentiores nominis rationem reddunt *ἀπὸ τοῦ ἀλός καὶ χέου* quod est, *fundere Salem*, ut Libavius *lib. 1. Epist. Chymic. Epist. 6.* & Henricus Kunrad Lipsensis in *sua confess. cap. 7.* tradidit: modò ne à Græcis acceptum dicamus cum Libavio. neque enim satis est, ut idem putabat, Græcam linguam cognitam fuisse in Aegypto: aut ibi fuisse fertiles in metallorum fodinas & scopuliferas. Cur enim à Græcis non petitam artem illorum potius, quam domesticum appellarent nomine? Eodem modo *Chymiam* dicere liceat *ἀπὸ τοῦ χυμοῦ* id est, humore, sapore, & c. ut quomodo-
cunque notio exprimitur. at non, ut origo. Insuper enim demonstrabitur, non à Græcis primò, aut Latinis, sed ab Aegyptiis artem hanc fuisse exultam. Recentiores (in quibus fortasse primus Paracellus) Artem *Spagyricam* vocant, vel *ἀπὸ τοῦ ἀσπ. Spagyric. ἀσ. ca.*

ἡ ἀπ' αἰσιν, (quod est divellere & congregare: cum, ut annotat Quercetanus in *Antido Spagyr. sclopet.* per eam eliciatur, ac tum cogatur comprimaturq; subtilis quædam & spiritalis natura, in qua vis & effectus medicamenti præcipue consistit:) Vel, ut placet Libavio *adversus Germanum, & dicto Epistolarum loco*, quasi Magi-ricam, aut excoctoriam. Non desunt, qui

**Destilla-
toria.**

Destillatoriam vocant, à distillationibus artificiosis: quam tamen Hieron. Rubeus *Secl. 4. lib. 2. Destillat.* ut & Pancirollus noster, diversam facit à Chymiâ: sed ita, ut una ex altera ortum duxisse videatur: & qui ad distillationem, metallorum præsertim, incumbit, is statim, ab omnibus ferè, Chemicæ arti operam navare credatur. Nimirum discernit, non tam subiecto, quàm scopo. Facit enim *Destillationem* rei Medicæ præparatione ad usum Medicum: *Chymiam*, metallorum transmutationem & perfectionem. Libavius contrà, Chymiam eam dicit Alchymiam partem, quâ perficiuntur quævis opera Chymica, Essentia, magisteria, &c. *lib. 2. Alchym. c. 1.* Sunt, qui latius adhuc accipiant verbum Chymiæ, quam ut superiorum nominum ratio competat. Non enim solam Medicinam & Operationem, sed omnem etiam Naturæ rationem, & ex aliis principiis, *Sale, Sulphure & Mercurio*, ipsi tribuunt. Ita ferè Theophrast. Paracels. post Veteres (neq; enim ipse se authorem, sed restauratorem passim venditat, qui multa didicerit à patre Wilhelmo, Sethagio, Tritheimio, aliis. *1. Tom. Chir. mag. lib. 2. tract. 3. cap. 1.*) & qui eum sequuntur, Petrus Severinus Danus in *Idæa sua Medicina*, Thomas Mussetus Anglus in *dial. Apologet. adversus Erasum*, Gerardus Dornæus in *artific. Chymist. & de luce Natura Phys.* & alij plurimi. Indeque est, quòd in Dialogo, qui inscribitur *Chrysorrhimon*, dicatur scientiarum, ut ingeniosissima, sic maximè uti-

**Destilla-
tio à Che-
mia quo-
modo dif-
ferat.**

lis & necessaria. Eandem ob causam Dornæus in *Clave lib. 1. c. 1. & alibi*, constituit eam Theoricam & Practicam, ut Philosophiam, quam etiam dicunt, sed cum adjectione, *Philosophiam adpram*: licet artis hujus professores etiam absolute & absq; adjectione ista *Philosophos* se appellent. *Theorica* Physica est scientia, ut Libavius ait, honoratior; delumenda Dornæo *lib. 1. de luce Natur. ex Geneleos cap. 1. & 2.* & fundamentum Chemicæ artificij seu *practica*, quæ conjuncta est, ut Chrysorrhimon ait, cum naturalib. rationibus, ex sympathia & antipathia manantibus: quippe quæ ex Naturæ secretis admirandos, pulcherrimos, salutares, & divinos effectus soleat proferre.

Non disputo, quàm ineptè: hoc observo, neminem adeò insaniisse, ac nuper Rulandum, qui, (ut mihi hunc Titulum recognituro ostendit Vir Clarissimus, Joh. Ingelstetterus, Medicus Palatinus) in *Joh. In-Dedicatione Progymnasmatum Alchemicæ*, ferè ex Harvetii Demonstrat. Verit. *rus.* Chym. & exam. Paris. Cens. Libavij transcriptorum, in ipsam Aulam Augustissimi Imperatoris transmissâ, ausus est totidem verbis scribere: Si Paulo (Apostolo) consentienter ratiocinari licebit, eminentior (sic enim legendum censeo ob propositum, quod est demonstrare, hanc artem, ut paulò antè ait, esse omnium eminentissimam) Dei notitia, ex hujus artis Alchymicæ praxi hauriri potest, ipsis sacrarum litterarum monumentis. Sed hæc vindicent ij, quibus præcipue hæc cura incumbit. Ego ad subiectam materiam officiaq; pergo.

Et si autem Dornæus & alij subiectam *Chymia* artis materiam ponunt Vegetabilia, Mineralia, & Animalia, horum enim omnium usus est in medendo) in quibus ad Medicinam præparandis separatione impuri à puro (quod, illo rejecto, usurpant,

quip-

quippe effatâ, quam vocant, Anatomia Essentificatum, & à Compedibus, quo plus virium haberet, corpori humano seorsim aut conjunctim applicatum, tum ad morbos depellendos, tum ad valetudinem confirmandam, liberatum) versatur: qui tamen usum Medicum primò non spectant, sed Politicum aut Oeconomicum, hoc est, divitias aut delicias, illi totam occupatam censent circa Metalla & Metallica. Primò dixi. Nam quòd decantatum illum lapidem Philosophicum cum GEBRO MAURITANO, & DORNÆO, ut postea dicitur, Medicinam faciunt non minus corporum nostrorum, quam Metallorum: id prætexi magis, quàm credi à plerisque hanc artem tractantibus censent *Sapientes*, qui ubique rari. Sed ego hanc litem aliis dirimendam relinquo: & in instituto pergo. Ex eorum numero, qui Alchymiam ad Metalla & Metallica adstringunt, est Pancirollus noster, ut colligere est ex iis, quæ ad hanc artem & vetera, & recentia profert Inventa. Ex veteribus est, aurificium: ex recentioribus, Lato, Saphyri dealbatio, Stanni præparatio, Aqua fortis, & (reclamante Libavio, *Comment. Alchem. part. 1. lib. 6. cap. 14.* ex Rudelio & Matthesio, allegantibus *Psal. 11. Hierem. 6. Malachia 3.* Platone item & Plinio: quam rectè, alii viderint. Equidem probationem aliquam agnosco: illam, quæ de sermo, non video) probatio per Cupellam: de quibus passim Chymici & allegati jam, & allegandi deinceps. Verùm sunt longè plura, si non vetera: saltem recentia. Quæ cum in certa redigat capita Chrysothimon; operæ precium duxi ea hic adscribere; eoq; amplius, quo uberiorem nobis suppetitabunt dicendi materiam. Ipsa autem exempla & modos infinitum foret hic recitare: & peti possunt à Libavio *lib. 2. Al-*

*Chymica
inventia.*

chym. & Baptista Porta *de Magia naturali.* qui ex aliis ea diligenter collegerunt. Ait ergò Chrysothimon: ab ingeniosis hominibus quædam ita sunt eruta atque vulgata, ut jam artes amplius dici non mereantur. Quædam autem inventa nondum sunt. Quædam inventa quidem sunt, sed ea paucissimis, atque ferè nemini tot seculis constitierunt. Ex quibus unum est præcipuum (totius artis Chymicæ unicuique scopus ac verus hnis) mirò tamen artificio, altoque silentio semper absconditum, aut arcanum dici adhuc mereatur. Et paulò post: Chymica inventa (ut præcipua persequar) sunt partim circa metalla, partim circa metallica, Circa Metalla hæc ferè possunt constitui: Ea commiscere simul, ut aliquid aliud esse appareat: cuius exempla satis sunt vulgata. Ea immutare, ut circa ferrum & æs maximè solet contingere: ponderi adjicere, aut, quod facilius, detrahère: solidiora quædam reddere: colorem in quibusdam mutare, ut circa ferrum ut plurimum: molliora quædam, alia duriora efficere: omnia verò hæc absque fallendi studio. Alia, & quidem subtiliora, circa Metallica versantur: ut deaurationes, argentationes, separationes. Ex quibus indagatæ sunt Metallicorum admirandæ vires, sympathiæ, antipathiæ: ut Antimonij, Hydrargyrij, Capbure, Sulphuris, Chrysocolle, Plumbi cinerei & candidioris cum auro, argento, orichalco, &c. Huc pertinet pyrij pulveris inventum: & vitri deducendi scientia in longissimas lineas. Omitto ea, quæ ad remedia pertinent, Destillationes, suffitus, fusiones Metallicas: quibus vix quicquam ingeniosius, accuratiusque. Quæ autem inventa nondum sunt, de iis verba, qui facere possum? Inveniri tamen adhuc plurapossesse existimo: veluti vitrorum absque igne mollities, Electri compositio, lapidum durissimorum fabricatio, aquarum tenuis-

sumarum excoctio, &c. Quæ verò inventa sunt, sed paucissimis constant: ex his est, virum in adamantinam duriciem perducere: morbis desperatis ex Metallis & Metallis præsentissima ac subita exhibere remedia. Itē contra venenorum omnium vini antidotorum exquisitissimum certissimumque. postremo, quod omnium eorum, quæ enumeravit, vim atque efficaciam excedit, est certa ac compendiosa methòdus, qua subtilissimi spiritus parantur, quorum efficaciam absolutoria metalla multiplici proportionē perfectiora asque auctiora (nullā prius rei tantā fallaci Metamorphosi) produci possunt. Et paulò superiùs: Ad hunc scopum pertingendum cum tot ingenia frustra laborarint: ut tamen aliqui egisse vixisse videantur, ad Sophisticam confugere existimant, & sic aureo, quod dicitur *hamo* piscati sunt. Hæc ille. Ad hanc Sophisticam sunt qui referant lapides, scutincuturas auri particulares, quas sic dicunt, propter universalem: qua de mulius est. Henr. Khunrad. in sua Confessione, præ sextum cap. 9. ex authore Consilij Solis & Lunæ, Com. Bernhardo, & Ipho, Zacharia, aliis Philosophis post Gebrium: qui hoc dat consilij cap. 7. Sum. perfect. ut de feris particularibus Universalis quaratur lapis: Cujus materiam ajunt esse parvi, imò nullius precij: ubiq; inveniri: ideoq; ipsum ubiq; parari posse; & facile: nec fas tamen esse, nomen materię proprium, ut ceteram artem præparandi (nam in his duobus, 1. materię cognitione: 2. ejus debita præparatione, totum Chymicorum officium consistit) re ait J. Aurelius lib. 2. Chrysopæja divulgare, nisi ubi non prodest. Loca allegantur in Henr. Khunradi Confess. cap. 1. ex Philosophis scđ explicantur tum ab aliis, tum vel in primis à Theobald. Hoghelan- de lib. de Alchemia difficultate. Sunt qui pro lapide Philosophico habitum fuisse

dicant celebratissimum illud Theophrasti Landanum: quam Melchior Adamus Landan Theophrasti viam medicinam esse dicit nū Theophrasti. præstabilissimis, quæ vitam conservant confectam, & in omnibus morbis, præterquam in lepra, efficacem, adeoque promptam, salutarem & mirabilem, ut vere de ea dici possit, quod Philo apud Galenum de Theriaca prædicavit. Nam, cum Albertus Rasi, Poloniæ Regis medicus, ex Italia rediret, devenisset ad Paracellum, qui tum temporis ad S. Viti urbem agebat, cum eo ad agrum accessit, quem supervicturum paucis horis affirmabant omnes, ex casu virtutis & pulsus defectu, laborante etiam pectore. Ibi Theophrastus idem affirmabat fore, secundum Hu- quo sem-
moristarum artem Medicam: sed facile mortuum
restitui posse ex vera arte, quam Deus in restitum
natura occultaverit: atque agrum illum in
crastinum ad prandium invitavit. Produ-
cto igitur quodam destillato trium gutta-
rum, id in vino illi exhibuit, illicoque ho-
minem ita restituit, ut ea nocte prorsus
convalescit, & sequenti die comparuerit
in hospitio Theophrasti cum summa o-
mnium admiratione, Laudani quoque
istius vires in curanda hydropis ex eo de-
prehenduntur, quod subjiciendum pura- Hydropi
vi. In Bavaria Nobilis quidam familia curia.
praecipue hydropē laboravit. Ad eum, Ba-
ronis cujusdam cui nobilis illi charissim, ro-
gatu Theophrasti, invisit: suoq; medica-
mento favere & annuente Deo, statim hy-
dropicū liberavit, adeo ut aquæ intercutis
quasi rivus in conclavi deflueret. Super-
vixit ille Nobilis, hydropē illa liberatus, de-
cem insuper annis. dolendū in primis est, ejus con-
quod Laudani isti: conficiendi rationem ficiend
nemini aperuerit, sed tanquam singulare ratio et
mysterium secretū semper habuerit: ad- cultura.
eò ut ne moriturus quidem ulli mortali-
um id manifestare voluerit: Ac quoniam

Lapis
Philosophi-
cicus.

Theophr. varia variorum & mira de Theophrasto
Encomia Paracelfo traduntur: placuit è multis u-
 nicum illud Petri rami in medium profer-
 re. In oratione enim de basilica palam pro-
 fitetur, quod in intima naturæ viscera sic
 penitus introiverit: metallorum stirpium-
 que vires & facultates tam incredibili in-
 genij acumine exploraverit, ac perviderit:
 ad morbos omnes vel desperatos, & opi-
 nione hominum insanabiles percurandum:
 ut cum Theophrasto nata primum Medi-
 cina perfecta que videatur. Tanta Ascle-
ipse Ascle- piadi fama Romæ in populo militæ stu-
piadi par. diis dedito contigit, ut totam veterum
 Medicinam abrogaret, novamq; sectam
 conderet: quæ sæpe vino, aliis abstin-
 entia cibi vinique, fricatione corporis, am-
 bulatione, gestatione morbi omnes cura-
 rentur. Itaq; cum eâ fama excitos Mithri-
 datis Regis Legatos & pollicitationes
 sprevisset, hominemq; è funere relatum
 servasset: universum prope hominum ge-
 nus in se convertit. Theophrastus nempe
 Germanicus, hic Asclepiades fuit: Sed de
 Theophrasto ista hic inferuisse satis sit.
 Plura desiderans consulere poterit Mel-
 chior. Adamum in ipsius *Theophrasti Pa-
 racelsi vita.*

Chymica Porro de Artis hujus, quando partes
ars vetu- variz sum & latè patent, aucto ib. & an-
stissima. tiquitate quaritur variè. In sacris habemus,
 Tubalcain filium Lamech crudisse
 omnem fabrum ærarum & ferrarum.
Genes. 5. v. 22. Inde credunt quidam, an-
 te tantæ Libavio lib. 1. *Alchymia cap. 1.* cum
 primum in aliqua artis parte sudasse, quæ
 dicitur Metallurgia. quati verò hinc am-
 plius aliquid concludi possit, quàm quæ
 ad agriculturam faciunt illa metalla, aut
 eorum usum, & in universum cognitio-
 nem: de qua disputat Polydor. Vergilius
lib. 2. cap. 19. post Plinium. Artem verò
 transmutandi metalla in aurum & argen-
 tum, omnes vendicant cuidam Hermeti

Ægyptio, seu Mercurio Trismegisto:
 quem sic dicunt, non tam ad differentiam
 cæterorum, tres enim memorantur à
 Roberto Castrensi, ex Mesue: quib. Hier.
 Rubens quartum accenset *sect. 1. cap. 4. de
 Destillat.* cujus sunt citra controversiam
 pilulæ de Giera Hermetis apud Mesuem,
 contrà quam Libavius *Alchym. lib. 1* cen-
 set, nescio an etiam Pellicanus, seu vas &
 sigillum Hermetis) quam ad laudem.
 Qua de re sic scribit Robertus Castrensis
in p. asat. ad Morienum Rom. à se ex Arabi-
 co Latine, quamvis minus eleganter con-
 versum: Legimus in historiis Veterum,
 tres fuisse Philosophos, quorum quisque
 Hermes & Mercurius vocabatur. Primus
 fuit Enoch: alter Noë: tertius, qui post
 diluvium in Ægypto regnavit diu. Iste au-
 tem à nostris Antecessoribus dictus est Tri-
 plex, propter trinam virtutum collectio-
 nem, sibi à Deo tributam. Erat autem
 Rex, Philosophus, & Propheta. Is verò
 fuit, qui post diluvium omnium artium
 & disciplinarum, tam liberalium, quam
 mechanicarum primus fuit inventor &
 editor. Hactenus ille. Eandem rationem
 nominis Trismegisti reddidit Paulus Scaliger
lib. 4. Epist. Cathol. verum Tabula
 Hermetis, Syracagidina quæ dicitur, seu
 Sermo veridicus, ut Dornanus vult *prefat.
 Comment. in ipsam,* huic inst. tuto conveni-
 entiorum reddit, his verbis: vocatus
 sum Trismegistus, habens tres partes Phi-
 losophiæ totius mundi. Thomas Muset-
 tus Anglus *Epistol. Chymic. 3* contancum
 hunc Mosis fecit: Paulus Scaliger loco ci-
 tato, pronepote Atlantis, Promethæi
 physici fratris. Mosis autem nativitas ca-
 dit in Annū mundi 2373. qui est ante na-
 tum Salvatorem nostrum 1598. Argonau-
 tarum expeditio circiter Annum Mundi
 2740, ante natum Christum 1231. ut si-
 putat Abraham. Bucholz. *in indice Chro-
 nico.* Diocletianus verò Imperator flo-
 ruit

*Hermes
 Trime-
 gistus.
 Herme-
 ses tres.
 in d. qua-
 tuor.*

rui circiter annum 284. post natum Christum. Ultra ergo mille octingentos viguisse hanc artem in Ægypto ante Diocletianam Chymicorum librorum devastacionem; de qua ex Suida auctor noster loquitur, recte potest colligi. Cum autem Moses eruditus fuerit in omni sapientia Ægyptiorum, adeo ut potens esset in dictis & factis. *Actor. 7. v. 22.* forte quis hinc concluderet, neque eum ignorasse hanc artem: eoque amplius, si verum est, quod affirmare non dubitat Dornæus, Trismegistum tabulam suam Smaragdianam, in qua contineri artificium hoc, omnes contendunt Chymici, ex historia creationis omnium, ut à Mose descripta est, desumisse. Sic enim ait *lib. de luce Natur. prefatio, exposit. ad tab.* Hermes ille Trismegistus, cognomento Mercurius, in doctrina Genesis per Mosen tradita non vulgariter instructus, hanc posteritati physican spargiram inde desumptam reliquit. Quæ si vera sunt: quis non cum Pancirollo dicat, hanc artem esse antiquissimam? Sed præstat ipsam Hermetis inserere tabulam, ut legitur apud Dornæum loco citato: Verum, inquit, sine mendacio, certum & verissimum. Quod est inferius, est, sicut quod est superius. Et, quod est superius, est, sicut inferius, ad perpetranda miracula rei unius. Et sicut omnes res fuerunt ab uno, meditatione unius; sic omnes res natæ ab hac una re adaptatione Pater ejus est Sol; Mater ejus Luna, Portavit illud Ventus in ventre suo. Nutrix ejus Terra est. Pater omnis Theolestmi totius mundi est hic. Vis ejus integra est, si versa fuerit in terram. Separabis terram ab igne, subtile à spisso suaviter cum magno ingenio. Ascendit à terra in cælum, itemque descendit in terram, & recipit vim superiorum & inferiorum. Sic habebis gloriam totius mundi: ideoque fugiet abs te omnis obscuritas. Hæc est totius for-

titudinis fortitudo fortis: quia vincet omnem rem subtilem, omnemque solidam penetrabit. Sic mundus creatus est. Hinc erunt adaptationes mirabiles, quarum modus est hic, Itaque vocatus sum Hermes Trismegistus, habens tres partes Philosophiæ totius mundi. Completum est, quod dixi de operatione Solis. Hactenus tabula: quam omnes Commentatores, ut Hortulanus, Raymundus Lullus, Arnoldus de Villa Nova, Comes Bernhardus, Libavius & alij, præter unum Dornæum, sensu allegorico potissimum de Metallorum transmutatione exposuerunt. Ille enim de universali medicina tum præparanda ex vegetabilibus, mineralibus, & animalibus; tum applicanda corpori & animo explicat, ut videtur, ingeniosissime. Verba sunt *Com. ad tab. Hermetis. hæc*; Est igitur scopus istius Hermetice doctrine, Medicina quædam Universalis, quæ nedom insensatorum corporum (materiam omnem ad Medicum corporis usum præparandam intelligit, ut ex contextu colligere est) sed hominum etiam corruptiones, atque morbos omnes indifferenter auferat. Et mox; Non parum sanè se fecisse putent homines, si tot ac tam varias corruptiones amoverint: quandoquidem ultra quod sanitatem corporis hac ratione sibi conciliare valeant, mentis etiam tenebras omnes, atque velamina tollunt; quibus amotis faciliè veritatem cum creaturarum, tam conditoris omnium Dei, ad ejus gloriam proximorumque salutem, diligentius exquirunt, &c. hoc est, Physicè, Chymicè, & Theologicè seu Metaphysicè, & Moraliter exponit, tum *lib. de luce Natur. physica*, tum ex professo, & distinctè magis in *Comm. in tab.* tum denique cæteris à se editis libris. Alij perspicuè magis requirunt Chaos & ejus elaborationem; quæ consistit in separatione & definitione seu fixatione: quomodo condita sunt

Tab. Her-
metis. sc-
ptæ.

Tabula
Smarag-
dinæ Her-
metis.

sunt primum, referente Mose, omnia. Videatur Paracelsi & Dornzi expositio Genesios. Henric. Khunradus *Confess. sua* ad mysterium Incarnationis confert hoc negotium. Sunt, qui ad alia sacra. An autem hoc profanare sit, Theologorum esto judicium. Ego, quæ sparsim invenio alicujus momenti, refero, & ad Hermetem redeo, à quo quasi per manus tradita est & propagata, non ad Græcos, non Latinos, sed Arabes. Qua de re audiamus Th. Musettum: Chemiam (inquit) tractavit Mercurius ille ter maximus, circa Mosis ætatem natus; sed ita obscure, ut capere eam nec cœvi, nedum Latini potuerint. Successit postea Zoroastres, Salomo, & post ipsum Arabum familia: quorum tamen ante Gebrum nemo, quod scimus, Chymiam definivit, suisque organis actionibus, materia, effectibus locupletavit. Huic tamen Paracelsus, aliiq; præclari Chymici, tam sermonis perspicuitatem, quam rerum ordinem addiderunt, verèque affirmare possunt illud de seipsis: *Dixavit ille nos, & nos illum*. Jam ut de Salomone, cujus plusquam humanam sapientiam abunde sacræ testantur literæ, nihil hic commemorem: de Zoroastre utique, cujus jam memini, Clemens Rom. Pontifex scripsit, cum, ob reconditos haud dubiè scientiæ thesauros, Magiæ magicæ, & Dei amicum, Persis fuisse creditum: quamvis fulmine ictus interiisset, cum in Græcia multi simili fato perempti, & sepulchro honorati legantur. Id quod & principibus Romanis non insolitum fuisse constat, ut scilicet flammis cœlestibus interciderent. Nam & Romulus Sylvius Albæ Rex, à quo genus Quirini descendit, fluxit, fulmine periit: & Tullius Hostilius tertius Romanorum Rex, dum Antecessoris sui Numæ sacrificia parum ritè imitatur, cum tota domo fulmine conflagravit. Livius libro 1, Decad. 1. Similiter &

Anastasius Imperator de cœlo tactus vulgò perhibetur, quanquam Zonaras in *Annalib.* paulò aliter de hoc prodidit, vidisse eum in somnis virum terribilem, qui librum manu gestans diceret: Ecce ob perversitatem fidei tuæ annos XIV. vitæ tuæ deleo, & quia fatale tibi præsciverat, ut fulmine interiret, vir alioquin non pessimus; Juris civilis disciplinâ imbutus apprimè, ac vesanæ & nimium curiosæ religionis, quippe qui divinitatem Christi simul cum carne constatam, & unicâ naturâ consulam asseveraret, persuasus ab impiis, cum aliquando tonitrua & fulgura præter modum eliderentur, ipse perterritus in regio cubiculo mortuus inventus est, ad quod trepidus confugerat: experturus tunc Christi veri Dei & hominis judicium, & vanitatem sectæ utramque naturam commiscantis. Quam ut aliquando confutaret Aragenorum Rex Alamundarus, recenter ab Orthodoxis institutus, mœsticiam vultu coram scelestis simulavit: quòd, ut fingeat, rumor pertulisset, Michaëlem Archangelum mortuum. Illis id fieri non posse affirmantibus; Ecce igitur ratione, inquit, ô vecordes, Anastasio Cæsari imposuistis, dum suassitis divinitatem Christi promiscuè cum carne conglutinatam pati potuisse? Hoc lepido & scito responso, ait Forcatulus lib. 2. de *Imper. & Philosoph. Gallor.* pleriq; illi, à solita perversitate discesserunt; eò lubentius, quòd Anastasius meticulosè semet territâs occubuisse, morte sola verum sequi edoctus, atq; eundem minitans exitum sceleratis *Vbiquitaris*, idem, si non getrius dogma hodie etiamnum impiè & nefariè asserentibus. Quòd autem Egypti (ad hoc enim jam redeundum est) artem istam Chymicam occultam servarint, Chymia etiam Suidas testatur. Quò minus mirum est, ad Græcos & Latinos tardius hæc pervenisse: licet nobiliores olim Philo-

*Attendi-
te ô Vbi-
quitaris.*

*Chymia
ab Egy-
ptiis oc-
cultata.*

sophi

• *Magia.*

sophi, ut Democritus, Pythagoras, Plato, alij in Ægyptum dicantur profecti, ut Magiæ arcana, quibus Medicina annexa fuit, addiscerent. Cicero 5. *de Finibus* 4. *Tusculanarum*. & Philostratus. *in Vita Apollonii libro 1.* cum certum sit Ægyptios Medicinam admirandam effecisse & illustrasse Magiâ illâ naturali, quæ & rerum naturalium sympathiæ & antipathiæ peritiâ, conspirantibus astrorum, & non raro etiam Spirituum vicibus constabat, ut ex Plinio & Suida docuit Joh. Langius *Epist. Medicin. lib. 2. c. 2.* Apud neminem certe ex antiquioribus sive Græcorum, sive Latinorum, quod sciam, Chimiæ nomen extat, nedum res. Suidam tamen, Plutarchum, & Julium Firmicum, Virum Consularem, qui Constantini Imperatoris tempore, ab annis jam mille ducentis & amplius vixit, supra excepi, illorumq; loca attuli. Hic utem nominatim Alchymiæ meminit scientiæ *lib. 3. sue Mathes.* (quam vocat disciplinam Ægyptiam) ad *Mavortium Lollianum cap. 15.* dicens, Lunam in nono ab Horoscopo loco in nocturna genitura hominem ad scientiam Alchymiæ propensum reddere. Nam quæ ex Aristotele vulgò afferuntur, ad transmutationem parum faciunt. Non multò plus facit, quòd teste Plinio *lib. 33. cap. 4.* Cum princeps ex auripigmento aurum fecit. Plus enim ibi separationis, quàm transmutationis est: ut ex contextu patet. Non desunt tamen, qui ex Hippocrate, Platone, Hesiodo & Hermete, aliquod ejusmodi posse intelligi contendunt. Ex Hippocrate est in Epistola ad Cratevam, ubi sapius admittebatur rem herbariam, ut & Universorum naturam ac constitutionem, facerrimum terræ fundamentum: ex qua animalia, plantæ, alimenta, medicamenta, fortuna, & ipsæ divitiæ enascuntur. Neq; enim aliàs haberet, ubi confisteret avaritia: neque sanè Abderitæ

7. *Firmicus*

nunc decem talentis inessent me, pro Medico mercenarium declarantes. Ex Platonis Timæo afferunt aureum ramum, qui propter crassitiem durissimum quid sit & nigricans, Adamanta dictum. Ex Hesiodi 1. *Operum* ajunt ænigmaticum id esse, quod ignorare dicuntur stulti, quanto plus sit dimidium toto: & quam ampla sit in malva & asphodelo utilitas. Ex Pœmandro Hermetis ænigmatica quoq; putantur illi: Exiliit confestim ex elementis Dei, deorsum latis, Sermo Dei, in purum naturæ officium, & unitus est menti opifici. Ejusdem enim substantiæ fuerat: & relicta sunt irrationalia deorsum moveri solita, naturæ elementa, ut essent sola materia. Vide Jac Zwing. *Exam. prin. Chim. c. 1.* Sed quid multa? Sat antiqua est, si sat vera: hoc est, si id præstare potis est, quod promittit ars, sive particulariter sive Universaliter: & quidem non sine scœnore, quod artifices, ut hoc obiter dicam, pro ea liberalitate, quæ est in verbis, vocat multiplicationem in millesimum, imò infinitum. Jam si hoc præstare potis est Ars ista, rectè Pancirollus cum Juris utriusq; Interpretibus concludit, Eam esse licitam. Sed inde tamen non efficitur, animum esse applicandum. Nam & difficilis est ejus assecutio, & periculosa possessio. Quæ ubi more meo exposuero, quantum licet per eos, quos consului authores, finem faciam.

Principiò de Artis veritate disputanti *Chimici* non possunt firmiora esse argumenta, quàm *artis veritas*. à sensu seu experientia, & ratione. Inde enim alia omnia robor capiunt, quæ in utramque partem disceptantur, non tam in hoc, quam omni alio negotio. Qui veritati se opposuerunt, ut Agricola, Cardanus, Scaliger, Carerius, Fenottus, Erastus, Aubertus, Seidelius, & nuperrimè, quod sciam, Morestinus Scotus (prætereundas enim

enim censeo Quotidietarias infinitorum Scholasticorum, & hujus fecis questiones) cum aut negare debuissent experientiam & sensum: aut, ut ait Libavius *Sirraxi Metall. Thes. 40. & 43.* modum, quem posuere Artifices, in genere per rationes Logicas, hoc est, ex mera phantasia desumptas, aggressi sunt ostendere, non posse fieri artificiale Metallum. Quanto rectius illi, quando, uti idem ait, Peripatetici sunt omnes, audissent suum Magistrum & principem Aristotelem, præclare & propè divinè monentem, in iisquæ sensilia sunt, non rationē, sed sensum (quippe judicem omni exceptione majorem) esse consulendum; Qui etiam, neglecto sensu, rationem querere (quando disputat contra eos, qui omnia dicebant moveri. *8. Phys. 8. 1. 22.*) imbecillitatem mentis meritò censet: & absurdū, præter rem imaginationi seu rationi credere. *3. Phys. 1. 37.* imò insaniā amplius, contra evidentiam opinari. *1. de ortu & inter. cap. 3. 1. 59* Sensu enim constat & experientia, seu testimonio indubitato, & factum esse aurum, (nam de hoc potissima lis est) & factum esse ea arte, quam norunt Artifices, proliferentur Sophistæ, fraude ea, quam multiplicem (sex enim & triginta ejus species recensentur) ex Riceni Thrasibuli admonitione, *ad calcem sua Confess.* bene docet Henric. Khunradus. Et quoniam hujus jam facta est mentio, non abs re duxi, ex admirandæ diligentia ejus Amphitheatro ipsamet illius verba hic adscribere, ut quanta & quāmpla Experientia, de qua dixi, vis sit atque potestas, omnes intelligant. Hanc ille certè & meritò in hujus pugna acie collocat prima, præferens eam Rationi, Sapientibus Naturæ Dei, Mentis igniculis, Naturæ parenti, Consensui typico, Potentia & voluntati Dei. Tot enim argumentis utitur, quibus Lapidem esse demonstrat. Sic enim ait Fig.

Panciroli, lib. 2.

3. Amphitheatri: Lapis philosophicus est. Hunc enim rerum experientia, omnium etiam sola sufficiens magistra, infallibiliter attestatur: cui refragari nonne esset plus quàm stultum; Hunc (ab aliis tamen præparatum) virtuosè efficacem vidit & Pontifex Romanus & Cæsarea Majestas. viderunt & Reges Orbis terrarum non pauci: nec non Imperij Romani Electores nonnulli. viderunt & Principes aliquot, Comites, Barones, Nobiles, & propter virtutem & doctrinam à Nobilibus proximi Doctores: imò ex omni gente, Jadaica, Ethnica & Christiana, statuque ac ordine passim, multi tam Ecclesiastici, quàm Politici; literati pariter atque illiterati, oculis (obstupefcentes Naturæ per artem miraculo) viderunt, manibusque tetigerunt suis. Sciens loquor. Hos omnes voco testes. tu Physico-Chemix-matrix eos interroga, in subsidium veritatis, veritatis amantes. Rem ita habere testantur lubentes. Sequitur ratio. de qua priusquam agam, pauca aliorum cfferam exempla, præter illud Johan. Andree (in addit. ad Speculat. Rubr. de Crimine falsi) Cujus mentionem facit Pancirollus. Qui enim plura volet, patet ab Artificibus, Gebro, Hermete, Comite Bernharo, aliis; in primis Roberto Vallense, qui ex professo scripsit de Artis hujus Certitud. & Antiquitate. Hent. Cornelius Agrippa libro 1. de Occulta philosophia. c. 14. affirmat. Spiritu auri, aut potius ejusdem formæ & parte puriore, imperfecta metalla & argentum vivum in argentum verti posse, seq. id vidisse & novisse. Johan. Franciscus Picus lib. 3. c. 2 de Auro plurima recenset, quæ quantum potero, in pauca contraham. Obiit (inquit) ante paucos annos Nicolaus Mirandulanus, Nic. Mirandulan. Sacerdos ex Minorum ordine, senex, nobis notus, integer vitæ, &c. Is & Bononiz argentum, & Carpi aurum fecit ex ære,

Exempla.

*Experientia
vis.*

Apo Linaria

multorum testimonio. Fecit & Hierosolymis, ubi multos annos versatus est: ubi ipsum aurum fecisse, vivit adhuc qui contestatur. Præterea fuit inter Mortales ætate nostra Apollinaris, ex ordine Prædicatorum Sacerdos, boni nominis: qui non dubitavit amicis affirmare, se modos plus viginti constanter tenere, quibus verum aurum conficeret. Romæ publico in templo scriptum erat: *Auri ex plumbo collectori*. Fuit ante paucos annos Venetiis, qui publico multorum Nobilium virorum testimonio, ex re parvula, quæ nec pipæis gravi quantitatem excederet, magnum satis auri pondus ex vero argento fecerit. Fuit in ditione mea, qui tribus testimoniis ex retriçici grânûm æquante, argenti vivi unciam vertit in probatissimum argentum: atque unum ex his, qui viderunt, cum alioquerer, audivi dicentem; se diligenter conversionem inspexisse, colorisque cinerei fuisse Medicinam. Vivit adhuc vir mihi notus & amicus, qui plus sexagies suis manibus, ex rebus metallicis aurum & argentum confecit, me præsentem; nec una tantum via, sed multis, id est confectus. Vidi in confectiione aquæ Metallicæ, in qua nec argentum nec aurum, nec sulphur, nec hydrargyros poneretur, ex insperato simul aurum & argentum generatum. Vidi aquarum vi ex ære argentum extrahi. Est alius, cui quoties libuerit, suis ex furnulis promittere aurum, quod publicis officinis pro purissimo vendit: cui satis amplæ sunt opes, & cæ. Vivit adhuc, cui non desunt opes, cujus manibus vidi æs conversum in argentum & aurum, succu quodam plantæ. Quidam inops monstrata sibi in sonnis aqua, aurum fecit: qui item ferrum bis in aurum vertit: ex auripigmento ter quaterve fecit. Vidi alium, qui duobus modis in verum argentum mistum auro vertit argentum vi-

vum. Vidi ex Cinabari, adjectis quibusdam rebus, excluso auro & argento, simul aurum fieri, simul argentum. Vidi ex mera Cinabari olei cujusdam simplicis admistione, aurum & argentum, sed parvi momentû fieri. Vidi sæpè numero hydrargyron, qui erat ex plumbo & ære tractus, in argentum & aurum transformari. Superioribus diebus & oculis vidi, & manibus contrectavi aurum, quod me inspectante factum fuit, ex argento, trium circiter horarum spacio, nulla prius facta argenti mutatione, nec in hydrargyrum, nec in aquam. Vidi non semel minus decima parte horæ disjici metallum, sicut sulphur alta petierit; hydrargyrosima. Vidi, prioris metalli formam prorsus abolitâ, subito novam, id est, auream, solertiâ artis imponi. Ego seorsim aurum, seorsim argentum diversis granulis effici uno eodemque pharmaco; itemque simul & aurum, & argentum eodem tempore, eodemque pharmaco sæpè numero sum intuitus. Hæc Picus. quibus similia multa leguntur apud H. Rubeum lib. de Destillat. Scilicet. 4. c. 1. & 2. Libavium lib. 2. Alchym. tractat. 1 c. 19 Robert. Valenssem loco citato. qui etiam hæc habet Alexandri Imperatoris, in epistola quadam ita scribentis: Homo noster antiquus est Draco noster. Ille comedit caput suum, cum cauda sua. Et caput & cauda est animus & spiritus: & anima & spiritus sunt creati de luto: & hoc ex Oriente & Occidente per expellentem nocumenta. Non mentior. quia quod dixi, vidi in civitate. Fernellius lib. 2. de abditis rer. causis. cap. 18. ex professo de veritate & ratione artis testatur in hæc verba: Non olfecimodò (de Lapide philosophorum loquitur) verum etiam de hoc non parum fortasse degustavi, lucro scœnoreque maximo, ut qui eo studio verum comprobaverim, quod fabuloso figmento haud ab-

simile

*Lapidis phi-
losophici ma-
teria.*

simile putatur. Dicam vestro hortatu non solum thesaurum deprompturus, sed edocturus, quàm verè subsistat. Lapis philosophicus, Elixir Arabibus, gignèdi propagandique auri verum semen, non è sulphure, argento vivo, alio; sed solo ex auro eoque purissimo quærendus.

*Flordea cui cordi, demum ferit bordea,
ne tu*

*Nunc aliunde pares auri, primordia, in
auro*

*Augurellum. Semina sunt auri, quamvis abstrusa re-
cedant*

Longius, et multo nobis quædà labore.
Maxima vis seminis oleo quodam in hæ-
rescit, atque id quidem in cæteris inflam-
mari cremarique potest: quæ ex caussa id
nullius ignis ardore torreri absumi-
q; potest, & omnem artis vim tolerat:

— uni quoniam nil deperit auro

*Ignem, velat solùm consumit nulla vetustas,
Ac neque rubigo, aut æugo conficit nulla.*

Cuncta adeo firmis illic cõpagibus hæret.

Fecundum autem id semen sic crui-
to. Auri purissimi uncias duas, argenti vivi
magno artis studio præparati decuplo
permisce, igneq; languido dissolve, dum
argentum vivum prorsus expiret, pristi-
numque auri pondus subsideat, in atrum
pulverem redactum: qui tamen liquatus
possit in propriam auri naturam redire.
Ex hoc dein pulvere igne acerrimo vapo-
rarii aquam continenter elicies, dum pul-
vis totus in cinerem candidissimum, &
in calcem devertat. Calcem septies aquâ
resperge, quæ & toties expiratione inde
prolecta sit: omniq; arte elabora, ut hæc
impulsione & incursione crebra sese ex-
tenuent, & ab omni forde fecæque puris-
sima reddant, vires consecuta summas.
Hæc duo sunt totius artis operisque con-
ficiendi primordia, &c. Qui ænigmate
hæc contexerunt, hanc aquam appellant
Argentum vivum, Calceps, verum Sul-

phur. quorum permissione lapis fit, ut ex
aqua farinaque panis. Opus autem po-
stremum ut compleas, calcem puram, ob-
turato vase, reconde equino fimo calen-
te, diebus 40. dum in humorem album li-
quescat. In hunc justis dierum intervallis
aquam sensim infunde, eâ quidem viâ &
ratione, quam artis periti abundè expli-
carunt, ut Calx aquam suam omnem sen-
sim combibens, quasi illic enutrita in la-
pidem verum concreseat. Hic thesaurus
imensus: hoc verum Elixir, hoc frugife-
rum auri semen, cujus drachma si in du-
centas quinquaginta liquari plumbi aut
stanni drachmas infundatur, id univer-
sum in aurum purissimum converteret:
Imò etiam, ut cum Augurello loquar;

*Ipsius ut tenni projectâ parte per undas
Æquoris, argentum si vivum tum foret
aquor,*

*Omne vel immensum verti mare posset
in aurum.*

Hæc Fernelius. quæ ut vera non sint de
Universali lapide; tamen, si de parti-
culari. Recentissima exempla si deside-
ras, pete ex Ewaldi de Hoghelande hi-
storijis nuper Coloniz excusis, Anno
1604. Ad eò autem clara veritatis hujus
lux est, ut ex ipsis adversariis aliqui eam
non diffiteantur. Narrat Cardanus *libr. 6.
de Subtili.* coram Principe & Senatu Ur-
bis Venetæ argentum vivum in aurum
fuisse conversum à pharma copola Tervi-
sino. Et cur tot præstantes viri diversarum
gentium, tot tamque præclara de hac ar-
te edidissent volumina: an in nugis suæ
famæ & gloriæ præsidium apud posteros
quærebant Sum? Egyptii, sunt Arabes,
sunt Chaldæi, Germani, Hispani, Angli:
quos quis enumeret; Agricola certè co-
rum & numerum & studium admiratur,
quamvis transmutationis adversarius.
Sic enim *in præfat. Rerum Metallicarum:*
Quò minas multi sunt, aut, qui de re me-

*Chymica ar-
tis scriptorum.*

sallica scripserunt, eò magis mihi mirum videtur, tot exstitisse Chymistas, qui composuerunt artificij de metallis aliis in alia mutandis. Multos Hermolaus Barbarus, homo dignitate generis & gradus, & omni doctrinarum genere ornatus, nominatim protulit. Ego plures proferam, sed in signiorestantum. Delectum enim servabo. Itaque *χρυμολογία* scripsit Osthanes, Heimes, Chanes. Reginus Alexandrinus ad sororem Theosebiam, Olympiadorus Alexandrinus, Agathodæmon, Democritus, Orus, Chrylorichius, Pebichius, Comerius, Johannes, Apulejus, Petasius, Pelagius, Africanus, Theophilus, Synesius, Stephanus ad Heraclium Cæsarem, Heliodorus, ad Theodosium, Geberus, Callides Rhachaidibus, Veradianus, Rhodianus, Canides, Merlinus, Lullius, Arnold. Villianovanus, Augustinus Panthes Venetus: foeminae tres, Cleopatra, Virgo Taphuntia, Maria Judæa. Atque hi Chymistæ omnes orationem solutam usurparunt, præter Joh. Aurelium Augurellum Ariminensem. Quibus si annumerarem Recentiores, Deum immortalium, quantus exstiturus esset testium numerus; Laurentius Ventura *libr. de Arte Chymica* gloria-
tur, se 250. volumina in nobilem Bibliothecam illustrissimi Comitum Palatini intulisse, & præter illa, quinquaginta adhuc alia habere. In judiciis, ubi de censu, capite, fama agitur, duobus attribuitur testibus, scilicet lege divina, quam civili credendum est, & ita difficiles sumus erga viros tot doctissimos, & integerrimos, quorum scripta præstant, propter paucorum rationum, quibus toties responsum est: universè quidem à Gebro, Ventura, Petro Bona Ferraricensi: Nominatim autem Quercetanus eruditissimè respondit Auberto: Erasmo Mussetus, Severinus, Rubens, Penotus, & Gasto Claveus si bpræfatus Navenensis, in doctissimo libello, qui

inscribitur *Apologia Chrysopoeiæ & Argypoeiæ*: Omnibus Libavius in Syrraxi sua Metallica altera; Alexandro Carrerio Patavino Thesi 46. Erasmo Thesi 93. Fenneto Thesi 98. Scaligero Thesi 106. Auberto cum Fenneto Thesi 107. Moguntinis Baccalaureis Thesi 116. Cardano 119. Solus restat Thomas Morestinus Scotus, qui nuperrimè ausus est resumere causam Auberti adversus Quercetanum *libro de Metallorum causis & transmutat.* Sed qui & hunc compescat, forsam in mundo erit. Omnes certè in eo conveniunt, nihil contra rectam rationem committi, si ea, quam dixi, statuatur, transmutatio: pro quâ confirmandâ, infinita propè ab illis adducuntur, sed quæ hujus loci non sunt.

Cæterum etsi ex iis, quæ diximus, satis probabile sit, ne indubitatum dicam, Artem illam certâ esse: (Aurum enim, quod sic paratur, omnes in quovis exanime retinet proprietates, colorem, cæteraque accidentia substantiam auri sequentia) non ideo tamen & consultum videtur, ut nos Mari huic adeò impetuoso committamus. Hoc enim testat ad Pancirollum annotandum: qui Artem istam vix unâ compertam arbitratur; plurimos eâ ad paupertatem redactos affirmat. Nimirum adeo difficilis est acquisitio tanti boni, & est Lapis Philosophorum, non Cerdonum aut Rusticorum Præclarè Rogerius Baccho: In quib. Deus magnam virtutem
posuit, in iisdem etiam magnam difficultatē collocavit. Difficultates istas Alchymia singulari libro exposuit Theobaldus Hoghelande, quam & antea laudavi. Sunt a. hæc tum in discendo, tum in exercendo. In discendo aliz à discere, aliz à docentibus
libris. Discere à Deo donū hoc petendo impetret oportet: & ut possit, ipse sese præbe-
at timentē Dei: à peccatis abhorreat: humilis sit: prudens: doctus: Latini sermonis peritus: Philosophus: Naturæ principia
sciens

*Difficilis
qua pulchra.
Alchymia
difficultates.
1. in discendo.*

*in hoc opere
de arte al-
chimica
et de
transmuta-
tione*

sciens: laboriosus & industrius: constans: non iracundus: patiens: liber: vacuus à curis: secreti tenax: abstinens à Sophistis: nō prodigus: non avarus: cautus in declinandis Diaboli illusionibus: sufficienter locuples: librorum copiam habens: studiosus: faciat experimentum: sanus, hoc est, corporis, animi & fortunæ bonis instructus. quos raros esse suo damno, docet

2. Indocentibus.

parte prima. At major est, quæ sequitur, propter libros, ex quibus petenda ars, intellectu difficiles. Velenimars in ijs dispersa est: vel involuta ænigmatibus, allegorijs, & similitudinibus, tum ab Elementatis, hominē, animalibus, eorumq; partibus vegetabilibus, figuris, gemmis, metallis & metallicis. tum ab Elementis, dissimilitudinibus, æquivocationibus, contradictionibus, nominibus inusitatis, characteribus, literarum transpositionibus, pravis transriptionibus, styli varietate impossibilibus. Parte tertia explicatur difficultas, quæ oritur in exercitatione, tum ex parte materiæ, quæ ut fundamentum operis assumenda: tum ex parte regiminis, quibus instrumentis tractanda. Ubi que incredibilis obscuritas & perplexitas, ut dictum etiam parte secunda. Hæc hæc illa, non autem (ut putatur) artis incertitudo, causa est, quòd adeò multi, & tantum non omnes, qui huic arti indulgent nimium; non solum oleum & operam; sed & divitias, imò valetudinem & famam perdant: ut meritò dicere possimus cum Hieron. Rubeo, lib. de Distillat. sect. 4. cap.

3. in exercitatione.

2. Eos in semirabilem, quam in Metallis non efficiunt, experiri *metaphorice*; & cum Democrito Phalereo, quod capiendum illis erat, minimè hos capere: amittere, quod possidebant. Hæ difficultates sunt acquisitionis & in commoda: At longè difficilior est adeptæ fortè possessio: nunquam certè tuta professio: quæ ferè Sophistarum, nunquam Sapientum est.

Præsto enim ab aliis sunt insidiæ, & mille pericula, quæ expertus est à Toparcha Picolomineo Bragadinus; deteriori tamen hinc conditioni reservatus, ut ait, parte 4. hic auctor. Possent Bragadino accenseri exempla recentiora fortunæ non dissimilis ejusmodi Sophistis dignæ, præsertim quæ dedit Illustr. Dux. Wirtenbergicus: sed quia ea in ore omnium sunt, ad auctorem illum redeo: & ex eo colophonis loco adiicio carmen non inelegans, quando eo hæc omnia summatim, statim à principio complecti voluit ad lectorem. Ita enim de suo libro eum compellat:

Bragadinus.

*Non tibi, Lector, opes Cræsi, non vellera
Ponti*

*Aurea promitto, nec verbis fallere quæ-
quam*

Fucatis quero, potius sed vera profari.
Sic postea subjungit;

Chemiam visa, si mentis cura quita

*Est tibi. Namque parum lucri, sed dama-
na, rei q*

*Proluviem, morbosque adfert; nimium-
que senectam*

Accelerat tristē; nec fama parci honesta

Cultoresq; suos sub inani nomine gaza

Quarenda ludis miseros, sanabile nunq̃

Infligens vulnus, quo laesus, pectoris imo.

Suspirans: fluxas deplorat temporis horas.

*Avis at hac minimè, qua non præstanti-
or ulla*

*Culpa, sed artificum est, hac qui mysteria
tentant*

Predari & clausas natura irrupere portas.

Qualis sacrilegus, juris contēptor & equi,

Periurus, latro, mæchus, fraudator, avar⁹.

Similis & imprudēs, & quos Ecclesiæ telo

*Sancta petit crimen propter, scelus atq; ne-
fandum,*

Fur, rapiens res alterius, quæ caca fatigat

Ambusio, cogitq; in somnes ducere noctes,

*Et sua profundens nimium, vulgusq; pro-
fanum,*

*Hofes Natura cuncti, quos odit & arceat
Hac ars non faciliis, quamvis per vota vo-
cetur*

*Quin etiã blandè seductos ridet, & auro
Privat, quo poterant felicem ducere vitã,
Contenti tantum propriã si forte fuissent
Fœdos sustinens fumos, tetrosque vapores
Argenti vivi, Carbonum & Sulphuris usti;
Quis inimica luani condignas corpora
ponas*

*Illorum, temerare manu qui sacra parçtis
Audent Natura turpi, digitisq; nefandis.
Nec tamen his contenta malis: sed & insu-
per addit*

*Pauperiem, cunctis vitatam, animique
dolores*

*Perpetuos, stulta nec non ludibria plebis.
Doctos atque pios hac contra amplectitur
nitro*

*Prudentesq; fovet gremio. portasq; patentes
Ostendit, ducitq; manu, penetrabilibus imis
Sepositum monstrans thesaurum, & sume-
re mandans*

*Quantumcunque velint, cum præmiagra-
tia laborum,*

*Et fructus studiis meritos, si fata Deumque
Annerint, si non, salvos permittit abire
Corpore, nec rebus laesos, animiq; potentes
Gaudētes Christo grates persolvere dignas.
Qui bonus avertit, peterant qua forte no-
cere.*

Quippè cum toties & tam anxie à tam multis ingens illud Bonum, quod Ars ista pollicetur, fuerit indagatum: ut rarissimè à quàm paucissimis invētur: ut non desint, qui Chymistas subiciendos esse existimēt. acerbè illi Agenoris Sidoniorum Regis legi, qualem Cadmo filio ipse præscripterat, ne nisi inventâ sorore, unquam rediret: Itaque aut inveniendam, aut percundum esse. Nec verò animus mihi est, singula, quæ in Artis hujus cultores indifferenter quidem, jure tamen in circulatores illos, aliosque ejus farinæ passim evomun-

tur, hîc recensere. Miror tamen, ipsum etiam Jul. Cæs. Scalig. affirmare non dubitasse, *Exercit. 23 ad Bardan. se Chymistas odio odisse plus quàm Vatiniano.* Sunte enim (inquit) Noctuz ad aucupia crumenarum, à quibus aurum, quod postea pollicentur aliis, sibi captent prius. Hinc Alchymiam Philipp. Melanch. Sophisticam quandam imposturam nominabat in *explic. Evangelii in festo Epiphaniæ*. Petrarcha, mentiēdi & fallendi artem, *lib. 1. de remed. viriisq; fortuna. dial. 111.* Peucerus eo amplius, etiam Dæmonis præstigias dicebat in *divino Divin. tract.* Nec enim, si eide Petrarchæ credimus, ex Alchymia ulli alii successus sperandi sunt, præter fumū, cinerem, sudorem, suspiria, verba, dolos, ignominiam: quib. inopem nunquam ad divitias evectum, multos à divitiis ad inopiam redactos sæpe vidimus. Notatumq; est, aliquos cæteroquin prudentes, hac infania laborare: quosdam opulentissimos hac vanitate consumptos, dumq; opulentiores fieri student, & fœdo quaestui inhiant, benè parta prodigere, censuq; omni in supervacuis effuso, tandem necessarijs etiam fuisse destitutos: nonnullos deniq; amissis primū animi luminibus, in hoc exercitio corporeos insuper oculos amississe. Magna quidem promittunt Alchymistæ: sed ea sibi præstare debebant, quæ promittunt aliis, primamque suam pellerè inopiam. Est enim ferè mendicum genus hominum: cum q; se pauperes fateantur, dicere alios volūt: q. aliena illis, quàm propria molestior sit paupertas. Adversus has fuliginosas Chymicorū fallacias exstāt Natalis Comitæ versus non ineruditi *lib. 2. Mythol. c. 6.* quos ut apponerē, ipse mihi Cynthus aurem vellit, & admonuit:

*Ars fallax, invisa bonis, dulcedine captos
Incundè ut perimis! de mentibus impro-
ba Siren.*

Naturam superare putas, laposse per ignē

*Stulca, quid insensit te longis passibus illa
Deserit, ac tandem nil perficis, illa colorū
Te fallit, rerum te fallit mille figuris
Sic fertur Protheus se in multas vertere
formas,*

*Cum fieret serpens dirus, cumque unda,
vel ignis.*

*Vris opes, properans quas fumus portas
in auras.*

*Inde ardens miseri torquet praecordia
virtus,*

*Exitialis amorque auri, saviq; dolores,
Quos semel insana fallacia cepit artis.*

*Occupat hac nulli misero vesania mentē,
Ne p peccatis hominū Sator atq; Deorū.
Supplicia, ingentesque paret mox sume-
re poenas.*

*Mendici fiunt, semper caligine barba
Squalet, & immodico turpantur pallia
fumo.*

*Es nova quarentes semper mendacia, ja-
llant.*

*Defecisse sibi vires, ubi nova reperta est
Mercurium ratio qua possint sistere in
aerum,*

*Ad notos homines inde hac cōtagia serpūt.
Si quinquam arripiant, quis stultas prabe-
at aures,*

*Non prius effugiet, quā & si perpeffus
eandem*

*Fortunam, scopuloque ratem confrege-
rit uno.*

his accinunt de Alchimia obscuritate sive
futilitate concepti rythmi Germanici an-
tiqui, sive receptum quod Medici vocant,
exhibitū nobis à Domino Georgio Remo

Idem in Notis ad Themistii orat. pag. 181.

Nimb das ich weiß nicht was /

Thues do ich weiß nicht wo /

So wird es dann / ich weiß nicht wann /

Blase drauß / biß nichts bleibe im Hauß

*Nec possum non apponere hoc loco illud
Italicum*

Sono scicose; che atquistā

Il parzo & matto Alchemista

Fatti che, fumo fame,

Fetore friddo & fume,

*Ab Hippolyto Guarinonio recitatum, at-
que ita Germanicè redditum lib. 6. de abo-
minatiōe desolationis generis humani. c. ult.*

Sechs Stück thu auß Alchmey folge:

Müß / Rauch / Hunger / Stanch / Frost /

vnd Galgen.

Et paulo post sequentes adjicit rythmos:

Ein Betrug der ganzen Welt

Ist wahr / vnd hat noch nicht gefehlt:

Wol dem ders glaubt /

Vnd nicht drauff baut /

Dem wird nicht leicht geschehen

Daß er sein Leyd

An statt der Freyß

Zur lege muß ansehen.

*Sed quid de his statuendum sit, æquus æ-
stimabit Lector. Equidem ne litem hanc
meam faciam, censoriam hīc virgulam
adhibere nolo: sed ad subsequens caput
progredior, amantissimum interim lecto-
rem & artis aurifactoris cupidum, ad
Martinum del-Rio Jesuitam, qui libro 1.
disquisit. Magicar. cap. 5. rem omnem per
quæstiones aliquot breviter & dilucidè
examinat, remittens.*

DE DESTILLATIONIBUS TIT. VIII.

Destillatio inventa est Imperio Romano jam constituto. Credibile est, eam Destillatio-
nis origo
in ipso Alchymia exercitio simul excogitatam. Sunt qui dicant, Medicum
quendam, cum in mensa patinam caulibus plenam haberet, subito vocatum
ad egrotum invisendum, patinam istam aliā cooperuisse, deinde abiisse:
reversum verò, superiorem patinam humectatam reperisse: atque hinc anim-
adver-

Vitis.

advertentem facilem fore humorum extractionem, eo ingenium insensisse, ut Destillationis initium inde fecerit. Hunc alios sequutos, artem istam excellendo perfectam reddidisse. Est verò ars ea in primis utilis: ex qua etiam Aqua vita promanavit, oleum Cinnamomi, & alii liquores innumerabiles, & maximi effectus. Sic evenit; ut omnes illa aqua Cishorea, Cappari, & herbis aliis, quæ agrotis propinari solent, hodiè destillentur: cum antehac coqui salsam, & decocta agris dari consueverint.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Destillatio.

Quid destillationis nomine aliàs intelligatur, supra vidimus ex Ruben. lib. de Destill. sect. 4. in proœm. Nunc adhuc pressius accipitur, per ea Chemiæ parte, quæ elevari halitus & vapores resoluti in aquas aut olea, quorum usus est in Medicina hodiè frequentissimus. Hujus artis paulò latius sumtæ ambitum, & rationem his verbis eleganter describit Fernelius lib. 2. de addit. rer. caus. c. 13. Fusilis, inquit in persona Bruti, & metallicæ illius philosophiæ vis æqueo beneficio ex unoquoque tum stirpium, tum viventium genere substantias elicui planè varias: primum quidem aquam, eamque uberiorem, si stirps virebat; Parciorem, si arescebat. Deinde oleum, non id quidem pingue ac sordidum, quale pressu ex amygdalis & ex plerisque seminibus trahitur; sed artis præstantioris opus, quod tempore nec rancescat nec facile corrumpatur. Id autem duplex; Unum tenue & albicans: Alterum siccius atque rubens. Postremò fecem terrenamque substantiam, subsidentem instar cineris atri & exusti. Hac dissolutione conabamur miris artibus ex unoquoque corpore quatuor illa rerum primordia, quæ ortu Naturæ permiscuerat, se jungere: Aquam in concreto vapore, Aërem in albicante oleo; in rubente ignem; in fecce Terram. Ceterum ne utquam præstare licuit, ut ex ijs quicquam prorsus simplex purumque secerneretur; quòd, ut inquit Augurellus,

Quæ miscet Natura potens, cōfundit eodem
Haud ars ulla potest prorsus disjungere. —

Quamquam autem secreta hæc simplicia non sunt: puriora tamen, quàm in permissione elucet, jisque ignis beneficio non parum sordidæ materiæ ab Elementis contractæ decessit. Quocirca si quæ densandi, astringendi, corroborandi, detergendi, aut alia à materia vires in crāt in composito, hæc in secretis illis minore sunt efficacia. Jā verò totius substantiæ proprietatem nusquā seorsim puram consistere deprehendimus: sed in singula illa etiamnum secreta penitus immergi: Infirmiore in aqua, puræ præsertim è stirpe viridi proliciebatur: ea quippe humor exuberat alimentarius, nondū stirpis vim omnem ac proprietatem adeptus. Efficaciorem in oleo, multoque in rubente quam albo illud siquidem & odore & sapore totius substantia referens, propria sedes dingnoscutur insiti spiritus & calor, in quibus proprietates tota subsistit, foveturque. Afer è terrena, & ab aquoso humore, quasi ab impurorum Elementorum vinculis vindicatum oleum, purius quidem evadit; perinde atque venarū sanguis ab alvi fecce non nihil etiam occultarū virium manet, quod & arte eximi potest. Fex uritur, dum prorsus albescat, & in calcem redigatur, quæ certè proprio humore dissoluta eximiis viribus præcellit. Ad verò qui neglecto quatuor substantiarū dirèptu quidpià secerere student, in quomaxima sit proprietatis efficacia, & illa, quæ multis dici so-

let

let *Quinta Essentia*; primum è re subjecta aquam lento vaporario prolestant : hac deinde feces respergunt, ut secundò humorem eliciant: sicque septena respersione & expiratione feces torrerì non sinunt, & ex his vim facultatemque omnem exhauriunt, aquæ maximeque affidenti oleo ionixam, quæ ad multa utilis accommodataque sit. Quin etiam exceptas aquas vale Pelicani effigie, multa agitatione anfractuque longo circulantur, quo hæc vires fortius efficacissimas, in *Quinta* illius Essentia naturam vix ulli corruptelæ obnoxiam faceffant. Hæc Fernelius. Quæ si nondum satis præstantiam & rationem hujus artis ostendunt, eam cognoscas licet ex Joh. Baptista Porta *Magna Naturali* lib. 10. in cuius proœmio Destillationem & Neotericorum appellat inventum, & rem miram, ultra mortalem sortem laudandam. Docet enim (ait) hæc ars admirabilis, ut gravia corpora fiant Spiritus, & subliment, & Spiritus crassescant, & corpora evadant. Rerum vires, quæ mole obrutæ, conculcatæ, suis veluti in oculis delitescentes, puriores, tenuiores, & absque ulla impurioris materiae accessione è plantis, metallicis, lapidibus, & gemmis elicere, easque veluti non sua sorte contentas, nobiliores in sublime educere, ac veluti in cælum sustollere poterimus, itemque Chymisticis organis plantarum virtutes investigare, & melius quam veteres gultu. Quid igitur majus poterit excogitari? Naturæ est res producere, ac viribus dotare: artis est, productas nobilitare, ac multiplicibus viribus ditare. Potest hæc Destillandi ars aquas & oleum extrahere: item Essæ, Tincturas, Elixires, Sales, & ejusmodi similia. Item Mistum quodammodo in elementa dissolvere, ac singula puriora reddere: varias & adversantes suas facultates separare, & elicere, ut ex voto uti possimus. Hæc ille. Quæ

Panciroli lib. 2.

autem ad Artem istam Universum pertinent, non tantum apud eundem Portam, sed ab aliis infinitis habentur exposita: à Recentiorib. quidem, Gesnero, Rubeo, Andernaco, Quercetano, Severino, Wékero, Langio, Dornzo, Aragoso, Libavio, Mussetto, Medulla destillatoriâ, Epistolis Cratonis & Zwingeri, Carolo Wittenstein, &c. post Veteres, Lullum, Philippum, Ulstadium, Paracellsum, Arnaldum de Villa nova, Hi enim non tantum Aquarum & Oleorum; sed Essentiarum, Salium, Tinturarum, Magisteriorum, Elixirium, aliorumque infinitorum, non sola Destillatione, pressissimè sic dicta Pancirollo nostro de aquis & oleis; sed & pluribus aliis modis (qui omnes tamen ad solutionem & coagulationem, ut in transmutatione referri possunt) artificiosè factorum. Inprimis verò diligenter eos videbis expositos apud Dornzum in Calve, *lib. 2. cap. 7.* apud Libavium in *Epistolis Chym. lib. 1. Alchymia & com. part. 1. à l. 3.* Qui ad præparationes Medicamentorum accommodant omnia, variant. Alij enim, in quibus primas facillè tenet Cæsalpinus *li. 2. de Med. fac. à c. 15.* prima genera faciunt: Separationem solam, & Alterationem quoque, sub qua Destillatio propriè dicta, ad differentiam non solum etiam sublationis, in qua ex halatio in loco refrigerij non convertitur in liquorem, sed adhæret sicca, ut fuligo in caminis, Jacob. Zwinger autem *Exam. princ. Chy. c. 6.* ponit Alterationem & Corruptionem, sub qua Destillatio. Ad rem.

Nec verò summe delectatione caret Destillatio. Nam ut Hier. Rubeus ait in *Destillat. Epist. Dedicat. lib. de destillat.* Artis istius oblectatio. cum Natura ludentis, ac potius, ut Zeno dicere consueverat, Naturæ artificiosè ambulantis miracula conspici jucundissimè à nobis possunt, dum varij ex aridissimis quandoque rebus destillantibus humo-

ris,

ris, halituumque colores prodeunt, perinde ac riparum vestitus viridissimi, ac prae floribus distincta, coelumque ipsum versicolore, sub Aurorae facie: praeterquam quod hinc quandoque late diffusam planiciem, quandoque montes in ipsis vasibus videre videamur: saepe liquores perlucidos animum, saepe lacus, saepe fontes. Species etiam se nobis obijciunt frugum, species arborum, quae & fructus ferant: quarum praeterea inductionibus Terris quandam quasi fecunditatem damus, sic ut artis ope in rerum Natura ferè alteram Naturam efficere videamur.

Cum itaque tanta sit Artis hujus praestantia & suavitas: non immerito de *Antiquitate* & origine ipsius dubitatum video. Verum si ad nobilissimum philosophorum lapidem praeparandum opus est iisdem operationibus: id quod omnes uno ore clamant: Antiquitatis jam confecta res est in superioribus; nec repetito. Sin aquas & olea hoc modo praeparata considero; plus controversiae invenio, Rubeus ait *lib. de Destillatio. sect. 1. c. 4.* hanc artem ad sexcentos amplius annos durasse; cum Rasus & Albuchasis de ea perinde ac de recepto jam & satis noto modo verba faciant, viri in arte medica celeberrimi circiter Annum Christi 1080. sunt tamen (inquit idem) in quibus Hermolaus Barbarus est, qui velit eam multò antiquiorem esse, ad ducti area quandam Aetnae in agro reperta; in qua elementa à Maximo Olybio secreta, Plutoni sacrum munus visa sunt. Sed quoniam verumne sit an fictum ab aliquo, qui vasit in arca illa locatis, fidem hinc arti facere voluerit, nescio: neque si destillatione aliave arte aut methodo fuerit elaboratum: idcirco nec rejicio, neque affirmo: quanquam carmina illic reperta, antiquitatem sapere videntur. Hæc ille.

Præstat autem ex Petri Appiani Anti-

quitatibus. huc referre Patavii antiqui quot annos mirabile artis Alchimicæ argumentum inventum est. Urna ficticia his versibus notata:

Plutoni sacrum munus ne attingite furis;

Ignotum est vobis hoc quod in arce latet.

*Namque elementa gravi clausi digressu-
bore*

Vase sub hoc modico Maximum Olybion;

Adhuc secundo expositis sibi copiosioribus;

Ne precium tanti depereat lucra;

Intra hanc Urnam reperta est, quod aliis: quæ aperta quæ ampullæ inventæ sunt, effabre elaboratæ, altera ex argenteo, altera ex auro, purissimo quodam liquore plena, quo lucerna adhuc ardens per annos singula conservata putatur. Urnae inscriptæ erant hæc versus.

Abite hinc pessimi fures;

Vos quid vultis vestris cum gentis amicis?

*Abite hinc vestro cum Meneptolæ
to cadavere atque;*

*Maximum Maximo donum Plutoni
sacrum fuit.*

Hæc P. Appianus.

Langius *l. 1. Epist. Med. 33.* ostendit, quod stillatitij liquoris (de hoc etiam supra hic sermo) Græcorum & Arabum medicis esse acceptum: quippe ex Græcis Hieronymum ferè postremum, primum tamen, quæ rosarum meminisse hinc verbum stillatitij rosarum liquoris, quæ *Stilla* nomen nominant, libra una cum aqua ferveat, donec evanescat. Aethiopes Mesue (qui vixit anno Christi 1000. ex Buchholzero ex Gaffaro) sublimationem, quarum absinthij & rosarum mentionem facimus: Aqua, inquit, sublimatio absinthij, fit sicut aqua rosata & *Stilla*, quæ fiunt in vasis sublimationum. Sane non qui Hippocrati, Aristoteli & Galieno cognitam fuisse hanc artem censent. Habens loco allegato sententiam illam etiam Jacob.

Jacob. Antonio Cortuso patricio Patavino: quam ibi refutat: ut & R. Lulli, qui ad Hippocratem argumentatur ex illo divino, quod fit in morbis, 1. *Prognostic.* quod & de principiis & tota Medicina Chymica conatus est ostendere Petrus Severinus Danus, in nobili sua Idea philosophica, potissimum ex lib. Hippocr. *de veteri Medicina.* Hinc sese opposuit Erastus *part. 3. suar. disputat. adversus Paracelsum* quàm feliciter, alij judicent. De Aristotele Melchior Guilandinus demonstrare conatur in *traktat. de papyro, membro 6.* ex quodam problemate. Propè affirmare ausum (inquit) studium artis Chymicæ apud Barbaras gentis antiquissimum fuisse, ad Romanos verò & Græcos derivatum tardius, præsertim cum Aristoteles quoque ejus meminisse videatur. Nam 23. *Problema. 13.* quærens, cur mare potis sit flammam emittere; aqua potabilis non item? causam reddit, quia oleum arte ex sale extrahi possit. Quod quidem oleum nemo nisi Chymica arte eliciet, etiamsi salem mille tercularibus quàm arctissimè comprimat. At Rubens in *dedic. I. de Destillatione*, extenuat hoc argumentum præ illo, quod de aqua ardente, seu Spiritu vini conjicit *ex 2. Meteorologic.* quæ de mari. Sed & de cæteris, qui volet, consulat Rubeum *ditto loco*, & Libavium *lib. 1. & 2. Epist. Chymic.* Hic enim sparsim multa de hac disserit quæstione.

Destillationis origo.

Restat origo, seu Artis occasio, quam profectò ex ipsa natura magni & parvi Mundi hausitam esse, evidentia ipsa docet: ut præclare observavit idem Rubens *lib. de Destillat. Sect. 1. c. 1.* Nubes, pluviz, venti, sic fiunt in Magno mundo: Catarrhi in homine, Parvo mundo; ut Destillationes artificiosæ. In re familiari, culinà præsertim, nihil est motius. At Pancirollus mavult petere ex furtivo illo Medici exemplo de patellâ. Cujus, ut & operculi cum

mentio hoc loco fieret, venit mihi in mentem frequentissimi illius Adagij, quo simile simili obtrigisse innuere volentes, *Dignum patella operculum accessisse dicere solemus.* Atque eo quidem ipsum etiam M. Varronem usum in Satyra, cui titulum fecit: *ὅπου ἡλὸς τὸ πᾶνος, ἀεὶ γὰρ κομῆται*: id est *Reperit olla operculum de nuptiis.* Ita enim præstantissimus Philosophus & Medicus Hadrianus Junius *lib. 6. Animadvers. cap. 3.* Titulum illum restituit: qui, ut & alii in vulgus eo usque deformati alioquin circumferuntur, ut plus vulnerum vel unus Varronis liber, quam Scævæ apud Cæsarem clypeus tela prætulit; plures sordes contraxerit, quàm si ætatem in Camarina palude jacuisset. Cajum igitur Cajar obvenisse gratulantes, aut mordaci sale Cascam Casco nupuisse insimulantes, Dignum patellæ operculum obtrigisse dicimus. Sic cum nefandæ Veneris & puerilis amoris sectatores, non secus atque Cinodi ipsi & pathici, plerumque calamistrati essent, & alendæ Comæ studiosissimi: ius factum inde est, ut *Comati* per opprobrium dicerentur: tanquam huic istorum mollitiei Coma, dignum scilicet patella operculum accessisset. Hinc videlicet Synesius Sophista scripsit, Cinceos esse pueros omnes, qui alerent comam. Et apud Suicam est: *ὅστις κομῆται, ὁὐκ ἐπικρίνεται*, aut *ψυγῖται*: *Nullus Capillatus, qui non subgignat.* Unde Martialis inter cætera, quæ ad pueri pulchritudinem faciunt, exigit, ut molles ei colla flagellent comæ. Quod spectat illa apud Horatium commendatio: *—teretis pueri, longam renodantis comâ.* Pueris autem istus Comæ tondebantur, uxores ducentibus Domini, aut alioqui cum ipsi jam exolescerent, quod interdum munus novæ Nuptæ obibant. Martialis: *Flammea texuntur Sponsa: jam sada parata est:*

Cinerarij.

Tendebit pueros jam nova Nuptia tuos.
Interdum Tonsores ad hoc peculiariter
conducti: qui *Cinerarij* dicebantur, quod
unum de Ministeriis eorum esse, cala-
factis in Cinere Calamistris torrere ac vi-
brare crinē: sicuti ad illum Catulli locum,
— nunc inum Cinerarius Tondet os,

Ornatrices
puella.

Muretus rectē annotavit *Cinerarij* illi di-
cti & *Cimflones*, ab eo, quod in cinerem
stabant, ad cinerem calefaciendum, quo
capillos crispabant. Calefactos enim acus
& veruta subministrabant ornatricibus.
Ornatrices a puellā mulieribus comas ex-
ornabant, & crines disponebant, edoctæ
artis Magistris ad hoc artificium, ut colli-
gitur ex *l. legatis servis. 65. §. ornatricib. ff. de legat. & p. h. r. explicat Taubmannus in Mostellaria Plauti act. 1. scen. 3. adverb.*

Acus coma-
toria ovina-
da.

Capillum satis compositum; *Acus* autem
qua ornatix, utitur *comatoria* Petronio,
crinalis Apulejo dicitur, ut notat Titus
Popena *de operis servor. verb. ornatrices.*
Plautus *Curculione*, Calamistrum vocat,
quo crispatur in annulos capillitium. Sice-
nim calamistro crispare comā *Juvenalis*;

Calamistrū.

& comam in gradus frangere *Plinius* di-
xit; vibrare ferro crinis, *Virgilius*; & ustu-
lare candente ferro crinis *Pacuvius*. Sed
& pueri illi meritorij, sive Cincedi, ut in-
ternosci possent, etiam tunicas cum ma-
nicis gestabant, more mulierum: quæ si

Manica.

honestæ erant, insuper à meretricibus vit-
ta, stola & in stira discernebantur. Docet
hoc *Tertullianus libr. de Cultu Mulier.*
Quid minus habent infelicissimæ illæ pu-
blicarum libidinum victimæ, quas si quæ
leges à matronis & matronalibus decora-
mentis coercerant, jam certè seculi im-
probitas honestissimis quibusque scemi-
nis usq; ad errorem dignoscendi coarqua-
vit. Quid enim aliud sunt matronalia de-
coramenta, quàm stola, instita & vittæ?
quas Ovid. pudoris insigne appellat, eum
castam à scripeo parum casto arceat:

*Esse procul vitia tenues, insigne pudoris,
Quæq; tegis nictos insuadungæ pudor.*
Demeritorio verò puero, illud *Plauti* sibi
Pseudolo:

Manicula
promolibus.

*Mannicata tunicam habere hanc in illa
docet,*

Justus Lipsius rectē interpretatur *liber. Antiq. lect. c. 3. motus altero illo Plauti loco in Pseudolo*:

*Quis hic est cum tunicis longis quædam
Camponius?*

& illo Scipionis Africani in *Suspensum*
Qui in convivijs cum amatore cum *Chirodotia*
rodota tunica accubuerit; eumque quic-
quam dubitet quin fecerit, quod *Cincedi*
solent? *Chirodotis* enim tunicis, quæ lo-
tinis vel manicatæ, vel manulatæ dic-
sunt, manicarum longitudo nomen ded-
it. Quod vestimenti genus probrosum fuit
se, etiam *Coelius Calpurnius* notat. *lib. 1. c. 14.*

Parsum de
comatis breve

Parcemiam porro istam in illum, quæ
dixi, sensum etiam usurpavit *D. Ambro-
sius*: Habeat quoque Jupiter (ait) comam,
dignum, idelicet patellā operculum, egre-
gius ille stupri artifex, & prodigiosis ho-
parum omnium infessor. Idem privi-
gium cedat Apollini, amatori *Neptuni*,
strenuo, & in pathicos furioso. Neque
abeat hinc a symbolis *Neptuni*, quæ
libidinum fervorem marinarum undarum
extinguere potuerunt, quin in eum

Nympharum genus effervescentia *Neptuni*,
cho deliciis diffuente, semper *Neptuni*,
& assidue præter pocula assiduo non *Neptuni*,
ti, ocium non suppetijset tollendis *Neptuni*,
verisimile sit, propterea intonsus sem-
per. Egregiam vero laudem & *Neptuni*,
um hinc reportent, *Tyanens*, *Neptuni*,
rum columen, & si *Dius* placet, *Neptuni*,
Æsculapius, circulator & *Neptuni*,
mus: (talis enim à *Cyrillo* & *Pindaro* de-
scribitur) quem auri fitis & intolentia
factus, quo supra hominem se gestit, ex-
celsus

Matronalia
decoramenta.

*Simone
Mago.*

Mezentio.

Polyphemo.

eulent comatum. Eodem jure absolve-
mus Simonem, Magum illum insignem,
& Christi plagiarium, quem etiam *nam-
1919*, hoc est, comatum fuisse constat: &
illum Divorum contemptorem Mezentium
Virgilianum, cui comiti tribuuntur
capilli. Quibus addatur unoculus ille
Polyphemus, laudans hirtas virili in cor-
pore setas: ut tam huic, quam alteri illi fi-
des fiat proverbio, quo dicuntur *labras-
miles habere lactucas*. Sanè in Capillatos
& Comarum nutrices gravissima existat
D. Pauli reprehensio *1. Cor. 11. vers. 14.*
Nonne, inquit, natura quidem ipsa docet
vos, quòd Viro, si comatus sit, probro sit:
còtrà Mulieri; si comata fuerit, decori sit?
eò quòd Coma pro velamine illi data sit.
quam in rem plura videri poterunt apud
Hadrianum Junium, in elegantissimo tra-
ctatu *de Coma*: præsertim *vetò cap. 4.* Ubi
præstare docet, cæduam situticantium cri-
nium sy'vam tondendo resecare, quàm in-
utili (omæ alendæ studio divexari.

Ad adagiumporrò istud alluisse vide-
tur Æneas Platonius, summæ Philoso-
phus integritatis: dum Euxitheum intro-
ducit Theophrasti commenta deluden-
tem, qui dictitabat, animas relicto hu-
mano corpore, id genus bruta sectari, eis-
que inhære, quorum opera visæ fuerint
imitati. Nam ut Hyperbolum quendam
impudentiæ notaret, inquit: Musca item
trahet Hyperbolum, quippe par fuit utri-
usque impudentia: ac si diceret, Dignum
esse patellâ opusculum. Per Muscam e-
nim hominem importunum & impruden-
tem hieroglyphicè denotari, Joh. Pierius
docet *lib. 26.* Quantumvis etenim hanc
sæpius & assidue expellas, & à te submo-
vere contendas: tantâ tamen est impu-
dentiâ, ut identidem redire, & infestare
te minimè vereatur, nullamque tuorum
commodorum rationem habeat. Sive lo-
quar, sive dormias, sive bibas, sive cibum

capias, sive legat, scribas parata semper ad-
stat, ut in faciem insiliat tuam, infestat, im-
portuna, incommoda, nulli rei nisi fasti-
dio de se concitando idonea.

*Qua quamvis de pelle viri sit sape re-
pulsâ*

Assiliat morsura tamen.

ut est apud Homerum. Quo spectat Plau-
ti jocus in hominem curiosum, & ad om-
nia advolantem, *Mercatore;*

*Musca est meus pater, nihil potest illum
clam haberi.*

*Nec sacrum, nec tam profanum quic-
quam est.
quin adsit ibi illico.*

Hinc apud Ciceronem *2. de Oratore*, ridi-
culè dictum de molestissimo. Juvene: *A-
bige Muscas puer*. quanquam frustrâ, opi-
nor & incassum. Nam & apud Athenæ-
um Hegisander narrat, cum Alexander di-
xisset, se morderi à *Muscis* (sic vocabat
Parasitos) junq; conaretur illos abigere:
Cinesias unus ejus ordinis, qui fortè ade-
rat: profectò, *inquit*, aliæ muscæ siticulolæ
magis urgebunt te, semel gustato tuo san-
guine. Referente Erasmo *Chil. 4. cent. 7.
adag. 43.* Unde muscam *sanguisorbam* sci-
tè appellat Jul. Cæs. Scaliger, teste Taub-
ma. *ad Epidicum Planti Ast. 2. sec. 2. verb.
exfugebo.* Mihi quidem herclè meditati
hæc & scribenti plus quàm molestæ sunt.
Ideoq; *Myjagron* illum Muscarum De-
um, cui ab Eleis ad avertendam pestem li-
tarum legimus apud Plinium *lib. 10. cap.
28.* semper eis iratum imprecor. felicissi-
mis interim deprædicatis Montis Carini
Incolis: apud quos nullam omnino mu-
scam comperiri idem Plin. prodidit *lib. 21.
cap. 14.*

Nec verò absimile Parcemiæ isti est,
quod adagij specie itidem usurpatur: *Va-
ra sequitur vibiam*. quo Ausonius in *praef. sequitur.*
fation. Technopagnij usus fuit, cum ita scri-
psit: Ut in vetere verbo est, sequitur Va-

*Hyperbolum
in Muscam.*

*Musca impu-
dentiâ.*

*Parasiti
Musca.*

*Myjagron
Deum.*

ra vibiam, similium nugarum subtexo nequitiam, &c. Quo loco vetus glossa. Varum & Vibiam duas exponit perticas, inter se colligatas, quæ asserem sustineant. *Vara* igitur significabit perticam ab summo furcillatam : *Vibia* autem perticam transversam, quæ furcillæ illi imposita est & colligata. Quare si vara cadat, & Vibiam cum illa cadere necessum est : ut ex Vitruvio lib. 10. cap. 19. Joseph. Scaliger rectè interpretatur lib. 1. *Ausonian. lection. c. 18.* Proverbium id quadrat in eos, qui cum uni vitio indulerint, deplorata omni verrecundia & profligato pudore ad alia præcipites feruntur, quasi omni jacta bonorum alea. Cum quo planè convenit, quòd Hispanis in hoc sermonis genere argutis, familiare esse idem monet Scaliger. Eodem quippe sensu dicunt, *Funnis sequimus est firulam.* Cum enim firula decedit in puteum ; & funis quoque, quo illa apta pen-

debat, sequitur, Nec dissimile his multum est, quod *similes habere fibra lallucæ* dicimus asello carduos comedente : & quòd ipsa olela olla legere dicitur, quod posterius proverbiali sententia Catullus usurpavit de Mamurra, quem ob nimiam libidinem, ad infamiam usq; Meutulam appellat hoc disti ho :

Meutula mœchatur, mœchatur Meutula : certe

Hoc est, quod dicunt, Ipsa olela Olla legere. Dicitur proverbium in eos, qui, quod se facere oportet, faciunt : ut cum libidinosus & salax scortatur & mœchatur ; ebrius potat. Olera enim in olla coquuntur, quæ cum eis repletur, ipsa legere videtur, id est colligere. Mamurra igitur Formianus, adulter & nequam, cum mœchabatur, faciebat, quod Nebulonem facere oportebat. Hadrian. Turnebus lib. 1. versar. c. 13.

DE CAMPANIS TIT. IX.

Campanarum inventio.

1.
Notatio.
Vfus.

Campana reperta fuerunt circa annum CCCC. à Paulino Episcopo Nolano. Est autem Nola Campaniæ oppidum, in quo Augustus vitam cum morte commutavit. Dicta fuerunt Campanæ, quia in Campania inventa. Dicta & Nola, à loco, in quo primum fuerunt factæ. Harum maximus usus est, utrum quippe beneficio hora etiam procul audiuntur, siue nocturno lecto cubantibus, siue interdum ab horologio procul simus distiti, siue etiam nubibus obductus fuerit aer. Antea vero necessaria erat Clepsydra, ut supra diximus. Præterea invocant nos ad divina officia : exorto incendio auxilium posunt : & cum ad arma deveniunt, concilium Civitatis convocant : ut Scholares ad lectiones frequentandas ; Iudices ad jus Litigantibus dicendum ; ac ut uno verbo dicam, omnes actiones publicas intimant : & sine his videri possumus, quasi deperditi.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

Paulinus.

Campanarum inventio.

Vulgaris error est, quo Paulinus Episcopus Nolanus, Divi Hieronymi æqualis, & sanctimonia vita spectabilis, primus in suam Ecclesiam Campanarum usum

invexisse creditur : quasi priori seculo ignotus ille fuerit. Verius namque est, Verum illum sanctissimum Gentium usum ab usum correxisse, & ad plenum transfuisse, ut nimirum ejus strepitus circi possent semotius habitantes exco-

Campanis
spectra fuga-
vi credita.
Magica in-
cantationes
inhibita.

ciones precationesque Cæteroquin enim iisdem, quibus hodiè usibus deputatas fuisse priscis quoque; seculis Campanas, Hadrianus Junius disertè docet *lib. 3. Animadvers. c. 11.* Nam, ut hodiè etiamnum moris est, ita & olim si quis è vita excessisset, æra Campanarum pulsabantur, ut per vetus Theocriti Scholiastes annotat: quò deo sono averti credebantur spectra & Dæmonum ludibria. Magicas certe incantationes Campanarum pulsu inhiberi, non obscurè indicat Tibullus, cum ita canit:

*Cantus est e curru Lunam deducere sen-
tat,*

Et faceret, si non ara repulsa sonent.

Æris enim tinnitu credebant fieri, ut ne magicorum carminum sonus ad Lunam perveniret; eamque hoc modo laborantem adjuvari. Quo sensu accipio illud Statii Papinij, *Tnebad. 6.*

*—attonitis quoties avellitur astris
Solis opaca Soror, procul auxiliantia
gentes*

Æra crepant, frustra quæ timent.

Quamquam Junius locum illum de vi hostium ingruente intelligat, cujus indicium æris Campani tinnitu datum olim fuerit. Hinc Livius: Campanorum, inquit, multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ si etiam nocte fieri solet, edidit clamorem. Sanè deficienti Lunæ crepitum dissonum auxiliari, etiam Plinius innuit *lib. 2. Natural. histor. cap. 12.* Idque Temeseo æri nominatim tribuitur ab Ovidio, qui propterea æra dixit auxiliantia Lunæ: ut & Juvenalis.

*Æra laborantis poterunt succurrere Luna.
Et manilius lib. 1.*

*Seraquæ in extremis quatiantur genti-
bus æra.*

Cujus superstitionis eandem, quam nos, rationem adducit, & ex Ambrosio confirmat Hadr. Turneb. *lib. 22. Adversar. c. 24.* Laborantem igitur Lunam cum dicunt,

rubore eam præ verecundia suffundi intelligunt, quòd magico victa carmine cogatur cedere Seneca in *Hippolyto*:

*Et nuper rubuit, nulla, lucidis
Nubes sordidior vultibus obstitit.*

At nos solciti lumine turbido,

*Tractam Thessalicis carminibus rati,
Tinnis dedimus.*

ubi Thessalicis carminibus, idem est, quod magicis: quemadmodum & per *Thessalam* mulierem, Statius magam, incantatricem & sagam intelligit:

—Thessala vestrix

*Ridet anhelantes amato carmine bigas.
qualis erat Philænis illa apud Martial. l. 9.
Epig. 30.* (rhōbo)

*Quæ nunc Thessalonico lunam deducere
Sciet? ubi per rhombum vertigo intelli-
gitur magica, quam turbinem Horat. ap-
pellat Epod. 19.*

Candida parce vocibus tandem sacris

Cinnam, retro solve, solve turbinem

Rhombum enim sive gurgillum, & instructum illud veneficæ filis involvebant, atque iis impletum agebant in orbem. Theophrastus in *pharmacutria*: ut vertitur iste turbo cæteris & Ovid.

—Quæ torto concita rhombo Licia.

Idque pluribus communit Rhodius. s. Je-
sua ad Martialis, *Epig. 3.* In Thessalia enim Magiæ studium quæ maxime floruisse, vel iis notum est, quibus Apulejus non ignotus. In cujus Apologiam, quæ se ipse defendit publico de Magia judicio, nuper in lucem prodiit Comment. (doctus Jupiter, & laboriosus!) Viri Clarissimi Scipionis Gentii Scipio Gen-
tilis. quem si evolveris, Lactor, magnam studiis tuis accessionem feceris. Atque hæc superstitio (quæ ne Anaxagoræ quidam persuaderi potuit, ut scriptum reliquit Laert.) ipsis etiam Christianis quandoque adhæsit: adeo ut Divo Maximino causam dederit, seriò populum increpandi Homilia, quæ inter Divi Ambrosij exstat LXXXII.

Luna labo-
rans.

Hinc

*Campana
sonituum in-
fringunt.*

Hinc tamen receptum arbitror cur ronnante coelo campanarum boatu perstrepat: quandoquidem illarum complosu aërem longè lateq; diverberante, vim tonitruui infringi sit creditum. quibus adde, quæ ex Papicularum sententia de campanarum usu & superstitione testatur Martinus del-Rio Jesuita lib. 6. disq. Magic. c. 2. feli. 3. q. 3. fol. 221. seqq.

*Campana
lapidea.*

*Tibia in fun-
eribus.*

Lacones, Rege defuncto, lebetes vice Campanarum complodere, solebant. Africani populi, & inprimis illi, qui regi Præstigani parent, *Campanis lapideis* utuntur. Judæi Tibicinibus utebantur, ut ex *Masib. 9.* colligitur. Ubi solpitor humani generis Christus, Scholarum filiam ex morte in vitam quasi postliminio revocaturus, Tibicines funeris deductionem præstolantes jubet facessere. Eundemque morem etiam alijs usitatum fuisse, Statius Papinius libro 6. *Thebaid.* indicat.

*Cum signum luctus cornu grave mugis
adunco.*

*Tibia, cui teneros suetus producere
manes*

Lege Phrygum mæsta.

quo loco et si Statius Tibiam ad puerorum funera restringere videtur: proclivius tamen est, ut eam etiam in adultiorum funeribus adhibitam dicamus. Docet id Ovid. 1. *Tristium.*

Tibia funeribus convenit ista meis.

Quamquam etiam dici poterat, Papinium eo loci ad originem respicere, & velle apud Phryges næniam ad Tibias primum cantari solitam, in funere infantium. Phrygium enim id inventum fuisse, vel Catulus planum facit, qui ob id Tibiam dixit barbaram. Atqui *Barbarorum* nomine inter alia, & quidem inprimis Trojanos poetis significari, Joh. Bernartius ad illum Statij locum rectè observavit: licet hæc appellatione ipse etiam Rorandus: quan-

Barbari.

doq; notatos fuisse, negari non possit. *Alciat. l. 6. Parerg. c. 16.*

Planè Apollodorus in libro, quem de *Antiqua In-*
Dis inscripsit, Hierophantam, hoc est, *la in sacra.*

Proserpinæ sacerdotem tintinnabulum si-
venolam pulsare Athenis consuevisse scri-
bit. quod jam antea & Molaius Sacer-
dos, Pontificio habitu gestare debebat.

Exodi 28. Ad imas enim tunicz fimbrias
aurea tintinnabula, malaq; punica alte an-
appendebantur, ut eorum sonitus, quo-
tiescunque Pontifex ingrederetur egre-
dereturve sanctuarium, exaudiri posset.
Significabat id, oportere Sacerdotem vo-
calem esse; non quidem calumniando, &
saniorem, ac necdum satis cognitione

perceptam doctrinam ad imperitum, vel
guis plenis buccis criminando, ut *Clamoris,*

scribis illis, quos Philippus Melanchthon

Europæ decus & ornamentum, ita appel-
late solent, frequens & familiaris est: sed

eo ore Dei nunc docendo, nunc arguen-
do, nunc exhortando, sapissimè verò con-

solando, atque ea conquiendo opportu-
na remedia, quæ nostra sibi fragilitas vi-

debiur exposcere. Itaq; Tintinnabulum
prædicationis & institutionis esse hiero-

glyphicum, Joh. Pier. monet l. 37. Memi-
nerint tamen verbi divini præcones, nescit

ipsimet ad vocis suæ clangorem, vivendi
rationem instituerint, atq; ita ad nonnullam

illam vitam accommodarint suam, Cam-
panis se vel in hoc quoq; assimilandos so-

re; quæ, etsi clarissimum edendo sonum a-
lios cieant, ipsæ tamen sibi surde sunt &
stupidæ. In quos effectum mihi videtur e-

legans illud Theodori Bezzæ Emblemæ:

Aragranis cunctos veluti Campana so-
nore,

Ipsa licet penitus sint sibi surda, cunctos

Sic es, recta docens alios, perversa so-
quies,

Quia, alijs sapiens, non sapi ipse sibi.

Eodemque planè sensu Apostolus: *Sicut*
boni

hominum (inquit) vel angelorum linguis loquar, charitatem autem non habeam; factus sum æs resonans, ac cymbalum tinniens. 1. Cor. 13.

Tintinnabu- Monet etiam Suidas, Excubitores olim in nocturnis vigiliis Tintinnabula secum tulisse; ad quorum pulsum ilico fuerit respondendum. Idem auctor est, Tintinnabulis pulsandis exploratos fuisse equos generosos, an consternaces essent, & pugnae tumultu percellerentur. Sed & qui ob facinus ultimo supplicio afficiebantur, tintinnabula sive nolas gestare solebant sive ad convocandam plebem; sive etiam ad eam arcendam: ne quis inter eundem illorum contactu contaminaretur, & piaculo se obstringeret; ut est apud Zonaram lib. 2. *Annal.* quanquam tintinnabula ista non tam Reosiplos, quam Carnifices gestasse, ex Plauto fiat probabile, in *Pseudolo*. Scenc, *Pseudolo non*.

Lanios accersã duos cum Tintinnabulis.
Et in *Truculen*o. Sc. Ego ne tibi.

Ne ego bilingues vos necem, nisi

Ad Tintinnaculos vultis vose luci viros.
ubi per *Tintinnaculos* viros nulli alii possunt intelligi, quam Carnifices; ut à Turne-
bo rectè est observatum lib. 1. cap. 21.

En thermis. Constat etiam, Campanæ sonitu apud Romanos populum in thermis, statis horis, vel advocari, vel dimitti solere. Unde Martialis.

Redde pilam, sonat æs thermarum: ludere pergis?

Virgine vis solâ lotus abire domum?

Monet enim eum, qui in gymnasio est, ut si lavari velit, sonanti Tintinnabulo properet: paupulò post enim nullum lavandi locum futurum; sed sola aqua frigida, cui *Virgini* nomen erat, fore lavandum. Tintinnabulo igitur Romani è gymnasio revocabantur loturi ad thermas mox claudendas.

Græci quoque in piscatorio foro sub *Panciroli* lib. 2.

coenam pulsabant Nolas, teste Plutarcho lib. 14. *Sympos.* ubi heluones obsonatoresque dici notat, qui in foro piscatorio elitarent, celeriterque Tintinnabuli pulsum exaudirent. Verba Plutarchi ita Latine reddidit Hieronymus Mercurialis lib. 1. *Variaz. Lelion. cap. 25.* Ad hæc opsophagos sive obsoniorum amatores minime eos, qui bubulis carnibus delectantur, esse dicimus, qualis fuit Hercules: neque ficuum amatorem, ut Plato, quem virides ficus una cum carnibus edisse notatum est; neque Uvarum cupidum, sicuti fuit Arcefilaus, sed eos, qui quotidiè tabernas ubi veneunt pisces, circumambulant, exquisitève tintinnabulum audiunt. Ejus rei non injucunda exstat historia apud Strabonem lib. 14. Nam cum citharcedus quidam apud Jassios artem ostentaret, iterimque Nola, quæ in cupe diario erat foro, vendendorum piscium signum increpuisset, omnes ad piscium negotiationem dilapsi solum illum destituerunt; excepto tamen uno, qui Surdaster erat. Accedens itaque ad eum Citharcedus Gratias tibi ago, inquit, qui & Musices studiis hunc honorem habueris, & sicut cæteri, audito tintinnabulo me non deserueris. Tum ille: Numquid tintinnabulum sonuit? Vale ergo præceptor, & bene tibi sit. Sicque & ipse, non secus atque alii factitarent, cõfestim atque curculò abiit.

Nec verò ignotum est, Dodonæum æs, *Dodonæus*, illud in loquaces & obstreperos directum proverbium: quod in Dodona duæ essent columnæ, in altera pelvis ærea, in altera puer cum flagro pelvim vento impulsam percutiens. Unde tinnitus in multas horas perdurabat. quanquam Plinius lib. 36. *ca. 13.* etiam absque flagrii stius percussione, tintinnabula illa vel sola vento agitata longè sonitus retulisse scribit: ut meritò cum Juvenali.

Tot pariter pelves, tot tintinnabula cre-

x

Quem

Quem verum hodiè non ineptè de sacrificulis & importunis campanarum pulsatoribus usurpare possis. Et si enim olim solis parochis permissum fuit, eatenus campanis uti: ut populum congregare possent; deinde Mendicantium fratrum familiarè unicà tantummodò pro loco quolibet contentæ esse jubentur. *c.unic. de Offic. Custod. in extravag. comm.* hodiè tamen tot habent, quod volunt, summamque religionem in eo constituunt, si vicinos, tanquam Nili cataraëtis (quæ sunt præcipientes & horridæ montium angustiarum, per quas Nilus ingenti aquarum mole devolutus, non fluere inter occurrentes scopulos, ut ait Plinius, sed ruere videtur) proximos populos cogant obsurgere: quod quondam Jovianus Pontanus conqueritur: ut & Alcinius, qui cum Biturigibus ægrotaret, parum absuisse ait, quin impedito somno maximè tum necessariò ad Orcum demitteretur. *l.8. parerg. c.11.* Ex quo quæsitum est, an sicuti fabri ferrarii & lignarii, itemque malleatores alii, qui juxta scholas aut Doctoris domum artis operam dantes, diurno nocturnoque strepitu meditationes Doctorum impediunt, è vicinia expelli possunt; ita etiam immodicus Campanarum pulsus inhiberi queat? Et quidem de fabris & malleatoribus ferè incunctanter id asserunt, Bartolus in *l. ff. solut. matr. nu. 30.* Jason *nu. 46.* Franc. Ripa *nu. 127. 128. 129. 130.* & Alcinius *n. 51. 52.* ob publicam præsertim utilitatem & spem, quam de iis, qui liberalibus studiis dant operam, sibi pollicentur Imperatores in *l. 1. C. qui astate vel profess. se excus. lib. 10.* ut adeò sedulò cavendum censuerit Theodosius, ne quovis strepitu, aut etiam linguarum confusione permixta aures quorundam, aut verò mentes à studio literarum avertantur, *l. un. in fin. C. de studiis liberal. Urb. Roma l. 11. cum certum sit, silentium discendis ar-*

tibus non minus, atque otium esse accommodandum *l. C. de excus. artific. lib. 10.* Idque vel eò magis, si Doctor prævenit fabrum, & præ malleatore isto sedem ibi occupaverit: quandoquidem præventionis causa in jure potissimum consideretur: prout rationem hanc assignat Jacob. Menoch. *l. 2. de Arbitrar. lud. cent. 3. casu 237. nu. 6. per l. 2. § si quis nomine ff. Ne quid in loco pub. cum l. potior. l. qui balneum ff. Qui potior. in pign. habeant.* Atque ita in facto obtinuisse se scribit Matthias Colerus, contra viotorem quendam, qui se illi ad latus ingesserat in vicinia, & sub mediam noctem surgendo ac compingendo stipandoque; vasa vinaria, tantos strepitus & clangores excitaret, ut multas noctes coactus fuerit insomnes transigere. Ideoque viotorem illum compulsus, ut habitatione ea dimissa, de alia cogitaret, vel operas suas in ista vicinia omitteret. Matthias Coler. *de processibus executivis par. 1. cap. 4. nu. 8.* Campanarum verò pulsus quod attinet, distinctum video ab interpretibus. Nam si ægrotanti Doctori, itemque Scholari & vicino cuilibet gravis sit immodicus ille & non necessarius Campanarum strepitus: placuit, eum non secus ac gravem & pestilentem odorem coercendum esse *l. 2. §. Idem ait. 29. ff. Ne quid in loco publ.* Bartholomæus Capolla *de Servitut. rusticor. pradior. c. 43. de Aere.* Alcinius *d. l. in 56.* siquidem salus hominis, cujus gratiâ Natura omnia comparavit; *l. si pecudum 28. ff. de Vfur.* nullo modo æstimari queat. *l. si pater. 34. in fin. ff. de donat.* & exinde rebus omnibus & cuivis commodo sit præferenda. Luc. de Penna in *l. un. C. de studiis liberal. Urb. Roma l. 11. circa fin.* At si bene valentes & sani sint vicini: obtinuit Oldradi sententia *conf. 228.* existimantis, minimè ferendos esse, qui adversantur, ceu nimis delicatos Nam & Demosthenes, Plutarcho teste, sponte

Campanarum pulsus an inhiberi queat;

Nili cataraëtis.

Faber & vicini quando possit.

*Sybaritarum
mollitior.*

procurabat, ut strepitui adfueret: damnatque à veteribus Sybaritez, ceu nimis molles, quod artifices omnes obstreperos civitate excluderint, tanquam eorum quietem turbantes. Alciat. *l. 8. parerg. c. 11.* De Sybaritarum porro mollitie dixi quendam *lib. 1. tit. de Equis.* Quibus addantur, quæ in eandem rem scriptis commendavit clariss. Jurisconsultus & historiarum scientissimus Philip. Camerar. *c. 20. Oper. succif. centur. 1.*

Nola.

1. *Est autē Nola Campania Oppidum.*

Oppidum hujus apud Virgilium quoque olim fuit mentio: si verum est, quod Gellius prodidit *lib. 7. Noct. Attic. c. 20.* Scriptum enim in quodam commentario reperisse se ait, versus istos à Virgilio ita primum esse recitados atque editos:

— *dives erat Capua, & vicina Vesuvo
Nola iugo.*

Postea Virgil. petiisse à Nolanis aquam, ut duceret in propinquum rus: Nolanos beneficium petiit non fecisse: Poëtam offensum nomen urbis eorum quasi ex hominum memoria, sic ex carmine suo derasisse, *Oraç.* Pro Nola mutasse, atq; ita reliquisse.

— *& vicino Vesuvo Ora iugo.*

Idq; & melius & suavius ad aures esse Gellius adserit.

*Nolanorum
surpiscendo.*

Nec verò dissimulandum hoc loco est, Campanos, & ex his Nolanos, in primis oris impuri & immundi fuisse habitos. Unde & *Osci* à quibusdam dicti, quasi obsceni, ut Porphyr. ad Horatium notavit: ex Festo fortassis, qui *Oscis* ait frequentissimum fuisse usum libidinum spurcarum. Hinc lucem accipit illud de Clodia usurpatum ænigma: *In triclinio Coa, in cubiculo Nola.* Eo ipso enim Clodiz objicitur oris obscenitas, & omnis infandalibido, quæ notati sunt Nolani; vel, ut Aufonii verbis, Crispæ foedissimâ Venerem objicientis, utar:

*In triclinio
Coa, in cubi-
culo Nola.*

— *quam Nolanis Capitalis luxus inussit:* ut cum libidinosa & lasciva in convivio esset Clodia, & quædam Ve ius Coa; in cubiculo à nulla obscenitate, quæ Nolanis familiaris erat, abhorreret. Turnebus *lib. 3. Adversar. cap. 19.* scio hoc aliter explicari apud Ludovicum Cælium Rhodiginum *lib. 19. lectio. antiqua. cap. 11. & lib. 29. cap. 1.* aliter item ab Alciato *lib. 2. parerg. cap. 12.* de Clytemnestra muliere balnearia loquacissima, proverbium illud accipiente: quæ præter linguam nihil meretricium habuerit: ideoque intriclinio seu convivio fuerit Coa, tanquam coitum petenti nemini abnuerit; in cubiculo verò nola, à negando, sed nihil causæ est, cur à Turnebi interpretatione discedendum putem. Capitalem igitur luxum cum dicit Aufonius, videtur oris, quæ præcipua capitis pars est, spurcitiam & obscenitatem notare. Eodem certè sensu Catullus, *Capite demisso*, dixit in Gellium incestus infamia notatum:

*Nam nihil est quicquam sceleris, quod
prodeat ultrâ,*

*Non si demisso se ipse voret ca-
pite.*

ubi, *demisso capite*, malè audit, & de oris foeditate illa erit accipiendum: ut apud Ciceronem, *de Sexto Clodio*: Sed si requiri jusseris, invenient hominem apud Sororem tuam, occultantem se capite demisso. Quibus verbis quid innuatur, ita intelligunt, quibus notum est, quid *Phœnicissare* dicatur Veteribus; & qua nota Phœnicissantes secernantur à *Lesbiantibus*. Neutrum me explicare finit pudor meus, vel Linocerii illius exemplo, quem Petron. Arbit. ita inducit differente: *cætera nisi eloquens Timantis silentio, dicere pudor non sustinuit.* Quotus enim quisque est, qui ejusmodi ne quidem antea cogitata semel tamen lecta stupefactus non admittetur, & inter admirationem & incredu-

*Turnebi opi-
nio de sensa.
Capitalis lu-
xus.*

*Capite de-
miso.*

*phœnicissare
Lesbiare.*

litem fluctuans ad aliquid turpe, cæca quadam cogitatione ebruius, non pellicia-
tur? ut gravis est P. Guirandi Alosiani
censura in *quadam ad Arnaudum Epistola*. Quod si quis tamen utrunque illud co-
gnoscere tantoperè gessit, adeat sanè Hie-
ronymi Mercurialis *l. 4. Variar. lect. c. 13.*
Nec melatet, Lugov. Cæli Rhodig. anig-
ma istud aliter explicare *lib. 19. Antiq. lect.*
cap. 11. & lib. 19 c. 1. Sed illa Turnebi inter-
pretatio & argutio, & vero mihi propior
videtur.

Luxuriam verò illam ex Regionis istius
fertilitate promanasse, quis dubitet?
quandoquidem totum illum Campaniæ
tractum, locorum omnium, quæ uspiam
vidi, fertilissimum esse, mecum ferebun-
tur, qui & ipsi Neapolitanum Regnum
peregrinando collustrarunt. Adeò verum
omniò deprehendi, quod Polybius jam

*Campania
fertilitas &
amœnitatis.*

antè *l. 4.* scripseret: nempe Campanum
agrum esse & copia rerum, & fertilitate re-
gionis, denique & amœnitate ac pulchri-
tudine situs excellentissimum. Scripserat
id ipsum & Florus *lib. 1. cap. 16.* his verbis:
omnium non modò in Italia, sed toto
orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ
plaga est: nil mollius cælo, nil uberius
solo: denique bis floribus vernat: ideò
Kiberi Cere:isque certamen dicitur, &c.
Plinius etiam ipse *lib. 3. cap. 5.* Campaniæ
felicem illam ac beatam amœnitatem de-
prædicaturus; palam esse ait, eam uno in
loco gaudentis opus esse Naturæ. Jam
verò (addit) tota ea vitalis ac perennis
salubritatis cœli temperies est, tam ferti-
les campi, tam aprici colles, tam innoxii
saltus, tam opaca nemora, tam munifica
sylvarum genera, tot montium afflatus,
tanta frugum & vitium olearumque fer-
tilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opi-
ma tauris colla, tot lacus, tot annuum
fontiumque ubertas, tota meam perfun-
dens: tot maria, portus, gremiumque ter-

rarum commertio patens undique: &
tanquam adjuvandos mortales ipsa avidè
in maria procurrens. Idem Plinius, cùm
de totius Campaniæ præstantia, utpote
quæ universæ terræ antestaret, satis mul-
ta differuisset *lib. 18. cap. 11.* Sigillatim et-
iam de *Laboriis*, Campaniæ scilicet par-
te subiungit: Quantum autem univer-
sas terras campus Campanus antecedit:
tantum ipsum pars ejus, quæ *Laboria* vo-
cantur. Cujus verbi rationem ipsi quo-
que Itali observasse videntur, quibus tra-
ctus ille *Terra di lavoro* etiamnum appel-
latur; sive quòd in agro colendo plurimus
excludetur labor, quòd pingue solum vi
sua molientium manibus relictetur: sive
quòd hoc inprimis solum dignum sit, in
quod hominum industria & labor infu-
matur, neque unquam à cultu cesset: ut
Ubertus Folietta de laudibus Urbis Nea-
politaniæ interpretatur. Ex his quidem de-
liciosis magna etiam sit accessio fecundi-
tate & fragrantia Citri arboris latissimæ,
fructum cum floribus suavissimè miscen-
tis. Quid multis? putes te spectare Alcinoi
Regis pomaria, in quibus ver quotannis
nova renovatur, sed quæ jugi perflantur
Favonio:

*Et pyra adulta pyris succedunt, malaque
malis,*

ut Homerus tradidit *Odyss. 7.* Possit præ-
fertilissimo hoc Campaniæ tractu vel ipsa
etiam fordere Hymettos Attica, & Isth-
mos Ephyræ, & Tænaros Spartiaca:
quamvis glebæ felices has tantoperè A-
pulejus deprædicet. Sordeat etiam *Eresus*
feracissima Lelbi civitas, Theophrasti pa-
tria: licet cives ipsos Eresios, simulachrum
Cereris *ἱμῆχου*, quasi in *Mercurio* vcham-
dicæ, Delphico apollini consecrassè A-
thenæus fabuletur, *lib. 10. Diaprosoph.* cò
quòd ager Eresius præstantissimū candi-
dissimum: quòd frumentum producere, cujus
pollinem Mercurius ad Deos, si quando

Laboria.

*Terra di la-
vora.*

pane vesci voluerint, subvchere finge-
batur. Quod ipsum & Archelstratus poëta
Expressit iis versibus, quos ex Græcis ita
Latinos fecit Hadriad. Jun. l. 5. *Animad-
vers. c. 4.*

*Vbere agri dives Erefus circumflua pôro
Fert nive canoidius frumentum, atque
inde farinam,*

*Si quando est usus Superis, Cyllenius
empit.*

Possit etiam fecundissimus ille Campa-
niæ tractus, omnigenas cum segetis, tum
arbores pomiferas suaviter edueans, re-
fractum ab Hercule Acheloi cornua ap-
pellari, copię omnimodæ Pulchritudi-
nem ostendans. Nam Hercules,

*Dum tenet, infregit, truncaq; à fronte
revellit.* (tum

*Najades hoc pomisq; odoro flore reple-
Sacrarunt, divesque meo bona Copia
cornu est.*

ut ait Ovidianus Achelous lib. 9. *Metam.*
ex quo tamen loco notat Forcatulus, non
aliunde in ductum à poetis fuisse Hercu-
lem cum Achiloo Tauri speciē præ se fe-
rente certasse, quàm quod ipse in Calydo-
norum gratiam fluvium Acheloum in a-
lium cursum devertens, plurimos agros
irrignos fertilēque reddiderit, & per sa-
lebras mugientem in fecundos campos
traduxerit. Nec enim novum auditu est,
Herculem fluminibus alio sum labenti-
bus modum præstituisse, & quasi repu-
gnantibus imperasse, atque ipsi etiam *Ar-
no Getturia fluvio*, veluti leoni, (ita enim
Arnus Ægyptio vocabulo appellabatur)
per devia loca non sine murmure currenti
limites salubriter dedisse. Idque pluribus
manifestum facit Steph. Forcatulus lib. 4.
de imper. & philosoph. Gallor. fol. 453. De
hac autem tum Campaniæ ubertate, tum
verò de aliis quoque locis tam in Europa,
quàm Asia atque Africa vel ad miraculum
fecundis, eruditè disserit Joh. Bruyerinus

de re cibaria l. 4 c. 13. & 14. Verum quem-
admodum agris fertilibus plerunq; zi-
zania solet innasci: ita etiam in fecundis-
sima illa ubertate & abundantia, videre
in Campania est maximam perditissimo-
rum quorumque, & contra Naturam lu-
xuriantium improbitatem: ut tritum vul-
gi sermone ibi circumferatur proverbium:
*Il regno Napolitano è un delicato pa-
radiso, ma hauiato da gli Diavoli.* quod
Philippus Camerarius itidem annotavit
Operar. succis. l. c. 85. Adeò, ex Poëtæ
sententia,

Luxuriant animi rebus plerūq; secundis!

Pabuli certè ubertatem, quæ genituræ re-
dundantiam plantis etiam, nedum ani-
mantibus affatim subministrat, in homi-
ne quoq; salacitatis causâ exsistere, Em-
pedocles tradit. Quò pertinet illud Euripidis:
*Vult crapulam Cypris, haud fameli-
cū.* quod ab Achæo sumptum, qui mul-
tò antè dixerat: *Amara Cypris est esurien-
tibus.* Latini dixerunt: *Sine Cerere & Ba-
cho friget Venus.* Hinc est, quòd Ægyptii
sacerdotes, victus luxum & lasciviam ex
Porci simulachro, ob animatis istius mul-
tiplicem & assiduam voracitatem atq; in
gluviem significabant. Sic enim Thebis
Ægyptiis olim erecta erat columna, in
qua plurimæ in Menin Regem execra-
tiones descriptæ erant: quòd primus om-
nium Ægyptios à parsimonia ad luxu-
riam, à modestia ad intemperantiam, à
virtute ad effeminationem illexisset,
quapropter simulachrum ejus Porcum
esse voluerunt. Sic & Plotinus, cum ani-
mal hoc maximè voluptarium agnosce-
ret, ubi dissertat de Palingenesi, in id eos
reverti dicit, qui vitam omnem in libidi-
nibus & voluptatibus egerint. Joh. Pie-
rius lib. 9. *Hieroglyph.* Et Epicurus, qui
felicitatem in voluptuaria vita posuit, sci-
tè notatur ab Horat. sectatores ejus Por-
cos nominante l. 1. *Ep. 5.*

*Campania
improborum
hominum
fatax.*

*Ex ubi
lux.*

*Porci Hiero-
glyphicum.*

Epicurus.

*Me pinguem & nitidum bene curat.
cunctis visis*

*Cum ridere voles, Epicuri de grege
porcum.*

quippe cum sectæ istius affectæ ita se in voluptates abjiciant, & prosternant, ut immundi sues in volutabra. Non ergo intelligo (inquit Cicero ex Epicuri dogmate *l. 2. de Finib.*) quid sit, aut ubi summum bonum præter illud, quod cibo & potione, aut aurium delectatione & obscœna voluptate capiatur.

*Luxuriatri-
umphant.*

Planè Luxuriæ causam ipsemet quoq; Bernhardus rerum abundantiz adscribit, dum triumphantem illam graphicè in hunc modum depingit: Luxuriæ currus, ait, quadrigis volvitur vitiorum, Ingluvie ventris, Libidine coitus, Mollicie vestitum, Ocii soporisque resolutione: trahitur Equis æquè duobus. Prosperitate vitæ, & rerum abundantia: & qui his præfident, duo; Ignaviæ torpor, & infida Securitas. Quanquam non tam ipsa rerum opulentia, quàm abusus reprehensionem debebat incurrere. Rectè enim Hieronymus? Non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. Quæ si semel hominis animum invaserit, tam altas inibi radices sollet agere, ut vix ac ne vix quidem extirpari inde possit: cum certum sit, eam Gangrenæ instar latius subinde serpere. Nam, ut verissimè dixit Cicero *in Cas. Major.* impedit consilia voluptas, & rationi inimica est, ac mentis, ut ita dicam, perstringit oculos. Et *Paradox. 1.* ait: Quò major voluptas est, eò magis mentem à sua sede statuque dimovet. Gradatim & diserte hoc docet Gregorius *in Moral.* cum ita scribit: Ex quo luxuria semel mentem alicujus occupavit; vix eum bona cogitare permittit. Sunt n. desideria viscosa, quia ex suggestionem oritur cogitatio, ex cogitatione affectio, ex effectione delectatio, ex delectatione consensus, ex cōsensu ope-

ratio, ex operatione consuetudo, ex consuetudine desperatio, ex desperatione peccati defensio, ex defensione gloria, ex gloriatione damnatio. Quocirca Seneca *28. Epistol.* monet, indurandum esse animum, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendum. Et quidem libidinis initium continebis, si exitum cogitaveris, ut idem Sapiens scribit *libro secundo de Moribus.* quanquam ad eò blandum malum Luxuriam dixit Valer. Maximus *lib. 9.* ut accusare id aliquanto sit facilius, quam vitare. Est scilicet malorum elca voluptas, qua homines capiuntur, ut hamo pisces. Cicero *in Cat. Major.* Est itidem imitatrix boni, malorum mater omnium: cujus blandimentis corrumpuntur, quæ naturæ bona sunt. Cicero *lib. 2 de Legib.* Testatur id diserte de Campana Luxuria (qua de nobis potiss. sermo est) Valerius Maximus: quam perquam utilem Romanæ civitati fuisse scribit. Etsi enim Ciceroni *1. Officior.* non est consentaneum, qui metu non frangitur, eam frangi cupiditate; & qui invictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate: Invictum tamen armis Annibalem (ait Valerius) Campana illa luxuria illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, unguetorum fragrantia, Veneris usu lascivior, ad somnum & delicias evocavit. Idque etiam expressit Seneca *Ep. 51.* his verbis: Vim Hannibalis hyberna solverunt, & indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervarunt fomenta Campaniæ: *Armis vicat: vitiis victus est.* Atq; eo allusit Sidon. Apollinaris *carmin. vers. 343. & seqq.*

*Hannibal à
voluptate
victum.*

—Barthæus *opimam*

Hannibal ad Capnam perijt cum fortia bello

Inter delicias mollirent corpora Baia.

ubi

Hannibal
Barcham.

ubi *Capuam*, ob illam quam modo dixi rerum abundantiam, *opimam* dixit, & Hannibalem, *Barcham*, quod Gentilitium ei nomen fuit ab *Afdrubale*, qui non minus ac *Hamilcar* cognominatus fuit *Barchæus* sive *Barcha*, uti *Savaro* ad illum *Sidonii* locum doctè annotavit, ubi inter alia etiam illud *Prudentii* 2. *contra Symmachum*: de Hannibalis effœminatione illa itidem tractantis adducit:

*Bajanis resolutus aquis, durissima luxu
Robora destituit, ferrug, libidine fregit.*
Verùm quod tum *Annibali*, id ipsum antea & Romanis ipsis acciderat, cùm primum *Capuam* occupassent, Jam tum, ait *Livius*, minimè salubris militari disciplinæ *Capua* instrumentum omnium voluptatum, delinitos militum animos avertit à memoria patrię. Solent enim hujusmodi loca tot deliciis abundantia, sine cæde ac sanguine, peculiari quadam ratione ulciscere, & pœnas de jis sumere, à quibus occupantur. Nam cùm eos pravis moribus imbuant effœminatosq; reddant; facile tales efficiunt, ut postmodum à quovis, nullo ferè labore opprimantur. Quod & *Juvenalis* expressit illo versu:

Luxuria incubuit, victumquè ulciscitur orbem.

Innuat enim ex *Capuanorum*, utpote mollissimorum conversatione, *Romanorum* animos fuisse immutatos: ut qui priùs parcè ac duriter vivere solerent, postea gulæ luxurięq; sese tradiderint: quemadmodum rectè explicat *Nic. Machiavel.* l. 2. de *Republ.* c. 19. Id quod pari eventu

ipsi etiam *Lydi* comprobant: quos victos jussit *Cyrus* cauponas, & ludicras artes, & lenocinia exercere. Et sic gens industria (inquit *Justinus lib. 1.*) quondam potens, & manustrenua, effœminata molitæ luxurięque virtutem pristinam perdidit: & quos ante *Cyrum* invictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos, ocium ac desidia superavit.

*Quippe nec ira Deum tantum, nec tela,
nec hostes,*

*Quantū sola nocet animis illapsa voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, &
atris*

Orcum te semper volitans infamia pennis.
ut quinto decimo *Punicorum* apud *Siliū* legimus. Unde eleganter *Petrus Chrysologus Serm. 41.* Bellagentium legimus superasse quamplurimos, quos tamen pugnant carnalis non vicisse: & auderemus eos dedisse delictis pectora, qui dorsa stultis non dederunt, pro dolor! victores gentium fuisse captivos: nationum dominos turpi servisse criminibus servitute! stetit inter sævientes gladios: & inter enervata lenocinia corruisse! Quid ergo (ait *Valer. Maximus*) his vitijs fœdus, quid etiam damnosius, quibus virtus atteritur, victorię languescunt, sopita gloria in infamiam convertitur, animiq; pariter & corporis vires expugnantur? adeò ut nescias, ab hostibusne an ab illis capi perniciosius habendum sit: & vel hinc liquiddò constet, in voluptatis regno non posse virtutem consistere. quod *Cicero* in *Catone* *Majore* egregiè disputatum reliquit.

DE HOROLOGIIS TIT. X.

Inventis campanis, introductus quoque fuit Horologiarum usus: quorum consiciendorum ratio desumpta est à *Vitruvio*, qui docet, quomodo Rheda fieri queant, demonstret, quot milliaria singulis horis fecerit: eandemque ita rotas disponit, quales hodie in horologio usurpantur. Loco autem *Calculi*, qui singulis horis in pelvim decidebat, adinvenimus est *Malleus*, quo percussa cam-

Horologia.

Varia horarum
forma.

1.

pana horarum numerum designat. Quidam Angelorum imagines effingunt, loco se moventium, & pulsantium Campanas, ac dum Maria virginis simulachrum pratergrediuntur, honorem ei exhibentium. Alij alia excogitant. † Hodie ita subtiliter elaborantur, ut, qua velis hora, te exiens: inventusque est conficiendorum istorum modus, ut etiam absque libramine appenso, vel in mensa poni, vel à collo suspendi possint, amygdali instar, vel aliter efformata. Quaedam etiam Luna statum in cælo representant. Nè q̃ his tamen terminis constitit humanum ingenium. Quoddam enim apud Reverendum D. Delphinum vide, quo à circa coronarium illud as suos habebat circulos. Solis etiam Eclipsin demonstrantes. Per eos quoque Sol procedens in eodemprehendebatur signo, quo in cælo. Vespere occidebat: mane exoriebatur supra id Horizontis punctum, quo in cælo solibat. Luna similiter à Sole modo disjungebatur, modo cum ipso rursus, non sicus atque in cælo conjungebatur. Audio Carolo V. horologium à Cremonensi aliquo donatum fuisse, quod universam cæli machinam, cum omnibus stellis firmamenti complecteretur; item quæ cum signis, quæ non aliter atq̃ in cælo circumagerentur: ita ut ipsum Cælum quasi in terram delatum videretur. Nec erò negari potest, Inventionem istam egregiam, & notatu dignam esse.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

Horæ.

Horam, Providentiæ Deam, olim nuncupatam fuisse Quirini uxorem, docet illud Ennii:

Teque, Quirine pater, veneror, Horamq̃ Quirini.

Docet id etiam Ovidius, quamvis primâ nominis istius syllabam corripiens, cum ita canit

— & priscum pariter cū corpore nomen.
*Mutat, Horamq̃, vocat, quæ nunc Dea jū-
sta Quirino est.*

Eandem olim & Hortam & Stimulam, ab hortando atq; stimulando dictam fuisse, Labeo existimavit: & ædem ejus nunquâ claudi solitam Plutarchus propterea tradidit, quod negligentes socordesque Dea illa nunquam pateretur, sed semper aliquid præclare fieri hortaretur, nunquâque cessandum. Postea tres à Veteribus excogitatae fuerunt.

Hera & tres.

Et Iovis & Themidos Hora de semine nata, Eunomia atq̃ Dike, atque Irene divæ, & omnes,

Florentes, verne.

quarum etiam officium Hesiodus describit, cum eis curæ esse ait, mortalia facta maturare. & Ovidius has cæli portas servare dicit, cum Janum ita introducit loquentem:

Præfideo cæli foribus cū mitibus Horis.
Unde & cæli Janitricæ dicuntur Homero,

— quis curæ polus, regioq̃, superna est,
Nubila quæ pellunt, quæ inducunt nubila cælo.

De quib. qlura videri poterunt apud Joh. Guilielmum Stuckium in descriptione Sacrorum Sacrificiorumq̃ Gentilium mibi fol. 17. & 18. Per horas autem intelligi potest tempus opportunum ad quippiam agendum: quod Græci *ὥρα*; Latini *Occasionem* vocant, habentem in se ordi-

*Earum offi-
cium.*

nem

nem actionum. Nec aliud est ^{quod}, quàm
tēpestivitas & punctus temporis. Jam ve-
rò omnibus rebus certa staturaque tempora
& accommoda esse constat, ex superio-
ris Demiurgi provida atque inenarrabili
sapientia distincta, ut rectè dixerit Eccle-
siastes *cap. 3.* Omnia tempus habet, &
suis spatiis transeunt universa sub cœlo.
Tempus nascendi, & tempus moriendi:
tempus plantandi, & tempus evellendi
quod plantatum est: *et quæ sequuntur.* Ac
ut singulis actionibus sua melius accom-
modarentur tempora, necessaria horum
in suas partes facta fuit distributio. Hinc
Annius in Menses: hi in Dies: Dies rursum
in Horas fuerunt divisi: & quidem quif-
que horum in suas duodecim: vel ex cœli
dimensione, quæ secundum musicam ra-
tionem in duodecim partes distincta fer-
tur: vel ex Cynocephali observatione, si-
quidem id animal utriusque Æquinoctii
tempore duodecies, per horas quippe di-
ei singulas, ac duabus item noctibus ejus-
modi potus excrementa profundere, ab
Ægyptiis Sacerdotib. fuerit animadver-
sum. Accedebat, quòd in his ipsis tempo-
rum cardinib. Cynocephalus duodecies,
horis quippe singulis, quantum potest ulu-
latu, soleat vociferari. Hinc mos inolevit
ap. Ægyptios, ut in horologiis aqueis Cy-
nocephalū adsculperent, ex penecujus fi-
stulato aqua destillaret. Quo haud dubiè
Victorinus respexit, dum ex Ciceronis
auctoritate Trismegistum ait, quum in
Ægypto esset; sacrum quoddam animal
Serapidi dicatum duodecies toto die uri-
nam facere observasse: Idque pari semper
interposito intervallo. Unde ipsi diem
per duodecim horas distributum fuisse
conjecerit, exindeque hunc horarum nu-
merum constitutum. Etenim Cynoc-
ephalum animali illo intelligi, Joh. Pierius
rectè monet *lib. 6. Hieroglyphic.* illud ibi
subjiçiens, horarum observandarum ra-

tionem Clepsydris prius excogitatam; ea-
rundemq; præcipuum usum in Urbe A-
chanta trans Nilum fuisse: ubi inter alia
vas admodum ingens fuerit, in quod sin-
gulis diebus Sacerdotes singuli, numero
trecenti & sexaginta, ad anni scilicet ra-
tionem, qui apud eos habebatur, subdu-
ctis intercalaribus quinq; , aquam ex Ni-
lo detulerint: quæ suo emissâ cavo per e-
jus generis horologium horas indicaret.
Arat autem Clepsydra vasculum vitreum, *Clepsydra
per quod guttatim defluebat aqua inclu-
sa, stillicidioq; exhaustiebatur; ducto no-
mine ἀπὸ τοῦ κλύειν, quod abscondere si-
ve suffurari τὸ ὕδωρ aquam significat. In va-
sculo autem illo conficiendo ea adhibe-
batur diligentia, ut quantum satis esset a-
quæ immitteretur, & ut cavum illud non
nimis arctum, neque nimis patens esset:
hoc nimis celerem effusionem; illo stran-
gulationem sæpius efficiente. sijus for-
mam & usum pariter describit L. A. pule-
jus *l. 3. de Asino aureo*, his verbis: Sic rur-
sum præconis amplo boatu citatus accu-
sator quidam senior exsurgit, & ad dicen-
di spatium vasculo quodam in vicem coli
graciliter fistulato, ac per hoc guttatim
defluo, infusa aquâ, populum sic odorat,
&c. Nec enim libera olim ad agendum
Oratorib. spacia, sed ad aquæ stillicidium
dabantur Clepsydræ: quibus exhaustis
amplius dicere vetabantur. Hinc idem A-
pulejus in *Apologia pro se prima* adversus
Sicinium Æmilianum; dum in ipso Ora-
tionis cursu ex libro quædam suc, ipsicaui-
sæ inservientia; recitari cupit, quæ amfusti-
nendam monet. *Attu* (inquî) *intercā
dum legis, aquam sustine.* Qui loc us; haud
scio, an ab ullo ab hoc fuerit observatus:
Metuebat enim Apulejus, ne, si aqua in-
terim effluxisset, amplius sibi dicēdi præ-
cisa foret potestas. Quod institutum da-
mnat Plinius *lib. 6. Epist. 2.* paucioribus da-
psydris causas præcipitari scribens, quæ*

Temporis di-
stributio.

à Cynoceph-
lo causata.

Horarum o-
rigo ex Clep-
sydris.

Panciroli. lib. 2.

Clepsydra o-
ratoribus
data.

antiquitus pluribus diebus explicabantur: Ideoque morem illum postea exolevisse, libero dicendi spacio concessio. Quid enim (ait) iucundius, quam subalternis invidia quam diu velis, & in alieno auditorio quasi comprehensum commodè dicere? Significat enim eum, qui libera dicendi spacia petebat, itidem adversario concedere; ita ut is, qui respondebat, posset vel longiorem, vel breviorē orationem habere citra invidiæ aut pudoris periculum: cum ex tempore respondere videatur. Et idcō increbuisse passim & invaluisse consuetudinē ait, binas vel singulas clepsydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Quibus addantur, quæ lib. *Epist.* 11. idem scribit Plinius, dum clepsydris, quas spaciōssimas acceperat, quatuor dicit fuisse additas. Hinc notæ illæ phrasæ: *Ad clepsydras*, supra clepsydram dicere, & præter aquam, & *aquam perdere*, apud Quintilianum, Ciceronem, alios: de quibus videri poterit Guilielmus Budæus *ad l. ult. §. defensores ff. de Munerib.* & Clepsydrarum usum tangit etiā Scipio Gentilis (quem in revisione huius in Cōmentarii primum vidi) in *doctissimis notis ad Apuleji apolog. n. 331. cum seq. & n. 401.* itemq; Frācis. Philadelphus *ep. n. 11.* quæ reperiuntur in *censur. 1. Epist. Philologic.* & I. ud. Cælius Rhodigin. *l. 18. lect. antiqu.* cap. 39. ubi etiam Metichen Scortillum Clepsydræ cognomentum sibi adoptasse scribit, cum ad Clepsydram concubivisset, ac universa defluxisset aqua. Et alibi Phisicam adducit rationē, cur clepsydræ tardius multo hyemali tempore profluant, quàm æstivis horis. *l. 26. c. 7.* Sed & antiquitus rebus agendis legem clepsydras sive solaria vel horologia dixisse, ex Artemidoro *lib. 3. c. 17* liquet. ita ut ad horas viverent, & ad certum demensumq; tempus. Eoq; alludit Plautini parasiti jocus plantinissimus, quod horologia ventri suo fa-

mem induxerint; sicut in *Bosotia Comædia* apud Gellium conqueritur. *l. 3. noct. Atticar. cap. 3.* iis verbis.

Ut illū dī per dāt, prim. qui horas repperit. Quiq; adeo primus statuit hic solarium; Qui mihi cōminuit misero articulatū diē: Nam me puero uterum erat solarium Multo omniū istorū optimū & verissimū. Vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat. Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet. Itaq; adeo jam oppletū est oppadū solaris. Major pars populi aridi reptant famo.

Nec verō Clepsydris tantum, ut jā dixi, horas metiebantur Veteres sicut nos horarum spacia vasculis arenariis distinguimus, in medio strigosis ac pertusis: in quibus arena ad pollinariam exilitatē succreta, vasculi conversionibus ultrō citroque commeandō horas metitur; (& quidem multo rectius, quā aqua. Nam aqua facile motu attenuatur, & ita exhalat. Vnde ejusmodi horologia non satis certè distinguere intervalla temporis possunt: ut *Dn. Becmannus* me monuit.) Sed & Solaris i-

Solarium

dem, ac nos, utebātur, quibus horæ denotabantur ad Solem, veruto umbrā faciente, vel pinnula, aut æneognomone. cujus inventionē & rationem Gnomonici profitentur, & Anaximenē Milesiō acceptam ferunt. Atque is quidem Gnomon Græcis *αντικειν* dicebatur, quasi tu *Umbra indagatorem* dicas. Unde & Sciathericon horologium Plinio *l. 2. c. 72.* est umbræ indagatorium. de quo apud Budæum habetur *ad l. ex emeo. §. ult. ff. de Actio. emti.* Et quæ memorabile illud in campo Martio olim insigne horologium, quod, annotatē Pōponio Læto in *suis Antiquit. Rom.* habuit septem gradu circum, & lineas distinctas metallo in aurato: solum etiā campico loco, ubi horologium istud fuit, lapide amplo quadrato stratum, & lineas habuit easdem, & in angulas quatuor ventos, cum inscriptione, ut Boreas spirat, ex opere *mativo.*

Sciathericon

*Clepsydra
scortillum.*

musiv. Ejus & Plinius meminit *libr. 36. cap. 10.* ab Augusto Imperatore id conditum innuens.

Antiquissimum autem esse Solariorum usum, vel sacra docemur pagina. Et si enim ex Lucretii sententia,

Nec mare, nec tellus, nec cælis lucida templa,

Nec mortale genus, nec Divum corpora sancta.

Exiguum possent horas sistere tempus: unde etiam Falcem Tempori attributam legimus, qua omnia fingitur incidere, prosterne & labefactare, ut ex illo *l. 3. Epigramm.* licet cognoscere:

Marmora discindit vis temporis, ac neque ferro

Parci: inhumana cunctaq; fulce secat. Constat tamen, præpotentem illum rerum omnium arbitrum & moderatorem Deum, cujus neque certis regulis voluntas abstringitur, nec ullis terminorum finibus circumscribitur potestas, non tantum ad Josuæ preces Solis cursus, cæteroquin perpetuos, inhibuisse, ut immobilis ille staret, nec moveretur contra Gabam. *Iosua 10. & Eccles. 46.* Sed & Ezechiz tempore Solarem umbram lineis decem, per quas ea ascenderat, in horologio sive solario Achaz revocasse. *Esa. 38.* Quam in rem exstat elegans Philippi Melanchthonis epigramma: quod vel idè adscribere placuit, quòd summum illum virum in epigrammate jucundum atque festivum, & ingenium ipsius magnum atque ad omnia comparatum, vel ex poëmatibus quibusdam intelligi. Jul. Cæsar. Scaliger, gravissimus censor rectè judicavit *lib. 6. poetices:* quem Hypercriticum inscripsit. Id verò ita habet:

Non Deus est numen Parcæ carum cingere clausum,

Quale putabatur Stoicus esse Deus.

Ille possit Solis curru inhibere volantes.

Ille, velut montes, flumina stare jubet.

Ceterum quemadmodum Temporis observatio & divisio in omnibus aliis disciplinis necessaria est, ut Petrus Gregorius perspicuè ostendit *in prælud. optimi Inreconf. l. 4.* Ita nulla ferè Juris nostri pars est, in qua temporis alicujus mensura & consideratione non indigeamus. Ac ut aliqua saltem ex his commemorem: (singula enim recensere, infinitum foret) cōstat utique Pubertatis tempus in masculo

In pubertatis annis.

definiri decimo quarto ætatis anno; in femella duodecimo *§. 1. Inst. quib. mod. tut. finiat.* Cum enim minùs durabilia per naturam celerius cōpleantur, & fœmininus sexus masculino virtute inferior exsistat: cōfectarium inde est, fœmellas animi & corporis perfectionem sibi congruentè citius acquirere: cū exploratum sit, quòd in masculo per septennium; in fœmina autem per senarium naturaliter fiat mutatio post Cynum, Baldum & Castrenf. *in l. qua astate. 5. ff. Qui test. fac. pos. Joh. Dauth. docuit in tr. de Testament. nu. 146.* & pluribus id prosequutus sum *libr. 1. horum Commentarior. Tit. de Habitu & vestiment. veter.* Quibus accedit, quòd Plinius *l. 7. c. 4.* & ante illum Aristoteles *lib. 7. de Histor. animal. cap. 3.* scripsit fœminas celerius gignere, quàm mares, sicuti & celerius senescere. Ex quo Zeuxis Agatharcho itidem pictori, de pingèdi celeritate se jactanti, cum ipse diutius immoraretur operi, ita respondit: Diu pingo, quia pingo æternitati. Citò natus, citò pereunt: diu elaboras, ferunt ætatem. Nò mirum igitur, id ipsum quoque pabertatis tempus, etiam nuptiis contrahendis commodum atque idoneum jure civili fuisse judicatum *l. minore 4. ff. de ritu nupt.* Quamvis enim Pontificum placitis vis cœundi attendatur potius, quàm annorum habeatur ratio: *cap. pabere & 116 gl. Ex de D. sponsat. impub.* quando quidè

In Nuptiis.

Sol stare jussus.

Pl. Melanchthon.

qui morbum vitiatæ naturæ humanæ norunt, ne cui laqueus injiciatur, graviter judicant, non debere certis annorum cancellis Nuptiarum libertatem concludi: ne legitimo hoc remedio destituta Juventus, turpius polluat, & ruat in libidines nefarias. Fr. Balduin. *in princ. Inst. de Nupt.* Vix tamen est, ut ante 14. annum à masculo mulierem iniri posse dicamus? cum circa annos bis septem pubertas demum contingere plerumque soleat. Indeque est, quod Justinia. non credat quemquam esse tam acceleratæ & effusæ libidinis, qui ante 15. annum cogatur Uxorem ducere. *Novella 100. cap. 2.* quanquam D. Gregorius *lib. 4. Dial. cap. 19.* pueri cuiusdā meminit, qui vix novem annorum, Nutricem imprægnarit suā. gloss. *in summa 4. 20. q. 1.* quod ipsum & Hieronym. attestatur *in Epi. ad Vital. presbyter.* de puero decennali; addens, ipsum etiam Salomonem nondum decem annos natum, suo complexu Nutricem filio Roboam gravidam fecisse. Et de Achaz commemoratur, quod undecimo anno Ezechiam filium genuerit: Johan. Corasius *lib. 6. Miscellan. cap. 22. num. 4. & 5.* Didac. Covarruvias *in Epitoma lib. 4. Decretal. part. 2. c. 5. num. 4.* Quod pluribus exsequitur Prosp. Farinac. *in tract. de Pœnis imperandi q. 92 num. 80.* Sanè Reipublicæ inter est, præmatura Venere juventutem non enervari, quod in fœmillis æquè receptum est: cum periculosum perinde atq; nefarium sit, Veneri subijci puellam nondum Viripotentem; & quæ, juxta Horatium.

*Nondum subacta ferre jugum potest
Cervicæ.* —

Acerba quippe res est immatura Virgo. Et idèò, dicebat Tertull. *1. de Virgin. velatā.* penes Israel illicitum erat advirū tradere, nisi post contestatā sanguine maturitatem. Quod pertinet illud Hor. 2. *Car. 5.*

—solle Cupidinem immittis nuda—

Hinc, cum Imperator Honorius Thetmantiam Stilichonis filiam sibi matrimonio jungi cuperet; Zosimus, immaturam virginem maritali connubio tradere, nihil aliud esse dixit, quàm injuriam Naturæ facere. *lib. 5. hist.* ut rectè Labeo scripserit Nuptam non esse, quæ virum pati nō potest. *l. penult. ff. quānd. dies. legat. ced.* Quo sensu & ab Ulpiano responsum accepimus. Hinc conditioni, *Cum nupseris*, eam non paruisse, quæ nondum nubilis ætatis in domum mariti deducta est. *l. hac cōditio. 10. de condit. & demōst.* Nubilus autem ætatis eam intelligi, quæ, ut dixi, duodecim annorum est, Pomponius manifestò probat, dum Minorem annis duodecim nuptam, tunc legitimā Uxorem fore ait, cum apud virum expleisset duodecim annos. *l. Minorē. 4. ff. de rit. nuptiar.* Secundum quæ si minor duodecim annis in domum deducta, adulterium commiserit: mox apud eam ætatem exceßerit, cœperitque esse Uxor, non poterit jure Viri accusari ex eo adulterio, quod ante ætatem nupta commisit; sed vel quasi sponsa poterit accusari, ex rescripto Divi Severi, ut Ulpianus retulit *in l. si nxor. 13. §. si minor. ff. ad l. Jul. de adulter.* Quid ergo? si puella pubertati proxima, quam parentes puberem affirmabant, cuidam nupserit, cujus postea nuptias, cum jam duodecimum annum attigerit, aversetur: poterintne ad separationem agere, & ut alteri nubere liceat, petere? eò quod priori, ætatis ratione neque consensisse, & insuper intāctam se esse dicat: Marito contrā asserente, Ignorantem se duxisse impuberem; Nubilem verò credidisse, quia ita à parentibus dicebatur: veruntamen adeò viripotentem, adeò pubertati proximā duxisse, ut Mulierem fecerit? (cujusmodi puellas, quæ ætate jam maturæ virum appetere incipiunt, scitè admodum & aperte ma-

*Præmatura
quorundam
Veneris.*

Cyamizare. *miſm* hoc eſt *Cyamizare*; puto, quia Cy-
nos non legumentum modò ſignificat,
ſed cibos quoque, propterea quòd ſint *is*
re zón dñs, id eſt, uterò ferendo validæ
ex interpretatione Ludovic. Cœlii Rhodigini *lib. 28. lect. antiq. c. 24.*) Et quidem
poſt longam cauſæ examinationem pro-
nunciatum eſt: cum impotentia non fue-
rit objecta, nihil opus eſſe turpi inſpecta-
tione. Adhæc viri juramento credi, qui
Uxorem cognoviſſe diceret. Itaq; ſepara-
tionem rectè prohiberi: quemadmodum
ab Alexandro III. ſcriptum eſt *in c. continetur 6. de Deſponſat. Impub. & P. Æ-*
rodii retulit l. 4. Rerum Indicatarum.
tit. 15. c. 11. Præterquam enim quòd turpis
eſt illa partium verendarum, & Veneræ
colluctationis atq; congreſſus inſpectio,
quam Gallis ſuis uſitatam graphicè de-
pinxit Annæus Robertus Aurelius *l. 4. Re-*
rum Indicatarum c. 10. ſolet ea ſæpe numerò
etiam fallax eſſe: ſi Cypriano ita ad Pom-
ponium de virginib. ſcribenti credimus
Nec aliqua putet (ita) ſe poſſe hac excuſa-
tione defendi, quòd inſpici & probari
poſſit, an virgo ſit: cum & manus obſte-
tricum, & oculi ſæpè fallantur. *can. nec a-*
biqua. 27. quaſt. 1. Nec eſt, quòd minoris
ætatis intuitu ſeparationem ſperet mul-
ter, ſi ita pubertati fuerit proxima, ut cõ-
pula carnali potuerit conjungi, ætatè ſci-
licet ſupplente malitia, *c. de illis 9. Ex. de*
deſponſ. impub. quam & prudentiam ap-
pellat Innocentius III. *in cap. ult. d. titulo.*
Quòd ſi inficiata fuerit fœmina, ſe à viro
cognitam; Maritus contrà id aſſeruerit:
placuit, Mariti aſſertioni ſtandum eſſe:
quia ſcilicet Vir caput eſt Mulieris: ut in
Concilio apud Compendium habito de-
cretum legimus. *can. ſi quis 33. quaſt. 1.* Nam
qui congregiendi vim certo annorum nu-
mero deſiniri poſſe putat; nã ille fruſtra
eſt, & vehementer errat: cum & Plinius
regiones quaſdam memoret, in quibus

fœminæ etiam ſeptimo, imò quinto æta-
tis anno poſſint parere *l. 7. c. 2.* & his con-
ſentaneum planè ſit, quòd Arrianus de ea
regione, in qua Pandææ Herculis filia re-
gnavit, memoriæ prodidit, *lib. Rerum*
Indicar. cap. 174. Abiſtis ego mulierculis
rectè, niſi fallor, uſurpari poſſe credide-
rim, illud libidinoſæ Quartillæ dictum
quòd Petronius Arbiter, efferatam mu-
lieris libidinem, & paſſivam proſtituti pu-
doris nundinationem exſequens, ita con-
cinnavit: Junonem meam (inquit Quar-
tilla) iratâ habeam, ſi me unquam memi-
ni virginem fuiſſe. Nam infans cum parî-
bus inquinata ſum, & ſubinde prodeun-
tibus annis majoribus me pueris applicui,
donec ad hanc ætatem perveni, qua ſcili-
cet, ut eſt in proverbio, Taurum ferre pò-
teſt, qui vitulum tulerat. Johan. Nevizan.
in Sylva Nuptiali lib. 2. nu. 37. Porro in
juvenili ætate qui ſunt conſtituti, eos in-
centivo libidinis ut plurimum inflamma-
ri; notius eſt, quàm ut pluribus explicari
debeat. Majoran. in Novell. *de ſanctimo-*
nial. vitandæ etenim ſunt; & magnis at-
tentionibus tranſeundæ humanæ cupidî-
tatis illecebræ; In quas præcipuè primus
ætatis ardor impellit. Et Concilii Tole-
tani quarti *canone 23.* legitur: prona eſt
omnis ætas ab adoleſcentia in malû, &c.
Unde *adoleſcentiari* Varroni luxuria eſt. *Adoleſcenti-*
Nonius cap. 1. Impune enim adoleſcenti-
ari, bus adoleſcentiari licebat. Terentius *A-*
delph. Nô eſt flagitium, crede mihi, ſcor-
tari adoleſcentulum: non eſt. *Panegyrr.*
Maximiani & Conſtantini initio: nihil
de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis
ætati voluptatibus in hoc ſacrum peçtus
admitteres? Hinc *juvenum publica cura*
Horatio *meretrix* eſt: & quidem merce-
trix *Nonaria* dicta: quia apud veteres in
nona hora proſtabant proſtibula: ne ma-
nè omiſſa exercitatione illi irèt adoleſcē-
tes, ut habet vetus interpres Perſii *Satyr. 1.*

Fœmina
5. anno pari-
entes.

Quartilla
Petronii.

Juvenes in
libidinem
proclives.

Adoleſcenti-
ari.

Meretrix
nonaria.

& notat Savaro ad *Sidonij Apollinaris Ep.* 2. lib. 7. sed ne ætatis lubricæ juvenes ad Venerem projecti, vaga libidine diffluent: jure Canonico provisum est hoc modo, ut matrimonio jungantur. Sic enim Clemens *Epist.* 3. ab *Iacobum fratrem*. Sacerdotes ante omnia ut pudicitia studentes, adolefcentes nuptiis jungant: quo calorem ferventis ætatis conjugali lege præveniant. Nec abludit Apulejus lib. 6.

Adolescentia
luxuria ma-
trimonio co-
ercita.

Tollenda est omnis occasio & luxuria puerilis nuptialibus pudicis colliganda: ut vel hinc colligi possit, in poenam quasi luxuriosis juvenibus datas olim uxores. Fieri quæ docet prudens educationis magister *Plutarchus*. Quin & hodiè distolutor juvenis uxoriam hac habena castigari solet. Quod post Joh. Guilielmum ad illum Plauti versum *Trinum autum* 2. scen.

Nam si pro peccatis centum ducat uxorem parum est.

Notamen
impare.

Notat doctissimus Tanbmannus: hac tamen cautione, ne impares ætate ad matrimonii jugum arctarentur. Monet hoc Quintilianus *declamat.* 306. At tu, si quietem mavis, duc parem. & Calpurnius *declamat.* 20. Ne pecora quidem, nisi paria, jugum succedunt. At impares ætatis sub jugum mittere Natura & civilitas avertantur. Ut ex Ambrosio idem monet Savaro ad *Apollinar Epist.* 4. lib. 2. Cæterum in liebris lascivix exemplum singulare retulit Gaudentius Merula: qui Augustæ Taurinorū vidisse se testatur adolefcentulam satis elegantem & adeo libidinis avidam, ut quinque & triginta viros ordinis militaris adscitum scriatim admiserit. Ant. Mizaldis *Memorabil. cent.* 8. *aphorismo* 10. Matronæ nimirum illi inervâ hujus ordinis probro objicienti, & quod nihil ageret operis nulloque lanificio exercetur, hoc forsitan regestura: *se tot jâ telas exigno tēporis spatio portexu-*

Laetitia ap-
pelle Augu-
stina.

isse, ut est apud Erasum Roterodam. *Chil. Messalina.* 1. cent. 4. adag. 1. Vel Messalinam Claudii Cæsaris uxorem victura. quam Plin. scribit ancillam in Venerem id certamen è prostitutis electâ, die ad nocte superasse quinto ac vicessimo concubitu. *L. 10. c. 36.* quam etiam in artis istius professione, nomen *Lycisca* assumpsisse Juvenalis innuit, cui propterea dicitur

— nomen mentita *Lycisca*.

Solebant enim mulieres, meretricium quæstum captaturæ, apud Ediles licentiam stupri vulgare, ut de Vestilia, prætoriam familiâ genita Tacitus scribit *l. 2.* atque insuper mutatum nomen cellæ in lupanari, ubi prostabant, inscribere. Alex. Sardus de *Morib. & ritib.* l. 1. c. 15. Unde cella inscripta apud Martialem:

Celle mari-
tricium in-
scripta.

Intrasti quoties inscripta limina cellæ.
Et de Nominis mutatione Plautus in *Pænulo*:

Namq, hodiè earum mutantur nomina,

Facerentq, in dignum genere quæstum corpore.

apud quem etiam Thusco modò dotem quærete, est, Dotis acquirendæ causæ corpore quæstum facere. Sic enim illa Plauti verba in *Cistellaria*, accipio:

*Tu jam locere in luculentam familiam,
Unde tibi talenta magna viginti pater
Det dotis, non mi hic, etiam Thusco modo
Tute tibi indignè dotem quaras corpore,*
quod à Volliniensibus Thuscorum principibus tractum videtur: in quos à servis suis superatos, sancita à victoribus lex fuit, ut stupra sua in viduis pariter ac nuptis impunita essent: ac ne quæ a virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non ante ex numero ipsorum aliquis delibasset: ut est apud Valerium Maximum lib.

9. cap. 1. Id ipsum Herodotus & Nasomus tribuit: apud quos præterea, ut & Balears, in usu esse scribit Alexander Sar-

Nasomus
& Balears.

dus, ut prima nocte Nova nupta singulos admittat convivas, à quibus ineuratur. & dona recipiat. Marito postemum succedente *libro 1. de Moribus & ritibus gentium c. 5.* quas primitias Insulæ Fortunatæ Regibus; Calicutæ, Sacerdotibus offerunt ut constanter asseverant, qui ab Indos navigant. Sanè locus, in quo Tyrhenorum, itemque Lydorum virgines servis prostituebantur, *γλυκὺς ὄγκος*, id est, *dulcis cubitus* dicebatur, quemadmodum ex Athenæo Alciatus retulit *libro 10. parerg. cap. 5.* Cui annotandum est, eas quæ capturis quæstuique meretricio renunciabant, liberum sibi ingeniumque nomen, pectore illo deposito, assumere solitas, ut ex Douza & Pithæo probat Taubmannus *ad Plauti Pœnulum act. 5. scen. 3. verbo mutarentur nomina.*

Porcum videri.

Cæterum quod Latini Corpus prostituere, quæstuique exponere dicunt, id Græci unico verbo eleganter exprimunt *χοιροποιῶν*, quod est *Procum vendere*, id est, capturas corpore quærere. Nam & apud Aristophanem *χοῖρος*, id est, *porcum* pro muliebri natura positum invenias: & Romani identidem porcum, virginis cum inguen blandi & jocosio nomine appellavere. Inde *Subare*, illud nequitie verbum, ab Horat. de anu extremæ libidinis usurpatum,

— jamque subando.

Tenda cubilia, res laqueum puit:

quod est perditè impudenterque, & brutorum more commiscere, sicuti Johan. Pierius interpretatur *lib. 9 Hieroglyphic.* Eam ipsam partem Julia Augusti F. Agrippæ uxor, festivissimè *Navim* quoque appellabat. Roganti namque conscio libidinum, qua arte, cum tam vulgò se vulgaret, liberos tamen similes produceret Agrippæ: Non enim, respondit, nisi plena navi tollo vectorè. Antiquitas enim hortum muliebrem, inter alia nomina, etiam

Navis.

Navim dixit: ut Just. Lipsius *lib. 4. Epist. 9. Ep. 3.* Rectè observavit ex Aristophane & Plauto: apud quem etiam *Concham* ab eadem mente usurpatam videas: cum *in Rûg dente* servus ita ad Venerem:

Ignoscere his te convenit: metus has, ut id faciant, subegit:

Te ex concha natam esse autumant, cave tu harum conchas spernas.

quod examussum festivissimum inquit Douza: & scita est Lipsii observatio, conchas inter verba nequitie usitatas antiquis. neque id tamen propter illud concharum genus, quæ à Conchigena illa alma Æneadam genitrice Venerearum nomen sortitæ (quarum mentio est apud Senecam *Ep. 96.*) sed verò ob alterum illud potius, quod virginalium, & spuriorum titulo venit Apulejo. Idque pluribus exsequitur Taubmann *ad illum Plauti locum Rudente act. 3. scen. 3 & act. 2. scen. 4. verb. pol. lucta.* Quis ille fungus, inquit, qui hoc negat, *conchâ* hic accipi, qua mulieres sunt? Inde & conchis comparatur ab Aristoph. in Pluto:

Iupiter! quàm fortiter, concha modo

Ist hac ancicula adharet adulescentulo?

Sed & partera illam etiam *Portam* quandoque dictam legimus. Sic enim illud Veteribus usurpatum sapientibus intelligo: *Portâ ingredi nefas esto, qua exieris.* Quod pertinet illud Propertii *lib. 1. ult. de meretricibus* ipsi subblandientibus:

Cantabâi furdo nodabâi pectora cæco,

Lanuvij ad portas, heu mihi, solum erâ.

Significat enim, se Venerem obire nesciam quam evaluisse, sed perinde ac solum jacuisse, quamvis scortilla cantillarent, quavis ad prolestandam concubitus appetentiam, & libidinis pruritum, papillas retingerent; quamvis & ipse jam mutonem admovent genitalibus, quæ non minus festivè Portas, quàm Terentianus ille adolescens *Ostium* nominavit, qui pessulum

Ostio possunt obdere.

lum ostio obdidit, non fores occludens, sed quod acutè solertiorib. excogitatum est genitalibus immissum mutonem præmonstrans, ut Cael. Rhodigm. interpretatur, *Lection. Antiq. l. 4. c. 7.* Nec abludit Hadrian. Turneb. lib. 23. *Adversar. c. 8.* Poëtam ibi per Lanuvii portas, obscenam mulierum partem (qua Astaphium Plato mulier erat, & ubi amicitiam habitare scripsit *Palmerius*) veluti quodam lanitio vel lanugine hirtam intellexisse scribens. Idque latius explicat Simon Bosius, differentiam simul inter coleos *Lanuvinos & Cliturninos* docens *l. 15. Epist. 9. ad Attic.* vir acutissimus indigitatus à Taubmanno in *Notis ad Plauti Truculent. act. 2. sc. 2* Cui interpretationi facile adstipulabitur, qui ex Celfo Medicorum latinissimo didicerit, quoniam Medicis dicantur *pesti*, sceminarum naturis adhiberi soliti Sacre litæ partem illam simplicissimè *Nuditatem* dicunt, *Levit. 18. vers. 19.* Ad mulierem in separatione immunditiæ ejus ne acceditio, ut ejus nuditatem reveles. Ubi separationem immunditiæ Lex vocat profluvium mensium; & Nuditatem, pudenda mulieris. quam revelare dicitur, qui cum eam rem habet. Illo igitur verborum circūitu vetat, ne cum muliere menstruâ laborante quisquam rem habeat. Qui autem contrâ fecerint, eos excindi præcipit, *Levit. 20. v. 18* *Vir qui concubuerit cum muliere menstruali, & revelaverit nuditatem ejus, nudaverit venâ ejus, & ipsa revelaverit nuditatē sanguinis sui, ambo tollantur à mediopopuli sui.* Cōstat enim, qui profluente mensium illuvie Veneri operantur, eorum genitalem humorem fædo congressu inquinari: id circoque non tantum ineptum ad generandum effici; sed &, si quid gignatur ab iis, deforme id plurimum ac mutilum esse. Ea de re Lex erat, quæ mutili hominis patrem lapidibus obrui præcipiebat, eò

Mutili homini
nu pater.

quod tantis per se continere, atq; à muliere, dum munda esset, abstinere nequivisset, ut est apud J. Drusum *l. 3. Observ. c. 20.* Nec enim est, quod sacre litæ istiusmodi metaphoram abhorreant, ut cum *portâ clausâ, horum observatum fontē obfignatum* dicunt, pudicitiam illâsam & integram significantes. Item cum *puteum & aquas* eodem significato usurpant: ut esse ex eodem puteo, id est, ex eadem matrice. *Esa. 51. vers. 1.* Bibe aquam è puteo tuo. Item. Ne bibe ex alieno fonte, in *Prov. Salomon.* ut post commemoratum modò Joh. Drusum & alios notavit Taubman. *ad Plauti Epidicum act. 4. verb. aram nâ observisti* Sic partem quoque virilem, quæ inter res serias nominari non debet, & quam Dea Bona à Sacello suo exsultare voluit, nonnunquam *Trabem*, quandoq; *Columnnam*, modò *Pyramin*, interdum & *Palû* appellari apud poëtas vidcas. Plautus etiam *Vasa* nominat in *Pænulo*: *Facio quod manifesti mæchi haud fèrmè solent, Vasa. Refero vasa salva.* Inde *Vasculû* apud Petronium scriptorem terfsum & venustum; & nisi quod in re illa voluptatum nimis Latine interdum loquatur, cetera laudatum: *Mox manum demissi in sinum, & protraxto vasculo; Tamrude hoc, inquit, bellè cras in promulside libidinis. nostra militabit.* Ita enim locum istum Lipsius commendavit *lib. 1. Antiq. lect. c. 8.* Hinc est, quod in Spartiano Heliogabulus Imp. bene vasatos conqueri jussit: quales sibi milites etiam Claudius Coteræus poscit, de re militari *lib. 1.* quanquam non desunt, qui apud Spartianum pro vasatis legant; *Nasatos*: ut à Naso flectatur Nasatus; non secus atque ab oculo oculatus. quo verbo Lampridius advertit dictos fuisse viriliores ac bellè mutoniatos: quales in complexum sibi potissimum deligebat Johanna Neapolitanorum Regina, effrenatæ libidinis scemina. Ita enim Tiraquello appella-

Vasati.

*Nasatorum
peculium.*

pellatur in L.L. connubialibus *l. 9. n. 99.* Sed hoc tamen *Nasatorum peculio* (ut est in pro verbio) misere decepta fuit Muliercula illa, quæ Nasi magnitudine Mutationis quantitatem mente præcipiens, at spe ista frustrata, O nase (inquit) quantum me fecellisti! *Joh. Neviz. in sylvano-piali.*

De Messalino porro, in lupanari, in palatio sese, & alias primarias fœminas prostituentis, portentosa libidine, exstat apud Dionem Cassium Nicæum *lib. 60.* & ejus Epitomatores Xiphilinum in *Clandio.* Cui non multum forrasse ab similibus censeri possit lascivissima illa apud Ælium muliercula, quam de notissima muris salacitate *Myoniam* dixit Epicrates. esse enim miram salacitatem murium, testimonijs auctorum, idem Ælianus probat *libro 12. cap. 10.* Unde receptum videtur, ut inter amatoria blandimenta, quemadmodum *Turturis, Anseris, passeruli, columbubula,* & id genus aliorum, ita & *Muris* cognomentum usurpetur. *Martial.*

Nam cum me murum, cum me tua lumina dicis.

Eras. Rot. Chil. 2. cent. 7. adag. 8. de quibus blanditiarum & lasciviz verbis videatur *Taubmannus ad Bacchides Plauti act. 1. sc. 1. verb. Turtur.* Sic Semiramis (quæ, auctore Juba, tam immoderate libidinis fuit, ut Equum abominabili probro turpitudineque adamaverit & exinde deformis tauri amor in Paphæ non fabulosus, sed historicus esse credatur) ob libidinis fervorem Euphoriæ ἀμαρτία, hoc est, *ardentem* nominavit; perinde ut Callimachus Venerem ἀμαρτία ἡρώεω ἀμαρτία, ardentem Cypridos harmoniam. Et quidem scorto cuidam Cyrenæ cognomen factum *διδυμίζω*, legimus; quasi tu dicas, *machinamentorum duodecim:* quoniam in Venereo usu duodecim excogitasset modos, quibus inscensori ju-

Panciroli. lib. 2.

cundius redderetur libidinis proluvium. quanquam vix est, ut Mulieribus in hoc quicquam velint Mares cedere, Nam ut *Hercules.* de Hercule taceam, quem Jupiter per ultimum ex Alcmena sustulit, & qui, ne non patris sui similis esset, nihil antiquius habuit voluptate, & quidem impura, & quovis jure vetita; exindeque triginta una nocte Mulieres aliquando fertur iniisse; atque ut apud Athenæum est, item septem diebus quinquaginta filiabus Thestij virginitatem imminuit: Traditum utique meminimus, Proculum, qui Probi tempore tyrannidem evasit, nocte una captivas decem ex Sarmatia constuprasse: atque ea de re peculiari cum epistola gloriatum fuisse, seque inter fortes numerari affectasse; dum mollitiem suam maxime commemorando manifestavit, ut graviter censuit *Joh. Pierius lib. 10. Hieroglyph.* Hoc amplius Anton. Mizaldus prodidit, ex eodem Proculo centum virgines intra quindecim dies fœtum concepisse. *Cena. 1. Memorab. aphoris. 88.* Cujusmodi libidinis validæ hominem, qui meretricio amore debacchatur, aut qui inexplebiliter Venerem consecratur, scitè admodum & doctè Hippubinum & Lastaurū appellari, ex Suetonio, Athenæo & alijs docet *Lydov. Cœl. Rhodigin. lib. 21. lect. antiquar. 6. 22.* Et qua continentia fuisse dices cum, qui cum viginti jam sepelisset uxores, eam sibi matrimonio copulavit, quæ vigesimū secundum maritum habuerat? De his D. Hieronymus *lib. 3. tract. 7. Ep. 26.* Ante *Maritus u-* annos plurimos, inquit, vidi duo inter se *xoris multi-* paria vilissimorum è plebe hominum cō- *nuba.* parata: unum, qui 20. sepelisset uxores; alteram, quæ vigesimū secundum maritum habuisset; & extremo sibi, ut ipsi putabant, matrimonio copulatos, summa omnium expectatione virorum pariter ac fœminarum, post tot rudes uter alterum efferret. Vicit maritus, & totius Urbis populo

*Myoniam.
Murium sa-
laci-
tas.*

Semiramis.

Cyrene.

pulo confluente coronatus, & palmam tenens adoransq; per singulos sibi acclamantes. Uxoris multinubz pheretrum p̄cedebat. Atq; hujus historiz etiā Boetius meminit q. 186. in fin. & Iacob. Menochius *conf. 4. n. 40.* nuptias illas ultimas neque ab Ecclesia, neq; ulla lege damnatas fuisse cōcludens. Etsi enim Christiani Orthodoxi secundas, tertias, quartas, aut quotas libet etiam nuptias non improbāt illi quidem *can. aperiant. q. 1.* cū ne ab ipso quidem Christo Septemviram illam condemnatam legamus, *Matth. 22. can. ult. 31. q. 1.* atque ideo illud Montani, Tertulliani & Novatianorum dogma de Monogamia, meritō improbatum fuerit, ut videre est apud Augustinum *lib. de heresi-bus, c. 26.* & Theodoretum *lib. 3. de Fabul. hereticor.* semper tamen parcē, & non nisi cum difficultate quadam illam toties nubendi licentiam Canones concessisse videntur. *can. de his. can. hac. ratione. 31. q. 1.* quandoquidem de Nuptiarum reiteratione cogitanti tūm Univirā, quā omni viduz illud inculcatur Apostoli: Beatior erit, si sic permanferit. *1. Cor. 7. & can. ult. 31. q. 1.* Et D. Hieronymus in *Epistola ad Geruntium* de Monogamia: Quid igitur? (inquit) damnamus secūda matrimonia? Minimē: sed prima laudamus. Abjicimus de Ecclesia digamos? Absit: sed monogamos ad continentiam provocamus. Nec verō quisquam sanz mentis felicem negaverit aorum conjugum Hymenæum, quos thalamus primo & inexperto amore copulavit. Felices illos conjuges, quos mutuas amor & perpetua firmi affectus gratia conciliavit. O cūli, quos ego primus amavi! dicebat ille apud Calphurnium *declamat. 42.* Nam ut integræ & raze fidei maritus meritō censetur, qui jactare cum Propertio & gloriari possit: Cynthia prima suis miserū me cepit ocellis, Contactum nullas ante Cupidinibus:

Ita non minore commendatione digna est Uxor illa, quæ æternam mortui mariti *lani.* memoriam recolens amorem mutuum perpetua viduitatis castitate rependit: *Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores Abstulit illo habeat scē, servetq; sepulchro.* Cui planē respondet laudatissima Viduz illius vox, defuncti mariti manes ita compellans apud Quintilianū, *declamat. 332.* Si quid inferi sentiunt, cognosce animum meū: sicuti voluisti, tibi vixi, tibi moritura fui: Nulli alij in hoc pectore locus fuit. Quid? quod ipsimet etiam Justinianus U-ni viris hanc dat gloriam, ut viduitatis continentiam, pudicz virginitatis integritati quodammodo æquiparet? Mulierem, inquit, quæ inviolatū defuncti mariti thorū servat, & muramur pariter, & laudamus, & non procul à virginitate ponimus. *Novel. 2. de nō eligend. secund. nubent. §. Cum igitur. vers. optimum.* Ediverfo, quæ iterū nupfisset, tanquam impudicitz damnata, attingere pudicitz simulacrum prohibebatur. ut ex Festo probat Meursius in *Manissa de luxu Roman. ca. 10.* Itaq; poetā Didonem sic inducit loquentem, cum post mortem Sichæi mariti de coniugio Æneæ cogitaret:

Hinc uni forsā potius succumbere culpa ubi culpam vocat secundas nuptias, & ut scribit Valer. Maxim. lib. 2. olim quæ uno matrimonio contentæ fuerant, corona pudicicæ honorabantur: Multorum, inquit, matrimoniorum experientiam, legitimo cuidam intemperantiæ signum credentes, quod multis exornat Cujacius *ad l. C. de secund. nuptijs*, ut sit sensus: legitimi quidem, at intemperantes tamen eam facere, quæ duorū se concubitu quasi prostituit, ut etiam Martialis:

Qua nubis toties, non nubis: adultera lege est.

Offendor mæcha simpliciore minis. Adulteram eam dicit, quæ prioris viri thorum

Polygamia
prohibita.

thorum posterioris mariti adulterio pol-
luit: quod quia lege facit non prohibente,
adulteram esse legitimam: quæ tamen plus
peccet ipsa, quam simplex mœcha: hæc
enim & lege tolerante facit, quod facit, &
finem suam non violat, quam nulli unquã
obstrinxit, prout Franciscus Connanus
interpretatur *lib. 3. comment. jur. civil. c. 7.*
num. 5. fol. 900. At Scipio Gentilis illud
Martialis succinctius ita explicat, quasi
minus offendatur ea, quæ verè adultera
est, tanquam melior sit & simplicior, quã
illã quæ cum toties nubat, veneficij et-
iam crimen aut suspicionem sustinit. *in*

*viduarum nu-
ptia absque
solemnitate.*

tract. de secundis nups. c. 8. Apud eundem
verò Conanum etiam reperire est, nul-
lum viduarum nuptijs solemne fuisse pro-
prium, adeò ut & festis diebus possent ce-
lebrari. Cujus causa erat, quod nulla vis ip-
sis offerretur. Verrius autem Flaccus, ju-
ris Pontificij doctissimus, aliam quoq; jo-
ci causa reddebat rationem, ut testatur
Varro: quia feriis veteres fossas tergere
liceret, novas jus non esset. Ideo festos di-
es viduarum nuptijs convenire. Quod ip-
sum & Caelius Rhodiginus tradidit *l. 28.*
Lection. antiquar. c. 18. Ex quo Gryphum
convivalem quondam proposui amico
meo optimo *Dn. Martino Schreyero* Se-
natori Ambergensis, viduam sibi matrimo-
nio copulanti *14. Sept. An. 2614.* honoris
ejus gratia adscribere placuit:

*Quæstio mota fuit, num conubialis lecti
Sacra matris sit, si quis adire vellet,
Innuptiam potius sit, ut ardeat ille puellam,
Quam viduam, expertam juramata
theri?*

*Itum est in partes, sua quavis opinio vota,
Essectatores partem in utramq; refert.
Non tulit hanc litem Flaccus gravitate ve-
rendus*

*Verrius, attollens grande supercilium:
Remque omnem justo librasam examine
pensans*

*Alterutra quid fas parte, nefasq; docet.
Luce licet festâ veteres de tergere fossas: "
Luce nefas festâ posse parare novas. "
Quid tibi vis Verri hoc obscuro anigmate
Flacce?*

*Quod Pythio magis est ambiguū tripode.
Conjectare lices solventi portio carnis.*

Præsto eris: errantem potio falsâ manet.
Solventi enim Gryphum præmium erit
portio carnis: imperito ac segni multa ir-
rogabatur, ut falsam hauriret potionem:
quod idem Caelius Rhodiginus adnota-
vit *l. 28. lect. antiq. c. 4.* Et joco illi simile
quodammodo est quod tradit Accurs. *ad*

l. rem non novâ aggredimur. C. de judicij.
Hic, inquit, fuit derisus Bulgarus (anti-
quus ille apud Romanens. juris glossator)
à scholarib. cum jam nocte duxisset ux-
orem viduã, & mane inciperet legē istam.

*Bulgarus à
Scholaribus
derisus.*

Quibus addendum est, quod in Vidui-
tatis laudem scripsit Joh. Coras. *lib. 3. Mi-
scell. c. 1.* & Annæus Robert. Aurelius *l. 2.*
rer. judic. c. 7.

Necesse, quod Viduitatis servandæ dif-
ficultates obijcias. Nam ut, ex Comici
sententia, Nulla res tam facilis est, quin
difficilis fiet, si invitus facias: Ita è diverso
Seneca nihil grave esse monet, quod levi-
ter excipias: siquidem, ut Amasis Ægy-
pti Rex dicebat, facillimum est, quod-
cunque placet. Finge igitur. Continen-
tiam impudicæ mulieri arduam fore, dif-
ficilem & molestant: at pudicæ facilis ea
erit & jucunda. Nihil enim amantibus
durum est: nullus difficilis cupienti labor
est. Hier. *Ep. ad Eustoch. de custod. virg.* Ac
ut cætera, quæ sedando Cupidini sunt, re-
media taceam: commodissimum fore puta-
rim (etenim risentem dicere verum *Quid
vetat?*) si à Pythagoræ *univ. usu abstentū* Pythagoras à
fuerit: non quod à fabis, illò leguminum *fabis abstinent*
genere Pythagoras abstinerit: quæ opi-
nio vetus & falsa multorum animos occu-
pavit, ne Cicerone quidem excepto, qui

in lib. de de divinat. 1. Pythagoreis interdicitum scribit, ne fabâ vescerentur, quòd haberet inflammationem magnam is cibus, tranquillitatem mentis quærentibus contrariam: cùm Aristoxenus contrà in libro, què de Pythagoræ reliquit, nullo sapius legumento Pythagoram dicat usum, quàm fabis: quoniam is cibus & subduceret sensum alvum & levigaret: (quam fabis vim, ut & alias præterea virtutes etiam Jo. Bruyerin. tribuit. lib. 7. de re cibor. c. 2.) sed potius Veneris usum sectatoribus suis interdixerit Philosophus. Sic enim illud Empedoclis.

Δαίλοι, πυδολοί, κυάμω δὲ χάρις ἵ-
χουαι,

Ab miseri, miseri, Cyamidis subducitis dextræ:

Gellius interpretatur lib. 4. Noct. Atticar. cap. 11. ut per κυάμω ibi non fabulam aut legumentum illud, sed *rescissos* significari putet: quia sint ferendo utero validi, & genituræ humanæ vim præbeant. qua ratione & κυάμιζω sive Cyamissare dicimus virgines, quæ matura jam ætate virum appetere incipiunt, quod supra monui. Ideoque non à fabulo edendo, sed à rei Veneræ proluvio voluisse Pythagoram homines deducere: & quidem sectatores suos inprimis; quibus non mirum est adeò cordi fuisse præceptoris placita: quippe quem tantopere fuerunt reveriti, ut Plutarchus scribat quendam ex discipulis guttur sibi præfocasse, quod acriter coram puribus ab ipso guisset reprehensus. Voluit scilicet Pythagoras eam sibi apud discipulos auctoritatem esse, in qua ipse Magistros suos habuerat: inter quos non vulgari honore coluit Pherecydem ex Syria insula oriundum: cui multa admiratione digna contigisse, memoriæ est proditum. Nam & abique ullo magistro omnem philosophandi rationem sibi comparavit: & cum cæteri carminibus Rerum

naturas scriberent, primus versum nexu repudiato (ait Apulejus Floridor. lib. 2.) conscribere ausus est passis verbis, soluto loquutu, libera oratione quem etiam primum ex Philosophis animos hominum sempiternos asseruisse, suprà ad Titul. 1. à nobis relatum est. Sed & de mortis ejus genere controversum video. Nam phthiriasi sive pediculari morbo (qui ut ex Helladio refert Photius. bl. 1527. tum fieri dicitur, cum totum corpus in pediculis resolvitur) Pherecydem periisse scribunt, Aristoteles lib. 5. Historiar. animal. cap. 31. Plutarchus in Sylla. Q. Serenus medicus, & omnium manifestissime *Ælianus lib. 4. Variar. histor. c. 28. & lib. 5. cap. 2.* quibus in locis Pherecydè miserrimè omnium hominum vitam excigisse ait, toto ipsius corpore à pediculis exeso atque consumpto. Nam in ipsis morbi propyleis ac ejus corpore deliquatum similem visco & mucori calidum sudorem, mox ferinum quendam, postremò succrevisse pediculorum diram sobolem, qua colliquatis carnibus contabuerint. Sed antea, còspectu horrorem incutiente, familiarium reclinare còsuetudinem cœpisse. Ubi verò accessisset vel Pythagoras, vel alius quispiam, ex eo ut haberet sciscitaturus: per foramen januæ extenso digito, jam carne prorsus demudato, respondisse fertur id, quod پارمیوδης apud Philosophos mox est factum *χρῶμα, ex colore id palam esse*: innuens scilicet, Corporis reliquum compari affectum modo. At Plinius lib. 7. c. 19. ton pediculis, sed copia serpentum ex illis corpore erumpente, Pherecydem exspirasse tradit. quem & Apulejus sequutus est, dum eum infandi morbi putredine in serpentium scabiem solutum fuisse scribit lib. 2. Floridor. Sed probabile est, Plinium & Apulejam per serpentes eo in loco nihil aliud intellexisse, quàm pediculos: & in hoc fortassis Diodorum Siculum fuisse

*Photiusi
correctum.*

*Pythagora
auctoritas a-
pud discipu-
los.*

Pherecydes.

Pherecydis
fastum.

amulatos, qui *lib. 3. cap. 3* de Acridophagorum morbo differens, modò *φθίσιν*, modò *ίσην* appellat, quæ Hieronymi Mercurialis sententia est *lib. 5. Variar. l. 11. cap. 6*. Sed unde tam tetram plagam Pherecydi incussam putemus? Et auctor est *Ælianus*, memorare Delios, id mali Philosopho Apollinis indignatione fuisse illatum, quòd tumidius insolentiusque ille cum discipulis in Delo sedens multa quidem de sapientia sua ostentasset, atque insuper etiam gloriatus fuisset, Nulli unquam se Deorum immolasset, nihilque minus iucundè sibi ad id temporis actos vitæ annos, nec citra omne incommodum minus, quam qui Hecatombas subinde oblatum eant. Atque hoc dicti tumore vel levitate potius, gravissimam eum rependisse poenam, probabile prorsum fieri, quod ex *Æliano*, promovere tamen nomine ejus dissimulato, retulit *Coel. Rodig. lib. 19. antiq. l. 11. cap. 30*.

Pherecydæ huic ob similem Deorum contemptum rectè, opinor, adjungi posset *Diagoras Melius*: qui etsi prius satis quidem religiosus erat, postea tamen quam pecunias amici fidei concreditas amisisset, atque ita abnegatum sibi depositum, & nihilominus negantem illum rem benè feliciterque agere videret; *Dijis inimicus factus est* adeò, ut *ἡμάρξα* diceretur, & mortales ad adversandum Diis immortalibus sollicitaret. Is cum indifferens foret, nullaque adessent coquendis lenticulis ligna; *Herculis simulachrum*, quod tum fortè aderat, igni subiecit: Tertium decimū inquiens, laborem nūc perface, & *Diagoræ Athæilentem* coq; Unde argumentū fuisse *Virgil. Catalectis* verisimile est:

Sed frigus meo no & versor ne lignem ignem.

Hic Deus ignaris prabeat agricolis.
Et quid vetat in eundem *Herculem Paladæ epigramma* adijcere, quod ex *Græco*

ita *Latinum* fecit *Alciatus lib. 9. parergon. cap. 15*.

Herculem in trivio flamma arca capsa jacebat,

Quæ quondam ante aras, nunc jaces ante fimum.

Hæc trino fligena, propulsatorque malorum,

Nunquam aliàs vilius, nunc male stratus agis!

Dixi: adstans nocturnus & videns mihi res tui ille:

Hic servare Deum temporibus didici.

Verum cum *Diagora*, tum *Pherecyde* longè tolerabilior & moderatior fuit *Demonax Philosophus*, qui *Lucani* vixit temporibus. Is enim *Athenis* accusatus, quòd nunquam *Minervæ* sacrificasset, solusque omnium philosophorum atque illustrium virorum, *Eleusiniis* sacris non initiaretur: Respondisse fertur, se huc usque sacra *Minervæ* non fecisse, quod suis oblationibus eam egere non putabat. Deinde idè participem *Orgiorum* esse noluisse, quòd si ea prava aut frivola comperisset, quæ quasi solo silentio sancta, & sola taciturnitate cœlestia videbantur; non potuisse tacere apud non initiatos: sed & omnes homines ab eorum cultu & celebratione dimovisset. Sin pia & veneranda: humanitate & benevolentia motus, eò tanto omnibus enunciasset, qua scelus & invidia esset, celare ac suppressere, quod didiceris optimum. *Petrus Ærodius Rerum judicat. lib. 1. Tit. 2. cap. 5*. *Eleusinia* enim sacra ci-stis operta deferabantur, & ut arcana vulgari nefas erat: & vel noctu, vel per diem quidem, sed sub noctis specie, facibus quippe accensis, celebrabantur. *Lilius Gregor. Girald. Histor. Door. syntagm. 14*. Horum quoque abolitionem *Athenis* tentans *Demonax* dixisse fertur, omnia sibi sacrificia nocturna semper suspecta fuisse, *Sacra non occultanda.*
ut nemini mirum videri debeat, quod *Bo-*

dinus scripsit, præstaret scilicet sacra, quæcunque tandem sint, in conspicua Civium luce fieri, quàm nocturnos cœtus religionis specie coire. quod evidenter doce *lib. 3. de Repub. c. 7.*

*Alcman
phitirasi
corruptus.*

Invenio præterea apud Plinium, pedicularis morbi sceditate etiam Sillam Dictatorem, & Alcmanem ex clarissimis Græciæ poetis obiisse, *libro 11. Natural. histor. cap. 33.* Et quem Alcmanem? Illum, inquam, quem alioquin & *πολοβορῆμιος*, id est, voracissimum, & *παμπηγαγυμ* ipsummet se vocitasse legimus: joco, an seriò, non facile dixerim. Certè in eorum numero aggregatum hunc video à Cœlio *lib. 7. Antiquar. lectio. cap. 11.* qui non satis esse putant, bonorum decumam contrivisse, nisi & sua omnia, & se denique in barathrum ita devolverint, ut in pollinctura ne supersit quidem, quod funeri infundatur: quorum bona instar sphaeræ in ventrem devolvi Græcanicus poeta dixerat. Syllam verò Dictatorem quid miremur simili infortunio multatum? quem à primo pubescentis ætatis vestigio in scurrarum gremijs, per damna venundati pudoris adolevisse, ex gravissimis auctoribus idem prodidit Cœl. Rhodiginus *lib. 15. cap. 10.* & quem trium pestiferorum vitiolorum, Luxuriæ scilicet, Avaritiæ, & Crudelitatis magistrum vocavit Cicero *lib. 3. de Finibus.* Et tamen unus hic hominum, ait Plinius *lib. 7. cap. 43.* Felicis sibi cognomen adseruit. sed quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere tot millia Civium, ac trucidare potuisset. At exitus vitæ ejus omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente se ipso corpore, & supplicia sibi gignente. Perijt enim Sylla, ut Plutarchus in *vita ipsius* meminit, pediculari apostemate: de cujus purgatione pediculi coacervati scaturiebant, corpus perreptantes & exedentes. quos cum mi-

Sylla Dictator.

nistri de corpore Syllæ interdū noctuq; avellerent, succrescentium tamen copia interemptorum turbam longè superabat quorum sordibus dapes & vestes illius conspurcabantur: & nec vestiū mutatio, thermæ, aut alia lavacra quidq; proderant, pudoris magnitudinæ omnia corporis purgamēt. superante. De quo Quint. Seren.

Sylla quoq; infelix tali languore peresus Corruit & fædo se vidit ab agmine vinci.

Quos versus adducit Savaro ad pollinar. *Ep. 13. lib. 4.* pediculos illos, quibus homines exeduntur *ferales* appellari docens. Illud tamen in Sylla meritò mireris, quod commentarios rerum abs se gestarum, quos libris viginti duobus conscripsit, duobus ante mortem diebus absolverit. Cujus rei Plutarchus, qui eos legit, & sæpè laudat, testis est. Igitur neq; horribilis morbi vexatio, neq; mortis instantis terror ei jam sexagenario opus inchoatum potuit eripere. Adeò ille & Imperio sive Dictatura (qua ut in privato ocio cōmentarijs illis dictandis atq; componendis operâ daret, ultro se abdicarat) & vita ipsa historiam hanc habuit chariorem! Fr. Balduin. *de Instit. hist. univers. lib. 2.* Consimilis morbi sceditate correptus, & vermibus erosus Herodes Rex legitur, quod non tribuisset gloriam Deo, sed totam sibi vendicasset, à Tyrijs a Julantibus, eloquentiæ nomine supra hominem laudatus. *Actor. 12. v. 23.* Ejus enim corpus ob parricidij flagitia & sacrilegia contabuisse, Eusebius *lib. 1. histor. Eccles. ex Josepho lib. 17. Antiquit. Judaicar.* testatum relinquens: Intestina, inquit, Herodis intrinsecus ulceribus obsita, verenda ipsa pyreidine corrupta, vermibus scatebant. Ex Egesippus de *Excidio Id. eressolymitano lib. 1. cap. 45.* Pudenda, inquit, corporis scatebant vermibus sparsim; anhelitus graviter olens, suspiria perniciofa, indicio erant il-

idem Herodes

lum

lum iniusti parricidij & sacrilegij pœnas luere. Nam nec illi trans Jordanem thermæ, nec Asphaltis in Judæa lacus, plerisq; alijs salubris, quinquā profuerant. Adeo acer criminum, & Nominis præsertim sui vindex est Deus; qui, ut de Hercule dicebat Valerius Maximus *lib. 1. ca. 1. nn. 17.* detractæ religionis suæ gravem & manifestam pœnam solet exigere, quæ quò traditor est, eò & gravior. Ultor enim scelerum Deus, vindictæ traditatem supplicij gravitate compensat, & quidem superbiz inprimis: cui si feræ, non tamen lenes veniunt pœnz, ut est apud Livium:

— *movet & celestia quondam*

Corda dolor, lætoq; irrepit agmine pœna,
rectè cecinit Papinius *lib. 5. Thebaid.* Quo sensu & Seneca ad Lucilium scribit: Propè
„Deus est, tecum est, intus est. Ita dico, Lu-
„cili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum
„bonorumq; nostrorum observator & cu-
„stos: hic prout à nobis tractatus est, ita
„nos ipse tractat, qua gemma locum istum
obsigno, & ad Veneris amuleta redeo: In-
ter quæ non postremo loco poneuda erit
Bulborum abstinentia. Bulbos enim lan-
guentem Venerem impendiò excitare est creditum: quandoquidem, ut ille dicebat,

— *viros acervi, armanique puellas,*

Quæ Megaris veniunt genitalia femina bulbi.

Megaricos enim bulbos præcipuè commendat Cato, & inprimis laudat Nicander: attestat autem Johan. Bruyerino *lib. 9. de Recibaria, cap. 9.* Hinc viri prima nuptiarum die, ut est apud Varronem, bulbos comedebant. Ad quem morem haud dubiè allusit Aristophanes, apud quem Juvenis à duab. vetulis distractus, cum quæfisset ab eis, quam posset ratione duo eodem remo navigia agitare? Respondit una: postquam bulborum ossa devoraveris. Quod irridens Martialis, in anu præ-

sertim & vi o effœctis, ita ludit, *libro 19.*

*Cum sit annus Coniunx, & sint tibi mor-
tua membra,* (potes.

Nil aliud bulbis quàm satur esse

Cæterum bulbos aqua decoquere ad Veneris usum. M. Varro docet: quib. Apitius nucleos pineos, & semen cruce cum pipere, Martialis etiam Satureiam addidit *lib. 3. Epig.* in Lupercum, ad Veneris munia obeunda emortuum:

*Sed nihil Eruca faciunt, Bulbique sa-
laces,* (tibi.

Improba nec profunt jam Satureja

Poterat etiam illam Veneris in lecto col-
lutationem sive palæstram, quam veluti
exercitationis genus Domitianus Imperator *Clinopalen.* nominabat, pedum nuditas coercere. Hanc enim concubitoris officere, Aristoteles quoque asserit *secl. 4. cap. 5.* quippe dum corpus frigore torpet, torpet & ipsa Venus: quod accidit, dum pedes nudi algent. Hic pedum nuditatem, ex Veterum religione, castitatis symbolum fuisse constat. Sic enim pythagoras sacris Ægyptiorum edoctus, in symbolis suis, adorare & dijs sacrificare nudis pedibus jubet, i. e. animo casto, à libidine criminibus expiato. Quare & Moses à Deo Op. Max. iussus est in loco sancto stare discalceatus. Et Judæis, itemq; Mauris & Saracenis, templa aut loca Deo dicata, calcearis ingredi pedibus, nefas erat. Quod & Lacædemonij observarunt: qui, ut Eusebius in Chronicis refert, regnante Romæ Tullo Hostilio, sacra Nudipedalia instituerunt. Unde & Berenice Regis Agrippæ soror, ut Deo pro salute sua vota solveret, Hierosolymā venit, & cæsis de more patrio hostijs, derasisq; capillis, nudipes ante tribunal Flori præsidis quoque stetit, ut Iosephus prodidit *Belli Iudæici lib. 2.* Atq; ea propter, ut fama est, & piè creditur, Civi Francisci Monachi, ad servandam castitatis sanctimoniam, pedi-

Pedū nuditas

*Vindicta de-
vina.*

*Bulbi Veneri
præstam.*

bus nudi, solis Callopediis utuntur quorum professionis Auctor, libidinis tentiginem, de nive imaguncula amplexu, Afiliis in horto refrenabat. Adeo frigus nativo Veneris calori noxium esse putatur. quod Joh. Langius diligenter exsequutus est *Ep. Medic. lib. 2. Ep. 9.*

Sal Veneris
illicitum

Sapienter etiam à salis usu crebriore sibi temperabit, quisquis Veneream illam titillationem vitare gessit. Sal etenim genuinum Veneris vigorem proritate, & prolificum reddere creditur: Nam nec ulibi in toto hoc Universo magis luxuriat generandi facultas, nec tam multiplex reperitur generatio, quàm in mari. Quo fit, ut marina animalia & numerosiora sint, & majora, & vegetiora, quàm terrestria: utpote cum Salis vis consumendo alimentum copiam hæc comminuat, nec ita adolefcere sinat, ut quæ abduuntur, si Aristoteles vera sensit, in *problem. sect. 11. §. 54.* Ob id Ægyptij canes ad coitum inertes salamentis carnibulque sale maceratis ad Venerem alacriores reddebant. & in navib. maritimis immensam murium copiam enasci videmus: agèd ut nec desint Auctores, qui foeminas absq; masculi coitu, solo gustatu vel linctu salis cōcipere affirmant. Inter quos & Plinius recensetur *lib. 10. c. 65.* Hinc tanta murium multitudo perhibetur, ut omnes ferè quadrupedum species fætu superare mures credatur. Quippe quorum generationem Aristoteles, præter cætera animalia, majorem in modum mirabilem esse dicat, tum numero tum celeritate. Jam enim foemina prægnans in vase militario aliquantò occupata paulo post resecrato vase, musculos numero centum & viginti repositos fuisse scribit *lib. 6. d. histor. animal. c. 37.* Cui & Plinius assentitur *d.c. 10. m. 65.* & approbat Simon Majolus *part. 1. dier. canic. col. 109. 7. fol. 252.* Atque inde est, opinor, quod

Murium
fertilius.

Mulieres salamentarias & salinarias con-

tinenter prurire, atque numerosæ prolis matres, cum Lemnio dicat Ant. Mizaldus *Memorabil. cent. 3. Aphor. 55. & 71.* Non certè abs re Poëtæ Venerem, omnis prolificæ genituræ principem, è sale natam, & alijs dici finxerunt, ut Langius monuit *lib. 2. Epist. 32.* & nemo non novit, qui poëtarum scripta vel perfunctoria saltem lectione libavit. Quæ tamen ex Francisci Valesij distinctione ita temperanda sunt, ut multi salis usum cum hominibus, tum reliquis animantibus morbidum esse dicamus, eò quòd sanguinem salum faciat, & sterilitatem inferat, siccando vehementer & acrius efficiendo semen: moderati verò, salacitatem stimulare & pruritum augere, ac proinde ad generationem conferre. Fr. Valesius de *sacra phis. cap. 34.*

Nec minus rectè Incontinentiæ illo vi- Vena scilio
post aurum. tio laborantes, mederi ei poterunt, si post aures venas secuerint. Id enim Scythas fecisse legimus: qui cum ob frequentem equitationem coxis ac cruribus valde offenderentur, incisione venarum post aures sibi ipsis auxiliabantur, tanquam eo remedio capiti adhibito, pruritus fluxum ad inferiora cohiberent. qui sani quidem, sed infœcundi semper manebant, ut Hippocrates tradidit *lib. de aere. aquis & loc. imò planè evirati & effœminati evadebant, famineo morbo*, quem vocabant, affecti, ut est apud Herodotum in Clio. Sane arteriatum scissione, quæ post aures sunt, homines ad generandum in potentes reddi, Franc. Valesius *lib. 2. Controvers. Medicar. & phis. cap. 7* vel inde putavit, quòd cerebrum imbecille reddatur, privatum influxu Spirituum vitalium. Unde nec mirum, si ignavi illi reddantur, & impotentes ad coitus laborem sustinendum, atq; satis vehementes edendum motus. Solere enim eo tempore cerebrum vehementer laborare. Aut verò (inquit) fortas-

se cum

se cum venis præscindebatur nervulus quidem, quem Andreas Vesalius, vir in dissectione exercitatus, dicit se vidisse in multis, à sexta nervorum cerebri conjugatione descendere in testes, & vasa seminaria. In qua sententia jam antea quoque fuisse videtur Joh. Langius, Germanorum Medicorum doctissimus, dum prolifici seminis potio rem partem à cerebro & spinali medulla pervenas & arterias temporum ac lumborum, ad seminaria defluere vasa scripsit. Indicio esse, quòd coeuntes in spermatis effusione oculis nictent, & quòd coitu cerebrum exsiccetur. Hinc esse, quòd ob inopiam humoris calidi & pinguis, qui congressu illo consumitur, salaces citius calvescant: quòd Julius Cæsar gravi scommate calvus mæchus proclamatus: quòd petulantissimi histriionis capite post funus dissecto, exigua cerebri portiuncula fuerit reperta: quòd bajulo cuidam in luxatis dorsis nervis & vertebis, ob colligantiam illam, quam genituræ vasa confortij quadam lege cum spinali medulla, altera quasi cerebri parte, habent, involuntarium lotij & spermatis acciderit proluvium. Pueri contra & spadones, utpote quorum non exsiccetur coitu cerebrum, non calvescant: & boves insuper castrati majora ferant cornua: plantæ quoque pingues, ut arbores resinosæ, perpetua fronde virescant: & quæ præterea ipsius argumenta sunt lib. 1. Epist. 10. & lib. 2. Ep. 7. Sed Scytharum, sive foemineis istius morbi lentissima exstat descriptio apud Hippocratem: qui, ut Macrobius lib. 1. Saturnal. dicebat, nec fallere, nec falli novit. Ejus igitur verba, cum clarissimam Herodoto lucem afferant, placuit ita ut ab Hieronymo Mercuriali latinè sunt reddita libro 3. *Variar. lect. cap. 7.* hic adscribere: Amplius autem (ait Hippocrat. lib. de aere, aqua & loc.) plurimi Schytæ Eunuchi fiunt, & *Panciroli. lib. 2.*

muliebria officia obeunt, instarque femininarum omnia faciunt & loquuntur: vocanturque hi Effeminarum. Et regionis quidem incolæ causam ad Deum referunt, coluntque hos ipsos homines & adorant, sibi ipsis timentes, ne quid tale accideret. Mihi verò hi affectus divini quidem esse videntur sicuti & reliqui omnes; neque ullum aliquem alio esse diviniorem aut humaniorem, sed divinos omnes: vetum unusquisque eorum suam propriam habet naturam, neque aliquis citra naturam accidit. Quare quomodo hic affectus contingat narrabo. Ab equitatione ipsa diuturni eos corripiunt articularum dolores, nimirum propendentibus semper ex equis eorum cruribus; deinde claudi fiunt, contrahunturque coxendices, cum invaluerit morbus. Medicantur autem sibi ipsis hoc modo. A principio morbi utramque venam retrò aures incidunt: quo facto, sanguine multo promanante, somnus eos corripit præ imbecillitate, sicque obdormiscunt: quorum quidem aliqui depulso somno suavi exsurgunt, aliqui verò minimè. Atque mihi sanè videntur ea medicatio non se ipsos perdere. Sunt enim venæ post aures, quas si quis secet, sterile fiant ejus, quibus secantur. Quare id etiam ipsis ex earum incisione accidere certum est. Quando igitur postea uxores adeunt, impotentesque se factos vident; cum illis coire, primum quidem nihil molestius cogitantes, quiescunt: cum autem bis, aut ter, aut amplius frustra opus tentarunt, neque qui quam proficiunt, mox putant se Deum offendisse: in quem culpam rejiciunt, induuntque se veste muliebri, palam se eviratos esse confitentes, ad mulierumque contubernia transeunt, earum opera tractantes. Hoc itaque malo ditissimi Scytharum afficiuntur, minimè verò infimi; imò qui maxime & genere, & potentiâ prævalent, ex nulla alia quam

*Seminis pars
postior à cerebro.*

Morbi foemineis descriptio.

continuae equitationis causa hoc perpetiuntur: pauperes verò minùs, cùm non multum equitent. Atqui oportebat, siquidem is morbus alijs diviniore est, ut non nobilissimis neq; ditissimis Scytharum ferè solis accideret, sed esset omnibus æqualiter peculiaris: Imò magis in vaderet pauperes, circa cultum Deorum negligentiores? si gaudent Dii etiam in hominum admiratione constituti, & pro hoc beneficia hominib; retribuunt. Divites enim sæpius Dii sacra faciunt, victimas offerunt, statuas erigunt coluntque, cùm pecuniis abundant Paperes autem minus id faciunt, cū non habeant: quin etiam aliquando Deos detestantur, qui eis opes non suppeditent ut verisimilius esset, pauperes ac parum abundantes hoc malo propter crimina sua puniri magis, quàm divites & qui opibus abundant. Verum, sicut & alias dixi, divinus quidem hic affectus est, similiter atq; alii omnes; singulis aut secundum naturam fiunt. Atque ejusmodi morbus ex ea, quam dixi, occasione Scythis contingit. Ex quibus Hippocrat. verbis satis constare opinor, eundem ab ipso describi morbum quem Herodet. *Fæmineum* vocabat. Etsi autem ne ipse quidem Bod. in *Methodo histor. c. 5. & lib. 5. de Rep. c. 1.* planè diffitetur, Scythas plerosq; indignè ferentes, quòd ad Venerem inepti sint, se ipsos castigare, paros idos venæ, quæ sub aures latet, sectione: Tamen ineptitudinis sive imbecillitatis istius ad Venerem causam esse Equitationem crebram, & caloris inopiam, id verò pernegat; cùm & Aristotelis testimonio, & quidem certissima ratione, quam affert in Quæstionibus, salaciores sint, qui equitare consueverunt, atque ita Equitatio Venerem excitare solcat: & Scythas præterea caloris copiâ abundare, tum corporum proceritas, tum robur earum nationum, tum ipsa Septentrionis universæ natura cogat confiteri. quod ta-

men pluribus hîc non disputo: quemadmodum & plura coerercendæ libidinis remedia hoc loco exponere, neque animus mihi est, neque instituti nostri ratio patitur: cùm vel istis recensendis à meta non nihil, quanquam non præter voluntatem berrasse videri possim. Satis ergò exspatiatus tandem in viam redeo. Etsi igitur nuptiis contrahendis legitimum tempus constitutum diximus, Maribus quidem annū decimumquartum; Fæminis duodecimum: ita ut qui ad id ætatis pervenerunt, nisi aliud quid impedimenti obvenit, matrimonium quocunque velint tempore, licitè possint contrahere: Id tamen non in infinitum, sed in matribus usque ad sexagesimum; in fæminis ad quinquagesimum: duntaxat annum, *Lege Julia & Papia* fuit protensum. Ea quippe

Sexagenariis nuptia interdicta.

Lege maribus sexagenarijs, & mulieribus quinquagenarijs nuptias interdictas esse Ulpianus docet, in *fragment. Tit. 16. infin.* & Justinianus in l. *saucimus. 27. C. de Nupt.*

Credo, quia cesset in conjunctione, quæ ultra id tempus protenditur, prolis procreatio: quæ potissimus matrimonij finis est. *can. omne itaque. 27. quæst. 1.* & nuptiarum sive conjungij præmium dicitur, quo,

Liberorum procreatio matrimonij finis.

absque pudore carere non possunt fæminæ: quibus uti hæc sola causa est nubendi, ut pariant, *can. pud. 32. q. 1.* ita pij appellantur patres, qui liberorum procreandum animo & voto uxores ducunt. l. *liberorum. 220. §. præter hæc. ff. de verbor. signif.* Hinc *Lege Julia Miscellan.* viduitatis conditio remittebatur jis, qui intra annum jurassent, se liberorum procreandum causa nuptias contrahere. Sic enim & Sp. Carbilis cum Uxore, quia liberi ex ea, corporis vitio non gignerentur, quam alioquin egregiè dilexerat, charissimamq; morum ejus gratia habuerat, divortium facturus, jurare à Cenforibus coactus legitur, Uxorem se liberorum quærendo-

Equitatio an Venari reddat ineptiores

rum gratiâ habiturum. Gellius *lib. 4. Noct. Atticar. cap. 3.* Et L. Julia Norbona testatò deponebatur, Liberorum quærendorum causa Uxorem duci; eaque formula tabulis Nuptialibus solebat inferi. quod præter alios ipse etiam Augustinus decet *Sermone 244* Dedique, ait, ipsæ tabulæ Matrimoniales hæc continent: LIBERORUM PROCREANDORUM CAUSSA. & libro 3. cont. *Julianum* scribit: Pudicitia conjugalit facit, quod præscribunt tabulæ matrimoniales: ne ultra, quàm generandis filiis satis est, Conjugis corpus attrectetur. Estque memorabile satis Zenobia Palmyrenorum reginæ exemplum, quæ cum omnium propè scæminarum (ut Julio Capitolino placuit) speciosissima tum ejus castitatis fuisse dicitur, ut ne maritum quidem suum admitteret, nisi tentatis conceptionibus. Nam cum semel concubuisset, expectatis menstruis continebat se, si prægnans esset: sin minus, potestatem quærendis liberis dabat, ut testis est Trebellius Pollio. Eadem intentione *Thalestris* una illa ex Amazonibus, circa Thermodonta amnem Themiscyræ campos incolens, & inter Caucaum montem & Phasim fluvium imperitans, trecentis scæminis comitata, Alexandrum M. ut est apud Curtium, victoria gliscente elatum adijisse videri possit, duas lanceas dextrâ præferens, læviâ corporis parte ad pectus nuda haud dubiè ausa fateri, ad communicandos cum Rege liberos se venisse, ut Regni generaret hæredes: scæminei sexus se retentaram, Mares reddituram patri. Cumque exorasset, tredecim dies in obsequium desiderij absumsit, antequam regnum suum repeteret, utrum plenum referens; ut *Saba* plenum animum, dum ab Austro, ultimisque terræ finibus venit, sequuta Salomonis famam, & periculum factura sapientiæ admirandæ. 3. Reg. 10. Q. Curtius *lib. 6. de reb. gestis*

Alexand. Stephan Forcatul. l. 7. de m^o & Philos. Gall. Qui ergo ait Ambros. *super Lucam*, non causa procreandæ sobolis, sed explendæ libidinis sibi invicem copulantur, non tam conjuges, quàm fornicarij videntur. *can. pudor. 32. q. 2.* Cum quo Augustinus sentit, dum matrimonium sine spe prolis contractum, non Matrimonium, sed *Concubium* dici scribit, *lib. de bono conjug. cap. 5.* & habetur in *can. solet. 32. q. 2.* & apud Menoch. *conf. 786. num. 14. lib. 8.* Quanquam quæ in effectis senibus libidinis explendæ haberi debet ratio? quæ idem spes sobolis in quinquagenaria præsertim scæminæ? cui juxta illud Virgilij,

— tarda gelu, scelusque effusa senectus.

quam vel sterilem, vel cetè sterili æquipa *Quinquagendam* censet Paulus in *l. sterilis. 21. ff. de generaria Mutatione empt.* Ideò haud dubiè: quia major Mulierum pars quadagesimo anno profluvium genitale (quod Ovidius Lunare virus appellat, teste Taubmanno, doctissimo commertario in *Cirin fil. 51.*) sistere dicatur Plinio *libro 7. cap. 14.* ex Aristotele fortassis, qui plurimis Mulierib. menstrua, circa quadagesimum annum desinere scripserat: quod tempus quæ excesserint, ijs ad quinquagesimum servari. Et jam nonnullæ (inquit) eo tempore pepererunt: sed ultra hoc tēpus nulla potest protrahere. *lib. 7. de Natur. Animalium cap. 5.* Ea propter scæminis pariendi terminum ultimum constituit annum quinquagesimum. *libro 5. Histor. Animalium cap. 14.* quem Plinius loco antea allegato sequutus, Mulier, inquit, post quinquagesimum annum non gignit. Idque & Menochius retulit *conf. 537 num. 1.* optima sanè ratione. Quicquid enim ante menstruum sanguinis fluxum concipere non possunt scæminæ: posse autem incipiunt, cum jam sanguine illo redundare incipiunt: Ira nec cum ob senium laborare sanguinis penuria cœpere, con-

ceperunt amplius apte esse poterunt, ut recte docuit Fr. Valesius *libr. de sacra philof. capit. 10.* & latè de hoc differit Georgius Draudius *ad Salini memorab. l. c. 3. in princ.*

Quo fit, ut si ea ætate, quod raro evenit, pariat Mulier; partum illum mirabilem Justinianus dicat, *l. si. major. 12. C. de legis. hered.* quo tamen in loco, dum raro id contingere ait, haud oblcure innuit, communem quidem foemini generandi statum esse annum quinquagesimum: quòd si tamen tantus sit corporis vigor, ut tempus illud pariendo excedat Mulier, tum partum hujusmodi pro legitimo se agniturum; & nihil eorum, quæ probabiliter à Natura noscuntur esse producta, velle respuere. Multò igitur magis, Quadragenarias nuptias non in pediturum se, peculiari sanctione jam ante fuerat contestatus *l. sancimus 27. C. de Nupt.* Evenire autem quandoque, ut Quinquagenaria pariat, exemplo nobis est Henrici Imperatoris Uxor: quæ ea ætate jussu mariti publice & in propatulo, ad avertendam suspicionem supposititij partus, *Fridericū* Imperatorem fuit enixa, ut multorum auctoritatibus probat Joh. Nevizan. *in Sylva Nuptial. lib. 2. num. 17.* & Jacob. Menochius *de arbitrar. Judic. lib. 2. casu 89. num. 60. Cent. 1.* Ultra id tempus vix est, ut pariendi extentum facultas. Quod posterius etiam *Pulus 1. ad Timoth. 5.* considerasse videtur, cum: quales viduæ in Ecclesiæ curam recipiendæ sint, ostendit. Non enim nisi sex. genariam vult recipi: ne, si juniores fuerint, & per ætatem adhuc vegetæ, alijs essent oneri, ac tunc enim mutato animi proposito ad novas nuptias adspirarent. Jam verò quoad nubendi cupiditatem, satis huic periculo occursum putat, ubi annum sexagesimū si attingerit Mulier: si præsertim ut unum duntaxat maritum (ut vult) tota vita experta fuerit. Esse enim quædam veluti pignus continentię

& pudoris, cum Mulier ad eam usque ætatem pervenit, unico marito contenta: ex verâ & docta Johannis Calvinii sententia.

Nec verò secius multo in Viris constitutum esse videmus. Et si enim Viris sexagenarijs Nuptiæ olim Lege Papia inter dictæ erant; *d. l. sancimus. 27. C. de Nupt.* eò quòd ad generandum id ætatis homines minùs censerentur idonei, ut ex *l. si pater. 15. §. in arrogationibus. ff. de Adopt.* & Comica illa lege manifestè colligitur,

Annos natus sexaginta qui erit, si quem scribimus;

Sen maritum, siue herclè adeò Celibem scortarier.

Cum eo hîc nos Lege agemus, incestum arbitrabimur.

Ideoquæ effœtuli isti Proletariorum numero nequaquam adscribi possint: quos à munere officioquæ prolis edendæ ita appellatos accepimus: quòd cum re familiari parva minus possent Rembul. juvare, sobolis tamen gignendæ copia Civitatem frequentarent, ut ex Gellio *lib. 16. cap. 10.* Jac. Ravardus adnotavit *libro singulari ad Leges VII. Tab. cap. 9.* & Gulielmus Budæus *ad l. ult. ff. de pignorat. act.* Fibulam tamen illam quam Lex ista, ut cum Seneca & Lactantio loquar, sexagenarij imposuerat, Senatus consultum Claudianum solvit, ut ex Ulpiano *in fragment.* & Suetonio *in Claudio*, Jacobus Cujacius rectè observavit *lib. 6. Observat. cap. 20.* & sub Anton. Mercatoris nomine *lib. 1. Notator. cap. 1.* asserente præsertim Aristotele, Maribus magnæ ex parte sexagesimum quintum annum procreandi finem esse: sed id ipsum tempus tamen ad septuagesimum usque annum extendi, *lib. 5. de Historia animalium, cap. 14.* Quinimò ipsum etiam Catonem Censorium octogesimo anno exacto, è filia Salonij clientis sui generasse *genus.*

Henrici Imp. uxor quinquagenaria peperit.

Proletarij.

Senes quatuordecim sexagesimo.

Plinius scribit *lib. 7. cap. 14.* addens, ad octogelimum quintum apud Ignobiles vulgarem reperiri generationem. Sed & Valerius Maximus auctor est, Masinissam Numidiæ regem, Veneris usu ita semper viguisse, ut post sextum & octogelimum annum filium generârit, cui Methymnato (Plinius loco citato Methymnatum legit) nomen fuit. *lib. 8. ca. 13.* Quam tamen in re urgentes probationes Menochius requirit scribit, *de casu 89. n. 64* ut qui tali parente se editum velit asserere, id apertissimis rationibus ostendere necessum habeat: quandoquidem affectioni tali cum juris præsumptio, tum naturalis ratio obstat, *arg. l.uli ff. quod mor. caus.* & nequaquam verisimile sit, in tam effæta senectâ foetum virginis posse. Quo fit, ut omnibus se deridendas merito propinent Mulierculæ illæ annosissimæ: quibus etsi ob ætatem, ut cum Martialis dicam,

*Et tres capilli, quattuorvesinti dentes,
Pectus cicada crustulumque foemina,
Rugosiorum qua gerant stola frontem,
Et aranearum cassibus pares mammæ:*

atque idè ab Apul. *jolib. 4* bulstro dignæ, vitæ dedecus & Orci fastidii indicuntur: in tantum, ut cum Plauti Demæneto in *Afinaria*, Nauteam bibere malis, quàm illas oscularier, & Quarum ego vel nebulæ Icytho septem noctes non emam, ut idem Plautus dicebat in *Penulo*: Nihilo tamen minùs maritalia gaudia sectantur, &, ut idem ait Martialis,

Gaudent ducenas ire nupum post mortales.

non quòd prolis spe ducantur ulla; sed ut urigine percitæ (ita Apulejus *lib. 1.* Uredinem & puritum nominat, ab urendo fortassis) libidinem omnem expleant, quandoquidem idem ut est apud Horatium,

*Indomitam properant rabiem sedare,
nec illis*

lammant humida cæta, colorque

*Stercore fucatus crocodili: jamq; subauda
Tenta cubilia, seclaque rumpunt,*
ut rectè hinc notum sit, *Anus hircum ro-*
doles, de vetula libidinante proverbium; propterea quod alarum & reliquarum partium odor excitetur ad libidinem incensus. Hinc Hora, in lascivientem ejusmodi anum.

Namque sagacius unus odor.

*Polipiu, an gravis hirsutis cubet hircus
in alis.*

Quam canis acer ubi lateat sus.

Id genus prodigiosa libidinis scēminas Apulejus *lib. 10.* ex unguibus perpuriscentes vocat: quod est, toto corpore prurire, *Ex unguibus perpuriscentes.*

tenrigine & Veneris appetentia concitari, & vel extremis corporis partibus, & rigentibus unguibus exstimulari in Venerem, quam concitationem significaturi Græci Satyrion appellat, teste Plinio *lib. Satyrion.*

26. cap. 10. Atqui in hanc procliviores esse vetulas, vel proverbiali monemur sententia, quæ habet: quod *Capra quidem in-*
venis sal comedat; vetula autem & sal &
saccum devoret. Et: quòd vetus corium majori adipe indigeat, Joh. Neviz. *in sylva*
Nuptiali li. 2. n. 57. Hinc *bis virum requi-*
rere dicitur ætas affecta seu effæta mulieris. Ea res nec Augustinum fugit Teologum. Nam quæstionem, quod Abraham, *Bis virum querere.*

autore Paulo, Saræ fuerit effæctus, tamen ex Kethura sustulisse prole legitur; sic explicat, ut dicat illi Saræ anui effæctum fuisse; Keturæ puellæ fuisse virum. Puella sc. propter ætatis felicitatē facile gerit ut: rû, etiam si cur viro non admodum viro rem habuerit. Non item anus, ut declarat Erasmi, *chil. 2. cent. 7. adag. 30* Ridiculū itaq; est, quod libidinosa illa *Meroe* saga apud Apulejū cum vetula jū esset atq; annus ob-

fit; sed puellares tamē usus & amores appeteret, ætatulam suam illud conquiritur *lib. 1. Mæsiar.* Quod tamen rectius con-

appellat, atque ita exhortatur: properate vivere pueræ, quas finit ætata ludere, esse, mare & Veneris tenere bigas. Et quidem è Medicorum Placitis traditum accepimus; ut quò frigidores sunt foeminae, cò minus expleri voluptate possint, Quod fit, ut in Venerea illa voluptate a viris perdurant magis. Quemadmodum enim Vir, utpote Muliere calidor, velociores motus habet, quorum causa ardentius & citius desideria sua terminat: Ita Mulier, ut est frigidior ad cuncta atq; tardior: sic in voluptate finienda frigidiusculè se habet, & perdurat magis. Exemplo nobis est Mesalina illa, inexplētæ libidinis foemina,

Quæ lassata viris; sed non satiata recessit.

Ad quod alluisse videre potest Tiresias ille: qui arbiter ad decernendum electus, Jovisne an Junonis major esset in concubitu voluptas? sententiam tulit: Viros ardentius, Mulieres pertinacius amare atq; concumbere. Atque ita & Arabum opinionem. Mulieri majorem, quàm viro voluptatem tribuentium, intelligendam esse Hieron. Mercurialis putas lib. 4. variar. lib. c. 16.

Ut ut sit: meâ certè sententiâ à Vetularum conjunctione sapiens sibi quisq; sedulò cavebit; nisi maluerit cum illo Cæcili de nupta sibi anuitta conqueri: *Dum ejus mortem in hio, egomet viro morinus inter viros: ut est apud Gellium lib. 2. Noct. Atticar. cap. 23.* Per manus enim traditum est, Vetularum commercium istud admodum esse noxium. Hinc ille apud Apulejum lib. 1. de Meroe anu, quamvis admodum scitulo: Et statim miser (inquit) ut cum illa acquievi, ab unico congressu an nosam ac pestilentem contrahu. significans, se ex concubitu ipsius contagione quadam pesti lentifuisse infectum, ut vel hic ejusmodi.

Noctem, mali auctorem plurimi, apud Gellium modò laudatum Menander appellat: & non improbabili-
ter credi-
tum sit, pro le-
viori peccato
haberi, si quis
cum Juvene &
formosa potiùs,
quàm cum
vetula & de-
formi tale
quid commiserit,
gloss in can fur. 14. q. 6. siquidem illius
vgeta & flo-
renti ætate ac
pulchritudine
(quam Plato, *Naturæ privilegium*, Socra-
tes, *tyrannidem* vocat: Publius Syrus, *mu-*
iam commentationem; Læcius, *quavis e-*
pistola ad commendandum efficacior,
Theophrastus, *tacitam sive silentem fran-*
dem, quòd sine verbis persuadeat; Carne-
ades *regnum absq; Satellitio*, quòd formo-
si sine vi impetrèt, quicquid volūt; Theo-
critas *elephantium sive eburneum* detri-
mentum, quòd grata sit aspectui, sed mul-
torum incommodorum causa) illâ in quâ
formosâ specie facilè quis ad amandum
possit illiciti: quippe quæ validissimum sit
libidinis irritamentum, ut Saxo Gram-
maticus indigitavit *13 Histor. Danica fol.*
36. hujus autem deformitate ab omni cu-
pidine deterri debet: cum vel formo-
siori tantum occurrisse cuipiam, omen
olim habitum fuerit præstantissimum: at
deformi, inaspicabilissimum. Ad quod Ju-
venalis illud Satyricum,

Et cui per mediâ nolis occurrere nocte,
haud dubiè spectare putat Cæli. Rodigin.
lib. 24. cap. 9. quamquam eò videas in-
explebilem hominum quorundam libidi-
nem: prosumptum, ut & in sceleratissimas mulie-
re cupiditatis ignes exornat, nec ullum
ferè discrimen constituunt, formosæ ne
an deformes sint mulieres. Cum ea sit vis
amoris, ut quæ uni formosa alteri de-
formis videatur, & contra. atq; facilius Her-
culi clavum extorseris, quam illos ab infa-
mia illa averteris. Usque adeò verum est,
quod Virgil. in *Bucolicis* tradidit
— *trahit sua quemq; voluptas.*
Et ante eum I. Iomer. *Odyss. 14.*
Densique non omnes eadem mirantur
amantque.

*Pu'chritudi-
nis appellati-
ones.*

*Mulieres in
Venere durât
magis.*

*Vetularum
commercium
noxium.*

*etiam defor-
mos quamvis
que appetit.*

Tum & Libanus servus apud Plautum in-
Afinaria

*Non omnia eadem aequè amantibus, be-
re suavia esse scito.*

Eo planè modo, quo Plinius non eadem
omnibus amara esse scripsi, aut dulcia *lib.*
22. cap. 24. & pluribus confirmat Joseph.
Mascard. *de probat. conclus. 60. Adulteriū*
porro nō ē Et si autem Senecæ non formo-
sa est mulier, cujus crus laudatur & bra-
chium: sed illa, cujus universa facies ad-
miracionem singulis partibus dedit, *lib.*
4. *Epist. 33* & ut de Lesbia sua j. Etat Ca-
tullus.

—que cū pulcherrima tota est.

Tū omnib. una omnes furripuit Veneres:
Favorinus tamen Philosophus, inter pul-
cherrimam scēminam & deformissimam,
mediū quanquam intercedere rectè pu-
tavit eam, quæ à nimia pulchritudinis pe-
riculo, & à summo deformitatis odio va-
caret. quam formam Ennius perquam e-
leganti vocabulo *Stalam*; Favorius *Vxo-
riam* appellabat: & ob id eas ferè scēmi-
nas incolumi pudicitia esse idem dicebat
Ennius, quæ statā formā forent, ut Gellius
retulit *lib. 1. Noct. Attic. cap. 11.* Rectè ait,
incolumi pudicitia: quam Demades apud
Stobæum *Serm. 72.* dicere solebat, in mu-
liere pulchritudinis arcem esse. Et profe-
ctò, nec vestimentorum nitor, nec auri
magnitudo tantum habet momenti ad
Mulieris præconium, quantum modestia
valet & approbati mores, ut Aristoteles
auctor est in *Oeconomicis*. Ex quo Prop-
ert. Veteres laudans:

Non illis studiū vulgo conquirere amātes:

Illis ampla satis forma, pudicitia.

Sed quid Ethnicorum opus est suffragijs?
quin potius Apostoli sequendum erat
consiliū; qui in mulieribus commendat
*oculum illum cordis hominem, situm in
incorruptione lenis ac quieti spiritus, qui
affertur a Deo speciosus.* Cum quo planè cō-

jungerdum est. quod Tertullianus *libro
de Cultu fām. v.* aureis consignandum
literis memoriæ prædidit: Proditæ, in-
quit, vos jam meditantis & ornamen-
tis exstructæ Apostolorum, sumentes de
simplicitate candorem, de pudicitia ru-
borem, depictæ oculis verecundiæ & Spi-
ritus taciturnitate, inferentes in aures ser-
monem Dei, annectentes cervicibus ju-
gum Christi: caput maritis subjicite, & sa-
tis ornata eritis. Manus lanis occupate:
pedes domi figite; & plus quàm in auro
placebunt. Vestite vos serico pietatis, bys-
sino sanctitatis, purpurâ pudicitia. Ta-
liter pigmentatæ, Deum habebitis ama-
torem, &c. Talis cū *Sibyllula mea* ob-
tigerit forma: non est, quod ulli mortali-
um uxoriā beatitatem invideam: cū
Conjugem mihi ex animi mei sententia
in manum convenisse verè gaudeam, &
Spiritus illius in meo verti sciam: cui ut
consulam, mihi cōsulere incipio. Ac quo-
niam ego ab illa non impetro, ut me for-
tius amet; impetrat illa, ut me diligentius
amem. Jam, quid jucundius, quam Uxori
tam charum esse, ut propter hoc tibi cha-
rior fias? quemadmodum de *Paulina sua*
gloriabatur Seneca *lib. 17. Epist. 105.* haud
scio, an majori adfectu, quàm Leopoldus
Dickius de *sua Agatha*, in *Oeconomia*
constituendi & explicandi Judicii ordi-
narii, *tit. de Testib. mihi fol. 309.*

Nec minùs omnium se risui expomunt Senes mulie-
Seneciones illi Acheruntici, decrepiti, & *rum affecta-
tores.*
capulares, qui tamen capulo sive feretro,
quo efferrī debebant mortui, jam vicini
sunt; Mulierum tamen, & quidem Juven-
cularum consortium etiamnum affe-
ctant. A qua tamen amoris dicam, an fu-
roris insania? sed ulò eos vel Plautus de-
hortatur in *Mercatore*. Sc. Profectò. *Tun'*
capite cano ames, senex nequissimè? & Sc.
Addicam:

Iam plenis atatis, animaq; fœdæ.

Mulier for-
mosa.

Forma stata
incorrupta.

Pat 3.

*Senex hircosus: tu osculere mulierem?
Vixne adveniens vomitum excutias
mulieri?*

Cujus postea rationem reddit, quòd scilicet ætate tam grandi temporare sibi ab amandi arte jam diu debuerat. Unde in Sc. lam redeo. ait;

*Temperare istac ætate istis decebai ar-
tibus:*

vel idèò, quòd amor operam dati juvenibus magis conveniat. Addit ergò:

*Adolescentes res agenda isti magis solent
operam dare.*

Quamquam enim Luxuria, ut Cicero 1. officior. tradidit, omni ætati est turpissima: constat tamen, Senectuti hanc esse fœdissimam. Proinde Ovidius:

*Militat in teneris unis Amor hospes
amœnus:*

Est in canicie ridiculosa Venus.

Nam quoniam ex ejusdem poëtæ sententia, Militiæ species amor est, atq; , ut alibi ludit,

*Militat omnis amans, & habet suaca-
stra Cupido:*

non immeritò Senibus, ut emeritis causariam à Cypridos castris missionem concedit, vel t inquam segnes & inertes jubet inde discere: quandoquidem.

Turpe senex miles; turpe senilis amor.

Optima sanè ratione cùm Seniores infirmæ ætatis dicantur, in leg. civitatibus, 122. ff. de legat. 1. & canicie graves læsis corpore æquiparentur, in anth. de Quæstore. coll. 6. Imò minùs vivere præsumatur quàm ægri. Johan. Nevizan. in Sylva Nupt. lib. 2. num. 4. ut non immerito Plautina illa Bacchis Senecioni cuidam delicias factura, odiosum esse dixerit, Mortem amplexarier, Senem videlicet ex sanguem, atq; Acherontium, & mortuo, quam vivo similiorem. Quo sensu confectum credo illud Alciati, de sene puellam adamante Epigramma, quod venustatis ejus gra-

tia scribendum in his commentarijs effluxi:

Denum Sophocles (quamvis affecta ætate) puellam

*Aquas in Archippè ad sua vota trahit,
Allici & precio: tulit agrè insana lu-
ventus*

*Ob zelum, & tali carmine utrumque
notat.*

*Noctuant in tumulto, super utque cada-
vera Bubo:*

*Talis apud Sophoclem nostra puella
sedet.*

Plautus, illud linguæ Latinæ decus (sic enim à Gellio lib. 19. cap. 3. ut & homin-
guæ atq; elegantix in verbis Latinæ prin-
ceps appellatur lib. 7. cap. 17.) non mi-
nùs festiviter istiusmodi Amatorem se-
nem *picte imagini* comparat in Merca-
tore:

*Si unquam vidisti pictum Amatorem,
hem illic est.*

*Nam meo quidem animo vetulus de-
crepitu senex*

*Tantidem est, quasi si signum pictum in
pariete.*

ut proinde quæ ejusmodi seni vel impo-
tenti copulata fuerit adolescentula, &
nupta simul & vidua optimo jure dici
queat. Id enim idem Plautus in nuptiis
nuptias vocat in Mil. glor. Non itaq; iniqua
aut injusta censeri debet fornicatio illius a-
pud Apulejum lib. 5. de Marito sene &
calvo, & languido conquerentis lamen-
tatio: At ego misera (inquit) prin-
um patre meo seniore mari-
tum fortita sum, dein cucu-
bita calviorem, & quovis pu-
ero pumiliorem; cunctam domum
seris & cathenis obditam
custodientem. Quibus
posterioribus verbis Zelotypiæ
solicitudinem (qua Ita & Hispani
sæpè insanunt: Pans verò & Americi
mortem præstabiliorem dicunt,
teste Bodino in Methodo histor.
cap. 50. fol. 100. & de cujus

*Senex æqui-
paratur
morti.*

Zelotypi.

purgatione multa præclare tradidit Martinus del-Rio Jesuita *lib. 4. disquis. Mag. c. 4. q. 4. sect. 4. fol. 238. cum seqq.*) graphice depingit. Habent enim in more positum Zelotypi & senes: ut seris obdare fores & pessulis, cathenisq; cuncta diligenter occludant: cum tamen impudica servari non possit; pudica non debeat. Infida enim (juxta Hieron.) custos castitatis est necessitas: & illa verè pudica dicenda est, cui licuit peccare, sed noluit.

Nam nihil in vita tristis custodia prodest:

Quam peccare pudet, Cynibia, tua
fas est;

ait Propertius. Nam ut rectè querit Juvenalis *Saty. 6. quis custodiet ipsos Custodes.* cum edoctæ satis sint mulieres, quo pacto fallere possint custodes, ut Tibulli verba usurpem, sibi à maritis appositos. Meminisse scilicet debuerant miseri illi Maritelli, Iovem per impulvium aureum descendisse ad Danaen, quam pater incluserat intra turrim æneam, vallaveratque scimento inexpugnabili. Adedò verum est: quod pecuniæ cunctæ sint difficultates perviæ, auroque soleant adamantinæ etiam perfringi fores, ut Apulejus dicebat *lib. 9.* Et C. Verres: Nihil tam sanctum, quod non violari: nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit. ex quo natum est illud *Pauli Silentarii*, epigramma à Iosopho Scaligero latinè redditum:

Anreus in aethi temeravit vincla pudoris
Iupiter, ut Danaes ferrea tellus subit.
Fabula sic loquitur, me iudice, ferrea se-
pito

Omnipotens aurum duræque vincla
domat.

Hoc hoc nempe seras, hoc anea claustra
resignat.

Hoc frangit fustis, dura puella, tuos.
Hoc rigidam Danaen lentavit. Si quis A-
mator

Fert precem, tibi ne supplices, alma Parus.
Panciroli. lib. 2.

Sic Philippus Rex Omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modò asellus auro onustus posset ascendere. quod ex oraculi præcepto illo, cujus & Suidas meminit, haud dubie didicerat;

Ex argento hastas vibrato; ac omnia
vinces.

Idq; eum, quod ita dixerat, factitasse quoque Demonsthenes in Oratione *pro Ctesiphonte* retulit. In quam sententiam Horat. cecinit.

— *Diffidit urbium*

Portas vir Macedo, & subruit amulos
Reges muneribus.

& alibi:

Aurum per medias ire Satellites,
Et perumpere amat saxa potentius
ictu fulmineo.

quibus adde, quæ in eandem rem scripta reliquit Stephanus Guazzius *lib. 2. de conversis civilibus.* & Philippus Camerar. *Medit. hist. c. 53. cent. 1. & c. 34. cent. 2.* ubi de Zelotypiæ tyrannide & sævitiâ multa lectu & notatu dignissima, Lecto invenies. Inter Barbaros autem præcipuè *Parthos* Zelotypos esse proditum historia est. Quippe qui non modo uxorum sed & pellicum pudicitiam ita suspectam habent, ut non nisi capite operto, & velato vehiculo illas prodire in publicum sinant, neminique propius accedere liceat. Si vera sunt, quæ de Parthis Alexander ab Alexandro scripsit *libro 5. genial. diæ. cap. 24.* ubi tamen veretur Tiraquellus, ne lapsus hic ille sit, Parthis tribuendo, quod *Persarum* est. De Persis certè Cæsar Rhodigin. discretè scribit, quod hac in re peracerbos se ac difficiles præstent, nec uxores modò sollicitè asservent; sed servas item & concubinas: ita ut domi occludantur, aut si prodeundum sit, obferatis vehantur vehiculis *lib. 8. lect. antiq. c. 18.* Esse autem inprimis Zelotypum Mulierum genus, docet Erasmi. *Chil. 2. cent. 10. ad ag. 98.*

bb

Verum

*Temporis ob-
servatio in
Testam.*

Verum ad iustitutam temporis considerationem tandem revertar. Eadem igitur Temporis definitio, quæ in Nuptiis contrahendis, itidem & in Testamenti confectioe observabitur: ut scilicet in masculis quatuordecim annum spectemus; in feminis verò duodecimum completum. Atque hoc verius esse Ulpianus ait, quasi rem controversam explicaret & assereret, in *l. qua aetate, §. qui testamen. fac. poss.* Id quod etiam ad Spadones & Eunuchos non ineptè extenderis. Et si enim Julius Paulus Spadones eo tempore testamentum facere posse scribit, quo plerique pubescunt, id est, decimo octavo anno, *lib. 3 Sentent. c. 4 §. 2.* quo tempore plenam alioquin pubertatem definitam legimus: §. *Minorem. Institur. de adopt. l. arrogatio. 40. §. 1. ff. eod.* quia tamen ab Imper. Constantino rescriptum est, licere Eunuchis exemplo omnium testamentum facere, & postremas condere voluntates. *l. Eunuchis. 4. C. qui testam. fac. poss.* consecrarium hinc erit, eandem ætatem, quæ in alijs omnibus consideratur, etiam in Eunuchis satis futuram ad hoc, ut decimo quarto ætatis anno incipiant testamentum posse facere, juxta *d. l. qua aetates.* & consequenter substitutio pupillaris eisdem facta eodem tempore evanescat: quemadmodum per §. *Masculo. Inst. de pupill. substit.* rectè concludit Emanuel à Costa in *c. §. pater. part. 1. verb. Impuberes. de Testam. in 6.* Quærit autem Ulpianus, utrum excessisse quis debeat quatuordecim annum, ut testamentum facere possit? an sufficiat complexisse? Prepone, aliquem Kalend. Januarii natum, testamentum ipso natali suo fecisse, quarto decimo anno: an valeat testamentum? Dicit, valere. Plus arbitror inquit. Etiam si pridie Kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. Jam enim complexisse videtur annum quartum decimum, ut Mariano

videtur *d. l. qua aetate, ff. qui testamen. fac. poss.* Ex quo textu. datur intelligi, Diem conceptum haberi pro completo. Idque & in Manumissionibus & aliis Juris nostri locis obtinere legimus. Nam & repõsum est, placere eum, qui Kalendis Januariis natus fuerit, pridie Kalendas post sextam Noctis horam posse manumittere: quasi annum vicesimum compleverit. Non enim Majori viginti annis permitti (lege Ælia Sentia) manumittere: sed minorem manumittere vetari. Jam aut minor non est, qui diem supremum agit anni vicesimi, *l. 1. ff. de Manumiss.* Similiter & Anniculum dicimus, die trecentesimo sexagesimo quinato, incipiente planè, non etiam exacto. *l. anniculatus. 34. de verbor. signific.* & quoad munera municipalia capessenda, dies cõceptus habetur pro impleto. *l. ad Rempublicam. 8. ff. de Munerib. & honor.* quemadmodum & in fidei commissio filio relicto. *l. qui filium. 74. ff. ad SC. Trebell.* Sic qui hora sexta diei Kalendarum Januariarum possidere cõcepit; hora sexta noctis pridie Kalendas Januarias implet Usucapionem *l. ideòq. 7. ff. de Usucap.* In Usucapionibus enim non à momento ad momentum. sed *diem* (Viglius Zuichernius legendum censet TANTUM, in §. *præterea Instit. Quibus non est perm. test. fac.*) postremum diem computamus, *l. in usucapionibus. ff. d. tit.* quasi diceret Ulpianus, non ab hora in horam, sed à die ad diem fieri computationem, ut qui illum attigerit, eum usucepisse dicamus. Id planiù explicans Vernulejus, in usucapione ita servari ait, ut etiam si minimo momento novissimi diei possessa sit res nihilominus repleatur Usucapio, nec totus dies exigatur ad explendum constitutum tempus. *l. in usucapione. 15. de divers. & tẽpor. prescrip.* longè aliter quàm in temporalium actionum præscriptionibus: cum responsum à Paulo sit, In omnibus temporalibus ac-

*Die cõceptum
an habeatur
pro completo*

*à momento
in momento
quando sit
computatum.*

tionibus, nisi novissimus totus dies compleatur, non finiri obligationem. *l. in omnibus. 6. ff. de oblig. & act.* Cur tam variè?

Varias rationes tradiderunt Interpretes.

Cöcilinio 1. E quibus verissima videtur Viglij Zuichemij sententia, ideò hoc ita constitutum existimantis, quoniam Usucapio introducta sit bona publico; ne res ipsæ deteriores fiant & negligentur, quod erat futurum: si quocunq; tempore dominus vindicare eas posset. Utile itaque fuit, ait Zuichemius, præmio Usucapionis invitare ad diligentiorē culturam ipsos possessores. At in præscriptionibus nullus est ipsius rei favor, ne ipsa negligatur: sed ideò tantum introducta præscriptio, ne lites sint perpetuæ, sed ut aliquis harum finis esset. *l. ult. ff. pro suo.* Ita fit, ut citius compleatur Usucapio, quam personales actiones extinguatur. Virg. Zuichem. *in §. prætereà Inst. quib. nō est perm. sestim. fac. n. 5.* & facilius usucapere debeat, qui bona fide possidet; difficilius verò adversus bona fide possidentem: Ideoq; hic non habeat locum Regula: *Quod parum distat, nihil distare videtur*, ut Gothofredus annotavit *ad d. l. in omnib.* Nec verò inconcinna videri debet, in hanc temporis supputatione, Accursij & Bartoli traditio *in l. 3. §. Minorē ff. de Minor. quæ habet, favorem hac in re cum primis esse attendendum: ut cœptus nimirum dies pro cōpleto habeatur, si favor id suadet: & rursus à momento ad momentū spectari tempus debeat, si itidem favor hoc exigat.*

Cöcilinio 2. Verbi causa; Favorabile est, ut quis liberam bonorum suorum administrationem, tam in testamentis faciendis, quam etiam servis manumittendis habeat: ut lege Papia Poppea Latini liberti filio filiaq; nato nate, anniculo anniculave, scito factave, jus Quiritium consequantur: ut ad honores capessendos quis admittatur: ut fideicommissam filius capiat: ut rerū do-

minia diutius non sint in incerto, neve deteriores fiant, aut negligentur. In his igitur omnibus definiri temporis dies ultimus, etsi vel cœptus tantum fuerit, pro completo habebitur. Atque ita exaudiendi erunt textus *in d. l. quæ astat. §. ff. qui testam. fac. poss. l. 1. de Manumiss. l. Annicul. 134. de verb. signific. l. qui filium. 74. §. Sabinus. aliàs, Fabius Antonius, ad SC. Treb.* (qui textus de fidei commissio filio relicto disertè loquitur, ne pugnare hunc putet cum *l. non putabam. 48. de cōdit. & demonstrat. l. in usucapionib. 6. l. ideog. 7. de Usucap. l. in usucapione. 15. de diver. & tēporal. præscript.* E diverso, non satis erit ultimum venisse diem, nisi & completus ille fuerit: si favor itidem hoc suaserit. Suadet autem Reipub. favor, ne à tutela, ne ab aliis muneribus publicis facilè quis excusetur: ne Minores à Restitutionis beneficio propere excludantur, ne personales actiones per præscriptionem citius extinguantur. Ergo his casibus ultimus ille dies à momento ad momentum erit computandus. Quo sensu accipio text. *in d. l. qui filium 74. in fin.* illis verbis: quamvis h. re se diceret, à D. Marco non excusatum, qui cum septuagesimum annum ætatis ingressus fuisset. *ff. ad Senat. Cons. Trebell. l. Majores. 3. de iur. immuni. l. 3. §. Minorē de Minoribus l. in omnibus. 6. de oblig. & act.* Etsi autem me non latet, quomodo in articuli hujus explicatione Joh. Gœddeus inter *Cöcilinio 3.* Civilem & Naturalem diei supputationē verè & doctè distinguendum censeat: ut per illam quidem dies exactus intelligatur, & si inceptus tantum fuerit: per hanc autem, non exactus videatur, nisi omnino actus, & suis horis ac momentis absolutus fuerit, atq; ita effluerit & pertransierit, ut jam sequens incipiat. Joh. Gœddeus *in l. 2. §. 1. l. cum bis sex. in §. 8. l. annicul. 132. 134. & l. inter illam conditionem. 217. de P. S.* quod ipsum jam antea & Joh.

Brechez tradiderat in *d.l. anniculus. 134.* Non tamen video, cur à priori illa opinione, quæ simplicior, & plurimorum Doctorum consensu comprobata est, recedi debeat. Sed his tamen addendum est, quod Angelus Aretinus in *9. præterea. Inst. quibus non est permitt. testam. fac.* & Andr. Tiraquellus in hanc rem satis eleganter commentatus est in *tract. de utroq. retr. etu. §. 1. gloss. 11. verb. Et le jour. num. 20. c. n. seqq.* Cæterum Diei cum Naturalis, tum Civilis, descriptionem exactam habes apud Hieron. Fracastor. in *Homocentricis, seqq. 3 c. 1. & seqq.* quem in omni Philosophiæ, studiorumq; humaniorum iudicio, seculi hujus facile principem appellat Julius Cæsar Scaliger, *Exercit. 131. ad Cardanum.*

Temporis ob-
servatio in
liberis agno-
scendis.

Sed & in legitimis agnoscendis liberis, quoad hereditatis commodum scilicet, plurimum momenti habet Temporis observatio: ut quoto quis mense editus sit, consideretur. Quæ res tam variè & diffusè tractata est ab Interpretibus, ut quod incunctanter sequare, non facile invenias. Communiter tamen in hoc itum video, ut si de tempore partus humani brevissimo queratur, septimus huic definitioni mensis sit constitutus; à nuptiarum sive congressus tempore computatione facta. Nam, ut Paulus respondit, septimo mense nasci perfectum partum jam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri
 ” Hippocratis. & ideo credendum est, Eum
 ” qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse. *l. 12. de statu homin.* Id quod de Mensibus lunaribus rectè acceperis cum Alciato, in *l. Gallus. n. 29. ff. de lib. & posth. m.* momente præsertim Ulpiano, eundem scripsisse Hippocratem, Eum qui centesimo octogesimo secundo die natus est, justo tempore videri natum. *l. intestato. 3. §. fin. de suis & legit. hered.* Cujus supputationis rationem exquisitam

Septimossis
Paulus.

Francis. Vallesius tradit. Quod pertinet illud, quod de Aristone Lacedæmoniorum Rege scripsit Herodotus *lib. 6.* cum nunciatum ei esset, ante decem menses exactos, quàm uxorem duxerat, eam filium peperisse; jurasse eum apud Ephoros, Nō videri ex se eum natum esse, qui legitimo decem mensium numero non natus erat. Idcū filio Demarato Regi postea nocuisset; Demaratum, post damnationem, sacramento dirisque matrem provocasse, *An Aristone patre natus esset?* Matremque respondisse ait, Aristonem stultè fecisse. Neque enim semper Mulieres decimo mense parere, sed & nono & septimo. Eum certè *septimo mense* natum, sed Deo patre & Heroe Astrobaco, à quo dolo & lūco facto stuprata sit. Fœminis majorum gentium familiarissima latebra: ut ait Pet. Erodius *lib. 2. Rerum indicat. Tit. 4. cap. 1.* Quanta autem septenarij numeri vis sit & Septenarij potestas, doctè explicat Bodinus in *Ma. numeri in rhod. histor. cap. 6. fol. 238.* ubi septenarium ab Hebræis *sacrum numerum* appellatum esse docet. Atq; hoc significant, ait, res humanas non temerè ac fortuito fieri, ut Epicurei jactant; nec inviolabili fato, ut Stoici: sed prudentia divina; quæ, tametsi res omnes admirabili ordine, motu, numero, concentu, figura colligavit; nihilominus eas voluntate, arbitrioque suo interdum mutat, ut *Isaias* de *Ezechia* scribit, aut precanti Deus vitam protrahit, & solem retrogressurum ostendit. interdum verò tempus maturare dicitur in scriptura sacra, præter scelerum ulionem vel commiserationem, ut Paulus de Oraculo Heliæ scribit; ut intelligant homines, nullis numeris aut ulla necessitate obligari Deum: sed naturæ legibus solum, non à se- *Dei liberi me agens.* natu aut populo, sed seipso. Nam cum naturæ leges ipse jusserit; nec ab alio, quàm à se ipso imperium habeat: consentaneum est, suis legibus esse solum aliter arque

aliter decernere de rebus ijsdem, & quæ sequuntur.

Ante septimum mensem negat Plinius, partum unquam vitalem esse. *lib. 7. cap. 5.* quanquam Renatus Choppinus, Curiz Parisiensis advocatus, Senatus Consulto Parisiensi patrem pronunciatum dicat hæredem filij, quinto mense, matris exsecto ventre, editi ac spirasse visi. *lib. 3. de privileg. rusticor. capit. 8.* Ad hæreditatem hanc quippe capeffendam satis fuit patri, eum qui exsectus est, cum spiritu fuisse editum. *l. quod dicitur. 12. ff. de liber. & posth.* atque ita vivum ad orbem totum proceffisse, & vel momento matri suprestitem fuisse filium, licet ilicò, postquam interram cecidit, vel in manibus obstetricis ille decesserit. *arg. l. quod certatum. 3. in fin. C. de posth. hered. instit.* quo loco Justinianus, verbis istis (*postquã interram cecidit*) haud dubie alludit ad priscum illum morem, quo puer simul ac sublatus erat ab obstetrice, statuebatur in terra, ut auspiciareter rectus esse, ut est apud Varron. *lib. 11. de vita pop. Rõ.* quæ pueri in terram.

Statina Dea. constitutio *Statina Deæ*, ut pote pueritiz præfidi, sacra erat: quemadmodum ex illo Tertulli *de Anima*, colligitur: Dum prima etiam constitutio infantis super terram, *statim & Edeæ* sacrum est. Nam pro posterioribus illis verbis, legendum esse, *Statina Dea*, Cujacius rectè monet *lib. 11. Observ. cap. 30.* Ita autem constitutum, vel humi depositum infantem pater solebat tollere, & in sinum recipere, Papin. Epiædio in filium:

—*meus, ille meus: telluere cadentem*

Excepi, & vinetũ geniali carmine fovi. Terentius: Quĩ sine ac jurabat se unum nunquam victurum diem: Qui in suo gremio positurum puerum dicebat. Idq; plurimum auctoritatib. confirmat Joh. Bernartius *ad lib. 1. Thebaid. Statij* Caterum *de Romani* recens editos Infantes in ter-

ra statuebant: ita Lacedæmonios legimus *Infantes fr-* puerorum corpora, aquã frigida, quod *gida lota* Lacedæmonium *ceroma* appellabant, ad tolerandos æstus atq; algores obdurasse. Unde Virgilius:

Durum à stripe genus, natos ad flumina primum

Defrimus, sævòq; gelu duramus, & nitidus,

Id quod & Seneca confirmat, dum in *Suaforis* ait, Eutotam amnem, qui Spartam circumfluit, pueritiam, indurare ad futuræ militiz patientiã, Germani recens. natos pueros Rheno immergebant & ipsi quidem; sed hoc fine, ut matris pudicitiam ita explorarent. Nam id prædicabatur Rheni ingenitum, ut legitimos partus in tremulas genitricis manus subveheret illæsos, tanquam intemeratæ pudicitiz testis; adulterinos verò vel spurios veluti justus adulterij vindex absorbere. Hinc Claudian. *lib. 2. in Rufinum:*

Inde truces flavo comitantur vertice Galli,

Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambis, (*Rhenus.*

Et quos nascentes explorat gurgite Quopertinet illud Gregorij Nazianzenis: *ais iõn ai jai & Pimupi jir & pispõu:*

ut spurium generosi Rheni judicatum fluentis. Arque ista divinitatis opinio invexit fortassis & nominis religionem, ut non à puræ limpidaæve aquæ nitore Rhenus dictus fuerit; sed ab intemerata thori puritate, cujus arbitrium penes ipsum erat, qua ratione duobus in locis à Nonno in Dionysiacis *javis jõn*, vocabulo purè puteque Germanico appellatur: quali Zetlotypum dicas, aur Zelo ardentem, ad eum nobis Germanos & *Eyffer*. Hadrian. Junius in *sua Baviæ, capit. 8.* Est autem Galenus *lib. 1. Salubr.* Germanos & Celtas ob institutum illud graviter inerepat: ad eò ut à suis de salubri vitæ ratione præ-

*Galenus in
Germanos
invehitur.*

ceptis, eos acerbis sanè verbis, nedum convicijs excludat: Apud Germanos, inquit, ne nutrirī quidem infantes crediderim, qui nuper editos infantulos, etiam ab utero adhuc cadentes, in flumen gelidum deferunt. Verum, ait porro, nos neq; Germanis neq; alijs agrifstib. aut barbaris hominib. hæc prodimus: non magis equide quàm ursis, apris, leonibus, aut alijs id genus brutis: Sed Græcis, & ijs, qui, tametsi barbari sint genere, Græcorum tamen æmulantur studia: Germanos tamen egregiè defendit Joh. Langius, Galenum verbis his saltem barbarum illum, quem dixi, in educandis infantibus Germanorum morem incesse arbitrans: Quos alioquin virilis animi fortitudine, ac corporis robore Græcis vel præstare, vel saltem nō impares esse, ingenijque præclaris dotibus ad bonas capiendas literas nullis nationibus esse secundos, idem scribit Langius in præfat. Epistol. Medicin. tolerabilius tamen in multò videtur, quàm barbarus & inhumanus ille Hunnorum mos: quorum matres, auctore Jornande

*quos Langius
defendit.*

*Hunnorum
mos barbar.*

in *librum Rerum Geticarum* marib. ferro genas secabant adhuc ætutibus, & in vagientes sæviebant, ut vulnera perpeti jam in cunis discerent, & ephebi sine venustate apparerent, & senes crent imberbes, ad equitandum & jaculandum promptissimi, alacres & sævi; nigra & torva facie, aspectu truci, horribili voce, ac ore studiisæ fœd to: ut aeream Dæmonum foetoram posses agnoscere.

Sed quoad partionis tempus attinet: scribit Fr. Valelius libro singulari de *sacra Philosoph. c. 18.* non ita pridem natâ fuisse puellam haud dubiè *quinquemesiæ*: quæ tum quoque vixerit, plus quàm duodecim jam annos *nata*. Cujus gracilitas ac tenuitas major quàm mulierib. esse consuevit: indicârit certam esse de ejus ortu fidem, præterquàm, quòd multis dome-

sticis, neque inevidentibus id argumentis constiterit. Usque adeò in Physicis alterationibus vix quidquam est omninò aut impossibile, aut necessarium! Sed forte periculum est, ne, si id passim admittatur, contra Naturæ leges communes, tertio etiam mense post matrimonium vitalis obtrudatur partus. In Augustum *Trimestris partus.* certè vulgò jactatus fuit Græcus ille verficulus:

τὰς ὀττὸν χῆρα καὶ τριμήναι παῖδα.

Sunt divitibus etiam trimestres liberi.

Et si enim Pontifices ab Augusto consulti, an Livia Drusilla (quam, ut Suetonius scribit matrimonio Tiberij Neronis, & quidem prægnantem abduxit Augustus, dilexitque & probavit unicè ac perseveranter) concepto nec dum edito partu ritè sibi posset nubere? responderant, Uti-que posse, cum constaret ex primo viro jam esse prægnantem; alioquin si id ipsum dubium esse, non posse: Verisimile tamen erat, Eum, qui adeò secundas Livie nuptias festinabat, vel viventis primo viro aliquid delibasse. *arg. ejus quod habetur Exir de eo qui dux. in matr. quâ per aduit poll.* Nec ignotum est id, quod de *Cunaru mentore* proverbiali sententia *Cautionem.* passim circumfertur: qui cum uxorem accipisset secundo vel tertio à nuptijs mense beilum parientem infantulum, quinas vel senas coemit cunas, in provisionem pro totidem infantibus annuam, si fortè singulis vel bimestribus vel trimestribus, ita parere Uxor pergeret. Boetius *Epo ad l. Gallus. in princ. ff. de liber. & posthum. n. 83.* At forte non plus fidei meretur id quod Ferdinandus *Monac. commentarijs in libr. Hippoc. de septimestri partu* scribit quinto mense vitales in Hispania editos fuisse partus.

Quid ergò de octavo mense censendum? Et quamvis pro vero receptum esse *Octimestris partus.*

Gellius dicat, nunquam gigni hominem octavo mense: idem tamen postea subdit, Accuratè atque sollicitè quæsitum fuisse Romæ, non parvæ tunc rei negotio postulante, An octavo mense infans, ex utero editus & statim mortuus, jus trium liberorum supplevisset. Nam abortio quibusdam, non etiam partus videbatur mensis octavi intempestivitas. Et, si partus interdum octavo mense nasci possit; non esse tamen vitalem, propter mensium signorumque in conjunctionem & discopulationem, ut ajunt Mathematici: ideoque partum imperfectum esse. Nam & numerum imparem, in masculo; parrem, scemina comparari, ut Pythagorici videbatur: proptereaque non nisi his numeris, utpote ex viro & uxore compactum ac conglutinatum semen, postremo suo die suis mensibus perfectum animal effici. Porro antiquos Romanos non recepisse has quasi monstrosas raritates: neque existimasse aliam *vinea* fieri secundum naturam, quam quæ fieret nono aut decimo mense. Hinc Parcis quas à partu appellarunt, *Nonæ aut Decimæ*; non *Octavæ* imposuisse nomen. Si quandoque aliter accadat jura tamen accommodari ad ea, quæ plerunque, non quæ raro accidunt. Denique mulieribus quodammodo adulteria permitti, hæreditatum captationes, si eis ita facilè omnes menses legitimi fiant. E diverso dicebant alij, grave esse, ut nihil matri proffit, pudicè atque legitimè pperisse. In dubio pro matrimonio pælumendum. alioquin fore, ut bene concordantia matrimonia dissolvantur, si sola computatio mensium partum legitimum aut illegitimum faciet. Cum eò ventum sit, ut editus septimo mense pro justo habeatur: qui item altero mense provectior erit, cur non pro nato habeatur? Narrari de Naxiis mulieribus, quæ omnes pariebant octavo mensa:

& tralatitium esse, in Ægypto idem fieri: Jamque in Italia tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones. Sic & *Cæsoniam* Caji principis conjugem, octavo mense matre Vestilia editam. Jam ut filius patri proffit, sufficere si semel eum vivum pepererit, ut filius potuerit appellari: licet statim editus decesserit. Nihil igitur interesse, mense feliciore an infeliciore natus sit, quo plus minùsve potuerit vivere. Et quamvis Gellius quæstionem hanc non definiat: valdè tamen probabile est, & hic vicisse, si ancipitem Hippocratis, at absolutam Aristotelis sententiam: quæ Cæcilius poeta, & M. Varro, & Polybius, & Diocles Empirici sequuti sunt, ut Plutarchus ait: videlicet etiam octavo mense perfectum partum, licet imbecilliorum, nasci posse; ideoque jus trium liberorum supplevisse. ut memoriam prodidit P. Ærodius libro 2. *Rerum Indicatar. tit. 4. cap. 2.* ex Gellio fortassis libro 3. *Noct. Atticar. cap. 16.* & Plinio libro 7. *Natural. historia. capit. 5.* quibus tamen addenda sunt, quæ de octimestri partu, cur nimirum vitalis perquam raro sit, scriptis prodidit Martinus del-Rio Jesuita lib. 1. *disq. Magicar. cap. 4. q. 7. lit. B.* Quod autem de Naxiis modò diximus mulieribus, id Asclepiadem auctorem habet: qui eas *octimestrias*, id est, octimestria edere puerperia disertè scribit, vel Junonis munere, id illi gratificantis ob Dionysij benevolentiam: vel quia Bacchus ipse eo genitus sit intervallo. Hinc enim Naxum nominari Dionysiam, quamvis de vinearum fertilitate ita magis appellari Plinio placeat lib. 4. *ca. 12.* cum & in ea fons vino fluere tradatur, quod sit prædulce Cœl. Ludov. Rhodig. lib. 22. *Lectiō. Antiq. ca. 13.* ea haud dubiè fons vino fluens.

Parca.

Naxia mulieres.

Argenti vi
viri.

enim monti nomen) argenti puri ac liquefacti rivulos passim inde fluxisse. quod & de montibus, qui olim Riphæi, postea Obij, nunc verò Alpes in Gallia dicuntur, Athenæus prodidit *lib. 6. Dispnoſoph. cap. 4.* ex quibus cum sylva ipsorum sponte aliquando incensa esset; argenti rivi per terram itidem refluere. Unde Phœnices, dum Tartessum in Hispaniam navigassent, nihili mercibus permutatis, tantum argenti sibi quaesierint, ut coacti sint, ne naves obstruerentur, anchoras ex argento conflare: Si verum est, quod de Gallia suæ opulentia jactitavit Stephanus Forcattulus *libro de Gallorum Imperio & Philoſophia.*

Exterricini

Nec dissimulandum hic puto, interpeſtivos illos partus Feſto *exterricineos* nominari, tanquam eos mater exterrita alvo ejecerit. Græci *ἁλτοῦντες* vocant, veluti fallentes in menſe. Sicuti *Epitoca* eleganter, quib. jam pariendi instat tempus. Coelius Rhodiginus *lib. 22. Antiqua. leſſion. cap. 13.* Sic quorum in nascendo non caput, sed pedes primi existerant, qui partus difficilimus ægerrimusque habetur) *Agrippa* appellati; vocabulo ab ægritudine & pedibus confecto, vel ab ægra partione, quasi ægrè partos dicas, Plinius putavit *lib. 7. cap. 8.* Esse autem pueros in utero, Varro dicit capite infimo nixos, sursum pedibus elatis: non ut hominis natura est, sed ut arboris. Nam pedes cruraque arboris appellat ramos: caput, stirpem atque caudicem. Quando igitur, inquit, contra naturam fortè conversi in pedes barchijs plerumque diductis retineri solent, ægriusque tunc mulieres enuntuntur. Hujus periculi deprecandi gratiâ Aræ staturæ sunt Romæ duabus Carmenibus: quarum una *Postverta* nominata est, *Prosa* altera; à recti perveliq; partus & potestate & nomine. Gellius *libro 16. Noct. Attic. cap. 16.* & Coelius Rhodiginus

Agrippa.

Postverta.
Prosa.

lib. 15. Antiquar. Leſſion. cap. 22. Tale igitur tautumque cum sit patus periculum, ut parturientibus mortem præ foribus consistere dicat Leo *Novell. 17.* quam etiam matribus, quæ ob hoc multum laborare dicuntur, *Novell. 156. cap. 1.* sapè hoc causa illatam Justinianus condolet *in 6. Sed nos. Inſtit. de SC. Tertull.* meritò felices de prædicandæ erunt Illyricanæ mulieres, quas facilimi partus esse Varro testatur *lib. 2. de re Ruſſica, cap. 10.* Nam in Illyrico hoc, amplius, inquit, prægnantem sæpè, cum venit periendi tempus, non longè ab opere discedere: ibique enixam puerum referre, quem non peperisse, sed invenisse putes. Sic Canarinorum mulieres in India, nullius obstetricis adjumento infantes vel solæ exponunt. Ita mihi (ait *Johan. à Linſchoten in ſua Navigat. cap. 39.*) quandoque ambulanti per villas Canarinorum, potumq; nimia sitis flagrantia petenti, apparuit mulier sola domi, quæ linteamen corpori circumdabat, cum ante pedes pelvis à ligno aqua impleta staret, ibique illa infantem recens à partu lavaret, quem deinde folijs ficus Indicæ implectum, in terram collocavit, me rogans ut exspectarem, allaturam se aquam potui idoneam. Cæterum intelligenti sordes tam subiti partus potus aviditas abiit, donec alia casa appareret. Poſt viſa nobis fuit eadem mulier, circa ædiculam ultro citroque diſcurrens, ſecura omnium dolorum, nullaque recentis partus moleſtia. Quibus non malè *Apolloniæ* Tyanci parentem adjunxeris, quæ in prato florido ſommo capta, Cygnorum circumſtantium concentu, deinde ſpirante Favonio, ſomno ſaluta, ſine obſtetricis officio puerum edidit: qui dum in virum ev. ſit, Philoſophia vel Magia adeò excelluit, ut à quibusdam non aliter atque Deus cultus, & ſimulachrum ejus ſub Herculis Alexicaci nomine conſtitutum, ab Ephesijs fue-

Illyricana
faciles ad
partum.

Apolloniæ
mater.

Phil- tit honoratum: si verum est, quod de eo
stratus. scriptum sit *Philostratus*, omnium cæteroquin,
qui unquam historiam conscripserunt,
mendacissimus, ex Cœlii Rhodigini ju-
dicio *lib. 17. Antiquar. lectione cap. 13.* Cal-
siodoro tamen *Apollamius Thyanæus* insignis
philosophus habetur, & celeberrimæ eum
famæ, authoritatisque sapientem, ve-
terem Philosophum, omnium rerum do-
ctum, ipsum etiam pro Numine frequen-
tem dum scribit Suidas in *Thyaneo*. Quam
Christo equare impudenter ausus est Hie-
rocles Stoicus: adversus quem librum Eu-
sebius edidit, quem vide: & in veteri in-
scriptione Romæ propheta dicitur: ut
notat Savaro *ad Sidon. Apollinaris Ep. 3. libr.*
8. Floruit autem Apollonius sub Nerva
cei Græcæ testantur monumenta. In cu-
jus laudem etiam scriptum video, quod
juvenilibus annis intentiva Venereorum
& titillationes subinde lancinantes, vel-
licantesq; ita reppererit, contuderitque
ut præsignis in eo castitas noscitur, à
qua nunquam ab eo reclinatum sit, atque
discessum. Sed & Damis auctor est, Apol-
lonium illum annuli ab Iarcha sapientum
Indorum principe donati beneficio, lu-
ventæ nitorem prætulisse, quamvis an-
num jam centesimum exegisse. Nec pu-
duit Platonium Olympiodorum scribere
Thyaneum Apollonium vi ac potestate
sensuum, cum in Vrbe ageret, tanquam
de illustri specula, quæ in Ægypto fierent,
prospectasse. Sunt, qui & animalium ser-
monis gnarum eum fuisse dicant, scriben-
te præsertim Porphyrio *lib. de Sacrificiis 3.*
eum in amicorum cœtu, cum adiret hi-
rundinem aliis nuntiare, Asinum prope
Vrbem onustum cecidisse, triticumq; hu-
mi diffusum, declarasse audita: idq; ita fu-
isse compertum, quanquam Philostratus
non hirundinem, sed Passerculum fuisse
tradidit. Cum Philostrato tamen idem
sentit Eunapius: idq; verisimilius esse pu-

Pancyrroll. lib. 2.

tatur. Hirundo enim frumento non pasci-
tur. Planè Plinius *lib. 10. cap. 49.* Democri-
tum scripsisse asseverat, Aves quasdam es-
se certis vocabulis; & earum avium con-
fuso sanguine gigni serpentem; Eum si
quis ederet, linguas avium & colloquia
interpretaturum. Id quod tamen Gellio
non sit verisimile, existimanti, Multa vi-
deri ab hominibus malè solertibus huius-
cemodi commenta in Democriti nomen
data, nobilitatis auctoritatisque ejus per-
fugio utentibus *lib. 10. Noct. Attic. cap. 12.*
Nec desunt, qui illud Apollonii avium
garritus intelligentis figmentum simile
esse purant ei, quod veteres de Tirefia &
Melampo fuerant fabulati. Sed hæc sunt
incredibilia, ait *Martinus del. Rio Jesuita.*
Cum enim bestię ratione careant, neque-
unt discursu uti tamen ad sermonem
ex instituto proferendum est necessarius;
sermonem, inquam, qui sit rerum vel ge-
starum significativus. *lib. 2. disquis. Magic.*
q. 19. fol. 168. Quo in loco etiam hanc exa-
minat quæstionem: an bestię ejusdem sai-
tem speciei invicem se intelligant? Et quo
ad effectus illos corporis & motiones cor-
poris belluini affirmativam docet. quo-
tidiana experientia: quo ad cætera quoq;
censuit probare conatur *Porphyrius*, a-
ves scientiam habere vocis cantusque, sui
generis avium, ac quod ipsis accommo-
darum sit, id posse aliis ostendere. Idem
Plato censuit & *Oppianus* agens de Ele-
phantis, quia si Elephas in cœnum cecide-
rit & clamaverit, socius id cernens abit, &
redit, adducens gregem Elephantorum,
ut opera communi juvant immersum. Ex-
emplo poterit esse Surpius Lybicus: qui
cum solus ferire non valuit hominem, re-
vertitur cum pluribus aliis, & simul ho-
minem aggreditur, annexis sibi annula-
tim sociis. Exemplo itidem erit piscis, qui
confractum laqueum evasit, & aliis peri-
culum indicat, quo fit, ut eo die generis

*Animalia ejusdem
speciei an
se intelli-
gant.*

cc

huius

huius pisces nulli compareant: Quae de re videatur Pet. Gregor. *lib. 15. de Rep. c. 5.*

*Nonime-
stris par-
tus.* Sed reliqua persequamur. Et si igitur ex recepta omnium opinione, Nono mense hominem frequenter & saepe gigni idem Gellius prodidit. *lib. 3. c. 16.* multis tamen sententiis variatum video, si mulier mortuo priore marito illico ad secundas nuptias transierit, & nono mense pariat, cuius ille filius praesumatur & haeres? Sunt, qui prioris Mariti filium praesumendum existiment. Cum enim iure nostro Nuptiae intra annum luctus vetitae sint, propter sanguinis turbationem: *l. liberorum 11. §. 1. ff. de his qui nos. infam. l. Jacob. Rayard. lib. 1. Parior. cap. 20.* Capienda est inquit, praesumptio filio favorabilior, ut ex nuptiis concessis, id est, primo matrimonio censetur natus. Bald. *in l. si matre C. de suis & legit.* Quae tamen ratio iure Canonico forsitan non procederet: quo permissum est Vxori, etiam intra annum luctus alteri nubere, *cap. pen. & ult. Extr. de secund. nupt.* Sed forte Lex Canonica ad hunc casum trahenda non est, cum suboriri ambiguitas foetus potest, ut quidem Alciatus *libro 9. parerg. cap. 12.* non improbabiler arguit. Et si enim Iuris Pontificii assertoribus placuit, etiam eo casu, quo ob sanguinis turbationem, & patris incertitudinem, secundae intra annum luctus nuptiae vetantur, Leges civiles per canonica jura correctas esse, propter ea, quae tradidit Goffredus *in Summa de Secund. nupt.* illam tamen Canonistarum opinionem solidis & evidentibus argumentis confutavit Luc. de Penna, *in l. Mulieres. 9. C. de Incol. & ubi quis domicil. hab. vid. lib. 10.* non tam matrimonium, quam nimiam ipsorum festinationem iure civili inhiberi ostendens, quae sententia haud dubie vera est.

2. Opinio.

Alii parum huiusmodi secundi viri potius praesumi censuerunt, in cuius do-

mo vicinis scientibus natus sit: ideoque in ejus juris sive filiationis quasi possessione constitutus, ut voluit Imola, Lancelottus, & alii *in d. l. Gallus in princ.* quandoquidem filium eum definiamus, qui ex viro & uxore ejus nascitur. *l. filium. 6. ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.* quam conclusionem varie extendit, & rursum constrinxit Iohan. Baptista Asinius *in Iudicior. pra. xi. parte 2. §. 1. cap. 66. & seqq.* Eamque vel ideo vetiorem forte putaveris, quod imputandum sit secundo marito, qui nimis prope uxorem duxerit: quemadmodum & Ulpianus (ut ita argumentari inde liceat) omnem ei culpam adscribit, qui cum posset non incidere in tempestatem, vel in vim fluminis, si opportuno tempore navigasset; ipsemet se arctaverit, vel nulla necessitate urgente, voluptatis causa fuerit profectus. *l. 2. §. si quis tamen. ff. si quis caution in judic. sist.* cum praesertim suspicionem non careat, properata illa nuptiarum festinatio; nec infrequens sit, ut Marito fundi uxorii colono ignavo vicaria strenui & assidui magis cultoris opera succedat. Quod spectat perfacetum illud Epigramma, quod ex venerandae vetustatis exemplari descriptum Martiali restituit Hadr. Lun. *lib. 5. Animad. cap. 17.* Martialis id esse, vel lovel lapidem iurare paratus. Id vero sic habet.

Milo domi non est peregre at Milone profecto.

Arva vacant, Vxor non minus inde parit.

Cur sit ager sterilis, cur vxor laetiter, edam: Quo fodiat ager non habet; Vxor habet.

Vt taceam, eius esse praesumendum filium, qui in agro colendo diutius perseveraverit: maxime si favor testamenti sustinendi hoc suadeat: ut quia in testamento prioris mariti sit filius praeteritus. *arg. lex facta §. pen. ad SC. Trebell. vel si constaret,*

ea ægritudine affectum fuisse priorem maritum, ut uxori commisceri verisimiliter nō potuerit, *d. l. filium. 6. ff. de his qui sunt sui vel al. iur.* Alciat. *in d. l. Gallus. in princ. n. 31. de lib. & posth.* Alinius *in praxi Iudicior. part. 2. §. 1. c. 30.*

3. *Opinio.*

Angelus propter incertitudinem partum illum ad utriusque mariti hæreditatem admittendum existimat, tanquam utriusque censetur filius: sicuti & servus quandoque duorum dominorum in solidum fuisse, juris commento intelligitur. *l. duo socii. 8. ff. de hæredibus institutis.* quamvis unus tantum esse possit: cum duorum in solidum dominiū vel possessio esse nequeat. *l. si ut certo. §. si duob. vehiculum. ff. Commod.* Contra naturam quippe est, ut cum ego aliquid teneam, ut quoque id teneris videaris. *l. 3. §. ex contrario. ff. de acquir. poss.* qua de re videndus est Arius Pinnellus *l. 1. c. de bon. mator. par. 3. num. 10.* Proinde sententiam illam, ut ad utriusque successorem filius iste admittatur, ceu somnium quoddam irridet Alexander *in d. l. Gallus.* quanquam certum est, eam Azoni placuisse, ut quæ magna æquitate fulciatur. *arg. l. qui duos. 9. ff. de reb. dub.* Et hæc quidem uno sanè casu etiam Alciato probabilis videtur, cum scilicet utriusque hæreditatem filius ille possideret. Poterit enim filius adversus agnatum primi mariti excipere, se ejus esse filium: eodemq; modo etiam adversus agnatum secundum: cum licitum sit Reo adversus diversos Actores etiam contrariis exceptionib. uti. *l. nemo. de except.* & ut Accursius ait, mantellum vertere. *in l. Papinianus. §. sed nec impuberis. ff. de in off. testam.* Quo fit, ut adseveratio erga primum nihil ei obfutura sit respectu secundum. *l. si duo patroni. in pr. de iurej.* quod Arerinus *in d. l. Gallus,* adversus Abbatem censuit *in c. afferre de presum. & verum est.* Poterit enim Reus adversus unū obtinere, quia ille nihil probaverit: & adversus

alterum, quia ipsemet filius se filium ostenderit. Alciat. *lib. 9. parerg. & add. l. Gallos. in pr. num. 37.*

Cæterum Ruinus & Salomonius non utriusque hæreditatem, sed alterius tantum ei concedendam putarunt, electione scilicet ipsi data, ut eius sit, cuius esse velit; atque ita interpretatio in re dubia in partem fiat favorabiliorem. Nec videtur ratione destituta hæc decisio: quandoquidē filius matrimonium inter Titium & matrem suam fuisse probans, intentionem habeat fundatam. Sed quoniam hæc non leviter per adversarium obscurari potest, matrimonii cum alia quoque probatione, Bart. *in l. non solum. §. sed ut probari. de no. oper. nunc.* fit ut sententia ista non sit probabilis censeri queat. Sicut nec illa quorundam Verterum: qui propter tantam dubietatem dividi hæc hæreditates, & utriusque dimidium huic dari censuerunt. *arg. l. si paterfamilias. de her. inst.*

Verior potius & receptior, atque ad id iuris regulis quam maximè consentanea est Iacobi de Belviso sententia, *in l. T. quor. bonor.* quam & Baldus & Angelus sequuti sunt, *in l. liberorū. §. 1. de his qui not. infam. & Alberic. in l. si vicinus. C. de nupt.* ut ob illam sanguinis turbationem, neutrius existimandus sit filius, & propter incertitudinem ab utriusque hæreditate excludi debeat. *l. si ita fuerit. de rebus dub. l. 2. §. si duobus. de adim. legat.* Par enim est respectu utriusque mariti præsumptio, & nulla victoria inter pares esse potest. *l. cum enim. de stipulat. servor. l. si reus de duobus reis stipul.* Quod tamen cum hoc moderamine accipiendum est, nisi aliqua conjectura in alteram partem urgeant: atque ex conjectura iis in casibus, qui difficiles sunt probationis, in primis erunt attendendæ. Inter quos merito referre debet filiationis probatio: Quæ & ipsa difficilis & penę impossibilis iudicatur. *l. Lucius. ff. de con-*

4. *Opinio*

5. *Opinio*

6. *Opinio.*

Filiatio-
nis pro-
bationis.

dition. & demonstrat. Bart. in l. 1. C. quor. bo-
non sive quia conjugalis cohabitatio & li-
 berorum procreatio, est aliquid de occul-
 tissimis, ut latè differit Augustin. *lib. 14. de*
Civit. Dei cap. 16. 17. 18. & seqq. Quis eni-
 nescit (inquit) ut filii procreentur? quid
 inter se conjuges agant? Quandoquidem
 ut idagatur, tanta celebritate ducantur
 uxores, & tamen cum id sit licitum & ho-
 nestum, remotum ab arbitris cubile re-
 quirat. Nam etsi peccator careat, tamen
 suadente verecundia, non nisi remotis ar-
 bitris & secreto patrari, nec in hominum
 conspectu quis liberis operam dare solet,
 nisi forte Cynicio Diogenes, qui *in trivium*
hominum plantabat, auctore Laetio, ut
 uon immerito Canina impudentia Cyni-
 cism dictum arguat Laetantius *lib. 3. de fal-*
sa sapient. cap. 15. & Augustinus *de loco. 20.*
 sive: quia etiam concubitu probato vel
 confesso, tamen generatio & conceptio
 inde probata non esset: Cum vix un-
 quam ipse pater certus esse possit de so-
 bole sua: ut habet illa Menandri ita à
 Marq. Freher Latine redditum

Cur. mater sobolem patre diligit acrius:
hinc est:

Esse suam mater scit, pater esse putat.

Dn. Fre-
herus.

1. Conject.
ex posses-
sione.

Multò minus igitur extraneus de eo li-
 quido deponere possit, sicuti elegatur hoc
 prodidit Dn. Freherus in doctissimo tra-
 ctatu de *Fama lib. 2. cap. 6. ubi nu. 5. & seqq.*
 articulandi modum circa filiationis pro-
 bationem optime explicat. Inter conje-
 cturas, verò illas probandæ Filiationis,
 prima illa ponitur, eum filius iste vel
 primi, vel secundi mariti, vel etiam utrius-
 que ut modò diximus, hæreditatem pos-
 sidet: Facit enim possessio, ut pro posses-
 sore, tanquam pro filio præsumatur, arg.
 §. *Recuperanda §. commodum. Instit. de in-*
terdict. ubi commodum possidendi in eo
 esse dicitur, quod etiam si ejus res non sit,
 qui possidet, si modò Actor non poterit

suam esse probare remaneat in suo loco
 possessor. propter quam causam cum ob-
 scura sunt utriusque jura, contra petito-
 rem judicari solet: quippe, qui intentio-
 nem suam non impleverit. *l. ff. D. de rei vin-*
dicat. Altera conjectura est, quæ ex linea-
 mentis oris paterni assumitur: ut ejus ju-
 dicetur filius, cujus imaginem & linea-
 menta refert. *l. quod si nolit. 31. §. qui manci-*
piat. & ibi gl. ver. non infamata. ff. de adile-
dict. Quam opinionem Bartolus & alii,
 præcipue verò Iason reprobant. *l. Gallus.*
in princ. nu. 68. ff. de lib. & posthu. & Iacob.
 Menochius. *de Arbit. Judic. cent. 1. casu 89.*
nu. 98. Cum n. ex cogitatione figurati par-
 tus edantur, contingere sæpè, ut filii na-
 scantur patri dissimiles. *gloss. in l. queret ali-*
quis 135. ff. de verb. signif. & l. non sunt liberi
14. de statu hom. Minimè certam hanc esse
 Naturæ legem, ut similes patribus pro cre-
 entur; sed species mortalium, prout for-
 tuita sors conceptionis obtulit, attribui,
 atq; idèd plerunq; ex speciosis deformes,
 & ex robustis invalidos parius edi. Valer.
 Max. *lib. 9. cap. 14. ex doctis; stolidos & stu-*
 pidos; ex stultis, sæpè prudentissimos; ut ex
 Alexandro Aphrodisæo luculenter docet
 Andreas Tiraquellus in *ll. connub. leg. §. n.*
154. Sic etiam evenire, ut cum adultera
 adventum mariti metuens de ipso sem-
 per cogitet, ex adultero liberos pariat pa-
 tri tam similes, ut non lac magis lacti si-
 mile videri possit. Eò pertinere illud Ho-
 ratii:

Nec metuo, ne, dum coco, vir rure recur-
rat.

Ipsam etiam Empedoclem existimasse, eo
 quod sub conceptum offertur, infantem
 informari. Id quod Plinius eleganter ha-
 stas imagines sub ipso conceptu nominat, *lib. 7. cap. 12.*
 Ex cujus itidem opinione Co-
 gitatio utriuslibet animum subito trans-
 volans, effingere similitudinem aut mi-
 scere existimatur. Ideoque plures in ho-

2. Conject.
Extra ex
lineamē-
tis oris
pateris.

mine, quam in cæteris omnibus animalibus differentia: quoniam velocitas cogitationum, animiq; celeritas & ingenii varietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles sint animi; & similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. Hinc mulieres simularcha sæpiusculè statuasque iis deliciis habuisse constat, similesque in partus enixas: ut videre est apud Ioh. Baptistam Portam *libr. 2. Magia Naturalis, cap. 19. & 20.* & Franc. Valeſiū libro singulari *de sacra philosoph. cap. 11.* Nec desunt in eam rem exempla ex bonis auctoribus. Nam & C. Augustinus *libros.* contra Iulianum scribit, Regem quendam Cyprium cum satis deformis esset; cubiculum suum pluribus imaginibus pulchris depingi curasse, ut eorum adſpectu uxor pulchram quoque prolem conciperet, & D. Hieronymus in *Genesin*, Hippocratem scriptum reliquisse tradit; suspicionem adulterii mulierem liberatam, quæ pulcherrimum infantem pepererat; utriusque stirpi & paternæ & maternæ dissimilem, quod è regione cubilis non absimilis effigies depicta esset. Quo argumento & Quintilianus matronam defendit, quæ Æthiopem enixa erat, cum ejus coloris imagunculam in thalamo haberet. Et vulgata est Iacobi astutia, etiam ab Augustino probata *libr. 6. de Civitate Dei*: qui ut verliculorum gregem haberet, in canalibus variegatas virgas ponebat, ut tales fortus progignerentur, quales erant virgæ quas potum ducta pecora contemplabantur. *Genes. 30.* Nec ignotum est, quod apud Lucilium de Manliopictore, filios deformes & forma libi planè dispares habente legitur. Interrogatus enim à Geminio, qui heret; quod non similes sibi liberos aut eā formā fingeret, qua aliàs soleret pingere? Respondisse fertur, *in tenebris se fingere, ac luce pingere.* quod perquam elegantē Epigram. expressit Georg. Sabinus

Pignora conjugij deformia pictor habebat.

Vxor in hunc talem protulit ipsa jecur:

Cum: una præstantes manus exprimat omnia formas.

Cur secus ac pingis, corpora fingis? ait.

Nocte refert. soleo tenebras fingere, pingo,

Clara ni: & Phæbo cum radiante dies.

Sed nec propterea putant probabilem *Similitudo quorundam etiam exterorum.* conjecturam ex similitudine illa capi posse: quod compertum sit; etiam diversarum gentium natales tam concordia figura repertos, & aliquos in dissitis & remotis admodum locis ita sibi forma pares fuisse, ut neuter ab altero discerni potuerit, sed uterque pro vno eodemque fuerit habitus. Nam & Toranius M. Antonio triumviro eximia forma pateros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit, tanta unitas erat! & Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice conjunx regiæ, necato jam Antiocho, minimum per eum commendationis regni que successionis peregerit, ut Plinius scribit *lib. 7. cap. 12.* quanquam Artemona illa non ex plebe, sed & ipsum regiæ stirpis fuisse dicat Valerius Maximus *libr. 9. cap. 14.* ex quo sub obscura illa Plinii verba lucem accipiunt. Igitur adscribo. Laodice uxor Antiochi (ait Valerius) interfecto viro, dissimulandi sceleris gratiâ Artemona in lectulo, perinde quasi ipsum Regem ægrum collocavit: admissumque universum populum & sermone ejus & vultu consimilem fefellit: credideruntque homines, ab Antiocho moriente Laodicen & natos ejus sibi commendari. Et, ut idem tradit Plinius; Magno Pompejo Vibius quidam è plebe; & Publicis etiam servitute liberatus, indiscretâ propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximie frontis. Quod quidem scruitum ludibrium, ait Valerius Maximus quasi hæreditarium adeum penetr

Nam pater quoque eius eousque Menogenis coci sui similis esse visus est; ut vir & ferox animo, & præpotens armis, sordidum eius nomen repellere à se non valuerit. Sic provincialem quendam legimus Augusto Cæsari ita forma æqualem fuisse, ut cum Romæ esset, omnium in se oculos converteret. Eum itaque Cæsar ad se adductum perunctatus fuisse dicitur: Nunquid mater ipsius Romæ aliquando fuisset? Negavit ille; & jocum sentiens, *Meus*, inquit, *pater Romam frequenter accessit*. loco namque la-cessitam matris suæ, pudicitiam ultus est; invicem suspicione in matrem Cæsaris regestâ. Ut raceam, quod patrum nostrorum memoria Martinum quendam in Gallia factitasse legimus, qui alterius uxori sub specie veri ipsius mariti per quinquennium, ni fallor, cohabitavit, omnibus eum ob faciei & morum similitudinem pro vero marito habentibus, quâ de re existat, *Arrestum Tolosanum*, Iohan, Corasio commentariis illustratum.

*Liberi legiti-
mos
parentes
referunt.*

Verum etsi hæc ita sese quandoque habebant, negari tamen non potest, frequentius accidere, ut legitimo patres filii referant. Nec enim dubium est, homines genitali quadam lege trahi, non secus atque in animalibus, in plantis similia sibi gignentibus fieri videmus: ut non immerito Favorinus insignis Philosophus apud Gellium *lib. 12. Noct. Attic. c. 1.* existimarit, ad fingendas animi & corporis similitudines; naturam & vim seminis plurimum valere. Hinc cum similitudo, ut Naturæ magis consentanea, multum valeat; videmus patres familias omni studio curare, canum atque equorum generationem ex optimis atque pulcherrimis fieri: admirante interea, & ridente Platone *de Republ.* quod non idem operæ in copulandis hominibus naveretur: Nec ullum maternæ pudicitiae testimonium certius putat Ioh. Corasius *lib. 2. Miscellan. cap. 21.* quam li-

berorum parentes referentium progeniem. Vnde Martialis *lib. 6. Epigram. ad Nepotem*:

Est tibi, quæ patris signatur imagine valens,

Testis materna Nata pudicitia.

Et Catullus Epithalamio Julæ & Manlii:

Sit suo similis patri

Manlio, & facile in foemina

Noscitur ab omnibus:

Et pudicitiam sua

Matri indisce ore.

Atque eodem pertineret videtur Dionis puerela ad Æneam, apud Virgil.

Saltem si quæ mihi de te concepta fuisset

Aut fugam soboles; si quis mihi parvulus
aula.

Luderet Æneas, qui tantum ore referret.

quos varius etiam Tiberius Decianus recitat *Resp. 1. n. 117 vol. 3.* Quo fit, ut nec verum putem, eos qui ex adulterio concipiuntur, Maritis maxime similes esse: cum nec verisimile sit, in ipsa titillatione Veneris, voluptuaria illa seminis per meatus, emissionem de Marito cogitare adulteram: & ipsemet disertè scripserit Phocylides, *Haud similes gignit suprata cubilia notes*, cui illud Theocriti concinit, *Idyll. 17.*

Non amatis mulieris in aleno mens semper;

Et faciles quidem foetus; ceterum filij nunquam similes patri.

atque insuper etiam experientia sit cognitum, adulteris similes esse adulterinos parvus. Hac etenim re deprehensum fuisse Pasiphaes adulterium legimus, quod gemino partu, alterum Minoi marito, alterum Tauro notario eius, similes genuisset. Hinc fabula, ut Minotaurum, mistum genus; edidisse diceretur. P. Ærodius *lib. 3. rer. judicat. Tit. 1. c. 7.* Sic Proconnesiam ancillam è duplici adulterio geminos fuisse enixam, utrumque patri similem Solinus tradidit, *lib. 4.* ex Plinio fortassis, qui

*Pasipha
ad 10*

*Procon
nesia*

qui Proconesiam eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius peperisse scripserat *lib. 7. Natural. histor. c. 11.* Nec immerito iustitico *umbini* fuit habitus Plumbini Dux, qui prægnantem de se concubinam credens, ad baptismi sacra quàm plurimos primarios viros invitârat. Verùm illa Æthiopem peperit, eoquo suo similem: cum quo stupri commercium ipsam habuisse, quæstione deprehenderat: ut est apud Alciatum *in l. quæret aliquis 135. de verb. signif. n. c.* & ridiculi istius partus historiam lepide & festiviter recenset Michael Piccart. *in Narratione Ridiculi. capit. 11.* Quemadmodum igitur legitimis parentibus liberi legitimi, ita & adulteris adulterini sunt similes: quod Marcial, per quàm facero epigrammate in Cinnam ostendit *lib. 6.* & Informari vix virtuti adscribit Langius: cuius adminiculo, ex utriusque parentis semine & materno per ætacula in uterum attracto sanguine, sævus ad parentum similitudinem effingit, eosq; parentum, ac nõ raro proavorum navis, cicatricibus, & stigmatibus insigniri ait *lib. 1. Epist. Medicin. 10.* Rari quippe sunt, dicebat Hippoc. qui genitale aliquid ex utero non referant. Ac quamvis ab initio in ipso partu manifesta signa, ut nervi, cicatrices, &c. non appareant: attamen per ætatem recognoscimus, aut in ipso oris & corporis habitu, aut voce, pronuntiatione, incessu, gestu, moribus. Nam quotidie gètilitatis virtutes, ac vitia, morbos, & gritudines rescimus, ut articulares, iliacas, phthificas, podagras. quot præterea videmus apoplexia genitali cecidisse? quot lipposos, lusciosos, surdos, balbutientes, parentibus suis similes, ac et avir & proavis? Solet enim idem sanguis paterno pleraq; similia corpori producere; dicebat Euripides *in Electra.* Hinc tres in Lepidorum gente intermisso ordine, obducto membranâ oculo, genitos acce-

pimus. *Plin. l. 7. c. 13.* & Seleucum Asiæ regem anchorâ in femore habuisse, Trogus scribit *lib. 35.* atq; id signum ceu naturalem notâ in posteris quoq; eius perseverasse. Vnde Ausonius de Antiochia loquens,

--- illa Seleucum

Nuncupat, ingenitis cui præbuit Anchora signum.

ut quasi in proverbium iverit *Solencidarum anchora, Pelopidarum eboreus humerus, & Anobarborum rutila barba.* à gentilitiis, scilicet familiarum istarum notis. Nec vero infrequens est, ut tanquam diu latente imagine, Natura non in filiis, sed in Nepotibus refricet speciem, memoriamq; Majorem. Quod Lucretius signatè expressit *lib. 4.* his versibus:

Fis quoque, ut interdum similes existere avorum.

Possint, & referant proavorum sæpè figuras, Propterea; quia multimodis primordia multi.

Mista, suo celant in corpore sæpè parentes, Quæ patrib. patre tradit à stirpe profecta. Inde Venus varia producit sorte figuras, Maioremq; refert vultus, vocesq; comasque.

Indubitatum enim, ait Plin. exemplum Nicæi Bizantii: qui adulterio Æthiopis natâ matre, nil à cæteris colore differente, ipse avum regeneravit Æthiopè. Id quod Aristot. *lib. 1. de generat. animal. cap. 28.* jam antè de Helide scripserat, quæ ex Æthiopis compressu albi quidem coloris filiam pepererit; sed ex qua Nepotem postea Æthiopem suscepit. Quod Ant. Mizaldus *cent. 2. Memorabil. aphorif. 95.* suspicacibus *in Mari-
tos suspi-
caces.* maritis probè notandum monet: qui uxores stupri insimulare non erubescunt, si quando prolem alterutri dissimilem pariant: cum fiat sæpè numero, ut liberi avis aut etiam proavis magis, quàm parentibus assimilentur: sicut pluribus à nobis hætenus est demonstratum.

Non

Cōjectura a simili- tudine ducta quā- diu stan- dum. Non improbabilis igitur erit conjectura, quæ ab oris similitudine ducitur, ad quasi possessionem filiationis probandam, cui tam diu erit standum, præsupposita scilicet Maris & feminae conjunctione, quam diu ab Adversario, in quem onus illud reicitur, contrarium fuerit probatum, quemadmodum Antonium adversus versutum ingenii mangonem Toraniū factitasse legimus, sermone puerorum detecta fraude. *Plin. d. c. 12. in fin.* Quod & in iis, qui quamvis præsentibus, aut etiam diversis in locis siti, formâ aliis æquales sunt, factu non erit difficile; si vel originis, vel regionis diversitas ab Adversario fuerit ostensa. Nec verò, quæ ex Hieronymo, Quintiliano & aliis adduximus, tanti faciendi sunt, ut quotidianæ experientia præponenda ea existimem. Nam & in proposita ibi specie, de submovenda adulterii suspitione agebatur: adversus quam plerunque & facile præsumitur. *arg. l. merito §. 1. ibi, & sanè plerunque ff. pro socio. & certum est, plus affectionis tabulam oculis subjectam inducere, quam absentis mariti cognitionem: de cuius forma in Veneria illa titillatione, ut dixi, admodum sollicitam esse adulteram, mihi quidem hercle non fit verisimile. Et quoniam Mulierculæ istæ, argumento & loco à speciali fuerunt excusatae; consequens uimirum est, generalem à diverso Regulam ab ipsis fuisse comprobata: quod scil. Natura similem foetum exigat, & similitudo suum exigat, sicuti dissimilitudo non suum. Ioh. Baptista Asinius in praxi Indicior. §. 1. cap. 14. circa fin. Cæterum ob quàm causam foetus aut patri aut matri fiat similior, id doctè explicatum habetur apud Fanc. Vallesium, *Controvers. Medicar. & Philosoph. lib. 2. cap. 7. circa fin.* & quomodo Mares vel feminae gigni possint, Ioh. Baptista Porta tradidit *lib. 2. Magia Naturalis, cap. 21.* quibus adde, quod Ioh. Lan-*

gius. *Epist. 2. Medic. lib. 2. Ep. 7.* Scriptum reliquit, rationem docens, cur Senes plerunque masculos, adolecentes autem femellas procreant.

Terria conjectura ex tractatione & nominatione desumitur, quando scil. partus ille non tantum filius nominatur, sed & ut filius tractatur: dum ei alimenta, & alia vitæ subsidia non secus ac liberis nostris suppeditantur. qua de re tamen videatur idem Iohan. Baptista Asinius *d. §. 1. cap. 16. cum multis seqq.* & Iacob Menothius de *Arbitrar. Iudic. lib. 2. centur. 1. casu 89. num. 77.*

Quarta Conjectura ex Fama deducitur. quæ hoc operatur, ut partus ille, qui communi populi fama pro filio fuit habitus, in quasi possessione filiationis constitutatur. Et si enim non desunt, qui famam hoc casu parum prodesse existiment; eò quod Fama dicatur vana populi vox. *J. Decurionum. C. de pœn. & falsus rumor. l. ult. ff. de hered. inst.* quemadmodum & Quintilianus Famam appellat rumorem sine certo auctore. *lib. 5. Orator. Institut. cap. 3.* Quandoquidem Fama, ut cum Tertulliano dicam in *Apolog. ca. 7.* ne tunc quidem, cum aliquid veri asserit sine mendacii vitio est. Unde Ovid. *lib. 3. Metam.*

---- Fama loquax, quæ veris addere falsa
Gaudeat, & minimo sua per mendacia cre-
scit.

Tamen cum res conjecturis est definienda, tum Fama non jam pro vana populi voce habebitur; sed populi illa vox Dei vox solet appellari. Nam, ut est apud Hesiodum,

Quam populi sermo celebrat creber, irrita
nunquam

Fama cadit penitus; quadam Dea cum sit
& ipsa.

in tantum, ut famam rectè probatam, de rei veritate constare dicatur. quippe cum in his, quæ difficilis sunt probationis, & à

Con-

Conjecturis perissimum dependent (cujusmodi etiam est Filiatio) & quorum aliunde non potest haberi probatio, Fama etiam plenè probare dicatur, ex communi Dd. sententia, quam laudant & sequuntur Iacobus Menech. & Ioh. Baptista Afinius, locis modò allegatis. & omnium optimè explicat Dn. Marquardus Freher. lib. 2. de Fama, cap. 6. Atque hæc quidem de Nonimestri partu, & circa hunc moram passim à Dd. vulgata illa quæstione, dicta sint.

De decimo autem mense indubitatum est, Veteres hunc frequentiores esse ad partum credidisse. Indè illud apud Virgil. Ecloga 4.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Et Ovid. rationem reddens anni à Romulo in decem menses distributi,

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,

Hoc annos statuit temporis esse satis.

Ipsa quoque Sapiencia de partus humani tempore ita pronuntiat *Sapient. 7.* Decem mensium tempore coagulatus sum. Hinc in Aquiliana formula apud Scævola: Si filius meus vivo memorietur, tunc si quis mihi ex eo nepos, sive quæ neptis, post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filius meus nascitur, natus natus erit, hæredes sunt. *l. Gallus in prin. de lib. & posth.* Et in Iustiniani constitutione: Si filius vel filia intra decem mensium spatium post mortem meam editi fuerint, hæredes sunt. *l. ult. C. de posthum. hered.* Estque elegans hac de re locus apud M. Varronem in Satyra, quæ *Testamentum* inscribitur: Si quis mihi filius unus pluresve in decem mensibus gignentur, si erunt *ὄνομαστος*, ex hæredes sunt. quod si quis undecimo mense *κατ' Ἀριστοτέλην* natus est, Accipiam eum quod iuris ius est apud me. qui locus & illud inter cætera do-

Pancyrroll. lib. 2.

cet, vel ipsos etiam filios posthumos absque ulla prorsus ipsorum culpa potuisse ex hæredari. quid enim culpæ habet ingenii stupiditas? Quid ergò, si vel solo bi-duo post mensem decimum à filii morte còpletum pariat nurus? ecquid pro prole legitima ab avo hîc agnosceretur? Ius nostrum non agnosceret. Nam ubi certum tempus, certusve dies per ipsum testatorem præfinitus est, id quod ultra illum diem contingit, à testatoris intentione remotum est, *l. si ita quis. 21. de vulg. & pup. substit.* Vnde Ulpianus; post decem menses mortis natus, non admittitur ad legitimam hæreditatem. *l. in statuto. 3. §. post mortem, de suis & legitim. hered.* Et auctor est Gellius Decem viros in decimo mense gigni hominem, non in undecimo scripsisse. Esse enim hominem gignendi summum finem, decem menses non inceptos, sed exactos. *libro 3. Noct. Atticar. cap. 16.* Idque & Plautum dicere vidimus in *Cistellaria*:

- tum illa quam impreserat,

Decimo post mense exacto hic peperit filium.

Quapropter cum mulier quædam post Undecim viri mortem undecimo mense peperisset, *mestris* & defuncti viri hæreditatem filio tanquàm *partus* legitimo dari peteret; Iustinianus adversus partum pronuntiavit. quoniam indubitatum existimaret & impossibile, undecim menses uterum Mulierem gerere. quamobrem lata lege sanxit, ut quæ hoc tempore pareret, eas subiret pœnas, quibus jure veteri afficiebatur, si quæ intra annum luctus nuplisset. *Auth. de Regl. & ea qua parit. §. ult.* quod & injustè & summo rigore statutum Alciatus existimat *lib. 3. paradox. cap. 7.* cum ex Græcis Aristoteles & Diocles, ex Latinis M. Varro, hoc temporis gestari filios posse putaverint. Sed si verum amamus, nulla ibi circa partum movetur controversia, sed tantum

dd

circa

circa antenuptialem donationem restituendam. Quia enim proponebatur, Mulierem perfecte undecimo mense, nondum tamē anno completo peperisse: nulla quidem erat quaestio, Vtrum post decem menses legitimus nec ne esset partus ille undecimo vel duodecimo mense editus: sed liberi duntaxat antenuptialem repetebant donationem, qua privandam dicebant eam, quae intra annum luctus, à morte defuncti mariti, patris ipsorum, ad secundas nuptias cōvolaverat. Mulier ad elidendam hanc agentium intentionem, fatebatur quidem jus esse ex constitutionibus, ut Mulier intra lugubre tempus nubens donatione illa cadat: ceterū secundas se contraxisse nuptias; id verò pernegebat: Puerum quem peperisset, non ex secundo marito, quē nullum haberet, sed ex opere naturalis concupiscentiae se peperisse, hoc est, ex illegitimo cōcubitu seu stupro. Ideoq; praedictas illas constitutiones ad se, quae secundo non nupsisset, non pertinere. Non igitur allegebat Mulier, partum prioris esse matrimonii, aut verò justum partum undecimo vel duodecimo mense aliquando procreari posse: sed à defuncti morte constupratam se esse confitebatur, ut poenas intra luctus annum nubentium evitaret. Ceterum Iustinianus iniquum esse ratus, aliquid, amplius habere castitate luxuriam, fancivit, Eam poenis illis omnibus subdendam, non sexus ac si contigisset, eam ante luctus tempus legitime celebrasse nuptias: nulla prorsus ratione habita illius, quanto scilicet tempore iterum gerere posset mulier. Qua tamen decisione Iustinianus nihil se praedicare velle testatur liberis prioris matrimonii: quibus ut & posteriori huic partui, si concipere velit, partum se esse mariti defuncti; nullum ex hac sententia, uti nec etiam ex matris confessione praedictum irrogari debeat. Et hanc quidem consti-

tutionis illius veram interpretationem esse putō, quam adversus Alciatum pluribus prosequitur Ioh. Basius *lib. 4. paradoxar. disputat. cap. 6.* Sanè cum Mulier quaedam, quae in undecimo mense post mariti mortem pepererat, accusaretur, ac si illegitimum peperisset: ceteroquin autem bonis ac probatis moribus, nec dubia pudicitiae esse diceretur: Divus Hadrianus, causa cognita, requisitisque veterum Poëtarum, Philosophorum, Medicorumque opinionibus (inter quos summi fuerunt Homerus, Aristoteles, M. Varro) decrevit, In undecimo mens partum edi posse. atque in ipso suo decreto apposuit, quae perquisitione, quae diligentia, quibus relationibus ita judicasset: ne quid temerè adversus Leges XXII. Tab. quibus in Decem Mensibus gigni hominem, non in Undecimo, diceretur) atque adversus publicam utilitatem introduxisse, videretur, se sem ad Medicos rejecisse, atque ex eorum sententia jus dixisse, liquidò restatus, & quidem non absque summorum virorum exemplo. Nam & Plato, cum de arca dimetienda quaereretur, ad Euclidem, & Q. Scævola Augur, cum de jure praedicatorio consuleretur homo juris peritissimus, Consultores suos nonnunquam ad Furium & Cassellium praedicatores rejiciebat: & Cicero de Aqua sua Tusculana N. Tugionem potius, quàm C. Aquilium consulebat: quod assiduus usus uni rei deditus, & ingenium & artem saepe soleat vincere. Quo facto (inquit Valer. Maximus) Veteres moderationem suam magis commendabant, quàm auctoritatem minuebant. Quinimò etiam usque ad duodecimum mense foetura mulierum protolli posse Gellius docet ex illis Homeri versibus, quibus Neprunus puellam à se recens compressam ita cōpellat:

Nunc gaudere dilecta, at quum se evolueris annus,

*Peritissimus
arte
condenda.*

*Duodecimo
mensis
partum.*

*Illoſtres neque enim ſunt vana cubilia Di-
vum.)*

Natos nixa dabis.

Quo tamen in loco, verba illa *Επιτομή*
εὐκταυθὲς voluente anno, Favorinus non
de confecto, ſed affecto anno accipienda
monet, Dici autem affecta, quæ non ad fi-
dem ipſum ſed proximè ſinem progreſſa
ſint & deducta. Hoc amplius apud Plini-
um legimus, *lib. 7. cap. 5.* Lucium Papyrium
prætozem, ſecundo hærade lege agente,
bonorum poſſeſſionem contra eum de-
dediſſe, cum Mater partum ſe XIII. men-
ſibus diceret tuliſſe, quoniam nullum tẽ-
pus patiendi ſtaruum ei videretur. Idque
& Gellius refert *loco præcitato*. Sui quippe
juris Natura eſt, neque ad leges humanas
componitur, aut ſemper ex formula re-
ſpondet: modò properat, modò vota præ-
currit, modò lenta eſt remoratur, vt ex
Papyrio Fabiana ait Seneca. Nam ut ar-
borum fructus ex diturniore frigore,
ſic foetus, ex acerbiffimo dolore mariti
defuncti, ſiſti ac ſuſtineri poſſe. Hinc eſt,
quod apud Pariſienſes arbitrio doctiſſi-
morum Advocatorum ad bonorum poſ-
ſeſſionem admiſſa dicatur Vidua, quæ
XIV. menſe peperiſſet: eò quod apud hæ-
redes defuncti vixiſſet perpetuò, diligen-
ter aſſervata, & nunquam à latere diſce-
dens eorum Vxorum: ipſique prætereà he-
redibus nihil eius honori ac pudicitiz ob-
jiceretur, quinimò de ſolenni ac pepe-
tuo eius luctu, ob mariti mortem, teſtan-
tibus. Quodd cum ita foret, nequaquam
tanti faciendam putarunt communis par-
tuo opinionem, ut matrona honeſtiſſima,
cui nihil objiceretur, præter vulgarem
conſuetudinem, pariens audienda non
eſſet. Dion. Gothofr. *ad Novell. 39. in fin.*
Quid, quod & Venetiis Mulierem *Sexa-
genariam & ſeptuagenario* ſene concepif-
ſe, & decimo quinto menſe puellam pepe-
riſſe, oculis tamen & manibus privatam,

& quinque tantum menſibus vitalem, te-
ſtis eſt *αὐτόπτης* Nicolaus Maſſa Ital. Me-
dicus Clariff. *Ep. 29. tom. 2.* Quinetiam in-
gens Curie Rhodomagenſis præſes in acta
publica conſcribi mandavit, mulierem cui
eniti conaretur, nono menſe neſſe potuiſ-
ſet; *decimo & octava menſe* peperit ſe
tum vitalem, obſetricum & medicorum
fide conquiſita, ut teſtatur Ioh. Bodinus
lib. 3. Theatri natura fol. mihi 391. Verùm
hæc non facile ad exemplum tradi de-
bent, & certa aut ſuſpecta mulieris pudi-
cicia, juncta communi fama, & adhibito
jurejurando, multum adfert in his natu-
ralibus rebus adjumenti, ut graviter cen-
ſuit Pet. Ærodius *lib. 2. Rer. judic. Tit. 4.
cap. 5.* Plura de variis diverſiſque partus
humani temporibus qui cognoscere aver,
legat præ cæteris Hippocrat. *lib. de aliment.
& lib. 6. de natura puer.* Franciſcum Valle-
ſium *controverſ. Medic. & Philoſophicar.
lib. 2. c. 6. 8. 9. 10.* Andream Laurent. *hiſtor.
Anatom. cap. 16. q. 37. & 38.* Foreſtum *de
mulierum morbis lib. 28. obſervat. 59. & lib.
28. obſervat. 70.* Iohan. Langium *Epift. Me-
dicinal. lib. 2. Ep. 39.* Ioh. Schenckium,
*tom. 2. obſervat. Medicinal. lib. 4. obſervat.
122. 125. cum multis ſeqq.* Ioh. Matthæum *in
enodatione difficil. quaſtion. Medicar. q. 18.*
Thomam Freigium *quaſt. Phyſic. lib. 36.
pag. 1260.* Et denique Lemnium *de ocul.
natura miracul. lib. 4. c. 22. 23.* Quos locos D. Pau-
mihi conſignavit Clariff. Wagnerus Am-
bergens. non ita pridem Medicus: jam ve-
rò Solisbachii artem illam cum laude ex-
ercens. Quem ego virum ob ſingularem
eruditionem cum humanitate conjunctâ
& egregium denique animi candorem in-
ter præcipuos habere ſoleo & veneror.

Partitionis temporis ſuccidanea eſt foetus
multiplicitas, quam Empedocles ad
quantitatem; Aſclepiades ad excellentiam
ſeminis; Eraſiſtratus ad ſuperfoetationem
referebat, ut videre eſt apud Plutarchum

*Quinde-
meſtris
partus.*

*Tredece-
meſtris
partus.*

*Quatuor
decime-
ſtris par-
tus.*

*Fœtus
multipli-
citas.*

ge placitis Philosophorum Seneca in *Naturalibus questionibus* videtur inter ea id ponere, quorum ratio reddi non potest: ut cur aqua Nilotica fecundiores faciat foeminas, adeo ut quarundam viscera longiore præclusa sterilitate ad conceptum relaxaverint. Nilum certe mulierum partionem insigniter adjuvare, Galenus putavit, quippe cuius inundatione recedente, reperiuntur muscoli inchoato opere genitalis aquæ terræque jam parte corporis viventes, novissima effigie etiam terrena. Plinius *lib. 9. cap. 58.* Quo argumento primos homines apud se suapte sponte coaluisse, jactabant Ægyptii: teste Diodoro Siculo *lib. 1.* & Ioan. Gryphiandr. *de Insulis cap. 18. n. 60. & 61.* Et quidem incomparabilem bonitatis vim fluvio illi attributam, quatuor ex causis Avicenna scribit, quarum primam statuit à cursu longitudine: secundam Regionis adscribit nitoriæ præstantiæ, per quam fit aquarum delapsus: tertiam, quod eæ à meridie in Septentrionem deferantur: postremo & immensam suffragari fluminis molem. Aristoteles, posteaquam fecundissimum dixit Nilum, & alendi facultate insignem, moderatæ Solis decoctioni id acceptum tulit. Nilum itaque, quoniam mira feracitate universam Ægyptum beat alluvione fecunda, (vel, ut cum Virgilio dicam *4. Georgic. v. 287.*

--- viridem Ægyptum nigra fecundat arena,

de cuius versus sanè per obscuri interpretatione videatur Ioh. Ludov. de la Corde in *commentar. super Georgic.*) Poetæ modò *fertilem*, modò *pinguem*, modò *potu feriferum* dixerunt, quinimò Iovis vice Ægyptiis eum cultum fuisse Athenæus scribunt; quod imbrium modo ripis circumfusus statò anni tempore, quo

Fertilis æstiva Nilus abundat aqua,
miram, ut dixi, fertilitatem campis in-

ferat. De qua ita Tibullus:

Te propter, nullos tellus tua postulat imbres;

Arida ne pluvio supplicat herba Iovi.

Hinc Martialis scitè & perquam eleganter Nilum vocat Imbriferum *lib. 1. Ep. 61.* Nilus non quod imbres ille creat; cum concors sit omnium sententia, imbres in Ægypto non eadere, aut rarè, & per hyemem tantum: sed quia Nilus Ægyptiis sit instar imbrium cœlestium, & pluviarum, quando totam Ægyptum quotannis inundatione sua fecundat. Cujus aquam & Babylonii Reges inter gazas condere consueverant, velut hoc argumentum suæ magnitudinis ostenderent, eum per tot spatia terrarum, totque invias regiones advecta fuisset. Ipsi verò Ægyptii inter Regia munera adeo hanc in delitiis habuere, ut Philadelphus Rex eam ex Ægypto Berenici filia, quæ Antiocho nupsit, in Syriam dono miserit. Ioh. Langius *Epist. Medicinal. lib. 1. epist. 31.* & tanti præterea fecere, ut cum hydria ad templum defereretur, omnes procumberent, & sublatis manibus Diis gratias agerent. Alexan. ab Alexad. *lib. 4. Genial. dier. c. 17.* & suum illum Apim tanta cura cultuque nutritum, ex Nilo bibere quàm reliquissimè vernerint: siquidem & macilentiam & gracilitatem omni pondere vacuam, divinitati propitiorem arbitrabantur: cum contra compertum esset, animalia quæ ex Nilo biberent, & pinguiora & obesiore fieri: ut ex Plutarcho Ioh. Pierius annotavit *lib. 46. Hieroglyph. Tit. de trib. urnis.*

Quid? quod præter fecunditatem illam, tanta etiam suavitate Nilus abundare dicitur, (nulli enim flumini dulcior gustus, ait Seneca *lib. 4. Natural. quest. c. 2. in fin.*) ut incolæ vix Vinum quærant? Itaque Pescennius à Syriaco exercitu Cæsar acclamatus, Militibus, qui Ægypti limites custodirent, vinum efflagitantibus dixisse

Nilis fecunditas.

Nilis a qua quæti assina.

Nilus vix.

fertur: *Nilum habetis, & vinum quaritis?* ut ex Spartiano refert Scalig. *advers. Car-danum Exercitar.* 48. De multiplici autem *Quot pa-* fertus numero multa tam varia, & incre-
rier na- dibilia tradi Paulus ait, ut fabulis annu-
ci possint merentur. Nam & quatuor pariter puel-
las à matrefamiliâs natas esse. *Antiqui.* 3.
ff. si pars heredit. petat. & Divo Augusto im-
perante, ancillam Cæsaris in agro Lau-
rente uno partu quinque enixam pueros
Gellius scribit *lib. 10. cap. 2.* & Romæ fuisse
Alexandrinam mulierem, quæ itidem
quinque simul peperisset, & tum habuisset
incolumes; Vlpianus testatur *in l. si pa-*
ter. 36. §. *nam & Aristoteles. ff. de solut.* &
Cajus *in l. ntrum. 7. de reb. dubis.* Cui insi-
gniter ad stipulantur Simon Majolus *dier-*
canic. part. 1. colloq. 3. pag. 45. 96. & seq. Ioh.
Schenckius *tomo 2. observ. Medicin. lib. 4.*
observat. 162. qui quamplurima mixtæ fa-
cunditatis, numerosæque prolis uno par-
tu susceptæ exempla sincera fide recen-
sent. Quo benevolum lectorem remis-
sum volumus. Ac et si Aristoteles cum esse
finem dixit multijugæ hominum parti-
onis, neque plures unquam simul geniti
compertum; atque hunc esse numerum
ait rarissimum, ut à Gellio relatum est *d. li.*
10. c. 2. scribit tamen Paulus non levestra-
didisse auctores, quâdam quinquies qua-
ternos enixam Peloponnesi: multas Æ-
gypti uno utero septenos. *d. l. antiqui.* 3.
ff. si pars heredit. petat. quod Trogus ob-
fecundum Niliporum contingere puta-
vit. Sed & Lælius scribit, se vidisse in Pa-
latio mulierem liberam, quæ ab Alexandria
perducta esset, ut Hadriano ostenderetur,
cum quinqueliberis: ex quibus quatuor
eodem tempore enixa dicebatur; quin-
tum, post diem quadragesimum. *d. l. anti-*
qui. quo in loco Paulus præter multijuga-
gam illam portionem, etiam *Superfætatio-*
nem (sic enim vocatur secundarius conce-
ptus prægnantis: quam *Superimpregnatio-*

nem vulgus appellat) haud obscure ad-
mittit: quam & Plinius *lib. 7. cap. 11.* diser-
tè statuit, dum mulierem quandam se-
ptem mensium edito puerperio, insecu-
tis mensibus geminos enixam scribit. Cu-
jus super fætationis causam alii aliam ra-
didere, siquidem Andreas Laurentius in
præclarissimo opere suo *anatomico cap. 12.*
quest. 32. ubi de superfætationis natura &
modo crudité admodum edisserat, ge-
minam causam apponit. Quarum prio-
rem ad uteri situm & conformationem
refert. Brutorum namque gestantium u-
terus valdè extuberat, totus ferè propen-
det, & ori externo maximè propinquus
est. Itaque matris pudendum oblongum,
sine succussione & percussione non fert:
ex percussione quippe dolor, à dolore fu-
ga coitus: Muliebris uterus profundior
est, nec pendulus est. Maris ergo ample-
xum facilius fert. Posteriorem verò ra-
tionem, quare Mulier sæpius super-
fætare soleat, quam reliqua bruta anima-
lia, ita dirigit: qua, cum homini volu-
ptatis illecebras, & coeundi desiderium
injecit natura, non solum ad sobilis pro-
pagationem, sed etiam ad humanæ vitæ
miserias demulcendas: itaque sæpius su-
perfætare solet mulier, quam reliqua ani-
malia, cum gravida mulier maris com-
pressum sæpius appetat. Iohan. verò Bodi-
nus in *Methodo historica cap. 5. & lib. 5.*
de Rep. cap. 1. atræ bilis, ac potissimum
abradentis copię eam adscribit: quæ, quod
spumosa sit, libidinem proritare soleat,
hinc enim Venerem fingi spuma masis
naram, quo spectat illud Ausonii.

Orta salo, suscepta salo, patre edita cælo
Æneadum genetrix hic habito alma
Venus.

Hinc etiam Lascivos Græci *ὑγρὸς* vocant,
id est, humidos. quoniam, *inquunt*, ex hu-
mecta natura confurgat coeundi cupidi-
tas Lud. Cæl. Rhodig. *lib. 14. lect. antiq. c. 4.*

*Lepus
perfectus.*

Atque id ipsum & Aristotelem sensisse putat in *problematis*, ubi causas inquirat, cur qui atrabile laborant, cæteris sint salaciores? quod videre est in Lepore, qui ex omnium animantium genere Melancholica succo maximè abundat. Est enim libidinofissimum animal, & rei Veneræ deditissimum. Nam fœmina, dum interim quæ peperit lactat, identidem superferat, neque ullum unquam parturienti, facit intervallum. Mas verò præter id, quod more marium progenerat, fœtum ipse quoque concipit & excludit, parique cum fœmina modo educat. De quo scribit Archelaus, benignam fuisse Naturam, quæ innocua & elculentis tantum nata animalia fœcunda fecerit: quibus etiam utramque vim tradiderit, Masculo-fœminas esse omnes, ac sine Mare æque gignere. Aristoteles tamen hoc omnino pernegat, Maremque in ius & fœminam separatim agnoscit: quia verò fœmina sæpenuerò Matrem superveniat, factum aut ut rerum ignari mutuo eos impleri coitu crediderint. At per naturam fieri nullo modo potest, ut mas sine matrice aut fœmina sine maris semine concipiat. Ex quo intelligitur, hermaphroditos esse quosdā, nec tamē oēs. Idq; à venatore peritissimo (inquit *Tharus ap. Bodin.*) didicimus, cum ea de re dubitaremus. Is n. affirmabat, hermaphroditos esse quosdā, nec tamen ea fœcunditate, quæ fœminas, Marem autem nunquam uterum gestare, multo minus superferare: quem locū adducit Philip. Camerarius *cent. 2. oper. succisv. 6. 99.* Cæterum Archelao Philostratus, Plutarchus, & plerique alii subscribere: quicum longo post Aristotelem tempore fuerint, neq; quid ille tradidisset, ignoraverint, haudquaquā credibile est, Eos rē, de qua tam perspecta esset apud omnes observatio, temerè ausos asseverare. quæ valde probabilis argumentatio est Iohan.

Pierii *lib. 13. Hieroglyph. Titulo de Lepore.* Quinimò cum Lepore aliis quoque animantibus quibusdam commune hoc esse reperio. Nam, & Hyænz utramque naturam inesse, & alternis eam annis esse marem, alternis fœminam fieri, Ægyptii præcipuè, & hos sequuti plerique alii prodidère. Ethī autem Aristoteles hoc quoque commentitium esse profiteretur, vulgoque persuasum, Hyænas annua vice sexum permutare, quia capite aliquot (perquam rarò autem eas capi, præsertim fœminas) tenellæ adhuc sine genitalibus fuerint: Mares enim impendio timere libidinis æmulos, & ideo gravidas custodire, morsuq; prolem masculam, ubi detur occasio, castrare: Ab hac tamen Aristotelis sententia cum veteres, tum recentiores auctores discessisse video; & ex his quidem Ælianum historiæ hujusmodi scriptorem diligentissimum: qui Hyænam, inquit, si quando quis marem inllexerit, eandem mox fœminam videbit; si modò fœminam, postea marem adspiciet. Promiscuè verò coitu alterutæ conjunguntur, ineuntque & ineuntur, per annum unum sexus vicissitudinem alternantes. Qui quidem auctor cum Aristotele longè posterior fuerit, id scriptis credere minime ausus esset, nisi aut compertum ipse, aut fide dignorum testimonium habuisset. Cui accedit & Septimi Florentis Tertulliani, viri antiquitatis omnis scientissimi, sed labante simul tum Imperio & Romani sermonis elegantia, in stylo durioris (ita enim Hadrianus Iunius eum appellat *libr. 5. Animadversor. cap. 10.*) sanè non contemnenda auctoritas. Apud eum enim in hæc verba scriptum invenias: Hyænam si observes, sexus annalis est: marem & fœminam alternat. Aristotele tamen gravius etiam errare videntur, qui animal istud, utpote orbi nostro incognitum, imaginariū esse suppli-

EVUS
ALNAM
LERNAT.

ſuſpicantur: cùm tamen graviffimi tor-
tores permulta de eo quàm diligentiffi-
mà diſſeruerint: quæ miſi ex viſu iis cog-
nita fuiſſent, haudquaquam puro eos in re-
vana atque mendaci uſque adeò labora-
turos. Ac ne longius eamus, ſcribit Iohan.
Langius, etiam in vtero Cervi cornigeri
(animalis certè omnibus notiffimi) quem
Illuſtriſſimus Princeps Otto Henricus,
Comes Palatinus, propè Oelvvangh ce-
perat, repertum fuiſſe, dum eviſcerare-
tur, hinnuſum membranulis circumſe-
ptum. Et quidem Cervos quosdam ſexus
naturam variare inde colligit, quod ob-
ſervatum ſit, Cervas quandoque cornua,
quæ virilia Cervorum arma ſunt, geſtare,
quali Marchio quidam Badenſis capta,
ejuſ Cornua Regi Gallorum dono miſe-
rar, quæ Ambaſi in regio horro prope ja-
nuam interiorem parieti affixa, ſubſci-
pris in tabella teſtibus, qui venationi in-
terfuerant, etiam num cernantur. Iohan.
Langius *Epift. Medicinal. lib. 1. ep. 70.* Sed
ex illa tamen Cornuum geſtatione nemo
ſexus mutationem ſatis, opinor, probave-
rit. Et ſi enim non incongruum eſt, Cer-
vas aliquas cornua habere, quales aliquã-
do inventas fuiſſe, etiam Pindari inter-
pres notavit, & cuiusmodi ea quoq; fuit,
quæ Telephum Herculis filium, avi juſſu
in ſilvis expoſitum lactavit: ſicuti: *Peliã*
ab equa, *Paridem* ab urſa, *Egyſthum* à ca-
pra, *Remulam* & *Remum* à lupa, *Alexan-
dram Magnum* & *Auguſtum* à Dracone
vel ſerpente juxta illos Sidonii Apollina-
ris verſus *carm. 2.*

a
un-
edu-
Magnus Alexander nec non Auguſtus ha-
bentur

Concepti ſerpente Deo.

ut utrius fabulati ſunt: ut qui ex tam gra-
vibus periculis poſtea erepti forent, maje-
ſtate & cura Numinum, non caſu aut for-
tuna ſervati viderentur. Alex. ab Alex. *lib.*
2. Genial. diſc. c. 31. & Cœl. Rhodig. *lib. cap.*

57. Attamen ut cornigeræ illæ cervæ undè
cum Cornuum illa uſurpatione èt ſexum
ſimul alternent, & modò in mares, modò
in fœminas rurfum degenerent, non ma-
gis crederim, quàm Elephãtes fœminas
in Æthiopia & Lybia propterè marium
naturam aſſumere, & in ſexu variare, q̃
non minùs, ac mares, dentes habeant: cùm
in India huius generis fœminæ ſine denti-
bus conſpiciantur, ut Amytian. obſerva-
vit, referente Ioh. Pierio *lib. 7. Hierogly. tit.*
de Cervo. Quid, q̃ catuli duo ex eo genere
quos *ixvutæ* Græci vocât, frequenti ſu-
ctu ex grandioris canis papillis lac evoca-
runt, ita ut poſtea ille non ſine magna ad-
miratione matris vice, elucationis mune-
re fuerit perfunctus? id q̃ minus tibi inſo-
lens ac mirũ videbitur, ſi intellexeris, hir-
cum aliquando ita mulctralia implexiſſe,
ut coloftra inde conficerentur. Quod fi-
dem & opinionem veterum ita exceſſit, ut
in audientes tẽtantesq; irrita & nunquam
ſucceſſura proverbium torqueretur. *quafi*
hircũ emulgeret. quod Græci *καρὸν ἀμύδα-
yon* dicunt. Et *Demonardes* Philoſophus,
cũ Sophiſtas duos vidiffet ita contendẽtes
ſimul, ut abſurda & ridicula alter propo-
neret, alter v. importuna quãdam *ἀντα-
διδόναι* reſponderet: nonne, inquit ille, vo-
bis videtur, hic hircum mulgere, at ille cri-
brum ſubiicere; quod tamen factũ & me-
moriam conſtat, & *Ariſtoteles* poſteritati tra-
didit his verbis, ita latine redditis: Mari-
bus magna ex parte, nec beſtiis, nec homi-
nib. gignitur lac: Fieri tamen poteſt, ut a-
liquib. interdũ gignatur. Nam & in Lem-
no inſula caper ex mammis, quas geminas
juxta genitale habuit, tantum lactis emul-
gebatur, ut coloftra inde conficerent: q̃
idem èt proliſ masculę capri illius eveniſſe
accepimus. Sed hæc oſtentis annumeran-
do potius ducunt. Nã & Lemnio illi peco-
ris Domino, conſulenti Deus ampliùs in-
crementũ peculii futurũ reſpondit. Quod

Canis
maſculus
lactans.

ita relatum est à Cœlio Calcagnino *lib.1. Epist.24.*

*Rursus de
fœtus
plurali-
tate.*

Sed ut ad fœtus pluralitatem redeam : testis est Plinius *lib.7. cap.11.* exstare in monumentis etiam Medicorum, & quibus, talia consecrari curæ fuit, uno abortu XII. puerperia egesta. Et memoria traditum est ab Alberto, Mulierem quandam in Germania, consignatis conservatisq; jam in utero duorum & viginti infantrum corpusculis, abortum fuisse : aliam verò, etiam septuaginta. Imò, ut amplius incrementum admiratio, aliam etiam num in pelvim eiecisse embryunculorum auricularis digiti magnitudine corpuscula centum & quinquaginta. Cuius rei facta fides est, tuniculis, quibus obvolvebantur, consecretis. Addit quoque, pluribus eorum adfuisse dilatationis & constrictionis motum, & signa alia vitæ complura; oculis tamen imperfectioribus : Manuum verò & pedum digitos fuisse velut capillares. Sicuti ex Alberto Magno rerulit Cœl. Rhodiginus *lib.4. Antiqu. lectio cap.23.* & Philippus Camerarius *Cent.2. Medica. histor. cap.66.* Sed levia hæc videri possint, si eis opponamus prodigiosum partum Margaritæ Comitissæ Hennebergiæ Vxor, quæ sub Henrico Imperatore, uno nixu trecentos sexaginta quinque liberos vivos edidit. Quæ de re in Hollandia non procul Lugduno Batavorum, in pago *Lausdun*, marmorea exstat tabula, historiam illam perspicuè describam continens : quam facti huius tam stupendi memoriæ diuturnioris ergò (si quæ huic lucubrationi meæ ætas sperari potest) hîc loci adscribendam putavi.

EN TIBI MONSTROSUM NIMIS ET MEMORABILE FACTUM,

QUALE NEC À MUNDI CONDITIONE DATUM.

Margareta Hermannî Comitissæ Hennebergiæ Vxor, Quatri Florentini Comitissæ

Hollandiæ & Selandiæ filia, Guilielmi Regis Romanorum, ac postea Cæsaris seu Gubernatoris Imperii, atq; Altheiæ Comitissæ Hannoviæ soror, cuius patruus Episcopus Traiectensis, avunculi autem filius Dux Brabantiae, & Comes Thuringiæ &c. Hæc autem Illustrissima Comitissa anno XL. circiter nata, ipso die Parasceves, nonnam circiter horam, Anno Millesimo Ducentesimo LXXVI. trecentos & LXV. enixa est liberos, qui prius à Guidone suffraganeo Traiectensi, omnes in duabus ex ære pelvibus baptizati sunt. quorum masculi quotquot erant IOANNES; puellæ autem omnes, ELISABETHÆ vocatæ sunt. qui simul omnes cum matre, uno eodemque die satis concesserunt; atq; in hoc LAUDUNENSI templo sepulti jacent. Quod quidem accidit ob pauperculam quandam fœminam, quæ ex uno partu gemellos in ulnis gestabat pueror. quam rem ipsa admirata Comitissa dicebat, id per unum virum fieri non posse, ipsamque contumeliosè rejecit. Vnde hæc paupercula animo perturbata ac perculsa, mox tantum prolium numerum ac multitudinem ex uno partu imprecabatur, quot vel rotius anni dies numerentur. Quod quidem præter naturæ cursum obstupenda quadam ratione ita est factum, sicut in hac tabula, in perpetuam huius rei memoriam, ex vetustis, tam manuscriptis, quam typis excusis Chronicis, breviter positum & enarratum est. Deus ille ter Maximus hac de re suspiciendus, honorandus, ac laudibus extollendus in sempiterna secula. Amen.

Sed liberiotè luxurians volatu, revocandus est calamus; vel ipso monente Tempore, quod ita anxie observatum fuit, ut Pittacus ille ex septem Græciæ sapientibus, crebro sermone hoc omnibus unice ingessisse dicatur: *Nosce tempus.* prout hoc pulchrè exornat Erasimus Rotherodamus

*365. uno
partu e-
diti.*

*Temporis
charitas.*

Chil. 1. cent. 7. adag. 70. Quod & omnium sapientissimum; imò omnium atq; ita etiam veritatis parentem veteres indigitarunt: Quod licet aliquando lateat, temporis tamen progressu in lucem tandem emergat. ut idem Erasmus doctè narrat *Chil. 2. cent. 7. adag. 17.* cuius opportunitatem & Iustinianus considerans, sacrosan-

*Iuris su-
tuosis sta-
a tempo-
ra.*

Lytæ.

ro lyta,

*lenticia
perasta*

*po-
es.*

ctæ Iurisprudentiæ studio quinquennium præstituit: ut primi quidem anni auditores sive discipuli Iustiniani novi dicerentur; secundi, Pandectarii seu Prætorii, seu Edictales; tertii, Papiniani; quarti, Lytæ; quinti, Prolytæ. §. *Nos verò in præmissis.* quo loco per *Lytas* intelliguntur Solutores: sive quod Legum nodos quoddamodò jam possint solvere, sive quod à scholis jam solubiles ferè sint, & liberè silentium ausint rumpere, quod discipulos dum discerent, servare oportebat, potestate quippe ex inferiore loco disputandi ipsis concessa: Per *Prolytas* verò, qui Lytis præstent, & Legum ænigmata solvant perfectius, & digni magis sint, qui à scholasticorum munere mitantur. Petr. Greg. *de juris arte, cap. 34. n. 15.* Illos; hodie *Bacculaureos* vocamus; Hos, *Licentiatos*. quæ admodum & antecessores Iustiniano fuerunt, qui nobis *Doctores* sunt. Constat autem, eos qui perfectiorem doctrinam apud antiquos proficiebantur, silentium quandoque fovisse: quod, teste Luciano in Gallo *ἐξηγῆσαι* dicebant, quam *Gellius* explicat *lib. 1. Noct. Attic. cap. 9.* ubi apud Pythagoræos, quos quinq; annorū silentium exercuisse Suidas meminit, tres studii gradus fuisse tradit; Auditorum silentium, Mathematicorum, & Physicorum. Quò pertinet tota illa Philosophia Harpocratis, qui silere tantum docebat. Vnde & Silentii Deus habitus, & simulachrum eius in sacris lîdis & Serapidis fuit positum, digito comprimens labia, ut silentii omnes admoneret, quemadmo-

Pauciroli. lib. 2.

dum D. Augustinus explicat *lib. 18. de Civitate Dei, cap. 5.* quale & Divæ Angeronæ fuisse Plinius perhibet, ore scilicet obligato obsignatoque *lib. 3. cap. 5.* & cuiusmodi ex utero materno, produsse Heraiscum Ægyptium Suidas scribit, Indice silentii digito ori admo. Certè Harpocratis sigillum in annulis gestari solitum, à Veteribus ea de causa tradit idem Plinius, ut silentium de agendis rebus indicarent. Vnde Aufonius eum *Sigalionem* vocat:

At tunc Sigalion Ægyptius oscula signet.

ut post Adrianum Turnebum *lib. 20. Adversar. cap. 36.* rectè annotavit Scaliger ad Varronem *lib. 4. de lingua Lat. & Aulenus anar. lect. lib. 2. c. 29.* Ad quod lepida confert historia, à Cæli Rhodig. relata *lib. 21. Antiq. lect. c. 46.* Ex Hellespôro in Atticam Loquaci- venerat amator quidam Gnathena *scor- tas nota- tæ.* tilli fama illici pellectus: cumque admis- sus commodum accubuisset, erat inter pocula loquacior impendiò, ac planè, ut Græci dicunt, *ῥοῖσι*. Id mirabunda mulier; cupiensq; nueni, sic illum addorta fertur: An ab Hellesponto te profectum dicis? eum annuisset; Et quo, inquit, pæcto Civitatum illic primam ignorare videris? Sciscitante autem eo, quænam foret hæc? Sigeum, respondit Gnathena. *Sigenm.* quo apud admodum & concinnè ex nominis ratione silentium, quod Græci *σιγή* est; illi suadere visa. Sic enim Trojæ promontorium, Sigeum dictum accepimus, ob Herculis taciturnitatem: qui hospitio ibi prohibitus discessum simulasse dicitur, mox per silentium adversus Trojam venisse, atque eam expugnasse. Planè quemadmodum laudi quam maximæ est vera illa facundia: ita inanis verborum sonitus, nullâ subiectâ sententia, vitio non caret quàm maximo. Cui accidit, quòd quibus multa effutire moris est, aut falsa loquantur, aut superflua; vel.

ec

quod

Silentium
commen-
datum.

quod verius, utraque, quæ ab viri dignitate aliena & sunt, & censentur. Hinc tam præclara illa Silentii commendatio! in cuius gratiam quippe à Sapientibus prodium memini: *Dicendi quidem, homines esse nobis magistros; Tacendi autem, Deum nos habere præceptorem.* Indè est, quod petulantia verborum coercenda vallum esse opposuimus dentium; luculentè dixerit Homerus: ut loquendi temeritas non cordis tantum custodiâ atq; vigiliâ cohibeatur; sed & quibusdam quas ex cubitis in ore positis sepiatur, ut Gellius interpretatur *lib. 1. c. 15.* illud ibidem Hesiodi Poëtarum prudentissimi præceptum adiciens; Linguam scilicet non vulgandam, sed recondendam esse, ut thesaurum: eiusq; esse in promendo gratiam plurimam; si modesta & parca, & modulata sit. Quod pertinet etiam Zenonis dictum in convivio illo, quo Regios legatos Athenis quidam exceperat, adhibitis etiam Philosophorum plerisque. Cùm autem, ut assoler, multa hinc inde diceretur, Zeno interim tacitus singula observabat: tum legati festivitèr subblandientes, atq; propinantes etiam nomen: De te verò, inquit, Regi quid renutiari jubes? At is: Rectè, inquit, senem à vobis perspectum Athenis, qui inter pocula servare silentiū possit. Non injuria igitur & Ino illa apud Euripidem gloriabatur; *Tenore se tacendi tempora atq; item loquendi.* Et qui generosè insigniterq; ac omnino regiè olim imbebantur, tacere discebant prius; mox vero loqui. Nec enim omnes ea præditi sunt virtute, qua *Cato*: quem Cicero dicit nullum unquam emisisse verbum, quod emissum doleret. Cùm contrà, ex Simonidis sententia, Loquutum esse poeniteat sæpè; tacuisse, nunquam. Quod & *Xenocrati* nonnulli attribuant. Nam cùm hic maledico sermoni quorundam summo silentio interesset; uno ex his quærente, cur solus ita linguâ suam cohiberet? Quia dixis-

se me, inquit, aliquando poenituit; tacuisse nunquam: ut est apud Valer. Maximum *lib. 7.* Hinc illud Theodo. in statuam. Nio- bis, quod ita Latine reddidit Ios. Scaliger: *Vis morbi in lingua est mortalibus insita. Sapè.*

Natum ex infreni est garrulitas malum.

Quia enim; ut Poeta nobilis dicebat, verba alata sunt & volantia; nulla utique arte revocata poterunt: & quidem difficilius ipsâ Navi, quam quidem ventis abreptam anchoris infrenamus, ad rapiditatis heberandam vim: at sermo ex ore veluti portu excurrens, stationem nanciscitur nullam, nulloq; retinetur ancoræ jactu. *Anacharsis* igitur in convivio apud Solonem consopitus ita decubuerat, ut sinistra comprimenda viderentur; os autem dextrâ: quod freno valentiore indigere linguam opinaretur. Rectè utique: quando nō facile tot recensueris homines, qui Veneris intemperantiæ calamitates sibi contraxerint, quot Civitates principatusque arcanorum desolari enunciatio. Unde est illud: *Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui inconsideratè loquitur, sentiet mala.* Digna; profectò sunt, ut animis nostris perpetuò inscribantur illa Philosophorum præcepta: quibus monemur, ut veloces quidem ad audiendum simus & accurati, sic ad videndum quoque: ad credendum verò tardi; ad judicandum tardiores etiam; ad loquendum omnino tardissimi. Hinc *Pythagoras* discipulis advenientibus prius legitur tacendi patientiam, quam loquendi monstrasse doctrinam; teste Sidonio *lib. 7. Epist. in concione nimirum Epistola Nona adjecta.* Unde & Ecclesiastes: Tempus, inquit, est tacendi, tempus item loquendi. *Ecc. 3. vers. 7.* Sed prius dixit Tacendi, quia veritas prius tacendo discitur, & postea loquendo prædicatur: *san. qui Ecclesia. 36. dist.* Plus enim quam

Verba alata.

ridiculum est, id docere velle, quod nondum didiceris. A quo vicio diligenter dehortans Salomon: Si est tibi intellectus, inquit, responde proximo: sin minus aut, sit manus super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris. *Eccles. 5. v. 14.* Laudabile igitur cum primis est illud Iustiniani institutum, quo Iurisprudentiæ studiosis sua dicendi & silentii tempora, Pythagoræ more constituit. Sapienter sanè existimans, oportere prius animas postea linguas fieri eruditas. *In oratione ad Antecessores.* Proinde multum lege, scribe, meditare (dicebat *Plinius*) ut possis, cum velis, dicere; dices autem, cum velle debbis *lib. 6. Ep. 29.* Primum sc, sapientiæ rudimentum Pythagoras existimabat, meditari condiscere, loquitari dediscere: Primaq; apud eum (ut *Apuleius* verbis utar) orat meditatio; sapienti futuro, linguam omnem coercere; verbaque, quæ volentia poetæ appellant, ea verba detractis pinnis intramurum cadentium dentium premere. *lib. 2. Florid.* Et mox: Loquaciores enim verò fermè in quinquennium, veluti existerio vocis puniebantur. Ipsius etiam Iustiniani industriæ & sollicitudini debemus, quod præclara illa veterum Iurisprudentum & Legislatorum monumenta summo totius orbis bono habeamus concinnata. Alioquin nempe futurum erat, ut defudati illi Veterum labores egregii; jam essent irriti, scriptis tineas & blattas pascensibus. quorum nimiam prolixitatem & inutilem dissonantiam, ut cum Paulo Diacono dicam, Iustinianus ir. i. abili brevitate correxit: eum antea tam vasta illorum moles esset, ut in arte tam longa dicenda, & vita tam brevi, quam Demetrius Phalereus. *συμὴν χρόνου* id est punctum temporis appellabat, vel tria Nestoris secula, vel natam Phœnicis redivivam divinitus conce di oporteret, aut certè metuendum foret, ne redundans illa scriptorum copia in

in desperationem studiosos pertraheret aut verò et in odium apud eos vocari posset: non secus atq; Ægyptii rex Alexander *Alexand. Ægyptii obefitans.* Ptolom. Evergetis filius, odio fuit habitus à populo, quod adeò obesus evasisset, ut ne ambulare quidem posset nisi duob. famulis fuleitus incederet, & sibi ipsi esset oneri. Athenæus *lib. 12. c. 27.* in quem non adeò inficerè detorqueri potuisset Philip. Fran. Regis cavillum, quo Guilielm. Northmannum Angelorū Regem, jam gravi ætate & ventre prominente insignem, exceptum legimus: quærente sc. Philippo, numquid nam tandem pareret Gudielmus, qui tam diu gessisset uterum? sed pariturum se instat Semeles respondit, cum flammis & fulmine. Iustiniano itaq; juris nostri conditori summam ob id ipsum laudem & gratiam deberi, nemo absq; insigni animi ingrati nota inficiabitur, quod bis mille annorum sapientiam; paulatim & hominum industria & Deumunere repertam, totq; annis vix collectam nobis conservavit, in unum non ita magnum corpus conclusam. Ea certè huius Imperium exceperunt tempora, ut nisi uno illa volumine, eoq; non magno, esset conclusa, cum ipsis veterum Iureconsultorum scriptis tota ferè interuisset. Legum enim & rerum civilium tanta tunc erat confusio; & infinitas, ut jus Romanum nullius humanæ naturæ capacitate (sic enim ipse Imperator loquitur) concluderetur. Quibus temporibus in toto penè occidente non ex juremanni consertum ut Ennius ait, sed magis ferro res repetere cæperunt: & Longobardi tandem suam Lombardiam; Franci sua capitularia; Gothi in Hispania suas leges; & in Africa suum Alcoranum promulgârunt. Hubert. Giphani. in comm. de Imp. Iustiniani. fol. 16. tam si prolixos posteriorum quoque interpretum cōmentarios fueris contemplatus, plus detrimenti, quàm auxiliū juri nostro eius attulisse, rectè forsitan dixeris

cum nulla ferè lis sit tam scabiosa, quæ non in utramq; partē disputari possit: adeo sunt evulgata juris civilis mysteria, tanta librorum mole, ut hoc studium videatur propè abjectum arque contemptum, argumento eorum, quæ Cicero dixit *in orat. pro Murena*. Cui malo remedium fortè nullum adhiberi queas, præsentius, quam quod *Metrocles* Maronita, Crateris Thebani auditor suggerit, dum libros suos combussit, & esse eos somniorum imaginacula dixit, hoc est, nugæ & deliramenta. Id enim de metris seculi nostri libris itidem libere dici, aut de Dd. usurpari hodie possit, quod veteri proverbialiq; carmine de Medicis traditur: *Mé multitudo perdidit medentium*. Ad quod carmen alluisse videtur *Plinius lib. 29. cap. 1*. Hinc illa infelicitis monumenti inscriptio, Turbæ se Medicorum perisse, Dio Cassius auctor est, morientem Hædrianum dixisse illud in populo vulgatum: Turba Medicorum principem neci dedit; quod ad paræmiographos addendum censet *Alciatus lib. 2. parerg. cap. 21*. Cæterum ut in macie plus sanguinis esse, Physicis placet: ita in recidis antiquorum Lægibus, aptè tamen coagmentatis, plus frugis, minus laboris invenitur, ut meritò ridendi sint, qui antiquata veterum Iureconsultorum responsam anxie requirunt, & non minus lugent, quam *Ægyptii* quondam perditum *Osim* nunquam satis quæsitum lamentabantur. Hinc Bibliothecas omnes rimantur, & investigant, sicubi nancisci fragmenta I Consultorum amissa possint: non dissimiles quidam pueris, qui non admodum curant poma in cœnis comedere, sed aliis comedentibus analecta & cortices colligunt avidissimè, ac muscis præripisunt: aut, ut quidam Veterum invento frumento, glandibus vesci malunt, in memoriam videlicet *Æolæ* verustatis: & hanc saginam dulcibus, sed pœcis epulis præferunt,

*De Anti-
quariis.*

nescii, non plurimo cibo, sed salubetibus homines juvari. Et verendum omnino est, ne Antiquitatis insani affectatores, *lunatos calceos*, & *Atticas cicadas* & capite prominentes brevi revocaturi sint. quibus cum *Erasmo* imprecor, ut nunquam mutent veteres calceos, aut putre fustigar, sed semper vescantur putribus, nec aliud bibant, quam vappam. Tamen quid obscure in toto jure civili reperitur, aut duriusculum, vel quod humanitatem sapiat, illicò vociferantur, & cum sum illud opus, divinum cæteroquin, faciunt ac damnant audaculi pariter & inculti, non minus forsitan, quam *Amazones* cælum omne ex lapidibus componere asserens, quod *Dimylo* principe lapidis de cælo cecidisset: sicut et *Æolus* eleganter prodidit *Steph. Forcardus de Imperio & Philosoph. Gallor.* Idem jori forsitan, confidentia dicam, si *Hercules* tra *Albionem* & *Bergiona* Noronem dimicantem, cum tela defecisset, vocato *Idæ* lapidum imbre adjuvante minisset: quod antiqui fabulæ *Prometheum* id *Herculi* prædidit *Schylus* prodidit. At quâto fuerit uniatque alteri eiuscemodi erroris tatis contra immensitatem opposita tanta profecto est, ut explosis sanctronibus & præceptionibus, sum optimis quibusque vulgaribus permutationem fecisse Iustitiam, tò gloriatur, qualem apud *Homerum* omnis virtutis parentem, *Glaucon* & *Medes* inter se fecisse dicuntur, permutantes. *S. ult. in proem. Iliad 6* adducitur.

γέρτα χαλκείν, ἰανή, βολίον.

id est, *Auræ æcis*, sententiarum, vel ut *Alciatus* reddidit, *in Pædissor.*

Eoque novem centum, pro ferro tradidit aurum.

Diomedes enim & Glaucus, cum in medio pugnae fervore inter se obviam facti essent, uterque magna sui fiducia fretus; in eoque jam essent, ut manus conferturi viderentur, invicem (ut fit) seiscitantes alter alterius genus & patriam, amicitiam tandem hospitiumq; avitum agnoverunt, quò facto, cum pugnare nollent, atque id eò diversi abire coepissent; Quin tu, inquit Diomedes, mecum potius beneficiis quàm armis certas, & ex hoste sis, hospes? Atina potius commutemus, ut omnibus. Hinc innotescat, paternum avitumq; hospitium nobiscum intercedere. Quo dicto, confestim ex equis delibentibus illis, & mutuis coplexibus accepta daraque fide, in tantam amentiam Glaucus, Iove mentem eripiente, prolapsus est, ut arma aurea ac centum bobus aestimata, aëis armis, novemque bobus aestimatis continuo commutaret: Ex quo loco, ut & illo *Iliad. 7.* citato à Paulo *IE. in l. 1. ff. de contr. emt.* ubi Achivi Licinnium virum ab Euneo Iasonis & Hypsipiles filio coemisse dicuntur, alii quidem pellibes bubulis, alii bobus ipsis manifesto liquet, illam sive emptionem, sive permutationem bobus ipsis, atque ita pellitis animalibus, non verò pecuniâ, bovis notam præferente fuisse factam, quemadmodum Budaus Plutarcho credulè assentiens suspicatur ad *del.* Hinc enim Theseum mavult numum percussisse Bove inciso, vel Marathonium taurum, vel ob Minois Ducē, vel quòd agriculturam Cives provocare vellent. Iam & Theseus author monet Græcis suis exercitisset, idque Athenis, vbi regnavit: Trojanis utiq; bello, quod multo post sequutum est, numiusus jam tum quoq; fuisset cognitus, atque ita publica & perpetua ipsius aestimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis (ut Paulus

loquitur) subvenisset: nec æs, aurum, aut argentum tam serò signari coepisset puppis notâ, & Iani gemini, vel ob eius in Italiam navigationem, vel quòd Saturnus Iovis arma fugiens, per Tyberim in Latium ad Iānum venisset navigio: Ideoque grata posteritas.

--- puppim formavit in ære,

Hospitis adventum testificata Dei,

ut canit Ovidius *1. Fastor.* Vel quòd boni auspicii plena esset navigii nota: quandoquidem divitiæ affarim navigatione comparantur, & gentes regionesque, ad quas Natura accessum negavit, arte permeantur: Sed & *Pecunia* nomen à pecore tractum Varro monet; quod ex pecore constaret. Opes siquidem antiquorum in pecoribus præcipuè consistebant, quod & Columella testatur, & Ovidius *5. Fastor.*

Cetera: luxuria nondum instrumenta vivebant:

Aut pecus, aut latam dives habebat humum.

Hinc etiam locuples, hinc ipsa Pecunia dicitur;

Sed jam de verito quisq; parabat opes.

Nec mutat; quòd Bos in lingua, proverb. *Bos in* biali sententia de Oratoribus, qui pecuniâ *lingua.* corrupti liberè loqui non audent, vulgò dicatur. Nihil enim verat, quòd minus & ad pondus animalis, linguam celerrimam compescentis pede gravi, referri queat, quo sensu etiam num Gallipassu bubulo tractari deberi seria, vulgò dicunt. Et Theognis de animali aperte sentit, cum ait: *Bos mihi in lingua, forti pede insiles, vetat nugari,* quanquam nihil causæ esse video, cur non & de forensibus rabulis, quibus & si *Rabulo forenses.* lentium & vox æquè venalis est, parcmia ista rectè usurpari possit, dum hoc vnicè agunt, ut linguæ lenocinio litem ex lite neccentes, & jurgia protelantes locupletentur, atque ita ex malis alienis rem faciant: Vnde Apulejus eos eleganter vul-

urres togatos appellat. quo sensu & Cicero
inorat. pro *Sextio*, Gabinium & Pisonem,
qui precio omnia nundinarentur, ac ad se
aperent, *Fulvius paludatos*, nominavit.
quam in rem exstat elegans Emblemata Io-
achimi Camerarii, *Centur. tertia Emblem.*

36.

Vultur praeda inbians est captatoris imago:

Heu quam plena etiam sunt fora vul-
turbis!

Eos ego dignos puto ex iudicio, quo Athenis damnatum à Demade pollinctorem legimus, qui necessaria funeribus venditabat: cum probaretur, magnum optasse lucrum ac fecisse, quod contingere illi sine morte multorum non poterat: ut Seneca retulit *lib. 6. de Beneficiis, cap. 38.* cum potius in id danda esset opera, ne lites fierent penè immortales, & vitæ modum excederent, quod Iustinianus particulari lege per orbem terrarum, nullis locorum vel temporum angustiis, coarctanda prohibuit. *l. properandum. 13. C. de iudiciis.* à quo etiam certum Legalis scientiæ studio, tempus præfinitum suprâ monuimus. peculiari immunitate Iuris civilis studiosis concessâ: quam tamen ultra vigesimum quintum ætatis annum Diocletianus & Maximianus Augusti proterere noluisse videntur, in *l. 1. C. qui ætat. vel profess. se excus. lib. 10.* eò quod tempore illo elapso nemo ad discendum magis videatur idoneus; ut Lucas de Penna & Barr. ibi putarunt, & Alciat. *in prefat. lib. 6. paradox.* cum vel ex Aristotelis sententia *in problematis*, Iuvenili ætas capeffendæ doctrinæ sit aptior, & memoriâ magis fidâ. Quò haud dubiè respiciens Accursius, Quanto juniores, inquit, tanto perspicaciores. *in l. Gallus. in pr. ff. de lib. & posth.* quod Imola, Alex. & alii idè fieri interpretantur, quia, cum aliorum opera videant, faciliè inventis addant, & quòd faciliùs studiorum laborem torque voluminum curam Iuven-

nes sustineant, accendente eos ad hoc
gloriâ, quam etas ille maximè affectat. *arg.*
l. præcipiunt. 37. de edil. edict. ubi Mancipia,
quæ novia & rudia sunt, decilioa dicun-
tur, & ad omne ministerium habilia. Hinc
tot tamq; egregia Adolescentum decora!
quorum in numero merito habebitur
Celsus IC. qui ubiq; ferè adolescens appel- *Celsus IC.*
latur, quod ea ætate jus civile fuisset inter-
pretatus, quemadmodum, & *Nerva* filius, *Nerva.*
Ulpiano auctore traditur decimo & se-
ptimo anno publicè de jure respondisse,
l. i. ff. de postul. Quid verò de Papinia. com- *Papinia.*
memorem? quem *Æmilius Spartian.* lu-
ris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum;
Iustinianus. modò summi ingenii, *l. cum*
Papinianus. 14. C. de sent. & interloc. omv.
judic. modò acutissimi ingenii virum. &
meritò ante alios excellentem, *l. cum acu-*
tissimi. 30. C. de fideicom. Carus, Carinus
& Numerianus prudentissimum virum.
l. cum virum. 16. C. d. sit. Spartianus rursus
Imperatori Alexandro amicissimum ap-
pellat: quo imperante & Præfectus præ-
torio fuit, *l. lecta. 40. ff. si cert. pet.* & libello-
rum magister. *l. rescriptum. 12. ff. de distract.*
pag. Id enim ibi est libellos agere. ut sciatur
nimirum, rescriptum illud in d. *l. 12. de Pa-*
piniâ. sententia fuisse: quandoquidem
libellorum magistri & hoc munus fuit, ut
libellos supplices, qui principi aut daren-
tur, aut mitterentur, recitaret. Ex interpre-
tatione Francisci. Connani. *lib. 4. commentz.*
jur. civil. c. 3. nu. 4. Cujus auditores inter
alios fuere Iulius Paulus, Alphenus, Cal-
listratus, legum peritissimi: quos fami-
liares & Consiliarios habuit Alexander
Severus, & cum his præcipuè quoque
Ulpianum, Papinianum cum Paulo affec-
torem; ut idè de Imperatoris istius æ-
quabilitate & sanctimonia dubitandum
minùs sit: quandoquidem Sapientum
congressu & consortio vel Tyranni quo-
que Sapientes evadant, ut monemur illo

Quò ju-
niores,
tanto per-
ficacio-
res.

Euripidis live Sophoclis versiculo, quem Gellius laudat libro 13. *Noctium Articar. capit. 7.*

Σοφοὶ τίς γινώσκει τῶν σοφῶν συνύστα;

Sed cum hic Antonini Caracellæ parricidium in fratre commissum, in Senatu per se, & apud populum nolle diluere; Non tam facile, inquit, parricidium excusari posse, quam freri, à militibus Prætorianis, non permittente tantum, sed etiam suadente Antonino, occisus est, ætatis in ipso vigore adhuc florido, cum tricessimum sextum annum vix exegisset: ut ex Epiraphio eius in lib. *Antiq. Epigramm.* videre est:

D. M.

ÆMILIO. PAULO. PAPINIANO.

PRÆF. PRÆTORIO. IC.

QUI. VIXIT. AN. XXXVI. D. X. M. III.

PAPINIANUS. HOSTILIUS.

EUGENIA. GRACILIS.

TURBATO. ORDINE. IN. SENIO.

HEU. PARENTES. FF.

FILIO. OPT.

Tam miserè igitur interit, vir omni æternitate, necdum tereno illo Nestoris seculo dignissimus: cuius sublimissimi memoriam in æternum manere jubet Iustrianus in *proem. ff.* & manet etiam, æternumque manebit,

Infamia & cultus dum pietatis erit.

Sed nec incogit tantum, verum etiam armata militia id ætatis homines admodum celebres existisse quid dubites? Non minetur ex multis *C. Pompejus*, & *C. Octavianus*: quorum ille decimo octavo; hic decimo nono anno civilia bella sustinuerunt. Et Gordianus adolescentis auspicio non solum feliciter foris disciplinam Populi Romani, sed & domi Leges servatas fuisse constat. Eos summis honoribus dignos, quis negaverit? Siquidem non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis numerandas esse ætates Ambrosius

putarit *super Lucam capit. 1.* & perquam iniquum sit, nondum tempestivum videri, qui jam virtuti maturus fuisset, ut de Æmilio Lepido pronunciat Valerius Maximus lib. 3. cap. 1. Quocirca commendatione digna est Aufonii æquanimitas, & integritas iudicii, dum Paulinum etsi juveniorem multò, sibi tamen præposuit: Et si enim Cornix vivacissima quidam est: nemo tamen eam Cygno anteposuerit.

Nec quia mille annos vivit Gangeticus ales,

Vincit centum oculos, regie Pavo, tuos.

Credimus ingenio, quantum præcedimus ævo.

ut est in Aufonii ad Paulinum epistola. *Nulla* Quæ quamvis ita se habeant: nemo tam aspera menibit inficiat, verissimum esse, quod ad discovulgi circumfertur sententia, *Ad discendum nullam ætatem feram videri posse.* Imò, *Non omnis ætas ad perdiscendum sat est,* dicebat ille apud Plautum in *Truculento.* Et si igitur senes magis decet docere, quam discere, magis tamen decet discere, quam ignorare; ut Augustinus ad Hieronymum scripsit. Quid enim (ait Seneca *Epistol. 77.*) stultius est, quam quia diu non didiceris, non discere? Benè mecum agitur, si hoc unum senectutem meam dedecet. *Omnis ætatis* homines Schola admittit. Tam diu discendum est; quam diu nescias, & si proverbio credimus, quam diu vivas. Quocirca & Canon præcipit, ut nullus Episcopus propter opprobrium senectutis, vel nobilitatem generis à parvulis vel minimis eruditis, si quid forrè est utilitatis aut salutis, inquirere negligat. *can. ult. 38. dist. 1.* cum pro stulto meritò habeatur, qui bona quæ viderit, discere contemnit. *can. de Constantinopel. 22. dist. 1.* Nec desunt eius rei exempla. Nam & Augustinus ad Auxilium episcopum scribès, se & senem, ait, à juvene, & episcopum tot annorum à

collega necdum anniculo paratum esse doceri *can. si habes; 24. q. 3.* & ille ap. Pomponium testatus est, se discendi cupiditate, quam vivendi rationem optimam duceret, memorem esse eius sententiæ, qui dixisse fertur: Etsi alterum pedem in tumulo haberem, tamen non pigeret aliquid addiscere. *Lapud Iulianum. 20. ff. de fidei commiss. libert.* Et quidem, ne quis ratione ætatis grandævioris patrociniū suæ quærat inertię: constat utique, *Eurydice.* *Illyricam* forminam, quamvis barbaram & adulterum jam liberorum parentem, ad literas tamen animum applicuisse. Cujus ardens discendi desiderium, Epigrammate Musis posito Plutarchus commemorat in hunc sensum: Eurydice grandæva, pubentium jam prolium mater, sategit discere literas, eruditionis munimenta. Sed & *M. Cato Censorius*, rudi seculo, ætate jam declinata, ut Fabius inquit, literas Græcas, Ennio præcentore usus didicit, ut esset hominib. documento, ea quoq; percipi posse, quæ Senes concupissent. Notumque est illud Iuvenalis, quom mulieres Romanas Græcæ linguæ affectatrices, & vetulas, quidem invehitur; quas etsi sextus & octogelimus annus pulsaret, adhuc tamen Græcè loqui non puderet addiscere, ut eo sermone exprimendo venustiores viderentur: quando quidem, ut *Satira* 6. inquit:

--- se non putat ulla

Formosam, nisi qua de Thynsa Gracula facta est;

De Sulmonensis, mæra Cecropis.

Superianus.

Admirabilior tamen his etiam multo est *Superianus* Sophista, generis Isaurus: qui cum naturâ ingenio tardiore esset, râtum profecit industria & labore, ut tricenario jam tum major primùm lectitare libros inceperit, & liberalib. disciplinis animum appellere, identidem à se reposeendo, quæ didicerat, & neque verberibus, neque in-

crepationib. parcendo in ea ætate, quod in pueris solet. Etenim in balneis viscebatur sæpè à se difflagellatus; vibicibus injuriā in seipsum exercitam etiamnum testantibus. Neque spe sua fallus fuit: nam ad summum eruditionis culmen pertendit, uti refert Eunapius, qui Sophistarum vitas scripsit. Atne loogius abeam, Franciscus utique *Arenius* jam quadragenarius tyrocinium Jurisprudentiæ cepisse fertur. Qui et si aspersus à quodam fuit tali scommate, quod videretur sibi ille futurus Advocatus in altero seculo: nihilo tamen minùs in ea scientia valdè claruit, ut subtilissimus Doctor, & subtilitatū princeps apud Nostros etiamnum audiat. *Ac.* *Ac.* *cursum* quoque, ut ferunt, interrogatus simili re jam gravis ætate, respondit, se tardè quidem incipere, sed eo maturius se absoluturum; quod Hadrianius retulit *lib. 4. Animadvers. cap. 24.* Etsi frenim ea Senum quorundam est imbecillitas, uti ipsi umbra nomenq; hominis saltem relictum sit; vires corporis effœtæ; sensus oculorum itaque aurium hebetes; memoria labans, vigor animi obtusus: atque ad eò parùm etiam animo videat, qui senio confectus est ut dicebat Sallustius: & plusquam manifesto patet ex eleganti illo carmine, quo senectutis incommoda abundo commemorat *Starchaterus* apud Saxo. *Grammat. lib. 8. histor. Dan. fol. 135.* quod prolixum licet, tamen, quia non omnibus passim est obvium; hic apponere libuit:

Ut sine regressu pronas agit alveus undas.

Sic atas hominum cursum labentibus annis

Irreditura fluit: præceps ruit orbita fassi,

Quem generat finem rerum factura senectus

Ille oculos hominum pariter gressuq; retundit:

Eripit os animosq; viris fama que nitorem Paulatim premit, & clares obterat artus.

*Occupat occiduas aëras, frustratur nubela
Vocis opus, vegetumq; premis torpedine
mentem*

*Dum paritur tussis, dum pellis scabida
prurit.*

*Dens stupet exesus, stomachus fastidia gi-
gnit.*

Evacuat juvenile decus, macrorum calorem

*Oblinit, & picea crebras ferit in cute ru-
gas.*

Obserit egregias artes, monumenta priorum

Obruit, & tunculos antiqua landis adurit.

Demolitur opes, pretium virtutis & usum

*Carpit edax, transvertit res, & ab ordine
turbat.*

*Ipse ego, quam vocat, didici damnoſa ve-
niſtas,*

Viſu ager, vocis modulis & pectore rance.

*Cunctaq; in adverſam fluxerunt, com-
moda ſortem*

*lanaq; minus vegetum corpus fulcimine
tor,*

Flaccida ſubjectis innixus membra bacillis

*Lucis inopi moderor veſtigia ſaſte ge-
mello*

*Et virga monſtrante ſequor compendia
collis*

Stipitis auſpicio potius quam lumine ſiſus.

Reperite tamen contra non paucos, eſt,

quibus etſi corporis vires decreverint,

ipſa tamen ſapientia accreſcat. Quinimò

multos in extrema jam ætate, integris cum

animi tum corporis viribus præſtiſſe, ve-

rò non eſt abſimile. Nam ut eos taceam,

quorum ſenectutem memorabilem Val.

Maximus deprædicat lib. 8. c. 13. Zoſi-

mus utique viceſimum & centeſimum æ-

tatis annum agens, polluiſſe & animi vir-

tutibus, & corporis operationibus luſti-

niano dicitur Novell. 5. c. 2. Et Sophocles

cum regiſſet jam annos quinque & nona-

ginta, Oedipum Coloneum recitavit. quò

ipſo ludicibus admirationi fuit, filio Iſo-

phonte, qui eum tanquam delirum ſenem

Panciroll. lib. 2.

deſipientiæ inſimularet, dementiæ con-
tra damnato: Tantum ſcilicet ſapientiæ in
ætate jam fracta ſpecimen dedit, ut ſeve-
ritatem tribunalium in theatri favorem
converterit. Nihil enim aliud (inquit Apu-
lejus) pro deſenſione ſua addidit, niſi, ut
audacter dementiæ damnarent, ſi Senis
carmina diſplicerent. Sed & Nicodorus,
pugil ille excellentiſſimus & celeberrimus
apud Martinenſes, extremo ætatis ſuæ
tempore, & exacta pugillatione, Legiſta-
tor eis exſtitit, longè utiliorem ſe patriæ in
cauſa præſtans, quam cum publicè victor
in ſtadiis proclamaretur. *Ælian. lib. 2. va-
riar. hiſtor. c. 23.* Rectè igitur Starchaterus
ille à Saxone *Grammat. libr. 6. hiſtor. Dan.
fol. 104.* tantopere commendatus, ita de
ſenectute cecinit:

(Edat imbellis vœnlo juvenus

Et ſenis crebros veneretur annos

In viro ſorti numeroſa nemo

Tempora culpet.

Albicet quanquam ſenior capillis:

Permanet virtus eadem vetuſtiſ

Nec ſuævis ætas poterit virile

Carpere pectus.

Taceo *Iſocratem* Panathenæicam oratio- *Iſocrates.*

nem, omnium, quas ſcripſiſſet, luculen-

tiſſimam; poſt octogēſimum viræ annum

elucubraſſe. quemadmodum ipſum et- *Plato.*

iam *Platonem* ajunt, annum circiter octo-

geſimum agentem ſcribendo viſa fundū.

Iohan. Pierius in Oloris Hieroglyphicò. Et

quale cenſes fuiſſe robur Moïſis? cujus o-

culi ne nunc quidem caligabant, nec fuge- *Moſes.*

rat viriditas eius (ut loquatur Scriptura

Deut. 33.) cum annum 120. ætatis comple-

viſſet. Tale & *Calebi*, viri cordatiſſimi, & *Caleb.*

Deo obedientiſſimi: qui anno ætatis 85.

prædicabat, ſe viribus æquè integris eſſe

imò etiam ad belligerandum ſufficiēti-

bis, atque fuerat in flore ætatis, quando

anno 40. ætatis ad terram explorandam

ablegatus fuerat. *Joſue 14.* Taceo *Paulum*

ff

*D. Johan.
Pfeffinger*

Concordienſem, ad quem Hieronymi exſtat epiſtola. Taceo & alios, quorum D. Toſſanus meminit *lib. de Senectute* c. 1.

quibus non injuria annumeravero Iohannem Pfeffingerum Theologum avum meum maternum: qui poſteaquam primus Eccleſia in ſplendiſſima Vrbe Lipſia, unde mihi origo eſt, aſſermento Pontificio repurgatus, & reducit ad puritatem verbi celeſtis, Paſtor & Superintendens (ut vocant) exſtiſſet, demandatam hanc ſibi functionem, firmis adhuc lateribus & animo ſatis vegeto, etiam octogefimo ætatis anno, quem vitæ communis ſinem Moſes ſerè ſtatuiſſe videtur *Pſalm 90.* feliciter & ſummâ cum

Elifabetha Salmuthia.

prudencia ac ſede adminiſtravit. cui ELISABETHA filia, mater mihi dilectiſſima, uti pietate & vitæ ſanctimonia planè par, ita & ætate non longè fuit aſſimilis. Septuagenaria enim jam corporis liberata ergaſtulo, ad beatiorẽ vitam non ita pridem commigravit, fœmina inter Maronarum decora intantum laudanda, in quantum intelligi virtus poteſt; & felici gratulatione exceipienda à Marito incomparabili, quem ad extremum uſque vitæ hilitum matronali amore, non minùs conſtanter, quàm *Artemeſia Maſſolum* ſuum, fuerat proſequuta; paria omnino

D. Henr. Salmuth. faciente HENRICO SALMUTH Theologo, patre meo optimo, mihi ut cognomini, ita & rerum omnium, quæ poſt Deum immortalẽ mortalibus charæ eſſe poſſunt, longè chariſſimo, Pfeffingeri ſocii Collegæ primùm, poſt deinde in commemoratorum munerum & functionum dignitate & titulis ſucceſſore; ſed heu! 20. Maij, Anno 1576. in ipſius ſidiſſimæ conjugis manibus placidè exſpirante: non quidem abſque acerbiffimo cum noſtrum, tum aliorum quoque Bonorum omnium dolore & luctu, ſed irritò tamen & inani: quando quidem ex Julia Firmi-

ci Materni ſententia, Fatum nobis vitæ ænuas pandit, ſinemque vivendi ſtatuit. quæ divinæ providentiæ fatalis diſpoſitio nec conſilio prudenti, nec remedio ſagaci ſubverti vel reformari poteſt, ſi Apulejo credimus *lib. 1. Miſeſiacar.* quinimò quæ ſemel facta ſunt, ea neque Clotho revolvat denuò, neq; Atropos in diverſum mutabit, ut Lucianus dicebat *in libello Deſcrib. hiſtor.* Quorum omnium virtutes & ſingularem animorum moderatiõnem ſciens ac prudens jam quidem reticebo, ne de Parentibus optimis quippiam indulgentes conſinxiſſe cenſeat, atque in æmulorum dentibus præparaſſe obſonium: quod in inimicorum capita verter malorum avertuncator Hercules. Dicam tamen, vel ipſa etiam Malevolorum crepante Invidia, quod ſive pietatem ſive fidem, quæ dictorum factorumque conſtantia eſt, ſive morum gravitatem cum humanitate & eruditione conjunctam ſpectes, parentibus meis optimis, in eo præſertim vitæ genere,

Lipſia non habuit, non habitura parei. quorum utinam ad tumulum mel ſingulis apis, perenni vere reſonans inter denſaliſia

Iam ut conceſſero, Senes debilitare plerumque affici non diſſicilis tamen, juvenes ſtultitiâ cõterà divexari, ut Poſidippus conquerabatur: dum ſcilicet ob juveniles calores quos coarctandos Juſtinianus patat *in l. ult. §. filius autem famulus. C. de bon. qua liber.* in malum procliviores ſunt. c. 1. ut non immeritò Homerus juvenum conſilia dixerit eſſe levia; ac ſeniorum gravia. Vnde Poeta Græcus de juvene quodam inſano:

Vera refert in te divini carmen Homeri;

Dum juvenes dixit conſilij eſſe levis.

Cum non aſſimile eſt, quod 1. *Iliad.* legimus, ab ore Neſtoris, qui jam duas ætates trãgreſſus erat, melle dulciorẽ oratio-

nam
uden-

nem fluxisse. Nam ut verè scripsit *de Senectute*. Cicero: Non viribus, nec velocitatibus res magnæ geruntur; sed senem consilio & scientiâ: quibus non orbari, sed augeri solet senectus. Corpore liquidem senescente aut vergente deorsum conditione corporea, fervor spiritus in sublimiora conscendat. ut est *in cap. 1. Extr. de renuntiis*. Hinc illa Salomonis exclamatio: Quàm speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus & consilium! *Ecclesiasti cap. 25. vers. 7. Et cap. 8. vers. 11.* Non te pretereat, inquit, narratio Seniorum, ipsi enim didicerunt ab patribus suis. Ab ipsis disces intellectum, & tempore necessitatis dare responsum. Inde pro senibus celebre & notum est elegans illud Adagium, quod D. Hieronymus adversus D. Augustinum adduxit, dehortaturus eum, ne se jam senem scribendo provocaret, *Bos enim* (inquit) *lassus fortius figit pedem*. Ve enim boves vetuli ad tritrandum, dum fortius calcant, aptiores sunt: Ita & in literaria palæstra, homines senes, qui eorum experientia, & ante actæ vitæ studio sunt doctiores. Alciat. *in l. Gallus. in princ. ff. de lib. et post. nu. quinquagesimo octavo*. Quo fit, ut moribus Hebræorum, à quibus ad alios populos Iustitia, Pietas, & Reipublicæ benè constituendæ ratio permanavit; Senes plerumque prælati fuerint, & ex his Senatus constitutus. Quod & Lycurgus Lacedæmoniorum Legislator imitatus instituit, ut viginti octo seniores semper Principibus Laconum adisterent, teste Plutarcho. Ex cujus etiam instituto Lacedæmoni senioribus adsurgebant, quod jam antea & Moles præceperat *Levitico*. Coram capno capite assurge, & honora personam senis. Quò accommodari potest id, quod habetur apud Ovidium:

Magna fuit quondam capitis reverentia canis,

Inj. pari precioruga senilis Æras.

Et apud Satyricum:

Credebant hoc grande nefas, & morte piandam.

Si juvenis voculo non adsurrexerat.

Quem morem cum & Solon Athenis vellet introducere, persuadere autem non posset; Senex quidam dixisse fertur. *Solos Lacones sapere*, & apud eos optimum esse senescere. Nec verò præminentie istius, quo senes gaudere diximus, deest ratio: cum cerum sit, Eos multa suo etiam malo didicisse, & non primis tantum labris res humanas gustasse; sed eas sursum ac deorsum volutatas penitus, & quasi in speculo fuisse contemplatos: atque ita publicis & privatis ærumnis edoctos, de eventu consiliorum dexterius judicare; crescentibus quippe cum ætate calamitatibus, etiam potentibus & felioibus hominibus: ut non temerè dixit Antiquitas: *Tu me senectam, quoniam non venit sola*. Et alibi legitur: Caniciem hominum prudentiam esse & sapientiam. *can. porro. 84. distin. & coronam senum esse multam peritiam. Ecclesiast. 24. vers. 8.* Quibus accedit, quod experientia, qua senes præ juvenibus polleant, rerum magistra dicatur. *c. quam sit. de Electio. in 6.* & quod impossibile, vel certè difficile putet Aristoteles *8. Politicor.* ut, qui opera ipsa non tractat, peritè judicare possit. Siquidem omne artificium incrementum recipiat, ut Marcianus respondit *in l. legatis 66. ornatrici bus ff. de legat. 3.* Rectè igitur Marius apud Sallustium: *Qua illi audire & legere sciunt, eorum partem vidi egomet, alia gessi: qua illi literis, ego militando didici. nunc vos existimate, facta an discipulis sint.* Adde, quòd Senes non ita rapiuntur suis affectibus, sed maturo consilio res administrant: & quoniam morti vicini sunt, solet eos, qui debet certè ex humana sorte admoquere

In-
me-

mortis cogitatio l. Senatus. 35. §. Mortis causa. ff. de mort. cau. denat. nihil contra officium, nihil contra iustitiam tentandum, multo minus peragendum esse. Cogitatio quippe mortis, qua humana fragilitas præcipue perturbatur, l. hac consulis. fma. 8. §. ac cum humana. C. qui restam. fac. pass. live instantis, live viciniore, flectit eos ad affectus tranquilliores, ut opes, honores, voluptates, obrecreationes, vindictæ cupiditatem, & reliquas seculi huius fatuitates facilius possint contemnere. Quod autem Senex magis præsumatur memor salutis æternæ, quam Iuvenis, multis ostendit Tibi Decianus conf. 8. stantibus iis. nu. 14. vol. 2. ut vel hinc quoque verum appareat, quod dici solet. Mortis cogitationem multa bona operari, ut mundi contemptum, peccati evitationem, & cætera. de quibus videatur Bursatus conf. 226. nu. 32. vol. 1. & D. Tossanus lib. 3. de senectute cap. 2. Sed an Doctores seniores præferendis sint Iunioribus, licet perspicacioribus; id diligenter pertractum est ab interpretibus, præsertim verò. Dn. Abelo Straburgus, Iurisconsulto eximio, & nunc quidem inclytæ Rēipublic. Norimbergensium consiliario solertissimo, præceptore quondam meo multis nominibus mihi observando, in l. cum quid. 3. ff. si cert. pet.

Plato cur
naturæ
gerit gra-
tias.

Thrasea
magna-
nimus.

Illud pro Tempore, & quidem Coronidis loco hic adiecerō; Platonem Naturæ egisse gratias, quod natus esset homo, non belua; masculus, non femina; Græcus, non Barbarus; imprimis verò etiam Socratis temporibus, qui primus Ethicæ de cælo deduxit, ut mores hominum depravatos componeret. Adeo illi magni refertur putabat, in quo tempora & loca Ingenium uniuscuiusque incidisset! Quod ipsum & Thrasea ap. Tacitum lib. 16. Annal. confirmavit. accepto Senatus conf. & f. d. i. utraque; brachii venis, missum ad

se Quæstorem, qui mortem denunciaret, ore plusquam humano ita compellans: Specta Iuvenis, & omnes quidem. Dii probeant; cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.

Quo dicto locum hunc de tempore concludo, ne aut intempestivior, aut prolixior, quam par sit; videar, aut tanquam picædrille Callimachus, diligentiæ industriæque suæ nunquam finem habens, reprehendar; & nimia curiositate omnem operis mei gratiam ipsemet quodammodo auferam.

1. Hodie ita subtiliter elaborantur Horologia.

Recentior hoc loco Pāncirollus aliquot Horologiorum formas: quibus infinitum esset singulas. subinde excogitatas velle addere. Interim, dum in quibusdam Sphærarum cælestium motus expressos ait: meminerimus inventionem illam Archimedis non immerito forsitan accepto ferèdam mederi. Huius quippe ingenium supra quàm ullo possit eloquio explicari, docile, perspicax, & divinum, in mundi opificio Deum ferè ipsum lacescere visum est, quando concinnè cælum conflasse æneum memoratur; ut inibi septem viserentur planetæ, & ratione incomparabili etiam motus verissimè deprehenderentur, quando nec cælestis decrat vertiginis simulacrum. De hac Archimedis Sphæra exstat Epigr. Claudiani. Et de aliis ipsius instrumentis videri potuerunt Plutarchus in vita Marcelli, & Cicero, Tusculanæ quæstion. Tale procul dubio fuit cælum illud argentæum, quod Paulus Iovius & Sabellicus lib. 24. in Supplem. histor. scribunt, & Imperatore Ferdinando Constantinopolim Turco-Solimanno dono missum, & eam quidem machinam argenteam ab hominibus duodecim eò delatam, singulasque eius partes

partes tum in præsentia Solymanni ab artifice fuisse compositas, & rursus destitutas; exhibitio pariter libello, quo modus admittibilis istius Sphæræ in perpetuo motu asservanda docebatur. Meminit etiam Gulielmus Sallustius Bertasius in

Giehim vitreum.

Septimana divina, die sexto, cœli ejusmodi vitrei, quo Saporem Persarum Regem, qui tempore Constantini principis severissimi regnavit, superbuisse legimus infidentem thoro alto, & pedibus subjectam vitream illam cœli machinam, instar novitii

Saporis fastus.

cujusdam Dei, contemplantem. quo etiam nomine *Solis & Luna fratres* se sanè quàm insolenter nominabat. Sic enim epistolam illam, quam ad Constantium Imper. dedit, fuit exorsus: *Rex Regum Sapor, particeps siderum frater Solis & Lune*, Constantio fratri meo salutem plurimam dico. Mox submovere provinciis, quibusdam cedit: quoniam de delarum quoque artifices nitere, nonnunquam & secare sibi permittunt, quod reliquus liceat integris post hæc uti. Id ipsum & bestias factitare quoque, quæ cure petantur gnata, id abscissum sponte amittant, ut in reliquum supersint impavida, qua de re videri poterunt Cœl. Rhodiginus *lib. 8. cap. 3.* & Hieron. Cardan. *de varietate Rerum*. Et quis non videt, hominem in rebus quàm plurimis Dei videri velle æmulum? Nam cum Græci, tum Latini scriptores, & ex

Zeuxis præstantia.

his Plinius *lib. 35. cap. 10.* tradidit, Zeuxin illum pictura nobilem, tam artificii ingenio ut vas pingendo representasse, ut decaprazæves ad eas, tanquam planè veras advolarent, (adèd eas ars æmula naturæ, veritati similes explicuit, ut cum Apulejo dicam *lib. 2. Miles.* Nam & depicti in tabulis ejus imaginem vultus, veluti spirantes vivere & anhelare videbantur) Fecit & Pænelopen, in qua expressisse mores videtur. *lib. 35. cap. 9.* Idem cum Veturæ cujusdam deformitatem suo artificio per-

fectè delineasset, eamque intentè intueretur, usq; ad eò ob expressam graphicè anus deformitatem ac turpitudinè, in effusum prorupisse risum legitur, ut animam inter ipsum eidendum, efflaret. Iosephi Quercetanus in *dietet. poly-histor. cap. 7. fol. 67.* Apelles quoque excellentissimus fuit peritiss, ut equam sic ad vivam expresserit, & canem, ut prætereuntes equi adhinnirent, adlitrarent canes. Notaque est Myronis, Bucula, quæ ex ære ita eras ad vivum expressa, ut non gregem tantum, sed & pastorem ipsum posset fallere, de qua Ausonius *Epigram. 57.*

Apelles.

Myronis.

*Bucula sum, cælo genitoris facta Myronis;
Ærea: nec factam me puto, sed genitam.*

Sic me Taurus inis: sic proxima Bucula magis,

Sic vitulus frons ubera nostra petit:

*Miraris, quod fallo gregem? gregis ipse
Magister.*

Inter pascentes me numerare solet:

Et Myroneum quidem illum nobilitavit: maximè Bucula versibus celebratis laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam suo commendantur, ut ait. Plinius *lib. 34. cap. 8.* Cæterum illum ipsum Myronem, qui penè hominum ferarumque animas ære comprehenderat, præ inopia hæredem non invenisse scribit Petronius Arbiter: quod Franc. Juterus in *Notis ad Symmach. Ep. 23. lib. 1.* retulit. Sed & memoriæ proditum est, marmoream Venerem ære tam mira ab Praxitele elaboratam, ut spectantes subinde libidinis titillarentur incensivis. Ferunt (ait Plinius *lib. 36. cap. 5.*) amore captum quendam, cum delituisse noctu, simulacro cohesisse: ejusque cupiditatis esse indicem maculam. Unde Gnidiæ illam Venerem venosano amore cuiusdam juvenis insignem alibi appellat, *lib. 7. cap. 38.* Eiusmodi quid & Atheniensi cuidam adolescenti summo

Praxiteles.

Venus.

*Bonafor-
tuna fla-
vna.*

loco nato obtigisse, legimus apud Ælian. lib. 9. *variar. histor.* Is enim statuat *Bona Fortuna* (ait Ælianus) ad Prytanæum statuem deperibat: & sæpè in complexus eius se insinuans, oscula dabat: atque inde raptus in furorè, cæstroque percitus, propter cupiditatem, in Senatum veniebat, & enixè rogabat, ut sibi eam liceret emere. At cum nihil proficeret, multis regis sertis & coronis imagine coronata, oblato sacrificio, ipsaq; pretioso vestitu ornata, profusis innumerabilib. lacrymis, ipse sibi mortem conscivit. Huic rectè respondere poterat Hercules Stroza, Poeta versè nobilis, marmoream imaginem ita loquentem introducens:

*Hic licet affideas, & marmora surda fa-
tios:*

Nili tibi, quod profit, saxea forma dabit.

*Qui faciem finxit, voluit simul addere mo-
ros,*

Et duram duro marmore composuit.

Cæterum non consistit intra hos terminos humanum ingenium, sed alterius id longè progressum videmus, quando quidem Ægyptios scribit Mercurius virtute quadam inenarrabili Deorum confinxisse simulachra, ut articulata promerent vocem, nec non (ut nil admirationi desit) progredierentur. Lud. Cæsar. Rhodiginus lib. 2. *Antiquar. lection. cap. 17.* Certè ab Alberto legimus fictile caput fabricatum; quod suo tempore loqueretur. Id quæ ratione, per tubum plumbeum præsertim etiamnum fieri possit, Joh. Bapt. Porta docet lib. 16. *Magia Naturalis*, c. 12. & lib. 29. cap. 1. Quo fit, ut minus mirer Architectam illum Tarentinum, à quo pleriq; nobilium Græcorum, & Favorinus Philosophus memoriarum veterum exsequenissimus, affirmatissimè scripserunt, simulachrum columbæ è ligno, ratione quadam disciplinæq; mechanica factum volasse ita orat scilicet libramenis suspensum, & aurâ spiritus

*Simula-
chra lo-
quentia
& cuncta*

*Archite-
columba
volatilis.*

inclusâ atq; occulta concitum. Gell. lib. 10. cap. 2. quanquam volantis columbæ machinulam, faciliè profiteri audeat Iulius Cæsar. Scal. *Exercit. 326. ad Card.* ubi Naviculam sponte mobilem, ac sui remigii auctorem se facturum ait aulico negotio. Eadem enim ratio, ait, cum volante avicula. Materia ex junci medulla parabilis, vesiculis amicta, aut pelliculis, quibus bracteatores, atq; foliatores utuntur, nervulis obvoluta. ubi semioirculus rotam unam impulerit, motum præstabit aliarum, quibus alæ agitantur. Fuit autem Architas Mathematicus summus, ut ex illo Horatii lib. 1. *Carminum, Oda 18.* satis constat, dum eum

maris & terre numeroq; carentis arena mensorem vocat: respiciens fortasse ad Iulud Apollinis apud Herodotum lib. 2. ubi Apollo magnificè gloriatur, sibi arenæ numerum notum esse, dum ait: Scio ego arenæ numerum, & mensuram maris. quo adducti postea sunt Geometræ. ut aliquid audacius susciperent, pronunciasentque, quantum arenæ numerus futurus esset, si eâ refertus esset mundus. quod Archimedes in libello, *qui quæsumus n-
scribitur*, ratiocinatur contra quam proverbium habet: *Melioris arenam*, id est, conatis quod non potest fieri & explicari. Horat. igitur è globo maris & terre Geometram significat, ex arenæ numero Archimedicâ. quas duas artes nomine Geometrix plerunq; veteres complectebantur, ut Adrian. Turneb. docuit lib. 26. *Adversar. cap. 1.* Estque iste Horatii locus argumentum satis evidenti, plus in Poetis latere eruditionis, quam plerique superciliosi viri, eorum contemptores censent: qui præter puerilem oblectationem vel ut Eratosthenes, sonantiorè risu ob hoc excipiendus, dicebat, anile quoddam fabulamentum, nihil iis inesse credunt, quæ sententia solidissimè confutata est à Lu-

*Arena
numeri,
& maris
mensura
scit.*

dori-

*in poetis-
flantibus
sotes.* *de vico Cael. Rhodigino lib. 7. Antiquar.
lection. cap. 1. & 2.* Et quidem Ofores illi
poetarum meminisse debuerant illius,
quod apud Platonem in *Minoe* admonet
Socratem cavendum esse imprimis his, qui-
bus fama citra est, ne poetarum aliquem
hominem insensum habeant: quippe qui
in utramque partem tam ad laudandum,
tum ad vituperandum, maximam vim ob-
tineat. Quod Anytus & Melitus, ut a So-
crate fortasse didicerant, ita in præcepto-
rem retorserunt, emptam Comœdiâ plus-
quam tragicâ ab Aristophane, doctissimo
nebulone: qua optimum virum & homi-
nem divinum stolido vulgo deridendum
& tandem iniquissimis suffragiis conde-
mnandum propinarent, ut tradit Goro-
pius in *Amazonib. fol. 812.*

*agula
pnea.* Porro Columba isti volatili nihil opi-
nor opificio concesserit Aquila illa lignea,
quæ ante Imperatorem Norimbergam
ingressurum in aere subvolavit, atque cum
præcessit usque ad portam. Cuius, ut &
Muscæ terreæ itidem volatilis, Guilie-
lmus Sallustius Bartrius meminisse loco an-
te allegato. Vtriusque sanè inventionem
Petrus Ramus Johanni Regiomontano
tribuit, in præfatione *lib. 1. seu. observat.
Mathem.*

*era
nna.* *veica
ebore.* *abri.* At quoniam Pancirollus Horologia,
vel amygdali instar efformata in collo su-
spendunt: non abs se forsitan fuerit, de O-
perum minorum, & præ nimia exilita-
te ipsum ferè visum effugientium artifi-
cius, quæ iam hic subjicere. *Callicrates*
igitur, si Plinio credimus *libro 7. cap. 21. &
lib. 36. cap. 5.* ex ebore formicas, & alia
tam parva fecit animalia, ut partes earum
à cæteris cerni sive discerni non possent.
Et *Myrmecidas* Milesius inter cætera lau-
datæ industriæ monumenta in eodem ge-
nere inclauit: quippe qui ex eadem mate-
ria quadrigam fabricasse legitur, quæ cum
agitatore suo *Musa* integeret aliis & coo-

*Nervium
la.* petiret: item & Navem, quam Apicula
pennis absconderet. Hujus & M. Varro
meminit *lib. de ling. Latina, sextop. docens,*
qua ratione subtilia illa operæ oculis col-
lustrare possis. Etenim, inquit, facilius ob-
scuram operam Myrmecidis ex ebore o-
culi videant, si extrinsecus admoveant ni-
gras setas. Testis quoque est Hadrian. Luni-
us *lib. 1. Animadvers. c. 6.* Spectasse se non
sine magna animi voluptate Mechliniæ,
nobili Brabantia oppido, cerasi calculum, *Aleax
cerasifnu-
cleo.*
in modum quasi exsculprum, quo con-
tinebantur quindecim alearum paria, suis
punctis affabrè distincta, ita ut acie oculo-
rum dignosci potuerit clarè, cui tamen
non dubia aut tenebrosa erat illa oculo-
rum lux, fuerat autem emptus is calculus
ab Hagano quopiam apud Confluentes
Rheni & Mosellæ. Tradidit & Cicero,
referente eodem Plinio *lib. 7. cap. 21.* vidisse
se in nuce inclusam *Iliada* Homeri, car-
men in membrana scriptum. Sed Ho-
merum longè preciosiore custodiâ di-
gnum putavit Alexander Magnus, illud
crebro in ore habens, se *Iliada* & *Odyse-*
an Homeri usquequaque sequutum in-
stat optimi viatici, nempe pro laborum so-
lacio, & imitamento, ut est apud Plutar-
chum. Itaque inter spolia Darii Regis Per-
sarum, unguentorum scrinio capto, quod
erat auro gemmisque ac margaritis precio-
sum, vario eius usus amicis demonstran-
tibus, (quando quædæ unguenti bellato-
rem & militia sordidum). Imò herclè, in-
quit librorum Homeri custodiæ decur, ut
preciosissimum humani animi opus, quàm
maximè divitiis opere fervaretur. Cuius e-
go laudes singulas si deprædicare velim,
verear, ne laborem suscepturus sum ina-
nem, ac prorsus inutilem: cum nihil hoc a-
liud videri possit, quam cum laudare, quæ
nemo vituperat, sed omnes venerantur
& suspiciunt. aut verò etiam cum Aristophane
querendum mihi sit, Vndenam

*quod, Suida interprete, de-
ces mille amphorarum* : verbum est, accipi-
am, quo satis dignè cōpellare eum possim.
Eo quippè proventus est authoritatis, ut
non tantum *prince poetica divinus auctor*
apud Græcos, ab Apulejo *lib. 9. sed & con-
tentione summa literarum parens, & do-
ctrinarum fons* à celeberrimis pronuntie-
tur auctoribus. Estque memorabile in pri-
mis, quod Palaton *ζωγράφος* sive pictor
cum Humerum describeret, illum qui-
dem velut vomentem exprimebat; poe-
ras verò reliquos per ambitum adstitutos
ἐμπύκτους ἀπομύκτους id est, quæ rejecisset
is, absorbentes. Cui non ineptè accom-
modari poterit illud Ovidii:

*Affice Meonidem, à quo cenfante perenni
Vatum Pieris ora rigantur aquis.*

Adde, quod ut Orphei *Cygnus*: ita Home-
ri simulachrum apud Veteres habita fuit
Luscinia: sive ob multiplicem vocis variet-
tatem sive delectabilem suavitatem, sive
pertinacem in ea continuationem. quan-
doquidem in una Luscinia, perfecta Mu-
sicæ scientiam modulatus editur sonus: &
nunc cōtinuò spūitu trahitur in longum,
nunc variatur inflexo, nunc distinguitur
conciso, copulatur intorto: promittitur
revocato, infuscat ex inopinato: inter-
dum & secum murmurat: plenus, gravis,
acutus, creber, extensus, ubi visum est, vi-
brans, summus, medius, imus. Omniaque
tam parvulis in faucibus, quæ tot exquisi-
tis tibiarum tormentis ars hominum ex-
cogitavit: urnon sit dubium, hanc suavi-
tatem præmonstratam efficaci auspicio

cum in ore Stesichori cecinit infantis,
quibus Musicæ leporibus enarrandis cum
Luscinia Plinius ipse contendere videtur
lib. 10. Nat. hist. c. 29. quib, omnino adden-
dum est, quod de Homeri laudibus, pa-
tria, laminum orbitate, & quo tempore
vixerit (quæ de re multum Auctores am-
bigunt) ex probatissimis scriptoribus te-
tulit Melchior Guilandius in *tr. de Papp-
ra. memb. 4. fol. 68. & seq.*

Sed ut ad minura redeam operæ: scribit
Eliaus *lib. 1. de var. hist.* Myrmeciden
& Callicratem in sesamo distichon elegiū
literis aureis inscripsisse. Quod tamen
homo prudens & virtutum studiosus, ait
laudibus nequaquam deprecidabit. Quid
enim hæc aliud sunt, quam temporis va-
na perditio? Prudenter igitur Alexander
Magnus: qui ostentatorem quendam Ci-
ceris granapet longius missa intervallum,
citra frustrationem in vacuum insertum
nullo alio munere, quam leguminis eius-
dem modio censuit donandum. Quo ipsi
& hominis vanitatem, & *palatium* quorundam non inficere derisit: quam
tu inanem artis imitationem rectè dixe-
ris, sicubi laboris infumitur plurimum, o-
peræ precio ullo. Cœl. Rhodig. *lib. 17. an-
tequar. lectio. cap. 31.* Ex quo genere meri-
tò esse dixeris Pulicem in collo Aureola
catella, eaque per longâ victum, atque in
delicis habitum: cum ille saliret aliquan-
do: nonnunquam hæsæ sugeret delicatū-
lum sanguinem: deinde in lectulo satur
se collocaret: ut ad Cardanum ludens
scripsit Scaliger *Exercit. 336.*

Homerus
veluti
vomens.

Luscinia
adum-
bratus.

Magne-
tis sen pi-
xidis nau-
tica in-
ventio &
utilitas.

DE PYXIDECVLA NAVTICA TIT. II.

NEc minùs utilis est Nautis Magnetis usus, semper ad Septentrionem ten-
dentiis. Qua ratione fit, ut & die & nocte obscura, atque etiam tempesta-
te coorta scire possis, quo locosis constitutus, pyxidecula præsertim nautica ad-
hibita, qua mirabilis ars est, & facilis ei, qui cognitionem eius habet. Reperta

Hæc fuit in Melphi, Campaniæ civitate: quæ hodie Terra di favorò nuncupatur, ut voluit Blondus in Italia illustrata, ubi de Campania tractat, in fine. Eius tamen auctor ignoratur. Vesperes navigabant, stellam polarem considerantes, quam Cynosuram dicebant: itemq. stellas alias, ut Virgilius ostendit. lib. 5.

----clavumque affixus & hærens

Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.

Si obscurum esset cælum, ignorabant ubi serwarentur, erantque quasi deperditi, quemadmodum idem Virgilius lib. 3. demonstrat:

Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.

Hodie verò experientiâ ducti Nauta, quam ex Aquilonis & pyxidecula istius observationes sunt consequuti, semper sciunt, quo in loco agant.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARII.

Varigat. utbor deprim? **C**retensium placitis contineri contat, Neptunum illum maris Deum enavigandi scientiam Mortalibus communicasse, atque etiam classem confasse primū, cui sit à Saturno præfectus. Eundem etiam equos omnium primò domuisse. *lib. 1. tit. de Moribus in bello usurpat. ostendimus.* Inde certè cognominis nata occasio, ut & Neptunus & Hippius diceretur: quod ex Phurnuti sententia, mari celerrimè iter peragatur, velut equorum functionem subeuntibus navibus, ut est apud Rhodigin *lib. 19. Lætan. Antiquar. cap. ult. in fin.* Thucydides & Libavius de *clam. quadam*, Corinthiis primam attribuunt concinnationem navium, quæ quidem formam præ se ferrent, quæ nunc etiam est frequentior: Alii aliis, de quibus consuli poterit Plinius *lib. 7. cap. 56.* Ego Phœnicum laudem inter alia præcipuam fuisse positam didici in Navigandi præstantia: quorum, ut cum Lucano dicam *libro 3.*

--- rates, non flexo limite ponsi

Certior haud ullis duxit Cynosura carinis. quippe qui respectu Cæli & maris societate, primi duos discreverunt polos, id

Panciroli. lib. 2.

est, extremos vertices, circa quos sphaera cælestis vertitur. Quinque enim hæc eximia generi humano præstitisse Syrophonices videntur, quantum quidem ex Plinii *lib. 5. c. 12 & 19.* possumus consequi: nempe literas, siderum cognitionem, navigandi industriam, nec non militiæ disciplinam, & frequentem Urbium exstructionem, quod pluribus exsequutus est Steph. Forcatulus *lib. 1. de Imper. & Philos. Gallor.* Sed hoc amplius ipsum nos præpotentem Deum, ut Universitatis, ita & *Imo Deus* navigii architectum pie agnoscimus: quæ ipsæ fabricationem illius Noam docuit, ante omnium istorum, quos dixi, memoriam. Id quod non tantum *Genes. 6. vers. 14.* sed & *Sapientie 14. v. 6.* signatè exponitur his verbis: *Sed & ab initio cum perirent superbi Gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit seculo semen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata, quo in loco etiam occasio & finis navium subsequerarum indicatur. Acquirendi scilicet cupiditas, & ne essent vacua sapientiæ Dei opera: qui fragile illud lignum providentia sua gubernet, dum & in mari viam, & inter fluctus semitam dedit firmissimam. Quæ cum ita se habeant: non potest sanè non antiquissima esse navigandi scientia:*

*Naviga-
tionis oc-
casio &
inu.*

*Naviga-
di ars fir-
missima.*

*Pyxis
nautica
an veie-
ribus co-
gnita.*

ut hinc dubitare non parum possis, Num etiam Veteribus cognitum fuerit hoc pyxideculæ Nauticæ instrumentum, quæ in navigationibus nostris nihil hodie frequentius. Auget dubitationem, quod sub *Verforia* appellatione Plautus eius meminisse videatur in *Mercatore Sc. Divum* atque.

Verforia.

Hic ventus nunc secundus est, cape modo Verforiam.

Et in Trinummo, Sc. Stasime fac te.

Cape verforiam, recipere ad herum.

Vtroque enim loco Naviculatorem pyxidem intelligi, sunt qui putent. quorum tamen sententiam rectè improbat Hadrianus Turnebus lib. 20. *Adversar. cap. 4.* docens, Verforiam ibi funem denotare, quo velum vertitur. quod illo eiusdem Plauti probat in *Epidico*, Sc. Heus Adolescentens:

Vi cumq; in alto ventus est Epidice, ex imo velum vertitur.

Rectè, ex imo. Sic enim ima pars veli, hoc est, imus angelus intelligitur, vel funis, quo velum tenditur. quem funem etiam *Navis pedem* dici video, & quidem tam dextrum, quam finistrum. Duos ac rectè Navis pedes Catullus innuit:

---Sive utrumq; Iuppiter.

Simul secundus incidisset in pedem.

quanquam non ignoro, apud Plautum in *Menachmis*, Sc. Bene obsonari: per *Navales pedes* interdum etiam vel Remiges, vel Remos significari, quibus Naves veluti ambulant. Quo pertinet illud Aufonii:

Remipedes certant medio cum flumine lembi.

Cum hæc scriberem, venit mihi in mentem eius, quod Vlpian ex Pomponii sententia scripsit; Non debere exercitorem navis per Remigem aut Mesonautam obligari. l. 1. §. qui sunt igitur ff. *Naut. camp. stabul.* quo loco per Mesonautam Hermo-

*Mesona-
utiam.*

laus Barbarus significari putat Mancipium, in medio Navis unicuique deserviens: quales sunt Mediastini in domibus. Est enim *Mediastinus* (cuius & apud Vlpianum mentio in l. ult. ff. de oper. serv. & Columellam lib. 1. cap. 9. & lib. 2. cap. 12.) mancipium abjectis, quod vilissima & sordidissima ministeria obire domicogitur, domum vertere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusmodi alia facere: Ipsum ob hoc ita dictum, quod in media domo ad imperia omnium nurusque excubare soleat. Sic ergo dictos putat *Mesonautas*, qui in media navi simili servitutis conditionem omnibus præstare sunt Gothofredus *Mesonautas* intelligit eum, qui medium inter summos & imos locum teneat: Summos; ut proretas & gubernatores: Imos, ut Remiges: & qui aliis remigant signum præbeat. Cui officio qui præsumunt, hoc est, qui operam dant; ut Remiges pariter remis aquam pellant, Hyginio; dicitur ad *pitylum* sedere. Ad *pitylum* sedere. Est enim *pitylus*, fictitio nomine, solum illud, quem remus illius aquæ efficit; & Nautici *pitylum* vocant; cum ad *Celeum* remigatur: sicut Turnebus explicat lib. 28. *Adversar. cap. 43.* A *Celeumate* autem illo, Navigationis Moderator, quem Plautus *hortatorem* vocat; quod ea hortamenta faciat, quæ Græcis dicuntur *Celeusmata*, *Celeustes* fuit nuncupatus; de quo *Celeustes* videri poterit Guilhelmus Budæus ad A. *Navis* 1. §. qui sunt igitur ff. *Naut. camp. stabul. modera-* ubi non minus, at quæ apud Turnebum *lo-* *co citato*, varia officia nautica doctè & eleganter exposita invenire est. *Celeustes* autem, sive *Hortator* ille modum dabat *classis officium*, & imperabat Remigibus: ut, cum necesse erat, vel remigarent, vel desisterent: qui idcirco *Pausanias* dicta est Seneca *Celeustes*. Ep. 6. atq; idem, qui Ovidio *Hortator* est, *Pausanias* & *Elío Straboni* *Portisculus*. Modum autem dabat *hortator* vel *voc*: Ovid., *Melam*. *Portisca-*

~~requisiemq. modumq.~~

Voce dabat Nautis, animorum hortator
Epepeus.

vel cantu, aut per Symphoniam: Ascanius in divinat: Cati remigibus celeusma per symphoniam solebat, & per assam vocem, hoc est, ore profatam: & ut in Agro navi per cytharam, Quintilius lib. 1. cap. 14. si quidem remiges cantus hortatur, Censorinus de die Natali cap. 12. denique, quo facilius fufferant laborem vel in navis metu à vectore symphonia adhibetur: vel denique Mallo, qui portifculus. Alius Stilo: portifculus, qui in portu modum dat clafsi: & hortatio illa quoquomodo fieret, celeusma dicebatur: ut perquam doctè id explicat Savaro in Notis ad Sidon. Apollinar. ep. 10. lib. 2. Melonautas porro quod attinet, Mihi proprius vero videtur Alciati sententia, qua Melonautas eos interpretantur, quos idem Vlpianus Græci ~~vau-
m Camus~~ lici ait in l. ult. ff. de rit. si quidem Noricam sequamur lectionem, quæ sic habet: *Fr quid, si quis sit ex his, quos vulgò ~~pa-
navitæ~~ Græci vau maldæ* liciunt. ut sint Melonautæ, qui navem incendunt, & ne aliquid nauti nomine domino navis solvant pro vecturæ precio, ducendis remis operantur; ab *Πυξιδων* quod est in scendere. Vade Eub. navis scensorem significat: & *Πυξιδες* & *Πυξιδαι*, naves eidem Vlpiano contensoræ vel scamiles dicuntur, qua trajicendis vectoribus aptæ, vel transportandorum hominum causa factæ sunt, l. 1. §. igitur. 12. & ibi Budæus ff. de Exercitor. act. Aciar. lib. 1. parerg. c. 43. & lib. 3. Dispunct. c. 21. Ant. Augustinus lib. 4. emendat. c. 17.

Pyxis ~~Pe-
eribus~~ *Pyxis* ~~Pe-
incognita~~ Sed redeo ad Pyxidem: quæ modò *A-
cns* vel acicula marina, modò *pyxis* vel *py-
xidecula* nautica: sæpè etiam *Magnes* di-
citur. Hanc Veteribus fuisse incognitam, omnes uno fatentur ore: quippe qua de-
stituit vasto illi Oceano, nunquam se ausi

fuerint committere: uti nec absque remis & actuariis navibus navigarint: ideoque semper oras ferè terrarum legerint: ut ad Tit. 1. fol. 17. indicavimus. Quo fit, ut cum illi sese, alveo mediterraneo continuerint (nam sine acus marinæ usu, ut jam dicebamus, navigationem in alto Oceano institui non potuisse, disertè scribunt Petrus Ciezius lib. 2. *Histor. Indicar. cap. 9.* & Gomara lib. 1. *Hist. General. lib. Ind.*) Nostri beneficia pyxidos, quotannis orbem terrarum crebris navigationibus obeant, & in alium orbem, ut ita dicam, colonias deducant: jam ut intimos recessus apertos habeamus, & exinde non modo mercatura abundans & quætuosa evaserit; verum etiam omnes homines secum ipsi, & cum Republ. mundana, velut in una eademque Civitate mirabiliter conspirent. Iohannes Bodinus in *Methodo historia-
rum*, c. 7.

Iam cum vasti illius Oceani immensa sit & inscrutabilis profunditas, ut nullà quantumvis maximâ funium copiâ fundus indagari queat, quemadmodum ab iis relatum est, qui mare id permearunt: ideoque dies noctesque, quamdiu ventus est secundus, cursus tenendus; obtinente autem malacia, consistere necessum sit, quandoquidem navigia mari illi acconmoda, perinde ac naves actuariæ, remis non agantur: Consequens nimirum est, *Bolidis*, de qua tam multa ab aniliis fabularum nugamentis non aliena commemorantur, usum ibi esse posse nullum: ut scilicet humus eâ etuatur, qua Navitæ, in quibustereis vertentur, dignoscant. Est enim *Bolis*, instrumentum, trunculum *Bolidis* pyramidalem formâ referens, & acuta parte perforatum: quod funibus attextitur. sebum verò ex altera parte applicantes in profundum demergunt Nautæ, quoties locum stationi idoneum nactus se esse putant. Cui si arena adhaferit, op-

*Bolidis
descriptio*

postumum esse stationem colligunt: sin-
minùs, linum aut rupem subesse cogno-
scunt, cui anchora deligi minimè possit,
ideoque aliò esse properandum. Id quod
in Occidentali illo Oceano, obgurgites
scilicet imperscrutabiles fieri non posse,
atque ideò irridet Iohan. Lerus *in histor.*
Pyxid. inventio. *Navigat. in Brasiliam c. 211.* Quanto cer-
tior, & præstantior est pyxidis nauticæ,
qua de agimus, ratio quæ inventore gau-
det Flavio quodam, Mèlphi in Neapoli-
tano regno, florentissimo illo tractu Cam-
paniæ, (quæ, ut Pancirollus hoc loco re-
cte monet, & à nobis in *Titulo de Campa-*
nis, indicatum fuit, hodie etiam *Terra di lavoro* dicitur) oriundo, qui Acus ma-
rinæ usum ante annos plus minùs trece-
tos excogitasse commemoratur à Ciezo
& Gomara, locis suprà allègatis. Hanc in-
ter cætera rerum inventa admiratione
primum dignam censet Hierony. Carda-
nus *lib. 17. de Artibus: artificiosisq; rebus.*
quippe qua tot sulcantur maria, creditur
profundo pelagi & vastitati aquarum &
vètorum turbini salus tot hominum, tam
ingentes pecuniæ, ipsorum denique vita
principum, vasculo tam parvo, virgulæ
que, imò acui modicæ! nec solum suffi-
ceret hæc credidisse, nisi etiam ea nos di-
rigat ac doceat, lapisque sensus expers tot
vir sapientissimis, ocularis, atque auritis
præstet. Eius verò formam, prout ab Hie-
ronymo Osorio propterea, quia mari-
timis regionibus semoti sunt, explicata
est, hic loci adscribere dæo convenientis-
simum. Vasculum est (inquit Osorius *lib.*
de Reb. Emmanuelis Lusitana Regis) è ligno
factum, planum atque rotundum, altitu-
dine duorum aut trium digitorum. In
modio habet stylum præfixum, in summo
præcutum, aliquantò breviorē, quàm
sit vasculi illius altitudo. Regula deinde
è ferro solertissimè facta, tenuis & angu-
sta ad vasculi modum admodum, ita tamen

ut diametri ipsius vasculi longitudinem
non exæquet, inducitur. Styli verò cuspi-
per medium huius regulæ, quod est infe-
rius excavatum, & fastigiatum, superius
immixta, ita eam suspensam, paribusque
momentis libratam continet, ut utrinque
angulos pares efficiat. Operculo deinde
vitreo, ænea virgulâ circumdata firmato,
ne possit regula excuri & aliqua ex parte
labare, contegitur. Cùm verò magnetis
ea natura sit, ut non modò ferru ad se tra-
hat, verum etiam una illius pars ad Septen-
triones adspiciat, altera in Austrum pro-
pendeat, naturamq; suam cum ferro com-
municet: efficitur, ut, cùm regulæ huius
caput ad eam magnetis partem, quæ spe-
ctat ad Septentriones, applicatum, at-
trituque illius extorsum fuerit, eandem in
se vim concipiat: & cùm ita suspensa ex-
stiterit, ut mobiliter in varias partes im-
pelli possit, semper in Septentriones in-
stata propensione referatur. Sic autem fie-
bat, ut Nautæ hoc instrumento moniti,
quamvis in profundo pelago versarentur,
& cælum esset nubilum, & caliginosum,
possent tamen ad Septentrionis rationem
cursum dirigere. Hanc autem regulam;
quia ad Acus similitudinem proximè ac-
cedebat, *Acum nauticam* appellabant.
Deinde cum facillimum sit, humanis in-
geniis addere semper aliquid ad ea, quæ
sunt solerter inventa, aliam normæ ratio-
nem excogitârunt, qua possent exactius,
quem cursum in navigando tenerent, ra-
tione perspicere. E virgulis enim ferreis
figuram efficiunt lateribus paribus, angu-
lis imparibus, in rhombi speciem defor-
maram. Hinc unam ex parte superiore, al-
teram ex inferiore chartam orbiculatam
adglutinant. Magnetis autem adjuncta vi,
sic figuram hanc temperant, ut unus ex a-
cutis angulis Septentrionem, alter Au-
strum respiciat: ex obtusis verò unus ad
Ortum Solis, alter ad Occidentem spe-
ctet.

Act. Diametri autem orbis huius longitudi-
do figuræ longitudinem non excedat.
Habet autem orbis hic in medio æneum
umbilicum affixum, ad eam formam fa-
ctum, qua diximus regulæ medium fabri-
carum fuisse. Per umbilicum illud igitur
styli cuspidis immissa orbem hunc suspen-
sum continet, qui non modo regulæ illi-
us, de qua diximus, vis fungitur, sed om-
nes ventorum regiones, quorum statio-
bus navis impellitur, in conspectu propo-
nit. In charra namque superiore Septen-
trio, & Austro, & Oriens, & Occidens, &
interjectæ inter hos terminos regiones
exactissimè describuntur. Normæ ad huc
modum constitutæ, hoc restabat incom-
modi, quod opus erat, quoties navis flu-
ctibus agitata, ut fieri necesse est, ut pup-
pim aut proram, aut in alterutram latus
inclinaret, ut illa in profundo subsidens
adhæresceret, neque motu libero in Se-
ptentriones dirigi posset. Ne autem hoc
eveniret, fuit solertissimè excogitatum.
Nam vas ipsum paulò infra labrum cir-
culo æneo arcuè constringitur. Vtrinque
autem ab eo circulo virgula chalybea du-
cta, in foramen alterius circuli majoris &
exterioris, modico intervallo ab interio-
re distantis, immittitur. Virgulæ verò bi-
næ ita sunt æquales & oppositæ, ut si ex u-
traque una & perpetua fieret, circularis
illius spaciū diametrum contineret. Ex-
terior autem circulus circa duas illas vir-
gulas quasi circum axem versatur. Rursus
ab exteriori circulo altera binæ virgulæ pa-
ri intervallo ad amplexum alveoli cuius-
dam orbiculati, intra quem hæc machina-
tio continetur, simili ratione perducun-
tur. Ita sunt autem hæ virgulæ exteriores
interioribus ex adverso constitutæ, ut si
duæ tantum ex illis quatuor directæ fie-
rent, sese ad angulos rectos interfecissent.
Cum verò machinatio ex inferiore parte
ænea & ponderosa sit, neque fundum ad-

tingat ullum, ita undique pellitur, ut me-
dium locum teneat. Et cum pensilis exis-
tat, pendere suo mixta eâ ratione consistit,
ut quatinvis maximi fluctus navem jactet,
ipsa semper ad libellam directæ permane-
at. Sic autem fit, ut nihil interveniat, quod
normam ab eo motu, quo in Septentrio-
nes fertur, impedire queat. Hactenus O-
sorius. Cui consentanea scripsit P. Bello-
nus *l. 2. Singular. cap. 16.* & Pet. de Medi-
na *Hisp. de arte navigandi lib. 6. in pr. & lib. 3. c. 7.* ubi eorum argumentis, qui chartæ
marinæ usum in forma plana propterea
rejecerunt, quod Mündus sit rotundus, re-
sponderet.

Nec verò solùm ad polos demonst-
ratos, nautico usui suam præstat opem fer-
reus obelus in pyxide: sed ferè ad infinita.
Maximè cognitus est usus Magnetis in
ferreis obelis in scithericis horologiis.
nam eis quiescentibus, stertatam lineam o-
stendit illic à Septentrione ad Austrum:
undè Gnomone cadentes umbræ diu-
nas horas demonstrabunt. Utuntur &
magnetino indice Metallici in venarum
extensionibus. Nam subterraneis in spe-
cubus, in quo sita index, qui magnetem
tulerit, steterit, ab ea cœli parte extendi
metallorum venas cognoscunt. Præterea
iis, qui ædificiorum ichnographias, imò
Vrbium, imò Regionum describunt, mi-
rificum ministrant usum, dum situs angu-
li capiuntur, & in papyrum transferuntur.
Utuntur præterea in aquis ducendis, in a-
quæ ductibus, qui sub terra excavantur,
in antris perforandis: in excavandis cuni-
culis, inque his immixtis tormentarii pul-
veris cumulis, & obstructis spiramentis,
ad excidendas ab imo arces, rupes & mœ-
nia, iter ostendente pyxide. Sed & duarum
pyxidum nauticarum operâ, quæ quidem
Alphabeto circumscriptæ sint, amico lon-
gè absenti, etiam carceribus occluso, po-
teris incumbenti nuntiare, & ut amplius

*Alii py-
xidis u-
sus.*

dicam, pendente ex Magnete principia motus & alia mirabiliora: de quib. videatur Ioh. Baptista Porta lib. 7. *Magia Naturalis*. Tanta ingitur cum sit Magnetis præstantia: nequaquam errasse putandus erit Bodinus, qui in tota rerum natura nihil eo esse admirabilius, & usum eius planè

Magnetis usus divinus. divinum dixit. in *Methodo historiar. cap. 7.* cuius rei exactam rationem Magnus ille Scaliger aliam non reddit, quam se nescire. Nos enim in lucerum tenui caligare, in mediocri cœcutire, in maiore cœcos esse, in maxima insanire, *Exercit. 131. ad Cardanum.* Nicander, & ex eo Plinius, appellatum autumant Magnetem ab inventore Magnete, armentario. in Ida. Invenisse autem ferrum clavis crepidarum & baculi cuspidis hærentibus, cum armenta palceret. Plinius lib. 36. cap. 16. Hinc navigia Indis ac Æthiopibus nec pice lita dicuntur, nec compacta ferro, sed laqueis arctata. Causam facti augurantur nonnulli, quia nilint in eo mari ferrum ad se pertrahentes petra. Id haud videtur verum: quoniam Romanorum classibus illic res gerentibus, nil obvenit eiusmodi.

Potior ratio, quæ de metalli promitur inopia. Sed nec aliunde invehilicet, quando ne fiat morte caveri traditur à Cœlio Rhodigino lib. 18. *Antiquar. lectio. cap. 31. in fin.* respiciente fortassis ad Marciani Imperatoris Constitutionem, qua capitalem pœnam, bonis etiam Fisco addictis, subire decernitur, qui nedum cuiusque generis arma, sed & ferri vel facti jam, vel adhuc infecti quippiam hostibus, ausus fuerit vendare. Perniciosum namque Romano Imperio, & proditiōi proximum est (inquit) Barbaros, quos indigere convenit telis, ut validiores fiant, instruere. l. 2. *C. qua res export. non deb.* Idcoque nec animalia ad hostes licet traducere, quamvis *Alabarbia* vestigal, quod pro transductione pecorum alioquin in-

ferri solet, fuerit remissum. l. *usurpationem. 9. C. de vestigal.* Iacobus Cujacius lib. 8. *Observationum, cap. 37.* & nec vinum, oleum, aut liquamen, ne gustus quidem causâ eò transferre, *per text. in l. 1. C. quæ res expert. non deb.* ne eiusmodi liquoris gustu admoniti Barbari arma in eos vertant; ideoque eas regiones armis invadere studeant, unde sibi id liquaminis comparare possint. Sic enim Longobardos legimus à Narfere in Italiam pellectos, & Gallos ab Ætruscis, ut ex Livio lib. 5. Andr. Alcinius probè observavit lib. 4. *Dispunct. c. 11.*

Memini me de Navigationis periculo aliquid dixisse lib. 1. *Tit. de Nav. Trise. & Quadrirems.* quibus addendum omninò est, quod *Sapientia 14. vers. 5.* dicitur: *Navigantes exiguò ligno animas suas credunt re.* Quod ipsum in memoriam mihi revocat illud Anarcharctis: qui, dum interrogasset quendam, quanta esset spissitudo tabularum nauticarum: atque is, quantum digitorum, respondisset: Tantillum, inquit, absunt à morte, qui navigant. Id pulcherrimis versibus expressit Iuvenalis *Satyr. 12.*

Inunc, & ventis animam cōmitte, dolato Confiss. s. ligno digitis à morte remotus.

Quatuor, aut septem si sit latissima.

Idem itaque Anarcharctis roganti, Vtrum plures arbitraretur esse Mortuos, an vivos? Navigantes, & ipse quærendo respondit, utro in numero ponis? dubitans namque, an inter vivos essent habendi, qui vitam undarum ac ventorem arbitrio commississent: ut est apud Plutarchum in *Apophthegm.* Neque enim omnes & navigandi pollent arte, qua *Ericus Gothorum Rex*: qui quocunq; verterat pileum inde vèrum prosperum eliciebat, & in eam volebat subito asportabatur regionem. Ioh. Magir. lib. 47. *Goth. hist. Mart. del. Rie. l. 2. dis. Mag. 9. 9. f. 110. & 9. 16. f. 153.* Hinc Cato Centonius dicere. conuevit, Trium, quæ in vira

Arma, merces & annona ad hostes non exportanda

Alabarbia.

egisset, se imprimis pœnitere: quod arcana
fœminæ credidisset: si quis sibi dies absq;
fructu effluxisset: si quopiam navigio ve-
ctus esset, quo pedestri itinere pervenire
licuisset; sentiens periculorâ admodum
esse Navigationem. Chi qui se commi-
sit, & mare turgidum tentavit, nullum
môrtis quantumvis immanem inperum
videretur reformidare.

Et propetiam leibum, quam propet cernis a-
quam.

ut canebat Ovidius. Id Navigantium pe-
riculum significantiùs etiam expressurus
videt. Regius propheta David: Ascendunt, in-
quit, usque ad celos; & descendunt us-
que ad abyssos: anima eorum in malis ta-
bescit. Turbati sunt, & moti sunt, sicut
Ebrius: & omnis sapientiæ eorum devo-
rata est, *Psalm. 107. vers. 26. 27.* ut merito,
qui per mare iturus est, in mortis periculo
dicatur constitutus, quod tamen, quoad
juris effectum; exiis interpretationem
capit, quæ tradidit Iacobus Menochius:
de Arbitrar. Iudic. lib. 2. casu 61. Pluri-
igar. mum namque refert, quo tempore susce-
*ork.*pta sit navigatio, Vtrum cum aperta, an
verò clausa adhuc essent maria. Quod
ipsum ex Vegetio, de Mensibus loquen-
te, quibus tutius navigatur, liquido co-
re. gnoscitur, *lib. 4.* Et die (inquit) tercia Idu-
*ms.*um Novembrausque ad diem sextum Idu-
um Martii, maria clauduntur. Nam lux
minima; noctque proluxa, nubium den-
sas, aeris obscuritas; ventorum, imbrum
vel nivium geminata sævitia; non solum
classes à pelago, sed etiam commeantes
terrestri itinere deturbat: Post natalem
verò, ut ita dicam, navigationis; qui so-
lenni certamine publico quo spectaculo
multarum gentium celebratur, plurimo-
rum siderum: ipsiusque temporis ratio-
ne usque in Idus Majas periculose maria
tentantur. Ex quibus verbis collectu fa-
cile est, quandiu maria dicantur clausa.

Rursus aperta ea voluit Gratianus cum
Valent. & Theodosio à KL. Aprilis, usque
ad diem KL. Octobris: tutius enim habi-
tam iri, quæ in ora id tempus suscepta fue-
rit Navigatio, satis innuit text. *in l. quoties.*
3. de Naufrag. lib. 11. Qua in re observan-
dum est Navigationis natalem Vegetio in-
telligi tempus Vernal, quo Mare, quod
ob hyemis sævitiam clausum fuerit, navi-
gantibus primum aperiebatur: quo tem-
pore quæ instituebatur; prima diceba-
tur Navigatio. Docet id Cicero *lib. 2. ep. 6.*
ad Q. Fratrem his verbis: Idem agebant,
nunciare te prima Navigatione transmis-
sum. Nam paulò ante dixerat: atque ad-
huc clausum mare scio fuisse. Item *ep. 4.*
Tu mi frater, simul ac ille venerit, primam
navigationem, dummodo idonea tempe-
stas sit, ne omiseris. Licet id verbaliter
etiam possit accipi, ut Turneb. tradidit, *lib.*
24. Advers. c. 34.

Vilis verò cum primis erit illa Tempo-
ris distinctio, in condemnando vel absol-
vendo Nauta pro mercibus submersis &
naufra-
gis. Nam si pelago merces is com-
miserit, congruo navigationis tempore,
culpam commississe non intelligitur, licet
merces cum navi perierint: *l. nique. 16. ff. de*
rei vindic. secus si tempore advento (hoc
est, non debito) navigatum averit, & res
naufragio perempta sit: tenebitur merca-
toribus ex amissione, non secus ac si im-
peritum magistrum Navis exercitio præ-
posuisset. *d. l. 3. & d. l. usq. 16. in fin. l. qui pe-*
torio. 36. in fin. ff. de rei vindic. l. item quari-
tur. 13. ibi, vel quo non debuit tempore. &
seq. ff. Locati.

Quod si quis tamen vel Naufragum, *Pena*
vel Naufragum dolo malo suppresserit, *suppri-*
pœnarum Leg. Corneliæ incurrerit. *l. eiusdem*
3. §. item is. ff. ad L. Corn. de sicar. Est autem
Naufragum suppressere (ita enim, & non
Naufragium legit Budæus) hominem è
naufra-
gio. *gum.*

*Naufragij
sup-
pressio.*

vinculis habere, aut in ergastulo concludere ad opus faciendum. Id genus hodie sceleris & plagii ab Archipiratis perpetratur: qui homines incautos, in maritimis locis comprehensos, in turremes rapiunt, & ad scalmum alligant, ut sub flagellis remigent. Per *Naufragij* autem (quod verbi in omnibus ferè ita legitur, exemplatibus) suppressores intelliguntur, qui naufragio ejectas res occultant. Quibus et si mortis pœna olim inferebatur: cum non mediocrè flagitium audeat, imò pessimus sit & sacrilegus, qui se eiusmodi lucro micipat atq; illos rebus suis defraudat, quibus aliquis misericordia motus, vel de suo sumptus suppeditet, quemque in corde circumferunt dolorem, leniat; quum præsertim graves cruciatus in bonorum amissione sustineri, consentaneum sit. Quia tamen æquum non est, pro re materiali & fluxa, materiæ expertem & immortalem, animam nempe capere; Leo Imp. capitali pœna sublata, occultatorem pro re detenta quadruplum dependere sancivit *Novell. const. 64.* Pertinet ad hanc rem, quod de Piscatoribus, qui cum ad capellendam prædam Navigantes ostentis nocturnis ignibus à recto cursu in periculum deducunt, Vlpianus respondit in *l. 10. ff. de incend. ruin. naufrag.* Ne Piscatores, inquit, nocte, lumine ostenso, fallant navigantes, quasi in partem aliquam delaturi, neque modo in periculum naves, & qui in eis sunt, deducant, sibi que excreandam pœnam parent, præsidis provincie religiosæ constantia efficiat: scitum namq; est, solere navigantibus è turribus, quas *Pharos* appellatas fuisse Gothofredus censet, ad dirigendum cursum nocturnos ostendi ignes, de quibus illos Statii versus exordio

*è Pharo
ignes na-
viganti-
bus ostensi*

---trepidus ubi dulcia Nautis

Lumina noctivaga tollis Pharos amula
luna

Dicta enim est *Pharus*, ex rei ipsius usu, ut ait Hegesippus *lib. 4. cap. 27. ἀπὸ τοῦ φῶτος* quasi *Phanor*, hoc est, lucidum, quod nocturnis ignibus navigantium cursum dirigit. Quam in rem doctè commentatus est Ioh. Gryphander in *tract. de Insulis c. 31. num. 155. cum seqq.* & nota est illa de *Naufragio Palamedis* patre historia: qui dolens si-
lium suum factione interemptum, cum videret Græcos tempestate laborare, montem Capharum ascendit, & elevata facula signum dedit vicini portus: Ea re decepti Græci inter asperissimos scopulos naufragium pettulerunt. Ioh. Camettes in *Notis ad Silium Poly-histor. cap. 19. in fin.* Quod utinam attenderent Insulani illi, qui se prædæ, ut navigia accerant, locorum signa sepe amoveant aut corrumpunt! idem Gryphand. *de Insulis cap. 31. num. 181.* Et si autem de naufragiorum bonis consuetudo apud maritimos invaluit, quia illa in prædam cedunt, ad quorum fines vel litota naufragia fiunt: & tamen postea, veluti barbara & iniqua penitus ab aula recessit Ioh. de Platea & Lucas de Penna in *l. 1. C. de Naufrag. lib. 11.* Andreas Geil. *lib. 1. observat. 8.* Cum enim naufragi non spontè, sed per vim maiorem alienis litonibus illi dantur, *l. Casar. 15. ff. de publican.* nec debeat ipsi hominum iniuria adimni, & fauere misericordia reliquit: *l. de Trenga c. de pace. multo minus afflictio afflictis addi. l. Divus. 13. c. ubi Dd. de off. præf. neque ex alieno fletu risus captari, c. potestis 20. ext. de privileg.* Unde si propter necessitatem ad vetustatem tempestatis expositum onus fuerit, non deberi hoc commissio vindicari divi fratres inscripserunt. *l. interdum 16. §. si propter. 8. ff. de publican.* Eiusmodi igitur compendium, sicuti Fiscum ex aliena calamitate sperare inhumanum & corvinum est *d. l. 1. C. de Naufrag. lib. 11.* Ita nec Fridericus Imperat. Regalibus vel caducis rebus adscribere voluit in *c. unic. Quæ sunt*

regalia. Hoc amplius Imperator l. 50. pef-
simum & sacrilegium vocat, qui solitus
modi lucro mancipiat: quia quali mortuos
spoliatur *Novell. 64.* quo ipse tamen inven-
ta, vel adversata rei retentio propter im-
pensas, vel propter *negotio*, sive inventio-
nis præmia (quæ etiam *Indicina præmia*
cum Apulejo libro 7. vocare possis l. *falsus*
creditor. 43. §. quid ergo. 9. ff. de furtis) mini-
mè comprehenditur. Hoc enim *solatium*,
ut Ulpianus vocat in l. *venditur. 13. §. 1. ff.*
commun. pradior. Inventoribus præstari
utile fuerit, ut Insulani ea spe adferendas
Suppetias incitentur, *arg. l. 1. §. 1. & l. 3. in*
fin. de Ruin. Incend. & Nauf. cum rebus
suis quas infortunium reliquit, congrua
securitate latentur c. 2. *extr. de Treuga &*
pæce. l. 3. C. de Navicul. Ioh. Giphian. d. c.
31. n. 136.

Naufra- Facit enim Naufragii, quam ob oculos
gy cur su- versantem Mortis imaginem rectè dixe-
bitis ca- ris, periculum, ut compertum sit aliquo-
nascent. ties, eos qui ex illo præter spem salvi ena-
tarunt, repente canos evasisse. Hinc Ar-
temidorus in somniorum interpretatione,
Rasuræ somnium ait: Navigantibus nau-
fragiam. Ærotis, extremum vitæ discrimen,
citratamen mortem portendere: eò
quod Naufragi, & à diuturno morbo se
colligentes, radi consueverint: ut rasuræ
periculi magnitudinem aliis testatam fa-
ciant. Ioh. Pierius lib. 32. *Hieroglyph.* Iudu-
bitatum verò est, nullare citius promo-
vericanitiè, quàm curis, mœrore, & me-
tu. Commemorantur enim nonnulli, qui
in præruptas rupes aucupii gratiâ, funis o-
pe pervaserant, soluto eo aut delapso, de-
sperabundos præproperam canitiem ac-
cessivisse. Nec indigna memoratu est hi-
storia, quam sibi olim à Francisco Dilpho,
Cæsareæ Majestatis ad Serenissimum An-
glia Regem tum temporis Oratore nar-
ratam scribit Hadrian. Iunius in tractat. de
Coma, cap. 10. Ea sic habet: Hispanus no-
Panciroll, lib. 2.

mine Didacus sive Diegus Oforius, nobi-
lissima familia ortus, aulicæ puellæ amore
captus, communicato prius cum ea cor-
silio, in patula labore & frondosa abscon-
derat se (ea crescat in Hispaniis intra
regii hortis septa.) Interim fortuito catelli
melitæi latratu prodita colloqui fides, Sa-
rellitum manu illum objecit. Compre-
hensus, carcerique inclusus, quod capita-
le fuerat illic deprehendi, dictarâ ultimâ
sententiâ ita inhorruit totus, ut Nox uni-
ca Iuvenem eundem & Senem incanum
viderit. Quo spectaculo motus Carcera-
rius, delato ad Ferrandum regem Catho-
licum prodigiosa rei indicio, effecit, ut, ca-
pitalis legis rigore in benignitatem con-
verso, Rex illum absolverit, dictitans pœ-
narum satis dedisse, qui præmaturam se-
nectutem cum Iuventæ flore commutaf-
set. Similem historiam, quantum quidem
ad insperatam Canitiem, audivi à quodâ
fide dignissimo: qui mihi pro certo adfir-
mabat, quendam fabrum in Hassia, cum
nocturno itinere à Cacodæmone sævissi-
mè habitus esse ad auroram usque, una
nocte caniciem spectabilem contraxisse
meru.

Verùm ad Navigantes redeo: quibus *Navigā-*
cùm ille ipse quem dixi Timor, cum etiam *res cur*
Odoratus in primis nauseam quoque cō-
citare solet. Odorem enim inluctum gra-
viter sentimus: deoque futuro amplius se-
liciti sumus, præsentī haud satis fidentes
tranquillitati, proinde æstuans animus ac
fluctuans; corpus simul concitare replet
perturbatione. Propterea *primo Canonis*
Avicenna Mari (inquit) commeanibus
plerumq; accidit vertigo & corporis de-
volutio in simul sed & vomitus, fastidien-
te stomacho: mox tamen resident omnia.
Cæterū eiusmodi haud quaquā vomitum
retundendū substringendumve, Medicæ
scientiæ decretum est. quoniam adversus
ægritudinis multas præmunio sit. quod

In aqua perennes primo ma te- tús, postea emergunt

ex Medicorum disciplina tradidit Cœlius Rhodiginus *lib. 26. cap. 13.* Ex cujus insuper *lib. 27. cap. 17.* dicimus, Naufragos, vel in aqua pereuntes, primò quidem ima petere; mox ubi computrescere ceperint, emergere ac fluitare. Tabescens quidem cadaver spirituosum fit; àer verò præ factis poris ac meatibus, nec non pulmonis cavitatibus, qua *βέρυξ* licuntur, levissimum illud efficit, adeò ut supernatare valeat. Proinde mandatum literis est, quendam in mari grassantem, cum id sciret, consuevisse eorum, quos enecasset pulmonem concidere, atque ita demum in aquam projicere, quod ita affectos conperisset non emergere. Quibus & hoc addo, si quando naufraga defunctorum cadavera fluctibus evehuntur; fœminarum prona fluitare; virorum supina: velut ipsâ Naturâ pudoris disciplinam inter defunctorum corpora discernente, quòd ex Plinio *lib. 7. cap. 17.* & Solino *cap. 5.* Annæus Robertus Aurelius scriptum reliquit; Magnam quidem esse docens apud omnes castitatis commendationem: pudorem tamen & continentiam in mulieribus & puellis multò potiùs, quàm in viris requiri *lib. 3. Rerum Iudicarum, cap. 6.* Nec abs te fuerit, si veluti coronidis loco & de *Natatoria* sive natandi arte pauca adjecero: quæ vel Aristotelis arbitrio *lib. 7. politicor. cap. 17.* Veteribus adeò utilis fuit habita, ut eâ Iuvenes suos robustiores fore crediderint, ad graviores quosque labores perferendos. Quinimò probri loco eius ponebatur infcitia. Sic enim in liberos deploratos habebat proverbium: *Neque natare, neque literas didicit.* Et quidem si Iulius Cæsar natandi fuisset imperitus; neque vitam, neque commentarios suos salvos unquam conservasset: dum in mare præcipitem se dare coactus, & nando ultra ducentos passus conficere: ut in navim propinquam se reciperet, & à ni-

Fœmina cadaver pronum fluitat, viri supinum.

Natatoria.

Jul. Cæsar

mis, subitaneo ac improvise hostium incursu se in Alexandria defenderet. Taceo Q. Sertorium & M. Scævolam: quorum uterque sola benè natandi arte, quidem armis induti, hostium impressionem evaserunt. Apud Agrigentinos certè, qui suo tempore omnes altos deliciarum cultu & sumptuum profusione ita superabant, ut non dubitaverit Plato de illis scribere: *Perinde Agrigentinos adificare, ac si visuri perpetuo forent, itemque convivari, ac si semper moriuri:* iidem, inquam, Agrigentini in honorem *Gelonis* edificari curabant magnis impensis & sumptibus *Natatorium*: cuius ambitus septem stadia continebat: profunditas verò erat viginti cubitorum. In quam derivatæ multæ aquæ fluviales, & rivuli fontanei, ad aquam vividiorem reddendam, decurrebāt. Cygnorum præterea copia, & varia piscium genera ad speciem pulchriorem & amœniorem reddebant locum: ita ut *Natatoria* illa inter miracula mundi eo tempore relata fuerit. à qua non procul recesserit pulcherrima illa *Natatoria* à Sidonio Apollinari graphicè descripta *Ep. 2. lib. 2.* Per cuius exteriora latera (præter cæterum cultum & ornatum eximium) sex fistulæ fluvium de supercilio montis eliciunt, canalibusque circumactis Leonum simulatis capitibus effundebant: quæ temerè ingressis veras dentium crates, meros oculorum fures, certas cervicum jubas imaginabantur. Ex quo, inter alia, & hoc notandum, consuevisse plerumque matrices & capita fistularum *leoni capitis* effigiem prætulisse, ructus ac quæritum ex ore vomentis. Idèò fortasse, quæ aquæ abundantissimè fluunt, leonem solem transeunte. Plutarch. *lib. 4. sympos. problem.* 5. Plin. *lib. 5. c. 9.* Tale est Epigram. non inelegans Ennodii de leone marmoreo, & quam in domo emittente:

*Adspice de posita blandum feris ase leonem,
Ore vomis lymphas, pectoris obsequio.*

Q. Sertib. M. Scævolæ. Agrigentinis.

Nat. Apoll.

F. cap. 1. m. 1. p. 1. f. 1.

*Unde fuit roſtro, dens mortis pocula man-
dit.*

Naturam perdens bellua, nos ſatiet.

Effera dum virescunt effundunt guttura fontes

Dira ſaluſiferis corda lavantur aquis.

Quod ad illum Apollinaris locum addu-
cit Savaro. Sed, ut nihil in hoc vniverſo
perpetuum, tantum & illa quoque diu
neglecta computruit & collapſa eſt. ut ex
Athenzolib. 12. cap. 2. & Diodoro lib. 11. c.
1. Ioh. Quercetan. retulit in ſuo Dietetico
Polyhiſtorico, Section. 2. cap. 11. Natatori-
bus quam proximè accedunt Vrinatores,
quorum & Vlpian. meminit *in l. novis. 4.*
§. 1. ff. ad L. Rhodiam. de jactu.

*Qui maris exportant prædas, & raptò pro-
fundo*

*Naufragio atq; imas avidi ſcrutantur a-
renas.*

ut deſcribit *Manil. lib. 5. vel ut Lucan. lib. 3.*

Qui norunt animam ſervare ſub undis

Scrutariq; fretum, ſi quid marceſcit arenis

*Adductum quoties non auſerat anchora
funem.*

Cuiusmodi aliquot recenset *Alex. ab A-*
lexand. lib. 2. dier. Genial. c. 21. quostamen

gratis in præſentiarum vitæ diſcrimen ne-
mo induxerit, ex *Iohan. Gryphiandri ſen-*
gentia de Inſulis c. 31. n. 138. Sane ubicun-

que navigia maxima excipi ad navigan-

dum poſſunt, humanis oculis penetrari

hu- marisimum nulla ratione poteſt. Id enim

vs *Ælianus ſcribit, quod ob craſſitiem aquæ*

mus maritimæ ipſæ ſibi plurimam obſcurita-

pe- tem pariant, adè ut humanus viſus ne-

queat interiora eius pertingere ultra paſ-

ſus triginta: ulterius verò, ſive quieſcant

ſive innatent piſces, feræve aliæ marinæ

aut jaceant demerſæ naves, nulla viſ ſpe-

bile, ut aquæ, tum maritimæ, tum fluviani-

les, aut quæ lacibus continentur, cum ta-

men ſolidiore iactu ſint, quàm nobis ipſæ

aut nebulæ, orbem Solarem lunaremve

nunquam iis impediunt, qui in imo ſunt.

tameſi à ſuperficie abſunt multis paſſu-

um millibus: cum tamen parva nobis aut

nebulæ, quæ nec unius quidem ſtadii alti-

tudinem habet, obſecta ſoli lunæve, aut

cuivis lumini ne ſpectari ab homine poſ-

ſit, impediat. Res equidem mira! Quod

minora impedimenta & longè ratiore, lu-

cem videri non permittant: ſolidiora ve-

rò permittant. Sed rationem eius ex *Pli-*
nio perquam doctè exponit Simon Ma-

jolus *part. 1. dier. cantic. colloq. 10. fol. 372. &*
ſeqq. Ex quo de moribus eorum, qui re-

bus nauticis dediti ſunt, lubet conſpicere.

Nautas certè improbum genus homi-

num vocari ab *Vlpiano conſtat in l. 3. §. 1. probi.*

ff. Nauta, Caupones, Stabularii, fures ma-

rinof ab Imperatore *in Novell. 134. cap. 13.*

circa finem, & fures maris imos ab *Eraſmo in*

colloquio: de quibus Theodoricus Rex a-
pud Caſſiodor. cap. 183. in Viſcario portu.

Arte placandi ſunt, qui mores aſſerunt

venti ſimillimos. Inde jocus, de tribus ne-

quam juris Civilis *in d. Rub. naut. Caupon.*

ſtabul. quibus ſi & piſcatores adnumerave-

ris, non mulum forte erraveris. Quippe

quos & ipſos fures marinos *Plautus vo-*

cat *in Rudente act. 2. ſcen. 2.* Qui omnes,

quia codice circa mare verſantur, idèd

duri & laborum periculorumq; patientiſ-

ſimi redduntur. Vnde homines duros &

feroces, ſive immanes & alienos ac omni

humanitate, *Neptuni filios* dixerunt, mo-

nente id *Gellio libr. 15. Noſt. Attic. cap. 21.*

Plautus quoque mores aggreſtes appellat

maritimos, imo potius inſtantes, quod

mare vicibus æſtuariis accedat recedatq;

verba *Plauti* habent.

*Ita me amor laſſum animi ludificat, fugat,
agit, appetit.*

*Raptat, retinet, lætat, largitur, quod dat,
non dat, deludit,*

*Modo quod suavit, dissuadet, quod de sua-
fit, id ostentat,*

*Maritimis moribus meum experitur, ita
meum frangit amantem.*

Animum.

Et quæ præterea *Alcesimarchi* adolescen-
tis de amore instituta est lamentatio in *Ci-
stellaria act. 2. scen. 1.*

*Morum
diversitas
ex aeris
in temperie*

Aëris certè qualitate, quo in plerisque
locis frigidior & tristior utuntur qui-
dam, morum austeritatem sive diversita-
tem conciliari, indubitanter asserit Poly-
bius *lib. 4. cap. 11.* Cum ita sit natura com-
paratum, ut cælo habitationis consimiles
necessario omnes evadamus. Hæc nam-
que, non alia causa ulla est, cur pro varie-
tate nationum, & ut quæque longissimis
distant intervallis, ita plurimum invicem
moribus, formis, coloribus, maxima de-
nique parte institutorum mortales diffe-
ramus. Divinus quoque *Plato*, ad stipulante
discipulo *Aristotele* tradit, à vita moribus-
que singulorum proficisci ut totæ natio-
nes existimentur huius aut illius ingenii
esse. Appellat enim *Thracas* & *Scythas*,
denique omnes nationes, quæ ad superio-
rem locum vergunt, iracundas animique
plenas. Asiatici, qui ad solis ortum expo-
siti sunt, ingenio excellunt, artes eximie
tractant, facti ad hoc à natura. Hinc *Pla-
vius Vegetius lib. 1. de re militari cap. 2.* Pla-
ga cæli, inquit, ad robur non tantum cor-

poris, sed etiam animorum plurimum va-
let. Et mox omnes nationes, quæ vicinæ sūt
solis, nimio calore siccitas, amplius quidem
sapere, sed minus habere sanguinis di-
cunt: ac propterea constantiam ac fiduci-
am cominus non habere pugnandi: quia
metuunt vulnera, qui se exiguum sangui-
nem habere noverunt. Vnde & in sacra
pagina testimonium perhibetur *Salomoni*,
qui sapientia sua sapientum omnium
Orientalium & Aegyptiorum superavit. 3.
Reg. 4. v. 30. Vbi nulla *Septentrionalium* &
Occidentalium nulla mentio. Ratio por-
rò *Physica* est; ut quis est purius cælum a-
cutiore sint ingenio: quia actus mentis ex
calore nascitur. Vnde & æstate ait do-
ctissimus *Melchior Guilandinus* professor
Botan. Patavinus veriora, quam hye-
me contemplamur, quia brumâ ex aeris
intemperie hebetiores sumus, & frigore
pinguiore evadimus. Neque tamen ne-
gandum, quod *Satyrus* cecinit

*Magnos posse viros, & magna exempla-
datturos*

Pervicem in patria crassog, sub aere nasci.
Inde *Apulei* vetustissimus scriptor, Quan-
do non in omnibus, inquit gentibus, varia
ingenia pro venere? quanquam videntur
quædam stultitia vel solertia superiores, a-
pud locordissimos *Scythas Anacharsis* sa-
piens natus est: apud *Athenienses miles*
idem factus est in apolog. Idque latius exa-
minat *Dn. Remus in Notis ad Themistium*
pag. 21. & seq.

DE TYPOGRAPHIA TIT. XII.

*Typogra-
phia in-
ventio.*

*cum uti-
litas.*

NOtam quoque digna est *Typographia inventio*: quæ in *Germania* reperta
fuit anno 1440. Et invaluit opinio, quendam per *Marc Germanicum*
& *Balibicum* navigantem, in *Regionem Chinesium*, qui olim *Seres* diceban-
tur, fuisse delatum; eundemque, cui *Lusitani* cum celocibus suis se ad unxe-
rant, animadvertisse, imprimendi artem sibi exerceri. Visit itaque & probe
consideratis typis ac formis illis, in *Germaniam* reversum, similem *Calco-*

graphiam concinnasse. quæ maximo nobis hodie & adiumento est & lucro: quandoquidem olim omnia necessum esset calamo adscriberentur. quem in usum multa constituta erant taberna, in quibus nihil agebatur aliud, quam ut scriberetur. Id quod multis laboris erat & sumptuum, ei præsertim, qui libros sibi comparabat. Ego paginas aliquot vidi Chinæ impressas: etsi memoria proditum non est, unquam ibi Typographiam existisse.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARII.

Typogra-
phia com-
mētatio.

Quod de Papyro & Charta scripsit Plinius, ejus usu maximè humanitatem vitæ constare & memoriam, *libr. 13. cap. 11.* ad non minùs verè de Typographia quoque usurpaveris. quæ miram typis excudendorum librorum artem, nulli nec utilitate, nec dignitate, nec subtilitate secundum Cardanus dixit *libr. 17. de artibus & artificiosisq; rebus*, & quam unam cum omnibus omnium Veterum inventis certare facilè posse. Iohan. Bodin. censuit in *Methodo histor. cap. 7.* quinimò si Srephano Forcatulo credimus, non dubium est, superatam Rerum naturæ ferè munificentiam, excogitata librorum excudendorum ratione: cuius inventum, si verum fatemur, nullo vitæ miraculo postponendum, nec novem quidem Musæ æquabunt; licet cuilibet suæ artis disciplinæ institutionem Veteres assignaverint. Forcatul. *lib. 4. de Imper. & Philos. Gallor.* Ipsemet quoque Philippus Melanchthon hoc artificium ait esse donum divinitus generi humano communicatum, hoc senescentis mundi, vel potius ætate jam effœti ac fatiscentis sæculo, ut renascentis in Ecclesia sincerioris doctrinæ & aliarum necessariorum artium studia, prolatis in lucem è tenebris omnis generis codicibus vetustis, instruerentur copiosa suppellectile optimorum Scriptorum, quorum fuit auctoritas ælims, & sublevaretur imbecillitas & ignavia hominum fatali languore torpescantium. *libr. 5. Chro-*

nic. sub. Friderico III. circa 1500. Effectum etiam hac industria est, ut, qui semel in lucem prodierunt libri, non possint deinceps oblivione posteritatis prius extingui. Ut non desint, qui artem hanc omnium artium conservatricem dicant Sibyllino carmine jam olim prædictam, in quo vates illa Antichristum linoperiturnum cecinit: dignam meherculè, cui non minùs, imò verò magis etiam parcat, quàm Protogenis tabulæ: quam ne cremaret Demetrius Rex, *Expugnator* cognominatus, ab ea muri parte locatam, qua excellens pictura nimis patebat oblationis violentiæ, Rhodum incedere noluit Plinius *lib. 7. cap. 38. Sibyllarum* autem (quod probè notandum cenleo) carmina, ut & libri *Mercurii Trismegisti*, à multis æstimantur plurimi, & vel eo inprimis nomine, quod de *mysterio sanctæ Triados. ἐν περὶ αὐτῶν τῶ λόγῳ*, de officio Christi, de redemptione hominum, de regeneratione, & de aliis Christianæ fidei oraculis multa disertè tradunt, ut judicare licet ex singulorum vaticiniis à Iosepho passim expressis in tractatu de *statu maritæ* fol. 46. cum seqq. Sed nunc ea propter vaticinia & libri isti suspecti sunt. Quæso an Sibyllis alijsq; ingentilitatè tam profunda mysteria Deus clarius exposuerit, quàm Iudæis peculio suo? Nemo dixerit. At verò hi per umbratiles rerum futurarum typos ad Christum ducebantur: nec tam perspicuis verbis audiebantur de mysterio Triados, redemptionis nostræ, & similibus: qualia de iisdem funditè Sibyllæ & Mer-

Sibyllarū
vaticinia
falso illis
adscripta.

curius. Quod si hisce Ethnicis divina mysteria clarius affulserunt: quod igitur sit Paulo qui tempora ante Christum vocat *ἡ ἡμετέρα αἰών* *Act. 17. v. 30.* quibus Deus vivit omnes gentes suis ipsarum viis incedere. *Act. 4. v. 16. Rom. 18. v. 25.* Secundum Evangelium inquit, meum & præconium Iesu Christi, ex revelatione mysterii, quod à temporibus secularibus tacitum fuit: nunc verò factum est manifestum *Col. 1. v. 5.* Secundò: Mysterium illud, quod absconditum fuit à seculis & ætatibus, nunc autem factum est manifestum Sanctis eius, quibus voluit Deus notum facere, quæ sunt illæ divitiæ gloriæ huius mysterii inter gentes *Eph. 3. v. 9.* Mysterium quod erat absconditum in Deo à seculis. Contra oracula, quæ passim Sibyllis & Mercurio tribuuntur, mysterium Evangelii de Christo longè ante Christum (nam *Mercur. & Mercurium ante Moysen* vixisse scriptitant) gentib. fuisse revelatum ostendunt; Et ita Paulo aliisq; scriptoribus N. Testamenti contradicunt. absurdum certe & impium. Inde ergo concludimus (*ait Beermannus noster*) quæcunque huius generis Mercurio & Sibyllis assignata leguntur, nec ab illis ipsis, sed à Christianis, sub alieno nomine fuisse edita. Omnino; (nunc ad Typographiam redeo) si præclarum est & laudabile egregia aliorum invetera ingenii, labore, sudore, & vigiliis parta ad posterum transmittere, ne tempus edax omnibusq; exosa senectus & oblivio semper invada, memoriæ ne verca, scientiæque fraudatrix, ea nobis ex animo eripiat: non vulgarem profecto laudem merebitur ars Typographica, per quam res laudabiliter gestæ, artesq; plurimæ, præclaræ item animi nostri cogitationes literis consignatæ, & cum his memoria conservatur eorum, qui retroactis floruerunt seculis: quæ tamē absq; artis huius adminiculo jam diu fuisset deperdita. & multi haud ita graves

cum in literis, tam in almis exartraturi essent labores, nisi sperarent, eos Callographiæ beneficio immortalitati. consecratos, ipsa etiam vitæ longè fore diuturniores. Quod si clariss. inventorum solertia divinitatem olim quibusdam Mortalibus, communi gentium cōsensione conciliavit; quia persuasæ, ducem vitæ animū cœlitus defluxisse, & ab eo aliquid eximium ad communem hominum societatem inductum. contemplatæ præstantis alicujus inveniendū industriam & curam stupentes venerabantur, ipsumque autorem vel deum, vel Dei (cuius id principium est, juvare mortales) inter nuntium fatebantur ac prædicabant: cuius multa exstant exempla apud Ioh. Langium *lib. 2. Epist. 3.* quo honoris titulo dignos censebis, Lector, Germanos nostros? quorum sagacitate & solertia inventum est ann. 40. supra mille & quadringentos, artificium hoc Typographicum imprimendi libros characteribus ex matello nigri cinerei que plumbi, æris & stabi conflatis, Moguntia primos excudentes, operæ à Iohan. Gutsberger, ut quidem Iacob. VVimpsheling. in *Epitom. Rer. Germ. c. 65.* Polydor. Virgil. *lib. 2. de Rer. invent. c. 7.* Palmerius in *Cronicis.* Melchior Guilandinus in *tract. de Pyra, memb. 26.* & Chassanæus in *Catalogo gloriæ Mundi, part. 11. consider. 39.* cum nominat; licet ab Petro Ramo *lib. 2. Schalar. Mathematicar.* Ioh. Fust. appelletur. Cui ad stipuleretur exemplar Officiorum Ciceronis in membrana Moguntia primò, ut putatur, impressorum. Id in Bibliotheca Augustana adversatum hanc in fine continet inscriptionem: *Præfens M. Tullij clarissimum opus Ioh. Fust. Moguntinus civis, non atramento plumali canna, neq; arca, sed arte quadam perpulchra, manu Petri Gernsheim pueri mei feliciter effici. Finitum anno 1466. die 4. Mens. Feb.* Quod si primum hoc impressoriæ artis opus fuit: necessum

Typog.
plus in-
ventia

est, ante id temporis artem hanc potius tentatam, quàm in effectum deductam fuisse: sive idem cum Fustio Guttembergi-
us, sive diversus ab eo fuerit. Certè in Par-
bachii tabulis Ars ea saltem tentata appel-
latur. Vtut sit: Germanis inventionem hanc unanimi omnium consensu semper attributam esse constat, paucos quosdam excipio, qui sola stimulatè invidia, ut Ger-
ti nostræ laudem hanc irent ereptum, ni-
hil fecerunt reliqui; nō dissimiles Gryphis Indici, qui ut Ctesias scribit; aurum jugi-
ter effodiunt; illō nunquam usuri, & tamē Bactros aliosq; homines Indis finitimos studiose ab auro arcent, ut est apud *Alia-
num lib. 4. de histor. animal. cap. 27.* Sic cū isti laudem hanc vindicare sibi non aude-
ant, nobis invidendo detrahunt; instar meretriculæ illius, quæ nec sibi, nec colli-
riganti mulieri salū volebat esse filium, *3. Reg. 3.* Sed quid dicant videamus. At er-
gō Ioh. Petrus Maffejus *histor. Indicar. libr. 6. fol. 256.* Chinenſes literas imaginesque subiectis prælo typis excudere, (quibus commentis Europa recentibus adeo glō-
riatur) vetustissimo in usu apud Chinenses se compertum est. *Gratias ab Horto au-
tem* typographiam ait tam vetustam, & semper apud Chinenſes usurpatam esse, ut omnem hominum memoriā superet. *libr. 2. Aromat. apud Indos nascent. cap. 38.* Ioh. Conſalvus Mendoza, artem istam unā cum ipso regno Chinæ habuisse prin-
cipium, & inventam à quodam, quem incolæ instar Numinis venerentur. Idem ta-
men *Mendoza* mendacii huius sui parum memor, paucis interjectis lineis, quingen-
tis plūs minūs annis Impressoriam artem Chinenſib. scribit in usu fuisse; antequam à Germanis usurpari cœperit. Quod si ita est, Regnum utriq; Chinenſium, quos *Se-
res* nominavit antiquitas, ultra sexcentos annos non ita multum duraverit, contra omnium historicorum fidem, quibus *Se-*

res inter populos satis vetustos recenſen-
tur: refragante etiam Pancirollo nostro qui regnante Iustiniano, Serici vermiculi ova Constantinopolim allata fuisse scri-
bit, *Tit. 24.* At constat, Iustinianum anno post Christum natum quingentesimo se-
xagesimo quinto in humanis esse desiisse. Longè ergō antiquius sexcētis annis Chi-
nenſium regnum sit oportet. Sed succen-
turiatus his adſtipulatur Iovius, dum *libr. 14. historiar.* Quod maximè (ait) miran-
dum videtur, in India sunt Typographiæ artifices, qui libros (in quibus historiæ & sacrorum ceremoniæ continentur) more nostro imprimant; quorum longis-
sima folia introrsus quadrata scire repli-
cantur. Cuius generis volumen à Rege Lusitaniz cum Elephanto dono missum, Leo Pontifex humaniter nobis ostendit. Id genus pagellas clariùs etiam describit *Maffejus*, his verbis: Ad scribendum ar-
ctas & oblongas adhibent è levi admo-
dum ac tenui papyro pagellas: neque ver-
sus ab læva ad dextram ut Græci: neque ab dextra ad lævam, ut Hebræi; sed ad-
imū ab summo producant; cuius generis impressum volumē, atque inde trans-
missum Romæ in Vaticano, itemque in Laurentiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Hæc ille. Quib. tamen quid aliud efficiunt, quàm etiam alibi, extra Europam, Typographiam fuisse in u-
su? Num ergō Germanos hanc in Europa invenisse negabunt? quod certè inde non consequitur; neque etiam hoc illis largior, qui sciam nihil incommodi esse, rem unam eademque, & Novam & Veterem Typogr. cenſeri, relatione ad diversos populos. & *Vetus* Sicnamque lues Venerea in Europa, Asia, & *Novus* Africa, vix centenaria esse cognoscitur, quæ Americam jam à mille amplius annis exercet. Idem potuisse Typogra-
phiz accidere, quid vetat? *Vetus* ergō hæc sit,

An à Chi-
nenfib. ad
Germa-
nos pro-
pagata.
 sit respectu ad Chineses habito: at *Nova*
 dicatur, quatenus à Gutenbergio Mo-
 guriæ est excogitata. Sed dices, Eam à Chi-
 nenſibus in Germaniam derivatam. Dicit
 hercè verè *Mendoza*, dicit & Iovius,
 per Scythas & Moschos, ad incomparabi-
 le literarum præsidium, ad nos perveniſſe.
 At quibus argumentis? *Mendoza* ait,
 Chinenſes hoc affirmare: Iovius, se faciliè
 id credere. Quid ſi Chinenſes hoc af-
 firmare non credam? nam ut ipſemet hos
 perconter, loci vetat distantia: neque con-
 ſilium eſt, ut faciam. quid ſi nec quod tu
 credis, Iovi, credam? nec etiam tibi ipſi?
 cùm ſciam quàm dubia & ſuſpecta tua fi-
 des ſit. Audiamus Iohan. Bodinum, gra-
 viſſimam auctorem. Cùm rogaretur Iovi-
 vus (inquit Bodinus in *Methodo hiſtor. c.*
4.) cur ſimularet falſa, vera diſſimularet?
 amicorum gratiâ ad à ſe factum respon-
 dit. Ac tamen ſi ſuperſtites intelligeret ſuis
 ſcriptis fidem derogaturos: ea tamen in-
 telligebat infinitæ poſteritati credibilia
 fore, quæ ſibi ſuisque popularibus laudem
 eſſent allatura. Illud certè ſempiternam
 memoriam teſtatum reliquit *Goræus*
 Pariſienſis, qui, quas finxit *Amadiſi* fabu-
 las, non minus veras ac probabiles, quam
 Iovii ſcripta fore confidit. Ferendum qui-
 dem eſſet, ſi pro ſalute Reipub. mentire-
 tur: id quod Magiſtratus Xenophon &
 Plato permiſerunt: ſed aſſentationis cau-
 ſa mentiri, cùm omnibus turpe, tùm ve-
 ro hiſtoricis turpiſſimum, &c. De his igitur
 quid ſtatuumdum ſit, æquus æſtimabit
 Lector. Cæterum quantopere typorum
 exprimendorum ratio Chinenſibus fami-
 liſtis, à noſtra diſſideat, ex *Antonio Panto-*
gia, aut. 174, veluti teſte; cernere li-
 ceat, cuius equidem verba ex Italica in
 Latinam linguam à Caſpare Enſ *part. 2.*
Theſauri pol. it. apoteleſmate. 40. pag. 169.
 feliciter tradueta, huic apponere viſum.
 Chinenſes, inquit, non conjungunt lite-

ras more noſtro; ſed in ſingula folia tabu-
 lam formant, quæ utrinque characteres
 habet: quod etſi perquam laborioſum vi-
 debitur; Sunt tamen in ea celeres & ex-
 pediti, neque carò ſuo exiſtimant. Solent
 quoque candidas literas formare in nigro,
 qua in re noſtras antecellunt: enſi in illo
 concedunt. Ad hoc utuntur literis lapi-
 dis, qui nō gerunt characteres univerſos,
 quo rectè exprimantur in chartas, ſed cum
 in lapide tum in charta eundem ſitum ha-
 bent. Id autem faciunt, humefacta in
 principio chartæ ac lapidi impoſita. Quam-
 ubi leviter re aliqua minimè dura itendi-
 dem impulerunt, ſenſim in typorum lacu-
 nas jungunt, dum eæ partes reliqua parte
 ſunt depreſſiores; tum verò chartam attra-
 mento tingunt: quod quia ima literarum
 non alluit, candidæ illæ manent. Illud mi-
 rerem magis, ipſum enim Hadrianum Lu-
 nium Germanis Typographiæ inventio-
 nem non tantum voluiſſe ceptum ire. ſed
 & Moguntiacum inſuper Fauſtum illum,
 qui primus ejus auctor paſſim audit, plæ-
 giū manuſcripto inſimulaſſe, & recidivam
 hanc divinx iſtius artis laudem Batavis
 ſuis, & ex his civi cuidam Harlemenſi,
 ſummâ confidentiâ adſerere non dubi-
 taſſe, in *Batavia hiſtor. cap. 17.* Cujus ver-
 ba quid vetat hic adſcribere? Habitavit
 (inquit) ante a7 os centum d'iodetringin-
 ta (ſcripſit autem hanc hiſtoriam Innuius
 anno 1575.) Harlemi, ædibus ſatis ſplen-
 didis foro imminentibus è regione Pala-
 tii Regalis, LAURENTIUS Iohannes,
 cognomento *Aditinus Cuſtoſce*, (quod *Lauren-*
Aditini
 tunc optimum & honorificum munus fa-
 milia eo nomine clara hæreditario jure
 poſſidebat.) Is forte in ſuburbano nemo-
 re ſpatiatuſ, cœpit ſaginos cortices prin-
 cipio literarum typos conformare: qui-
 bus inverſa ratione ſigillatim chartæ im-
 preſſis, verſiculum unum atque alterum
 animi gratia ducēbat, nepotibus Generi
 ſui

ſui liberis exemplum futurum. Quod ubi feliciter ſucceſſerat, coepit animo altiora agitare: primumque omnium atramenti ſcriptorii genus glutinoſius tenaciusque, quod vulgare lituras trahere experiretur, cum Genero ſuo *Thēa Petro*, qui quater nos liberos reliquit, omnes ſermē Conſulari dignitate functos (quod eō ſe dicere ait; ut artem in familia honeſta & ingenua, haud ſervili, natam intelligāt omnes) excogitavit, inde etiam pinces totas figuratas additis characterib. expreſſit, quo in genere vidiffe ſe ait, ac ipſo excuſa Adverſaria, operarum rudimentum, paginis ſolūm adverſis, haud opithographis. Is liber erat vernaculo ſermonem ab auctore conſcriptus anonymo, titulū præferēs *Speculum noſtra ſalutis*. In quibus id obſervatum erat inter prima artus incunabula, uti paginæ averſæ glutinæ cōmiſſæ cobæ: eſcerent, ne illæ ipſæ vacuæ deformitatem adferrent. Poſtea faginas formas plumbeis mutavit: has deinceps ſtanneas fecit, quo ſolidior minusque flexilis eſſet materia, durabiliorque. Faventibus, ut ſit, invēto novorudiis hominum, quum novam erx, nunquam antea viſa, eraptores undique exciret: cum uberrimo quæſtu; cervit ſimul artis amor, cervit miniſterium: additi familiæ operarū miniſtri, prima mali labes: quos inter *Iobannes* quidam, ſive is (ut fert ſuſpicio) *Fauſtus* fuerit ominoſo cognomine, hero ſuo inſidus & infauſtus, ſive alius eo nomine. Is ad operas exculorias ſacramento dictus; poſtquam artem jungendorum characterum, fuſiliūm typorum peritiam, quæque alia eam ad rem ſpectant, percaluiſſe ſibi viſus eſt, captato opportuno tempore, quo non potuit magis idoneum inveniri, ipſa nocte, quæ Chriſti natalitiis ſolennis eſt, qua cuncti promiſcuè luſtralibus factis operari ſolent, choragium omne typorum involat, inſtrumentorum heriliūm ei ar-

Panciroli. lib. 2.

tificio comparatorum ſupelleſtilem convolat, deinde cum ture domo ſe proripit: Amſterlodamū principiō adit; inde Coloniā Agrippinā, donec Magontiacū perventum eſt, ceu ad aſili aram. Ubi quaſi extra telorum jaſtum poſitus tutō degeret, ſuorumque furtorum apertā officiā fructum uberem meteret. Nimirum ex ea, intra vertentis anni ſpatium, ad annum à nato Chriſto 1442. ijs ipſis typis, quibus Harlemi Laurencius fuerat uſus, prodiſſe in lucem certum eſt Alexandri Galli doctriuale, quæ Grammatica celeberrimō tunc in uſu erat; cum Petri Hiſpani tractatibus, prima fortura. Iſta ſunt ſermē, quæ à ſenibus annoiſis, fide dignis, & qui tradita de manu in manum quaſi ardentem tædam in decurſu acceperant, olim ſe intellexiſſe affirmat. Quicquid ſit; Germania certē nunquam ſibi hanc laudem patietur extorqueri; à grata poſteritate meritiffimō his Beroaldi celebranda verumbus:

O Germania, muneriſ reperitrix,

Quo nil utilius dedit veiniſtu.

Libros ſcribere qua doces premendo!

Pro quo tamen verbo Simon Majol. *mento legit part. 1. diſcr. canicul. colloq. 23.* celeritatem ſcilicet artis impreſſoriæ expreſſerunt. quandoquidem

Imprimas illa die quaninno non ſcribitur anno.

Sicuti de ea prædicavit Campanus vir doctiſſimus, cui annectendum omnino cenſui non inelegans illud epigramma à Paulo Langio commemoratum *in Chro. Citizenſi* anno Domini 1454.

Nuper ab ingenio Rhenana gentis, & arte Librorum emerſi copia longa nimis.

Et qui diu ſitibus, vix regi obveneras olim, Nunc liber in tenui cernitur eſſe coſa.

Gratia Diis primū, mox impreſſorib. aque Gratia, quorū opera hac prima reperita via eſt.

*Qua doctos latuit Gracos, Italosq; peritos
Arts nova Germana venit ab Ingenio.*

Caterum Typographiam adeo diligenter
descripsit Christophorus Milæus, ut ar-
tem ipsam quasi oculis videatur subji-
cere, *lib. 2. hist. F. neverfit. Rerum.* & de ejus-
dem querimonia Simon Majolus præcla-
ra quædam cõgessit *par. 2. dier. canis. col-
loq. 6. à pag. 509. usq; ad pag. 514.* quemad-
modum cõtrario eam ipsam egregiis lau-
dibus evehunt Nicodemus Frischlinus *in
Julio Redivivo* & Joh. Heidfeld. *in Sphingo
sua cap. 29.* quib; adde, quod de Atramen-
to typico fictitio scripsit Forcatulus *lib. 4.
de Imp. & Philos. Gallor.* Id enim antiquos
pictores indicasse ait, è resina exusta, pro-
pter quod etiam officinas ædificaverunt fu-
mum non emittentes, ut fuligo expetita
retineatur, referente Plinio *lib. 35. cap. 6.*

*Annotentur
typographi-
cum,*

Resinam autem de pinu & picea arbore
stillatam peti fuisse, & ex ea quoq; con-
fici scribentium atramentum, Dioscori-
des docuit *lib. 1. cap. 77.* Quare sit, ait For-
catulus, ut vulnera facta pinui, & ejus hi-
lares lachrymas, salubriores & preciosio-
res mortalium generi existimem, quàm
Myrrhæ Arabicæ succum, ad oculorum
præcipuè caliginem discutiendam mulge-
ri solitum. Nam & ignorantia tenebras
plusquàm Cimmerias, & longè tetriores
nigra Resinæ fuligo propulsavit, & can-
dorem lucemque admirabilem reposuit.
Utinam verò, inquit Mesanchthon, tanto
Dei munere grati uteremur, non ad ob-
scurandam, sed illustrandam Dei gloriam,
non ad disjungendas, sed copulandas Ec-
clesias! Quo voto veluti colophonem ca-
piti huic impono.

DE CHARTA TIT. XIII.

Charta etiam inventum satius est utile. Antea enim majori cum sumptu scri-
bebatur. Atq; ut de hoc paulè agam pluribus, dico, † in palmarum foliis pri-
mò scriptas esse, ut Plinius refert *lib. 13. cap. 11.* & Virgil *lib. 3. in-
venit*; ita de Sibylla canens:

In sanam vatem adspicies, quæ rupe leblima
Fata canit, foliisq; notas, & carmina mandat.
Quæcunq; in folijs descriptis nomina virgo,
Digerit in numerum, atq; antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.

Inde q; est, quòd etiam nunc folium Chartæ scriptum dicimus, etiam si in
palma folio non soribatur. Postea scribi capsum tenuioribus arborum phi-
lyris, quæ inter ipsam corticem & arboris lignum sunt, & à Latinis Libri
dicuntur. Hinc usus obtinuit, ut in quacunque materia scriptum sit. Libri
tamen nomen retineatur. Sed cum materia hæc fragilis esset, publica monu-
menta in plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici capta: tan-
dem & in ceris scribendis modum inventus sumebantur tabella subtiles, in
quas cera protendebatur: postea cum stylo ferreo litera in ceram inflegeban-
tur, sic evenit, ut modus scribendi, Scylus nominaretur. Tabula ista apud
Latinos variis sortita fuerunt nomina. Nam & Pugillares dicebantur, à

*Scriptum in
folijs.*

*In arbori
Philyris.*

*In plumbeis
voluminibus.
in ceris.*

Pugillares.

*pungendo; & tabulæ & Codicilli cerati: sicuti eas C. appellat in l. librorum. 53. in princ. ff. de leg. 3. Codicem autem nominabant lignum. Idq; etiam ante bellum Troianum fuis observatum Nam. ut Homer lib. 6. Iliad scriptum reliquit, Prætus Bellerophonti codicillos dedit, alio deferendos. Non igitur video, quæ fuisse Iosephus ediso contra Appionem grammaticum libro, ausus fuerit scribere, Homeri ætate nondum etiam repertas fuisse literas. Fundata postea ab Alexandro M. nobili illa civitate Alexandria, papyrus, quæ volutiusuncus quidam est, in palustrib. ^{Papyrus.} Egypti, & qui ^{Charta.} escentibus Nili undis, fuit inventa. Iam enim illum, filis quibusdam ac cu extractis, in subiles phyliras dividebant: quas Chartam ab urbe Ty-
 ri, cui Charta nomen, & quam prope iuncus ille repertus fuit, nuncuparunt, Ideoq; cum apud Latinos scriptores Charta nomen ligitur, de papyro intelligitur: Id quod Vlpianus clare demonstrat in d. l. librorum 53. §. chartis. dum ait: Chartis legatis papyrus ad chartas paratam non contineri Sed & ^{Eumenis & Ptolomæi a-} cum Ptolomæus Philadelphus insignem bibliothecam, in qua ingens librorum ^{mulatio.} numerus ad millia ferme voluminum septingenta haberetur, institueret, ut ait Paulus Orðsius lib. 6. c. 15. Eumenes verò amulatione ductus, aliam, quæ eum superare conabatur, instauraret; evenit, ut Ptolomæus id recitans prohiberet, ne papyrus ex territorio suo exportaretur, atque ut hoc modo facultas Eumeni præsisteret, Charta inde confecta, libros conscribendi. Verum Eumenes id intelligens, Pergami alium conficienda charta modum invenit. Excoriatis enim animalibus, è membranis pelli proximis, chartam ^{Membrana.} scriptioni aptam fecit, quæ Membrana, à sectu membrorum animalium, vel quod coriam aut pellem Latini Membranam dixerunt, fuit nuncupata uti & Pergamena, ab urbe Pergamo, in qua primum fuit reperta, teste Plin. lib. ^{Pergamena.} 13. c. 11. Ioseph. tamen lib. 12. Antiq. Iudaci. auctor est, Eleazarum principem Sacerdotum Biblia in subtilissimis membranis conscripta, cum LXXII. Interpretib. ad Philadelphum Ptolomæum modò nominatim misisse. Quod si ita est: dicamus oportet, Membranam etiam ante Eumenem repertam fuisse illam quidem; sed Eumenem magnam illius copiam præpararicurasse, & per Asiam ac Græciam divulgasse; ideoq; Auctorem ejus fuisse laudatum. Cum in Italiam venisset Longobardi, et tabulis rasis subtilissimas fecerunt Schedas: quas ego met sapius vidi & legi, quanquam Longobardicis literis consignatas. Deniq; excogitatum fuit, ex linteolis contritis & aquâ maceratis Chartam conficere, in qua magna cum vis cum commoditate scriberetur. ^{Papyr. ex linteolis.} Et hic quidem pristinum papyri nomen remansit: licet papyrus propriè Charta ducatur: Atq; ita breviter & historicè materia scriptura continenda apta & idonea, est descripta.*

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

*Liberorum
hodie compa-
randorum
solummodum.*

Testis est rerum magistra experientia, verissimum esse, quod Pancirollus prodidit, inter alia vel hoc quoque nomine Chartæ inventum esse cum primis utile, quod majori olim cum sumptu scribebatur, quam hodie. Nam scriptoris unius libri pluris olim venire solebant, quam hodie tota propè Bibliotheca: quandoquidem à quatuor hominibus tantum librorum æreis typis excudatur, quantum vix decem alii, quantumvis expediti scriptores, integro anno exarare calamo potuerint. Sic evenit, ut imminuto laborio- & diuturnæ scripturæ precio, etiam privatus quilibet non minùs abundanter se se jam vili pecunia libris possit instruere, quam tum maximis sumptibus Respublicæ & Principes viri potuissent cōparare.

Non in palmarum, sed in folijs primo scriptis fuisse: illectus ad id fuit vulgatâ Plinii lectione lib. 13. c. 11. ubi tamen pro palmarum folijs legendum esse Malvum folijs, ex Guilandinò docuimus lib. 1. tit. de Habitu Imperator. fol. 194. Cæteroquin in folijs stirpium scripsisse antiquos, testatur etiam Virgil.

1. in folijs stirpium.

—folijs ne tantum carmina manda-

Ne verbata volent rapidis ludibria ventis.
Ex Juvenalis Satyra 8.

Credite, me vobis solum recitare Sibyllæ,
Et hunc quidem scribendi morem ab ipsius etiam num Indis servari affirmat Hieron.

Indicis scribendi ratio.

Oforius lib. 2. de reb. Emmanuelis Lusitanie regis. In scribendo, inquit, neque charta utuntur, neque papyro, sed stylo, in folijs arborum sylvestrium, quas propter nonnullam similitudinem Palmas appellant (idtas verò palmas in India non pullulare, ostendi ad Tit. primum hujus libri) literas exarant. Multorum verò seculorum memoriam, libris ad hunc modum factis diutissime conservant. Multa

ejusmodi folia ita præcidunt, ut omnia longitudine paria sunt: in quibus annales & res historia dignas literis mandant. Foliolorum verò extremitates perforant: iis autem compingendis duo ligna complanata, & ad eum modum perforata conjungunt. Tum folijs ordine compositis, & lignis intrinsecus adjectis, utrinque per foramina funiculos immittunt, & omnia complicant, & archè devinciunt: & quod post ita compactum volumen funiculorum utrinque superfluit, circa illud involvunt, & illud nodis adstringunt, quoties autem legere volunt, nodos laxant, folia rursus explicant, &c. Similiter in provincijs *Malabæ & Mungi* arborem quandam, *Tal* Indis dictam, ex folijs papyri officium egregiè præbere testatur ex *Nicol. de Comite Simon Majolus part. 1. dier. canonic. colloq. 21. pag. 652. & 670.* quo cum egregiè consentit *Petrus Martyr Mediolanens. decad. 3. lib. 10.* Ex ista verò in folijs scribendi ratione usus obtinuit, ut Chartæ sive pagellæ librorum, *folia* nominentur, ad hunc usque diem. Postea scribi coepit, ait ex *Plinio lib. 13. c. 11.* auctor noster, in tenuioribus arborum philyris sive libris, qui pars corticis sunt, ligno adhaerens: ut platani, fraxini, aceris, populi albe, item fagi, & ulmi, & ut *Alexand. ab Alexandro interpretatur lib. 2. Genial. dier. cap. 30.* & obtentum est consuetudine, ut quæcunque materia scriptum esset, Libri tamen nomen retineretur. Sic enim *Dictys Cretensis* libros ex philyra fuisse, *Q. Septimius* prodidit, in epistola historia ille proposita. Sic & *Ulpianus*, Librorum appellatione contineri ait volumina, sive in charta, sive in membrana sunt, sive in quavis alia materia. Sed et si in philyra, *Philyra* aut in tilia, aut in quo alio corio, idem est, *Tilia* diffinit dicendum. *1. librorum. 52. in princip. ff. de legat. 3.* Quo loco animadvertendum primo est, duo esse, *Philyram & Tiliam*: tam-

2. in philyra

Philyra & Tilia diffinit dicendum. 1. librorum. 52. in princip. ff. de legat. 3.

estrarbor, quam Latini Tiliam dicunt, à Græcis philyra appelletur. Philyra igitur & Tilia non solum arborem ita dictam denotat, verum etiam ejusdem arboris bractæas, hoc est, tenuiores membranas inter lignum & extimum corticem latitantes. *Philyra* quidem tenuissimi corticis nomen est: *Tilia* verò aliquantò crassioris, minusq; quam *philyra* tenuis. Docet hoc Plinius de *Tiliæ* arbore ita scribens *lib. 16. cap. 14.* Inter corticem & lignum tenues tuniceæ multiplici membranâ; è quibus vincula, *Tiliæ* vocantur, tenuissimæ earum *philyræ*, coronarum lemniscis celebres, antiquorumque honore, qua de re dictum à nobis est *suprà ad Tit. 2.* Advertendum & illud est, per *libros in corio* Ulpianum non intelligere de tergo animalium factos, qui jdem sunt cum membraneis, ut mox dicetur: sed qui è cortice arborum à *tilia* differentium fiebant. Etenim *Corium* non unam animalium tantum pellem significat; sed quodcumq; integumentum, siue id plantarum fuerit, siue etiam rerum inanimatarum, ut ex Plinio *lib. 17. c. 18. & 173. c. 12.* & Catone de re Rustica *c. 18.* docet Guilandinus: nulla Ulpianum reprehensione dignum afferens, quod *libros* membraneos à *libris in corio* separaverit atq; inter *tiliam* & *philynam* differentiam constituerit, quemadmodum è diverso jure cum accusatum putavit à Laurentio Valla, acerrimo jureconsultorum exagitatore *lib. 6. Elegant. c. 43.* in vocabulorum *Libri* & *Voluminis* acceptione. *d. 1. liberor. §. 2. s. f. cum.* quantoperè etiam hunc Alciat. conetur defendere *lib. 4. de V. S. num. 24.*

Porro patitur Plinius in privatos & publicos, hos quidem plumbeis laminis in se convolutis confici solitos innuens; illos verò linteis, aut ceris, *lib. 13. cap. 11.* De libris plumbeis exstat apud Hiobum, *cap. 19.* Quis mihi tribuat, ut scribantur

sermones mei? Quis mihi det, ut exarcentur in libro, & stylo ferreo in plumbi lamina, vel certe scalpanitur in petra? De linteis Livius diferte *Decad. 1. li. 4.* in tam discrepanti ait editione, & Tubero & Macer libros linteos auctores profitentur. Etmox: Licinio libros haud dubiè sequi linteos placet. Et paulò superius: Nihil enim constat, nisi in libros linteos utroque anno relatum inter Magistratus præfeti nomen. Vopiscus in Auseliano: Et si his contentus non fueris, leætites Græcos, libros etiam linteos requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, ministrabit, & typum partim linæis descriptum legimus apud Higerr. *lib. de limitib. c. 58.* Inde in *l. 1. C. de alis. quam op. Ex* græcis tabell. vel ceruissatis, vel linteis mappis scripta proponi dicitur: quib. addenda sunt, quæ de carbaso & carbasivis voluminibus: itemque de mappa, eadem tamen sensu adducit Savaro *ad Siden. Apell. epist. 16. lib. 9.* Erant verò libri antiquorum linteï, ut Guilandinus explicat: non quales nostri, qui & ipsi sine hæsitacione linæi dicendi sunt, sed in telam lineam descripti, non aliter quam hodie à pictoribus variarerum imagines in linteis seu telis de pingui solent, quas & ipsas *Lintheas* vocare, nihil vetat. Quibus non ineptè fortassis adjun-

*Litteræ ossi-
bus inexta.*

in Cornu.

inducti cerâ sollicitius illinebantur obducebanturque suam præsertim ob duritiem minus idoneæ, cum ad literas recipiendas, tum eandem abolendas. Mos enim erat ferro, non calamo in ceris scribere, quod Græcos & Thulos primùm factitasse testatur Isidorus *d. lib. 19. c. 9.* Post eâ Romani iusserunt; ne graphium ferreum quis haberet. Unde & apud Scribas dicebatur, Ceram ferro ne cæditis: institutumq; ceram ossibus scribere, sicut indicat Atta in satyra, his verbis.

*Votamus vomerem in ceram, mucro
neg, arem*

Osseo

quod desumptum videri potest ex illo Tutinii, *velim ego osse arare campum ceræ*, id est, ceratas codicillorum tabellas, Quamquam *Sylum* versere Ciceroni & Horatio est, inducere, & quod styli parte aculeata scriptum erat, citò mox adversa illius parte, quæ latior fieri solebat, delere atq; expungere. Schedæ porò illæ,

Codicilli: Tabula: Cera: Pugillares.

quoniâ ex codice arborû cõstarent, Codicilli dicebantur; & à plana illa forma Tabula five tabellæ: Cera verò, quia cerâ obducerentur; & quod pungendo scriberetur, Pugillares. De Codicillis, apud J.C. passim, singulariter verò ceratis, apud Ulpianum *in d. l. librorum. 25. in princ.* de Ceris & Pugillarib. Plinius *l. 1. Ep.* Erat in proximo, inquit, non venabulum, aut lancea, sed stylus & pugillares: meditabar aliqua enotabamque, ut si manus vacuas, plenas tamen *ceras* reportarem. Plautus *Cureulione*:

Dum scribo, explevis totas ceras quotuor. ut vel inde constat, codicillorum five pugillarum nulum tam antè, quàm post inventam chartam fuisse, quod doctè probat Manutius *ad Ciceron. Ep. ult. l. 9.* Tabellarum autem idem quoque Plautus meminit *in Pseudolo*, ubi amatorem inducit tabellas cereas ab amica scriptas

perlegentem, quibus illa argentum donoscebat. quæ quidem tabulæ, pro more puellis etiamnum usitato, ita lepidis confcriptæ erant literis, ut dubitabundus quæreret Pseudolus:

*An abscepro habent gallina manus? nam
has quidem Gallina scripsit.*

ac quia ferè semper testamentum mandabatur tabulis, ut cæteræ res oës, quæ scripæ essent & magni momèti, earum memoriam & fidem perpetuam esse oportebat. Hinc factum est, ut tabularum communi nomine abuterentur pro testamento: ut in Bonorum possess. secundum vel contra tabulas. Erant enim *tabula lignea cerâ illita*. Unde Hæredes scripti in ima ceræ, apud Sueton. *in Jul. Cæs. c. 38.* quod Ciceroni est *in ima cera in extrema cera* *Errin. 3.* Cajo *in extrema scribi. pagina l. 2. Inst. c. 23.* Savarolæ *in ima parte l. codicillis 34. §. 1. ff. de usu & usufr.* Marciano *in novissima par. l. ult. ff. de fidei cõ. libert.* Justiniano *in inferiorib. partib. §. fin. aut. Inst.* Allusit ep. Horat. *Satyr. 5. l. 1.* Sic tamen ut limis rapias, quid prima secundo

*Cera velis versu, solus? multisve cohaeres
Veloci percurre oculo.*

Id est, raptim, celeriter, & oblique, dissimulando, & veluti aliud agens, legas, quæ parte tabulæ scribaris hæres secundus vel substitutus. Olim enim in primâ cerâ vel tabula & quidem primùm versu scribebatur *testatoris nomē l. Luc. 88. ult. §. ult. ff. de legat. 2.* in secundo versu, *hæredis*. In secunda verò tabula nomen *hæredis* secundi. Erat quippe initium faciendum ab Hæredis institutione: aliquin etiam legata ante hanc hæredis institutionem relicta vel data non valebant. Quod post eâ à Justiniano correctum est *in §. ante 39. Inst. de leg. Fran. Connar. lib. 10. comm. jur. civ. Tabular. u. c. 7. m. 1.* Cum itaq; tabulæ illæ non ita faciles portatu essent, utebâtur eis ad testamenta, rationes domesticas, & cætera omni-

annium, quæ domi affervabantur. Ad papyro vel membranis epistolis scribebant ad amicos absentes, & reliquas res, quæ iis erant communicandæ, qui locorum intervallo se jungebantur. idem Connan. lib. 9. c. 6. n. 3. Esti autem tabulæ sive pugillares illi ex varia ligni fiebant materia: buxæ tamen frequentissimo in usu fuisse video, de his enim signatè loquitur Propertius: *Ergo tam docta nobis perscrûre tabella,*

Scripta quibus pariter tot perscrûre bona!

Non illas fixum charas effecerat aurum,

Vulgari buxo sordida cera fuit.

Sic & ex buxo literæ quandoq; fiebant, ad prima elementa pueris tradenda. Unde Hieron. ad Lat. de institutione Filii: Fiant, inquit, literæ vel buxæ, vel eburnæ, & suis nominib. appellentur. Ludat in iis puer, ut & lusus ipse eruditio sit. Hujusmodi pugillaribus, & stylis (ferreis tamè) discipulorum suorum confectus, atq; minutissimis ictibus excarnificatus in foro Corneliano interiit Cassianus Martyr, si Prudentio credimus, ita de ipso & n. 9. canenti:

Innumeri circum pueri, miserabile visu,

Confossa parvis membra figebant stylis

Vnde pugillares soliti perscrûrere ceras,

Scholares murmur antheotates scripserat.

Conjuncti alii fragiles inq; oratabellas

Frangunt, yelisa fronte lignum dissilis.

Buxæ crepant cerata, genis impacta cruentis,

Rubetque ab ictu curvæ tundens pagina.

Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant,

Qua parte aratis cera sulcis scribuntur.

Et qua sciti apices abolantur, & aquoris hirs

Rursum nitefcens innovatur arca.

Porro librorum materiam fuisse competere, non tantum folia plantarum, corticem arborum, plumbum, lintea, ligna

cerata, de quibus hæcenus diximus: sed & ebur, lapides, æs, intestina animalium, Chartas, Membranas. Codicum sive librorum eboreorum Ulpianus meminit d. l. librorum. §. 2. in princ. quos Flavius Vopiscus appellat elephantinos. iis verbis: Ac ne quis me Græcorum alicui; vel Latinarum existimet temere credidisse, habet bibliothecam Ulpia. in armario 6. librum elephantinum, in quo hoc Senatus consultum perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit, &c. Ut ridiculum sit illorum commentum, qui libros elephantinos dictos autumant ab operis amplitudine, quasi Elephantorum proceritas & vastitas nominis ansam illis dederit. Lapidæos verò libros quod spectat, Enoch ille septimus ab Adam magno, natus ante inundationem terrarum anno tricesimo quarto supra millesimum, cum vaticinatus esset de judicio futuro, tam aquarum diluvii, quam conflagrationis, ut est apud Judam Apostolum in Epistol. Catholica, & siderum præterea cognitionem ac scientiam meliorum rerum posteris communicasset, vaticinium hoc suum, & disciplinæ præcepta, ne qua scilicet ætas labesceat hominum notitiæ & memoriæ ea subtraheret, duabus inscripsit columnis, alteri lapideæ, alteri latericiæ; ut si latericiam unam: diluvio deleri contingeret, altera lapidea superesset, quarum hanc Joseph. lib. 1. Antiq. Judaic. c. 2. suo adhuc tempore in Syria existuisse testatur. Herodot. quo è in Frania tradidit, Themistoclem è tempore Xerxis literas bene longas in lapidibus incidisse, quas postero die Iones Artemisium venientes, legerint. Et Jamblichus dogmatæ occultæ doctrinæ se sumisse fatetur è columnis Mercurii, easque columnas ait Assyriorum & Aegyptiorum disciplinis fuisse plenas, in lib. de Mysterijs. Ab his enim & Chaldeis Josephus monet, antiquarum rerum hi-

6. in ebore.

Libri elio.

res: elephantini.

7. in lapide.

Enochico-
lumna.

Tabella pugillaris, & buxo.

Cassianus
stylus & pugillaris in-
terfectus.

*Ab Ægyptiis
antiquitas
petenda.*

storiā requirendam esse: quorum fuit institutum, ut eorum sacerdotes & Philosophi circa scribendam historiam verarentur. Mirari se igitur, inquit, eos, qui tantum in historia Græcis tribuunt: cum ipse docere paratus sit, Græcos nō modō adulto jam mundo, sed etiam propemodum lenescente natos, eorumq; inventa omnia esse recentia. Quapropter flamen

*Græci semper
pueri.*

ille Ægyptius, Soloni dicebat, Græcos semper esse pueros, nec quenq; in Græcia senem reperiri. Adhæc ait Josephus, quod si non vanis opinionibus accommodare assensum volumus, sed ab ipsis rebus veritatem sumere, universa quidem apud Græcos recentia invenimus; heri, ut dicitur, acta, aut nadius tertius: Urbes, in quā, conditas artium commendationes, & leges populis scriptas. Proinde qui vetustæ historiæ veritatem nosse cupiat, hunc oportere dicere ab Ægyptiis, Tyriis & Chaldeis exquirere. Ex quibus auctoribus Josephus mira diligentia sacræ historiæ auctoritatem confirmavit, in duobus illis libris qui inscripti sunt, *de Antiquitate Iudeorum*, refutatorii contra Appionem illum Grammaticum, quem Tibetius Cæsar cymbalum mundi vocabat: cum, ut ait

*Appion Græ-
maticus.*

Pli. in *præf. de Vespas.* publicæ famæ tympanum potius videri posset. Taceo infinita illa monumenta marmorea, argumentum lapideorum librorum satis evidens interim præsentibus fastis illis, Romæ in Capitolio etiamnum conspicuis. Nec ignotum est, *Danorum antiquiores Majorum suorum acta*, patrii sermonis carminibus vulgata, linguæ suæ literis, saxi ac rupibus insculpenda curasse. Tanta quippe tradendæ rerum suarum memoriæ cupido eos incessit, ut voluminum loco vastas moles amplecterentur codicum usum à cautibus mutantibus, ut tradit Sax. Grammaticus in *præfat. Dan.*

*Dani in sexu
& raptibus
res gestas
sculpservunt.*

in ære.

In ære verò scripsisse quandoque Vete-

res, dubium non est: assensente præsertim Plinio, usum æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatum esse, tabulis æreis, in quibus publicæ Constitutiones inciduntur. Sic Tullius in *Capitularia* ait. Æra legum in Capitolio fuisse tacta de cælo. Constat enim Leges XII. Tabb. fuisse in æs incisas, atq; in foro propositas: & ærearum tabularum tria millia, quibus publica monumenta incidebantur; quæ simul in Capitolio conflagrarent, Vespasianum Augustum, ut restituerentur curasse, cum exemplaria, ex quibus illa transcripta fuerant, undiq; investigasset, Sic apud Livium *Decad. 1. l. 2.* legimus, foedus iustum cum Latinis fuisse insculptum in ænea columna. Sed & *1. Machab. cap. 3. & 14.* tum Romani, tum Spartiæ dicuntur rescriptisse Judæis tabulis æreis, quas Hierosolymam miserunt de stabilienda cum eis amicitia & societate. Nec dissimulandum est, quod Platon in *Minoë* scribit, Talam apud Cretenses tempore Minois & Rhadamanthi circumtulisse per totam insulam tabulas æreas, in quibus leges erant insculptæ. Unde etiam *æreum* sit nominatus. De hoc Taloridicula narrantur, quæ animi causa hisce commentariis inserere placuit. Ajunt enim hunc à Vulcano ex ære fuisse fabrefactum, Minoiq; dono missum ad Cretensis insulæ tutelam. Ter a. in singulos annos insulā obibat, excubias agens. Unde Apollonius in *Argonautis. in fin.* ter Cretam pedibus æneis lustrantem nominat. Scholialtes ibi annotat, toto corpore æreum fuisse, præter tuberculum quoddam in imo calcaneo, tenui membrana tectus qua dirupta, mors ei fataliter constituta fuerit. Zenodotus in *proverbis* Simonidem allegat, novæ fabulæ auctorem, qui dicat, Talam æreum virum, prius quam in Cretam perveniret in Sardiniam accessisse, ubi non paucos mortales neci dederit.

Eukta-

Eustathius in 20. *Odyss.* narrat, Eum, quando necare aliquem voluerit, in ignem desilire solitum fuisse: quandoquidem id sine vitæ periculo præstare poterat, quod æreus esset. mox autem, ubi ita inclauisset, ut canderet, comprehensum morti adjudicatum pectori suo admovisse exussisseque. Propius verò est, Æreum sive *aripodem* fuisse dictum Talum, quod legum in æneis tabulis incisarum, & circumlatarum per universam Cretam fuerit observantissimus. quemadmodum & *Ragnachildam*, Theodoricæ Gothorum Regis uxorem, Najadum unam & anserinis fuisse pedibus fabulata est vetustas: non quod anseris natatiles pedes habuerit, sed quod aquis & fluminibus, mirum in modum oblectaretur, & pedibus prædita esset molliusculis, & anseris plumâ candidioribus. Adeo Veteres anxie in singulis Heroidum particulis pulchritudinem ac colorem notarunt. Hinc illud Homeri *Iliad. 9.* Dea Theris pedibus argenteis: *his lineis Papyri.* Sic enim Achilles matrem suam vocat, Pindarus Venerem. Atque Nicen pulchros talos habentem Hesiodus posuit in *Theogon.* Sic quo tempore Alemani cum Gallis, Conrado Imperatore ductante, res repetitum in Syriam & Hierosolimam iverunt, Manuele Comneno Constantinopolim tenente, Nicetas ait fuisse mulieres Germanicas, virorum instare equitantes, martio vultu atque habitu, Amazonica prorsus audacia: quarum illustissima, altera prorsus Penthesilea, ob fimbrias & limbum vestium auro intertextum *Auripes* vocabatur. Nicet. *in gestis Manuelis, anno 1147.* Unde etiam liquet, extrema vestimenti aurea vel argentea pedibus olim quandoque attributa: ita ut existimem (ait Forcatulus) Herculem non cum foemina ancipitis naturæ, serpentem ad femora usque referente, concubuisse, & Scytham, qui genti nomen dedit, pro-

Panciroli. lib. 2.

genuisse, ut putat Herodot. *lib. 4.* sed cum puella clarissima, quæ æstolam squamis aureis ardentem & interiora corporis velantem gestarit, quæ vera est Stephani Forcatuli interpretatio *lib. 6. de Imper. & Philosoph. Gallor.* Ut verò & de libris ex intestinis animalium factis aliquid dicam: video horum mentionem fieri ab Malcho Byzantio Sophista, in *historia, quam ab Imperio Constantino usque ad Anastasium deduxit* Georgio Cedreno in *compendio historiar.* à mundo condito, usque ad Isaacum Comnenum Imperat. & Johanne Zonara *Annalium tom. 3.* qui regnante Basilisco scribunt Constantinopoli exorto incendio, ipsam Basilicam cum Bibliotheca conflasse, in qua centum viginti millia librorum fuerint reposita: inter quos fuisse perhibetur Diaconis intestinum longitudine pedum centum viginti habes inscripta literis aureis Homeri poemata, Iliadem & Odysseam, cum historia rerum ab Heroibus gestarum: Restat, ut de libris & Charta & membrana confectis dicamus. Differt autem Charta à Papyro, ut effectus & materia. Ex papyro enim Charta efficitur, ut rectè ab Ulpiano responsum sit, Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratam, neque chartas nondum perfectas contineri. *de librorum 52. 9. chartis. 6. ff. de legat. 3.* Papyri autem quæ recensentur species: altera Ægyptia; altera ei affinis & similima. De hac posteriore nihil hic attinet dicere. At illius Ægyptiæ descriptio apud Plinium existat *lib. 13. cap. 11.* his verbis: Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagata est gnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachialia radicis oblique crassitudine, decem non amplius cubitorum longitudine, triangulis lateribus in gracilitatem fastigiatum thyrsi modo cacumen includens. Hinc Charta præparabatur in hunc

9. in intestinis animalium.

10 in Charta scriptum.

Papyrus Ægyptia.

Charta præparatio.

KK

mo-

modum. Scapus namque, hoc est; caulis papyri, amputatis utriusque extremitatibus, utpote minus ad chartas conficiendas idoneis, dividebatur secundum longitudinem in duas partes æquales: à quibus postea abripiebantur singulares phyliræ, sive bracteæ, quæ quod longius ab extimo scapi cortice distabant, eò erant præstantiores, & quo cortici appropinquabant magis, eò deteriores. Unde varia chartarum genera apparabatur, de quibus postea. Interim notandum, apud Plinium pro illis verbis, *diviso acn*, &c. legendum ex Guilandini sententia, *diviso Scapo* in præternues, sed quam latissimas phyliras, quando & dicat Auctor Schedas, hoc est, bracteas tanta constare longitudine, quanta potest esse scapi ipsius papyri segminibus, i.e. extremitatibus utrinque amputatis. Et enim extremitates caulium papyri amputabantur, quod essent chartarum usum ineptæ: altera quidem, quam pomum vocari ait, propter nimiam meatuum laxitatem, qui nec in arefactis phyliris coire solent; altera, quæ comam inutilem debilemque sustinet, sive, ut Plinii verbis utar, quæ thysi modo cacumen includit, propter gracilitatem, bracteas nec se midigitum latas continens; & ob ariditatem alioquin dividendibus mirus obediens. Tacco, quod opus fuit ferro acutissimo subtilissimoque, tres digitos lato, quo ramenta sive phyliræ à scapo divellebantur, acu eam ad rem nihil emolumenti præstante, sed inutili prorsus abjiciendaque. Ex phyliris autem illis sive schedis aut tabulis (*phylira enim, ramentum, papyrum, tabula, scheda, cutis, plagula, corsum, staminem, subtegmen, pagina, tania*, pro uno eodemque; in hac disputatione usurpantur à Plinio à caule papyri distractis, ex alteris quidem recto situ substratis, alteris transversa positione superinjectis, chartæ conficiebantur, vel, ut Plin. ait, texebantur,

præbente glutinis vicem Nili aquæ; non illa clara & limbida, sed turbido liquore, ac pingui terrarum succo coinquinata. Ceterum schedæ, quæ primò supina tabula, i.e. *recto phylira* situ substernebantur ea longitudine, quam thyrus papyri, præfectis hinc inde extremitatibus, ut dixi, præ se ferebat, citò mox alteris pagellis in transversum superinductis, perfectæ nem suam consequiebantur, à qua demum accipiebant, ut Chartæ vocarentur, essentque. Porro glutinæ ita chartæ etiam malleo tundeantur, & rugatæ extendebantur iectibus atque complanabantur. Docet hoc idem Plinius, cum de glutino, quo Charta deterior iterum texebatur, in hæc verba scribit: Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur; iterumque contracta erugatur atque extenditur malleo. Quò circa Ulpian. inter *malleatos*, & non *malleatos libros* distinguens: Unde, inquit, non male queritur: si libri legati sint, an non contineantur nec dum perscripti? & non puto contineri: non magis quam vestis appellatione nondum detextam. Sed perscripti libri nondum malleati, vel ornati continebuntur. Proinde & nondum conglutinati vel emundati continebuntur. *dist. leg. librorum. 52. §. Unde. 5. ff. de legat. 3.* Octo autem chartarum species exponuntur à Plinio. 1. *Clandia*, quam Claudium Cæsarem primò confecisse ait ex Augusta, sive Hieratica, adjecta ad binas ejus phyliras, quibus conferta erat, tertiâ bracteâ, & ad undecim digitorum latitudinem, aliorum duorum mensurâ. 2. *Hieratica*, sic dicta, quod prisci mortales eam ad religiosa volumina utebantur: postea verò adulatoriis nominibus *Augusta*, *Liviana*que appellata. Sicuti & ob auctoritatem in epistolis ei relictam, *epistolari*, & quoniam epistolæ adscriptam in limine salutem haberent, *Salutiaria* Martialis dicitur:

tundeatur malleo.

Libri malleati.

Chartarum species.

Phylira homonymia.

Marcus amat nostras Antonium, Asiice Musas.

Charta salutaris si modo vera refert.

3. *Fanniana*: à Q. Rheimnio Fannio Palæmone, celebri Grammatico: quæ Suetonius in *l. de Illustribus Grammaticis*, scribit officinas promerçalium chartarum exercuisse. Hic enim poliendo Romæ. chartam Amphitheatricam cum ex proletaria, deterioreque augustiore atque elegantiore conformasset, visus est novam speciem constituisse, Fannianam de suo nomine appellans, relicta in suo Amphitheatrica non interpoli quæque mangonium sui artificij experta non erat. 4. *Amphitheatrica*, seu, ut mavult Guilandinus, *Athribitica* à confecturæ sive præfecturæ loco. Inter alias enim Ægypti præfecturas, quarum Sesostrim triginta sex constituisse Diodorus refert *lib. 2. Rerum Antiq. cap. 1* erat etiam Athribitica: cujus Strabo; Ptolomæus, Stephanus, alii meminere. Atq; hæc Amphitheatrica charta à Faniniana tantum discrepat, quantum adamus, smaragdus, carbunculus, gemmæ aliæ. à scalptis & perpolitis differunt; & quantum mulier, animalium fastuosissimum, surgēs è strato diffidet à seipsa postquam crines fluentes composuit, vultum lavit, & molli ac splendido amictu induta est. 5. *Saitica*, ab oppido Sai. 6. *Taniotica*. Guilandinus legendum docet Tanitica, à civitate Tani, quæ hodiè Damiatà vocatur; eò qd Taniz locus (cui ob angustam longitudinem hoc nomē est, & unde Tanioticam chartam dictam putamus) extra Deltam situs sit: Papyrus aut in Ægypto extra Deltam non gigni, Plinius dixerit. 7. *Emporitica*, ἀπό τῶν ἐμπορίων i.e. à mercatoribus cognominata: quæ, quod scripturæ inepta erat, mercib. in volucra præbebat. 8. *Macrocollum*: à majoribus coriis seu bracteis cognominatum. Nam αὐτῶν, auctore Hesychio, significat dorsū bovis

corium, ex quo glutinum excoquitur. κα-
πεῖ autem idem interpretatur μισάλα.
Quamquam autem Macrocolla magnitudine reliquas chartarum species longè excellere, quippe quæ mensuram sedecim digitorum, nec rarò quatuor supra viginti attingebant: tamē quod volentes unam ex eis membranam rescindere, non sine aliarum injuria tæniarum, & plurium dilaceratione plagularum moliri id possent, inter illaudatas habebatur. De Mem-
branis verò, quæ & ipsæ scribendi mate-
riam Veteribus suppeditabant, quid di-
cam? Equidem ulum harum antiquissimum video. Nam & *Diphthera* sunt qui interpretentur pellem Capræ, quæ Jovem laetavit: in qua creditum est antiquitus illum omnia scribere, quæ fierent. Unde quæ nec in historicorum literis extarent, nec in hominum memoria fervarentur, ea velut ex *Jovis Diphthera* petita dicebatur. Discimus etiā ex Herodoto historiz parente, Jonas olim byblos dixisse diphtheras, veterii ex consuetudine, quod byblorū, hoc est, papyri sive chartæ inopiā, pellibus uterentur tum caprinis, tum ovillis. Prisca consuetudine (inquit in Terpsichore) chartas Jones appellant pelles, quod aliquando penuriā chartarum, pellibus caprinis ovillisq; utebantur. Adhuc quoq; ad eam usq; memoriam multi barbarorum in talibus pellibus scribunt, &c. Nec defunt, qui sub pelle velleris auri, quod Argonautæ ex Colchide advexerunt, intellegant Diphtheram, hoc est, librum ex membranarum Veterum more confectum, & arcana artis ejus, quam Chiniā vocant, pādentein, qd scilicet auri conficiendi scientia contineretur: Meritoque membranam eam appellatam fuisse auream, propter emulmētum, quod ex ea acquirebatur. Nec enim obscurum est Veteres ea dixisse aurea, quæ magnum suppeditarent emolumentum & redi-

in Mem-
branis scrip-
tum.

Diphthera.

Vellus aureū.

*Aurea qua
luctosa.*

tum, sive agri bonitate, sive pecore aut lanificio. Hinc Martialis de Beti fluvio:

Beti oliv. forâ crinem redimite coronâ,

Aurea qua nitidis vellera tingis aquis.

Quo circa factum est, ut pedes ipsæ aureas pelles habuisse ferantur, qualis fuit Arg. s. Atrei, quam sibi Thyesten subduxisse queritur: ut in Colchide Ætæa Rex, ad cuius arietis pellem Joh. profectus est, & socii Argonautæ, regii sanguinis & animi, qui regionem gregibus & opibus nobilem invaluerunt, si Varroni credimus *lib. 2. de Rustic. cap. 1.* quem laudat & sequitur Stephanus Forcatulus *lib. 1. de Imper. & Philos. Gallor.* A quibus etiam stare videtur Cœl. Rhodiginus, qui ex eodem Varrone vellus aureum in ovibus, charitatis nomine intelligendum asserit *lib. 25.*

Antiquarum lectio cap. 1. Rectè charitatis nomine. Est enim Aurum hominibus charissimum, nec ullum ab his pluris sit metallum. Horatius *libro 1. Ode 5.* Pyrrha:

Quis te nunc fruitur credulus aurâ,
id est, charissimâ sibi, multumque amabili & optatâ. quo sensu etiam Mediocritatem videre est dictam auream *lib. 2. Ode 10.* quod charissima nobis, optima & preciosissima esse debeat. Oves sanè tanto in honore habuerunt Veteres, ut ex iis solùmmodò opes fieri existimarint: & pecuniam atq; peculium omne à pecudibus & gregum numero olim censuerint: eaque de causa Maronius Corydon divitias ostentaturus suas, dixerit;

Nulle mea Seculis errant in montibus agne.

Ideoq; fictum, Oves olim lanam auream habuisse. Hinc *Mallophoros* Ceteris cognomentum est in Magariæ; ab iis fortè impositum, qui Mortalium primi Oves connutrire cœperint. Siquidem lanam Græci dicunt *μαλλόν* ex quo & Idam *μαλλόν* vocant, velut *πολυμαλλόν*. id est, ovibus abundantem. Similiter cum Her-

cules ex Africana victoria nihil præter

Oves abegisset aurea mala secum asportasse fabulosè dictus est. *maior enim veterum*

ri consuetudine Ovis captaque dicitur: &

eadem locutione etiam *ponum* usurpa-

tur, quod post Rhodigin. itidem & Joh.

Pierius annotavit *lib. 10. Hieroglyph.* Sed

ut ad membranas redeam, constat unque

ex Josepho, Diphtheras illas, quæ antiqui-

tus ad scribendum adhibebantur, nihil à

Pergamenis, ex urbe Pergamæ (unde illis

nomen) ab Attalo rege missis differre. Sic

enim *lib. 12. Antiquit. Judaic. c. 2.* scribit,

ex Gelenii interpretatione: Ut verò senes

illi venerunt, cum muneribus à Pontifice

missis, & cum membranis, quæ legem au-

reis literis inscriptam continebant, pri-

imum de libris eos rogavit. ut verò ex in-

volucris depromptos obtulerunt, multum

diuq; miratus membranz subtilitatem, &

commensuras, quæ ita latebant, ut visu dis-

cerni non possent; gratias se illis habere

dixit, qui venerint; & majores etiam ei,

qui miserit: sed longâ maximas Deo, cu-

jus Leges attulerint. Loquitur autem Jo-

sephus de LXXII. Interpretibus, quod

Græcæ, quàm Hebrææ & linguz peri-

tos Ptolomæus, non quidem *Lagus*, quod

Irenæus credidit, sed *Philadelphus*, tertius

ab Alexandro Egypti Rex, Tertulliano,

Eusebio, Epiphanio, Philone, Josepho

testibus, inflammatus desiderio sacros Ju-

dæorum libros cognoscendi, curavit in-

gentibus ab Judæis expensis Alexandriam

adduci: quorum studio ac diligentia ve-

tus, quod vocant, Testamentum monetâ

percuteretur Græcâ. Sed veritus, ne, si in-

vicem consultarent, veritatem absconde-

rent; eo omnes in insula Pharo in singu-

la contubernia separavit, jussitq; ut quis-

que pro se librum eundem, transferret, at-

que eo in singulis libris ordine servato, o-

pereque perfectis, omnibus mox convo-

caus, & per libros singulos interpretatio-

Aurum,
quam
charum.

Divitia-
lim in pe-
core.

Diphthera
eadem, qua
pergamena.

LXXII. Inter-
pretibus.

mem suam unoquoque proferente, ita omnium sententiam eandem esse constitit, ac si ab uno tantum translationes omnes emanassent. Idque Philo Judæus, de quo illud circumfertur, aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat, lib. 2 de vita Moysis; Justinus Martyr, in orat. ad gentes, & Irenæus lib. 3. advers. Hæreses, c. 25. incunctanter affirmant, licet August. in Epistola quadam ad D. Hieron. remaliter gestam narret. Cæterum is quoque Josephi locus à nobis adductus argumento est, non tantum Diphtheras Veterum nihil differre à membranarum sive pergamentis, postea sic dictis: verum etiam multo antiquiorem esse membranarum inventionem, quam Varro tradidit, & Plinius credidit. Nam Eleazarus princeps sacerdotum, per illos LXXII. Interpretes libro sacros ad Ptolomæum Philadelphum tunc primum regnare incipientem misit: at Æmulatio, quæ inter hunc Ptolomæum & Eumenem Pergami regem (quem Ælianus & Hieronymus Attalum vocat, communi omnibus Pergami Regib. nomine sicuti Ægyptii reges omnes Ptolomæi fuerunt indigati) ob studiorum similitudinem inquirendis toto terrarum orbe omnis generis libris, suborta fuit, serius aliquantulum gliscere, incrementumque sumere cepit, quam sacra volumina in Græcum translata fuerant. Quod sit, ut serius etiam chartas Ptolomæi supp. inire potuerit, & multo adhuc serius Eumenes membranarum copiam fieri curaret, qua chartarum penuria pestaretur. quemadmodum nec illud verum est, quod ex Varrone & Plinio Ponceirolius tradidit, fundata ab Alexandria. Urbe Alexandria, papyrum & chartam esse primum inventam: cum multis rebus seculis hanc in usu fuisse, evidentissimis rationibus evincat Melchior Guilandinus, in doctissimo suo tractatu de Papyra. Eum te, Lector, diligenter evolvis-

se, nunquam profecto poenitebit. Equidem me bonam eorum partem, quæ ad hunc locum illustrandum facere videbatur, desumisse, ingenuè fateor. Illud plane novum est chartæ sive papyri genus, in quam elementa hæc depingo. quæ ex lintheolis conceptis, nulliusque amplius usus, & aqua maceratis, ac postea in lanuginem contritis, conficitur, ita ut plagulae ejus glutini cohaereant. Quæ quidem confectio cum & satis dextere à Joh. Ruellio Medico doctissimo descripta sit lib. 1. de natur. stirp. c. 109. & præterea passim nota sit, eis præsertim, qui ad chartæ id genus concinnandæ usum constitutas Molas vel semel tantum oculis fuerint contemplati: idcirco de hac re quicquam porro verborum facere superfedeo. at illud poteris ex Hieronymo. Benzoni Italo huic libro apponere, quod cum Hispani literas Indis ad aliquem perferendas darent, non potuerunt miselli illi barbari cogitando assequi: qua ratione charta illa nigro distincta eloqui posset: cujus rei talem ex Benzoni libro 2. hisloriar. nov. orbis capit. 17. recenset historiam Gomara: mittebat, ait, Hispanus quidam ad amicum duodecim Hutias, (id est Cuniculos Indiarum occidentalis peculiares) assos, ne astu corrumperentur. Indum, qui deferebat, cum vel obdormisset fessus de via, vel interquiesceret, diutius morantem in itinere fames corripit: tres Hutias absomit: revertitur, literas ab amico illo ad Herum refert: Quibus ille de novem Hutias ad se missis gratias amico agebat. Hispanus perlectis literis irascitur servo, ille duodecim reddidisse se affirmat: sed cum Indicis Epistolæ proderetur, rubore perfusus verum aperit: & suos ea de re populares commonefacit, ut sibi à filiis & Charis ejusmodi loquacibus caverent. Nec dispar est, quod de Brasiliensibus scribit Johan. Lerus Burgundus Navigat. Brasiliens. cap. 6. quod char-

Membranarum usus etiam ante Eumenis æmulatorem.

Litterarum usus Indis incognitus.

Charta usus etiam ante Alexandria fundatorem.

tas atris notis distinctas conspicientes, apud Sim. Majolum *part. 1. dier. canic.*
præstigias esse rati sint. de quibus plura *colloq. 23. pag. 766.*

DE ZIFERIS, SEU FURTIVIS LITERARUM

NOTÆ TIT. XIV.

*Scytala La-
conica.*

Notas, quæ hodie usurpantur, ego prædovis habeo. Quæ de re plenius ut
differatur, alius repetendum censeo. Lacedæmonij scribendi rationem
clandestiniorem tenebant, quam literarum Notas Idque epistolæ genus στυ-
τάλην appellabant: quod hoc modo fiebat. Surculi duo erant teretes, oblonguli,
pari crassimento, ejusdemque longitudinis, derafi atque ornati consimiliter.
Unus Imperatori in bellum proficiscenti dabatur, alterum domi Magistratus
cum jure atque cum signo habebant. Quando usus venerat literarum scere-
tiorum, circum eum surculum lorum modica tenuitatis, longum autem
quantum resatis erat, complicabant, volumine rotundo & simplici; ita ut
oræ a junctura undique & coherentes lori, quod plicabatur, coirent. Literas
deinde in eo loco per transversas juncturarum oras, versibus à summo adi-
mum proficiscentibus, inscribebant. Id lorum literis ita perscriptis, revo-
luntum ex surculo, Imperatori commentum illius conficio mittebant. Resolutio
autem lori literas truncas atq; mutilas reddebat, membraque earum & api-
ces in partes diversissimas spargebat. propterea scyd. lorum in manus hostium
inciderat. nihil quicquam conjectari ex eo scripto quibat. Sed ubi ille, ad quem
erat missam, acceperat; surculo compari, quem habebat, capite ad finem,
perinde ut debere fieri sciebat, circumplicabat: atque ita litera per ambitum
eundem surculi coalescentes rursus coibant; integramque & incorruptam
epistolam & facilem legi præstabant. Hoc epistolæ genere eodem modo &
Imperator utebatur. Tres enim & torturatum lignum Senatui dabat alterum
illius planè simile ipsemet resinebat: postea Schedam oblongam papyri aut
membrana ligno involvebat, circumligans eam instar fasciæ ad trochleas si-
ve testudinis illius formam, quæ in Traiani columna conspicitur: tam per
transversum, seu in longum scribebat. post schedam illam dissolutam Ro-
mam mittebat, quam Senatus ligno suo implicans, & c. ligebat. Sed hac
epistola forma Notæ non continebat; verum erat clandestinum quoddam
scribendi conventum, de interrumpendo literarum situ, ne à quoquam alio
legi possent. Tyro Ciceronis libertus ejusmodi commentus est Notas, ut per
unam aliquam literam præpositio intelligeretur, aut adverbium. Post eum
Persennius, Philargius, & Acilius Mæcenatis libertus, alius addentes Ty-
ronis inventionem ampliaverunt. Singulis enim literis singula verba signifi-
cabantur: verbicaussa, R. P. Respublica; P. R. Populus Romanus & idg.

*Ciceronis
libertus
Mæcenatis
libertus.*

mus aīta, de quibus Isidorus libro 1. Origin. cap. 22. *Sed has quoque potius abbreviatura, erant, quam Nota.* Cæsar ita literarum potestatem commutabat, ut primas literas quarta quaque succedens indicaret: Augustus subsequenter pro antecedente ponebat; ut B. pro A. C. pro B. & deinceps eadem ratione ceteras, ut Suetonius & Dio referunt. *Haec verò erant Nota: ponebantur enim litera, sed non intellecta.* Alij hunc excogitarunt modum, quo Numeros pro literis collocarunt, 1. pro a, 2. pro b. Alij suo pro arbitrio. Alphabetum transmutarunt. Alij novos characteres efformarunt. Denique Brixianus quidam typis vulgaris modum quendam, quem intellectu credit impossibilem, nisi quis contrarium exemplar istius habeat. Quod tamen falsum est. quandoquidem scripturam istam ipsemet explicari audivi & quod dici solet, quasi cum manu tesigi, nullas esse notas adeo difficiles aut obscuras, quæ non intelligantur ab iis, qui in hoc scribendi genere exercitati sunt: quorum multi Venetiis reperiuntur. Atque ipsemet domi mea habui Hieronymum D. Francisci Nani, nobilis Veneti filium, juvenem doctissimum, & artis hujus in primis quarum: cui nullum Notarum genus, quam difficile etiam id esse offerebatur, quin ab ipso intelligeretur.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

EXpeditum est, & multorum confirmari potest auctoritatibus, Veteres Notis & signis plurimum in scribendo fuisse usos. Nam ut de *Hieroglyphicis*, quas vocant, literis (cum de his doctè & copiosè scripserit Joh. Pierius) uti & de *Cabala*, de qua apud Johan. Langium in Epistolis Medicinalibus, & Picum Mirandulanum passim habetur, nihil hic dicam, juvat tamen de usitata apud Ægyptios pingendi scribendive consuetudine Ammianum Marcellinum audire discretem. Non enim (inquit lib. 16.) ut nunc literarum numerus præstiturus & facilis exprimit quicquid humana mens concipere potest; ita prisca quoque scripturarum Ægyptii, sed singulæ literæ singulis nominibus, serviebant, & verbis nonnunquam significabant integros sensus. Quæ etiam scribendi mo-

cap. 6. comprobari potest. Refert enim ex M. Tullio olim quendam fuisse, qui universum Homeri poema ita subtiliter in membranis descriptum haberet, ut illud totum levi nucis putamine concluderet nimirum quod signis atque notis & iis quidè valde exilibus, depictum esset. In quibus effingendis Myrmecidem Milesium, & Callieratidem Lacedæmonium potissimum excelluisse refert *Ælianus lib. 1. var. histor.* quos fama fuit in sesamo (quod minutissimū genus seminis est, milio panicoque simillimum) distichum elegiacum literis aureis, ut *ad Tit. 10. in fin.* diximus inscripisse; sed ut nonnulli hoc interpretantur, Notis quibusdam atque signis. Raro enim Veteres integris inscribendo literis utebantur. Unde memoratur apud Galen. 1. 7. de *cōposit. Medicā.* Menecratidis quondam Medici liber *ἱερογλυμμάτων*, quæ Latine quod integris literis exaratus esset. Receptus etiam aliquando est apud Rom. scribendi per literarum compendia mos, au-

Nota Veteribus usitata

nota Græcè, rem à Græcis celebratum fuisse, ex Solino

thore potissimum Meconate, quam scribit Dio lib 5. invenisse primum quasdam literarum notas, quibus celerrimè scribi posset, easque per Acilium libertum publicasse: quas in usu etiam su, tempore fuisse significat Quintilianus lib 11. cap. 2.

Notam in legibus.

Et ijs quidem Veteres etiam in Legibus, Senatus consultis, Edictis scribendis usos, unicus Valerii Probi libellus abunde docet. Sumtque in hanc sententiam elegantès Manilius versus, in l. *Astronom.* quibus Notarum compendia qui tenuerit, eum Leges & jura populi Romanis futurum, & intra domesticos ac privatos parietes qualiter cuique jus reddendum sit, in promptu habiturum significat:

*Hic est legum tabulas, & condita jura
Novoris, atque notis levibus penacientia
verba,*

*Et licitum fiet, & vetitum quæ pena se-
quatur.* (10r.)

Perpetuas populi privato in limine Pra-

*Nota non e-
rat litera.*

Notæ autem illæ, non erant literæ, ut ex Pedio Paulus refert in l. *secundum patrono. 6. §. fin ff. de honor p. ff. §. l. Lucius 40 ff. de test. mil* Sed compendia quædam dictio- num, ut Cujacius interpretatur lib. 3. *Observat. cap. 3. & lib. 12 cap. ult.* quæ Justiniani tempore *Sigla* dicebantur, ut apparet ex epistola ejus ad Antecessores *§. illud an- tem 8. Græci, omnia* dicunt: ut & *2/3 om- nium* scribere: quod est Notis, sive per notas scribere. quod dicendi genere & Ciceronem usum video 13. *Ep. ad. Atti- cum*: Et quod ad te de decem legatis scrip- si, parum intellexi credo: quia *2/3 omnium* scripseram. Ad eod autem familiaris fuit il- lis temporibus Notarum usus, ut harum peritia etiam ancillæ censerentur; men- tionem præsertim faciente Marcellino an- cillæ cujusdam, quæ Assyriæ nomine lite- ras Notis ad Barbationem pedestris mili- tiæ rectorem scripserit. Quo minus et- iam mirandum est, Scribas & librarios in

describendis olim veterum J.C. libris No- tarum compendio usos fuisse Quorum *Justinian.* intelligentia cum oppressis assidua bello- *cur notas* rum, rabie literarum & Jurisprudentiæ *prohibuerit.* studiis paulatim obsolevisset: nec ex mi- nus difficultatis & negotii legentibus exhiberent, quam res ipsæ Notis descriptæ: & multi præterea subtili ac varia harum in- terpretatione in fraudem inducerentur, magnæq; insuper judicantibus & discen- tibus tenebræ inde ostunderentur: diserte prohibuit Justinianus, ejusmodi posthac Notis & signis in describendis Jurispru- dentiæ libris uti: ne qua malignis interpre- tibus, imperitis vè, verborum evertendo- rum anla præberetur. Barrab. B. Affonius l. 4. *Select. interpret. c. 21.* Quis enim, si e- jusmodi velut stigmatum notis de forma- tos veteris Jurisprudentiæ libros J. sti- nianus ad nos transmisisset, earum sese la- queis expedire potuisset, aut quis in illis reddendis exprimensq; litium alterca- tionumve finis fuisset, cum in earum in- terpretatione Tribonianus ipse si frequen- *Triboniani* ter hæsisse deprehendatur. Aliquando e- *error ex* nim Notis malè reddidit, aliamque illis *Notis.* quàm præ se ferant, sententiam attribuit. Aliquando Notas, pro non Notis, non- nunquam etiam non-Notas pro Notis ac- cepit, quod post Anton. Foquelinium ad *Tit. de vulgari substn.* multis exemplis de- monstrat Joh. Thomas Freigius in *Epist. Pandect.*

Sed ut ad exempla à Pancirolo nostro proposita deveniamus: constat utiq; Scy- *Scytala* talam illam Laconicam totidem, quot di- *Laconica.* xit, verbis descriptam esse à Gellio lib. 17. *Noct. Attic. cap. 9.* De eo autem scribendi modo, quæ C. Cæsar in epistolis usus est ad C. Oppidum & Balbū Cornelium, qui *Cæsaris scri-* res ejus absentis curabant, exstat Probi *bendi ratio.* Grammatici satis curiosus commentari- us. Et de literarum commutandarum ra- tione, Augusto frequentata, circumvaga- *Augusti.*

*Nota etiam
in illis us-
u fuit.*

sur ejusdem hæc ad filium conscripta epistola : Quia innumera incidunt assidue, quæ scribere alterutrum, & secreta esse oporteat : habeamus inter nos Notas, si viæ tales, ut, quicquid scribendum sit, pro unaquaq; litera succedentem scribamus hoc modo, ut pro A ponamus B; & C pro B; & de reliquis in hunc modum & pro Z duplex AA, ut à novissima ad duplicatam redeamus, &c. Aliter Cicero, qui ex quorundam sententia, instar Dictionarij librum conscripsit, in quo singulis verbis singulas notas, quibus illa significarentur; præfixit; tantaque erat Notarum & verborum copia, ut quæcunque Latino sermone scribi possent, suis notis exprimerentur. Sed hæc qualia sint videamus. Scytalum certè ingeniosissimus Scaliger Laconica appellat nugalia. Nam tametsi, inquit, nulla mihi Scytala sit: tamen pusillo temporis momento unam dimetiar. Etenim primâ quaque notulâ depræhensâ, catezæ ad jussa veniunt, *Exercitat. 327. ad Cardanum*. Notas verò & literarum transpositiones, quam artem idem Scaliger *imposturam* decebat & *delirium*, qui aliter æstimabo: quam vanissimas, & quæ vel à pueris facile agnosci queant? Observata enim Characterum potestate, qui sæpius repetuntur, nemo est quin videat, parum admodum ad scripti obscuritatem facere Characterum potestate in immutare, aut etiam figuram: siquidem ne latens scriptum mentis inquisitione eruatur, nihil interest, characterem vel barbaricum esse, vel aliam quamvis formam pro Characterem depingi; modo comperit sit, quo sermone charta concinnetur, isque sermo interceptori minimè obscurus existat. Ciceronis denique inventum quod attinet: quis tantum laborem in ejusmodi notis perquirendis citra nauseam subibit, ut tot sibi Characteres assignat, quot rebus singulis, quæ usu ve-

Panciroli lib. 2.

nire possunt, ut singuli aptentur, sufficient. quibus quamvis tutò scribi possit, quomodo tamen paucis diebus, ne dicam horis, idem conscius interpretabitur, qui hunc verborum indicem retineat; Abstant igitur eum sua vetustate tam copiosa: & frivola Veterum commenta. Longè alios astus, longè aliam vafriciem ætas hæc videtur exposcere: in qua vel infantes cum balbutiunt adhuc, & quædam sub dolæ mentis sigma veluti primitiæ illis ingeruntur, quali è nutricis uberibus simul cum lacte illam suxisse, imò à matris utero contraxisse videantur. Etsi autem in clandestina hac scribendi ratione docenda, diligentem operam præstitit Robertus Valturius *lib. 7. de re militari, c. 17* multò tamen diligentius ea omnia conquesta & pertractata sunt à Johan. Baptista Parta, *Notarum in lib. de Furtivis Literarum notis, & l. 16. tractatio* *Magia Nat.* quibus in locis rem omnem duo in membra partitur: quorum altero de ijs tractat characteribus, vel notis & Z. feris, quæ sub aspectum quidem cadât, sed technis aliquibus implicatæ sunt, quò minus à quolibet possim intelligi: Altero modos explicat. quibus Notæ prorsus inconspiciæ fiant, & delitescant, nec unquam, nisi arte quadam adhibite, cerni queant. Ultriusque exempla subijcit satis multa: quæ tamen fide pectore cõtègendamonet, ne passim per manus ignari & gregarij hominis pervagantia vilescant. Eum tu, lector, adire poteris. Nam singula huc transcribere mihi non fuit integrum, cum res peculiarem etiam tractatum desideret, & extet de hisce literarum Notis gravissimum Lipsij judicium *in centur. 1. Epist. Belgic. ep. 27.*

Illud hic placet adjicere, Notas istas, præter occultanda animi nostri sensa, etiam ob scribendi celeritatem fuisse excogitatas. Sicenim *Notarum dictos* Notarum, *Notarum* dictos, quibus adscribendi compen-

11

dia

da utebantur. Marcus Manilius libro 4.

Hic & erit felix scriptor, cuius litera verbum est,

Quia Notis linguam superet, cursumque loquens

Excipiat, longas nova per compendia voces.

Tanta quippe horum in scribendo erat velocitas, ut sensa nostri pectoris vix dicta jam ceris tenerent: quemadmodum de Amanuense suo, quælibet velocissimè excipiente, scripsit Aufonius *Epigram. 138.* & Prudentius in *Passione Cassiani*, literarum Magistrum eum sero literas Cornel. docentis — *agmen tenerum & puerile gubernat, Fictis notata verba signis imbuens.*

ubi signa ficta sunt dictionum in scribendo compendia, quæ & verborum furta dicuntur, & Breviaturæ. Unde & *Breviatores* in *Novel. de consulib.* Prudentius de eodem Cassiano:

Verba notis brevibus comprehendere con-
Et aperiis

Raptimque punctis dicta præpetibus sequi. Hinc Seneca *Ep. 90.* quid verborum Notis, quibus, quamvis citata excipitur ratio, & celeritatem lingue manus sequitur. An verò sequebatur tantum verba? imò etiam verba antevertebat, quandoque manus: Hieronymus in *consolatione ad Iuliam*: & tamen ille appolito Notario cogebar loqui, quo velociter edita velox cōsequeretur manus, & lingue celeritatem præcederent signa verborum. Cui respondet illud Martialis.

Curram verbalicet, manus est velocior illis,
Nondum lingua: sua dextra peregit opus.

Qua in re singulariter quoque excelluisse Titum Vespasianum, memoriam prodidit Tranquillus: E pluribus (inquit) comperi, Notis quoque excipere velocissimè solitum, & cum amanuensibus suis per ludum jocumque certantem, imitari chirographa, quæcunque vidisset, &c. Scribam autem non tantum scribendi celeri-

tas commendat, sed & memoria (ait Cicerone pro *Sylla*) scientia, & consuetudo. *quæ sita.*

inprimis verò Fides. Eratque apud Veteres olim satis honorificum Scribæ munus. Nemo enim, ait *Æmilius Probus* ad id admittebatur, nisi honesto loco natus, & cuius cognita esset fides atque industria: cum necessum sit, omnium eum consiliorum esse participem. Ut eos interim taceam, quos *Zasius* refert maximo in honore apud Reges fuisse & Principes. de quibus mihi hic dicam ambiciosius, ne hominibus id genus pro animi mei adfectu nimium indulsisse videri possim. Videatur tamen, si placet, Hieron. *Cagnol. in pr. l. 2. ff. de orig. jur. nu. 107. cum seqq.*

Hæc quæ de scribendi celeritate dixi, in memoriam mihi revocant *Ladam*, nobilem illum Alexandri M. cursorem: cuius & *Solinus* meminit his verbis: *Primam palmam velocitatis Ladas quidam adeptus est, qui ita supracavum pulverem cursavit, ut arenis pendens nulla indicia relinqueret vestigiorum.* quò haud dubiè respexit *Juvenalis*, cum ita canit:

— *locupletem optare pedagram*

Hand dubitet Ladas—

De hujus celeritate *lib. 4. Epigr. Græcorum* exstant eulogia. At *lib. 2.* luditur *Pericles* quidam ita tardus cursor, ut dubium reliquerit, sederitne an verò cucurrerit. Sane dum ipse adhuc funit, qui ad carceres solebat esse, sonitum exaudiret, quippe à carceribus nondum latum progressus digrui, interim jam alium confecto cursu coronatum fuisse. Unde *Plutarchus*: *Ladam* ferunt carcerum funiculo adhuc in auribus à laxatione sonante, decurso stadio coronam reportasse. in *præcept. gerenda Rei*. Sed *Ladæ* illi celeritate cursuque pedum prævertere ventos. Adfuerat merito certant *Canilla* *Volsorum* regina: de qua apud *Virgil. in fin. Æneid.*

Ille velintalla segitis per summa volaret.

Canilla velocissima.

*Gramina, nec teneras cursu leffisset aristas
Vel mare per medium fluctu suspensa in-
mensis* (tas.

Ferret iter, celeres nec tingeret aequore plā:
Quibus versibus poeta haud bubie ad *I-
phiclam & Orionem* allusit, quorum alteri
datum, ut per summas aristas ita leviter
excurreret, ut ne summa quidem arista-
rum fastigia deturbaret. *Orion* verò quem
ex Euryale Minois filia Neptunus sustu-
lit, pater indulsit, ut suspensis vestigiis ita
fluctus inambularet, ut neque summos
pedes allueret. *Coelius Calcagninus lib. 1.
Epistolic. quast. 8.*

Dixi suprà ad *Tit. 10. paulo ante fin.* Ho-
merum à quodam depictum fuisse vomē-
tem. quem locum de argumentorum &
materiz suppeditatione etiamnum po-
tius, quàm de fundendorum carminum
celeritate interpretor. qui sciam præcipi-
tantiam illam Veteribus nunquam fuisse
in laude. Sic enim M. Antonius librum de
Ebrietate à se scriptum evomuisse, alicu-
bi legitur, in probri loco. Et cum Agathar-
chus magnus sibi spiritus fumeret de pin-
gendi celeritate; Zeuxis id intelligens,
Dix (inquit) *ego pingo, quia pingo aterni-
tati.* Similiter pictori parum perito de ce-
leritate glorianti, demonstrataque pina-
ce, illam modò se pictam dictitanti; re-
spondit nobilissimus pictor Apelles: *Et-
jam tacente teres loquatur, ex tempore pictā.*

Quanto commendabilius est Aristidæ so-
phistæ dictum, à Philostrato *lib. 2.* in scri-
ptarelatum? quo Marco Imperatori sci-
scitanti, quando ipsum auditorus forent,
respondit: Hodiernum diem exime, at
cras audies. Neque enim vomentium è
numero sumus, sed elaborantium. De-
bet scilicet Philosophus non nisi ad di-
cendum paratus, meditatus excussis fo-
rulis, & omni suppellectili oratoria ad di-
cendum profluere: quod ipse etiam Geor-
gius Remus monet in *Not. ad Themist. o-*

rat. 1. pag. 25. Laudanturque à diligenti cu-
ra & n. ora scribendi *Virgilius, Euripides
Iphicrates*, qui denos vel ut alij volunt, quin-
denos annos uno panegyrico scribendo
insumsit. Huc pertinent illud Catulli de
hinna Smyrno, parvo libello:
*Smyrna mei Cinna non à post deniq. messē
Quam cæpta est, nonamque edita post
hyemem.*

Cui operi tot annos utpote elucubrato,
immortalitatem ominatur eo versu

Hinc arcana diu seculapervolvent.

Est enim multis placet extemporalis quæ-
dam scriptitandi ratio & in conficiendis
libris celeritas, velut expromti, atq; in nu-
merato positi ingenij argumentum: cu-
jusmodi scriptores *Cic. lib. 2. ad Q. Fra-
trem ep. 9.* *penninus* quasi subito Mu-
sarum furore percitos appellat: qui fun-
dunt quidem, ne de in uno stantes multas
versuum centurias, eas tamen, quas animo
sedatiore, qui sunt, ne semel quidem pos-
sint perlegere: Ipsi tamen sua poemata
præsertim ilico postquam ediderunt im-
moderatè ac stultè amant: ut *Paul. Manut.*
locum *Itum* interpretatur. at mihi (in-
quit *Had. Jun. lib. 4. Animadvers. scap. 16.*)
secus videtur, probaturq; impensius dili-
gentia accurata, longiore tempore judicij
confirmatore expressa. Illic verba veluti
primorib. in labris nata, aut superficiario
ingenij æquore natantia eduntur, hic le-
ctionis multifariæ opus tanquam è san-
ctiore quandā ærario reconditæ promū-
tur, & habito delectu rerum verborum-
que pondera examinantur felicius, & ex-
hibentur. Quid? quo celeriter nata, ce-
lenter etiam intereunt? accidit nimirum
scriptoribus illis (si tamen scriptores,
quorum scripta ante auctores moriuntur)
quod Gallinus post exclusum ovū statim
gloterantib. & veluti partum suum palam
prædicantibus. Sed gestiens hic sua profe-
sendi impetus, omni alvi erit cohibendus,

Paulonis equum.

& illud animo etiam atque etiam versandum *non erudum nescio*, ut monet Raderus Jesuita *ad Mart. Ep. 4. lib. 1.* Quia in re tamen Paulonis Sicyonij (Plin. Pauliam appellat *libr. 35. cap. 11.*) celeritatem merito exceperis. Is accepto precio Equo conduxerat pingendum, qui se humi volutaret: cumque locatori currentem exhibuisset, & quidem pulvere oppletum; isque expostularet, secundum conventionis legem haud quaquam praestitam sibi operam, inquit Ministro ille:

Age puer, tabulam inverte, sicque picturam ejus oculis exhibe, quo facto, videret locator emendatum esse quod sibi displicebat, nullumque esse amplius querimoniarum locum. Cernere enim erat equum in tergo jacentem, seque in pulvere volutantem. quod Lucianus Demosthenis encomio scripsit, ut *Paulonis equum* proverbialiter de iis usurpari possit rebus, quae minimo negotio secundum cujusque sententiam accommodantur. Alciat. *lib. 4. parerg. c. 7.*

DE CONSPICILIIS TIT. XV.

Conspicilia.

Mvisi dubitant, utrum Veteres conspicilia habuerint, nec ne: quoniam Plinius, rerum omnium scriptor diligentissimus, nullum de his verbum facit: Contrà verò mentio horum apud Plautum fit, cum ait, Vitrum cedò, nec esse est conspicilio uti.

Id quod nulla alia de re, quàm de specillis, quae vulgò ocularia dicuntur, potest intelligi.

NOTAE, SIVE COMMENTARI.

TARII.

Recurramus.

Conspicillum.

Conspicili significatio.

Negat Christianus Beermannus virtutisq; literaturae doctissimus, conspicillum rectè dici; sed *conspicillum*, idq; vigore originis & analogia; ut enim Baculus bacillus, Furcula furcilla, ita etiam formatur, speculum specillum, apud Varonem *l. 5. Lat. ling.* & postea conspicillum quod initio hujus tituli monendum censui. Est autem, retenta communi enunciatione conspicillum quandoque locum denotat, ex quo aliquid possis conspice-re, quemadmodum Nonius illud Plauti in Medico, ait interpretatur:

In conspicilio ad servabam pallium:

Tamen hic loci instrumentum id significat, quo adhibitores majores videantur. Quo etiam sensu illud Plauti incunctanter accipiendum est:

Vitrum cedò: necesse est conspicilio uti.

ut probabile hinc fiat, usum ejus satis vetustum esse quandoquidem & Ptolemaei *conspicillum* specillum, quo illo per sexcenta millia adventantes naves conspiciebat, memoratur à Johanne Baptista à Porta *l. 17. Magia Natural. c. 11.* confectionem inibi ejus specilli docente, quo & per aliquot millia passuum amicos quæamus agnosce-re, & visu debiles è loeo disito & remoto minutissimos etiam characteres possint legere. Rem mehercule humani oculi cumprimis necessariam, & ut ait, optices ratione constantem. Ideò autem Pancirollus caput hoc in posteriore hanc partem rejicit, quòd cum nullibi ferè a *conspicilio* apud classicos scriptores Conspicillorum fiat mentio, inter Noviter reperta non incommodè haberi posse videtur. Ceterum hebescenti visui Conspicilia probe optulari; inter omnes convenit. Iis enim omnia majora apparent, ac spiritus visorij *instan-*

instaurantur atque in unum collecti minus evanescunt aut dissiliunt. Non tamen consultum putat Lemnius. *lib. 4. de occult. natura mirac. ca. 6.* ut viri plus satis maturè illis adsuescant: siquidem illis destituti, prorsus cæcutiant. Quod enim hic caligant accæcutiunt; ex spirituum inopia ac defectu evenit. Quocirca & Speculi avium reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac spiritibus robur concipere, novis subinde à cerebri oedese conferentibus. Hinc tanti semper habitata fuit speculi inspectio, ut ne Philosophi quidem ab hac sibi abstinentum putarent. *Socrates* certe ultrò etiam suasisse fertur discipulis suis, crebriò ut semet in speculo contemplarentur. ubi qui eorum foret pulchritudine sibi complacitus, impendio procuraret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret: qui vero minùs se commendabilem formam putaret, sedulò operam daret, ut virtutis inde turpitudinem tegetet. Ad eò vir omnium sapientissimus, speculo etiam ad disciplinam morum utebatur: *Demosthenem* verò primarium dicendi artificem, quis est, qui non sciat semper ante speculum, quasi ante magistrum, causas meditatum? Ita ille summus Orator, cum à Platone Philosopho facundiam hausisset, ab *Eubulide* dialectico argumentationes edidicisset: novissimam pronunciandi congruentiam ab speculo petivit. E si enim in omnibus manu faciendis imaginibus opera diutino sumitur, nunquam tamen similitudo æquè ac in speculis compareret. Deest enim & luto vigor, & saxo color, & picturæ rigor, & motus omnibus, qui præcipua fide similitudinem repræsentat. Cum in eo visitur imago mirè relata, ut similis iam mobilis, & ad omnem nutum hominis sui morigera: eadem semper contemplantibus æquæva est, ab ineunte pueritia ad obeuntem senectam, tot ætatis vices in-

duit, tam varias habitudines corporis participet: tot vultus ejusdem latantis vel dolentis imitatur: ut graviter hac de rediderit *L. Apulejus* in *Apologia pro se prima*. quemadmodum & de speculi ulu egregia quædam habet *Pomponatius* in *libro de inventionibus peculiari cap. 4.* ut *Simon Majol. part. 1. dier can. colloq. 18.* & *pag 595 & colloq 23. pag 758* nec non *Joh. Heidenfeld* in *Sphynge cap. 15.* Jam cum Philosophorum sit placitum, ex oculis & toto è corpore evaporare insensibilia corpuscula: quod specula demonstrant, quæ à mulieribus menstruo laborantibus inspecta conspurcantur, & velat isqualore quodam ex situ redduntur obsita: nil certe mirum est, homines visu quandoque effascinari; non quidem omnium, sed eorum potissimum, quorum spiritus ex impuro sanguine præcreati emittuntur, ut *Langius* dicebat, vel, ut *Fracastor*. quorum humores & spiritus adeò remoti sunt à natura aliorum, ut penè venena sint. Ii igitur cõcepto in infante odio intentissimè intuentes, spiritus quosdã ex oculis, & tota è facie ejaculantur. qui teneros infantis spiritus appliciti, eos uti venena sensim absumunt. Quam sententiam & *Philip. Berroaldus aal. 10. Apuleij* asserit his verbis: *Oculus* radiorum aculeos in contuentis è regione oculos jaculatur. hinc virulentus aculeus transverberat oculos, & hominis percussus præcordia corque convulberat. Quid quod & ophthalmici & lippi oculos fixè intuentium inquinant? Causa est quia illi sanguinem in oculorum membranis multum & putridum habent, quem per halitum dissolvi oportet, cum præter naturam eum in locum collectus fuerit. Hinc ergo putres hi spiritus ex oculo expirantes, oculum tenuiorem possunt offendere et contagione; quemadmodum & lipporum oculi, ut qui pleni visantur muco & humoribus putridis. Atque inde forsan

Speculi inspectio.

Fascinum ex oculis.

est, quod Plinius *lib. 7. c. 2.* & Gellius *lib. 9. cap. 4.* tradiderunt, esse in Triballis & Illyrijs quasdam familias, quæ visu effascinent interimantq; , quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis, casq; gemina in oculis pupilla esse cognobiles, atque ejus mali contagione impuberes facilius affici. Sunt & hujus generis in Scythia & Ponto mulieres, quæ Bithyræ & Thibiz dicuntur, & altero oculo geminam pupillam, altero equi habent effigiem. Adeo solers natura, quæ noxia & cavenda sunt, suis insignivit characteribus! Atque utinam in his terminis ea constitisset, & nec ad ipsam quoq; linguam fuisset progressa. Constat enim, virulenta quorundam lingua ipsam quoque animam cum corpore quandoque inquinari: ut rectè dixerit Gregorius Nazianzenus, Lingua Nihil perniciosius, in d hanc ut equum effrenem esse, & celum promptissimum. Sic enim & Apostolus Jacobus, linguam appellaverat effrenem; incoercibile malum, plenam veneno mortifero: per quam benedicamus Deo patri, & maledicamus hominibus ad Dei effigiem conditis: ex eodem ut ore procedat benedictio, & maledictio. *Jacob. 3.* Proinde idem Plinius & Gellius prodidère, esse quasdam in terra Africa hominum familias, voce atque lingua effascinantium: qui si impensius fortè laudaverint pulchras arbores, segetes latiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes partu atque cultu opimas; emoriuntur repente hæc omnia; nulli alij causæ obnoxia. Cujus rei rationem adferens Fracastorius *de Sympath. & Antipath. c. 24.* Existente, ait, natura quorundam perinde ac venenosa, & ejaculatis ex oculis eorum spiritibus perniciosiss, nihil prohibet, non infantes solum, sed & prandiores fascino affici: laudando autè maxime: quoniam laus propria lætitiā parit, lætitiā autem dilatacionem in cordis, tum spiri-

tuum facit, tum & totius faciei, & præcipue oculorum: unde aditus quodammodo aperitur veneno, quod à fascinatore ejaculatur. Quæ ex re natum forsitan est, ut quidpiam laudaturi, benè prius ominemur, ne verba nostra obsint, ita præfari, *Deus id conservet*, ut Langius *l. 2. Ep. 36.* vel ut Fracastorius scripsit, *Verba mea sibi non noceant*, ex cujus etiam sententia, sunt qui, dum laudantur, faciem avertunt: non tantum ut indicent molestam sibi esse laudationem, sed & ut à fascino sibi caveant. Jam enim in opinione est, per laudationes fascinum & fieri. Veteres ad arcendum fascinum & invidiam, *Præfascine Præfascine* præfari solebant, vel se, vel alios laudaturi. Sic servus ille Plautinus in *Asinaria, Act. 2. Sc. ultim.*

Præfascine, hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit

Merito meo, neq; me Athenis est alter hodie quisquam,

Cui credi rectè aequè pueri.

Sic apud Titinnium laudante Charisio, cum muliercula sponsam nimia laude adfecisset, ab altera monetur, ut *Præfascine* præfari velit:

— *Paula mea, amabo polius*

Ad laudem addito Præfascine.

ne scilicet, addit Charisius, puella fascinetur. Sed de hoc videatur Mi ret. *l. 9. Varsar. lectio. c. 3.* & Joh. Guilielmus *lib. 2. Verisimilium, cap. 15.* & Josephus Scaliger in *castigatione in Catullum* ita tribuit, superstitionis veterum finitum numerum, obnoxium fascino credebatur. Itaque laudantes aut numerantes dicebant *præfascine*. Hoc verbo omnem invidiam amoliri putabāt. Sic Barnabas Brisslon. *l. 8. de Formul. fol. 738* fascinationibus cubunt peculiari voce ista præfascine seu præfascini: quæ ut Carissus Solipater interpretatur, significabat sine fascino, quod *Γὰρ ἐξ ἀσφαλείας* dicunt. Quibus omnino addendū scribit

Fran

*Præfascine
apina.*

*Fascinum
l. u. u.*

*Fascinatione
l. u. u.*

Francisc. Vallesius, qui sententiam illam irrident, fascinationem nihil aliud esse concludit, quam superstitionum quendam timorem, ex stulta credulitate & vulgari opinione profectum. *lib. singul. de sacra Philosoph. c. 69.* Quod si quis plura de fascino velit cognoscere, legis Thomam Erastum *part. 1. disputat. de medicina nova Philippi Paracelsi à folio 91. usque ad fol. 108.* ubi satis disertè quid & quantum fascinationibus tribuendum sit, exponit, & aliorum opiniones de istis falso conceptas doctè refellit. Cui planissimè consentiunt Petrus Pomponatius Mantuanus, seculi sui Philosophus doctissimus, peculiari sua de Incautionibus libello *cap. 3. ut & Thomas Raderus à Vaga Medicus Lusitanus omni exceptione major. in coment. ad 1. Gale in lib. de differentiis febrium pag. 510. vol. 2.* Notandum verò imprimis est, etiam Aegyptiorum disciplinâ Oculis vim maximam fuisse attributâ. Eorum enim tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum explicari; atque eos nimis argutos, quemadmodum animo affecti sumus, loqui. Hinc celebre est Polemonis dictum, Oculos esse tanquam fores animi. Per illos enim animum emicare, indidemq; animum introspecti. quo nonnulli Oculum *verum cordis nuntium* dicunt. Sic apud Ecclesiast. *c. ult.* hominis facies vocatur platea animæ; & Oculi, aspicientes perforamina: quia in facie sunt omnes sensus. quapropter illic videtur anima, ut in foro versari, ac negotiari cum rebus externis. Sensuum verò perfectissimus atq; exactissimus est visus. Quod pertinet illud *Matth. 6.* lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosus erit. Quod enim physici & physyognomici de Corpo-

rali oculi affirmant, *Qualis scilicet is est, talis esse & totum corpus*: hoc Dominus transfert ad oculum animi, h. e. intellectum. quasi diceret: Ut oculus est lucerna corporis; ita mens seu intellectus, animæ, quæ est præcipua hominis pars, & per quæ homo bonus aut malus dicitur. Quemadmodum igitur, ut valet oculus, ita valere agnoscitur totum corpus: (quæ Hippoc. assertio est, *6. Ep. sect. 4.*) Ita ut valet intellectus, valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc significatur nomine corporis. Si igitur, inquit, oculus tuus simplex, h. e. bonus est, totum corpus (per quod totus homo intelligitur) erit lucidum. Sin oculus est, nequâ, homo totus erit tenebrosus. Sic n. locum istum interpretatur Fr. Vallesius *lib. singul. de sacra philos. cap. 84.* Usq; ad eò verò tota corporis vis in oculis incubit, ut Zamolxis & Abaris philosophi totius corporis curatione opus esse dixerint, si quis, oculis mederi vellet. quòd sic corpus curare quæ affectaret, animum imprimis depurgandum, quod relatam est à Jo. Pierio *in præf. lib. 33. Hieroglyph.* Porro quemadmodum antiquæ gentium superstitio, singulas humani corporis particulas, singulos Deus obtinere existimavit: ita Amoris sedem in oculis potissimum collocavit. Id certè Tiberianus in *Promethæo* ita extulit, ut dicat Deos singulares sui partes homini contribuisse, quas sibi vendiderunt, suæque tutelæ proprias agnoscant. Caput itaq; Jovi detulerunt, Neptuno pectus, cinctum Marti frontem genio: unde Deum venerantes, ait Servius, frontem tangimus. Supercilia in Junonis tutela fuisse ait Sex. Pompejus; quod ijs protegantur oculi, per quos licet fruimur, quam à Junone tribui putabant, Lucina inde dicta. Aurem Memoriam consecratam refert Servius, Dextra Fidei sacra est: nam in fide porrigitur. Dorsum & posticæ partes Plutoni propriè adscribuntur ab Artemidoro. Pedes Mercu-

Fascinatio
nibus quan-
tum tribuen-
dum.

Oculorum
vis.

Oculi fores
animi.

Singula cor-
poris partes à
Dio

rio, à Democrito. Genua Misericordiaz quod ea supplices attingant, ad hæc manus tendant, hæc ut Aras adorent ut inquit Plinius *lib. 11. c. 45.* Misericordiam autem ii Dearum numero fuisse olim, testatur ejus apud Athenienses Ara, teste Pausania & Philostrato. Tali plantæve pedum in Thetidis potestate fuerunt. Digni Minervæ consecrati, Servio teste: Ubera, renes & inguina Veneri, quod referri potest illud Epigrammatarii Rufini ita ab Had. Junio latine redditum *l. 4 Animadversor. c. 13.*

Lumina Junonis tibi sunt, digitiq; Minervæ,

Cum Thetidis talis, ubera Cyprigena. ubi tamen per lumina intelligi debent Supercilia, ut modo innuimus. Nam oculos Cupidini, Veneris filio, in quibus excubet, ceu specula quadam, tribuit Philostratus. Optime: Sunt enim oculi Veneris illices, & potentissimum amoris incitamentum: quorum fulgor & amabilis intuitus quodam quasi morsu vitalia populat, & morficat in medullas depascitur. quo spectant versus illi Musæi de Herone & Leandres ita à Casparo Barthio amoenissimi homine ingenii latine redditum *Fuit via trans oculos, oculi figuntur, ab illu Pulvis in alta virum sensum præcordia manat.*

Ubi in Notis suis Barthius in prædictum Musæi locum, præter alia illud ex Achille Tatius recenset: pulchritudo celerius cunctem telò perfodit & per oculos in animam delabitur: oculos namque via est amatorio vulnere. Unde Apulejus Fotidis suæ oculos *morficantes* scitè appellat, *libro 2.* quemadmodum Horatius oculos in *Damalis* putres dixit, hoc est, in Damalis amorem solutos. ut ve. bo illo eorum exprimat habitum, qui validis Veneris compagibus hærentes sollicitant spacium decurrere amoris, hoc est, cum res ad effe-

ctum spectat: sic enim ille *2. de arte:*

Adspicies oculos tremulo fulgore micantes

Vi sol in liquida sapè refulges aqua.

Et Juvenalis: *oculoq; in fine trementes;* quo sensu & Persio *Satyr. 5.* In Venerem putris est, qui in hanc solutus & profusus: ducta Metaphorà à solo, quod *2. Georgic.* putre vocat Virgilius:

Et cui putre solum, namq; hoc imitatur arando, &c.

significans optimum solum esse solutum. Nam cum aramus, hoc agimus, ut terram solutam reddamus. Turnebus *lib. 18. Adversar. cap. 27.* de oculorum porro vi ad excitandum amorem fidem facit illud ejusdem Apulei *lib. 10.* Isti enim tui oculi per meos ad intima delapsi præcordia: meis medullis acerrimum commovent incendium, quod nec ignotum fuit scriptoribus sanctis. Sic namque Ambrosius *homil. 17.* ipse enim vel ad spectus mulieris telum est veneno litum; & *homil. 20. ait.* Cyrum abstinuisse ab spectu elegantis fœminæ, ne caderet. Et Cyprianus *de zelo & livore*, de dæmonis illecebris disserens: offert, ait, oculis formas illices, & facilis (quid si fices legas?) voluptatis, ut visu destruat castitatem. ut non omnino errare putentur, qui ducti hac sententia Græcum *ἵππο* dictum credant *ἵππο* ἵππος ἵππος visionem

Crescit enim a se duo spectanda cura puella

dicebat Propertius, præter illud

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.

Et illud:

Si nescis oculi sunt in amore duces.

Idque pluribus exornat Joh. Ludov. de la Cord. Jesuita in Comment. ad *Virg. eclog. 8 v. 4. n. 4* à quibus non secludendum est, quod oculis venari amores, dixerunt veteres, sicuti Ritterhusius *adversus Phadri* — tres reliquit filias

Oculi venari amorem.

Oculi amoris testes.

nam formosam sed oculis venantem viros.
Velut & Ovidius dixit, *Amores venari.*
Nam formosa femina, tanquam viscus
volucres, sic ipsa adolescens capit & at-
trahit: ut non absq; ratione juvenalis pro-
digij loco referre videatur de cœco a-
mante

*Qui nunquam visa flagrabat amore
puella.*

Oculorum
gratia.

Accedit ad oculorum gratiam, quod vel
solus illorum in homine quidem benevo-
lo intuitus, non mediocrem generare vi-
deatur suavitatem. Sic enim Euripides:

Suave est viri benevoli oculos intueri.
quos cum osculamur, ait Plinius *lib. 11.
cap. 33.* animum ipsam videmur attingere.
Hinc *Oculissimum*, pro eo, quod est cha-
rissimum, apud Plautum & alios frequen-
ter invenias, eo quod oculorum sensu ni-

hil nobis esse queat charius, nihil jucun-
dus. Idq; post Turneb. *lib. 11. cap. 7.* etiam
Muretus notat ad illud Catull.

Ambobus mihi quid carius est oculis? Luscivoga.
Hinc illa Lusci hominis ad populum lata
rogatio, ut qui sciens prudens oculum lu-
sco eripuisset, utroque oculo ipse orbaretur.
Huic rogationi ferendæ occasionem
adversarius dederat, quod minas sapius
intentaret, oculum se illi erepturum, et-
iamsi pœnam legis laturus & oculo altero
cariturus esset, populus æquitatem, vel po-
tius necessitate rationis persuasus legem
jussit: qua tamen nihil legi talionis, quæ
populorum omnium quodammodo com-
munis erat, derogabatur, qui enim mali-
tiosè alterum excæcavisset, æquum erat, ut
ipse excæcetur, quod graviter disputat
Joh. Bodinus *lib. 4. de Republica, cap. 3.*

DE SELLIS, STAPHIIS ET EQUORUM

SOLEIS TIT. XVI.

Sellas equorum omnes credunt noviter inventas, aut saltem post Imperium *Sella equorū.*
Romanum introductas esse: quando quidem in statuis antiquis non cernatur,
quod unquam Sellas equi habuerint; uti nec in ære, aut toreumatibus. Est
igitur non magis adeo antiqua sunt: usum tamen harum fuisse invenio, im-
perante Constantino Magni illius Constantini filio, hoc est, anno Christi
CCCXL. Scribit enim Zonaras, quod Constans cum fratre suo Constam-
tino de Imperij divisione dimicaturus, in medium Constantini exercitum
irruerit, & percussus eum equo & sellâ deturbavit. De sella etiam Theodo-
sius Magnus loquitur, qui imperare cepit anno CCCXXXII. In qua-
dam enim lege præcipit, ne sella cum frenis & averta, sexaginta libras
auri transeat: ea comminatione, ut si quis præscripta moderaminis Impera-
toris libramenta transscenderit, ejus sella in frusta cadatur, averta verò fi-
sci jurihus deputetur. l. quoniam. C. de curs. publ. lib. 12. Ejusdem sella
mentio quoque fit in Constitutione Leonis Imperatoris, qui solum imperare
cepit anno CCCGLXXII. Ea quippe lege prohibetur, ut nulli prorsus liceat
in frenis & equestribus sellis, vel in balibeis suis margaritas, smaragdos, &
hyacinthos adaptare. l. unic. C. Nulli licere in frenis. lib. 11. Nicetas
quoque in vita Andronici Comneni de Theodoro quodam loquitur, qui ex
Panciroll. lib. 2. m m equi

equi sella descenderit, quam iugdov nominarant, b.e. sellam in qua sedebatur Sed & Zonaras idem nomen pro sella equestri usurpat, in vita Constantini Monomachi, ut ita extra omnem dubietatem sit, quæstri sella non admodum vetus inventum esse.

*Staphia.
Stapedes.*

Staphiæ quoque sive Stapedes quando introducti fuerint, non usq. adeo expeditum est. Sed quoniam horum nec vestigium in marmoribus aut æneis tabulis, & nec etiam nomen exstat: dicto non absundum videtur, Eos post ruinam Imperij Romani fuisse inventos. Ideoque rei nova necessarium fuisse novum quoque excogitare vocabulum quod est Staphia, vel Stapes, Sepedis, hoc est locus in quo pes queat consistere.

Sola equorum.

Sunt etiam, qui velint, ne calceatos quidem olim fuisse equos: eò quòd in equestribus statuis ferrea ista calceamenta non conspiciantur. Cujus rei causam sanè h. u. d. scio. Legitamen, Poppam Sabinam, Neronis uxorem charissimam, delicatiorib. suis jumentis soleas ex auro induisse: ceteris verè ex argenti, Id quod illi in mentem haud venisset, opinor, multò vero minus facilitatem ab ipsa fuisset, nisi jam tum calceari consuevissent equi. Nicetas circa finem historiae suae scriptum reliquit, Latinos pulcherrimam statuam equestrem, qua Iesu filio Nave, vel, ut alij interpretantur, Bellerophonti sacra credebatur, destruxisse, & sub ferro calcibus abrupto, hominis effigiem invenisse. Credo igitur Equi ferreas soleas indutas fuisse.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

*Ephippia an
veteribus in
usu.*

TRadidit Polydorus Vergilius lib. 2. de Inventoribus rerum, c. 12. & Joh. Corasius lib. 5. Miscellan. cap. 2. Peletrios, qui Thessaliæ populi sunt, frenos & ephippia primos invenisse. quod ut assererent, adducti haud dubiè fuerunt illo Plinij loco, quo frenos & strata equorum Peletronium invenisse, scriptum exstat lib. 7. c. 56. Crediderunt enim Equorum stratis Ephippia incunctanter significari. Minus tamen consideratè, opinor: cum eo verbo non tam equestris sella, quam quod equis injicitur, denotetur. Quicquid enim, ait Varro, insternebant, à sternendo stragulum appellabant: quale est illud, quod lectis operiendis interni follet. Sic stratum & instratum etiam est operimentum equorum: cujusmodi Stragulae

Strata equorum.

Babylonice feruntur. Joh. Brechæus in l. instratum. 45. ff. de verb. signif. Quo fit, ut cum Ephippiorum & sellarum equestrium neq. Plinius, neque etiam ullus alius idoneus auctor meminerit; usum earum priscis Romanor. temporibus nullum fuisse existimem. Nec mutat, quòd Ephippiorum fiat mentio apud Horatium lib. 1. Epist. 14.

Optat ephippiabos piger, optat arare caballus.

Nam si genuinam verbi significationem intueri volumus, desinetur ἰππῖος ἄνθρωπος, ab eo, qui equo insidet & eo vehitur, & propriè de milite equite dicitur; cui opponitur ἰμῖς, pedes miles: Unde ἰππῖος ἰππῖος, equestris cursus. & quandoq. etiam pro certamine currentium equorum ἰππῖος accipitur: nihilq. absurdi est, ut pro strato sive instrato equi

intelligatur, equorum autem ornatum quod attinet, constat eum veterib. valde fuisse in delitiis, præcipue verò principibus. Sic n. equi phaleri comiti; imò equorum radiantibus Gemmis onustorum fit mentio apud C. Solium Apollinarem l.

4. ep. 20. ubi Job. Savaro: olim inquit, æreæ & aureæ equorum gemmis tanquam stellulis illuminabantur; nec solum hæc sed et balthæi & equestres sellæ Sic Antiochus Rex Hannibali equitatum frenis, ephippijs, monilib. phaleris præfulgentem ostendisse memoratur à Gell. lib. 5. No. 1. Attic. c. 3 de quo ornatu egregie L. Apul. de Deo Socratis: Nec enim in emundis equis phalaras consideramus, & balthæi molimina inspicimus, & ornatisime cervicis divitias cōtemplamur, si ex argento & auro gemmis monilia variaz gazæ dependent, si pluru artis ornamenta capiti & collo circumjacent, si frena celata, si ephippia fucata, cingula aureata sint, & quæ sequuntur. Insigniter verò Frid. Barbaruss. equus à Gunthero lib. 4. sequentib. describitur versib.

*Aurea nexilibus fastidis frena cathenis
Gemmatisq. lupos & fulvum masticas aurum.*

*Lucidum è media dependet fronte pyropus.
Lucida multifonis phalerantur pectora bullis.*

*Ipsæ ferrox incerta vago vestigia gressu
Multiplicat, cennescit, interdum calcib. auræ
Verberat, & tanto son pes fessore superbit.*

Quæ genuina & vera est virtutis equi generosi: quem ex omnibus animantibus constat maximæ esse *φιλονοι*, honoris sensum habere acerrimum. Ideoque poëta ei superbiam tribuit, & quasi intelligentiam sui victoris: exemplo scilicet ejus quod de Bucephalo Alexandri M. e quo Curtius lib. 6. de rebus ejus gestis memoriz prodidit: & à nobis relatum fuit ad hunc authorem nostrum lib. 1. Rerum deperdit. 1. de equis

Atvero adminicula, quibus & equi conscenduntur facilius, & quibus pedes utrinq; inseruntur, ut quiescant, & commodior fiat sessio; noviter inventa esse, dubitandum non est. Nam ut in marmoribus & ænei statuis, itemque in arcubus triumphalibus Romæ conspicitur, antiqui adminiculo eo non utebantur: nec quo nomine appelletur, apud ullum Græcor. aut Latinorum auctorem legitur. Vulgus *Staffas Staphias*, vel *Scapedes* vocat, quod in eis pes stet commodè. Coel. Rhodigin. *subsellares*, quod sub sella propendeant; Rob. Valturius, *ferrum scanfile*. Saltu autem Veteres se conjecisse in equos, absq; illo, quo dixi, adminiculo, ostendit Virgilius lib. 12.

*Infrenant alij currus, accorpora saltem
Subjiciunt in equos, & stridens ensibus
adsunt.*

Idem de Turno eod. lib.

*Poste equos, atq. arma simul, saluque
superbus*

Emicat. —

Clarius verò etiam id docet Vegetius lib. 1. Non tantum, inquit, à tyronibus, sed etiam à stipendiarijs militibus Salitio in equos districto est semper exacta. quem usum ad hanc usq; ætatem, licet cum dissimulatione, pervenisse manifestum est. Equi lignei sub tecto hyeme; æstate ponebantur in campo. Super hos tyrones primo inermes, dum consuetudine proficerent; deinde armati cogeantur ascendere. tantaque cura erat, ut non tantum à dextris, sed etiam à sinist. is partibus & insilire & desilire condiscerent; evaginas etiam gladios vel contos tenentes. hoc enim assidua meditatione faciebant scilicet, ut in tumultu prælij sine mora ascendere, qui tam studiò exercebantur in pace. Livius secund. belli Pænici lib. 3. Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu: sed quibus Desultorum in modum

*Staphia veteribus inco-
gnita.*

*Salitio in e-
quos.*

*Equorum
ornatus.*

*Equi Barba-
rossa descri-
ptio.*

*Equus homo-
ris appetens.*

dum binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpè pugnam, in recentem equum ex fesso armatis trāsultate mos erat. Tanta velocitatis ipsis, tamq̃e docile equorum genus! Xenophon Socraticus in eolibro, *quæ Equitum præfatus inscribitur*: Postquam verò, equites esse oporteat, dictum est; quam parte Equites optimi comparentur, hoc in medium conabor expone-
re. Ex his igitur Juniores impellere atque abhortari debemus, ut in equos insilire discant: hujus autem rei magistrum præceptoremq̃; qui adhibuerit, jure laudabitur: Natu autem grandiores adsuafacere, ut in scandendis equis, Persico more, se invicem adjuvent, elegantem autem & festivam hujus rei historiam illum scandēdi in equum morem veterum non nihil veterum, adumbrantem apud Guilielmum Stukium *in Carolo Magno red vivo pag. 40* quam amantitatis gratia lubet apponere: Cum Carolus Magnus Imperator, ait, in quendam presbyterum munus dignitatemque episcopi conferret, atque eum ad Pontificatum sibi donatum lætitia gestientem, & adhuc absque scamno sive suppedaneo, uno impetu alacriter in equum insilientem conspiceret: statim hominem movum revocavit: vales inquires, ut video, viribus & eques haud malus es, opera itaque tua in bellis, ubi virtus tua enitescat indigeo. Proinde ignobili & imbecillo in ovium gregem dominiū relinque. Quia verò illa Equos ascendendi ratio nō facile, & nec sine labore atque molestia expediri poterat, ab iis præferim, qui viribus non valebant, nec habeant qui in equos ipsos tollerent: igitur ad minuendum illum laborem Vicuri, seu qui vicis militares sternebant in lateribus viarum collocabant altiores quosdā lapides, & tanquā quædam pusilla suggesta excitabant, ex quibus parvo negotio quilibet, tenui etiam corporis firmitate, poterat se conjici-

cere in dorsum equi. Idem etiam in vita C. Gracchi narrat Plutarchus: qui Cajus cum omni ratione consulere commodis multitudinis: studeretque cunctorum Italiz populorum animum sibi conciliare; in aliis etiam plures vias stravit, & cum ipsas commodas valdè fecisset atq̃; ornasset, curavit etiam ut lapidibus certa mensura positis, & columellis quibusdam notarentur millia passuum, & alijs itidem propinquioribus lapidibus effecit, ut qui equo veherentur, possent in eum facile ascendere, sine instrumento illo, quo huic rei factu utebantur, cum in equum imponi vellent. Præterea (inquit) dimenso viarum spatio, singulis Milliaris (est autem Milliarium paulò minus quā octo stadia) columnas lapideas spacijs signa proferentes constituit: alios insuper lapides parum inter se distantes ex utraque viarum parte disposuit, ut ex illis faciliter, & sine saltu in equos esset adscensus. Quibus ex locis evidenter evincitur Staphias Romanis antiquitus in usu non fuisse; ideoq̃; inventionem harum novam esse, quod eleganter docuit Robertus Valturius *de re militari lib. 10. cap. 2.* & Petrus Victorius *Miliaria lib. Varia. lectio. lib. 37. cap. 15.* Cæterum ex *pidibus* illo Plutarchi loco etiam discimus, Romanos itinerum spacia miliaribus & lapidibus fuisse dimensos. Unde Quintus ab urbe lapis dicebatur, distans ab urbe quinque miliaribus: ut rectè supputat Didac. Covarr. *lib. 2. variar. resolut. cap. 20. nū. 5.* Varia olim itinera & discertè etiam probat text. in *l. propter litteras. 21. §. fin. ff. de excus. imor. & §. qui excusar. Inst. eod. tit.* in tantum ut Lapis & Milliarium pro uno eodemque dicatur in *l. 1. §. smit. ff. de officio pref. urb. eod. quod singul. miliaris*, auctore Graccho, lapideæ columnæ spaciorum signa inscripta habentes fuerunt positz. Unde lapidibus quoq̃; itinerum dimensionem fieri in usum venit. Hoc & Quintilia

Vicuri admi-
ni-stra-
re, annos
ascendendi.

ilianus indicat *lib. 4. cap. ult.* Reficit quoque (de partitione loquitur) audientem certo singularum partium fine, non aliter quam facientibus iter multum detrahunt fatigationis notata inscriptis lapidibus. spacia. Eoq; Rutilius alludit iis versibus.

Intervalla via fessis prostare videntur

Qui notas inscriptus milia multa lapis.

Boetius etiam *lib. 3. Geomet.* lapides quosdam, quos appellat *Cursorios* antiquitas, inscriptos fuisse ait, quibus itinera discrimineretur. Idque pluribus exsequitur Barab. Brisonius *lib. 4. Selectar. antiquit. cap. 8.* quibus adiiciendum est, quod de Milliario aureo est proditum. Id enim columna quædam erat, in capite Romani fori prope ædem Saturni: in quam columnam omnes Italiæ viæ terminabantur. Plinius *lib. 3.* Roma dividitur in regiones 14. compita earum 265. passus ejusdem spacij mensura currente à Milliario in capite Romani fori statuto, ad singulas portas, quæ sunt hodie numero 37. Cornelius Tacitus *lib. 17.* Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrum, inde ad Milliarium aureum, sub ædem Saturni pergit. Idem & Tranquillus ait totidem penè verbis in *Othonis vita.* Plutarchus verò in *Galba*, his verbis Milliarium describit: In forum ibat ad eam partem, in qua steterat aurea columella, ad quam omnes Italiæ viæ terminabantur, hoc est, initium & finem capiebant, ab ea quippe columna milleni passus in vijs omnibus, lapidibus notati, dirigebantur. Fr. Hotomannus *§. qui autem vult. Infr. de excus. tutor.* & Matthæus Raderus ad *Martial. l. 1. Epigr. 13.*

Signat vicina quartus ab urbe lapis.

Quam post ultimam hanc recognitionem primum vidi. Quid aut in causa sit, quòd apud Æmiliū Macrum, mille passus non à milliario Urbis (alij, *Muro urbis* legunt)

sed à continentibus ædificijs numerandi sint *l. mille passus. §. de verb. signif. id à Juris nostri interpretibus ad eum locum, & ad l. 2. d. 1.* diligenter est explicatum, quib. adde quod Ant. Augustin. scribit. *lib. 4. Emendat. cap. 7* & quomodo metienda sint milliaria, tam legalia, quam vulgaria, perspicue tractatum habes apud Joh. Koppen. in *decisionib.* doctissimis pariter atq; utilissimis auro contra non æstimandis *q. 16. post Schneidw. in §. Rursus nu. 40. cū seqq. Infr. de Act.* De Equorum autem soleis dicta aliqua sunt *lib. 1. s. de Equis.* ubi *Poppia Sabirā* Neronis initio pellicem, inde uxorem, jumentis suis delicatioribus soleas ex auro induere solitam, docui. De qua etiam scribunt historici, capillos eam habuisse succinos, ipsius quoq; Neronis, qui eam ad infaniam usque deperibat, sermonibus laudatos, versib. item nonnunquam ad Citharam decantatos. Exinde factum, ut puellæ omnes, Romanæ atque Italicæ eo tempore colorem illum magno studio affectarent, non in conia modo & capillis, sed in reticulis, annulis & omni genere ornamentorum. Quo ipso admonens stultitiæ cujusdam humanæ quam Græci *κακοψαλίας* dicunt: qua obfessi homines magnorum virorum adfectant & concupiscunt, cum similitudinem eorum sperare non possunt, nec apud eos eorum pertingere, confugiunt ad illorum ineptam & ridiculam imitationem, sectanturque *πίπτου*, & pro virtutum ornamentis, Naturæ nævos aut consuetudinis vitia sibi affingunt & accommodant, non aliter inquit Picartus *decad. 3. observ. Politicar. cap. 7.* quam teste Plutarcho facere pueri solent, qui induunt Musarum suarum grandiores cothurnos, galeas sive thoraces, & illo ornatu se majoribus suis jam pares aut similes esse persuadere possulant, idq; exemplis aliquot demonstrat Picartus; illud etiam de *Cleisopho* Philippi

Milliarium metiendo: n ratio.

Poppia Sabirā capilli succini.

κακοψαλίας.

Cleisopho Philippi dulatur.

Araber Regi
suorum vitia
affert.

Macedonum Regis adlatore adjiciens. Nam cum Philippo oculus unus effossus esset, Cleisophum ait mox eodem oculo fasciis obligato in publicum prodysse; ac rursum cum crus obtusum Regi ac luxatum fuisset, Cleisophum eodẽ crure claudicantem cum Rege conspectum. Deniq; si vel cibum acrem ori Philippus admo-
veret, vultum mox Cleisophum contra-
xisse, quasi eo quoque veleretur. Debut
scil. Cleisophus ille non Atheniensis esse,
sed Arabi aliquis, in quorum regione scri-
bit Athenzus non assentandi causa factũ,

ut si Regi pars quædam corporis male af-
fecta esset, subditi eodẽ modo se labora-
re fingerent, quod *Aethiopi* itendidem
tribuit Diodor. Sicul. lib. 3. *Biblioth.* quam
stultitiam reprehendens *Picarius*; desi-
nant, *inquit*, domines jam demum stulte-
scere cum esse desinant! Sed ut ad equo-
rum soleas revertamur, & simul caput hoc
concludamus, scitum est quod Jos. Scalig.
memoriæ prodidit; Eas olim equis indu-
tas fuisse, nõ ut nũc, *clavis suppalas*. Lo-
cum illũ videre poteris lector apud Scalig.
ad ultimum versum *Catulli* in Epigr. 16.

DE QUADRATURA CIRCULI, SEU MODO REDU- CENDI QUADRATI AD CIRCULUM TIT. XVII.

Scibilia, sed
non scita.

negligen-
tia.

Auctor est *Aristoteles*, Multa quidem esse scibilia vel sciri posse, quæ tamen
scita nondum sint, ea quod via ac modus eorum ignoretur. Exemplum po-
nit de Quadrato in Circulum reducendo. Id quod nec ipse, nec quisquam
alius ad nostram usque ætatem hanc facere poterat: nisi quodammodo ab hinc
plus minus triginta, Ars ista fuit inventa: quæ mirabile quoddam secretum
in se continet. Græci τὸ ἐγὼνισμὸν vocant, quæ est alterius cujusdam figura
ad circulum reductio. Fit autem hoc modo Ducendus est Circulus AB. cujus
area ita metienda, ut Diameter constituatur AC. longitudine 14. pedum,
qui numerus triplicatus producit 42. Huic si addideris septimam Diametri
partem, quæ sunt 2. provenient 44. Circumferentia enim Circuli triplo
seque septima parte major est Diametro. Intellecta Circumferentia & Diamo-
tro, facile est Aream circuli invenire. Nam si per dimidietatem, id est, per 2.
diviserimus diametrum, provenient 7. & Circumferentiam similiter per 2.
provenient 22. qui numerus ultimus per 7. multiplicatus, producit 154.
quæ, pro ratione Mathematica Aream circuli constituunt.

Calculus hic est:

$$\begin{array}{rcl}
 \text{Diameter tota est} & 14 & \} \\
 \text{Dimidietas est} & 2 & \} 7. \text{ Quotiens.} \\
 \text{Circumferentia integra} & 44 & \} \\
 \text{Dimidietas est} & 22 & \} 22. \text{ Quotiens.}
 \end{array}$$

Hi duo Quotiens 22. & 7. inter se multiplicati constituunt Aream circuli
154.

22

7

154. *Area circuli.*

Restat ut *Quadratum* inveniamus, huic *aquale*. quod ad hunc reperitur modum. Divisa, quem admodum factum est, *Diametro* in 14. partes, ducenda est *linea* ac undecima parte ad *circumferentiam*, à puncto D. ad F: unde *angulus* fit *rectus* cum *Diametro*, Postea ab ultima parte *Diametri* ducenda est *linea* ad idem punctum F. & fit *linea* CF. atque ita *Quadratum* illud *Circulo* erit *aquale*. Quod ut verum esse deprehendatur, necessum est, ut ipsius *Quadrati* longitudinem metiamur, Metiendae itaque erit *linea* CD. quam 11. pedum esse diximus. Numerus iste multiplicatus per 11 conficiet 121. postea mensuranda est *linea* DF. & longitudinem eius hoc modo deprehendes. Ducenda erit *linea* à puncto E, quod *circuli* centrum est, ad F, & nascetur *triangulus* DEF. *Linea* ista EF, *aqualis* est dimidiato *Diametro*, qui est 7. pedum, quandoquidem integer *Diameter* 14. pedibus constat. Numerus illi per 7. multiplicandus erit, & provenient. 49. de quibus detrahendi 16. qui numerus est multiplicatus *Linea* ED. qua est pedum 4. qui multiplicati faciunt 16. Detrahi igitur 16. à 49. restabunt 33. & ideo potentia *Linea* DF, erit 33. cum quo numero conjunctis supradictis 121. proficiet 154. Unde apparet, potentiam *Linea* F, *Quadratum* constituere ex 154. quantum ipsum *Area* *Circuli* diximus.

NOTÆ, SIVE COMMENTARI.

*Quadrat
Circuli an
possibilis.*

Quæstionis hujus de *Quadratura* *Circuli*, an scilicet ea possibilis sit, nec ne, jucunda quidem est inquisitio; at explicatio difficilis; cognitio autem cum ad alia, tum ad multorum locorum Aristotelicorum intelligentiam perquam utilis, ut testatur Benedictus Pererius, de *Communibus omn. rer. natural. princip. & affect. lib. 10. c. 19.* Circulum autem quadrate conati sunt, apud Veteres, Antiphon, Bryso, Hippocrates Chius, Euclides, Archimedes, Apollonius, Porus. Erecentioribus Boëtius, Campanus, Cusanus, Regio montanus, Oroncius Finxus qui si quam multa docere atque demonstrare pollicitus & aggressus est, tam multa præstare & perficere potuissent, immortalē sanē gloriā fuisset consequutus. Et ex Veterib. quidē

Antiphon & Bryso satis nobiles perhibentur Mathematici, vel Aristor. reprehensione 1. *physic. text. 11. 1. Posterior. text. 23. & 1. Elench. c. 10.* Nec enim adversus ignaros & inertes athletas Aristoteles luctatus est, ut discipulus ejus Alexander Reges athletas deposcebat, cum ad olympicam coronam invitaretur. Hippocrates verò Chius præterquam quod & ipse ab Aristotele itidem satis nobilitatus sit, admirabilis prorsus fuit Naturæ, dicam, an fortunæ miraculo? hic enim, ut ait Philoponus in *primum Aristotelis Physicum*, Mercator, cum in piratarum navem incidisset, Athenas venerat prædones accusandi gratia: & cum diu Athenis persequendi criminis causa moraretur, accessit ad Philosophos, quorum consuetudine tantum in Geometria profecit, ut duas res in Geometria maximas

Antiphon.
Bryso.

Hippocrates
Chius.

tentarit, valdeque promoverit, *νεγνω-
ναισι*, Quadraturam circuli, & deplica-
tionem cubi. Circuli quidem quadratu-
ram non invenit; sed cum quadraret lu-
nulam, falsò arbitratus est ex hac Circu-
lum quadrari. Nam ex lunula quadrata
circulum quadratum esse arbitrabatur.
Hæc Philoponus: Sed Hippocratis, ut &
reliquorum omnium de Quadratura cir-
culi demonstrationes, Johannes Buteon
uno libello diligenter collegit, earumque
demonstrationum vitia & errata subtili-
ter & accuratè patefecit quemadmodum
& docta exstat eadem de re Petri Rami
disputatio, *lib. 1. Scholar. Mathemat. & lib.
19. Geometr.* Adèò non absque ratione di-
xisse videtur Aristoteles: *μυλῶς σῆσι* posse,
qua nondum scita sunt, ut *νεγνωναισι*
circuli. Ejus enim scientiam nondum esse
quidem, at ipsum tamen esse quiddam sci-
bile, *in Casq. c. 2. quo sensu Marin. in pro-
theoria Datorum* affirmat, Circuli scienti-
am, quamvis nondum percepta sit, per-
cipi tamen posse. Idq; alijs quoq; in rebus
usu venire credo pluribus: rectè ut possi-
mus dicere, *Maximam partem eorum,
que scimus, esse minimam partem eorum,
que ignoramus, aut scire possumus.* quam
in sententiam Cardinalis Cusanus librum
conscriptit, *de Docta ignorantia.*

Ignorantia
docta.

Cætèrùm quæstionis istius nondum in
diametri & peripheriæ sive circumferen-
tiæ ratione esse P. Ramus putat *in d. lib. 19.*
Eam Pancirollus hoc capite nostro dili-
genter explicat. Cujus demonstratio sic
habet. Demonstrandum est, Quadratum
Lineæ FC æquare aream circuli propositi.
Linea DC, est 11. partium talium, qualium
tota Diameter est 14. Linea FF. est radius
circuli, seu dimidia Diameter, id est 7. par-
tium. In triangulo igitur rectangulo, DFF
nota sunt duo latera, DE, 4. partium, &
EF, 7. partium. Ex his duobus notis lateri-
bus, *per penultimam proposit. primæ* Eucli-

Schematicæ
demonstratio

dis, notum sit etiam tertium latus DF.
Subtrahe quadratum lateris DE à qua-
drato lateris EF: residuum est quadratum
lineæ DF.

Latus DE est 4. partium, ejus Quadratum
est 16.

Latus EF est 7. partium, ejus Quadratum
est 49.

EF Quadrat. 49.

DE Quadrat. 16. Subtrahe,

DF. Quadrat. 33. Residuum,
Cognitis omnibus lateribus in triangulo
rectangulo DEF. cognoscendum etiam
idipsum in altero triangulo rectangulo
DFC. in quo dantur duo latera nota. La-
teris DF. quadratum est 33. Lateris DC.
quadratum est 121. Si enim undecim in
seipsa multiplices, tot provenient. Ex ho-
rum duorum laterum Quadratis cogni-
tis, investigatur etiam quadratum tertij
lateris FC. quod ultimum est, & scopus
propositum in hac demonstratione. Il-
lud enim Quadratum est æquale areæ cir-
culi propositi. Invenitur autem tertij il-
lius lateris quadratum itidem *per penult.*
proposit. primæ Euclidis. Adde quadratum
DF. 33. ad quadratum DC. 121. Summa e-
rit quadrati FC. 154. quæ etiam area Cir-
culi fuit antè inventa, ut in ipso textu Pan-
cirolli ostendimus.

Quadratum lineæ DC. est 121.

Quadratum lineæ DF. est. 33. Addend.

Quadrator. duorum summa
est area Circuli 154.

Lineæ EF Quadrat. 49.

Lineæ DE Quadrat. 16. Subtrahe,

Lineæ DF Quadrat. 33. Residuum.

II

II

II

II

131. Quadr. lineæ DC. *Hæc duo quadrata addenda sunt, & proveniunt quadratum lineæ FC, quod quadratum æquale est Area Circuli.*
 33. Quadr. lineæ DF.
 154. Quadr. lineæ FC.
 Hæc eadem summa provenit etiam, si per dimidiam diametrum, id est, per 7. multiplices dimidiam circumferentiam Circuli, quæ est 22.

22

7

154

Atque hæc quidem propositi à Pancirollo Schematis demonstratio, ut puto, vera est, de qua plura videre poteris, Lector, apud *Jacob. Christmannum*, professorem Heidelbergensem, virum doctissimum, in eruditissimo scripto, cui titulum fecit, de *Quadratura Circuli*, quo in tractatu nihil fere aliud agit, quam ut Schema istud ex-

Jac. Christmannus.

plicet. Quod si quis certiora mihi demonstraverit, nunquam ad eam perfriatæ frontis fuero & duræ cervicis, quin meliora docenti sim obsecundaturus. Neque *Pertinacia* enim ex eorum sum numero, qui suas opinioniones ad eam pertinaciter defendunt, ut refelli, turpe; vinci, nefas esse putent: aut qui de vita, quam de proposita susceptaq; opinione malint decedere, cum præsertim hi neque sibi sint, neque suis civibus utiles, & perniciem Reipubl. afferre solent: ut graviter censuit Johan. Bodinus in *Methodo histor. cap. 5. fol. 123.* de Christmanni autem studiis & moribus novem illum linguarum, præter vernaculam, cognitione & peritia, & de controversia inter ipsum & Joseph. Scaligerum agitata cognoscere poterit Lector ex Melchiore Adamo in *vita ejus descriptione.*

DE TORMENTIS MURALIBUS ET BOMBARDIS TIT. XVIII.

Tormenta illa bellica, quæ Bombarda dicuntur, inventa fuerunt à Germano quodam, circa annum Christi 1378. Eaque primum usurpata fuerunt à Venetiis, cum Genuensibus ad Fossas Clodias confligentibus, quas hi suo comabantur subijcere dominio, quibus vis pacis conditionibus sprete. Sed machinis tandem & instrumentis hisce fracti Genuenses, ad unum ferè omnes dati fuerunt internecioni. *Bombarda-rum inventio.*

Dicta sunt Bombarda à sono, quem edunt. Hinc excogitata fuerunt nomina illa tormenta, quæ vel funiculo incenso, vel rotâ agitata globulos proprios, ut cotidie videre est. Ideoq; copiosum de his differere superfluum duco: sicuti & de pyro pulvere, ad hunc usum præparato. *Denominatio.*

Sclopus, Latina dictio est, à sono, qui ex inflationibus earum erumpit, de quo Persius:

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

qui versus de eo, quem jam dixi, sono eris accipiendus: non verò de illo, qui ex sclopiis nostrasibus, qui sum temporis nondum exstiterunt, emittitur.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARIÆ.

Bombardæ.

Inter alia Germanorum inventa, non postremum locum merentur bellica illa tormenta, sive machinæ metallicæ, quæ ignis incendio, & sulphureo pulvere, glandes æneas, flammeasque pilas, & globosa graviaque saxa convolventes, horrissono fragore ac tonitru longè lateque jactant, muros urbium quatientes, & obstantia quæque demolientes, dictæ Bombardæ, à bombo & sono quem edunt, quasi bombizatio quædam ardens, ut Robert. Vulturius putavit; de Re militari libro 10. quibus cum si Catapulta Veterum, & antiqua bellitormenta conferantur, sanè hæc puerilia quædam ludicra, ex Bodini sententia videri possint, in *Methodo historic.*

horum author an Archimedes.

c. 7. Quo fit, ut mirari satis nequeam, Vulturium ipsi etiam Archimedi Bombardarum inventionem attribuisse eo tempore, quo Marcellus Syracusas obsidebat, ut Civium suorum libertatem tueretur, patriæque excidium vel averteret, vel differret. Miror etiam, cur non Demetrium Macedoniæ regem illarum Inventorem laudaverit: quem constat in excogitandis & fabricandis machinis bellicis ita extulisse ingenium, ut πολιορκητής inde fuerit appellatus; obstupente Lyfimacho, perspectâ machinæ industria, qua Cilicios oppugnabat, & divinum vocante Demetrium, teste Plutarcho in ejus Vita. Sed de Archimede ea id fide dictum à Vulturio opinor,

an Demetrius.

qua Conſalvus Mendoza, Maſſijus, alij Rerum Indicarum Scriptores, à Chinenſibus ut Typographiam (qua de re suo loco, & quidem Tit. 12. diximus) ita & bellica ista tormenta excogitata, & multis jam retro actis ſeculis in uſu fuiſſe, non dubitarunt aſſerere. Quib. merito annumeres, q. Machinas iſtas jam pridem à Mauris, antequam earum ulla apud Germanos eſſet notitia, uſurpatas fuiſſe dicunt. Cui enim

an Chinenſes.

an Mauri.

perſuadendo veriſimile fieri poterit, Tormentorum iſtorum uſum, quo Urbibus obſeſſis ad depellendos obſidentes nihil eſt ſalutarius, tanto temporis intervallo potuiſſe de liteſcere? cùm, quam primum Venetis Bombardarum, Romanis typographiz uſus eſſet oſtenſus, ſubito ille ad alios atque item alios fuerit divulgatus, ut ijs hodie ubivis gentium & locorum nihil frequentius videas. Magis verò etiam ridiculi ſunt, qui Machinarum iſtarum authorem conſtituunt.

— crudeles danſem Salmonea pœnas, an Salmoneum
Dum flammæ lovis, & ſonitus imiſſaturus.

Olympi

Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen

Ære, & cornipedum curſu ſimulabat equorum.

ut eſt apud Virgilium 6. *Æneid.* Nam ut ex verſibus iſtis rectè colligitur, Salmonei machinamentum illud ſine noxa erat, ad terrorem duntaxat incutiendum; ideoque præter inanem ſonum & ſtrepitum fulmini nequaquam adæquandum. quo loco etiam habere poſſis ſagittas igniferas apud Jul. Pollucem *lib. 10. Quom. c. 10.*

— & arſuras cæli per inania glandes, ut ait Statius Papinius *lib. 10. Thebaid.* Ex ſiquidem glandes plumbæ percalefactæ vi funditoris, liquatæque ardeſcebant, ſi experimento creditur, & Lucet. *lib. 6.*

— plumbea verò.

Glans etiam longo curſu velut dâ liqueſcit.

At Bombardarum ictus à fulmine, quoad ſonum, ignem, ictum, itemque effectus (exceptis efficiente & materia) non tantum nihil differt, ſed etiam illud ſuperat. Si enim ad aliorum imitationem conferre illa libeat, Plinius monet *lib. 2. cap. 54.* unum hominem non ſemper exſtingui à fulmine; cætera verò animalia, quæ quidem fulmini obnoxia ſunt illicò perimi.

Natu-

Naturâ homini hunc quasi honorem tribuente, cum alia animalia viribus longè præstent. Machinæ contra hæ hominimimè parcunt. Quinimò cum fulmen casu incidere soleat, ideoque inanimata plerunque petat, rarissimè hominem: hæ unius tantum ferè læsionem intendunt. Præterea multa adferuntur ab Auctoribus contra fulminis ictum remedia: qualia à Plinio *lib. 2. cap. 55.* recensentur, Specus altiores quinque pedibus, in quibus se occultasse nonnullos memoriæ est proditum; Lauri frutices, unde lauream coronam gestatam ab aliquibus legimus, pelles vituli marini; ex quibus tabernacula sibi quidam obduxisse dicuntur; pennæ aquilæ, itemq; hyacinthi gestati. Armachinarum ictum ieiui & violentiæ non minus decemipedalis, nedum ineptiæ illæ quicquam obsisterent. Adhæc Nubes, quarum concursu & collisione tonitru & fulmen excitatur, Nolarum seu æramentorum sono, itemq; tormentorum murmure & fragore disperguntur, & vel evanescent, vel aliò depelluntur. At verò Machinarum bellicarum furor & vis, ab hostibus illata, nullo modò sisti aut leniri potest. Fulmen rursus unicum ferè tantum infert ictum, & unicum ferè, & quidem rarò, hominem interimit: Illarum autem ictus sunt per plures, & unico quoque multi sæpe numero Mortales percutiunt. Fulgur etiam lumine suo, quandoque etiam fragor ictum futurum prænuntiat: Illæ contra simul ferè & coruscant, & cecidit: & obmurmurando feriant, & feriendo obmurmurent; sicq; uno ferè momento globum intra corpus, & sonum intra aures mittant. Tandem multæ dantur regiones & tempora anni, frigidiora scilicet, ut Septentrionales & hyemes; Item calidiora, ut Egyptus & æstas intensior: quibus vel ob frigus nimum calor vaporis exstinguitur; vel ob caloris

nimietatem vapor prostris absorbitur. Consequenter igitur nullæ tunc nubis, neque earum collisiones, neq; etiã fulmina. Contrà verò machinæ hæ per omnes regiones sparsæ sunt, & omni tempore effectum suum possunt producere: eademmodum latius hæc Francisc. Rota & Paræus inter se conferunt. Cum itaque Machinæ hæ non tantum imitentur fulmen, sed etiam superent; fieri non potest, ut Salmaeus auctor illarum perhiberi possit, cum poeta hunc dicat non imitabile fulmen simulasse: ut rectè colligit Franciscus Rota *cap. 1.* Laudat Plinius Apellem pictorem nobilem, quod tonitrua, fulgura & fulgura pinxerit, quæ picturæ exprimi vix possunt: At quanto ars hæc præstantior, tonitrua sono damnoque prostris æmulans! ut possint incusare poetæ antiquum Prometheus, ad quem Fulgentius pro videntiam refert, quam Græci *εὐροπαιστος* dicunt, quare non præsenferit hoc machinæ bellicæ genus, & quare potius informaverit, quam ex molli luto. Verius est, Machinæ istius Inventorem fuisse Germanum, consentientibus in hoc historicis, itemque Polydoro Vergilio *lib. 2. de Inventor. rerum cap. 11.* Petro Ramo *lib. 2. Scholar. Mathematicarum*: & Stephan. Forcatulo *lib. 4. de Imper. & Philos. Gallor.* sive Authoris ipsius nomen ignoratur, sive Monachus fuerit Friburgi oriundus, *Constantinus Anckwitz*, sive Bertholdus *Suvaius*, ut à Forcatulo nominatur; & quidem viræ monasticæ, ac certè ociosæ. Quia nihil agendo, ut dicebat M. Cato. male agere discimus, ille metallis transformandis incumbens, præter opinionem æs subilire cum fragore sensit, ignea vi & tenui pulvere tantum modò palatum. Chymist. m. n. hunc fuisse dicunt, & servasse aliquando domi in mortario pulve. em sulphureum, cuiusdam medicinæ faciendæ

Apelles tonitrua pinxit.

causa; illudque texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice propè excuteret, scintilla intro ceciderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Inde ille ejus rei casu doctus, postea factâ ferreâ fistulâ, & pulvere confecto, mahinam reperisse dicitur. Ei igitur fortuna nihil tale meditati opus illud objecit, non secus atque Diocli Atheniensis harmoniam; dum vasa testacea ligno pulsaret: Suidas *verb. εὐνοσιον*. Adcò verum est, quod Aratus prodidit, Non omnia simul edoctos homines à Jove, sed adhuc pleraque occulta manere, quorum aliqua dabit & in posterum. Habet scil. Natura scientiarum thesauros innumerabiles, qui nullis ætatibus exhaustiri possunt: ut Bodinus dicebat.

*Inventoris
Operis ipsi-
us exsecratio*

Jam cum inventionem hanc Germanis non possint eripere Invidi: ut tamen quod ea panthabeant, cum Inventorem, tum opus ipsum exsecrantur. Authorem enim istum ad exitium humanum natum dicere Vergilius: ideoque nomen ejus exsecrabile putat Cardanus, quod tormenta illa ad damna humani generis potius, quàm ad utilitatem inventa videantur. *lib. 17. de artib. artificiosisq. rebus*, quæ & ipsa exsecratione digna censet idem Virgilius, quod ab humano ingenio nihil ijs excogitari potuerit horribilius. Imò haud adduci se posse ait *lib. 3. cap. 12.* ut humanum in genium invenisse hæc credat, sed potius malum quendam Dæmonem mortalibus monstrasse putat, ut inter se non modò armis, verum etiam fulminibus pugnaret. Ipsum etiam videt Philippum Melanchthonem, in generis humani perniciem illud ferale bellicorum tormentorum genus dicere inventum, Monacho ministro & fabro, diabolo architecto: ut cum labasceret paulatim auctoritas insinuat superstitutionis, quæ his auctoribus fascinoas hominum mentes precipitaret in exiti-

tium æternum; succederet ipsdem auctoribus aliud mali genus, quod in corpora sevirer, sed in mutuum perniciem horribili furore hominum instructum atq; displosum. *lib. 5. Chronic. sub VVenceslao Caroli IV. Flis.* In quam sententiam exstant elegantissimi versus *ad Quercetani Sceloporum*, quos venustatis eorum gratiâ placuit apponere:

*In pravas, spreitâ, quum labes, Numinis ira
Se mortale genus, laxis immerfit habenis,
Armsipotens, scelernm vindex, injustissimus
unus,*

*Ignivoma ærntilo nobis fabricatus Olympo,
Torsit in indomitæ ardentia fulmina ser-
vas.*

*At magis exarsit sceleris vesana libido,
Indivisum cælo & terris, è faucibus Orci
Verticis obrasi monstrum dum excisur, o-
patis,*

*Orbis dira lues, nostrig, infamia fecit.
Hoc nova namque novo cudentur fulmina
fabro,*

*Et Stygia erumpunt Stygio documenta Ma-
gistro,*

*Qualia Avernalis pandens mysteria templi
Terra Hecate dederat: monstrosa inclusa
cucullo:*

*Larida quum pariter permixto sulphure
nuro*

*Tisiphone adiunxit, flammæque operasque
ministras,*

*Flammigera hinc retrò torquentur fulvi-
neglandes,*

*Glandifer aque fremitus horrendo mormo-
re flamma,*

*Virebovis campi, monsesq. & magnus O-
lympus.*

*Mox rapidum latas infert se virum in ora,
Quod quærit (heu furiale malum!) tot for-
tia bello* (artus.

*Corpora, tot retro raptim ulcere pascitur
Crescente non pænâ, crescat quoque Numen
ira, &c.*

Hinc accusatur non immerito elegans quoque illud de Bombarda trium fistularum distinctio; quod ex Venetorum monumentis eorum itinerario suo inseruit Nathan Chytræus fol. 99.

Cerberus evomuit triplici de gutture flammæ

Sulphura, sal, nitrum; fulmina bella globos.

Perillissimum.

Nec desunt, qui Machinarum ænearum authorem dignum censeant, qui ut Perillus taurum æneum, ita ipsemet tormentum hoc primus experiretur. Perillus enim Atheniensis, in fundendo ære celeberrimus, Taurum naturali staturâ majorem fabricârat, officiosumque animal & homini socium in ejusdem supplicium acerbissimum converterat, mugitus promittens igne subdito: & quia à simulachris Deorum atq; hominum avocaverat pulcherrimam artem, cruciatum primus experiri jussus est justiore sævitia, punito tormenti authore, talione decantata. Eandem prope exercuit Ludovius XI. Francorum Rex, Caveas ferreas quovis carcere duriores facere monitus, in pœnam potius, quàm in custodiam miserorum, qui reatum qualem qualem sustinerent. Nam Episcopus Verodunensis, qui ex cogitatis primùm his caveis sibi placebat, primâ earum inclusus totis quatuordecim annis ridiculus & moerens obduravit. Philip. Commin. in Ludovis. XI. cap. 136. & Forcatulus lib. 2. de Imperio & Philosoph. Gallor.

Cavea ferrea.

Bombardarum utilitas.

Verùm enim verò etsi machinâ illâ æneâ nihil pestilentius est Urbibus obsessis: negari tamen non potest, nihil quoq; hac esse salutarius, dum obsidentes arcantur, & missilis ignis regeritur. Et quid Natura boni dedit hominibus, sine aliquo malo? Duo præcipua elementa, Aqua & Ignis, hoc patefaciunt, quibus vita maximè fovetur, & maximè perditur, absorptis urbibus: nedum hominibus. Valdeque ve-

risimile est; fuisse Deum singulari quodam judicio tam perniciosum tormentum recenter reperiri, ut mutuo terrore affecti mortales, nec viribus ita confidentes; facilius alterent concordiam, & bella detestarentur, incerti & mortiferi ictus timentes aleam. tantum ab est, ut virorum virtus hac ætate perierit: sicuti olim quæstus fertur Agesilao Rege satus Archidamus, teli novum genus è Sicilia allatum demiratus: cum potius hodiè non nisi audacibus & ferè desperatis sit præliandum inter grandines flammarum, ut ait Forcatulus d. l. p. Hinc illa Herculis Ferrariz principis querela. Cui cum *Spingarda* pila *Spingarda.* (*Spingardas* autem vocabant minora tormenta tricubitalis longitudinis, glandem pruni majoris magnitudine violenter evomentes) calcaneum deterfisset, malignè & barbaro more *Coleonem* Venetorum copiis præfectum fecisse dixit, qui viros fortes, gladio atq; hasta pro virtute & gloria dimicantes, inusitata atque horribili pilarem procella sternendos curaret. Ea enim humanitate milites ducesque extra cruorem, per id tempus in Italia depugnabant, ut eo prælio, funalibus accensis, cum nox ingrueret, ampliùs quatuor milia cataphractorum equitum, admirabili ridendaq; hodie spectaculi contentione, concurrerint. Ut bella illa, si cum nostris hoc tempore conferantur, propemodum ludicra videri posse, Jovius scripserit. Atque ita esse, res ipsa loquitur: cum non solum armata defensiva, quam offensiva *Acritum hodie* mutata, & ad accelerandam mortem, atq; interficiendos homines, perniciofa arte inventa sint: verum etiam tormenta illa bellica tam majora, quam minora, frequentiore in usu, quàm antea, esse coeperint. quorum vim primi perpeffi fuerunt Genuenses, in bello illo à Venetis contra ipsos ad Fossam-Clodiam suscepto, circa annum Christi millesimum trecentesi-

quam olim.

mum octogesimum. Genueses enim se quidem interfici sentiebant; quo tamen reli genere, non animadvertiebant. Jam enim tum primum novum hunc parrum Mundus hic pepererat. Et quidem Bombarda primum ulos fuisse Venetos etiam Simon Majolus testatur *part. 1. dier. canic. colloq. 23. pag. 760.* Et consuli de hoc poterit M. Antonius Sabellicus rem omnem accuratissime perstringens, *de rerum & artium Inventio. pag. 119.* & Levinus Lemnius *lib. 3. de oculis miraculorum. cap. 4.* Planè cum bellum, ut Thucydides dicebat, non geratur certis pactis aut legibus, licebit sanè cuivis quemadmodum Antigonus apud Plutarchum agebat, aut dolo, aut vi, aut aperte, aut per insidias hostem aggredi. Sic enim & Archimedes, quem non tantum nemo vituperat, sed omnes admirantur & tantoperè extollunt, hostium naves instrumentis suis submersisse legitur. Quod si bellicæ machinæ propter eam execranda sunt, quod noxiæ & lethales sint: ecquis unquam erit armorum usus? quamvis alia alijs magis vel minus sint lethalia. Magis enim & minus non mutare speciem, ex Logicis discimus, ut id circò ab usus potius tormentorum istorum, quam usus legitimus videatur damnandus. Docet tamen Lipsius, non minorem olim & fortē majorem *Fundarum* vim atq; impetum fuisse, quam bombardarum & sclopetorum nostratum *lib. 5. de militia Romana pag. 239.* in cujus rei fidem adduci possunt illi Guntheri versus *lib. 10.*

*Fundatorum
olim major
impetus quā
nodie bom-
bardarum.*

*Turbine fulmineo magnos tormenta mo-
lares*

*Mœnibus insidunt, murosq; & tecta fla-
gellant, (plumbo*

*Fundag; contorto transverberat aera
Et medys liquida glandes in nubibus ar-
dent.*

Quod cum ita scriberet Gunth. haud dubie ob oculos habuit istū Lucr. locum *li. 6.*

*Mobilitate sua fervescit, ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plūbea verò
Glans estā longe cursu volvenda liquefcit.*

Liquefcit, sc. excussa glans funda, & attritu aeris velut igni distillat, ait Sim. *o. li. 2. Nat. quæst.* Si aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit, Lucanus.

Indefaces & saxa volant, spatioq; soluta

Aeris & calida liquefacta pondere glādes

Cum alijs quæ ad illum Guotteri locum exornandum collegit Conradus Ruterhus. in elucubratissimis Notis *cap. 2. nu. 3.* Et si autem tormenta majora & sclopetarij in præliis valde nocere soleant hostibus: ipsa tamen rerum magistra testatur experientia, in jis spem victoriæ non semper esse collocandam. *Julianus* certè, Caroli Cæsaris atq; etiam Philippi filij præfectus peditem, Duci Sabaudie confusus est, se sæpe ad speciem folere uti sclopetarijs, non ad necessitatem; sed post primum impetum etiam hostium fuisse celeriter & abjectis fulminalibus, gladijs comparasse victoriam: neque unquam hac ratione frustra pugnasse. *Henricus sane IV. Galliar. Rex* hoc ipsum sæpius in conflictibus acerrimis feliciter expertus est, & gladijs quàm glaciis.

sequutus est. Idij suum voluit olim innuere *Lacon* illa sagitta percussus, cum enim animam ageret: *non me movei*, inquit, *quod morior, sed quod ab umbelli sagittaria ac muliercula simili percussus.* Sic quippe victis solatio esse, si virtute prælati viri cadant. Quo spectat illud Virgilli

Aeneas magni dextra cadit —
Et quia Lacæamonij solitum & consecutum erat ensibus cominus pugnare; nihil virtutis in eo ponebant, qui procul missa sagitta, quempiam interemisset, quando idem possunt & fœminæ: Philip. Cameterius *cent. 2. histor. subscr. capit. 29.* Horum plures sunt species; & omnibus cognita, idcò minùs hic referenda. Minora tamen, qui-

Sclopeti.

quibus pedites utuntur, *Sclopeti* vocantur, à sclopo: qui & ipse sonus est, ex buccarum inflatione erumpens. Alijs *arcus busius* appellatur, ab arcu, cujus vicem gerit in bello (quemadmodum enim olim Sagittarij in primo pugnae loco constituebantur, ita nostris temporibus Sclopetarij) & à *busio*, quod Itali foramen significat: quod scilicet per foramen ignis in tubulum seu canalem ingreditur, & globum incenso pyrio illo pulvere propellat. De pulveris autem istius confectio-
Pulvis pyris.
 ne videri poterit Langius *lib. 2. Epist. 32* & unde sonus ille oritur, ex Philosophorū placitis contra Cardanum disputavit Jul. Cæs. Scalig. *Exercit. 180. cap. 3.* & alibi. De Bombardarum verò origine, violentia & impetu, multa ex varijs historicorum monumentis decerpta & cognitione tum jucunda, tum utilia retulit clarissimus J.C. Philip. Camerer. *Oper. succisiv. cœt. 2. c. 28.* quibus ingentis nostræ laudem, ob Bombardarum, Horologiorum, & Typographiæ inventionem, illud Scaligeri, *Exercit. 99.* hic habet opponere: Bombarda Jovis iram imitati; Horologius temporum comites gerrumns rotarum circumactio-

nes: tempus ipsum Librorum perpetuitate superavimus. quibus accedat lusus ille poeticus duorum amicorum, variis inter se distichis concertantium à Phil. Camer. *d. c. 28. recitatis.*

1. *Cede age Salmonei flammæ mentite polares*
Et tonitru. monachus dira magis reperit. (gara cœli)
2. *Inventum Monachi tonitruq; & ful-*
Emulor: innumeras ad styga mitto animas. (bus ignem)
3. *Sum Monachi lusus, dirum mortali-*
Evomo: bôbo imitor telatris fulca lovis.
4. *Horrissonum sonitum mentis Nata*
cucullos, (cit.)
Quando globum longe pulverulenta ja-
5. *Fistula feralis comes est mihi; vitæque*
morsq; (no.)
Mors hosti Domini; vita meo Domi-
6. *Cum Calcographia Bombardam at-*
te senecta.
Orbis habet, quorum hac quam mala
tam illa bona est.

Sed de Typographia cujus in postremo hoc disticho fit mentio, supra edimus titulo peculiari.

DE IGNI GRÆCO TIT. XIX.

Imp̄ ante Constantino Pogonato sive Barbaio, excogitata fuit ars, qua ignis *Ignis Græcus.*
 sub aqua concitaretur. Atq; hunc ignem Græcum dixerunt, quod auctorem habuit Callinicum Græcum, anno Christi DCLXX. Hoc Constantinopolim delato, Constantinus in navali pugna contra Saracenos se defendit, ut Zonaras in vita Constantini prodidit.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Pila sub aqua ardentes

ET si Veteribus quoque usitatum fuit pilas fingere, quæ & spontaneis accenderentur imbris, & projectæ in amnes arderent, pontesque & naves accenderent; quem quidem Ignem & Græcum appellatum, & inventionem ejus M. Graccho accepto latam fuisse Johannes

Langius asserit *lib. 2. Epist. 52.* de quo fortassis etiam exaudiendi erunt illi Lucani versus:

Quam pelago diversalues! nam pingui-
bus ignis
Affixus tadis, & recto sulphure vi-
vax
Spargitur: ac faciles præbent alimenta
carina

Nunc

*Nunc pice, nunc liquida rapnere incen-
dia cœca,
Nec flammæ super aut unde, sparsisque
per equos
Iam ratibus fragmenta ferus sibi vindi-
cat ignis.*

longè tamen alia fuit illius ignis ratio, quem propriè Græcum dicimus, & qui *ignis Græcus.* authorem habet *Callinicum*, qui Helio- poli fugiens Romanos Imperatores id genus docuit. Eo usus fuit Constantinus Pogonatus sive Barbutus, cùm Saraceni- ca classis ad Byzantium usque accesserat quidem, sed inde repulsa Cyzicum occu- parat. Cumque toto septennio in eo loco commoraretur, sæpe dimicatum est ad Byzantium, donec tandem architecti Cal- linici arte ignes sub aqua facti naves Sara- cenicæ incenderunt: qua re magna mul- titudine deleta, reliqui fugere coacti sunt. quemadmodum Philippus Melanchthon memorat *libr. tertio. Chronic. sub Constantino Pogonato.* Eaque machinatione Sara- ceni haud dubiè plus damni senserunt, quam Syracusij, quorum vires Achime- des comburentibus speculis frustrasse le- gitur Speculis enim illis versus solem sus- pensis, radiosque in navigia dirigens, aëre ob densitatem & levitatem speculorum ex ijs radijs incenso: effecit, ut ingens flam- ma, rectè in naves delata concremarit. *Teste Zonara tom 2.* Illo igitur igni Græco non mirum est alios quoque & quidem felici cum successu fuisse usos. Inter quos *Leo Imp.* Leo Imperator præcipuè commemoratur. Nam cum Orientales populi adver- sus Constantinopolim urbem hostiliter navigassent Dromonibus milli octingen- tis, Leo Imperator igniferis navibus con- tra eos directis, hoc ignis genere omnes absumsit. Idem paulò post CCCC. ho- stium naves, itemque CCCL. eodem igni confecit. si verum est, quod Robertus Valturius prodidit *lib. 11. de remilitari, c. 9.*

Græci hujus ignis confectiorem inibi docens: Fit bullitio, inquit, saligni carbonis, salis, ardentis aquæ vitæ, sulphuris, picis, thurisque cum molis Æthiopum lanæ fi- lo, & camphora, quæ dictu mirabile, sola ardet in aqua, materiam omnem adurens. quam eandem Ignis hujus conficiendi ra- tionem, ex Valturio, cjustamen nomine, ut solet, dissimulato, Joh. Baptista à Porta totidem verbis retulit *lib. 12. Magia natu- ral.* ex Prome. hei instituto ignem per an- num in ferula asservari posse, ex eodem Valturio adjiciens. ad quod allusisse vide- tur Martiales eo disticho.

*Invisum nimium pueris, grataque Magi-
stris,*

*Clara Prometheo munere ligna su-
mus.*

Sed de id genus Ignibus arte admirandis videndus omnino erit Jul. Cæsar Scaliger *Exercit. ca. 3. ad Cardan. distinct. 3.* & Car- danus ipse de subtilitate *lib. 2. de elementis & aerum motibus & actionibus mibi fol. 47.* & Simon Majolus *part. 1. diæ. canic. coll. 22. pag. 701. & seqq.* Sed commemoratus quoque Zonaras in *Anastasio Dicoro* Imperatore, de igne illo ex speculis disse- rens: Anastasius, inquit, Vitaliano Thra- ci, qui Mysis & Scythis sibi conciliatis, se- ditionem commovebat, & in agro By- zantico prædas agebat, & classe urbem obsidebat, per Marianum præfectum re- stituit: navalique pugna commissâ, ex Ma- china quadam à Proclo viro excellentis- simo confecta, classis hostium debellata est. Nam *specula ustoria* fabricasse fertur *specula ustoria.* Proclus, in quæ cum radij solares impe- gissent, ignem inde fulminis instar erum- pentem classarios, ipsasque naves hosti- um combussisse. Quod olim *Archimeden ab Archime- excogitasse*, Romanis Syracusos obsiden- *de excogita- tibus*, Dion refert; & ex Zonara prodidit *10.* Simon Majolus *part. 1. diæ. canic. coll. 18. fol. 593. & seqq.*

DE TORNEAMENTIS, QUÆ VULGO GIOSTRE DICUNTUR. TIT. XX.

Gioſtre, ſive ludicra iſta belli ſimulacra, inventa ſunt à Manuele Comneno Imperatore Conſtantinopolitano, ut ait Nicetas, qui ad annum uſque 1214. ſcripſit. Antequam non legitur ſub Imperio Romano exercitium iſtud in uſu fuiſſe. quod, ut ſtrenuitatis & virtutis argumentum eſt; ita non caret ingenti periculo: quandoquidem multi per hoc internecioni fuerint dati. Nec enim ignotus eſt Regis Henrici caſus & ego multos vidi commiſſas ſe ^{quàm periculosa.} mutuo conficere. Itaque Gemes Selimi Turcarum regis frater, Roma Pontifice Alexandro interrogatus poſt multos ictus, Ecquid ipſi placerent ludicra hæc belli ſimulachra; Sancte Pater, reſpondit, Si ſerio hoc ſis, parum mihi eſſe videtur: Sin ioco, poſſis etiam id nimium eſſe Nicetas lib. 3. faſtuoſum ejusmodi ludicrum recenſet, quod Manuel Comnenus Antiochia Latinis exhibuit. Cùm enim hi terram ſanctam occupaturi, ſtrenuos ſe in equis & lancea praberent; Manuel oſtenſurus Græcos Latinis inferiores non eſſe, neque his ceſſuros, ordinavit, ut ſtato die cum haſtis velisariis, ferro tamen non acuminatis: mutuo ſibi occurrerent. Itaque in veſte Imperatoria comparuit, Græcis probe munitis comitatus, & Latinorum duos è ſella in terram deturbavit.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIJ.

Torneamenta.

Torneamenta, ſive haſtiludia, & ludicra illa belli ſimulachra, de quibus hoc differitur capite, Pontifex quaſi quaſdam nundinas appellat & ferias, in quibus Milites ex condicto (quidam ex condicto, alij editto legunt) ad oſtentationem virium ſuarum & audaciæ convenire ſolent, & tenerè congregi. *can. 1. Extr. de Torneamen.* Eſt autem exercitium iſtud, virtutis & ſtrenuitatis argumentum eſt: quia tamen, ut Pancirollus rectè monuit, ingenti periculo non caret, quandoquidem, ut ab eodem reſcriptum eſt pontifice, mortes hominum & animarum pericula sæpè inde proveniant: non immerito id videtur canonum ſanctionibus prohibitum: licet in quin jure civili ſi in colluſtatione, vel pancratio alius alium in

publico occiderit, extra omnem poenam ſit, etiam Legis Aquilæ actione ceſſante: quia gloriæ cauſa & virtutis, non injuriæ gratia videatur damnum datum, ut Ulpianus reſpondit *Lqua actione. 7. ff. ad L. Aquil.* Pancratium autem, quod & Pentathlon & Quinquertium dicitur, quinque ludorum generibus conſtituiſſe, nimirum Cuiſu, Luctu, Saltu, Jacu, & Pugilatu cum ceſtu, oſtendimus lib. 1. *Tu. de Paſtris.*

Torneamenta verò illa Duelli ſive ſingularis certaminis imaginem eſſe res ipſa loquitur. Atqui duellum Stygij tyranni, bella mundo, invehere meditantis rudimentum fuiſſe, & exinde digladiationis hujus uſum vetuſtiſſimum eſſe, ambigendum non eſt. Tale fuit bellum illud, quod

— incidit inter

oo

Hædo-

Cur prohibita.

Panciroll. lib. 2.

Mellora Priamidem, animosum atq; in-
ter Achilem. (mors.)

Ira fuit capitalis: ut ultima divideres
Non aliam ob causam, nisi quod virtus
in utroque

Summa fuit, &c.

ut est apud Horatium *lib. 1. Sermon. Saty-*
ra 7. Nam si fortes dicimus, non qui pa-
tiuntur, sed qui propulsant injuriam: cur,
quæso, non laudabimus Marcellos, Tor-
quatos Cervinos, qui provocantes ho-
stes magna sua, suorumque gloria pro-

Scipio Afri-
cannus.

straverunt? Publicum Scipionem, qui
postea cognominatus est Africanus, lau-
dant multi, quod in Hispania Barbarum
provocantem singulari certamine occi-
derit. Eutropius *lib. 4. de gest. Roman.* Et
quis unquam vituperavit Alexandrum
Macedonem, quod ad Granicam pugnam
Spithrobatem quandam Joniæ præfectum,
genere Persam, singulari certamine,
lanceâ unâ per medium pectus transfi-
câ, atque aliâ subinde in faciem dedu-
câ occidit? Diod. Siculus *de gestis Alex.*
Alios, quorum infinita adduci possent ex-
empla, sciens prudensque prætereo. Etsi
enim decretis Pontificum, inprimis verò
Nicolai Papæ, omnis Monomachia Chri-
stianis est prohibita: eò quod eam sectan-
tes, Deum solum modò tentare videan-
tur. *can. Monomachiam. 2. q. 5.* siquidem
facile fieri possit, ut vincaturis, cuiuslis est
iustissima, & tamen ea des fiat. *c. 1. & ext.*

Duellum.

de purgat. vulg. & possit in duello adver-
sarium superare, qui re ipsa & coram Deo
reus est, ut graviter censuit Lambert. Da-

Furiosum re-
medium.

nzus *lib. 2. Libic. Christian. c. 23.* Ideoque
Duellum Hoc manus furiosum vocet
remedium *in diffinit. feudal. cap. 45.* quod
omnib. divinis naturæq; legib. repugnat,
& beluina potius sit furia, quam humana
insania, ut Damhaud. loquitur *in pract. c.*
42. contra tamen Frotho Danor. Rex legē
tulisse memoratur, in omnis controversia

Frotho.

aut lis ferro decerneretur. Existimabant na-
speciosius esse viribus, quibus nos Deus &
Natura dotârunt, quam verbis conflige-
re. Saxo *lib. 5. hist. Dan.* Solent quippe pu-
gnantes Deum Opt. Max. veluti veritatis
& æqui judicem in duello sibi constitue-
re. Ecquis enim melius novit, siue hujus
an illius causa potior? Visne in ea causa, de
qua per testes, per probationes nihil liquet,
sinceriores certioresque judicem? At
eum ipsum, qui duello vincit, Deo autho-
re vicisse, nemo prorsus est, qui non fatea-
tur. Atque quemadmodum Diocletianus
& Maximianus Augusti sanciverunt, ju-
dicem, si inopia probationum laborat,
causa cognita, jurejurando res decidere:
contemptæ autem religionis jurisjurandi
fide violatâ solus Deus ultor constituitur.
leg. 2. & 3. C. de reb. credit. Ita & Deum
ultorem & judicem duello statuere, si res
non potest per homines, deficientibus
probationibus judicari, sanctum sanè &
religiosum videtur. Indeque est, quod
etiamnum multis in locis duella consue-
tudine tolerentur, & certis etiam casibus
admitti queant, ut videre est apud Cagnol.
in l. favorabiles de reg. jur. Atq; ejus rei
exempla satis multa cum ex sacris tum ex
prophanis historiis recenset Fernand. Va-
lquius *lib. 1. illust. controvers. c. 43.* Thomas
Grammar. *decis. 1. m. 24.* & Joh. Borchold.
de Fendis. 6. 2. n. 50. & nostro hoc litigioso
& malitioso seculo aliquatenus revivifce-
re videas *manualem illam justitiam* sive
in medio conqueritur Ventura de Va-
lentis *in Parthenio litigioso lib. 2. cap. 2. n. 5.*
quasi extremis morbis extrema quoq; re-
media sint optima, ut ex Hippocrate Joh.
Brechzus retulit *ad l. habere. 88. §. ceni.*
m. 8. ff. de V. S. Cum tralatitium sit simi-
lem morbum similem quoq; exigere me-
dicinam, ut notat gloss. *in l. quib. mod.*
nat. eff. cap. 2. verb. ex d. statutibus, arg. l. si
quæquam. 30. in fi. C. de Episc. & cler.

Duella quæ
de tolerant.

Ceterum ne in infinitum protraheretur ista pugnandi licentia, certis quibusdā casibus, ultra quos Duellum non permittitur, ea est coarctata, qua de re consuli poterit Claud. Coteræus *lib. 3. de jure milis. c. 23* & Andreas Alciatus cujus *de Singulari certamine* verè singularis & doctrina multijuga refertus exstat *lib. etiam ab Ant. Ussyllo commendatus in §. item si quis n. 20. Instit. de act.* quib. adjungi omninò debet, quod in eandem rem literis consignavit Phil. Camer. *Oper. succis. cent. 2. c. 19. 20. 21.* quib. rem omnem ita graphicè descripsit, ut tuis oculis, Lector, concertantium par quasi committendo subjecisse videatur.

Interim illud hîc disquirere lubeat, cum in duello vel singulari illo certamine paritas quàm maximè attendi, & imparitas contrā justissimam rejectionis causam præstare soleat: si provocatus vel claudus vel oculo captus sit, vel alio mancus membro: an provocatus & ipse claudicare, vel cocles fieri debeat, instarq; perduellis suidebiliari? Et quamvis sint, qui rei militaris peritos se asserentes arbitrentur, Cyclopis, vel Coclitis provocatori non satis esse, si lanam ob alterum oculum gerat, sed erudendum ipsi omninò oculum: nec enim æquæ conditionis fore, cum altero amisso, alter illi super esset, provocato aut nullus: Alciaro tamen ea sententia meritò ridicula videtur, & illi non absimilis, qua crassus quidam & ventriosus, vadimonio cum pumiceo & macro contendebat, seq; illum cursu prævorsurum asseverabat, dum æquali meta parique lance omnia peragerentur. Deposito pignore petebat ventriosus, ut sicco tantum ponderis annecteretur, quando ipse propter abdomen illo gravior esset. Contra siccus vētriosum inedia & fame ita macerandum agebat, ut subductorie aqualicolo levior factus, æqualis læce secum contendere posset. Sund enim hæc, ait Alciatus, nimis subtilitatis,

& in lege XII. tabb. qua talio permittebatur, consensu doctriorum, tacito usu abolita, ut apud Gellium eleganter disputat Sex. Cæcil. *lib. 20. Noct. Attic. c. 1.* Expeditius itaq; putaverit idem Alciat. ut si provocator ipse captus oculo sit, sibi imputet, qui integrum hominem compellaverit: prævidereq; debuit, posse provocatum cassidem eligere, utro maluerit oculo obtusam. Nec enim provocantis vitium provocato obesse debet, qui in arbitratu suo eligat. Quod si provocatus tali vitio laboret, habebit unde se propter imbecillitatem excuset, cum id juris ipsi competat, alioquin & ipse sibi imputet, qui certamen detrectare noluerit.

Nec verò silentio prætereundum est, quòd et si is, qui hostem superaverat, domum cum tibicinibus & varia cum solennitate pomposè solebat deduci: Diogenes tamen Cynicus Cicermum è victoria Pancratij redeuntem, corona caput ornatum, palmam manu gerentem, sequente gratulantium maxima multitudine, conspicatus; Quænam te causa, inquit, supra cæteros effert? Cum respondisset, se omnes in collocatione superasse: Agè, inquit Diogenes, fortioresne, an pares, an imbecilliores vicisti? Non enim te fortiores sunt, quos superasti: nec pares, cum tu major illis inventus sis. Sequitur ergo, ut qui succubuerunt, inferiores sint. Atqui & ipse eos, qui me debiliores sunt, faciliè vincam, nullum enim hoc operæ præcium est. Mitte igitur inhonoratum hoc certaminis genus, quo vires tuas experitis, quæ vel modica ægritudine, vel levi casu, vel saltem senectute quàm primùm comminuentur. quin potius, adversus animi vitia pro virtute contende, atque libidini, gulæ, luxurix, ambitioni, superbix, castitatem, parsimoniam, exilium, tolerantiam, humanarum rerum contemptum oppone; inque

*Victoris de-
du condifor-
ma.
à Diogene
improbata.*

Insci provocatio.

his fortitudinem animi & industriam tuam exerceto. Sic enim beatus eris, miseram hanc vitam nihili facies. Quibus auditis, Cicermus palmam & coronam abjecit, fautoresque & comites missos fecit. Quod dictum & factum ego Paucratia-ſtis etiam atque etiam cogitandum & imitandum suadeo. Dolet tamen Jo. à Schol- lenberg in Epistola quadam, gravem il- lam majorum nostrorum morum censu- ram, quæ nobiles in officio retinebat, una cū celeberrimis hastiludiis simul interiſſe. Malitiosi enim ignominia notabantur,

Et Schel worden in Schelmen gemacht / quam vo-
men machen cem Cyperius in *tracta. de jur. comm. cap.*
13. nu. 4. à Scheldt / à scuto deducit, ut di-
Scutum ra- cantur Schelmen quasi Schilbensen qui
linquere. scutum deleverunt, secundum illud Ta-
citi *de moribus German*, scutum reliquisse

gravissimum flagitium. quod relatum ita est à Ventura de Valentij *in Parthenio li- rigio solib. 2. cap. 6. nu. 29.* Hastiludiorum Torneamentorum per Ger-
denique sive Torneamentorum per Ger-
maniam editorum descriptionem elegan-
tissime in annalib. suis metricis repræsen-
tavit Janus Douſa pater *lib. 2. fol. 33. cum*
ſeqq. Ex ipsius Georgij Ruxneri commen-
tarijs Theutonico idiomate præclarè con-
ſcriptis, ac à Francisco demum Modzo
Latia civitate donatis. Cujus equidem
Ruxneri libertati ipsiusmet magni Dou-
za judicio potissimum veterem hanc lu-
dorum equestrium memoriam, in hoc uf-
que seculum nunquam interrupta serie
continuatam nos debere æquum est. Cz-
terum de hastiludiorum usu & incommo-
ditate videatur & Douza Filius *Hollandia*
Annalium lib. 9. fol. 457.

Georgius
Ruxnerus

DE QUINTANA TIT. XXI.

Quintana.

Quintana usus satis quidem antiquus est, non iocī, sed exercitiij gratiā insis-
tus. Romani enim in Castris quas mor faciebant Vias, ad instar magnæ cujus-
dam Crucis: & ex una parte aliam insuper addebant, & hanc, quoniam quin-
ta erat, Quintanam nominabant, ut ait Vegetius. In hac via grandem pa-
lum terra infigebant, & ad eum exercebant se milites, non secus ac si homo qui-
ſpiam ibi fuisset consisistmo. Atque istud exercitium, ad palum nuncupabant,
Noſtri Quintanam ab exercitio ad lulum & voluptatem transulerant, pa-
lum similiter fingentes, & ut hominem vestientes. Remansitque Quintana
nomen, à modo dicta via Quintana, in qua milites exercitabantur.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Exercitatio
militari

Exercitium M. Varro inde dictum au-
tumat, quod melior fiat exercitando.
lib. 4. de ling. Lat. Nam cum omnes artes,
omniaque opera quotidiano usu & jugi
exercitatione proficiant: idque in parvis
verum sit; quanto magis, ait Vegetius, de-
cet hoc in maximis custodiri. *libro 2. de re*

militari. quibus militarem istam scientiā
annumerare quid dubites? cū, ut idem
dicebat *in præf. lib. 3.* sine hac aliæ artes
esse non possint. Hinc Cassius, Miserum
esse dicebat, cum exercentur athletæ, ve-
natores & gladiatores; non exerceant mili-
tes, quibus minor esset futurus labor, si
consuetus esset. Nec enim dubium est
Luxuria & otio tolli disciplinam milita-
nem,

Luxuria &
otium militi-
bus fugiendū

rem, auctore Livio, quæ sine usu & labore, non paratur, ut *Annibal* ait apud *Stobæum*. Sic & *Vegetius* exercitum labore proficere ait, otio confenescere. Et *C. Caesar* Militum consilijs maximè otium contrarium esse duxit, utpote rem militiæ inimicissimam, teste *Vellejo*. Et *Cyrus* apud *Xenophontem*: exercitum, si officio fungi velit, nunquam vaccare debere dicit, aut hostibus nocendo aut sibi commodando. Difficile est enim hominem alere otiosum: multò etiam difficilius domum: longè autem difficilissimum, universum exercitum. Huc spectat illud *Pauli Rudente*.

*Nihil est, qui piger est, nimisq; id genus
odi ego male: vigilare*

*Decet hominem, qui vult sua temporis
conficere officia:*

*Non expectare illum oportet, dum herus
se ad summum suscitet officium.*

*Nam qui dormiunt libenter sine lucro &
cum malo quiescunt.*

Quæ diligenter concessit *Nicol. Reufnerus Class. 1. Symbol. Imperat. 83*. Apud *Romanos* igitur publicè adhibebantur *Campidoctores*, qui & vitandi & inferendi ictus subtiliorem, ut inquit *Valerius*, rationem milites docerent; & quidem punctim feriendi hostes: quod longè melius, quam cæsum esse existimavit *Vegetius*. Exercebantur itidem tyrones militari gradu, cursu ac saltu; & nec jaculis tantum atque arcu uti docebantur, sed & equos agitare, eruptionem facere, sese recipere, muris scalas admove, in summum aggerem ascendere, tranare flumina, pugnare in orbem, cuneos facere, quadratis agminibus incedere, ordines usque servare, & alia ejusmodi, etiam in ludicris certaminibus.

Ante Vitem pueri, & primævo flore Inventus

Exercantur equis, domitantque in pulvere currus,

Aut acres tendunt arcus, aut lenta laceris

Spicula controquunt, cursuq; ietum, lacerant.

ut est apud *Virgilium lib. 7. Æneid*. Hinc illa in Equum *Salitis*, de qua paulò antè diximus *ad Tit. 16*. hinc etiam ista *ad Palum exercitatio*, quam *Pancirollus Quintanam* à via istius nominis appellatum rectè putavit. Cui ludo & *Palaria* nomen. *Palaria* sive *Quintana*, ludus *Cæsar* descripsit. Figebantur enim pali in terram, ut nutare non possent, & eminent tamen tres cubitos aut pedes sex, justam viri staturam & imaginem. Hunc palum tyrones scuto & clava sive hasta & ense cominus, veluti cum hoste congressuri petebant: cominus missilib. procul ferire meditabantur, ut in vera pugna postea solutiores aptioresque essent. In quo id cavebatur imprimis, ne, dum ad palum ictus intendunt, ipsi hostium telis pateant: proinde oportebat eos animo & corpore intentos esse, non magis ad inferendos quàm ad cavendos declinandosque ictus, ut est apud *Alexandrum ab Alexand. lib. 1. Genial. dier. cap. 20*. A singulis nempe tyronibus, (ut explicatius hoc dicam) singuli pali defigebantur: Contra quem tanquam adversarium tyro cum crate illa & clava lignea, veluti cum gladio se exercebat; & scuto, ut nunc quasi caput aut faciem peteret, nunc à laterib. minaretur: & quæ sequuntur apud *Vegetium lib. 1. de re militi. cap. 11. & lib. 2. c. 23. à Martiale*.

— *nudi stipitis usque hebes*

appellatur *lib 7. epigr. 31*. Allusit ad hanc ludi istius exercitationem *Juvenalis Satyra 6*.

— *Aut quis non vidit vulnera pali*

Quam caveat assiduus sudibus, scutoque lacerant.

Aique omnes implet numeros.

Formam verò pali istiusmodi spectabis

*apud Dn. Marcum Fulvium in Augusta-
nis monumentis pag. 227. ubi pavementum
est expressum cum schematis gladiatorum
& aurigarum, &c. inf. metas, teste Marth.
Radero Jesuita in comm. ad Mart. Ep. 31.
Discebant præterea Milites & arma simul
& sarcinas, iter miliari gradu facientes
comportare. quod allusit Virgil. Georg. 3.*

*Non secus ac patris ager Romanus in ar-
mis* (Item

*In iusto sub fasce viam cum carpit, & ho-
Ante expectatum positis stat in agmine
castris.*

Unde Cicero 2. *Tusculana. quest.* Nostri
(inquit) exercitus primum, unde nomen
habeant, vides; deinde qui labor, quan-
tus agminis, ferre plūs dimidiari mensis
cibaria, ferre si quid ad usum velint, fer-
re vallum. Nam scutum, gladium, gale-
am in onere nostri milites non plus nu-
merant, quàm humeros, lacertos, manus.
Anna enim membra militis esse dicunt:
quæ quidem ita geruntur apud, ut si idus
foret, abjectis oneribus, expeditis armis,
veluti membris pugnare possint. Sed &
Romæ gladiatorios ludos idè institutos
ferunt; ut assuefierent pueri sanguinem ac
vulnera cernere, ut postea in acie rem ut
novam atq; horribilem non expavescerēt.
Rectè enim Seneca: Quem in ipsa re tre-
pidare nolueris, ante rem exerceas. *Ep. 23.*
Quod referri potest illud Virgilij 3. *Georgic.*

*Extremas sese, atq; irasci in cornua discit,
Arboris obnixus transeo; ventosq; laceffit
litibus, & sparsa pugnam protulit are-
nâ,*

ubi *Proludere*, est futuram pugnam me-
ditari, & exercendarum virium causâ, con-
firmandiq; animi, simulachrum certami-

nis inire. ut Budæus explicat in l. si prolagi-
rio. 14. ff. de appell. & Alciatus lib. 3. parerg.
cap. 24. Deniq; quiquid agere milites ma-
luerunt, quam desidia & otio marcescere,
memores scilicet, quod, ut ait Horatius.

*Otiū & Reges prius, & beatas perdi-
dit urbes.*

Id enim atque etiam expendens Maximi-
nus. Marcet, inquit, sine adversario virum:
sicut enim ex Euripidis sententia, virtus
per labores incedit; ita per otia vitium.
Semper enim, ait Lucanus.

— variam dant otia mentem.

Hinc Appius Claudius dicere est solitus,
pop. Rom. multò meliùs committit nego-
tium, quàm otium. sentiens nimirum mul-
titudinem bellis excitari ad virtutem; at
pace defluere ad voluptatem & luxum. Ex
quo nascitur otium & Rerum publ. exiti-
um. Scipio igitur Nasica quibusdā ad-
severantibus Res Romanas jam in tuto
esse, extinctis Carthaginensibus, & Græ-
cis in servitutem reductis: imò verò, in-
quit, nunc demum summo in periculo su-
mus quando nulli alij supersunt, quos vel
metuamus, vel revereamur. Unde meri-
tis laudibus ab Emilio P. obo extollitur
Iphicrates, cum dicat, Neminem unquam
in Græcia copias neque exercitationes,
neque magis dicto audientes habuisse. Et
Philippus ignobile ante regnum Macedo-
niæ adeò auxit & illustravit, ut internobi-
lissima regna post numeraretur. Id quod
aliunde consequutus non fuerat, quàm
quod tantam diligentiam in militibus ex-
ercendis adhibuisset. Cujus rei exempla
plura peti poterunt à Vincentio Castella-
no lib. 2. de off. Regis, c. 16. & J. Lipsio lib. 5.
Politicor. cap. 13.

DE MOLETRINIS TIT. XXII.

PROcopius author est, Belisarium Iustiniani Ducem, in Vrbe Roma à Ga-
this obsessum, invenisse viam & rationem, ut Mola aqua agitata frumentum
frangerent. quod & Blondus sequitur, Plinius tamen lib. 18. c. 10. men-
tionem

Mola aqua-
ria.

nonem facit rotarum quas aqua obiter versabas. Sed usum istum aliquandiu intermissum credo; postea verò à Belisaria renovatum.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARII.

Molatrina.

Molatrinx eodem inclinatu, quo furatrina, faratrina, & fœur ina, Latine rectè dicuntur: ut sint Molæ à molen- do sic dictæ, vel ut ap. Varro *lib. 4. de ling. Lat.* legit Scaliger, à molliendo, quòd ha- rum motu eò conjecta molliantur. Per has hodiè intelliguntur, quæ aquarum rota- tu circumaguntur: quas propterea Imp. Zeno Aquæ-molas appellat in *l. decerni- mus. 10. C. de aqua duct. lib. 11.* quarum usus an Veteribus quoque Romanis fuerit co- gnitus, non improbabiler dubites. Ser- vius certè Grammaticus incunctanter as- serit, apud priscos nullum Mollarum usum fuisse. Fruges enim inquit, torrebant, & deinde in pilis pinsebant. utq; hoc molen- di genus etiam suo tempore adhuc usum pa- tum ait. Eodemq; pertinere illud Virgil. *Æneid. 1.*

Tunc Cereem correptam undis, Cereali- aque arma

Expediunt fissi rerum, frugesq; receptas

Esterrere parâ flammis, & frangere saxo.

Madefactas enim fruges siccabant prius, & injectas postea pilis, quæ vasa erant concava, quibus siccata frumenta immix- tebantur, pinsebant. quam pinseudi ra- tionem & Plinius tradit *lib. 18. cap. 10.* dum ex Magonis sententia triticum aut horde- um ante perfundi aqua multa iubet, post- eà evelli deinde sole siccatum pilo repeti; sive vuido illo, quo major pars Italia ute- batur, sive prælerato, quo in Hetruria spica farris vlti pinsebatur. Hinc & pinse- res dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. Sic enim à pinseendo JOVEN. appellatum fuisse Pistorem, etiam Lactantius docet: Quo tempore, ait, Galli Capitolium obsi- debant, Jovi pistori Ara polita fuit; quod

Veteribus an in usus fue- rint.

Pila.

Pistores ij- dem qui pi- stores.

Romanos. Deos in quiete monuisset, ut ex omni frumento, quod haberent, pa- nem facerent, & in hostium castra jacta- rent: eoq; facto soluta est obsidio, despe- rantib. Gallis, inopiâ subigi posse Roma- nos. cujus & Livius, Frontinus, Plutarchus meminerunt. Similiter Fornacalia Festo *Fornacalin.* dicebantur feriæ, institutæ farris torrendi gratiâ, quòd ad fornacem, quæ in pistri- nis erat, Sacrificium fieri solebat. de quo apud Alexand. de Alexan. *lib. 3. cap. 12. & lib. 6. c.* & Et mox: Fornacalia, inquit, sacra erant, cum far in fornaculis torrebant. de quib. etiam apud Stuckium in *descript. sacrorum gentis.* Eodemq; sensu Fornacarius seu vis Ulpiano idem est, qui Pistinarius, sive pi- stor: ut rectè notat Guiliel. Budæus in *l. si servus. 27. §. si fornacarius. 9. ff. ad L. Aquil.* cum antea fornicarius absque sensu ibi le- geretur. ut & in *l. sonitueatur. 14. ff. de fundo instr.* ubi fornacator, & non fornicator le- gendum monet M. Mantua in *Paralip. 23.* ut Fornacator sive Fornacarius ita dictus puretur, qd fornacem succendat, quo sensu & Furnarium appellatum videmus in *l. fla- minia. 24. §. præerea. ff. de dam. inf.* eum sc. qui furnariam exercet, cujus fit mētio ap. Sueton. in *Vitellio* & Jos. Scal. ad *Manil. v. 219. in fin.* Idemq; alio nomine & Focarius & Focarius. indigitatur, quod focu colat in *l. 1. Caupo- nos. ff. man. camp. stab.* Sicuti & Focaria, quæ Pistori mi- circa focu occupata panem coquit. *l. quasi. n. olim vi- 12. §. 1. & 6. ff. de inf. & instr. leg.* quo exlo- le. eo èt illud colligitur, fuisse olim pistorum munus servile, & sordidum ac vile eorum artificium *l. max. moru. C. de exe. mun. l. 10.* Eamq; ob causâ pistores arcebatur à per- fectissimæ dignitate *l. 1. C. de perfectis. di- gnitat. l. 1. Ludol. Schrad. c. 4. §. 4. n. 6.* ut nō imerito Focarij nomē degeneraverit in vi- tiu. Nā & Focaria intelligitur malitiamice *Focaria mi- litu amica.*

quibus à militib. donari non potest: quippe quos Imperatur à focarijs suis hac ratione factisq; adulationibus spoliari non vult *in l. 1. C. de donat. int. vir. & uxor. idq;* in favorem militis à jure introductum esse, Claudius Coteræus censet *lib. 2. de jure milit. cap. 2.* refragante non nihil Zonnetta *in tract. de Rom. Imper. nu. 12. & seqq.* ubi id ipsum favore magis Reipub. & disciplinæ militaris, quam militum gratia ita constitutum scripit. Cæteroquin affectionis gratia, neque honestæ neque inhonestæ donationes paganis videntur esse prohibeæ *l. affectionis s. ff. de donat.* adeo ut eas inconcubinam & horum collatas revocari non posse responsum sit *in l. donat. 31. ff. d. l. V. de cons. 163. n. 34.* & probant text. *in l. qui concubinâ 29. & litem legato 94. §. parvi autē refert, uxoris an concubina quis leget.* sanè enim nihil interest *ff. de legat. 3.* Postea excogitatæ fuerunt Molæ, sive machinæ versatiles & trusatiles: quæ vel jumentorum vel hominum opera circumagebantur, non absque ingenui labore & defatigatione virium. Propter quod factum est, ut *pistrinum* pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoso ac molesto, viresque conficiende ponatur. Nam servi, qui flagitium aliquod commiserant, pœnæ loco in pistrina trudebantur, & in servitutem eorum perpetuam circumagendi scilicet molas adjudicabantur. Et per asinum *machinarium* JConsultus intelligere videtur Molendinarium, qui molit, id est, qui molam machinâ quadam inclutam volvit & torquet: cum ita scribit: prædij legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum causa empta parataq; essent; Alfenus putavit, etiam asinum machinarium legatum videri. *l. cum quærere iur. 60. §. fin. de legat. 3.* Similiter pistrina i pondera Ausonius vocat machinalia, cò verlu:

Qui machinali saxa volvunt pondere.

Quemadmodum & amica de Machinis empta à Q. Cicerone *lib. de petit. consulas.* ea fortassis dicitur, quæ de pristino vel Mola est. Præterea ad Fornacaliorum similitudinem etiam *Vestalia* sacra instituta *Vestalia sacra.* accepi. quæ cum celebrarentur, convivia passim antefocos agitabantur, & cibi etiam virginibus Vestalibus à Civibus mittebantur Deæ Vestæ libandi. De Vestalibus autem illis sacris, & Vestalium virginum institutione ac ritib. videatur Simon Majol. *par. 2. dier. canicul. colloq. 1. pag. 72.* Nec non Joh. Rosinus *antiquit. Rom. libro 4. cap. 7. lit. G.* Sed & asini coronari, atque è pane quasi monilia quædam gerentes circum ducebantur per Urbem, Molæ item fertis & floribus ornabantur & quiescebant. Quarum ceremoniarum & rituum causas Ovidius diligenter inquiri & explicat; videlicet, quòd olim nullus Mularum usus fuerit, sed farra solummodo infurnis, Vestæ, hoc est, ignis beneficio torreri consueverint: indeq; mcs. servatus fuerit, ut hoc die & foci, & Domina focorum, quæ Vestæ est, à pistoribus coleantur, & asini, qui primis temporib. Vestæ beneficio à circumagendis molis immunes essent, iidem vacarent & feriantur. Cur autem iidem Asini floribus coronati, panes ex collo dependentes gestare solerent, hanc rationem affert; quia scil. asini Sileni clamore, Vestæ è somnis excitata, insidias & libidinem Priapi effugissent, qua de re Ovid. *in Fastis:*

Veni in hos annos aliquid de more vetusto,

Fert missos Vestæ pura patella cibos,

& quæ sequuntur. Verum quamvis ea ita *Molarum* usum se habeant; auctor tamen est Procopius, *interpolatus.* Molas olim Romæ in Tyberio paratas fuisse, ad molendi usum. quia, inquit, in augustum ibi primo aquarum ingens vis coigitur, ac per canalem mos in præceps acta, violentius defertur acruit. Quo nomine videntur Romani veteres collem

Janiculi muro circummunisse, hostibus ad Molas assaultus ne pateret, ut Caelius Rhodigin. explicat *lib. 9. antiq. leſt. cap. 19.* ut vel hinc probabile fiat, etiam Aquariorum molarum usum Veteribus non prorsum fuisse incognitum; ipso præsertim Plin. rotarum mentionem faciente, quas ad molendi usum aqua obiter versaret *libro 18. cap. 10.* Sed, ut vera est Pancirolli nostri sententia, potuit iste Molarum usus aliquandiu intermissus fuisse, & postea rursus introductus, quod in aliis quoque obtigisse, alibi à me fuit ostensum.

Mola inveniende occasio. Molæ autem sive pistrin' inveniendi, quænam fuerit occasio, Seneca docet *lib. 14. Epist. 91.* his verbis: Narrat enim (*Sapiens scilicet*) quemadmodum natura panem cœpit facere, receptas, inquit, in os fruges, concurrant inter se, duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad ejusdem dentes lingua refertur. Tunc verò salivæ miscetur, ut facilius per fauces labricas transeat. Cum pervenerit in ventrem, aqualiculi fervore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit; ad similitudinem dentiû, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde utriusque attritu grana franguntur & sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter tota redigantur. Tunc farinam aqua asperſit & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem, quem primò calidus cinis & fervens testa percoxit: deinde furni paulatim reperti, & aliæ genera, quorum fervor serviret arbitrio. Nec ignorandum est duas molendi rationes apud Plautum indicari in *Afinaria act. 1. scen. 1.* Unam cum suspensa mola, fruges frangimus, ut in fabâ fresâ, & in polentâ crassiuscula: alteram cum molæ non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam, cum tenuior farina & minutior elicitur: quod ex *Tur- Pancirolli. lib. 2.*

nebo & aliis Taubmanus observavit.

Tanto autem olim in honore fuerunt Molæ, ut in comprecationibus Deum immortalium, quæ referente Gellio *lib. 13. c. 21.* ritu Romano fiebant, nominarentur & Molæ Martis. Fuerunt enim Martis filiz creditæ, & Deæ indigitatæ Molæ: de mola deo. nomine credo Molarum; quod ut Molis frugesterantur, ita & bellis homines Mars frangat & comminuat, ex Adriani Turnebi interpretatione *lib. 19. Advers. cap. 21.* Quo fit, ut, etsi pistrinorum Curatores personale munus ineant, *l. munerum. privilegia. 18. ff. de vocat. & excus. mun.* à tutela tamen, quæ & ipsa personale munus est, excusentur, qui in pistorum collegio sunt constituti. *l. ult. ff. de excusat.* Hinc circa conficiendi pollinis curam, panis excoctione, & pistrini obsequium, multa tam sollicitè constituta legimus in *l. maximarum. 12. C. de excusat. mun. l. b. 10.* in tantum, ut in pistoriis causis, & his, quæ ad annonam publicam, qua carere nullo die possumus, nã nulla pertinent, etiam feriarum nulla habeatur ratio *l. publicas. 5. §. pistoriis. C. de feriis.* ipso feriis etiam Pontifice faciliè hoc casu indulgentia. te, & contra divinam sanctionem dispensante in *c. 3. ext. cod.* ita quidem, ut non tantum opus rustre cuiquam facere liceret diebus dominicis & natalitiis martyrum (quo tempore memoria celebratur non tantum nativitatis: sed gloriosæ mortis martyrum pro fide intemerata, ex Cujacii interpretatione ad modo *d. c. 3. ex. de feriis* pluribus explicat Didac. Covarruv. *lib. 4. variarum resolut. cap. 19. n. 9.*) sed & si hæc cum copiam mare egerit in litus: quod non semper sed pervices facit, & Festorum certis temporibus, maxime post *agvinodierum etiam Autumni* (Junius hoc præcipitante quando iam vere fieri scribit) tum non habita ratione festorum dierum, cuilibet integrum da ratio sit, ad hæc cum capturam concurrere. Hæc cum Quorum piscatio quantum operæ præcipit.

tium, quantum reipubl. Hollandiæ utilitatem præstet seignorare, quo ore efferat, idem Hadr. Junius ingenue fatetur, *in sua Batavia cap. 15. fol. 203.* Quando non unius sed plurium civitatum salus & fortuna inde pendere propemodum videatur. Inde & plebs urbana pariter & rustica victum quærent, æs alienum dissolvunt, familias sustentant, opes qualescunq; conquirunt, aut partastuentur. quinimò maximum momenti ad omnia positum in hujus piscationis fausta & adversa captura scribit. Cum secunda namq; piscatione decrescere omnium ferme edulium pretium, adversa augescere atq; intendi. Neque sola, inquit, hujusce calamitatis vim regio nostra experitur, quin imò & ad alios celeriter transit doloris sensus, eo quod in magnam Europæ partem diffundatur ea merx, utcunque res ceciderint, vendibilis & expetita. Magna enim est ratio non interdicendæ illius piscationis, ne scil. occasione momenti pereat commoditas cælesti provisione concessa, ut Constantinus rescriptit *in l. omnes. 3. C. eo quâ tamen constitutionem Leo Imperat. gravib; de causis correxit Novel. 54.* præten- sam illam fructuum conservationem nullius momēti, req; vera futilem esse docens: cum non agriculturæ diligentia, sed Solis virtus, quando frugum largitori visum sit, fructuum abundantia suppediret. Et cum ex septem diebus unus in Domini honorem consecratus sit: religionis prorsus dissolutæ fuerit, nos aliorum dierum ad opera usu contentos non esse, neq; illum Domino eximium & inviolatum conservare, sed ipsum etiam vulgarem facere nostrisq; operibus applicandum putare, qua in re velipsis etiam Judæis deteriores fuerimus, qui tantoperè Sabbathi diem venerabantur, ut ab omni prorsus opere abstinerent. Vel ideo quod Saturni diem putarunt actionibus civilibus bellicisq;

Imò habenda.

Sabbatum I. ignavum.

ineptum contemplationibus aptum: eo- que die divinum contra discrimina patrocini-um observandum. Quod quidem impetrari posse adversum Martis & Saturni minas, Abraham & Samuel & Hebræorum Astrologi plures, elevatione mentis in Deum, votisque ac sacrificiis consentent, illud Chaldæorum consentientes præceptum: *si mentem ad pietatis opus erexeris, corpus quoque caducum servabis.* de quo apud Ludovicum Cœl. Rhodigin. *lib. 13. lectio. antiquarum c. 21.* Hinc Juvenalis diem illum *Ignavum* vocat, *Satyræ 14.*

Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux.

Ignava —

in tantum, ut ne pedibus quidem iter eo die pro libitu facere liceret, quod expressisse videtur idem Poeta, *Satyr. 6.*

Observant ubi festa mero pede Sabbathi reges

verba enim illa, *Mero pede, iter Sabbathi iter Sabbathi*, quod circiter 2000. passuum equabat minorum scil. sive mediocrium, quos J. Drusus bis mille cubitos interpretatur *lib. 2. observ. c. 9.*

Facit tamen enormis Latronum improbitas, ut ad meritum rapi supplicium quo- vis die festo possint, ne eo quidem exceptis de- pto, qui de Diabolo ac morte gloriosissimi- metriumphati Christo sacer est, & omni- bus merito tolemis esse debet. Sic enim Honorius & Theodos. rescripserunt: Pro- vinciarum præsides moneantur, ut in qua- stionibus latronum, & maxime lauro- rum, nullum Quadragesimæ tempus, & nec venerabilem Paschæ diem exstiment excipiendum: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quaerenda est: cum facili- & Isauri, in hoc summi Numinis speretur venia, famoss- per quod multorum salus & incolumitas mi- procuratur, *Len. C. de feriis*, quo in loco *mer.*

obi-

obiter sciendum est, per *Isauros* intelligi gentem illam Isauricam, Ciliciæ & Pamphiliæ proximam, quæ latrocinia adeo infamis fuit, ut Probus Imper. facilius esse dixerit ex Isauria latrones arceri, quam tolli: volueritque Isaurosum filios ab anno XVIII. in militiam mitti, ne ante latrocinari discerent, quam militare: quemadmodum est apud Flav. Vopiscum. Isaurosum quoque Strabo meminit *lib. 12.* quos cum Servilius superasset & ad internecionem redegisset, *Isauricus* dici meruit. Eodem Ammian. Marcellinus *lib. 14.* scribit sub Gal. Cætare ad pristinas artes relapsos, piraticam quoque exercuisse, & coactio valido exercitu, etiam à Legionib. Romanis se aliquandiu tutatos, cum finitimos populos diripuisent, ut non immerito horum audaciam ulturi prænominati Imper. ad constitutionem illam promulgandam fuerint permoti: & nemini mirum videri debeat quod Leo Imp. lege Julia de vi publica eos teneri sanxit, qui vel *Isauros* vel *Buccellarios* (alii *Buccellatos* legunt) domi alerent. *l. fi. C. ad l. l. de vs publ.* ubi qui Buccellarii dicantur. Alcianus explicat *lib. 4. Dispunct. c. 20.* quem Stephanus Forcatulus laudat in Necyomantia, *dial. 96. num. 12.*

Buccellat.

Molarum hieroglyphicum.

Sed ut ad Molas sermonem conferamus; notant Hieroglyphici, per Molam humanæ vitæ commercium significari: propterea quod mola semper duæ, atque alterius ope altera ita indigeat, ut singulæ nullum opus faciant. Unde amicitia nostræ, Necessitudines appellantur, quod unicuique necessum sit habere amicū, cum quo sua consilia conferat; qui se mutuo adjuvent, & alter alterius officiis subleventur. Joh. Pieri *lib. 49. Hieroglyph.* Jam cum nulla major possit esse necessitas, nulla cōjunctio arctior, quam quæ Viri & Uxoris

Vxorum est: si laxato socialis lecti vinculo, alteri *est alteri.* copiam sui fecerit Mulier, recte eam dice-

mus alii molere. Sic enim illam Jobi imprecationem, *Molat alteri uxor.* J. Drusus de obsceno intellectu interpretatur *lib. 5. observ. c. 5.* Eaque interpretatio vera est; & non parum juvatur sequenti inembro: *Incurvens se super eam alieni.* Nam incurvare eo in loco idem plane valet, quod *inclinare* apud Plautum in *Persa. act. 4. sc. 8.*

Polistunc quidem omne jam ego usurpabo domi.

Nam jam inclinabo me cum libertatua.

Nec ignotum est, Horatium alienas permolere uxores eodem dixisse sensu, quo etiam accipiendi sunt illi Plauti versus in *milite glorioso act. 2. scen. 2.* ita à Palernio correcti.

Nam mulier nunquam molitori supplicat, si quæ est mala:

Domus habet hortum, & condimenta ad omnes moles maleficas.

Nam *molitor* quis sit, in vulgus notum est de illo, quod ex Horat. modo adduximus:

quo in significato *Molendi* verbo & Lucilius unitur. In illo a. moles allusum ad molas, in maleficas ac mellificas, analogia & agnatio soni quæ sita. Hortū autē quem dicat, non est Delphis petendū. *Horti*, sunt horti Hesperidarum, qui profecto non alii in fabulis quam id quod in puellishoneste nominari nequit: & in iisdem hortis *poma illa decantatissima*, nil nisi *Coli Lanuvini*. De quib. supra à nobis dictū est de Horolog. Nec desunt qui illa in *lib. Iud. c. 6. v. 21.* verba: *Samsonem clausum in carcerem molere fecerunt.* Voluerunt n. Philisthi, ut ex eo prolem robustam susciperēt. Nam *molere*, inquit Pet. Comest. vulgo magister dictus in *histor. Sudeb. add. v. 21.* et est subagitare vel coire: quod qui id agit, q. molere & terere videatur. Quem locū ita adducit Georg. Juhaq. in *symb. ad Petro. p. 69. verb. f. u. stramoluit.* Molarū hac occasione nō possum non meminisse *Hydromylarum*, quæ *myla* in in Holandia tam crebro ob necessarium *Holandia.*

Molitor.

Horti.

Poma.

illarum usum, ad aquarum scilicet multitudinem, quæ demissioribus gravis est, & stagnantibus innatat, exonerandum frequentantur. Ita autem vocantur *mola aquaria*, quatenus instructæ alis, quæ vento operam dante circumaguntur, & pinato tympano aquas in altum evehant, atq; in Euripos atq; inciles fessas eieciunt, invento valde utili ac prope necessario: quæ altioribus aggeribus utrinque coercitæ & in majores latioresq; Aquæductus corrivatæ per emissaria opportunis locis fabricata, quotiescunque maris recrocantis æstus refluit, in maris sinum aut amnem aquas effundunt, quam rem ne per somnium quidem cogitasse veteres colonos, Hadrianus Junius in *Batav. histor. c. 15*. Huic molarum tractatui Colophonis

sive Mantissæ loco accedat proverbialis ille versiculus.

Devitat quicunque molam vitas ille farinam.

Quo innuitur, cum qui industriam refugit, non fruiturum emolumentis. Nam qui fugit laborem, is fugit stipendiū, quod se laboris fuga quodammodo facit indignum. Quod Paulus Apostolus quoque monet, *qui non laborat*, inquit, *non manducet*. Sunt nempe qui molarum stridoribus offenduntur: cum tamen sine molis non liceat vivere. Sic quidam uxorum mores ferre non possunt, cum tamen liberos optent. Sed his tritum illud repōni poterit *qui querit ova Gallinarum, cacalissimum sive glocitationem ferat oportet*, ex Erasmo. *Chil. 3. cont. 3. adag. 59.*

DE AVCVPIO, QVOD CVM ACCIPITRE, NISO,

FALCONE ET ALIIS AVIBUS PERAGITUR

TIT. XXIII.

Aucupium antiquitus solum fiebat cum retibus. Nam quod cum animalibus rapacibus, Accipitre pnta, Niso & Falcone hodie peragitur, Veteribus planè fuit incognitum: ut Blondinus scribit, Iovius lib. 2. *sua historia ubi de rebus tractat Muscoviticis*. Fridericus Barbarossa cum Romam obsideret, hoc aucupii genus excogitasse creditur: quod ut utilissimum, ita frequentissimo hodie in usu est.

NOTÆ, SIVE COMMEN-

TARI.

Venatio
Dei munus.

Venationem Xenophon Deorum munus appellavit, Chironi propter iustitiam dono cōcessam, ab eo inde Heroibus traditam: quorum virtute, ex isto potissimum tyrocinitio, patria defensa, miseri ubiq; terrarum calamitatibus levati, servati sint. Atque hoc pulcherrimum est Venationis elogium. Cui consentiens Eusebius: Atroces, inquit, bestias exercitationis bellicæ gratia divinitus proditas ducimus. Nihil enim magis corpus

ad laborem, animam ad resistendum hosti corroborat, quam venatio. Ob id Alexander Macedo, Cyrus aliq; Persarum reges, sedulam venationi operam navarunt: non ad saginam corporis, non ut penum locupletarent; sed ut vires corporis, caloremque naturalem sanitatis ergo foverent, & laboribus adversus hostem durarent, præterea & ferarum historiam atque naturam explorarent, exploratam posteris revelarent. Joh. Langius lib. 2. *Ep. 59*. Quinimò inter omnia exercitia, quæ præstantiæ laudem merentur, Venationem

Dei munus.

nem primum occupare locum, Josephus Quercetanus probat in *suo Dietet. polybistor. Sect. 2. cap. 11.* multis hanc in rem præstantissimorum Heroum & Ducum prolatis exemplis. Quamvis autem Salustius Venationis studium servile dixerit, minime tamen damnavit illud *Jugurtha*: quem scribit in bello Jugurth. milenem se luxui & inertie corrumpendum dedisse, sed pleraque tempora venando transegisse. Sed & Virgilius decori observantissimus, venandi studium in *Ascanio* laudat; ut & Sidonius Apollinaris in *Aviso Augusto*, & Herodotus *lib. 1. in Crati filio*. Plinius quidem secundus *lib. 1. Epist. 6. & lib. 9. Ep. 10.* ait Sylvas, solitudinem & silentium, quod venationi datur, magnæ cogitationis eruditæ esse incitamenta; nec Dionem magis montibus, quam Minervam inarare. Marcus Tullius *lib. 2. de nat. Deor.* Venationem ferarum laudat, quod illa exerceamur ad similitudinem bellicæ disciplinæ. Unde Capitolinus scribit, Maximum solis venationibus frequenter legimus exercuisse. Plato verò *lib. 7. de legib. in fin.* Sacros vult esse venatores, qui cursu, jaculatione, viribus quadiu pedes consectantur. Cæteros venatores rejicit, quæ ex Jureti notis ad *Symmachi ep. 66. libro 5.* loco huic placuit inferere. Est tamen invenire nonnullos qui in venationibus ad congressus cum feris sunt animosi: cum adversus arma atque hostes iidem sunt ignavi: quidam ad belli usus, quoties viri-
tum inter privatos res geritur, expediti sunt & solertes: in communi bello, & cum aliis in acie stantes sunt inutiles: ad id naturæ hominum non corporibus tantum: sed & multo quidem magis animis verè inter se dissident: ut idem homo partim aptus, partim ineptus inveniat, non dicam ad diversas actiones, verum etiam ad nonnullas quæ generis sunt ejusdem: estque idem sæpè ingeniosissimus & tardis-

simus. Idque usu quemque experiri, qui voluerit attendere, Polybius prodidit. *lib. 4. cap. 8.* Et quidem venationis exercitium (quo scilicet ut cum Virgilio dicam *lib. 3. Æneid.*

Venatu invigilant pueri sylvasque fatigant.)

quod attinet, existimat Jul. Cæsar Scalig. veteres hujus disciplinæ apud Germanos penè solos mansisse in occidente. Mycos quoque & Scythas eodem modo degere. *Nostratibus* (inquit porro, id est, *Italis*) nihil præter luxum & jactantiam & Dei contemptum reliqui factum est *lib. 3. poet. cap. 17.* Venationis autem tria sunt genera. Nam aut terrâ, aut mari, aut in ipso etiam aere peragitur. De prioribus nihil hic attinet dicere: cum & omnibus nota sint, & omnibus etiam seculis credantur usurpata. Illud tamen ad compestrem illam venationem, quæ per saltus & agros fit, lubet adjicere, quod I. Scoppa è quodam fragmento incerti authoris annotat, venatorum genera esse quatuor: *Investigatorum*, qui animalium vestigia investigant. *Inasicatorum*, qui latibula noverunt: *Insidiatorum*, qui insidias & castes parant: *Alasorum*, qui equo succussante sensimque insultante, clamoreque animalia terrent, ne aliorum, quam per medias tendiculas fugam arripiant: quos alio etiam nomine *Pressores* dixeris ex illo Virgil. *lib. 1. Æneid.*

Aut spumantis apræ cursum clamore prementem.

& *lib. 3. Georg.*

Bigentem clamore premens ad retia ceruum.

Dum scilicet ut cum eodem loquar Virgilio,

-- *inclusum in flumine nactus
Cervum, aut pumia septum formidine
penia*

Venator cursu canis & latratibus instat.

Venatores Platonis sacri.

*quidam adversus arma atque hostes iidem sunt ignavi: quidam ad belli usus, quoties viri-
tum inter privatos res geritur, expediti sunt & solertes: in communi bello, & cum aliis in acie stantes sunt inutiles: ad id naturæ hominum non corporibus tantum: sed & multo quidem magis animis verè inter se dissident: ut idem homo partim aptus, partim ineptus inveniat, non dicam ad diversas actiones, verum etiam ad nonnullas quæ generis sunt ejusdem: estque idem sæpè ingeniosissimus & tardis-*

62

Premere certè, ut & agitare, itemq; excitare, verba esse venatoria Turneb. notavit *lib. 12. advers. c. 12.* & per *Formidinem* Virgilius funiculos illos extensos intelligit, quos etiam lineas appellabant, quib. intexebantur variarum avium pennæ, sandice quoq; & rubro tinctæ (unde eas *puniceas* vocat) ad feras terrendas & coercendas, ut in retia agerentur, quod Taubmannus ibi erudite explicat. At acreum hoc, de quo præsentî agitur capite, nec usurpatum Veteribus, nec cognitum, nec omnino cogitatum. Ad eò non omnia sibi vendicat antiquitas! quod hæcenus diligenter, ut puto, ostendimus. Miraculi isthæc planissima species, nisi frequentior usus, quod amat fieri, admirationem minueret. Illud interim omnium consensione convenit, hanc præstare Venationes reliquas tanto intervallo, ut inter viros principes nulla habeatur prior; tenuioribus ad eam nec aditus pateat. De quo videri poterit, quod *Jos. Scaliger* scripsit in *Comment. in Cirin. fol. 344.* Quod verò hanc Avium capturam Veteribus incognitam fuisse diximus, verum est, si vetustissimâ antiquitatem interpreteris; cæteroquin ante annos MCC. hanc notam fuisse, ex *Julio Firmico* scimus, qui *lib. 5. c. 8.* nutritores accipitrum, falconum, cæterarumque avium, quæ ad aucupia pertinent, nominat. Atque ea fortassis antiquissima est hujus rei memoria, saltem quæ fidem mereatur. Nam quod quidam *Ulysses* ejus auctorem faciunt, aut *Macchabæum*, nugæ meræ sunt, uti illa de *Virgilio* & *Marcello* planissima fabula. Verum autem illud aucupium, hoc est, *Artem venandi cum avibus*, duobus libris exactissimè conscripsit *Fridericus II. Henrici F. Friderici Barbarossæ N. Princeps & Imperator* summis illis omnium temporum heroibus annumerandus: qui cum virtute & gloria bellica, excellentem in omni do-

ctrinarum genere eruditionem conjunxerat. Ingenio quippe fuit tanto, ut præter patrias linguas Germanicam & Italicam, didicerit exactissimè plurimas alias, Latinam, Græcam, Saracenam, Francicam; & in singulis Philosophiæ partibus non tantum rudimenta prima degustaverit, sed fontes ipsos introspecterit atque exhausserit: magnanimus, liberalis, magnificus, in utraque fortuna constans & moderatus, acer in præliis & providus, manu pariter & consilio promptus, itemque à crudelitate alienissimus, cum quo majestatis antiquæ reliquias simul concidisse ac scultas esse, existimat *Philippus Melancthon lib. 5. Chronicor. mibi. fol. 789.* Ejus igitur *Friderici II.* libri duo, quos dixi, de arte venandi cum avibus, inter alia præclarum monumentum eruditionis singularis & rari ingenii. editi nuper sunt *Augustæ Vindelicorum*, ex autographo manuscripto membraneo, quod in Bibliotheca sua habuit, & pro utilitate publica liberaliter deprompsit *Joachimus Camerarius Joachimi F. inclutæ Reipubl. Noricorum* medicus quondam solertissimus, adjecto etiam *Alberti Magni de Falconibus, Asturibus & Accipitribus tractatu.* Eos, Lector, artis hujus peritiam indipisci fatagens, adire poteris; illud tamen etiam atque etiam monitus, ita scil. Venationi, cujuscunq; etiam illa sit generis, indulgeas, ne, quod multis usu venisse scio, aureote piscatum hamo doleas, aut cum canibus opes tibi cucurrisse & conqueraris, avolasse cum accipitre.

Venationis & aucupii tam crebra mentio, facit ut animo mecum cogitem, ecquid sit quod apud *Ulpian.* legitur, *Pantheram ab Aucupe emere? Lemptorem, a-lias ex empto. 11. §. fin. de act. empt.* Venator, seu aucups omnes mihi feras, aut volucres quos hoc mense capiet, ducentis nummis vendidit: quæritur an locatio hæc sit, tan-

Aucupii præstantia.

Id votorib. incognitum.

Artem venandi cum avibus scripsit Fridericus II.

hujus virtutis.

Artem venandi.

*Pauli-
ta ab
cupi-
ment.*

quam

quam operas locaverit, an emptio potius? Et constat emptionem esse. Idq; Ulpianus respondit. quia idem sit, siue futurum jacuum retis à piscatore emamus, aut indagine plagis impositis à venatore, vel *Patheram ab Aucupe*. Et si n. sunt, qui Rete ea voce intelligant, quo universæ aviculæ capi possunt, & neutro genere *πάρηνον* accipiant, exemplo *τῦ πᾶνδρᾶ* piscatorij: verius tamen est, *πάρηνον* fœmineo genere universam significare venationem, qualis in superscripto exemplo venundata proponitur. quod Alcibiades tradidit *lib. 1. parerg. c. 42.* Ex cujus etiam *lib. 9. parerg. cap. 11.* discimus, Alleatrici aves Aristoteli dicitur, vel columbas, quæ aluntur, ut alijs alluciant, & Aucupes ad congeneres capiendas adjuvent. quod in Coturnicibus fieri consuevit, itemque anatis. de quibus ille hoc lufit Epigrammate:

*Altilis allecator anas, & cœnula pennas
Assueta ad dominos ire redire suos:*

Congeneres cernens volatres per atria turmas,

Garris, in illarum se recipitq; gregem;

Incastas donec præsensa in retia ducas:

Obstreperant alia, conscia ad ipsa filet.

Perfida fraudatrix cognati sagvinis ales,

Officiosa aliis, infidiosa aliis.

Contrariæ prorsus naturæ fuerit Ciconia; quam Pietatis, cultricem nō immeritō dixit Petron. Arbitr. Cujus pietatis insigne exemplum recenset Hadr. Jun. in *Barvsa histor. c. 17.* ubi Ciconiam scribit à pabulatione reducem, cum flammis nido imminentes videret, conatam modis omnibus pullos grandiusculos, involucre tamen, eripere mediis ex ignibus tandem desperatā omni ope & quasi conclamata, passis alis in nidum se præcipitem dedisse, pullisque toto corpore oblectis incumbere vitam fuisse, veluti depositā vitæ spe ultrò cum carissimis pignoribus mortem oppre-

tituram. Miraculo rei, & pietatis honorem versibus his consignare placuit:

*Candida & obstreperis invisâ Ciconia
ranis,*

*Pignora ab ardentis viderat igne premi.
Eripiat ne suos, & aperta pericula teter?*

Hinc suadet pietas, Visa amor inde ventat.

*Hanc lucem Pietas generosa diremit, &
urna*

*Esse eadem & sobolis vult Libitina sua.
Jam minor Assyrium Phœnicem fama
loquatur,*

Vivere qua busto queris: at ista mori.

Nec verò silentio prætereundum est, Venationes omnes sylvaticas cum avibus, Clericis accipitribus & falconibus, Ecclesiasticis personis Pontificum sanctionibus esse interdictas, in concilio Aurelianensi *can. 4.* Agathensi *can. 55.* Epauneni *can. 3.* Idque postea etiam ad eam Venationis speciem, quæ cum canibus & clamore peragitur, fuit extensum *tot. t. ext. de clerico venator.* Venatoria enim exercitia athletica sunt & militaria: quæ procul abesse à cœlesti militia debent: cum nec militare Clericis permittatur. quandoquidem & Romulus sacerdotes per omnem vitam militariibus officiis solutos esse voluerit: & Cæsar id ipsum Druidibus quoque apud Gallos fuit impertitus. Dion. Halicarn. *lib. 2.* Cæsar *lib. 6. de bello Gallico.* Quod tamen & nostris Monachis concessum non audet asserere Claud. Coterzus *lib. 1. de jure milit. cap. 14.* tum quod egregiè adipati illi ventres, si quando è cavea prodeant, aptissimi ad arma ferenda censcuntur: tum quod inclusos carcer & immaniores & asperiores efficiat. Atque eam ob causam Valens Imperator legem tulit; Monachi militarent, ac repugnantes interfici jussit. Paulus Diaconus *lib. 11. de gest. Rom.* Sed id in contemptum religionis factum perfacile existimaveris: cum fieri non possit,

ut

ut militia non affligat assuetum græcari. Quinimò neq; inter Seculares valde probata fuit in sacris Literis Venatio, utpote quæ reddat homines crudeles, temerarios, & ad latrocinia pronos, quare & in illis male audierunt Cain, Lamed, Nemrød, Ismael, Esau, qui inter venatores ordinarios & robustos referuntur. Ibi insidiæ in beluas, crudelis audacia, facit facile præludium & habitum, ut eadem audeant dolosè assueti in homines. Accedit jactura temporis, contemptus negotiorum, & suorum etiam domesticorum, ut liquet ex illo Horatij:

--- *Manet sub sub Jove frigido
Venator tenera conjugis immemor.*

Sequitur & inde artium vitæ utilium neglectus, quæ sitorum vel à Majoribus relictorum consumptio, pauperum contemptus, translatis granis in alimoniam canum & avium: ut non ineleganter finxerint poetæ Actæonem magnum illum venatorem in cervû conversum, nempe quod Canes ejus substantiam devoraverint, & venatores; atq; ita bonis assumptis fame interierit, qua de re apud Ovid. *lib. 3. metam.* & in commentariis Apollonij *lib. 4.* Planè piscationem, quam tertiam Venationis speciem diximus, ne Clericis quidem interdictam, probat Rainal. Corfus *lib. 3. Indagat. juris c. 14.*

Illud de Venatione in universum sciendum est, In Icaro insula Dianæ templum fuisse; cumque nimio plus scaterent ibi agrestes & præpingues capræ, cum Dorcadibus & leporibus, venari cupientem à Dea rei Pontificium esse comprecatum: pergentem inde præda onustum reversum, captis quæ concupisset. Quòd si petere super sedisset, inanem prorum factam venationem, in super & in eum expeditam audacioris conatus pœnam, ut est apud Cæsar. Rhodigin. *lib. 23. Antiq. lect. c. 30.* qui

itidem scito admodum & docto proverbio *Ænemy venatorem* usurpatum docet pro eo, cujus sit cassa inutilisque venatio quique, sicut inanis progreditur, ita etiamnum regreditur. *lib. 26. c. 20.* Sed & moris fuisse Veteribus, ut tenellos lepores studiosi venatores dimitterent, Deæ captantes gratiam. Quod superstitionis fuisse, nemo dubitavit: sicut & illud, si feram se in flumen præcipitare conspexissent, ne Legis prævaricatores fierent, universam solvere venationem consuevisse. *lib. 26. c. 31.* Quo haud scio, annon æquè referri debeat, quod venatores & de præda diis immolabant & partes quasdam de tholo suspensas consecrabant, ut notat Turnebus *lib. 2. advers. cap. 22.* Quibus accedat elegans illa venationis descriptio apud Budæum *lib. 2. de philolog.* Ferâ, inquit, confecta & strata, tum Sinonum chorus ille Sitonumq; inclamatur, & venatores coeunt quoquo versus palant. s. Quæ tanquæ oratio est ob rem bene feliciterq; gestam. Quam deinde excipit visceratio extemporalis, & tanquam extispicina victimarum. Dianæ immolata, quæ sic debetur ipsa canibus venaticis, ut libamentum capturæ accipitribus in aucupio volucris. Tergore detracto, caput abscindendum est molossoq; porrigendum & permittendû. Has ei primitias peculiares placita majorum largiuntur, ob indicium feræ: ut in eo abrodendo in posterum irritetur is, cujus auspiciis & ductu rem alij exsecuti sunt, & quæ sequuntur. Non absimile huic Xenophonitis præceptum est: capto lepore, dandum esse oculis lacerandum. Cui bono, inquis? ut magis irritentur, gustato sanguine leporis, indagare, vi odora bestiam, quod in Protepticon Themistij ad Valentem Imperatorem notavit *Dn. Remm.* Sed fessi à Venatu isto ad quietam Serici considerationem nos convertamus.

Venator
Ænemy

Venatore
aliquid
de præda
immolabant.

Oratio
venatorum.

DE

DE TEXTIS SERICIS TIT. XXIV.

ADvehebatur olim Sericum à populis, qui Seres dicebantur, quorum regio hodie China nuncupatur. Procopius scribit, regnante Iustini-<sup>Serica ovum Iustini-
allata.</sup> ano, circiter annum 150. Monachos quosdam ova Seris sive vermiculi illius, qui sericum solet deducere, Constantinopolim attulisse. Inde, texta illa in Europa paulatim elaborari cepta. Annis abhinc 50. in tantum excrevit textura ista, ut Veneta duntaxat regio, singulis annis 500. milia, & vel sola mea patria, qua Rkegium est, 100000. aureorum, plus verò etiam multò Sicilia inde lucretur: ac, ^{horum proventus.} ut uno verbo dicam, artificium hos tanquam unicus jam Mercatoribus nervus sit lucri, & certissimum laborantium fulcimentum. Fiunt hodie panni vel ^{Textorum sericorum genera.} texta serica, Veteribus olim planè incognita: verbi causa, Ungulata, qua quoniam Damasci inventa fuerunt, Damascena dicuntur: item holoserica villosa, à pilis, quos Latini villos dicunt, sic appellata. Item rafa, semirafa; Ormesina, ab insula Sinus Persici, qua Ormes dicitur; & varij præterea generis. quorum omnium commemoratio nimis longa esset futura. Sanè plurimas horum species Veteribus ignotas, & ob Bombycum inopiam non elaboratas fuisse autumo. Scribit enim Lampridius, Alexandrum Severum ^{Alexand. Severus.} numquam holosericam gestasse vestem: cuiusmodi multas hodie, à plurimis etiam mediocrius status hominibus atteri & laerari videmus. Sed & Vopiscus prodidit, Aurelianium nunquam vestem ex integro serico contextam usurpasse; nec alijs, ut usurparent, aut in vestiario haberent, concessisse. Eundemq; Vxori roganti, ut palam ex purpureo serico textam gestare sibi permitteret; respondisse, Nunquam se commissurum, ut fila auro pensarentur ista. enim tempestate sericum auro rependebatur.

NOTÆ, SIVE COMMENTARIÛ.

QUæ hodiè Serica appellatur vestis, ^{Serica olim Medica.} eam olim Medicam fuisse dictam, Procop. scribit lib. 2. de bello Wandalico, his verbis: Vandali omnium sunt, quos sciam, mollissimi atq; delicatissimi. Mensâ quotidie copiosâ utuntur, tum omnium rerum, quas Africa fert, refertâ. Gestant vestem Medicam ac sumptuosam, quam sericam vocant, &c. Nominis ratio inde fortassis desumpta est, quod à Medis & Persis sericum adveheretur: donec Iustinianus Imper. Julianum legatum, Æthiopum & Homeritarum reges ambos rogâ-
Panciroll. lib. 2.

tum misit, ob communem in Christum fidem, ut sibi contra Persas essent auxilio: ut Æthiopes quidè ex Indiis sericum mercantes, ac Romanis militantes, ipsi quidem pecuniæ maximæ sint domini; Romanis verò causa existant, ut non amplius nummos in hostes; Serici emendi gratia, transferre cogantur: ex quo vestem conficere consueverunt, quam olim Medicam, nunc verò Sericam vocant. ut idem ait Procop. lib. 1. de bello Persico. dictâ appellatione à Seribus: de quibus Plinius: primi sunt hominum, inquit, qui noscantur, Seres lani-^{Seres Lanificio} fico sylvarum nobiles, perfulam aquâ de-^{cio huic di-} peccantes frondeam canitiem lib. 6. ca. 17. diti.

quod ipsum & Virgil. lib. 2. Georg. expref-
ferat, his versibus:

*Quis nemora Æthiopū molli canētia lana
Velleraq; in foliis depeſtant tenuia Seris:*

ex opere ſcil. bombycum, ut ſupplendum
monet Scaliger exercit. 158. c. 9. Seras inibi
Tartarorum nunc *Hirdam* eſſe affirmans,
in extremis Perſiæ civitate in eaque tan-

*Taprabanus
incola.*

Chinenſes.

*Eutropici ho-
die, Iuſtiniani
miſpicio.*

tum illius operis fieri, ut dena millia pon-
do ſerici in quotidianas operas diſpenſen-
tur. In *Taprobane* quoque Sericum ſine
cultu ex arboribus detrahi à Bombycibus
confectum, legere eſt in *Comment. Navi-
gat.* cuius & in *China* tanta fertur copia, ut
ſerica veſtis incolis tam vulgaris ſit, quàm
nobis ex vili linreamine. Joh. Linſcho. c.
23. quanquam hodiè in Europa quoque ſa-
tis magnus eſſe cœpit Serici proventus,
poſteaquam Juſtiniani tempeſtate duo
Monachi, ex India ſeminarium Serici By-
zantium ferentes, originem ejus declara-
runt, & ut ex perquam exiguis ovis per fo-
tum vermes illi educerentur, educiti folijs
Norinutrirerentur; deinde iſtis naturâ ma-
giſtrâ filum reddentibus, Sericum texere-
tur; non ſine muneribus, quo Juſtinianus
eos perſequutus eſt, edocuerunt, ut Zo-
naras prodidit. Ipſe tamen Julius Pollux
ejusmodi quoque vermiculos ex ovis illis
ſcaturientes ſuboluiſſe videtur, lib. 7. c. 17.
Diſtionar. Sunt etiam nonnulli, inquit,
qui Seres ab alijs quibuſdam animalibus
tela ſuas colligere tradunt. Accedit Ovidi-
anum illud, 15. *Meſamorph.*

Jul. Pollux.

*Quæque ſolens canis frondes intexere filij
Agreſtes inœa, res obſervata colonis,
Fatali mutant cum papillone figuram.*

*Moricum olim
inopia undet.*

Nec verò abſre eſt, quod Pancirollus
hic tam varia pannorum ſive textorum
ſericorum genera Veteribus ait fuiſſe in-
cognita, ob Bombycum ſcilicet inopiam:
quandoquidem de raritate hac ipſamet
etiam Galenus teſtatur, 13. *Moſtodi* ſcri-
bens, ſuo etiam tempore ſericum in Urbi-

bus Romanorum magnis tantum, atque
ibi penes mulieres opulentas duntaxat
exſtiſſe. Inopiam hanc Mori inopiz tri-
buit Hieronym. Mercurialis. Quia enim
ſerici illi vermiculi Mori folijs potiſſimum
nutriuntur, eiſque pinguefacti ſecundio-
res evadunt: conſequens nimirum eſt, ut,
quo tempore ejusmodi arbores copioſæ
non fuerint, eodem quodq; nullus, aut ſal-
tem pauciſſimus illorum animalculorum,
& proinde etiam Serici fuerit proventus.
lib. 1. *Variar. leſt. cap. 24.* Indeque eſt, opi-
nor, quòd Aurelianus Imper. nulli permi-
ſerit Serico indui, ne uxori quidem, ut
blateo ſerico (quod ex Forcatuli inter-
pretatione, coloris fuit in purpuram cœle-
ſtem deſinentis) uteretur. Abſit, inquie-
bat optimus princeps, ut aui o ſila penſen-
tur: cùm libra Serici librâ auri repende-
retur. Flavius Vopifcus in *vita Aureliani*.
Serici igitur, ut nec purpuræ conceſſus e-
rat privatis uſus: aut ne hujus tingendæ
quidem aut vendendi facultas data. Ita e-
nim habebat conſtitutio. Fucandæ atque
diſtrahendæ purpuræ, vel in Serico vel in
lana, quæ blatea vel oxoblapta, atque hya-
cinthina dicitur, facultatem nullus poſſit
habere privatus. Sin autem aliquis ſupra-
dicti muricis vellus vendiderit, fortuna-
rum ſe ſuarum & capitis ſciat ſe ſubiturum
eſſe diſcrimen l. 1. c. *quæ res vendi non poſſ.*
Ubi vellus muricis appellat lanam infe-
ctam murice. *Blateum* autem dicitur pur-
pureum. Nam quod Eutropius dicit in
Nerone: retibus aureis piſcabatur, quæ
blateis funibus extrahebat; Suetonius ita
prodidit: piſcatus eſt rete aureo purpura
coccoque funibus textis. *Oxoblapta* verò
dicuntur rubro tincta. *Οξο* enim, in-
quit Suidas, *ὑψηλὸν καὶ τὸ πᾶν*. *Πανίαν*. Nam
Πανίαν modo palmæ arborem, modo colorē
rubrū ſignificat. *Hyacinthina* a. dicitur, ſe-
cundum quoddā, quæ ferro ardenti ſimilis
eſt, & colore ferrugineo. Unde Virgilius

Aurelianus.

*Blateum
purpureum*

Oxoblapta

Hyacinthina

—*ferragineos hyacinthos.*

Qua de re copiose *Lazar Bayseus de colorib.* Constitutionis autem illius, sicuti & *lig. 2.* rationem fuisse arbitratur Connan. tum rerum caritatem & immensum pretium, quas id circò noluerint esse omnibus communes: tum ut his notari tanquam insignibus possent principes, & summi magistratus. Connan. *lib. 7. commentar. jur. civil. cap. 7. num. 1.*

Sericum hodie nimis vulgatum.

Quæ cùm ita sint; acceptum Justiniano referre debemus Sericum, & vestes, in quibus Matronæ transluceant, aut viri usque ad plebejos jam ornentur, toties vetitis lege sumptuariâ, tam sæpè quàm frustra promulgatâ. Solinus certò hoc illud esse Sericum dicebat, *capit. 63.* in usum publicum damno severitatis ad missum; & quo ostentare potius corpora, quàm vestire, primò fœminis, nunc etiam viris persuasit Luxuriæ libido. Ejusmodi vestium tenuitatem, Sericarum præferim, notavimus *lib. 1. Tit. de habitu Imper.* qualem Arbitr Petronius appellat ventum textilem:

Ventus textile.

Æquum est judicare nuptiam ventum textilem.

vestem enim ventosam & tenuissimam, æquantemq; subtilitate propemodum ventos significavit. Quo sensu item Petronius *nebulam lineam* posuit, pro tenui amiculo linteo quod nec panni crebritatem, nec telæ densitatem, sed nebulae tenuitatem æmulator pellucidam:

Nebula linea

Palam prostare nudam in nebula linea. Sic enim Turnebum in interpretatum video *lib. 1. Adversar. cap. 15.* ab hac tenuitate non procul fortassis abfuerunt Milesiarum texta, quæ omnium credita fuerunt mollissima, à *Mileto* urbe: quam totius quondam Joniæ belli pacisq; artibus principem fuisse scribit Pompon. Mela, Thaletis Astrologi, Themochi Musici, & Anaximandui Physici patriam *lib. 1. cap. 17.* & à lanarum præstantia commendat Colo-

Milesiarum texta.

mella, eximij generis Milesias appellans *lanas lib. 7. cap. 2.* & Milesiam lanam pro *Milesia* pretiosissima positam à Virgilio notant *summi præci.* interpretes *lib. 3. Georg.*

—*quamvis Milesia magno.*

Vellera muieniur Tyrios in cocta rubores.

Id est, quamvis lanæ Lilesiæ magnum sit pretium purpurea Tyria infectæ: parturâ tamen caprarum & mulctra est copiosior, ut Petr. Gualterius explicat ad illud Horat. *lib. 1. Epist. 1.*

Alter Mileti textâ, cane pejus & angue:

Vitabit chlamydem.

ubi vestem molliculam & parum severam indicat: qualis erat Milesiorum, quorum nimia notata fuit investitu mollicies. Nam ut Lacedæmoniorum severitas multorum literis fuit celebrata: ita Milesiorum luxus in hominum sermones abiit: adeò ut quicquid molle parumq; virile vellent intelligi, *Milesium* appellarent. Unde Aristides quidam libro suo fabulis obsœnis scætenti, titulum indidit *Μιλεσιακόν* & Lucianus in *Amoribus*, sermones amatorios lascivos *Milesios* vocat, ut & Martianus Capella *Modis* poeticæ diversitatis nominat *delicias Milesiadas*. Quin & Apulejus carmine Jambico, quo Asinum suum aureum auspiciari voluit, de mulcentibus & prurientes narrationes suas *sermonē Milesium* vocat. Idq; pluribus docet Erasmus. *Chil. 1. cent. 4. adag. 8.*

Nec dissimulanda hoc loco est Batavorum felicitas: quos et si lini copiosa affluentia deficit, ob agrorum opinor paucitatem: nulla tamen regna linificio, sive linearum telarum texturâ cõparari, multò minus æquiparari cum illis valeant. Certè operum subtilitate Arachnæ laboras, ne dicam Palladias manus provocant Batav. lintea; *Batavor.* toto orbe notissima, Regum ac Reginarum *lintea.* præcipuè delitiæ: quorum cum nive certat candor, cum sindone tenuitas, cum bysso precium. Hadr. Jun. in *Batav. hist. cap. 15.*

DE LIQUORIBUS, QUI VULGO BOTARGE ET
CAVIARO DICUNTUR.

TIT. XXV. ET ULTIMUS.

Restat, ut de quibusdam ad gulam & palatum spectantibus dicamus, & veterum Garo ac Muria liquamina, vulgò Botarge & Caviaro dicta, opponamus. quæ etsi gravissimis auribus Serenissima Celsitudinis tuæ indigna sunt; necessum tamen est, ut, quemadmodum de superioribus illis diximus, ita & de his, pro cognitione eorum indispiscenda, verborum aliquid faciamus. Proinde non dedignabitur Illa, qualia hæc sint, breviter cognoscere. Botarge igitur sunt ex ovæ cephalæ (Latini *Mugilem* dicunt) expolitis scilicet in duobus vesicis, cruore ejusdem piscis ac sale adhibitis. Recentioribus corrupto verbo Botarcha vocantur, quasi dicas *ωρτάρχα*, hoc est, ova salita. Tanti autem hæc aestimantur, ut par ipforum Venetiis duobus aut etiam quatuor aureis veneat. Post hæc principatum inter salsamenta tenet Caviaro vulgò nuncupatum. Id verò ex *Sturionis* ovæ ad litus Ponti Euxini præparatur: quæ stipata simul & condensata probe, sata condiuntur, & in cados reponuntur. Ejusdem *Sturionis* pulpa condiuntur & ipsa: indeq. caro conficitur, quam spinam sive dorsum paludis *Maotidos* vocant. Hodie *Zabach* nominatur. Solet etiam sale condiri piscis quidam quem *Moronam* dicunt, cujus nulla nobis est notitia. Ejus tamen caro ex mari Danico advehitur. Apportantur alij pisces saliti (quos *Haleces* dicunt) Sole indurati & exsiccati in Suetia & Norruegia: Item *Marluci* vulgò dicti, quos duritie suæ vel ligno adsimilare possis. Nullum verò horum piscium Veteribus in usu fuisse credo.

Botarge.

Caviaro.

Zabach.

Conclusio o-
peris.

Atque hæc quidem, Serenissime Domine, sunt res illæ, item artes, mores & consuetudines, de quibus dicendum putavi, ostendendo nimirum, Earum aliquas antiquitus quidem fuisse, sed intercidiisse posse à: & contrà aliquas noviter fuisse adinventas: ut hinc de Mundi hujus majestate, & multis præstantibus atq. egregijs arcanis constare possit. Cætera, quæ non ita magni momenti videbantur, tanquam indigna auribus Serenissima Celsitudinis tuæ omisi. Quæ, si forsân satisfactum minus à me fueris, non dedignetur tamen sincerum & bonum illum animum intueri, quem ad inserviendum Ipse fero promptissimum, Eidemq. cum humilima subjectione & reverentia manus exosculando me commendo.

NOTÆ, SIVE COMMEN-
TARIUM.

AD capitis hujus explicationem opus nobis esset *Apitio* illo, artis culinariæ

Apitius archimagyros,

ad omnem luxum archimagyro famosissimo, & tantum non *gurgite Nepotino*: qui inter alias lautitias, etiam Mullos pisces in garo enectos, sapidiore fieri docuit:

quem

quemadmodum & hœdi carnem à lupo morsam teneriorem fieri & delicatorem esse: atque ideò alijs jucunditate præcellere fuit creditum; ut non injuria forsàn à Martiali tantoperè laudetur

Hædus inhumani raptus ab ore lupi.

Equidem neque artis hujus scientiam mihi laudi admodum, neque etiam misericordiam fraudi fore confido. Quod si quis tamen ita delicatus sit, ut & obsoniorum istorum cognitionem cum Pancirollo habere gestiât: poterit tam de Muria, quàm Garo (quibus *Botarge & Cavario* successisse videntur) tum etiam de utriusq; speciebus, itemque confectione sive præparatione consulere Johan. Langium, diligentissimè illa explicantem *lib. 2. Epist. 59.* post Hermolaum Barbarum *lib. 2. corollar. in Dioscorid. cap. 234.* videatur & Dioscorides ipsemet *de materia Medica lib. 2. ca. 31.* ac qui in eum satis eleganter commentatus est Marcellus Virgilius *Secretarius Florentinus.* Et de ejusdem usu Paulus Aeginetani *lib. 7. de his quæ inchoant à li. G.* Cæterum de garo novam opinionem prodidit Julius Cæsar Scaliger *exercit. 303. dist. 3.* ubi garum ex ovis non ex intestinis cuiusdam piscis, quem *Præposita Tartari* Lofar appellant, esse dicitur. Legatur locus ipse. Descriptionem autem præparationemque gari quære apud Hieron. Cardanum *de subtilitate lib. 13. de sensibus sensibilibus folio msh. 498.* editione Lugdunensi.

quemadmodum & apud Alexand. ab Alexand. *lib. 4. diæ. genial. ca. 27. in prin.* ubi garum ex piscibus, quisquæmam non habent, incendia libidinum reprimere scribit. Illud tantùm monuero, laudatum in primis fuisse, & nobilitatum maxime id Gari genus quod ex intestinis piscium, Scombrorum præsertim, cruenta illorum sanie eliquata in hunc modum præparabatur. Scombrorum enim intestina cum embrochijs, eorum cruore & sale con-

spersa in vase fictili menses ut plurimum duos sinebant tabescere, deinde fundo vasis pertuso id agebant, ut liquor iste in aliud vas illi substratum destillaret. qui tantum erat precij, ut nullus eo liquor, præter unguenta, pluris constiterit; singulis millibus aureorum permutantibus congios paripenè binos. Hinc liquamen istud fastuoso & superbo satis titulo appellatum fuit *Garum sociorum.* Sic enim Plin. *lib. 9. Garum sociorum. cap. 17.* M. Apicius, ait, ad omne luxus ingenium mirus, mullos in *sociorum garo* (nam ea quoq; res cognomen invenis) nec cari præcelles putavit. Et Aufon. *ad Paulinum:* Scis, inquit, me id nomen Muria, quod in usu vulgi est, nec solere, nec posse dicere: cum scientissimi Veterum & Græca vobula fastidientes, Latinum in Gari appellatione non habeant. Sed quocunque nomine loquar, liquor iste *Sociorum* vocatur. Id Martialis significat, cum ait:

*Exspirantis adhuc Scombræ de sanguine primo
Accipe fustosum, munera rara garum.*

Fastuosum enim pro *fæcoso* (ut vulgò, habetur) rectè legi, ex manuscripto probat Hadrianus Junius *lib. 6. Animadvers. c. 17.* Seneca Garum preciosum piscium sanie vocat *Ep. 96.* Cujus rei rationem docet Plin. *lib. 31. c. 3.* Sed & Manilio ita vocatur *lib. 5.*

Hinc sanies pretiosa fluit, floremq; cruoris

Evomit & misto gustum sale temperat Petronius in convivio Trimalcionis, garum Garo con-
piperatum, ait, currebat super pisces. Ga-
batur piscis.
ro enim condiebantur pisces: & garo condi-
diri solitum aromatis, alijs pro ratione ci-
bi videtur, ex Johannis à Uumor. senten-
tia, ubi ad istum Petronij locum adducit
illos Horatij versus *Satyr. 8. lib. 2.*

His mistum juv est oleo, quod prima Venafræ

Muria & Garum

Scaligeri novum de garo opinio.

Garum laudatissimum.

Pressit cella gavo de succis piscis Iberi.
Atque illo liquore sive liquamine, etiam
scombrorum ova temperabantur. Mar-
tial.

— *scombris temperat ova liquor.*

Qui quidem liquor ex scombrorum tabe
confectus garum dicebatur; uti *Muria*
ex *tynnorum*. Hoc pauperum tantum
erat. Illud divitum, propterea *fastosum*
sive præciosum appellatum, ut modo in-
nuimus. A *Muria* porro arida *miciza*
piscium vocarunt Romani, quæ omnino
uno nomine Septentrionalium lingua ho-
die dicuntur *Estoffisch*. Nam nisi diu a-
qua macerata, & rude ac bacillo verbera-
ta non coquuntur, ut Jul. Scaliger nota-
vil lib. 2. *Ansonian. lectionum* cap. 28. Jaco-
bus Cujacius id genus piscium *afellos* vo-
cat, quod nisi ferula verberetur, igne per-
coqui non possunt in *Recitation* ad cap. 3.
ex. de feriis. Porro luxurie quoniam cum
hoc titulo alibi crebra facta fuit mentio,
in memoriam mihi venit ejus, quod Epi-
curum Philosophum ab omnib. ferè vo-
luptatis extremæ incusatum video, quasi
ille summum in se bonum constituerit.
Ideoque in exprimendo Philosophorum
habitu, quo statux eorum fuerunt exor-
natæ, sunt qui Epicurum ita effingunt, ut
inter delicias curata cute niteat & voluptu-
etur. teste Ca. ho. Calcagnino lib. 3. *Episto-
lic. quaestio* Epist. 8. in fine. Sed minuenda
est hæc opinio. Nec enim corporis vo-
luptatem amplexus est Epicurus, quæ nul-
lam capitaliorem pestem hominibus à
natura datam dicebat *Archias Tarenti-
nus*. Impedit enim consilium volu-
tas, animi inimica, ac mentis, ut ita dicam,
præstringit oculos, nec habet ullum cum
virtute commercium. Involuptatis quip-
pe regno virtutem consistere posse negat
Tullius, divino illi muneri, menti imi-
tari à Deo sive Natura nobis datæ nihil
tam esse inimicum afferens, quam volu-

ptatem. At Epicurus voluptatem animi in-
tellexit, ut Diogenes Laertius interpreta-
tur in *ipsius vita*, qui est liber decimus.
Eidemque adstipulatur Lactantius lib. 3.
divin. institut. cap. 7. ipso scilicet Epicu-
ro parçæ & continentissimè vitam exigen-
te. Unde etiam illud frequenter usur-
passe memoratur, cui pauca non sufficiunt,
ei nihil satis esse. Ac proinde se cum Iove
paratum esse de felicitate certare dicebat,
si aquam haberet & offam: prout atteste-
tur *Ælianus* lib. 4. *histor.* cap. 13. Atque
hanc ejus sententiam à varijs variè detor-
tam sapienter explicat acerrimus ille The-
atri Romani censor Seneca capit. 12. de
vita beata, & Epist. 18. ad *Lucilium*, cum
jis quæ annotavit Lipsius. Ea propter
nemo frontem corruget, Epicurum cur
tantopere veneratus sit Juvenalis, jis ver-
sibus.

— *Non Epicurum*

Sufficit, exiguæ latæ plantaribus hortii.
Admiratur enim Epicurum in voluptate
summum collocantem bonum, & tamen
paucis contentum olusculis: de quibus i-
dem *Satyr.* 15.

— *edam*

*In quantum sitis atque fames & frigora
possunt?*

*Quantum Epicure, tibi parvis suffecit
in hortis.*

Audiamus de hoc Alex. ab Alexand. testi-
monium. Epicurus ait, summus volupta-
tis assertor, victu frugali ac modesto con-
tentus, aqua & polenta, aut pane herdea-
ceo vitam quæsit, contraque paupertate
inviictum animum gessit: non quod
voluptates averfaretur; sed quod intenui
victu se plus voluptatis experiri ajebat,
cujus rei argumentum est, quod oleribus
& pomis, ac vilibus cibus, quibus viven-
dum censuit, libros referat lib. 3. *genial. dis-
ser.* c. 11. cum quo plane consentit Ludovi-
cus Cælius Rhodignus lib. 13. *lection. an-
tiquar.*

tiqvar. c. 25. & libr. 19. c. 27. Elegans sane extat Platonis dictum, volentis se dici Divitem virum: non opulenter, inquit adjiciendum; sed cupiditati inexpletæ detrahendum. ad quæ omnino spectat illud Epicuri: *si ad naturam vires nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam dives: exiguum natura desiderat: opinio immensum.* Quod ex Seneca & alijs pulchrè explicat idem Rhodig. *lib. 20. cap. 24.* Quibus Mantissæ loco accedit, quod veluti ex oraculo depromptum videri possit illud Manilij

Victuros agimus semper nec vivimus nunquam

Pauperiorq; bonis quisque est, qui plura requirit.

Nec quod habet, numerat: tantum quod non habet, optat.

*Epicurus cum discipulis suis alijsq; ad-
e: carus.*

Ab ejusmodi voto cum alienissimus fuerit Epicurus vel minimo etiam contentus: quid mirer tam charum eum fuisse discipulis, ut & quibusdam alijs, ut imaginem ejus non modo annulis, sed & po-

culis ferrent insculptam, hos fausti omnis generi & nomini suo esse arbitrati: ut idem Alexander prodidit *lib. 2. cap. 19. & Gula proce- lib. 3. cap. 18.* Reliqua à *Gula proceribus, res.* quos Plinius ita nominat *lib. 6. cap. 17.* erunt petenda: & ad hanc rem bene facientia scripsit Joh. Bruerinus de *Recibaria lib. 10. cap. 17.* Ego hinc finem facio: & quæ à cædido hoc profecta sunt pectore, ea candori tuo, Lector benevole, commendo; nil dubitans, si quandoq; exspaciatus fuerim longius, id ob floridam illam rerum varietatem cum utilitate, ut spero, conjunctam, tibi non ingratum fore: multo vero etiam gratius, quod etsi ab aliorum sententia nonnunquam discessi, citra tamen illorum id fecerim injuriam; ab iis semper alienissimus, quinisi obtrectatione & calumniis ad nomen nunquam se perventuros esse sperant. Quod si igitur hac moderatione mea tam oportuni silentij laudem, quàm tempestivæ vocis testimonium apud re fuero consequutus, quidem voti mei summam me contigisse arbitror.

APPENDIX AD TITULUM XII. DE TYPOGRAPHIA.

De Typographia sive Artis Impressoria inventionione, verissima historia.

ANno Dn. 1440. & post, fuit Mogantiz ad Rhenum, quæ tunc adhuc civitas Imperialiserat, civis quidam ex honesta familia prognatus, Johan. Faustus nomine: cujus familiae etiamnum hodie quidam ex Patricijs Francofurti ad Mœnum sunt superstites. Hic J. hannes Faustus, pro eo, quo artes liberales & viros doctos prosequeretur studio, cum considerasset, penuriam librorum, & magnis, qui ad eos describendos requirebantur, sumptibus, multa ingenia à studijs abs-

trahi atque avocari, de modo ac ratione cogitare cœpit, quâ minori labore ac sumptu libri & boni auctores divulgari ac comparari posset. Postquam in eam rem sedulò intentus fuisset, initio hanc viam ope divinâ reperit, ut Tabulam Abecedariam characteribus eminentibus ligno incideret, & ad impressionem formaret, quos etiam atramento impressit. Sed quia atramentum fluerebat, & characteres confundebat, re diu animo voluntatâ, crassam & nigram materiam

adinvenit, & tabulas illas minoribus prælis subijcere, librosq; hoc pacto excudere cepit. Quod opus, quia antehac incognitum erat, & Tabulæ illæ vili pretio comparari poterant, ab omnibus prædicabatur. Unde Faustus occasionem arripuit, non solum Donatum eadem ratione integro ligno incidendi & excudendi, sed etiam in eam curam & cogitationem gnæviter incumbendi, quomodo artem, quā invenerat, magis ac magis excellere & eliminare posset: præsertim quia integras columnas seu formas, ut hodie loquuntur, ligno incidere nimis molestum ac laboriosum erat. Quapropter hoc compendium excogitavit, ut priores assers dissecaret, probos characteres retineret, & detritorum loco alios peculiare formaret: atque ita compositionem seu coagmentationem characterum exorsus est: tamen si multum temporis & laboris in singulis characteribus seorsum formandis impendendum videret.

Cæterum in exercenda hac nova arte operis quibusdam usus est Faustus, in quibus fuit Petrus Schæffer Gernsheimensis, qui cum heri sui institutum percepisset, magno illius artis studio incensus est: & quia ingenio valebat, animum ad illam amplificandam adjecit, ac singuli Dei instinctu rationem invenit, qua characteres matrici, ut vocant, inciderentur, & ex ea funderebantur. Alphabeto hoc modo inciso characteres inde fusos Fausto heri suo, ostendit: quibus ille usuque adeo exhilaratus est, ut ei protinus filiam unicam responderet, ac paulo post in uxorem daret. Quamvis autem etiam in hoc genere characterum aliqua difficultas suborta esset, propterea quod materia mollior esset, quam ut pressuræ resistere posset: tamen mox ejusmodi mixtura inventa fuit, quæ vim præli aliquandiu sustinere potuit.

Rebus eò provectis, socer & gener domesticos suos jurejurando adegerunt, ut novum istud inventum summo silentio celaret, & assers ac primordia artis, ipsosque characteres ligneos tuniculo involverunt atq; affervarunt, quæ amicis, quando libuit, ostenderunt.

Eodem tempore Moguntia commorabatur Joh. Guttenbergius, honestis parentibus natus, qui proximè Fausti ædes habitabat. Hic cum animadvertisset, insignem hanc artem typographicam non solum omnium ore passim celebrari, sed etiam admodum lucrosam esse, familiaritatem cum Fausto contraxit, & quia opulentus erat, pecuniam ei ad sumptus necessarios obtulit. Quod Fausto minime ingratum fuit, quando quidem comperiebat, sumptus, quos in eam artem faciebat, quotidie crescere, & tunc opus chartæ & ergamenæ imprimendum præ manibus habebat. Quapropter cum Guttenbergio convenit & pactus est, ut quicquid in illud opus impenderetur, communi utriusque lucro vel damno cederet. Quoniam verò Faustus pl. s. insumeret, quam Guttenbergius necessitatem postulasse arbitrabatur, hic dimidam suam partem exolvere detraxit: qua ex re cum lis orta esset, alter alterum Moguntia in jus vocavit: ubi, partibus auditis, pronuntiatum fuit: si Johannes Faustus interposito juramento affirmare posset, omnem pecuniam, quam mutuam sumpsisset, in commune opus erogatum, non autem in proprios prius usus convertisse, Guttenbergium ad servandum obligatum esse. Cui sententiæ Faustus paruit, sicut ex archetypo instrumenti, quod etiamnum super est, & a no 1455. 6. Novembr. à Joh. Ulrico Helmaspeigero Notario ea de re confectum fuit, liquidò demonstrari potest. Unde evidenter apparet, Guttenbergium nequaquam artis typographicæ in-

ventorem & primum auctorem esse, sed aliquot annis postquam ea inventa fuisset, à Johanne Fausto in consortium adscitum, pecuniam ei suppeditasse.

Cum igitur Guttenbergius ad sumptus refundendos damnatus fuisset, & ex eo similitates inter ipsum & Faustum magis exarsissent, ille à interea arte vidisset & didicisset, siquidem inter tot operas, quæ ad eam exercendam requiruntur: fieri non poterat, ut ea diutius occultaretur, quod etiam Deus procul dubio noluit, Moguntia Argentina se contulit, quò aliquot ex operis secum attraxit. Post illud discidium alii quoque, qui apud Faustum artem illam didicerant, eum deseruerunt, & Francofurtum atque in alia loca se receperunt, cum præsertim anno 1462. Moguntia capta, & pristina suâ libertate privata fuisset: quo factum est, ut hæc præclara ars omnibus innotesceret, & publici usus fieret.

Hæc est vera historia de primis initiis & natalibus Typographiæ, ex vetustis documentis, quæ adhuc extant, petita: quæ ex multis præterea antiquis libris, illo tempore excusis, quorum non pauci passim reperiuntur, confirmari potest. Nam ipse Johannes Faustus & minister ejus Petrus Schæffer Gernsheimensis ad calcem librorum à se tunc excusorum palam & nemine contradicente professi sunt, se Johannem Faustum artis Typographiæ inventorem, & se Petrum Schæfferum ejus adiutorem fuisse: sicut liquet ex pauculis, quæ sequuntur: qualia permulta adhuc proferri possunt.

In Bibliotheca Electorali Palatina extiterunt Biblia, è quibus sequentia in fine apposta descripta sunt:

Præfens rationalis divinarum Codex officiorum, venustate capitalium decoratus, rubricationibusq; distinctus, artificiosa ad inventionem imprimendi ac cha-

Panciroli lib. 2.

racterizandi absque calami exaratione sic effigiatus, & ad Eusebiam Dei industriæ est consummatus per Johan. Fust, civem Moguntinum, & Petrum Gernsheim clericum diocesis ejusdem, Anno Domini 1459. sexto die Octobris.

In fine Officiorum Ciceronis ibidem extant sequentia.

Præfens Marci Tullij clarissimum opus Johannes Fust Moguntinus civis, non atramento plumali canna neq; cerea, sed arte quadam perpulchra Petri manu pueri mei feliciter effeci. Finitum Anno 1465.

In fine Decisionum Dominorum Rota in Bibliotheca Francofurtiana

Anno M. CCCC. LXXVII. pridie Nonis Januarij, gravi labore maximisque impensis Romanam post impressionem, opus iterum emendatum, antiquarum novarumque Decisionum suis cum additionibus Dominorum de Rota, in civitate Moguntia, artis impressoriæ inventricæ & climatrice prima Petr. Schæffer de Gernsheim suis consignando scutis arte magistrat, feliciter finivit.

In fine Institutionum Iuris Iustinianicæ notis Accursij. in Bibliotheca Francofurtiana.

Anno Domini M. CCCC. I. XXVI. X. Calend. Jun. Sanctissimo in Christo Patre ac Domino, Doin. Sixto Papa III. Invictissimo Domino, Domino Friderico III. Romanorum Imperatore semper Augusto, Generoso Domino Diethero de Isenburg, electo & confirmato Moguntino, in nobili urbe Maguncia Rheni, Impressoriæ artis inventricæ climatriceque prima, præfens Institutionum opus præclarum Petrus Schæffer de Gernsheim suis consignando scutis, omnipotente favente Deo, feliciter consummavit.

LEGUM QUARUNDAM SENSUS HOC
TRACTATU OBITER IN-
DICATUS.

- §. Nos vero, in procem. ff. ad Antecessores fol. 217.
l. septimo mense. 12. de stat. hom. f. 196.
l. filius. 6. de his qui sunt sui vel al. jur. 202.
§. in arrogationibus. l. 15. de adopt. 188.
§. Minorem. l. 3. de Minorib. 195.
§. qui sunt igitur. l. 1. naut. camp. stab. 234.
l. ult. eod. tit. 235.
l. antiqui. 3. si pars hered. pet. 213.
l. utique. 16. de Rei vindic. 239.
§. tam diu. l. 1. de fugit. 82.
§. si duobus. l. sius certo. §. commodati. 203.
§. igitur. 12. l. 1. de exercitor. act. 235.
l. 1. de contrah. empt. 221.
l. si sterilis 21. de act. empt. 187.
l. Minorem 4. de ritu nupt. 171. 172.
§. quod si. 12. l. cum hic statim. de donat. inter vir. & ux. 94.
l. 1. soluto matrim. 89.
§. fin. l. propter litem. 21. de excus. tut. 276.
l. qua astate §. qui testam. fac. poss. 194.
l. quod dicitur. 12. de lib. & possib. 197.
l. ult. de hered. instit. 208.
l. ex eo 42. de testam. milit. 99.
l. librorum. 52. in pr. de leg. 3. 255.
l. cum quareretur. 60. §. fin. de leg. 3. 296.
§. argento. l. Quinius. 27. de reb. dub. 70.
l. uirum. 7. eod. tit. 213.
l. hac conditio. 10. de condit. & demonstr. 172.
l. qui filium. 74. ad SC. Trebell. 194.
l. pen. Quando dies legat. eod. 172.
§. post mortem. l. 3. de suis & legis. 209.
l. 1. de Manumiss. 194.
l. apud Iulianum. 20. de fideicom. libert. 224.
l. ideoque. 7. de usucap. 194.
l. in usucapione. 15. de divers. & temp. 194.
l. in omnibus. 6. de oblig. & act. 194.
§. nam & Aristoteles. l. si pater. 36. de solut. 213.
§. si minor. l. si. uxor. 13. ad L. Iul. de adulter. 172.
§. item is. l. 3. ff. ad L. Cornel. de Sicar. 93.
l. ad Remp. 8. de Munerib. 194.
l. anniculus. 134. de verb. signif. 194.
l. omnes. 3. C. de feriis. 297. l. penult. C. eod. tit. 298.
l. 2. C. de reb. cred. 68.
l. 1. & 2. C. quares export. non deb. 238.
l. usurpationem. 9. C. de vectigal. 238.
l. sanctimus. 27. C. de Nupt. 188.
l. 3. C. de servo fugit. 86.
l. Eunuchis. C. qui test. fac. poss. 194.
l. quod certatum. 3. in fin. C. de possib. hered. 197.
l. ult. eod. tit. 209.
l. 3. C. de indit. viduit. 89.
l. si major. 12. C. de leg. hered. 188.
l. ult. C. de accusat. & inscript. 97.
l. 2. C. de exhib. & transfer. rer. 97.
l. Decurionum. C. de penis. 209.
l. quidam. C. de Decurion. lib. 10. 112.
l. 1. C. qui astate vel. profess. se excusar. lib. 10. 222.
l. quoties. 3. C. de naufrag. lib. 11. 239.
l. 3. C. de fabricens. lib. 11. 99.
l. jubemus. 4. C. de prepos. sacri cubic. lib. 12. 93.
§. qui excusare. Inst. de excus. tut. 276.
Novell. 39. de restit. & ea, que parit undecimo mense. §. ult. 209.
Novell. 142. de his, qui Eunuchos fac. 93.
Novell. Leonis. 54. 297.

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIVM.

A

A Bel Strasburgus, IC. eximius	228	Alachis iuramentum de castratione Clericorum	86
Accursu responsum, se tarde incipere, sed eò maturius absoluturum	224	Alchymia sophistica quadam impostura, & quid exasperandum	150
Accusatoris inscriptio	97	Alchymia notatio	134. 137
Aceti vis	33	origo	134
podagra medetur	ibid.	ansu licita	136
ignem exinguit	ibid.	eius difficultates	148
sitim sedat	34	Alchymista nunquam dives	136
plumbum resolvit	ibid.	Alcman phitriasi correptus	182
civos sapidiore reddi	ibid.	Alca ex cerasi nucleo	231
Acetum scillitum	32	Alexander divinitatem affectans	67
Acetum, pro prudentia	70	Alexander M. quanti Homerū ficerit	231
Acha anno undecimo filium Ezechiam genuit	172	eum flexit laddus pontifex	24
Acheloi cornu	165	Alexandri Egypti obsequias	219
cum Acheloo Herculis pugna	ibid.	Alexandri Severi consiliarij qui	222
Achillis esihara	38	Al-Mansor Mauritaniae rex	115
Acus navicularia	236	America quarta Orbis pars	15
Admirali vox, quid denotet	19	Americi gallinarum curam non habens	29
Adulatio punita	70	ovare spume	29
Adulteri poena diversa	36. 37	Americus Vesputius	20
Adulteri detestatio	37	Amphitrite	12
etiam conatus puniendus	39	Amphora	101
Aes in aurum plumbae succu conversum	146	Amystis	107
Aeschines Socraticus	48	Anaxagoras coelum habuit pro patria	8
Aesculapium, à Deo fulmine percussus	46	Anchora ex argento confecta	200
Etas nulla ad discendam sera	223	Angeli 25 eorum ministeria	16.
Agathocles Sicilia tyrannus	77	Angeli nobis pro custodiis	16.
eius moderatio	ibid.	Angeli non fugandi	16.
vitia	ib.	Angelorum apparitio in forma humana	ib.
virtus	78	Angelis cur attributa ala	32
Graculus tristestis cur nominatus	ib.	cur vestis candida	ib.
Agenoris lex	150	Anima immortalitas	8
Agrippa qui appellati	200	Animal crumenatum	37
Agryta prodonibus nocentiores	48	Animal lapide Beazoaricum gignens	118
Alabarchia vectigal	238	Animalia an invidia laborent	36

INDEX.

Digitized by Google

INDEX.

<i>probatio</i>	<i>ib.</i>	<i>Calumniatorum symbolum</i>	61
<i>Bezoar contra venenum, antidotum efficacissimum</i>	117	<i>Calumniatores ranis & hydris similes</i>	62
<i>Biblia in subtilissimis membranis scripta</i>	251	<i>eorum frontes stigmatibus insignita</i>	95
<i>Bibliotheca Constantinopolitana incendio consumpta</i>	257	<i>Campana supellex</i>	79
<i>Bibliotheca insignis Ptolomaei Philadelphi</i>	251	<i>Campanarum inventio</i>	158
<i>Bibere Græco mora</i>	105	<i>notatio</i>	<i>ib.</i>
<i>Bibendi leges</i>	107. 108	<i>usus</i>	<i>ibid. & 159</i>
<i>Bibones</i>	102	<i>pulsus earum an inhiberi possit</i>	162
<i>Boletorum esus</i>	71	<i>Campana tonitrua infringere</i>	160
<i>Boletus Claudij Imp.</i>	<i>ib.</i>	<i>inhibere incantationes magicas</i>	159
<i>Bolidis descriptio</i>	235	<i>Campanis spectra fugari credita</i>	<i>ib.</i>
<i>Bombardarum inventio</i>	281. 282	<i>Campana lapidea</i>	160
<i>denominatio</i>	<i>ib.</i>	<i>Campania improborum hominum ferax</i>	165
<i>earum auctor quis</i>	283	<i>ejus fertilitas & amantia</i>	164
<i>illarum & fulminis collatio</i>	282	<i>Campidoctores</i>	293
<i>execratio</i>	284	<i>Canceri terrestres</i>	31
<i>utilitas</i>	285	<i>Canicies hominum prudentia</i>	227
<i>Bombardis primum usi Venetis contra Germanenses</i>	286	<i>Canicies insperata</i>	248
<i>Bona Fortuna statua</i>	230	<i>Canilla, Volscorum regina</i>	266
<i>Bonafus, beluo</i>	102	<i>Canis marinus</i>	37
<i>Bos in Lingua</i>	221	<i>Canis masculinus lactans</i>	215
<i>Botarge</i>	308	<i>Canes civitatis</i>	97
<i>Brachia militum notata</i>	99	<i>curiarum</i>	<i>ib.</i>
<i>& tyrannum</i>	<i>ib.</i>	<i>Capedines unde dicta</i>	100
<i>Brachmanes, Indorum Philosophi</i>	9	<i>Capite demisso</i>	163
<i>Bragadinus</i>	149	<i>Caput fictile ab Alberto fabricatum, suo tempore loquens</i>	230
<i>Breviatores</i>	266	<i>Caracalla Aristotelis insensus</i>	67
<i>Buccellarij</i>	299	<i>ejus in Alexandrum affectus</i>	<i>ibid.</i>
<i>Bulbi Venerem proritant</i>	183	<i>parricidium</i>	75
<i>Bulgarius à Scholaribus derisus</i>	179	<i>Carpocratis institutum singulare</i>	100
C		<i>Carthaginenses in Americam an Occidentem non navigarunt</i>	17
<i>Cæsonia</i>	199	<i>Cassia ubi nascitur, an incola continua abveit laborem fluxione</i>	124
<i>Calamistrum</i>	156	<i>Cassia solutiva</i>	123
<i>Calcens Rhodopes</i>	65	<i>ejus origo</i>	<i>ib.</i>
<i>Calcens Pauli Æmilij</i>	<i>ibid.</i>	<i>delectus</i>	124
<i>Calcei papyracei</i>	64	<i>differentia</i>	<i>ibid.</i>
<i>absq; calceis Ægyptia mulieres</i>	<i>ib.</i>	<i>an flatulenta</i>	<i>ib.</i>
<i>& Chineses</i>	<i>ib.</i>	<i>Cassianus stylic & pugillaribus interfectus</i>	255
<i>Calculi suppuratorii</i>	104	<i>Castinomia Spurrina</i>	91
<i>C. Caligula divinitatis affectator</i>	70	<i>Castratio prohibita</i>	93

INDEX.

<i>Castratio adulterij poena</i>	86	<i>Circuli quadratura an possibilis</i>	279
<i>Castrati morbos</i>	93	<i>Circumcisio sic peccata</i>	62
eorum pretium	93	<i>Civitatem liberis repleri necessarium</i>	90
odium	ibid.	<i>Claudii boletus</i>	21
<i>Cato Censorius literas Gracas in senectute</i>		<i>Clepsydra descripta</i>	169
discit	224	orationibus data	ibid.
<i>Celeustes navis moderator</i>	234	<i>Clepsydra scortillum</i>	170
<i>Cella meretricum inscripta</i>	174	<i>Clericatus non honor, sed onus</i>	82
<i>Celsus J.C. adolescens jura civile interpreta-</i>		<i>Cov in triclinio, in cubiculo nota</i>	163
tur	222	<i>Codicillorum usus ante chartam</i>	254
<i>Cerbet, Turcarum aqua</i>	75	<i>Cælum an sit sphaericum</i>	5
ejus vis	ib.	an infra disci terram operias	ib.
<i>Cervus naturam alterat</i>	215	cur tabernaculum dicatur	14
<i>Cervi lachryma</i>	116	instar pellis extensum	ib.
<i>Charta folium</i>	251	lapideum	229
preparatio	251.257	argenteum	228
species	258	vitreum	220
usus, et ante Alexand. foundationem	261	<i>Cælum vera patria nostra</i>	8
<i>Chimia, theorica & practica</i>	138	<i>Cæna Pontificum</i>	107
ejus subjectum	138	<i>Columbus novum orbem primis detexit</i>	19
arte vetustissima	141	ejus modestia	21
ab Aegyptijs occultata	143	moderatio	22
ejus veritas	144	immortalis gloria	21
scriptores	147	prudencia	22
defensores	148	<i>Columna Enochii</i>	255
exempla	145	<i>Comati, pro mollibus</i>	155
<i>Chimista, ad avariciam crumenarum notua</i>		<i>Comali fides erga herum</i>	90
150		ejus vox ad supplicium ducti	ib.
<i>China radix</i>	50	<i>Commodus Hercules & Jovis filius esse vo-</i>	
quando innotuerit	ib.	luit	71
ejus descriptio	ib.	ingens poculum hauriebat	108
natales	ib.	<i>Conatus adulterii an puniendus</i>	39
delectus	51	<i>Concha</i>	175
<i>Chinensium modus capiendorum piscium</i>	30	<i>Conjectura ab oris similitudine quamain</i>	
<i>Chirodota tunica</i>	156	standum	208
<i>Christophorus Columbus novum orbem</i>		<i>Conspicili significatio</i>	268
primus detexit	19	Ptolomæ quales fuerit	ibid.
<i>Clarlatani</i>	50	usus hebescentis visus aptus	ib.
<i>Ciboria</i>	110	<i>Constantinopolitano incendio ipsa Basilica</i>	
<i>Cicada Atheniensium</i>	64	cum Bibliotheca viginti centum milli-	
<i>Cicero filius, bicongius</i>	102	um librorum consumpta	257
<i>Cimon</i>	92	<i>Cornelius Fugisset, Secretarius regis in</i>	
<i>Cinerarj</i>	156	Senatu Brabantia descriptionem Prolo-	
<i>Cinifones</i>	ib.	maicam auxit	15

INDEX.

<i>Cornua</i> Goa crescunt	61	<i>Destillatio Chimia an differat</i>	138
<i>Cornuum</i> magnitudo	114	ejus origo	151. 155
<i>Corollarum</i> origo	113	descriptio	152
<i>Corollis</i> alligata avicula	ibid.	præstantia	153
<i>Corporis</i> partes singula à diis	271	oblectatio	ibid.
<i>Corvi</i> beneficiarii quis	82	antiquitas	154
<i>Coys</i> rex quam laudem meritus	76	visitas	152
<i>Coryto</i>	78	<i>Diagora</i> impietas	181
<i>M. Crassus</i> avaritia pœnas luit	20	<i>Diatrias</i>	48
<i>Crimus</i> , <i>Bulgatorum</i> dux, <i>Nicephorus</i>		<i>Dies</i> ceptus an pro completo habeatur	194
calvariâ pro calice usus	114	<i>Dij</i> complexu mulierum positi	91
<i>Crystallus</i> unde	75	<i>Diphthera</i> quid	259. 260
<i>Crystallina</i> vasa	ib.	<i>Divitia</i> olim in pecore	260
<i>Cultri</i> lapidei an in circumcisi sane adhibiti		<i>Doctores</i> seniores à juniorib. præferendi	228
62. 63		<i>Dodona</i> umas	161
<i>Cunarus</i> emptor	198	<i>Demisiani</i> tēpore cur à <i>Martiali</i> laudati	
<i>Cunctatio</i> laudata	267	89	
<i>Cupilla</i>	135	<i>Dotem</i> <i>Thufco</i> modo querere quid	174
<i>Cyamizare</i>	173	<i>Duclum</i> furiosum remedium	290
<i>Cybeles</i> sacerdotes	62	quando toleretur	ib.
<i>Cynocephali</i> literarum callentes	33	<i>Dutroa</i> herba, cornutos faciens	60
<i>Cyrene</i>	177	E	
D		<i>E</i> Benum differt à <i>Gnaja</i>	42
<i>Demom</i> <i>Socratis</i>	25	<i>Edones</i>	102
<i>Damascena</i>	305	<i>Educatio</i> quorundam mira	215
<i>Dani</i> in saxis & rupibus res gestas		<i>Effeminati</i>	185
sculperunt	256	<i>Electri</i> poculum	67
<i>Dea</i> viri placata	94	<i>Embamma</i>	83
<i>Dea</i> mola indigitata	297	<i>Enachis</i> columna	255
<i>Dedidisti</i>	85	ejus nativitas	ib.
<i>Deformes</i> etiam quandoq. appetiti	190	<i>Ephippia</i> an veteribus in usu	274
<i>Delatores</i> canes civitatis	97	<i>Epibates</i>	235
olim notati	95	<i>Epicurus</i> in voluptate summum bonum	
<i>Delatores</i> Regis aures & oculi	96	statuit	310
eorum præmia	97	<i>Episcopi</i> saxes	81
desectatio	98	<i>Epistola</i> <i>Langiana</i> inscriptio notata	16
<i>Delphus</i>	37	<i>Equitatio</i> an <i>Veneris</i> damosa	186
<i>Demetrius</i> cur no alienigenis dictus	282	<i>Equo</i> albo victoriam portendi	32
<i>Democritus</i> à <i>Plinio</i> cur derisus	9	<i>Equi</i> <i>Barbarossa</i> descriptio	275
<i>Domonari</i>	181	<i>Equorum</i> sella	273
<i>Dentium</i> præstantia	53	solca	274. 278
<i>Dens</i> agri liberrimo	196	strata	274
<i>Deorum</i> simulachra progredientia ab <i>E-</i>		ornatus	275
<i>gyptiis</i> conficta	230	<i>Eratosthenes</i> <i>Cyrenæus</i>	275

INDEX.

<i>Ennapius, sopherarum vitascriptor</i>	224	<i>Finnus saccharum</i>	187
<i>Eunuchus an stupri instimulandus</i>	88	<i>Firmicus</i>	144
<i>Eunuchi cur tamgrati</i>	89	<i>Fistularum capita cur leonini capitis offi-</i>	
<i>quando Testamenti factio eis permiffa</i>	194	<i>giem referant</i>	242
<i>Euphorbus medicus</i>	38	<i>Flores</i>	82
<i>Exaltor ex praescripto legis apocham laud</i>		<i>Focarius</i>	295
<i>conficienti manus abscissa</i>	86	<i>Fœdus cum Latinis idem in anoa columna</i>	
<i>Exercitatio in remilitari</i>	293	<i>in sculptum</i>	256
<i>Experientia rerum magistra</i>	145	<i>Fœmina ancipitis natura</i>	257
<i>Exterricines</i>	200	<i>Fœmina naufragium passa cadaver cur</i>	
<i>à Fabio Pythagoras abstinet</i>	179	<i>prorum flustet</i>	242
<i>Faber è vicinia quando pellendus</i>	162	<i>Fœmina a quinio anno parturientes</i>	173
<i>facilistm species</i>	ib.	<i>Fœtus multiplicitas</i>	211. 216
<i>Facies principale hominis membrum</i>	99	<i>Fons vino fluens</i>	199
<i>in ea scribere prohibitum</i>	ib.	<i>Forma stala</i>	191
<i>Facies hominis platea animi</i>	271	<i>Formosa mulier</i>	ibid.
<i>Fallopium</i>	52	<i>Formica ex ebore</i>	231
<i>Falsario nervi digitorum Alexandri de-</i>		<i>Fornacalia</i>	295
<i>certo incisi</i>	86	<i>Fornacarius</i>	ib.
<i>Fama, vanapopuli vox</i>	208	<i>Fracastoris</i>	44
<i>Fascinum ex oculis</i>	269	<i>Fribusculum</i>	94-95
<i>lingua</i>	270	<i>Fridericus Barbarossa Alexandrum Pon-</i>	
<i>caussa</i>	ib.	<i>tificem pupugit</i>	111
<i>Fascinationibus quantum tribuendū</i>	271	<i>Frondes repti'es</i>	60
<i>Fasium, vita januam pandere</i>	226	<i>Frugalitas Tuberonis</i>	76
<i>Fœles Egyptiæ in prelio</i>	34	<i>Funus ficulam secutus</i>	158
<i>Arabibus pro Deo culta</i>	ib.	<i>Funes & vela ex nucibus Indiciis</i>	57
<i>Ferdinandus Magellannus</i>	20		
<i>Feriarum an ob annonam habeatur ratio</i>	297		
<i>Festinatio vituperata</i>	267		
<i>Ficus Indica</i>	54		
<i>non florient, sed laetent</i>	55		
<i>Ficus Indis pro cibo</i>	55		
<i>Ficus & nova bonè nutriunt</i>	56		
<i>à Galeno, Platone & Bacchi appetita</i>	ib.		
<i>Ficus duplex qua Horatio</i>	55		
<i>de Ficu prohibita comedit Adam</i>	56		
<i>Fidelia</i>	79		
<i>Fides canact& candida</i>	33		
<i>Fides Combals erga herum</i>	90		
<i>Figlina Romanis usitata</i>	76		
<i>Filiationis probatio</i>	203		
<i>Filius quinam melior</i>	81		

G

<i>Gallina Indica</i>	28
<i>alba, nigra</i>	ib.
<i>Gallinas non curant Indi</i>	29
<i>Garum prestantissimum</i>	309
<i>Garum sociorum</i>	310
<i>Garo condebantur pisces</i>	309
<i>Gazela Arabum</i>	35
<i>Genis boni</i>	25
<i>in Germanos invehitur Galenus</i>	198
<i>quos Langius defendit</i>	ib.
<i>Glanci & Diomedis permutatio</i>	220
<i>Goë in India cornua crescunt</i>	61
<i>Graculi furacitas</i>	78
<i>Græci semper pueri</i>	256
<i>Græco more bibere</i>	105
<i>Gryphs Indici</i>	247

INDEX.

<i>Gnajakum, & eius natales</i>	39	<i>eius scopum</i>	ib.
<i>Gnaci historia</i>	40	<i>Hermes myropola</i>	48
genera	ibid.	<i>Herodes vermibus erosus</i>	182
<i>à Gnaiico an diversum sit lignum sanctum</i>		<i>Hippocratis in patriam pietas</i>	47
40		qui honores ei habiti	48
<i>Gnaci delectus</i>	41	<i>Hispanorum avaritia</i>	20
<i>Gnaci an voceribus cognitum</i>	ibid.	eorum erga Columbum invidia	22
an idem cum Karon	42	<i>Homerus veluti vomens</i>	232
& cum ebeno	ibid.	lusciniâ adumbratus	ibid.
<i>Gnaci usus quomodo nobis innotuerit</i>	43	<i>Honores indignis collati</i>	103
eius utilitas	ibid.	<i>Hora tres</i>	168
<i>Gnancavilca edentuli</i>	53	illarum officium	ibid.
<i>Gula proceres</i>	310	origo ex clepsydris	169
<i>Gulonibus praemia instituta</i>	103	<i>Horologium sciaethericon</i>	170
<i>Gutenbergius artis typographica inventor</i>		<i>Horologia</i>	167
in Germania	246	forma eorum varia	168, 228
H.		<i>Hunnotum mos barbarus</i>	198
H <i>Aleum capinra</i>	297	<i>Hydromyla</i>	299
<i>Hannibal a voluntate victus</i>	166	<i>Hyana</i>	214
<i>Harpocrates</i>	212	<i>Hydrops curata</i>	140
<i>Hedera vis</i>	113	<i>Hyperbolus in muscam</i>	157
<i>Helena ex ovo cur prognata</i>	92	I	
<i>Heliogabalus divinitatis affectator</i>	71	I <i>Addus Pontifex Alexandrum M. flexie</i>	
<i>Henricus Lucenburgenfis Eucharistiâ venenatâ perit</i>	ibid.	226	
<i>Henricus imp. uxor quinquagenaria peperit</i>	188	<i>Ignis Gracus</i>	287, 288
<i>Hephastio pro deo cultus</i>	68	<i>Ignorantia arrogantia mixta</i>	49
per ejus nomen iuratum	ib.	<i>Ignorantia docta</i>	280
<i>Heraclius, indice silentij, digito ori adposito natus</i>	217	<i>Ilia Homeri nuci inclusa</i>	231
<i>Herba sentiens</i>	60	<i>Illyricana mulieres ad partum faciles</i>	200
viva	ib.	<i>Imperator triduanus C. Marius</i>	77
<i>Herbarum cognitio Principibus non indigna</i>	37	<i>Indi avibus summe oblectantur</i>	33
<i>Hercules serviens Omphale</i>	65	gallinas non curant.	29
voluptati deditus	177	<i>Indi & Lusiiani maxime cornuti</i>	61
<i>Herculis ingluvies</i>	101	<i>Indi cur debellati</i>	27
poculum	ibid.	<i>Indici regis luxuria</i>	33
pugna cum Acheloo	165	<i>Indicarum mulierum libido</i>	61
<i>Hermes Trismegistus</i>	141	facilitas in partu	200
<i>Hermotes tres</i>	ib.	<i>Indicarum rerum scriptores</i>	26
imò quatuor	ib.	<i>Indorum scribendi ratio</i>	252
<i>Hermotis tabula smaragdina</i>	141	<i>Indorum gens quo modo in Indiam devenit</i>	11
Panciroli, lib. 2.		<i>Infantes frigidâ aqua loti</i>	297
		<i>Ingeniorum diversitas ex caeli intemperie</i>	27

INDEX.

<i>Ingratitudo Aristotelis in Alexandrum</i>	67	<i>Latronum captura etiã die feriato permiffa</i>	298
<i>Inguinis virginis appellationes varia</i>	175	<i>Laudanum Theophrasti</i>	149
<i>Infula S. Dominici ardentior quàm S. Io-</i>		<i>Lauri foliorum ufus</i>	113
<i>annis</i>	39. 40	<i>Leda parvus</i>	92
<i>Interpretes feptuaginta</i>	260	<i>Leges XII. Tab. in asenfifa</i>	256
<i>Invidia ftimulus</i>	22	<i>Reges bibendi</i>	107. 108
<i>an invidia laborent animalia</i>	36	<i>Lenoni oris meatus liquido plumbo, Con-</i>	
<i>Iona fuga in Tharfis</i>	18	<i>ftantini mandato, claufi</i>	26
<i>Iovianus Pontanus</i>	59	<i>Leporis fuperfctario</i>	214
<i>Iovis ftupra</i>	92	<i>Lesbiare</i>	163
<i>Iovis fides non hiftorica</i>	248	<i>Liberi an fimiles patribus procreentur</i>	206
<i>Ifauri latrones famofiffimi</i>	298	<i>Liberorum procreatio, matrimonii finis</i>	
<i>Ifocratis octogenarii elucubratio qua</i>	225	<i>90. 186</i>	
<i>iter Sabbathi</i>	298	<i>Libido Indicarum mulierum</i>	61
<i>Julia Antonini Caracalla noverca</i>	100	<i>Libre in corio qui Vlpiano</i>	253
<i>Iuncus Indicus</i>	63	<i>Libri Hebraorum</i>	14
<i>Iuramenti auctoritas</i>	69	<i>Librorum comparandorum commoditas</i>	252
<i>abusus</i>	ib.	<i>Libri elephantiini</i>	235
<i>Iuratump per nomen Drufilla, & Hephaf-</i>		<i>malleati</i>	258
<i>ftonia</i>	68	<i>Lingua libertus</i>	98
<i>Iuris ftudiofis ftata tempora</i>	217	<i>Litera lapidea</i>	248
<i>Iuftiniani in iuris compilatione follicitudo</i>		<i>Litera veftribus intexta</i>	253
<i>219</i>		<i>Literarum ufus Indis incognitus</i>	261
<i>Invenies in libidinem proclivi</i>	173	<i>Lityerfes uno dies dolium vini ebibendo e-</i>	
<i>Iuvenum ftultitia</i>	174	<i>vacuavit</i>	101
<i>Iuvenilis aias capeffenda doctrina aptior,</i>		<i>Loquacitas notata</i>	217
<i>& memoria magis fidã</i>	222	<i>Loiy infpectores Medici</i>	49
<i>L</i>		<i>Luxumones qui</i>	80
<i>Laboria terra laboris</i>	164	<i>Lana laborans</i>	159
<i>Lacedamonium ceroma</i>	197	<i>Lufci provocatio</i>	273. 291
<i>Lachryma cervi</i>	116	<i>Lufitani & Indi maxime cornuti</i>	61
<i>Lacones folos fapere</i>	227	<i>Luxuria matrimonio coercita</i>	174
<i>Lactantius notatus</i>	13	<i>Luxuria triumphans</i>	166
<i>Lada celeritas</i>	266	<i>Luxuria regis Indici</i>	33
<i>Laniena Parifienfis</i>	19	<i>Luxus capitalis</i>	163
<i>Lapis, homo in fenatno</i>	81	<i>Lyds</i>	167
<i>Lapis Malacenfis</i>	121	<i>Lyta</i>	247
<i>Lapis Philofophicus</i>	140		
<i>eius materia</i>	140. 147		
<i>Lapidum quorundã acies in India, & ufus</i>			
<i>63</i>			
<i>Lasanum, Lafanophorum</i>	70		
<i>Lafciua puella, Augufta Taurinovu</i>	174		
<i>Lato</i>	133		

M

<i>Magellanus</i>	20
<i>Magellanicum fretum</i>	ibid.
<i>Magia</i>	144
<i>Magica incantationes inhibita</i>	159
<i>Magiftratus ex levi caufa abrogati</i>	103

Mm

INDEX.

<i>Magnetis usus divinus</i>	232.236	<i>Medicum Alexand. M. in cruce egit</i>	47
ejus inventio	ib.	<i>Medicus mortalitatis eventum non prestat</i>	
<i>Malacensis lapis</i>	121	ibid	
<i>Maledicentia non curata</i>	98	<i>Mediocritas cur anrea dicta</i>	260
<i>Maledicorum symbolum</i>	61	<i>Mel acreum cur dicatur</i>	132
<i>Malleati libri</i>	258	ab Arabum manna an differat	ib.
<i>Manes agryia</i>	46	<i>Melcanna, ex arundinibus expressa</i>	126
eius detracta peritio	ibid.	<i>Mellis apum & rescidi differentia</i>	133
<i>Manna Gracorum</i>	129	ejus vera materia	ibid.
<i>Manna Arabum na Gracia cognita</i>	130.132	<i>Membrana, scriptioni apta, conficienda</i>	
<i>Manna Israelitarum an eadem cum nostra</i>	130	modus an ab Eumene inventus	261
<i>Manna genera & differentia</i>	133	<i>Menecratia fastus</i>	46
<i>Manna, quid Virgilio</i>	129	ipse ab Alexandro occiditur	ibid.
ejus distinctio	133	<i>Mensa litalica</i>	104
materia vera	ibid.	<i>Mentagra curatio lucrosa</i>	45
delectus	134	<i>Mercurius Trismegistus ante Moysen</i>	246
durationis tempus	ibid.	<i>Meretrix non ari</i>	173
<i>Mare cur flammam emittat</i>	155	<i>Meretricum cella inscripta</i>	174
quando dicatur clausum	239	<i>Meroe saga</i>	189
apertum	ibid.	<i>Melonauta</i>	134.235
<i>C. Marii fortuneo & moderatio</i>	77	<i>Messalina libido</i>	174
<i>Martius uxoris montis nuba</i>	177	<i>Milesiarum texta</i>	307
<i>Martii suspicaces notati</i>	207	<i>Milesia lana summi precii</i>	ib.
<i>Martia Sobellina pelles</i>	35	<i>Miliaria lapidibus distincta</i>	276
<i>Masinsse partus</i>	188	<i>Miliarium aureum quid</i>	277
<i>Massilienses, pro mollib. & effeminatis</i>	104	<i>Militum brachia stigmate notata</i>	99
<i>Massiliensis treslingues cur dicti</i>	105	<i>Miliarium metendorum ratio</i>	277
<i>Matrimonii finis, liberorum procreatio</i>	89.	<i>Miskridates</i>	38.105
186		<i>Moderator</i>	106
<i>Matronalia ornamenta</i>	156	<i>Mola inveniende occasio</i>	294
<i>Mecoenas cum Teretia fribusculum</i>	95	<i>Mola aquaria</i>	294
<i>Mediastrinus</i>	234	versatiles	296
<i>Medicamentorum quorundam ambitiosa nomina</i>	43	<i>Mola Dea</i>	297
<i>Medici pro diu culti</i>	48	<i>Molarum hieroglyphicum</i>	299
honorandi	ibid.	honor	297
<i>Medici agryia</i>	48	earum usus interpolatus	296
pradonibus nocentiores	ibid.	<i>à Memento in momentum quando fiat cō-</i>	
<i>diatriarii</i>	ibid.	putatio	194
<i>de Medicis sumpta supplicia</i>	47	<i>Monocodia, aves</i>	30
<i>Medici imperitia</i>	49	<i>Morbi famenes descriptio</i>	485
<i>Medici ignavi impune occidunt</i>	ibid.	<i>Morbi Gallici appellationes varia</i>	43
<i>Medicorum quorundam perfida</i>	47	curatio quam lucrosa	45
		<i>Morbus Gallicus in India quam familiaris</i>	
		44	

INDEX.

<i>quomodo in Europam derivatus</i>	43	<i>Myronis bucula</i>	229
<i>an ex contagione unius ad alium</i>	44	N	
<i>Mores nautarum & piscatorum improbi</i>	243	<i>Narium abscissio, mæchi pœna</i>	86
<i>Morū diversitas ex aeris intemperie</i>	244	<i>Nasamomum mos in novis nuptiis</i>	174
<i>Moringa radix</i>	120	<i>Nasatorum peculium</i>	177
<i>Morsonis simulacrum</i>	49	<i>Nasci quot pariter possint</i>	213
<i>Mormoseis</i>	96	<i>Nasi præcisio, adulteri pœna, sub imp. Le-</i>	
<i>Mortuorum nomina immutata</i>	92	<i>one</i>	86
<i>Moschi adulteriandi modus</i>	36	<i>Nasomones</i>	174
<i>Moschi colligendi ratio</i>	35	<i>Natatoria, natandi ars</i>	242
<i>probatio</i>	ibid.	<i>Natura an factum exigat similem</i>	208
<i>Moscho ut pristinus odor restituatur</i>	38	<i>Navigatio Phœni cum & Carthagenensium</i>	
<i>Moschum à musco diversus</i>	35	<i>15. 17</i>	
<i>Mula ungula</i>	67	<i>Navigatio sine usu atque marina in Oceano</i>	
<i>Mulier ad secundas nuptias transiens, si</i>		<i>non instituenda</i>	235
<i>non mense pariat, cuius filium & haeres</i>		<i>Navigatio veterum non absque remis</i>	17
<i>is præsumatur</i>	202	<i>Navigationis auctor Neptunus</i>	233
<i>Mulier bene olet, qua nihil olet</i>	37	<i>eius occasio & finis</i>	ibid.
<i>Mulier quinquagenaria an pro sterili ha-</i>		<i>ars antiquissima</i>	ibid.
<i>benda</i>	187. 188	<i>pericula</i>	238
<i>Mulierum peculium</i>	97	<i>tempora</i>	239
<i>Mulieres Egyptia discalceata</i>	64	<i>natalis</i>	ib.
<i>Mulieres ovipara</i>	93	<i>primaqua dicebatur</i>	ib.
<i>Mulieres in Venere magis durant</i>	190	<i>Navigantes cur nautæcant</i>	241
<i>Mundum esse unicum, non plures</i>	2	<i>Navis Victoria totum orbem circumnavi-</i>	
<i>Mundi pluralitatem Origenes asseruit</i>	2	<i>gavit</i>	20
<i>Mundum Plinio æternus, sed falso</i>	3	<i>Naufragi cur subito canescant</i>	241
<i>Mundum quomodo interitum</i>	3	<i>Naufragium supprementis pœna</i>	239
<i>Mures domestici</i>	33	<i>Nautarum mores improbi</i>	245
<i>horum docilitas</i>	33	<i>Nauta de mercibus submersis quando con-</i>	
<i>Mures sylvestres</i>	34	<i>veniendi</i>	239
<i>orum pelles</i>	35	<i>Nautica pyxis an veteribus cognita</i>	234.
<i>Murium salacitas</i>	177		
<i>fertilitas</i>	184	<i>235</i>	
<i>Muria & garum</i>	309	<i>eius forma & usus</i>	236
<i>Mus peregrinus an idem cum Zibetho</i>	37	<i>Naxia mulieres</i>	199
<i>Musca ferrea, volantis</i>	231	<i>Nebula lineæ</i>	307
<i>Musca impudentia</i>	157	<i>Nemessi, Helena mater</i>	92
<i>parafis</i>	ibid.	<i>Nepenthes</i>	61
<i>Muscum à moscho diversum</i>	35	<i>Nero cristallinos calices cur fregerit</i>	75
<i>Myster muscarum deus</i>	157	<i>Neronis in religiosos odium</i>	112
<i>Myonia</i>	177	<i>Nerva decimo septimo anno ætatis publice</i>	
<i>Myrmicidæ opera ex ebore facta</i>	231	<i>de jure respondit.</i>	222
		<i>Nicodorus, pugil celebris, legislator fallax</i>	
		<i>225</i>	

INDEX.

<i>Nicolaus Mirandulanus</i>	145	<i>Orbis novirefectio</i>	1. 19
<i>Nils cataracta</i>	162	<i>nomen</i>	4
<i>fecunditas</i>	212	<i>denominatio</i>	2
<i>suavitas</i>	ib.	<i>Orbis novus veteribus incognitus</i>	5
<i>aqua ejus quantitas aestimata</i>	ib.	<i>an sit habitabilis</i>	10
<i>Nola, Campania oppidum</i>	163	<i>Osiris primus agricola</i>	38
<i>Nolanorum turpitudine</i>	ib.	<i>Ostio pessulum obdere</i>	175
<i>Nomen amica bibebatur</i>	106	<i>Ova Cairi in furno excluduntur</i>	29
<i>Nomina operis inscripta</i>	21	P	
<i>Nota veteribus usitata</i>	263	<i>Palatia, sive quintana</i>	293
<i>etiam ancillis</i>	264	<i>Palma aenea</i>	61
<i>cur Iustinianus eas prohibuerit</i>	ib.	<i>Palma in India non pullulat</i>	57
<i>error Tribeniani ex notis</i>	ib.	<i>Palmarum maritalis affectio</i>	58
<i>illarum iradiatio, duorum generum</i>	265	<i>Pantheram ab aucupe emere quid</i>	302
<i>cur excogitata</i>	ibid.	<i>Papa divinitatem affectans</i>	72
<i>Notarii a notis dicti</i>	ibid.	<i>in terris nostris, habet jurisdictionem</i>	ib.
<i>Novacula cur in cadavere hebetatur</i>	63	<i>Sols & auro comparatur</i>	ib.
<i>Nubilis aetas quae</i>	172	<i>Papa an erret</i>	8
<i>Numa rex, septimi sigulorum collegij Ro-</i>		<i>Papa error de immortalitate anima</i>	8
<i>ma institutor</i>	76	<i>an deus provocatio ab ejus sententia</i>	73
<i>in Numero esse</i>	99	<i>Papiniani epistola varia</i>	222
<i>Numulario perverso, jussu Galbe, manus</i>		<i>ejus epitaphium</i>	223
<i>amputata, mensurae, ipsius affixa</i>	86	<i>Papyri & junci Indici utilitas</i>	63
<i>Numus bovis nota percussus</i>	221	<i>Papyri preparatio</i>	251
<i>Nuptia sexagenariis interdicta</i>	186	<i>duae species</i>	257
<i>Nuptiarum tempus</i>	171	<i>Papyrus Aegyptia</i>	257
<i>Nuptiarum libertas certis annorum can-</i>		<i>Papyri fasciculus</i>	64
<i>cellis haud confringenda</i>	172	<i>Papyracei calcei</i>	ibid.
<i>Nux Indica</i>	57	<i>Parca</i>	199
<i>ejus usus varius</i>	ib.	<i>Paridis cithara</i>	38
O		<i>Pars peccans punita</i>	86
<i>O Bestias quorundam</i>	219	<i>Partus septimestris</i>	196
<i>Obrussa</i>	18	<i>quinquimestris</i>	197
<i>Oculorum vis</i>	271	<i>trimestris</i>	198
<i>fores animi</i>	ib.	<i>octimestris</i>	ib.
<i>amoris sedes</i>	272	<i>nonimestris</i>	202
<i>gratia</i>	273	<i>decimestris</i>	209
<i>Officiorum Ciceronis in Augustana bibli-</i>		<i>undecimestris</i>	ibid.
<i>otheca ad servatis exemplaris inscriptio</i>		<i>duodecimestris</i>	210
246		<i>tredecimestris</i>	211
<i>Osorum error de mundi pluralitate</i>	3	<i>quatuordecimestris</i>	ib.
<i>Olla Aler aleggii</i>	158	<i>quindecimestris partus</i>	ib.
<i>Operculum patella dignum</i>	155	<i>Partu uno trecentis sexaginta quinque li-</i>	
<i>Opus quacunque auferat regio</i>	117	<i>beris editis</i>	216

INDEX.

<i>Partus Leda</i>	92	<i>Pocula ex vite</i>	111
<i>Pasiphaes adulterium</i>	206	<i>ligna</i>	<i>ibid.</i>
<i>Pasquillus unde dicatur</i>	81	<i>hederacea</i>	113
<i>Pastorfa, Pseudodagra</i>	45	<i>ex cornu</i>	114
<i>Paulinus campana usum in Ecclesiam pri-</i>		<i>ex craniis hominum</i>	<i>ibid.</i>
<i>mo invexisse creditur</i>	158	<i>Pocula Saguntina</i>	76
<i>Pausonius equus</i>	268	<i>Grammatica</i>	114
<i>Pedum nuditas, castitatis signum</i>	183	<i>Pana perjuris</i>	68
<i>Pergamena ubi primo reperta</i>	251	<i>adulteris</i>	86.87
<i>Perillitaurus</i>	258	<i>Pollex conversus condemnationis signum</i>	
<i>Periurii poena</i>	68	95	
<i>Permutatio Glauco & Diomedis</i>	220	<i>pressus, favoris</i>	96
<i>Perpruriscere ex Anguibus quid</i>	189	<i>Polycrates primus Samiorum tyrannus</i>	
<i>Phari, nocturnis ignes pro navigantib.</i>	140	84	
<i>Pherecydes animam immortalem statuit</i>	8	<i>Polygamia an vetita</i>	178
<i>phitriasi correptus</i>	180	<i>Poncificum caena</i>	109
<i>eius fastus</i>	181	<i>Poppia Sabira, Neronis pellex</i>	277
<i>Phidias</i>	21	<i>Porcellana</i>	65
<i>Philosophi gloria cupidi</i>	<i>ibid.</i>	<i>harum descriptio</i>	66
<i>Philostatus, historicus mendacissimus</i>	201	<i>forma</i>	<i>ib.</i>
<i>Phylra</i>	252	<i>delectus</i>	<i>ib.</i>
<i>eius homonymia</i>	258	<i>virtus</i>	<i>ib.</i>
<i>Phylra & tilia differentia</i>	252	<i>Porcellana venenum non ferunt</i>	75
<i>Phoenicissare quid veteribus</i>	163	<i>Porci hieroglyphicum</i>	165
<i>Pheniceum laus in navigandi praestantia</i>		<i>Porcum vendere quid</i>	175
233		<i>Porrigo quid</i>	82
<i>Phitriasi aliquot correpti</i>	182	<i>Porrena Hetruria rex</i>	78
<i>Pictura plumatilis, ex avis impennis</i>	62	<i>Post verba & Prosa, ara pro parturientibus</i>	
<i>Picus Merandulae comes</i>	21	<i>Roma erecta</i>	200
<i>Pila sub aqua ardentes</i>	287	<i>Præfiscus</i>	270
<i>Pisces volatiles</i>	30	<i>Præmia gulonibus constituta</i>	103
<i>terrestres & saxatiles</i>	31	<i>Praxiteles ars mira</i>	219
<i>Pistris servus luterati</i>	84	<i>Proconnesia, gemelli è duplici adultero</i>	
<i>Pistorum privilegia</i>	297	206	
<i>eorum munus olim vile</i>	295	<i>Proenli supra</i>	177
<i>Pistrinum</i>	296	<i>Procuratores impij & avari à Bartolo no-</i>	
<i>Pitylus quid</i>	234	<i>mine notati</i>	97
<i>Platanus calebs</i>	59	<i>Proletarij</i>	188
<i>Plato natura cur egerit gratias</i>	228	<i>Prolyta qui</i>	217
<i>quo anno visa functus</i>	225	<i>Ptolomæ Philadelphus insignis bibliotheca</i>	
<i>Platonis locus de Atlantide explicatus</i>	16	251	
<i>Pantus Latina lingua decus</i>	192	<i>Pubertatis tempus</i>	171
<i>Plumbini Dux cur derisus</i>	207	<i>Puera</i>	189
<i>Poculum Herculis</i>	103	<i>Pugillares</i>	250.254

I N D E X.

<i>Pulchritudinis appellationes</i>	190	<i>Sabaregina ad Salamonem venit</i>	137
<i>Pulex catena alligatus</i>	232	<i>Saccharum</i>	125
<i>Pulvis pyrus</i>	287	<i>à sale Indico nil differe</i>	126
<i>Pythagoris à fabis abstinens</i>	279	<i>ejus inventio</i>	125
<i>jus auctoritas apud discipulos</i>	180	<i>genera</i>	127
<i>Pyxis nautica an veteribus cognita</i>	234	<i>vis & usus</i>	129
235		<i>an veteribus cognitum</i>	128
<i>ejus forma & usus</i>	236	<i>Saccharum veterum duplex</i>	125
<i>inventio</i>	ibid.	<i>Saccharum Candi</i>	127
		<i>Sacchari decoquendi modus</i>	128
		<i>veteres cur eo uti noluerint</i>	ibid.
Q <i>Quadratura circuli an possibilis</i>	279	<i>Sacerdotes Gothis. Philippum flexerunt</i>	24
<i>Quartile, mulieris libidinis nota dicta</i>	173	<i>Sacerdotes lignei</i>	111
<i>Quinquagena mulier pro sterili habetur</i>	187.	<i>Sacra non occulta</i>	181
<i>exemplum contrarium</i>	188	<i>Saguntina pocula</i>	76
<i>Quintana usus antiquus</i>	292	<i>Sal Indicum nil differt à saccharo</i>	126
<i>ejus descriptio</i>	292	<i>Sal Veneris illicium</i>	184
		<i>Saliva hominis</i>	131
R <i>Abbula forenses</i>	221	<i>Salomon herbarum peritum</i>	39
<i>Radix China</i>	50	<i>Salomonis classis an ad novum orbem fuerit delata</i>	17
<i>Moringa</i>	120	<i>Salomonis classis in Ophir & Tharsis</i>	ib.
<i>Ragnaschilda, an pedibus fuerit anserinis</i>	257	<i>Salutipoteres</i>	109
<i>Regum suorum vitia affectant Arabes & Aethiopes</i>	278	<i>Samana</i>	84
<i>Religionis vis</i>	23	<i>Samiare quid</i>	79
<i>Religio an cogenda</i>	23. 27	<i>Samiatæ ferramenta</i>	ib.
<i>in Religiosos odium quorundam</i>	112	<i>Samia vasa</i>	77. 79
<i>Renatus Choppinus</i>	197	<i>in sacris</i>	100
<i>ant Rex aut fatuus</i>	100	<i>Samia testa</i>	97
<i>Rhabarbari nomina</i>	121	<i>Samis literati</i>	84
<i>genera</i>	121	<i>Samos, insula, Junoni sacra</i>	79
<i>origo</i>	122	<i>Sandalium</i>	65
<i>Rhabarbari veterum & recentiorum differencia</i>	122	<i>Omphala</i>	ib.
<i>Roma communis patria dicta</i>	4	<i>Sandalia & colus C. Cecilia</i>	64
<i>ejus cognomina varia</i>	5	<i>Sanitatis lani</i>	39
<i>Roma divisio</i>	6	<i>Saphyri dealbatio</i>	135
<i>Romulus inter deos</i>	68	<i>Saporis fastus</i>	229
<i>Romulus in calorapis vescitur</i>	71	<i>Sar Zapparilla</i>	51
<i>Rupices qui</i>	80	<i>ejus denominatio</i>	52
		<i>descriptio</i>	13
		<i>natalis</i>	52
		<i>genera</i>	53
		<i>delectum</i>	ib.
		<i>an eadem qua Smilax aspera</i>	52
S <i>Abbaithi iter</i>	298		Saf.
<i>Sabbatum ignavum</i>	298		

INDEX.

<i>Sassafras, ejus descriptio</i>	53	<i>Sextus Pompejus Nepturi E.</i>	71
<i>natalis</i>	54	<i>Sexus femininus masculino virtute infe-</i>	
<i>delectus</i>	ib.	<i>rior</i>	171
<i>vires</i>	ib.	<i>Sibyllarū vaticinia falsē illis adscripta</i>	243
<i>Satyrior</i>	189	<i>Sibyllula</i>	191
<i>Scaliger, censor gravissimus</i>	171	<i>Sigenum</i>	217
<i>Scamander virginis pralibator</i>	91	<i>Sigismundus Imp. adulationis impatiēs</i>	70
<i>Scaphium</i>	79	<i>Sigla</i>	264
<i>Schematis demonstratis</i>	280	<i>Silentium imperatum</i>	217
<i>Sciatheria</i>	170	<i>commendatum</i>	218
<i>Scibilia</i>	278	<i>Silentium Pythagoricum</i>	219
<i>Sclopi, sclopeti</i>	281. 287	<i>Similitudo quorundam etiam exterorum</i>	
<i>Seortorum Roma frequentia</i>	88		205
<i>Seribarequisita</i>	266	<i>Simi vulpes</i>	37
<i>munus bonificum apud veteres</i>	ibid.	<i>Simia salirices</i>	34
<i>Scribendi modus antiquus</i>	264. 265	<i>Simon magus, à Capicolio volaturus</i>	46
<i>Scutella ex porcellana</i>	75	<i>Simon Simonius</i>	75
<i>Scutum relinquere</i>	292	<i>Simulacra votem articulata edentia</i>	
<i>Scytala Laconica</i>	262. 264		230
<i>Scytharum barbaries</i>	107	<i>Socrates Ethicē primus de celo deduxit</i>	
<i>Selenci, Assyriorum regis, mandati quale</i>			228
90		<i>Sol stare jussus</i>	171
<i>Seminis pars potior à cerebro</i>	185	<i>Solaria</i>	170
<i>Semiramis</i>	177	<i>antiquissimus eorum usus</i>	ib.
<i>Senex aequiparatur morti</i>	192	<i>Sophoclis atas</i>	225
<i>piste imagini</i>	ib.	<i>Spagirica</i>	137
<i>Senes quandoque gignunt</i>	188	<i>Speculi in speculo, quantifuerit habita</i>	269
<i>Senes mulierum affectatores</i>	191	<i>Speculaustoria</i>	288
<i>Zelotypi</i>	193	<i>Spingarda quid</i>	285
<i>Senum imbecillitas</i>	192	<i>Spirina castimonia</i>	98
<i>prudentia</i>	227	<i>Stannum pro argento</i>	135
<i>Senectus incommoda</i>	224	<i>Staphsa veteribus incognita</i>	275
<i>veneratio</i>	227	<i>eorum salus in equos</i>	275
<i>Sentida, sentiens herba</i>	60	<i>Statina dea</i>	197
<i>Septenarii numeri vis</i>	196	<i>Statua bona fortuna</i>	230
<i>Septimestris parvis</i>	ib.	<i>Stigmatia qui dicantur</i>	85
<i>Serica ovalustiano allata</i>	305	<i>Stratonice incredibiliter amata ab Antio.</i>	
<i>eorum proventus</i>	ib.	<i>choprivigno</i>	91
<i>Serica olim Medica dicta</i>	ib.	<i>Sinprum sacrilegum Tyranni</i>	ib.
<i>veteribus cognita</i>	ib.	<i>Supra lovis</i>	92
<i>Serici inopia olim unde</i>	306	<i>Stylum vertere quid</i>	254
<i>Sericum hodie nimis vulgatum</i>	307	<i>Stylus ferreus & offens</i>	ib.
<i>Servi fugitivi compuncti</i>	85	<i>Sub verbusti</i>	85
<i>Sesostri, rex Egypti</i>	71	<i>Subare quid</i>	175

Supel.

INDEX.

<i>Suppelles Campana</i>	79	<i>Thessali magiâ infames</i>	159
<i>Superfatio</i>	213	<i>Theta, litera condemnatoria</i>	95
<i>Superianus industriâ suâ quid profeceris</i>	224	<i>mortiferum signum</i>	ibid.
<i>Supplices mariti notati</i>	207	<i>Thraces, notis compuncti</i>	85
<i>Sybaritarum molities</i>	163	<i>Thraex magnitas</i>	228
<i>Sylla Dictator, triû vitiorum magister</i>	182	<i>Thula</i>	11
<i>pediculari apostemate necatus</i>	ibid.	<i>Thusco modo dotem querere</i>	174
<i>Syphilis</i>	45	<i>Tibia in funeribus</i>	160
T.		<i>Tilia</i>	252
T <i>Abella, plerunque è buxo</i>	255	<i>Tintinabula in sacris</i>	160
<i>Tabula testamenti</i>	254	<i>in extubria</i>	161
<i>Tabularum usus</i>	ibid.	<i>in suppliciis</i>	ibid.
<i>Talus cur areis dictus</i>	256	<i>in thermis</i>	ibid.
<i>Taprobane insula</i>	18	<i>in foropiscatorio</i>	ibid.
<i>eius incolæ</i>	306	<i>Tonitrua ab Apelle depicta</i>	283
<i>Temporis distributio</i>	169	<i>Tornamenta, giostre dicta</i>	289
<i>à Cynocephalo causata</i>	ibid.	<i>à quo inventa</i>	ibid.
<i>eius vis</i>	171	<i>quam periculosa</i>	ibid.
<i>observatio</i>	ibid.	<i>cur prohibita</i>	ibid.
<i>charitas</i>	216	<i>eorum descriptio</i>	292
<i>Temporis observatio in testamento</i>	194	<i>Torquatus tricongius</i>	108
<i>in liberis agnoscendis</i>	196	<i>Troia promentorium cur Sigeum dictum</i>	217
<i>in pubertatis annis</i>	178	<i>TrullacrySTALLINA quanti aestimata</i>	75
<i>in nuptiis</i>	ibid.	<i>Tuberonis fragalitas</i>	76
<i>Tereniabin</i>	132	<i>Tunica chirodia</i>	156
<i>Terra & aqua constitunt globum</i>	6	<i>Typographia inventio</i>	244. 246. 310
<i>Terra bases</i>	7	<i>militar</i>	244
<i>Terra in mundi medio & rotunda</i>	ib.	<i>commendatio</i>	245
<i>Terra est Insula Oceano coronata</i>	10. 12	<i>Typographia vetus & nova</i>	247
<i>Terra di lavoro</i>	164	<i>Typographiam Chineses excoluerunt. ib.</i>	
<i>in Terram cadere</i>	197	<i>ea ab illis ad Germanos propagata</i>	248
<i>in Testamento scribendis quis ordo</i>	154	<i>Tyranni stuprum sacrilegium</i>	91
<i>Textorum sericorum genera</i>	305	<i>Tyro, Ciceronis liberius</i>	262
<i>Thales Milefius</i>	21	V.	
<i>Thalestis</i>	187	V <i>Alentis in religiosos odium</i>	112
<i>Tharxis quid Hebraei</i>	18	<i>Valla ICIU exaginator accerrimus</i>	253
<i>quid à Tarso differat</i>	19	<i>Valla Vibiam sequitur</i>	157
<i>Themistocles cur taurinum sanguinem bibi-</i>		<i>Varonius laus</i>	110
<i>beris</i>	47	<i>Vasa aretina</i>	79
<i>Theobaldus Umbrosum Dux</i>	93	<i>Vasa, vasati</i>	27. 176
<i>Theophrasti laudantium</i>	140	<i>Vedius Pollio</i>	76
<i>eius encomium</i>	141	<i>eius in servum supplicium</i>	ib.
<i>Theopompus mortuos reviventes credidit &</i>		<i>Vellus aureum</i>	259
<i>Panciroli, lib. 2.</i>			Fene:

INDEX.

<i>Vena sectio post auxam incompentia me-</i>		<i>Victoria navis, totum orbem circumna-</i>	
<i>detur</i>	224	<i>vigavit</i>	20
<i>Venatio Dei munus</i>	300	<i>Viduitatis latus</i>	78
<i>ejus utilitas</i>	ibid.	<i>Viduarum nuptiæ absq. solennitate</i>	179
<i>generatrix</i>	301	<i>Viriplacades</i>	94
<i>Venatio clericis interdicta</i>	303	<i>vis Virum querere</i>	139
<i>Venator Eschmaus</i>	304	<i>Vic formativa in partem</i>	207
<i>Venatores animalium lapidem Bezoar.</i>		<i>Vitis maritima</i>	189
<i>gignendum.</i>	119	<i>Vivulus marinus</i>	37
<i>Venatores Platonis sacri</i>	301	<i>Vivichus ab Huxton</i>	43
<i>Venena in sacris adhibita</i>	91	<i>Vlysses à Palamede confusus</i>	22
<i>in alimoniam conversa</i>	131	<i>ex Vugnihus perpruriscere</i>	189
<i>Veneti bombardis primò adversus Ge-</i>		<i>Vugula mula</i>	67
<i>nueses usq.</i>	286	<i>Vredo</i>	189
<i>Venus textile</i>	307	<i>Vrinatores</i>	248
<i>Venus quorundam pramatura</i>	172	<i>Vultures rogati qui</i>	221
<i>Venus studium calcans</i>	64	<i>Vxor alteri molens</i>	299
<i>Venus verticordia</i>	94	<i>Vxoris multi nubam maritus</i>	177
<i>Verba alata</i>	218		X.
<i>Versatam tacendo disci loquendo predi-</i>		<i>Xenocrates pluri à Platone factus,</i>	
<i>cari</i>	ibid.	<i>quàm Aristoteles</i>	69
<i>Versoria</i>	234	<i>Xenophon medicus</i>	67
<i>Vestales an spectaculis adhibita</i>	95		Z.
<i>Vestalia sacra</i>	296	<i>Z Abach</i>	308
<i>Vestem holosericam Alexandrum Severū</i>		<i>Z Zelotypi sunt senes</i>	193
<i>nunquam gessisse</i>	305	<i>Zenobia exemplum</i>	187
<i>Veteribus captura avium incognita</i>	302	<i>Zenxis prestantia</i>	229
<i>Vetularum commercium noxium</i>	190	<i>Zibethum, & eius adulteratio</i>	3637
<i>earum lascivia deridenda</i>	189	<i>Zibethinus catulus</i>	ibid.
<i>Villor Ill. veneno in calicem injecto periti</i>		<i>Zonatorrida an inhabitabilis</i>	11
	71	<i>Zona quinque</i>	12
<i>Villoris deducendi forma, à Diogene im-</i>		<i>Zoroaster fulmine ictus</i>	143
<i>probata</i>	291	<i>Zosimus aras</i>	223

F I N I S.

852

